خلاصة البيان
في
تفسير القرآن

١-٢

RAGIP PASA
2073
1-2

عدد
24

R. Y
2370

[illegible]

[illegible]

سورة آل عمران

عدد
٢٤

برنجی جلدك فهرستی

سوره و مبحث	صحیفه
سورهٔ فاتحه	٢
جناب حقه حمده دائر تفصیلات	٢
جناب حقك مرحمتنك عمومه شمولی	٣
اللهك دار آخرته مالك اولدیغی	٧
آنجق عبادتك واستعانه‌نك حقه اولدیغی	٩
هدایتك خلاصه‌سی اوچدر	١٢
(آمین) لفظنه متعلق تفصیلات	١٤
سورهٔ فاتحه اجمالاً بالعموم قرآنك معناسنی متضمن اولدیغی	١٧
سورهٔ بقره	٢٠
متشابهاته دائر تفصیلات	٢٠
قرآنك کتاب‌الله اولدیغنده شبهه اولمادیغی	٢٢
قرآنك هدایتی متقیلره مخصوص اولدیغی	٢٥
قرآنه ایمان ایدن اهل کتابی ثنا	٣٠
کفرك انواعی	٣٤
منافقلرك حاللری واوصاف مذمومه‌لری	٤١
منافقلرك « بز اهل ایمانی استهزا ایدرز » دیدکلری	٥١
منافقلرك حس حقیقیدن محروم اولدقلری	٥٧
عموم ناسه عبادت وتوحیدله امر	٦١
نبوتی اثباته دائر تفصیلات	٦٤
اهل ایمانه تبشیرات وجنتك صفتلری	٦٩
جناب حقك اوفاق شیلرله ضرب مثلی	٧٣

صحیفه
٧٩ سماوات و ارضك انسانك منافعنی تأمین ایچون خلق اولوندقلری
٨٢ حضرت آدمك خلقتنه دائر ملكلرله مكالمه وملكلرك آدمه سجده‌لری
٩٢ حضرت آدمك جنتده اسكانی وشجرهٔ معهوده‌دن نهی
٩٥ شیطانك وسوسه‌سی وجنتدن یر یوزینه نزوللری
٩٧ حضرت آدمك توبه‌سنك قبولی
١٠٢ بنی اسرائیله وارد اولان اوامر الٰهیه
١٠٧ حقی باطله قاریشدیرمق وحقی صاقلامق جائز اولمادیغی
١١٠ غیره نصیحت ایدوب كندی عمل ایتمه‌ینلری توبیخ
١١٢ صبرله وصلاتله استعانه‌نك لزومی
١١٧ بنی اسرائیله فرعونك ظلمی وآندن نجاتلری وفرعونك غرقی
١٢١ بنی اسرائیلك طانه صورتنه عبادتلری وتوبه‌لرینه دائر تفصیلات
١٢٥ بنی اسرائیلك جهرةً اللهی كورمك ایسته‌دكلری وصاعقه‌یه طوتولدقلری
١٢٨ بنی اسرائیلك ارض تیهده من وسلوی ایله مرزوق اولدقلری
١٣٤ حضرت موسانك معجزه اولارق طاشدن پیكار چیقاردیغی
١٣٨ بنی اسرائیلك ذل ومسكنته دوچار اولمالرینك سببی
١٤٢ بنی اسرائیل اوزرینه طور طاغندن برپارچه‌نك رفعی
١٤٣ بنی اسرائیلك جمعه ایرتسنه عدم رعایتلرینه بناءً میمون صورتنه تبدللری
١٤٥ بقره قصه‌سنه دائر تفصیلات
١٥٥ یهودیلرك توراتی تحریفلری
١٥٨ كتاب‌اللهدن اولمایان شیئی كتاب‌اللهدندر دییه‌رك ناسه تبلیغ ایدنلرك جزالری
١٦٣ بنی اسرائیله والدینه واقربایه وایتامه احسانله توصیه
١٦٧ بنی اسرائیلك نقض عهد ایتدكلرینی بیان
١٦٨ كتابك بعضیسنه ایمانك وبعضیسنه كفرك جزاسی دنیاده رسوایلق وآخرتده
اشد عذاب اولدیغی
١٧٠ بنی اسرائیلك انبیایی قتللری

صحیفه
١٧٣ قرآنه كفر ایدنلرك لعنته مستحق اولدقلری
١٨٠ یهودیلرك « آخرت بزم ایچون خیرلیدر » دیدكلری حالده ابداً تمنی ایده‌مه‌دكلری
١٨٢ یهودك اللهه وملكلرینه عداوتلری
١٨٨ شیاطینك ناسه سحر تعلیم ایتدكلری
١٩٢ هاروت وماروته دائر تفصیلات
١٩٧ اهل كفرك اهل ایمان اوزرینه خیردن برشیئك نزولنی ایسته‌مه‌دكلری
١٩٨ آیتك نسخنه دائر تفصیلات
٢٠٢ ایمانی كفره تبدیل ایدنك ضلالتده اولدیغی
٢٠٤ اهل كفرك اهل ایمانی كفره رد ایتمك ایسته‌دكلری
٢٠٧ یهودك اهل ایمانی اغفال ایچون سرد ایتدكلری سوزلری
٢٠٩ نصارانك یهوده ویهودك نصارایه طعنلری
٢١٢ مسجدده عبادتدن منع ایدنلردن دها زیاده ظالم كیمسه اولمادیغی
٢٢١ ملتلرینه تابع اولمادقجه یهودك ونصارانك مسلمانلردن راضی اولمادقلری
٢٢٨ بیت شریفك ناسه مرجع قیلندیغی
٢٣١ ابراهیم علیه‌السلامك مكه ایچون دعاسی
٢٣٢ حضرت ابراهیمك بیتی بناسی
٢٣٥ ملت ابراهیمدن اعراض ایدنك سفیه اولدیغی
٢٣٨ حضرت ابراهیمك ویعقوبك وصیتلری
٢٤٠ اب واجدادله افتخارك جائز اولمادیغی
٢٤٥ دین اسلامك صحتنه دلائل واضحه

خلاصة البيان في تفسير القرآن

T. C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
RAGIP PAŞA [illegible]
MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 2073/1-2

محمد وهبي

قونيه مبعوث اسبق

اوچنجی طبع

شهزاده باشی : اوقاف مطبعه‌سی

١٩٢٨

عدد [illegible]

خلاصة البيان

سورهٔ فاتحه

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ الحمد لله رب العالمين ﴾

[هر بر حمد ایدیجیلرك حمدی وثنا ایدیجیلرك ثناسی عالملرك ربسی اولان الله تعالی‌یه مخصوصدر .] مدح وثنا اللهك غیری‌یه تجاوز ایتمز . یعنی: ذوی العقولدن وذوی العقولك غیریدن، عالمك هر نوعندن ، هر فردندن ، هر جزئندن مدح وثنایه متعلق صدور ایدن حمد وثنا جمیع صفات کمالیه‌یی جامع اولان الله تعالی‌یه مخصوصدر . او الله تعالی‌که بو عالم مکوناتك هر ذره‌سنی قابلیت ولیاقتنه کوره کمالنه ایصال ومنافعنی جلبه ومضرتنی دفعه مقتدر قیلمقله تربیه ایدیجیدر وجمله‌سنك مدت حیاتنده بقاسی ، اللهك تربیه‌سنك اثریدر . چونکه ؛ هر شی بدایه‌سندن نهایه‌سنه قدر تربیهٔ الٰهیه‌یه محتاجدر . اکر تربیهٔ الٰهیه اولمسه ایدی جمله‌سی درحال یوق اولور کیدردی .

فخر رازی وقاضینك بیانلری وجهله حمد ؛ نعمت مقابلنده جناب حقی ثنا ایتمکدر .

نعمت مقابلنده ثنا، نعمتی بیلمکله اولوب الله تعالی‌نك نعمتلری ایسه صاییلماز وتوکنمز اولدیغندن انسان اول امرده کندی ذاتی نظر اعتباره آلارق وجودینی ووجودنده اولان ترکیباتی وسائر صنایع غریبه‌یی وظاهرده کوزلرینی، قولاقلرینی، اللرینی وآیاقلرینی تفکر ایدنجه بیکلرجه نعمته تصادف ایتدیکی کبی وجودینك بقاسی ایچون خلق اولنان نعمتلری کورنجه هر نوع مدح وثنانك الله تعالی‌یه مخصوص اولدیغنده اصلا تردد ایتمز .

اما بعض انسانلرك آخرندن کورمش اولدیغی نعمت مقابلنده او آخری ثناسی وبالخاصه امتلرك پیغمبرلرینی وتلمیذلرك استاذلرینی ثنالری کرچه ظاهرده اللهك غیری‌یی ثنا ایسه‌ده حقیقتده جمله‌نك خالقی الله تعالی اولدیغی ایچون اوثنالر دخی بالواسطه الله تعالی‌یه راجعدر. چونکه؛ نقشی مدح نقاشه راجع اولدیغی کبی مخلوقی مدح ایتمك‌ده خالقه راجعدر. بناءً علیه؛ هر کیم کیمی ثنا ایدرسه حقیقتده اوثنا آنی خلق ایدن الله تعالی‌یی ثنادر .

الحمد لله جملهٔ لطیفه‌سی ؛ واجب تعالی‌نك حیات ، علم ، اراده ، قدرت صفتلریله متصف اولدیغنه دلالت ایدر . زیرا حمد ؛ عن اختیار صدور ایدن بر فعل جمیل مقابلنده اولوب شو تعداد اولنان صفتلرله متصف اولمیان کیمسه‌دن فعل جمیل صدور ایده‌میه‌جکندن واجب تعالی‌یه حمد ایتمك وحمدك اللهه مخصوص اولدیغنی خبر ویرمك اللهك شو صفتلرله متصف اولدیغنی بیان دیمك اولاجغی بیضاوینك جملهٔ افاداتندندر .

تفسیر خازنده بیان اولندیغنه نظراً ﴿ الحمد لله ﴾ جمله‌سی شکرك وحمد وثنانك بالذات وبالواسطه مجموعی الله تعالی‌یه مخصوص اولدیغنی خبر ویرمکدن عبارت ایسه‌ده معناسی (قولوا الحمد لله) مآلنده امر اولدیغی جهتله الله تعالی‌یه حمدك کیفیتنی قوللرینه تعلیمی متضمندر . یعنی : « اللهی ثنا ایده‌جککز زمان الحمد لله دییك » دیمکدر . شو حالده الله تعالی‌یه حمد ایتمك (حمدت حمداً) و (احمد حمداً) کبی جمله‌لرله دخی ادا اولنورسه‌ده حمدی افاده ایتمکده اولی اولان ﴿ الحمد لله ﴾ جمله‌سی اولدیغنه آیت جلیله دلالت ایدر . چونکه جناب حق کتابنك بدایه‌سنده بو جملهٔ جلیله‌یی ایرادله قوللرینه حمدی تعلیم بیورمه‌سی؛ حمدی افاده ایدن الفاظ ایچنده بو جمله‌نك افضل اولمسنه بیوك بر دلیلدر .

رب ؛ تربیه معناسنه مصدر ایسه‌ده بوراده **هرشیئی کمالنه ایصال ایدیجی** معناسنه واجب تعالی‌نك اسماء حسناسندندر. ربوبیت صفتی، صفات الٓهیه‌نك اعظمی اولدیغنه اشارت ایچون واجب تعالی کتابنك بدایه‌سنده ذات الوهیتی ربوبیت صفتیله توصیف بیورمشدر. چونکه ؛ علی طریق التدریج هر شیئی کمالنه ایصال ایدن تربیه‌در. اگر تربیه اولمسه مخلوقات ومکوناتك نقصان قالاجغی شبهه‌سزدر. زیرا ؛ جمله‌سی عنایت الٓهیه وتربیهٔ سبحانیه ایله کندیسندن مقصود اولان غایه‌یه واصل اولابیلور. عنایت الٓهیه اولمادقجه هیچ برشی، مقصود اولان غایه‌یه واصل اولاماز والبته نقصان اولوردی.

عالمین ؛ الله تعالی‌دن ماعدا موجوداتك کافه‌سی وجود باری‌یه علامت ودلیل اولدیغی ایچون عالم دنیلمشدر. شو حالده فخر رازی، قاضی ومداركك بیانلری وجهله اجسام، جواهر، اعراض، متحیز، مفارق، قلیل، کثیر، کوچك وبیوك جمله مخلوقات عالمده داخلدر.

بناءً علیه عالم، اجزاء موجوداتك هرجزئنه شامل اولدیغی ایچون جناب حقك تربیه‌سی عالمك هر ذره‌سنده کورولمکده‌در. اجزاء عالمدن هیچ بر جزؤك تربیهٔ الٓهیه‌دن خارج اولمادیغنه اشارت ایچون عموم افراده وشموله دلالت ایدن **الف لام** استغراقیله جمیع صیغه‌سی وارد اولمشدرکه تربیهٔ الٓهیه‌نك هرذرهٔ عالمه شامل اولدیغنه صراحةً دلالت ایتسون وعالم اجزاسندن هیچ برجزؤك تربیه‌دن مستغنی اولمادیغی بیلنسون وهر کس کندیسنده لایعد تربیهٔ الٓهیه اولدیغی دوشونسون واو تربیه‌یی ویرن ربسنه حمد ایتسون.

عالم، موجوداتك کافه‌سنه شامل اولوب موجودات ایچنده عاقل وغیر عاقل وار ایسه‌ده عاقل، غیر عاقل اوزرینه تغلیب اولندیغندن عقلایه مخصوص اولان جمع مذکر سالم صیغه‌سیله وارد اولمشدر.

واجب تعالی‌نك حمده استحقاقی ذات اعتباریله اولدیغنه اشارت ایچون **لفظهٔ جلال** وصفات اعتباریله مستحق اولدیغنه اشارت ایچون رب اسم شریفی وارد اولمشدر. چونکه ؛

الله اسم شریفی واجب تعالی‌نك انواع صفاتی جامع ذات الوهیتنه دلالت ایتدیکی کبی **ربوبیت** صفتی ده انواع صفاتنه دلالت ایدر. زیرا ؛ حیات، علم، قدرت، اراده صفتی اولمیان ذاتده تربیه صفتی اولماز. یعنی بو صفتلری حائز اولمایان ذات هیچ برشیئی تربیه ایده‌مز. بناءً علیه ؛ عالمی تربیه ایدن ذات الوهیتده البته بو صفتلرك وجودی لازمدر. شو حالده الله تعالی‌نك حمده استحقاقی، هم ذاتی هم صفاتی اعتباریله اولدیغنه بو آیت دلالت ایدر.

∴

واجب تعالی حمدك ذات الوهیتنه مخصوص اولدیغنی وعالمك هر فرد وهر جزئنك خلقتی وخلقتندنصکره کمالنه ایصالی نقطه‌سندن مربی اولوب هر فردینی حد لایقنه ابلاغ ایدیجی اولدیغنی بیاندنصکره جمله مخلوقاتنه رحمتی شامل بولندیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ﴾ بیوریور.

[حمد، شول الله تعالی‌یه مخصوصدرکه او الله تعالی بالجمله عالملرك ربسی اولدیغی و دنیاده مخلوقاتك هر نوعنه وهر فردینه انعام واحسان ایتدیکی کبی آخرتده دخی بالجمله مؤمنلره انعام واحسان ایدیجیدر.]

فخر رازینك بیانی وجهله رحمت ؛ **انواع آفاتدن خلاص وانواع خیراتی اصحاب احتیاجه ایصال ایلمك صورتیله احسان وانعام ایتمکدر**. بناءً علیه ؛ قوللرینی جمیع آفاتدن محافظه وانواع خیراته نائل قیلان واجب تعالی‌در.

انسانی هر عضوینه عارض اولاجق بیکلرجه درد وآلامدن محافظه بیوردیغی کبی، آناسنك رحمندن حین موتنه قدر انسانك نائل اولدیغی صایلماز وتوکنمز نعمتلری دخی احسان ایدن الله تعالی اولدیغنده ادنی عقلی اولان برکیمسه تردد ایتمز. ایشته بیان اولندیغی وجهله قوللرینه یوز بیکلرجه نعمتلرینی ایصال ایتدیکی جهتله حمد وثنایه مستحق اولدیغنی بو آیتله جناب حق بیان بیورمشدر. یعنی « الله تعالی حمده مستحقدر. زیرا الله تعالی ؛

رحمن ورحیمدر . هر کیمسه که رحمن ورحیم اولا ، حمده مستحقدر . اوحالده الله تعالی حمده مستحقدر » دیمك اولور .

رحمن ؛ **عباددن صدوری تصور اولنمیانه نعمتلری انعام ایدیجی** معناسنه اولوب رحیم ایسه **عباددن صدوری تصور اولنانه نعمتلری انعام ایدیجی** معناسنه اولدیغندن رحمن واجب تعالی‌یه مخصوص اسملردندر . بناءً علیه ؛ اللهك غیری‌یه (رحمن) اطلاق اولنماز اما (رحیم) اللهك غیری‌یه اطلاق اولنه‌بیلور .

گرچه (رحمن) ایله (رحیم) بسمله‌ده سبق ایتمش ایسه‌ده رحمت ایله عنایت الٰهیه هرشیئدن زیاده اولدیغنه ورحمت الٰهیه‌نك كثرتنه اشارت ایچون بسمله‌دنصکره فاتحۀ شریفه‌ده دخی رحمت صفتی آیریجه ذکر اولنمشدر. چونکه ؛ رحمت الٰهیه اولمادقجه هیچ برشی وجود بولماز .

رحمت ؛ **رقت قلب** معناسنه اولوب واجب تعالی حضرتلری قلب وسائره کبی اعضا وجوارحدن منزه اولدیغی جهتله رقت قلبك لازمی وغایه‌سی اولان (انعام)، احسان معناسنده مجاز اولارق بومقامده واجب تعالی ذاتی «رحمن»و«رحیم» صفتلریله توصیف بیورمشدر. شوحالده « رحمن » و « رحیم » دیمك ؛ **انعام واحسان ایدیجی** دیمکدر . چونکه رحمتك اصل معناسی اولان رقت قلب ، احسانه سبب واحسان اوکا لازم گلور .

رحمن و رحیم واجب تعالی‌نك حمده استحقاقنه علت ودلیلدر وتقریری شویله‌در « الله تعالی حمده مستحقدر. زیرا؛ الله تعالی ظاهراً وباطناً قوللرینه مرحمت بیوریجیدر. هرذات که قوللرینه مرحمت بیوریجی اولا ، حمد وثنایه مستحقدر . اوحالده الله تعالی حمد وثنایه مستحقدر. » چونکه؛ واجب تعالی‌یه حمد ایدن اولسه ویا حمدایدن اولمسه بیله ذاتنده حمده مستحق اولدیغی کبی اوصاف جلیله وافعال جمیله‌سی اعتباریله‌ده حمده مستحقدر .

خلاصه ؛ واجب تعالی بالجمله ذرات عالمی کمالنه ایصال ایدیجی برمربیٔ حقیقی اولوب

دنیاده قوللرینك کافه‌سنه وآخرتده یالکز مؤمن قوللرینه انعام ایدیجی اولدیغی وذاتنده حمد وثنایه مستحق بولندیغی کبی، عالملری تربیه وجمله مخلوقاته احسان صاحبی اولدیغندن طولایی‌ده حمده مستحق اولدیغی بوآیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی بالجمله عالملرك مربیسی اولوب انواع نعمتلری دنیاده وآخرتده احسان ایدیجی اولدیغنی بیاندنصکره دار آخرتده مالك اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴾ بیوردیور .

[عالملرك ربی وقوللرینه انعام واحسان ایدیجی الله تعالی ، یوم جزا اولان قیامتك ودار آخرتك مالکیدر.] چونکه؛ آخرتده هرشیئه مالك ومتصرف ذات اجل واعلادر. اوکونده هردرلو تملك وتصرف اکا راجع وآنك غیری ولو ظاهرده اولسون بر مالك یوقدر واولاماز .

واجب تعالی یوم قیامتده امر ونهی ایله ایسته‌دیکی کبی تصرفه مالك اولدیغنی ذکر ایچون یوم جزانك مالکی بولندیغنی بیان بیورمشدر. چونکه یوم جزایه مالك اولانك ، اوکونده جریان ایده‌جك امورك کافه‌سنه‌ده مالك اولاجغی اولویتله ثابتدر .

دین ؛ **شریعت واطاعت** معناسنه وارداولورسه‌ده بومقامده بیضاوینك بیانی وجهله **جزا** معناسنه اولدیغندن یوم دین دن مراد ؛ **یوم جزا ودار آخرتدر** . ویوم جزاده هرامورە مالك آنجق واجب الوجود اولوب اوکونده باشقه امری نافذ برکیمسه اولمادیغنه اشارت ایچون « مالك » ، « یوم » ه مضاف قلنمشدر .

گرچه واجب تعالی یوم جزانك مالکی اولدیغی کبی دنیانك دخی مالکی ایسه‌ده دنیاده انسان عاریت ومجاز طریقیله ملك وسلطنت صاحبی اولارق اموردنیایه موقتاً مالك اولدیغندن یوم جزانك مالك مستقلی اولدیغی تصریح اولنمشدر. چونکه؛ اوکونده سلطنت فانیه‌یه مالك

اولوب دنیاده مالك وحاكم اولانلرك ملك وحكملری برخیال ماضیدن عبارت قالیر . بناءً علیه ؛ اوكونده جمله ناسك مرجعی وملجائی آنجق لطف باریدر .

واجب‌تعالی اوزرینه شوذكر اولنان اوصافی اجرا ایتمك حمده استحقاقی وعبادته‌لایق واحق اولدیغی بیان ایچوندر . زیرا عالمك رب وخالقی اولمسی وظاهر وباطن دنیاده وآخرتده بالجمله‌نعمتلرینی انعام ایتمسی وبالخاصه یوم‌قیامتده مالك اولمسی؛ جناب حقك حمده مستحق اولدیغنی اشعار ایتدیكی كبی عبادته الیق اولدیغنی دخی افاده ایدر . چونكه مطیع ایله عاصی‌وظالمله‌مظلوم بیننی‌تفریق ایچون حاضرلانان یوم‌جزایه مالك اولمق؛ آنجق عبادته لایق واوكونه مالك اولان ذات اولدیغنده ادنی عقلی اولان تردد ایتمز . زیرا اوكونده جزا؛ دنیاده كچمش اولان اعماله كوره اولدیغندن اوكونه واوكونده جزا ویرمكه مالك اولان ذات آنجق معبود اولمسی لازم كلن ذاتدر . چونكه ؛ عبادت ایدنلره كوزل جزا وقباحت ایدنلره فنا جزا ویرمك آنجق معبودك شانیدر .

واجب تعالی عالمك رب وخالقی اولدیغنی بیانله دنیایه واسباب معیشته توسل ایدنلرك امورمعیشتنی تسهیل‌ایتمكله بالجمله‌نعمتلرینی انعام‌ایده‌جكنی بیان‌ومرحمت‌الٰهیه‌دن استمدادك لزومنه اشارت بیوردیغی كبی، ظالمدن مظلومك انتقامنی آلمق اوزره یوم قیامتك واحوال آخرتك وقوعنه دخی اشارت بیورمش وبو وسیله ایله ارباب عصیانی اطاعته دعوت ایتمشدر. چونكه؛ یوم جزانك وقوعنه‌ایمان ایدن برعاصی‌نك‌البته اوكونده رزیل ورسوای اولمامق ایچون نفسنه انصاف ایتمسی لازمدر .

بناءً علیه ؛ آخرته ایمانی اولمیان كیمسه هرفنالغه جرأت ایدر وهیچ بركوتولكدن چكنمز. زیرا ؛ عاقبت قورقوسی یوقدركه فنالغه جرأت ایتمكدن آنی منع ایتسون .

*
* *

واجب تعالی، حمد وثنانك آنجق‌ذاتنه منحصراولمسنی بیانله‌توحیده اشارت وبواشارتی عالملرك ربسی‌اولدیغنی بیانله تصریح وربوبیتك لوازمندن‌اولان‌انعام

واحسانی وبواحسانك شكری اولان عباداتی ادا ایدن كیمسه‌یه مكافات وادا ایتمه‌ینلره مجازاتی مشعر اولان یوم قیامته‌ده مالك اولدیغنی بیاندنصكره توحیددن‌غایه ومقصدی بیان‌ضمننده ﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴾ بیوریور .

[یاربی ! آنجق سكا عبادت ایدر وبالجمله امورمزده سكا استعانه وسندن یاردم طلب ایدرز] .

عبادت ؛ فخررازینك بیانی وجهله **آمره تعظیم صورتیله مأمور اولدیغی فعلی ، امر اولندیغی وجه اوزره یرینه كتیرمكدر** . چونكه عبادتك خلاصه‌سی ؛ عبدك كمال تذلل وخضوع وخشوع ایله‌رب‌تعالی‌یه نهایت‌تعظیمی ایفاایتمكدر . نهایت تعظیم ایسه آنجق عبادتی الله تعالی‌یه حصرله ماسوایی كوكلدن چیقارمقدر . چونكه ؛ ماسوا قلبنده اولدقجه تعظیم اولا بیلورسه‌ده لایق وجه‌اوزره اولاماز ، البته نقصان اولور . بناءً علیه شان‌الوهیته لایق اولان عبادت ؛ ماسوادن فراغتله حصول بولان عبادتدر . اما عبادتی ادا وتعظیمی یرینه كتیردكدنصكره ماسوا ایله اشتغال ایده‌بیلور .

استعانه ؛ **دنیوی واخروی امورك كلیسنده یاردم طلب ایتمكدر** . شوحالده **معنای نظم**:

[یاربی ! هرامورمزده سنك دركاهكه مراجعت والتجا ایدر ومهماتمزده معاونت طلبنی سكا حصر ایدرز وسندن غیری برملجأمز یوقدر بزه امداد واعانه ایت] دیمكدر .

بیضاوی ، فخررازی وخازنك بیانلری وجهله سورهٔنك بدایه‌سندن بوآیته قدر ذكر اولنان اوصاف جلیله‌ایله واجب تعالی معلوم اولنجه غیبدن خطابه انتقال اولندی . چونكه عبادتی تخصیص ومعاونت طلبنی الله‌تعالی‌یه حصر ایتمك ؛ عبادته استحقاق‌ومعاونته اقتدار ایجاب‌ایدوب اواقتدارده ذكر اولنان اوصافدن معلوم اولدیغی جهتله عبدطرفندن، عبادت ایده‌جكنه بیانی خطاب طریقیله وارد اولمشدر .

چونکه ؛ مدح وثنا غائب صورتیله اولورسه‌ده التجا وعرض حاجات استمداده مرجع اولان ذاتك حضورنده یالوارمق صورتیله اولدیغندن آیت جلیله‌ده جناب حقی اولا اخبار وغائب صیغه‌لریله مدح وثناء ثانیاً حضورنده کبی خطاب صورتیله استمداد ایتمك طریقی وارد اولمشدر .

بو آیت جلیله ؛ اجمالاً انواع تکالیفی جامعدر . چونکه فخر رازینك بیانی وجهله عبادت؛ انواع تکالیف واوامر ونواهی‌یه شامل اولدیغندن کتب فقهیه واخلاقیه‌ده بیان اولنان مسائلك کافه‌سی عبادتده داخل اولدیغی کبی بالعموم دعا ، تضرع واسترحامانه متعلق اولان مسائل دخی استعانه‌ده داخلدر . شوحالده : جناب حق احکام شرعیه‌نك کافه‌سنی بو ایکی کلمه‌ده درج ایله قرآنده عباداته واستعانه‌یه متعلق اولان آیتلرك احکامنه رمز واشارت بیورمشدر . بناءً علیه ؛ بو ایکی کلمه‌نك مشتمل اولدیغی احکام بحر محیط بی پایاندر وعبد ایچون هروقت عبادت وامور مهمانده الله تعالی‌یه مراجعت واسترحاماتك لزومنه اشارت ایچون استمراره دلالت ایدن مضارع صیغه‌سیله وارد اولمشدر .

بیضاوینك بیانی وجهله آیتده عارف باللهك حالنی تعریف ومسلکنی تعیین ووظیفه‌سنی تعلیم واردر . چونکه عارفك حالی؛ اولاً ذکر وفکر واسماء الٰهیه‌نك مدلولاتنده تأمل وآیتلریله استدلال وصنایع غریبه‌لرینه نظر ایتمکله تماميله معرفت حاصل اولدقدنصکره لایق وجه اوزره عمرینی عبادته حصر ایتمك وجناب حقك قدرت کامله‌سنی بیلوب هرامورینی قضایه وهر احتیاجنی دفعه کافی اولدیغنی ادراکله همان معاونت طلبنه مسارعت ایتمکدر .

واجب تعالیدن استعانه واستمداد ایده‌جك کیمسه اولا الله تعالی‌یی لایق اولدیغی اوصاف جلیله ایله توصیف ومدح وثنا وطلب ایتدیکی شیئی احسان ایتمکه قادر اولدیغنی اقرار ایتدکدنصکره استعانه ایتمك مسئولی اسعافه مدار اولدیغنه اشارت ایچون قوللرینه ذات جلیلنی توصیف ایتدکدنصکره استعانه ایدلمسنی توصیه بیورمشدر . بناءً علیه ؛ دعا ایده‌جك اولان کیمسه

دعادن اول واجب تعالی‌یی مدح و ثنا و خالقیتنی ، قدرتنی و ربوبیتنی بیاندنصکره دعایه مباشرت ایتملیدر که دعاسی درگاه الوهیتده قبول اولونسون .

عبادت آنجق واجب تعالی‌یه مخصوص اولوب اللهك غیری‌یه عبادت جائز اولمادیغنه ، دنیوی و اخروی هر ایشنه یاردم ایستمك آنجق الله تعالی‌یه مختص اولوب اللهك غیریدن حقیقی یاردم ایستمك جائز اولمادیغنه اشارت ایچون هر ایکی جمله‌ده (ایاك) لفظلری تقدیم اولنمشدر . گرچه امور دنیاده اسبابه توسل وبعض کیمسه‌لردن معاونت طلب ایتمك جائز ایسه‌ده گرك اسبابی و گرك غیرك معاونتنده تأثیری خلق ایده‌جك الله تعالی اولدیغندن حقیقی معاونت اللهدندر . اللهك غیریدن معاونت اولورسه‌ده صوریدر .

⁂

واجب تعالی استعانه و عبادتك آنجق ذاتنه مخصوص اولدیغنی بیاندنصکره استعانه‌نك طریقنی قوللرینه تعلیم ایتمك اوزره ﴿ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴾ بیوریور.

[یاربی ! بزی طوغری یوله ایصال و ارشاد ایت .]

یعنی ؛ ای بزم ربمز ! بولندیغمز ایمان و دین اسلام اولان طریق مستقیمده بزی ثابت قیل . زیرا ؛ طریق مستقیمه ایصال ایده‌جك سن‌سك ، سندن غیری هدایتی خلق ایده‌جك یوقدر . شوحالده سن بزی هدایته ایصال ایت .

﴿ صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ﴾

[او صراط مستقیم که ؛ سنك کندیلرینه انعام ایتدیکك انبیا ، علما وصلحانك طریقلریدر .]

یعنی؛ یاربنا ! بزم سندن استرحام ایتدیکمز طریق مستقیم شول کیمسه‌لرك طریق و مسلکلریدر که سن آنلر اوزرینه ایمانی توفیق وطوغری یوله ارشاد ایتمك صورتیله انعام ایتمشدك . شوحالده بزه‌ده آنلرك طریقنی احسان ایت .

بو جمله ، اولکی جمله ایله طلب اولنان معاونتی بیان ایچون سوق اولنمش برجملهٔ ابتدائیه‌در .

زیرا؛ طلب اولنان معاونتدن الڭ مهم والڭ بیوکلرندن مقصد اقصی اولان اهمیتنه بناءً آیریجه ذکر قیلنمشدر. یاخود بیضاوینڭ بیانی وجهله عباد طرفندن معاونت طلبنه دائر واقع اولان استرحام اوزرینه واجب تعالی جانبندن « سزه نه کبی شیلرله اعانه ایده‌یم و نصل اعانه ایسترسکز ؟ » عنواننده وارد اولان سؤاله جواب اولارق « یاربی ! بزی طریق نجاته هدایت ایت » دیمکله اعظم مقاصد اولان هدایتی طلبده بولندیلر. استعانه‌دن مقصدلری ایسه انبیاء علما و صلحانڭ مسلکی اولان طریق مستقیمی طلب ایتمکدن عبارت اولدیغندن اونی بیانه شروع ایتمشلردر. هدایت لطفله مقصوده دلالتدن عبارت اولدیغی جهتله خیرده استعمال اولندیغندن شرده استعمال اولنان ضلالتڭ ضدیدر. هدایتڭ انواعی چوقدر، لکن بیضاوینڭ بیانی وجهله هدایتڭ خلاصه‌سی ؛ **اوچدر** :

برنجیسی ؛ قوۀ عقلیه و حواس خمسۀ ظاهره وسائر آلات جارحه کبی عبدڭ مصالحنه اهتدایه و مضرتلرندن اجتنابه مقتدر اولاجغی آلت و اسبابلری خلق ومطلوبه وصولی احسان ایتمکدر.

ایکنجیسی؛ حقله باطل و فساده صلاح بینڭ تفریق ایدر دلائل عقلیه ونقلیه نصب ایتمکله قوللرینه طوغری یولی کوسترمکدر.

اوچنجیسی؛ رسل کرامی کوندرمك وکتابلر انزال ایتمك وقلبلرینی طوغری یوله منشرح قیلمقدر. بو معناجه جناب حقڭ قوللرینه هدایتی وطریق حقی بیانی هر زمان موجوددر وهر شخص حقنده جاریدر.

صراط مستقیم ؛ مطلقا **طوغری یوله** اطلاق اولنورسه‌ده بو مقامده **دین اسلام و شریعت احمدیه‌نڭ اعتقاد وعمل صالح وتهذیب اخلاقه متعلق احکام شرعیه واساسیه‌سیدر.** بوکا نظراً **معنای نظم** : [یاربی ! بزی دین اسلامڭ وشریعت احمدیه‌نڭ احکامنه هدایتده قیل] دیمکدر.

(اهدنا) جمله‌سی امر صورتنده **دعا** در. چونکه امر صورتنده ادنادن اعلایه واقع

اولان خطاب؛ تضرع ونیازی متضمن اولدیغندن دعا واسترحامدر. شو حالده هدایتی طلب هنوز اهتدا ایتمه‌مش کیمسه طرفندن صدور ایدرسه نفس هدایتی طلبدر. اما شو دعا، هدایت اسلامیه ایله اهتدا ایدن کیمسه‌دن صدور ایدرسه هدایتده دائم وثابت قالمسنی آرزو و استرحام ایتمکدن عبارتدر.

بو آیتده جناب حقڭ انعام ایتدیکی کیمسه‌لرله مراد ؛ **قوم موسی وقوم عیسانڭ صلحاسی** اولدیغی ابن عباس حضرتلرندن مروی ایسه‌ده اکثر مفسرینڭ بیانلری وجهله اصح اولان **انبیاء کرام و شهداء و مطلقا اهل ایمانڭ صلحاسیدر**. نعمتدن مراد ؛ **نعمت دیندر**. زیرا ؛ انسانی سعادت دارینه ایصال ایدن هر عصرده دین مبیندر. بناءً علیه؛ انسان ایچون هر شیدن اول طلب اولنمغه شایان اولان بر دین اوزره اهتدا و هدایتده ثبات ایتمك اولدیغندن جناب حق بو جهتڭ طلب اولنمسنی قوللرینه هر شیدن اول تعلیم بیورمشدر. چونکه فاتحه سوره‌سی قرآنده اول نازل اولان آیتلردن دکل ایسه‌ده اول نازل اولان سوره‌لردن اولدیغی مرویدر. شو حالده واجب تعالینڭ ذاتی ثنادنصکره قوللرینه اول باول ترتب ایدن وظیفه‌نڭ دین وطریق حق اوزره هدایتی طلب ایتمك اولدیغی جناب حق بو آیتده بیان بیورمش و شو بیانیله دین حقی تحری وطلب ایتمك هر شی اوزرینه مقدم اولدیغنه اشارت و واجب اولان طریق حقه سلوك ایتمك اولدیغنه ایما ایتمشدر.

خلاصه ؛ طرق الٰهیدن انعام واحسانه نائل اولان صلحانڭ طریقلرینی طلب وآنلرڭ مسلکلری عند الوهیتده مقبول اولدیغی جهتله او مسلکه سلوك ایتمك هر انسان ایچون لازم اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

⁂

واجب تعالی انسان ایچون طلب وآرزویه موافق اولان طریقڭ طرف الٰهیدن انعام اولنان کیمسه‌لرڭ طریقلری اولدیغنی بیاندنصکره غضب الٰهی‌یه مظهر

اولمش وضلالتده قالمش اولانلرك طريقلری طلب اولنمغه شايان اولماديغنی بيان ايتمك اوزره ﴿ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴾ بيوريبور .

[يارب ! بزی شول كيمسه‌لرك طريقنه هدايتده قيل كه آنلره سن لطف و كرمكدن انعام ايتمشدك ، انعام اولنانلرك طريقنه هدايتده قيل ده سوء عمللری سببيله سنك طرفكدن غضب اولنمش وضلالتده قالمشلرك طريقندن بزی محافظه بيور .]

غضب ؛ فی الاصل قلبده اولان قانك قيناممسندن وغليان ايتمسندن عبارت اولديغی جهتله واجب تعالی‌يه اسناد اولنديغنده قلبك غليانك نتيجه‌سی اولان انتقام وعذاب مراد اولنور . آنجق واجب تعالی آلت جارحه اولان قلبدن منزه اولديغندن الله تعالی حقنده غضبك معنای حقيقيسی مراد اولوناماز . ضلالت ايسه مقصدی غيبوبت ايتمك ، هلاك اولمق و يولدن چيقمقدر .

اوزرلرينه غضب الٰهی نازل اولانلر له مراد ؛ يهود و ضلالتده اولانلر له مراد ؛ نصاری در دنيلمش ايسه‌ده اكثر مفسرينك اختيارلری وجهله اصح اولان غضب الٰهی‌يه مظهر اولانلرله مراد ؛ هر امتده عاصيلر وضال اولانلرله مراد ؛ جاهل بالله اولانلردر .

يعنی ؛ « بز بر طريقه هدايتمزی ايسترزكه او طريق غضبه مستحق و ضلالتی اختيار ايدنلرك طريقلرينك غيری بر طريق حق اولسون » ديمكدر . زيرا ؛ غضبه مستحق وضلالتده اولانلرك طريقلرينی ايسته‌مكده برمعنی يوقدر .

﴿ آمين ﴾

[دعامزی ايسته‌ديكك كبی قبول بيور يارب ! رد ايتمه .]

تفسير خازنده بيان اولنديغنه نظراً فاتحهٔ شريفه‌يی قرائتدن فارغ اولان كيمسه‌يه

آمين ديمك سنتدر . زيرا ؛ بخاری ومسلم حضراتنك اتفاقلريله ابوهريره رضی الله عنهدن روايت اولنان بر حديثده رسول الله (امام فاتحه‌دن فارغ اولوب آمين ديديكنده سزده آمين دييك . زيرا ؛ بر كيمسه‌نك آمين ديمسی ملكلرك آمين ديمه‌سنه موافق اولورسه الله تعالی او كيمسه‌نك كچمشده وقوع بولان كوچك كناهلرينی مغفرت ايدر) بيورمشدر .

ملكلر له مراد ؛ حفظه ملكلريدر ياخود او مقامده استماع قرآنله مشغول اولان بعض ملكلردر .

﴿آمين﴾ لفظی ؛ اللهك اسملرندن براسم وقوللری اوزرينه مهر الٰهی اولوب بواسمی قرائت سببيله قوللرندن جناب حقك كناهلرينی رفع ايتديكی مرويدر .

﴿ آمين ﴾ لفظی ؛ بالاتفاق قرآندن دكلدر . فاتحهٔ شريفه‌نك متضمن اولديغی دعانك قبولنی رجا واسترحام ايچون وارد اولمش ايكنجی بر دعادر وبووسيله ايله هر دعاده قبولنی رجا ايچون ﴿ آمين ﴾ ديمك مشروع اولديغی صاحب شريعت طرفندن بيان وتعليم اولنمشدر واليوم عمللمزده بونك اوزرينه جاری اولمقده‌در . چونكه ؛ يالكز دعا ايله اكتفا ايتميوب دعادن صكره ﴿آمين﴾ لفظيله دعانك قبولنی استرحام ايتمك دعانك قبولنه مدار اولاجغنده شبهه يوقدر .

واجب تعالی فاتحهٔ شريفه‌ده قرآنك بالجمله احكامنه ، اسرارينه ، فصول وابوابنه اشارت بيورمشدر . چونكه قرآنك احكامی ؛ ذات الله ، صفات الله ، امر نبوت واحوال آخرتی وعبادك عبادتنه متعلق تكاليفی متضمن امر ونهی واحتياجنده جناب حقه استمداد واستعانه ايچون مراجعت ومحتاج اولديغی شيئی طلب ايچون دعانك مشروعيتنی ، امم سالفه وانبيانك قصص وحكايه‌لرينی ، عاصيلرك حاللرينی وسبب هلاكلرينی بياندن عبارتدر . ايشته فاتحهٔ شريفه‌ده شو احكامك عمومنه اجمالاً اشارت اولنمشدر .

زيرا ؛ اصول اعتقاديه‌دن ذات الله وصفات الله‌ه متعلق اولان احكامه وذات ربوبيتك خالق ورازق اولديغنه ﴿الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم﴾ كلمات طيبه‌سيله اشارت اولنديغی كبی ، احوال آخرته متعلق اولان مسائلك كافه‌سنه‌ده ﴿مالك يوم الدين﴾ لفظ شريفيله اشارت اولنمشدر . عباداته متعلق امر ونهی متضمن اولان تكاليفك كافه‌سنه ﴿ اياك نعبد ﴾ لفظ جميلی ايله اشارت

اولندیغی کبی ، عرض احتیاج ایچون جناب حقدن استمداده متعلق اولان احکامه دخی (ایاك نستعین) نظم منیفیله اشارت اولنمشدر .

عباد ایچون دفع بلایی وجلب منفعتی طلب واستدعایه متعلق اولان دعایه (اهدنا الصراط المستقیم) نظم بلیغیله اشارت اولندیغی کبی انبیا وصلحا وامم سالفه‌نك حاللرینی بیانه متعلق اولان قصص وحکایاته دخی (صراط الذین انعمت علیهم) نظم عنوان البلیغیله اشارت اولنمشدر .

امم ماضیه‌دن غضب الٓهی‌یه مظهر اولارق هلاك اولانلرله طریق حقی بولامایوب شاشقین وسرسم اولان ارباب ضلالتك حکایه‌لرینه‌ده (غیر المغضوب علیهم ولا الضالین) ایله اشارت اولنمقله امت محمدیه‌یه امم ماضیه‌نك حاللرندن درس عبرت آلمسنی توصیه وعلم تاریخك علو قدرینه رمز واشارت اولنمشدر. چونکه ؛ وقوعات وعقوبات کبی انسانی معاصیدن نهی وسعادته سوق ایدر هیچ برشی اولامادیغندن وقوعات وعقوباتی و انسانلرك سرگذشتنی بیان ایدن علم ایسه علم تاریخ اولدیغندن جناب حق قوللرینی قرآنك برنجی سوره‌سنده تاریخ مطالعه‌سنه ترغیب بیورمشدر . بناءً علیه ؛ انسانك هم جنسنك احوالندن عبرت آلمسی ایچون علم تاریخله مشغول اولمسی امر اهمدر .

فخر رازینك بیانی وجهله ، بو سورۀ جلیله کتاب اللهك ابتداسنده ونمازده قرائتك اولنده بولندیغندن سورۀ فاتحه دینمشدر .

اولنده (الحمد لله) جملۀ جلیله‌سی اولدیغندن سورۀ حمد دخی دنیلمشدر .

قرآنك مندرجاتی اولان اصول اعتقاد وفروع اعمال والٓهیات ونبویات واحوال آخرته متعلق مسائلك جمله‌سنی بو سوره جامع وبو، اساس ومنبع مثابه‌سنده اولوب دیگر سوره‌لر بو اساسدن طاغلمش ایرماقلر مثابه‌سنده اولدیغی جهتله سورۀ فاتحه‌یه ام القرآن دخی دنیلمشدر .

اکثر روایته نظراً بو سوره بر کره مکه‌ده وبر کره‌ده مدینه‌ده نازل اولدیغندن

« مثانی » ویدی آیتی حاوی اولدیغندن « سبع » دنیلمکله سورۀ جلیله‌یه سبع مثانی دنیلمشدر .

رسول اللهدن مروی اولان بر حدیثده فاتحۀ شریفه‌نك هر درده دوا وشفا اولدیغی بیان اولندیغندن بو سوره‌یه سورۀ شفا دخی دنیلمشدر .

جناب حقی مدح وثنایی مشتمل اولدیغندن سورۀ شکر و هدایتله دعا اوزرینه مشتمل اولدیغندن سورۀ دعا دخی دنیلمشدر .

فاتحۀ شریفه ، بیان اولندیغی وجهله اجمالاً بالعموم قرآنك معناسنی متضمن اولوب قرآن ایسه کتب سابقه‌نك معناسنی متضمن اولدیغی جهتله فاتحۀ شریفه کتب الٓهیه‌نك جمله‌سنك معناسنی اجمالاً متضمن اولوب آنلردن مقصود اولان احکامه خلاصةً دلالت ایتدیکندن سوره‌لرك جمله‌سندن افضلدر. زیرا الله تعالی‌یی ثنا؛ ذکر ، عبادت ، استعانه ودعا اوزرینه مشتمل اولدیغندن جمیع مطالب دینیه‌یی متضمندر . چونکه ؛ (الحمد لله) جمله‌سی واجب تعالی‌نك وجودینه وحمده مستحق اولدیغنه دلالت ایتدیکی کبی (رب العالمین) جمله‌سی‌ده معبودك وجودینه دلالت ایدر. زیرا؛ عالمك هر ذره‌سنده اولان تربیه ونما آنلرك هر برنده کوریلن تبدلات عجیبه وتغیرات غریبه خالقك موجود اولدیغنه صور عدیده ایله دلالت ایدر. (الرحمن الرحیم) لفظ شریفی‌ده اللهك حمده مستحق اولدیغنه دلالت ایدر. چونکه؛ انعام واحسان صاحبی اولان ذات هر زمان مدح وثنایه اهل وحمده مستحق اولور . (رحمن) و (رحیم) واجب تعالی‌نك منعم ومحسن اولدیغنی بیان ایتدیکندن حمده استحقاقنه آچیقدن دلالت ایدر. بناءً علیه؛ (الحمد لله) جمله‌سنك متضمن اولدیغی ایکی دعوادن برنجیسی که واجب تعالی‌نك وجودینی (رب العالمین) ایله وایکنجیسی که واجب تعالی‌نك حمده استحقاقنی (الرحمن الرحیم) ایله اثبات ایتمشدر .

مخلوقاتك آن ایجادنده خالقه محتاج اولدیغی کبی مدت بقاسنده دخی خالقه محتاج اولدیغنه اشارت ایچون دائما تزیید ونمایه دلالت ایدن (رب العالمین) ذکر اولنمش و(خالق العالمین) دینمه‌مشدر .

(رب العالمین) لفظی واجب تعالی‌نك مکاندن، جهتدن وزماندن منزه ومبرا اولدیغنه دلالت ایدر. زیرا مکان، زمان وجهت « عالم » جمله‌سنده داخلدر. جناب حق عالمك مربیسی وخالقی اولنجه زمانك ومکانك دخی مربیسی وخالقی اولاجغی بدیهیدر. زمانی ومکانی خالق اولان ذات اجل واعلی زمانه و مکانه سابق اولدیغی کبی آنلردن مستغنی اولاجغی درکار اولدیغندن (رب العالمین) لفظی واجب تعالی‌نك زماندن ومکاندن منزه اولدیغنه دخی دلالت واضحه ایله دلالت ایدر .

کذلك (رب العالمین) لفظی واجب تعالی‌نك بر محله حلول ایتمکدن منزه اولدیغنه دخی دلالت ایدر. چونکه؛ عالملری خالق ومربی اولنجه جمله محلك خالقی ومربیسیدر. بناءً علیه؛ حلول ایده‌جکی فرض اولنه‌جق محلك خالقی اولوب او محل خلق اولونمازدن اول دخی موجود اولدیغندن واجب تعالی عالمك ربسی اولدیغی جهتله بر محله حلول ایتمسی محال اولدیغنه دلالت ایدر .

(الحمد لله رب العالمین) جمله‌سی واجب تعالی‌نك فاعل مختار اولدیغنه‌ده دلالت ایدر. زیرا؛ فاعل مختار اولمسه حمده مستحق اولدیغی بیان اولونمازدی. بو جملهٔ جلیله علم کامل وقدرت تامه صاحبی اولدیغنه‌ده دلالت ایدر . زیرا ؛ علم کاملی وقدرت تامه‌سی اولمسه بو عالم مکوناتی قوللرینك مصالحنه موافق صورتده محکم اولارق خلق ایده‌منز وهر برینی لایق وجه اوزره تربیه ایده‌مزدی . حالبوکه خلق ایتدی وحکمته موافق تربیه‌سی‌ده میدانده‌در .

انسانك حالی دنیاده یا تمامیله سعادته مالك اولمق ویاخود محن ومشقته ومکارهه دوچار اولمقدر . محن ومشقت ایسه اکر طرف الٰهیدن نازل اولمش مصائب قبیلندن اولورسه آکا مکافات احسان ایتمك واکر عباد طرفندن ظلم وتعدی اولورسه ظالمدن اخذ انتقام ایده‌جك بر کون لازم اولوب او کون ایسه « یوم قیامت » اولدیغندن جناب حق او کونه دخی مالك اولدیغی بیانله حمده استحقاقنی وقوت وقدرتنی بیان بیورمشدر .

واجب تعالی شو تعداد اولنان اوصافنی بیاندنصکره انسانك مرتبه‌لرینه اشارت بیورمشدر . چونکه؛ انسان روحله جسددن مرکب اولدیغندن جسد ، روحك سعادتنی تحصیله آلت روحك اك اعلی مرتبه‌سی‌ده سعادت ابدیه‌یه نیل و وصول اولوب سعادت ابدیه ایسه عبادات ایله حاصل اولاجغی جهتله عبادك احسن احوالی اولان عبادتك لزومنه (ایاك نعبد) قول شریفی ایله اشارت بیورمشدر. عبادته دوام ؛ انسانك سعادتنه عائد اولان درجه‌لرینك بدایه‌سیدر. عبادته دوام ایتدکجه عبد ایچون حاصل اولاجق مکاشفات ودرجات عالیات عنایات الٰهیه وتوفیقات سبحانیه اولمادقجه حاصل اولامیه‌جغندن معاونت الٰهیه‌یه التجا وعطایای سبحانیه‌دن استمداد ایتمك لازم اولدیغنه (ایاك نستعین) قول شریفیله اشارت بیورمشدر .

جناب حقدن معاونت طلب ایتدکدنصکره مطلوبه وصلت حاصل اولماز. آنجق واجب تعالی‌نك هدایتی ایله حاصل اولاجغندن عبد ایچون لازم اولان واجب تعالی‌دن هدایت ایسته‌مك اولدیغنه (اهدنا) قول لطیفیله اشارت اولنمشدر. فقط کرك اصول اعتقادیاتده وکرك فروع اعمالده مقبول اولان صراط مستقیم اولدیغندن صراط مستقیمه هدایت طلب ایتمك اهم والزمدر. چونکه؛ اصول اعتقادده دائما تنزیهاتله مشغول اولان کیمسه صانعی تعطیلده ودائما اثبات وصفات ثبوتیه ایله مشغول اولان کیمسه صانعی موجوداته تشبیهده واقع اولمق احتمالنه بناءً تعطیل ایله تشبیهدن خالی اولان صراط مستقیمه هدایت طلب ایتمك لازم اولدیغنه اشارت ایچون « هدایت » صراط مستقیمله تقیید اولنمشدر .

صراط مستقیم ایکی صنفی حائز اولوب برنجیسی؛ صفات ایجابیه که انبیا ، اصدقا ، شهدا وصلحانك طریقلریدر . بو طریقك سلوك ایتمکه شایان بر طریق اولدیغنه وایکنجیسی صفات سلبیه که شهوات نفسانیه‌سنه تبعیتله قوای عملیه‌لرینی افسادله غضب الٰهی‌یه مستحق اولانلر وقوای نظریه‌لرینی افساد ایله عقائد حقه‌دن غیوبت ایدن ارباب

ضلالك طريقلرينك بشقه بر طريق اولديغنه اشارت ايچون صراط مستقيم ی شو بيان اولنان ايكی صفتله توصيف بيورمشدر .

بيان اولنان شو تفصيلاته نظراً فاتحهٔ شريفه انسان ايچون لازم اولان وظائف ومراتبك ودرجات سعادتك جملهسنی جامع واجمالاً مراتب عبوديتی بيانده كافيدر .

سورهٔ بقره

بو سورهٔ كريمه مدينهٔ منورهده نازل اولان سورهلردندر . آنجق ﴿ وَاتَّقُوا يَوْماً تُرْجَعُونَ فِيهِ اِلَى اللّٰهِ ﴾ آيتنك مكهٔ مكرمهده قربان بايرامنده حجة الوداعده نازل اولديغی ابن عباس حضرتلرندن مرويدر . هجرتدن صوكره نازل اولان سورهلر ولو مدينهٔ منورهنك خارجنده نازل اولسون مدينهٔ منورهده نازل اولمش عد اولنور . سورهٔ بقره « ايكيوز سكسان بر » آيتی حاويدر .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ الۤمۤ ﴾

بعض سور قرآنيهنك اولنده بولنان حروفات اللّٰه تعالينك علمنی كنديسنه خاص قيلديغی اسرار الٰهيهدن اولديغی جهتله قرآنده بومثللو حروفات، عبادك مطلع اولاميهجغی اسراردندر . بونلر علم اصولده بيان اولنديغی وجهله متشابهاتدر . متشابهاتك ايكی قسمی واردر :

برنجيسی ؛ اصلا معناسی فهم اولونمايان ﴿ الم ﴾ ، ﴿ المر ﴾ ، ﴿ حم ﴾ ، ﴿ ق ﴾ وَ ﴿ ن ﴾ كبی بعض سورهلرك اوللرنده بولنان حرفلردر .

ايكنجی قسم ايسه ﴿ اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴾ آيتنده بولنان ﴿ استوی ﴾ كلمهسی كبی اصل معناسی فهم اولونوب لكن مقام اعتباريله معنای ظاهريسنی مراد ايتمك ادلهٔ عقليه ونقليهيه نظراً محال اولديغندن تأويله محتاج اولانلردر .

مطلقا متشابهاتده ايكی مذهب واردر . برنجيسی ؛ سلف مذهبی دركه بومثللو متشابهاتك اصلنه ومراد الٰهينك نهدن عبارت اولديغنه ايمان ايدوب علمنی اللّٰه تعالی يه تفويض ايتمك وتأويليله اشتغال ايتمهمكدر . بو مذهبه نظراً بو مثللو حروفاتی قرآنده ذكرك فائدهسی ؛ ايمان وكمال اطاعت وانقياد له قوللرك مأجور ومثاب اولمسيدر . صديق اعظم ابوبكر رضی اللّٰه عنه حضرتلرينك « هر كتابك بر سری واردر . اللّٰهك قرآنده سری ايسه سورهلرك اوللرنده بولنان حرفلردر » بيورديغی مرويدر .

متشابهات حقنده ايكنجی مذهب ؛ خلف مذهبی دركه آنلرك زمانلرنده اهل ضلال وملحدلر پيدا اولوب كندی آرزولرينه كوره عمله واعتقاد حقه وقواعد شرعيه يه مخالف تأويللرله مشغول اولارق امور دينی تشويش ايتمك ايستهدكلرندن اخلاف كرام آنلرك تأويللرينه ميدان ويرمهمك وآنجق ايستهدكلری فساد قپولرينی قپامق اوزره شرع شريفه موافق صورتده تأويلنی واجب عد ايتدكلرندن متشابهاتك تأويليله مشغول اولديلر .

شويله كه بعضيلری ؛ « سور قرآنيهدن بعضيلرينك اولنده بولنان حرفلر او سورهنك اسميدر » ديديلر . بوكا نظراً ﴿ الم ﴾ سورهٔ بقرهنك اسميدر . بعضيلری ايسه « اسماء الٰهيهدن بر اسمدر وياخود هر حرف اسماء الٰهيهدن بر اسمك فاتحهسيدر . مثلا (الف) اللّٰه (لام) لطيف و (ميم) مجيد اسملرينك فاتحهلريدر » ديديلر . ياخود ﴿ الم ﴾ (انا اللّٰه اعلم) يعنی (بن اللّٰه عظيم الشانم بيليرم) ديمكدر وياخود قسم در . بو حرفلردن اسماء الٰهيه وصفات سبحانيه وكتب منزله تركب ايتديكندن شانلرينه تعظيم ايچون واجب تعالی حروف هجايه قسم بيورور . بوكا نظراً معنای نظم : [الف، لام، ميم حرفلرينه يمين ايدرم كه شو كتاب كنديسنده شك وشبهه اولميان بر كتابدر] ديمك اولور .

واجب تعالی قرآنه اعتراض ایدن مشرکلره بر سورهنك مثلنی کتیرملرینی امر ایدوب ده آنلرده کتیرهمهینجه کأن آنلره « قرآن طرف الٰهیدندر. اکر طرف الٰهیدن اولمسهسز ایستهدیککز سورهنك مثلنی کتیررديکز . زیرا ؛ قرآن ایشته سزك ترکیبنه قادر اولدیغکز شو حرفلردن مرکبدر . حالبوکه سز قیصه بر سورهنك بیله مثلنی کتیرمکدن عاجز اولدیکز ، سزك عجزکز قرآنك طرف الٰهیدن وحی اولدیغنه دلالت واضحه ایله دلالت ایدر » دیمکدر .

بیضاویده بیان اولوندیغنه نظراً « الف » الله » و « لام » جبریل » و « میم » محمد اسملرندن آلنەرق (قرآن الله تعالیدن جبریل امین واسطهسیله محمد ﷺ اوزرینه نازل اولدی) معناسنه اولدیغی ابن عباس حضرتلرندن مرویدر .

*
* *

﴿ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ ﴾

[شو مشارالیه اولان قرآن بر کتابکه او کتابك طرف الٰهیدن وحی منزل اولدیغنده اصلا شبهه یوقدر .]

یعنی ؛ اولین و آخرینك کمالاتنی جامع اولان رسول اکرم لطف و کرممزدن قوللریمزی ارشاد ایچون سکا انزال ایتدیکمز شو قرآن ، بر کتاب کامل و بر دستور اعظمدرکه آنك وحی منزل اولدیغنده اصلا شك و شبهه یوقدر. زیرا ؛ الفاظنده اولان انتظامی و معانیسنده اولان قوت و متانتی و متضمن اولدیغی احکام بلاغتی تفکر ایدن بر کیمسه او کتابك کتاب سماوی و کلام الٰهی اولدیغنده قطعیاً تردد ایتمز. درحال قبول و ایمان ایدوب موجبیله عمله مسارعت ایدر و سبب نجاتك آنجق او کتابه یاپیشمقده اولدیغنی ادراك ایتمکله کندیسنده اولان ظلمات جهلی ازالهیه سعی ایدر .

قرآنك علو منزلتنه و کلام بشر اولمقدن غایت بعید اولدیغنه اشارت ایچون بو آیتده بعد مرتبهیه موضوع اولان (ذلك) لفظیله اشارت اولندیغی کبی کتابك کتب سابقهیه نسبتله کامل اولوب الی یوم القیام حوادثك احکامنی جامع اولمق اعتباریله نقصان اولمادیغنه اشارت ایچون

کماله دلالت ایدن حرف تعریف ایله وارد اولمشدر . یعنی (ذلك الکتاب) دیمك ؛ ایشته شو اشارت اولونان کتاب بر کتاب کاملکه آنده اصلا نقصان بولونمایوب انسانلر بیننده الی یوم القیام ظهور ایدهجك حوادثك جملهسنك احکامنی و اکثر امم ماضیهنك احوالنی جامع دیمکدر.

شو حالده قرآنه نظر صحیحله باقان کیمسه مرتبهٔ بلاغتك نهایتنه و حد اعجازك غایتنه بالغ اولدیغنی کورنجه وحی الٰهی اولدیغنده اصلا شبهه ایتمیهجکنی بیانله قرآنده شبهه ایدنلرك نظر صحیحه مالك اولمادقلرینه اشارت بیورلمشدر .

بیضاوی و خازنك بیانلری وجهله کتاب ایله مراد ؛ کتاب موعود اولمق احتمالی واردر.

چونکه ؛ ابتداء بعثنده جناب حق رسولنه بر کتاب انزال بیورهجغنی وحی بیوردیغی کبی حضرت موسی و حضرت عیسایه دخی اسماعیل علیه السلام نسلندن آخر زمانده بعث اولوناجق نبی یه بر کتاب جلیل النصاب انزال ایدهجکنی دخی وحی ایدوب آنلرده امتلرینه بویله بر کتابك نازل اولاجغنی بیان و نازل اولدیغی زمان ایمان ایتمهلرینی توصیه ایتمشلردی .

ایشته کرك ابتداء وحیده بزم نبیمزه و کرك حضرت موسی و عیسی علیهما السلامه موعود اولان کتاب مبین شو کتاب اولدیغنی جناب حق بو آیتده بیان بیورمشدر. بوکا نظراً **معنای آیت :** [شو مشارالیه اولان کتاب ابتداء بعثنده محمد ﷺ و آندن اول کچن انبیایه آخر زمان پیغمبرینه انزال اولوناجغی وعد و بیان اولونان کتاب معلومدرکه او کتابك وحی منزل اولدیغنه دائر اولان دلائلك وضوح و ظهورینه بناءً آنك کلام الٰهی اولدیغنده اصلا شبهه یوق] دیمکدر .

خلاصه ؛ قرآنك طوق بشردن خارج بر مرتبهٔ بعیدهده بولوندیغی و نقصانسز حوادث بشرك احکامنی و اولین و آخرینك احوالنی جامع بر کتاب کامل اولدیغی و طرف الٰهیدن بزم رسولمز محمد ﷺ حضرتلرینه وحی منزل کلام الٰهی اولدیغی و کلام الٰهی اولدیغنده اصلا شبهه جائز اولمادیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جملهسندندر .

*
* *

واجب تعالی قرآنك شك وشبهه‌دن برى بر كتاب كامل اولديغنى بياندنصكره كتابك فوائدينى وجملهٔ كمالاتندن اولان منافعنى بيان ايتمك اوزره ﴿ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ * اَلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴾ بيوريور .

[قرآن عظيم الشان كناهلردن قاچينان متقيلره طريق خيرى كوستريجى ومنفعتلرينه دلالت ايديجيدر . او متقيلر شول كيمسه‌لركه آنلر غيبه ايمانله صلوات مفروضه‌يى ادا وبزم آنلرى مرزوق ايتديكمز رزقلرينك بعضيسنى محتاج اولانلره انفاق ايدرلر .]

يعنى كتاب مبين اولان قرآن ؛ او امره امتثال ونواهيدن اجتناب ايدوب نفسلرينى طهارتنه مانع اولان خبائثدن محافظه ايدن‌متقيلره طوغرى يولى كوسترر وهدايت عظيمه وطريق مستقيمه ارشاد ايدر برمرشد كاملدر . اومتقيلر شول كيمسه‌لركه آنلر غيبه ايمان ايتدكلرى كبى فروع اعمالك اعظمى واركان دينك اهمى اولان صلاتى اقامه ايتمكله جميع اعضاريله جانب معنوئ الٓهى‌يه توجه ايدرلر و رضاء الٓهى‌يى طلبدن خالى قالمازلر وعبوديتدن مقصد اصلى اولان تذلل وتواضعى كماليله يرينه كتيررلر وياالكز عبادت بدنيه ايله اكتفا ايتمزلر بلكه بزم آنلره لطف وكرمزدن ويرمش اولديغمز رزقدن محتاج اولان فقرا وضعفايه صرف وانفاق ايتمكله عبادت ماليه‌دن عبارت اولان زكاتى‌ده ادا ايدرلر .

هدايت؛ طوغرى يولى ارشاد ايدوب طريق صوابى كوسترمكدر. اتقا ؛ نفسى ، مضرت ويره‌جك شيلردن و شرعه مخالف اولان كناهلردن محافظه ايتمكدر . اتقانك اوچ مرتبه‌سى واردر :

برنجى مرتبه‌سى؛ كفردن نفسنى محافظه ايتمكدر . بومرتبه؛ اتقانك ادنى مرتبه‌سى ومرتبهٔ عوامدر . هرمؤمن بو معنايه نظراً نفسنى كفردن وقايه ايتديكى ايچون متقيدر .

ايكنجى مرتبه‌سى ؛ محرماتك كافه‌سنى تركله عباداتى ادايه صرف مقدرت ايتمكدر . بومرتبه؛ اتقانك مرتبهٔ وسطاسى وخواصك مرتبه‌سى‌در . چونكه ؛ بونلر اوامره امتثال ونواهيدن اجتنابله نفسلرينى عذاب جهنمدن وقايه ايتدكلرى ايچون اتقانك تام معناسنى احراز ايتمشلردر وبوآيتده مراد اولان اتقاده بومعناجه اتقادر . زيرا؛ آيتده متقيلرى توصيفده يالكز ايمانله اكتفا اولونمايوب بلكه فروع اعمالدن صلات وزكاتك اتقاده داخل اولديغى بيان اولونمشدر .

اوچنجى مرتبه‌سى؛ جميع عباداتى ادا ايتمك وجميع معاصيدن احترازله برابر قلبندن ماسوانك كليه‌سنى اخراج ودائما عظمت الٓهيه‌يه دلالت ايدن دلائلى تفكرله مشغول اولمقدر . بومرتبه ؛ اتقانك اعلى مرتبه‌سى ومرتبهٔ خواص الخواصيدر .

قرآنك هدايتى حالاً و مآلاً متقيلره مخصوص اولديغى كبى كفردن اتقا ايتمه‌ينلره هدايت اولونميه‌جغى وقرآنك هدايتندن مستفيد اولمق آنجق اتقا ايله اولاجغى بوآيتله بيان اولونمشدر . چونكه؛ محرماتدن اجتناب واحكام الٓهيه‌يى التزام ايدوب آخرته ايمان ايده‌رك طريق خير وصوابى تحرى ايله عذاب جهنمدن قورتولمق چاره‌سنى دوشونميه‌ن كيمسه‌لر قرآنه ايمان واعتماد ايتمه‌دكلرندن قرآنه عطف نظر ايتمزلركه قرآن آنلره هدايت ايتسون وطوغرى يولى كوسترسون . تمسك ايتمه‌ينلرى البته قرآن هدايتده قيلماز. چونكه ؛ قرآنك حق اولديغنى اعتقاد ايتميه‌نجه احكاميله عمل ايتمك مراد ايتمزكه قرآنك آيتلرى آنك ايچون طوغرويولى كوسترسون. اوت؛ قرآن طريق حقى آرايانلره هدايت ايدر. بوآيتده واجب تعالى متقيلرك اوصاف لازمه‌سندن اوچ صفت ذكر ايتدى : بريسى اساس اعتقاددن اولان «ايمان» ديكرلرى‌ده فروع اعمالدن اولان « صلوات » له فقرايه « انفاق » در .

ايمان ؛ واجب تعالى‌نك ذاتنى وصفاتنى وانبياء كرامك نبوتلرينى واحوال آخرتى وسائر ايمانه ايدلمسى لازم اولان شيلرى اينانوب قلبله تصديق ولسانله اقرار ايتمكدر. شو حالده ايمانك ايكى ركنى اولان «تصديق قلبى» و «اقرار لسانى‌نك» هرمؤمنده بولونمسى لازمدر. بناءً عليه؛ بر كيمسه‌نك يالكز قلبده تصديقى بولونسه‌ده اقرار لسانيسى اولمسه، شو تعريفه نظراً

مؤمن اولماز. اما ایمان یالکز تصدیق قلبیدن عبارت اولدیغنه نظراً او کیمسه بینه وبین الله مؤمن اولور . فقط ایمانك جزؤ آخری اولان اقراری ترکندن طولایی کناهکار اولدیغی کبی ظاهرده او کیمسه اوزرینه احکام شرعیه اجرا اولوناماز . چونکه؛ قلبنده اولان ایمانی، اقراری اولمادیغی جهتله ظاهرده بیلنه مدیکندن ایمانیله حکم اولوناماز که احکام شرعیه اجرا اولونسون. ایمانك ایکی جزئی اولدیغنه نظراً زیاده ونقصانی قبول ایتمز . چونکه؛ مؤمن به یعنی ایمان ایدیله جك شیلر آرتماز واکسیلمزکه ایمان آرتسون ویاخود اکسیلسون. حق اعتقادیات جمیع انبیانك شریعتلرنده بردر. بناءً علیه؛ اصول اعتقادیاتده انبیانك جمله سی متفقلردر. هرنه قدر امتلری عقله ونقله مخالف برطاقم باطل اعتقادلر احداثیله فنا یوللره وبدعتلره صاپمشلرسه ده اصول اعتقاد دکیشمش عد اولوناماز. مثلا؛ نصارانك اقانیم ثلاثه یی قبول ایتمسی وحضرت عیسایه حاشا اللهك اوغلی دیملری کندی ایجادلری اولدیغی ایچون شریعت عیساده اعتقادیاتك اوبولده اولمسنی ایجاب ایتمز . چونکه ؛ بومثللو عقله ونقله مخالف اولان اعتقادات باطله نصارادن بعض کیمسه لرك ایجادیله بین النصاری انتشار ایتمشدر . یوقسه شریعت عیساده بویله باطل اعتقاد اولاماز .

شو تعریفه نظراً عمل ، ایماندن جزؤ دکلدر . بلکه ایمانك کمالندن جزؤدر . بناءً علیه ؛ ایمانی اولوب عملی اولمایان کیمسه مؤمندر ولکن عمل ایتمدیکیچون فاسق عد اولنور . اکر عفو الٓهی یه مظهر اولامازسه تقصیراتی قدر معذب اولدقدنصکره ایمانی سببیله جنته داخل اولور .

اهل سنتدن محدثینك مذهبلرینه نظراً ایمان : **قلبله تصدیق ، لسانله اقرار ، اعضای جوارحله عملدن عبارتدر** . شو تعریفك ظاهرینه نظراً عمل، ایماندن جزؤ ایسه ده اصح اولان عملك، ایمانك کمالندن جزؤ اولمسیدر. چونکه؛ فاسقك مؤمن اولدیغنده محدثین حضراتی دخی متفقلردر .

آنجق برکیمسه یالکز لسانیله اقرار ایتسه فقط عملی اولمادیغی کبی قلباً تصدیقی دخی اولمسه او کیمسه بینه وبین الله مؤمن دکل بلکه منافقدر . بناءً علیه ؛ ابدی جهنمده قالیر .

ایمانده معتبر اولانك غیبه ایمان اولدیغنه بو آیت دلالت ایدر . غیب ایله مراد ؛ تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله **الله تعالی یه ، ملائکه یه ، انبیایه ، روحه ، یوم آخره ـ آخرتده سؤال ، حساب ، عذاب ، جنت ، جهنم** ـ ایمان ایتمسی لازم اولوب بونلر انسانك کوزیله کوره مدیکی شیلردر . آنلرك جمله سنه کورمش کبی ایمان ایتمك لازمدر .

ایمان ایکیدر : برنجیسی ؛ **دین محمدیده اولان احکامك کافه سنه اجمالاً قلبله تصدیق ولسانله اقرار ایتمکدر** .

ایکنجیسی ؛ **دین محمدیده اولان احکامی بر بر تفصیل ایده رك ایمان ایتمکدر** .

عوام ناس ایچون ایمان اجمالی کافیدر . بر بر احکامك کافه سنی تفصیل اوزره بیلمك لازم دکلدر .

ایمانده تقلید ؛ **باباسندن آناسندن ویاخود سائر کیمسه لردن ایشیتدیکی کبی ایمان ایدوب دلائلنی تدقیق ایتمه مکدر** . بومعناجه ایمان تقلیدی اشاعره عندنده مقبول دکلسه ده اهل سنتدن ماتریدیه عندنده مقبولدر. لکن بو، ایمانك ضعیف وادنی مرتبه سیدر. چونکه ایمانده مقبول اولان؛ مسائل اعتقادیه نك دلائلنی تدقیقله علم یقین حاصل ایده رك ایمان ایتمکدر. زمانمزده اهل ایماندن همان مقلد یوق کیبیدر. چونکه؛ هرنه قدر جاهل اولسه وکتابلردن دلائلی تدقیق ایتمسه دخی خارجده کورمش اولدیغی موجودات ومکوناتك قدرت الٓهیه ایله وجوده کلدیکنی بیلیر وبوجهتله اثردن مؤثره استدلال ایدر . زیرا ؛ عقول بشر تکمل ایتدکجه هرکس هرشیئی جناب حقه اسناد ایدر . آنجق صانعی انکار ایدن دهری کبی دینسزلر مستثنادر .

بو آیتده صلات ایله مراد ؛ **صلوات مفروضه در** . فخر رازی ، خازن وقاضینك بیانلری وجهله اقامۀ صلات ایله مراد ؛ **مفنی ، آدابنی وفرائضنی اخلال ایتمکسزین وقت معیننده خضوع وخشوعله اداسنه دوام ایتمکدر** .

صلاتك اصل معناسی ؛ دعادر. لكن شرع شريفده صلات؛ **افعال مخصوصه وارقانه معلومه‌در . يعنی قيام ، قرائت، ركوع، سجود، قعود ونيت خالصه ايله بونلری ادا ايتمك واولنده تكبير ايله داخل اولمق وآخرنده سلامله ختام بولمقدر .**

صلات لفظی معنای اصليسی اعتباريله مجملدر. لكن جبريل امين رسول‌اللهه ورسول اللهده امته تعليم بيوردی وبومنوال اوزره آيتده‌كی اجمال سنت نبويه‌ايله تفصيل اولندی وتقرر ايتدی. بناءً عليه؛ صلات لفظی ذكر اولنديغی يرده‌معنای شرعيسی خاطره‌كلديكی كبی مراده اودر . معنای لغويسی اولان دعا معناسی عرف شرعده متروكدر .

حال حياتنده رسول‌الله ﷺ اصحابيله برابر اركان‌معلومه اولان صلاتك اقامه‌سنه دوام بيوردی وزمان‌سعادتدن الی يومنا هذا اجماع امتده بوصورتله واقع اولدی. بناءً عليه؛ معلوم اولان اوقات‌خمسه‌ده صلاتك فرضيتنی وهيئتنی انكارايدن تكفير اولنور. يعنی؛ صلاتك اساسنی انكار ايدن تكفير اولنديغی كبی بش وقتك ركعتلرينی وهيئتلرينی انكارايدن كيمسه‌دخی تكفير اولنور ديمكدر. چونكه؛ صلاتك ركعتلری وهيئتلری هرنه‌قدر قرآنك صراحتيله ثابت اولمامش ايسه‌ده كرك ركعت وكرك هيئتی اجماع امتله ثابت وتواترله زمان سعادتدن بو آنه‌قدر نقل اولنديغندن انكارايدن حكم قطعی‌يی انكار ايتديكی جهتله كفرايتمش اولور.

آيت جليله‌ده جناب حق اهل ايمانی بزم كنديلرينه ويرديكمز رزقدن بعضيسنی انفاق ايدرلر بيورمقله عبادت ماليه‌سنی ادا ايدنلری ثنا بيورمشدر .

رزق ؛ **انسانك انتفاع ايتديكی مال‌قبيلندن نصيبيدر** . انفاق ؛ فخررازی وخازنك بيانلری وجهله **فی‌سبيل‌الله الندە اولان مالنی صرف وخرج ايتمكدر** . آيت جليله؛ زكات، نذر ، صدقهٔ فطر ، نفسنه انفاق ، اوزرينه نفقه‌سی واجب اولانلره انفاق وجهاد فی سبيل‌اللهده انفاق كبی واجب اولان انفاقك جمله‌سنه وصدقات نوافله شاملدر. حق مؤمنلر بيننده معاونته متعلق شيلرك جمله‌سی انفاقده داخلدر . زيرا ؛ جمله‌سی نظر شرعده مقبول وممدوحدر .

واجب تعالی اهل ايمانی انفاقده اسراف وتبذيردن محافظه ومالنك بر مقدارنی

انفاق و برمقدارنی كندی مصالحی ايچون آليقويمق لازم اولديغنه اشارت ايچون بعضه دلالت ايدن (من) لفظيله ايراد بيورمشدر كه « مرزوق اولديغكز رزقكزك بعضيسنی انفاق و بعضيسنی ابقا ايدك » ديمكدر. چونكه ؛ انسانلرك اخلاقی مختلف اولوب بعضيسی غايت سخی اولمقله النده اولان اموالك كليسنی انفاق ايتمك ايسته‌ديكندن وبعضيسی‌ده غايت بخيل اولوب النده اولان اموالك بر ذره‌سنی بيله ويرمك ايسته‌مديكندن وبو جهتده مذموم اولديغندن واجب تعالی بو آيتده انسانلر ايچون لازم اولان بوايكی طرفك وسطنی اختيار ايتمك لازم اولديغنه اشارت بيورمش و انفاق خصوصنده لازم اولان خط حركتی تعيين ايتمشدر. كرك ايمانك وكرك اقامهٔ صلات ايله انفاقك، دوام اوزره لازم اولديغنه اشارت ايچون **استمرار و دوامه** دلالت ايدن مضارع صيغه‌لريله وارد اولمشلردر .

بو آيت جليله‌ده واجب تعالی انسان ايچون دقت و اعتناسی لازم اولان وظيفهٔ مهمهٔ اصليه‌يی بيان بيورمشدر . چونكه ؛ فخر رازينك بيانی وجهله انسانك مكلف اولديغی احكامك اساسی ايكيدر :

برنجيسی ؛ **بالكليه معاصی‌يی ترك ايتمكدر** . بو قسمه اتقا ايله اشارت بيورمشدر .

ايكنجيسی ؛ **بالعموم واجباتی ادا ايتمكدر** . واجباتك اساسی‌ده ايكيدر :

برنجيسی ؛ **صلات كبی عبادت بدنيه‌در**. آكا (ويقيمون الصلوة) جملهٔ جليله‌سيله اشارت اولنمشدر .

ايكنجيسی ؛ **زكات كبی عبادت ماليه‌در** . بوكاده (ومما رزقناهم ينفقون) قول لطيفيله اشارت بيورلمشدر .

بيضاوينك بيانی وجهله آيتده‌كی **انفاقك** نعم ظاهره ايله علم، ادراك ، قوت وقدرت كبی نعم باطنه‌يه دخی شامل اولمسی محتملدر. شوحالده؛ علمی تعليم وضالی ارشاد ومنصب صاحبی وخاطرلی اولان كيمسه‌نك شفاعت حسنه‌سی و قوت صاحبنك عاجز و ضعيفه معاونتی انسانك اجر و ثوابه نائل اولاجغی انفاقده داخل و ممدوحدر . زيرا بونلرك جمله‌سی ؛ طرف الٰهيدن انسانه احسان اولنان رزق جمله‌سندندر .

خلاصه ؛ منهیاتی ترك ومأموراتی ایشلهمکله اتقا وارکان دیندن اولان صلاتی اقامه وزکاتی ادا ایدنلرك قرآندن انتفاع ایدوب قرآنك ایسه آنلری هدایتده قیلاجغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جملهسندندر .

*
* *

واجب تعالی بالعموم اهل ایمانه قرآنك هادی اولدیغنی بیاندنصکره اهل کتابدن ایمان ایدن (عبدالله بن سلام) وامثالی قرآنه ایمان ایدن اهل کتابك شانلرینی تشریف ایله ایمان ایتمهین اهل کتابی ایمانه ترغیب ایتمك اوزره

﴿ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴾

بیوریور .

[قرآن شول کیمسهلره دخی هادیدرکه آنلر سکا انزال اولنان قرآنه وسندن اول کچن انبیاء کرام برادرلریکه انزال اولنان کتب سماویهنك کافهسنه ایمان ایدر وآنجق آخرتی یقیناً بیلیر و تصدیق ایدرلر] .

یعنی ؛ قرآن ، غیبه ایمان و اقامهٔ صلات واداء زکات ایدن بالعموم مؤمنلره هدایت ایتدیکی کبی یا محمد ! صلی الله علیه وسلم سکا جبریل امین واسطهسیله انزال اولنان قرآنه و سندن اول انزال اولنان تورات ، انجیل ، زبور وسائر صحف منزلهیه ایمان ایدن وبالخاصه دار آخرته شکی و ترددی ازاله ایدر بر یقینله ایمان ایدن اهل کتابی دخی هدایتده قیلار .

فخر رازی و قاضینك بیانلری وجهله انزال ؛ بر شیئی اعلیدن ادنایه نقل ایتمکدر . جبریل امین کتب سماویهیی جناب حقدن کلام الهی اولارق حروف واصواتدن عاری اولدیغی حالده ایشیدیر ، بعده سمادن نازل اولارق انبیاء کرامه نقل وبیان ایدر ویاخود لوح

محفوظه یازلمش اولان کتابلری و کتابلرك آیتلرینی اقتضا ایتدکجه امر الهی اوزرینه لوح محفوظدن قرائت وحفظ ایدر وبعده رسل کرامه تبلیغ ایچون سمادن نازل اولور . شو ایکی صورتدن هرهانکی صورتله اولورسه اولسون کلام قدیم الهییه دال اولان الفاظ و عبارهیی بیان ایتمك اوزره سمادن نازل اولدیغی جهتله انزال تعبیر اولنمشدر .

بیضاوینك بیانی وجهله اهل کتابدن آخرته ایمان ایدنلرك ایقان اوزره ایمان ایتدکلرینی بیان وایمان ایتمهینلره تعریض وایمانه ترغیبدر . وآخرت حقنده اعتقادلرینك واقعه مطابق اولمادیغنی بیان ایله ایمان ایتمهینلرك اعتقادلری علمه مستند اولمقسزین بر طاقم اوهام واعتقاد باطل اولدیغنه اشارت بیورمشدر .

آخرت ؛ دنیادن مؤخر اولدیغیچون آخرت دنیلمشدر . بو آیت نازل اولدیغنده کرچه قرآنك کلیسی هنوز نازل اولمامش ایسهده نازل اولانی نازل اولمیانلره تغلیب ونازل اولمسی منتظر اولانلری واقع نفس الامرده نازل اولمش منزلهنه اشارت ایچون « انزال » ماضی صیغهسیله وارد اولمشدر .

انبیاء سابقه اوزرینه نازل اولان کتابلره ایماندن مراد ؛ ایمان اجمالی در . احکامنه تفصیلاً ایمان ایتمك مراد دکلدر . زیرا ؛ بز احکامیله مکلف اولمادیغمزدن علی التفصیل کتب سابقهنك احکامنی تحصیل ایتمك اوزریمزه واجب دکلکه تفصیلاً ایمان واجب اولسون . اما بزم کتابمزه اجمالاً ایمان فرض عین اولدیغی جهتله هر فرده لازمدر . فقط بتون احکامنی تفصیل اوزره ایمان فرض کفایهدر . زیرا ؛ بالعموم احکامنی تحصیل ایتمك عموم افراد اوزرینه واجب دکلدر . بلکه نماز واوروج کبی فرض عین اولان عباداتك مسائلی هر فردك بیلمسی واجبدر . دیکر احکامنی ایسه اجراسی لازم اولان کیمسهلرك بیلمسی واجب اولور . بشقهلرینك بیلمسی واجب اولماز . مثلا زکاته متعلق مسائلی زکات ویرمسی واجب اولان کیمسهنك بیلمسی واجبدر . زکاته مقتدر اولمایان فقیره زکات مسائلنی اوکرنمك واجب اولاماز . کذلك معاملات و عقوباته متعلق اولان مسائلی بیلمك فرض کفایهدر . هر فرد اوزرینه بیلمك واجب دکلدر . اکر هر فرد اوزرینه واجب اولمش اولسهایدی امور ملت خللدار اولور

وملتك هيئت مجموعه‌سنه عائد اولان ايشلر انتظامدن چيقاردی . چونكه ؛ ملتك هر فردينك احكام شرعيه‌يی بيلمسی واجب اولسه هر كس عمرينك نصفنی بو اوغورده فدا ايتمك وبشقه ايشه باقمامق لازم گليردی . حالبوكه بر ملتك هيئت مجموعه‌سنه عائد اولان وظيفه يالكز تحصيل علمه منحصر اولاماز . زيرا ؛ زراعتله اكمك وتجارتله پاره كسب ايتمك ملتك قوام وبقاسنه يگانه سببدر. بعده دشمنه قارشی موجوديتنی محافظه ايتمك ملت ايچون اهم وظائفندر وسائر خصوصاتده ده حال بويله‌در . بناءً عليه ؛ تقسيم اعمال قاعده‌سنه توفيقاً ملتك بر قسمی زراعت ، بر قسمی صناعت ، بر قسمی تجارت ، بر قسمی امارت ، بر قسمی تحصيل علم وبر قسمی ده عسكرلكله مشغول اولور. چونكه؛ انسان بالطبع مدنی اولديغندن يالكز ياشايه‌ميوب جمعيتله ياشامق ضروری اولديغی جهتله هيئت مجموعه‌سنك بقاسی ايچون اعمالی تقسيم ضروريدر .

⁂

واجب تعالى قرآنك مؤمنلره هدايت اولديغنی بياندنصكره هدايتك مؤمن متقيلره مخصوص اولديغنك حكمتنی و ذكر اولنان ايمانك اقامهٔ صلات واداء زكات كبی عباداتی ادا ايتمك فوز و فلاحه سبب اولديغنی بيان ايتمك اوزره ﴿ أُولَـٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَـٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾ بيوريور .

[شو مؤمن متقی اولان كيمسه‌لرك جميع كتابلره ايمان وآخرته يقين اوزره اعتقاد ايتملری سببيله مربئ حقيقيلری اولان ربلرندن هدايت عظيم اوزرنده قرار ايديجی وشو اوصاف جليله‌يی حائز اولان ذوات مشار اليهم دنياده وآخرتده فوز وفلاح بوليجيلردر]

يعنی ؛ اصول اعتقاديه‌يه دقت و فروع اعمالی شرائطنه رعايت ايده‌رك لايقيله ادا ايدنلر و سائر محرماندن اجتنابله اتقا ايدن متقيلر ربلرندن هدايته موفق اولدقلری كبی قورقدقلرندن قورتولمق و اومدقلرينه نائل اولمق صورتيله فلاحياب اوليجيلردر .

فخر رازی وقاضينك بيانلری وجهله اهل ايمانك هدايتده تمكن وتقررلرينه ، ثبات ودواملرينه اشارت ايچون استقراره دلالت ايدن ﴿ علی ﴾ لفظيله وارد اولمشدر. گويا اهل ايمانك هدايته دواملری ، بر شی اوزرينه چيقوب اوطوران كيمسه‌لرك حاللرينه تشبيه اولندی . چونكه ؛ بر كرسی اوزرنده اوتوران كيمسه قرار اوزره راحت ايده‌رك دوشمك كبی راحتسزلقلردن امين اولديغی كبی دلائل الٰهيه ايله حقه استدلال ايدوب حقله باطل بيننی تفريق ايده‌رك حق اوزره قرار وبر طاقم اعتقادات فاسده‌دن كنديني محافظه ايتمسی هر درلو عوارضدن سالم كرسی اوزرنده اوتوران كيمسه‌يه بكزه‌ديگندن معقولی محسوسه تشبيه طريقيله استقراره دلالت ايدن ﴿ علی ﴾ لفظی وارد اولمشدر .

ايشته هدايت اوزره قرار ايدنلری جناب حق ايلك اوّلجه ايمان وعبادتلريله مدح ايتدكدنصكره ايمان وعبادت اوزره قرار وايمانلرينی شك وشبهه‌دن محافظه ايتملريله دخی مدح وثنا بيورمشدر .

ايمان اوزره قرار ايدن كيمسه‌لرك هدايتلری غايت بيوك اولوب عقول بشرك ادراكندن عاجز اولديغنه اشارت ايچون هدايت لفظی تعظيمه دلالت ايدن تنوين وتنكير صورتيله وارد اولمشدر . چونكه ؛ **طوغری يوله واصل اولمق** معناسنجه هدايت انسانك دنيوی واخروی سعادتنه سبب اولوب بتون مهلكه وفلاكتلردن قورتارديغی ايچون انسانه پك چوق وبيوك فائده‌لر بخش ايتديگندن هدايت حقيقةً بيوكدر وشو بيوكلگنه اشارت اولمق اوزره تنوين ايله وارد اولمشدر .

اهل ايمانك، هدايتله سائرلرندن ممتاز اولدقلری كبی فلاح ونجات بولمقله دخی ممتاز اولدقلرينه تنبيه ايچون ﴿ اولئك ﴾ لفظی هر ايكيسنده ده ذكر اولنمشدر. بوندن اول بيان اولنان اعتقاد وعملك نتيجه‌سی فلاح وفلاحه سبب ايسه ايمان وعبادت بدنيه وماليه اولديغنه بو آيت دليل واضحدر. زيرا مشتق اولان ﴿ يؤمنون ﴾ و ﴿ يقيمون ﴾ اوزرينه فلاح حكمنك ترتبی؛ اشتقاقك مأخذی اولان ايمان واقامهٔ صلات وانفاقك فلاحياب اولمغه سبب وعلت اولمسنی مشعردر .

شو حالده اعتقاد صحيح وعمل صالحك نتيجه‌سی ؛ تعظيم وتوقير اوزره ثوابه ظفرياب ونعيم دائمه واصل اولمقدر .

فلاح له مراد ؛ **فلاح كامل** اولدیغندن فاسق اولانلرك بالكليه فلاحدن محروم اولملرینی ایجاب ایتمز . چونكه ؛ فاسقلر قصورلری مقداری عذاب كوردكدنصكره فلاحیاب اوله جقلرندن آنلرك فلاحلری فلاح ناقصدر . بناءً علیه فلاح كامل ؛ ایمانله برابر **عمل صالح** صاحبلرینه مخصوصدر . فلاح ، حصره دلالت ایدن ضمیر فصلی ایله وارد اولمشدر .

خلاصه ؛ مؤمن متقیلرك ربلرندن هدایت عظیم اوزرینه اولدقلری و آنجق فوز و فلاح كامل آنلره منحصر اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله سندندر .

*
* *

واجب تعالی فلاحه نائل اوله جق اولیاسنی صفتلریله برابر ذكردنصكره اولیاسنك ضدی اولان اعداسنی و آنلرك تمردلرینه بناءً انذار وعدم انذار آنلر ایچون مساوی اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا سَوَٓاءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾ بیوریور .

[شول كیمسه لركه آنلر محقق كفر ایتدیلر ، سنك آنلری انذار ایدوب ایتمه مكلكك آنلر اوزرینه مساویدر . زیرا ؛ آنلر ایمان ایتمزلر .]

یعنی ؛ شول كیمسه لركه آنلر حقی انكار وحقدن اعراض وباطلی اظهار وعناد واستكبارله كفر اوزره اصرار ایتدیلر . یا محمد ! صلى الله عليه وسلم سنك آنلری عذاب الٰهی ایله قورقوتوب قورقوتمامقلغك آنلر اوزرینه مساویدر . زیرا ؛ آنلرك تمرد وباطله اصرارلرینه بناءً انذار فائده ایتمدیكندن اصلا ایمان ایتمزلر .

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله كفر ؛ **بر شیئی ستر ایدوب اورتمك** معناسنه‌در. **كافرلر حقی ستر ایدوب قبول ایتمدكلری ایچون** كافر دینلمشدر . كفرك انواعی **دردر** :

برنجیسی ؛ الله تعالی یی اصلا بیلمز ، انكار ایدر . بوكا كفر انكاری دینور .

ایكنجیسی ؛ قلبیله الله تعالی یی بیلیر ، فقط لسانیله اقرار ایتمز . بوكا كفر جحودی دینور ، ابلیسك كفری بو قسمدندر .

اوچنجیسی ؛ قلبیله اللهی بیلیر ولسانیله اقرار ایدر ، فقط دینیله تدین ایتمز . بوكا كفر عنادی دینور ، ابوطالبك كفری بو قبیلدندر .

دردنجیسی ؛ لسانیله اقرار ایدر ، فقط قلبیله تصدیق ایتمز . بوكا كفر نفاقی دینور ، منافقلرك كفری بو قبیلدندر .

كفرك خلاصه سی ؛ اللهی و وحدانیتنی و یاخود انزال ایتدیكی آیتلرندن وكتابلرندن برینی ویا جمله سنی ویاخود رسل كرامدن برینی ویا هپسنی انكار ایتمكدر . بونلرك جمله سی كفر اولدیغندن بو منوال اوزره وفات ایدن كیمسه ابدیاً جهنمده قالیر . زیرا ؛ الله تعالی كفر ایدنی مغفرت ایتمز .

انذار ؛ **گناهلردن منع ایتمكله برابر اللهك عذابندن قورقوتمقدر .**

رسل كرامك كافه سی امتلرینی معاصیدن نهی ایله برابر معاصی ایشلدكلری صورتده عذاب الٰهی ایله معذب اوله جقلرینی بیانله قورقوتدقلری ایچون **منذر** عنواننی احراز ایتمشلردر . كافرلر كفر اوزره مصر اولوب رسول اللهك سوزینه قولاق آصمدقلری ایچون حقلرنده عذاب الٰهی یی بیانله قورقوتمقده بر فائده اولمدیغندن جناب حق آنلرك عندنده انذارك وجودی وعدمی مساوی اولدیغنی بو آیتده بیان بیورمشدر . زیرا انذاردن فائده ؛ كفردن واز گچوب ایمان ایتمكدر . بونلر ایسه كرك انذار اولسون ، كرك انذار اولمسون ایمان ایتمزلر وعناد وتمردله كفر اوزره اصرار ایدرلر . شو حالده انذاردن مستفید اولمدقلری ایچون آنلر حقنده ده انذار یوق مثابه سنده‌در .

مدارككده بیان اولندیغی وجهله كفرده اصرار ایدوب ایمان ایتمیه جكلرینی جناب حق

بیلدیکی حالده رسولنه انذاری امر ایتمسی ؛ یوم قیامتده کافرلر اوزرینه حجت اقامه ایتمك وآنلرك اعتذارلرینه میدان قالماق وامر رسالت عمومی اولمق وانذار سببیله رسولی مثاب قیلمق حکمتنه مبتنیدر . بناءً علیه ؛ رسل کرام ایمان ایده‌جکلره وایمان ایتمیه‌جکلره امر رسالتی تبلیغ وطریق حقی هرکسه کوسترمك وعذاب الٓهی ایله انذار ونعم الٓهیه ایله تبشیر ایتمکله مأموردر . چونکه ؛ کفر اوزره اصرار ایده‌جکلری انذار ایتمسه‌لر یوم قیامتده کافرلرك « بزه رسول کلمدی وطوغری یولی کوسترمدی » دییه‌رك اعتذار ایتمکه حقلری اوله‌جغندن جناب حق بومثللو اعتذار قبوللرینی قپامق ایچون ایمان ایتمیه‌جك کافرلری انذار ایتملرینی رسوللرینه امر ایتمش وآنلرده دائما انذار ایتمشلر وانذاردن خالی قالمامشلردر .

انذارك ، بر شیئی ایشله‌مك ویاخود ترك ایتمکده تأثیری زیاده اولدیغندن بومقامده یالکز انذاری ذکرله اکتفا اولندی . چونکه ؛ انسانك مضرتی دفعله اشتغالی ، منفعتی جلبله اشتغالندن اولادر . بناءً علیه ؛ دفع مضرت قبیلندن اولان انذار ذکر اولنوب جلب منفعت قبیلندن اولان تبشیرك ذکر اولنمدیغی فخر رازینك جمله‌ٔ بیاناتندندر . زیرا ؛ انذارك تأثیری اولارق مضرت ترك اولنتجه من وجهٍ منفعت جلب اولنمش دیمکدر .

تفسیرمدارکده بیان اولندیغی وجهله آیت جلیله‌ده کرك ﴿ همزه ﴾ وکرك ﴿ الف میم ﴾ کلمه‌سی استفهام معناسندن مجرددرلر . زیرا ؛ استفهام مساواته منافیدر . چونکه مقصد ؛ انذار وعدم انذار مساوی اولدیغنی خبر ویرمکدر . بوخبره « سن انذار ایتدکمی ویاخود انذار ایتمدکمی ؟ » دییه‌رك سؤال ایتمك مخالفدر . بناءً علیه ؛ آیتده صورت استفهام وارسه‌ده معنای استفهام یوقدر . یعنی « ایسترسه‌ك انذار ایت ، ایسترسه‌ك انذار ایتمه ، هرایکیسی‌ده مساویدر . زیرا ؛ انذار ایتسه‌ك‌ده ایتمسه‌ك‌ده ایمان ایتمزلر » دیمکدر . یوقسه « انذار ایتدکمی ویاخود انذار ایتمدکمی ؟ » عنوانده سؤال دکلدر . واجب تعالی کفر اوزره اصرار ایده‌جك کافر متمردلرك ایمان ایتمیه‌جکلرینی بیانله برابر ایمان ایتمدکلرندن طولایی ذم ایتمشدر . چونکه ؛ ایمانله مکلف اولدقلرندن تکلیف اولنان ایمانی یرینه کتیرمدکلری ایچون البته ذم اولنورلر .

بو آیت تکلیف مالایطاقك جوازینه و وقوعنه دلیلدر . چونکه ؛ جناب حق کافر متمردك دنیایه عرض وجود ایدوب تکلیفه محل اولدیغنده ارادهٔ جزئیه‌سنی کفره صرف ایدوب و اصرار ایتمکله ایمان میسر اولمایه‌جغنی ازلده بیلدی . ازلده او کافرك لایزالده‌کی اراده‌سنه بناءً عدم ایمانه علم الٓهی تعلق ایتدیکندن کافرك ایمانی محال وممتنع اولدیغی حالده جناب حقك ایمانله تکلیفی ممتنعله تکلیفدر . شو حالده تکلیف مالایطاق واقع اولمشدر . چونکه ؛ کافر متمرد ایمان ایتمش اولسه حاشا الله تعالی‌نك علمنك خلافی ظهور ایده‌جکندن (جهل علی الله) لازمکلدیکی کبی ایمان ایتمیه‌جکلری خبرینك دخی کاذب اولمسی لازمکلیر . کرك (جهل علی الله) وکرك (کذب علی الله) هر ایکیسی‌ده محال اولدیغندن کافرك ایمانی محالدر . ایشته شو محال ایله تکلیف ؛ تکلیف مالایطاقدر .

محال ؛ ایکیدر : برنجیسی ؛ قدیمی یوق ایتمك وضدینی جمع ایتمك کبی لذاته‌در . بونکله واجب تعالی‌نك ملکنده متصرف اولوب هیچ کیمسه‌نك اعتراضه صلاحیتی اولمدیغی جهتندن تکلیف جائز ایسه‌ده ذاتنده امکانی اولمدیغندن تکلیف واقع دکلدر .

ایکنجیسی ؛ کافر متمردك ایمانی کبی محال بالغیر اولور . چونکه ؛ کافرك ایمانی ذاتنده ممکندر . لکن کفرنده اصرار ایده‌جکنی جناب حق بیلدیکندن عدم ایمانه علم الٓهی تعلق ایتدیکیچون کافر متمردك ایمانی علم الٓهی‌یه نظراً محال اولدیغی جهتله محال بالغیردر . زیرا ؛ ذاتنده ممکندر ، محال دکلدر . ایشته بو قسم محال ایله تکلیف واقعدر . بناءً علیه ؛ کافرلر ایمانله مکلفدر . چونکه ؛ ایمان ایتمك ید اختیارلرنده‌در . اراده‌لرینی کفره صرف ایده‌جکلرینی و کفر اوزره اصرار ایلیه‌جکلرینی واجب تعالی بیلدیکیچون ایمانلری علم الٓهی‌یه نظراً محالدر . فقط کافرلر اراده‌لرینی عدم ایمانه صرف ایده‌جکلرندن واجب تعالی‌نك علمی عدم ایمانلرینه تعلق ایتمشدر . یوقسه علم الٓهی عدم ایمانلرینه تعلق ایتدیکندن طولایی ایمان ایتمدیلر دکلدر .

بناءً علیه؛ کفری اختیارده مجبور دکللردر. زیرا؛ علم الٰهی معلوم اولان عدم ایمانلرینه تابعدر. یوقسه عدم ایمانلری علم الٰهی‌یه تابع دکل‌که کفری اختیاره مجبور اولسونلر.

* * *

واجب تعالی کافر متمردلرك ایمان ایتمیه‌جکلرینی بیاندنصکره ایمان ایتمدکلرینك سببنی بیان ایتمك اوزره ﴿ خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ وَعَلٰى اَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾ بیوریور.

[الله تعالی کافرلرك قلبلری وقولاقلری اوزرلرینی مهرلدی وکوزلری اوزرنده حق کورمکدن منع ایدر پرده واردر وآنلر ایچون آخرتده بویوك عذاب اوله‌جقدر.]

یعنی؛ انذار کندیلرینه منفعت ویرمه‌ین کافرلر ایمان ایتمزلر. زیرا الله تعالی قلبلری اوزرینی مهرله‌دی‌که اصلا قلبلرینه خیر کیرمز. چونکه؛ آنلرك اراده‌لرینی کفره صرف واصرار ایده‌جکلرینی جناب حق بیلدیکیچون کویا قلبلرینه خارجدن بر شی کیرمسون دییه‌رك آغزی مهرلنمش کبی قیلدی. بناءً علیه؛ آنلرك قلبلری آغزی مهرلنمش برکیسه مثابه‌سنده اولدیغندن کلمهٔ حق اورایه اصلا واصل اولماز برحاله کلدی. آنلرك قولاقلری اوزرینه مهر وضع ایتمشدرکه کلمهٔ حقی ایشیتمز وایشیتدکلریله قطعیاً انتفاع ایتمزلر ومعند کافرلرك کوزلری اوزرنده بویوك وقالین پرده اورتولمشدرکه اصلا کوردکلری دلائل غریبه‌دن انتباه ایتمزلر. ایشته قلبلری وقولاقلری مهرلی وکوزلری پرده‌لی اولان کافرلر ایچون آخرتده عذاب عظیم واردر. یاخود دنیاده اسارت، قتل، هلاك وآخرتده عذاب دائم واردر. زیرا؛ آنلر اللهك کندیلرینه ویردیکی نعمتلری محلنه صرفله انتفاع ایتمدکلری کبی بلکه محلنك غیری‌یه صرفله برطاقم کناهلرده وکفر کبی بویوك جنایتلرده بولندقلرندن بویوك عذابه مستحق اولمشلردر.

بیضاوینك بیانی وجهله بوآیتده ختم ایله مراد؛ **آنلرك قلبلرنده کفر وسائر معاصی‌یه محبت خلق اولنمسیدر**. چونکه؛ آنلر کفر اوزره مصر اولدقجه قلبلرنده کفره محبتلری بردرجه‌یه واررکه ایمان وطاعاتی قبیح عدایده‌رك آباء واجدادلرینی تقلیده منهمك اولورلر ونظر صحیحدن اعراض ایتمك عادتلری اولدیغندن کأن قلبلری وقولاقلری مهرلنمش کبی برقساوت اکتساب ایدر. بناءً علیه؛ قلبلرنده کفرك چیقمسی وخارجده اولان ایمان وطاعاتك قلبلرینه کیرمسی ممکن اولمادیغندن مهرلنمش عداولنور. زیرا؛ مهرلی برکیسه‌نك ایچنده اولان شی طیشنه چیقمدیغی کبی طیشنده اولان‌ده ایچنه کیره‌مز. شو حالده کافرلرك قلبلری مهرلی کیسه‌یه تشبیه اولنمشدر، یوقسه حقیقتده مهر وضع اولنمش دکلدر. لکن معامله مهر وضع اولنمش کیبدرکه مهرلنمش کیسه ایچنه خارجدن برشی کیره‌مدیکی کبی آنلرك قلبلرینه‌دخی برشی کیره‌مز دیمکدر. کذلك قولاقلری حقی دویمامقده وکوزلری حقی کورمه‌مکده کأن پرده‌لیدر. زیرا کافرلر؛ کوزلریله انتفاع ایده‌جکلری دلیللر آره‌سنده عظیم پرده‌لر چکلمش کبی دلائلدن اصلا انتفاع ایتمزلر.

یاخود ختم ایله مراد؛ **آنلری ایمانه اجبار ایتمه‌مکدر**. چونکه؛ آنلرك کفره ومعاصی‌یه محبتلری بردرجه‌یه وارمشدرکه کفری ترك وایمانی قبوله اجباردن بشقه برچاره اولمدیغی حالده اجباری ترك ایتمك کأن آنلرك قلبلری وقولاقلری مهرلنمش وکوزلرینه‌ده پرده چکلمش کبی عد اولنور.

یاخود ختم ایله مراد؛ **آنلرك کفر اوزرینه بقالرینه دلالت ایدر بر علامت وضعیله ملکلره بیلدیروب ملکلرك بغض ولعنت ایتمه‌لریدر**.

کافرلره نازل اوله‌جق عذابك کنهی ومقدارینی الله تعالی‌دن غیری کیمسه بیلمدیکنه اشارت ایچون ﴿ عذاب ﴾ **عظمت** له توصیف اولندیغی کبی عدم معلومیته دلالت ایدن **تنکیر** ایله وارد اولمشدر.

بوآیت کافرلرك عدم ایمانلرینه سبب وعلتی بیان ایچون انزال اولنمشدر **تقریر**

کلام شویلهدر : «کافر متمردلر ایمان ایتمزلر. زیرا؛ الله تعالی آنلرك قلبلرینی وقولاقلرینی مهرلدی وکوزلرنده پرده واردر. هرکیمك قلبلری وقولاقلری مهرلی وکوزلری پردهلی اوله؛ او آدملر ایمان ایتمزلر. بناءً علیه؛ کافرلرده ایمان ایتمزلر». بو آیتده ﴿ قلوب ﴾ و ﴿ ابصار ﴾ جمع صیغهسیله وارد اولمش ایسهده ﴿ سمع ﴾ لفظی لفظده مفرد معناده جمعدر ویاخود مصدر اولدیغی جهتله مفرد صورتنده وارد اولمشدر. زیرا؛ مصدرك تثنیهسی وجمعی یوقدر.

فخر رازینك بیانی وجهله بو آیت قولاغك کوزدن افضل اولمسنه دلالت ایدر. زیرا؛ واجب تعالی سمعی بصر اوزرینه تقدیم بیورمشدر. سمعی تقدیم ایتمك سمعك شرفنه وفضلتنه دلالت ایدر. بناءً علیه؛ ایشیتمك نبوتك شرطندندر، لکن کورمك شرطندن دکلدر. یعنی، صاغر اولمق نبوته مانعدر، لکن اعمی اولمق نبوته مانع دکلدر وانبیادن هیچ بری صاغرلغه مبتلا اولمامشدر. قوهٔ سامعه؛ غدای روح اولان معقولاتی تحصیله وسیله اولوب قوهٔ باصره ایسه آنجق محسوساتله مشغول اولدیغی جهتله سمع بصردن افضلدر.

خلاصه؛ کافرلرك کفر اوزره اصرار ومیل ومحبتلرینه بناءً حقی کورمز وایشیتمز وقلبلریله قبول ایتمیوب ارادهلرینی کفره صرف ایدوب ایماندن اعراض ایتدکلری ایچون قولاقلری وقلبلری مهرلی وکوزلری پردهلی کبی دلائل حقهدن انتفاع ایدهمدکلری وآنلر کفر اوزره اصرار ایتدکلری تقدیرده ایمانه موفق اولهمیهجقلری وعدم موفقیتلری کندی سوء اختیارلرندن نشأت ایتدیکی ومهردن مراد آنلرك عدم اطاعت وعدم انقیادلرندن عبارت اولوب حقیقی بر مهر اولمدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جملهسندندر.

⁂

واجب تعالی اولاً مؤمنلرك وثانیاً کافرلرك حاللرینی بیاندنصکره منافقلرك

حاللرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ ﴾ بیوردیور.

[ناسدن بعضیلری اللهه ویوم آخرته ایمان ایتدك دییهن کیمسهلردر. حالبوکه انلر مؤمن دکللردر.]

یعنی؛ جناب حقله فطرت اصلیهلرنده واقع اولان معاهدهلرینی اونوتمش اولان کیمسهلردن بعضیلری تزویر وتلبیس طریقیله اعتقادلرینه مخالف اولهرق دیرلرکه «بز الوهیتله متصف اولان ذات اجل واعلایه واعماللرك جزاسنی کورمك ایچون وعد اولنان یوم آخرته ایمان وعلی طریق الیقین تصدیق ایتدك شبههمز قالمدی» دیمکله قلبلرنده مرکوز اولان کفرك خلافنی اظهار ایدرلر. حالبوکه؛ آنلر الله تعالییه وآخرته ایمان ایتمش دکللردر.

بیضاوینك بیانی وجهله بو آیت؛ منافقلرك بعض اوصاف خبیثهلرینی بیان حقنده وارد اولمشدر.

منافق؛ مؤمنله کافر آراسنده مذبذب برفرقهدر. چونکه؛ ظاهرده مؤمن کورینور، کلمهٔ توحیدی تکلم ایدر، حالبوکه قلبنده کفریاتی صاقلار. بناءً علیه؛ منافقلرك کفرلری سائرلرندن اشنع واغلظدر. جناب حقك کافر مجاهردن دها زیاده منافقلر مبغوضی اولدیغندن جهنمك آلت طبقهسنده بولنهجقلرینه دائر آیتلر وارد اولمشدر.

خازنده بیان اولندیغی وجهله منافقلرك حاللری تبدله معروضدر. صباح بر رنکده، آقشام دیکر رنکده کورینورلر، بر حال اوزره اصلا ثبات ایدهمزلر. زیرا؛ بعضاً کافر وبعضاً ده مؤمن کورینورلر.

مدارکده بیان اولندیغی وجهله بو سورهده واجب تعالی درت آیتله مؤمنلرك اوصافی وایکی آیتله علی کفری اختیار ایدنلرك حاللرینی بیاندنصکره اون اوچ آیتده منافقلرك

خیانتلری، سفاهتلری، جهالتلری، استهزالری وطغیانلری اوزره اصرارلری ومتحیر ومتردد اولدقلری وحق ایشیتمکدن صاغر وکورمکدن کور وسویلمکدن محروم اولدقلرینی بیان بیورمش واشنع صورتده حقلرنده ضرب مثل وارد اولمشدر .

بدایه‌دن نهایه‌یه قدر ایمانلرینی طوغری کوسترمك ایچون، ایمانلرینی الله تعالی‌یه ویوم آخرته تخصیص ایتمشلردر . چونکه اعتقاداتك خلاصه‌سی ؛ **ایکیدر** :

برنجیسی ؛ الله تعالی‌نك وجودینه وصفاتنه وافعالنه ایمان کبی مبدئه متعلق اولوب، نبوته ایمان‌ده بونده داخلدر .

ایکنجیسی؛ آخرته واحوال آخرته ایماندر . منافقلر ایمان ایتمسی لازم اولان شیلرك کافه‌سنه ایمان ایتمش کورونمك ایچون ایمانلرینی اظهارده بوایکی‌یی تخصیص ایتمشلردر.

منافقك شری ، علنی اولوب کافرك شرندن دها زیاده وکفری اشد اولدیغندن واجب تعالی منافقلرك احوالنی بیانده کفرلرینی بیانله برابر برچوق معاصیلرینی دخی بیان بیورمش وکفرده اشنع اولدقلرندن جناب حق آنلری صراحةً مؤمنلر صره‌سندن اخراجله مؤمن اولدقلرینه دائر ادعالرینی رد ایتمشدر .

تصدیق قلبیدن عاری مجرد اقرارك ایمان اولمدیغنه آیت صراحةً دلالت ایدر. زیرا؛ منافقلر ایمانی اقرار ایتدکاری حالده جناب حق آنلرك مؤمن اولمدقلرینی بیان بیورمشدر. اکر اقرار ، مجرد ایمان اولمش اولسه ایدی آنلر اقرار ایدوب طورورکن « سز مؤمن دکلسکز » دیه‌رك رد اولنمازلردی . حالبوکه ، واجب تعالی منافقلر حقنده « اللهه ویوم آخرته ایمان ایتدك دیرلر ، بوسوزلری ظاهرده‌در حقیقتده آنلر مؤمن اولمادیلر » بیورمقله آنلرك دعوای کاذبه‌لرینی ردله اهل اسلامه قارشی نفاقلرینی اعلان ایتمشدر . او زمانده نفاقلرینی اعلانده لازم ایدی که اهل ایمانی آلداتمسونلر . زیرا ؛ مؤمن ظنیله اهل ایمان آنلره برچوق اسرار ویررلر، آنلرده مشرکلره کوتوررلردی. بناءً علیه؛ نفاقلری اعلان اولندی‌که مؤمنلر حذر اوزره بولنسونلر .

*
* *

واجب تعالی منافقلرك قلبی منکر اولدیغی حالده اقرار مجردلری ایمان اولمدیغنی بیانله دعوالرینی تکذیب ورد ایتدکدنصکره آنلرك اوصاف ذمیمه‌لرندن خدعه‌لرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ اِلَّا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴾ بیوریور .

[منافقلر الله تعالی‌یه واللهه ایمان ایدن مؤمنلره حیله ایدرلر . حالبوکه آنلر حیله ایتمزلر ، آنجق کندی نفسلرینه حیله ایدرلر ولکن حیله‌نك مضرتنی بیلمزلر .]

یعنی ؛ منافقلر قلبلریله الله تعالی‌یه ورسولنه ومؤمنلره مخالفت ایتدکلری حالده ظاهرده مؤمن اولدقلرینی بیانله کفرلرینی ستر ایده‌رك حیله وخدعه ایدرلر وآنلر بوحیله‌لریله کیمسه‌یی ضررلاندیره‌مزلر ، آنجق کندی نفسلرینی ضررلاندیریرلر . زیرا ؛ الله تعالی آنلرك جمیع احوالنی بیلدیکی کبی حیله‌لرینی دخی بیلیر ومجازات ایدر. بناءً علیه؛ حیله‌لرینك ضرری آنجق کندیلرینه عائددر ولکن حیله‌لرینك ضرری کندیلرینه عائد اولدیغنی بیلمزلر.

خدعه ؛ فخر رازینك بیانی وجهله **سلامت وطوغریلق ایجاب ایدن شیئی اظهار ایتمك وغیری اضرار ایده‌جك شیئی کیزله‌مکدر** . منافقلر سلامتی موجب اولان ایمانی اظهار ومضرتی موجب اولان کفری کیزله‌مك واهل ایمانی آلداتمق امیدیله خدعه ایتمشلردر .

الله تعالی منافقلرك هر حاللرینی بیلدیکیچون اللهی آلداتمق وحیله یاپمق احتمالی اولمادیغندن بوآیتده اللهه خدعه‌لری ایله مراد ؛ **اللهك رسولنه خدعه‌لریدر** . زیرا؛ جناب حق رسولنك شاننه تعظیم وعندالناس قدر نبویلرینی اعلا ایچون رسولنه خدعه‌نك ذات الوهیتنه خدعه مثابه‌سنده اولدیغنی بیانله منافقلری تزییل بیورمشدر . **یاخود** الله تعالی‌یه ایمانی اظهار وکفری کیزله‌مکله کأن خدعه معامله‌سی یاپیورلر . کویا بومعامله مذمومه‌لریله اللهی حاشا آلداتمش کبی کندیلرینه برغرور عارض اولدیغندن اللهه خدعه ایدرلر دنیلمشدر .

مفاعله بابی بومقامده اثنین بیننده اشتراك ایچون دکلدر . لکن منافقلر رسول اللهی

واهل ايمانى آلداتمق ايچون انواع حيل ودسائس ارتكاب ودوامده اصرار ايتدكارندن شومعاملهٔ شناعت كارانه‌لرنده مبالغه ايچون مفاعله صيغه‌سى وارد اولمشدر . خدعه هر معامله‌ده دينك خلافنه اولديغندن مذمومدر . زيرا دين مبين ؛ استقامت وعدالت ايجاب ايدر . خدعه ايسه عدالتك خلافيدر . **ياخود** منافقلرك الله تعاليه قارشى معامله‌لرى حيله‌كار كيمسه‌لرك معامله‌سى كبيدر . چونكه ؛ كفرى كيزله‌يوب اسلامى اظهارله خدعه طريقنى التزام ايتدكارى كبى الله تعالى‌ده آنلره ظاهرده احكام اسلامى امر بيوردى . حالبوكه عندالهيده آنلر كافردرلر .

شوخدعه‌يى التزامدن غرضلرى ؛ فخر رازينك بيانى وجهله **درت شيدر** :

برنجيسى ؛ رسول‌الله ومؤمنلر طرفندن كنديلرينه سائر مؤمنلر كبى تعظيم اولنمق وشايد اسلاميت شوكت بولورسه او شوكتدن استفاده ايتمكدر .

ايكنجيسى؛ اسرار اهل اسلامه واقف اولوب اعداى دينه اهل اسلامك اسرارينى خبر ويرمكدر .

اوچنجيسى؛ اهل اسلام طرفندن قتل واسارت كبى كافرلره روا كوريلن شيلردن كنديلرينى محافظه ايتمكدر .

دردنجيسى؛ اهل اسلامك اعداى دينندن آلمش اولدقلرى اموال غنيمته اشتراك ايدوب حصه‌دار اولمقدر .

خدعه‌لرينك آنجق كندى نفسلرينه اولمسنك معناسى؛ دنياده وآخرتده خدعه‌لرينك ضررى كنديلرينه راجع اولمق ومؤمنلره خدعه‌لرندن برضرر اصابت ايتمه‌مكده‌در .

خدعه‌لرينك ضررى محسوساتدن برشى كبى ميدانده اولديغى حالده كمال غفلتلرندنناشى حس اولنماز برشى كبى ادراك ايده‌مدكارينه اشارت ايچون واجب تعالى (ومايشعرون) يعنى « ادراك ايتمزلر » بيورمشدر . چونكه شعور ؛ **حس ادراك ايتمكدر** .

خلاصه: منافقلر كفرلرينى صاقلامق وايمانلرينى اظهار ايتمكله الله تعالى ومؤمنلرى آلداتدق كبى خدعه معامله‌سنده بولنيورلر ايسه‌ده آنلر خدعه ايده‌ميوب آنجق كندى نفسلرينه خدعه ايلدكلرى ولكن نفسلرينه خدعه ايتدكارينى بيلمدكارى بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالى منافقلرك اسلامى قبوللرينه مانع اولان، قلبلرنده بولنان مرض اولديغنى بيان ايتمك اوزره ﴿ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضاً وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴾ بيوريور .

[منافقلرك قلبلرنده مرض واردر . الله تعالى مرضلرينى زياده قيلدى . حالبوكه آنلر ايچون يالانلرى سببيله عذاب اليم واردر .]

يعنى : منافقلرك قلبلرنده حقى قبوله مانع پردهٔ مرض واردركه او مرض؛ رسوله ايمان وكتابك احكامنى قبول وعمل ايتمكله مندفع اولور . بونلر كتاب اللهه التفات ايتمه‌نجه الله تعالى مرضلرينى زياده قيلدى وكفرى صاقلايوب ايمانى اظهار ايتمك صورتيله واقع اولان يالانلرى سببيله آخرتده عذاب اليم واردر ونار جحيمه دوچار اوله‌جقلردر .

بيضاوينك بيانى وجهله مرض ؛ **فى الحقيقه بدنه عارض اولوب مزاجى اعتداله چيقاروب افعاله خلل كتيرن حالتدر.** بومقامده مرض ايله مراد؛ **قلبلرينه عارض اولان جهل ، اعتقاد فاسد ، حسد ، حقد ، غيظ وغضب كبى نفسلرده موجود اولان اعراض قبيحه واخلاق فاسده‌در** . چونكه ؛ شو بيان اولنان اخلاق فاسده نفسك كمالات وفضائل اكتسابنه مانع اولديغندن حيات ابديه‌دن محروميته بادى اولديغى كبى آنلرك كوندن كونه غملرينك تزايدينه دخى سبب اولور . زيرا ؛ رياست دنيويه‌دن محروم اولدقلرينى ورسول اللهك امر دينده ثباتنى وشان نبويلريله دين مبينلرينك يوماً فيوماً ترقى

وتعالیسنی کوردکجه غملری تزاید ومرض قلبیلری تکثر ایدر. بناءً علیه؛ کفر اوزره اصرار ورسول اللهه عداوتی کندیلری ایچون بر وظیفه عد ایدرلر. حالبوکه عداوتلرندن کوزه‌تدکلری نتیجه‌یی اقتطاف ایده‌مه‌ینجه کندی عداوتلری کندیلری ایچون بویوك بر مصیبت اولور.

فقط اسلامیت شوکت بولدقجه (الخائن خائف) فحواسنجه قلبلرینی قورقو احاطه ایدر. بی مجال خسته اولان کیمسه‌نك هر طرفنی آجی وآغری احاطه ایدنجه نصل مضطرب اولورسه آنلرده اللهك ملکلرله رسولنه امدادینی واعداسی اوزرینه ظفریاب اولدیغنی وآناً فآناً بلاد اسلامك توسعنی مشاهده ایتدکجه مضطرب بر حال اوزره بولنورلردی. منافقلرك ایمان ایتدك دیه‌رك قلبلرنده مضمر اولان اعتقادلرینك خلافنی خبر ویرمك صورتیله یالانلری عذاب الیم له معذب اولملرینه سبب اولدیغنی جناب حق بو آیتده بیان بیورمشدر.

خازنده بیان اولندیغنه نظراً مرض له مراد، امر دینده شك ونفاقدر. چونکه مرض؛ وجود انسانه ضعف ایراث ایتدیکی کبی امر دینده شك وتردد دخی دینه ضعف ایراث ایتدیکی ایچون امور دینده تردده مرض اطلاق اولنمش واحکام دینیه‌یه دلالت ایدن آیتلر بربری عقبنده نازل اولوب هر آیت نازل اولدقجه تردد ایتدکلرندن قرآنك هر آیتنده تردد وشکلری زیاده اولمشدر. بناءً علیه؛ جناب حق قلبلرنده اولان مرضك زیاده‌لندیکنی آنلری ذم مقامنده بیان بیورمشدر.

خلاصه؛ منافقلرك یالانلرینك دوامنه ویالاندن واز کچمیه‌جکلرینه اشارت ایچون دوامه دلالت ایدن (کانوا) استمراره دلالت ایدن مضارع صیغه‌سیله وارد اولدیغی وقرآنك هر آیتی نازل اولدقجه ظاهرده ایمان ایتدك دیوب قلبده کفری کیزله‌مك صورتیله اعتقاد باطلدن عبارت اولان مرضلری تزاید ایتدیکی ابو السعود افندینك جمله بیاناتندندر.

*
* *

واجب تعالی منافقلرك اوصافندن بعضیلرینی بیاندن صکره اوصاف خبیثه‌لرندن بعض آخری بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ قَالُوا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ * اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ ﴾ بیوردیور.

[منافقلره محضا نصیحت طریقیله « یر یوزنده اللهی وکتابی ورسولنی تکذیب ومؤمنلره اذا ایتمك صورتیله افساد ایتمه‌یك » دنیلدیکنده آنلر « بز آنجق یریوزینی اصلاح ایدیجی‌یز، بزم حالمز اصلاحدن افساده تجاوز ایتمز » دیه‌رك فسادلرینی انکار ایدرلر. ای مؤمنلر! آگاه اولك واویانیق بولونك که آنلر آنجق مفسدلردر. آنلر؛ اصلا صلاح وفلاح امید اولنمز بر زمرهٔ فاسده‌در. چونکه؛ حال وشانلری کیجه کوندوز دوشونجه‌لری همان افساددر. لکن طینتلرنده‌کی خباثت وقلبلرنده‌کی قساوت نتیجه‌سی اوله‌رق فسادلرینك عاقبتنی ادراك ایتمزلر.] زیرا؛ آنلر کفر ونفاقی ومؤمنلره اذایی وناسی ایماندن منعه سعی ایتملرینی عین صواب وصلاح ظن ایدرلر. بناءً علیه؛ کندیلرینك آخرلرینی اصلاح ایدیجی اولدقلرینی ادعادن چکنمزلر.

تفسیر مدارك وقاضیده بیان اولندیغی وجهله فساد؛ بر شیئك حال اعتدال واستقامتدن چیقوب انتفاع اولنمز بر حاله کلمسیدر. صلاح؛ بونك ضدی‌درکه بر شیئك اعتدال واستقامت اوزره بولنوب انتفاع اولنمسیدر. افساد؛ یریوزنده فتنه اویاندیرمق واحوال ناسی وطریق تعیشلرینی استقامتدن چیقاروب منافع دینیه ودنیویه‌لری اخلال ایتمکدر.

منافقلرك افسادلری؛ کافرلره میل، مسلمینه اهانت واسرار اهل اسلامی افشا ایتمك وحرب فتنه‌لرینی اویاندیرمقله یریوزنده ناسك وحیواناتك راحتلرینی سلب ایلمك ومعصیتی اظهارله دینه اهانت ایتمکدر. چونکه شرایعی اخلال واحکامندن اعراض؛ عالمك نظامنی اخلال ایتدیکندن هرج ومرجی موجبدر.

امام قفالدن نقلاً فخر رازینك بیانی وجهله معصیتی اظهار ودینه اهانت ؛ یریوزینی افساددر . چونکه شریعت ؛ **احوال عبادك حسن جریاننی تأمین ایچون سوق اولنمش قوانین الٓهیه‌در** . بوقوانین الٓهیه ایسه عدالت محض اولدیغندن تمسك ایدنلر بیننده اصلا فساد اولمز وفتنه وفساد وارسه شریعته تمسکله درحال سکونت بولور، هرکس استراحت ایدر. اما شریعتدن اعراض هرکسك کیفنه وآرزو واملنه تابع اولوب هرشخص شهوات نفسانیه‌سی ایجابی کندی منفعتنی تعقیب وغیرك اضرارینی قصد ایده‌جکندن فتنه وفساد قپولری آچیلیر، هرج و مرجلر اویانیر، عالمك انتظامی خللدار اولدیغندن عالمی اضطراب احاطه ایدر، راحت اوزره بر کیمسه بولنمز بر حاله کلیر. نته‌کیم شریعتدن انحراف ایدن هرقومك حالی اضطراب وعاقبتی اضمحلال اولدیغی قرآنك بر چوق آیتلرنده بیان بیورولدیغی کبی وقایع تاریخیه‌ده بونی کوسترمکده‌در .

«منافقلره افساد ایتمه‌یك» دیه‌ن الله‌تعالی ویاخود رسول‌الله ویاخود بعض مؤمنلر اولمق احتمالی وارسه‌ده بومقامده هراوچی‌ده مراد اولنمقده بر مانع یوقدر . زیرا ؛ الله تعالی قرآنله ورسول‌الله بعض حدیثله ومؤمنلردن بعضیلری‌ده نصیحت طریقیله منافقلره «افساد ایتمه‌یك» دیمشلردر . لکن منافقلره بوکبی نصیحتلر اصلا تأثیر ایتمه‌دیکندن فساددن خالی قالمامشلردر .

منافقلرك حصر وقصرله اهل ایمانه تعریض ایده‌رك «آنجق مصلح بزز» دیدکاری کلاملرینی جناب حق شدتله‌رد ایتمشدر . چونکه ؛ ادات تنبیه اولان (اَلَآ) وکلامك مضمونی تأکید وتقریر ایدن (اِنَّ) وقصر وحصره دلالت ایدن ضمیر فصل و (مفسدون) ی کماله دلالت ایدن **ادات تعریفی** ایراد ایتمك مؤمنلرك ، منافقلرك کلاملرینه آلدانماملرینه تنبیه وآنلرك مفسد اولدقلرینی تحقیق وافساد آنلره منحصر اولوب صلاح حاله تجاوزلری اولمدیغی بیانله فسادلرینك شدتی مقابلنده عذابلرینك شدتنه اشارت بیورمشدر .

خلاصه ؛ طرف الوهیتدن وطرف رسالتدن منافقلره «یریوزینی افساد ایتمه‌یك» دنیلدیکی وآنلرده بونصیحته قارشی «بز افساد ایتمه‌یز آنجق اصلاح ایدرز» دیدکاری

وحالبوکه آنلر آنجق مفسد اولدقلری وافسادلرینی اصلاح ظن ایده‌رك حماقتلرینی میدانه قویدقلری ومؤمنلرك بونلره آلدانماملری امور لازمه‌دن اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

* * *

واجب‌تعالی منافقلرك افعال قبیحه‌لرندن دها بعضیلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا كَمَا اٰمَنَ النَّاسُ قَالُوا اَنُؤْمِنُ كَمَا اٰمَنَ السُّفَهَاءُ اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ بیوریور .

[منافقلره «ناسك ایمان ایتدیکی کبی سزده ایمان ایدك» دنیلدیکنده آنلر «سفهانك ایمان ایتدکاری کبی بز ایمان ایدرمی‌یز ؟» دیرلر. آکاه اولك واویانیق بولونك که آنجق سفها منافقلردر، لکن کندیلرینك سفها اولدقلرینی بیلمزلر .]

یعنی ؛ طرف رسالتدن واصحاب رسول‌الله طرفندن منافقلره نصیحت ومرحمت طریقیله «سزدن آباء واجدادینك دینلرینی ترك ایدوب اللهه و رسولنه و کتابنه ایمانله دارینده فوزوفلاح بولان ناسك ایمانی کبی سزده ایمان ایدك. زیرا؛ دارینده نجاتکز ایمانله‌در» دنیلدیکنده آنلر کمال عنف و شدتله «ایمان ایدنلر خیری شردن فرق ایتمز سفیهلردر . سفهانك ایمان ایتدیکی کبی بز ایمان ایدرمی‌یز ؟ البته ایمان ایتمه‌یز. زیرا ؛ بز خیری شردن فرق وتمییز ایدر عقلادنز وعقلمز باشمزده‌در . بناءً علیه ؛ بابالریمزك دینلرینی ترك ایده‌مه‌یز» دیمکله ایمان ایدنلری اتهام ایدرلر. متنبه اولك ای مؤمنلر! آنجق سفها آنلردر. زیرا؛ سفیه اولمسه‌لر خیر محض اولوب سلامت دارینك اس‌الاساسی اولان ایمانی ترك ایتمزلردی. لکن سفاهتلرینی بیلمزلر وبناءً علیه ایمانه رغبت ایتمزلر .

فخر رازینك بیانی وجهله انسانك تکملی ؛ ایکی شی ایله‌در :

برنجیسی ؛ لایق اولمیان ومنهی اولان شیلری ترك ایتمکدر. بوقسم کمالاتك لزومنه واجب تعالی ﴿ لاتفسدوا ﴾ نظم جلیلی ایله اشارت بیورمشدر .

ایکنجیسی؛ لایق اولان شیلری ایشلەمکدر. بوقسمك وجوبنه ﴿ آمنوا ﴾ امر لطیفیله اشارت اولنمشدر .

منافقلرك اهل ایمانه سفیه دیملری اهل ایمانك او زمانه نسبتله اکثریسنك فقیر اولملرندن نشأت ایتمشدر. چونکه؛ آنلر بوتون شرفی دنیایه حصر ایدوب دنیا شرفیده ثروته محتاج اولدیغندن فقیر اولانلری شرفدن محروم وسفیه عد ایدرلردی .

جناب حق سفاهتك آنجق منافقلره منحصر اولدیغنی بیان بیورمشدر. زیرا؛ منافقلر آخرتی دنیایه دکیشوب اللهك رسولنه عداوت ایتدکلری کبی اصول اعتقادیەده دلیلی ترك ایدەرك تقلیده استناد ایتدیلر. بوندن زیاده سفاهت اولەمیەجغندن جناب حق سفاهتی آنلره حصرله اهل ایمانی سفاهتدن تبرئه بیورمشدر.

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله منافقلرك بو کلاملری کندی بینلرنده جریان ایتمشدر. یوقسه آشکار اولەرق « سفهانك ایمانی کبی بز ایمان ایدرمی یز؟» دیمش اولسەلر علی کافر عدادندن معدود اولورلر، منافق اولمازلردی.

ایمان، نظر صحیح وعلم وعرفانه محتاج اولدیغندن منافقلرك علمی اولمدیغی بیان اولنمش وحقلرنده ﴿ ولکن لایعلمون ﴾ جملهٔ جلیلەسی وارداولەرق جهالتلرینی بیانله ذم اولنمشلردر. بناءً علیه؛ سفاهتك جهالتدن عبارت اولدیغی اشعار اولنمشدر. اما بوندن اولکی آیتدە بیان اولنان فساد وفتنه ، محسوساتدن اولدیغیچون حسله ادراك معناسنه شعورلری نفی اولنمشدر .

خلاصه؛ منافقلره « ناسك ایمان ایتدیکی کبی سزده ایمان ایدك » دنیلدیکی ، آنلرده شو امره قارشی اهل ایمانك فقرینه بناءً « ایمان ایدنلر سفیهلردر، بز اوسفیهلر کبی ایمان ایدرمی یز ؟ » دیدکلری وحالبوکه اهل ایمان سفیه اولمیوب آنجق سفیه منافقلر اولدیغی وسفاهت آنلره وارباب نفاقه منحصر بولندیغی، فقط آنلرك کمال جهالت

وحماقتلری نتیجەسی اولەرق کندی سفاهتلرینی بیلمدکلری وفقرحال انسان ایچون سفاهت اولمیوب سفاهت آنجق شریعته انقیاد ایتمەمك اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جملەسندندر.

* * *

واجب تعالی منافقلرك افعال قبیحەلرندن دیکر برقسمنی بیان ایتمك اوزره

﴿ وَاِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُوا اٰمَنَّا وَاِذَا خَلَوْا اِلٰى شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا اِنَّا مَعَكُمْ اِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ * اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴾

بیوریور .

[منافقلر مؤمنلره تصادف ایتدکلرنده « بزده ایمان ایتدك » دیرلر وکندی رئیسلری وکفر اوزره مصر اولان شیطانلری ایله تنها قالدقلرنده « بزده سزکله برابرز آنجق بز آنلری استهزا ایتدك » دیرلر. الله تعالی آنلری استهزالری مقابلنده جزالاندیرر ومتحیر ومتردد اولدقلری حالده ضلال وطغیانلرنده ترك ایدر.]

یعنی ، منافقلرك ، مؤمنلر وکافرلرله ایکی دورلو معاملەلری واردر. اهل ایمانه ملاقی اولدقلرنده تزویر واهل ایمانی آلداتمق صورتیله « بزده سزك کبی ایمان ایتدك ، دینده قرداشز » دیرلر و کفر اوزرینه اصرار ایدن شیطانلره بکزەین کافر متمردلرله خالی قالدقلرنده « بز سزکله برابرز دینکزدن آیرلماز ثبات ایدرز، آنجق مؤمنلرله اکلندك واعتقادمزه مخالف بر طاقم یالان سوزلرله آنلری آلداتدق واستهزا ایتدك . زیرا ؛ شوتلبیساتمزله بز آنلرك اسرارینه واقف وشرلرندن امین اولمق واموال غنیمتدن حصه آلمق ایسترز » دیمکله ایکی طرفله اویوشمق ایسترلر وظاهرده ایشلرینی بجریرلردی . الله تعالی هرآن وساعت آنلره استهزا معاملەسی یاپار وآنلرك اهل ایمانی استهزالری مقابلنده مجازات ایدر وآنلری طغیانلری ایچنده ومعاصی یه منهمك وضلال وسرکشلکده متحیر

اولدقلری حالده ترك وآنلره آخرتده عذابلری زیاده اولسون ایچون مساعده ایدر ومهلت ویرر.

منافقلر، مؤمنلره تأكیددن عاری جملهٔ فعلیه صیغه‌سیله «بزده ایمان ایتدك» دیمكله مبالاتسز واهمیتسز اولدیغنه اشارت ایتدكاری كبی كندی جنسلری منافق وكافرلره تأكیدله جملهٔ اسمیه اوله‌رق اهمیتنه اشارت ایتدیلر. یعنی: ایمانلرینی اهمیتدن عاری اوله‌رق بیان ایتدكاری حالده كفرلرینی كمال اهمیتله بیان ایدرلر.

ملاقات؛ بولوده تصادف ایتمكدر. شیطانله مراد، كفره اصرارده شیطانه بكزه‌ین كافرلر ویاخود منافقلرك رئیسلریدر. طغیان؛ معصیتده حدینی تجاوز ایتمكدر. استهزا؛ بر كیمسه‌یی خفیف كورمك واكلنجه یاپمقدر. كافرلرك «بز آنلری استهزا ایدرز» دیملری كندی جنسلری شیطانلرینه «بزده سزكله برابرز» دیدكاری كلاملرینی تأكید وبوكلاملرندن نشأت ایدن بر سؤاله جوابدر. چونكه؛ «بز سزكله برابرز» دیینجه شیطانلری طرفندن «بزم ایله برابر اولسه‌كز مؤمنلره موافقت ایدوب ایمان ایتدك دیمزدیكز؟» عنواننده وارد اولان سؤاله آنلرده جواب اوله‌رق «بز آنلری استهزا ایچون سویلدك» دیدكلرینی واجب تعالی بوآیتده حكایه واستهزا اولنانلرك كیملر اولدیغنی بیان ایله استهزالرینی كندیلرینه رد ایتمشدر. چونكه؛ (الجزاء من جنس العمل) فحواسنجه بر زمانده آخری استهزا ایدن كیمسه، دیگر زمانده كندی استهزا وبر كیمسه‌یی استهزا ایدنده دیگر كیمسه طرفندن استهزا اولنور. الله تعالی نك آنلری استهزاسی ایله مراد؛ آنلرك استهزالری مقابلنده مجازات ایتمسی واستهزالرینك ضرری كندیلرینه راجع اولمسیدر. یاخود الله تعالی نك آنلری استهزاسی ایله مراد؛ آنلری تحقیر وتذلیل ایتمسیدر. یاخود الله تعالی نك آنلری استهزاسی ایله مراد؛ دنیاده وآخرتده آنلره استهزا معامله‌سی یاپمسیدر. چونكه؛ فخر رازینك بیانی وجهله دنیاده منافقلر نفاقلرینی صوك درجه كیزله‌مك ایسته‌دكلری حالده الله تعالی آنلرك نفاقلرینی رسولنه بیلدیرمسی آنلره استهزا

معامله‌سی اولدیغی كبی آخرتده‌دخی (ابن عباس) حضرتلرندن روایت اولندیغنه نظراً كافر ومنافقلر جهنمه كیردكلرنده منافقلره جنتدن بر قپو آچیله‌رق اوقپودن چاغیریلیرلر. منافقلر اوقپودن جنته كیرمك اوزره قوشارلر، قپونك اوكنه وارنجه قپو اورتولور. اهل جنت بونلرك حاللرینه كولوشورلر. آنلر مأیوساً عودت ایدنجه تكرار قپو آچیلور، كیرو دونرلر، قپو اوكنه كلنجه اورتولور والحاصل بوجهتله مسخره اولورلر.

بیضاوی وخازنك بیانلرینه نظراً آیت جلیله؛ رئیس منافقین اولان (عبدالله بن ابی) ورفقاسی حقنده نازل اولمشدر. چونكه؛ بركون آنلره اصحاب عظامدن (ابوبكر)، (عمر)، (عثمان)، (علی) ودها بعض ذوات رضی الله عنهم تصادف ایتدكلرنده (عبدالله بن ابی) رفقاسنه «باقك! بن شو سفیهلری نصل آلداته‌جغم» دیدكدنصكره ابوبكر رضی الله عنهك ألندن طوتدی و «مرحبا ای بنی تیمك اولوسی واسلامك شیخی!» وعمر حضرتلرینه «مرحبا ای بنی عدینك اولوسی ورسول اللهه مالنی وجاننی فدا ایدن ذات شریف!» دیدی ودیگرلرینه‌ده بومنوال اوزره ساخته التفات ایده‌رك رفقاسی كیفلندیروب كلنجه آیت جلیله‌نك نازل اولدیغی مرویدر.

*
* *

واجب تعالی منافقلرك اوصافندن دیگر بر قسمنی دها بیان ایتمك اوزره

﴿ أُولٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴾

بیوریور.

[شو اوصاف خبیثه ایله متصف اولان منافقلر شول كیمسه‌لردركه آنلر هدایتی ضلالته تبدیل ایتدیلر. بناءً علیه؛ تجارتلری كار ایتمدی وكندیلری اهتدا ایتمدیلر.]

یعنی؛ كفری كیزله‌یوب اهل اسلامی آلداتمق ایچون یالان اوله‌رق ایمانی اظهار واهل ایمانی استهزا ایدن منافقلر شول كیمسه‌لردركه آنلر فطرت اصلیه‌لری اولان

هدایتی ضلاله تبدیل وضلالی اختیار ایتمکله هدایتی اخلال وهدایت بدلنده ضلالی قبول ایله هدایتی ترك وضلالی مذهب اتخاذ ایتدیلر . بناءً علیه ؛ تجارتلرنده فضله نما بولمدیلر واهتدا ایدیجی دخی اولمدیلر .

اشترا ؛ بر شی آلمق اوزره پاره ویرمك معناسنه ایسه‌ده بومقامده یدقدرتلرنده اولان ایماندن اعراض وآنك بدلنده کفری تحصیل وقبول ایتمك معناسنه استعاره اولنمش یعنی عاریت طریقیله اشترا لفظی ، ایماندن اعراض ایتمك معناسنده استعمال ایدلمشدر .

تجارت ؛ بیع وشرا سببیله سرمایه اوزرینه زیاده مال طلب ایتمکدر . ربح ؛ سرمایه اوزرینه حاصل اولان زیاده‌در . نما و زیاده سرمایه اوزرینه تجارت واسطه‌سیله حاصل اولدیغیچون تجارت کسب اموال خصوصنده عامل وفاعل مستقل منزلنه تنزیل اولنه‌رق ربح ، تجارته اسناد اولنمشدر .

بومقامده سرمایه ؛ عمردر . تجارت ؛ آخرت ایچون ایشلنیلن عملدرکه بوده صرف سعی وغیرتله حاصل اوله‌جق وعمر اوزره ترتب ایده‌جك . نما ؛ ایمان وعمل صالحدر . منافقلر عمرلرینی کفره صرفله مقصود اولان تجارت وتجارتدن حاصل اوله‌جق ایمان وعمل صالح طریقلرینه اهتدا ایده‌مدکلرینی جناب حق بیان بیورمشدر . چونکه ؛ طریق حقدن خروجله طریق ضلالی اختیار ایتدکلرندن تجارتده کار شویله طورسون عین مضرت وضرره اوغرامشلردر . زیرا ، هدایتدن ضلالته وطاعتدن معصیته وجماعتدن تفرقه‌یه وامنیتدن خوف وخشیته وسنتدن بدعته انتقال ایتدیلر . شوحالده ، انسان ایچون سرمایهٔ سعادت اولان عمرلرینی ضایع ایلدیلر . چونکه ؛ عمردن مقصود اولان ایمان وعمل صالح اولمه‌ینجه اصل عمرلری بوشنه کیتمشدر . هدفه اصابت ایتمه‌ین بر مرمی هرزمان ضایع اولدیغی کبی اعمال آخرته صرف اولنمیان عمر دخی هرزمان ضایع وصاحبنه وزرو وبالدر .

منافقلرك متصف اولدقلری اوصاف خبیثه‌لری سببیله رضای اللهدن غایت اوزاق وشروفساد وسوءحال طبقه‌لرینك اك نهایت درکه‌سنده اولدقلرینه اشارت ایچون بعد

مراتبه موضوع اولان ﴿ اولئك ﴾ اسم اشارتی وارد اولدیغی ابوالسعود افندینك جمله بیاناتندندر .

* * *

واجب تعالی منافقلرك اوصاف خبیثه‌لرینی بیاندنصکره حاللرینی تماميله ایضاح ایتمك اوزره ﴿ مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِى اسْتَوْقَدَ نَاراً فَلَمَّا اَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللّٰهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِى ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴾ بیوریور .

[منافقلرك حال وشانلری وصفتلری شول کیمسه‌نك صفتی کبیدرکه او کیمسه اطرافنی کورمك ومطلوبنه واصل اولمق ایچون آتش یاقدی . وقتاکه آتش ، اطرافده اولان شیلری آیدینلاتدی . الله تعالی آنلرك نوروضیالرینی سوندوردی وکوزلری کورمز اولدی وآنلری قاراکقلر ایچنده ترك ایتدیکندن مطلوبلرینه واصل اولمق شویله طورسون اطرافلرینی بیله کورمز برحالده قالدیلر .]

یعنی ؛ منافقلرك حاللری نفاقلرنده قاراکلق کیجه‌ده ایصسز چولده اطرافی کورمك وقورقدیغی شیلردن کندینی قورومق ایچون آتش یاقوب آتشك ضیاسنده وقت کچیرمکده ایکن آتش سونوب حیرت وقورقو ایچنده قاراکلقده قالان کیمسه‌نك حالی کبیدر . زیرا ؛ منافقلر کلمهٔ توحیدی تکلم وایمانی اظهارله نور ایمان سایه‌سنده کندیلرینی برطاقم قورقولو شیلردن قورودیلر . نفسلرینه ،ماللرینه ، جانلرینه ، اولاد وعیاللرینه امین اولدیلر واموال غنائمدن حصه آلدیلر واهل ایمانك قیلیجیله قتل واسارت کبی عذابلردن خلاص اولدیلر . وقتاکه الله تعالی رسولنه ورسولی مؤمنلره آنلرك سوء عقیده‌لرینی بیان بیوردی . اوزمان یالان اوله‌رق اظهار ایتدکلری ایمانلرینك نوری سوندی . ظلمات وحیرت ایچنده اندیشه ایله شاشقین قالدقلری کبی وفات ایتدکلرنده‌ده بوتون ظلمات وانواع عذاب ایچنده قالدیلر . چونکه ؛ ظلمات کفرله آخرته کیدن کیمسه‌نك ظلمتی ازاله اولنمق احتمالی یوقدر .

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله آیتده انسانی مطلوبنه ایصال ایتمکده مؤمنك ایمانی نوره تشبیه واردر. چونکه نور؛ انسانه هرشیئی کوستروب استراحتنی موجب اولدیغی کبی ایمانده انسانه حقایقی کشف ایتدیرر وعقائد حقه‌یی وعبادات وطاعاتی کوستریر وجنات عالیاته ورضای آلهی‌یه ایصال ایدر. کذلك کفرده ظلمته تشبیه اولنمشدر. زیرا؛ قاراکلق کیجه‌ده یول یوروین کیمسه‌یه قاراکلق حیرت وخوف وخشیت ایراث ایدوب نه یاپه‌جغنی شاشیردیغی کبی کفرده صاحبنی حیرت واندیشه‌یه القا ایدر.

ضرب مثل؛ فخر رازی وقاضینك بیانلری وجهله **برشیئك حقیقتنی زیاده کشف ایتدیردیکندن‌ده** جناب حق قرآنده پك چوق مثاللر ایراد بیورمشدر. زیرا مثال؛ خیالاتی حقیقتله ومعقولاتی محسوساتله وخفی‌یی جلی ایله وغائبی حاضرله کوستروب ایضاح ایتدیکندن نفوس بشرده تأثیری البته زیاده اولور. چونکه؛ مسئله‌نك آکلاشلمدق بر جهتی وشبهه‌لی برمحلی قالماز. بناءً علیه؛ بوآیتده جناب حق منافقلرك معنویاتده حاللرینی کیجه‌نك ظلمتنده آتش یاقوب اطرافنی کورمك ایسته‌ین کیمسه‌لرك آتشلری سونوب ظلمات ایچنده قالارق اطرافنی کوره‌مه‌ین کیمسه‌لرك حاللرینه تشبیه بیورمشدر.

منافقلر؛ **ایکی قسمدر**:

برنجیسی؛ رسول‌الله مدینه‌یی تشریف بیورنجه ایمان ایتدیلر. برآز وقت صکره قلبلرنده ارتدادله کفری کیزلدیلر. بونلره نظراً مثال ظاهردر. زیرا؛ ابتداء حاللرنده اخلاص اوزره نور ایمانی یاقدیلر وبعض حقایقی کوردیلر وآنکله انتفاعه باشلادیلر. بعده ارتدادله کفری کیزله‌دیلر ونور ایمانی ابطال ایله ابدی حیرتلر وظلمتلر ایچنده قالدیلر وهرنعمتدن محروم، دنیاده وآخرتده ظلمات وانواع عذاب ایچنده وهم وخیالاته تبعیتله رزیل ورسوای اولدیلر.

ایکنجیسی؛ اول وآخر منافقلردر. آنلرك حقنده تمثیل شویله‌در: ظاهرده ایمانی

اظهارله احکام مسلمیندن انتفاع ایتدیلر ولکن بو انتفاعك مدتی غایت آز اولوب وفات ایدنجه ابدی حیرتلر ایچنده قاله‌جقلرندن کأن آتشك نورندن بر مدت قلیله‌ده انتفاع ایدوب‌ده بعده آتش سونجه حیرت ایچنده قالان کیمسه‌یه بکزه‌دکلرینی آیت جلیله‌ده جناب حق ایضاح بیورمشدر.

فخررازی، خازن ومدارکك بیانلری وجهله بوآیتده «الذی» لفظی جمع معناسنه اولدیغندن جمعی جمعله تمثیلدر. یاخود جنس مراد اولدیغندن جنس‌ده قلیله وکثیره‌شاملدر. بناءً علیه «مشبه جمعدر ومشبه به مفرد اولدیغندن تشبیهك طرفلرنده مطابقت یوقدر» عنوانده وارد اولان سؤال مندفعدر. زیرا؛ «الذی» لفظی جمع معناسنه اولنجه تشبیهك طرفلرنده لفظده مطابقت یوق ایسه‌ده معناده مطابقت واردر.

*
* *

واجب تعالی منافقلرك هر نه قدر ظاهرده حسلری تام ایسه‌ده انتفاع ایتمدکلرندن یوق مثابه‌سنده اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴾ بیوریور.

[منافقلر صاغیر، دیلسز وکورلردر. بناءً علیه؛ نفاقلرندن دونمزلر.]

یعنی؛ منافقلرك هرنه‌قدر کوزلری وقولاقلری ودیللرینه متعلق حسلری تام‌ایسه‌ده اوحسلرك منفعتندن مستفید اولمدقلری ایچون کأن حقی ایشیتمز صاغیردرلر. زیرا؛ قرآنی ورسول‌اللهك ایراد ایتدیکی دلائل سائره‌یی طویارلرسه‌ده قبول ایتمدکلرندن ایشیتمز وصاغیر کیدرلر. ایشیتمه‌ین کیمسه‌لر جوابه اقتدارلری اولمامق اعتباریله دیلسز کبی اولدقلری جهتله ناصل سویله‌یه‌مزلرسه، منافقلرده حقی ایشیتمدکلری ایچون لسانلری حقدن ساکتدر. طریق حقی کورمدکلرندن کور کیدرلر. چونکه؛ معجزات نبویه‌یه عطف نظر ایدوب مقتضاسندن مستفید اولمدقلری جهتله کوزلری وارسه‌ده یوق منزلنه تنزیل اولنمشدر.

نفاقله الفت و کفره تمسك ایتدکلرندن و کفری ازاله وعقائد حقه‌یی اکتساب ایچون اللهك ویرمش اولدیغی حواس ظاهره‌لرینی حسن استعمال ایتمدکلرندن مبتلا اولدقلری نفاق واوصاف سائره‌لرندن رجوع ایده‌مزلر. بناءً علیه؛ کوزلری دنیایی کورورسه‌ده حقی کورمدکلرندن کور کبی وقولاقلری دویارسه‌ده حقی دویمادقلرندن صاغیر کبی ودیللری هرهذیانی سویلرسه‌ده حقی سویلدیکندن دیلسز کبی اولدقلرینی ومنافقلرك حس ظاهریلری وارسه‌ده حس حقیقیدن محروم بولندقلرینی واجب تعالی بوصورتله بیان بیورمشدر. ابوالسعود افندینك بیانی وجهله (فهم لا یرجعون) جمله‌سنك ماقبلنده بیان اولنان اوصاف اوزره ترتب ایدوب نتیجه مقامنده اولدیغنه اشارت ایچون ترتیبه دلالت ایدن فا لفظیله وارد اولمشدر. بوکا نظراً تقدیر کلام شویله‌در: (منافقلر مبتلا اولدقلری نفاقلرندن رجوع ایتمزلر. زیرا؛ منافقلر حقی کورمز، طویمز وسویله‌مز دیلسز، قولاقسز وکوزسز کورلر وصاغیرلر مثابه‌سنده‌درلر. هرکیمسه‌لرك که حال وشانلری بومنوال اوزره اوله؛ آنلر نفاقلرندن دونمزلر. بناءً علیه؛ منافقلر نفاقلرندن دونمزلر) دیمکدر.

∴

واجب تعالی منافقلرك حاللرینی برمثال ایله بیاندنصکره کمالیله ایضاح ایچون ایکنجی برمثال ایله تمثیل ایتمك اوزره ﴿ اَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ اَصَابِعَهُمْ فِي اٰذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللّٰهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴾ بیورییور.

[هدایتی ضلالته تبدیل وتجارتلرنده زیاده اولمامقده منافقلرك حاللری؛ شدتلی قارا کاقلر وهوانك کورولتولری وشمشك ضیالری کندیسنده موجود اولان بلوطلی هواده یاغموره طوتولمش کیمسه‌لرك حاللری کبیدر. آنلر شدتلی وکورولتولی یاغمورلرده سمادن نازل اولان ییلدیریم سببیله اولوم قورقوسنه بناءً پارمقلرینك اوجلرینی قولاقلرینه طیقارلرکه

اوشدتلی صیحه‌لری ایشیدوبده قورقولری تزاید ایتمه‌سون. حال بوکه الله تعالی کافرلری قدرتیله احاطه ایدیجیدر.] بناءً علیه؛ آنلر اللرینی قولاقلرینه طیقامقله هلاك اولمقدن خلاص اولمزلر. زیرا؛ قدرت الٰهیه هرطرفلرینی احاطه ایتمشدر.

﴿ يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ اَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا اَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَاِذَا اَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

[شدتلی شمشك، کمال سرعتله کوزلرینك ضیاسنی آلمغه قریب اولور. هرنه زمان شمشك پارلار وآنلره ضیا ویررسه همان اوضیادن بالاستفاده یورورلر. فقط شمشك غائب اولور اولماز آنلر اوزرینه قاراکلق باصنجه توقف ایدر، یورومکدن کسیلیر، آیاق اوزرنده طورورلر. اکرالله تعالی دیله‌مش اولسه‌ایدی البته آنلرك قولاقلرینی و کوزلرینی کیدرردی. زیرا؛ الله تعالی هرشیئه قادردر.]

نعمت الله افندینك بیانه نظراً آیتك تمثیلی شویله تصویر اولنور: منافقلر کندی زعم باطللرنده دین اسلامك آکسزین ظهورینی یاغموره و دین اسلامك انواع تکالیفنی شدتلی یاغمورده موجود اولان ظلماته ووعیدات الٰهیه‌یی هوانك قورقوتوجی کورولتولرینه واحکام جلیله‌یی شدتلی شمشکلره تشبیه ایدرك عقول سخیفه وضعیفه‌لریله همان بوشدتلی یاغموردن برتنها محله چکیلوب قورتولمق لازم اولدیغی کبی دین اسلامك تکالیفندن احتراز ایتمکی کندیلرینه واجب بیلدکلرندن درحال اعراض و قبول ایتمه‌مك ایچون پارمقلرینی قولاقلرینه طیقادیلر وبو معامله‌لریله هلاکدن خلاص اولدق ظن ایتدیلر وبیلمدیلرکه قدرت الٰهیه هرطرفلرینی احاطه ایتدیکندن آنلر ایچون خلاص احتمالی یوقدر.

فخر رازینك بیانی وجهله منافقلرك حالی شدتلی یاغموره وقورقولو فورطنه‌یه طوتیلان کیمسه‌لرك حاللرینه تشبیهك ایضاحی شویله‌در: قاراکلق کیجه‌ده غایت قورقونج بلوطلر

هوایی احاطه ایدوب دهشتلی کورولتولر وآرالق آرالق مهابتلی شمشك ضیالرینك لمعانیله برابر یاغمور یاغدیغنده بر وبیاباندە بولنان کیمسەنك ییلدیرمله هلاك اولمق قورقوسندن أللرینی قولاقلرینه طیقـایوب خوف وتلاش ایچنده قالدیغی کبی دین مبینی قارا کلق کورن منافقلر قارا کلق کیجەده ظلمـات شدیده ایچنده قالمش کیمسەلرك خوف وحیرتلری کبی حیرت ایچنده قالمشلردر. زیرا ؛ طوغری یولی کورمز وحقه اهتدا ایده‌مزلر.

صیب؛ شدتلیجه یاغموردر. رعد؛ بلوطلرك کورولتوسیدر. برق ؛ شمشك دینیلن وبلوطرده ظهور ایدن ضیادر. صواعق ؛ صاعقه‌نك جمعی اولوب صاعقه ؛ غضب الٰهی اثری اولەرق بلوطلرده ظهور ایدن بر آتش پارچەسیدر که ییلدیرم دینیلن شیدر. دیله‌دیکی قولنه اصابتله جناب حق آنی هلاك ایدر.

جناب حق منافقلرك حاللرینی تمامیله ایضـاح ایچون ایکی جهتله مثال ایراد ایتدی. هرایکیسنده‌ده منافقلرك اموردین وامور دنیاده حیرتلرینی تمثیل بیورمشدر :

برنجی مثالده منافقلرك حیرتی؛ آتش یاقوب ضیاسندن استفاده ایده‌جك کیمسەنك آتشی سوندیکنده حیرت ایچنده قالدیغی کبی منافقلرك‌ده حیرت ایچنده اولدقلری بیان اولنمشدر.

ایکنجی مثالده ؛ کیجەنك قرا کلغنده یاغموره طوتولمش ، هوانك کورولتوسی وشمشك پاریلتیسی وییلدیرم قورقوسـیله حیرت ایچنده قالان کیمسـەلر کبی منافقلرك‌ده حیرت ایچنده اولدقلری بیان اولنمشدر.

بلوط ویاغمور سمانك هر طرفنی احاطه ایتدیکنی بیان ایچون (سماء) لفظی ذکر اولنمشدر : کأن کوك یوزی بولوطله تماماً اورتولی اولوب آچیق هیچ بر محلی بولنمدیغنی بیان ایتمك صورتیله شدتلی قارا کلق اولدیغنه اشارت ایدلمشدر.

ابوالسـعود افندینك بیـانی وجهله کیجەنك و بلوطك و یاغمورك هر طرفی احاطه‌سـنك ظلمتلری متعدد اولدیغنه اشارت ایچون (ظلمات) جمع صیغه‌سیله وارد اولدیغی کبی ظلماتك شدتنه اشارت ایچون تعظیمه دلالت ایدن تنوینده دخی وارد اولمشدر. کمال حیرت ودهشتلرینه وآلات جارحەلرینی لایقیله استعماله اللری دکمدیکنه اشارت ایچون

کمال سرعتله انتشار ایدن دین محمدینك ترقی ایتدیکنی وپیغمبریمز صلی الله علیه وسلمك اطراف عالمه طاغیلان صیت نبویلرینی ومزایای عالیه‌لرینی ایشیتمەمك ایچون پارمقلرینی قولاقلرینه طیقادقلرینه اخبار صورتیله منافقلرك اهتدا ایتمك احتمالی اولمدیغنی بیان بیورمشدر. کمال شدته وآنلری دین محمدی قارشیسنده احاطه ایدن حیرته واضطرابه اشارت ایچون لمعان ایدن شمشك ضیاسنك همان همان کوزلرك ضیاسنی آلیر درجەده براق اولدیغنی واو ضیا کلنجه یوریوب ضیا کیدنجه یوریمك احتمالی اولمیوب طورمغه مجبور اولدقلرینی بیان بیورمشدر.

*
* *

واجب تعالی مؤمن و کافر و منافقلرك حاللرینی بیاندن صکره عموم ناسه عبادت وتوحیدله امر ایتمك اوزره ﴿ یَا اَیُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِی خَلَقَكُمْ وَالَّذِینَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ * اَلَّذِی جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ فِرَاشاً وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقاً لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَاداً وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ بیوریور.

[ای ناس ! کمال تذلل وانقیاد اوزره ربکزه عبادت ایدك. او ربکز شول ذات اجل واعلادرکه سزی و سزدن اول کچن امم سـالفه‌یی خلق ایتدی. سز نفسکزی عذابدن وقایه ایتمکلککز ایچون عبادته دوام ایدك. زیرا ؛ ربکز اویله بر ذات کریم‌درکه سزك ایچون یر یوزینی قرارکاه ودوشك قیلدیغی کبی سمایی دخی اوزریکزده بر قبه مثابه‌سنده بنا ایتدی وسمادن رحمت صولرینی انزال واو صولر سببیله سزه رزق اوله‌رق میوه‌لر ومدار معیشتکز اولان حبوبات اخراج ایتدی. اللهك بو قدر نعمتلرینه مستغرق اولنجه الله تعالی ایچون شریك ونظیر اعتقاد ایتمه‌یك. حالبوکه اللهك شریکی ونظیری اولمدیغنی سز بیلیرسکز.] شو حالده علمکزك خلافنی اعتقاد ایتمه‌یك.

بو آیتده خطاب ؛ **ناسه کافه‌سنه‌در** . عبادت‌له مراد ؛ **توحید و اعمال صالحه‌در** .
آیتك نازل اولدیغی زمانده موجود اولان ناسه شامل اولدیغی کبی آندن صکره الی یوم القیام میدانه کله‌جك ناسه دخی شاملدر . چونکه ؛ عبادتك شرطی ایمان اولدیغندن عبادتك ضمننده ایمانله دخی امر اولندیغی جهتله کافرلر دخی مکلفدرلر .

فخر رازینك بیانی وجهله بو آیتده واجب تعالی صانعك وجودینه نظر صحیحله استدلالك واجب اولدیغنه اشارت بیورمشدر . زیرا ؛ عبادتله امردن صکره مکلفینك وامم سالفه‌نك خلقتی بیان ضمننده هرکسك کندی وجودینك خالقنه استدلال ایتمسنك وجوبنه اشارت ایتمش وعبادتك وجوبنه علت ؛ الله تعالی‌نك انعام و احسانی اولدیغی بیان صره‌سنده امم سالفه‌نك خلقتی بو امته نعمت اولدیغی بیان بیورمشدر . زیرا ؛ امم سالفه بو امتك اصولی اولدیغی جهتله اصولك ایجادی فروعك ایجادینه وسیله اولدیغندن اصولك وجودی البته فروع حقنده نعمتدر . بناءً علیه ؛ جناب حق امم سالفه‌نك خلقتی بو امته نعمت صره‌سنده ذکر بیورمشدر . زیرا ؛ پدرك وجودی اولادك وجودینه سبب اولدیغندن پدرك وجودی اولاد حقنده البته نعمتدر . امم سالفه ایسه متسلسلاً بو امتك پدرلریدر .

لعل کلمه‌سی **رجا و امید** معناسنه‌اولوب رجا وامید ؛ **عاقبتی بیلنمین برده جریانه ایتدیکندن‌ده** الله تعالی کلامنده (لعل) کلمه‌سنك معنای اصلیسی مراد ایتمك محالدر . زیرا ؛ الله تعالی هرشیئك عاقبتی بیلدیکندن رجا و امید ایتمك واجب تعالی حقنده محالدر . بناءً علیه ؛ الله تعالی‌نك کلامنده (لعل) کلمه‌سی **قطعی وثابت** معناسنه ویاخود **تعلیل** معناسنه‌در . بوکا نظراً **آیتك معناسی** : [ای ناس ! ربکزه عبادت ایدك . زیرا ؛ او ربکز شول ذات اجل واعلادرکه سزك معاصیدن اتقا ایتمکلککز ایچون سزی وسزدن اول کچنلری خلق ایتدی] دیمکدر .

واجب تعالی بو آیتده صانعك وجودینه و وحدانیتنه دائر ذکر ایتمش اولدیغی بش

دلیلدن **انسانك خلقتی** تقدیم بیوردی . زیرا ؛ انسانك نفسنه علمی هرشیئه علمندن مقدمدر . چونکه کشینك نفسنه جسمندن دها یقین برشی اولمدیغندن نفسی هرشیدن زیاده بیلوب ، نفسندن خالقنك وجودینه استدلال ایده‌جکی طبیعی اولدیغندن انسانك خلق اولنمسی سائر دلائل اوزرینه تقدیم اولنمشدر . نفسندن صکره والده وپدرینه انسانك علمی یقین اولدیغندن **اول کچنلرك خلقتی** ایکنجی درجه‌ده بیان اولنمشدر . والده وپدردن صکره مکونات ایچنده انسانه ارض یقین اولوب **ارضه علمیده** صانعك وجودینه علمی اوچنجی درجه‌ده وارضدن صکره **سمایه علم** دردنجی درجه‌ده ، وارضله سمادن حاصل اولان **نباتات** ، بشنجی درجه‌ده ذکر اولنمشدر . چونکه نباتات ؛ سمادن نازل اولان برکت سببیله ارضدن حاصل اولدیغیچون سما ایله ارضك ولدی مثابه‌سنده اولدیغندن نباتات، سما ایله ارضی ذکردن مؤخر اوله‌رق ذکر اولنمشدر . شوحالده دلائلك ترتیبنه رعایت واردر .

الله تعالی‌نك وحدانیتنه دلیل وبزه نعمتلرندن بریسی‌ده ارضك بزه دوشك مثابه‌سنده اولمسیدر . ارضك بزم ایچون فراش یعنی دوشك اولمسی ساکن اولمسنه دلالت‌ایدر . اگر محسوس درجه‌ده متحرك اولسه بزم انتفاعمزه موافق اولمزدی . ارضك طاش ، آلتون وگموش کبی غایت قاتی وبللور کبی براق اولمامسی بزم ایچون فراش اولمسنك شرائطندندر . زیرا ؛ غایت قاتی اولمش اولسه ایدی زراعت ایتمك واکین اکمك و ابنیه یاپمق کبی منفعتلردن خالی اولور وبزم انتفاعمزه واستعمالمزه یارامازدی .

اگر بللور کبی براق اولسه شمسك وسائر یلدیزلرك ضیاسنی قبول ایتمز ، غایت صغوق اولور وانسانك اسکاننه قابل اولمازدی . چونکه ؛ ارض براق اولمیوب کثیف اولدیغندن شمسك وسائر یلدیزلرك ضیاسنی قبول ایله ایصینوب انسانك طرز تعیشنه الویریشلی بر حاله کلدیکندن انسانك دوشکی مثابه‌سنده اولمشدر .

ارضك ثقلتیله برابر بر نصفنك صوصویه‌سنك خارجنده بولنمسی دخی بزم ایچون فراش اولمسنك شرطلرندندر . زیرا ؛ ثقلتی مقتضاسی هرطرفی دکیزلرك ایچنده اولسه

ایدی بزم ایچون اسکان وانتفاع ممکن اولمزدی . حالبوکه بزه فراش یعنی دوشك اوله‌رق خلق اولنمسی بزم منفعتمز ایچوندر. انسان ایچون ارضك ـ معدنیات ، حیوانات ، نباتات وانواع اشجار واثمار وانسانك البسه‌سی وانواع اطعمه‌سی کبی ـ منافعی لایعد ولایحصی‌در. زیرا ؛ ارضده بولنان جمله مخلوقات بالذات ویا بالواسطه انسانه خادمدر وکافه‌سی انسانك انتفاعی ایچون طرف آلهیدن حاضرلانمش نعمتلردر . شوحالده انسان ایچون هنر ؛ آنلرك اسباب انتفاعنی تحری ایده‌رك هر برندن لایق وجهله انتفاعك چاره‌سنی بولوب انتفاع ایده‌بیلمکدر .

سمانك ارضدن افضل اولدیغنه قائل اولانلر وارسه‌ده فخررازینك بیانی وجهله ارض ، سمادن افضلدر . زیرا ؛ جناب حق ارضی برکتله توصیف بیوردیغی کبی افضل مخلوقات اولان انبیاء کرامی‌ده ارضدن خلق بیورمشدر .

خلاصه ؛ جمله ناسك خالقی اولان واجب تعالی‌یه عبادت واجب اولدیغی والله تعالی‌نك یریوزینی بزلره دوشك وکوك یوزینی بزلره قبه مثابه‌سنده قیله‌رق لطف واحسان ایتدیکی وسمادن یاغمور صولرینی انزال ایتمکله بزلره رزق اوله‌رق میوه‌لر خلق ایلدیکی والله تعالی‌نك شریك ونظیری اولمدیغی انسانلرك بیلدکلری حالده شریك ونظیری واردیمه‌مك واجب وشریك ونظیردن تنزیه ایتمك لازم اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*

* *

واجب تعالی ارضك وسمانك عجائب وغرائبیله صانعك وجودینی ووحدانیتنی اثبات ایدوب شریکی ونظیری اولمدیغنی بیاندنصکره نبوتی اثبات ایتمك اوزره

﴿ وَاِنْ كُنْتُمْ فِى رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾ بیوریور .

[اگر بزم عبداخصمز محمد صلى الله عليه وسلم اوزرینه انزال ایتدیکمز قرآندن شك ایدیورسه کز

او قرآنك مثلندن بر سوره کتیرك . اللهك غیری اوله‌رق امور وخصوصکزده مراجعت ایتدیککز شهداکزی ومعین وناصرلریکزی چاغیریکز. اگر سوزیکزده صادقسه کز ، یاردیم ایتسونلر ، هپکز بر آرایه کلك ، قرآنك مثلندن بر سوره میدانه کتیرك ، کوره‌لم .]

یعنی ؛ ای نبوت محمدیه‌یی انکار ایدن منکرلر ! بزم عبداخصمز محمد صلى الله عليه وسلم اوزرینه حوادثك ایجابی وقایع ومشکلاتك حل وایضاحی ایچون تدریج طریقیله انزال ایتدیکمز قرآن که اخلاق الٓهیه‌یی جامع اولان کتابدر . او کتابك طرف الٓهیمزدن اولدیغنده شك وشبهه ایدیورسه کز سزده محمد صلى الله عليه وسلم کبی اوقویوب یازمق بیلمه‌ین امی بر ذاتك کتیردیکی کبی برسوره کتیرکده کوره‌لم وامور وخصوصکزده مراجعت ایتدیککز اللهك غیری معبودلریکزی چاغیرك ، یاردیم ایتسونلر. سز محمد صلى الله عليه وسلم قرآنی کندی نفسندن اویدیریور ، دیدیکز. اگر سوزیکزده صادقسه کز بزه برسوره تألیف ایدك ، کتیرکده بزده کوره‌لم .

سوره ؛ **اولی وآخری معلوم اولان قرآندن بر قطعه‌در.** سوره‌نك معنای اصلیسی: **یوکسك بر منزلدر.** قرآنك سوره‌لرینی قرائت ایدن کیمسه قرائت سببیله منزلهٔ رفیعه‌یه نائل اولدیغیچون قرآنك معلوم المقدار قطعه‌لرینه **سوره** دنیلمشدر .

﴿ فأتوا ﴾ امری ، امر تعجیزیدر . چونکه ؛ قرآنك وحی الٓهی اولدیغنی انکار ایدنلرك قرآندن بر سوره کتیره‌بیلملرینه احتمال یوقدر . شو حالده امر الٓهی ؛ آنلره عجزلرینی بیلدیرمك ایچون وارد اولمشدر .

﴿ مثله ﴾ ضمیری قرآنه راجع اولدیغنه نظراً قرآنك فصاحت وبلاغتده وترتیب واسلوبده آز الفاظدن بر چوق معانی استخراجنه صالح اولمقده ولفظنك طراوتنده ومعناسنك حلاوتنده فصحا وبلغایی عاجز قیلمقده بر نظیرینی کتیرمکله امردر.

﴿ شهداء ﴾ ایله مراد ؛ **اللهك غیری معبود اتخاذ ایتدکلری بوتلردر .** یاخود **بینلرنده جریان ایده‌جك مباحثه‌یی کوره‌جك وشهادت ایده‌جك کیمسه‌لردر.** بو کا نظراً معنای نظم:

[اگر حال وشان سزك دیدیککز کبی پوتلریکز، عبادتکزه مستحق معبودلریکز ایسه محمد صلی الله علیه وسلم ه نازل اولان قرآنك مثلنی ایجاد ایتمکده پوتلریکزدن استعانه ایدك، سزه یاردیم ایتسونلر وچاغرك ناسدن برطاقم کیمسه‌لری که آنلر سزك منفعتکزه شهادت ایلسونلر] دیمکدر.

* * *

واجب تعالی قرآنی انکار ایدنلره، انکار وشبهه‌لرینی ازاله ایده‌جك طریقی ارائه ایتدکدنصکره شبهه‌لرینی ازاله‌یه فذلکه وخلاصهٔ نتیجه اولمق اوزره

﴿ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ اُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴾ بیوریبور .

[قدرتکزی صرف ایتدیککز حالده امر اولندیغکز برسوره‌یی کتیره‌مدیکز ایسه البته الی یوم القیام چالیشسه‌کز کتیره‌میه‌جکسکز والبته کتیره‌مزسکز . باری شول آتشدن احتراز ایدك که او آتشك طوتروغی یعنی یاقیله‌جق اودونی سزك کبی کفر اوزره اصرار وعناد ایدن انسانلر وانسانلرك اللریله یونتدقلری وعبادت ایتدکلری طاشلردر . او آتش، کفری اعتیاد ایدوب ترك ایده‌مه‌ین کافرلر ایچون حاضرلانمشدر .]

یعنی ؛ هپکز بوقدر اوغراشمش ایکن قرآنك بر سوره‌سنه بیله نظیره کتیرمکدن عاجز قالدیکز والی الابد عمرکز اولسه‌ده چالیشسه‌کز البته عاجز قاله‌جقسکز . زیرا قرآنك مثلنی اتیان ؛ قدرت بشردن خارجدر . بناءً علیه ؛ قرآنك طرف الهیدن وحی منزل اولدیغنی تصدیقله کافرلر ایچون حاضرلانمش اولان آتشدن نفسکزی وقایه ایدك که سعادت ابدیه‌یه نائل اوله‌سکز .

تفسیر مدارکده بیان اولندیغی وجهله بو آیتده نبوتی اثباته **ایکی مهم دلیل** واردر :

برنجیسی ؛ رسول اللهك معجزه‌سی اولان قرآنك معجز اولمسی ، ایکنجیسی ؛ ابدیاً

مثلنی اتیان ایده‌میه‌جکلرینی بیاندر . چونکه بو اخبار ؛ غائبدن خبردر وخبر ویردیکی وجه اوزره معجزلرینك تحققی ، خبر ویرن نبینك نبوتنك صدقنه دلالت واضحه ایله دلالت ایدر .

قرآندن برسوره‌نك مثلنی کتیره‌مدکلری محقق اولدیغی حالده معارضه ایچون صرف همت ایدن کافرلر فصاحت وبلاغتلرینه اعتماد ایده‌رك معارضه ایده‌بیله‌جکلری یولنده ظن وشکده بولنملرینه وبو خصوصده ترددلرینه بناءً شکه دلالت ایدن ﴿ اِنْ ﴾ کلمه‌سیله وارد اولمشدر.

بوندن صوکره بوشکلرینك ازاله‌سیچون **قطعیة وابدی نفی محققه** دلالت ایدن ﴿لن﴾ کلمه‌سیله ابدیاً مثلنی کتیره‌میه‌جکلری کندیلرینه صورت قطعیه‌ده بیان اولنمشدر . کمال حرص وآرزو ایله نور قرآنی سوندورمکه چالیشدقلری حالده بر کلمه‌سنی بیله اخلال ایده‌مدیلر . شو حالده آنلر ایچون ایمان ایتمکدن بشقه چاره قالمدیغندن انکاری ترکله آتشدن نفسلرینی وقایه ایتملری طرف الهیدن توصیه اولنمشدر .

کافرلرك قرآندن شکلری قطعی ایسه‌ده شبههٔ قطعیه‌لری مشکوك بر حالده اولدیغنه اشارت ایچون آیتك بدایه‌سنده واجب تعالی شکه دلالت ایدن ﴿ ان ﴾ کلمه‌سیله ایراد بیورمشدر. **وقود ؛ آتشه یاقدیغی اودون وسائر طوتشدیران شیلره اطلاق اولنور .**

حجاره ایله مراد ؛ **پوت پرستلرك شفاعت ومنفعت امید ایده‌رك عبادت ایتدکلری پوتلردر .** منفعت بیلدکلری شیلرك عین مضرت وجهنم آتشی اوله‌جغنی بیانله پوته عبادت ایدنلرك عاقبتلری وخیم اولدیغی کندیلرینه تفهیم اولنمشدر .

تفسیر خازنده (ابن عباس) حضرتلرندن نقل اولندیغنه نظراً حجاره ایله مراد ؛ **کبریت طاشلریدر** . زیرا کبریت طاشلرینك آلوی دها زیاده اولدیغندن جهنمه طوتروق کبریت طاشلری اولمق موافقدر وبو وسیله ایله جهنم آتشنك قوتنه دخی اشارت اولنمشدر .

شهداء ؛ شهیدك جمعیدر . شهید ؛ بیضاوی وفخر رازینك بیانلری وجهله حاضر ویاخود ادای شهادت ایدیجی کیمسه معناسنه‌در . بو مقامده قرآنی انکار ایدنلرك فکرلرینه موافقت ایدن کیمسه‌لرك بویوکلری مراد اولمق محتملدر . بوکا نظراً معنای نظم : [چاغیرك بیوکاریکزی سزه معاونت وامر معارضه‌ده منفعت و مضرتکزه شهادت ایتسونلر] دیمکدر . یاخود معبودلری مراددر . زیرا ؛ معبودلرینك امور وخصوصلرنده معاونت ایده‌جکلرینی اعتقاد ایتدکلرندن [چاغیرك معبودلریکزی سزه معاونت ایتسونلر] دیمکدر .

﴿ اعدت للکافرین ﴾ نظمی جهنمك الآن مخلوق اولدیغنه دلالت ایدر . زیرا اعدت ؛ زمانهٔ ماضیده اعداد اولندی یعنی حاضرلاندی معناسنه‌در . کچمش زمانده حاضرلانمق الیوم موجود اولمسنی ایجاب ایدر . برلفظك معنای حقیقیسی ممکن ایکن معنای مجازیسنی اختیارله استقبال معناسنه حمل ایتمکه سبب یوقدر . شو حالده بو آیت جلیله جنت وجهنمك قیامتده خلق اولنه‌جغنی اعتقاد ایدن معتزله طائفه‌سنی رد ایدر .

خلاصه ؛ قرآنه معارضه‌یه ، کافرلرك شدتله ترغیب وبذل مقدرت ایتملرینه تشویق وقیصه بر سوره‌نك نظیرینی کتیرملری امر اولنوب کتیره‌مدکلری صورتده جهنم آتشیله تهدید اولندقلری حالده کمال فصاحت وبلاغته مالك وشدتله معارضه‌یه منهمك ورسول اللهه عداوتلری صوك درجه‌یه وارمش ایکن حروفاتله معارضه‌دن عاجز قالوب قیلیجله محاربه‌یه قیام و وطنلرینی ترکه وجانلرینی موته آماده ایتملری رسول اللهك صدق نبوتنه دلالت ایتدیکی کبی آیتلر غائبدن خبر ویروب خبر ویردیکی وجه اوزره وقوعاتك ظهور ایتمسی ورسول اللهك کمال جسارت و شجاعت ومبالغه ایله آنلره میدان اوقویوب معارضه‌یه دعوت ایتمسی دخی صدق نبوتنه دلالت ایتدیکی جهتله بو آیتلرك وجوه عدیده ایله نبوتك حق اولدیغنه دلالتی بیضاوینك جملهٔ بیاناتندندر .

*
* *

واجب تعالی کافرلری عذاب جهنمله تهدید ایتدکدنصکره اهل ایمانی جنت نعمتلریله تبشیر ایتمك اوزره ﴿ وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقاً قَالُوا هٰذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَاُتُوا بِهِ مُتَشَابِهاً وَلَهُمْ فِيهَا اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾ بیوریور .

[ای حبیب ذی‌شانم ! تبشیرایت شول کیمسه‌لری که آنلر ایمان ایتدیلر وعمل صالح ایشلدیلر . آنلر ایچون آلتندن نهرلر جریان ایدر جنتلر ومتعدد نعمت محللری واردر . هرنه‌زمان که آنلر اوجنتلردن بر رزقله مرزوق اولورلرسه « شو رزق بوندن اول بزم دنیاده مرزوق اولدیغمز رزقدر » دیرلر . زیرا نعمت جنت ؛ لذتده دنیا نعمتنه قات اندر قات فائق ایسه‌ده شکلده دنیا نعمتلرینه بکزه‌دیکندن کمال فرح وسرور کندیلرینی احاطه ایده‌رك شکلاً دنیا نعمتلرینه مشابه اولدیغنی سویلرلر . چونکه او رزق ؛ دنیا رزقلرینه مشابه اوله‌رق آنلره اعطا اولنور واهل جنت ایچون آقاندن وطبیعت بشرك سومیه‌جکی شیلردن طاهر وتمیز زوجه‌لر واردر . حالبوکه آنلر جنتده بو نعمتلرله تلذذ ایده‌رك ابدی قالیجیلردر .]

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله بشارت ؛ انسانه فرح وسرور ویره‌جك خبردر . جنت اعلانك نعمتلرینی خبر ویرمك اهل ایمانه سرور ویروب اثر سرور اعضای ظاهره‌لرنده کورولدیکندن رسول اللهه امتنی تبشیر بیورمسیله امر اولنمشدر .

عمل صالح ؛ ریادن عاری نیت خالصه مقارنه اوله‌رق ادا اولنان عبادتدر . بعضیلری‌ده علم ونیت وصبر واخلاص اوزره ادا اولنان طاعت اولدیغنی بیان ایتمشلردر .

جنت ؛ میوه‌لی ومیوه‌سز اشجار کثیره ایله طولو باغچه‌یه اطلاق اولنورسه‌ده

بومقامده دار آخرتده الله تعالینك قوللرینه انعام ایده جکی دار نعیمدر وهردرلو آغاجلرله دولو اولوب اراضیسنی آغاجلر ستر ایتدیکیچون جنت دنیلمشدر .

ابن عباس حضرتلرندن نقلاً بیضاوینك بیانی وجهله (جنت الفردوس) ، (جنت عدن) ، (جنت النعیم) ، (دارالخلد) ، (جنت المأوی) ، (دارالسلام) ، (علیون) اسملریله مسمی متعدد جنتلر اولدیغنه اشارت ایچون بوآیتده جنت جمع صیغه‌سیله وارد اولمشدر . اعمال صالحه‌نك مقدارینه‌ودرجهٔ قبولنه کوره جنتلرك هربرنده متعدد مرتبه‌لر ومختلف درجه‌لر واردر . (لهم) ده بولنان لام استحقاقه دلالت ایدرسه‌ده جنته کیرمك فضل الٰهی نتیجه‌سیله ودرجاته نائل اولمق عمل صالحه استحقاقنه کوره نائل اوله جغنه اشارتدر .

جنته کیرمك ودرجاته نائل اولمق ؛ ایمان وعمل صالحه دوام اوزره وفات ایتمك شرطیله مشروطدر . چونکه ؛ العیاذبالله ایمان اوزره وفات ایتمزسه جنته کیره‌میه‌جکی دیکر نصوصله ثابت اولدیغندن بوآیتده ایمان اوزره وفات ایتمك قیدی ذکر اولنمامشدر . جریان ایدن نهرلرله مراد ؛ مطلقا نهر اولمق احتمالی اولدیغی کبی سورهٔ محمدده بیان اولنان سوت وبال وشراب وصودن عبارت اولان انهار اربعه اولمق احتمالی اغلبدر .

جنت اعلانك میوه‌لری طعمنده ولذتنده وسائر کیفیتنده دنیا نعمتلرینه مخالف ایسه‌ده اشکالنده مشابه اولدیغیچون اهل جنت دنیاده مرزوق اولدقلری نعمتلر قبیلندن اولدیغنی خاطرلرینه کتیره‌جکلرینی جناب حق بیان بیورمشدر .

انسانك الفت ایتدیکی شیله انسیتی زیاده اولوب طبیعتی شوقله میل ایده‌رك الفت ایتمدیکی شیئی کورنجه طبیعت نفرت ایده‌جکندن اهل جنتك رزقلری دنیاده الفت ایتدکلری رزقلرك صورتنده ظهور ایتمسیله فرح وسرورلرینك تزایدینه اشارت ایچون الفت ایتدکلری صورت اوزره ظهور ایده‌جکی بیان اولنمشدر .

تفسیر مدارکده رسول اللهدن روایت اولنان بر حدیث شریفه نظراً اهل جنت یمك ایچون بر میوه دانه‌سی آلدیغنده آنك محلنده عینی صورت وهیئتده دیکر بریسی

ظهور ایدر ، اووقتده « شوکورینن میوه بزم بوندن اول اکل ایتدیکمز میوه‌در » دیرلر . حالبوکه ایکنجینك طعمی ولذتی اولکینك غیریدر . شوحالده آیتده‌کی (من قبل) دن مستفاد اولان اول قیدی جنتده ایکنجی ساعته نسبتله اولکی ساعته راجعدر .

جنت اعلاده یمك ، ایچمك واردر ، لکن بول ، تغوط ، سوموك وتوكروك كبی اذالی شیلر یوقدر . چونکه ؛ (جابر) رضی الله عنهدن (مسلم) حضرتلرینك روایت ایتدیکی برحدیث شریفده رسول الله صلی الله علیه وسلم بیورمشکه « اهل جنت ییرلر وایچرلر فقط بول وتغوط كبی آبدستخانه‌یه کیتمك ایجاب ایدن شیلر اولمدیغی کبی سوموك سیلمزلر ، توكروك توكورمزلر ، تسبیح وتهلیل الهام اولنورلر » یعنی « تسبیح وتهلیللری نفسلری مقامنده‌در . دنیاده انسانك نفسی ، بشقه شیله مشغولیته مانع اولمدیغی کبی اهل جنتك تسبیحلری دخی مأکولات ومشروباتلرینه مانع اولماز » دیمکدر .

بوآیتده واجب تعالی انسان ایچون ممکن اولان لذائذك کافه‌سنی بیان بیورمشدر . چونکه ؛ فخررازینك بیانی وجهله انسان ایچون لذائذك اساسی ؛ اوچدر . برنجیسی ؛ مسکن آکا جنتدر ، ایکنجیسی ؛ طعام آکا رزقدر ، اوچنجیسی ؛ نکاح آکا ازواج مطهره ایله اشارت بیورمش وبواشارتله اهل جنتك راحتلری مکمل اولوب اصلا نقصان اولمیه‌جغی بیان اولنمش واهل جنتده ازواجك طبع بشره مخالف اخلاق ذمیمه وحیض ونفاس کبی سولمیه‌جك شیلردن طاهر اوله‌جقلرینی بیانله مسروریتلری تزیید وعاقبتده نعمتك زوال اندیشه‌سی اولمیه‌جغنه اشارت وتبشیری تمامیله اکمال ایچون اهل جنتك مخلد اوله‌جقلری بیان اولنمشدر .

تبشیر ایتمکله امر اولنان رسول الله اولدیغی کبی هرعصر وزمانده تبشیرشانندن اولان هر کیمسه مأموردر . عمل صالحك اصل ایماندن جزؤ اولمدیغنه آیت دلالت ایدر . زیرا ؛ عمل صالح ایمان اوزره عطف اولوب معطوف ، معطوف علیهه مغایر اوله‌جغنه بناءً عملك ایماندن جزؤ اولمدیغنه صراحتله دلالت واردر .

فخر رازینك بیانی وجهله بو آیت آخرتك وحشرك وقوعنه دلیلدر . حشر ونشری اثبات، اصول اعتقادیه وضروریات دینیه‌دن اولدیغی جهتله علم عقائدده شاننه اعتنا واثباتنه اهتمام اولنان مسائل جمله‌سندندر . آخرتك اثباتی حقنده مباحثه ایکی جهتله جریان ایدر :

برنجیسی ؛ حشرك امکانی حقنده دلیل عقلی ودلیل نقلی‌یی سرد ایتمکله حاصل اولور.

ایکنجیسی ؛ وقوعی حقنده‌در. وقوعی اثبات، آنجق دلیل نقلی‌یه مستنددر. بناءً علیه؛ قرآن عظیم الشانك هر سوره‌سنده متعدد آیتلرله جناب حق حشرك وقوعنی بیان بیورمشدر. شو حالده حشرك وقوعنی انکار ایدن کیمسه ضروریات دینیه‌دن بر مسئله‌یی وصراحت قرآنیه‌یی انکار ایتدیکندن تأویلی غیر قابل بر صورتده تکفیر اولنور .

خلاصه ؛ اهل ایمان وعابدلر ایچون جنتلر وجنتلرده باغلر وباغچه‌لر وانواع میوه‌لر وازواج مطهرات اوله‌جغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر . فقط بو آیت وبونك امثالی آیتلرده اعمال صالحه ایشله‌ینلرك عندالله‌یده نائل اوله‌جقلری نعمتلر؛ فهم وادراکجه حوصله‌مزك آله‌بیله‌جکی بر صورتده بزم ایچون بودار فناده لذیذ ونفیس اولان شیلرله تصویر وتمثیل اولنمقدن عبارتدر . یوقسه دار آخرتك نعمتلری بودار فسادك نعمتلرینك عینی دیمك دکلدر . یالکز دار آخرتك نعمتلری دنیا نعمتلرینك اسملرینه مشارك اولدیغندن آنلرك اسملریله تسمیه قلنمشدر . حالبوکه؛ دار آخرتك نعمتلری کلفتسز ومحنتسز اولدیغی کبی ابدیدر، اصلا فناسی یوقدر، زوالدن وتوکنمکدن محفوظ وصرف تلذذ ایچون ییئیر وایچیلیر . یوقسه ییئیلوب ایچیلمکه احتیاج مس ایتدیکندن دکلدر . بناءً علیه ؛ آخرت نعمتلری اسمده وصورتده دنیا نعمتلرینه بکزر ایسه‌ده حقیقتلری دنیا نعمتنك غیریدر . زیرا ابدیدر ، زوال قورقوسی یوقدر . صافیدر ، کدری یوقدر . هضمی قولایدر ، صیقنتیسی و زحمتی اولمز . حاضرلانمشدر ، قازانمق کلفتی یوقدر وهر کسك ایسته‌دیکی قدر چوقدر، دارلق اندیشه‌سی یوقدر .

*
* *

واجب تعالی قرآنك معجز اولدیغنه دائر کافرلر طرفندن ایراد اولنان بر شبهه‌یی دفع ایچون ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيِى اَنْ يَضْرِبَ مَثَلاً مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا فَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلاً يُضِلُّ بِهِ كَثِيراً وَيَهْدِى بِهِ كَثِيراً وَمَا يُضِلُّ بِهِ اِلَّا الْفَاسِقِينَ ❊ اَلَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا اَمَرَ اللّٰهُ بِهِ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِ اُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴾ بیوریور .

[جمیع صفات کمالاتی جامع اولان الله تعالی سیوری سینك وجثه‌ده سیوری سینکدن دها بویوجك حیواناتله بعض مسائلی ایضاح ایچون مثال بیان ایتمکدن چکنمز وحیا معامله‌سی یاپمز .] زیرا **ضروب امثال** ؛ بر مسئله‌یی ایضاحله مخاطبی ترغیب ویا تنفیر ایچون معقولی محسوسله ویاخود محسوسی محسوس آخرله کوسترمکدن عبارتدر . شو حالده سیوری سینك وحقارت ودنائتده آنك دها فوقنده قره سینك وقارنجه کبی شیلرله بر مقصدی ایضاحله قوللرینی ارشاد ایتمکدن حاشا جناب حقك عظمتنه وقرآنك علو درجه‌سنه بر نقصان طاری اولماز ، بلکه اوفاجق حقیر بر شیله مهم بر مقصدی ایضاح ایتمك قدرت الٰهیه‌نك کمالنه وقرآنك طبقات بلاغتك نهایتنه بالغ اولدیغنه دلالت ایدر. [اما شول کیمسه‌لرکه آنلر وحدانیت الٰهیه ورسالت نبویه‌یه ایمان ایتدیلر . آنلر اوضرب مثلك ربلری طرفندن حق وثابت اولدیغنی علم یقینله بیلرلر ، اصلا اعتراض ایتمزلر. واما شول کیمسه‌لرکه آنلر کافر اولدیلر « الله تعالی بو مثللو ضروب امثالله نه کبی شی مراد ایدر ، بویله حقیر شیلرله مثال ایراد ایتمك عظمت الٰهیه‌یه مناسب

اولورمی؟» دیرلر] وبوکلاملرندن مقصدلری؛ استهزا ورسول اللهه تعریضدر. یعنی؛ «سنك کتیردیکك کلماتك جمله‌سی مفتریاتدن عبارتدر. عقول ضعیفه اربابنه مقصدیکی ترویج ایتدیرمك ایچون الله تعالی‌یه اسناد ایدوب وحی الٰهیدر دییورسك. حالبوکه بویله حقیر شیلرله مثال ایراد ایتمك کلام الٰهی اولمدیغنه دلالت ایدر» دیمك ایسترلر. [حالبوکه الله تعالی بومثللو ضروب امثاله چوق کیمسه‌لری اضلال ایدر.] زیرا؛ آنلر بوضروب امثالك کلام الٰهی اولدیغنی انکارله کفر ایدرلر. [وبرچوق کیمسه‌لری ضروب امثاله هدایتنه مظهر ایدر وبو مقصدلرینه نائل قیلار.] زیرا؛ آنلر ضروب امثالك طرف الٰهیدن قوللرینی ارشاد ایچون نازل اولدیغنه ایمان ایدرلر. بناءً علیه؛ مقصدلرینه نائل اولورلر. [ضروب امثاله واجب تعالی اضلال ایتمز، الا فاسقلری اضلال ایدرکه اوفاسقلر یمینلریله عهدلرینی تأکید وتقویه ایتدکدنصکره عهد الٰهی‌یی نقض ایدر، اوامر الٰهیه‌یه اطاعتدن خروج ایدرلر والله تعالی‌نك صله اولنمسنی امر ایتدیکی شیئی قطع ایدر وصله‌یی ترك وبریوزینی افساد ایدرلر. ایشته شو اوصاف خبیثه ایله متصف اولانلر دنیاده وآخرتده ضرر کوروجیلردر.]

تفسیر خازن ومدارکده بیان اولندیغی وجهله حیا؛ ایشلدیکی فعلدن ذم وتعییب اولنور قورقوسی بناءً انسانه عارض اولان انکسار ولونه طاری اولان تغیردر. قدیم اولان الله تعالی حدوث اماره‌سی اولان تغیر وانکسار معناسنه اولان حیادن منزه ومبرا اولدیغی جهتله الله تعالی‌یه اسناد اولنان حیا ایله مراد؛ حیاتك غایه‌سی ولازمی اولان ترك معناسیدر. چونکه؛ انسان عاقبتدن اوتانه‌جغی برشیئی ترك ایتمك عادتدر وترك ایتمك لازم اولدیغندن واجب تعالی‌یه اسناد اولنان حیا ذکر ملزوم ارادهٔ لازم قبیلندن مجاز اوله‌رق ترك معناسنه‌در. بناءً علیه؛ بو آیتده (لایستحیی) (لایترك) معناسنی ومآلنی مفیددر. بوکا نظراً معنای نظم: [الله تعالی کافرلرك ذم وطعنلرندن طولایی سیوری سینك وآندن دها بویوك ودها کوچوك مخلوقاتله مثال ایراد ایتمکی ترك ایتمز. آنلر هرنه قدر طعن ایتسه‌لرده جناب حق ضروب امثالی ایرادله قوللرینی ایقاظ وارشاد ایدر.]

بعوضه؛ سیوری سینکدر. جثه‌سی اوقدر کوچوك اولدیغی حالده اك بویوك حیوانك اجرا ایده‌میه‌جکی فعالیتی اجرا ایدر. حتی ایچی بوش اوزون بر خرطومه مالك اولوب بوخرطومی فیل، دوه وجاموس کبی جسیم حیوانلره صاپلار وتأثیریله آنلری فراره مجبور قیلار. اوکوچوك حیوانك دوه‌یی وجاموسی یرندن قالدیروب قاچیرمسی عظمت الٰهیه‌یه دلالت ایدر عجائباتدندر وبعضاً تأثیریله دوه‌یی بیله اتلاف ایتدیکی عربلر بیننده مشهوردر وانسانی راحتسز ایتدیکیده جمله‌نك معلومیدر. شوحالده سیوری سینکك کوچوکلکنه نظر ایتمه‌ملی بلکه انسانلره لایق اولان، آنده ظهور ایدن قدرت الٰهیه وصنایع سبحانیه‌نك عظمتنه نظر ایدوب عبرت آلملیدر. اوقدر ضعیف وکوچوك برحیوان اولدیغی حالده قوت وقدرت صاحبی اولان بویوك حیوانلره غلبه ایتمسی واجب تعالی‌نك قدرتنه، دلالت واضحه‌ایله دلالت ایدرکه عقول بشر دوشوندکجه ادراکندن عاجز اولدیغنی تسلیم ایتمه‌مك قابل دکلدر.

(مثلاً ما) ده بولنان ما لفظی ابهام ایچوندر. یعنی؛ «مثللردن چوق مثلی بعوضه وبعوضه‌نك دها بویوکی ودها کوچوکی ایله ایراد ایتمکدن الله تعالی واز کچمز وبومثللو ضروب امثاله بعض مسائلی ایضاح ایتمکی ترك ایتمز» دیمکدر. بعوضه‌نك فوقی ایله مراد؛ دها بویوکی دیمك احتمالی اولدیغی کبی دها کوچوك دیمك احتمالی ده واردر. یعنی «بویوکلکده آنك فوقنده» دیمك احتمالی اولدیغی کبی «کوچوکلکده آنك فوقنده» دیمك مقامه دها مناسبدر.

قرآنده واقع اولان ضروب امثال حقنده ناس ایکی فرقه اولوب برنجیسی؛ ضروب امثال طرف الٰهیدن منزل انکاری غیرقابل برحقیقت اولدیغنه ایمان واهتدا ایدن اهل ایمان اولدیغی وایکنجیسی؛ بومثللو ضروب امثالی انکارله ضلالتلری تزاید ایدن کافرلر اولدیغی وایمانك غایه‌سی هدایت وکفرك غایه‌سی ضلالت اولدیغی جناب حق بو آیتده بیان بیورمشدر.

فاسق؛ اوامر الٰهیه‌یی ترکله طاعت الٰهیه‌دن خروج ایدن کیمسه‌در. عهدله

مراد ؛ ادات تأکیدله برشی قبوله اقرار ویرمکدر . نقض عهد ؛ او اقرارندن دونمك ، کندینی ربط ایتمش اولدیغی قیددن چیقارمقدر . بو مقامده عهد الهی ایله مراد ؛ امر الهیدر . شو حالده نقض عهد ایدنلرله کرك یهوددن وکرك سائر ملتلردن امر الهی یه مخالفت ایدنلرك جمله‌سی مراد اوله‌بیلور . چونکه ؛ هر نه صورتله اولورسه اولسون امر قطعی الهی یه مخالفت ایدنلر ؛ فاسقلر والله تعالی نك عهدینی نقض ایدنلردر .

الله تعالی نك وصل اولنمسنی امر ایتدیکی شی ؛ رسول اللهه ایمانه وصله رحم در . بونلره رعایت ایتمه‌ینلر صلۀ رحمی قطع ویریوزنده افساد ومعاصی یی ارتکاب ایتمش وایمان ایده‌جکلرك ایمانلرینه مانع اولمشلردر .

جناب حق ضروب امثالی رد وانکارله ضلالی اختیار ایدن کافرلری بو آیتده دورت صفتله توصیف بیورمشدر . برنجیسی ؛ فسق که طاعتدن خروج ایتمکدر . ایکنجیسی ؛ نقض عهد در . اوچنجیسی ؛ رعایتی لازم اولان صله‌یی قطع ایتمکدر . دردنجیسی ؛ انواع معاصی یی ارتکابله یریوزینی افساد ایتمکدر وبو اوصافك جمله‌سی خسران ابدی یی موجب اولدیغی بیانله کافرلرك دنیاده وآخرتده ضرردیده اوله‌جقلرینه حکم قطعی الهی وارد اولمشدر .

مدارکده بیان اولندیغنه نظراً بو آیتده کافرلرك قطع ایتدکلری صله ایله مراد ؛ صلۀ ارحامی ومؤمنلر بیننده یکدیکرینه مطلوب اولان معاونتی ترك وانبیاء عظامك جمله‌سنه ایمان لازم ایکن بعضیسنی بعضیسندن تفریقله بعضیلرینه ایمان وبعض آخره کفر ایتمکدر .

کافرلرك ضررلری دورت جهتدندر : برنجیسی ؛ نقض عهدی وقایه وترجیح ، ایکنجیسی ؛ صلۀ رحمی قطعه تبدیل ، اوچنجیسی ؛ فسادی صلاح اوزره اختیار ایتمك ، دردنجیسی ؛ عذابی ثواب اوزره تقدیم ایلك وثوابی عقابه دکیشمکدر . شو حالده تعداد اولنان

اوصافك جمله‌سنده منفعتی مضرته دکیشمك اولدیغندن هر بری عذابی موجب قبایحدن اولدیغی جهتله حقلرنده ضرر محض اولمشدر .

فخر رازی وقاضینك بیانلرینه نظراً آیتك سبب نزولی ؛ واجب تعالی نك قرآن عظیم الشانده بعض اوفاجق اوروجك وقارنجه کبی حیوانانله ضرب مثل ایرادینه یهودك وشمشك ویلدیرم کبی شیلرله تمثیلنه منافقلرك طعنی اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر . چونکه آنلر « محمد ﷺ قرآنك طرف الهیدن وحی اولدیغنی ادعا ایدییور ، حالبوکه قرآنده شان الوهیته یاقیشمیه‌جق برطاقم قارنجه ، سینك وآری کبی اوفاجق حیوانلردن بحث واردر . بونلردن بحث ایسه عظمت الهیه ایله قابل تألیف اوله‌ماز » دیمشلردی . الله تعالی بو آیتله آنلرك طعنلری وارد اولمدیغنی بیان بیورمشدر . مع هذا بو مثللو حقیر اشیا ایله تمثیل ومقصدی ایضاح ایتمك عرب ، عجم وجمله ملتلر بیننده مشهور وفصحا وبلغا عندنده مرعی ومعتبردر . یالکز مثالك ممثل لهه مطابق وموافق اولمسی شرطدر . بناءً علیه ؛ ممثل له حقیر اولورسه مثالده حقیر وممثل له شریف اولورسه مثالده شریف اولمق عادتدر .

خلاصه ؛ واجب تعالی نك اوفاجق حیوانلرله ضرب مثل ایرادینی ترك ایتمیه‌جکی ومؤمنلرك بو مثللو ضروب امثالك طرف الهیدن نازل وحق اولدیغنه ایمان ایتدکلری وکافرلرك بو مثللو اوفاجق حیوانلرله اللهك ضروب امثالنی غریب کوردکلری وانکار ایتدکلری وبو مثللو ضروب امثاله چوق کیمسه‌لرك ایمان ایله اهتدا وبرچوق کیمسه‌لرك کفرله ضلالتی اختیار ایده‌جکلری و ضلالتی اختیار ایدنلر شول کیمسه‌لردر که آنلر طاعات الهیه‌دن خروجله نقض عهدی وصلۀ رحمی قطع ویریوزینی افساد ایتمك کبی جنایتی ارتکاب ایدنلر اولدیغی وشو قبایحی اختیار ایدنلرك دنیاده وآخرتده ضرر کوره‌جکلری بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی توحیده ونبوته وامر آخرته متعلق دلائلی بیاندنصکره

عموم مکلفینه شامل اولان نعمتلرینی بیان واو نعمتلره قارشی کفران نعمت ایدنلری توبیخ ایتمك اوزره ﴿ كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتاً فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾ بیوریور .

[سزی ایجاد ووجودکزی حد لایقنه ابلاغ ایدن الله تعالی‌یه نصل کفر ایدییورسکز؟ حالبوکه سز بابالریکزك صلبنده جمادات قبیلندن روحسز میت مثابه‌سنده ایدیکز . بعده بابالریکزك صلبلرندن سزی آنالریکزك ارحامنه انزال ایله احیا و دنیایه اخراج وانواع نعمتلریله تربیه ایتدی . بوندنصکره سزی أولدورر ، دها صکره دیریلتیر و اعمالکزه کوره جزا ویردکدنصکره آنجق حضور معنوی الٰهی‌یه رجوع ایدرسکز .] حالکز شواطوار اوزره حالاً بعدحالٍ جریان ایدنجه نصل اولیورکه بو حاللردن عبرت آلمزده واجب تعالی‌یه کفر ایدرسکز ؟

﴿ كيف ﴾ استفهام انکاری وتوبیخ ایچوندر. یعنی : « بوقدر جسیم نعمتلره قارشی نصل کفر ایدرسکز ؟ کفرکز، تعجبه شایان برحالدر » دیمك اولور .

فخررازینك بیانی وجهله کفر ؛ عبدك کسب واختیاریله اولدیغنه بو آیت دلالت ایدر. زیرا ؛ واجب تعالی‌نك کفر اوزره کافرلری توبیخ وتکدیر بیورمسی کافرلرك اراده واختیارلریله حاصل اولدیغنه دلیلدر . کرچه کفری خلق ایدن الله تعالی‌در ولکن عبدك اراده‌سی کفره صرفی اوزرینه خلق ایتدیکیچون کفرندن عبد مسئولدر . الله تعالی‌نك خلقی، عبدك اراده‌سنی صرف اوزرینه اولدیغندن عبد کفری ارتکابه مجبور دکلدر.

اموات ایله مراد؛ جمادات قبیلندن حیاته مالك اولمامقدر. اماته ایله مراد؛ حیاتدنصکره محقق اولان موتدر .

احیا واماته آنجق الله تعالی‌یه مخصوص اولوب اللهك غیری احیا واماته‌یه قادر کیمسه اولمدیغنه وحشر ونشرك وقوعنه ودنیاده البته ، موت محقق اولدیغندن زهد وتقوانك

لزومنه آیت دلالت واضحه ایله دلالت ایدر . چونکه اللهك احیا واماته ایده‌جکی بیان اولندیغی کبی تکرار احیا ایده‌جکنی بیان ایتمك؛ حشرك وقوعنی بیان دیمکدر .

بیضاوینك بیانی وجهله موت حیات ابدیه‌یه نائل اولمغه وسیله اولدیغی جهتله بو آیتده أولوم انسان ایچون نعمت عظمی صره‌سنده تعداد اولنمشدر. چونکه أولوم؛ اهل ایمانی سعادت ابدیه‌یه ایصال ایدر برحال اولدیغیچون بر نوع نعمت اولدیغنده تردد یوقدر . کرچه أولوم ، حیات مجازیه اولان دنیادن والفت ایتدیکی نعمتلردن علاقه‌سنی کسمك اعتباریله دنیاجه کریه کوریلورسه‌ده سعادت اخرویه‌یه وصولك سبب عادیسیدر. اما کفر اوزره وفات ایدنلر ایچون عذاب جهنمه وصلته وسیله اولدیغندن نقمتدر .

*
* *

واجب تعالی عمومه عائد اولان حیات نعمتنی بیاندنصکره امرار حیات ایچون لازم اولان منافعی وحیاته تعلق ایدن وخادم اولان سموات وارضك، انسانك فوائدینی تأمین ایتمك اوزره خلق اولندیغنی بیان ضمننده ﴿ هُوَ الَّذِى خَلَقَ لَكُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعاً ثُمَّ اسْتَوٰى اِلَى السَّمَاءِ فَسَوّٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾ بیوریور .

[الله تعالی شول ذات اجل واعلادرکه ارضده موجود اولان شیئك کافه‌سنی سزك انتفاعکز ایچون خلق ایتدکدنصکره ارادهٔ الٰهیه‌سی سمایی خلقه توجه ایتدی. بناءً علیه؛ سمایی یدی طبقه اوله‌رق تسویه بیوردی. زیرا؛ الله تعالی هرشیئی بیلیجی وعلمی هرشیئه لاحق اولیجیدر .]

یعنی ؛ الله تعالی‌یه نصل کفر ایدییور و حشره قدرتنی نصل انکار ایلیورسکز ؟ بوکفر وانکار لایق ومناسب دکلدر. زیرا ؛ الله تعالی بریوزنده انتفاع شانندن اولان

اشیانك كافه‌سی سزك منفعتكز ایچون خلق ایتدی وأولو مثابه‌سنده جمادات قبیلندن اولدیغكز حالده سزی احیا ایدنجه أولدكدنصكره احیا ایتمكه قادر اولدیغی اولویتله ثابتدر. نصل قادر اولمسون كه بریوزنده اشیانی منافعكزه مهیا قیلدقدنصوكره سمانی خلق وایجاده ارادهٔ الهیه‌سی تعلق ایتدی ویدی طبقه اوله‌رق تسویه ایلدی. زیرا؛ هربرنده اولان حكم ومصالحی وطبقاتك بربرینه محاذی ومساواتنده موجود اولان اسراری بیلیجیدر. چونكه؛ هرشیئه علمی لاحقدر. فخر رازی وخازنك بیانلرینه نظراً بریوزنده ناسك انتفاعی ایچون خلق اولنان؛ نباتات، حیوانات، معادن، طاغلر صولر وآغاجلردر. چونكه؛ انسانك بالذات ویابالواسطه انتفاع ایتدیكی شیلرك جمله‌سی بونلردن وعقلانك استخراج ایتدكاری صنایع غریبه‌لردن عبارتدر.

جناب حق بوآیتده انتفاع اولنمق شأنندن اولان هرشیله انتفاع ایتمك وانتفاعك اسبابنه توسل ایلمك لازم اولدیغنه اشارت بیورمشدر. چونكه «ارضده موجود اولان منافعك كافه‌سی انسان ایچون خلق ایتدیكنی» بیان ایتمك؛ «انسانه ارضك منافعنی اكتسابه‌سی لازم اولدیغی» بیان ایتمكدر. ارض اوزرنده اولان شیلر یالكز مصالح دنیویه‌یی تسویه وحیاتك بقاسیچون تغذی وابدانی تقویه‌یه منحصر دكلدر. بلكه امور دینده قدرت اللهه ووحدانیتنه وسائر اصول اعتقادیه‌یه استدلال صورتیله انتفاعه دخی شاملدر.

بوآیتله بعضیلری طوپراغك اكلی حرام اولدیغنه استدلال ایتمشلردر. چونكه؛ جناب حق ارضده بولنان شیئك انتفاعه تخصیص اولندیغی بیان بیورمش وبونكله نفس طوپراغك حیات انسانه خادم اولمدیغی آكلاتمشدر. زیرا طوپراقدن انتفاع ایتمك؛ انسانك سعینه مربوطدر. آیتده سمانك ارضدن صكره خلق اولندیغنه اشارت واردر. چونكه استوا؛ قصد واراده و (ثم) كلمه‌سی تأخیر معناسنه اولدیغندن سمانك ایجادینی ارضدن صكره اراده بیوردیغنه دلالت ایدر.

آیت جلیله‌ده سمواتك یدی طبقه اولدیغنه دلالت واردر وكرسی ایله عرش اعظم مجموعی طقوزدر وهربرینك اجزالرینه علم الهی لاحق اولدیغنه دخی صراحتله آیت دلالت ایدر. چونكه واجب تعالی‌نك هرشیئه عالم اولدیغی بیان؛ هرجزئنه عالم اولدیغی بیاندر.

زیرا شی لفظی سموات وارضك هر ذره‌سنه شامل وهر جزئنه عالم اولدیغندن هر بریی بر سیاق ومقدار معین اوزره محكم خلق ایتدیكی كبی طبقات بربرینه محاذی اولوب اصلا اكریلك یوقدر وارضك هرجزئنی، ساكن اولان خلقك منافع ومصالحنه موافق اوله‌رق خلق ایتمشدر. شو انتظام اوزره خلق ایتمك اجزای عالمك هر جزئنه واجب تعالی‌نك عالم اولدیغی بیان ایدر.

بو آیتله نافع اولان اشیانك انسانلره مباح وانتفاعی جائز اولدیغنه مساعدهٔ الهیه واقع اولمشدر. كرچه آیتده عمومه اباحه قپوسی آچیلمش ایسه‌ده ناس بیننده منازعه‌یه میدان ویرلمه‌مك، فتنه وفساد قپولرینی قپامق اوزره بعض دلائل خارجیه واسطه‌سیله اشیای نافعه‌دن بعضیلری بعضی كیمسه‌لره تخصیص اولنمقله آخرك مداخله وتعرضندن مصون قالمشدر. بناءً علیه؛ هركس اسباب تملكدن بر سبیله مالك اولدیغی اموالنده كیف مایشاء تصرف ایدر، آخری مداخله ایده‌مز.

یوقسه بعض ارباب هوانك دیدكاری كبی هركسه هر شی مباح اولسون، اویله دكلدر. زیرا؛ انسانلر عمومیت اوزره منافعنك اسیری اولدقلری جهتله اكر هر شی هركسه مباح اولسه هرزمان عالم، هرج ومرج ایچنده قاله‌رق خرابه بادی اوله‌جغندن جناب حق شرع شریفنده عقودات شرعیه ایله هرشخصك حقوقنی محفوظ ومنافع مخصوصه‌سنی محلنه تخصیص وغیرك مداخله‌سنی منع ایتمكله عالمك انتظامنی وقوللرینك استراحتنی تأمین بیورمشدر. اكر هركسی قیود قانونیهٔ شرعیه ایله باغلایوب وهرشخصك تصرفاتنی قواعد شرعیه ایله تحدید بیورمامش اولسه‌یدی هركس عقلنه كلنی ایشلر وآخرك حقوقنی كندینه مباح عد ایده‌رك تجاوز ایدر وحق صاحبی تجاوزینی منع ایتمك ایستر وبو صورتله بینلرنده اوفاجق بر شیدن بیوك عربده‌لر چیقار وهر بلده‌ده وهر شخصده حال بو مركزده اوله‌جغی جهتله عالمده امنیت واستراحت قالمازدی. بناءً علیه؛ عالمك انتظامنه خلل كله‌جكی شبهه‌سزدر. شو حالده بریوزنده انسانلر ایچون انتفاعی ممكن اولان شیئی؛ الله تعالی، انسانلره اسباب انتفاع وتملكدن بر سبیله مالك اولمق وغیری اضرار وآخرك حقوقی تعلق ایدن شیلره تعرض ایتمه‌مك شرطیله انتفاعنی مباح قیلمشدر.

* * *

واجب تعالی بنی آدمك خلقتنی و ادامهٔ حیاتلرینه خادم اولان رزقلرینی خلق ایتدیکنی بیاندنصکره جمله بنی آدمه نعمت قبیلندن اولان آدم علیه السلامك کیفیت خلقتنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِكَةِ اِنِّى جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا اَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ اِنِّى اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾ بیوریيور .

[ذکر ایت یا اکرم الرسل ! شول زمانی که اوزمانده ربك تعالی ملکلره خطاباً « بن عظیم الشان یر یوزنده بر خلیفه خلق ایده جکم » دیدی . ملکلر جوابلرنده یر یوزنده کوردکلری فساد وعناده علملرینه بناءً دیدیلرکه « یر یوزینی افساد ایدن وقانلر دوکه جك اولان کیمسه لری خلق ایدرمیسك یاربی ! تعجب ایدرزکه یر یوزینی افساد ایده جك کیمسه لری اصلاح واعمارینه مأمور ایده سك؟ زیرا ؛ انواع فسادله افساد شانندن اولان کیمسه لرك نصل خلیفه اوله جغنه ادرا کمز قاصردر » دیمکله آدم علیه السلامك خلق اولنمسنك حکمتندن سؤاله جرأت ایتدیلر ودیدیلرکه « یاربی! بزسنك حمدکه ملابس اولدیغمز حالده تسبیح ونقائصدن تنزیه ایدرز » . ملکلرك بو سؤاللرینه جواب اوله رق الله تعالی « سزك بیلمدیککز شیلری بن محقق بیلیرم » بیوردی .]

بیضاوی وفخر رازینك بیانلری وجهله ملکلر ؛ **موجود ذاتلر اولوب اللهه مطیع ومنقاد قوللر** اولدقلرینه اتفاقدنصکره اکثر مسلمین عندنده ملکلر ؛ **اجسام لطیفه واشکال مختلفه ایله تشکله قادردرلر** . چونکه ؛ انبیاء کرام حضراتی صور مختلفه ده کورمشلردر . نصاری عندنده ملکلر ؛ **بدنده افتراق ایدن ارواح بشردر** . حکما عندنده ملکلر ؛ **جواهر مجرده در** دنیلمش ایسه ده بو ایکی مذهبك اساسی قطعی بر علمه مستند اولمدیغندن اصح اولان ودلیل نقلی یه مستند بولنان اهل اسلامك مذهبیدرکه ملکلر ؛

انسی وجنك غیری اللهك قوللریدر . ملکلرك کوکده قرار ایدنلری اولدیغی کبی یرده قرار ایدنلری دخی واردر . الله تعالی ایله قوللری بیننده رسوللردر . الله تعالی یه اصلا عصیان ایتمزلر ومأموریتلرینی لایق وجه اوزره یرینه کتیریرلر. عددلرینك غایت کثرتنه دائر احادیث جلیله موجوددر .

خلیفه ایله مراد ؛ **حضرت آدمدر**. زیرا ارض اوزرنده آدم علیه السلام اللهك خلیفه سیدر . چونکه ؛ هر نبی الله تعالی ارضك عمارتنه وناسك سیاستنه ونفوسنك تکمله وامرلرینك تنفیذینه خلیفه قیلمشدر . عوام ناسك بلا واسطه فیض الٰهیدن مستفید اولمغه قابلیتلری اولمه مدیغندن جناب حق هر عصرده عوام ناسی بر نبینك یدعاطفتنه تسلیم واونی واسطه سیله تربیه ایتمش وفیض سبحانیسندن مستفید قیلمشدر.

امر خلافتده اولاد آدم مشترك اولدیغی حالده بر نوعك پدرینی ذکر اولادینی ذکردن مستغنی اولمسنه بناءً یالکز آدم علیه السلامك خلافتی ذکرله اکتفا اولنمش ، دیکر انبیانك خلافتلری بو آیتده ذکر اولنمامشدر .

واجب تعالی قوللرینه اصول مشاوره یی تعلیم وحضرت آدمك وذریتنك خلافتنی اعلان واهل سمایه وجود آدمك طلوعنی تبشیرله شان آدمه تعظیم ایچون ملکلره مشاوره صورتنده آدم علیه السلامی خلق ایده جکنی بیان بیورمش و حکمت الٰهیه سی خیری غالب اولان شیئی ایجاد ایتمك اقتضا ایتدیکنی اعلان ایتمشدر . چونکه ؛ آزیجق شر ایچون خیر کثیری ترك ایتمك شر کثیردر بناءً علیه خیر کلی ضمننده شر جزئی یی اختیار ایتمك ؛ حکمت الٰهیه ایجابی اولدیغنه بو آیت دلالت ایدر .

بیضاوینك بیانی وجهله ملکلرك سؤالی، بیله مدکاری اسراری آکلامق و شبهه لرینی ازاله ایتمك صورتیله مشکلاتی حل ایتمکدر . یوقسه بنی آدمی غیبت ایتمك صورتیله حاشا الله تعالی یه اعتراض ایتمك دکلدر . چونکه ؛ بنی آدمده قوهٔ شهوانیه و غضبیه اوله جغنی الله تعالی نك خبر ویرمسی و یاخود لوح محفوظده کورملری و یاخود معاصیدن معصومیت کندی خاصه لری اولدیغندن غیریلرده معصیت اوله جغنی ادراك ایتملری و یاخود آدمدن اول جن طائفه سی یر یوزنده عصیان ایتدکلرینه قیاسله بنی آدمك دخی

عصیان ایده‌جکلرینه حکم ایتدکلرندن سؤال ایتمشلردر. یوقسه هنوز میدانده اولمیان اولاد آدمك عصیانلرینه حکم ایتملری غائبه علم قیلندن دکلدر، بلکه بعض اماراتله استدلال قیلنندر. کندیلرینك تسبیح وتهلیل ایله مشغول اولدقلرینی درمیان ایتمکله آدمی خلافته اختیارله ترجیحك حکمتنی سؤال ایتمشلردر، یوقسه کندی عبادتلریله افتخار ایتمك مقصدیله تسبیحلرندن بحث ایتمه‌مشلردر. چونکه؛ انسانده قوهٔ غضبیه وشهوانیه بولنوب بونلر فساده وسفك دمایه بادی اوله‌جغنی وانسانده بر ده قوهٔ عقلیه اولوب طاعته ومعرفت الٰهیه‌یه سبب اوله‌جق ایسه‌ده فسادی داعی اولان قوه‌لرك غلبه‌سنی نظر اعتباره آله‌رق خلافته لیاقتنده تعجب وحیرتلری سؤاله بادی اولمشدر. حالبوکه قوهٔ غضبیه و شهوانیه تهذیب وتربیه اولونجه اخلاق حمیده‌یه وافعال پسندیده‌یه منشأ اوله‌جغنی بیله‌مدکلرندن اوقوه‌لرك فضیلتندن غفلت ایتمشلردر. مع هذا قوای عدیده‌دن مرکب اولان بر شخص قوهٔ واحده صاحبندن دها زیاده منافع کائناته الویریشلی اوله‌جغنی دخی بیله‌مامشلردر. زیرا قوای عدیده‌دن مرکب اولان ذات؛ امور صناعاتی استخراج ومنافع کائناتی استنباطله خلافتدن مقصد اصلی اولان عمارات عالمه صلاحیتده البته زیاده اولدیغنه اشارت ایچون جناب حق «سزك بیلمدیککزی بن بیلیرم» بیورمشدر.

ملکلر بنی آدم حقنده درمیان ایتدکلری فساد وسفك دمادن عبارت اولان صفت قبیحه‌لره مقابل کندیلرینك تسبیح وتقدیسدن عبارت اولان صفت ممدوحه‌لرینی درمیان ایتمشلردر.

فخر رازینك بیاننه نظراً واجب تعالی ملکلرك سؤالنه جواباً «سزك بیلمدیککزی بن بیلیرم» دیمکله بنی آدمدن ظهور ایده‌جك انبیا واولیا و صلحایه اشارتله ملکلرك غمومنی ازاله بیورمشدر. چونکه ملکلر؛ یریوزینی افساد ایده‌جك بر صنفك وجودینه کدر وتلاش ایتملری اوزرینه واجب تعالی بنی آدمدن فساد ظهور ایده‌جکسه‌ده صلاح دها زیاده اوله‌جغنه اشارت بیورمش وبووجهله ملکلری تسکین وتعجبلرینی ازاله ایتمشدر.

تفسیر خازنده بیان اولندیغنه نظراً واجب تعالی حضرت آدمك طینتی ارضك

هر طرفندن آلدیغیچون اولاد آدم بیاض، سیاه، قرمزی، ملایم، سرت، طیب وخبیث صورتلرده ومختلف اخلاقده ظهور ایتمکده‌در. زیرا؛ مایهٔ اصلیه اولان ارضك، خلقتلرنده مدخلی اولدیغنده شبهه یوقدر. بناءً علیه؛ بر مملکت خلقنك رنکلری، طبیعتلری وصورتلری دیکر مملکت خلقنه بکزه‌مدیکی هرکسجه معلومدر.

*
* *

واجب تعالی ملکلرك خلقت آدمده‌کی حکمتی سؤالنه «سزك بیلمدیککزی بن بیلیرم» جملهٔ جلیله‌سیله اجمالاً جواب دنصکره او اجمالی تفصیل ایتمك اوزره ﴿ وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَاۤءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰۤئِكَةِ فَقَالَ اَنْبِؤُنِى بِاَسْمَاۤءِ هٰۤؤُلَاۤءِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾ بیوریور.

[الله تعالی آدم علیه السلامه اسملرك کلیسنی تعلیم ایتدی. بعده او اسملری واسملرك مسماسی اولان اشخاصی ملکلره عرض ایتدی ودیدی که: «خلافته اولویت ادعا کزده صادق وطوغری ایسه‌کز شو کوستریلن اشیانك اسملرینی بکا خبر ویرك».]

یعنی؛ ملکلرك «اولاد آدم یریوزینی افساد ایدرلر، بز تسبیح وتقدیس ایدرز. عجبا افساد وسفك دماء شاننده اولان قومی خلق ایتمکده‌کی حکمت نه‌در؟» دیمه‌لری اوزرینه ملکلره حضرت آدمی وذریتنی خلق ایتمکده‌کی حکمت؛ علمله ممتاز وملکلردن افضل اولمسی اولدیغنی بیان ایتدی وآنلری ارشاد ایتمك اوزره آدم علیه السلامده علم ضروری خلق ایتمك ویاخود قلبنه القا ایلمك صورتیله اشیانك اسملرینی اوکرتدی. صکره ملکلره او اشیایی کوستردی و «اکر سوزیکزده طوغری ایسه‌کز شو اشیانك اسملرینی بکا خبر ویرك» دیدی وبو وجهله آدمك علم سایه‌سنده خلافته مستحق اولدیغنی بیلدیردی.

آدم؛ اسم عجمیدر. ارضك یوزندن خلق اولندیغی ایچون آدم علیه السلامه آدم دینمشدر.

کنیه‌سی؛ تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله **ابوالبشر** ویا **ابومحمد** در. آدم، اسم علمیسیدر. الله تعالی اشیانك ماهیتنی وخاصه‌لرینی واسملرینی وعلوم وادراکاتك اصول وقواعدینی وقوانین صناعاتی وصنعتك آلتلرینی مثلا کتابت ایچون قلمی ودیکیش یعنی ترزیلك ایچون ایکنه‌یی الهام طریقیله تعلیم ایتدکدنصکره ملکلره خبر ویرملرینی امر ایتدی، آنلرده خبر ویره‌مدیلر. بو امردن مقصد؛ آنلره عجزلرینی بیلدیرمك والزام ایتمك ایچوندر. یوقسه امر الٰهی امر تکلیفی دکلکه محالی تکلیف اولسون. چونکه امر خلافت؛ فوائد علمیه وقواعد فنیه‌یه آشنا اولمغه وتدبیر وتصرفده خطا ایتمه‌مکه وعدالت اجرا ایدوب هرشیئی لایق وجه اوزره یاپه‌بیلمکه واشیانك ماهیتلرینی وخاصه‌لرینی وآنلرك افعالنی وخارجده آثارینی بیلمکه توقف ایتدیکندن جناب حق **اولا** آدم علیه السلامه تعلیم ایتمك صورتیله امر خلافتی ادایه لایق اولدیغنی و **ثانیاً** ملکلره امر لهبیله مذکرلرندن طولایی امور خلافتی اداره‌یه وتمشیته اهل اولمدقلرینی بیان بیورمشدر. چونکه؛ امور عبادده تدبیر وتصرف ومراتب استعدادلرینی بیلمزدن اول عدالت اقامه ایتمك محالدر. زیرا **عدالت**؛ هرشیئك لیاقتنی واستحقاقنی وآنك حقنده انفع اولان شیئی بیلمك وایجابنی اجرا ایتمکله اوله‌جغندن علمی اولمیان کیمسه خلافته لازم اولان عدالتی اجرا ایده‌مز وبناءً علیه؛ خلافته اهل اوله‌ماز.

آدم علیه السلامك ملکلرله مباحثه زماننده نبوتنی اظهار ایدوب ایتمدیکنه دائر مفسرین بیننده اختلاف واردر. فخر رازینك بیانندن آکلاشیلدیغنه نظراً او زمانده هنوز نبوتنی اظهار ایتمه‌مشدر، **العلم عند الله**.

آیت جلیله علمك جمله فضائلدن افضل اولدیغنه دلالت ایدر. زیرا؛ واجب تعالی ملکلر اوزرینه حضرت آدمك علمله فضیلتنی اثبات ایتمشدر. اکر انسان وملکلر ایچون علمدن زیاده بر شرف اولمش اولسه ایدی آدم علیه السلامك فضیلتنی واجب تعالی آنکله اثبات ایدردی. حالبوکه آدم علیه السلامك فضیلتنی علمله اثبات ایتمشدر. شوحالده

انسان ایچون علمدن زیاده بر فضیلت ومزیت اولمدیغنی وهر ایش باشنه کچه‌جك کیمسه‌نك اوایشه عالم اولمسی لازم اولدیغنی واجب تعالی بو آیتله بیان بیورمشدر.

علمك فضیلتنه دلالت ایدر آیات بینات واحادیث نبویه پك چوقدر. ازجمله (عامر جهنی) رضی الله عنهك روایت ایتدیکی بر حدیثده رسول الله «یوم قیامتده طالب علمك مرکبیله شهیدك قانی حضور الٰهی‌یه کلیر. طالب علمك مرکبی شهید اولان کیمسه‌نك قانی اوزرینه تفضیل اولنور» بیورمشدر.

خلاصه؛ جناب حقك حضرت آدمه اشیانك اسملرینی اوکرتدیکی وبعده ملکلره اشیانی کوستروب اواشیانك اسمنی خبر ویرملرینی امر ایتدیکی وانسان ایچون تحصیل علمه سعی ایدوب مباشرت ایده‌جکی ایشك اولا علمنی تحصیل ایتمك لازم اولدیغی وانسان ایچون علمدن زیاده بر فضیلت اولمدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی «خبر ویرك بکا شو اشیانك اسملرینی» بیورمسی اوزرینه ملکلردن صدور ایدن کلامی بیان ایتمك اوزره ﴿ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ * قَالَ يَا آدَمُ اَنْبِئْهُمْ بِاَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا اَنْبَاَهُمْ بِاَسْمَائِهِمْ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنِّي اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴾ بیوریور.

[الله تعالیدن ملکلره «خبر ویرك بکا شو اشیانك اسمنی» خطابی کلنجه عتاب الٰهیدن خوف وخشیت ایچنده اولدقلری حالده کمال تواضع وتذلل اوزره دیدیلرکه «یاربی! بز سنی جمیع نقائصدن تنزیه ایدر وجمیع صفات کمالیه ایله متصف اولدیغکه اعتقاد ایدرز وبزم ایچون اصلا علم اولمیوب آنجق سنك تعلیم ایتدیکك شیئی بیلدیکمزی اقرار واعتراف

ایلرز. زیرا؛ سن هرشیئی بیلیجی ولایق اولان کیمسه‌یه لیاقتی قدر علم وعرفان احسان ایدیجیسك ». ملکلرك سؤاللرندن حاصل اولان حجابلریله برابر تسبیحلرینی و واقع اولان قصورلرینه ندامتلرینی قبول بیوردقدنصکره واجب تعالی آدم علیه‌السلامه خطاباً «ای آدم! ملکلره شواشیانك اسملرینی خبر ویر» دیدی. وقتاکه امر الٰهی‌یه امتثالاً آدم علیه‌السلام، ملکلره اشیانك اسملرینی خبرویردی. اوزمان الله تعالی ملکلره خطاباً بیوردی که «بن سزه سموات وارضك غیبنی وکیزلی اولان شیلرینی وسزك آدم حقنده لسانکزله اظهار ایتدیککز شیلری وقلبکزده کیزله‌دیککز اسراری بیلیرم دیمه‌دمی؟»] بیوردی.

بیضاوینك بیانی وجهله ملکلرك بو کلاملری عجزلرینی اظهار و تصورلرینی اعتراف وسؤاللرینك استفساری اولوب اعتراضی اولمدیغنی اشعار وبیلمه‌دکلری اسراره واقف اولدقلرینه تشکردر وعلمك کلیسنی الله تعالی‌یه تفویضله حسن ادبه رعایت وحقیقت حاله واقف اوله‌میه‌رق سؤاله جرأتلرندن اعتذار ایتمکدر.

واجب تعالی‌نك ملکلره خطابی استفسارده عجله ایتدکلرندن طولایی عتابی مشعردر. چونکه؛ ملائکه‌یه اولی اولان ایشك عاقبتنه انتظار ایده‌رك ظهوراته تابع اولمق ایدی. بواولایی ترك ایتدکلرندن طولایی عتاب الٰهی‌یه مستحق اولمشلردر. بناءً علیه؛ انسان بیلمدیکی شیئی سؤالده عجله ایتمیوب عاقبته انتظار ایتمك لازم اولدیغنه اشارت اولنمشدر.

فخررازینك بیانی وجهله (ابن عباس) حضرتلرندن روایت اولندیغنه نظراً بو آیتده ملکلرك اظهار ایتدکلری کلام له مراد؛ **ارضی افساد ایده‌جك وقانه دوکه‌جك کیمسه‌لری خلق ایده‌جکسك**؟ دیملریدر. کیزله‌دکلری شی له مراد؛ **ابلیسك کبری و ملکلرك بزدن دها ایی برمخلوقی الله تعالی‌نك خلق ایتمیه‌جکنی ظن ایتملریدر**. حالبوکه بو ظنلری یاکلیش اولدیغنی وبوکبی مهم مسائلده ظنه اتباع جائز اولمدیغنی وبوکبی ظنله واقع اولان حکمك خطادن خالی بولونمادیغنی جناب حقك ملکلره تفهیمله انسانلره برخط حرکت تعیین بیوردیغی آیتك جملهٔ احکامندندر.

خلاصه؛ انسانك شرفی وعلمك عبادت اوزره فضیلتی و علمك خلافتده شرط

وبلکه عمده اولمسی وملائکه‌نك علوم وکمالاتلرینك تزایدی جائز اولمسی وحضرت آدمك شوملکلردن افضل بولونمسی و واجب تعالی‌نك معدومی معدوم اولدیغی حالده بیلمسی بو آیتلردن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی آدم علیه‌السلامك خلافته لایق اولدیغنی وعلم کثیرله ممتاز وملکلرك عاجز اولدقلرینی بیاندنصکره ملکلره سجده ایله امر ایتدیکنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوا اِلَّا اِبْلِيسَ اَبٰى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴾ بیوریور.

[ذکر ایت یا اکرم الرسل! شول زمانی‌که اوزمانده بز عظیم الشان ملکلره «آدمه سجده ایدك» دیدك. آنلرده امریمزه امتثالاً سجده ایتدیلر، الا ابلیس سجده‌دن امتناع و آدم علیه‌السلامه سجده ایتمکدن کندینی بیوك عد ایتدی و امریمزه مخالفت سببیله کافرلر زمره‌سندن اولدی.]

یعنی؛ بزم آدمه واولادینه برچوق نعمتلریمز واردر. جملهٔ نعمتلریمزدن بریسی‌ده آدمك، ملکلرك تعظیم صورتیله سجده‌لرینه لایق اولمسیدر. بناءً علیه ذکر ایت یاحبیبم شول زمانی‌که آدمك مزیت وفضیلتنی اظهار ایچون بز عظیم الشان ملکلرك آدم واولادی حقنده سویلدکلری سوزدن استغفار واعتذار اولنمق اوزره ملکلره سجده ایله امر ایتدك و دیدك‌که «آدمه تذلل وتواضع ایدك». آنلرده امریمزی یرینه کتیردیلر ودرحال تواضع وتذلل صورتیله سجده ایتدیلر. آنجق ابلیس قلبنده اولان شقاوتی اظهار ایده‌رك سجده‌دن امتناع واستکبار ایتدی وکافرلردن اولدی وطینت خبیثه‌سنك ایجاباتنی میدانه قویدی وحسدینی و کبر وغرورینی صاقلایامدی.

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله **سجده ایله امر اولنانه؛** بر یوزنده ساکن اولان ملکلر اولدیغی سویله‌ینلر وارسه‌ده اصح اولان **جمیع ملائکه** در. چونکه؛ ملکلرک کافه‌سنك سجده ایتدکلرینی دیکر آیتلر ناطق اولدیغی جهتله سجده‌یی ملکلرک بعضیسنه تخصیصه برسبب یوقدر.

سجده؛ **عبادت قصدیله آلنی یره قومقدر.** بو معناجه سجده الله تعالی‌یه مخصوص اولدیغندن اگر سجده‌دن مقصد عبادت قصدیله سجده ایسه حقیقتده سجده الله تعالی‌یه‌در. آنجق حضرت آدمك شاننه تعظیم وعلو مرتبه‌سنی اظهار وملکلری امتحان ایچون الله عبادتلرینه آدم علیه‌السلامی قبله اتخاذ ایتمشلردر. تفسیر خازنك بیاننه نظراً سجده ایله مراد. **تواضع وتذلل وعرض تحیت** معناسنه معنای لغوی‌سی مراددر. شو حالده اصح اولان سجده؛ آدم علیه‌السلامه‌در. لکن یوسف علیه‌السلامك برادرلرینك سجده‌سی کبی ملکلرك آدم علیه‌السلامه سجده‌لری ده تعظیم وعرض تحیاتدن عبارتدر. ملکلرك آدم علیه‌السلام حقنده سبق ایدن بعض کلاملرینه مقابل جناب حق آدم علیه‌السلامه تعظیم ایتملریله امر ایتمشدر. ملکلر، امر الهی‌یه امتثالاً آدم علیه‌السلامه تعظیم وبو وسیله ایله الله تعالی‌یه عبادت ایتمشلردر. چونکه؛ انسانلرك بربرلریله سلاملاشملری ظاهرده آشنالق وآداب اسلامیه‌یه رعایت ایسه‌ده حقیقتده الله تعالی‌یه عبادت اولدیغی کبی ملکلرك سجده‌لری دخی ظاهرده آدم علیه‌السلامه تعظیم ایسه‌ده حقیقتده الله تعالی‌یه عبادتدر واسلامیتدن اول کوچوکلردن بویوکلره سلام مراسمی بلنی اکمك ویا سجده ایتمك صورتیله اجرا اولنمق مشروع وانسانلر بیننده قبول اولنمش برعادت ایدی. وقتا که مطلع شرایعدن شریعت اسلامیه طلوع ایدنجه **سجده** تواضعك نهایتی اولوب تواضعك نهایتی اك اعلی نعمتلری انعام ایدن منعمه لایق اولدیغندن قوللره سجده ایله عرض تعظیمی ابطال ومراسم تحیاتك سلام لفظیله ادا اولنمسنی امر ایله قوللرینه مراسم تحیاتی تسهیل بیوردی وسجده‌نك ذات الوهیته مخصوص اولدیغنی اعلان ایلدی ودین اسلامك مسائل مهمه‌سندن قیلدی. هرنه صورتله اولورسه اولسون

ملکلرك آدم علیه‌السلامه سجده ایله امر اولنملری انبیاء کرامك ملائکه‌دن افضل اولدیغنه دلالت ایدر.

ابلیس؛ **رحمت الهیه‌دن مأیوس اولدیغیچون** ابلیس دنیلمشدر. اساساً اسمی سریانیجه (عزازیل) وعربجه (حارث) در. فقط عصیانی اظهار ایدنجه عملنه کوره اسمی دکیشمش وصورتی تبدل ایتمشدر. بو حال انسانلرك عاصیلرنده دخی جریان ایتمکده‌در. چونکه؛ بدایهٔ حالنده اعتقادی وعملی شرعه موافق اولان برکیمسه کوزل سیمایه مالك واهل اسلام بیننده حسن صیت صاحبی ایکن صکره‌لری عصیان ایدرسه صورتی چیرکین بر منظره‌یه تبدل ایتدیکی کبی بین‌الناس کوتو لقبلرله چاغیریلور واسلام آره‌سنده حیثیتی زائل اولدیغندن ابلیس کبی دنیا وآخرنده خائب وخاسر اولور.

فخر رازی، قاضی، خازن ومدارکك بیانلری وجهله ابلیس ملکلردن استثنا اولنوب مستثنی، مستثنا منهك جنسندن اولمق عادت اولدیغی نظر اعتباره آله‌رق ابلیسك ملك جنسندن اولوب عصیان سببیله جنلردن معدود اولدیغی بیان ایدنلر وارسه‌ده اصح اولان ابلیس؛ جندندر. زیرا؛ جندن اولدیغنه دیکر آیتده صراحت اولدیغی کبی ملکلرك معصومیتی نص ایله ثابتدر. اگر ملك اولسه معصوم اولور، عاصی اولمزدی. ابلیسك توالد ایتمسی ونسل میدانه کتیرمسی ملائکه‌دن اولمدیغنه دلالت ایدر. زیرا؛ ملکلرده طوغوب وطوغورمق یوقدر. حالبوکه ابلیسك طوغوب وطوغورمق صورتیله تکثر ایتدیکی مرویدر.

ابلیس، ملکلرله عبادت والفت وانسیت ایتدیکندن وبعض روایته نظراً برچوق زمان ملکلره معلملکده بولندیغندن صفتی اعتباریله ملائکه‌دن معدود اوله‌رق استثنا اولنمشدر. چونکه؛ ملکلرله برابر سجده ایله مأمور اولوب مخالفت ایتدیکندن استثنا اولندی. **یاخود** استثناء منقطع (الا) کلمه‌سی لکن معناسنه‌در. بوکا نظراً مستثنی اولمسی ملکلردن اولمسنه دلالت ایتمز. زیرا؛ «ملکلر سجده ایتدیلر، لکن ابلیس سجده‌دن امتناع واستکبار ایتدی» دیمکدر.

نعمت‌الله افندینك بیانی وجهله، ابلیسك امر الهی‌یه مخالفتی وایمانه موفق اولەمامسی؛

ربوبیتك علویتی وعبودیتك سفلیتی بیان وایمان ایله کفر بیننده‌کی فرقی وجنتله جهنمك خلقتنده‌کی حکمتی اعلان وجمیع معتقدات شرعیه وتکالیف الٰهیه و احکام دینیه‌نك نتیجه اعتباریله اسرارینی اظهار ایتمشدر .

عباد بیننده منازعه وامر الٰهی‌یه مخالفت وباطلی حق اوزرینه ترجیح وکبر سببیله باب الٰهیدن طرد اولنمق اول باول ابلیسده ظهور ایتمشدر .

خلاصه ؛ کبرك قبیح وصاحبنك کفرینه بادی اولدیغی وامر الٰهی‌یه مخالفتك جائز اولمدیغی وافعال الٰهیه‌ده‌کی اسراره واقف اولمق سوداسنی ترك ایتمك انسانلر ایچون لازم بولندیغی وامرده اصل اولان وجوب افاده ایتمك اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*

* *

واجب تعالی حضرت آدمه ملکلرك سجده‌لرینی وابلیسك مخالفتنی بیاندن صکره جنتده ساکن اولمسیله آدم علیه‌السلامه امر ایلدیکنی وشجرهٔ معهوده‌دن اکل ایتمکدن نهی ایتدیکنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَقُلْنَا يَاآدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ بیوریور .

[بز عظیم‌الشان آدم علیه‌السلامه امر ایتدك ودیدك که «یا آدم! سن وزوجه‌ك جنتده قرار ایدك وایسته‌دیککز محلدن بول بول ییك فقط شومعین آغاجه یقین اولمایك. اکر بو آغاجه یقین اولور واکل ایدرسه‌کز ظالملردن اولورسکز.»] دیمکله جنتده قرارلرینی وطرز تعیشلرینی تعیین ایتدك .

جنت‌له مراد ؛ فخر رازی ، قاضی وخازنك بیانلرینه نظراً ارض فلسطینده مرتفع بر محلده باغچه اولوب ارض هندده آندن نازل اولدیغنه قائل اولانلر وارسه‌ده اصح اولان

حضرت آدمك نازل اولدیغی **جنت** ؛ دار آخرتده اهل ایمان ایچون حاضر اولان (جنت اعلی) در . چونکه ؛ معروف اولان **جنت** بودر و « الف لام » عهد ایچوندر. بین‌الملل معروف اولان جنت ؛ **دار آخرتده اولدیجی جنتدر** . شوحالده آدم علیه‌السلامك نازل اولدیغی جنت ایچون معروفك خلافنی اختیاره برسبب یوقدر. اسکانله واکله امر ؛ اباحه ایچوندر . شجرهٔ معهوده‌نك غیری جنتك هرمیوه‌لرندن ییمك وهرطرفنده کزمك آدم علیه‌السلام وحوا رضی‌الله عنها ایچون مباح قیلنمشدر .

حضرت حوایه ، حی اولان آدم علیه‌السلامك برجزئندن خلق اولندیغیچون **حوا** دینیلمشدر . چونکه ؛ فخر رازی وخازنك بیانلری وجهله واجب تعالی ابلیسی طرد ایدوب حضرت آدم جنتده یالکز قالنجه انسیت ایده‌جك برکیمسه‌یه احتیاج مس ایتدی ومقدر اولان شیئك ظهوری ایچون معلق اولان زمان کلدی. جناب خالق لم‌یزل آدم علیه‌السلامه اویقو ویردی ، اصلا الم ویرمکسزین وخبری اولمقسزین صول اکه‌سنده حوایی خلق بیوردی ، اویاندیغی زمان حوایی باشنده اوتورر کوردی و کندینه زوجه اولمق اوزره خلق اولندیغنی بیلدی وانسیته باشلادی .

فخررازینك حضرت حسن رضی‌الله عنه روایتیله بیان ایتدیکی برحدیثده رسول‌الله صلی‌الله علیه‌وسلم « خاتون ارککك اکه‌سندن خلق اولندی . اکر طوغرولتمق ایسترسه‌ك قیرارسك واکر حالنه ترك ایدرسه‌ك آنکله انتفاع ایدرسك » بیورمشدر . ایشته بو حدیث شریف هرخاتون زوجنك اکه‌کیکندن خلق اولندیغنه دلالت ایدر. یعنی حضرت آدمك طوپراقدن خلق اولنمسیله جمله اولادینك طوپراقدن خلق اولنمش عد اولندیغی وهپسنك مایهٔ اصلیه‌سی طوپراقدن اولدیغی کبی حضرت حوا آدم علیه‌السلامك اکه‌سندن خلق اولنمق اعتباریله جمله خاتونلرك مایهٔ اصلیه‌لری اکه‌کیکندن دیمکدر . اما هرخاتون کندی زوجنك اکه‌سندن خلق اولمسه‌کلنجه ؛ بوجهت معنوی برشیدر. جناب حق او خاتونی پدرینك نطفه‌سندن خلق ایتدیکنده زوجك اکه‌کیکندن بعض ذراتك او خاتونك اجزاسنه قاریشمسنده‌ده قدرت‌اللهه قارشی برمانع یوقدر .

شجرهٔ معینه‌یه قربیتدن نهی ؛ تحریم ویا تنزیه ایچون اولدیغنه دائر اختلاف وارسه‌ده

اصح اولان تنزیه ایچون اولمسیدر . زیرا ؛ تنزیه ایچون اولدیغنده شجرهٔ معینه‌یه قربیت اولابی ترك قبیلندن اولور . حضرت آدمك معصومیتنی اخلال ایتمز . بناءً علیه قبوله شایان اولان؛ تنزیه ایچون اولمسیدر. حضرت آدمی نهی ؛ شجرهٔ معینه‌دن اکل ایتمکدن وسائر منافعندن نهی اولدیغنه اشارت ایچون قربیتدن نهی اولنمشلردر . یالکز اکلندن نهی ایله اکتفا اولنمامشدر . شوحالده « شجرهٔ معهوده‌یه یقین اولمایك » دیمك ؛ « هیچ بر کونا منافعیله انتفاع ایتمه‌یك » دیمکدر .

نهی اولندقلری آغاج ، اوزوم ویا انجیر ویاخود بغدای آغاجی اولمسنه دائر اختلاف وارسه‌ده (ابن عباس) و (ابوبکر الصدیق) رضی الله عنهمادن وارد اولان روایته نظراً بغدای آغاجیدر . ونهیك حکمتی ؛ مذکور آغاجدن اکل ایتمك، بول وتغوط کبی اذی ویره‌جك شیلری ایجاب ایتمسیدر . چونکه ؛ جنتده بوکبی شیلر یوقدر. بناءً علیه ؛ دنیا ایجاباتندن اولان ضرورت مس ایتمسون ایچون جناب حق معهود شجره‌یه یقین اولمقدن نهی ایتمشدر . فخر رازینك بیانی وجهله آیتده شجره‌نك هانکی شجره اولدیغنه دائر تعیین اولمدیغندن بزم ایچون تعیننه دائر بحثی ترك ایتمك اولادر . چونکه ؛ تعیننده بزه عائد برمقصد یوقدر . « اکر مذکور آغاجدن اکل ایدرسه‌کز ظالملردن اولورسکز » دیمك ؛ « کندی نفسکزه ظلم ایتمشلردن اولورسکز» دیمکدر، یوقسه « آخره ظلم ایتمش اولورسکز » دیمك دکلدر . چونکه ؛ اکلدن تولد ایده‌جك ضرر کندیلرینه عائد اولوب آخره تجاوزی یوقدر . بومقامده ظلم له مراد ؛ اولابی ترکدر ، حقیقةً ظلم دکلدر . زیرا ؛ انبیاء عظام حضراتی حقیقت ظلمی ارتکابدن معصوملردر .

امر اسکانده زوجك اصل اولدیغنه ومأمور بهی تلقیده اهتمام اصیله لازم کلدیکنه تنبیه ایچون اسکانله امرده آدم علیه السلام تعیین اولندیغی واکل وشربده هرایکیسی مساوی اولمسنه بناءً اکل ایله امرك هرایکیسنه بردن وارد اولدیغی ابوالسعود افندینك جملهٔ بیاناتندندر .

خلاصه ؛ حضرت آدم وزوجه‌سنك جنتده ساکن وایسته‌دکاری میوه‌لر ونعمتلردن انتفاعه مأذون اولملری وفقط شجرهٔ معینه‌یه یاقلاشماملری کندیلرینه تنبیه واکر شجرهٔ

معینه‌دن اکل ایدرلرسه اولی‌یی ترك ایتمك لازم کله‌جکی دخی آیریجه بیان اولندیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی آدم علیه السلامله زوجه‌سی حوا رضی الله عنهایی شجرهٔ معینه‌دن اکل ایتملرینی نهی ایتدیکنی بیاندن صکره شیطانك وسوسه ایدوب اکل ایتدیرمکله جنتدن خروج ایتدکلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِى الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلَى حِينٍ ﴾ بیوریور .

[شیطان آدمله حوایی شجرهٔ منهیه‌دن اکله ووسوسه ایله زله‌یی ارتکابه اصرار والحاح ایتدی واکل کبی منهی اولان برزله‌نك آنلردن صدورینه سبب اولدی. بناءً علیه ؛ آنلری نائل اولدقلری جنت نعمتلرندن اخراج ایتدی وزله‌لری جنتدن خروجلرینه سبب اولدی وبز آنلرك جمله‌سنه خطاب ایده‌رك دیدك که « بعضیکز بعضیکزه دشمن اولدیغکز حالده جنتدن آشاغی یریوزینه اینیك و سزك ایچون ارض اوزرنده قرار ایده‌جککز محل حاضرلانمشدر ولذائذیله انتفاع ایتمك واردر وقرار و انتفاعکزك مدتی وقت معین اولان قیامته قدر امتداد ایدر » .]

قاضینك وخازنك بیانلرینه نظراً شیطانك آدمله حوایی زله‌یه دوشورمسنك کیفیتی ؛ یا آنلره بشر صورتنده تمثل ایده‌رك اغفال ایتمسی ویاخود وسوسه صورتیله ذهنلرینه شجره‌دن اکلی القا ایلمسیدر . فقط « ابلیس جنتدن طرد اولندقدنصکره جنته نصل کیره‌بیلدی ؟ » عنواننده وارد اولان سؤاله جواب ؛ « جنته تکریم صورتیله کیرمکدن ممنوع ایسه‌ده وسوسه طریقیله کیرمکدن ممنوع دکلدی. آدمله حوایی خطاده واقع اولمق

کبی بر ابتلا ایله مبتلا قیلمق ایچون کیرمشدی . یاخود جنتك قپوسی اوکندن ، آنلر قپونك ایچ طرفنده اولدقلری حالده وسوسه ایتمشدر . یاخود بر حیوان صورتنده کیرمشدر . یاخود ییلان دوستی اولدیغی ایچون آنك واسطه‌سیله کیرمشدر . آنجق نه صورتله کیررسه کیرسون شیطانك آنلره وسوسه ایدوب جنتدن خروجلرینه سبب اولدیغی قطعیدر . زیرا ؛ صراحت آیت بونی ناطقدر . اما وسوسه‌نك کیفیتنده روایت مختلفدر . بزم ایچون صواب اولان **العلم عندالله** دیمکدر . چونکه ؛ وسوسه‌نك کیفیتنی بیلمکده بر فائده وبیلمه‌مکده بر ضرر یوقدر .

حضرت آدمله حوا جمله انسانلرك اساسی اولدقلری جهتله آنلرك جنتدن نزوللری جمله‌سنك نزولی مثابه‌سنده اولدیغندن جمع صیغه‌سیله خطاب اولنمشدر . یاخود شیطان اولجه جنتدن چیقمش ایسه‌ده تکرار وسوسه ایچون داخل اولدیغندن خطاب ، مجموعنه وارد اولمشدر .

فخر رازینك بیانی وجهله انبیاء عظام اصول اعتقادده اصلا خطا ایتمزلر وامر تبلیغده یالان سویلملری وتغییر وتحریف ایتملری قطعیاً جائز اوله‌مز . امر فتواده سهواً خطا جائز ایسه‌ده درحال طرف الٰهیدن خطالرینی بیانله تنبیه واقع اولور .

آنجق کندی افعاللرنده اولایی ترك قبیلندن کناه صغیره‌نك صدوری جائز ایسه‌ده کناه کبیره‌نك صدورندن معصوملردر . چونکه انبیاء عظام ؛ ناسك مقتدا بهلری اولدقلری ایچون منصب نبوته لایق اولان ، کناهدن معصوم اولمقدر . زیرا ؛ ناسی کناهدن نهی ایدن زمرهٔ عالیه‌دن نهی ایتدکلری کناهك صدوری بعثتدن مقصد اولان خلقی ارشاد حکمتنه منافیدر . شو حالده انبیا بویوك کناهلردن وطبعاً دنائت عد اولنان کوچوك کناهلردن معصوم اولمامق رسالتدن مقصود اولان حکمته مخالفدر .

آیت جلیله‌ده معاصیدن زجر عظیم واردر . زیرا ؛ کناه صغیره‌نك صدورینه بناءً پدرمز آدم علیه‌السلام جنت اعلادن یر یوزینه ایندی وحسد وکبرندن ناشی شیطان

ملعون ومطرود اولدی والی یوم القیام ذلیل وحقیر اولاجغی کبی قیامتده ابدی جهنمده قالیجیدر .

خلاصه ؛ آدم وحوایی شیطان وسوسه صورتیله اغفال ایدوب نهی اولندقلری شیئی ایشلتدیکی واو وسیله ایله جنتدن ونعمتلرندن چیقاردیغی وطرف الٰهیدن جمله‌سنه بردن « اینك جنتدن » خطابی وارد اولدیغی وآنلرك مجموعنه بر یوزی قرارکاه تعیین اولندیغی وقیامته قدر بر یوزنده انتفاعه مأذون اولدقلری بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی آدم علیه‌السلامدن زله‌نك صدورندنصکره واقع اولان زله‌یه ندامت ایتدیکنی وجناب حقك توبه‌سنی قبول بویوردیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَتَلَقّٰى اٰدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴾ بیوریور .

[آدم علیه‌السلام ربسندن بر طاقم کلمه‌لر قبول ایتدی . بناءً علیه ؛ ربسی فضل واحساندن آدم علیه‌السلام اوزرینه توبه‌سنی قبول وصدور ایدن زله‌سنی عفو ایتدی . زیرا ؛ ربسی کمالیله قوللرینك توبه‌لرینی قبول ومرحمت ایدیجیدر .]

یعنی ؛ آدم علیه‌السلام ربسنك الهام ایتدیکی کلماتی قبول وعلمی لاحق اولدیغی زمانده عمل ایتمکله قارشیلادی ودرحال توبه‌یه مسارعت ایدنجه الله تعالی توبه‌سنی قبول بیوردی . زیرا ؛ الله تعالی توبه‌یی قبول وقوللرینه مرحمت ایدیجیدر .

فخر رازی وخازنك بیانلرینه نظراً حضرت آدمك قبول ایتدیکی کلمات ﴿ ربنا ظلمنا

انفسنا ﴾ کبی کلمات توبه‌در . یاخود امرجه متعلق تعلیماتدر . یاخود صدور ایدن زله‌نك توبه‌یه محتاج خطا اولدیغی واو خطا اوزره توبه‌نك قبولنی بیاندر .

امام عزالدین نقلاً فخررازینك بیانته نظراً توبه‌نك ماهیتی؛ اوچ شیدن حاصل اولور:

برنجیسی ؛ صدور ایدن خطانك ضررینی بیلمکدر .

ایکنجیسی ؛ بو ضرری بیلدکدنصکره حالنه تألم وتأسف ایتمکدر .

اوچنجیسی ؛ بو تألم وتأسف اوزرینه استغفار ایلمکدر .

توبه‌نك قبولی ؛ کناهك عفو اولنمسی وتوبه اوزرینه ثواب ویرلمسیله حصول بولور .

توبه ؛ آلتی معنانی جامعدر : کچمشه ندامت ، کله‌جکده کناه ایشله‌مکده عزم ومتانت ، فوت اولانه فرائضی ادا ایتمك ، بغیرحق آلنمش اولدیغی ناسك حقوقنی برلی برنجه ویرمك ، وجودنده حرامدن حاصل اولمش اتی اریتمك وبدنه عبادتك لذتنی طاندیرمق در .

ابوالسعود افندینك بیانی وجهله جنت اعلادن اینملری عقبنده هر شیدن اول توبه ایچون الهام اولنان کلمه‌لری آدم علیه‌السلامك قبول ایتدیکنه اشارت اولمق اوزره ترتیب وتعقیبه دلالت ایدن فا لفظیله وارد اولدیغی کبی طرف الٰهیدن الهام اولنان کلمه‌لرك ندامت و واقع اولان خطایی اعترافله درکاه الوهیتدن عفوینی استرحام معناسنی متضمن اولدیغنه اشارت ایچون واجب تعالی توبه‌سنی قبول ایتدیکنی بیان بیورمش وحضرت آدمك شاننه تعظیم ایچون تربیه وشرفنی تزید معناسنی مشعر اولان رب اسم جلیلی وارد اولمشدر . حضرت آدم اصل وحوا تابع اولدیغندن توبه‌یه متعلق کلمه‌لری قبولده آدم علیه‌السلامی ذکرله اکتفا اولندی . حالبوکه حوا رضی‌الله عنهاده برابر توبه ایتدی . جناب حق کمالیله توبه‌لرینی قبول بیوردیغنه اشارت ایچون (تواب) مبالغه صیغه‌سیله وارد اولمشدر .

*
* *

واجب تعالی حضرت آدمك توبه‌سنی قبول بیوردیغنی بیاندنصکره بر

یوزینه اینملرینی واینددکدنصکره هدایته تابع اولانلر ایچون خوف اولمدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعاً فَاِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾ بیوریور .

[بز عظیم‌الشان آدم و حوا وابلیسه دیدك‌که هپکز جنتدن بر یوزینه اینکز وجمله‌کز بر یوزینه ایننجه اکر سزه بنم طرفمدن رسوللر وکتابلر واسطه‌سیله هدایت وطریق مستقیمه دلالت کله‌جك اولورسه ، بنم شریعتم واسطه‌سیله هدایتمه تبعیت ایدن کیمسه‌لر اوزرینه وسوسهٔ شیطاندن و خیبت وخسراندن قورقو اولمدیغی کبی آرزو ایتدکلری شیئك اللرینه کچمه‌مسندن ویاخود اله کچدکدنصوکره الدن چیقمسندن محزون‌ده اولمازلر . زیرا ؛ هدایته تابع اولان کیمسه نجات بولور وخوف وحزندن وارسته اولور .]

فخررازینك بیانته نظراً آیتده خطاب؛ آدم علیه‌السلامه وحوا رضی‌الله عنهایه بالاصاله وبالتبع ذریتلرینه وابلیسه وییلانه‌در. بوامر الٰهی اوزرینه آدم علیه‌السلامك هندده وحوا رضی‌الله عنهانك جده‌یه وشیطان علیه‌اللعنه‌نك بصره‌نك بر موقعنه و ییلانك‌ده اصفهانه ایندکلری مرویدر .

بر یوزینه اینمه‌لرینك اهمیتنه بناءً تأکید ایچون تکرار ذکر اولنمشدر . یاخود اولکی امردن مقصد ؛ دار بلیه‌یه اینملری و بربرینه قیامته قدر عداوت ایتملریدر . هبوطله ایکنجی امردن مقصد؛ تکالیف الٰهیه ایله مکلف اولملریدر . شوحالده هبوطله امرده تکرار یوقدر. یاخود ابوالسعودك بیانی وجهله برنجیسی؛ جنتدن سماء دنیایه اینملرینی امر، ایکنجیسی ؛ سماء دنیادن بر یوزینه اینملرینی امر اولدیغندن تکرار یوقدر . هبوط؛ یوکسك بر محلدن آشاغی‌یه اینمك معناسنه‌در . بناءً علیه؛ جنت اعلانك سما جهتنده اولدیغنه آیتده دلالت واردر .

هدایت له مراد ؛ رسل کرام ، کتب سماویه وشریعتدر . بو آیت ، جناب حقك آدمله حوایه نعمت الٰهیه‌نك زیاده‌لکنه وعنایت الٰهیه‌نك آنلرله برابر اولدیغنه دلالت ایدر . زیرا ؛ «بن سزی هرنه قدر جنتدن انزال ایتدمسه‌ده سزی تکرار جنته ادخاله وسیله اوله‌جق هدایتی‌ده احسان ایتدم وبالکلیه جنتدن محروم ایتمدم . هدایتمه تبعیت ایدرسه‌کز تکرار جنتمه کیره‌جکسکز » دیمکله لطفندن محروم ایتمه‌دیکنی بیان وعنایتنی اظهار ایتمشدر .

بو آیت جلیله فخر رازینك بیانی وجهله غایت قیصه اولمقله برابر تکالیفی وتکالیفك نتیجه‌سی اولان سعادتی جامعدر . زیرا هدایت ؛ شریعت و شریعتك جمیع احکامنی ودلائل عقلیه و نقلیه‌سنی جامع اولدیغی کبی هدایته تبعیت ایسه دلائلده تأمل ونظر صحیح ودلائلدن معارف حقه‌یی استخراج ومعارفله عمل و تکالیفك کلیسنی جامعدر . کذلك هدایته تبعیت ایدنجه اللهك دوستلرینه حاضرلامش اولدیغی نعمتلرك جمله‌سنه نائل اوله‌جقلرینه دائر آیتده وعد واردر . چونکه خوفك زوالی ؛ جمیع آفاتدن سلامتی وحزنك زوالی ایسه لذائذ ومطالبك کلیسنه نائل اولمسنی موجب ومشعردر .

خوفك زوالی دفع مضرت قبیلندن اولدیغی ایچون جلب منفعت قبیلندن اولان حزنك زوالی اوزرینه تقدیم اولنمشدر . زیرا دفع مضرت ؛ جلب منفعتدن اولادر . جناب حقه ایمان وتوحیدی اقرارده عقل وادلهٔ آفاقیه وانفسیه‌یی نصب ایتمك ودلائلدن نظر استدلاله قوت ویرمك کافی اولوب رسول کوندرمکه وکتاب انزال ایتمکه حاجت اولمدیغنه اشارت ایچون کلمهٔ شك اولان ادات شرطله وارد اولدیغی ابوالسعود افندینك جملهٔ بیاناتندندر .

خلاصه ؛ آدم وحوا وآنلرك زله‌سنه سبب اولان ابلیس ایله ییلانك مجموعنه طرف الٰهیدن جنتدن اینمه‌لرینه دائر امر وارد اولدیغی وآنلره یول کوسترر رسول وکتاب

کلدیکنده آنلره تبعیت ایدنلر ایچون دنیاده وآخرتده قورقو وحزن اولمیه‌جغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی هدایته تبعیت ایدنلره خوف وحزن اولمیه‌جغنی بیاندنصکره هدایته تبعیت ایتمه‌ینلرك ابدی خوف وحزن ایچنده جهنم آتشنه دوچار اولاجقلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾ بیوردیور .

[شول کیمسه‌لرکه آنلر کفر اوزره بزم ، حقانیته دلالت وطریق مستقیمه ارشاد ایدن آیتلریمزی تکذیب ایتدیلر . ایشته شو کفر اوزره اصرار وآیتلریمزی تکذیب ایدن کافرلر ، ابدی جهنمده قالیجی اولدقلری حالده جهنم آتشنه ملازملردر ، اصلا آیرلمازلر .] چونکه جنایت کفرك جزاسی ؛ ابدی عذابدر .

بیضاوینك بیانی وجهله بنی آدمك جمله‌سنه نعمت عامه قبیلندن اولان آدم علیه السلامك خلقتنه ولحکمةٍ جنتدن یریوزینه نازل اولمسنه متعلق قصه ختام بولدی . فقط حشویه طائفه‌سنك زعم ایتدکلری کبی آدم علیه السلامك جنتده‌کی زله‌سی انبیانك معصوم اولمامسنه دلالت ایتمز . زیرا ؛ زله‌نك وقوعی زماننده هنوز نبوتنی اظهار ایتمه‌مشدی . شجرهٔ معینه‌دن نهی ، تنزیه ایچون اولدیغندن شجره‌دن اکل ایتمك اولی‌یی ترك ایتمك قبیلندن ایدی . ظالم دنیلمسنه سبب ایسه نفسنه ظلم ایتدیکندن واولی‌یی ترکله جنتده اولان نصیبنه ضرر ایلدیکندن ظلم تعبیر اولنمشدر . نعیم جنتدن فوت ایتدیکی نعمتلری تدارك ایچون توبه ایله امر اولنمسندن عصیان ایتمسی لازمکلمز . شجره‌دن اکلك نسیان اوزره واقع اولدیغی ﴿ فنسی ولم نجد له عزماً ﴾ آیتیله ثابتدر . فقط اسباب نسیاندن کندینی محافظه ایتمدیکیچون عتاب اولنمشدر . یاخود شجره‌دن اکلی اجتهاددن خطا قبیلندندر .

زیرا شجره‌دن اکل ایتمکدن نهی ؛ عین شجره نوعندن دکلدر ظنیله او نوع دیکر شجره‌دن اکل ایتمسیدر .

ابوالسعود افندینک بیانی وجهله کافرلرک اهل ایمانه نسبتله پك چوق اولدقلرینه اشارت ایچون هدایته تابع اولان کیمسه‌لر مفرد صیغه‌سیله وارد اولدقدنصکره کافرلر جمع صیغه‌سیله وارد اولمشدر . کفرک وتکذیبك کمال قبحنه اشارت ومهابتك زیاده‌لکنه دلالت ایچون آیتلر نون عظمته مضاف اوله‌رق وارد اولمشدر . چونکه تکذیب ؛ اللهك آیتلرینی تکذیب اولدیغی بیان اولننجه البته مهابت وقورقو زیاده اولور .

خلاصه ؛ جنتك الیوم مخلوق وعالی برموقعده بولنمسی ومعصیتدن توبه‌نك مقبول وهدایته تبعیت ایدنك مأمون العاقبه اولمسی وعذاب نار دائم اولوب کافرلرك جهنمده مخلد بولونملری بو آیتلردن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

∴

واجب تعالی توحیدك دلائلنی ونبوته وامر آخرته متعلق دلائلی وعموم بنی آدمه عائد اولان نعم الٰهیه‌دن بعضیلرینی تعداد ایتدکدنصکره کتب سابقه‌ده مذکور اولان مسائلی عینیله ذکر ایتمك غائبدن خبر اولوب برکیمسه‌دن تعلم ایتمه‌ین وبرکتاب مطالعه‌سیله مشغول اولمیان ذات شریفدن صدوری معجزه قبیلندن اولدیغی جهتله اهل کتابك سائر مللدن اول تصدیق ایتمسی لازم اولدیغندن آنلره خطاب ونائل اولدقلری نعمتلری تعدادله ایمان وانصافه دعوت ایتمك اوزره ﴿ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴾ بیوریور .

[ای اسرائیل اوغلانلری ! ذکر ایدك شول نعمتیکه اونعمتی بن سزك اوزریکزه انعام ایتدم وبنم عهدمی یرینه کتیرك بن ده سزك عهدکزی یرینه کتیریرم وآنجق بندن قورقك وبکا توجه ایدك که بنم قهر وغضبمدن خلاص اولاسکز .]

بیضاوینك بیانی وجهله اسرائیل ؛ یعقوب علیه السلامك لقبیدر . لسان عبرانیده صفوة الله وياخود عبدالله دیمکدر .

نعمتی ذکرله مراد ؛ تفکر وشکرینی ادا ایتمکدر . زیرا برشیئی ذکردن مقصد ؛ حقیقتنی دوشونمك وموجبیله عمل ایتمکدرکه بنی اسرائیل‌ده نعمتی ذکر ایتمکله امر اولندیلر . چونکه ؛ انسان حسود وغیور اولدیغندن غیرك نعمتنی ذکر کفران نعمته بادی اولور . اما کندی نعمتنی ذکر ، شکره ورضایه بادی اولاجغندن جناب حق کندیلرینه انعام ایتدیکی نعمتی ذکرله امر ایتمشدر . بناءً علیه ؛ هرکس نائل اولدیغی نعمتلری تذکر ایتمك لازمدر .

واجب تعالی‌نك بنی اسرائیله انعام ایتدیکی نعمت له مراد ؛ پدرلرینی فرعونك ظلمندن قورتارمق ، دریاده غرق اولمقدن تخلیص ایتمك ، بوزاغی صورتنه عبادت جنایتندن عفو ایتمك ، (صحرای تیه) ده بولوطله کولکه‌له‌مك و « من » و « سلوی » ـ قدرت حلواسی وقوش اتی ـ ایله بسله‌مك ، توراتی ـ سعادت دنیویه واخرویه‌یی جامع برکتابدر ـ انزال ایتمك وسائره کبی دیکر ملتلرك نائل اولامادیغی نعمتلردر . چونکه ؛ بنی اسرائیل شو تعداد اولنان نعمتلرك جمله‌سنه نائل اولمشلردر . شو حالده بو نعمتلری آنلر تذکر ایدرلرسه هرکسدن اول ایمان ایتملری لازم اولدیغی جناب حق تفهیم بیورمشدر .

کرچه شو تعداد اولنان نعمتلر زمان سعادتده بولنان بنی اسرائیلك پدرلرینه احسان اولنمش ایسه‌ده بابانك نعمتی اولاده نعمت وبابانك افتخار ایده‌جکی شی اولاده مدار مفخرت اولدیغندن زمان سعادتده بولنانلره دخی نعمت صره‌سنده تعداد اولنمشدر .

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله عهدله مراد ؛ محفظی لازم وحالاً بعد حال ،

مراعاتی واجب اولان شیدر . بنی اسرائیلك عهدی ایله مراد ؛ تكالیف الهیه‌نك جمله‌سنه رعایت وانبیاء کرام و بالخاصه آخر زمان نبیسنه ایمانه ایدوب حقوقنه رعایتی تعهد دیمکدر . چونکه توراته ایمان ؛ بونلرك جمله‌سنی تحت تعهده آلمقدر. الله تعالی‌نك عهدی ایله مراد؛ هر تکلیفی ادا مقابلنده ثواب ویرمك وتکلیفك غایه‌سنی محافظه ایتمکدر. مثلا بزم ایچون عهدی ایفا ایتمك مراتبنك اولی ؛ ایماندر . بوكا مقابل واجب تعالی‌نك عهدی ؛ بزم قانمزی هدردن محافظه ومالمزی ضیاعدن صیانت ایتمکدر. بزم ایچون ایکنجی مرتبه‌ده عهدی ایفا ؛ فرائضی ادا و کبائردن اجتناب ایلمك ، واجب تعالی‌نك بوكا دائر عهدی ایسه ثواب ویرمك ومغفرت ایتمکدر . بزم ایچون عهدك ایفاسندن مراد؛ استقامت ، واجب تعالی ایچون‌ده نعمتنی احسان ایتمکدر . نقض عهد ایدنلرك آنجق واجب الوجوددن قورقملری لازم اولدیغنه اشارت ایچون جناب حق حصرله ﴿ وایای فارهبون ﴾ بیورمشدر . یعنی : « آنجق بندن قورقك » دیمکدر .

فخر رازینك بیانی وجهله بزه کیجه‌ده وکوندوزده واصل اولان نعمتك کافه‌سی واجب تعالی‌دندر . زیرا ؛ بزی خلق ایتمك ورزقمزی ویرمك کبی یالکز الله تعالی‌یه مخصوص اولان نعمتلر الله تعالی‌دن اولدیغی کبی بعض قوللری واسطه‌سیله بزه واصل اولان نعمتلر دخی الله تعالی‌دندر . چونکه ؛ او قوللری خلق ایدن و قدرت ویرن الله تعالی‌در .

ابو السعود افندینك بیانی وجهله بنی اسرائیله ویریلن نعمتلرك شانـنه تعظیم ایچون واجب تعالی کندی ذات الوهیتنه مضاف قیلمش .وقورقغه لایق آنجق ذات الوهیت اولدیغنه اشارت ایچون مفعول تقدیم اولندیغی کبی کلام الهی‌نك شرط معناسنی متضمن اولدیغنه اشارت ایچون فا لفظی دخی وارد اولمشدر . شو حالده شرط محذوفله برابر معنای نظم : [اکر سز برشیدن قورقارسه‌کز آنجق بندن قورقك . زیرا ؛ قورقغه لایق بن ایم . هرکسك قورقوسنی بکا حصر ایتمسی واجب] دیمکدر .

خلاصه ؛ شکرینی ادا ایتمك ایچون انسان نائل اولدیغی نعمتی ذکر ایلمك واجب

اولدیغی وعهدی ایفا ایدرسه اجر ومثوباته نائل اولاجغی ومؤمنه آنجق الله تعالی‌دن قورقمق و اللهك غیریدن قورقمامق لایق اولدیغی بو آیتك متضمن اولدیغی فوائد جمله‌سندندر .

* * *

واجب تعالی بنی اسرائیله عهدینی ایفا ایله امر ایتدکدنصکره قرآنه ایمانله امر ایتمك اوزره ﴿ وَاٰمِنُوا بِمَٓا اَنْزَلْتُ مُصَدِّقاً لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوٓا اَوَّلَ كَافِرٍ بِهٖ وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتٖي ثَمَناً قَلٖيلاً وَاِيَّايَ فَاتَّقُونِ ﴾ بیوریور .

[ای بنی اسرائیل ! ذکر ایدك نعمتلرمی ویرینه کتیرك عهدمی و سزکله برابر اولان توراتی تصدیق ایدیجی اولدیغی حالده انزال ایتدیکم قرآنه ایمان ایدك وقرآنه اول کفر ایدیجیلردن اولمایك وبنم آیتلریمی آزیجق بر پاره‌یه دکیشمه‌یك که آیتلرك احکامی مقابلنده یا کلیش تلقیناتله آز پاره‌یه صاتون آلمه‌سکز وآنجق بکا اتقا ایدك که هر جهتله بنم غضبمدن احتراز ایتمش اوله‌سکز .]

بیضاوینك بیانی وجهله ایمان ؛ مقصود بالذات وعمده اولدیغندن عهدی ایفاده داخل اولدیغی حالده شانـنه اهتمام ایچون بو آیتده ایمانه آیریجه ذکر اولنمشدر .

قرآن ، کتب سماویه‌ده بیان اولنان اوصاف اوزره نازل اولدیغندن کتب سابقه‌یی تصدیق ایتدیکی بیان اولنمشدر . یاخود قصص وحکایه‌ده وعذاب الهی ایله عبادی تهدیداتده وتوحیده دعوتده وعبادتله امر وفحشیات ومعاصیدن نهی واحوال آخرتدن بحث ایتمکده قرآن ، کتب سابقه‌یه مطابق اولارق نازل اولدیغندن کتب سابقه‌یی تصدیق ایتدیکی بیان اولنمشدر . کرچه حسب الزمان ناسك مصالحنه متعلق احکام جزئیه‌ده کتب سابقه‌یه مخالف ایسه‌ده او ده زمانك اختلافندن نشئت ایتمش ومخاطبك احوال خصوصیه‌سنه موافق احکامده اختلافدن

انبعاث ایلمشدر. حق کتب سابقه اوزمانده نازل اولمش اولسه ایدی اواحکام جزئیه دخی قرآنه موافق صورتده نازل اولوردی .

طائفۀ یهودك رسول اللهك شانه واوصافنه علملری اولوب ومبعوث اولاجغی زمانله توراتده تبشیرات اولدیغی وایمان ایتمکله مأمور اولدقلری جهتله اول امرده ایمان ایتمك آنلره واجب اولدیغنه اشارت وتعریض ایچون « اول کافر اولمایك » دنیلمشدر . یوقسه اول کفردن نهی ؛ حاشا ایکنجی مرده کفرك جوازینه اشارت دکلدر . یعنی؛ « اول ایمان ایدنلردن اولك ده اول کفر ایدنلردن اولمایك » دیمکدر. یاخود« اهل کتابدن کفر ایدنلر اوله جقدر . سز آنلردن اول کفر ایدنلردن اولمایك » دیمکدر . چونکه ؛ مکه ده مشرکلر اهل کتابدن دها اول رسول اللهه وقرآنه کفر ایتدیلر . رسول الله مدینه یی تشریف ایدنجه مدینه اطرافنده بولنان یهوده « اول کفر ایدنلردن اولمایك » دیمك « اهل کتابك اول کفر ایدنلرندن اولمایك » دیمکدر .

طائفۀ یهود علماسنك قومندن هدیه لری ورسوم علمیه یه متعلق تخصیص اولنمش عوائد وعطیه لری اولوب رسول اللهه اتباع ایدرلرسه بو عطیه لرینك زوالندن قورقدقلری ایچون عوام ناسه قارشی دنیامتاعنی اختیار ایده رك احکام توراتی تحریف ایتدکلرندن آیات الهیه یی دنیامتاعنه تبدیل ایتمکدن نهی اولنمشلردر. آلداندقلری دنیا متاعی آنلرك نظرنده واو زمانه نسبتله هر نقدر چوق اولسه دخی ایمانی ترك سببیله آخرتده فوت ایتدکلری نعمتلره نسبتله هیچ دکری وقیمتی اولمدیغنه اشارت ایچون ثمن قلیل اولدیغی بیان اولنمشدرکه « آزیجق برپاره یه دکیشمه یك » دیمکدر. یاخود علماء یهود ، رؤسا وزنکینلرندن رشوت آلارق توراتك ، رسول اللهك اوصافنی بیان ایدن آیتلرینی تحریف ایتدکلرینه اشارت ایچون « آیتلری آزیجق پاره یه دکیشمه یك » بیورلمشدر. یعنی « توراتك ، رسول اللهك اوصافنی بیان ایدن آیتلرینی تبدیل وتغییر ایلیه رك آزیجق دنیا متاعنه تبدیل ایتمه یك » دیمکله علماء یهودی آیات الهیه یی تحریف کبی برجنایته جرأتدن نهی ایتمکدر .

بناءً علیه؛ ایمان وحقه اتباع وحظوظات دنیادن اعراض واحکام قرآنه رعایت ایتمك صورتیله آنجق جناب حقه اتقا ایتملری امر اولنمشدر .

قرآنه ایمان ، توراته وانجیله ایمانی تأکید وتقویه ایدیجیدر . چونکه ؛ فخر رازینك بیانی وجهله توراتده وانجیلده رسول اللهك وقرآنك اوصافنی بیان وتبشیر واقع اولدیغندن رسول اللهه وقرآنه ایمان ، توراته وانجیله ایماندر. قرآنه ورسول اللهه کفر ایسه آنلره کفردر. زیرا قرآنه کفر ایتمك ؛ توراتك وانجیلك رسول اللهه وقرآنه متعلق احکامنی انکار ایتمکدر . شوحالده توراته تماميله ایمان ، قرآنه ایمانی موجبدر و کذلك قرآنه کفر ایتمك؛ توراته کفر ایتمکدر .

⁂

واجب تعالی ایمانی امر ضمننده کفر وضلالی ترکك لزومنه اشارت ایتدکدنصکره حق باطله قاریشدیرمقله ناسی اضلال واغوانی ترکك وجودینه اشارت ایتمك اوزره ﴿ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ بیوریور .

[حقی باطله قاریشدرمایك وحقی بیلدیککز حالده صاقلامایك .]

یعنی ؛ سزك اوزریکزه نازل اولان حقی الکزله کندی آرزوکز اوزره یازدیغکز باطله قاریشدیرمایك وحقك حق اولدیغنی بیلدیککز حالده حقی صاقلایوب باطلی ترویج ایتمه یك . زیرا ؛ باطلی ترویج ایچون حقی کتم ایتمکده ضرر عظیم وفتنۀ جسیمه واردر . حالبوکه حقی بیلنلر ایچون آنی اظهار ایتمك واجب اولدیغندن حقی صاقلامق حرامدر .

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله حق له مراد ؛ **توراتده بیان اولنان اوصاف رسول اللهدر** . باطل له مراد ؛ **یهودك اوصاف رسول اللهی تغییر ویاکلیسه اولارق یازدقلری شیلردر** . چونکه؛ یهود حسدلرندناشی حقی تغییر ایله باطلی ترویجه چالیشدقلری وخلقك ذهنی اغفال ایچون دلائلی کندی آرزولرینه موافق تأویله اوغراشدقلری

معلومدر . بناءً علیه جناب حق بو آیتده آنلری بوکبی تلبیساتدن نهی ایتمشدرکه آنلری نهی ایتمك؛ امت محمدی دخی نهی ایتمکدر. شوحالده حقی باطله قاریشدیرمق دین موساده جائز اولمدیغی کبی دین اسلامده دخی جائز دکلدر .

بو آیت، یهود حقنده نازل اولمش ایسه‌ده معناده عمومه شامل اولدیغندن هر شخص ایچون حقی باطله قاریشدیرمقدن نهی واردر. بناءً علیه؛ کرك کندی شخصنه‌متعلق وکرك آخرشخصنه متعلق خصوصاتده وکرك امور عامه‌یه متعلق احوالده حقی باطله‌قاریشدیرمق وباطلی ترویج ایتمك وباطل ایله حقی ستر ایتمکدن بو آیتله بالجمله مکلفین ممنوعدرلر .

*
* *

واجب تعالی ایمانله امر ایله حقی باطله قاریشدیرمقدن نهی ایتدکدنصکره شرایع دینیه‌دن وفروع اعمالدن لازم واهم اولانلردن بعضیلرینی بیان وامر ایتمك اوزره ﴿ وَاَقيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعينَ ﴾ بیوریور .

[نمازی اقامه ایدك وزکاتی ویرك ورکوع ایدنلرله برابر سزده رکوع ایدك .]

یعنی؛ اللهه و رسوللرینه و کتابلرینه ایماندنصکره صلوات مفروضهٔ خمسه‌یی حدودات وارکان وشرائطنه رعایتله اوقاتنده ادا وجانب حقه اعضا کزله توجه وظاهر وباطنکزی شواغل نفسانیه وبدنیه‌دن تطهیر ایدك واموالکزده اوزریکزه فرض اولان زکاتی ادا ایله نفوسکزه بخل، حسد وحقد کبی امراض باطنیه ایراث ایدن علائق خارجیه وعوارض لاحقه‌دن نفسکزی خلاص ایدك‌که عبادت بدنیه ومالیه‌یی نفسکزده جمع ایده‌سکز ونماز قیلان رسول‌الله واصحابیله برابر نمازکزی ادا ایدك‌که جماعتدن آیری دوشمش اولمیه‌سکز .

زکات ؛ مالی خباثتدن ونفسی بخلدن تطهیر ایدوب ماله برکت ونفسه فضیلت

وکرم بخش ایتدیکندن زکات دنیلمشدر . چونکه زکات ؛ بیضاوینك بیانی وجهله نما دن یعنی زیاده و طهارت معناسندن مأخوذدر .

فخر رازی و بیضاوینك بیانلرینه نظراً بو آیت ، کافرلرك فروع اعماله مکلف اولدقلرینه دلالت ایدر. چونکه آیتده خطاب؛ یهوده‌در. یهود ایسه هنوز ایمان ایتمه‌مشلردی. ایمان ایتمدکلری حالده زکاتله امر ایتمك فروع اعماله مکلف اولملرینه دلالت ایدر .

رکوع‌له مراد؛ صلوات‌در . زیرا رکوع ؛ صلاتك ارکان مهمه‌سندن اولدیغی جهتله ذکر جزء ارادهٔ کل قبیلندن مجاز اولارق صلات بوراده رکوعله تعبیر اولنمشدر. ویهودك صلاتنده رکوع اولمدیغندن صلاتدن مراد؛ اهل اسلامك صلاتی اولدیغی ویهودك بو آیتده مکلف اولدقلری صلوةك صلات مسلمین اولدیغی بیان ایچون رکوع ذکر اولنمشدر.

اقامهٔ صلات‌له مراد ؛ مطلقا ادا و رکوع له مراد؛ جماعتده ادا یی امر اولدیغندن آیتده صلاتله امرده تکرر یوقدر وجماعتله اداسنك یالکز ادا اولنان نمازاوزرینه یکرمی یدی درجه فضیلتی اولدیغندن شانـنه اهتمام ایچون مطلقا صلاتله امردنصکره جماعتله ادا اولنمسی آیریجه امر اولنمشدر .

یهود ، زکاتی ویرمکده تکاسل ایتدکلرندن زکاتی ویرمکله امر اولندیلر . زیرا ؛ توراتك زکاته متعلق احکامنی اخلال ایتدیلر واخلال ایتدکلرینی بینلرنده کتم ایدرلردی. جناب حق سائر اسراری کشف ایتمکدن خوف ایتملری ایچون بونی اظهار ایتمشدر .

صدقات مفروضه ونافله ویرمك، دنیاده رزقك زیاده‌لکنه ومالك کثرتنه وممکلتلرك معموریتنه وآخرتده عیوبك سترینه وقیامتده کولکه وجهنم آتشنه پرده اولاجغنه دائر پیغمبریمزدن وارد اولان حدیث شریف تفسیر کبیرده مذکوردر .

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائیله ایمان وفروع اعماله امر ایتدکدنصکره کندی

سوزلریله عامل اولمدقلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ اَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ اَنْفُسَكُمْ وَاَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴾ بیوریور .

[ناسه ایلکله امر ایدرده نفسلریکزی اونوتورمیسکز؟ حالبوکه سز کتاب اوقور ارباب علمدن‌سکز. کندی غفلتکزی ادراك ایدوب دوشونمزمیسکز ؟]

یعنی ؛ سز ناسه انواع خیرات وطاعاتله امر ایدرده نفسکزی اونوتور، غیره امر ایتدیککزی نفسکزه روا کورمزمیسکز ؟ اوامر ونواهی اوزره مشتمل وافعال حسنه‌یه ترغیب واعمال قبیحه‌دن تنفیرایدن کتابی سزقرائت واحکامنه عالم اولدیغکزی ادعا ایدرسکز. حالبوکه معامله‌کز جاهل معامله‌سندن دها آشاغیدر. نفسکزی نسیان ایدرده فعلکزك قبیح اولدیغنی تعقل ایتمزمیسکز ؟.

آیتده همزه استفهام انکاریدر . بناءً علیه فخر رازی وقاضینك بیانلری وجهله علماء یهودك احوالنه تعجبی و توبیخ و تكدیری متضمندر . چونکه ناسه نصیحت ؛ طریق مستقیمه ترغیب وطریق ضلالدن تنفیر ایتمکدر . انسانك غیره شفقتله نصیحت ایدوب خیره سوق ایتمکه سعی ایتدیکی حالده کندی نفسنی طریق ضلالده براقسی معقولك خلافی اولدیغندن واجب تعالی بوحاللرك تعجبه شایان وتوبیخه مستحق اولدیغنی بیان بیورمشدر .

بِرّ ؛ بیضاوینك بیانی وجهله الله تعالی‌یه عبادت واقربایه رعایت واجانبه حسن التفات کبی انواع خیرات وعباداته شاملدر .

نسیان ؛ برشیئی علمك حصولندن صکره حادث اولان سهودر . سهواً ایشلنیلن شیدن کیشی مسئول اولمدیغندن اونوتمقله ایشلنیلن شی اوزرینه ذم ترتب ایتمیه‌جکی جهتله بومقامده نسیان؛ نفسلرینی بیلرك منفعتنی ترك وغفلت ایتمك معناسنه‌در .

عقل: فی الاصل ، حبس ایتمك وباغلامق معناسنه‌در. عقلله ادراك، انسانی قبایحدن

حبس ایدوب محسناته باغلادیغندن عقل دنیلمشدر . یعنی « عاقبت وخامتلی اولان شیدن سزی منع ایده‌جك عقلکز یوقمی ؟ » دیمکدر .

آیت جلیله ، آخره وعظ ایدوب کندی نفسنی وعظ ایتدیکی احکامدن معاف کبی طوتانلری ذم وقدح ایچوندر . زیرا ؛ انسان غیره وعظی اول کندی نفسنده تطبیق ایتمك لازمدر . چونکه ؛ اکر سویلدیکی سوز حق ایسه کندی اتباع ایتمك وا کر حق دکلسه غیره سویله‌مه‌مك معقول ومنطقیدر. شو حالده غیره وعظ ایدوب کندی عمل ایتمه‌مك شرعه جاهل وعقلدن خالی احمق کیمسه‌لرك افعال قبیحه‌لرندندر . بناءً علیه آیت جلیله ؛ واعظ اولان کیمسه‌نی نفسنی تطهیره وسویله‌مش اولدیغی مواعظی اول کندی نفسنده اجرا ایتمکله تکمیل ایتدیرمك وبعده غیرك نقصانی اکماله سوق وتشویق ایتمك ایچوندر. یوقسه فاسقی وعظ ایتمکدن منع دکلدر . چونکه ؛ بر کیمسه‌یه لازم اولان وعظ ویاخود عملدن برینی ترك ایتمکله دیکرینی ترك ایتمك لازم کلمز . وعظ ایدر عمل ایتمز یاخود عمل ایدر وعظ ایتمز. آنجق وعظ ایدرسه عمل ایتمك لازمدر. غیره وعظ ایدوب کندی عمل ایتمه‌مك قباحتدر.

قاضی وفخررازینك بیانلرینه نظراً آیت جلیله؛ مدینه‌ده بولنان یهود علماسی حقنده نازل اولمشدر . چونکه آنلر ناسه طاعتله امر ومعصیتدن نهی ایدرلر وحالبوکه کندیلری وعظلرینك خلافنده حرکت ایدرلردی وکیزلیجه بر کیمسه رسول اللهك احوالندن سؤال ایدرسه «حقدر، اتباع ایتمك واجبدر» دیرلرفقط کندیلری ریاست دنیویه‌یی فدا ایدوب اتباع ایتمزلردی. بوندن بشقه خلقه صدقه ایله امر ایتدکلری حالده کندیلری بخل ایدرلر وتوراته اتباعله امر ایتدکلری حالده کندیلری توراتك احکامنه مخالفت ایدرلردی. چونکه؛ تورات رسول اللهه ایمانله امر ایتدیکی حالده آنلر توراتك احکامنه مخالفت ایدرلر ، ایمان ایتمزلردی .

کتابله مراد؛ تورات شریفدر . زیرا یهود ؛ توراتی تلاوت و احکامنی تعلم وتدرس ایدرلردی . حتی مدینه‌ده توراتی اوقویوب اوقوتمق ایچون یهودیلرك مدرسه‌لری بیله واردی .

غیره نصیحت ایدوب کندی متنصح اولمیان کیمسه‌لرك حاللری تعجبه شایاندر .

زیرا امر بالمعروف و نهی عن المنکردن مقصد ؛ آخری طریق حقه ارشـاد و مفسدتی موجب اولان شیدن قورقوتمقدر . انسـانك کندی نفسنه احسانی غیره احساندن دها اولی اولدیغی حالده نفسنی ترك ایتمك شایان استغرابدر .

ناسه وعظ ایدوب کندی متعظ اولمیان کیمسه‌نك آخرتده دوداغنك مقاصله کسیله‌جکنه واهل نار رایحهٔ کریهه‌سندن متأذی اولاجقلرینه دائر احادیث جلیله فخر رازیده مذکوردر . وعظ ایدوب وعظیله عامل اولمیان کیمسه غیره ضیا ویروب کندیسنی یاقان چراغه تشبیه اولنمشدر .

آیت جلیله هرنه قدر علماء یهود حقنده نازل اولمش ایسه‌ده خطاب ؛ وعظیله عامل اولمیان بالعموم واعظلره شاملدر . زیرا اعتبار ؛ الفاظك عمومنه اولوب خصوصنه دکلدر. چونکه قرآنده شریعت سـابقه احکامنه دائر ذکر اولنان احکام ؛ بو امت حقنده عین شریعت وعمل واجب اولان احکامدر

*
* *

واجب تعالی ایمانله وصلاتی وزکاتی ادا ایتمکله امرایتدکدنصکره صلاته دوام وصبره ملازمتله امر ایتمك اوزره ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ وَاِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ اِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ❊ اَلَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَاَنَّهُمْ اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ بیوریور .

[جسمك تلذذ ایده‌جکی شیلردن صبرله وادای صلاته مداومتله حوائجکز اوزرینه جناب حقدن معاونت طلب ایدك . حالبوکه صلات ، هر شخص اوزرینه آغیر بریوکدر ، الا تواضع وخشوع ایدیجی شـول کیمسه‌لر اوزرینه خفیفدرکه آنلر ربلرینه ملاقی اولاجقلرینـه وآنجق ربلرینك حضور معنویسـنه رجوع ایده‌جکلرینه اعتقاد وایمان ایدرلر .] بو مثللو کیمسه‌لر صلاتی سوه سوه ادا ایدر وامور مهمه‌لرنده صبر وصلاتله استعانه ایدرلر .

فخر رازی وخازنك بیانلری وجهله بو آیتله مخـاطب ؛ صبر وصلاته اعتقاد وایمان ایدن مؤمنلردر دیینلر وارسه‌ده اصح اولان آیتده خطاب ؛ اولا بنی اسرائیله بعده اهل ایمانه‌در . چونکه؛ بنی اسرائیلك، صبرك سلامته سبب اولدیغنی اعتقاد ایتدکلری کبی خالق تعالی‌یه تواضع وتذلل وذکراللهله اشتغالدن عبارت اولان صلاته‌ده ایمان واعتقادلری واردی. زیرا ؛ شریعت موساده نماز موجود ایدی . شو قدرکه شریعت محمدیه‌ده صلاتك کیفیتی شریعت مو-ساده‌کی صلاتك کیفیتنه مخالفدر . مثلا شریعت محمدیه‌ده صـلاتده رکوع اولوب دین موساده صلاتده رکوع یوقدر . فقط اصل صلات هر ایکی دینده موجود اولدیغندن یهود ، صلاتك ، محن دنیادن تسلیه ایده‌جکنه قانع اولدقلری جهتله صلاتله استعانه ایتملرینی امر بیورمشـدر . آنجق آیت یهود حقنده نازل اولمش ایسه‌ده حکمی یهوده منحصر دکلدر ، بلکه عمومه شاملدر . بناءً علیه ؛ جمله اهل ایمان بو آیتده بیان اولنان احکامله مکلفدر .

بو آیت ، یهودك مبتلا اولدقلری مرضـك علاجنی بیان قبیلندندر . زیرا ؛ صلاتله وزکاتله امرده آنلر ایچون کلفت ومشقت وریـاسـی ترك ومالدن اعراض ایتمك بولوندیغی جهتله غایت آغیرلق اولدیغندن جناب حق بو آیتده او آغیرلغك علاجنی توصیه بیورمشدر. یعنی « تکالیف الـهیه‌ده کوردیککز ثقلته صبرله معالجه ومقاومت ایدك » دیمکدر. یاخود صبرله مراد ؛ بیضاوینك بیانی وجهله اوروج در . چونکه اوروج : شهوتی کسر ایدوب نفسی تصفیه ایتدیکی جهتله انسانك حظوظات شهوانیه‌دن صبرینی متضمندر .

خصوصات مهمه‌یه صلاتله توسل اولنمسنی واجب تعالی بو آیتله امر ایتمشدر . زیرا صلات ؛ طهارت ، ستر عورت ، کعبه‌یه توجه ، قرائت قرآنه ، کلمهٔ شهادت ونفسی آرزوسندن منع ایتمك کبی عبادات بدنیه‌یی تواضع ، تذلل ، قلبده نیت ، شیطانه مجاهده‌یی وواجب تعالی‌یه مناجاتی جامع اولدیغندن الله تعالی صلاتله درکاه الوهیتدن استمداد والتجا اولنمسنی توصیه بیورمشدر .

رسول اللهك امور مهمه‌ده صلاتله استعانه بیوردیغی مرویدر. شو حالده جمله اهل ایمانك مهم اولان ایشلرنده صلاتی وسیله اتخاذ ایده‌رك اللهدن یاردیم طلب ایتملری لازمدر .

صبر وصلاتله استعانه‌نك ویاخود یالکز صلاتله استعانه‌نك غایت آغیر ومشقتلی اولدیغی بیان اولنمشدر . چونکه ؛ صلاتده منفعت اعتقاد ایتمه‌ین بر کیمسه ایچون صلاتی ادا ایتمك نه قدر مشکلدر . زیرا ؛ انسانلرك افعالی بر غرضه مستند اولمق لازم اولدیغندن منفعت کورمدیکی بر شیئی ایشله‌مك کبی انسانه آغیر بر شی اولامیه‌جغندن جناب حق صلاتله استعانه‌نك آغیر اولوب آنجق خشوع اوزره عبادت ایدنلره آغیر اولمیه‌جغنی بیان بیورمشدر . چونکه ؛ خشوع وکمال انقیاد اوزره ایمان وعبادت ایدن کیمسه‌لر آخرتده ربلرندن ثواب ودرجاته نائل اولمق وعذابندن قورتولمق امید ایدنلردر . بناءً علیه ؛ آنلر نمازلرندن ثواب کبی مقابلنده بر فائده بکله‌دکلرندن نماز قیلمق آنلره کوچ کلمز .

* * *

واجب تعالی بنی اسرائیله نعمتنی ذکر ایتمکله وعدینی ایفا ایلمکله وبعض فروع اعمالی ادا ایله امردنصکره امرینی تأکید وحجتنی تقویه ورسولنه اتباعی ترك ایدنلری تهدید ایتمك اوزره ﴿ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴾ بیوریبور .

[ای بنی اسرائیل ! ذکر ایدك سزك اوزریکزه انعام ایتدیکم نعمتمی وسزی عالملر اوزرینه تفضیل ایتدیکمی خاطریکزدن چیقارمایك .]

فخر رازی وقاضینك بیانلرینه نظراً عالمله مراد ؛ **بنی اسرائیلك کندی زمانلرینك عالمی** اولدیغندن کندیلرندن اول وصکره کله‌جك عالم اوزرینه افضل اولمق لازمکلمزکه

فخر عالم اوزرینه افضل اولملری لازمکلسون . شو حالده فضیلتلری آنجق کندی زمانلرینه منحصردر . دنیا ملکی ، سلطنت ، رسالت وکتب الٰهیه کندیلرینه ویرلدیکندن زمانلری عالمنه افضل اولمشلردر . شو حالده دنیانك ملکی وسلطنتی ورسول صاحبی اولمق وشریعته تمسك ایتمك انسانلر ایچون فضیلت ومزیت وطرف الٰهیدن قوللرینه نعمت اولدیغنه بو آیت دلالت ایدر .

بو آیتده تفضیل اولندقلری بیان اولنان بنی اسرائیل ایله مراد ؛ **اللهك کندیلرینه علم ، ایمان وعمل صالح احسان ایتدیکی کیمسه‌لر واللهك انزال ایتدیکی کتابلری تغییر وتحریف ایتمه‌ین بنی اسرائیلك مؤمنلریدر** . یوقسه کافر اولانلر وعصر سعادتده بولنانلر دکلدر . لکن انسانك آباء واجدادینك نعمتی اولادی حقنده نعمت اولدیغندن عصر سعادتده بولنانلرك آباء واجدادینك فضیلت ونعمتلری اولادلرینه نعمت صره‌سنده تعداد اولنمشدر . زیرا ؛ انسانلرك آباء واجدادینك فضیلتلریله افتخار ایتمسی عادتلریدر .

عباد حقنده اصلح اولان شیئی خلق ایتمك ؛ الله تعالی اوزرینه واجب اولمدیغنه آیت جلیله دلالت ایدر . زیرا آیتده تفضیل ؛ **فضلیت دینیه وفضیلت دنیایه** شامل اولدیغی کبی واجب تعالی انعام ایتدیکنی بیانله **امتنانه** بیوریبور . اکر الله تعالی اوزرینه بو فضیلتی احسان ایتمك واجب اولسه ایدی **منت یعنی احسانه** ایتدیکنی بیان ایتمزدی . چونکه ؛ واجب اولان بر شیئی خلق ایتمك ضروری اولاجغندن احسان صره‌سنده تعداد اولنمزدی . حالبوکه جناب حق احسان صره‌سنده تعداد بیوردی .

* * *

واجب تعالی بنی اسرائیله واقع اولان نعمتلرینی ذکر ایتملرینی امر ایتدکدنصکره یوم آخرتدن قورقملرینی توصیه ایتمك اوزره ﴿ وَاتَّقُوا يَوْماً

﴿لَا تَجْزِى نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئاً وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ﴾ بیوریور .

[ای بنی اسرائیل ! یوم قیامتك عذابندن قورقك كه او كونده بر نفس كرك عاصی اولسون كرك مطیع اولسون آخر نفس بدلنده هیچ بر شیله جزا الانماز و بر نفسه نازل اولان عذابدن آخر نفس هیچ بر ذره‌سنی دفع ایده‌مز. بلكه هر كس كندی دردندن دیكرینك دردینه اشتراك ایده‌مز . و نفس كافره حقنده هیچ بر شفیعك شفاعتی قبول اولونماز و او نفس عاصیه‌نك عصیانه مقابل فدیه قبول اولونمایغی كبی عصیانه هیچ بر شی معادل قیلنماز و آنلر آخر بر كیمسه طرفندن یاردیم اولونماز و معاونت كورمزلر .]

یعنی ؛ بر كیمسه‌نك عذابنی هیچ بر وجهله آخر بر كیمسه دفع ایده‌میه‌جكی جهتله قیامت كوننك عذابندن اتقا ایتمكز واجبدر .

یوم ایله مراد ؛ بو كونك عذابیدر . چونكه ؛ نفس یومدن خوف واتقاده معنی یوقدر. آنجق قورقولاجق او كونك عذابیدر .

فخر رازینك بیانی وجهله آیتك معناسی ؛ انسانلری معاصیدن تهدید وطاعاته ترغیبدر. چونكه ؛ یوم قیامتده كافرلره شفاعت ونصرت اولمیوب هر كس كندی جزاسیله مجازات اولوناجغنی بیلنجه وعذابدن خلاصك بشقه چاره‌سی اولمیوب آنجق طاعاتله خلاص اولوناجغنی ادراك ایدنجه كچمش كناهی توبه ایله سیلمك وكله‌جكی عبادتله تداركك چاره‌سنی دوشونمك وكفری ترك وسبب نجات اولان ایمانه تمسك ایتمك لازمدر . آیت جلیله كافرلره شفاعت اولمیوب سیئاتلری كفارتله اوده‌نمیه‌جكنی و بر كیمسه طرفندن معاونت كورمیه‌جكلرینی بیان حقنده اولدیغندن مطلقا شفاعتك نفینه دلالت ایتمز . چونكه آیت ؛ آباء واجدادلرینك شفاعتلریله عذاب ناردن خلاص اولاجقلرینی ادعا ایدن یهود كافرلرینی رد حقنده وارد اولدیغندن كافرلره مخصوص اولان احكامی بیانه متعلقدر .

بناءً علیه ؛ اهل ایمانك كناهلرینی عفوه ودرجاتلرینی ترفیعه وبالخاصه بویوك كناه صاحبلرینه مغفرت اولنمسنه دائر اولان آیات جلیله واحادیث نبویه‌نك بیانلری وجهله آخرتده شفاعتك وقوعنه ووجودینه بو آیت منافی دكلدر. زیرا آیتك معناسی ؛ یالكز كافرلره شفاعت یوق دیمكدر . یوقسه كافر ومؤمن هیچ بر كیمسه حقنده شفاعت یوق دیمك دكلدر .

. . .

واجب تعالی بنی اسرائیل اوزرینه واقع اولان نعمتلرینی اجمالاً بیاندنصكره تفصیلاً بیان ایتمك اوزره ﴿وَاِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ اَبْنَاۤءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاۤءَكُمْ وَفِى ذٰلِكُمْ بَلَاۤءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ﴾ بیوریور .

[ذكر ایدك شول زمانی كه او زمانده ای بنی اسرائیل ! بز سزی فرعون وفرعونك آل واتباعنك ظلم وتعدیلرندن خلاص ایتدك كه او فرعون واتباعی سزه عذابك اشد واشنعنی روا كورورلر و سزه انواع محن ومشقتی تكلیف ایدر و عذابك پك بویوكی طاتدیررلردی. حتی قوت وشوكتكزی قیرمق ایچون اوغلان اولادكزی قتل ایدر وسزی رسوای ایتمك ایچون قیزلریكزی حیاتده براقیر ونكاحسز استعمال ایدرلردی . ایشته شو بیان اولنان عذابده ربكز طرفندن سزه بیوك امتحان وابتلا واردر .]

بیضاوینك بیانی وجهله فرعون ؛ قبط قومنده مصر پادشاهلرینك لقبیدر . عجم ملكلرینه كسری ، روم ملكلرینه قیصر ، حبش ملكلرینه نجاشی و یمن ملكلرینه تبع دینلدیكی كبی مصر ملكلرینه‌ده فرعون دینلیردی. حضرت موسی زماننده‌كی فرعونك اسمی (منفتاح) در . حضرت یوسف زماننده‌كی فرعونك اسمی (ریان) در.

(ريان) ك هيقسوسلردن اولمق احتمالی واردر . يوسف عليه السلامله موسی عليه السلام بيننده درتيوز سنه‌دن زياده بر زمان كچديكی تاريخلرده مذكوردر .

تفسير خازنك وفخر رازينك بيانلرينه نظراً فرعون ، بنی اسرائيلی اعمال شاقه‌يه تقسيم ايتمش كه بعضيلری اكين اكر ، بعضيلری آغاج ديكر ، بعضيلری كرپيچ كسر ، بر قسمی ابنيه ياپار ، ديكر بر قسمی طاغلرده طاش يونتار وبر قسمی‌ده خلا پاكلردی . ايشنده بولنميانلره آغير جزيه وضع ايدر وحق هر كونك جزيه‌سنی كوننده تسليم ايده‌مه‌ين كيمسه اللری بوينده باغلی بر آی حبس اولنوردی . طاغلرده يونتمش اولدقلری طاشلری اوموزلرنده سوروكله‌مكله كتيردكلرندن كيمينك الی قيريلور ، كيمی طاش آلتنده اولور وصاغ قالانلرك آرقه‌لری ياره اولور ودها نيجه خاطر وخياله كلمدك عذابلرله معذب اولورلردی . فرعونك واتباعنك بنی اسرائيله روا كوردكلری سوء عذابی واجب تعالی بنی‌اسرائيلك اوغلانلرينك كسيلوب قيزلرينك ابقا اولنمسيله بيان وايضاح بيورمشدر . زيرا اوغلانلری قتل ايدوب قيزلرينك ابقاسی ؛ نسلك انقطاعنه بادی اولديغی كبی مصالح نسوانك فسادينی دخی موجبدر . چونكه ؛ تدارك معيشتدن طائفهٔ نسوان عاجزدر وطقوز آی مدتنده حمل ايچون چكيلان زحمتلر عقيبنده ولدك تولديله برابر قتل اولنمسی البته نفس انسانه غايت آغير كلن شيلردندر واوغلان قيزه نسبتله ابوين عندنده دها قيمتلی اولديغيچون اوغلانی قتل ايدوب قيزی ابقا ايتمك آروجه بر عذاب شديددر واوغلانسز قيز اولادينی ابقا اعدا النده اسير فراش ايتمك جهتندن بنی اسرائيله ذل وعار وعيب اولديغی جهتله فلاكت اوزرينه فلاكت ايدی .

فرعون ، بنی اسرائيلدن ظهور ايده‌جك بر اوغلان النده سلطنتنك زائل اولاجغنه دائر كورمش اولديغی بر رؤيا اوزرينه بنی‌اسرائيلك اوغلانلرينك قتل اولنمسنی امر ايتدی ومحلاته بكجيلر قويدی . دوغان اوغلانلری قتل ايدركن بنی‌اسرائيلك اختيارلری‌ده بالطبع اولويورلردی . وكلاسی « بنی‌اسرائيلك اسكيلری وفات ايديور يكيلرينی‌ده بز اولدوريورز عاقبت عمل شاقه بزم اوزريمزده قاله‌جق » ديملری وتلاشه دوشمه‌لری اوزرينه فرعون بر سنه دوغانلری قتل ايتمك وديكر سنه‌ده دوغانلری ابقا ايتمك اوزره امر ويردی .

هارون عليه السلامك عفوه تصادف ايدن سنه‌ده وموسی عليه السلامك‌ده قتله تصادف ايدن سنه‌ده دنيايه كلدكلری مرويدر .

فرعونك انواع مظالمندن خلاص ايتمك بنی‌اسرائيل حقنده نعمتلرك بويوكی اولديغندن واجب تعالی بو خلاصك نعمت عظيمه اولديغی بيان بيورمشدر .

خلاصه ؛ خير وشردن انسانه هرنه اصابت ايدرسه طرف الٰهيدن اولديغی وسرور ويره‌جك شی اصابت ايتديكنده شكرك وكدر ويره‌جك شی اصابت ايتديكنده صبرك لزومی وهر ايكی جهتده‌ده اللهك قوللرينه ابتلا وامتحانی بولنديغی بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائيل اوزرينه واقع اولان نعمتلرندن ايكنجيسنی بيان ايتمك اوزره ﴿ وَاِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَاَنْجَيْنَاكُمْ وَاَغْرَقْنَا اٰلَ فِرْعَوْنَ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴾ بيوريور .

[ای بنی اسرائيل ! ذكر ايدك شول زمانی كه اوزمانده بز سزك دريايه دخولكز سببيله دكزی فرق كثيره‌يه تبديل ايتدك واو فرقه‌لر آره‌لرنده سزك دكزی كچوب فرعونك شرندن قورتولمق ايچون دكزك بعضيسنی بعضيسنه ربط ايدوب يوللر قيلدق . بناءً عليه ؛ سزه نجات ويردك وسزك كوزيكزك اوكنده آنلرك حاللرينی كورر ونظر ايدر اولديغكز حالده فرعونی واتباعنی دكزه غرق ايتدك .]

فخر رازينك بيانی وجهله بنی اسرائيلك اون ايكی قبيله‌سی عددنجه دكز اون ايكی يول اولمش وهر قبيله بر يولدن دكزه كيرمشلر ودكز بللور كبی اولديغندن آره‌ده‌كی صو بيغينلری قبيله‌لرك بربرينی كورمسنه مانع اولمامشدر . ياخود آره‌ده‌كی صو بيغينلرندن بربرينی كورمكه پنجره‌لر آچلمش وقبيله‌لر بربرلرينك حاللرينه واقف اولارق كچمشلردر .

فرعونك هلاكی زمانی ایچون مقدر اولان وقت كلنجه جناب حق كیجه ایله بنی اسرائیلی آلوب مصردن چیقمسنی موسی علیه السلامه امر ایتدی. فقط بنی اسرائیل دوكون بهانه‌سیله قبطیلرك اللرنده بولنان زینتلرینی آلوب برابر كوتورمشلردی. فرعونك خبری اولنجه عسكرینی جمع ایله بنی اسرائیلی بالتعقیب نهایت دكزك قربنده فرعون وعسكری بنی اسرائیله یاقلاشدیلر. بنی اسرائیل آنلرك كلمسندن تلاش ایدنجه آنلر ایچون دكزده یوللر آچیلدی، كچدیلر. آنلر كچنجه فرعون اتباعیله برابر طمع ایده‌رك دكزه دالدقلرینی وعاقبت غرق اولدقلرینی واجب تعالی بو آیتله بیان بیورمشدر.

بنی اسرائیلك نجات بولوب كوزلری اوكنده دشمنلرینك هلاك اولمسی ودشمنلرینك املاك واموال واراضیسنه وارث اولملری دنیاجه الك بویوك نعمتلردندر.

شو خارق العاده معجزه‌نك ظهوری قلبلرنده اولان شكی ازاله‌یی وحضرت موسایه اطاعت وایمانلرنده انقیادلرینی موجب اولوب جمله امورك اللهك ید قدرتنده اولدیغنی بیلملرینه سبب اولدیغندن بو وقعه، حقلرنده دیانت جهتندن دخی پك بویوك نعمتدر وبو قصه‌یی عینیله بیان ایتمك؛ امت محمد حقنده دخی نعمتدر. چونكه، پیغمبریمزك اوقویوب یازمدیغی حالده وقوعاتی عینیله بیان ایتمسی معجزهٔ باهره اولدیغندن صدق نبوتنه دلالت ایدر حجت ظاهره‌در. الله تعالی‌یه مخالفت ایدنك دنیاده وآخرتده رزیل ورسوای اولاجغنه والله تعالی‌یه اطاعت ایدنلرك عاقبت سلامت بولوب سعادت دارینه نائل اولاجقلرینه بو آیتده اشارت اولنان وقوعات دلیل كافیدر. چونكه؛ فرعون وقبیله‌سنك اوقدر قوت وسلطنتلریله برابر الله تعالی‌یه عاصی اولدقلری ایچون هلاك وبنی اسرائیل فقر حال وضعفله برابر ایمان واطاعت ایتدكلری ایچون انواع عذابدن خلاص اولملری عاصینك هلاكنه وعابدك هلاكدن نجاتنه دلالت ایدر. شو حالده كچمشلرك وقوعاتی كله‌جكلره درس عبرتدر.

ایام اخیره‌ده مصرده لحدی بولنان فرعون؛ حضرت موسی زماننده غرق اولان فرعون دكلدر. لحدی بولنان فرعونك اسمی (توت آنق امن) در. حضرت موسانك زماننده‌كی فرعونك اسمی ایسه سویلندیكی اوزره (منه‌فتاح‌در) در.

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائیله واقع اولان اوچنجی نعمتی بیان ایتمك اوزره

﴿ وَاِذْ وَاعَدْنَا مُوسٰى اَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ * ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ بیوریور.

[ای بنی اسرائیل! ذكر ایدك شول زمانی كه اوزمانده بز موسی علیه السلامه قرق كیجه وعد ویردك ومیقاته كلمسنی امر ایتدك. موسی علیه السلام امرمزه امتثال ایده‌رك عهدینی ایفا ایتمك اوزره قرق كیجه مناجاته دوامه مباشرت ایتدكدنصكره ظالم اولدیغكز حالده سز بوزاغی صورتنی معبود اتخاذ ایتدیكز. حالبوكه عبادتكزی موضع لایقنك غیری‌یه وضع ایتدیككز ایچون ظالم اولدیكز. شو جنایت عظیمه‌یه جرأتكزدنصكره ندامت وتوبه ایدنجه بز شكر ایتمه‌كز ایچون سزك قصوركزی عفو ایتدك.]

فخر رازی و خازنك بیانلرینه نظراً اللهك وعدی ایله مراد؛ **میقاته كیتمسنی موسی علیه السلامه امر ایتمكدر**. موسی علیه السلامك وعدی ایله مراد؛ **قبول ایدوب درحال امره امتثال ایتمسیدر**. مصرده جناب حق موسی علیه السلامه بر كتاب انزال ایده‌جكنی وعد ایتمش وموسی علیه السلام‌ده بنی اسرائیله تبشیر ایتدیكندن فرعونك شرندن ساحهٔ سلامته چیقنجه بنی اسرائیل موسی علیه السلامدن وعد اولنان كتابی طلب ایتملری اوزرینه موسی علیه السلام جناب حقه تضرع ونیاز ایتدی. الله تعالی‌ده اوتوز كون ذی القعده‌دن واون كون‌ده ذی الحجه‌دن علاوه ایده‌رك قرق كون طور سیناده مناجات ایتمسنی امر بیوردی.

امر الٰهی‌یه امتثالاً هارون علیه السلامی بنی اسرائیلك امور وخصوصنه خلیفه تعیین ایدوب موسی علیه السلامك میقاته كیتمسی اوزرینه (سامری) اسمنده بر منافق بنی اسرائیلك الٔنده بولنان حلیاتی جمع ایدر وكندیسی قویومجی صنعتنده ماهر اولدیغندن درحال بر بوزاغی صورتی دوكر وبنی اسرائیله «ایشته سزك وموسانك معبودی بودر» دیمه‌سیله بنی اسرائیل بوسوزه اینانیر ووقت فوت ایتمكسزین همان عبادته باشلارلر. بوقدر آز بر زمانده اغفال اولنملرینك

سبی؛ دکزدن کچرکن (سامری) جبریل امینی برآت اوزرنده انسان صورتنده کوروب آتنك آیاغنی باصدیغی محللرك خارق العاده اولارق آنی صورتده یشیل چمن اولدیغنی کورمسیله بوامر غریبدن امارهٔ حیات اولدیغنه استدلال ایدر ومذکور آتك آیاغنی باصدیغی یردن آلمش اولدیغی برآووچ طوپراغی حلیاتدن دوکمش اولدیغی بوزاغی صورتنك کوکلچه‌سنه قاریشدیرر وآندن برصدا حاصل اولور. ایشته بوصدا؛ بنی اسرائیلك پك چابوق آلدانملرینه سبب اولمشدر. آیلرك حسابی هلالدن بدأ ایدوب هلال ایسه کیجه ظهور ایتدیکندن موسی علیه السلامك میقاتنده قرق کیجه تعبیر اولنمشدر. چونکه میقات؛ یالکز کیجه‌یه مخصوص دکلدی. بلکه کوندوز وکیجه مجموعی برکون صاییلیوردی. بوقصه، امت محمدك سائر امتلردن خیرلی اولمسنه دلالت ایدر. زیرا؛ بنی اسرائیل براهین قطعیه ومعجزات باهره‌یی کوزلریله کورمش ایکن برمنافقك اغفاله آلدانوب شبهه‌یه دوشملری کمال حماقتلرینه دلالت ایدر. حالبوکه امت محمد رأی العین معجزات نبویه‌یی مشاهده ایتمدکلری حالده زمان سعادتده ظهور ایدن معجزاته تمامیله ایمان ایدوب اعتقادلرینه شبهه ودینده ثباتلرینه اصلا خلل کلممشدر.

اعتقادیاتده تقلیدك محذوردن سالم اولمدیغنه شو وقوعات دلالت ایتدیکی کبی رسول اللهی تسلیه‌یه دلالت ایدر. چونکه؛ بنی اسرائیلك اعتقادلری تقلیده مستند اولوب هنوز دلائلی تدقیق ایله تقرر ایتمدیکندن بردن بره دونوویردیلر. بنی اسرائیل خالقه عبادتی ترکله مخلوقه عبادت ایدوب عبادتی محلنك غیری‌یه صرف ایده‌رك منفعتدن خالی مضرتی اختیار ایتدکلرندن نفسلرینه ظلم ایتدکلرینی جناب حق بیان ایچون «سز ظالملرسکز» بیورمشدر.

* * *

واجب تعالی بنی اسرائیله واقع اولان نعمتلردن دردنجیسنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴾ بیوریور.

[ذکر ایدك ای بنی اسرائیل! شول زمانی که او زمانده بز عظیم الشان موسی

علیه السلامه اسرار ربوبیت وعبودیتی جامع اولارق موعود اولان کتابی وسزك طریق حقه اهتدا ایتمکلککز ایچون حقله باطل وهدایتله ضلالت بینی تفریق ایدر توراتی ویردك.] سزك، موسی علیه السلامك میقاته کیتدکدنصکره شرك ایتمکزله بزموسانك امرنده اهمال ایتمدك. بناءً علیه موسی علیه السلامك شریعتنی تنظیم ایتدك.

فخر رازی وقاضینك بیانلری وجهله فرقان‌ له مراد تورات در. زیرا؛ توراتده ایکی صفت وار: برنجیسی؛ طرف الهیدن منزل کتاب اولمسی، ایکنجیسی؛ حقله باطل وکفرله ایمانه بینی تفریق ایدن حجت قطعیه اولمسیدر. یاخود فرقان‌ له مراد؛ حقله باطل بینی تفریق ایدن حضرت موسانك معجزه‌لری و دشمنلری اوزرینه نصرتیدر. هانکی معنی مراد اولونورسه اولونسون کرك کتاب وکرك فرقان بنی اسرائیلك اهتدالرینه خادم اولان انعام الهی جمله‌سندندر. چونکه؛ سنه‌لرجه فرعونك اسارتی وانواع عذابلری آلتنده ازیلمش ایکن افق نبوتدن شمس تابان کبی موسی علیه السلام انواع معجزاتله طلوع ایله قوجه فرعون حکومتنی محو ومضمحل ایده‌رك بنی اسرائیلی ساحهٔ سلامته چیقارمسی بنی اسرائیلك هدایتنه سبب اولاجغی کبی حل وحرمتی تفریق ایدر وسعادت دارینی کافل تورات کبی بر کتاب کتیرمکله خلقك دنیوی آسایشنی تنظیم واخروی اعتقادلرینی تحکیم ایتمك البته اهتدایه وسیله وسبب در.

* * *

واجب تعالی بنی اسرائیل حقنده واقع اولان بشنجی نعمتی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ اَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا اِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا اَنْفُسَكُمْ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴾ بیوریور.

[ای بنی اسرائیل ! ذکر ایدك شول زمانی که او زمانده موسی علیه السلام قومنه خطاباً « ای قومم ! بوزاغی صورتنی معبود اتخاذ ایتمکله نفسکزه ظلم ایتدیکز . زیرا ؛ عبادتی موضع لایقنك غیری‌یه وضع ایتمکله دنیا و آخرت خیراتندن محروم اولدیکز. بناءً علیه؛ شو اعتقاد فاسددن توبه ایله تضرع وتذلل ایده‌رك خالقکزك درکاهنه رجوع ایدك و واقع اولان عصیانکزه ندامت کامله ایله ندامت ایتدکدنصکره نفسکزی قتل ایدك . زیرا؛ نفسکزی قتل ایتمکز توبه‌کزك قبولنی اتمام ایده‌جکدر . چونکه نفسکزی قتل ایتمك ؛ خالقکزك عندنده سزك ایچون خیرلیدر . زیرا نفسکزی قتل ایتمك؛ شرکدن طهارت وحیات ابدیه‌یه وصلت اولدیغیچون حقکزده منفعت محضدر » دیدی وبومنوال اوزره ظهور ایدن امر الٰهی‌یی موسی علیه السلام آنلره تبلیغ ایتدی. آنلرده امر الٰهی‌یه امتثالاً توبه ایتدیلر. حضرت موسی توبه‌لرینك قبولنی بیان ایتدی ودیدی که «الله تعالی سزك توبه‌کزی قبول بیوردی . زیرا ؛ الله تعالی قوللرینك قصوری نه قدر بویوك اولسه توبه‌لرینی قبول ایله مرحمت بیوریجیدر » .]

کرچه قتل ظاهرده محنت ایسه‌ده قتل سببیله معصیت عظیمه‌دن خلاص اولمق امور دینده پك بویوك نعمت اولدیغندن جناب حق بنی اسرائیلك نفسلرینی قتل ایتملرینی حقلرنده نعمت صره‌سنده تعداد بیورمشدر .

فخر رازینك بیانی وجهله نفسلرینی قتل ایتمك عینی توبه دکلدر . بلکه توبه‌نك متممیدر . قتل اولنملری ، توبه‌لرینك قبولی ایچون شرط اولدیغی بیان اولنتجه هرکس دیزلرینی قارنلرینه ضم ایده‌رك اوتوردیلر. حق اللریله کندیلرینی قورومه‌لری توبه‌لرینك قبولنه مانع اولدیغندن قیلیجه بویونلرینی اوزاتیرلر واللریله اصلا حرکت ایتمزلردی. مقتول دوشه‌جك اولانلر قاتللرك بابالری واوغلانلری و برادرلری اولدیغندن بربرلرینی کورونجه رقت قلبك امر قتله مانع اولماسی ایچون الله تعالی قالین بر بولوط خلق ایتدی . هرکس بربرینی کورمز برحالده قوشلقدن آقشامه قدر شرك ایتمه‌ینلر شرك ایدنلری قتل ایتدیلر. آقشام اوزری موسی وهرون علیهما السلام قتل اولنانلرك چوقلغنه باقه‌رق قلبلرنده حاصل

اولان رقت آنلری دعایه سوق ایتدی . دعا ایتدیلر وجناب حق‌ده امر قتلی عفو ایتدی. آنجق عفو الٰهی کلنجه‌یه قدر پك چوقلرینك قتل اولوندقلری مرویدر .

نفسلرینی قتل له مراد ؛ **آخرك قتلی ایچون نفسلرینی تسلیمدر**. یوقسه کندی نفسلرینی اللریله قتل ایتمك دکلدر .

شریعت محمدیه‌ده ارتداد ایدن کیمسه قتل اولنور، ارتداددن توبه ایدن کیمسه قتل اولونماز. اما شریعت موساده ارتداددن توبه ایدنلرك توبه‌سنك قبولی قتل ایله برابر اولدی . چونکه احکام شرایع ؛ زمان حسبیله اختلاف ایدن احوالدن ودور آدمدن بری عباد اوزرندن جریان ایدن عادات الٰهیه‌دندر .

بیضاوینك بیاناتی وجهله بنی اسرائیلك غایت غباوت وجهالتلرینه اشارت ایچون قتل امری الله تعالی‌نك آنلری خالق اولمسی اوزرینه ترتب ایتمشدر . چونکه؛ خالق حکیمك عبادتنی ترك ایدوب غباوتده ضرب مثل اولان صیغیر صورتنه عبادت ، حماقتك نهایه‌سی اولدیغی کبی منعمنك حقنی بیلمه‌ین کیمسه‌دن او نعمتك استردادی لازم اولدیغنه اشارت اولمق اوزره بنیه‌لرینی ازاله وحیاتلرینی افنا ایتمکدن عبارت اولان قتل اولنمقله امر اولندیلر. چونکه ؛ کندیلرینه حیاتی ویرن و وجودلرینی خلق ایدن خالق تعالی‌نك شکرینی ترك ایدنجه نعمتلرینك کندیلرندن سلب ایتملریله امر اولندیلر. بناءً علیه؛ معبوده عبادتی ترك ایتملری حیات کبی مهم بر نعمتك زوالنه وسائر نعمتلردن محرومیتلرینه سبب اولمشدر .

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائیل اوزرینه واقع اولان نعمتلرندن آلتنجیسنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَ اِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسٰى لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ۞ ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ بیوریور .

[ای بنی اسرائیل ! ذکر ایدك شول زمانی که او زمانده سز موسی علیه‌السلامه خطاباً « یاموسی ! بزصورت علنیه‌ده اللهی کورونجه‌یه‌قدر سکا البته‌ایمان ایتمه‌یز » دیدیکز. سزك طاقتکز ولیاقتکز فوقنده بر شیئی طلبه جرأتکزدنطولایی قهر وغضبمزدن نشئت ایدن یلدیریم سزی نظر ایدوب کورر اولدیغکز حالده مؤاخذه ایتدی، هلاك اولدیکز. وفات ایدوب بر مدت میت اولدقدنصکره بزسزی شکر ایتمکز ایچون احیا ایتدك .]

بیضاوی وخازنك بیانلرینه نظراً الله تعالی‌یی صورت علنیه‌ده کورمك ایسته‌ین حضرت موسی ایله میقاته کیدن یتمش کیشی اولدیغی مرویدر و فرط عناد وتعندلرینه بناءً بو دنیاده محال اولان شیئی طلب ایتدکلرندن کندیلرینه سمادن صاعقهٔ نار اصابت ایده‌رك هلاك اولمشلردر . چونکه ؛ آنلر جناب حقی اجسامه تشبیه ایدوب اجسامی مقابل ومحاذی اوله‌رق کوردکلری کبی واجب تعالی‌یی کورمك طلبنده بولندیلر . حالبوکه واجب تعالی‌یی بونلرك طابی وجه اوزرینه کورمك محالدر . اما الله تعالی‌یی بودنیاده بزم بیلدیکمز رؤیتك کیفیتندن منزه اولارق آخرتده مؤمنلرك بلا کیف ولامثال کوره‌جکلری نصوص قرآنیه واحادیث نبویه ایله ثابتدر . انبیاء عظام حضراتندن بعضیلرینك بودنیاده بعض احوالده کوردکلری مروی ایسه‌ده آحاد امتدن برینك بودنیاده جناب حقی کورمسی ممکن دکلدر .

صاعقه ؛ سمادن نازل اولان بر آتش یاخود شدتلی بر صیحه ویاخود ملائکه‌دن بر نوع عسکردر . صاعقه‌نك مؤاخذه‌سیله هلاك اولانلری جناب حق بر کیجه و کوندوز میت قالدقدنصکره احیا بیورمشدر. چونکه ؛ تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله بونلر هلاك اولونجه موسی علیه‌السلام واجب تعالی‌یه تضرع ونیازده بولونور ودیرکه « یاربی ! امر ایتدك، امرکه امتثالاً بونلری دیری اولارق بن کتیردم . بنی اسرائیلك بویوکلری واولولری بونلردر . شمدی هلاك ایتدك . بن ، بنی اسرائیله نه‌جواب ویره‌یم . یاربی ! لطف وکرمکدن بونلری احیا ایت که کتیردیکم کبی کوتوره‌یم » عنوانده موسی علیه‌السلامك استرحامی اوزرینه جناب‌حق آنلری احیا بیورمشدر. صاعقه ایله هلاك اولانلری تکرار

احیا بیورمق احیا اولونانلر حقنده نعمت اولدیغی کبی سائر بنی اسرائیل حقلرنده دخی نعمت عظمی اولدیغندن جناب حق جمله بنی اسرائیل حقنده نعمت صره‌سنده تعداد بیورمشدر . چونکه ؛ کوزلری اوکنده هلاك اولانلرك احیا اولنمسی قدرة‌اللهه پك بویوك بردلیل وایمانلرنده ثباته وسائر مقاصد اخرویه‌یه اهتدالرینه سبب اولدیغندن البته بواحیا جمله‌سی حقنده نعمت اولمشدر .

فخر رازینك بیانی وجهله بووقعه بنی اسرائیل حقنده نعمتدر . چونکه ؛ تائب ومستغفر اولسونلر دیه وفات ایتدکدنصکره احیا ایتمك آنلر حقنده عین نعمت اولدیغی کبی زمان سعادتده بولونانلرك نبوت رسول اللهی انکارلرینی موسی علیه‌السلامك نبوتنی انکار ایدنلرك انکارلرینه تشبیهله عصر سعادتده بولونان یهودیلری انصافه دعوت ایتمکدر .

بو وقعه‌ده رسول‌اللهی تسلیه واردر . زیرا نبوتی انکارك انبیاء سائره‌نك امتلرنده دخی واقع اولدیغنی بیان ایتمك؛ امتنك انکاری رسول‌اللهه مخصوص اولمایوب جمیع انبیانك امتلرنده وقوعنی بیان البته رسول‌اللهی تسلیه‌در . چونکه ؛ عمومی اولان بلانك طیب اولمسی عادتدر .

الله تعالی‌یی رؤیت ، آخرتده واقع اولاجق ایسه‌ده دنیاده طلب ایتمك منکراتدن اولدیغندن ودعوای نبوتی اثباته کافی معجزه اظهارندنصکره تکرار دلیل طلب ایتمك عناد واستکباردن عبارت اولدیغی جهتله بوطلبلری هلاکلرینی موجب اولمشدر .

ابوالسعود افندینك بیانته نظراً صاعقه ایله وفات ایدنلر میت اولارق بر کون بر کیجه قالدیلر، بعده احیا اولوندیلر . یاخود صاعقه‌ایله وفات ایتمدیلر بلکه صاعقه آنلرك وجودینه لرزه ویردی عقللری ضایع اولدی وهلاکه قریب برحاله کلدیلر بعده افاقت بولدیلر دیمکدر .

خلاصه ؛ بنی اسرائیلدن بر طائفه‌نك « اللهی کورمه‌ینجه ایمان ایتمه‌یز » دیدکلری وبو سوزلری اوزرینه آنلری صاعقه اخذ ایدوب هلاك اولدقلری وهلاکدنصکره واجب

تعالی‌نك آنلری احيا ايتديکی وشو نعمته قارشی آنلر اوزرينه شكرك واجب اولديغی بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

∴

واجب تعالی بنی اسرائيل حقنده واقع اولان يدنجی نعمتنی بيان ايتمك اوزره ﴿ وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾ بيوريور .

[بز عظيم الشان سزك اوزريكزه بولوطی كولكه قيلدق وسزك اوزريكزه قدرت حلواسی دنيلان طاتلی يكمزی وسميز قوشلری سمادن انزال ايتدك وبزم سزی مرزوق ايتديكمز رزقك كوزللرندن يييك ديمكله من وسلوی‌دن اكل ايتمكی سزه مباح قيلدق . حالبوكه آنلر كفران نعمت ايتمك وحقوق وكرمی اونوتمغله بزه ظلم ايتمديلر ولكن كندی نفسلرينه ظلم ايتديلر .] زيرا ؛ كفران نعمت ايتمكله نفسلرينه عائد اولان فوائددن محروم اولديلر .

بيضاوی وخازنك بيانلری وجهله غمام له مراد ؛ بنی اسرائيلك (ارض تيه) ده حرارت شمسدن حضرت موسايه شكايت ايتملری اوزرينه موسی عليه السلامك دعاسی اثری اولارق آنلری حرارت شمسدن كولكه‌سيله الله ذو الجلالك مسخر قيلديغی بولوطدر. چونكه ؛ (صحرای تيه) ده حرارت شمسدن آنلری محافظه ايده‌جك بر كولكه اولمديغندن انلر هر نره‌يه كيدرلرسه بر بولوطك كولكه‌سی آلتنده راحت ايتملری حقلرنده پك بويوك نعمت اولديغی بو آيتله بيان بيورلمشدر. مَنّ ؛ صباحه قارشی آغاجلر اوزرينه اينر وكونه طوغدقدنصكره طوپلانير طاتلی بر نعمتدر . هركس بر كون و بر كيجه يته‌جك قدر طوپارلايوب بونكله تغدی ايدركن « طاتلی كفايت ايندی طوزلی ايسترز » ديه‌لری

اوزرينه موسی عليه السلامك دعاسيله الله تعالی (سلوی قوشنی) احسان ايتدی . هركس هركون كنديسنه كفايت ايده‌جك مقداری بو ايكی نوع نعمتدن طوپلارلر ويالكز جمعه كونی ايكی كونلك رزق جمع ايدرلردی . چونكه ؛ جمعه ايرتسی كونی هيچ بر شی نازل اولماديغندن او كون آچ قالماسونلر ديیه هر ايكی كونك ارزاقنی جمعه كونی جمع ايتمكه مساعده اولونمشدی .

امام بخاری ومسلمك اتفاقلريله (سعيد بن زيد) حضرتلرندن روايت اولونان بر حديثده رسول الله « كمأة (من) دندر وصويی كوزه شفادر » بيورمشلردر. بو حديث شريفه نظراً بو نوع مانطار امت محمد ايچون بنی اسرائيلك منّی منزله‌سنده‌در. بو نوع مانطارك صويی بعض ادويه ايله برابر كوزه شفا ديمكدر ، يوقسه يالكز صويی داملاتيلورسه شفا ديمك دكلدر . بعضيلری يالكز صويی داملاتيلورسه كنديسنه مخصوص بر آجی ايله شفا اولور ديمشلرسه‌ده مانطارك صويی هر آغری‌يه منفعتی موافق كليه‌جكی تفسير خازنك جملهٔ بياناتندندر. شو حالده طبيبه مراجعت لازمدر وياخود ايی بر تجربه‌يه محتاجدر . بنی اسرائيل « من » و « سلوی » يی جمع وادخار ايتمه‌مكله مكلف اولدقلری حالده ادخار ايتدكلرندن تعفن ايتمش وقوردلانمشدر. زيرا ؛ امر الٰهينك خلافنه حركتده دائما ضرر اولوب منفعت اولميه‌جغی نيجه يوز بيكلرجه وقوعاتله ثابتدر . ايشته بنی اسرائيلك شو وقوعاتی دخی شرعك خلافنه حركتده فائده اولمديغنی اثبات ايتمشدر . ادخار اولونمامق لازم ايكن امر الٰهينك خلافنه ادخار ايتدكلرندن دنياده اداسز وآخرتده حساب وعذابسز نائل اولدقلری نعمتی غيب ايتمكله نفسلرينه ظلم ايتديلر. بناءً عليه ، كفران نعمت ايله نعمتلری زائل اولمشدر. چونكه ؛ هر وقت تازه تازه نازل اولوب هر كونك رزقنی هر كون جمع ايدوب يارينكی كون ايچون حاضرلق ياپمامالرينی امر ايتديكی حالده آنلر امر الٰهينك خلافنه حرص وطمع ايتدكلرندن (الحريص محروم) فحواسنجه زحمتسز نائل اولدقلری رزقلردن محروم اولمشلردر .

زمان سعادتده بولونان يهوديلرك آباء واجدادلرينه احسان اولونوب كفران نعمت سببيله محروم اولدقلرينی بيانله عصر سعادت يهوديلری رسول اللهك نبوتنی تصديقه دعوت

اولونمشلردر. چونکه ؛ رسول الله عموم ناسه مبعوث بر رسول ذیشان اولوب حقلرنده پك بويوك نعمت اولديغندن اجدادلری کبی بو نعمتك قدرینی بیلمزلرسه دنيوى واخروى جمله نعمتدن محروم وخسران ابدی‌یه دوچار اولاجقلرینه اشارت اولونمشدر .

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائیله احسان ایتدیکی نعمتلردن سکزنجیسنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَداً وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّداً وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴾ بیوریور .

[ذكر ایدك ای بنی اسرائیل! شول زمانی که بز او زمانده سزه شو مقر انبیا اولان قریه‌یه ـ که بیت مقدسدر ـ کیرك واو قریه‌نك مأکولاتندن بول بول ایسته‌دیککز یردن ییك سزك ایچون مباحدر واو قریه‌نك قپوسندن سجده ایدر اولدیغکز حالده داخل اولك ودییك که « یاربی ! بزدن صدور ایدن خطایا ومعاصی‌یی تنزیل ایت . مقتضای بشریت ارتکاب ایتدیکمز جرمزی عفو بیورمکی رجا ایدرز » عنوانندە استرحامده بولنك که بزده خطایاکزی مغفرت ایده‌لم دیدك وبویله دیمکله سزه نصایح مهمه‌ده بولوندق وسزدن عبادت وطاعتله احسان وامرمزه امتثال ایدنلرك ثوابلرینی بززیاده قیلارز دیمکله سزی عبادته ترغیب ایتدك .]

قریه‌یه دخول ایله امر ؛ امر تکلیفیدر . قریه ایله مراد ؛ اریحا ویا مصر اولمق احتمالی وارسه‌ده اصح اولان فخر رازی وقاضینك بیانلری وجهله بیت مقدس در . بو امر (ارض تیه) ده قرق سنه قرارلرینی بیتیردکدنصکره واقع اولمشدر . ابوالسعود افندینك

بیانی وجهله ایسته‌دکلری یرده بول بول ییمکله امر ایتمك ؛ او قریه‌ده اقامت ایتملری واسکان اولنملری امرینی‌ده متضمندر .

بیت مقدسده اهالی تجمع ایتدکلری ایچون قریه دنیلمشدر . باب‌ له مراد باب حطه‌ در . واجب تعالی باب حطه‌دن کیررلرکن سجده ایله کیرمکی امر ایتمشدر . سجده ایله مراد ؛ کمال تذلل وتواضعدن عبارت اولان تراب مذلته یوزینی سورمك معناسنه سجده‌ در ، یاخود رکوع معناسنه‌در . هرهانکی معنی مراد اولونورسه اولونسون (ارض تیه) دن خلاص اولملرینه تشکر معناسنی مشعردر .

حطه ؛ بزم مطلوبمز کناهلریمزك محو اولمسیدر . یاربی ! بزم کناهلریمزی دفتر اعمالمزدن تنزیل ایت دیمکدر . یعنی « حطه دییك اگر سز بویله دیرسه‌کز بزده خطالریکزی مغفرت وارباب احسانك اجرلرینی زیاده ایدرز » دیمك اولور .

مدارکده بیان اولندیغی وجهله حطه دیمه‌نك عاصیلره توبه و کفارت ، مطیع ومنقاد اولان مؤمن خالصلره ترفیع درجات اولدیغنه اشارت ایچون واجب تعالی مغفرتی وثوابده زیاده‌یی حطه دیملری اوزرینه تفریع بیورمشدر .

زیاده ایله مراد ؛ امر آخرتده زیاده اولدیغنه نظراً ثوابك زیاده‌لنمسی‌ در . اما امور دنیاده زیاده اولدیغنه نظراً رزقده وسعتی واو قریه‌نك غیری بشقه قریه‌لرك فتح اولنمسی کبی نعمت دنیانك زیاده‌ سی‌ در .

خلاصه ؛ بنی اسرائیله (ارض تیه) دن خروج وقریهٔ مقدسه دخول تکلیف اولندیغی وقریهٔ مقدسده اکل اولنمق شانندن اولان نعمتلرك اکلنه اذن ویرلدیکی وقریه‌نك قپوسندن کیررکن (ارض تیه) دن خلاصه وارض مبارکه دخوله شکر اولمق اوزره سجده ایله امر اولنملری وحطه کلمه‌سیله استغفار ایتملری وبو استغفارك عاصیلرك مغفرتلرینه ومطیعلرك

ترفیع درجاتنه سبب وهر زمان انسان ایچون امر الهی‌یه امتثال باعث فوز وفلاح وسبب سعادت وسلامت اولاجغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائیله کلمهٔ استغفاردن معدود اولان « حطه » کلمه‌سنی تکلم ایتملریله امر ایتدیکنی بیاندنصکره مخالفت ایدنلرك مخالفتلرندن طولایی هلاك اولدقلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلاً غَيْرَ الَّذِى قِيلَ لَهُمْ فَاَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزاً مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴾ بیوریور .

[بزم حطه دیملرینی امر ایتمکلکمز اوزرینه طاعات الهیه‌مزدن خروج ایدن ظالملر کندیلرینی ارشاد واصلاح ایچون سویلملرینی امر ایتدیکمز سوزی امر اولندقلری سوزدن غیری بر سوزه تبدیل ایتدیلر .] چونکه ؛ بز آنلره « کناهمزی عفو ایت » معناسنه حطه دییك دیدك آنلر امرمزی استخفاف طریقیله « حنطهٔ حمراء » یعنی « قیرمزی بغدای ایسترز » دیدیلر و رکوع ایتملری ایچون قپونك کمری آشاغی‌یه ایندیکی حالده اوطوراقلری اوزرینه اوطورمق صورتیله قپویی کچه‌رك قولاً وفعلاً مخالفت ایتدیلر . [بناءً علیه ؛ بز عظیم الشان طاعتمزدن خروجله ظلم ایدن ظالملر اوزرینه سمادن فسقلری سببیله طاعون انزال ایتدك . اوطاعونله هلاك اولدیلر .] بعض تفاسیرده بیان اولندیغنه نظراً بر ساعتده ییکرمی درت بیکلرجه کیشینك وفاتی مرویدر .

بیضاوینك بیانی وجهله سبب نجاتلری اولان کلمه‌نك یرینه سبب هلاکلری اولان کلمه‌یی وضعله ظلم ایتدکلرندن درحال هلاك اولمشلردر .

هلاکلرینه سبب ؛ امر الهی‌یه مخالفت اولدیغنه اشارت ایچون عذابك انزالی امر

اولندقلری سوزی تبدیل ایتملری اوزرینه ترتب ایتدیکندن فا لفظیله ایراد اولنمش وشو تبدیل سببیله ظالم عنوانی احراز ایتمکه لایق اولدقلرندن جناب حق ایکی دفعه ظالم اولدقلرینی بیان بیورمشدر .

ذکر الهی‌یی بیان حقنده وارد اولان الفاظی معناده موافق لفظ آخره تبدیل جائز ایسه‌ده تبدیل اولنمقسزین عین لفظله ادا ایتمك اولی اولدیغنه آیت دلالت ایتدیکی کبی معناده مغایر لفظ آخره تبدیل ایتمك جائز اولمادیغنه وتبدیله جرأت ایدن کیمسه‌نك ظالم وفاسق اولدیغنه دخی آیت صراحتله دلالت ایدر .

عاصی اولانلرك اولاً توبه وثانیاً عبادتله مشغول اولملری اولی اولدیغنه اشارت ایچون واجب تعالی سورهٔ اعرافده اولاً حطه ایله استغفار وثانیاً سجده ایله عبادت ایتملرینی امر بیورمشدر . اما کناهکار اولمیانلره اولاً عبادت وثانیاً هضم نفس ایدوب تعجبی ازاله وتوبه ایله مشغول اولمق افضل اولدیغنه اشارت ایچون بو آیتده اولاً سجده ایله عبادت وثانیاً حطه کلمه‌سیله استغفار ایتملرینی امر بیورمقله ایکی سوره‌ده ایکی فرقه‌نك حکملرینی آیری آیری بیان بیورمشدر .

ابو السعود افندینك بیانی وجهله بنی اسرائیلك کمال قباحتلرینه اشارت ایچون ضمیر موضعنده اسم ظاهر وظلملرینی تصریح ایچون اسم موصول وارد اولمش وطرف الهیدن امر اولندقلری توبه واستغفارك بدلنه بشقه کلمه استعمال ایتمکله امر الهی‌یی استخفافلری سببیله واقع اولان ظلملری هلاکلرینه بادی اولدیغندن سمادن نازل اولان بر عذابله هلاك اولمشلردر . بونلرك فسقلری اول وآخر دوام ایتدیکنه اشارت ایچون فسقلرینی بیان حقنده ماضی ومضارع صیغه‌لریله وارد اولمشدر .

خلاصه ؛ بنی اسرائیله برچوق نعمتلر ویردیکی وخیره وسعادته وسیله اولاجق شیلرله امر اولندقلری وبو اوامره امتثال ایتمه‌یوب طاعتدن خروج ایده‌رك ظالم وفاسق اولملری سببیله عذاب الهی ایله هلاك اولدقلری بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائیله ویرمش اولدیغی نعمتلردن طقوزنجی نعمتی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذِ استَسْقٰى مُوسٰى لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴾ بیوریور .

[ذکر ایدك ای بنی اسرائیل ! شول زمانی که اوزمانده موسی علیه‌السلام قومی ایچون صو طلب ایتدی. بزموسی علیه‌السلامه « سن عصاکی طاشه‌وور » دیدك . امرمزه امتثالاً موسی علیه‌السلام عصایی طاشه وورونجه طاشدن اون‌ایکی پیکار قاینادی . هرناس ایچون صو آلنه‌جق موقعلر طرف نبوتدن تعیین اولندیغندن اون‌ایکی فرقه‌دن هر بورلری صو ایچه‌جك محللرینی محقق اولارق بیلدیلر . بینلرنده صو ایچون اصلا نزاعه محل قالمادی وطرف الٓهیدن بنی اسرائیله خطاباً « اللهك رزقندن ییك وایچك وانواع فسادایله فساد ایدیجی اولدیغکز حالده ارض اوزرنده افساد ایتمه‌یك » دنیلدی که فساده سعی ایتمکدن کلیاً منع اولنمشلردر .]

بومسئله ، بنی اسرائیل حقنده دنیا وآخرته متعلق پك بویوك نعمتلری جامعدر . چونکه ؛ (صحرای تیه) ده اصلا صو اماره‌سی اولمادیغی حالده صوسزلقدن هلاکه قریب اولدقلری برزمانده مأمول ایدلمه‌ین برطاشه عصایی وورمقله بوتون بنی اسرائیلك احتیاجاتنه کافی نزاعدن خالی صویك جریانی دنیاجه راحتی موجب اولان نعمتلرك اك بویوکی وخیرلیسیدر. چونکه صو؛ هرشیئك مابه‌الحیاتی اولدیغی کبی انسانلرك حیاتنك بقاسنه خادم ودوامنه وسیله اولان سبیلرك اك بویوکیدر . زیرا ؛ صو اولمادقجه انسان ایچون یاشامق ممکن اولاماز .

صویك جریانی ، صانعك وجودینه وقدرتنه وموسی علیه‌السلامك نبوتنك صدقنه دلالت ایدن دلائلك اعظمی اولدیغی جهتله امور دینده دخی بویوك معجزات ونعمتدر .

فخر رازینك بیاننه نظراً عصا ایله مراد؛ **حضرت موسانك النده اژدرها اولان عصای** مشهوره‌در . حجر له مراد ؛ مطلقا جنس حجردن بریسی اولمق احتمالی اولدیغی کبی درت کوشه‌لی بر حجر معین اولمق احتمالی دخی واردر . بو احتماله نظراً حضرت موسی امر الٓهی اوزرینه او طاشی کندی خورجنده طاشیر وصویه احتیاج حس ایتدیکنده بر مناسب محله قور ، عصایی وورر ، درت کوشه‌نك هربرندن اوچر پیکار جریان ایدر وبنی اسرائیلك اون ایکی قبیله‌سنك هر برینه بر پیکار تعیین اولنه‌رق هر کسك کندی پیکارندن صو آلوب احتیاجلرینی دفع ایتدیکی مرویدر وبو ایکنجی احتمال مفسرین بیننده مشهوردر .

فاعل مختار اولان صانع تعالی‌نك وجودینه وقدرت کامله‌سنه ایمان ایدن مؤمن اوفاجق بر جسمدن آلتیوز بیك نفوسدن دها زیاده بنی اسرائیلك احتیاجنه کافی صویك جریاننه تعجب ایتمز . چونکه ؛ قدرت الٓهیه‌یه نسبتله بو مثللو احوال خارق‌العاده‌نك اهمیتی یوقدر. زیرا؛ آن واحدده واجب تعالی هرشیئی خلقه قادر اولونجه جسم صغیردن بویوك صولری خلقه دخی قادردر .

غزوات سنیه‌نك بعضیلرنده اصحاب کرامك صویه محتاج اولدقلری زمان بزم پیغمبریمز ﷺ ك پارمقلری آره‌سندن کافی مقدار صویك جریانی دخی بوقبیل معجزات باهره‌دندر. شوقدرکه فخر رازینك بیانی وجهله بزم پیغمبریمزك بوبابده‌کی معجزه‌سی دها قویدر . زیرا ؛ صویك طاشدن چیقوب قاینامسی عادتدر لکن پارمقلرك آره‌سندن قاینامسی وجریانی معتاد دکلدر . شوحالده موسی علیه‌السلامك معجزه‌سنده‌کی غرابت صوچیقمایان برطاشدن بوصو یوق ایکن عصایی وورمقله وار اولمسیدر . طاشدن صویك جریانی هر زمان کورولمکده‌در. اما بزم نبیمزك معجزه‌سی هم یوق ایکن صویك وار اولمسی، هم‌ده معتاد اولمایان پارمقلردن جریان ایتمسیدر . بناءً علیه؛ پیغمبریمزك معجزه‌سی ایکی جهتله خارق‌العاده‌یی متضمندر .

موسی علیه‌السلامك بومعجزه‌سی الله تعالی‌نك قدرت کامله‌نه وعلم تامنه دلالت ایدر .

زیرا ؛ اوفاجق بر طاشـدن بویوك بر صـویك جریانی واون ایکی قبیله‌یه کوره اون ایکی پیکاره تقسیم اولنمسی وعصایی وورنجه ظهور ایتمسی واحتیاج بیتنجه‌یه قدر جریان ایدوب احتیاج بیتنجه کسیلمسی البته قدرت کامله اثریدر .

ابوالسعود افندینك بیاننه نظراً حجر ؛ طور سینادن آلنمش وحضرت موسی کیتدیکی محله کوتورر مبارك برطاش اولدیغی ویاخود حضرت آدمله جنتدن ایتمش واولاد آدمدن انبیایه توارث طریقیله انتقال ایده‌رك عصا ایله برابر شعیب علیه السلامه کلمش وشعیب علیه السلامك ده عصا ایله برابر موسی علیه السلامه تسلیم ایتدیکی طاش اولدیغی مرویدر ، العلم عند الله.

* * *

واجب تعالی بنی اسرائیلك صبرسزلقلرندن بعضیلرینی بیان ایتمك اوزره

﴿ وَاِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسٰى لَنْ نَصْبِرَ عَلٰى طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْاَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا ﴾ بیوریور .

[ذکر ایدك ای بنی اسرائیل ! شـول زمانی که او زمانده « من » و« سلوی » یی ییوب وقدرت الهیه ایله طاشـدن جریان ایدن صودن ایچوب مشقتسز تعیش وراحت ایدرکن دنیایه میل ومحبتکزدن ناشی غفلت اوزره دیدیکزکه « یا موسی ! بز طعام واحد اوزره البته صبر ایده‌مه‌یز . بناءً علیه ؛ ربکه دعا ایت بزم ایچون ارضك بیتیردیکی اکشی وطاتلی اوتلر ومزاجی صـونوتمق ایچون اکل اولنان قباق وخیار وقوت مزاج ایچون خلق اولنان بغدای وهضمی قولای اولان مرجك واکله اشتها وایسته‌ك ویرن صوغاندن بزم آرزو ایتدیکمز نعمتلری ربك تعالی یردن چیقارسون بزاکل ایده‌لم که اومثللو نعمتلردن محروم اولمیه‌لم » .] ایشته سز بویله دیمکله موسی علیه السلامه اصرار ایتدیکز .

بیضاوینك بیانی وجهله طعام واحدله مراد ؛ (ارض تیه) ده اکل ایتدکلری « من »

و « سلوی » در . مختلف اولمایوب دائما برسیاق اوزره بولندقلرندن طعام واحد دینمشدر . بنی اسرائیل مصرده زراعتله مشغول اولوب یردن بیتن خضروات وسائره ایله الفت ایتمش اولدقلرندن او کبی شیلری طلبده بولنمشلر وبر طعام اوزره دوام انسانه ملال ویروب اشتهاجه نقصان ایراث ایتدیکندن هوا وهوسلرینه تبعاً ایسته‌مشلردر . بومثللو نعمتلر صحراده وایصسز چوللرده بولونمایوب معمور بلده‌لرده بولندیغندن بووسیله ایله معموره‌لره واصل اولوب (صحرای تیه) دن قورتولمق ایسته‌مشلردی . اللرنده بولنان « من » و « سلوی » یه قناعت ایتمیوب باشقه شیلر طلب ایتمك معصیتدر دینه‌نلر وارسه‌ده اصح اولان برنعمته نائل اولان کیمسه دیکر نعمتی طلبدن ممنوع اولمادیغی جهتله بنی اسرائیلك دیکر نعمتلری طلبلری معصیت دکلدر . یالکز جناب حقك آنلره زحمتسز ویرمش اولدیغی رزقه قناعت ایتمیوب (صحرای تیه) ده موجود اولمیان شیلری طلب ایتمکله موسی علیه السلامی ازعاج ایتدکلرندن طولایی عتاب الهی‌یه مستحق اولمشلر وحرص وطمعلرینه بناءً زمان سعادتده بولنانلر توبیخ اولنمشلردر .

* * *

واجب تعالی قوم موسانك موسی علیه السلامه « بز دائما بر سیاق اوزره طعامه صبر ایده‌مه‌یز ، بزم ایچون ربك تعالی‌یه دعا ایت‌ده انواع اطعمه خلق ایلسون » دیملری اوزرینه موسی علیه السلامك کلامنی بیان ایتمك اوزره

﴿ قَالَ اَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذٖى هُوَ اَدْنٰى بِالَّذٖى هُوَ خَيْرٌ اِهْبِطُوا مِصْرًا فَاِنَّ لَكُمْ مَا سَاَلْتُمْ ﴾ بیوریور .

[موسی علیه السلام آنلره جوابنده توبیخ وتکدیر طریقیله دیدی‌که « سز خیر اولان اطعمه‌کز مقابلنده آندن دها آشاغی ودها عادی اولان شیئی ایسترسکز واعلی اولان

نعمتکزی ادنایه‌می تبدیل ایدرسکز؟ اوحالده فرعونك مملکتی وقبط اهالیسنك قطعه‌سی اولان مصره اینیك .] زیرا؛ مصرده انواع محن و مشقت وزحمت وفلاحت وزراعتله سزك ایستدیککز شیلر موجوددر. بیك درلو محنتله آرادیغکزی اوراده بولورسکز» دیمکله قومی تکدیر واللرنده‌کی نعمتك ایستدکلری نعمتلردن دها خیرلی اولدیغی بیان بیورمشدر.

بیضاوینك بیانی وجهله خیر اولان نعمت له مراد؛ **من و سلوی** در. چونکه؛ «من» و «سلوی» أتله بال یعنی طاتلی ایله طوزلی اولدیغندن وجوده منفعت ولذت ویردیکی وسعی وعمله محتاج اولمقسزین حاصل اولوب وجوده زحمتسز ویارایشلی بر نعمت اولدیغی جهتله بنی اسرائیلك ایستدکلری صوغان، صارمساق کبی خضرواتدن البته خیرلیدر.

بنی اسرائیلك اوتسز وصوسز (صحرای تیه) ه کلملرینه موسی علیه‌السلام سبب اولدیغندن طولایی ایکیده برده حضرت موسایی ازعاج ایتمکدن خالی قالمازلردی. آرزو ایتدکلری شونعمتلرك (صحرای تیه) ده بیتمیه‌جکنی بیلدکلری حالده (صحرای تیه) دن قورتولمق امنیه‌سیله موسی علیه‌السلامی ازعاج ایدرلردی. بو محاوره، قدماء بنی اسرائیل ایله موسی علیه‌السلام بیننده واقع اولدیغی حالده اولاد بنی اسرائیل اجدادلرینك اثرینه اتباع ایتدکلرندن زمان سعادتده بولنانلره خطاب اولنمشدر. چونکه آباء واجدادلرندن واقع اولان خطالری تحسین ایتدکلرندن آنلرده توبیخه مستحق اولمشلردر.

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائیلك عصیانلری سببیله مبتلا اولدقلری ذل ومسکنته وغضب الٓهی‌یه مظهر اولدقلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاؤُ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴾ بیوریور.

[آنلر اشیاء خسیسه‌یی ایسته‌مکله نفسلرینی ذلیل وحقیر قیلدقدنصکره آنلر اوزرلرینه ذل ومسکنت ضرب اولندی] زیرا؛ نفسلرینه خیانت ایدوب قلبلری قساوتله

دولدیغندن شقاق ونفاق طبیعتلرنده بر اتخاذ ایتمکله ذل ومسکنته مبتلا اولمشلردر. بناءً علیه؛ یهود ملتی هرزمده کورولسه ذلیل وحقیر کورولور ونه قدر زنکین اولسه‌لر فقیر بر حالده سفالت ایچنده یشارلر وآنلردن زیاده ماله حریص بر ملت کورولمز ومعیشتلریده هرملتك معیشتندن دها آشاغیدر. [ذل ومسکنت کندیلرینی احاطه ایتدکدنصکره سرائر عباده مطلع اولان الله تعالینك غضبنه مقارن اولدیلر وغضب الٓهی ایله رجوع ایتدیلر. شو غضب الٓهینك نزولنه سبب؛ آنلر اللهك آیتلرینه کفر ایدوب وبغیر حق انبیایی قتل ایتملریدر] طبیعتلرنده اولان بغض وعداوت وحسد آنلری کفران نعمته سوق ایتدی یالکز کفرله اکتفا ایتمه‌دیلر. کندیلرینه معالیٔ دینیه‌یی تعلیم وصلاح ونجاتلرینه سعی ایدن انبیاء کرامی قتله جرأت ایتدیلر وبو جرأتلرینك سببی؛ [آنلر عصیان ایدوب جناب حقك کندیلرینه تعیین ایتمش اولدیغی حدود الٓهیه‌یی تجاوز ایتملریدر.] حق اوقدر تجاوزاتده بولندیلرکه، آنلردن فرح ونجات امیدی قالمادی. عناد واستکبارلری حدنی تجاوز ایتدیکندن غضب الٓهی‌یه مظهر وذل ومسکنته الیق اولدیلر.

بیضاوینك بیانینه نظراً اللهك آیتلری ایله مراد؛ دریادن یول بولوب کچملری، بلوطك کولکه‌لمسی، من وسلوینك نزولی، طاشدن صویك جریانی، تورات وانجیل کبی کتابلرك نازل اولمسی، توراتده‌کی آیت رجم ورسول اللهك اوصافنی بیان ایدن آیتلری انکارله کفرلرنده اصرار ایتملری، زکریا ویحیی واشعیا وسائره کبی انبیاء کرامی قتله جرأت ایتملریدر. زیرا اوفاجق کناهلره جرأت؛ کبیره‌یی ارتکابه سبب اولور. بناءً علیه انسانك کناه کبیره‌یی ارتکاب قورقوسندن کناه صغیره‌نك سمتنه اوغرامامسی لازمدر. چونکه نفس؛ احکام شرعیه‌یی اخلاله آزدن باشلار، کیتدکجه جرأتلنیر وحرصله‌نیر واویله بر حاله کلورکه کبیره‌لر کوزینه هیچ کورینور. حتی بر درجه‌یه واریرکه دین مبینی بوتون بوتون انکاره جرأت ایدر وبوندنصکره هرنه سویله‌نسه دیکله‌مك احتمالی قالماز وبو حال هرزمان فاسقلرده کورولمکده‌در.

بونلره نازل اولان غضب الٓهینك سببی؛ **کفر وانبیالی قتل** ایتملری اولدیغی کبی **عصیانه وحدود الٓهیه‌یی تجاوزلری** دخی سبب اولدیغنه اشارت ایچون (ذلك) لفظی ایکی کره ذکر اولنمشدر. چونکه؛ دنیاده ذلیل وحقیر وآخرتده غضب الٓهی‌یه مظهر

اولمق هر ایکی جهتده فسادی موجب اولدیغندن سببیٔ بیانده تأکید اولنمشدر . بناءً علیه ؛ بر کره ذل ومسکنتلرینه سبب کفرلری و بر کره‌ده عصیانلری وحدود الٰهیه‌یی تجاوزلری اولدیغی بیان اولنمشدر .

انبیاء عظامك قتلی هرحالده بغیر حق اولورسه‌ده انسانك بحق قتلنی موجب اولان قتل وزنا وارتداد کبی آنلر عندنده قتلی ایجاب ایدر اسبابدن برسبب دخی اولمادیغی حالده قتل ایتدیلر دیمکدر .

*
* *

واجب تعالی اهل کتابه عصیانلری سببیله نازل اولان عذابی بیاندنصکره اهل ایمانه واصل اولاجق اجر عظیمی بیان ایتمك اوزره ﴿ اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَالَّذٖينَ هَادُوا وَالنَّصَارٰى وَالصَّابِئٖينَ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحاً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾ بیوریور .

[شول کیمسه‌لرکه آنلر دین محمدی ایله تدین واخلاص اوزره ایمان ایتدیلر وشول کیمسه‌لرکه آنلر دین موسایی قبولله یهودیتی ویا دین عیسایی قبولله نصرانیتی اختیار ایتدیلر ویاخود دین نوحی اختیارله صابئیتده قالدیلر . آنلردن اللهك وحدانیتنه ویوم آخرته ایمان ایدوب عمل صالح ایشله‌ین کیمسه‌لر ایچون ربلری عندنده اجرلری واردر وآنلر اوزرینه عذاب وعقابدن خوف اولمادیغی کبی آنلر محزون‌ده اولمازلر .]

یعنی؛ شول کیمسه‌لرکه آنلر لسانلریله ایمان ایتدیلر و امت موسادن یهودی وامت عیسادن نصاری وملکلره عبادت ایدن صابئیه‌دن اولدقلری حالده دین اسلام ظهور ایدنجه الله تعالی‌یه ویوم آخرته ایمان خالص وعمل صالح ایشله‌یوب صدق ایله اسلامه داخل اولانلر ایچون ربلری عندنده ایمان وعمللرینه وعد اولنان اجر جزیل واردر

ودنیاده قیلیجدن وآخرتده عذابدن آنلر اوزرینه قورقو اولمادیغی کبی آنلر محزون‌ده اولمازلر .

یهود کلمه‌سی عربی اولدیغنه نظراً **یهود قبیله‌سی** سامرینك احداث ایتدیکی بوزاغی صورتنه عبادتدن توبه ایدوب اهتدا ایتدکلری ایچون **یهود** دنیلمشدر . **یاخود** یعقوب علیه‌السلامك بویوك اوغلی یهودادن معرب اولدیغنه نظراً یعقوب علیه‌السلامك ذریتنه بویوك اوغلنك اسمیله تسمیه قبیلندندرکه بویوك بر جماعته افرادینك فردندن بر ذاتك اسمیله تسمیه‌سی قبیلندن دیمك اولور .

نصاری ؛ حضرت عیسایه (ناصره) قریه‌سنده‌کی اهالی برابر بولنه‌رق نصرت ایتدکلرندن **نصاری** تسمیه اولنمشدر .

صابئین؛ **اعتقادده خروجله دین باطله میل ایتدکلرندن** صابئین دنیلمشدر . چونکه بیضاوینك بیانی وجهله صابئیه؛ **نصاری ایله مجوسی آره‌سنده یلدیزلره ویاخود ملکلره عبادت ایدر بر قومدر** . اصل دینلری نوح علیه‌السلامك دینی اولدیغی مروی ایسه‌ده اعتقادلری بتون بتون باطل اولدیغیچون دین نامنه برشیلری قالمامشدر. بناءً علیه؛ صابئیه‌نك قیزلری ایله نکاحلانمق وکسدکلرینی یمك جائز اولاماز. زیرا ؛ مشرکلردر .

دین محمدی ایله تدین وایمان خالص اوزره بولنانلرك نعمتی تام وکدردن صافی ودائمی اولدیغی جناب حق بوآیتله بیان بیورمشدر . زیرا قورقو وحزندن عاری نعمت ؛ البته دائم وخالصدر. چونکه ؛ بر نعمتك دوامی اولمازسه توکنمك قورقوسی وکدردن سالم اولمازسه حزنی موجب اولمق ضروری اولدیغندن لایقیله ایمان وایمانلرینی عمل صالحلریله تقریر وتقویه ایدنلرك حزن وخوفلری اولمادیغی بیان ایتمك آنلرك نائل اولدقلری نعمتلرك مکمل ونقصانسز اولدیغی بیان ایتمکدر .

خلاصه ؛ کرك صورت ظاهره‌ده ایمان ایدوب باطنی نفاق اوزره اولان منافقلر وکرك یهود ونصاری وصابئیه اخلاص اوزره ایمان وایمانك مقتضاسی اولان اعمال صالحه‌یی

یرینه کتیررلرسه آنلر ایچون اجر عظیم واردر وهرکسك عذابدن قورقدقلری بر زمانده آنلر ایچون قورقو ومحزون اولدقلری بر زمانده آنلر ایچون حزن یوقدر .

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائیل اوزرینه واقع اولان نعمتلرندن اونجیسنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ * ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾ بیوریور .

[ذکر ایدك ای بنی اسرائیل ! شول زمانیکه اوزمانده بز توراته اتباع وموسی علیه‌السلامه ایمان واوامرینه امتثال ونواهیسندن اجتناب ایده‌جککزه دائر سزدن عهد ومیثاق آلدق . سز متابعتدن اجتناب وکتابك اوامرینی آغیر عد ایده‌رك قبولدن امتناع ایتدیکز . بز سزی اتباعه‌سوق ایچون جبریل امین واسطه‌سیله اوزریکزه طور طاغندن بر پارچه‌سنی قالدردق و « سزه اعطا ایتدیکمز احکامی کمال قوت وجدیتله اوزریکزه آلك، قبولندن امتناع ایتمه‌یك والا طاغی اوزریکزه القا ایدوب سزی هلاك ایده‌جکز» دیمکله تهدید ایتدك وسزه امر وتوصیه صورتیله «محرماتدن اتقا ایتمکلککز ایچون کتابده اولان احکامی تمامیله تفصیل اوزره تذکر ایدك » دیمکله منافعکزه سزی ارشاد ایتدك، سز کتابه اتباع واحکامیله عمل ایتمکه عهد ومیثاق ایتدکدنصکره اعراض وعمل ایتمکدن امتناع ایلدیکز . شوحالده اکر سزك اوزریکزه اللهك فضل واحسانی ومرحمت سبحانیه‌سی اولمامش اولسه‌یدی دنیاده وآخرتده ضرر ایدیجیلردن اولوردیکز ولکن الله تعالی رسوللر کوندرمك وکتابلر انزال ایتمکله مرحمت الٓهیه‌سی سزی خسراندن قورتارمق اوزره ظهور ایتمشدر .]

بیضاوی ، خازن ومدارکك بیانلرینه نظراً حضرت موسی توراتی کتیروب احکامیله

عمل ایتمك اوزرلرینه فرض اولدیغنی بیان ایدنجه بنی اسرائیل توراتك احکامی مشقتلی اولوب آلتندن قالقه‌میه‌جقلرینی بیانله قبولدن امتناع ایتملری اوزرینه جناب حق جبریل امینه امر ایدوب طورطاغنك بنی اسرائیلی احاطه‌ایده‌جك مقدارینی اوزرلرینه قالدیردی واتباع ایتمه‌دکلری صورتده طاغك اوزرلرینه دوشوب هلاك اولاجقلری کندیلرینه تبلیغ اولننجه یوزلرینك برطرفی اوزرینه سجده‌یه قپانوب دیکر قسمیله سمایه نظر ایدرلردی وشو قهر الٓهی‌یی کورونجه توراتك احکامنی قبوله عهد و پیمان ایتدیلر وطاغده اسکی یرینه اعاده اولندی .

یهودك سجده‌لری الیوم بریوزلری اوزرینه‌دروبوسجده‌ایله عذابدن خلاص اولدقلرینی اقرار ایدرلر .

بنی اسرائیلك میثاقی؛ توراتك احکامیله عمل ایدوب عصیانه بردخی رجوع ایتمیه‌جکلرینه قویاً اقرارویرمك وحضرت موسایه والله تعالی‌یه عهد ایتمکدر. بوعهدومیثاقی ویردکدنصکره بنی‌اسرائیلك توراتی تحریف وعملی اخلال وانبیانی قتل وسائر معاصی‌یه جرأت ایتدکلرینی واجب تعالی (ثم تولیتم) جمله‌ٔ لطیفه‌سیله بیان بیورمشدرکه بنی اسرائیلك کمال حماقت وجهالتلرینه وحقی قبولده عناد واستکبارلرینه اشارتله برابر توبه‌لرینی قبول ایتمکله فضل الٓهی‌یه نائل اولمامش اولسه‌لردی خسران ابدی‌ایله ضررديده اولاجقلری بیان اولنمشدر.

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائیل اوزرینه واقع اولان بعض انعامنی بیاندنصکره آنلرك عدم اطاعتلرندنطولایی اوزرلرینه نازل اولان عذابدن بعضیلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ * فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴾ بیوریور .

[ذات الوهيتمه قسم ايدرم كه محقق سز شول كيمسه‌لری بيلديكز . آنلر سزك قوم وقبيله‌كزدن اولارق جمعه ايرتسی كونی تعيين اولنان حدودی تجاوز ايتديلر . آنلرك عهد الٰهيدن خروجلری اوزرينه بز آنلره خطاباً ديدك كه «سز ذليل وحقير اولارق مايمون اولك» . آنلرده درحال صورتده ومعناده مايمون اولديلر. بناءً عليه ؛ بز آنلرك مايمون صورتلرينی اوزمانده حاضر وموجود اولانلرينه وآندنصكره كلنلره عبرت ومتقيلره موعظه قيلدق .] چونكه ؛ عصيان وامر الٰهی‌يه مخالفتلری سببيله آنلرك صورتلرينی مايمون صورتنه تبديل ايتمك اوزمانده موجود اولان عاصيلره عبرت اولديغی كبی الی يوم القيام عاصيلره عبرت ومتقيلره وعظدر .

بيضاوی ، خازن ، فخر رازی ونعمت اللهك بيانلرينه نظراً بو وقعه داود عليه السلام زماننده ساحل بحرده موجود (ايله) اسمنده بر قريه‌ده ساكن اولان بنی اسرائيل اوزرينه واقع اولمشدر. چونكه؛ آنلر بالق آولامق وصاتمقله تعيش ايدرلردی. جناب حق جمعه ايرتسی كونی بالق آوندن آنلری منع ايتدی . آنلرده داود عليه السلامه او كونی آولانمامق اوزره عهد ويرمش ايكن كيزليجه ساحله حوضلر قازوب خرقلر آچه‌رق او خرقلر واسطه‌سيله جمعه ايرتسی كونی حوضلرينه كيره‌ن بالقلری خرقلری قپايوب حبس ايده‌رك ايرتسی كونی آولامق صورتيله حيله‌لر دوشونديلر واو بولده حيله كارلقله جمعه ايرتسی كونی بالق آوينه دوام ايتدكلرندن جناب حق آنلرك صورتلرينی مايمون صورتنه تبديل بيورديغی بو آيتله بيان بيورمشدر.

آنلره **مايمون اولملری امر** ؛ صورت سريعه‌ده تبدللرندن كنايه‌در ، يوقسه امر تكليفی دكلدر. چونكه ؛ آنلر صورتلرينی مايمون صورتنه تبديله قادر دكللردر كه امر تكليفی اولسون .

واجب تعالی بو وقعه‌نك اولين وآخرينه عبرت واهل اتقايه وعظ ونصيحت اولديغنی بيان بيورمشدر . چونكه ؛ اطاعت الٰهيه‌دن خروجله عهدينی نقض ايدنلرك صورتلرينك

تبدلی بو مثللو قبايحه جرأت ايده‌جكلری تهديد ايتديكندن البته عبرت ومحرماتدن نفوسلرينی محافظه ايدن ارباب اتقايه وعظدر .

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائيل اوزرينه واقع اولان عقوباتدن بعضيسنی بياندنصكره بعض آخری بيان ايتمك اوزره ﴿ وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا اَتَتَّخِذُنَا هُزُواً قَالَ اَعُوذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴾ بيوريور .

[ذكر ايت يا اكرم الرسل ! شول زمانی كه اوزمانده موسی عليه السلام قومنه خطاباً ديدی كه « الله تعالی سزه بر صيغير كسمكلككزی امر ايدر » . قوم موسی جواب اولارق « ياموسی ! سن بزی مسخره‌می اتخاذ ايدرسك ، صيغير بوغازلامقله قاتل تعين ايدرمی ؟ » ديديلر] وبويله ديمكله موسی عليه السلامك كلامنی استهزايه حمل ايتديلر . موسی عليه السلام آنلرك بو كلاملرينه جواب اولارق [ناسی استهزا ايدن جاهللردن اولمقلغمه الله تعالی‌يه صيغينير والتجا ايدرم ديدی] وكلامنك جدی ووحی الٰهی‌يه مستند اولديغنی بيان وآنلری مسخره ايتمه‌ديكنی واستهزانك مرتبهٔ نبوته لايق اولماديغنی آنلره تفهيم ايتدی .

بيضاوی ، خازن وفخر رازينك بيانلرينه نظراً بو وقعه‌نك جريانی شويله‌در : بنی اسرائيلدن زنكين بر كيمسه‌نك بر اوغلی ويرده عم زاده‌سی اولوب بشقه وارثی بولونماديغندن عم زاده مالنه طمعله زنكينك اوغلی اولدوروب قريه‌نك قپوسندن ديشاری آتمشدی. ديكر برروايتده زنكينك اوغلی اولمايوب عم زاده‌سی وارث اولاجغی جهتله استعجال ايده‌رك زنكينی قتل ايتدی، قپو اوكنه آتدی. صباحلين قاتل برواويلا ايله مقتولك دمنی طلب ايتدی . بنی اسرائيل قاتلی بولامادقلری جهتله آرالرنده فتنه تزايد ايلدی. بونك اوزرينه بنی اسرائيل موسی عليه السلامه التجا ايده‌رك ديديلر كه «جناب حقه دعا ايت قاتل بولونسون وشو فتنه اورته‌دن قالقسون»

موسی علیه السلام دعا ایتدی. جناب حق ده بر صیغیر بوغازلایوب بعض اعضاسنی مقتوله وورنجه میتك قاتلنی خبر ویره جکنی امر ایتدی. موسی علیه السلام بو امری تبلیغ ایتدی. بنی اسرائیل بونی استهزایه حمل ایتدیلر و دیدیلر که «قاتلك بولونمسیله صیغیر کسمك بیننده مناسبت نه در، بزی استهزامی ایدییورسك؟». بونك اوزرینه موسی علیه السلام اللهه استعاذه و تبرئه ایتدی.

∴

واجب تعالی موسی علیه السلامك استعاذه و تبرئه سی اوزرینه بنی اسرائیلك تکرار دعایی رجا ایتدکلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذٰلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ ﴾ بیورییور.

[آنلر، موسی علیه السلامك «بر صیغیر کسه جکسکز» دیمسی استهزا اولمایوب جدی اولدیغی وامر الهینك بو یولده ظهور ایتدیکنی تیقن ایدنجه دیدیلر که «ربکه بزم ایچون دعا ایت، بقره کنج ویاخود قوجه می اولاجق بیان ایتسون. بزه کیفیتی بیلدیره جك بیان الهی نصل ظهور ایدرسه آکا کوره بولالم» بویله دیمکله موسی علیه السلامدن دعا ایتمسنی استرحام ایتدیلر. موسی علیه السلام آنلره جواباً «او بقره بر صیغیر که یاشی کچکین و قوجه اولمیه جغنی ویاشی کنج واوفاجق طانه ده اولمیه جغنی وبلکه بو ایکیسی بیننده اورته یاشلی اولاجغنی الله تعالی بیورییور. بناءً علیه؛ امر اولوندیغکز شیئی ایشله مك اوزریکزه واجبدر ایشله یك» دیدی.]

موسی علیه السلام، چوق سویلنمك و تحریانده بولونمق حقلرنده ایی اولمایوب همان مأمور اولدقلری صیغیری کسیویرمك کندیلری ایچون انفع اولدیغنه اشارت ایتمشدر. لکن آنلر بو اشارتدن استفاده ایتمه دیلر. تکرار بتکرار سؤال ایله ایشی کوجه واردیردقلرندن جناب حق ده بقره مسئله سنی کوجلشدیرمشدر. یوقسه اول ورود ایدن امر الهی اوزرینه مطلقا بر صیغیر کسمش اولسه لردی مقصود حاصل اولوردی. (ابن عباس) حضرتلرینك

روایتیله رسول اللهك «اکر بنی اسرائیل اول امرده هر هانکی بقره یی مراد ایدرسه کسمش اولسه لردی کفایت ایدردی لکن نفسلری اوزرینه تشدید ایتدیلر، الله ذو الجلال ده تشدید ایتدی» مآلنده کی حدیث شریفی دخی بو معنایی تأیید ایدر. کسیله جك صیغیرك اکمل احوالنه جوابده اشارت اولنمشدر. زیرا؛ سنی کوچوك اولان ناقص اولدیغی کبی سنی حدنی تجاوز ایدن دخی ناقص اولدیغندن اورته یاشلی اولاجغی بیان اولنمشدر.

ابو السعود افندینك بیانی وجهله موسی علیه السلام جناب حقك قومنك سؤاللرینی اسعاف واجابته کمال مساعده سنه اشارت ایچون هر دفعه سنده جوابی واجب تعالی یه اسناد بیورمشدر. چونکه؛ اولنده جدیته حمل ایتمه دکلرندن جناب حق طرفندن امر اولدیغی بیانده تأکیده احتیاج کوردیکی جهتله هر سؤاله جوابده واجب تعالینك امری اولدیغی بیان ایتمشدر.

∴

واجب تعالی بنی اسرائیلك کسیلمسیله امر اولندقلری صیغیرك یاشنه متعلق کیفیتدن سؤاللرینه جواباً اورته یاشلی اولمسنی بیاندنصکره لوندن سؤال ایتدکلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴾ بیورییور.

[بنی اسرائیل «یا موسی! ربکه دعا ایت. کسه جکمز صیغیرك رنکنی بزه بیان ایتسون» دیدیلر. موسی علیه السلام جوابنده دیدی که «ربم تعالی بقره نك رنکی شدتلی وقویو صاری حتی لونی باقانلره سرور ویره جك قدر خالص اولاجغنی بیان بیورییور».] ایشته موسی علیه السلام بویله دیمکله بقره نك لونی تعیین بیوردی.

فاقع؛ شدتلی صاری دیمکدر. صاری لونك انسانه سرور ویردیکنه بو آیت دلالت ایتدیکندن حضرت علی رضی الله عنه افندمزك «بر کیمسه صاری پابوج کیرسه کدری

آزاولور » بیوردیغی ابوالسعود ومدارکك جملهٔ بیاناتندندر. ایشته بو اساسه بناءً اوملیدرکه دها یقین زمانلره کلنجه‌یه قدر علمانك اکثریسی صاری مست وصاری پابوج کیرلردی. فقط زمان تحول ایتدکجه عاداتك تحولی ضروری اولدیغندن بزم زمانمزده صاری مست ویا پابوج کیلمه‌یوب بونلر پوطین وپارلاق قونده‌لره تحول ایتمشدر.

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائیل طرفندن کسیله‌جك صیغیرك لونی حقنده واقع اولان سؤالك متضمن اولدیغی لونه دائر ویریلن جوابله اکتفا ایده‌رك درحال امره امتثال ایدوب اورته یاشلی وصاری رنکلی بر صیغیر کسیویرملری اقتضا ایدرکن تکرار سؤاله عودت ایتدکلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ۞ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا قَالُوا الْآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ ﴾ بیوریور.

[آنلر دیدیلرکه « یاموسی! ربکه بزم ایچون دعا ایت. بقره‌نك کیفیت معینه ومشخصه‌سی نه‌در؟ بزه بیان بیورسون. زیرا؛ کسه‌جکمز صیغیر بزم اوزریمزه مشابه اولدی. چونکه؛ هر نه زمان سؤال ایتمش ایسه‌ك جوابی اوصاف مشترکه ایله ظهور ایتدیکنده بز تعیین ایده‌مه‌دك. مثلا صاری اولاجغی بیان اولندی. حالبوکه بیکلرجه برچوق صاری صیغیر وار، هانکیسیدر؟ اکر مشیت الٰهیه بزم مطلوبه واصل اولمقلغمزه تعلق ایدرسه بز اهتدا ایدر امر اولنان صیغیری بولورز » .] بنی اسرائیل بویله دیمکله مشیت الٰهیه‌یه التجا ایتدیلر. موسی علیه السلام [دیدی ربم تعالی بیوریرکه امر اولندیغکز بقره بر بقره‌درکه ارض نطس ایتمش ویاخود

قویودن صو چیقارمش ، اکین وسبزه صووارمش، یورولمش وضعیف دوشمش اولمیه‌جق وجمله عیوبدن سالم اولاجق وکندی لوننك غیری بر لون بولنمیه‌جق والحاصل چفته قوشولمش ، یورولمش اولمادیغی کبی عیوبدن سالم ورنکنده اصلا قاریشیق اولمیه‌جغی بیانله اوصافنی تماماً تعیین ایدنجه آنلرده « ایشته یا موسی ! شمدی بیان حق وجواب تام کتیردك » دیدیلر]

رسول الله ﷺ ك « اکر ان شاء الله دیمه‌مش اولسه‌لردی ابدیاً مطلوبه واصل اولامازلردی » بیوردیغی مرویدر. ان شاء الله کلمه‌سنی حصولی مراد اولان هر مورده تکلم مندوبدر. زیرا؛ مشیت الٰهیه‌نك نفوذینه وبونك خارجنده برشی اولمادیغنه دلالت ایتدیکندن مقصود اولان بر ایشك حصولنه وسیله اتخاذ ایتمك امر لازم ومندوبدر. بناءً علیه: سورهٔ کهفده واجب تعالی « یارینکی کون ایشله‌نیله‌جك شیئه بوکوندن ان شاء الله یارین ایشلرم » دنیلمسنی تعریف وتنبیه بیورمشدر.

فخر رازینك بیانه نظراً ان شاء الله اهتدا » ایه‌ده‌زدیمك؛ « امر اولندیغمز بقری بولورز » یاخود « قاتلی بولورز » یاخود « شو سؤالمزده ضلالت اوزره دکل هدایت اوزرینه‌یز » دیمکدر

*
* *

واجب تعالی امر اولندقلری بقره آنلر عندنده تماميله تعیین وتمیز ایدوب اعتراضه مجاللری قالمادیغندن ذبح ایتدکلرینی وحالبوکه اولجه بر طاقم سؤال وجوابله تعلل وتردد ایدوب کسمکه قریب اولمادقلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴾ بیوریور.

[آنلر مطلوب اولان بقره تماميله تعیین ایدنجه آرادیلر، بولدیلر وچارناچار کسدیلر.] حالبوکه اولجه بقره‌نك بهاسی غالی اولدیغندن ورسوای اولمق قورقوسنه بناءً سؤال وجوابله تعلل وتردد ایدوب مأمور اولدقلری شیئی ایشله‌مکه یاقلاشمامشلردی. بو آیتده ایشله‌مکه

قریب اولمامڵری ایشك اولنه عائد اولوب ذبح ایتدکلری مأمور بهی حین اجرایه عائد اولدیغندن آیتده اصلا تناقص شائبه‌سی یوقدر . یعنی **معنای نظم جلیل شویلهدر** : [بنی اسرائیل امر اولندقلری صیغیری کسدیلر اما همان همان کسمه‌مکه یاقلاشمشلردی . چونکه؛ اوقدر سؤال ایتدیلر وتعلل وتردد کوستردیلرکه امر اولندقلری ایشی آز قالدی ایشله‌میه‌جکلردی وایشله‌میه‌جك برحاله یاقلاشمشلردی . فقط چارناچار جمیع شرائطی بیان اولنوب اعتراضه مجاللری قالمانجه مخالفت ایده‌مه‌دیلر ، امر اولندقلری صیغیری کسدیلر] دیمکدر .

فخررازی وقاضینك بیانلرینه نظراً بو اوصافله موصوف اولان بقره بریتیمك ایمش، پدری بنی اسرائیلدن عابد وصالح بر ذات اولوب وفاتنه قریب بر زمانده شو اوصافی جامع اولان طانه‌سنی واسع وآغاجلق برمرعایه کتیره‌رك « یاربی ! بوطانه‌یی سکا امانت ایتدم اوغلم بویودیکنده بونکله تعیش ایلسون » دیمش ایدی . بو وقعه ظهور ایدنجه امانت یرینی بولمق زمانی حلول ایدر ، اویتیمدن طانه‌یی دریسی طولو آلتونه صاتون آلیرلر . حالبوکه او زمانك رایجنه نظراً او صیغیرك قیمتی اوچ لیرا اولدیغی مرویدر . فقط مطلوب اولان اوصافی حائز آنجق او صیغیر بولنوب وآنی ده برچوق زمان آرایوب پك کوچ اولارق بولمقله برابر قاتلی بولمق خصوصنده چکیلن محنتلر آنکله برطرف اولوب فتنه واضطرابدن خلاص آنك وجودینه متوقف اولدیغی جهتله او صیغیرك قیمتی آرتدقجه آرتدی . بناءً علیه ؛ طانه صاحبی هرنه ایسترسه ویروب آلمغه مجبور اولدیلر . چونکه ؛ پدرینك دعاسی واوغلنه علوهمتی یرینی بولاجق والله تعالی‌یه اولان اماتی لایقی وجه اوزره ادا اولنه‌جق . ایشته صلحادن هرزمان مادی ومعنوی منفعت کورلدیکی کبی بالخاصه صالح برپدر صلبندن نازل اولمق انسان ایچون هرجهتله منفعتدن خالی اولمیه‌جغنه خارجده بیکلرجه مثال مشاهده اولندیغی کبی بومثللو امم ماضیه‌نك بزلره نقل وبیان اولنان احواللری دخی دلیل کافیدر . زیرا صلحایه منسوب اولمق ؛ انسانلر ایچون هر زمان برشرفدر . اولاد او شرفی محافظه ایدرسه نور علی نور اولور واکر ضایع ایدرسه پدرك شرفنه بر خلل کلمز .

* * *

واجب تعالی بنی اسرائیل اوزرینه برصیغیر کسمك واجب اولدیغنی وآنلرك امر الٰهی‌یی استهزا وسؤالده تشدد ایدوب امره امتثاله مسارعتی ترك ایله مسامحه ایتدکلرینی بیانله سامعین ایچون بقره‌نك ذبح اولنمسیله امرك سبب وحکمتنه کمال شوق حاصل اولدقدنصکره سببنی بیان ایتمك اوزره

﴿ وَاِذْ قَتَلْتُمْ نَفْساً فَادّٰارَءْتُمْ فِيهَا وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ❊ فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذٰلِكَ يُحْيِى اللّٰهُ الْمَوْتٰى وَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴾

بیوریور .

[ذکر ایدك ای بنی اسرائیل ! شول زمانی‌که او زمانده سز بر نفس معصومی قتل ایتدیکز ، بونك اوزرینه مخاصمه ومنازعه ایلدیکز ومقتول اولان نفس حقنده هربریکز نفسنك برائتنی ادعا ایده‌رك آخری اتهام ایتمك ایسته‌دیکز وهرکس امر قتلده یکدیکرینه عطف جرم ایتمکله نفسنك خلاصنه سعی ایتدی وبویولده بینکزده فتنه وفساد ومجادله ومنازعه وقوعبولدی . حالبوکه جمیع اسرارکزه مطلع اولان الله تعالی سزك کتم ایتدیککز شیلری اظهار ایدر . سز هرنه‌قدر صاقلاسه‌کز الله تعالی اوصاقلادیغکز قبایحی البته اعلان ایدر . ویکدیکریکزه عطف جرم ایتدکدنصکره بز سزه برمعین بقره کسمککزی امر ایتدك وسز برطاقم سؤاللردنصکره بقره‌یی بولوب کسنجه بز سزه امر ایتدك و « بقره‌نك بعض اعضاسنی مقتول میته وورك میت دیریلیر قاتلنی خبر ویرر » دیمکله قاتلی سزه بیلدیرمك مراد ایتدك . سز صیغیرك بعض اعضاسنی قاتله ووردیکز ، مقتول دیرلدی وقاتلنی خبر ویردی . ایشته شو مقتولی احیا ایدوب سزه کوستردیکمز کبی الله تعالی یوم قیامتده موتایی دیریلتیر وقیامتده موتایی احیانك وقوعنه

دلالت ایدن آیتلری سزك تعقل ایدوب معتقدات شرعیه‌نك جمله‌سنه ایمان ایتمکز ایچون سزه کوسترر .]

بیضاوینك بیانی وجهله امر قتلی ایقاع ایدن برشخص ایسه‌ده قبیله‌دن برفرد اولوب قتل ، قبیله ایچنده وقوع بولدیغندن مجموعنه اسناد وخطاب اولنه‌رق « سز قتل ایتدیکز » دینمشدر . چونکه ؛ برقبیله‌دن برشخصك فعلنك اوقبیله‌نك جمله‌سنه اسناد اولنمسی عادتدر.

میته ووریلان عضوك بقره‌نك لسانی ویا قویروغی ویاخود بالدیری اولمسی حقنده روایتلر وارسه‌ده آیتده تعیین اولمادیغیچون تعیینندن سکوت ایتمك دها اولی در . میته صیغیرك عضونی وورنجه دیریلوب قاتلی خبر ویردکدنصکره بی روح اولارق یره دوشدیکی مرویدر.

بومسئله‌یی بیاندن مقصد ؛ ارباب عقولك تفکر وتأمل ایدوب جناب حقك، اولمش برشخصی احیایه قادر اولاجغنه استدلال ایتملریدر ومسئله‌نك اوزایوب ابتدا جواب ویرلمه‌مسنده واجبی اداده کلفت اختیاری لازم اولمق ویتیمك منفعتی محافظه ویتیمك پدری طرفندن توکلك برکتنه اشارت اولنمق وپدرك اولادی اوزرینه شفقتی رزقده برکته وسیله اولدیغی بیان ایتمك وبرشیئی آرزوایدن کیمسه‌نك اولده قربان کسمسی اوشیئك حصولنه وسیله اولمق وقربان کسن کیمسه‌نك ایی قربان انتخاب ایتمسی‌ده الزم اولدیغنه اشارت ایتمك کبی برطاقم حکمتلر واردر . چونکه ؛ بنی اسرائیل قاتلی بولمق خصوصنده برچوق اضطراب چکدکاری حالده بولامادیلر وبولنمسنی ازجان ودل آرزو ایتمشلردی . شوآرزولرینك حصولنی جناب حقدن استرحام ایتمکی موسی علیه السلامدن رجاایتدیلر. موسی علیه السلامك الله تعالی یه دعا ایتمسی اوزرینه جناب حق برقربان کسوب وقربانك دیلنی مقتوله وورملرینی امر بیوردی . فقط آنلر قربانك کیفیتنی سؤال ایتمکله ایشی اوزاتدیلر . شریعت اسلامیه وبالخاصه امام اعظم مذهبنده بو مسئله‌نك حکم شرعیسی برمحلده مقتول بولنوب قاتلی معلوم اولمادیغنده حاکم اومحله‌نك صلحاسندن اللی کشی انتخاب ایدر آنلره قتل ایتمه‌دکلرینه وقتل ایدنی بیلمه‌دکلرینه یمین ویرر . اکر یمین ایدرلرسه محله اهالیسی قتلدن بریدر ، اکر یمیندن نکول ایدرلرسه محله اهالیسندن مقتولك دیتی آلنیر.

*
* *

واجب تعالی بوقدر دلائلی کوردکدنصکره قلبلرینك متأثر اولمادیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً وَاِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْاَنْهَارُ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴾ بیوربیور .

[مقتولی احیاایدوب قاتلی تعیین خصوصنده منازعه ومجادله‌دن وفتنهٔ قتلدن خلاص اولوب قدرة اللهیه دلالت ایدن آیتلری کوردکدنصکره قلبلریکز قاتی اولدی. حالبوکه کوردیککز علامتلر قلبلرکزی یوموشاتمق ایجاب ایدردی . قلبلریکز قساوت پیدا ایدنجه قلوب قاسیه صلابتده طاش کبیدر . ویاخود قساوتده طاشدن دها شدتلیدر . زیرا ؛ طاشلردن بعضیسنك صنعتله متأثر اولوب یوموشایانلری واردر. چونکه ؛ طاشك بعضیلرندن صولر، نهرلر جریان ایدر وبعضیلری یاریلیر آندن صوچیقار، آقار وبعضیلری اللهك خوف وخشیتندن یوقاریدن آشاغی دوکولور وشو تعداد اولنان صورتلرك طاشلرده بیله تأثیری کوریلور. حالبوکه سزك قلبلریکزده او تأثر یوقدر . خارجدن وداخلدن متأثر اولمق روح انسانی شانندن ایکن سزك قلبلریکز طاشلردن دها آشاغی بردرکه‌یه ایتمشدر والله تعالی سزك عمللریکزك جمله‌سندن غفلت ایدیجی دکلدر .]

بیضاوی وخازنك بیانلری وجهله قساوت ؛ صلابتله برابر قالیلق وقاتیلق معناسنه‌در.

قلبك قساوتی ؛ «تأثردن غایت اوزاق معناسنه عبرت آلمقدن امتناع ایدیبور » دیمکدر. یهود ، قلبلرینی یوموشاته‌جق برچوق شیئی کوردکاری ایچون قساوتدن اوزاق اولمق لایق اولدیغنه اشارت ضمننده (ثم) لفظی وارد اولمشدر .

فخر رازینك بیانی وجهله (او) کلمه‌سی انسانلری مخیر قیلمق ایچوندر. یعنی « قاتی

اولان قلبلری ایسترسه کز طاشه تشبیه ایدك وایسترسه کز دها شدتلی برشیئه تشبیه ایدك دیمکدر. یوقسه تردد معناسنه دکلدر. زیرا؛ علام الغیوب اولان الله تعالی‌دن تردد محالدر.

طاشدن بعض جهتله انتفاع اولنوب قلوب قاسیه‌دن اصلا انتفاع اولنمادیغی جهتله طاشدن دها اشدینه تشبیهك جوازینه اشارت بیورمشدر.

اللهك خشیتندن طاشلرك دوکولمسیله مراد؛ زلزله وکثرت باران وشدتلی روزکار کبی علامات الٓهیه‌دن متأثر اولوب دوکولمك ویاخود تجلیات الٓهیه‌دن متأثر اولوب امر الٓهی‌یه امتثال ایتمك معناسنه‌در. کافرلرك قلبلری ایسه هیچ برشیدن متأثر اولماز، کفر اوزره مصر وعنادلرنده دوام ایتدکلرندن طاشدن دها قاتی اولدیغی بیان اولنمشدر.

ابوالسعود افندینك بیانی وجهله قساوت قلبی ازاله ایده‌جك برچوق آیتلری وعلامتلری مشاهده ایتدکدنصکره بنی اسرائیلك قساوتلری اوزاق برامر اولدیغنه واوزاق عد اولنمغه لایق بولندیغنه اشارت ایچون استبعاده دلالت ایدن (ثم) کلمه‌سی وارد اولمشدر. چونکه؛ قلبه لینت ویره‌جك دلائل عدیده کورولدکدنصکره حالا قساوت اوزره بولنملری حقیقتده چوق کوریلن وانسانه نظراً اوزاق عد اولنمغه سزا اولان شیلردندر وقساوت قلبلرینك دوامنه اشارت ایچون دوامه دلالت ایدن جملهٔ اسمیه وارد اولمشدر.

بنی اسرائیلدن کفر اوزره اصرار ایدنلرك قلبلری اك قاتی اولان طاشدن دها آشاغی اولدیغی وحالبوکه طاشلرك هرنوعی اللهك امرینه مطیع ومنقاد اولدقلری وهربرنده آیری آیری صو جریان ایتمك ویاریلوب ایچندن صو چیقمق واللهك قورقوسندن یوقارودن آشاغی دوکولمك کبی تجلیات الٓهیه وخشیت سبحانیه کورولدیکی حالده بویله شیلرك کافرلرده کورولمه‌مه‌سی حقیقتده بعید عد اولنان شیلردندر. کافرلرك عمللرندن غافل اولمادیغی بیانیله جناب حق قلبی قاتی کافرلری تهدید ایتمشدر.

* * *

واجب تعالی قدماء یهودك قبایحنی بیاندنصکره زمان سعادتده بولنان یهودك قبایحنی ده بیان ایتمك اوزره ﴿ أَفَتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ

فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللّٰهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾ بیوریور.

[سز آنلرك قلبلری متأثر اولور وایمان ایتمکه صالح وایمان ایدرلر ظن ایدرده سزه ایمان ایدرلرمی امید ایدرسکز؟ بونلرك قصه‌لرینی ایشیدوب خباثتلرینی و دنائتلرینی وسوء معامله‌لرینی بیلمه‌دیکزمی که ایمانلرینی امید ایدرسکز؟ حالبوکه آنلرك آباء واجدادلرندن محقق برفرقه وارایدی که اوفرقه کلام اللهك حق اولدیغنی تأمل وتعقل ایدوب بیلدکدنصکره تغییر واحکامنی تبدیل ایدرلر.] حالبوکه کندیلرینك مکابره وعنادلرینی بیلیرلردی. شوحالده اللهك کتابنی تحریفه جرأت ایدنلردن ایمان امید ایتمك بعیددر.

اکثر مفسرینك بیانلری وجهله بو آیتده خطاب؛ **رسول اللهه ومؤمنلره‌در.** وآیت؛ **یهود طائفه‌سنی ذم وقدح‌در.** چونکه؛ آنلرك سلفلری کتاب الٓهی تحریف وانبیاء عظام حضراتیله برچوق منازعه ومجادله ایتدکلری کبی رسول اللهك اوصافنی دخی کتم ایتدیلر وزمان سعادتده بولنانلر رسول اللهك آخر زمان نبیسی اولدیغنی شبهه‌سز بیلدیلر ولکن ریاستلرینی محافظه ایچون دنیالرینی دین اوزرینه ترجیح ایتدیلر. حتی تنهاده بربرلرینه حقا نبی اولدیغنی سویلرلر فقط عربدن اولدیغیچون بزه ایمان لازم دکل دیرلردی.

فخر رازینك بیانی وجهله بو آیتده **همزهٔ استفهام** زمان سعادتده بولنان یهودك ایمانلرینی استبعاد ایچوندر وبو استبعاد؛ سلفلرندن واقع اولان قبایحله اثبات اولنمشدر. چونکه، سلفلری موسی علیه السلامدن انواع معجزاتی کوردکلری حالده آز برزمانده موسی علیه السلامك مفارقت ایتمسیله سامرینك یاپدیغی صیغیر صورتنه عبادت و(حطة) کلمه‌سیله استغفار ایتملری امر اولندقلری حالده تبدیل ایده‌رك (حطة) یرنده (حنطة) دیمکله امر الٓهی‌یی استهزا وسائر آیتلرده بیان اولنان انواع قبایحه جرأت ایتدیلر. شوحالده **معنای آیت شوبله‌در:** [سز بونلرك اسلافندن صدور ایدن جنایاتی ایشتمه‌دیکزمی که بونلرك ایمان ایتملرینی امید ایدرسکز؟]

* * *

واجب تعالی یهودك قبایحندن دیكر بعضیلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُوا اٰمَنَّا وَاِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ قَالُوا اَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ اَفَلَا تَعْقِلُونَ * اَوَلَا يَعْلَمُونَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴾ بیوریور .

[مدینه‌ده بولنان یهود طائفه‌سی اصحاب رسول اللهدن مؤمنلره ملاقی اولدقلرنده « سزك ایمان ایتدیككز ذاته بزده ایمان ایتدك » دیرلر ویهودیلردن بعضیلری بعضیلریله خلوت اولوب تنها قالدقلرنده « مؤمنلر ربكز عندنده سویله‌دیككز سوزله سزه غلبه ایتسونلر ایچونمی اللهك سزه فتح ایدوب بیان ایتدیكی اسراری آنلره خبر ویرسكز بونی خبر ویرره‌ده ضررینی تعقل وتفكر ایتمزمیسكز؟ » دیرلردی. آنلر باطنلرنده كفری كیزلرلر وظاهرده ایمان ایتدك دیرلرده كیزله‌دكلری وآچیقدن ایشله‌دكلری جمیع افعاللرینی الله تعالی‌نك بیلدیكنی بیلمزلرمی ؟]

تفسیر خازنده بیان اولوندیغنه نظراً بو آیت مدینه‌ده بولنان یهودیلر حقنده نازل اولمشدر . چونكه ؛ اهل مدینه یهودك توراته ایمان ایتدكلرینی بیلدكلرندن رسول الله حقنده رأیلرینی سؤال ایتدكلرنده آنلرك منافقلری « بزده ایمان ایتدك توراتده بیان اولنان آخر زمان نبیسی بودر ، اوصافی توراته موافقدر » دیرلردی . صكره رؤساء یهودله تنها قالدقلرنده رؤسا بونلری تكدیر ایدر ودیرلردی كه « اللهك سزك اوزریكزه بیان ایتدیكی اسراری اهل ایمانه خبرمی ویررسكز كه بو خبر ویردیككز شیلرله ربكز عندنده آنلر سزه غلبه ایدرلر ودیرلر كه « سز دیمه‌دیكزمی؟ محمد صلى الله عليه وسلم حقا رسولدر و آخر زمان پیغمبریدر ، اوصاف نبویلری توراته موافقدر . بونلری بیان واقرار ایتدیككز حالده نیچون ایمان ایتمدیكز » ایشته بویله دیمكله ربكز عندنده سزی تزییل ایدرلر. شو حالده خصمكزك الّنه قیلیج

ویریورسكز و كندی سوزكزله كندیكزی الزام ایدیورسكز بونك ضررینی دوشونمزمیسكز ؟ » دیمكله رؤساء یهود ، یهودك منافقلرینی تكدیر ایدرلردی . چونكه ؛ آخرتده بیلمیه‌رك باطلی اختیار ایدندن بیله‌رك باطلی اختیار ایدنك جزاسی ورسوایلغی زیاده اولاجغی آشكاردر . زیرا ؛ بیله‌رك باطلی ارتكاب ایدن كیمسه‌نك جنایتی ایكیدر : برنجیسی علمیله عمل ایتمدیكیدر . ایكنجیسی؛ باطلی ارتكاب ایتمسیدر . شو حالده عذابی ایكی قات اولاجغنده شبهه یوقدر .

الله تعالی كیزلی وآشكار افعاللرینی بیلدیكنی بیانله یهودی تهدید بیورمشدر . زیرا ؛ آنلر كفری كیزلر، ایمانی اظهار ایدر، توراتك رسول اللهه متعلق اولان احكامنی صاقلار، كلام الهینك موضعنی دكشدیررو خلافنی اظهار ایله معناسنی تغییر ایدرلردی .

*
* *

واجب تعالی علماء بنی اسرائیلك حال وشانلرینی بیاندنصكره عوامك حالنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَمِنْهُمْ اُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ اِلَّا اَمَانِيَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّونَ ﴾ بیوریور .

[یهوددن بعضیلری امیلركه كتابی وكتابك انزالنی واحكامنی واوامرینه امتثال ایله نواهیسندن اجتنابی ومعتقدات شرعیه‌یی بیلمزلر. الا بر طاقم یالانلر وعالملرینك یازدقلری اراجیفی بیلیرلر وآنلر نفسلرنده عقلا زمره‌سندن دكللردر. آنجق كندیلرینی عقلادن ظن ایدر وامورلرنده رؤسایی تقلید ایدرلر .] حالبوكه اعتقاداتده تقلیده اعتبار یوقدر .

بو آیتده كتابی بیلمه‌ین امیلر ایله مراد ؛ یهودك عوامیدر . زیرا امی ؛ اوقویوب یازمه بیلمه‌یه جهله‌ در كه علما ورؤسایی تقلید وآنلرك سویلدكلرینی بلا تأمل قبول ایدرلر وبونلرك اعتقادلری ظن اوزره اولور . جهلهٔ یهود استدلاله مقتدر اولامادقلرندن یقین اوزره اعتقاد ایتمه‌دكلرینی جناب حق بو آیتله بیان بیورمشدر .

امانی ؛ يالانه اولانه سوزلردر كه يهود جهلاسنك رؤساسندن ايشيتدكلری يالان وافترالردر . فخررازينك بيانی وجهله بوآيت معارفك كسبی اولوب ضروری اولماديغنه دلالت ايدر . زيرا ؛ كسب ايتميوب ظنله اكتفا ايدنلری آيتده ذم واردر . اكر كسبی اولمسه ذم لاحق اولمازدی . اصول برنده ظنله اكتفا جائزدكلدر . فقط فروع اعمالده ظنله اكتفا جائزدر . جهلهٔ يهودك رئيسلرندن ديكله‌دكلری يالانلر شونلردر : « جنته كيمسه كيرمز ، آنجق يهود كيرر . يهودی جهنم آتشی مس ايتمز ، الامعين برقاچ كونده مس ايدر . اولاد انبيادن اولدقلری جهتله آنلر جهنمه كيرميه‌جكلردر » كبی بر طاقم يالانلردر .

يهودده موجود اولان فرقه‌لر امت محمدده دخی واردر . زيرا ؛ حقه عناد ايدوب غيری اضلاله سعی ايدن وعلميله عامل اولوب افراط وتفريط جهتلرندن اجتناب ايدن وصرف مقلد اولانلر موجوددر .

*
* *

واجب تعالی اهل كتابدن كتابی بيلمه‌ين جاهللر اولوب آنلرك اعتقادی علم يقين اوزره مستند اولمايوب ظن اوزره مبتنی اولديغنی بياندنصكره آنلری آلداتان علما ورؤسانك دوچار اولاجقلری هلاكی بيان ايتمك اوزره

﴿ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ اَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ ﴾

بيوريبور .

[هلاك عظيم وحرمان جسيم شول كيمسه‌لر ايچوندركه آنلر كتابك تحريف وتغيير اولنان آيتلرنی وآراء فاسده وافكار كاسده‌لرينه موافق تأويلات باطله‌يی كندی اللريله يازارلر ويازدقلری يالان مقابلنده آزيجق بر پاره آلمق ايچون يازدقدنصكره « ايشته شو

بزم يازديغمز طرف الٰهيدن نازل اولان آيتلردر » ديرلر . آنلرك اللريله يازدقلری شيلر سببيله هلاك ابدی آنلر ايچوندر وكسب ايتدكلری جنايتدن ناشی عذاب ابدی آنلره مخصوص حاضرلانمشدر . بناءً عليه ؛ كسب ايتدكلری سيئاتك جزای سزاسنی كوره‌جكلردر .]

فخر رازينك بيانی وجهله جناب حق يهودك سفها ورؤساسنی بوآيتده ايكی جنايتله اتهام بيوردی : برنجيسی ؛ ضعفاء ناسی اضلال ايچون اللريله برطاقم باطل شيلری يازمليدر . ايكنجيسی ؛ يازدقلری اباطيلی الله تعالی‌يه اسناد ايتمليدر . بوندن يهود علماسنك غرضلری ؛ آزيجق دنيا متاعی اولديغنی بيانله يهودك دنائت طبيعتلرينی وخباثت طينتلرينی بيان بيورمشدر . چونكه ؛ انسان عاقل آخرتده آزيجق عذاب ايچون دنياده بر چوق ماله راضی اولماز ايكن بالعكس آنلر دنياده آزيجق مال ايچون آخرتده عذاب ابدی‌يی اختيار ايتدكلری جهتله دنائت طبيعت وحماقتلرينی ميدانه قويديلر .

توراتی تحريفلری آنجق دنيا ايچون اولوب ديانت ايچون اولماديغنی واجب تعالی بوآيتده بيان ونهايت شقاوتلرينه اشارت بيورمشدر .

باطل اوزرينه غيرك مالنی ولو بالرضا اولسون آلمق واومالی اكل ايتمك حرام اولديغنه آيت دلالت ايدر . چونكه ؛ توراتی تحريف ايدنلرك آلدقلری صاحبلرينك رضالريله‌در . حالبوكه بوحالك عذاب عظيمه سبب اولديغی بيان اولنمشدر ؛ چونكه ؛ باطل مقابلنده آلديلر . بناءً عليه ؛ باطل اولان شی مقابلنده مال آلمق حرام اولديغی كبی يازمق دخی حرام اولوب عذابی موجب اولديغی بيان اولنمشدر .

خلاصه ؛ آيتده اوچ جهتله عذابه استحقاق كسب ايتدكلری بيان اولنمشدر : برنجيسی ؛ آزيجق ماله طمعاً اللهك كتابنی تحريف ايدوب اللهه اسناد ايتمليدر . ايكنجيسی ؛ غيری اضلال ايچون اباطيلی يازمليدر . اوچنجيسی ؛ كسب ايتدكلری ماللريدر .

*
* *

واجب تعالی یهودك قبایحندن نوع آخری بیان ایتمك اوزره ﴿ وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّا اَيَّاماً مَعْدُودَةً قُلْ اَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْداً فَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ عَهْدَهُ اَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾ بیوریور .

[یهود طائفه‌سی البته بزی آتش مس ایتمز الامعین برقاچ کونده آتش مس ایدردیدیلر . یاحبیبم ! سن توبیخ وتکدیر طریقیله آنلره جواباً سویله‌که « سز معین بر قاچ کونده عذاب مس ایده‌جکنه دائر اللهدن عهدمی آلدیکز ؟ اکر اللهدن عهد آلدیکز ایسه الله تعالی عهدنده البته خلف ایتمز ، عهدینی یرینه کتیرر . یوقسه الله تعالی اوزرینه بیلمه‌دیککز شیلری افترا اوله‌رق سویلیورسکز ؟ »]

بیضاوی وخازنك بیانلرینه نظراً ایام معدوده ایله مرادلری ؛ **بوزاغی‌یه عبادت ایتدكلری قرق کونه مدنه‌در** که آنلر اوقرق کون مقابلنده آخرتده قرق کون یانه‌جقلرینی اعتقاد ایدرلردی . **یاخود** آنلرك اعتقادنده دنیانك مدتی یدی بیك سنه‌در . هربیك سنه‌یه مقابل بر کون جهنمده قالارق یدی کون یانه‌جقلرینی مراد ایتمشلردر .

عهدله مراد ؛ **خبر و وعددر** . یعنی « سزك صاپیلی برقاچ کون معذب اولاجغکزه دائر اللهدن خبر و وعدمی آلدیکز ؟ اکر وعد آلدیکز ایسه الله تعالی وعدنده خلف ایتمز » دیمکدر .

(ام) کلمه‌سی **همزه‌یه** مقابلدر . یعنی « عهدمی آلدیکز یوقسه بیلمیه‌رك اللهه افترامی ایدرسکز ؟ » دیمکدر .

الله تعالی‌نك وعدنده و وعیدنده کذب اولمیه‌جغنه آیت دلالت ایدر . زیرا ؛ جناب حقك عهدنده یعنی وعدنده خلف ایتمیه‌جکی بیان اولنمشدر . چونکه ؛ فخر رازینك بیانی وجهله وعدنده خلف یالان ونقصاندر . واجب تعالی ایسه نقصاندن منزهدر .

دلیله استناد ایتمکسزین سوز سویله‌مك باطل اولدیغنه آیت دلالت ایدر . زیرا ؛ بیلمه‌دکلری شیئی سویلدکلریله جناب حق تکدیر بیوردی .

*
* *

واجب تعالی یهودك « جهنم آتشی بزه اصابت ایتمز آنجق برقاچ کون اصابت ایدر » دیدکلرینی رد ایتمك اوزره ﴿ بَلٰى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَاَحَاطَتْ بِهٖ خَطِيئَتُهُ فَاُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾ بیوریور .

[ای یهود ! امر حال وشان سزك دیدیککز کبی دکل بلکه عندالله حق وثابت اولان وعبادی اوزرنده جاری و مستمر بولنان سنت سنیهٔ الٰهیه کناه کسب ایدوب وکسب ایتمش اولدیغی خطالر او کیمسه‌نك هر طرفنی احاطه ایدرسه ایشته او مقوله کیمسه‌لر جهنمه ملازملر و ابدیاً جهنمده قالیجیلردر .]

بیضاوی و فخر رازینك بیانلری وجهله هرطرفنی معصیت احاطه‌ایدن کیمسه ایله مراد ؛ **کافر**در . چونکه ؛ مؤمن هرنقدر فاسق اولسه‌دخی قلبیله‌تصدیقی ولسانیله‌اقراری بولندیغندن هر طرفنی خطایا استیعاب ایده‌مز . زیرا « خطیئه احاطه ایتمش » دیمك ؛ «معصیتدن خالی برعضوی قالمامش» دیمکدر . بومعنایه‌نظراً **خطیئه** ؛ آنجق کافرده تحقق ایده‌بیلیر .

بر کیمسه بر کناه ایشله‌یوبده اوکناهدن خلاصك چاره‌سنی آرامازسه دها بویوکنه جرأت ایدر وکیتدکجه کناهی تزاید ایلر ونهایت اودرجه مصر ومنهمك اولورکه اصلا اعضاسندن هیچ برعضوینك معصیتدن خالی قالدیغی زمانی بولونماز . چونکه ؛ هراعضانك کندینه کوره‌معصیتدن حظ ونصیبی واردر . حتی معصیتدن اوقدرلذت آلیرکه بتون املی معصیت اولدیغی کبی معصیتدن منع ایدنی دخی سومز اولور . فخررازینك بیانی وجهله سیئه ؛ **صغیره وکبیره جمله معاصی**‌یه شامل اولدیغندن معاصیدن هرهانکیسی اولسه مخلد

فی‌النار اولمسنی موجب اولور وهمنی دفع ایچون مخلد فی‌النار اولمسنی موجب اولان جمیع جوانبنی احاطه ایدن معصیت اولدیغی بیان اولنمشدر.

جهنمی ایجاب ایدن اسبابه دنیاده مداومت و ملازمت ایتدکلرندن آخرتده دخی مسبب اولان جهنمه ابدی ملازم اولاجقلری بیان اولنمشدر.

بالاده بیان اولندیغی وجهله آیت جلیله کافرلر حقنده اولدیغندن گناه کبیره صاحبنك مخلد فی‌النار اولمسنه دلالت ایتمیه‌جکی جهتله اهل کبیره‌نك مخلد فی‌النار اولمسنه دائر معتزله‌نك بو آیتله استدلاللری باطلدر. بو آیتده خطیئه ایله مراد؛ شرك وکفر اولدیغنه دائر (ابن عباس) حضرتلرینك روایتی دخی معتزله‌یی رد ایدر.

*
* *

واجب تعالی کافرلرك مخلد فی‌النار اولاجقلرینی بیاندنصکره مؤمنلرك مخلد فی‌الجنة اولاجقلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾ بیوریور.

[شول کیمسه‌لرکه آنلر ایمان ایتدیلر وایمانلرینك مقتضاسی اولان عمل صالحی ایشله‌دیلر. ایشته ایمان ایدنلر وعمل صالح ایشله‌ینلر جنته ملازملردر، آنلر جنتده ابدی قالیجیلردر.]

بیضاوی وفخررازینك بیانلری وجهله، واجب تعالی‌نك قرآنده مستمر اولان عادتی؛ عاصی اولانلری عذابیله تهدید بیوردیغی کبی مطیع اولانلری ثوابیله تبشیر ایتمکدر. زیرا؛ کفر اوزره مصر اولانلره عذاب دائمله حکم ایدنجه عدالتنی وفضل واحسانی اظهار ایچون ایمان اوزره دوام ایدنلرده‌ده نعمت باقیه‌سیله حکم ایدر. بناءً علیه؛ مؤمنك

عذابدن قورقوسی و ثوابی امیدی هر ایکیسی مساوی اولمق لازم اولدیغنه رسول‌الله «مؤمنك عذابدن خوفیله رحمتی امیدی طارتلمش اولسه هر ایکیسی دنك اولملی» حدیثیله اشارت بیورمشدر.

بو آیت؛ عملك ایماندن خارج اولدیغنه دلالت ایدر. زیرا عملی ایمان اوزره عطف ایتمك؛ معطوفله معطوف علیهك مغایر اولمسی قواعد عربیه اقتضاسندن اولدیغی کبی عمل، ایمانده داخل اولسه ایمانی ذکردنصکره عملی ذکر تکراری موجب اولوردی. کلام الٰهی ایسه فائده‌سز تکراردن منزهدر. بو آیت جلیله کفردن ماعدا بیوك گناهی ارتکاب ایدن مؤمنك گناهی مقداری عذاب اولنورسه‌ده جنته داخل اولاجغنه دلالت ایدر. زیرا؛ ایمان وعمل ایدنك جنته گیره‌جکنه وآنده مخلد قالاجغنه آیت دلیلدر.

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائیلك دنیاجه نعمتلرینی واونعمتلره شکر ایتمه‌یوب بر طاقم معصیتلر ارتکاب ایتدکلرینی بیاندنصکره آنلره واقع اولان بعض تکالیف الٰهیه‌یی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي اِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَاناً وَذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْناً وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ اِلَّا قَلِيلاً مِنْكُمْ وَاَنْتُمْ مُعْرِضُونَ ﴾ بیوریور.

[ای رسول اکرم! ذکر ایت شول زمانی که او زمانده بز عظیم الشان بنی اسرائیلدن عهد ومیثاق آلدق و آنلره دیدك که سز عبادت ایتمه‌یك، آنجق معبود بالحق اولان الله تعالی‌یه عبادت ایدك]. زیرا، الله تعالی سزی یوقدن وار ایتدی وانواع لطف وکرمیله تربیه وتلطیف ایلدی. بناءً علیه؛ عبادته مستحق آنجق واجب تعالی اولدیغندن عبادتکزی آکا

حصر ایتمکز لازمدر . [وسزك وجودیکزه سبب ظاهری اولوب بسله‌ین و بویوتن آناکزه وباباکزه احسان ایدك .] آنلرك احتیاجنه مالکزی صرف واعضا و جوارحکزله خدمت ایدك که آنلرك سزه حال صباوتکزده واقع اولان نعمتلرینك شکرینی ایفا وحقوق ابوینی آنجق ادا ایتمش اولاسکز . [وابوینکز واسطه‌سیله سزه منسوب اولان اقربا وتعلقاتکزه وامورینه تکفل ایتمش کیمسه‌سی بولونمایان یتیملره وبعض موانعدن طولایی معیشتنی کسبه مقتدر اولامایان فقرا ومساکینه احسان وشفقت ومرحمت ایدك که آنلرك حقوقنی ومزیت انسانیه‌یی یرینه کتیرمش اولاسکز وسزه قرابتی اولان و اولمیان جمیع ناسه کوزل سویله‌یك که جنسکزه اولان رقت و محبتی اظهار ایتمکله آنلری ممنون ایتمش اولاسکز . و انسانلره حسن معامله‌کزله برابر جمیع اعضاکزك شکری اولان نمازی اقامه ایله جانب الٰهی‌یه توجه تامله توجه ایده‌سکز ویالکز عبادت بدنیه ایله اکتفا ایتمیوب نفسکزدن دنائت بخلی ازاله ایچون زکاتکزی محتاج اولانلره ویرك که مالکزك شکرینی ادا ایتمش اولاسکز . بز ؛ سعادت دنیویه‌کزه وصوله سبب اولان شو عباداتله امر ایتدکدن صکره سز بو تکالیفی آرقه‌کزه آته‌رق اعراض ایتدیکز . الا سزدن پك آز کیمسه‌لر تکالیفی قبول و مقتضاسیله عمل ایتدیلر ، حالبوکه سز حقدن اعراض ایدیجیسکز .]

تفسیر خازنك بیانی وجهله واجب تعالی بو آیتده انسان اوزرینه لازم اولان وظائفی اجمالاً ترتیب اوزره بیان بیورمشدر . چونکه اللهك انسانلر اوزرینه نعمتی بویوك وچوق اولوب خلق ایتدیکی انسان ایچون واجب اولان ؛ هرشیدن اول اللهه عبادت در .

بوندنصکره تطبیقی لازم و واجب اولان ابوینه رعایت واطاعتدر . چونکه انسانك ابوینی ؛ وجودینه سبب اولوب حال صباوتنده و هرشیئه محتاج اولدیغی بر زمانده هر امورینی کافل وهرخصوصنی حمایه ایده‌رك کندیسنی انواع لطف وکرم وشفقتله تربیه ایتدکارندن انسان ایچون ایکنجی مرتبه‌ده وظیفه ؛ آنلره اطاعت وشکرلرینی ایفا ایتمکدر . بناءً علیه ؛ ابوینی کافر اولسه‌لر دخی معصیت اولمیان شیلرده آنلره اطاعت واجبدر . اگر ابوینی کافر ایسه آنلری طاتلی لسانله دینه دعوت ایتمك وعاصی ایسه عبادته ترغیب وتشویق ایلمك کذلك آنلره رعایت جمله‌سندندر .

بوندنصکره لازم اولان خصوص اقربایه رعایت در . زیرا اقربانك حقوقی ؛ ابوین واسطه‌سیله حاصل اولدیغندن ابوینك حقوقنه تابع و او جمله‌دندر . بناءً علیه اوچنجی مرتبه‌ده وظیفه ؛ آنلرك حقوقنه رعایت ایتمکدر .

پدری وفات ایتمش چوجغه - یتیم - ابراز شفقت ورعایت و کندیسنك احتیاجنی دفع ایتمك دردنجی مرتبه‌ده وظیفهٔ انسانیه‌دندر . چونکه ؛ ایتامك مصالحنی تسویه ایده‌جك کیمسه‌سی اولمادیغندن بونلر هروجهله محتاج عاطفتدر .

کذلك فقروفاقه کندینی بورومش ، احتیاج هرطرفنی احاطه ایتمش اولان مسکینلره مرحمت بشنجی مرتبه‌ده وظیفهٔ انسانیه‌دندر .

بوندنصکره جمله ناسه حسن معامله و معاشرت لازم اولدیغندن جناب حق جمیع ناسه حسن معاشرت وطاتلی لسانله الفت لازم اولدیغنی بیان و توصیه بیورمشدر . چونکه عالمك انتظامی ؛ انسانلرك یکدیگریله حسن معاشرتنه متوقفدر . نته کیم امر بالمعروف ونهی عن المنکر بونی مؤیددر .

بوندنصکره واجب تعالی عبادات بدنیه ومالیه ایله امر بیوردیغی حالده بنی اسرائیلك پك چوقلری شو تکالیفی ادایه اقرار ویردکدنصکره اقرارلرندن استنکاف ایدوب تکالیفی قبولدن امتناع ایتدکارینی واجب تعالی ینه بو آیت کریمه‌ده بیان بیورمشدر .

بو آیتده خطاب ؛ بیضاوینك بیانی وجهله عصر سعادتده موجود اولانلره وآنلردن اول کچمش اولان یهودك مجموعنه تغلیب طریقیله خطاب اولمق احتمالی قویدر . خطاب ، یهوده اولمق اعتباریله آیت یهود اوزرینه واجب اولان احکامی بیان حقنده ایسه‌ده عینی احکامله امت محمد دخی مکلفدر . زیرا ؛ الله تعالی‌نك امم سالفه حقنده قرآنده بیان بیوردیغی احکامله بو امتك مکلف اولمسی قواعد اصولیه‌مز اقتضاسندندر .

خلاصه ؛ توراتده آنجق الله تعالی‌یه عبادت ایدوب غیره عبادت ایتمه‌مك وآنایه بابایه حسن خدمت وایلك ایتمك واقربایه رعایت ویتیملره و مسکینلره احسان و ناس ایله حسن معاشرت ایلمك و نمازی اقامه و زکاتی ادا ایتمك اوزره بنی اسرائیلدن عهد آلندیغی وبو عهددن آنلرك بر چوقلری دونوب ایچلرندن آز کیمسه‌لرك اطاعت ایتدیکنی الله تعالی

بو احكامی قرآنده بیان بیوردیغی ایچون بزم اوزریمزه‌ده رعایت واجب اولدیغی و بناءً علیه بزم‌ده بونلرله مكلف اولدیغمز بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائیل اوزرینه واقع اولان بعض تكالیف آخری قبوله عهد ومیثاق آلدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ اَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ اَقْرَرْتُمْ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴾ بیوریبور .

[ذكر ایدك شول زمانی كه ای بنی اسرائیل ! او زمانده بز سزدن عهد ومیثاق آلدق ودیدك كه سزك بعضیكز بعضیكزك قانلریكزی بغیر حق دوكمه‌یك و بعضیكز بعضیكزی وطنكزدن ظلم وتعدی ایله چیقارمایك . بو منوال اوزره سزه وصایامز واقع اولدقدنصكره بالطوع والرضا بو عهدی قبول و اقرار ایتدیكز . حالبوكه جمله‌كز حاضر ومتفق ایدیكز .]

فخر رازینك بیانه نظراً آیتده خطاب ؛ زمان سعادتده بولنان یهود علماسنه ویاخود خلف وسلف مجموعنه اولمق احتمالی وارسه‌ده اصح اولان اسلاف یهوده خطابدر . آباء واجدادلرینك خطالرینه اخلاف و انساللری تبعیت ایتدكلرندن طولایی اخلافی توبیخ وآبالرینك سیئاتنده اشتراك ایتدكلرنی بیاندر .

عهد و میثاق آلمانك معناسی ؛ تأكیدله امر ایتمك وتوراتده واقع اولان امر ونهیی قبول ایتدكلرنی بیان ایلمكدر .

انسان كندی نفسنی قتلدن مجانبت اوزره بولندیرمق طبیعی وضروری بر حال اولدیغی حالده «كندی قانكزی دوكمه‌یك» دیمك ؛ «بعضیكز بعضیكزی رخصت شرعیه اولمادقجه اولدورمه‌یك»

ویاخود «آخرینی قتل ایتمه‌یك كه كندی قانكزك قصاصاً دوكولمه‌سنه سبب اولماسون» ویاخود «سزی قتل ایده‌جك كیمسه‌لرله مقاتله ایتمه‌یك كه قانكزك دوكولمه‌سنه سبب اولمیه‌سكز» دیمكدر .

«**نفسكزی مملكتكزدن چیقارمایك**» دیمك ؛ «بعضیكز بعضیكزی چیقارمایك» **یاخود** «سزی وطنكزدن چیقارمغه سبب اولان وسائله توسل ایتمه‌یك» دیمكدر .

«**سز اقرار ایتدیكز**» دیمك ؛ «بو احكامی قبول ایتدیكز وقبولكزه بعضیكز بعضیكزه شهادت ایدرسكز» **ویاخود** «اسلافكزك قبولنه سز بو كون شهادت ایدرسكز» **ویاخود** «سز بو اقرار وقبولده حاضرسكز» دیمكدر . چونكه اسلافك اقرارینی اخلافی حاضر كبی بیلیرلر وقبوللرینه شهادت ایدرلر .

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائیلدن قتل نفس ایتمه‌مك وظلماً بر كیمسه‌یی وطنندن طرد ایلمه‌مك اوزره عهد ومیثاق آلدیغنی بیاندن صكره عهدی نقض ایتدكلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ ثُمَّ اَنْتُمْ هٰؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ اَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقاً مِنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاِنْ يَأْتُوكُمْ اُسَارٰى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ اِخْرَاجُهُمْ ﴾ بیوریبور .

[اقرار ویروب عهدی قبول ایتدكدنصكره سز عهدی نقض ایتمش شول كیمسه‌لرسكز كه بعضیكزی بعضیكز قتل ایتدیكز و سزدن بر فرقه‌یی وطنلرندن ظلماً اخراج ایتدیكز واخراج اولنانلرك مضرتنه اخراج ایدنلره ظلم وتعدی ومعصیتله معاونت ایتدیكز وآنلردن اسیر اولارق دشمن ألنده سزه كلیرلرسه بدللرینی فدا ایتمكله آنلری اسارتدن خلاص ایتدیكز . آنلری اخراج ایتمك سزك اوزریكزه حرامدی .]

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله جناب حق توراتده بنی اسرائیل اوزرینه بعضیسی بعضیسنی قتل ایتمه‌مك وظلماً وطنلرندن چیقارمامق ودشمنلرینه معاونت ایتمه‌مك ودشمن الندن اسیری خلاص ایتمك اوزره عهد ومیثاق آلمشدی. بونلر بو احکام اربعه‌دن **قتل، وطنلرندن اخراج ودشمنلرینه معاونت** ایتمکله بواوچنی اخلال ایدوب یالکز دردنجیسی اولان **اسیری خلاص** جهتنه رعایت ایدرلردی. چونکه؛ بیضاوینك بیانی وجهله یهود اولان (بنی قریظه) عربدن (اوس) قبیله‌سنك وینه یهوددن (بنی نضیر) عربدن (خزرج) قبیله‌سنك متفقلری اولوب زمان جاهلیه‌ده عربلرك یغما وغارت کبی عادات کریهه‌لری ایجابی اوسله خزرج دائما بربرلرینه غارات ایدر ومتفقلری یهودلر آنلرله برابر قوشارلر، غالب کلن مغلوب اولانلری تارومار ایدر وبالطبع غالب طرفده بولنان یهودیلر مغلوب طرفده بولنانلره عین معامله‌یی روا کورر وقتل ووطنلرندن اخراج ودشمنلری بولنان عربلره معاونت ایدرلر، صکره مغلوب طرفدن اسیر اولان یهودیلری عربلرك الندن پاره ایله آلیر آزاد ایدرلردی. بر طرفدن اسارتلرینه سبب اولوب دیکر طرفدن پاره جمع ایدوب اسارتدن خلاصلرینه سعی ایتدکلرندن بو کولونج منظره‌نك سببندن سؤال اولندیغنده «متفقلریمزدن آیریلاماییز ولکن یهوددن اسیر اولانك خلاصنه سعی ایتمکلکمزی بزه تورات امر ایدیور» دیرلردی.

*
* *

واجب تعالی بو حاللرینی توبیخ ایتمك اوزره، ﴿اَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ اِلَّا خِزْيٌ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُرَدُّونَ اِلٰى اَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾ بیوریور.

[سز کندی جنسکز یهودیلری قتل ووطنندن اخراج ایدر ودینداشلریکزك دشمنلرینه معاونت ایدرده اسرایی آزاد ایتمکله توراتك بعضیسنه ایمان وبعضیسنه کفرمی ایدیورسکز؟ سزدن کتابك بعض احکامنه ایمان وبعض احکامنه کفر ایدن کیمسه‌نك

جزاسی اولمادی، الا حیات دنیاده رسوایلق وحقیراولمق ویوم قیامتده عذاب جهنمك زیاده شدتلیسنه رد والقا اولنمقدر. حالبوکه الله تعالی سزك عملکزدن غافل دکلدر.]

بر قومی قتل ومملکتلرندن تبعید وخانه‌لرندن کمال حقارتله چیقارمق ظلم وتعدی اولوب فتنهٔ عظیمه‌یه بادی اولدیغندن اقتدار، قوت وشوکته محتاج اولدیغی جهتله واجب تعالی ظلم وتجاوز اوزره معاونتده بولندقلرینی بیان بیورمشدر. آیت جلیله اصل ظلمك حرمتنه دلالت ایتدیکی کبی ظالمه معاونتك حرمتنه دخی دلالت ایدر.

بو آیتك اولنده ذکر اولنان فدا؛ **برشیئی صیانت ایچون مقابلنده عوض وبدل ویرمکدر.** بو مقامده ایسه **اسیری اسارتدن قورتارمق ایچون ویریلن بدلدر.** چونکه یهودیلر؛ کندی جنسلرندن اسیر اولان یهودیلرك بدلنی ویرمکله اسارتدن خلاص ایدرلردی.

کتابك بعضیسنه ایمان ایله مراد؛ **اسیری اسارتدن قورتارمقدر.** چونکه تورات؛ اسیری اسارتدن خلاص ایتمکله امر ایدر ویهودده بو امره رعایت ایدرلردی.

بعضیسنه کفر له مراد؛ **قتل وظلمله دینداشلرینی وطنلرندن چیقارمق ودشمنلرینه معاونت ایتمکدر.** چونکه تورات؛ بونلردن بنی اسرائیلی نهی ونهیك احکامنه رعایتله امر ایتمشدی. بو احکامه رعایتله امر ایدوب عهد ومیثاق آلدیغی حالده یهود، نقض عهد ایتمشلردر. بناءً علیه؛ بعضیسنه رعایت وبعض آخره عدم رعایتلرندن طولایی جناب حق توبیخ وبو عهدی نقض ایدنلرك جزاسی دنیاده رسوایلق وذل وحقارت اولدیغی بیانله یهودی تهدید بیورمشدر. چونکه اقوامی بر نقطه‌یه جمع ایدن دینی ورابطه‌لری **شریعت** در. عقلاً معلوم اولدیغی کبی حساً دخی مشاهده اولنمقده‌درکه هانکی امت اقرار ویروب قبول ایتدیکی شریعتك احکامنی اخلال وحدود الهیه‌یی تجاوز ایدرسه اوامتك رابطه‌سی چوزولور ویکدیکرینه ارتباطی قالقنجه بالطبع سطوت وشوکتی زواله یوز طوتار. بناءً علیه؛ هیئت مجموعه‌سی دنیاجه ذلیل وحقیر اولوب اعدانك آیاقلری آلتنده ازیلیرلر ویوم قیامتده عذابك اك شدتلیسنه اوغرارلر.

*
* *

﴿ أُولٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴾

[شو كتابك بعضيسنه ايمان وبعضيسنه كفر ايدنلر شول كيمسه‌لركه آنلر آخرت مقابلنده حيات دنيايی صاتون آلمشلردر وهوا وهوسلرينه مخالف اولان اوامر الهيه‌يی اهمال ايده‌رك حظوظات آخرت اوزرينه هوا وهوسلرينی ترجيح ايتدكلرندن آنلردن عذاب تخفيف اولونماديغی كبی هيچ بر كيمسه طرفندن نصرت ويارديم دخی اولونمازلر .] شو حالده كتابك جميع احكاميله عامل اولانلرك نائل اولدقلری التفات الهيه‌دن ساقط وعذاب ابدی‌يه كرفتار اولورلر .

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائيله احسان ايتديكی نعمتلردن ديكر بعضيلرينی بيان ايتمك اوزره ﴿ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ اَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰى اَنْفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقاً كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقاً تَقْتُلُونَ ﴾ بيورييور .

[ذات الوهيتمه قسم ايدرم كه محقق بز عظيم الشان عبادك مصالح دينيه ودنيويه‌لرينی جامع كتاب معهود اولان توراتی موسی عليه السلامه ويردك وموسی عليه السلام توراتله حكم ايدوب وفات ايتدكدنصكره رسوللری ، موسی عليه السلامه تابع قيلدق وآنلرده موسی عليه السلامی تعقيب ايدوب وفات ايتدكدنصكره عيسی عليه السلامه امور دنيا وامور آخرتلرينی بيان ايدر بينه‌لر وآچيق دليللر ويردك وعيسايی روح قدس اولان انجيل ايله تأييد وتقويه ايتدك. بوقدر دلائل واضحه ايله رسوللريمز كلدكلرنده سز اطاعت

ايتمديكزده هرنه زمان آرزوكزك خلافنه رسول كلديكنده ايمان ايتمكدن نفسكزی بيوك عد ايده‌رك رسوللری تحقير ايتديكز وايمان ايتمكه ميل ورغبت ايتمه‌ديكز ، رسللرامدن بر فرقه‌يی تكذيب وديكر بر فرقه‌يی قتل ايتديكز .] بناءً عليه ؛ ايماندن تجرد ايتديكز .

بو آيت جليله بنی اسرائيله رسول كوندرمك وكتاب انزال ايتمك كبی نعمتلری ويرديكی حالده شكر ايتمه‌يوب كفر ايتدكلرينی بيانله خباثت طينتلرينی ميدانه قويمشدر .

موسی عليه السلامدن صكره برچوق رسوللر كلديكنه آيت دلالت ايتديكی كبی شريعت موسی جمله‌سنه شريعت اولديغنه و موسی عليه السلامك شريعتی شريعت عيسانك ظهورينه قدر دوام ايتديكنه دخی دلالت ايدر . چونكه موسی عليه السلامه كتاب ويرلديكنی وديكر رسوللرك موسی عليه السلامه تابع اولدقلرينی بيان ايتمك ؛ موسی عليه السلامدن صكره كلن رسوللرك شريعت موسی ايله عمل ايتدكلرينه دلالت ايدر .

اما عيسی عليه السلامك شريعتی وكتابی موسی عليه السلام شريعتنك اكثر احكامنی نسخ ايدوب شريعت جديده صاحبی اولديغندن اجمالاً رسوللر كلدكلرينی بياندنصكره تفصيلاً عيسی عليه السلامی واجب تعالی بيان بيورمشدر .

لفظ عيسی عربيدر. عبرانيسی ايشوع در. لفظ مريم خادم معناسنه‌در . بيت مقدسه خدمت ايتديكندن مريم دنيلمشدر .

بينات ايله مراد ؛ بيضاوی وفخر رازينك بيانلری وجهله موتايی احيا ايتمك وكوزسزلرك كوزلرينی اعاده ايلمك وبعضاً مغيباتدن خبر ويرمك كبی جناب حقك عيسی عليه السلامه ويرمش اولديغی معجزات ظاهره‌در .

روح قدس ايله مراد ؛ جبريل امين‌در . زيرا روح قدس ؛ روح مقدسه معناسنه اولديغی جهتله جبريل امينك شاننه تعظيم وعلو مرتبه‌سنی بيان ايچون روح قدس دنيلمشدر . يا خود جبريل امين ايله دين مبين احيا اولنديغندن انسانك بدننده‌كی روحنه تشبيه طريقيله

جبریله روح القدس دنیلمشدر . جبریل ، انبیایه وحی انزالنه مأمور اولوب مکلفین دخی دینلرینی وحی ایله احیا ایتدکلرندن روح دنیلمکه سزادر . یاخود روح القدس ؛ انجیل در . زیرا ؛ امور دینك احیاسنه و امور دنیانك انتظامنه وسیله اولدیغندن روح دنیلمشدر . چونکه ؛ بنیهٔ انسانیه هردرلو کمالاتی روح واسطه‌سیله اکمال ایتدیکی کبی جمعیت بشریه‌نك هرفردی دینی و دنیوی کمالات و سعاداتی کتاب الله واسطه‌سیله اکمال ایتدیکندن روحه تشبیه طریقیله کنایةً روح دنیلمشدر . یاخود روح القدس‌له مراد ؛ عیسی علیه السلامك موتایی دیرلتدیکی اثناده توسل ایتدیکی اسم اعظم در . شو حالده بو آیتده روح قدسله هرهانکی معنا مراد اولونورسه اولونسون اومعنانك عیسی علیه السلامك نبوتی تأیید ایتدیکنی جناب حق بیان بیورمشدر .

*
* *

واجب تعالی یهودك بعض انبیایی قتل و بعضیلرینی تکذیب ایتدکلرینی و ایماندن امتناعله تمردلرینه اشارت و کفرلرینی بیاندنصکره رسول اللهه قارشی عداوتلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلاً مَا يُؤْمِنُونَ ﴾ بیوربیور .

[آنلر « بزم قلبلریمز پرده‌لیدرسنك دعوتکی ایشیتمه‌یز وسوزینی دیکله‌مه‌یز » دیدیلر . سن آنلره جواب اولارق توبیخ و تکدیر صورتیله‌دی‌که سزك قلبلریکزده پرده یوقدر ، بلکه حسد و عنادکزدن طولایی حقی ایشیتمزسکز ، الله تعالی آنلره کفرلری سببیله لعنت ایتدی . بناءً علیه ؛ آنلردن غایت آز کیمسه‌لر ایمان ایدرلر .]

یعنی ؛ رسول الله یهودیلری دین اسلامه دعوت ایتدیکنده آنلر حسد وعنادلرینه بناءً دیدیلرکه « بزم قلبلرمز سنك سویلدیکك سوزلری دویمقدن پرده‌لیدر وبزم قلبمز

علمله طولودر . سنك سویله‌دیککه احتیاجمز یوقدر . اکرسویله‌دیکك سوزلرده دیکله‌نه‌جك برشی اولسه دیکله‌رز ولکن ایشیتمکه شایان برشی اولمدیغندن قولاغمزه کیرمز » دیمشلردی . جناب حق آنلرك بو کلاملرینی رد ایدوب بیوربیورکه « آنلرك قلبلرنده پرده یوقدر ، بلکه کفری اختیارلری سببیله الله تعالی آنلره لعنت و درکاهندن طرد ایتدی و کفر کبی برجنایتی ارتکابلرندنطولایی الله تعالی آنلری توفیقندن اوزاق قیلدی . بناءً علیه ؛ آنلردن ایمان ایدن غایت آز کیمسه‌لردر .

فخر رازینك بیانی وجهله (قلیلاً) مؤمنك صفتی اولدیغنه نظراً **معنای نظم** : [آنلردن آز کیمسه‌لر ایمان ایدر] دیمکدر . **یاخود** (قلیلاً) ایمانك صفتی اولدیغنه نظراً **معنای نظم** : [آنلر تکلیف اولندقلری احکامك پك آزیجغنه ایمان ایدرلر .] مثلا الله تعالی‌یه ایمان ایدرلر ، رسوللره ایمان ایتمزلر ، دیمکدر .

*
* *

واجب تعالی یهودك افعال قبیحه‌لرندن نوع آخری بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴾ بیوربیور .

[وقتاکه یهوده اولین و آخرینك علومنی ومعتقدات دینیه ودنیویه‌یی وعموم حقایق ومعارفی جامع کتاب ـ قرآندر ـ عند الهیدن کلدی . آنلرله برابر بولنان توراتی وانبیاء عظامه نازل اولان سائر کتابلری تصدیق ایدر قرآن کلنجه آنلر کفر ایتدیلر . حالبوکه بو کتاب نازل اولمازدن اول یهود ، او کتابك نازل اولاجغنی کافرلر اوزرینه فتوحات عد ایدرلر و او کتابك صاحبیله کافرلره غلبه ایده‌جکلرینی و دینیله تدین ایلیه‌جکلرینی

مع الافتخار بیان ایدرلردی . وقتا که آنلره بیلدکلری و کتابلریله نزولی استدلال ایتدکاری کتاب مبین کلدی ، فقط او زمان او کتابه کفر ایتدیلر . حسد وعنادلری او کتابه و کتابك صاحبنه ایمان ایتملرینه مساعده ایتمه‌دی ، مانع اولدی . اولکی سوزلرینی کاملاً اونوتدیلر ، باب الٰهیدن طرد وتبعیده مستحق اولدیلر . بناءً علیه ؛ اللهك لعنتی کافرلر اوزرینه دائما نازل و وارد در .

قرآن عظیم الشان ، انبیاء سابقه‌نك کتابلرینی طرف الٰهیدن قوللرینی طریق حقه ارشاد ایچون انزال اولندیغنی تصدیق ایتدیکندن **کتاب مصدق** دنیلمشدر .

یهود طائفه‌سی قرآن نازل اولمازدن اول توراتك بیانی وجهله قرآنك نازل اولاجغنی و قرآنك صاحبی اولان حضرت محمد ﷺ واسطه‌سیله مشرکلره غلبه ایده‌جکلرینی و نزولی زمانی تقرب ایتدیکندن کندی زمانلرینه تصادف ایده‌جکنی مع الافتخار بیان ایتدکلری حالده قرآن نازل اولنجه حسدله ریاستلرینك زوالندن خوف واندیشه ایده‌رك اقرارلرندن نکول ودنیایی دین اوزرینه ترجیح ایلیه‌رك کفر ایتدکلرینی جناب حق بیان و لعنته **استحقاقلری** آنجق کفرلری ایچون اولدیغنه اشارت اوله‌رق ضمیر یرنده اسم ظاهر اولارق ﴿ علی الکافرین ﴾ بیورمشدر . چونکه ؛ ﴿ علی الکافرین ﴾ بدلنده (علیهم) دنیلسه اولابیلوردی . لکن لعنته استحقاقلری کفرلرندن طولایی اولدیغنه اشارت فوت اولوردی . چونکه ؛ مشتق اوزره حکمك ترتیبی او مشتقك مأخذ واشتقاقی حکمه علت اولدیغنی مشعر اولدیغندن ﴿ کافرین ﴾ لفظی مأخذ واشتقاقی اولان کفرك لعنته علت اولدیغنه دلالت ایدر .

*

* *

واجب تعالی یهودیلرك کفرلرینی بیاندن صکره او کفرلرینك سببینی و کفری اختیارلرینه بناءً غضب اوزره غضبه مستحق اولدقلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهِ اَنْفُسَهُمْ اَنْ يَكْفُرُوا بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ بَغْياً

اَنْ يُنَزِّلَ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلٰى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ فَبَاؤُ بِغَضَبٍ عَلٰى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴾ بیوریور .

[نه چیرکین اولدی شول شی که او شی مقابلنده آنلر نفسلرینی صاتون آلدیلر . کویا ظن فاسدلرنجه اللهك انزال ایتدیکی قرآنه کفرلریله نفسلرینی عذاب الٰهیدن قورتارمش اولدیلر . قوللرندن دیله‌دیکی کیمسه اوزرینه فضل وکرمندن اللهك قرآنی انزال ایتمسنه حسد وظلم و طغیانلرندن ناشی اللهك انزال ایتدیکی کتابنه کفر ایتملری نه فناشی اولدی که شقاوتی سعادت ظن ایتدیلر . انبیاء عظامه حسد ایدنجه آنلر غضب اوزره غضبله رجوع ایتدیلر . دنیاده و آخرتده حقارت ایدیجی عذاب کافرلر اوزرینه اولیجیدر .]

بیضاوینك بیانی وجهله (اشتروا) ؛ **صاتدیلر** معناسنه‌در . بوکا نظراً **معنای نظم :** [اللهك انزال ایتدیکی قرآنه کفرلری مقابلنده نفسلرینك سعادتنی وحظوظاتنی صاتدیلر . نه چیرکین وفناشی اولدی کفرلری که او کفرلری بدلنده سعادت نفسانیه‌لرینی صاتدیلر .] یاخود (اشتروا) **صاتون آلدیلر** معناسنه‌در . بوکا نظراً **معنای نظم:** [نه بربادا اولدی شول شی که اوشی مقابلنده آنلر نفسلرینی صاتون آلدیلر وکویا عذابدن قورتاردیلر . حالبوکه نفسلری مقابلنده اختیار ایتدکلری فناشی اللهك کتابنه کفر ایتملریدر .]

کفرلرینك سببی و علتی ؛ اللهك دیله‌دیکی قولنه کتاب انزال ایتمسنه حسد و بغض وعداوتلری اولدیغی بیان اولنمشدر .

فخر رازی و ابوالسعود افندینك بیانلری وجهله حضرت موسایه اذالرندن طولایی غضبه مستحق اولدقلری کبی آخر زمان نبیسنه کفرلرندن ناشی دخی غضب آخره مستحق اولدقلرندن یهودك غضبلری ایکیدر . **یاخود** عیسی علیه السلامه کفرلری و بعض انبیایی قتللری سببیله مستحق اولدقلری غضب اوزرینه رسول اللهه ده کفرلری سببیله غضب آخره مستحق اولدقلرندن غضب اوزرینه غضبله رجوع ایتدکلری بو آیتده بیان اولنمشدر .

والحاصل یهوده غضبك هرنه سبیله اولورسه اولسون ایکی قات اولدیغی محققدر . زیرا ؛ کفرلری اسباب متعدده ایله حاصل اولدیغندن آنلر اوزرینه غضب ده متعدددر وعذابلری آنلری ذلیل وحقیر قیلاجغی قطعیدر. چونکه ؛ آنلرك کفرلرندن طولایی عذابلرینك آنلره اهانت ایده‌جکی بیان اولنمشدر .

* * *

واجب تعالی یهودك افعال قبیحه‌لرندن نوع آخری بیان ایتمك اوزره

﴿ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَٓاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ اَنْبِيَٓاءَ اللّٰهِ مِنْ قَبْلُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ بیورییور .

[یهوده «اللهك انزال ایتدیکی قرآنه ایمان ایدك» دنیلدیکنده آنلر «بزم اوزریمزه انزال اولنان توراته ایمان ایدرز» دیرلر وکندی کتابلری اولان توراتك ماعداسنه کفر ایدرلر . حالبوکه توراتك بشقه‌سی اولان قرآن آنلرله برابر بولنان توراتك طرف الهیدن منزل کتاب اولدیغنه تصدیق ایدیجی اولدیغی حالده حقدر وصادقدر ، ایمان ایتمکه لایقدر . یا اکرم الرسل ! آنلره جواب والزام اولارق سن دی که «اکر دیدیککز کبی توراته ایمان ایدیجی اولدیغکز ایسه بوندن اول اللهك نبیلرینی نیچون قتل ایتدیککز ؟ تورات سزه آنلری قتل ایدکمی دیدی ؟ واو قتل ایتدیککز نبیلر سزه توراتك خلافنی می امر ایدردی ؟ سبب نه ایدی که آنلری قتل ایتدیککز ؟ اللهك کتابنه ایمان ایدن اللهك نبیلرینی قتل ایدرمی ؟ سز ایسه قتل ایتدیککز ، شو حالده ایمانککز یالاندر » .]

کتب سماویه‌نك جمله‌سنه ایمان لازم ایکن یهود ، بعضیسنه ایمان ایدوب بعضیسنه ایمان ایتمه‌دکلری ایچون واجب تعالی بو آیتله آنلری ذم ایتمشدر. زیرا ؛ توراته ایمان ایتدکلری ادعالریله کندی عمللری بیننده تناقض واردر . چونکه ؛ تورات جمله کتابه ایمانك

وجوبنی امر وتوصیه ایدر . قرآنه ایمانك وجوبنه سبب ؛ قرآنك حق اولدیغی وحقانیتی ، معجزات ظاهره ایله نبوت دعواسی ثابت اولان پیغمبرك او کتابك طرف الهیدن منزل اولدیغنی خبر ویرمسی و قرآنه معارضه‌یه قیام ایدنلری عاجز براقمسی ایله ثابت اولدیغنه اشارت ایچون واجب تعالی قرآنك طرف الهیسندن نازل اولدیغنی بیان بیورمش ویهود طائفه‌سنك توراته ایمان دعوالری کاذب وخارجده افعاللرینه متناقض اولدیغنی بیانله جناب حق یهود طائفه‌سنی رسوای قیلمشدر . چونکه ؛ انبیایی قتل ایتمك کفر اولدیغی کبی علی الخصوص تورات بغیر حق عوام ناسك قتلندن بیله آنلری نهی ایتدیکی حالده انبیاء عظامی قتل ایتمکله برابر توراته ایمان ایتدکلرینی ادعا ایتملری متناقضدر . چونکه؛ آحاد وعوام ناسی قتل ایتمکدن نهی ایدن بر کتاب جلیل الشانك، انبیاء عظامی‌ده قتلدن منع ایده‌جکی اولویتله ثابتدر شو حالده بر طرفدن انبیایی قتل ایتمك دیکر طرفدن توراته ایمان ایتدك دییه ادعاده بولنمق البته تناقض تشکیل ایدر . چونکه ؛ توراتك احکامی هیچ بر کیمسه‌یی بغیر حق قتل ایتمه‌مکده‌در . حالبوکه بر چوق پیغمبر قتل ایتدکلری نص قرآنله ثابتدر . کرچه انبیایی قتل ایدن یهودیلر زمان سعادتده بولنانلر دکللر ایسه‌ده آباء واجدادلرینك افعالی آنلری ایماندن چیقاروب آنلرك ایمانلری یالان اولدیغی کبی بونلرك ایمانی دخی یالان اولدیغی بیان صره‌سنده اسلافنك خطالری‌ده بونلرك یوزلرینه وورلمش وآبالری طرفندن ایقاع ایدیلان فعل قتل ، کنایه طریقیله بونلره اسناد اولنمشدر . چونکه ؛ بونلر آبالرینك افعالنه راضی اولوب معصیته رضا ایسه عین معصیت اولدیغندن کأن انبیایی قتلده بونلرك‌ده رضالرینه بناءً مدخلدار عد اولنمشلردر .

* * *

واجب تعالی بنی اسرائیلك « بز ایمان ایتدك » دیدکلری کلاملرینی ، انبیایی قتل ایتملریله و کتب منزله‌نك بعضیسنه ایمان ایتمه‌دکلرینی بیانله رد ایتدیکی کبی آز بر زمانده بوزاغی صورتنه عبادت ایتدکلرینی بیان ایله دخی

رد ایتمك اوزره ﴿ وَلَقَدْ جَٓاءَكُمْ مُوسٰى بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهٖ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴾ بیوریور.

[ذات الوهیتمه قسم ایدرم که بر طاقم معجزات ظاهره وعلامات عدیده ایله موسی علیه السلام سزه کلدی ودعوای نبوتنی تأیید وتصدیق ایدر دلیللرله نبوتنی اثبات ایتدی. موسی علیه السلام طور سینایه مناجاته کیتدکدنصکره تصنیع ایدیلن طانه صورتنی سز ظالم اولدیغکز حالده معبود اتخاذ ایتدیکز.] حالبوکه موسی علیه السلام سزك نقصانکزی اکمال ومصالحکزی تکمیل خصوصنده فوائد اخری استرحامنه کیتمشدی. سز ایسه سامری کبی بر منافقك حیل ودسایسنه آلدانه‌رق طانا صورتی کبی حقیر وذلیل بر شیئی معبود اتخاذینه قدر جرأت ایتدیکز. ایشته عبادتکزی مستحق اولمیان بر شیئه توجیه ایتدیککزدن طولایی نفسکزه ظلم ایتدیکز.

بنی اسرائیلك بوزاغی صورتنی معبود اتخاذ ایتدکلری کرچه بوندن اول ذکر اولنمش ایسه‌ده آیتلرك اسلوب وعباره‌لری بیننده فرق اولدیغی کبی سوق اولنان مقصدلر بیننده‌ده فرق واردر. زیرا اولکی آیتدن مقصد؛ بنی اسرائیله طرف الٰهیدن توالی ایدن نعمتلره قارشی شکر ایتمك لازم ایکن کفرله مقابله ایتدکلرینی بیان ایچون سوق اولنمشدر. بو آیتدن مقصد ایسه موسی علیه السلامك وحدانیت الٰهیه‌یی اثبات ایچون کتیرمش اولدیغی دلائله قارشی « طانه صورتنی معبود اتخاذ ایدن سز دکلمیسکز که بوراده ایمان ایتدیککزی ادعا ایدیورسکز؟ » دیمکدر. شو حالده رسول اللهه قارشی اولان معامله‌لری موسی علیه السلامه یاپدقلری معامله‌لری کبیدر. بناءً علیه؛ آیتلرده مقصد اعتباریله تکرار یوقدر.

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائیلك کندی کتابلرینه ایمان ایتمه‌دکلرینی دلیل آخرله اثبات وبیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ

خُذُوا مَٓا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاُشْرِبُوا فِى قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَمَا يَاْمُرُكُمْ بِهٖٓ اِيمَانُكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ بیوریور.

[ذکر ایدك ای بنی اسرائیل! شول زمانی که او زمانده توراته ایمان ایده‌جککزه دائر بز سزدن عهد ومیثاق آلدق وطور طاغنی اوزریکزه قالدیرمقله تهدید ایتدك ودیدك که « سزه ویردیکمز کتابك احکامنی قوت وجدیتله اخذ ایدك واوامر ونواهیمزی ایشیتك، موجبیله عمل ایدك ». بزم بو امرمزی اوزرینه اسلافکزك « امرکزی قولاقلرمزله ایشیتدك، قلبمزله عصیان ایتدك » دیدیلر وآنلرك کفرلری سببیله طانه صورتنه محبتلری قلبلرینه ایچیرلمشدر.] زیرا؛ بوزاغینك عشق ومحبتی آنلری مست لایعقل حالنه کتیرمش کأن قلبلری طانه‌یه عبادتك محبتنی سونکر کبی صورییور (امییور). ایچیلن صویك معده‌یی احاطه ایدوب هر طرفه یاییلدیغی کبی بوزاغی صورتنه محبتلری آنلرك قلبلرینی احاطه ایتمشدر. ای رسولم! سن آنلری الزام واسکات طریقیله علی وجه التکدیر والتعریض [دی که «اکر مؤمن ایسه‌کز سزه ایمانکزك امر ایتدیکی شی نه چیرکین شی اولدی که کتاب اللهی انکار ورسوللری تکذیب وقتل ایدوب طانه‌یه عبادت ایدیورسکز. مؤمن اولان کیمسه بونلره جرأت ایدرمی؟ ایمانه بو افعال قبیحه بر آراده کچینیرمی؟ بو جنایاتی ارتکابله برابر کتابکزه ایمان ایتدیککزی نصل ادعا ایدرسکز، قولکز فعلکزه متناقض دکلمی، مؤمن ایسه‌کز سزه بونلری ایمانکزمی امر ایدیور؟] ایمانك مقتضاسی بویله قبایح امر ایتمکمیدر؟ شو حالده بو جنایانه جرأتکز ایمانکزك اولمادیغنه دلالت ایدر ».

کرچه بو آیتك بعض قسمی بوندن اول ذکر اولنمش ایسه‌ده بو مقامده تأکیداً « ایشیتدك، عصیان ایتدك » دیدکلرینی بیانه برمقدمه‌در. **قلبلرینه بوزاغینك محبتی ایچیرلمك؛** قلبلرینی **لباس** بوزاغینك محبتی **بویایه** تشبیه طریقیله فرط محبتلرینی محسوساتله ایضاح ایتمك قبیلندندر. یعنی « البسه‌یی بویانك صوردیغی (أمدیکی) کبی قلبلری وبتون طمرلری طانه صورتنك محبتنی صورمش (أمّش) ووجودلرینك هر طرفنه حلول ایتمش دیمکدر.

*
* *

واجب تعالی یهودك قبایحندن نوع آخری بیان ایتمك اوزره

﴿ قُلْ اِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ * وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴾

بیوریور .

[ای حبیب ذیشانم ! یهوده خطاباً سن دی که « اکر سزك زعمکز کبی دار آخرت آخر دینه منسوب اولان ناسك دوننده عندالله سزه مخصوص ومنحصر یسه وسوزیکزده صادقسه‌کز أولومکزی ایسته‌یك .] زیرا ؛ سزی لذائذ آخرته ونعم باقیه‌یه یصال ایدن أولومدر. سزده، آخرت نعمتلرینك کندیکزه مخصوص اولدیغنی ادعا ایدیورسکز، سوزیکز طوغری‌ایسه آخرتی آرزوایدك بر آن اول آخرته‌واصل اولمق ایچون جناب حقدن موتکزی تمنی‌ایدك. [آنلر کسب‌یدلری اولان حرص وطول امل وریاست دنیویه ومعاصی سائره کبی لذائذ آخرته مانع اولاجق تقدیم‌ایتدکلری کندی اللریله یاپدقلری بر طاقم کناهلری سببیله ابداً أولومی ایسته‌مزلر . حالبوکه الله تعالی ظالملری بیلیر وحاللرینه کوره مجازات ایدر.]

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله یهودیلر «هیچ برکیمسه جنته داخل اولماز، الا بز، دی داخل اولور. زیرا؛ بز اللهك اوغوللری واحبابلری‌یز» دیرلردی. جناب حق « جنت سزك ایسه ایسته‌یك أولومکزی» بیوردی. چونکه جنت؛ لذتك مقام ومثواسی اولدیغی برکیمسه یقیناً بیلنجه شودار آلام واکدار اولان دنیادن بر آن اول خلاص اولوب مقام راحت اولان جنته وارمق ایستر. جنته وصلت ایسه أولوم واسطه‌سیله اولاجغندن البته أولومی یستمك لازمکلیر. یهود ایسه دعوالرنده کاذب اولدقلرندن ابداً أولومی ایسته‌مدکلرینی بیانله جناب حق دعوالرینی رد ایتمشدر .

أولومی تمنی ایده‌مدکلرینك سببی؛ قرآنه و محمد ﷺ . کفر ایتمك وتوراتی تحریف

ایلمك کبی ابداً نار جهنمی موجب اولان معاصی‌یی کسب ایتملری اولدیغنی وکندیلری ظالم اولدقلرینی بیانله تهدید بیورمشدر .

یهودك ادعای باطللرینك سببی ؛ شریعتلرینك منسوخ اولمیه‌جغنی اعتقاد ایتمك وانبیاء کرام سلاله‌سندن اولملرله افتخار ایدوب آنلر طرفندن عذابدن خلاص ایدیله‌جکلرینی امید ایلمك کبی بر طاقم خیالاته مبتنیدر .

***

واجب تعالی یهودك قبایحندن نوع آخری بیان ایتمك اوزره .

﴿ وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِ مِنَ الْعَذَابِ اَنْ يُعَمَّرَ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴾ بیوریور .

[ذات الوهیمته قسم ایدرم‌که اکر سن یهودك احوالنی تفتیش ایتسه‌ك وقلبلرنده اولان سرائره واقف اولسه‌ك آنلری ناسك اك‌زیاده حیاته حریص اولانلرندن بولورسك وبالخاصه آخرته ایمان ایتمه‌ین مشرکلردن دها زیاده یهودیلری حیاته حریص بولورسك . حتی اونلردن بر دانه‌سی بیك سنه معمر اولمق ایستر. حالبوکه آنك بیك سنه معمر اولمسی انی عذاب جهنمدن اوزاق قیلاماز . الله تعالی آنلرك عمرلرنده کندیلرندن صدور ایدن جمیع عمللرینی بیلیجی وعمللرینه کوره مجازات ایدیجیدر .]

حرص؛ بر شیئی شدتله طلب ایتمکدر . ﴿ ومن الذین ﴾ معنی جهتندن ناس اوزرینه معطوف اولدیغنه نظراً معنای آیت :[ای حبیبم ! سن ناس ایچنده پك زیاده حیاته‌واوزون مدت دنیاده یشامغه حریص یهود ملتنی بولورسك وبالخاصه آخرتی اعتقاد ایتمه‌یوب بتون املی دنیایه مقصور اولان مشرکلردن دها زیاده حیاته حریص البته یهودیلردر .] زیرا:

دنیاده طول امله یهودك میل ورغبتی هرملتدن زیاده‌در. حالبوکه اونلرك کندی ادعالری واعتقاد باطللری کبی آخرت سعادتی آنلره مخصوص اولسه آخرته برآن اول کیتمك ایچون موتی تمنی ایدرلردی. موتی تمنی ایتمه‌یوب بالعکس حیاته حریص اولملری دعوالرینك کذب محض اولدیغنه دلالت ایدر .

مشرکلرده ناس‌ده داخلدر . فقط حیاته محبتلری هرکسدن زیاده اولدیغندن یهودك حیاته حرصنی مبالغه طریقیله بیان ایتمك ایچون آیریجه ذکر اولنمشلردر. چونکه ؛ مشرکلر آخرته ایمان ایتمه‌یوب همان امللری حیات دنیایه معطوف اولدیغندن البته چوق یشامغی هرکسدن زیاده ایسته‌یه‌جکلری طبیعیدر . حالبوکه یهود ؛ اهل کتاب اولمق وآخرته ایمانلری بولنمق اعتباریله حشر ونشری اقرار ایدرکن آخرته ایمان ایتمه‌ینلردن دها زیاده یشامغه حریص اولملری البته حیاته محبتك اك زیاده‌سی‌در وبوجهتله آیتده یهودی توبیخ وتکدیر عظیم واردر. مشرکلر آخرته ایمان ایتمه‌دکلرندن حیاته محبتلری، یالکز حظوظات دنیویه‌دن مستفید اولمق ایچون اولدیغندن محبتلری صرف دنیایه منحصردر. اما یهودیلرك دنیایه محبتلری اولدیغی کبی آخرتده عذاب جهنمدن دخی قورتولری اولدیغندن ایکی جهتله دنیاده قالمق ایسترلر . بناءً علیه ؛ یهودك حیاته حرصلری مشرکلردن زیاده‌در . شو حالده « حیاته بوقدر شدتله حریص اولان کیمسه‌لردن أولومی تمنی ایتمك ممکن اولورمی ؟ ألبته اولمکی آرزو ایتمزلر » دیمکدر .

* *
*

واجب تعالی یهودك قبایحندن نوع آخری بیان ایتمك اوزره ﴿ قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللّٰهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ * مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلّٰهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ﴾ بیوریور .

[رسول اکرم ! سن یهوده خطاباً دی که « برکیمسه امین وحیمز اولان جبریله قرآنی انزال ایتدیکندن طولایی عداوت ایدرسه جبریله عداوته برسبب یوقدر . » زیرا ؛ جبریل امین ، کندندن اول نازل اولان کتابلری تصدیق ایدیجی ومؤمنلری طوغری یوله سوق وجنتله تبشیر ایدیجی اولدیغی حالده نازل اولان قرآنی باذن الله سنك حفظکه انزال ایتدی. کندی عندندن انزال ایتمزکه آکا عداوت اولونسون . برکیمسه اللهه وملکلرینه ورسوللرینه وجبریله و میکاله عداوت ایدرسه غضب الٰهی‌یه مستحق کافر باللهدر. بناءً علیه ؛ مستحق عذابدر. زیرا؛ الله تعالی کافرلره عداوت ایدیجی و کفرلرندن طولایی قهروغضب ایدیجیدر.]

بیضاوینك ونعمت الله افندینك بیانلری وجهله آیت جلیله یهود حقنده نازل اولمشدر. چونکه ؛ کوندن کونه رسول اللهك دینی ظهور وترقی ایدوب کتب سابقه‌یی ناسخ اولان قرآنك نزولی شهرت بولنجه مدینهٔ منوره و اطرافنده اولان یهود اضطرابه دوشدیلر و رسول اللهه « ملکلردن وحی کیم کتیردیکنی » سوال ایتدیلر . رسول الله « جبریل امینك کلدیکنی » خبر ویرنجه « او بزم دشمنمزدر هروقت بزه ضررله کلیر و دائما بزم دینمزی نسخه سعی ایدر » دیملری اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر . یاخود حضرت عمر برکون مدینه‌ده یهودك مدرسه‌لرینه کلدی وجبریلدن آنلره سؤال ایتدی . آنلر « جبریل بزم دشمنمزدر. زیرا ؛ بزم اسرارمزی محمد ﷺ خبر ویرر و خسوف وکسوف کبی قوللر اوزرینه نازل اولان عذابك صاحبیدر » دیدیلر . میکائیلدن سؤال ایدنجه « اوجوزلق وسلامت آنك ألیله اولور » دیدیلر . عمر رضی الله عنه « عند الٰهیده مرتبه‌لری نه‌در؟ » دیدیکنده یهودیلر « جبریل صاغنده میکائیل صولنده، بینهماده عداوت واردر » دیدیلر . حضرت عمر « اکر سزك دیدیککز کبی اولسه بینلرنده عداوت اولماز وسز حمیر قبیله‌سندن دها زیاده کافرسکز ، بونلردن برینه عداوت ایدن کیمسه اللهه عداوت ایدر » دیدی . بعده حضور رسالته کلدی ، کوردی‌که بو آیتله جبریل امین کلمش وکیتمش . رسول الله « یا عمر ! ربك سکا موافقت ایتدی » بیورمشدر .

جبریل امین قرآنی اللهك اذنیله کتیردیکی جهتله قرآنی کتیردیکندن طولایی جبریله

عداوت الله تعالی‌یه عداوتی مستلزم اولدیغی ایچون جناب حق جبریله عداوت ایدن کیمسه‌نك اللهه عداوت ایتمش اولاجغنی بیان بیورمشدر.

آیتده شرطك جوابی مقدردر. (فقد خلع الانصاف عن نفسه) دیمکدر. یعنی «جبریله عداوت ایدن نفسندن انصافی صویمش چیقارمشدر » **یاخود** « جبریله عداوت ایدن کتب منزله‌نك کافه‌سنه کفر ایتمش اولور » **یاخود** « جبریله عداوت ایدن کندی غضب وقهرندن هلاك اولسون یوق اولسون » دیمکدر. زیرا؛ جبریل قرآنی سنك قلبکه اللهك اذنی وامری ایله انزال ایتدی. بناءً علیه؛ جبریلك عداوته مستحق بر حالی یوقدر. قرآن ایسه، کتب سابقه‌یی و بالخاصه جبریله عداوت ایدن یهودك کتابلری اولان توراتی تصدیق ایدیجی ومؤمنلری اعمال صالحه‌یه هدایتده قیلیجی واعمال صالحه‌یی ادا ایدنلره ثوابی مژده‌له‌یجیدر.

قرآن، رسول الله اوزرینه نازل اولدیغی حالده قرآنی فهمه وحفظ ایتمکه محل قلب اولدیغندن قلب نبویلری تخصیص اولنمشدر.

قرآنك هدایتیله اهتدا و تبشیراتیله مبشر اولارق انتفاع ایدن مؤمنلر اولدیغی ایچون جناب حق مؤمنلری تخصیص بیورمشدر. یوقسه طوغری یولی کوسترمك معناسنجه قرآنك هدایتی هرکسه شاملدر. زیرا قرآن؛ **عامهٔ ناسی طوغرو یوله دعوت ایدر.** فقط بو دعوته اجابت ایدن آنجق اهل ایماندر.

جبرائیل ومیکائیل ملائکه جمله‌سنده داخللرسه‌ده فضیلت و شرفلرینه بناءً آیریجه اسملری تصریح ایدلمش وجبرائیلك میکائیلدن افضل اولدیغنه اشارت ایچونده جبرائیل ذکرده تقدیم اولنمشدر. ملائکه‌یه عداوت ایتمك کفر اولدیغنه و واجب تعالی‌نك کافرلره عداوتی کفرلرندن طولایی بولوندیغنه اشارت ایچون ضمیر موضعنده اسم ظاهر اولارق ﴿ کافرین ﴾ لفظی کلمشدر. چونکه؛ عداوتك کافره تصریح اولنمسی کافرده‌کی صفت کفرك واجب تعالی‌نك آنلره عداوتنه سبب وعلت اولدیغنی مشعردر.

واجب تعالی یهودك قبایحندن نوع آخری بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا اِلَيْكَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا اِلَّا الْفَاسِقُونَ ﴾ بیوریور.

[ذات الوهیتمه قسم ایدرم که محقق بز عظیم الشان سکا آچیق وواضح صورتده حقی بیان ایدوب طوغری یولی کوستریجی آیتلر ومعجزه‌لر انزال ایتدك. بزم او آیتلریمزه کفر ایتمز، الا فاسقلر وحقی قبول ایتمه‌ین متمردلر کفر ایدرلر.]

فخر رازینك بیاننه نظراً آیات بینات ایله مراد؛ **قرآنك آیتلریدر.** زیرا قرآنك آیتلری؛ غیرلری معارضه‌دن عاجز قیلدیغی ایچون نبوتی تأیید ایدر بینات واضحه‌دندر. **یاخود** آیتلر، هم قرآنه هم‌ده رسول اللهك نبوتی تصدیق ایدن سائر معجزات نبویه‌نك جمله‌سنه شاملدر.

قرآنك بعض آیتلری **فصاحت وبلاغتیله نبوت دعواسنك صدقنه** وبعض آیتلری مغیباتدن خبرویردیکی جهتله **مغیباته** وبعض آیتلری **توحیده** وبعض آیتلری **احکام شرعیه‌یه واضح صورتده دلالت ایتدیکی** جهتله علامت ودلالت معناسنه **آیات بینات** دنیلمشدر.

کفر؛ **بیله‌رك ویا بیلمیه‌رك حقی انکار ایتمکدر.** فاسق ایله مراد؛ **طاعت الٰهیه‌دن خروج ایدوب حدینی تجاوز ایتمکدر. فسق**، مطلق ذکر اولندیغی جهتله فسقك کمالی ونهایتی اولان **کفر** مراددر. شو حالده **معنای نظم**: [آیتلره کفر (انکار) ایتمز الا حدینی تجاوز ایدن متمرد کافرلر انکار ایدر] دیمکدر.

بو آیت؛ یهود علماسندن (ابن صوریا)نك رسول اللهه « سن بزه برشی کتیرمه‌دك که بز بیله‌لم و آیت کتیرمه‌دك که اتباع ایده‌لم » دیمسی اوزرینه نازل اولمش و آنك کلامنی رد ایتمشدر. چونکه؛ رسول اللهه «سن بزه برشی کتیرمه‌دك» دیدیکنی رد اولارق جناب حق مطلوبه دلالت ایدر آیتلری انزال ایتدیکنی وآیتلره کفر ایتمه‌یوب آنجق طاعات الٰهیه‌دن

چیقمش فاسقلرك کفر ایتدیکنی بیانله ابن (صوریان) ك هم کافر هم کافرك فاسقلرندن اولدیغنه تعریض واشارت بیورمشدر .

*
* *

واجب تعالی یهودك جنایتلرندن نوع آخری بیان ایتمك اوزره

﴿ اَوَ كُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْداً نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾

بیوریبور .

[آنلر کفر ایدرلروهرنه‌زمان برعهدی معاهده ایدرلرسه (برشیئه سوز ویررلرسه) آنلردن بر فرقه اوعهدی نقض ایدر ، آرقه‌سنه آتمقله بوتون بوتون ترك ایدر عهدینی وفا ایتمز دکلمی ؟ بلکه آنلرك اکثریسی ایمان ایتمزلر .]

یعنی ؛ آنلر ناصل فاسق اولوب طاعات الٰهیه‌دن خروج ایتمزلر ؟ البته خروج ایتمشلردر . زیرا ؛ آنلر هرنه زمان الله تعالی ورسولیله بر عهد اوزره معاهده ایدرلرسه آنلردن بر فرقهٔ عظیمه اوعهدی اونوتور آرقه‌یه آته‌رق نقض ایدر ، بلکه آنلرك اکثریسی ایمان ایتمزلر . بناءً علیه آنلر فاسقلردر .

نقض عهد ایتمك یهودك بر عادت مستمره‌لری اولدیغنه اشارت ایچون عموم ازمنه واوقاته دلالت ایدن (کلما) لفظی وارد اولمشدر . استفهام ایسه عهدی نقضلرینی انکار ایچون وارد اولمشدر . یعنی ؛ « رسل کرامك لسانلری اوزرینه واقع اولان عهدالٰهی‌یی نقض ایتمك بشر ایچون منکراتدن چیرکین بر حال » دیمکدر .

تورات شریفده واجب تعالی رسولك احوالنی واوصافنی وایمان لازم اولدیغنی بیان ایدوب آنلرده توراتی قبول ایتملری ایله رسول اللهه ایمان ایده‌جکلرینی معاهده ایتمش اولدقلرندن رسول الله بعث اولنّجه حسدلرندن ناشی ایمان ایتمه‌دکلری جهتله عهدی نقض ایتدکلرینی

جناب حق بو آیتله بیان بیورمشدر . چونکه ؛ آنلر رسول اللهك بعثتندن اول ، بعث اولنه‌جغنی وبعث اولندیغنده ایمان ایده‌جکلرینی ومعین وناصر اوله‌جقلرینی وعلیهنه اولارق بر کیمسه‌یه معاونت ایتمیه‌جکلرینی یمینلریله تأکید ایده‌رك بیان ایتدکلری حالده رسول الله بعث اولنّجه ایمان ایتمه‌دکلری کبی (خندق) غزاسنده رسول اللهك علیهنه قریشه معاونتده بولنمقله دخی نقض عهد ایتمشلردر .

*
* *

واجب تعالی یهودك قبایحندن نوع آخری بیان ایتمك اوزره

﴿ وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللّٰهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَاَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ بیوریبور .

[وقتاکه یهوده ، طرف الٰهیدن کندیلرینك ایمان ایتدکلری کتابلرینی تصدیق ایدیجی رسول معظم کلنجه کندیلرینه کتاب اعطا اولنان یهوددن بر فرقه ، اللهك کتابنی آرقه‌لرینه آتدیلر ، اصلا التفات ایتمدیلر وکتابلرینك مقتضاسیله اصلا عمل ایتمه‌دیلر . شول حیثیتده‌که کأن کتابلرینك احکامنی اصلا بیلمزلرمش کبی بر حال اوزره بولندیلر . بلکه توراتك اورسوله متعلق احکامنی بالکلیه اونوتدیلر .]

فخر رازینك بیانی وجهله رسول الله ، حضرت موسانك رسالتنی وتوراتك صحتنی بیانله تصدیق ایتدیکی کبی توراتده ، رسول اللهك کله‌جکنی بیان ایدوب رسول اللهك کلمسی دخی توراتی مصدق اولمشدر .

کتاب ویریلنلرله مراد ؛ کتابه ایمان ایدنلر در . کرك مسائلنه عالم اولسون وکرك عالم اولمسون مطلقا کتابی طانییانلردر .

کتابله مراد ؛ قرآن اولمق احتمالی وارسه‌ده اصح اولان تورات در . زیرا

آرقه‌يه آتمق ؛ تمسك ايتدكدنصكره اولاجقندن وقرآنه يهود اصلا تمسك ايتمه‌يوب توراته تمسك ايتدكلرندن آرقه‌يه اتوب عملنى ترك ايتدكلرى كتاب ؛ **تورات**‌در .

بيضاوينك بيانى وجهله يهود ؛ **درت فرقه‌در** : **برنجى فرقه**؛ توراته ايمان ايدوب حقوقنى ايفايه‌سى ايدن مؤمنلردر. بوقسم ، يهوددن اقل قليل‌در. **ايكنجى فرقه**؛ توراته علنى مخالفت ايدوب احكامنى آرقه‌يه آتان كافرلردر. **اوچنجى فرقه**؛ علنى صورتده توراتك احكامنى ترك ايتمه‌ديلر فقط جهالتلرندن طولايى احكامنى اخلال وترك ايدنلردر . بوفرقه ، يهودك اكثريتنى تشكيل ايدر . **دردنجى فرقه**؛ ظاهرده توراتله عمل ايدرسه‌ده كيزليجه احكامنى ترك ايدرلر وحقيقت حالى بيليرلر ، لكن عناداً واستكباراً بيلمه‌مزلكدن كلنلردر . بوقسم ، يهودك منافقلريدر .

*
* *

واجب تعالى يهودك قبايحندن نوع آخرى بيان ايتمك اوزره ﴿ وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ ﴾ بيوريور .

[يهود توراتى آرقه‌يه آتوب احكاميله عملى ترك ايتديلرده سليمان عليه السلامك ملكى وسلطنتى اوزرينه شيطانلرك تلاوت وافترا ايتدكلرى شيلره اتباع ايتديلر . سليمان عليه السلامك ملك وسلطنتى وانس وجنك مسخر اولمسنى سحرله يابدى ونائل اولدى ديه‌رك سليمان عليه السلامى كفره نسبت ايتديلر. حالبوكه سليمان عليه السلام كافر اولمادى ولكن انس وجنك شيطانلرى كافر اولديلر . زيرا ؛ آنلر ناسه سحر تعليم ايدرلردى .]

شياطينك خبرلرينه تابع اولان يهوديلرله مراد ؛ زمان سعادتده موجود

اولانلردر . **ياخود** زمان سليمانده موجود اولانلر اولديغنه دائر اختلاف وارسه‌ده فخر رازينك بيانى وجهله اصح اولان يهودك هرصنف ونوعنه وهرزمانده بولنانلره شامل‌در . زيرا ؛ يهودك اكثريسى سليمان عليه السلامك نبوتنى انكار ايله « ملوك دنيادن بر پادشاهدر، بوسلطنته سحر سببيله مالك اولمشدر » ديرلردى. وقتاكه افق نبوتدن رسول الله طلوع ايدوب تورات ايله قرآن اصول اعتقادده موافقت ايدنجه رسول اللهه معارضه ايله توراتك احكامنى ترك وسحر ايچون يازلمش كتابلرى آلديلر وآنلرله مشغول اولديلر وسليمان عليه السلامه سحر نسبت ايتديلر . ايشته جناب حق آنلرى بو آيتله رد ايتمشدر .

تلاوت‌له مراد ؛ **خبر**‌در . **شيطانلر**‌له مراد ؛ **جنك كفره‌سيدر**. چونكه؛ آنلر ملكلردن ايشيتدكلرى بعض خبرلرى كاهنلره ومنجملره وسوسه طريقيله القا وايشيتدكلرينه برچوق يالانلر علاوه ايده‌رك خبر ويرديلر، كاهنلرده كتابلر تأليف ايده‌رك قرائت وتعليم وتعلمنه دوام ايتديلر . سحر تعليم وتعلمى وكاهنلرك كتابلرينى اوقومق سليمان عليه السلام زماننده شايع اولدى و « سليمان عليه السلامك ملكى بونكله تمامدر وانس وجنك وطيور ووحوشك ورود كا لرك اطاعتلرى سحرله‌در » ديمكله سليمان عليه السلامه ساحردر ديمشلردر .

آنلرك افترالرى ؛ سليمان عليه السلامك ملكى اوزرينه اولمسى واوملكه سحر واسطه‌سيله مالك اولدى ديملريدر. زيرا؛ آنلر سحر كتابلرينى اوقورلر و« سليمان عليه السلامك علمى بوندن عبارتدر » ديرلردى .

سليمان عليه السلامى سحره نسبت ايتمك خلقه سحرى قبول ايتديرمك ايچوندر .

ياخود نبوتنى اقرار ايتميه‌رك حقيقتده ساحردر ديرلردى .

سحرك معناى اصليسنه كلنجه: بعض سباب خفيه ايله باطلى حق صورتنده كوسترمكدر وتحصيلنده شيطاندن استعانه اولنمق لازمدر . شوحالده سحر شره آلت اولمق وخباثت نفس صاحبى بولنمقده ساحر ايچون اوصاف لازمه‌دندر. زيرا ؛ تعاون وتناصرده مناسبت شرطدر . بناءً عليه ؛ سحرى التزام ايدوب شيطاندن معاونت بكله‌ين شيطان كبى خبيث

اولمادقجه شیطان معاونت ایتمز . اهل سنت عندنده سحرك وجودی وحقیقتی واردر ، فقط سحری ایشلهمك كفردر .

سحرك انواع عدیدهسی واردر ؛ برنجی نوعی : **كلدانیلرك سحریدر** . كلدانیلر یلدیزه عبادت ویلدیزك مؤثر اولدیغنی اعتقاد ایدرلر وآنلر سحرلریله ابدانده حاصل اولان مرض، جنون، موت كبی تأثیری یلدیزدندر دیرلردی. كلدانیلر، ابراهیم علیه السلام زماننده موجود اولان اهالیدر. ابراهیم علیه السلام، آنلرك یلدیزه عبادت ویلدیزك ارض اوزرینه تأثیر وتدبیرینی اعتقاد ایتمك كبی سخیف وباطل دیانتلرینی ابطال ایچون بعث اولنمشدر واو یولده معارضه وآنلری الزام ایتدیكی ده سورهٔ انعامده مذكوردر .

سحرك جسمده تأثیری واردر، لكن ساحرك برجسمی آخر برجسمه تبدیل ویاخود یكیدن برجسم ایجاد ایتمك كبی امور مهمهیه اقتداری یوقدر . آنجق ساحر، چوق حیل ودسایسله وشیطانك معاونتی ایله وبر طاقم سعی وغیرتله سحر سایهسنده حقیر برشی اكتساب ایدر . اكر سحرله تقلیب ویا خلق اجسامه قادر اولسه آز برسحرله برچوق برمال كسب ایدوب ذلیل وحقیر اولمازدی . حالبوكه عالمده ساحر قدر سفیل وحقیر بر كیمسه كورولهمشدر . كذلك كیمیاجیلرك قلب حقائق ایچون سرد ایتدكلری ادعالر دخی یالاندر . زیرا ؛ بعض آلات وادویه ایله باقری آلتون وبكموشه قلب ایتمش اولسهلر ایدی شمدی یه قدر كیمیاجیلرك دنیایی آلتونله طولدورملری لازمكلیر وپادشاهلرك معدنلره صرف مقدرت ایتمكدن ایسه كیمیاجیلغه آزبجق مال صرفیله برچوق خزینهلر تدارك ایتملری دها اولا اولوردی وكیمیاجیلق واسطهسیله سهولتله باقردن آلتون استحصال ایتمك بویوك بویوك قلعهلر فتح ایتمكدن البته دها مهمدر. حالبوكه هیچ برزمانده وهیچ برحكمدارده بویله بر شیئك حصولنی تاریخلر ذكر ایتمهدیكی كبی بونك حقنده كتب شرعیهده دخی روایت كورولمیور. آلتون وكموشك كیمیا ایله میدانه كلمسی جناب حقك آنلرده خلق ایتدیكی قیمته وحكمتهده منافیدر. چونكه ؛ سهولتله آلتون وكموشك اكتسابی ممكن اولسه ایدی ناس بیننده آلتون وكموشك قدری قالماز ومعاملات سكتهدار اولاجغندن عالمك انتظامی خللدار اولاجغی

شبههسزدر . شو حالده كیمیاجیلرك صرف ایتدكلری پارهلر وچكدكلری امكلر هدر وهبادر وحصولنه دائر سرد ایتدكلری دلائل اساسسز اوهام وخیالدن عبارتدر .

سحرك حكم شرعیسنه كلنجه : اكر ساحر ، سحرنده كی تأثیری كندی فعلندن ویاخود آلات وادواتندن متولد بولندیغنی اعتقاد ایدرسه كفردر واكر تأثیرك جناب حقدن اولدیغنی اعتقاد ایدرسه تعلمی حرام وفعلیاتی كناه كبائردندر. زیرا؛ تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله رسول اللهدن (ابو هریره) حضرتلرینك روایت ایتدیكی حدیث شریفده رسول الله صلی الله علیه وسلم « مهلك اولان یدی شیدن احتراز ایدك » بیوردیغنده اصحاب كرام طرفندن « او یدی شی نهدر یارسول الله ؟ » دیدكلرنده « الله تعالی یه شرك، سحر، بغیر حق قتل نفس ، یتیمك مالنی اكل ایتمك ، زنا ، اثنای حربده اعدادن فرار ایتمك وعفیفه اولان برخاتونه زانیهسك دیمكدر » بیوردیغی مرویدر . شو حالده بو حدیث شریفك بیانی وجهله سحر ؛ قتل نفسه وزنایه معادل بویوك كناهدر .

ایكنجی نوعی ؛ **اصحاب اوهامك سحریدر.** وهمیاته تابع اولارق بعض شیلری توهماتله خلقه صورت آخرده كوسترمكدر .

اوچنجی نوعی؛ **شیاطیندن استعانه طریقیله خارق العاده كبی بعض شیلر اختراع ایتمك وخلقه كوسترمكدر .**

دردنجی نوعی ؛ **كوزبویامق تعبیر اولنان شیدر.** بو نوعه **شعبذه** دینوركه بوفنده حاذق اولان ، خلقی بر نوع فعلیاتله مشغول ایدركن آكسزین خلقك خبری اولمادن فعل آخر احداث وخلق آنی كوزتمهدكلری حالده ظهور ایدیویرمسی حیرتی موجب اولوب تعجبلرینی جلب ایدر وقوهٔ باصرهنك كمال سرعتله حركت ایدن بر شیئی شیء آخر صورتنده كورمك عادتیدر. مثلا سرعتله سیر ایدن واپورده بر كیمسه صویه نظر ایتسه واپوری طورر صویی كیدر كورور ، حالبوكه امر برعكسدر. رحمت یاغاركن سمادن

نازل اولان قطره‌لری سمادن یره قدر چکلمش بر خط مستقیم صورتنده کورر. وبر کیمسه برشیله مشغول ایکن یاننده شیٔ آخر حادث اولور خبری اولماز.

سحرك، بشرك ابدانه وذهننه وعقلنه تأثیری محققدر. حق برهودیه‌نك رسول‌اللهه سحر ایدوب وجود نبویلرینه ضعف عارض اولدیغی و (راعوفة) دنیلن قویویه القا ایدیلن سحری ملائکه‌نك خبر ویرمسیله اورادن چیقاریلنجه رسول‌اللهك ضعفی زائل وبو مثللو سحر واصابت عیندن استعاذه ایچون (معوذتین) سوره‌لرینك نازل اولدیغی مرویدر.

ناسه سحر تعلیمی کفر اولدیغنه آیت دلالت ایدر. زیرا شیاطینك کفری؛ سحر تعلیم ایتملرینه تعلیق اولنمشدر.

*
* *

واجب تعالی شیاطینك ناسه سحر تعلیمیله کافر اولدقلرینی بیاندنصکره هاروت وماروت اسمنده ملکلره انزال اولنان سحری دخی تعلیم ایتدکلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَمَا اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى يَقُولَاۤ اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَاۤرِّينَ بِهِ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ﴾ بیوریور.

[شیاطین انسانلره (کوفه) قرنده بابل دنیلن بلده‌ده هاروت وماروت اسمنده ایکی ملك اوزرینه نازل اولان سحری دخی تعلیم ایدرلر. حالبوکه هاروت وماروت کندیلرندن سحر اوکرنمك ایچون مراجعت ایدن کیمسه‌یه «آنجق بز فتنه‌یز ناسی امتحان ایچون

کلدك؛ سن سحر اوکرنمکله کفر ایتمه» دینجه‌یه قدر هیچ برکیمسه‌یه سحر تعلیم ایتمزلردی. هاروت وماروتك بوصورتله وقوعبولان توصیه ونصیحتلرینه رغماً اوکان کیمسه سوز دیکله‌میه‌رك بهمه‌حال سحر اوکرنمکی آرزو ایلر واصرار ایدرسه ناس ملکلردن زوجله زوجه بینلرینی تفریق ایده‌جك سحری اوکره‌نیرلر. حالبوکه سحرله آنلر برکیمسه‌یه ضرر ایده‌مز، آنجق اللهك اذنیله ضرر ایدرلر.] زیرا؛ سحرك نفسنده تأثیری اولمیوب آنجق تأثیر، جناب حقدندر. یالکز سحر اسباب عادیه قبیلندندر. اواسبابه توسل ایدنجه مسببی اولان بعض اثری خلق ایتمك الله تعالی‌یه مخصوصدر.

بابل؛ کوفه قرنده نمرودك بلده‌سیدر. نمرودك کوشکی ییقیلدیغنده ناسك لسانی تفرق ایدوب هرکس بردرلو سویله‌یه‌رك هیچ بری اوبرینك لسانی آکلاماز برحاله کلدیکی جهتله عاقبت هربری برطرفه کیدوب یورد طوتمغه وسیله اولدیغندن بابل دنیلمشدر.

ملکلر بالعموم معاصیدن معصومدرلر. سحر تعلیمی حرام اولدیغی حالده هاروتله ماروتك سحر تعلیملرینك سببی؛ فخر رازینك بیانی وجهله اوزمانده سحر تعمم ایتمش وساحرلر نبوت دعواسنه قالقشمش، شوحالده سحری معجزه‌دن تفریق ایتمك لازم کلمش. حالبوکه سحری معجزه‌دن تفریق ایسه معجزه‌نك ماهیتلرینی بیلمکه توقف ایتدیکندن جناب حق بوایکی ملکی بشر صورتنده کوندردی. آنلرده ناسه سحر تعلیم ایدر ودیرلردی که «سحری بیلك ولکن عمل ایتمکله کفر ایتمه‌یك». یاخود آیتده بیان اولندیغی وجهله واجب تعالی قوللرینی امتحان ایچون بوملکلری ناسدن آرزو ایدنلره سحر تعلیمی ایچون کوندردی. آنلر ناسدن مراجعت ایدنلره نصیحت ایدرلر و «بزناسه فتنه وامتحان ایچون کلدك. سحر تعلیمنه وموجبیله عمل ایتمکه هوس ایدوب کفر ایتمه‌یك» دیرلردی. ناسدن مؤمن اولانلر ایمانلرینی محافظه ایدر ونصیحتی قبول ایدرلر وکافر اولانلر تعلم ایدرلر ونصیحت قبول ایتمزلردی. ملکلر بوتعلیمده امر الٰهی‌یی انفاذ ایدوب الله تعالی‌یه مطیع اولدقلری ایچون معصیتده بولنمامشلردر. زیرا؛ تعلیملری امر الٰهی‌یه مبتنیدر.

ناسدن شقی اولانلر زوجله زوجه بینی تفریق ایدن شیلری تعلم ایدرلردی. هرنه‌صورتله

سحر ايتسه‌لر سحرك ضرری آنجق الله تعالى‌نك خلقيله اولديغی جهتله نفس سحر اسباب قبيلندن اولوب تأثيرينی الله‌تعالى‌نك خلق ايتديكنی واجب تعالى بو آيتده بيان بيورمشدر.

﴿ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرٰيهُ مَا لَهُ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ اَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴾

[ناسدن سحر تعلمنی اختيار ايدن شقيلر كنديلرينه مضرت ويروب دنياده و آخرتده اصلا منفعت ويرمه‌ين شيئی تعلم ايدرلر . زيرا ؛ سحرله مرادلری شر اولديغندن ضرر كوررلر ، منفعت كورمزلر . ذات الوهيتمه قسم ايدرم كه اللهك كتابنی سحره تبديل ايدن كيمسه‌لر ايچون آخرتده نصيب اولماديغنی يهود محقق بيلديلر . ذاتمه يمين ايدرم كه اكر يهود بيلمش اولسه‌لردی مقابلنده نفسلرينی صاتدقلری سحر نه چيركين شی اولدی !] وياخود [نفسلرينی ويروب مقابلنده صاتون آلدقلری سحر نه چيركين شی اولدی ، اكر بيلسه‌لردی اختيار ايتمزلردی .]

يعنی ؛ شياطينك خبر ويرديكی يالانلری وباطل سحرلری اختيار ايدن و كتاب اللهی آنلره دكيشن كيمسه‌لر ايچون آخرتده نصيب اولماديغنی يهود بيلديلر ، فقط حظوظات شهوانيه‌لرينه تابع اولدقلرندن صرف مضر اولان شيئی اختيارله ابدی هلاكه مستغرق اولديلر ولكن الله تعالى حقيچون اكر ارتكاب ايتدكلری سحرك قبايحنی بيلمش اولسه‌لردی نفسلری مقابلنده آلدقلری سحر نه برباد ونه فنا شی اولدی .

فخر رازينك بيانی وجهله يهود اللهك كتابنی آرقه‌لرينه آتوب شياطينك خبرلرندن تأليف اولونان اراجيف دولوسی كتابلره تمسك ايتدكلری جهتله كتاب الله مقابلنده كأن سحری صاتون آلمش اولدقلرندن وملكلرك سحری تعليمدن مقصدلری سحری بيلمكله برابر آندن احترازله منافع آخرته واصل اولمق ايكن يهود او كرندكلری سحری منافع دنيايه

صرف ايتدكلری جهتله كأن منافع آخرت مقابلنده سحری صاتون آلمش اولدقلرندن بو آيتده شرا لفظی وارد اولمشدر .

يهودك برقسمی سحر كتابلرندن سحری تعلم ايدوب ناسی دعوت وديكر برقسمی ده جاهل اولوب آنلرك دعوتنه اجابت ايتدكلرندن آيتك اولنده سحری بيلن قسمه اشارت ايچون بيلدكلری و آخرنده بيلمه‌ين قسمه اشارت ايچون بيلمه‌دكلری بيان اولنمشدر .

ياخود سحری اختيارله آخرتده نصيبلری اولماديغنی بيلدكلرينه وآخرتده فوت اولان نعمتك مقدارينی بيلمه‌دكلرينه اشارت ايچون آيتك اولنده بيلدكلری و آخرنده بيلمه‌دكلری بيان اولنمشدر .

ياخود حقيقی بيليرلر، لكن بيلدكلريله عمل ايتمه‌دكلرندن كأن علملری عدم علم منزلنه تنزيل اولنه‌رق آيتك اولنده بيلدكلرينه وآخرنده عدم انتفاعلرينه اشارت اولنمشدر .

شو توجيهاتك هرجمله‌سنه نظراً آيتك اوليله آخری بيننده اصلا تناقض شائبه‌سی يوقدر. چونكه ؛ برقسمی تعلم ايدوب بيلدكلرندن وديكر قسمی تعلم ايتمه‌يوب بيلمه‌دكلرندن هرايكی قسمه اشارت اولنمشدر .

*
* *

واجب تعالى يهودك ارتكاب ايتدكلری افعال قبيحه‌لرندن طولايی آخرتده نصيبلری اولماديغنی بياندنصكره ايمان ايتمش اولسه‌لردی اجر ومثوباته نائل اولاجقلرينی بيان ايتمك اوزره ﴿ وَلَوْ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ خَيْرٌ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴾ بيوريور .

[يهود ، اكر اللهه ورسوللرينه وكتابلرينه اخلاص اوزره ايمان ومحرماتدن اجتنابله اتقا ايتمش اولسه‌لردی آنلر طرف الٰهيدن اجر ومثوباته نائل اولورلر وحقلرنده سعادت

اولوردی . زیرا؛ طرف السهیدن آزیجق مثوبات آنلر ایچون بیلمش اولسه‌لر دنیا وما فیهادن خیرلیدر .] چونکه ؛ دنیا نعمتی فانی ، ثواب باقیدر .

* * *

واجب تعالی رسول اللهك بعثتندن اول یهوددن واقع اولان قبایحی بیاندنصکره رسول اللهك بعثتنده یهودیلرك واقع اولان قبایحنی بیان ایتمك اوزره ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَ قُولُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر ! حضور نبوی‌یه کلدیککزده رسول اللهه ﴿ راعنا ﴾ دیمه‌یك ﴿ انظرنا ﴾ دییك وشو وصایامزی دیکله‌یك وکافرلر ایچون آجیدیجی عذاب واردر .]

یعنی؛ ای مؤمنلر ! حضور نبوی‌یه داخل اولدیغکزده کمال ادب وتربیه اوزرینه داخل اولك که رسولکزه حرمتسزلك اشعار ایده‌جك ویهودك طعنه وسیله اولاجق شیلرده بولنمایك وبالخاصه (راعنا) دیمکله خطاب ایتمه‌یك ، بلکه (انظرنا) یعنی « بزه نظر ایت » دیمکله نظر مرحمت وعاطفتنی استرحام ایدك وشو وصیتمزی دیکله‌یك. زیرا؛ دیکله‌مکده سزك ایچون منفعت وکافرلر ایچون آخرتده عذاب الیم واردر .

بیضاوی ، فخر رازی ، خازن ونعمت اللهك بیانلرینه نظراً آیتك سبب نزولی ؛ اصحاب رسول الله وقایع مهمه‌ده حضور نبوی‌یه‌ی کلدکلرنده « یا رسول الله! کلامکده تأنی بیورمقله بزه رعایت ایت که بز کلام نبویکی فهم ایده‌لم وسوزمزی دیکله‌مکله بزه رعایت بیورکه مظهر عاطفتك اولالم » معناسنه راعنا دیرلردی . یهودیلر بوسوزی ایشیدنجه فرصت بولدیلر . چونکه آنلرك لسانده راعنا؛ رعونت دن مأخوذ « ای احمق کیشی » معناسنه

کلمهٔ حقارتدر . اصحاب رسول اللهدن راعنا دیدکلرینی ایشیدنجه بینلرنده « بز محمده کیزلی سب ایدردك شمدی علناً سب ایتمه‌مزه فرصت وار ، علناً سب ایده‌لم » دیدیلر. رسول اللهك حضورینه کلدکلرنده راعنا دیرلر وبربرلرینه باقارق کولرلردی. (سعد بن معاذ) حضرتلری آنلرك لسانلرینی بیلدیکندن درحال مقصدلرینی آکلادی ویهوده خطاباً « بوندنصکره اکر سزدن برکیمسه رسول اللهه خطاباً راعنا دیرسه قیلیجله بوینی وورورم » دیمسی اوزرینه بو آیت نازل اولمشدرکه یهودك بوسبیله رسول اللهه سبنه میدان قالمامشدر .

بو کلمه‌ده معنا جهتندن رسول اللهه راعنا دیمك صحیح ایسه‌ده اهل حجاز عندنده مقام استهزاده استعمال اولندیغندن استعمال جهتندن دخی سوء ادبی مشعردر . بناءً علیه ؛ اهل ایمان ﴿ راعنا ﴾ دیمکدن نهی اولنمشلردر. فقط ﴿انظرنا﴾ لفظیله خطابده رسول اللهك نظر عنایتنی طلب واسترحام اولدیغندن حرمتسزلك معناسنی مشعر دکل بالعکس تعظیمی مشعردر . رسول اللهك کلامنی اطاعت اوزره ایشیتمك وتمامیله فهم ایتمك اوزره ایشیتملرینی امر ایتمکله رسول اللهه تعظیم ایتملرینی جناب حق توصیه بیورمشدر .

* * *

واجب تعالی یهودك وسائر کافرلرك رسولنه عداوتلرینی بیاندنصکره کافرلرك شرندن حذر ایتملرینی رسولنه ومؤمنلره توصیه ایتمك اوزره ﴿ مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللّٰهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴾ بیوریور .

[اهل کتابدن اولان کافرلر ومشرکلر ، سزك اوزریکزه ربکزدن هیچ برخیر وبرکت واصلاح حالکزه ودنیاده وآخرتده سعادتکزه دائر برشی نازل اولدیغنی ایسته‌مزلر .

الله تعالى قوللرندن دیله‌دیکنی رحمتیله ممتاز قیلار وایسته‌دیکنه آیتلرینی انزال ایدر. زیرا؛ الله تعالى فضل عظیم واحسان کثیر صاحبیدر .] حکمت الٰهیه‌سی اقتضاسی ایسته‌دیکی قولنه احسان ایدر کیمسه‌نك اعتراضه حقی ومجالی یوقدر. زیرا؛ هرنه ایشله‌سه ملکنده تصرفدر.

رحمتله مراد ؛ **وحی الٰهیدر** . وحی ؛ **اللهك احسانیدر** . بناءً علیه ؛ وحینی انزاله دیله‌دیکی قولنی اختیار ایتدیکندن نبوت ؛ **موهبۀ الٰهیه اولوب عبدك کسبی وسعیی ایله دکلدر.**

کرك یهود وکرك بوتلره عبادت ایدن مشرکلر اهل ایمان اوزرینه نازل اولان قرآنه حسد وعداوت ایتدکلرینی وهیچ برزمان خیره نائل اولدقلرینی ایسته‌مدکلرینی ودائما بغض وغضب اوزره بولوندقلرینی بیانله اهل ایمانه کافرلرك ظاهرده کوستردکلری مودته آلدانماملرینی توصیه بیورمشدر .

تفسیر خازنده بیان اولندیغنه نظراً مؤمنلر ، یهودیلره « محمد صلى الله عليه وسلم » ایمان ایدك » دیدکلرنده « سزك ایمان ایتدیککز بزم ایمان ایتدیکمزدن خیرلی دکلدر » دیملری اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر .

*
* *

واجب تعالى یهودك دین اسلامه نسخ احکام جهتندن طعن ایتدکلرینی رد ایتمك اوزره ﴿ مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا اَوْ مِثْلِهَا اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾ بیوریور .

[هرهانکی برآیتی بز نسخ ویاخود نسیان ایتدیررسه‌ك قوللریمز حقنده او آیتدن دها خیرلی ویاخود احکامیله عملك سهولتنده واجر ومثوباتنده آکا مساوی اولان برآیتی کتیریرز. الله تعالى‌نك هرشیئه قادر اولدیغنی ای رسول اکرم سن بیلمه‌دکمی؟ البته بیلدك.] شو حالده الله تعالى برآیتی واحکامنی قالدیروب یرینه آندن خیرلیسنی کتیرمکه دخی قادردر.

نسخ؛ **عند الشرع برحکم شرعینك مؤخر بر دلیل شرعی ایله رفع وازاله اولنمسیدر.** بر آیتك حکمی بر زمانه مخصوص اولارق نازل اولور. او زمانك ختامنده واجب تعالى آنك خلافنه ویاخود عمومی ایسه خصوصی بر آیت انزالیله او آیتك حکمنی قالدیرر و بناءً علیه؛ او آیتك حکمی نهایت بولمش اولور .

نسخ ؛ علم اصولده بیان اولندیغی وجهله **اوچ صورتده جریان ایدر** : برنجیسی ؛ **لفظی ومعناسی منسوخ اولور** . ایکنجیسی ؛ **یالکز معناسی منسوخ لفظی باقی اولور** . اوچنجیسی؛ **لفظی منسوخ معناسی باقی اولور** .

نسخ؛ **عقلاً وسمعاً جائز ونقلاً واقعدر** . چونکه رسول اللهه نازل اولان قرآن ؛ کتب سابقه‌نك جمله‌سنی نسخ ایتدیکی کبی انجیل توراتك وتورات کندندن اولکی شرایعك برچوق احکامنی نسخ ایتمشلردر . مثلا ؛ حضرت آدم شریعتنده ذریت آدمك تکثری مطلوب اولوب میدانده آدمك صلباً اولادندن بشقه کیمسه اولمادیغندن قرداشك قرداشی تزوج ایتمسی مشروع ایدی . زیرا ؛ حال ومصلحته وتعقیب اولنان غایه وحکمته موافق اولان ده بو ایدی . بر آز مدت صکره انسانلر تکثر ایتدیکندن قرداشك قرداشی نکاح ایتمسنه احتیاج قالمادیغی جهتله بو حکم نسخ اولنمشدر . حضرت نوح علیه السلام شریعتنده حیواناتك هر نوعنی اکل ایتمك مباح ایدی. حضرت موسی شریعتنده حیواناتدن برچوقلرینك اکلی نسخ اولنمش وشریعت محمدیه ماقبلنده اولان شریعتلری فروع جهتندن نسخ ایتمشدر. لکن اصول اعتقادیه جمیع شرایعده مساوی اولوب اصلا تغیر قبول ایتمه‌دیکندن مسائل اعتقادیه‌ده نسخ یوقدر .

نسخ ؛ امر ونهی کبی احکامه متعلق اولان قسملرده جاری اولوب وقوعاتی حکایه وخبر قسملرنده جاری اولماز .

قرآن عظیم الشانده نسخ واقعدر. مثلا؛ زوجی وفات ایدن خاتونك عدتی برسنه‌ده تمام

اولاجغنه دائر اولان آیت «درت آى اون كونده عدتى اكمال ایده جکنه دائر اولان آیتله نسخ اولندیغی کبی ابتداء اسلامده حضور رسالتده فیصیلتی یاپه جق کیمسه صدقه ویرمکله مأمورایکن بعده صدقه نسخ اولنمشدر . قتال ایله ابتدا امر اولندیغنده بر مؤمنك اون کافره قارشی صبر وثباتی واجب ایکن صکره بر کیشینك ایکی کافره قارشی صبر وثباتی واجب اولوب زیاده‌سی نسخ اولونمشدر . چونکه ؛ بر زمانده امزجه وبنیهٔ انسانیه‌یه موافق دوانك دیکر زمانده موافق اولمادیغی کبی بر زمانده انسانلرك مزاج وبنیه ومصالحنه موافق اولان احکامك دیکر زمانده موافق اولمادیغندن اولکی حکم نسخ اولنور ، یرینه آندن دها قولای ومصالحه موافق ایکنجی بر حکم کلیر .

« بر آیتی نسخ ایدرسه‌ك آندن خیرلیسنی کتیریرز » دیمك ؛ « عباداوزرینه غایت قولای ومنفعتده زیاده وثوابی چوق اولان حکمی کتیریرز » دیمکدر . یوقسه « بر آیت دیکر آیتدن خیرلیدر معناسنه » دکلدر . زیرا ؛ کلام الهی‌نك جمله‌سی مساویدر .

تهجد نمازینك فرضیتی نسخ اولندی . چونکه ؛ عباد ایچون دنیاجه کلفت ومشقت قالقدیغندن فرضیتنك نسخی خیرلیدر .

ایام معدوداتده اوروج بوتون رمضان آینده اوروجه تحویل اولندی کرچه اقلی نسخله اکثره تحویلده ابدان اوزره کلفت ومشقت واردر . لکن اجر وثوابی چوقدر . اما بر حکمی نسخله آنك مقابلنده مثلنی کتیرمکده ثواب عینیدر . زیرا ناسخ ؛ منسوخه مساویدر . مثلا قبله (بیت مقدس) ایکن (کعبهٔ معظمه) یه تحویل اولندیغی کبی . هرایکی جهته توجهده کلفت مساوی اولدیغی کبی ثواب دخی مساویدر .

کرچه معتزله منسوخ اولان آیتك مقدم ، ناسخ اولان آیتك مؤخر اولوب مؤخر اولان برشیئك قدیم اولامیه جغی بیانله قرآنك حادث اولمسنی بوآیتله استدلال ایدیورلرسه‌ده ناسخ ومنسوخ اولمق الفاظ وعباراتك عوارضندن اولوب الفاظ وعباراتك حادث اولدیغنده ایسه نزاع اولمادیغی جهتله نسخ اولان الفاظك حادث اولمسندن کلام اللهینك حادث اولمسی لازمکلمز .

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله آیتك سبب نزولی ؛ کافرلر « محمد ﷺ اصحابنه برکون برشیله امر ایدر یارین نهی ایدر وبرکون بر سوز سویلر یارین سوزندن دونر . شوحالده هرنه سویلرسه کندی عندندن سویلر » دیملری اوزرینه بوآیت نازل اولمشدر .

*
* *

واجب تعالی نسخك جوازینی بیاندنصکره سموات وارضك ملکی کندینه مخصوص اولوب امر ونهی ایلمك وامر ونهینی نسخ ایتمك کندی خاص ملکنده تصرفی اولدیغی جهتله هیچ کیمسه‌نك اعتراضه صلاحیتی اولمادیغی بیان ضمننده ﴿ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴾ بیوریور .

[سن بیلمه‌دکمی سموات وارضك ملکی محقق الله تعالی‌یه مخصوص اولوب سزك ایچون اللهك غیری امورکزه بر متولی بر یاردیمجی اولمادیغنی ؟ البته بیلدك .]

یعنی ؛ ای حبیب اکرم ! سموات وارضك ملکی الله تعالی‌یه مخصوص اولوب سموات وارضده بلاقتور دیله‌دیکی کبی تصرف ایتدیکنی وآفاق عالمده کیف مایشاء تصرف ایتمکله برابر نفسکزه مراجعت ایدنجه دنیاده وآخرتده اللهك غیری سزك ایچون بر یاردیمجی وامورکزه قیم ومتولی اولمادیغنی سن بیلمه‌دکمی ؟ شوحالده الله تعالی سزه امر ونهی ایدر وایسته‌دیکی حکمی سزك اوزریکزدن قالدیرر وایسته‌دیکنی ابقا ایدر . زیرا ؛ ملکنده تصرف اونکدر ، اعتراضه کیمسه‌نك مجالی وحقی یوقدر . دیله‌دیکی قوله مرتبهٔ نبوتی احسان ایدر ودیله‌دیکی مکانه شرف ویرر وقبله اتخاذ اولنمسنی امر ایدر . بناءً علیه ؛ بر زمانده اهل ایمانه بیت مقدسی قبله قیلار ، دیکر زمانده قبله‌نك کعبه اولمسنی امر ایدر وهر ایکی صورت ایسه ملکنده تصرفدر وبر کیمسه‌نك حقوقنه تجاوز یوقدر .

هر كون وهر ساعتده آخر بر جهته توجه ايتمكله امر ايتسه كيمك اعتراضه صلاحيتی واردر وكيم ضرر كورر .

* * *

واجب تعالى ملك كنديسنك اولوب امر ونهى ذاتنه مخصوص اولديغنی بياندنصكره رسولی اوزرينه بعض اسراری سؤال صددنده اصرار ايدنلری توبيخ ايتمك اوزره ﴿ أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَى مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴾ بيورييور .

[امور كزی اللهه ورسولنه تفويض ايدوب تماميله انقياد واطاعت ايدر وهر كلن احكامه رعايت ايدرميسكز ، يوقسه رسولكزه نازل اولان آيتلرك اسرارندن سؤال ايتمك مى مراد ايدرسكز ؟ بوندن اول موسى عليه السلامه سؤال اولنديغی كبی .] چونكه ؛ بنی اسرائيلك احوالنی اصلاح صددنده كلن آيتلرك اسرارينی آكلامق ايچون اصرار اوزره موسى عليه السلامدن آنلر سؤال ايدرلردی . سزده آنلر كبی احوالكزی اصلاح ايچون نازل اولان آيتلرك حكم خفياتنی الحاح واصرار اوزره سؤال ايتمه يك [بر كيمسه كفری ايمانه تبديل ايدرسه طوغری يولی وطريق مستقيمی يتيرمش (غيب ايتمش) در .]

بو آيتده بيضاوينك بيانی وجهله (ام) كلمه سی متصله اولورسه (الم تعلم) ه مقابلدر بوكا نظراً **معنای آيت :** [سز اللهك هر شيئه مالك اولديغنی وايسته ديكی كبی امر ونهی ايتديكنی واشيانك كليسنه قادر اولديغنی بيلمه ديكزمی ؟ يوقسه بيلديكزده موسى عليه السلامك امتی كبی رسولكزه نسخ وسائره كبی هر شيئك اسرارندن سؤال ايتمكمی ايسترسكز ؟] ديمكدر . لكن (ام) كلمه سی منقطعه اولورسه رسول اللهه اعتمادك لزومنی وبر شيئك اسرارينی وحكمتنی آكلامق اوزره سؤالده اصرار ايتمه ملرينی توصيه ايتمكدر . بوكا نظراً **معنای آيت :** [بلكه سز بنی اسرائيلك موسى عليه السلامدن طاقتلرينك فوقنده « علنی بزه اللهی

كوستر » ديدكلری كبی سزده تحملكزك فوقنده برچوق شيلر سؤال ايتمك مى ايسترسكز ؟ حالبوكه رسولكزك رسالتنه دلالت ايدر معجزات باهره و دلائل ظاهره كلدكدنصكره سزك ايچون بومثللو سؤاللر جائز دكلدر ، همان اطاعت و انقيادكز لازمدر . زيرا ؛ نبوتی معجزاتله ثابت اولديغندن سزه واجب اولان اطاعتدر . اكر تعنت ايده رك سؤالده اصرار ايدرسه كز ايماندنصكره كفر ايتمش اولورسكز . ايماندنصكره كفر ايدن كيمسه ، مطلوبنه ايصال ايدن و سبب نجاتی اولان طريق ايماندن محقق چيقمش اولور] ديمكدر .

آيت جليله نك يهود حقنده نازل اولديغی مرويدر . چونكه آنلرك ، توراتك بردن نازل اولديغی كبی رسول الله اوزرينه سمادن بردن بر كتاب نازل اولمسنی طلب ايتملری اوزرينه آيتك نازل اولديغی مرويدر . **ياخود** آيتده خطاب ؛ مؤمنلره در . زيرا مؤمنلر ؛ كنديلری حقنده منفعت اولميان بر چوق شيلرك سؤالنه مباشرت ايتملری اوزرينه بو آيتك نازل اولديغی مرويدر . **شو حالده** آيتده مؤمنلری فائده سز شيلری سؤال ايتمكدن منع وزجر اولمقله برابر عناد ايده رك سؤال ايتمه نك كفر اولديغنه ايما و اشارت بيورلمشدر .

هر نه قدر بيان اولنديغی وجهله آيتك كيملر حقنده نازل اولديغنه دائر ايكی روايت وارسه ده فخر رازينك بيانته نظراً اصح اولان ؛ آيت يهوديلر حقنده نازل اولمشدر . زيرا ؛ آيتك كرك سابق وكرك بوندنصكره كله جك اولان لاحق يهود حقنده اولديغندن بو آيتك دخی يهود حقنده اولمسی نظم آيته ملايمدر .

* * *

واجب تعالى يهودك بعض قبايحنی بياندنصكره اهل ايمانه حسدلرندن ناشی ياپمق ايسته دكلری حيل و دسائسی و فنا مقصدلرينی بيان ايتمك اوزره ﴿ وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِكُمْ كُفَّاراً حَسَداً

مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِهِ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿ بيوريور .

[اهل كتابدن پك چوقلری شدت عداوتلری نتيجه‌سی كندی نفسلرندن غليان ايدن حسدلرندن ناشی سزك ايچون حق ظاهر وتبين ايدوب ايمان ايتدكدنصكره سزی كفاره اولارق رد ايتمش اولسه‌لر محبت ايدرلر وسزی دينلرينه ردايله قتلكزی واجب مرتد قيلمقدن مقصدلری دينلرنده صلابت وغيرتلرندن دكلدر ، بلكه سزه حسدوعنادلرندندر . چونكه؛ كندی كتابلری سزك دينكزك حق اولديغنه شهادت ايدر و آنلرده حقانيتنی بيليرلر . شوحالده سز آنلری انتقام و عقوبتكزدن عفو ايدك و آنلری تعييب وتكديردن اعراض ايدك و الله تعالی‌نك آنلر حقنده امری و حكم قطعيسی كلنجه‌يه قدر صبر وثبات ايدك . زيرا ، الله تعالی هرشيئه و بالخاصه سزك انتقامكزی آنلردن آلمغه قادردر .

حسد ؛ **آخرك نعمتنی چكه‌مه‌مكله اونعمتك زوالنی آرزو ايتمك و ازاله‌سی ايچون حيل ودسائسه تشبث ايتمكدر** كه جميع اديانده حرامدر. بوحال انسانلر بيننده عدم امتزاجه و تفرقه‌يه بادی و عالمده فتنه وفساده باعث وهرج ومرجه سبب اولديغندن آسايش انتظامی اخلال ايدن اخلاقك الك فناسيدر . حتی مؤمنك مرتد اولمسنی آرزو ايتمك كبی برفنالق اولماديغی حالده بو فنالغه بيله حسدك سبب اولديغنی جناب حق بو آيتله بيان بيورمشدر .

حسد آخرك نعمتنك زوالنی آرزو ايتمكه سبب اولديغی كبی حسد ايدن كيمسه‌نك الی الابد هلا كنه دخی سبب اولاجغی ابليسك هلا كيله ثابتدر . چونكه ؛ ابليسك كفری حضرت آدمه حسدندن نشأت ايتمشدر . اما **غيرده اولان نعمتك دوامیله برابر كندينك دخی او نعمته نائل اولمسنی آرزو ايتمك** غبطه دركه حرام دكلدر و غبطه قبيلندن اولان آرزوده بأس يوقدر .

اهل كتاب ، مؤمنلرك نائل اولدقلری نعمت ايمانك زوالنی آرزو ايتديلركه سعادت دارينده محروم اولسونلر .

عفوله امر؛ آنلرك حسدينه وكفرلرينه رضايی موجب اولماز. چونكه **عفو ايله امر**؛ آنلره مقابله وجوابی بر مدت موقته‌ده تركله امردر . زيرا امر ؛ مطلق دكلدر، بلكه «آنلر حقنده امر الهی كلنجه‌يه قدر مقابله‌يی ترك ايدك » ديمكدن عبارتدر .

امر الهی ايله مراد ؛ بيضاوينك بيانه نظراً **قريظه قبيله‌سنك قتلی وبنی نضيرك بلده‌لرندن طرد وتبعيدلرينه دائر امر الهينك كلمه‌سيدر**. شو حالده عفوله امر مطلق اولمايوب امر الهينك كلمسيله مقيد اولنجه « بو آيت ، قتال آيتيله منسوخدر » ديمكه حاجت يوقدر. چونكه؛ امر الهی كلنجه عفوله امرك حكمی ختام بولمش وديكر آيتله نسخه احتياج قالمامشدر.

نسخه متعلق اولان بحثده بيان اولنديغی وجهله عفوله امر زماننده اهل ايمانك قلتی وضعفيق سببيله مقابله ايتمك اهل ايمان حقنده مصلحته موافق دكلدی . زيرا مقابله وآنلرله مجادله‌نك اويانديره‌جغی آتش فتنه‌يی سوندورمكه هنوز اهل ايمانك قوتی كافی اولماديغندن واجب تعالی آنلره كافی شوكت اسلاميه‌نك تكمانه قدر سكوت ايتملرينی توصيه بيورمشدی. ايشته امور مسلمينه متولی ورأس كارده بولنان ذوات ايچون بو آيت جليله بويوك بر درسدر. چونكه رأس كارده بولنان ذواتك؛ امتك احوالنی ايی بيلمسی وقوتنی تماميله تدقيق ايتمسی وقوهٔ ماديه ومعنويه‌سنی نظرندن اوزاق طوتمامسی ، خارجدن ظهور ايده‌جك بلايايه مقابله‌نك زمانی اولوب اولماديغنی بيلمسی ومقابله‌يه قوت كافی دكلسه كافی درجه قوتی اكمال ايدنجه‌يه قدر مداراتله وقت قازانمسی امور لازمه‌دن اولديغنه آيت دلالت ايدر . زيرا ؛ واجب تعالی يهودك شرينی دفعه قوت اكتساب ايدنجه‌يه قدر رسولنه يهود حقنده عفوله معامله ايتمك وسوزلرينی دوينماق ايله امر بيورمشدر. اعدانك كليسنه قارشی حكم؛ هر زمان بومنوال اوزره‌در .

آيت جليله‌نك سبب نزولی ؛ (احد) وقعه‌سندن صكره يهوددن بر طائفه اصحابدن (خذيفه) و(عمار) رضی الله عنهمايه ديديلر كه « كورمه‌ديكزمی سزه اصابت ايدن انهزامی؟ اكر سزدين حق اوزرينه اولسه‌كز منهزم اولمازديكز . بزم دينمزه دونرسه‌كز سزك حقكزده خيرلی اولور. زيرا؛ بز سزدن افضلز ودينمزده حقدر» . يهوديلرك بويله ديملری اوزرينه (عمار) حضرتلری

« ای یهود ! سزك دینکزده نقض عهد ایتمك جائزمیدر؟ » دیدی. یهودیلر « قطعیاً نقض عهد ایتمك جائز دکلدر » دینجه (عمار) « عمرم اولدقجه بن محمد ﷺ ، کفر ایتمه‌مك اوزره عهد ایتدم ، دونه‌مم » دیدی ، یهودیلرده « بو آدم دیننده‌ن دونمش » دیدیلر. (خذیفه) حضرتلری‌ده « بن رب یوننده‌ن (جهت) اللهه ، دین یوننده‌ن اسلامه ، امام یوننده‌ن قرآنه، قبله یوننده‌ن کعبه‌یه وقرداش یوننده‌ن مؤمنلره راضی اولدم، سزك سوزیکز قولاغمه کیرمز » دیه‌رك حضور رسالته کلوب بو حالی خبر ویرمه‌لری رسول اللهك ده آنلره « اصابت ایتدیکز ، فلاح بولدیکز » بویورمسی اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی سیر کبیرده مذکوردر.

*
* *

واجب تعالی اهل ایمانه وقت مرهوننه قدر کافرلرك معامله‌سنه صبر وسکوتله معامله ایتملرینی‌ده امر ایتدکدنصکره مجرد عفوله اکتفا اولنمیوب عبادتله درکاه الوهیته التجا ایتملری لازم اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾ بیورییور.

سز عفو ایدك ویهودك سوء معامله‌لرینه شدت کوسترمه‌یك‌ده جمیع بدنکز وروابط قلبیه‌کزله اوزریکزه فرض اولان نمازی اقامه ایتمکله درکاه الوهیتمزه توجه تامله توجه والتجا ایدك وماسوادن قطع علاقه ایده‌رك عبادات مالیه‌دن زکاتکزی مستحق اولانلره ویرك وشوراسنی ایی بیلك‌كه نفسکز ایچون خیر اولارق نماز ورکات کبی تقدیم ایتدیککز عباداتك کافه‌سنك اجر ومثوباتی الله تعالی عندنده نقصانسز حاضرلانمش بولاجقسکز. زیرا ؛ الله تعالی سزك جمله اعمالکزی کوریجی ومقتضاسنه کوره فضل وکرمندن ثواب ویریجیدر.] بناءً علیه ؛ عملکز اصلا ضایع اولماز.

آیت جلیله خیره ترغیب و شردن تنفیردر. چونکه ؛ الله تعالی هر عملی کوروب آکا کوره جزا ویرنجه ادنی عقلی اولان کوزل جزا المق ایچون البته خیره سعی ایدر وچیرکین جزایی کورمه‌مك ایچون البته شردن اجتناب ایدر.

*
* *

واجب تعالی یهودك اهل ایمانك ذهننی اغفال ایچون سرد ایتدکلری بعض کلاملرندن آخری بیان ایتمك اوزره ﴿ وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ اِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا اَوْ نَصَارٰى تِلْكَ اَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾ بیورییور.

[یهودك جمله‌ٔ حیله‌لرندن بریسی‌ده آنلر مؤمنلری اغفال ایچون دیدیلر که « البته جنته داخل اولماز الا یهودی ویاخود نصاری اولان داخل اولور. سائر ملتلردن وادیان اربابندن داخل اولاجق یوقدر ».] یهود بویله دیمکله اهل ایمانك ذهنلرینی اغفال ایتمك ایسته‌دیلر. ایشته آنلرك شو سوزلری شهوات نفسانیه‌لرینك آرزو ایتدیکی اباطیل واراجیفلردر ودلیل عقلی ونقلی‌یه مستند دکلدر. [اکر دعوالرینك بر دلیله مستند اولدیغنی ادعا ایدرلرسه ای حبیب ذیشانم ! سن آنلره خطاباً دی‌كه « اکر سوزیکزده وشو دعوا کزده صادقسه‌کز دعوا کزی اثبات ایده‌جك دلیلکزی کتیرك ».]

یهود نصارایی ونصاری یهودی تکفیر ایدوب هر ایکی فرقه بربرینك جنته کیره‌جکنی اعتقاد ایتمه‌دکلرندن آیتده ضمیر اهل کتابه راجع اولمقله تفصیل اولنمق لازمدر. یهود، « جنته کیمسه داخل اولماز، الا یهودی اولان کیمسه داخل اولور » دیدیکی کبی نصارا ده « جنته کیمسه داخل اولماز ، الا نصاری اولان کیمسه داخل اولور » دیدیلر دیمکدر.

یهودك ایسته‌دکاری ؛ مؤمنلر اوزرینه خیر نازل اولمه‌مسی و ارتداد ایتملری و جنته

يهودك غيرى بر كيمسه‌نك داخل اولمامسى و دها بونلرك امثالى برچوق باطل امللرى اولديغنه اشارت ايچون (امانى) جمع صيغه‌سيله وارد اولمشدر .

*
* *

واجب تعالى يهود و نصارانك دعوالرينى رد ايتمك اوزره ﴿ بَلٰى مَنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ اَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾ بيورييور .

[اى اهل كتاب ! امر حال و شان سزك ديديككز كبى دكلدر. بلكه الله تعالى‌يه اخلاص اوزره عملنى كوزل ادا ايديجى اولديغى حالده ذاتنى تسليم ايدن بر كيمسه ايچون ربسى عندنده اجر عظيم واردر . بناءً عليه ؛ آنلر اوزرينه خوف يوقدر و محزون دخى اولمازلر .]

يعنى ؛ اى اهل كتاب ! اخلاص اوزره ربسنه انقياد ايدن ايچون جنت واردر . سزك زعمكز كبى جنت سزه مخصوص دكلدر . اوت ! جنت سزه مخصوص اولور : اكر بولنديغكز طريقتكزى تغيير و نفسكزى الله تعالى‌يه تسليم و عبادتكزى جميع شرائط و آدابنه رعايتله ادا ايدرسه‌كز جنت سزك ايچون اولور . زيرا ؛ شو اوصافى حائز اولان جنته كيرر .

انسانك اعضاسنك اشرفى و حواس مدركه‌نك محلى و عباداتك اعظمى اولان سجده يوزله حاصل اولديغندن جمله اعضايه بدل يوز تعبير اولنمشدر. آيتده اخلاص اوزره عملك اجر و مثوباته و استحقاقه سبب اولديغنه دلالت واردر .

اخلاص ؛ **عباداتى الله تعالى‌يه مخصوص قيلمق و رضاء الٰهى‌يى طلبده باشقه عمليله بر شى مراد ايتمامكدن عبارتدر**. اخلاصده عملى ايشلمكه باعث و سبب اولان

اراده و نيته مقارن اولمق لازمدر . انساندن صدور ايدن افعال، فخر رازينك بيانى وجهله اوچدر :

برنجيسى ؛ **عبادت** در . عبادت نيته مقارن اولمانجه قبول اولونماز . بناءً عليه ؛ نيته مقارن اولميان عبادتك ثوابى يوقدر .

ايكنجيسى ؛ **مباحات** در . مباح اولان برشى نيت واسطه‌سيله عبادته انقلاب ايدر . مثلا طعام ايتمك مباح اولديغى حالده عبادته قوت اكتساب ايتمك نيتيله اكل اولونورسه عبادت اولور .

اوچنجيسى ؛ **فضيلت** در . فضيلت ، نيت سببيله ثوابى تكثر ايدر . مثلا مسجدده بولنان بر كيمسه بيت اللهى زيارت نيتيله داخل اولمش ايسه ثوابه نائل اولديغى كبى اعتكاف نيتيله و نمازى كوزه‌تمك نيتيله‌ده اولورسه آيرى آيرى ثوابه نائل اولورلر . اما معصيت ، نيت حسنه سببيله طاعاته تحول ايتمز . مثلا : حرام مالدن مسجد ياپمش اولسه عبادت اولاماز . زيرا ؛ حرامدر .

ابوالسعود افندينك بيانى وجهله بو آيت ، يهودك جنتك كنديلرينه مخصوص اولمسى ادعالرينى رد و غيريلرندن نفى ايتدكلرى شرفى اسلاميت واسطه‌سيله غيريلره اثبات ايتمك معناسنى متضمن اولمقله يهودك اعتقادينى ابطال ايتمشدر .

اجر و مثوباته نائل اولمقلغك شرطى ؛ اعمالى شرعك بيانى وجهله يرينه كتيرمك صورتيله احسان ايتمكدر . چونكه احسان ؛ **اعمالى جميع شرائط و اركانى لايقى اولديغى وجه اوزره ادا ايتمكدر** .

*
* *

واجب تعالى يهود و نصارانك كلاملرينى اجمالاً بياندنصكره تفصيلاً بيان ايتمك اوزره ﴿ وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارٰى عَلٰى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارٰى

لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلٰى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴾ بیوربیور .

[یهود « دین بزم دینمز و کتاب بزم کتابمز ونبی بزم نبیمزدر ، نصاری امر دینده معتبر برشی اوزرنده دکلدر ، بلکه طریق حقدن خروج ایتمش ضلالت اوزرنده‌در » دیدیلر ونصاری « بزم دینمز حق، شریعتمز مؤبد ونبیمز مخلددر. یهود امور اعتقادو عملده معتبر برشریعت اوزرنده دکلدر » دیدیلر . حالبوکه یهود ونصاری کتابلرینی تلاوت وایمان وعرفان ادعاایلرلرایسه‌ده هنوزجهالت واختلافدن قورتولمامشلردر. چونکه؛ بونلرك دیدکلرینك مثلی کتابدن خبری اولمیان ونبی بیلمه‌ین ودین وشریعت طانیمایانلر دیرلر وعین سوزی سویله‌مك کتابسز اولانلره یاقیشور ، یوقسه اهل کتابه بویله جاهلانه طعن وتشنیع لایق دکلدر. حاللری شومنوال اوزره اولنجه الله تعالی آنلرك اختلاف ایتدکلری مسائلده یوم قیامتده احوال وعمللرینك مقتضاسیله حکم ایدر .]

یهود ونصاری ایله مراد ؛ جماعت معینه اولمق احتمالی وارسه‌ده اصح اولان عموم یهود ونصارانك اعتقادلرینی بیاندر . حالبوکه یهودك تلاوت ایتدیکی تورات؛ عیسی علیه‌السلامی وانجیلی ونصارانك تلاوت ایتدیکی انجیلده موسی علیه‌السلامی وتوراتی تصدیق ایدر . فقط آنلر بوکتابلری قرائت ایتدکلری حالده بیله علملریله برابر انکاره جرأت ایتدیلر .

بیلمه‌ینلر له مراد ؛ عربك مشرکلریدر . چونکه ؛ آنلرده « مسلمانلر هیچ بردین اوزره دکلدر» دیرلردی. ملت اسلامیه بیننده ظهور ایدن فرقه‌لرك حاللری دخی بویله‌در. زیرا ؛ برفرقه اوبر فرقه‌یی تکفیر ایدر . حالبوکه جمله‌سی قرآنی تلاوت ایدرلر . جمله ملتلر وفرقه‌لر بیننده واقع اولان اختلافی، یوم قیامتده حل وفصل وهرکسك عملنه کوره حکم ایده‌جکنی واجب تعالی بوآیتده بیان بیورمشدر .

(نجران) دنیلن بلده‌نك نصاری طائفه‌سندن بعض کیمسه‌لرك حضور رسالته مبعوث اولارق کلدکلرینی ایشیدن واطراف مدینه‌ده بولنان یهودیلردن برچوق کیمسه‌لر حضور رسالته داخل اولدیلر . بواثناده طرفین مناقشه‌یه باشلادیلر ، مناقشه کیتدکجه کسب شدت ایتدی . یهودیلر نصارایه « سز امر دینده برمسلك صحیح اوزره دکلسکز » دیمکله عیسی علیه‌السلامی وانجیلی انکار ایتدیلر ونصاراده یهودیلره عین مقابله‌ده بولونارق جناب موسی وتوراتی انکار ایتدیلر. هرایکی طرفی شونارروا حاللرندن طولایی توبیخ وتکدیر ومشرك عربدن فرقلری اولمادیغنی بیان ایچون بوآیت جلیله‌نك نازل اولدیغی مرویدر .

واجب تعالی بوسوره‌نك اولنده قرآنك هدایت و سعادتی ؛ مؤمن و متقیلره مخصوص اولوب انسانلرك مؤمن ، کافر و منافق اولمق اوزره اوچ قسم اولدیغنی بیاندن صکره تاریخه نقل کلام ایده‌رك حضرت آدمك خلقتنی و شیطانله آره‌لرنده جریان ایدن احوالی ایضاحله خلقت آدمك جمله انسانلره نعمت اولدیغندن بحثله اونعمته قارشی شکرك وجوبنی وشیطانك عداوتندن احترازك لزومنی ده اخطار وتوصیه‌دن صکره اهل کتابك اهمیتلی اولان وملتلر ایچنده عبرت آمیز سرکذشتده معروض قالمش بولنان بنی اسرائیلك سوابق احوالنی تصویر وتفصیل ایله برطرفدن یهودیلری ایمانه دعوت دیکر طرفدن‌ده امت محمدی علم تاریخك اهمیت و دقتنه ترغیب بیورمشدر .

زیرا امتلر وجماعتلر تشکیلات اجتماعیه‌لرینی نه کبی اساسلره بنا ودور ترقیلرینی نه کبی شیلرله اکمال وشوکت وقوتلرینی نه کبی تدبیرلرله محافظه ونه کبی سببلرله دور انقراض وادبارلرینی احضار ایتدیلر وسبب فلاح وهلاکلری نه‌لر اولدی وخصمه قارشی نه کبی محنتلره کوکس کردیلر ونه کبی حاضرلقلرله غلبه چالدیلر ویا مغلوب اولدیلر؟ بونلرك جمله‌سی تاریخاً مضبوط اولدیغندن هرملت ایچون علم تاریخ، ناظم یکانه‌در. چونکه تاریخ ؛ انسانلرك عنعناتی وعادات حسنه وقبیحه‌سنی بیان ایتدیکندن برملت قومیتنی همان تاریخله محافظه ایده‌بیلور . اکر تاریخله عنعناتی محافظه ایتمزسه قومیتنی محافظه ایده‌من . قومیتنی محافظه ایده‌مه‌ین ملت موجودیتنی ادامه ایتدیره‌من . زیرا ؛ قومیتنی غیب ایدنجه افراد بیننده اولان روابطی قیرمش اولاجغندن ارتباط قالقار . بناءً علیه ؛ افراد بیننده

تعاون وتناصره رعايت قالماز. افراد بيننده روابط وتعاون اولمايجه جمعيتك اعصابنه ضعف طارى اولوب عاقبت منقرض اولاجغى شبهه‌سزدر. شوحالده جمعيات بشريه‌نك موجوديتنی محافظه‌يه خادم اولان اسبابك مهم اولانلرندن بريسی‌ده تاريخدر .

*
* *

واجب تعالى بنى اسرائيلك وقوعاتنی وحيل ودسائسنی وانواع قبايحنی بياندنصكره عموم اوزره مساجدك حرمتی لازم اولوب تخريب ايدنلرك اشد ظلمله ظالم اولدقلرينی بيان ايتمك اوزره ﴿ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّٰهِ اَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعٰى فِى خَرَابِهَا اُولٰئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ اَنْ يَدْخُلُوهَا اِلَّا خَائِفِينَ لَهُمْ فِى الدُّنْيَا خِزْىٌ وَلَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾ بيوريور .

[اللهك مسجدلرينی ، اومسجدلرده اللهك اسمی ذكراولنمقدن منع ايدوب مسجدلرك خرابنه سعی ايدن كيمسه‌دن زياده ظالم كيم اولابيلور] البته عندالله معظم واسم جليل الٓهينك ذكر اولنمسی ايچون بنا اولنمش مسجدلرك هدمنه بادى اولاندن وعباداللهی عبادتدن منع ايله مسجدك تعطيلنه سعی ايدن كيمسه‌دن زياده بر ظالم اولاماز. [ايشته شو مسجدك خرابنه سعی ايدن اراذل واشقيا ايچون مسجدلره داخل اولمق اولمادی الاخوف وانديشه ايديجی اولدقلری حالده داخل اولورلر . آنلر ايچون دنياده رسوالق وقتل واسارت وذلت وآخرتده عذاب عظيم واردر .]

آيتك سبب نزولی بيان حقنده ذكر اولنه‌جغی وجهله مساجد له مراد؛ **مسجد حرام** وياخود **بيت مقدس** اولمق احتمالی‌وار ايسه‌ده **عموم نماز ايچون حاضرلانمش مسجدلر** مراد اولنمق احتمالی غالبدر . مسجدك تخريبی فخررازينك بيانی وجهله **ايكی قسمدر** : برنجيسی ؛ **مادةً يقمق صورتيدر** . ايكنجيسی ؛ **معنا جهتندن تخريب ايتمك كه ناسی**

مسجدده عبادتدن منع ايله تعطيل ايتمكدر . چونكه؛ جماعتدن محروم اولان مسجد، ظاهرده معمور ومزين اولسه دخی معناده خرابدر . زيرا ؛ هرشيده مقصد وغايه معتبردر . مسجددن مقصد اولان جماعت اولمايجه او مسجد مقصددن عارى معطل وخرابدر . شوحالده خرابيتنه سبب اولان كيمسه البته هركسدن زياده ظالمدر .

مساجده دخولك خوفه‌مقارن اولمسی ايله مراد؛ **مسجده كيره‌جك كيمسه‌نك كمال تذلل وتواضع اوزره داخل اولمسيدر** . يعنی ؛ مسجدی تخريب ايتمك شويله طورسون مسجده كيره‌جك كيمسه‌نك كمال خوف وخشيتله كيرمسی لازمدر، **ياخود** مسجدی تخريبه سعی ايدنلرك علم الٓهی وقضاء سبحانيده اهل ايماندن خوف وخشيت اوزره داخل اولاجقلری محقق ديمكدر . بوكا نظراً آيت جليله ؛ اهل ايمانك مسجد حرامی مشركلرك الندن تخليص ايده‌جكلرينه اشارتی ووعد الٓهيی متضمندر .

بو آيت جليله مساجدك عندالله محترم اولوب انسانلره دخی مسجده حرمت وتعظيم ايتمك واجب اولديغنه دلالت ايدر . زيرا مسجدی يقان وناسی عبادتدن منع ايله تعطيل ايدن كيمسه‌نك مشركدن دها زياده ظالم اولديغنی بيان ايتمك ؛ مسجدك عندالله فوق‌الغايه معظم اولديغنه دلالت ايتديكی كبی انسانلر ايچون‌ده تعظيمك واجب اولديغنه دلالت ايدر . زيرا ؛ امكنه‌نك تعالی وترقيسی ذكر الٓهی ايله اولوب مساجد ذكرالله ايچون حاضرلانديغی جهتله امكنه‌نك البته اعلى وافضليدر . بناءً عليه ؛ مؤمن ايچون آبدستسز مسجده كيرمك جائز اولماز .

مساجدك افضليتنه دائر ديكر آيات بينات واحاديث نبويات پك چوقدر . بومقامده بوآيتك، مساجدك فضائلنه دلالتی كافی كورولديكندن ديكرلرينك ذكرينه حاجت كورولمه‌مشدر.

آيتك سبب نزولی ؛ روم ملكی تيتوس [١] بنی اسرائيل ايله حرب ايده‌رك (بيت مقدس) ی تخريب وبنی اسرائيلی قتل واسير ايدوب توراتی ياقدی و(بيت)ی ييقدی وايچنه

[١] روما قوماندانلرندن ايمپراطور « وه‌سپازيانوس »ك اوغليدر. تيتوس، فی‌الواقع پدرندن صكره ايمپراطور اولمشدر . فقط قدسك ضبط وتخريبی كندی ايمپراطورلنی زماننده دكل، پدری زماننده‌در.

كلبلر وجيفه‌لر طولدوردی. حضرت عمر زماننده اهل اسلام طرفندن یكیدن بنا ایدیلنجه‌یه قدر خراب قالدی. بو آیتك، آنك حقنده نازل اولدیغی (ابن عباس) حضرتلرندن مرویدر.

یاخود آیت، مكه‌نك مشركلری حقنده نازل اولمشدر. زیرا؛ آنلر (حدیبیه) سنه‌سی رسول اللهی واصحابنی (مسجد حرام) ی زیارتدن منع ایتدیلر. رسول الله اصحابیله برابر (حدیبیه) ده مكه‌دن كلن ایلچیلرله عقد مصالحه ایده‌رك (بیت) ی زیارت ایتمكسزین كیری دونمشلردی. آیت جلیله مشركلرك ظلمنی بیان حقنده نازل اولمشدر.

هر ایكی روایته نظراً كرك (بیت مقدس) و كرك (كعبهٔ معظمه) مسجد واحد اولدقلری حالده شانلرینه تعظیم وسجده موضعلری متعدد اولمق اعتباریله جمع صیغه‌سیله وارد اولمشدر. بو آیتك حكمی؛ الله تعالی‌یه عبادت مقصدیله بنا اولنمش اولان مسجدلرك جمله‌سنه شاملدر. شو حالده عموم مسجدلرده حكم بویله‌در. زیرا؛ مسجد لفظی عمومنه شاملدر. چونكه؛ اعتبار لفظك عمومنه‌در، سبب نزولك خصوصنه دكلدر.

بیضاوینك بیانه نظراً آیتك لفظی خبر ایسه‌ده معناسی مشركلری مسجده ادخالدن نهی‌در. امام اعظم عندنده مشركلرك مسجده دخولی مع الكراهه جائز اولوب امام مالك عندنده جائز دكلدر. امام شافعی عندنده (مسجد حرام) ه دخوللری جائز دكل ایسه‌ده سائر مساجده دخوللری جائزدر.

*
* *

واجب تعالی مشركلرك «عبادت آنجق مكان مخصوصه وهیكل معین حضورینه منحصر اولوب بشقه محلده عبادت جائز اولماز» اعتقادنده بولنانلرك مسجد حرامدن اهل ایمانی منع ایله زیاده ظلم ایتدكلرینی بیاندنصكره اهل اسلام ایچون عبادت هر یرده جائز اولدیغنی بیانله مؤمنلرك هر یرده عبادتلرینك جوازینه اشارت ایده‌رك منكسر اولان قلبلرینی تلطیف وادیان سائره اربابنك

اعتقادلرینك بطلانه اشارت ایتمك اوزره ﴿ وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾ بیوریور.

[ای حبیبم! سن اهل اسلامی تسلیه ومغموم اولان قلبلرینی مسرور ایتمك ایچوندی كه «مشركلرك سزی مسجد حرامی زیارتدن منع ایتدكلرندن طولایی محزون اولمایك وعبادتكزی بر مكانه حصر ایتمه‌یك بلكه مشرق ومغرب وبونلرك احاطه ایتدیكی یر یوزینك جمله‌سی اللهك ملكیدر. بناءً علیه؛ تصرفی آكا عائددر، هر قطعه‌سی الله تعالی‌یه مخصوصدر. زیرا؛ هر هانكی امكنه‌یه توجه تامله توجه ایدرسه‌كز اللهك جانب معنویسنه توجه ایدرسكز. چونكه؛ الله تعالی مكاندن منزه اولدیغی حالده قلوب بشرك احاطه‌سندن واسعدر وعلمی هر شیئی وبالخاصه سزك توجهكزی احاطه ایدیجیدر.] زیرا؛ علمندن هیچ بر ذره خارج دكلدر. شو حالده مسجد حرامدن منع اولنمقله عبادتدن محروم اولمكز لازم كلمز، هر نره‌یه توجه ایدرسه‌كز ذات معنویسنه توجه ایتدیككز جهتله عبادتكز مقبولدر. اللهك ملكی (مسجد حرام) ه منحصر دكلدر، هر یر اللهكدر وهر یرده الله تعالی‌یه عبادت حاصل اولور.

عابدك حال وشانی معبوده قارشی عبادتده بولنمقدر. لكن واجب تعالی ماده وجهتدن منزه اولوب بو معناجه ذات الوهیتنه استقبال محال اولدیغندن اثنای صلاتده استقبال ایتملری ایچون ناسه بر مكان معین تشریع وتعیین بیوردی كه او مكانه استقبالی وجه پاكنه استقبال مثابه‌سنده قیلمشدر.

وجه الله ایله مراد؛ حضور علمی ومعنوی جه **ذات الله** دیمكدر. یاخود وجه ایله مراد؛ **رضاء الهیدر**. بوكا نظراً «هر نره‌یه توجه ایدرسه‌كز رضاء الله اوراده‌در» دیمك اولور.

وسعت ایله مراد؛ **قدرتنده وملكنده وسعتدر**. یوقسه ذاتنده واسع معناسنه دیمك دكلدر. زیرا ذاتنده واسع دیمك؛ متبعض ومتجزی اولمق اقتضا ایتدیكندن محالدر. شو حالده ملكی واسع؛ قوللرینه **عطاسی واحسانی بول** دیمكدر.

بیضاوینک بیانی وجهله مشرق ایله مغرب ی ذکردن مقصد ؛ ارضك ناحیه‌لرینی بیانله ارضك کلیسنك الله تعالی‌یه مخصوص اولدیغنی وبرمکانك دیکر مکاندن اللهك ملکی اولمق جهتندن فرقی اولمادیغنی بیان ایتمکدر .

وجه الله ایله مراد ؛ **اللهك امر ایتدیکی جهت** دیمکدر . شو حالده **معنای آیت:**
[مشرق ومغرب وآنلرك احاطه ایتدیکی جمله امکنه اللهك ملکیدر. سز (مسجد حرام)ده ویاخود (بیت مقدس) ده نماز قیلمقدن منع اولندیکنز ایسه ارضك کلیسی بن سزه مسجد قیلدم. الله تعالی هر نره‌یه توجهکزی امر ایدر وسزده او جهته توجه ایلرسه‌کز اللهك امر ایتدیکی جهته توجه ایتمش اولورسکز ورضاسنه موافق اولان جهت‌ده امر اولنان محلده موجوددر . زیرا ؛ قبله لذاتها قبله دکلدر . بلکه اللهك قبله قیلمسیله قبله اولدیغندن الله تعالی هر نره‌یه توجهی امر ایدرسه ایشته او جهت قبله‌در . شو حالده اهل اسلامك (بیت مقدس)دن قبله‌سنی (کعبه) یه تبدیلنه تعجب ایتمه‌یك. چونکه؛ الله تعالی ملکنده تصرف تامله متصرفدر . ایسته‌دیکی محله شرف ویرر وقوللرینك یوزلرینی اومکانه توجیه ایتدیرر ، کیمسه‌نك اعتراضه صلاحیتی یوقدر .]

فخر رازی وخازنك بیانلری وجهله اهل اسلام بیت مقدسه توجه ایدرکن قبله کعبه‌یه تحول اولندیغندن یهودك «اهل اسلام ایچون معین برقبله‌لری اولمیوب بعض زمان برطرفه وبعض کره‌ده اوبر طرفه توجه ایدیورلر » دیبه‌رك تعییب ایتملری اوزرینه یهودیلری رد ومؤمنلری تسلیه ایچون آیت جلیله نازل اولمشدر . **یاخود** بو آیت نافله نمازلر حقنده نازل اولمشدر . چونکه ؛ حیوان اوزرنده ایما ایله نافله نماز قیلان کیمسه ایچون هر هانکی جهته توجه ایدرسه جائزدر . **یاخود** حال سفرده هوانك قارا کلغیله قبله‌یی فرق ایتمه‌ین کیمسه‌لرك اجتهادلرینك مشروعیتنی بیان ایچون آیتك نازل اولدیغی مرویدر . چونکه ؛ ابن عباس حضرتلرینك روایتنه نظراً اصحاب رسول اللهدن برجماعت مسافرتلرنده هوانك قارا کلغندن قبله‌یی بیله‌مدیلر، هرکس اجتهادی اوزره برجانبه توجه

ایتدی . هوادن ظلمت قالقنجه کوردیلرکه توجهلرنده اصابت یوق خطا ایتمشلر. حضور رسالته کلوب بونی خبر ویرملری اوزرینه بوآیتك نازل اولدیغی مرویدر .

شو حالده اجتهادده خطانك معفو اولدیغنه و واقع اولان خطایی تدارك ایتمك لازم اولمادیغنه وحال سفرده قبله‌یی تعیین ایده‌مه‌ین کیمسه‌نك تحری واجتهادی نره‌یه واقع اولورسه اوجهته توجهك جوازینه بوآیت صراحتله دلالت ایدر .

⁂

واجب تعالی یهود ونصارانك کفریاتندن بعضیسنی بعدالبیان بعض آخری بیان ایتمك اوزره ﴿ وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَداً سُبْحَانَهُ بَلْ لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ * بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِذَا قَضٰى اَمْراً فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾ بیوریور .

[کتابی وغیر کتابی بالعموم کافرلر «الله تعالی ولد اتخاذ ایتدی» دیدیلر، الله تعالی ولد اتخاذندن منزه ومبرا اولدی . بلکه سموات وارضك وآنلرده موجود اولانلرك جمله‌سی الله تعالی‌یه مخصوص واللهك مخلوقیدر ، هر بری اللهه مطیع ومنقادلردر . الله تعالی‌نك مخلوقی اولان موجودات اللهك نصل ولدی اولابیلور وبینلرنده نصل مجانست تصور اولنور، مجانست اولمانجه بینلرنده توالد نصل تصور اولنه‌بیلور ؟ جناب حق، سموات وارضك خالقیدر . الله تعالی بر امرك وجودینی اراده بیوروب خلق اولنمسیله حکم ایتدیکنده اوشیئه الله تعالی **اول** بیورر ودرحال اوشی وجود بولور .] اصلا امر الٰهی ایله اوشی آراسنده فصل ایده‌جك زمان بولونماز وهمان وجود بولور .

واجب تعالی‌یه ، یهود (عزیر) اللهك اوغلو ونصاری دخی (عیسی) اللهك اوغلو ومشرکلرده ملکلر اللهك قیزلری دیمکله ولد اسنادینه جرأت ایتدیلر . الله تعالی ذاتی

ولد اتخاذندن تنزيه بيوردی . زيرا؛ ﴿ سبحانه ﴾ لفظی كلمهٔ تنزيه وتقديسدر. ولد اتخاذندن منزه اولديغنی، سموات وارض وآنلرده بولنان موجوداتك كافه‌سی اللهك مخلوقی واللهك تصرفی تحتنده مملوكی اولديغنی بيانله اثبات ايتمشدر . چونكه ؛ جمله موجودات اللهك مخلوقی اولنجه مخلوقله خالق بيننده جنسيت اولماديغندن مخلوق خالقه ولد اولاماز وبوعالم مكوناتی خلقه قادر اولان ذات جليل الشانك ولد اتخاذينه احتياجی اولماز . ولد اتخاذ واختيار ايتمك ؛ محتاج اولديغنده احتياجنی دفع وقوجه‌لغنده معاونت طلب ايتمك وتمشيتندن عاجز اولدبغی مصالحنی تسويه ايتديرمك وحين وفاتنده نامنی واثرينی ابقا ايتمك مقصدلرينه مبنيدر . شوحالده ولد اتخاذ ايتمك فقر وعجز واحتياج كبی عوارضه معروض اولمسی محتمل اولان كيمسه حقنده تصور اولنوب بونلردن منزه اولان كيمسه حقنده تصور اولونماديغندن جناب پروردكار حقنده ولد تصور اولونماز . چونكه ولد ؛ تشبيهی واحتياجی وسرعتله فانی اولمنی مستلزم بولنديغندن واجب تعالی حقنده ولد اتخاذی محالدر. حتی حيوانات ونباتات سرعتله فنايه كيتدكلرندن ولد اتخاذ ايدرلركه عالمده نسللری منقرض اولمسون . اما عالم افلاك ممكناتدن اولديغی حالده دنيانك بقاسی مدتجه باقی قالاجغندن كنديته مشابه وولده بكزر بر شی اتخاذ ايتمه‌مشدر . چونكه ؛ وقت مرهوننه قدر انقراض يوقدر . اشيانك كليسنك الله تعالی‌يه مطيع ومنقاد اولديغی بيان اولنمشدر ومعدوم اولان شيلر علم الٰهيده موجود اولوب نصل تكون ايده‌جكنی بيلديكندن معدومه وجود بولمه‌سيله امر ، جائزدر .

بديع ؛ ماده‌سز وبر مثال سبق ايتمكسزين سموات وارضی ايجاد ايتمكدر . سموات وارض ايجاد ايتمك ؛ سموات و ارض وآنلرده موجود اولان هيچ بر شيئك واجب تعالی‌نك ولدی اولماديغنه ايكنجی بر دليلدر . زيرا ؛ ولد والدينك عنصرندن وماده‌سندن انفصال ايتمك لازمدر. ممكن وحادث واللهك مخلوقی اولان شيلر البته واجب تعالی‌يه مشابه ومناسب اولامازكه ولدی اولسون . زيرا ؛ حادثك قديمه وممكنك واجبه ومحتاجك غنی‌يه هيچ بر زمان مناسبتی اولاماز . بيضاوينك بيانی وجهله بو ضلالتك

سببی؛ شرايع متقدمه اربابی‌در . چونكه ؛ شرايع متقدمه اربابی واجب تعالی‌يه ، سبب اول اولديغی جهتله اب اطلاق ايدرلر وحق الله تعالی‌يه اب اول وكندی بابالرينه اب ثانی ديرلردی . ايشته جهلهٔ نصاری بونی حقيقی بابامعناسنه حمل ايده‌رك ولد اسنادينه جرأتله كفر ايتمشلردر .

*
* *

واجب تعالی يهود ونصاری ومشركلرك قبايحندن بعض آخری بيان ايتمك اوزره ﴿ وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ اَوْ تَأْتِينَا اٰيَةٌ كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴾ بيوريور .

[اهل كتابك ومشركلرك جهله‌سی و شئونات الٰهيه‌يی بيلمه‌ين كيمسه‌لر ديديلركه « الله تعالی بزه تكلم ايتمش اولسه ايدی وياخود سنك نبوتكه دلالت ايدر آيت بزه كلسه ايدی بز سكا ايمان ايدردك . الله تعالی‌نك سنك دينكك حق اولديغنه وبزم دينمزك حكمی قالميوب منسوخ بولنديغنه دائر بزمله كلامی وبزه وحيی يوق وقطعيته دلالت ايدر آيتی ده يوق. بناءً عليه؛ بز سكا ايمان ايتمه‌ديكمز كبی سنك سوزينی دخی قبول ايده‌مه‌يز» .] ايشته بويله ديملريله مشركلر واهل كتابك جهله‌سی دعوت نبوتپناهی‌يه اجابتدن امتناع ايتديلر. [ای رسول ذيشانم! سنك زمانكده امتكدن سكا بويله ديدكلری كبی بونلردن اول امم سالفه‌دن دخی پيغمبرلرينه بونلرك ديدكلری كبی ديديلر. زيرا؛ قلبلری بر برينه مشابهدر. چونكه؛ سوزلرنده وايشلرنده بر برلرينه بكزه‌دكلری كبی كفرده وقساوت قلبده وانبيايی تكذيب ومحالی طلب ايتمكده دخی بربرلرينه مشابهتلری واردر. حتی حضرت موسايه « اللهی علنی بزه كوستر واللهك كلامنی ايشيده‌لم» ديديلر وكنديلری ايچون سئوال جائز اولميان شيلری سئوال ايتديلر. حالبوكه

بزعظيم الشانڭقين اوزره حقايقى بيلن ارباب علمه، نبوت محمد ﷺ دلالت ايدن آيتلرى محقق بيان ايتدك . نبوتده اصلا شبهه ايده‌جك بر جهت قالمادى .] زيرا ؛ محمد ﷺ ك دعواى نبوتى اثبات ايچون كتيرمش اولديغى معجزات باهره ايله قرآن عظيم الشان، حق آرايان ارباب علمه كافيدر . دعواى نبوتى اثباتده دليل آخره احتياج يوقدر .

فخر رازى وقاضينك بيانلرى وجهله واجب تعالى‌نك انبيايه وحى ايله وملائكه‌يه تكلمنى ايشيتدكلرى جهتله كافرلرده كنديلرينى كلام الٓهى‌يه اهل كوره‌رك استكبار ايتدكلرندن شبهه‌يه دوشديلر وبو كلامه جرأت ايتديلر و قرآنك نبوته دلالت ايدر آيت اولديغنى انكارله « جناب حق بزه تكلم ايتمزسه هيچ اولمازسه نبوتكه دلالت ايدن بر آيت كتيرده بزده سكا ايمان ايده‌لم » ديديلر . واجب تعالى كافرلرك شوايكى طلبلرندن اولكى طلبلرى اولان مكالمهٔ الٓهيه‌يه اهل ولايق اولميوب محالى طلبدن عبارت اولديغنه اشارت ايچون او جهتى جوابدن مستغنى عد ايده‌رك ايكنجى طلبلرينه كنديلرى ارباب يقيندن اولميوب ارباب جهالتدن اولدقلرينه اشارتله برابر ارباب ايقان وحق آرايجيلر ايچون محمد ﷺ ك نبوتى اثباته كافى آيتلرينى بيان ايتديكنى ذكرله جواب ويرمشدر. چونكه ، مطلوبى اثباته كافى دليل بيان ايتدكدن صكره ايكنجى بر دليل طلب ايتمك عنادواستكباردن عبارت اولديغى جهتله ايسته‌دكلرى آيتى انزال بيورمامشدر. زيرا؛ ايكنجى برآيت كلسه اوچنجى برآيت ، اوچنجى كلسه دردنجى برآيت دخى ايسته‌يه‌جكلرى والى غير النهايه بو صورتله طلبلرنده دوام ايدوب دوره‌جقلرى وايمان ايتميه‌جكلرى معلوم اولديغندن معندانه مسئوللرى اسعاف اولنمامشدر . ايشته بو اساسه بناءً مدعينك دعواسنى اثباته كافى بينه‌سنى محكمه‌ده حاكم استماع ايتدكدنصكره مدعى عليه دها شاهد كتيرسون ديه طلب ايلسه حاكم تكرار شاهد ايسته‌مز . زيرا ؛ شاهدى ، دعوايى اثباته كافى كوردكدن صكره زياده‌يى طلب عبث‌در .

*
* *

واجب تعالى كافرلرك تكرار آيت طلبنده اصرار ايدنجه رسولنك

كتيرديكى معجزه‌لرك كافى اولديغنى ورسولنك تبليغده نقصانى اولميوب لايق وجه اوزره تبليغ ايتديكنى بيانله كافرلرك اصرارلرندن رسولنك حاصل اولان كدرينى ازاله ايتمك اوزره ﴿ اِنَّا اَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيراً وَنَذِيراً وَلَا تُسْئَلُ عَنْ اَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴾ بيوريور .

[اى حبيب اكرم ! بزعظيم الشان حقه ملابس ومقارن اولارق سنى ، مؤمنلرى جنتله تبشير ايديجى وكافرلرى جهنمله قورقوديجى اولديغك حالده عبادك حالنى اصلاح ايچون كوندردك . وظائف رسالتى ادا ايتدكدنصكره سنك دعوتنه اجابت ايتمه‌ين اصحاب جحيمدن مسئول اولمازسك .]

خلاصه ؛ رسول اللهك امتندن عمل ايدنلرى جنتله مژده‌له‌يجى وعصيان ايدنلرى جهنمله قورقوتيجى اولديغى حالده حقه مقارن اولارق ارسال اولنديغى وامر تبليغى لايق وجهله ادا ايتديكندن طولايى دعوتنه اجابت ايتمه‌يوب اهل جهنم اولانلرك حاللرندن مسئول اولميه‌جغى بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالى كافرلرك كفرده عنادلرينى ورسولنك آنلره قارشى صبر وثباتنى بياندنصكره اباطيله اصرارده كافرلرك شدتنى وكمال عداوتلرينى بيان ايتمك اوزره ﴿ وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارٰى حَتّٰى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِى جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴾ بيوريور .

[سن يهود ونصارانك ملت ودينلرينه اتباع ايدنجه يه قدر يهود ونصارى البته سندن راضى اولمازلر.] ظاهرده اظهار ايتدكلرى محبت وانسيتلرينه قطعياً اعتبار يوقدر. زيرا ؛ ساختهدر. ظاهرلرى باطنلرينه موافق دكلدر. چونكه ؛ كندى دينلرينك حقانيتنى ادعا ايتدكلرندن دائما سنك آنلرك دينلرينه اتباع ايتمكى ارزو ايدرلر. [اى رسولم! على طريق النصيحه سن آنلره دى كه « اللهك قوللرينى اصلاح وارشاد ايچون هدايتى وطريق مستقيمى كوسترمسى آنجق هدايتدر واو هدايت الٓهيه دين اسلامدر. اهتدا ايتمك ايستهينلر دين اسلامه اتباع ايتمليدر. چونكه ؛ دين اسلامك ظهورندن صكره آنك خارجنده عبادى ارشاد ايدهجك هدايت وطريق سلامت يوقدر. »] زيرا؛ قرآنك نزولندنصكره طوغرى يولى كوسترمك قرآنه منحصردر. قرآنك خارجنده طريق نجاتى ارائه ايليهجك واعتماد ايدهجك بر كتاب وشريعت قالمامشدر. [اكر اى حبيبم ! سن وسكا تبعيت ايدن مؤمنلر شول شيدن صكره آنلرك آرزو واملارينه اتباع ايدرسه كز كه او شى ؛ سكا كلن علم قرآن وهدايت اسلامدر. بوندنصكره ملل سائرهنك آرزوى باطللرينه اتباع ايدرسه كز سنك ايچون اللهك غضبندن سنى قورتارهجق بر ولى وبر ياردمجى يوقدر كه سندن ، آنلره تبعيتدن طولايى واقع اولان عذابى قالديرسون .]

هدايت ؛ آنجق هدايت الٓهيه اولان دين اسلام اولوب يهود ونصارانك دعوت ايتدكلرى دينلرى عين ضلال اولديغنه اشارت ايچون هدايت حصره دلالت ايدن ضمير فصل له وارد اولمشدر .

رسول اللهه كلن علم له مراد ؛ فخر رازينك بيانى وجهله معلوم ومعين اولان دين اسلامدر.

بيضاوينك بيانى وجهله آيت جليلهده يهود ونصارانك ايمانندن رسول اللهك قطع اميد ايتمسنده مبالغه واردر . هوايه اتباعك البته باطل اولاجغنه وكفرله لازم كلن عذابه شفاعت اولمادیغنه وانسانلر ايچون تقليد لايق بولونماديغنه وبركيمسه يى تهديد ايتمك، دلائل نصب ايدوب او كيمسه يه طوغرى يولى كوستردكدنصكره اولاجغنه آيت جليله صراحةً دلالت ايدر.

آيتده هرنه قدر خطاب رسول اللهه ايسهده مراد الٓهى امتنى يهود ونصارايه اتباعدن نهى ايتمكدر . يهود ونصارى رسول اللهدن مساعده ايسترلر وايمان ايدهجكلرينى وعد ايدرلردى . جناب حق آنلرك سوزلرينك يالان اولديغنى وايمان ايتمك نيتنده اولمادقلرينى وعداوتلرينك شدتنى بيان ايچون بو آيتى انزال بيورديغى مرويدر .

خلاصه ؛ يهود ونصارى كندى ملتلرينه تابع اولوب دينلرينى قبول ايتمهدكجه اهل ايماندن هيچ بر وجهله راضى اوليهجقلرى ، هدايت وطوغرى يول آنجق جناب حقك قرآنده كوستردیكى طريق اولوب آنك خارجنده اولان طريقه اعتبار اولماديغى وهدايت الٓهيه كلدكدنصكره بشقه ملتلرك هوا وآرزولرينه اتباع ايدن كيمسهلر ايچون اللهك غضبندن قورتارهجق بر ياردمجى ومعاونت ايدهجك بر دوست بولنميهجغى بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جملهسندندر .

*
* *

واجب تعالى يهود ونصارادن ايمان ايتمهينلرك ايمان ايتمك احتماللرى اولماديغنى بياندنصكره ايمان ايدنلرك حقا مؤمن اولدقلرينى بيانله مدح ايتمك اوزره ﴿ اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ اُولٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ فَاُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴾ بيوريور .

[شول كيمسهلركه آنلره بز كتاب ويردك ويرديكمز كتابى تغيير وتحريف ايتمكسزين اوامر ونواهيسنك مشتمل اولديغى احكامى تأمل وتدبر ايدهرك لايقيله تلاوت ايدرلر . ايشته آنلر او كتابه ايمان ايدرلر واكر بر كيمسه او كتابه كفر ايدرسه آنجق كفر ايدنلر ضرر ابدى يه دوچار اوليجيلردر.] زيرا؛ كتابى تغيير وتحريف وآخر زمان نبيسنك اوصافنى انكارله كفر ايدوب ايمانى كفره ومنفعتى مضرته تبديل ايتدكلرندن ابدى نار جحيمده قاليجيلردر .

فخر رازینك بیانی وجهله حقا تلاوت له مراد؛ قرائتنده خضوع وخشوعه رعایت ومعانیسنی تأمل واحکامیله عمل ایتمك وحل وحرمته دقت ایتمکدن عبارتدر . شو حالده کتاب اللهی طرف الهیدن نازل اولدیغی وجه اوزره قرائت ایتمك وکلماتی یرندن دکیشدیرمهمك وخلاف حقیقت اولارق تأویل ایتمهمك مطلوب اولوب کتابدن انتفاع ایتمکده حقیله تلاوت ومعانیسنی لایقیله فهم ایتمکدر. وحقا تلاوت ومعانیسنی تفکر ایتمهینلرك دنیاده وآخرتده ضررده اولاجقلرینه آیت صراحتله دلالت ایدر .

کتابی تلاوت ایدنلر له مراد ؛ فخر رازینك بیانی وجهله برقاچ احتمال واردر: برنجی احتمال ؛ اصحاب رسول اللهدر . بوکا نظراً قرآنی تلاوت ایدنلری مدح ایتمکله لایق وجه اوزره لفظنی تحریفدن محافظه ومعناسنی تأمل اوزره تلاوت ایتمکه آیتده اهل ایمانی ترغیب واردر. ایکنجی احتمال ؛ اهل کتابك قرآنه ایمان ایدنلریدر. اوچنجی احتمال ؛ اهل کتابدن کتابلرینی تحریف وتغییر ایتمکسزین عمل ایدوب تلاوت ایدنلر مرادر .

یاخود خیبرك فتح اولندیغی کون حضرت علینك برادری (جعفر) حضرتلریله حبشدن کلن قرق کیشی حقنده نازل اولمشدر . آنلردن اوتوز ایکیسی حبشدن سکزی شام راهبلرندن اولوب شرف اسلامله مشرف اولمشلردی .

یاخود آیتله کرك اهل کتابدن وکرك امت محمددن بالعموم مؤمنلر مراددر .

* *

واجب تعالی بنی اسرائیله ویرمش اولدیغی نعمتلری تعدادله عهدینی ایفایه ونعمتك شکرینی ادایه دعوت وانواع قبایحی تعدادله توبیخ وکفریاتی میدانه

قویمقله کندیلرینی تکدیر ایتدکدنصکره تکرار بنی اسرائیلی انصافه دعوت ایتمك اوزره نعمتلرندن بعضیلرینی تعداد ضمننده ﴿ یا بَنی اِسْرائیلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِیَ الَّتی اَنْعَمْتُ عَلَیْكُمْ وَاَنّی فَضَّلْتُكُمْ عَلَی الْعالَمینَ * وَاتَّقُوا یَوْماً لا تَجْزی نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَیْئاً وَلا یُقْبَلُ مِنْها عَدْلٌ وَلا تَنْفَعُها شَفاعَةٌ وَلا هُمْ یُنْصَرُونَ ﴾ بیوریور .

[ای بنی اسرائیل ! ذکر ایدك شول نعمتلریمی که اونعمتلری بن سزك اوزریکزه انعام ایتدم ومحقق بن سزه کتاب ویرمك وایچکزدن نبی بعث ایتمك کبی لطفلرمله کندی عالملریکز اهالیسی اوزرینه تفضیل ایتدم وسزی ارباب شریعت وعلم کمال صاحبی قیلدم . شو حالده امرمه امتثال ایدك وحکممدن چیقمایك وقهر وغضبمدن حذر ایدك وشول کوندن قورقك که او کونده بر نفس دیکر نفس یولنده هیچ برشیله جزا الانمازو کیمسه کیمسهنك یوکنی کوتورمز، هرکس کندی وزر ووبالنی کوتورور ونفس عاصیه بدلنده فدیه قبول اولونمازکه اوفدیه سببیله عذاب الهیدن خلاص اولسون واو نفس کافره یه برشفیعك شفاعتی منفعت ویرمزکه اوشفاعت سببیله عذابی خفیف اولسون ونفوس عاصیه یه برکیمسه طرفندن یاردیم اولونمازلرکه اویاردیمجی سببیله غضب الهی یی دفع ایتسونلر .]

عرب عندنده محاوره برچوق صفحات وشعبه لره تفرق ایتدکدنصکره مسئله دن مقصدی خلاصه ایتمك اوزره باشلانان نقطه ایله مقصده ختام ویرمك عادت اولوب وبو عادت بلغا وخطبا عندنده مقبول اولدیغندن محاورهده قبول اولنان شیوۀ عرب اوزره بنی اسرائیلك قصهلری ، باشلاندیغی مقصدی تکرار بیانله ختام بولمشدر .

* *

واجب تعالی رسول اللهك هجرتندنصکره باشلیجه مدینهده عداوت ایدنلرك

يهود اولديغى ومدينه اطرافنده بولنـان قبائلك يهوده اهل كتاب اولدقلرندن دولايى بردرجه معنوى انقيادلرى بولنديغى جهتله يهود ايمان ايدرلرسه قبائل قولايلقله ايمان ايده‌جكلرينه بناءً بوسوره‌ده يهوده نصح وپندله ايمانه دعوت وايمـان ايتمه‌دكلرنده خلقك ذهنلرينى اغفـال ايتمه‌ملرى ايچون انواع قبايحنى وانبياء سابقه‌ايله جريان ايدن احوال فجيعه‌لرينى بيانله خلقك قلوبندن موقعلرينى اسقاط وكمال حسـد وعناد وعداوتلرينى بياندنصـكره جمله ملل بيننده نبوتى تصـديق اولنان وقلوب نـاسـده دائما موقع معظمى محفوظ اولان ابراهيم عليه‌السلامك حاللرينى بيان ايله خلقى ايمانه دعوت ايتمك اوزره ﴿ وَاِذِ ابْتَلٰى اِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاَتَمَّهُنَّ قَالَ اِنِّى جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِى قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِى الظَّالِمِينَ ﴾ بيوريور.

[ذكر ايت اى رسولم ! شـول زمانى‌كه اوزمانده ربسى ، جد اعلاك ابراهيمى نمرودك آتشى ومنجنيقى وولدينى قربان ايتمسى ووطننده اوزاق دوشمسى كبى بعض مصائب وسائر اوامر ونواهى احكاميله مبتلا قيلدى وامتحان معامله‌سى ياپدى . ابراهيم عليه‌السلام‌ده امر اولنديغى ومبتلا قلنديغى كلماتك هر برينى امر اولنديغى وجه اوزره فتورسز وقصورسز تماميله ادا ايتدى ، اصلا نقصان براقمادى . ابراهيم عليه‌السلام وظيفۀ عبوديتى كماليله ادا ايدنجه ربسى محبتنى اظهار ايده‌رك «يا ابراهيم ! بن سنى ناسه مقتدى‌به قيلاجغم » ديدى . ابراهيم عليه‌السلام ربسنك لطفنى كورنجه «يا ربى ! بنم ذريتمدن دخى ناسه مقتدى‌به قيل » ديدى . ابراهيمك شـو استرحامنه جواب اولارق ربسى « سنك ذريتكدن صالح اولانلر مقتدى به اولورلر

ولكن بنم نبوتمدن عبارت اولان عهدم ظالملره اصابت ايتمز . زيرا ؛ حدود الـٰهيه‌مزدن چيقمش برطاقم فاسقلر بزم طرفمزدن خلافت ونيابته نائل ومستحق اولامازلر » ديدى .]

تفسير خازنده بيان اولنديغى وجهله ابراهيم عليه‌السلام (بابل) دن وياخود (كوفه) جوارنده (كوثى) دنيلن قريه‌دن ونمرودك زمانه تصادف ايدن ناس جمله‌سندندر . ابراهيم عليه‌السلام يهود ونصارى عندنده محترمدر . زيرا ؛ يهود ، نسب جهتندن ابراهيم عليه‌السلامه منسوب اولمقله اونسبتدن تشرف ايتدكلرى كبى كذلك نصاراده برقسمى نسباً انتسـاب وبرقسمى‌ده ديناً نبيلرينك ابراهيم عليه‌السلام نسلندن بولنمسيله تشرف ايدرلردى وقبائل عربك كافه‌سى اولاد ابراهيمدن بولنمقله افتخار وتشرف ايتدكلرندن ابراهيم عليه‌السـلام جمله ملتلر بيننده محترمدر . بنـاءً عليه ؛ ابراهيم عليه‌السـلامك بعضى مناقبنى بيانله رسـول اللهك قولنى وشريعتنى قبوله واجب تعالى انسانلرى دعوت ايتمشـدر . چونكه ؛ ابراهيم عليه‌السـلام تكاليفى تماماً يرينه كتيرمش واولادينه امامت طلب ايتديكنده واجب تعـالى ظالملرك امامته اهل اولماديغنى بيان ايتمشـدر وقبله‌نك (كعبه) يه تحولنه راضى اولميان يهوده قارشى (كعبه) ابراهيم عليه‌السـلامك قبله‌سى اولديغى بيـان اولنمشدر . بونلرك جمله‌سى عنادى تركله ايمان ايتمك ايجاب ايدن احوالدندر .

فخر رازينك بيـانى وجهله كلمات ايله مراد ؛ بوآيتلرده بيـان اولنان امامت كه نبوت ، بيت شريفى تطهير وتملدينى رفع و اولادينه دعا كبى مشقت عظيمى متضمن اولان شيلردر . چونكه نبوت احكام الـٰهيه‌يى تبليغده بر چوق كلفتى ومشـاق ومحنى متضمن اولديغى كبى بيت شريفى تطهير وبناسنى ياپمق وبيتك لوازمندن اولان مناسك حجى ادا ومناسكنى لايقيله يرينه كتيرمك البته مشقت عظيمه‌يى متضمندر .

ياخود كلمات ايله مراد ؛ ابن عبـاس حضرتلرندن روايت اولنديغى وجهله اوامر و نواهيسى دركه اون شى دن عبارتدر . ابراهيم عليه‌السـلام شريعتنده بو اون شيئى ادا ايتمك فرض ايدى ، بزم شريعتمزده ايسه سنتدر . بشى باشده دركه مضمضه ، استنشاق ، باشى طراش ، بيغنى كسمك ، مسواك استعمال ايتمك كبى نظافته عائد اولان شيلردر .

دیکر بشی سائر بدنده در . سنت اولمق ، قاصیغنی طراش ایتمك ، قولتوغنده‌کی قیللری یولمق ، طیرناغنی کسمك و صو ایله استنجا ایتمك کبی بدنه عائد اولان نظافتدن عبارتدر .

یاخود مبتلا اولدیغی کلمات ایله مراد ؛ افعال حج ، که طواف ، سعی ، رمی ، احرام وکذلك نمرودك آتشی وولدینی ذبحله مأمور اولمسی وهجرت ایتمسی کبی تکالیف الٰهیه وکفاله وبدیله توحید الٰهی‌یه دائر مباحثه‌لردر .

امامت ایله مراد ؛ نبوت ویاخود هرشیده خلقه مقتدی‌به اولمسیدر . جناب حق بو وعدینی انجاز بیوردیغندن ابراهیم علیه‌السلامك ذریتی الی یوم‌القیامه خلقه مقتدی به اولمشدر واولادندن نبوت مرتبه‌سنی احراز ایدنلرده اکسیك اولمادی وقیامته قدر مرتبهٔ نبوتی احراز ایتمك آنك نسلنه منحصر قالدیغندن آخر زمان نبیسی‌ده ابراهیم علیه‌السلامك نسل نجیبندن طلوع ایتمشدر .

عهد ایله مراد ؛ امامت اولدیغندن ظالملره امامت ونبوت اصابت ایتمیه‌جکی بیان اولنمشدر . بناءً علیه آیت جلیله انبیاء کرامك کناهدن معصوم اولملرینه دلالت ایدر .

شو ابتلانك نبوتدن اول ویاخود صکره اولدیغنه دائر علما بیننده اختلاف وارسه‌ده آیتده زمانی تعیینه دلالت اولمادیغندن بزم ایچون العلم عند الله دیمك اولی‌در . زیرا ؛ نبوتدن اول ویا صوکره اولمسنه بر حکم تعلق ایتمه دیکندن تعییندن بحث ایتمکده بزم ایچون بر فائده یوقدر .

*
* *

واجب تعالی ابراهیم علیه‌السلامه تکالیفنی اجمالاً بیاندنصکره بعضیلرینی تفصیل ایتمك اوزره ﴿ وَاِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَاَمْنًاۜ وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ اِبْرٰه۪يمَ مُصَلًّىۜ وَعَهِدْنَٓا اِلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْمٰع۪يلَ اَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّٓائِف۪ينَ وَالْعَاكِف۪ينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴾ بیوریور .

[ذکر ایت یا محمد ! صلى الله عليه وسلم شول زمانی‌که او زمانده بز سنی ناسه امام و طریق حقه ارشاده مأذون قیلدقدنصکره کعبهٔ معظمه‌یی ناسه مرجع و ناسك ثواب و امنیت محلی قیلدق .] زیرا کعبهٔ معظمه ؛ بتون مألوفاتی ترك و اهل و اولاد ومال کبی شیلره علاقه‌یی قطعله بزه توجهه وسیله اولوب جماع ، فسق ، فجور ، مجادله و قتل کبی قبایحی قیلندن توجه حقیقی‌یه مانع اولان اسبابدن واز کچه‌رك اخلاص اوزره افعال حجی ادا ایدن زیارتجیلرك ثواب محلی وجمیع مخلوقاته امنیت یریدر . چونکه ؛ او محل مبارکه داخل اولان کیمسه‌نك امنیتی کفالت الٰهیه تحتنده‌در . بناءً علیه ؛ داخل اولانلر امیندرلر . [ای کعبه‌یی زیارت ایدن اهل ایمان ! زیارته موفق اولدیغکزده خلیلمز ابراهیم علیه‌السلامك مقام مبارکندن نماز قیلاجق محل اتخاذ ایدك‌که ابراهیمك سنتنه اقتدا ایتمش اولاسکز . حج ایچون زیارته کلنلره واقع اولان امردنصکره ابراهیم و اوغلو اسمعیل علیهما‌السلامه امر ایتدك و دیدك‌که بیتمی طواف ایدنلره و بیت شریف عندنده اقامت ایدنلره و رکوع و سجودله نماز قیلانلره بیتمی تطهیر ایدك‌که عابدلر طهارت حقیقیه‌دن عبارت اولان عبادتلرینی پوتلردن و نجاستدن طاهر اولان بر موقعده ادا ایتسونلر .]

فخر رازینك بیانی وجهله بیت ایله مراد ؛ کعبهٔ معظمه واطرافنده بولنان حرم شریف در . چونکه موضع ثواب و امنیت ، یالکز (کعبه) یه منحصر دکل بلکه (حرم) داخلنك کافه‌سی موضع امنیتدر .

حرم شریفه داخل اولان ؛ عبودیتك وظیفه‌سنی ادا ایتدیکی جهتدن ثوابه و بردخی عودت ایتمك و کعبهٔ معظمه ایله مشرف اولمق نیتنده بولندیغی جهتله بیت شریفك مرجع معناسنه مثابه قلندیغی بیان اولنمشدر .

شو حالده حرم شریف ؛ منافع دینیه ودنیویه‌یه محلدر . زیرا ؛ ثوابی زیاده اولوب حج کبی ارکان اسلامیه‌دن مهم بر عبادتی ادا ایتمك و او شرفه نائل اولمق آنجق او محلده میسر اولور . دنیا جهتندن منفعت ایسه تجارت و موسم حجده انواع مکاسب حصول بولدیغی کبی

حج سببیله طرق ومعابرك تعمیری وبلده‌لرك مختلف احوالنی مشاهده وخلقك یکدیکرینك حالنه مطلع اولمسی کبی صایلماز وتوکنمز منافعی‌ده متضمندر .

مقام ابراهیم ایله مراد ؛ **ابراهیم علیه‌السلامك مبارك قدمنك اثری اولان طاشك بولندیغی محلدر. یاخود کعبه‌یی بنا ایدرکی دیوارلر یوقاری قالقدیغنده ابراهیم علیه‌السلامك آیاغنك آلتنه قویدیغی طاشك محلیدر** . حضرت عمردن روایت اولنان حدیث شریف‌ده بو معنایی تأیید ایتمکده‌در . چونکه ؛ برکون رسول‌الله افندمز عمر رضی‌الله عنهك الندن طوتار ومقام ابراهیمی کوستریر. حضرت عمر « پدریمز ابراهیم علیه‌السلامك مقامنی مصلی اتخاذ ایتمیه‌لم‌می ؟ یارسول‌الله ! » دیر . رسول‌الله افندمز ده « هنوز مصلی اتخاذ اولنمسیله امر اولونمادم » بیورور ، اوکون ایکندیدن صوکره کون ایتمکسزین بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر . وبو امر ، امت محمد حقنده استحباب ایچوندر . یعنی ؛ اومقام مبارکده نماز قیلمق مستحبدر .

مصلی ایله مراد ؛ **محل دعا اولوب** دعا کزده **محل اتخاذ ایدك** دیمك احتمالی وار ایسه‌ده اولی اولان **او مقامده نماز قیلمڨ** مراددر . چونکه صلاة ؛ **دعا** معناسنه کلیرسه‌ده بر شی مطلق ذکر اولنتجه کمالنه صرف اولنمق قاعده‌سنه توفیقاً او مقامده نماز قیلمق مراددر .

بیتك طهارتی ایله مراد ؛ **نجاست وبوت کبی لایق اولمیان شیلردن تطهیر وتقوی اوزره تأسیس ایتمکدر** .

طائفین ایله مراد ؛ **حج وعمره ایچون کلوب طواف وزیارت ایدنلردر** . عاکفین ایله مراد ؛ **او مقامده مجاور و متوطن اولارق اقامت ایدنلردر** . رکع ایله مراد ، **نماز قیلانلردر** .

*
* *

واجب تعالی ابراهیم علیه‌السلامك احوالندن بعض آخری بیان ایتمك

اوزره ﴿ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَداً اٰمِناً وَارْزُقْ اَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَاُمَتِّعُهُ قَلِيلاً ثُمَّ اَضْطَرُّهُ اِلٰى عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴾ بیوریور .

[ذکر ایت یامحمد ! صلی الله علیه وسلم شول زمانی که او زمانده ابراهیم علیه‌السلام دعا ودعاسیله منفعت عامه‌یی مراد ایدر اولدیغی حالده دیدی که «ای بنم ربم ! شو بیت شریفی واطرافنی آفات دنیویه‌وسائره قورقولاجق شیلردن امین وسالم بر بلده قیل واو بلده اهالیسندن الله‌ه ویوم آخرته ایمان ایدن کیمسه‌لری انواع میوه‌لر ورزقلرله مرزوق ایت ، که ایمان واذعانلرینك مکافاتنی کورسونلر» . ابراهیم علیه‌السلامك اولا اهل مکه‌یه مطلق واجمال صورتیله دعا وثانیاً اهل ایمان اولانلره تخصیصله دعاسنی تفصیل ایدنجه واجب تعالی اهل بلده‌دن کافر اولان کیمسه‌لری بن آزبجق بر زمان رزق دنیوی ایله مرزوق ایدرم بیوردی . چونکه کفرلری دنیاجه رزقلرینه مانع دکلدر . دنیاده مرزوق قیلدقدنصکره او مقوله کافرلری عذاب ناره مضطر قیلارم آنلرك وارەجقلری محل که عذاب جهنمدر نه کوتو وچیرکین اولدی بیورمقله] اهل مکه‌یی ایمانه دعوت و ایمانك ضدی اولان کفری اختیار ایدنلری عذاب جهنمله تهدید بیورمشدر .

فخر رازینك بیانی وجهله ابراهیم علیه‌السلامك مقصدی بلده اهالیسنه عمومیتله بر دعادر . زیرا مکه ؛ اکینسز ، اوتسز وآغاجسز بر وادی اولدیغندن رحمت الٰهیه ولطف سبحانیدن مرزوق اولملرینی استرحام ایتمش فقط امامت انجق مؤمن ومتقیلره مخصوص اولدیغنه قیاسله دعاسنی مؤمنلره حصر ایتمش ایسه‌ده واجب تعالی‌نك رزقی احسان دنیوی اولوب دنیاده رزق ایسه مؤمنه وکافره شامل اولدیغنی بیانله کافرلری دخی دنیاده آز بر مدتده مرزوق ایده‌جکنی تصریح ایتمشدر .

اهل مکه‌نك مرزوق اولملرینی طلب ایتمك امر دنیایی طلب ایسه‌ده حسن نیته و مقصد عالی‌یه مقارن اولارق امور دنیایی طلب جائزدر . زیرا ؛ مکه‌نك اوجوزلق وبوللق اولمسی

محتاجك اموريني تسهيل ايده‌جكی جهتله امر جليل حجی قوللرينك ادا ايتمسنه وسيله اولديغندن ظاهرده امور دنيايی طلب ايسه‌ده حقيقتده آخرتی طلبدر .

حرم شريف بعض جهتدن ابراهيم عليه السلامك دعاسندن اول محترم ايسه‌ده ابراهيم عليه السلامك دعاسندنصكره دهازياده محترم وقحط وغلادن وسائر آفاتدن امين اولمشدر .

*
* *

واجب تعالی ابراهيم عليه السلامك مناقبندن بعضيلريني بياندنصكره بعض آخری بيان ايتمك اوزره ﴿ وَاِذْ يَرْفَعُ اِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَاِسْمٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ بيوريور .

[ذكر ايت يا محمد! صلى الله عليه وسلم شول زمانی كه او زمانده ابراهيم عليه السلام اوغلو اسمعيل ايله برابر بيت شريفك تمللريني و اساسلريني يردن قالديردی و ايكيسی برابر بيتك بناسنه سعی ايله امكلرينك و عبادتلرينك عند الله مقبول اولمسنی استرحام ايتديلر و ديديلر كه «ای انواع نعمتلريله بزی تربيه ايدن ربمز! بزم عملمزی بزدن قبول ايت . زيرا؛ سن بزم اخلاص اوزره عملمزی بيليجی وسن تضرع ونيازمزی ايشيديجيسك » .]

فخر رازينك بيانی وجهله بيت شريفك ابراهيم عليه السلامدن اول موجود اولديغنه بو آيت دلالت ايدر . زيرا ؛ ابراهيم عليه السلامك قواعدی رفع ايتمسی قواعدك اساسی موجود اولديغنی مشعردر . چونكه ؛ تاريخ وسير كتابلرنده بيان اولنديغی وجهله بيتی ابتدا حضرت آدم بنا ايتديكی وهندن يايا اولارق كلمك صورتيله قرق دفعه حج ايلديكی ابن عباس حضرتلرندن مرويدر .

بيتی بنا ايتمكده ابراهيم عليه السلامه اوغلو اسمعيل عليه السلامك اشتراك ايتديكنه آيت دلالت ايدر. ابراهيم عليه السلام بنا ايدركن اوغلو اسمعيل عليه السلامك طاشنی وچامورينی كتيرديكی مرويدر. حضرت آدمك بنا ايتديكی بيت ، طوفان نوحده بيقيلوب غيب اولديغندن جناب حق ابراهيم عليه السلامه تكرار بناسنی امر ايلدی وموقعنی جبريل امين كوستردی . آدمك قويمش

اولديغی تمللر طوپراق ايچنده قالمشدی ، ابراهيم عليه السلام آنی بولدی او تمللر اوزرينه بنايی وضع ايتدی . ابراهيم عليه السلام اوغلو ايله مساعيسنی برلشديره‌رك بيتی بنا ايتدكدنصكره عمللرينك قبولنی جناب حقدن تضرع ونياز ايتديلر .

*
* *

واجب تعالی ايكنجی دعالريني بيان ايتمك اوزره علی طريق الحكايه ﴿ رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا اُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَاَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴾ بيوريور .

[ابراهيم واسمعيل عليهما السلام ايكيسی ده عمللرينك قبولنی استرحامدنصكره تكرار دعا ايتديلر و ديديلر كه « ای انواع نعمتلريله بزی تربيه ايدن ربمز ! سكا نياز ايدرز كه بزم هر ايكيمزی سكا مطيع ومنقاد قيل وجميع امورمزی سكا تفويض ايده‌لم واداء عبوديتده اخلاص اوزره بولنالم وبزم ذريتمزدن ده سكا مطيع ومنقاد بر جماعت خلق ايت كه آنلر سكا انقياد تام اوزره عبادت ايتسونلر وبزه عبادت وافعال حجمزی كوستر كه بز رضاء الٰهيه‌كه موافق عبادت ايده‌لم وبزم اوزريمزه مرحمتكله رجوع بيور وتوبه‌مزی قبول وسهواً صدور ايدن زله‌مزی عفو ايت. زيرا ؛ سن قوللريكك توبه‌لريني قبول ايله مرحمت بيوريجيسك »] ديمكله هم كنديلرينك همده ذريتلرينك مطيع اولملريني استرحام ايتديلر.

ذريتك كليسی مطيع اولميوب ايچندن بعضيلرينك عاصی وظالم اولاجقلرينه اشارت ايچون ذريتلرينه دعاده بعضه دلالت ايدن (من) كلمه‌سی وارد اولمشدر . زيرا ؛ جمله‌سنك صلاح اوزره اتفاقی اولاماز وجمله‌نك صلاح واتقا اوزره اتفاقی امور معاشی اخلال ايده‌جكندن هر زمان مطيع وعاصی هر ايكی صنفك بولنمسی حكمت الٰهيه اقتضاسندندر . ذريت شفقته، اجانبدن زياده مستحق اولوب ذريتك صلاحيله اجانبده صالح اولاجغنه اشارت ايچون اول كندی ذريتلرينك مطيع اولملرينه دعا ايتديلر . مناسك شرايع واركان

حج وسائر امور دینده مطیع اولملرینی وتوبه‌لرینك قبولنی الله تعالی‌دن استرحام ایتملری ذریتلرینی تعلیم وتوبه‌یه ارشاد ایچوندر .

توبه‌لرینك قبولنی استرحام ایتملری کندیلرندن معصیت صدور ایتمسنه دلالت ایتمز . زیرا ؛ هضماً لنفسه توبه‌یه مراجعت ایتمشلردر . یاخود معصیتدن کمال احترازلرینی توبه صورتنده کوسترمشلردر . یاخود ذریتلرندن عاصی اولانلری توبه‌یه ارشاد ایچون توبه‌لرینك قبولنی استرحام ایتمشلردر .

آیت جلیله عبدك فعلنی خلق ایدیجی الله تعالی اولدیغنه دلالت ایدر . زیرا توبه ؛ عبدك فعلیدر . اگر معتزله‌نك دیدكلری كبی عبد فعلنی کندی خلق ایده‌جك اولسه ایدی ابراهیم علیه‌السلام توبه‌یی جناب حقدن طلب ایتمزدی . حالبوکه الله تعالی‌دن طلب ایتدی که عبدك فعلنی اللهك خلق ایتمسنه دلیلدر .

⁂

﴿ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾

[ای بزم ربمز ! سکا اطاعت وانقیاد ایدن جماعت مسلمه‌نك ایچنده کندیلرندن آنلر اوزرینه آیتلریكی تلاوت ایدر وآنلره کتابكی وتوحید ذاتی‌یه سلوكدن عبارت اولان حکمتكی تعلیم ایدر وآنلری نجاست معاصیدن وعبادت اوثاندن وسائر نقائصدن تنزیه ایدر بر رسول کوندرمكی سندن استرحام ایدرز . زیرا ؛ سن جمله‌یه غالب وقاهر وایجاد افعالكده حکیم‌سك] ایشلرك هیچ برزمان حکمتدن خالی اولاماز .

بیضاوی ، خازن وفخر رازینك بیانلرینه نظراً بو آیتده رسول ایله مراد ؛ **آخر زمانه پیغمبری بزم نبیمز محمد** ﷺ در . زیرا ؛ اسمعیل علیه‌السلام ایله برابر ابراهیم علیه‌السلامك ذریتندن رسول اللهدن بشقه رسول بعث اولنمامشدر . **شو حالده** دعالری مستجابدر ودعالرینك

اثری رسول اللهدر . رسول اللهك « بن پدرم ابراهیم علیه‌السلامك دعاسی وحضرت عیسانك مژده‌سی و والده‌مك رؤیاسی‌یم » قول شریفی بو معنایی تأیید ایتمكده‌در . والدهٔ رسول اللهك رؤیاسی : فخر کائنات افندمزك دنیایه طلوعی زماننده خانهٔ سعادتدن بر نور چیقار ، که او نورك ضیاسی شامده اولان کوشكلری وقوناقلری کوسترمشدر . بو رؤیایه اشارت ایده‌رك رسول الله « بن والده‌مك رؤیاسی‌یم » بیورمشدر .

آیات ایله مراد ؛ **وحدانیت ونبوته دلالت ایدن دلیللر ووحی الٰهی ایله کلن آیتلردر** که او آیتلری رسول الله امتنه تبلیغ بیوردی . کتاب ایله مراد ؛ **قرآن‌در** ، حکمت ایله مراد ؛ **نفوس بشریه‌یی تکمیل ایدن معارف وعلوم دینیه وفقه وحق وباطل بیننی فصل وحل وحرمت بیننی تفریق ایدن احکام دینیه‌در .**

بو آیتده بشریتك نقصانتی اکماله لازم اولان اوصافك کافه‌سی رسول اللهك جامع اولدیغی بیان اولنمشدر . چونکه ؛ اولا اساس شریعت اولان آیتلری امتنه تلاوت ایتمك ، ایکنجی مرتبه‌ده وحی الٰهی اولان کتابك احکامنی تعلیم و مسائل دینیه‌یی اوگره‌توب ناسی جهالتدن خلاص ایتمك ، اوچنجی مرتبه‌ده عبادك امور دنیا وامور آخرته متعلق مصالحنه خادم اولان حکمتی تعلیم ایتمك ودردنجی مرتبه‌ده شرك وعبادت اوثان كبی کفریاتدن تطهیر وبشریتك محتاج اولدیغی شیلرك کافه‌سنی احراز ایدوب نواقصنی اکمال ایده‌جكنی بیان ایتمكدر . بونلرك جمله‌سی بو آیتده ذکر اولنمشدر .

⁂

واجب تعالی ابراهیم علیه‌السلامك مناقب جلیله‌لرینی بیاندنصکره ابراهیم علیه‌السلامك اخلاق حمیده‌لرندن اعراض ایدنلرك حاللری تعجبه شایان اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ اِبْرَاهِيمَ اِلاَّ مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَاِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴾ بیوریور .

[ابراهیمك ملتندن کیم اعراض ایدر؟ کیمسه اعراض ایتمز ، الانفسنه اهانت ایدن وظلمت ایچنده نفسی ترك ایدن کیمسه اعراض ایدر . ذات الوهیتمه قسم ایدرم که بز عظیم الشان محقق دنیاده ابراهیمی اختیار وناس بیننده نبوته انتخاب ایتدك وابراهیم علیه السلام آخرتده البته صالحلر زمره‌سندندر] شوحالده ابراهیمك ملتنه اتباع ایتمك لازمدر.

﴿ مَن ﴾ لفظی بیضاوینك بیانی وجهله استفهام انکاری وابراهیم علیه السلامك ملتندن اعراض ایدنلرك حاللرینی استبعاد ایچوندر . چونکه ؛ کرك یهود ونصاری و کرك عرب جمله‌سی ابراهیم علیه السلامه انتسابله افتخار ومناقبنی ذکرله تلذذ وافعالنه اقتدا ایتمکله تشرف ایدرکن رسول اللهه ایماندن اعراض ایتملری امر منکر وحاللرینه بعید عد اولنان شیلردندر . زیرا ؛ ابراهیم علیه السلامك مناقبندن بریسی کندی ذریتنه شفقتنك زیاده اولمسی و آنلرك مصالحنه غایت محبت ایتمسی وبوجمله‌دن کندی ذریتندن رسول بعث اولنمسنه دعا بیورمش اولمسیدر وبودعاسی اثری آخر زمان نبیسی بعث اولنمش ایکن مناقبنه اقتدا ایله افتخار ایدنلر مناقبی جمله‌سندن اولان رسوله اتباع ایتمه‌دیلر ، که بوحال ملت ابراهیمدن اعراض اولوب شایان تعجبدر . زیرا ؛ برطرفدن اقتدا ادعا ایدرلر دیکر طرفدن آچیق و واضح صورتده ملتندن اعراض ایدرلر .

بو آیتده ابراهیم علیه السلامك ملتندن مراد ؛ رسول اللهك بعثتنه دائر اولان دعاسی اثری اولارق رسول اللهك بعث اولنمسیدر . زیرا ؛ ملت ابراهیم عینی دین ابراهیم دیمك دکلدر . چونکه ؛ دین اسلام اصول اعتقادده ابراهیم علیه السلامك دیننه موافق ایسه‌ده فروع اعمال جهتندن دین ابراهیم منسوخدر . بناءً علیه ، دین اسلامه داخل اولان بر کیمسه دین ابراهیم احکامندن منسوخ اولانلرینی البته ترك ایتمشدر . بوترکندن طولایی او کیمسه مذموم اولمق لازمکلمز . آنجق مناقب ابراهیم جمله‌سندن اولان بودعاسی اثری بعث اولنان رسوله اقتدایی ترکندن طولایی مذموم اولور .

ملت ابراهیمدن اعراض ایدن کیمسه‌نك سفاهتیله حکمك علتی ؛ دنیاده جناب حقك ابراهیم علیه السلامی اختیار بیورمسی وآخرتده صالحین زمره‌سندن اولمسیدر . چونکه ؛

هم دنیا هم آخرت سعادتنی احراز ایدن بر ذاتك مسلکندن اعراض ایدن البته سفیه و خفیف العقل اولوب نفسنه حقارت ایدندر .

تفسیر خازنده بیان اولندیغنه نظراً آیتك سبب نزولی ؛ (عبدالله بن سلام) ك برادر زاده‌لرندن (مهاجر) اسمنده بر کیمسه‌نك ایماندن امتناع ایتمسیدر . چونکه ؛ (عبدالله بن سلام) ، برادر زاده‌لری (سلمه) ایله (مهاجر) ی دین اسلامه دعوت صددنده «ای برادر زاده‌لرم ! سز بیلیرسکز که الله تعالی توراتده اسمعیل علیه السلامك نسلندن اسمی احمد بر نبی بعث ایده‌جکم اکا ایمان ایدن اهتدا ایدر و نجات بولور ایمان ایتمه‌ین ضلالتده قالیر وملعون اولور » دیینجه (سلمه) ایمان ایدوب (مهاجر) ك ایماندن امتناعی اوزرینه آیتك نازل اولدیغی مرویدر .

***

واجب تعالی ابراهیم علیه السلامی اختیار ایتدیکنی بیاندنصکره اختیارینك سببنی بیان ایتمك اوزره ﴿ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ بیوریور .

[شول زمانده بز ابراهیمی اختیار ایتدك که او زمانده ربی ابراهیمه خطاباً « سن اسلام اوزره ثبات ایت واطاعت وانقیادکده دوام ایت» دیدی . ربسنك امرینه امتثالاً ابراهیم‌ده «عالملرك ربسنه انقیاد واطاعتده دوام ایتدم» دیدی .]

یاخود [یا محمد! ﷺ ذکر ایت شول زمانی که اوزمانده ربسی ابراهیمه «اسلام اول انقیادده دوام ایت »دیدی ابراهیم‌ده « عالملرك ربسنه انقیادده ثبات ایتدم » دیدی .]

ابراهیم علیه السلامك نائل اولدیغی مناصبه نیلنك سببی ؛ اعتقاد تام و اخلاص کامل اوزره ربسنك امرینه آماده و عبادتنه مسارعت ایتمسی اولدیغنه آیت جلیله دلالت ایدر .

واجب تعالی‌نك ابراهيم عليه السلامه اسلامله امری بلوغندن و نبوتی اظهاردن اولدر. ویاخود نبوتی اظهاردنصکره‌در. آكا نظراً (اسلم) اخلص معناسنه‌در كه اخلاصله و استقامتله امردر.

* * *

واجب تعالی ابراهيم عليه السلامك مناقبندن ديكر برينی ذكر ايتمك اوزره ﴿ وَوَصّٰى بِهَا اِبْرٰهٖيمُ بَنٖيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ الدّٖينَ فَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾ بيوريور.

[ابراهيم عليه السلام اوغوللرينه ملت اسلاميه و وحدت ذاتيه‌يی وصيت ايتدی ودين حق اوزره اولملرينی امر ايتدی ويعقوب عليه السلام‌ده اوغوللرينه وصيت ايتدی ديدی كه «ای بنم اوغوللرم! الله تعالی سزك ايچون دين اسلامی، كه عدالت وتوحيد اوزره مشتمل اولان بر دين جليلی اختيار ايتدی. شو حالده سز وفات ايتمه‌يك الا اللهك سزك ايچون اختيار ايتديكی دين اوزره مطيع ومنقاد اولديغكز حالده وفات ايدك».] ايشته يعقوب عليه السلام بويله ديمكله اولادينه دين حق اوزره ثبات ايتملرينی امر ايتدی.]

ابراهيم عليه السلامك درت اوغلو اولديغی مرويدر كه آنلرده **اسمعيل، اسحق، مديه و مدانه** در. يعقوب عليه السلامك سورهٔ يوسفك تفسيری صره‌سنده اسملری تعداد اولنه‌جغی وجهله اون ايكی اوغلو اولديغی مشهوردر. امور دينك اهميتنه واولاده شفقت ايسه اغياردن زياده اولديغنه اشارت ايچون كرك ابراهيم وكرك اوغلو يعقوب عليهما السلام آخر عمرلرنده امور دينه دقت و اعتنا ايتمكله وصيت ايتمشلردر.

بيضاوينك بياننه نظراً يهود طائفه‌سی رسول اللهه «سن بيلمزميسك يعقوب عليه السلام حين وفاتنده اولادينه يهوديتله وصيت ايتدی» ديملری اوزرينه آنلری تكذيب ايچون آيت

جليله حين وفاتنده اسلاميت اوزره ثبات ايتملرينی وصيت ايتديكنی بيان حقنده نازل اولمشدر.

* * *

واجب تعالی يهودك يالان ادعالرينی رد ايتمك اوزره ﴿ اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ اِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ اِذْ قَالَ لِبَنٖيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدٖی قَالُوا نَعْبُدُ اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَائِكَ اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ اِلٰهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴾ بيوريور.

[يعقوب عليه السلام موته حاضر اولديغی زمان سز غائب‌می ايديكز يوقسه حاضرمی ايديكز؟ شول زمانده كه اوزمانده يعقوب عليه السلام اوغوللرينه سؤال ايتدی وديدی كه «بنم وفاتمدنصكره سز كيمه وهانكی شيئه عبادت ايدرسكز؟». اوغوللری ديديلر كه «بزسنك وبابالرك ابراهيم واسمعيل واسحق عليهم السلامك معبودلری معبود واحد اولان الله تعالی‌يه عبادت ايدرز. حالبوكه بز آنجق اومعبود واحده اطاعت و انقياده دوام وثبات ايدرز».] ايشته يعقوب عليه السلامك اوغوللری بويله ديمكله پدرلرينك امرينه دوام وامرينه اطاعت ايده‌جكلرينی اظهارله پدرلرينی مسرور ايتديلر.

يعنی؛ ای يهود! يعقوب عليه السلامك حين وفاتنده حاضرمی ايديكز كه يهوديت وصيت ايتديكنی ادعا ايديورسكز؟ حالبوكه يعقوب عليه السلام اسلاميت اوزره ثبات وتوحيده دوام ايده‌جكلرينه عهد وميثاق آلمش و آنلری دين حق اوزره تقرير ايتمشدر. بر كيمسه‌نك عميسی پدری مقامنده اولديغندن يعقوب عليه السلامك عميسی اسمعيل عليه السلام پدری عدادندن معدود قيلنمشدر ورسول الله عميسی عباس حضرتلری حقنده (هذا بقية آبائی) يعنی: «شو ذات شريف بنم بابالرمك بقيه‌سيدر» بيورمش اولديغی حديث شريف بو معنايی تأييد و كيشينك عميسی پدری مقامنده اولديغی تشريح ايدر.

آیتك معناسنده ذکر اولنان تفصیلات (ام) کلمه‌سی متصله اولدیغنه نظراً‌در . اما (ام) کلمه‌سی منقطعه اولوب استفهام انکاری معناسنی متضمن اولدیغنه نظراً **معنای آیت:**
[ای اهل کتاب ! یعقوب علیه السلامه موت حاضر اولدیغنده اوغوللرینه وصیت ایتدیکی زمان سز حاضر دکلدیکز نه دیدیکنی ونه‌کبی شیلر وصیت ایتدیکنی بیلمزسکز . شوحالده نصل یهودیت وصیت ایتدیکنی ادعا ایدر وبیلمه‌دیککز شیئی اسناده جرأت ایدرسکز .] دیمکدر .

بابانك اولادینه شفقتی و خیرله نصیحتی الزم و امور دیندن اولدیغنه بو آیت دلالت ایدر . زیرا ؛ یعقوب علیه‌السلام محتضر اولدیغی زمانده خصوصاً اولادینه نصیحتده بولندیغی بو آیت ناطقدرکه هرمؤمنه لازم اولان حین وفاتنده اولادینه دیانت نقطه‌سندن نصیحت ایتمك وخیر اوکود ویرمك ودین اسلامده ثبات ایتملرینی امر وتوصیه ایتمك لازم اولدیغنه اشارت اولنمشدر . چونکه انبیانك مناقبنی قرآنده بیان ایتمك ؛ او مثللو مسلکه سلوکه ترغیبدر .

*
* *

واجب تعالی ابراهیم و یعقوب علیهما السلامك بعض مناقب جلیله‌لرینی و اوغوللرینه وصیتلرینی بیاندنصکره انبیاء عظام سلسله‌سندن اولانلرك انبیانك شفاعتیله بالعموم سیئاتنك عفو اولنه‌جغنی و جرأت ایتدکلری بر طاقم جنایتلرك یانلرینه قالاجغنی توهم ایدنلرك وهملرینی دفع و ازاله ایتمك وانسانك انتفاع ایده‌جکی شیئك آنجق کندی عمل صالحی اولدیغنی بیان ضمننده ﴿ تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْئَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ بیوریبور .

[شو مناقب ووصیتلری بیان اولنان ابراهیم ، اسمعیل ، اسحق واوغلو یعقوب علیهم‌السلام جمله‌سی کچمش وزمانلری منقرض اولمش برجماعتدر . اوجماعت ایچون کسب ایتدکلری عمللری وار، سزك ایچون دخی کسب ایتدیککز عملکز واردر. سز آنلرك عمل ایتدکاری فعللرندن سؤال اولونمازسکز .]

یعنی ؛ ای یهود وعربك مشرکلری ! شو اثرلری واوغوللرینه وصیتلری ذکر اولنان انبیاء عظام حضراتی کچمش برجماعت کبرادر. آنلرك خبرلرینی وشریعتلرینی وسعی وعمللرینی بیاندن مقصد؛ آنلره اتباع ومسلکلرینه سلوك ایتمکله انتفاع ایتمکزدر. آنلرك ایشله‌دکلری اعمالی ایشله‌یوب افعالی یرینه کتیرمه‌نجه سزك مجرد آنلره انتسابکزك منفعت ویرمیه‌جکنی سزه بیان ایتمکدر. زیرا؛ آنلرك اثرینه اتباع ایدرسه‌کز انتفاع ایدرسکز اکر افعالنه موافقت ایتمزسه‌کز انتفاعکز یوقدر . چونکه ؛ آنلرك کسب ایتدکلری عمللری آنلره عائد وسزك کسب ایتدیککز عملکز سزه عائددر . سز آنلرك عملندن مسئول اولمازسکز .

اولادك ، والدینك ثوابندن مستفید اولمیه‌جغنه آیت دلالت ایتدیکندن یهودك اعتقاد باطللرینی رد ایتمشدر . چونکه ؛ آنلر بابالرینك حسناتندن انتفاع ایده‌جکلرینی اعتقاد ایدرلردی . حالبوکه عملی ، کندینك جزاسنی اقتضا ایدن کیمسه‌نك نسبی او کیمسه‌یی جزادن خلاص ایده‌میه‌جکنه آیت دلالت ایتدیکی کبی حدیث رسول‌الله‌ده موجوددر .

خلاصه؛ تقلیدك بطلانی وبابانك ثوابندن اولادك مستفید اولمیه‌جغی کبی وزر ووبالندن‌ده متضرر اولمیه‌جغی وعبد عملنی کاسب اولدیغی و کسبندن مسئول اولوب غیرك کسبندن مسئول اولمیه‌جغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی دین اسلامك صحتنه دائر دلائلی بیاندنصکره دین اسلامه طعن ایدنلرك شبهه‌لرینی بیان و جوابنی ذکر ایتمك اوزره ﴿ وَقَالُوا كُونُوا

هُوداً اَوْ نَصارٰى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ اِبْراهيمَ حَنيفاً وَما كانَ مِنَ الْمُشْرِكينَ ﴾ بيوريور .

[يهود ونصارى فرقه‌لرندن هر بری يعنی يهود فرقه‌سی «يهودی اولك كه اهتدا ايدوب مطلوبكزه واصل اولاسكز» ديديلر. كذلك نصارى فرقه‌سی « نصارى اولك كه طريق حقه اهتدا ايدوب مطلوبكزه واصل اولاسكز » ديديلر . ای رسول ذی شانم ! سن يهوديت ونصرانيته امتكی دعوت ايدن فرقه‌لره قارشی‌دی كه « بز سزك آرای فاسده وافكار كاسده واعتقادات باطله‌كزه اتباع ايتمه‌يز، بلكه اديان باطله‌دن ميل ايدیجی اولديغی حالده طوغری اولان ملت ابراهيم عليه‌السلامه اتباع ايدرز. حالبوكه ابراهيم عليه‌السلام الله تعالی‌يه شرك ايدیجيلردن اولمادی ».] ايشته جناب پيغمبر بويله ديمكله خلقی دين حقه دعوت ايتدی .

ابراهيم عليه‌السلامك مشركلردن اولماديغنی بيان ايتمك ؛ يهود ونصارايه تعريضدر . يعنی « سز ابراهيم عليه‌السلامه انتساب دعوا ايدرسكز، حالبوكه سز شرك اوزرينه‌سكز. ابراهيم عليه‌السلام ايسه شركدن بری‌در » ديمكدر .

يهود ونصارى دينلرينك حق اولديغندن بحثله اهل اسلامی دينلرينه دعوت ايتملری اوزرينه واجب تعالی آنلری طريق حقه دعوت ودينده دلائل ايله استدلال لازم اولديغنه ودلائلی بيانله اشارتدنصكره « اكر اتباع لازم ايسه حق اولديغی متفق عليه اولان ملت ابراهيمه اتباع ايتمك لازمدر . حالبوكه ای يهود ونصارى ! سز ابراهيم عليه‌السلامله افتخار ايتديككز حالده اوكا بيله اتباع ايتميورسكز » ديمكله دعوتلرينك باطل اولديغنی بيان بيورمشدر .

تفسير خازنده بيان اولنديغنه نظراً يهودك رؤساسی ايله (نجران) دنيلن بلده‌نك نصاراسندن مبعوث اولارق مدينه‌يه كلن نصارى رؤساسی حقنده بو آيتك نازل اولديغی مرويدر. چونكه ؛ يهود «بزم نبيمز موسی عليه‌السلام، انبيانك افضلی ودينمز اديانك افضلی وكتابمز اقتدايه شايان اولوب اتباع لازمدر ، شو حالده يهود اولك كه مطلوبكزه واصل

اولاسكز » ديديلر و نصاراده عين ادعاده بولندقجه آنلری رد ايچون بو آيتك نازل اولديغی مرويدر .

*
* *

واجب تعالی يهود و نصارانك ادعالرينی بر دليل ايله رد ايتدكدنصكره دليل آخرله دخی رد ايتمك اوزره ﴿ قُولُوا اٰمَنّا بِاللّٰهِ وَما اُنْزِلَ اِلَيْنا وَما اُنْزِلَ اِلٰى اِبْرٰهيمَ وَاِسْمٰعيلَ وَاِسْحٰقَ وَ يَعْقُوبَ وَالْاَسْباطِ وَما اُوتِىَ مُوسٰى وَعيسٰى وَما اُوتِىَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴾ بيوريور .

[ای مؤمنلر ! سزی يهوديت و نصرانيته دعوت ايدن فرقه‌لره قارشی سز آنلری ارشاد و طريق حقه دعوت ايچون « بز فرد واحد و قادر و قيوم اولان الله‌ه و بزه احوالمزی اصلاح ايچون انزال اولنان قرآنه و ابراهيم و اسمعيل و اسحق و يعقوب عليهم‌السلامه انزال اولنان شرايع و احكامه و انبياء كرامك انساله و احفادينه نازل اولان احكامه وموسی وعيسی عليهما‌السلامه اعطا اولنان كتابلره واو كتابلرده اولان آيتلره واحكامه وربلرندن نبيلرينه اعطا اولنان احكامك جمله‌سنه ايمان ايتدك . بز انبياء كرامدن هيچ برينی اوبرندن فرق ايتمه‌يز ، جمله‌سنه ايمانی واجب بيلير و ايمان ايدرز . حالبوكه بز الله تعالی‌يه اطاعت و انقياد ايدیجی‌يز» ديك] كه آنلر طريق حقك جمله‌سنه ايمان ايتمك و بينلرينی تفريق ايتمه‌مك اولديغی اعتقاد ايتسونلر و كندی نبيلرينه ايمان واجب اولديغی كبی آخر زمان نبيسنه‌ده ايمان واجب اولديغی بيلسونلر و ايمان ايلسونلر .

آيت جليله ، يهود و نصارانك اعتقادلرينی رد و ابطالدر . چونكه بر نبينك نبوتنی بيلمك ؛ يدنده‌اولان دعواسنه موافق معجزه‌سيله اولور. معجزه‌يی اظهار ايتدكدنصكره

ایمان ایتمك واجبدر. معجزه ایله دعواسنی اثبات ایدن ذواتك بعضیسنه ایمان ایدوب بعض آخره ایمانی ترك ایتمك تناقضدر. زیرا؛ یهوده موسی علیه السلامه نه ایچون ایمان ایتدكاری سؤال ایتسه‌ك «معجزه ایله نبوتنی اثبات ایتدیكی ایچون» دیبه جواب ویردكاری حالده عین دعوانی معجزه‌سیله اثبات ایدن محمد ﷺ حقنده عمللرینی تطبیق ایتمه‌مك بینلرینی تفریق و تناقضدر. امازم، انبیاء سابقه‌یه و شریعتلرینه ایمان ایدوبده شریعتلریله عمل ایتمه‌دیكمز تناقض دكلدر. زیرا شریعتلرینك زمانلرنده عمل واجب و حقا شریعت اولدیغنی اقرار و اعتراف ایتمك؛ شیمدی عمل واجب اولدیغنی اقرار ایتمك دكلدر. چونكه؛ بر كتابك حكمی بر زمانده جاری اولوب دیكر زمانده جاری اولمامق ونسخ اولنمق عادت الهیه جمله‌سندندر. هر كتاب و شریعتك زماننده‌كی حقانیتنی اعتراف ایتمكله فی الحال الیوم عمل ایتمك ایجاب ایتمزكه بر طرفدن ایمان ایتمك دیكر طرفدن عمل ایتمه‌مك تناقضدر دنیلسون.

*
* *

واجب تعالی ایمانده طریق حقی بیاندنصكره او طریق اوزره ایمان ایدنلرك اهتدا ایده‌جكنی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَاِنْ اٰمَنُوا بِمِثْلِ مَٓا اٰمَنْتُمْ بِه۪ فَقَدِ اهْتَدَوْا وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا هُمْ ف۪ي شِقَاقٍ فَسَيَكْف۪يكَهُمُ اللّٰهُ وَهُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴾ بیوریبور.

[اگر شو اعتقاد حقی سزدن ایشیتدكدنصكره آنلر سزك ایمانكز مثللو ایمان ایتدیككز شیئه ایمان ایدرلرسه محقق اهتدا ایتمش اولورلر و اگر ایمان ایتمزلرده اعراض ایدرلرسه آنلر منازعه و جدال و شقاق و عداوت اصلیه‌لرنده دوام ایتمكده‌درلر و حاللری بویله اولنجه یقینده الله تعالی یهود و نصارانك شرندن سكا كفایت ایدر. زیرا؛ الله تعالی آنلرك باطل سوزلرینی ایشیدیجی و كفر و نفاقلرینی بیلیجیدر.]

یعنی؛ سزك مؤمن اولدیغكز كبی آنلرده مؤمن اولورلرسه محقق اهتدا ایتمش و طریق

حقی بولمش اولورلر و اگر ایمان ایتمز اعراض ایدرلرسه آنلرك غرضلری دین حقی آرامق دكلدر، بلكه منازعه و عداوتلرینی اظهار ایتمكدر. یهود و نصاری شقاق و نفاقلرندن دونمه‌یوب ثبات ایدنجه جناب حق رسولنه واصحابنه قوت قلب ومتانت اولمق اوزره دشمنلرینك شرلرینه كفایت ایده‌جكنی وعد بیورمشدر. عاقبت وعد الٰهی ظهور ایدوب اهل اسلامك عزیز، منصور و مظفر اولمسی و یهود و نصارانك ذلیل، حقیر و مقهور اولوب شوكت اسلامیه‌نك كوندن كونه تزایدی رسول اللهك حقا نبی اولدیغنه دلالت ایدر معجزه‌در. چونكه آیت؛ غائبدن خبردر و خبر ویردیكی شیئك خبر ویردیكی وجه اوزره ظهور ایتمسی رسول اللهك دعواسنی اثبات ایدر معجزاتدندر.

*
* *

واجب تعالی دین محمدینك صحتنه دلالت ایدن دلائلی ذكر دنصكره دلائلك واضح وجلی اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ صِبْغَةَ اللّٰهِ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ ﴾ بیوریبور.

[یهود ونصاری خلاف وشقاقی اظهار ایتدكدنصكره سز آنلره دییك كه «ملت حنیفیه اولان ملت ابراهیمه و دین محمدی‌یه تبعیت اولمادی الا اللهك دینی وفطرتی اولدی و دین جهتندن الله تعالی‌دن احسن كیم اولابیلور؟ البته كیمسه اولاماز. حالبوكه بز، آنجق الله تعالی‌یه عبادت ایدیجیلرز».]

صبغه؛ فطرت معناسنه‌در. یعنی «بز، اللهك بزی یاراتدیغی فطرت اوزره ایمان ایدرز» دیمكدر. اللهك فطرتی؛ انسانلرك ابتدا اسلامیت اوزره یارادلمسیدر. هر صبی میدانه كلدیكنده فطرت اسلامیه اوزرینه میدانه كلوب صكره بعضیلرینك پدری یهودی اولدیغندن اوصبی‌ی یهودیته و بعضیلری نصرانی اولدیغندن چوجغی نصرانیته و بعضیلری‌ده مجوسیته آلیشدیردقلرینه دائر حدیث شریف مرویدر. شو حالده فطرت اصلیه انسانك

زینتی اولوب اثری بویا کبی خارجده کورولدیکندن فطرت اصلیه بویایه تشبیه ایدلمش وبو صورتله فطرته صبغه دنیلمشدر .

یاخود صبغه ؛ **هدایت** معناسنه‌در . بوکا نظراً **معنای آیت** : [الله تعالی بزی کندی هدایتیله هدایتده قیلدی که بز طریق حقی بولدق . هدایت جهتندن الله تعالی‌دن زیاده کوزل کیم اولابیلیر ؟ کیمسه اولاماز . زیرا ؛ اللهک هدایتی هر کسک هدایتندن کوزلدر] دیمکدر . بویالی البسه‌نك ظاهرنده بویا کوروندیکی کبی هدایتك اثری خارجده کورولدیکی ایچون هدایت بویایه تشبیه اولنمشدر .

یاخود صبغه ؛ **ایمان** معناسنه‌در . زیرا ؛ بویا البسه‌نك ایچنه کیردیکی کبی ایمان‌ده قلبه کیردیکندن ایمان بویایه تشبیه اولنمشدر .

یاخود صبغه ؛ **دین** معناسنه‌در . زیرا ؛ بویانك اثری خارجده کورولدیکی کبی دینك طهارت ، صلات ، زکات و سائر عبادات کبی احکامی‌ده خارجده کورولدیکندن دینه صبغه دینمشدر . یعنی : ای یهود ونصاری ! بز دین الٰهی ایله تدین ایدرز . دین جهتندن جناب حقدن احسن کیم اولابیلور ؟ البته اللهك دینی دها کوزلدر .

یاخود نصارا ده‌کی مشاکله صورتیله دین مبین اسلامه صبغه دینمشدر . چونکه ؛ نصاری کلیسالرنده محفوظ اولان (معمودیه) اسمنده‌کی صوده چوجوقلرینی ییقارلرکه اوصو صاری بویا ایله بویانمشدر . اوصوده ییقانمادقجه چوجغی نصرانی طانیمازلر . هرنه زمان چوجوق صاری صوده ییقانیرسه شیمدی نصرانی اولدی دیرلر . شوحالده آنلرك زعمنجه صانکه نصرانیت اوصوده‌در . آنلرك عندنده دین ؛ بویا ایله حاصل اولدیغندن آنلره قارشی دین اسلامه اللهك صبغه‌سی دینمشدر . یعنی « ای نصاری ! سز دین نصارایی الکزله کوبه قویدیغکز صاری بویادر ظن ایدیورسکز . حالبوکه دین ؛ اللهك بیان ایتدیکی معنوی بر بویادرکه او بویا وجودك هر طرفنی احاطه ایدر ، قلبه وقالبه سرایت ایدر ، اعضانك هر جزئنده اثری کوریلور ، اصلا زائل اولماز وسزك بویا کز کبی ال ایله یاپلمش برشی دکلدر » دیمکدر .

*
* *

واجب تعالی یهود ونصارادن هر برینك مؤمنلرله مجادله ومنازعه‌لری تمادی ایدنجه حکمت ومصلحت اوزره آنلرله مکالمه اولنمسنی رسولنه امر ایتمك اوزره

﴿ قُلْ اَتُحَاجُّونَنَا فِى اللّٰهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴾ بیوریور .

[یهود ونصارایه خطاباً سن دیکه « ای یهود ونصاری ! سز بزه الله تعالی حقنده‌می مجادله ومخاصمه ایدییورسکز ؟ حالبوکه الله تعالی بزم وسزك ربکزدر . بزم ایچون اعمالمز وار ، صالح وفاسد جزاسنی کوره‌جکز وسزك‌ده عمللریکز وار ، البته جزاسنی کوره‌جکسکز . حالبوکه بز آنجق الله تعالی‌یه عملمزده اخلاص ایدیجی بز » .]

یهود ونصاری الله تعالی‌نك عربدن نبی بعث ایتدیکنه اعتراض ایتملری اوزرینه آیتك نازل اولدیغنه نظراً اللهك افعالنده منازعه ومجادله ایتمشلردر . چونکه ؛ آنلر « انبیانك کلیسی بزدندر ، اکر محمد ﷺ نبی اولمش اولسه ایدی عربدن اولماز بزدن اولوردی » دیمشلردی . واجب تعالی آنلرك بو افعالنی رد وانکار ایتمشدر . زیرا ؛ الله تعالی‌یه قوللرك جمله‌سنك نسبتی مساویدر . الله تعالی بزم وسزك ربکز اولنجه سز کندیکزی نه‌دن منصب نبوته حق والیق کوریورسکز ؟ حالبوکه حق ترجیح بزه عائددر . زیرا ؛ بز عملمزده اخلاص اوزرینه‌یز . سزك کبی ریا وشرك وسائر قبایح بزده یوقدر . کرك بزم وکرك سزك عمللریمزك جزاسی کندمزه عائددر . سزك عملکزدن بزه بر ضرر یوق که او ضرری دفع ایچون سزه سوز سویله‌مش اولالم . مقصدمز سزه مجرد نصیحتدر ، کندمزه عائد بر غرضمزده یوقدر .

*
* *

﴿ اَمْ تَقُولُونَ اِنَّ اِبْرٰاهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطَ كَانُوا

هُوداً اَوْ نَصارٰى قُلْ ءَاَنْتُمْ اَعْلَمُ اَمِ اللّٰهُ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهادَةً عِنْدَهُ
مِنَ اللّٰهِ وَمَا اللّٰهُ بِغافِلٍ عَمّا تَعْمَلُونَ ﴾

[یهود ونصاری بز ملت ابراهیمه تبعیت ایدرز دیدیکمزی تسلیم ایتدیلرمی؟ یوقسه ابراهیم واسمعیل واسحق ویعقوب وبونلرك انسال واحفادی یهودی ویاخود نصاری اولدیلر دییه‌رك ادعا ایدرلر. اکر مکابره ومعانده ایدرلر وبو سوزلرنده اصرار ایلرلرسه یا اکرم الرسل! سن آنلره خطاباً سؤال ایت ودی‌که «سزمی زیاده بیلیرسکز یوقسه الله تعالی‌می زیاده بیلیر؟ الله تعالی ذکر اولنان انبیاء کرام حضراتندن یهودیت ونصرانیتی نفی ایتمشدر. اکر سزك دیدیککز کبی آنلر یهودیت اوزره اولمش اولسه ایدی الله تعالی نفی ایتمزدی. الله تعالی عندنده ثابت ومحقق اولان شهادتی اللهدن کتم ایدندن زیاده ظالم کیم اولابیلور؟] یعنی؛ اهل کتابدن ظالم کیمسه یوقدر. زیرا؛ الله تعالی آنلرك کتابلرنده ابراهیم علیه السلامك وسائر تعداد اولنان انبیانك یهودیت ونصرانیت اوزره اولمادیغنه ومحمد صلی الله علیه وسلمك نبوتنه شهادت ایتدیکی حالده واجب تعالی‌نك بو شهادتنی کتم ایتدیلر. حالبوکه [ای یهود ونصاری! الله تعالی سزك عملکزدن غفلت ایدیجی اولمادی.] بناءً علیه؛ عملکزك هر جزئنه جزا ویریجیدر.

*
* *

﴿ تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَها ما كَسَبَتْ وَلَكُمْ ما كَسَبْتُمْ وَلا تُسْئَلُونَ عَمّا كانُوا
يَعْمَلُونَ ﴾

[شو مشارالیهم اولان انبیاء کرام بر جماعت عظیمه‌در. آنلر کچدیلر وزمانلری منقرض اولدی. کسب ایتدکلری عمللرینك اجری آنلره عائددر وسزك ایچون دخی کسب ایتدیککز عملکزك جزاسی واردر، آنلرك عملندن سز مسئول اولمازسکز.]

فخر رازینك بیانی وجهله بو آیت یهوده وعظ وآنلری آبالریله افتخاردن منعدر. چونکه؛ آنلر ذکر اولنان انبیاء کرامله افتخار وآنلره اعتماد ایتدکلرندن بو آیتله هر کس کندی عملیله مؤاخذه اولنوب آخرك عملندن مسئول اولمیه‌جغنی بیان ایتمك آنلری غیره اعتمادندن نهی ایتمکدر. زیرا؛ انبیاء عظامك طریقلری نفسنده کوزلدر، فقط او طریقلر آنلرك کندی زمانلرینه مخصوص اولدیغندن بو زمانه مخصوص اولان طریقت محمدیه ترك اولونماز. چونکه؛ هر کس بولندیغی زمانك احکامیله مکلفدر.

برنجی جلدك صوکی

رومی بیك اوچیوز اوتوز بر سنه‌سی تموزینك بشنجی کوننه تصادف ایدن هجری بیك اوچیوز اوتوز اوچ سنه‌سی رمضان شریفنك بشنجی پازار کونی قوشلق وقتی جزء اول بعونه تعالی ختام بولمشدر.

خطا ، صواب جدولی

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٤	١٠	متخیز	متحیز
٤	١٤	جمیع	جمع
١١	١٠	اَ سْتَقِیمَ	اَلْمُسْتَقِیمَ
١٥	١٧	وسبب وهلا کلرینی	وسبب هلا کلرینی
١٨	١١	جمله محلك	جمله مخلوقك
٢٨	١٢	جهتندن	جهتله
٣٠	٧	تَبْلِكَ	قَبْلِكَ
٣٤	٩	اِنَّ اَلّا ینَ	اِنَّ الَّذِینَ
٣٩	٥	قلبلرنده	قلبلرندن
٤٣	٣	وَالَّهِینَ	وَالَّذِینَ
٤٥	٧	اَلیمِ	اَلیمٌ
٥٥	١١	کندن	کندینی
٥٧	٨	تشبهك	تشبیهك
٥٧	١١	ُ ْ ی	عُمْیٌ
٥٩	٥	لَاَهَبَ	لَذَهَبَ
٦٣	٢١	صو یه‌سنك	صو سویه‌سنك

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٧٣	٣	يَقُولُونَ	يَقُولُونَ
٧٣	٣	فَوْتَهَا	فَوْقَهَا
٧٩	١٣	عَیْهِمْ	عَلَیْهِمْ
٩٣	١١	اکه‌سنده	اکه‌سندن
١٠١	٢٠	اجتهاددن	اجتهادده
١٠٥	٩	آز پاره‌یه	آز پاره
١٠٨	٦	آخر شخصه	آخر شخصه
١١٢	١١	احکامدر	احکامدندر
١٤١	٣	احدات	احداث
١٤٥	٧	مانی	زمانی
١٤٨	١٤	ابتدیکنده	ابتدیکندن
١٥٣	٣	فَخْرُجُ	فَیَخْرُجُ
١٥٨	٤	برنده	دینده
١٦١	٤	اَ حَابُ	اَصْحَابُ
١٦١	١٣	معیتدن	معصیتدن
١٦٢	١٣	اَ حَابُ	اَصْحَابُ
١٦٣	١٢	وَاِذْ اَ ذْنَا	وَاِذْ اَخَذْنَا
١٦٦	٥	وَلَا تُخْرِ ُونَ	وَلَا تُخْرِجُونَ
١٦٨	١٧	اَلدُّنْیَا	اَلدُّنْیَا

صحیفه	سطر	خطا	صواب
١٦٩	٨	غدا	فدا
١٧٤	١٦	مأخذ واشتقاقی	مأخذ اشتقاقی
١٧٦	١٢	اولدیغنه	اولدیغنی
١٧٩	٦	اسلافکزك	اسلافکز
١٨٠	٢	تَتَمَنَّوْ	فَتَمَنَّوْ
١٨٠	٣	بِالظّاٰینَ	بِالظّالِمِینَ
١٨١	٨	بَصِرٌ	بَصِیرٌ
١٨٣	١١	سول	سؤال
١٨٦	١١	اهَدُوا	عاهَدُوا
١٩٠	١٣	برمال	برچوق مال
١٩٢	١٢	عَلَى الْمَلَـ ینِ	عَلَى الْمَلَـكَیْنِ
٢٠٦	١٨	یتدیککز	ایتدیککز
٢٥١	٢	فثمّ	فثَمَّ
٢١٥	١٠	خاج	خارج
٢١٩	٦	لاَ یَعْمُونَ	لاَ یَعْلَمُونَ
٢٢١	٦	قورقودیجی	قورقوتیجی
٢٢٥	٣	فَضْلَتُ	فَضَّلْتُكُمْ
٢٣١	٢	اَضْطَرَهُ	اَضْطَرَّهُ
٢٣٥	٢٠	فِی الدُّنیا	فِی الدُّنْیا

خلاصة البیان فی تفسیر القرآن

ایکنجی جلد

محمد وهبی

قونیه مبعوث اسبق

اوچنجی طبع

شهزاده باشی : اوقاف مطبعه‌سی

١٩٢٨

خلاصة البيان

سورهٔ بقره

ایکنجی جزؤ

بسم الله الرحمن الرحيم

واجب تعالی یهود ملق (قبله) نك (بیت مقدس) دن کعبه‌یه تحولی دین اسلامه طعنه وسیله اتخاذ ایتدکلرینی وبوطعنلرینك جوابنی بیان ایتمك اوزره ﴿سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّيهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ بیوریور .

[ناسدن سفیه اولانلر دیرلرکه « اهل اسلامی ، اوزرینه توجه ایده‌رك نماز قیلدقلری قبله‌لرندن هانکی سبب دوندوردی؟ » . حبیب ذیشانم اسن آنلره جواباً دیکه « مشرق ومغرب جهتلری الله تعالی‌یه مخصوصدر. بناءً علیه؛ ایسته‌دیکی کیمسه‌یی طوغری یوله هدایتده قیلار » .]

یعنی؛ مدینهٔ منوره‌ده قبله بیت مقدس ایکن کعبه‌یه تحول ایدنجه عقلی ضعیف دنیا وآخرت امورنده تدبیری نقصان اولان سفیهلر « محمد ﷺ ی واصحابی

نمازده توجه ایتدکلری قبله‌دن هانکی شی دوندوردی ، مقصد نمازده معین برمحله توجه اولنجه آنی تحویل ایتمکده‌نه کبی برفائده وار؟ » دیمکله طعن ایتدیلر. حبیبم! سن اوسفیهلرك طعننه جواباً « مشرق ومغرب وآنلرك آره‌لرنده اولان امکنه‌نك جمله‌سی اللهکدر . بناءً علیه؛ واجب تعالی سزه شرف ویرر وتوجهله امر ایدرسه مؤمنلر ایچون او محله توجه وتعظیم ایتمك لازمدر. زیرا؛ هرطرف اللهك مخلوقی وملکی اولنجه ایستدیکی محلك قبله اولمسنی امر ایدر وقوللرندن دیله‌دیکی قوللری طوغری یوله ارشاد ایلر وهیچ برکیمسه اعتراض حقنی حائز دکلدر » دییه‌رك سفهانك طعننی رد ایت .

بو آیتده سفها ایله مراد؛ **یهودیلر** ویاخود **مکه مشرکلری** ویاخود **مدینه منافقلری** اولمسنه دائر روایت موجود ایسه‌ده اصح اولان خازن وبیضاوینك بیانلری وجهله هراوچ فرقه‌نك مراد اولمسنده برمانع یوقدر. زیرا؛ لفظك هراوچ فرقه‌یه شامل اولمسی وهربرندن آیری آیری قبله حقنده طعنك وقوع بولمسی حسبیله آیتده هراوچنك مراد اولندیغنه دلالت ایدر. چونکه؛ یهود قومی قبله‌نك کعبه‌یه تحویلنه راضی اولمادقلرندن قبله‌نك تحویلنی دین اسلامه طعنه فرصت عد ایتدکلری کبی مدینه‌ده بولنان منافقلر دخی رسول اللهه ودیننه طعنه حریص اولدقلرندن قبله‌نك تحولنی طعنه وسیله اتخاذ ایتدیلر وآکا کوره طعنلرینی یوروتدیلر وفرصت بولدقجه مؤمنلردن ضعیف اولانلرك قلبلرینی تشویشدن خالی قالمادیلر واستهزا طریقیله « برطرفدن دیکر طرفه قبله‌یی دوندورمك نفسنه تبعیت ایتمکدر » دیدیلر. مشرکلر ایسه اساساً دین محمدی‌یه طعنه فرصت آرامقدن خالی قالمادقلرندن قبله‌نك کعبه‌یه تحولنی ایشیدنجه « محمد ﷺ اولا اجدادینك قبله‌سنی ترك ایتمشکن شیمدی ندامت ایده‌رك بیت مقدسی ترك و کعبه‌یه توجهله بابالرینك قبله‌سنه رجوع ایتدی . شو حالده ایجاد ایتدیکی دیندن اوصاندی ، اجدادینك دیننه دونمسی محتملدر » دیدیلر .

والحاصل قبله‌نك تحولی شو اوچ فرقه آره‌سنده برچوق سوزه سبب اولدیغندن آیتده (سفهاء) لفظیله هراوچی‌ده مراد اولنمق مقامه دها مناسبدر . بناءً علیه (سفهاء) تعبیریله هراوچی‌ده ذم اولنمشلردر . چونکه سفها؛ سفیه‌ك جمعیدر . سفیه؛ عقلنده

نقصانه وخفت اولمقدر. شو حالده کرك امور دنیاده وکرك امور آخرتده اصابت رأیه مالك اولمیان و نه یاپدیغنی بیلمه‌ین کیمسه‌یه سفیه دینور .

قبله‌نك بیت مقدسدن کعبه‌یه تحویلی رسول اللهك مدینه‌یی تشریفندن طقوز ویا اون آی صکره وقوعبولدیغی (انس) حضرتلرندن و اون اوچ آی صکره وقوعبولدیغی (معاذ) حضرتلرندن مرویدر .

واجب تعالی بونلرك طعننه قارشو مشرق ومغرب جمله‌سی الله تعالی‌یه مخصوص اولدیغی بیانله جواب ویرلمسنی رسولنه امر ایتدی . جوابك خلاصه‌سی شودر: امکنه‌نك جمله‌سی الله تعالی‌نك مخلوقی اولمق نقطه‌سندن بربرندن فرقی اولمایوب کافه‌سی مساوی اولدیغی جهتله لذاته قبله اولمغه هیچ برمکانك دیکرینه حق ترجیحی یوقدر. شوحالده الله تعالی نره‌یی قبله قیلار وتوجهله قوللرینه امر ایدرسه او مکان دیکرلری اوزرینه ترجیح اولنور واو مکانك شرفنی ویرن آنجق جناب حقدر . بناءً علیه؛ شوراسی قبله اولیورده بوراسی نه‌دن اولمیور کبی اعتراضه هیچ کیمسه‌نك صلاحیتی اولاماز . زیرا ؛ الله تعالی ملکنده متصرفدر. ایسته‌دیکی یره شرف ویرر قبله قیلار وقوللری‌ده اومحله تعظیم ایدرلر. ایشته شو اساسه بناءً برمدت بیت مقدسی قبله قیلدیغی کبی دیکر برزمانده‌ده کعبه‌یی قبله قیلدی واومحله توجهی امر ایتدی. الی یوم القیام اهل ایمان اورایه توجه ایتمکله مکلفدر وبوکا اعتراض حقی کیمسه‌یه ویرمدیکندن اعتراض ایدنلری سفاهتله ذم ایتمشدر .

نمازده لازم اولان حضور قلب وحرکتی ترکله سکونت صلاتك جمیع ارکاننده بر جهته توجهله اولاجغی کبی مؤمنلر آره‌سنده الفت واتفاق ایتمك مرضیٔ الٰهی اولوب بوایسه جمله‌سنك بربابانك اولادی کبی برجهته توجه ایدلمکله واصل اولنه‌جغندن جناب حق عموم مؤمنینك نمازده توجهلرینه برجهت تعیین بویوردی، که اتفاق اوزره اوجهته توجهله بینلرنده اولان محبت واتفاقی اظهار ایتسونلر. ایشته بوکا بناءً برجهته توجه واجب قیلنمشدر. یاخود کعبه ؛ کرهٔ ارضك وسطنده اولدیغندن عبادتك افضلی اولان نمازده کعبه‌یه توجهی امرایتدی، که هرشیده وسطی وعدالتی اختیارایتمك لازم اولدیغنه اشارت ایتمشدر.

فخر رازینك بیانی وجهله قبله‌نك بیت مقدسدن کعبه‌یه تحویلنده‌کی حکمت ؛

بزم پیغمبریمزه تعظیمدر. زیرا کعبه‌نك بولندیغی مکه ؛ رسول اللهك طلوع ایتدیکی محل اولدیغندن اومحله رسول اللهك طلوعندن دولایی تعظیم ایتمك اونبیٔ ذیشانه تعظیم دیمکدر. رسول اللهه تعظیم ایسه دینك انتشارینه سببدر . چونکه ؛ عندالله قدرینك عالی اولمسیله قلوب ناسده موقع نبویلری نه‌قدر بویورسه امرینه ونهینه انقیادده اودرجه زیاده اولاجغنده شبهه یوقدر .

یهود طائفه‌سی رسول اللهك بیت مقدسی قبله اتخاذ ایتدیکندن دولایی « بزم قبله‌مز اولمسه وقبله‌یه بزارشاد ایتمسه‌ك قبله بیلمزلر وقبله‌لری یوقدی » دیه‌رك طعن ایتمشلردی. آنلرك بو کبی سوزلری اصحاب رسول اللهدن بعضیلرینك ذهنلرنی تشویش ایتمسی ورسول اللهك‌ده قبله‌نك کعبه اولمسنی آرزو بیورمسی اوزرینه جناب حق حبیبنه تکریم اولمق وبعض کیمسه‌لرك ذهنلرینه عارض اولان تشویشی قالدیرمق اوزره قبله‌یی کعبه‌یه تحویل بیورمشدر .

خلاصه ؛ اهل ایمانك کونده بش کره مسجدلرده اجتماعلرینه وسیله اولان نمازده برنقطه‌یه توجهلرنده دین اسلامی محافظه‌یه واهل اسلام ایچون پك مهم اولان اتحاد اسلامك لزومنه اشارت ضمننده جناب حق هرمؤمنك نمازده کعبه‌یه توجهنی امرایتمشدر. چونکه دنیاده موجود بوتون مسلمانلرك اك مهم عبادتلرنده برنقطه‌یه توجهلرینی امر ایتمك ؛ جمله‌سنك برنقطه‌ده اتحاد ایدوب قلبلرینك بربره مربوط اولمسنی امر ایتمکدر .

*
* *

واجب تعالی قبله‌نك کعبه‌یه تحویلنی بیان وکعبه‌نك قبله اولمسی امت حقنده بویوك بر نعمت اولدیغنه اشارتدنصکره امت محمدك امت وسط اولمسیله جمله امتلرك خیرلیسی اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ اُمَّةً وَسَطاً لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيداً ﴾ بیوربیور .

[ای رسول اکرم ! بزوسط برقبله‌یه سزی هدایتده قیلمقله انعام ایتدیکمز

کبی امت وسط قیلمقله دخی انعام ایتدك، که سز یوم قیامتده جمله ناس اوزرینه شاهد اولاسکز ورسولکزده سزك اوزریکزه شاهد اولا وسزی تزکیه ایده .]

یعنی ؛ ای نبیّ ذیشان! صراط مستقیم اولان کعبه‌یه توجهله سزی هدایتده قیلدیغمز کبی یوم قیامتده ناس اوزرینه شاهد اولمقلغکز ایچون سزی عادل وخیرلی بر امت دخی قیلدق ورسولکز سزك حسن حالکزه شهادت ایتسون ایچون بز سزی خیرلی قیلدق. انسانلرك جمله‌سی عبودیتده مشترك اولدقلری حالده بعضیلرینه فضائل اخلاقیه‌سندن دولایی زیاده شرف ویرمك اللهك احسانیدر . بناءً علیه ؛ امت محمده کتب سماویه‌نك افضلی اولان قرآنله عمل ایتدکارندن دولایی دیکر امتلردن زیاده شرف ویرمك لطف الٰهیدر . ایشته افضل امت اولدقلرینی جناب حق یوم قیامتده سائر امتلر اوزرینه شهادت ایتملریله وشهادتلرینی رسولنك تزکیه ایده‌جکنی بیانله اثبات ایتمشدر وبو امتك شهادتی آخرتده ناسك علیهنه انبیاء کرامك لهنه‌در. چونکه ؛ یوم قیامتده نبیلرینه اطاعت ایتمه‌ین انسانلر کندیلرینه مبعوث اولان نبینك تبلیغنی انکار ایتملری اوزرینه نبیلری‌ده تبلیغ ایتدیکنی ادعا ایدنجه واجب تعالی رسل کرامدن دعوالرینی اثبات ایچون شاهد ایسته‌یه‌جکنی ورسوللرده امت محمدك شهادتلریله اثبات مدعی ایده‌جکلرینی بو آیتله بیان ایتمشدر . چونکه امت محمدیه ؛ انبیاء سابقه‌نك امتلرینه اولان تبلیغلرینی قرآنك بیانی وجهله شهادت ایده‌جکلرینه آیت جلیله دلالت ایدر وشاهدلرك شهادتلری ایسه تزکیه ایله قبول اولنه‌جقلرندن جناب حق رسولنك امتنی تزکیه ایده‌جکنی بیان ایتمشدر . چونکه ؛ امتك شهادتی قرآندن آلدقلری علمله اولوب قرآنی امتنه تبلیغ ایدن‌ده رسول اللهدر . بناءً علیه رسول اللهك ، امتنك شهادتی طوغری اولدیغنه شهادت ایده‌جکی بیان اولنمشدر .

شهادتك قبولنده شاهدك عدالتی شرط اولدیغندن جناب حق بو امتك عادل اولدیغنی بیان بیورمشدر . چونکه وسط ؛ عدل معناسنه اولدیغی جهتله امت وسط دیمك امت عدل دیمکدر .

فخر رازینك بیانی وجهله اجماع امتك ادلهٔ شرعیه‌دن اولمسنه بو آیت دلالت ایدر .

زیرا جناب حقك بو امتی عدالت صاحبی وخیرلی اولمسیله توصیف بیورمسی؛ اتفاقلرینك احتجاجه صالح بر دلیل شرعی اولمسنی ایجاب ایدر . کرچه افراد امتك کافه‌سی عادل اولماز ولکن هر فردك آیری آیری عادل اولمامسندن هیئت مجموعه‌سنك عادل اولمامسی لازم کلمز . وعادل اولدقلرینه دائر خطاب الٰهی ایسه مجموعنه اولوب آیری آیری هر فرده دکلدر . بناءً علیه ؛ بر جماعت ایچنده بعض فردك فاسق اولمسندن دولایی اتفاق ایتدکلری مسائلده او جماعتك عدالتنه خلل کلمز . چونکه ؛ جماعت ایچنده معتبر وصاحب عدالت بر چوق کیمسه‌لرك بولنمسی شهادتلرینك قبولنه کافیدر . بناءً علیه ؛ امت محمدك اجماعی ادلهٔ شرعیه‌دندر .

خلاصه ؛ کعبه‌نك قبلهٔ وسط اولدیغی کبی کعبه‌یه توجهله مکلف اولان امتك‌ده امت وسط اولدیغی وعدالتندن دولایی بو امتك یوم قیامتده سائر امتلر علیهنه شهادتنك قبول اولنه‌جغی ورسول اللهك‌ده امتنی تزکیه ایده‌جکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی قبله‌نك تحویلنه اعتراض ایدنلری سفاهتله ذم ایدوب امت محمدك عدالت صاحبی اولدیغنی وعدالتلرینه بناءً شهادتلرینك قبول اولوناجغنی بیاندنصکره قبله‌نك تحویلنه سبب آخری بیان ایتمك اوزره ﴿ وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلٰى عَقِبَيْهِ وَاِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً اِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ ﴾ بیوریور .

[ای حبیب ذیشانم! سنك توجه ایتدیکك قبله‌یی بز مشروع قیلمادق ، الا رسولمزه اتباع ایدوب دوام ایدنلرله اتباعی ترکله آرقه‌سنه دونوب ارتداد ایدنلری بیلملم ایچون مشروع قیلدق وقبله‌یی تحویل چوق کیمسه‌لر اوزرینه البته آغیر وبویوك بر ایش اولدی، الا اللهك هدایتده قیلدیغی کیمسه‌لر اوزرینه آغیر اولمادی .]

یعنی ؛ قبله‌نك تحویلنی وتوجهله اداء صلات ایتدیكك كعبه‌نك قبله اولمسنی بز امر ایتمه‌دك، آنجق انسانلری امتحان ورسولمزه اتباع ایدوب ایتمه‌ینلری بیلمك وارتداد ایدنلری وایتمه‌یوب دیننده ثبات ایدنلری بربرندن تفریق ایتمك ایچون امر ایتدك .

فخر رازینك بیانی وجهله بو آیت قبله‌نك كعبه‌یه تحویلنك حكمتلرندن برینی بیان ایچون وارد اولمشدر . چونكه ؛ رسول الله ابتدای اسلامده كعبه‌یه قارشی نماز قیلار ایكن هجرت نبویه اوزرینه ، بیت مقدسی قبله اتخاذ ایتمكله امر اولنمشدی . بر مدت صكره بوندن اولكی آیتلرده بیان اولندیغی وجهله قبله‌نك كعبه‌یه تحولی برچوق كیمسه‌لر وبالخاصه یهودیلر اوزرینه آغیر اولدی . آنجق رسول اللهه اتباع ایدوب ایماننده ثبات ایدنلر اوزرینه آغیر اولمادی . زیرا ؛ آنلر طوغری یوله هدایتده قیلندقلرندن درحال قبله‌نك تحولنی قبول ایتدیلر . اما هدایتدن نصیبی اولمیانلر آرقه‌لرینه دوندیلر ، ارتداد ایتدیلر واولجه كلدكلری كفرك یولنی تكرار طوتدیلر .

واجب تعالی هرشی وجود بولمازدن اول نه اولاجغنی ونصل وجود بولاجغنی بیلدیكی ایچون بو آیتده علم ؛ تفریق معناسنه‌در . یعنی « بز بیله‌لم » دیمك ؛ « بز تفریق ایده‌لم » دیمكدر . یوقسه « تحول سببیله ثبات ایدنلری وثبات ایتمه‌یوبده ارتداد ایدنلری بیله‌لم وبو تحول علممزه سبب اولسون » دیمك دكلدر . زیرا ؛ جناب حقك علمی ازلیدر ، هركسك حالنی هرزمان بیلر . شوحالده تحول ؛ ارتداد ایدنلر بینی تفریقه سبب اولمشدر . یاخود (لنعلم) ده‌كی علم ؛ رؤیت معناسنه‌در . یعنی ؛ « قبله‌یی كعبه‌یه تحویل ایتمه‌دك ، الا شو تحویل سببیله ارتداد ایدنلرله دیننده ثبات ایدنلری كوره‌لم ایچون تحویل ایتدك » دیمكدر .

قبله‌نك تحولی كندیلرینه آغیر اولان كیمسه‌لرله مراد ؛ مشركلر ویهودیلر وارتداد ایدن منافقلردر . چونكه ؛ رسول الله مكه‌ده كعبه‌یه متوجهاً اداء صلات ایدر ایكن مدینه‌ده بیت مقدسی قبله اتخاذ ایتمك مشركلر اوزرینه پك آغیر اولدی . زیرا ؛ اولدنبری تعظیم

ایتمكله الفت ایتدكلری و بویوكلكی قلبلرنده یر ایتمش اولدیغی كعبه‌نك ترك اولنمسی البته آنلر اوزرنده بویوك بر تأثیر براقمشدی . بر مدت صكره قبله‌نك بیت المقدسدن كعبه‌یه تحولی یهودیلره كوچ كلدی وكذلك كعبه‌دن بیت مقدسه و بیت مقدسدن كعبه‌یه تحول ایدنجه ایمان ایدنلردن برچوق ارتداد ایدنلر اولدی . زیرا ؛ تحولاتی حوصله‌لرینه صیغدیره‌مدیلر و « محمد صلی الله علیه وسلمك دیننده یقینی اولسه ایدی قبله‌ده رأیی تبدل ایدوب طورمازدی . رأینك تبدلی حاشا دیننده یقین اولمامسنه دلالت ایدر » دیمكله تردده دوشدیلر وارتداد ایتدیلر .

*

* *

واجب تعالی قبله‌نك تحولی سببیله مؤمنلره عارض اولان برشبهه‌یی ازاله ایتمك اوزره ﴿ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ اِيمَانَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴾ بیوریور .

[الله تعالی سزك بیت مقدسه قارشی قیلدیغكز نمازلریكزی ضایع ایتمه‌دی . الله تعالی ناسك عملنی ضیاعدن اسیركر وعبادتلرینی قبول بیورمقله مرحمت ایدر .]

قبله‌نك كعبه‌یه تحولی اوزرینه یهودیلر مؤمنلری اغفال ایتمك صددنده « خبر ویرك بزه : اكر بیت مقدسه طوغری قیلدیغكز نماز هدایت ایسه آندن نه ایچون دوندیكز واكر ضلالت ایسه بر مدت نه ایچون دیانت اتخاذ واو جهته نه‌دن توجه ایتدیكز وضلالت اوزره نمازلریكز ضیاعه اوغرامادیمی؟ » دیملری اوزرینه آنلره جواب اولارق بو آیت نازل اولمشدر . یعنی ؛ اللهك امر ایتدیكی قبله‌یه قارشی ادا اولنان عبادتك ضایع اولمیه‌جغنی بیانله اهل ایمانی تسلیه بیورمشدر . چونكه ؛ اللهك امری دائما هدایتدر ونهی ایتدیكی شیئی ارتكاب ایتمك ضلالتدر . یوقسه امر ایتدیكی شی ضلالت اولمادیغی كبی امری وجه اوزره ایشله‌نیلن عملده ضایع اولماز .

خلاصه قبله‌نك تحولنده‌كی حكمت ؛ دیننده ثبات ایدنلرله قبله‌نك تحولنی بهانه ایده‌رك دیننده ارتداد ایدنلرك بربرندن تفریق ایدلمسی اولدیغی و قبله‌نك تحولی چوق

کیمسه‌لر اوزرینه آغیر کلوب یالکز الله تعالی‌نك هدایتده قیلدیغی کیمسه‌لره آغیر کلمیکی وقبله‌نك بیت مقدس اولدیغی زمانلرده قیلنان نمازلرك ضایع اولمادیغی والله تعالی‌نك قوللرینك عمللرینی ضایعدن اسیرکه‌یجی و قبول ایتمکله مرحمت بیوریجی اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی قبله‌نك تحویلنده‌کی حکمتی بیاندنصکره بو تحولك آرزوی رسالتپناهی‌یه‌ده موافق اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِى السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰيهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ ﴾ بیوریور .

[ای رسول اکرم ! بعض کره قبله‌نك تحولنی آرزو صددنده سنك یوزیکی سمایه دوندوردیکنی بز کورورز . سن یوزیکی سمایه چویروب قبله‌نك کعبه‌یه تحولنی آرزو ایدنجه بزده سنی البته بر قبله‌یه دوندوررزکه او قبله ، سنك راضی اولدیغك قبله‌در . بعض مقاصد حسنه اوزرینه کعبه‌نك قبله اولمسی حبیب ذیشانم سن ایسته‌ینجه دوندور یوزیکی مسجد حرامك بر جانبنه وای امت محمد ! هر نره‌ده بولنورسه‌کز سزده چویرك یوزیکزی مسجد حرامك بر جهتنه .]

یعنی ؛ ای نبیّ ذیشان ! کعبه‌نك قبله اولمسی ایچون یوزیکی سمایه دوندوردیکنی بز کوریيورز . بناءً علیه ؛ بز البته سنی راضی اولدیغك قبله‌یه دوندوررز . حال بویله اولنجه دوندور یوزیکی مسجد حرام طرفنه . وای مؤمنلر ! هر نره‌ده اولورسه‌کز اولاك سزده یوزیکزی مسجد حرامه دوندورك . چونکه ؛ مسجد حرام ایچنده بولنان کعبه جمله‌کزه قبله قیلنمشدر .

فخر رازی وبیضاوینك بیانلری وجهله کعبهٔ معظمه ؛ ایکی قبله‌نك مقدمیدر . کعبه ،

عربك کندیسنه انتسابله افتخار ایتدکلری ابراهیم علیه السلامك قبله‌سی اولدیغی جهتله عربلرك سهولتله اسلامیتی قبوللرینه سبب اولاجغندن کعبه‌نك قبله اولمسنی کوکلندن آرزو ایتمسنه وبو آرزوسنك اسعافنی جناب حقدن بکله‌یه‌رك بو خصوصه دائر وحی کلمسنی کوزتمسنه بناءً سما جهتنه نظر ایدردی . جناب حق آیتده رسولنك بو حالنی حکایه ایله برابر قبله‌سنی البته راضی اولدیغی بر قبله‌یه تحویل ایده‌جکنی وعد ایتدی ووعدی عقبنده درحال کعبه‌یی قبله قیلمقله رسولنك ایسته‌دیکنی ویردی .

رسول اللهك بیت مقدسی قبله اتخاذی مکه‌ده‌میدر ، یاخود هجرتدنصکره‌میدر بو خصوصه دائر روایت مختلفدر وبیت مقدسه توجهله امردنصکره صلاتده بیت مقدسه توجه فرض اولمشدی . بعده مکه‌یه توجهله امر بیت مقدسه توجهی نسخ ایتمشدر . بناءً علیه ؛ بیت مقدسه توجه جائز دکلدر . رسول اللهك کعبه‌نك قبله اولمسنی آرزوسی ؛ مصالح دینیه ایچوندر ، یوقسه آرزوی نفسانیسنه مبنی دکلدر . آیتده وجه‌له مراد ؛ یالکز یوز دکل جمیع بدن در . بناءً علیه ؛ نمازده یالکز یوزیله توجه کافی دکل جمیع بدنله توجه واجبدر . شطرله مراد ؛ جانب در . شو حالده معنای نظم : [نمازده جمیع بدنکله مسجد حرام جانبنه توجه ایت] دیمکدر . بناءً علیه ؛ نمازده کعبه‌نك بولندیغی جهته توجه کافیدر ، یوقسه عین کعبه‌یه توجه لازم دکلدر . زیرا ؛ اوزاق بلده اهالیسی ایچون عین کعبه‌یی تعیین ایده‌رك توجه ممکن اولمادیغندن جناب حق کعبه‌نك جهتنه توجهله امر ایدوب کعبه‌نك تعیینیله تکلیف ایتمه‌مشدر . بناءً علیه هر مؤمنه لازم اولان ؛ کعبه‌نك هانکی جهتده اولدیغنی بیلمکدر ، که نمازده او جهته توجه ایتسون وهر نره‌ده بولنورسه یالکز کعبه‌نك بولندیغی جهتی تعیین ایلسون .

کعبه‌یه توجه ایله امر ؛ (بدر) وقعه‌سندن ایکی آی مقدم رجب شریفده (بنی سلمه) نك مسجدنده اوکله نمازینك ایکی رکعتنی قیلدقدنصکره کلدی ونماز ایچنده رسول الله کعبه‌یه توجه بیوردی ، جماعتده برابر کعبه‌یه توجهله صفلری دوزه‌لتدیلر . او مسجد شریفه (مسجد قبلتین) دنیلمشدر .

آینده بیان اولندیغی وجهله جناب حق رسولنه تعظیم ایچون اولا رسولنه امر ایلدی وصکره کعبه‌یه توجهله بالعموم اهل ایمانه امر ایله امتنك رسولنه اتباع ایتملری لازم اولدیغنه اشارت بیوردی .

*
* *

واجب تعالی کعبه‌یه توجه اولنمسنی اهل ایمانه امر ایتدکدنصکره اهل کتابی ، قبله حق اولدیغنی بیلدکلری حالده اتباع ایتمه‌دکلرندن دولایی تهدید ایتمك اوزره ﴿ وَاِنَّ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴾ بیوریبور .

[شول کیمسه‌لرکه آنلره کتاب ویرلدی . ایشته قبله‌نك تحویلنك ربلری طرفندن کلن امر اوزره حق اولدیغنی بیلیرلر ومحقق اولارق بیلدکلری حالده اتباع ایتمزلر . حالبوکه الله تعالی آنلرك عمللرندن غافل دکلدر .] بناءً علیه ؛ هر برلرندن سؤال ایده‌جك وعمللرینه کوره جزا ویره‌جکدر .

اهل کتابك قبله‌نك حق اولدیغنی بیلملری کندی کتابلری واسطه‌سیله‌در . زیرا ؛ هر شریعتده بر قبله‌یه توجهی امر ایتمك عادت الٰهیه اولدیغنی اجمالاً بیلدکلری کبی رسول اللهك ایکی قبله‌یه نماز قیلاجغنی وعاقبت کعبه‌نك رسول اللهه قبله اولاجغنی دخی تفصیلاً کتابلری خبر ویرمش وکندی رسوللری آکلاتمشدر. بوجهتی یقیناً بیلدکلری حالده ایمان ایتمه‌دکلری کبی طعن ایتمکدن‌ده خالی قالمامشلردر. ایشته بونك جزاسنی کوره‌جکلرینی ، جناب حق عمللرندن غافل اولمادیغنی بیانله ذکر ایتمش وآنلری تهدید بیورمشدر .

*
* *

واجب تعالی اهل کتابك قبله‌نك حق اولدیغنی بیلدکلرینی بیاندنصکره آنلرك حالی عناددن عبارت اولوب اصلا تبعیت ایتمیه‌جکلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَئِنْ اَتَيْتَ

الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ اٰيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا اَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ﴾ بیوریبور .

[ای رسول اکرم ! ذات الوهیتمه قسم ایدرمکه اکر سن قبله‌نك حق اولدیغنه دائر هر دلیلی کتیرسه‌ك کندیلرینه کتاب ویریلن اهل کتاب سنك قبله‌که تابع اولوب سکا اقتدا ایتمزلر وسن‌ده آنلرك قبله‌سنه تابع اولمازسك . دکل سنك قبله‌که تابع اولمق اهل کتابك بعضیسی بعض آخرك قبله‌سنه دخی تابع اولمازلر.]

﴿ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ اِنَّكَ اِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴾

[ای حبیبم ! ذات الوهیتمه یمین ایدرمکه سکا علم یقین کلدکدنصکره سن آنلرك آرزولرینه فرض محال اولارق تبعیت ایتسه‌ك بو تقدیرده سن بیله ظالملردن اولورسك . حالبوکه سنك ظالملردن اولمقلغك محالدر . شو حالده آنلرك آرزولرینه تبعیت ایتمکلکك دخی محالدر .]

یعنی ؛ اهل کتاب قبله‌نك حق اولدیغنی بیلدکلری حالده قبله‌نك حق اولدیغنه دائر بتون آیتلری کتیرسه‌ك وهر برینه آیری آیری کوسترسه‌ك سنك قبله‌که اصلا تابع اولمازلر وسن‌ده آنلرك قبله‌سنه تابع اولمازسك . زیرا ؛ سنك قبله‌ك طرف الٰهیدن تعیین اولنمش واو جهته توجهکز فرض قیلنمشدر . اما اهل کتاب صرف حسد وعنادلرینه بناءً سنك قبله‌که تبعیت ایتمزلر .

بو آیتده امت محمدی اهل کتابك آرزولرینه اتباعدن شدتله نهی واردر . چونکه آیتده خطاب ؛ ظاهرده رسول اللهه ایسه‌ده حقیقتده امتنه‌در . زیرا ؛ رسول اللهك آنلره تبعیتی محال اولوب تبعیتی فرض اولنسه نفسنه ظلم ایده‌جکنی بیان ایتمك امتنی تهدید ایتمکدر. چونکه؛ رسول اللهه ـ محبوب الٰهی اولدیغی حالده ـ مفروض اولان تبعیتی صورتنده ظلم اولنتجه آحاد امت تبعیت ایدرسه ظلم اولاجغی اولویتله ثابت دیمکدر . بناءً علیه

آیت ؛ امتك دین اسـلام اوزره ثبات ایتمسنك لزومنه اشارت اولمقله برابر حقه دلالت ایدن دلیللر کلدکدن صکره خلافنه حرکت ایدنلری تهدید ایتمشدر .

اهل کتابه نه‌قدر معجزه کلسـه ایمان ایتمیه‌جکلری ده بو آیتده بیان اولنمشـدر . چونکه؛ اهل کتابك ایمان ایتمه‌دکلری برشبهه اوزرینه اولمایوب آنجق حسدلرندن نشئت ایتدیکی جهتله حسدلری معجزه ایله زائل اولمازکه ایمان ایتسـونلر .

ایشته بوکبی احکام شرعیه‌یه وقوفی اولمیان کیمسـه‌لر اهل کتابه اخوت وحرمت ایتمك ایسته‌مشلر وبعض عادات وعنعنه‌لرینی قبول ایله محبتلرینی جلبه چالیشمشلر ایسه‌ده بالقان فجیعهٔ اخیره‌سی بومثللو حرکاتك وآنلره لزومندن زیاده محبتك یاکلیش اولدیغی وآنلرده اصلا مروت وانصاف اولمادیغی میدانه قویمش بو وبونك امثالی آیتلرك سری ظهور ایتمشـدر . بناءً علیه ؛ آنلره محبت ایدنلر وفائده بکله‌ینلرده یاکلیش اولدیغی آکلامشلردر ، فقط بعد خراب البصره .

شو حالده اهل کفرده وفا اولمادیغنی وعنادلرندن واز کچمیه‌جکلرینی بو آیت اهل ایمانه بیان ایتدیکی کبی رسـول اللهك آنلرك قبله‌لرینه تابع اولمیه‌جغنی بیانله دخی آنلرك امیدلرینی کسمشدر . زیرا؛ آنلر « اکر محمد صلی الله علیه وسلم بزم قبله‌مز اوزرنده ثبات ایتسـه ایدی آخر زمان نبیسی اولمسی محتمل ایدی » دیمکله کندی زعملرنجه رسول اللهی تکرار بیت مقدسه دونر امید ایدرلردی . ایشته جناب حق بو آیتله شو امیدلرینی بیتیرمشدر .

خلاصه ؛ یهود ونصارانك هیچ بر وجهله آرزولرینه اتباع جائز اولمادیغی واتباع ایدلدیکی صورتده ظلم ارتکاب ایدلمش اولاجغی واتباع ایدنلرك قهر الٰهی‌یه مستحق اولاجقلری بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی اهل کتابك ایمان ایتمه‌دکلری ، عنادلرندن متولد اولدیغی بیاندنصکره

عنادلرینك مقدارینی بیان ایتمك اوزره ﴿ اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَاۤءَهُمْ وَاِنَّ فَرِيقاً مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ * اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴾ بیوریور .

[شول کیمسه‌لرکه آنلره بز کتاب ویردك . آنلر کتابك ورسولمزك حقا رسول اولدیغنی کندی اوغوللرینی بیلدکلری کبی بیلیرلر . واهل کتابدن بر فرقه البته حقی صاقلارلر حالبوکه آنلر ربك طرفندن کلن قرآنك وقبله‌نك حق اولدیغنی بیلیرلر . شو حالده البته سن حق اولان شیده شك ایدنلردن اولمازسك .]

فخررازی وخازنك بیانلری وجهله بو آیتده اهل کتاب له مراد؛ **یهود ونصارانك** علماسی در. زیرا؛ کتابلرنده رسول اللهه مخصوص اولان احکام واوصافی اوغوللرینی بیلدکلری کبی بیلیرلر . بو اوصافله رسول اللهی کورونجه درحال آخر زمان پیغمبری اولدیغنی بیلن آنلردر، عوام طبقه‌سی دکلدر . آنلرك کندی اوغوللرنده ناصل شبهه‌لری یوق ایسـه رسول اللهك حقا رسول اولدیغنده دخی او صورتله شبهه‌لری اولماز . حتی حضرت عمر رضی الله عنه (عبدالله بن سلام) حضرتلرندن بو آیتك معناسنی سؤال ایتدیکنده (عبدالله) حضرتلری « رسـول اللهی کورونجه توراتده بیان اولنان اوصافه موافق حقا رسـول اولدیغنی اوغلوم کبی بیلدم، اصلا شبهه‌م قالمادی، بلکه اوغلومده شبهه‌م اولابیلور. چونکه قادینلرك نه‌یاپدقلرینی بیله‌مه‌یز» دینجه حضرت عمرك، (عبدالله)‌ك آلنندن اوپدیکی مرویدر.

اهل کتاب رسول اللهی اوصافیله بیلدکلری کبی رسول الله دعواسنی معجزه‌سیله‌ده اثبات ایتمش اولوب او صورتله‌ده بیلندیکندن حقا رسول اولدیغنده تردده هیچ محل اولمادیغی حالده عناد واستکبارلری ایمانلرینه مانع اولمشدر. بو وجهله حقی کتم ایدن فرقه ایسه علمادر. چونکه؛ کتابده اوصاف رسـول اللهی کوروب صاقلایان آنلردر . ایشته قبله‌نك‌ده حق اولدیغنی بو منوال اوزره بیلیرلر، فقط بیلدکلری حقیقتی عوام ناسدن صاقلارلردی .

رسول اللهك حق اولان شیلره اصلا ترددی اولمادیغی حالده « سن شك ایدیجیلردن اولمه » دیه‌رك نهی اولنمسی امتی نهیدر. یعنی « ای مؤمنلر! اهل كتاب رسولكزك نبوتی شبهه‌سز بیلوب حق صاقلانجه سز اصلا شك ایدیجیلردن اولمایك » دیمكدر .

خلاصه ؛ رسول اللهك حقانی اولدیغی اهل كتابك بیلدكلری واوغوللرنده شبهه‌لری اولمادیغی كبی رسول اللهك ده رسالتنده شبهه‌لری اولمادیغی واهل كتابدن علما فرقه‌سنك حقی كتم ایتدكلری وحق اولان شیده رسول الله شك ایتمه‌دیكی كبی امتنك دخی شك ایتمسی جائز اولمادیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی كعبه‌نك قبله اولدیغی واهل كتابك او قبله‌یه تابع اولمیه‌جقلرینی بیاندنصكره امتك هر فردی ساكن اولدقلری محلك وضعیت جغرافیه‌لری ایجابی قبله‌دن بر جهته مالك اولوب او جهته توجه ایده‌جكلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ اَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللّٰهُ جَمِيعاً اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾ بیوریور .

[قبیله‌لردن هر قبیله وافرادك كعبه‌یه توجه ایده‌جك بر جهتی واردر، هر كس او جهته توجه ایدر . شو حالده ای مؤمنلر ! خیراته وانواع عباداته سرعت ایدك وبر بریكزه مسابقه ایدرجه‌سنه خیرات جهتنه قوشك، كه سبب سعادتكزی قازانمش اولاسكز. زیرا؛ سز واهل كتاب هر نره‌ده اولورسه‌كز هپكزی الله تعالی یوم قیامتده جمع ایدوب حضورینه كتیره‌جكدر . چونكه ؛ الله تعالی هر شیئه وبالخاصه سزی احیا ایدوب عرصهٔ محشره كتیرمكه قادردر.] بناءً علیه ؛ سعی ایدك كه اوزمان عطیهٔ الٓهیه‌یه نائل اولاسكز.

فخر رازینك بیانی وجهله اهل اسلامدن هر كسك قبله‌ده بر جهتی وار دیمك « هر كس بلده‌سنه كوره وبولندیغی محله نظراً بر جهته مالك » دیمكدر . مثلا كعبه ؛

بعض قومك جنوب جهتنده بولنور : بزم بلده‌لرده اولدیغی كبی. بعض قومك مسكون اولدیغی یره كوره شمال جهتنده اولور : یمن كبی . بعضیسنه كوره شرق جهتنده اولور : مصر وسطاده‌كی بلده‌لر كبی . بعضیسنك كعبه‌یه توجهی غربه دوغرو اولور : هندستانده بومبای بلده‌سی كبی . بناءً علیه ؛ هر كس كندی بلده‌سنده قبله هانكی جهته تصادف ایدرسه نمازی او جهته متوجهاً قیلار .

یاخود (ولكل وجهة) دیمك ؛ ارباب شریعتدن هر برینك بر جهتی ، بر قبله‌سی وار دیمكدر . بناءً علیه ؛ انبیادن بعضیسنك قبله‌سی (بیت مقدس) وبعضیسنك (كعبه) در. وملكلردن بعضیلرینك قبله‌سی (عرش اعلی) وبعضیلرینك (بیت معمور) در .

اهل اسلامه نظراً خیرات له مراد ؛ كعبهٔ معظمه‌یه توجهله عبادتدر. زیرا كعبه‌یه تعظیم وعبادتده او جهته توجه ؛ عین عبادت اولوب بالطبع آخرتجه نائل اجر ومثوبات اولنه‌جغی كبی دنیاجه‌ده توجه ایدن ایچون بر شرفدر .

خلاصه ؛ هر بلده اهالیسنك بلده‌سنك موقع جغرافیسنه كوره كعبه‌یه توجه ایده‌جك بر جهته مالك اولمسی وهر شخصك خیراته سرعت ایتمسی واجب اولدیغی ومكلفین هانكی مكانده اولورلرسه اولسونلر حضور باریده جمع اولنه‌جقلری والله تعالینك هر شیئه وبالخاصه انسانلری حشره قادر اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی هر انسان ایچون كعبه‌یه نظراً بر جهتی اولدیغی بیاندنصكره هر نره‌ده اولورسه نمازده قبله‌یه توجه لازم اولدیغی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴾ بیوریور .

[ای رسول اكرم ! سن هانكی مكاندن چیقارسه‌ك یوزینی مسجد حرام جانبنه

دوندور ونمازده مسجد حرامه دونمك ربك تعالی طرفندن حقدر وحق اولدیغنده اصلا شبهه یوقدر. حالبوكه الله تعالی سزك عملكزدن غفلت ایتمز.] زیرا؛ عمللریكزك هر جزئنی بیلیر. بناءً علیه؛ آخرتده عملكزه كوره جزا ویرر.

بو آیتده رسول الله هر نره‌یه كیتسه نمازده كعبه‌نك بر جهتنه توجه ایتمسی لازم اولوب كعبه‌نك غیری بر جهته توجه جائز اولمادیغنی بیان اولنمشدر. امتی حقنده دخی حكم شرعی عیناً بویله‌در. زیرا رسول الله‌ه برشیله امر؛ خاصهٔ نبیدن اولمازسه امتی حقنده ده عین امردر. اما رسول الله‌ه مخصوص اولورسه امته او امرك شمولی اولماز.

﴿ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴾

[ای حبیم ! هرهانكی مكاندن سفره چیقارسه‌ك مسجد حرام جهتنه یوزیكی دوندور. وای امت محمد ! هانكی مكانده بولنورسه‌كز نمازده یوزیكزی مسجد حرام جهتنه دوندورك، كه ناسك وبالخاصه یهودیلرك سزك اوزریكزه دلیللری واعتراضلری اولماسون. آنجق ناسدن نفسلرینه ظلمله حقی صاقلایانلر كعبه‌نك قبله اولمسنه اعتراض ایدرلر. سز آنلردن قورقمایك، آنجق بندن قورقك. زیرا؛ آنلر اعتراض ایتسه‌لرده سزه بر ضرر ایده‌مزلر. سزك مصلحتكز ایچون امر ایتدیكم شیئه مخالفت واعتراض ایتمه‌یك. چونكه؛ سزك طوغرو یولی بولمكز ونعمتمی سزك اوزریكزه اتمام ایتمك ایچون سزك قبله‌كزی بیت مقدسدن كعبه‌یه تحویل ایتدم.] شو حالده درحال اطاعت ایدوب اعتراض ایتمه‌مكز لازمدر.

واجب تعالی نمازده مسجد حرامه توجهله اوچ دفعه امر ایتمشدر. زیرا؛ انسان

یا مسجد حرامده بولنور: برنجی امر اورایه مخصوصدر. ویا مسجد حرام خارجنده ومكه داخلنده بولنور: ایكنجی امرده خارج مسجد، داخل مكه اولانلره مخصوصدر. اوچنجی امر ایسه بلده خارجنده اولانلره مخصوصدر. بناءً علیه؛ آیتلرده تكرار یوقدر. چونكه بر انسانك حالی؛ نمازده بو اوچدن خالی اولاماز. زیرا؛ نماز قیلاجق كیمسه یا مسجد حرام ایچنده قیلار ویاخود مسجد حرام خارجنده مكه‌نك ایچنده قیلار ویاخود مكه‌نك خارجنده دنیانك نره‌سنده بولنور ایسه اوراده قیلار. شو حالده امرلردن هر بری بر مكانه مخصوص اولدیغندن تكرار یوقدر. زیرا؛ هر بربندن مقصد باشقه‌در. مكه‌دن باشقه بلده‌لرده بولنانلر كعبه‌یه توجهله مأمور اولدقلری كبی نفس مكه‌ده بولنانلر ومسجد حرام داخلنده اولانلر دخی نمازلرنده كعبه‌یه توجهه مأموردرلر.

بالاده ذكر اولنان هر امرده آیری آیری بر فائده بیان اولنمشدر. مثلا؛ برنجی امرك آرقه‌سنده اهل كتابك قبله‌نك حق اولدیغنی بیلدكلری حالده قبول ایتمه‌دكلرینی وایكنجی امرك عقبنده قبله‌نك حق اولدیغنه واجب تعالی‌نك شهادتنی واوچنجی امرك عقبنده ناسك الندە امت محمده قارشی دلیللری اولمسون دیه امر ایتدیكنی بیان بیورمشدر. بناءً علیه؛ امرلرك هر بری آیری آیری بر فائده اوزرینه مشتملدر. قبله‌نك تحویلی شریعت اسلامیه‌ده اول واقع اولان نسخ اولمسنه بناءً شبهه‌یی ازاله ایچون تكرار بتكرار فوائد عظیمه‌یی متضمن امر كلمشدر. مدینهٔ منوره‌ده رسول الله بیت مقدسی قبله اتخاذ ایتدیكی زمان عربلر « محمد ﷺ حضرت ابراهیمك ملتندن اولدیغنی ادعا ایدر، حالبوكه آنك قبله‌سنی ترك ایدر » دییه‌رك رسول الله‌ه طعن ایدرلردی. بعده قبله كعبه‌یه تحول ایدنجه عربلرك بو جهتدن طعنی كسیلدیكی كبی یهودیلرك ده طعنی كسیلمشدر. زیرا؛ یهودیلر « محمد ﷺ بزم دینمز ایچون منسوخدر دیدیكی حالده قبله‌مزه نماز قیلار. اكر دیدیكی طوغرو اولسه قبله‌مزده متروك اولوردی » دییه‌رك طعن ایدرلردی. كعبه، قبله اولنجه آنلرك ده رسول الله‌ه بو صورتله طعنلرینك قپوسی قپانمشدر. بناءً علیه؛ قبله‌نك كعبه‌یه تحویلی هر ایكی ملتك قبله جهتندن شان رسالته لایق اولمادق اعتراضلرینه نهایت ویرمشدر.

قبله‌نك كعبه‌یه تحویلی قبائل عربك دین اسلامی قبوله تمايللرينه سبب اولديغندن واجب تعالی كعبه‌نك قبله اولمسی امت حقنده نعمتنك اتمامنه وقوللرينك اهتدالرينه وسيله اولديغنی بيان بيورمشدر .

خلاصه ؛ بركيمسه دنيانك هرنره‌سنده بولونسه نمازده كعبه جهتنه توجه لازم اولديغی وكعبه‌نك قبله اولمسی طرف السّهيدن كلن امر اوزره حق اولديغی وكعبه قبله اولنجه يهودك كندی دينلرينی ترويجه حجتلری قالماديغی وحق اوزره اولان كيمسه‌نك اهل باطلك طعنندن قورقمايوب آنجق اللهدن قورقمسی واجب اولديغی وقبله‌نك تحويلی اللهك قوللرينه نعمتنی اتمام ايچون اولوب هدايته وسيله اولاجغی بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی قوللرينه نعمتنی اتمام ايچون قبله‌يی تحويل ايتديكنی بياندنصكره امتی ارشاد ايچون رسول كوندرمسی دخی اتمام قبيلندن اولديغنی بيان ايتمك اوزره ﴿ كَمَا اَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولاً مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ اٰيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَالَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴾ بيوريور .

[سزك جنسكزدن سزه رسول كوندرمكله نعمتمی اتمام ايتديكم كبی قبله‌كزی كعبه‌يه دوندورمكله دخی نعمتمی اتمام ايتدم كه او رسول معظم سزك اوزريكزه وحدانيتمزه دلالت ايدن آيتلريمزی اوقور وسزی كناهلريكزدن تطهير ايدر وسزه كتابی واو كتابك شامل اولديغی حكمتی تعليم ايدر وسزك بيلمه‌ديككز شيلری دخی سزه اوكره‌تير .]

يعنی ؛ ای امت محمد ! سزه نعمتمی اتمام ايچون رسول كوندروب وحدانيت وحقانيته دلالت ايدن آيتلريمزی اوقومق وكناهلريكزدن سزی تطهير ايلمك وقرآن كبی احكام دنيويه واخرويه‌يی جامع بر كتابی سزه تعليم ايتمك واو كتابك جامع اولديغی احكامنی وسنتی وامر دينده فقاهتی ودها بيلمه‌ديككز برچوق شيلری تعليم ايتمكله نعمتمزی اتمام ايتديكمز كبی قبله‌كزی كعبه قيلمقله دخی اتمام ايتدم .

واجب تعالی بو آيتده رسولك برطاقم مزايای عاليه ومناقب جليله‌لرينی بيانله ارباب عادی انصافه دعوت ايتمشدر . چونكه ؛ رسولك كندی جنسلرندن اولمسی امت حقنده انسيته وايمانی قبولده سهولته وسيله اولديغندن نعمت اولديغی كبی رسول حقنده دخی بويوك برنعمت وآيريجه برشرفدر .

چونكه ؛ رسول مبعوث اولديغی ملتك ايچندن يتشمش و آنلرك كندی عرقندن بولنمش اولمقله هر حالی آنلره معلوم اولوب عفت، امانت وطهارت طينت صاحبی اولديغی بيلملری امر دينی تبليغده قولايلغه وسيله اولاجغی كبی مبعوث اولديغی ملت نظرنده بر قيمتی وبر موقع عالی صاحبی اولاجغی جهتله دشمنلرينك عندنده بيله قدرينك تقدير اولوناجغنده شبهه يوقدر . بناءً عليه ؛ كندی قومنی ارشاد واصلاحه مأمور اولمق او نبی ايچون البته برشرفدر وامتی اوزرينه حق وحقيقتك دليللرينی تلاوت ايتمسی واو دليللر واسطه‌سيله ايمانی قبول ايدن كيمسه‌لری شركدن وسائر كناهلردن تطهير وتصفيه وكتابك احكامنی امتنه تعليم ايلمسی وانبياء سابقه‌نك وامتلرينك حاللرينی وآره‌لرنده جريان ايدن مباحثه‌لری وكچمشده واقع اولمش وايلروده وقوع بولاجق شيلری امتنه بيلديرمسی البته رسول اللهك مناقب جليله‌لرندندر .

كتابله مراد؛ **قرآن** اولديغی كبی حكمتله مراد؛ **مكارم اخلاق ومحاسن افعال وقرآنك جامع اولديغی حقائق ونكت مزاياسيدر .**

خلاصه ؛ كعبه‌نك قبله اولمسی قوللرينه نعمتنی اتمام قبيلندن اولديغی كبی كندی جنسلرندن رسول كوندرمسی دخی نعمتی اتمام اولديغی واو رسولك وحدانيته دلالت ايدن آيتلری امتی اوزرينه تلاوت وامتنی اخلاق ذميمه وافعال قبيحه‌دن تصفيه وكتابی و كتابك بتون احكامنی تعليمله امتنی تزيين ايلمك وحلاله وحرامه دائر اولان احكامك حكمياتنی بيلديرمك وبو امتك بيلمه‌ديكی برچوق وقوعاتی اوكرتمك كبی مزايای عاليه صاحبی اولديغی بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی رسول کوندرمك وقبله جهتندن نعمتنی اتمام ایتدیکنی بیاندنصکره نعمتك شکرینی ادا وذات الوهیتنی ذکر ایتمه‌نك لزومنی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴾ بیوریيور .

[سزك اوزریکزه نعمتمی اتمام ایدنجه سز بنی ذکر ایدك ، بن ده سزی ذکر ایده‌یم وبکا شکر ایدك ، کفر ایتمه‌یك .]

یعنی ؛ بن سزه شو مهم نعمتلری ویرنجه سز لسانکزله تسبیح وتهلیل وقلبکزله بنم قدرت وعظمتمی تفکر ایتمکله بنی ذکر ایدك وذکریکز مقابلنده ثواب ویرمکله بن ده سزی ذکر ایده‌یم وعبادتکزله بکا شکر ایدك وکناهکزله کفر ایتمه‌یك .

واجب تعالی بو آیتده ذاتی ذکرله امر بیورمشدر . **ذکرك ایکی قسمی واردر :** برنجیسی ؛ **لسانی ذکر** در . تسبیح وتهلیل ، حمد وثنا ، اسماء حسنایی اوقومق وقرآنی تلاوت ایتمك ذکر لسانی جمله‌سندندر. ایکنجیسی؛ **قلبی ذکر** درکه الله تعالی نك ذاتنه وصفاتنه دلالت ایدن آیتلری وتکالیف الٰهیه‌یه دلالت ایدن اوامر ونواهی‌یی ومخلوقاتده اولان عجائب وغرائبی دوشونمك ومخلوقاتك هر ذره‌سنك ذات الوهیتنه دلالت ایدر پارلاق بر آینه مثابه‌سنده اولدیغنی ادراك ایتمك ذکر قلبی جمله‌سندندر. اما بوتون اعضانك عبادتله مشغول اولمسی کندینه کوره ذکر ایسه‌ده بو قسملره عبادت دیمکله معروف اولدیغندن ذکرك بوکبی عبادتلرده استعمالی متعارف دکلدر .

بو آیتده (فاذکرونی) امری؛ عبادات الٰهیه‌نك کافه‌سنه شامل اولدیغندن بو جمله برچوق معنایی جامعدر . مثلا « سز بنی دعا ایله ذکر ایدك، بن ده سزی دعاکزك قبولیله ذکر ایده‌یم » و « سز بنی حمد وثنا ایله ذکر ایدك بن ده سزی نعمت ویرمکله ذکر ایده‌یم » و « سز بنی دنیاده ذکر ایدك، بن ده سزی آخرتده ذکر ایده‌یم » و « سز بنی

بول زمانکزده ذکر ایدك، بن ده سزی دار زمانکزده ذکر ایده‌یم » و « سز بنی اخلاص اوزره ذکر ایدك بن ده سزی عذابدن خلاصله ذکر ایده‌یم » دیمکدر .

خلاصه ؛ بو آیت انواع عباداته اجمالاً شامل اولوب قولك ذکری نه یولده جریان ایدرسه اللهك او قولنه لطفی آکا کوره تجلی ایده‌جکی وبناءً علیه ؛ عبد ذکرله ربسنه مراجعت ایدنجه آنی التفاتندن محروم ایتمیه‌جکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی انواع عباداتی اجمالاً (فاذکرونی) امریله بیاندنصکره عبادات ایچندن بعض مهم اولانلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَوٰةِ إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾ بیوریيور .

[ای مؤمنلر ! صبر و صلاتله اللهدن یاردیم طلب ایدك . زیرا ؛ الله تعالی صبر ایدن قوللریله برابردر .]

یعنی ؛ ای اهل ایمان ! بالجمله امور و خصوصکزده نفسی کناهلردن محافظه و آرزوسندن منع وبلایه تحمل ایتمکدن عبارت اولان صبرله وجمیع اعضاکزله جانب حقه توجهدن عبارت اولان صلاتله اللهدن یاردیم ایسته‌یك . زیرا ؛ جمیع صفات کمالیه‌یی جامع اولان الله تعالی‌نك عنایتی صبر ایدنلرله برابردر . بناءً علیه صبرکز و عبادتکز وبالخاصه نمازکزله اللهك عنایتنی بکله‌یك .

فخر رازی وخازنك بیانلری وجهله صبر ؛ **نفسی آرزوسندن منع ایله برابر انواع مکارهه تحمل ایتمك**دن عبارت اولدیغی جهتله صبر اولمانجه هیچ بر عبادت اولامیه‌جغندن صبر، عبادتی ادایه یکانه یاردیمجیدر. نماز ایسه ؛ ام العبادات وعالملرك ربسنه مناجات اولدیغی

جهتله صلاته دوام ، سائر عباداته معاونت اولدیغندن جناب حق بو آیتده خصوصات سائره‌ده دخی اللهك یاردیمنه بونلری وسیله قیلمقله امر ایتمشدر .

بو آیتده صبر له مراد ؛ **اوروج ویا جهاد** اولدیغنه نظراً **آیتك معناسی:** [ایشلریكزه اوروجله و جهادله ونمازله اللهك معاونتنی ایسته‌یك] دیمكدر. یعنی « سز اوروج ونماز وجهاد فی سبیل الله كبی عبادتلرله اللهه عبادت ایدك ، كه الله تعالی‌ده سزه یاردیم ایتسون » دیمكدر .

ایشته بو آیت جلیله؛ فعل رسول اللهله تفسیر اولنمشدر. زیرا؛ رسول اللهك بعض امور مهمه‌نك كشفنی طلبده نمازی مفتاح عد ایتدیكی وبر بلایه تصادفنده نمازه سرعت بیوردیغی مرویدر . بناءً علیه بالعموم اهل خیر؛ مصیبتلرك نزولنده نمازه التجا ایتمكده متفقلردر. چونكه ؛ بلایایی خلق ایدن الله تعالی اولوب نماز دخی جمیع اعضا ایله الله تعالی‌یه توجه والتجا اولدیغندن خالقه قارشی كمال تواضعله یوزلرینی تراب مذلته سورمك وخلق ایتدیكی مصیبتك رفعنی خالقندن استرحامه بو كبی مهم عبادتلری وسیله اتخاذ ایتمك بر طاقم مصائبك دفعی اسبابنك اك قوتلیسی اولدیغی جهتله جناب حق امور مهمه‌ده صلاتله استعانه اولنمسی امر ایتمشدر . شو حالده بر بلایه مبتلا اولان كیمسه‌نك او بلانك دفعی ایچون باشقه‌جه مادی اسبابنه توسل ایتمكله برابر نمازله دخی جناب حقه التجا ایله بلانك دفعنه چالیشمسی لازمدر .

خلاصه ؛ انسان مادی قوتلرله مصائبه قارشی كوكس كردیكی كبی معنوی عبادتله دخی خالقه التجا ایتمك لازم اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی صبرله وصلاتله استعانه‌یی امردنصكره دشمنله محاربه‌ده صبر سببیله تلف اولان انسانلرك ضایع عد اولنمامسنی توصیه ایتمك اوزره ﴿ وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَاءٌ وَلٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴾ بیوریور .

[دشمنله اثنای محاربه‌ده الله یولنه قتل اولنان كیمسه‌لره أولمشلر دیمه‌یك ، بلكه آنلر دیریلردر ولكن سز بیلمزسكز .]

یعنی ؛ فی سبیل الله محاربه‌ده شهید اولان كیمسه‌لر بدنلری اعتباریله أولمشلر ایسه‌ده حیات حقیقیه اعتباریله آنلر حیاتده‌درلر . بناءً علیه ؛ سز آنلره أولولردر دیمه‌یك . زیرا؛ آنلر دیریلردر . آنجق آنلرك دیریلكی جسمانی اولمیوب روحانی اولدیغندن حال حیاتده اولان انسانلر حیات روحانیه‌یی ادراك ایده‌مزلر .

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله مؤمن اولارق وفات ایدنلرك جمله‌سی قبرلرنده جنت نعمتنی طاتارلرسه‌ده عندالله شهیدلرك حرمت ونعمتلری زیاده اولدیغندن بو آیتده شهدانك حیاتده اولدقلری ذكر اولنمشدر . قبرده مؤمنك نعمتی وكافرك عذابی طاته‌جق قدر حیاته مالك اولاجقلرینه بو آیتده دلالت واردر. سائر أولولره أولودیمك جائز ایسه‌ده شهیدلرك مرتبهٔ عالیه صاحبی اولدقلرینه اشارت ایچون شهدایه أولو دیمكدن مؤمنلر نهی اولنمشلردر . زیرا آنلر ؛ عالم غیبده عندالله نعمتلرله متنعم بر حیاتدر . فقط بو دنیاده حسمزله بز ادراك ایده‌مه‌دیكمزدن الله تعالی «سز بیلمزسكز» دیمشدر. فی الحقیقه آنلرك حیاتلرینی بز آنجق اللهك ورسولنك خبر ویرمه‌لریله بیلیرز ، یوقسه حسله ادراك ممكن دكلدر.

فخر رازی ، خازن وقاضینك بیانلری وجهله بو آیتك سبب نزولی ؛ (بدر) غزاسنده شهید اولان ذوات ایچون ناس « شهیدلر أولدیلر ولذات دنیادن محروم قالدیلر » دیملری اوزرینه آنلر حقنده نازل اولمشدر . یعنی ؛ « ای ناس ! سز آنلره أولدیلر دیبورسكز . حالبوكه آنلر جسماً أولمشلرسه‌ده روحاً أولمه‌مشلردر وسز آنلره نعمتدن محروم اولدیلر دیبورسكز ، حالبوكه آنلر نعمت ابدیه‌یه نائل اولمشلردر » دیمك اولور .

خلاصه ؛ رضاء باری ایچون دشمنله مجاهده‌ده شهید اولانلرك دنیاجه بزم ادراك ایده‌جكمز درجه‌ده حیاتلری یوق ایسه‌ده لذت آخرتی طاته‌جق قدر حیات صاحبی اولدقلری ولكن او حیاتی بیلمه‌دیكمزدن دولایی آنلره أولودیمك جائز اولمادیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی صبرله وصلاتله استعانه ایدلمسنی توصیه ایتدکدنصکره صبر لازم اولان بعض بلایا ایله مبتلا قیلدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ * اَلَّذِينَ اِذَا اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ بیوریبور .

[ذات الوهیتمه یمین ایدرم که بز سزی دشمندن قورقو وآجلق ومالریکزدن وشخصلریکزدن ومیوه‌لریکزدن نقصان ایله البته امتحان ایدرز . ای رسولم ! سن بو مثللو بلایایه صبر ایدنلری ثوابله تبشیر ایت . وصبر ایدنلر شول کیمسه‌لرکه آنلره بر مصیبت اصابت ایتدیکنده آنلر « بز اللهك قوللری یز وآنجق دنیاده هر امورمزده وآخرتده آنك حمایه‌سنه رجوع ایدرز باشقه مرجعمز یوقدر » دیمکله مصائبه رضالرینی اظهار ایدرلر.]

یعنی ؛ بلایایه صبر ایتمك لازمدر . زیرا ؛ ذاتمه یمین ایدرم که ای انسانلر ! بز سزی دشمنلریکزك هجومی قورقوسی وقحطلقدن وغلای اسعاردن نشئت ایدن آجلق ومالکزه آفات اصابت ایتمك ومقاتله ومجاهده ایله نفسکزه نقصان عارض اولمق وباغ وباغچه لریکزده میوه‌لریکزك آفات سببیله نقصان اولمسی کبی آزیجق برشیلرله البته امتحان ایدرز . حبیبم ! بو کبی بلایایه صبر ایدن کیمسه‌لری سن صبرله تبشیر ایت ، که او صبر ایدنلر بر مصیبتك اصابتنده اللهه التجا ایدرلر ودیرلرکه « بز اللهك قولی یز وآنجق دنیاده وآخرتده اللهك رحمتنه وعنایتنه التجا ایدرز » .

بلایا ایله اللهك قوللرینی امتحاننده‌کی حکمت ؛ قضایه راضی اولانلرله اولمیانلر ناس بیننده ظاهر اولسون ومطیع اولانلرله عاصی اولانلر بیلنسون . ابتلا ؛ امتحان معناسنه ایسه‌ده واجب تعالی حقنده معنای اصلیسی تصور اولوناماز . زیرا ؛ الله تعالی هرشیئی وقوعندن اول بیلدیکندن امتحانه احتیاجی یوقدر . چونکه امتحان ؛ بیلمدیکی برشیئی تجربه ایله بیلمکدر . بناءً علیه ؛ واجب تعالی حقنده بو معناجه امتحان متصور دکلدر .

یالکز بعض قوللرینی مصیبتله مبتلاقیلار ، که آنلره بو صورتله امتحان معامله‌سی یاپمسی آنلرك حاللرینی دیکر قوللرینه بیلدیرمسی ایچوندر . زیرا ؛ انسانلر برشیئی وقوعندن اول بیله‌مه‌دکلرندن امتحانله بیلمك آنلره مخصوص اولوب مصیبت ایسه انسانه امتحان اولور . ناصل که دمیرك صافیسنی دروننده‌ن آتش آییردیغی کبی مصیبتده انسانلرك خالص اولانلرینی عاصی اولانلرندن آییرر . چونکه ؛ بلایه رضا کوستروب صبر ایدنلر اللهك خالص قوللریدر وصبر ایتمه‌ینلر ایسه عاصی اولانلردر .

خوف یعنی قورقو دشمندن ظهوری ملحوظ اولان فنالغك قلبده حاصل ایتدیکی اضطراب والمدر . انسانلری آزیجق برشیله امتحان ممکن اولدیغنه اشارت ایچون آیتده آزلغه دلالت ایدن (شیءٌ) لفظی وارد اولمشدر . اموالده وانسانلرده نقصان ؛ آفات سماویه سببیله اولدیغی کبی محاربه وسائره کبی اسباب عادیه ایله دخی اولور . ومیوه‌لرده نقصانیت ایسه برطاقم آفتلرله اولدیغی کبی سعی وعملی واعماراتی ترکله دخی اولور. بو سببلردن هرهانکیسیله نقصان عارض اولسه انسانلری امتحان ایچون اولدیغنی واجب تعالی بو آیتده بیان بیورمشدر .

بناءً علیه ؛ بو کبی بلایایه مبتلا اولمامق ایچون عبودیتده ثابت قدم اولمق ومقتضای قصور مبتلا اولدقدنصکره قصورینك عفوینی دیله‌مکله بلانك اوزرندن قالدیرلمسنی جناب حقدن دائما ایسته‌مك لازمدر . بلانك وقوعندن اول خبر ویرمك رسول الله ایچون معجزه اولدیغی کبی انسانلرك متانت قلبیه‌لرینه‌ده وسیله اولور . زیرا ؛ مصیبتك کله‌جکنی بیلن برکیمسه اومصیبته حاضرلاندیغندن صبری ومتانتی زیاده اولدیغی جهتله اومصیبت کلدیکنده چوق فریاد ایتمز . بناءً علیه ؛ جناب حق بو آیتده بیان اولنان مصائبله امتحان اولنه‌جقلرینی خبر ویردی‌که وقوعنده صبر ایتسونلر ، فریاد ایتمه‌سونلر واخلاص اوزره بولنسونلر . چونکه ؛ انسانك حال ابتلاسنده اخلاصی وربسنه التجاسی زیاده اولدیغندن بعض مصائبه مبتلا اولمق احتمالنی دوشونن کیمسه طغیان ایتمز ودائما اخلاص اوزره وقوعاته انتظار ایدر . فقط دوشونمه‌ین کیمسه‌ده بالطبع اخلاص‌ده اولماز .

فخر رازینك بیاننه نظراً بو آیتده مخاطب؛ مؤمنلردر . زیرا ؛ واجب تعالی نعمتنه

قارشی شکر ایتملرینی امردنصکره بلایاسنه قارشی صبرله توصیه ایتمش وصبر ایدنلری تبشیر ایلمسنی رسولنه امر ایلمشدر .

بیضاوینك بیانی وجهله مصیبت ؛ انسانه اصابت ایدەرك ایلمه ویره‌جك بر شیدر . رسول اللهك « مؤمنه اذی ویرن هرشی ؛ مؤمنه مصیبتدر » حدیث شریفی بومعنایی تأیید ایدر . ومصیبت زماننده ﴿ انّا لله وانّا الیه راجعون ﴾ کلمهٔ طیبه‌سی امت محمده مخصوص برعطیهٔ الٰهیه‌در . زیرا ؛ بو کلمه ایله مصیبته رضا کوسترمك سائر امته ویرلمه‌مشدر . چونکه ؛ الله تعالی‌نك اوقولنی مصیبتله تربیه ایتدیکی برزمانده « بز اللهك مخلوقی‌یز وعاقبت اللهك حضورینه رجوع ایده‌جکز » دیه‌رك تسلیمیتنی ومصیبته راضی اولدیغنی اظهار ایتمسی بویوك برمزیت اولمقله آنك مقابلنده ویریله‌جك اولان بویوك اجرىده بو امته مخصوص قیلمشدر .

خلاصه ؛ اهل ایمان حقنده مصیبت ، عقوبت اولمیوب عین نعمت اولدیغی ومصیبتك خالقی الله تعالی بولندیغی ومصیبت زماننده ﴿ انّا لله ﴾ جمله‌سیله مقابله ایتمك ؛ اللهدن هرنه کلیرسه راضی اولدیغنی اظهار دیمك اولدیغی وبوجمله ایله آخرتی ، حشری ونشری اقرار ایتدیکی جهتله بویوك ثوابه نائل اولاجغی بوآیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی مصیبته صبر ایدنلری تبشیر ایتمسنی رسولنه امر ایتدکدنصکره تبشیر اولنه‌جقلری نعمتلری بیان ایتمك اوزره ﴿ أُولٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴾ بیورییور .

[برمصیبت اصابت ایتدیکنده الله تعالی‌یه تسلیمیتله رجوع ایدن کیمسه‌لر اوزرینه ربلرندن مدح وثنادن عبارت اولان صلوات و لطف و احساندن عبارت اولان رحمت نازل اولور . ایشته آنلر ؛ آنجق اهتدا ایدنلردرکه طوغرو یوله واصل اولمشلردر .]

صلوات ؛ فی الاصل دعا معناسنه ایسه‌ده بوآیتده شواوصافی حائز اولانه قوللرینی الله تعالی‌نك مغفرت وتزکیه ایتمسی ومدح وثنا بیورمسیدر . رحمتله مراد ؛ لطف الٰهیدر . وبوصفتلری جامع اولان قوللرینه رحمتك چوقلغنه اشارت ایچون (صلوات) لفظی جمع صیغه‌سیله وارد اولمشدر .

بر کیمسه‌یه مصیبت اصابت ایتدیکنده شو کلمهٔ طیبه ایله ربسنه التجا ایدرسه الله تعالی‌نك اومصیبتی اوکیمسه اوزرندن قالدیره‌جغی وآخرتی کوزل قیلاجغی واومصیبتدن ضایع اولان شی مقابلنده آندن دها ایسنی خلق ایده‌جکی بیضاوی وخازنده مذکور احادیث شریفه ایله ثابتدر .

اوصاف مذکوره‌یی حائز اولان کیمسه‌لرك بوصفتلری سایه‌سنده اهتدالری ایله مراد ؛ فخر رازینك بیانی وجهله دنیاده صاحبنی انواع خیره ایصال ایدر طریقه وآخرتده جنته کوتوره‌جك ثوابه واصل اولملریدر . بناءً علیه قضایه رضا ؛ طریق سلامتدر . چونکه عبد ؛ اللهك غیری هرنه‌یه محبت ایدرسه محبتی اوشیئك آفتنه سبب اولور . بناءً علیه ؛ محبت الٰهیه‌نك غیری هیچ برشی باقی اولمادیغندن هرشی زوال بولور ، آنجق محبت الٰهیه قالیر . مثلا حضرت آدم جنته محبت ایدنجه آره‌یه شیطانك حیله‌سی کیردی وحضرت آدم جنتدن یریوزینه ایندی وبوصورتله اَلندن جنت کیتدی ، فقط آدم علیه السلام ذکر اللهله برابر قالدی . حضرت یعقوب ، یوسف علیه السلامه فضله‌جه محبت ایتدی . بینلرنده سنه‌لرجه افتراق وقوع بولوب حضرت یعقوب آنجق ذکر حقله قالدی . بناءً علیه انسانه لازم اولان ؛ افراطله تفریطدن صاقینمقله برابر برشیئه فرط محبتدن چکینمکدر . چونکه ؛ دنیانك هرجزئنده زوال ضروری اولدیغندن محبتك عاقبتی کوکل عذابی ومحنتدر . شو حالده محبت ؛ آنجق زوالدن منزه ازلاً وابداً دائم وباقی اولان الله تعالی‌یه اولمق لازمدر .

*
* *

واجب تعالی کعبه‌یی قبله قیلمقله رسولنه نعمتنی اتمام ایتدیکنی بیاندنصکره (صفا) ایله (مروه) آره‌سنده سعی ایتمك دخی نعمتنی اتمام جمله‌سندن اولدیغنی بیان ایتمك اوزره

﴿ إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ اَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ اَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَاِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴾ بیوریور .

[(صفا) ایله (مروه) اللهك علامتلرندندر . حالبویله اولنجه برکیمسه بیت شریفی حج ایتمك ویاخود سنت وجه اوزره عمره یاپمق قصدایدرسه (صفا) ایله (مروه‌یی) طواف ایتمکده آنك اوزرینه کناه یوقدر . اکر برکیمسه نافله اولارق حج وعمره وبیقی طواف کبی خیر ایشلرسه اجر عظیمه نائل اولور . زیرا ؛ الله تعالی عبادته ثواب ویریجی وخیر ایشه راضی اولیجی واوقولنك افعالنی بیلیجیدر .]

یعنی ؛ مکۀ مکرمه‌ده (صفا) ایله (مروه) دینمکله معروف اولان ایکی اوفاجق تپه‌لر افعال حجدن بعضیسنه محل اولدقلرندن علامات الٰهیه‌دندرلر . بوایکی تپه ، ارکان دینه علامت اولنجه برکیمسه بیتی حج ایتمك ویا عمره یاپمق ایسترسه بوتپه‌لری طواف ایتمکده اوکیمسه ایچون کناه یوقدر . اکر برکیمسه نافله خیر ایشلرسه ثوابه نائل اولور. زیرا؛ الله تعالی قوللرینك عملنی بیلیجی وثواب ویریجیدر .

حج ؛ فی الاصل **برشیئی قصد ایتمك** معناسنه ایسه‌ده بوراده کتب فقهیه‌ده بیان اولنان **افعال حج** مراددرکه ارکانی ؛ **اوچدر** : برنجیسی ؛ **احرام** ، ایکنجیسی ؛ عرفات طاغنده عرفه کونی **وقفه** یعنی اوراده بولنمق ، اوچنجیسی ؛ عرفاتدن عودتنده بیتی **طواف** ایتمکدر . بواوچی حجك فرضلریدرکه بونلردن بری نقصان اولسه حج صحیح اولماز واشبو فرائض ثلاثه‌دن ماعدا حجك برچوق واجبلری وسنتلری‌ده واردر .

عمره؛ **بیتی طواف و (صفا) ایله (مروه) آره‌سنده سعی ایتمکدر** . حج ایله عمره‌ده بوایکی طاغ آره‌سنده سعی ایتمك واجبدر ، ترك ایدرسه قربان لازم کلیر . بناءً علیه ؛ ترك ایدر وقربان‌ده کسمزسه کناهکار اولور .

فخر رازینك بیانی وجهله تکالیف الٰهیه **اوچ قسمدر** : برنجیسی ؛ **هرعاقلك حسن اولمسنه حکم ایتدیکی شیلردر** که ذکرالله کبی. واجب تعالی بوقسمی ﴿ فاذکرونی ﴾ امریله بیان ایتمشدر. زیرا؛ انسانك کندینه احسان ایدن ذاتی ذکر ومدح ایتمسی ونعمتنه مقابل شکرینه دوام ایلمسی کوزل برشی اولدیغنه هرعاقل حکم ایده‌بیلیر. ایکنجیسی؛ **خسته‌لق ؛ فقیرلك ونقص اموال وسائره کبی مصیبتلردرکه** بونی اول امرده عقل چیرکین کورور . زیرا ؛ قوللرینی خسته ایتمکده اللهك برمنفعتی اولمادیغی حالده قوللرینك ضرری واردر. بناءً علیه؛ عقل بونك حسننی ادراك ایده‌مه‌ینجه قبحنه حکم ایدر . فقط بوقسمك کوزل اولمسنه دائر حکم شرعی وارد اولمشدر . الله تعالی قرآننده رسولی‌ده حدیثنده کوزل اولدیغی وقوللرینه برچوق منفعتی بولندیغی بیان ایدنجه عقل بونك حسن اولدیغی تسلیم ایدر . بوقسمه جناب حق ﴿ ولنبلونکم ﴾ نظمیله اشارت ایتمشدر. اوچنجیسی ؛ **عقلك کوزل ویا چیرکین اولمسنه حکم ایده‌مدیکی شیلردر** که حج وعمره کبی . چونکه؛ عقل اول امرده بونلره ، منفعت ومضرتدن خالی ، عبث اولمسیله حکم ایدر . لکن شریعت ، عبادت وحسن اولدیغی بیان ایدنجه عقل سلیم درحال قبول ایدر . بوقسمی‌ده واجب تعالی بوآیتله بیان بویورمشدر . چونکه ؛ جناب حق افعال حجك مشروعیتنی بیان ایتمسه ، عقل آنك ایی برشی اولدیغنی بیله‌مز .

فخررازی ، بیضاوی وخازنك بیانلری وجهله آیتك سبب نزولی ؛ زمان جاهلیتده (صفا) ده (اسافه) ومروه‌ده (نائله) اسمنده برر پوت وار ایدی . اهالئ جاهلیه بوپوتلری زیارت ایچون (صفا) ایله (مروه) آره‌سنده سعی ایدر وکیدر کلیرلردی . اسلامیت کلوب پوتلر قیریلنجه اهل اسلام بالطبع سعی‌دن منع اولندیلر. فقط بعض کیمسه‌لرك «(صفا) ایله (مروه) آره‌سنده سعی ایتمك مشروع اولسه» دیه‌رك تمنیده بولنملری اوزرینه جناب حق بوآیتله (صفا) ایله (مروه) آره‌سنده سعی ایتمکی مشروع قیلمشدر ، که حضرت (هاجر)ك سنتی احیا اولنسون ومسلمانلر ثوابدن محروم اولمسونلر. شوقدرکه زمان

جاهلیتده سعی ایتمک؛ پوتلری زیارت ایچون ایدی، اما اسلامیتده سعی؛ عین عبادت اولمشدر. گرچه ایکیسیده عین سعی‌دن عبادتدر، فقط مقصدلر باشقه اولدیغندن مقصده گوره حکم لاحق اولمشدر.

*
* *

واجب تعالی حجله عمره‌یی بیاندنصکره احکام دینی صاقلایان کیمسه‌لرک لعنته مستحق اولدقلرینی بیان ایتمک اوزره ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدٰى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴾ بیوریور.

[شول کیمسه‌لرکه آنلر بزم ناسه کتابلرنده بیان ایتدیکمزدنصکره حقه دلالت ایدر دلیللری و طوغری یولی گوسترر هدایتدن اولارق انزال ایتدیکمز احکامی صاقلارلر. ایشته او احکام شرعیه‌یی ناسدن صاقلایان کیمسه‌لره الله تعالی و بالعموم لعنت ایدیجیلر لعنت ایدرلر.]

یعنی؛ ناسک منفعتی ایچون انزال اولنان کتابلرنده بزم ناسه احکامی بیان ایتدیکمزدنصکره حقه و وحدانیته دلالت ایدن بینه‌لردن و هرکسی مطلوبه ایصال ایدر هدایتدن اولارق انزال ایتدیکمز احکامی صاقلایانلره الله تعالی لعنت ایدر و لعنت ایتمک شاندن اولان هر شی لعنت ایدر.

بو آیتک یهود علماسی حقنده نازل اولدیغی بیان ایدنلر وارسه‌ده اصح اولان؛ احکام دیندن بر شیئی صاقلایان کیمسه‌لرک جمله‌سنه شاملدر. اما صاقلایان کیمسه هانکی ملتدن و صاقلانان حکم‌ده هانکی شریعتدن اولورسه اولسون حکم شرعی‌یی صاقلایان کیمسه‌لرک جمله‌سنه شاملدر. زیرا اعتبار؛ لفظک عمومنه‌در. چونکه لعنته استحقاقه سبب؛ احکام شرعیه‌یی صاقلامق اولدیغندن او احکامی صاقلامق کیمدن واقع اولورسه او کیمسه‌نک لعنته مستحق اولدیغنه آیت دلالت ایدر. شو حالده انسانلرک محتاج اولدقلری احکامی صاقلایانلرک جمله‌سنه لعنت واردر. علوم دینیه‌یی ناسه تعلیم ایتمک واجب اولدیغندن تعلیم مقابلنده

اجرت آلمقلغک جائز اولمامسنه دخی آیت دلالت ایدر. چونکه؛ انسان اوزرینه واجب اولان شیئی ایشلمه‌مکله بورجندن قورتولدیغی ایچون باشقه‌جه اجرته مستحق اولماز. شوقدرکه علوم دینیه‌یی خلقه اظهار ایتمک فرض کفایه‌در. بناءً علیه؛ بعض کیمسه‌لرک ناسه اوگرتمه‌سیله دیگرلرندن فرض ساقط اولور. فقط بوتون ارباب دین، احکام دینی ناسه اوگرتمکدن سکوت ایدرلرسه فرضی ترک ایتدکلرندن دولایی جمله‌سی گناهکار اولورلر.

﴿ولاعنون﴾ لعنت ایتمک شانندن اولان انس و جنک جمله‌سنه شاملدر. حتی گناهکارلرک گناهلری یاغمورک انقطاعنه سبب اولدیغندن آچ قالان حیوانات، وحوش، طیور و حشرات ارض هپسی نعمتدن محروم اولدقلری جهتله نعمتک انقطاعنه سبب اولانلره لعنت ایتدکلری مرویدر. آنجق هر مخلوق کندینه مخصوص اولان لسانله لعنت ایدر.

*
* *

واجب تعالی احکام دینی صاقلایان کیمسه‌لرک لعنته مستحق اولدقلرینی بیاندنصکره توبه ایدنلرک لعنتدن قورتولاجقلرینی بیان ایتمک اوزره ﴿ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴾ بیوریور.

[احکام دینی صاقلایان هر کیمسه‌یه لعنت واردر. الا شول کیمسه‌لر لعنت اولونمازلرکه آنلر احکامی صاقلادقلرینه ندامت و توبه ایده‌رک افساد ایتدکلرینی اصلاح و صاقلادقلری احکامی ناسه بیان ایتدیلر و ظلم و عداوتدن واز گچدیلر. ایشته؛ شو توبه ایله اصلاح نفس ایدنلرک توبه‌لرینی بن قبول ایدر و گناهلریله مؤاخذه ایتمم. زیرا بن؛ توبه ایدنلرک توبه‌لرینی کمال شدتله قبول و توبه ایله اصلاح نفس ایدنلره مرحمت ایدرم.]

توبه؛ ایشلنمش اولدیغی گناهلره ندامت ایتمک‌در. فقط یالکز ندامتله اکتفا ایتمه‌یوب عصیانله افساد ایتدیکی شی وارسه آنی اصلاح ایتمک واجب اولدیغنه آیت دلالت ایدر. مثلا غیرک ذهننه شبهه ویرمکله دینی افساد ایتمش ایسه او شبهه‌یی ازاله ایله افساد ایتدیکی نقطه‌یی اصلاح ایتمسی واجبدر. توبه‌ده افساد ایتدیکنی اصلاح ایتمک لازم اولدیغی گبی

ایشلدیكی كناهك خلافنه اولان عبادته دوام لازم اولدیغیده واجب تعالی (و بینوا) جمله‌سیله بیان بیورمشدر . چونكه ؛ شریعتك احكامنی صاقلامق كناه اولوب صاقلادیغی احكامی خلقه بیان ایتمك ایسه عین عبادتدر . كیزله‌مسی كناه اولان بر شیئی اظهار ایتمكلكك عین صواب اولدیغی بیان اولنمسی ؛ انسانلر یالكز توبه ایله اكتفا ایتمسونلر ، بلكه ایشله‌مش اولدقلری كناهدن حاصل اولان فنالغی قالدیرمغه سعی ایله ناسی ضرردن وقایه ایتسونلر ایچوندر .

*
* *

واجب تعالی احكام الٓهیه‌یی صاقلایانلرك لعنته مستحق اولدقلرینی و توبه ایدنلرك لعنتدن خلاص اولاجقلرینی بیاندنصكره توبه ایتمه‌دن وفات ایدنلرك حاللرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ ❊ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴾ بیوریور .

[شول كیمسه‌لركه آنلر كافر اولدیلر وكافر اولدقلری حالده وفات ایتدیلر . ایشته اللهك و ملكلرك وناسك كافه‌سنك لعنتی آنلر اوزرینه نازل اولاجق و ابدی لعنتله جهنمده قالیجی اولدقلری حالده آنلردن عذاب بر لحظه بیله تخفیف اولونماز و آنلره بر دقیقه بیله مهلت ویرلمزكه آنلر تنفس ایتسونلر .]

یعنی ؛ كفرله آخرته كیدنلرك كفرلری آنلری اللهك رحمتندن وملكلرك شفاعتندن وناسك شفقتندن اوزاق قیلاجغی كبی ابداً عذاب جهنمدن چیقه‌میه‌جقلرینه وعذابلرینك اصلا تخفیف اولونمیه‌جغنه والی الابد دوام ایدوب آرقه‌سی كسیلمیه‌جكنه سبب اولاجقدر .

بو آیتده جناب حق ؛ كرك احكامی كتم ایدنلر اولسون ، كرك سائر كافرلر اولسون جمله‌سنك لعنته مستحق اولدیغنی بیان بیورمشدر .

بو آیتده ناس ایله مراد ؛ مؤمنلردر . زیرا لعنت ایدن ؛ اهل ایمانه در . ناس كافرده شامل ایسه‌ده « كافر كافره نصل لعنت ایدر ؟ » عنواننده سؤال بوراده وارد اولاماز . چونكه ؛ كافره لعنت ایدن ناس دنیلنجه كافرلرك غیری ناس اولمسی ظاهردر . یاخود ناس ؛ مؤمنه وكافره شاملدر . زیرا ؛ آخرتده بر برینه لعنت ایده‌جكلری دیكر آیتلرده مذكوردر .

موت ایله تكالیف الٓهیه ساقط اولدیغی حالده لعنتك ساقط اولمادیغنه بو آیت دلالت ایدر . زیرا ؛ كافر اولارق وفات ایدن كیمسه‌یه لعنتك جائز اولدیغی صراحةً بیان اولنمشدر . بناءً علیه ؛ كفری حالنده مجنون اولان كیمسه‌یه دخی لعنت جائزدر . زیرا ؛ مجنون اولمسی موت كبی لعنتی اسقاط ایتمز . شو حالده كفر ؛ من كل الوجوه لعنته سببدر .

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله حال حیاتنده شیطاندن باشقه معین بر شخصه لعنتك جائز اولمادیغنه بو آیت دلالت ایدر . زیرا اعتبار ؛ حال موته‌در . كفر اوزره وفات ایدرسه لعنته مستحق اولونجه شخص معینك كفر اوزره وفات ایده‌جكی معلوم اولمادیغندن وفات ایتمه‌دكجه لعنته استحقاقی بیلنه‌مز .

واجب تعالی بو آیتده كافرلره عذابك شدتنی اوچ جهتله بیان ایتمشدر : برنجیسی ؛ ابدی اولمسی ، ایكنجیسی ؛ اصلا تخفیف اولنماسی ، اوچنجیسی ؛ تأخیر و تأجیل قبول ایتمه‌مك در . یعنی ؛ عذابلری توكنمز تجدد ایدر دورور دیمكدر . عبادت مقابلی جنتده اهل ایمانه ویریله‌جك نعمت‌ده بویله‌در . بناءً علیه ؛ جنته كیرن مؤمنك ثوابی‌ده ابدی‌در ، نعمتی هیچ بر زمان آزالماز ، توكنمز وتأخیر اولونماز .

خلاصه ؛ كفر اوزره وفات ایدن كیمسه‌لر اللهك ، ملكلرك وناسك لعنتلرینه مستحق اولدقلری كبی ابدی او لعنت ایچنده قالاجقلری وعذابلرینك تخفیف اولنمیه‌جغی ولو بر دقیقه اولسون مهلت ویرلمیه‌جكی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی کافرلرك لعنته مستحق اولدقلرینی بیاندنصکره لعنته استحقاقلرینك سببی وحدانیتی انکاره جرأتلری اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ ﴾ بیورییور .

[ای انسانلر ! سزك معبودکز معبود واحددر . زیرا ؛ اوندن باشقه معبود بالحق یوقدر . آنجق عبادته لایق او واردرکه اومعبود دنیاده هرقوله وآخرتده یالکز مؤمن اولان قوللرینه احسان ایدیجیدر .]

یعنی ؛ سزك عبادتکزه مستحق اولان معبودکز بردر ، شریکی یوقدر. زیرا بحق معبود ؛ آنجق اودرکه اومعبود قوللرینه هرنعمتی احسان ایدر وهرقوله دنیاده احسانی بول وچوقدر وآخرتده لطفی یالکز ایمان ایدنلره مخصوصدر . واجب تعالی ذاتنه شرك ایدنلری بوآیتله تکذیب ایتمشدر .

تفسیرخازنده بیان اولندیغی وجه ایله الله تعالی‌نك وحدانیتی ؛ ذاتنده ، صفاتنده ، افعالنده وربوبیتنده‌در . زیرا ؛ عبادته استحقاقنده شریکی اولمادیغی کبی جمله اشیایی خلق ایدوب تربیه ایتمسنده دخی شریکی یوقدر وعبادته استحقاقنی ؛ انعام صاحبی اولدیغی بیانله اثبات ایتمشدر . جمله نعمتلرك اصول وفروعنك خالقی اولنجه البته عبادته مستحقدر. چونکه نعمتك شکری ؛ امرالٰهی‌یه امتثال وعبادتدر .

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله آیتك سبب نزولی ؛ مشرکلر طرفندن « یامحمد ! ﷺ سن ربکك صفتلرینی بزه بیان ایت » دیملری اوزرینه (سورهٔ اخلاص) ایله بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر .

(اسماءبنت‌زید) رضی‌الله‌تعالی عنها رسول‌اللهك « اسم‌اعظم ایکی آیتده‌در : بریسی ؛ ﴿ والهکم اله واحد لااله‌الاهوالرحمن‌الرحیم ﴾ آیتیدر . دیکری ؛ سورهٔ آل عمرانك اولنده ﴿ الم الله لااله‌الاهو الحی‌القیوم ﴾ آیتیدر بیوردیغنی ایشیتدم » دیدیکنی ابو داود وترمذی کتابلرنده روایتایله حدیث صحیح اولدیغنی بیان ایتمشدر .

*
* *

واجب تعالی وحدانیتی بیاندنصکره وجودینه دلالت ایدن دلیلردن سکزینی بیان ایتمك اوزره ﴿ اِنَّ فِى خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِى تَجْرِى فِى الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ مَآءٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَآبَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴾ بیورییور .

[یرك وکوکلرك یارادیلیشنده وکیجه ایله کوندوزك اختلافنده وناسك منفعتی اوغرنده دریاده یوروین کمیلرده واللهك سمادن انزال ایتدیکی یاغمور صولرنده واوصولر سببیله قورومش ارضی قورودقدنصکره احیاسنده ویریوزینه حیواناتك هرنوعنی طاغیتمه‌سنده وروزکارلری برطرفدن دیکر طرفه نقل ایتمه‌سنده ویرله کوك آره‌سنده امرینه مطیع اولان بلوطلری ایستدیکی یره دوندوروب آقطارمه‌سنده عقلی اولان قوم ایچون وحدانیت الٰهیه‌یه علامتلر واردر .]

یعنی ؛ سموات وارضك خلق اولمسنده عقلی اولان قوم ایچون اللهك وجودینه ، قدرتنه و وحدانیتنه دلیللر واردر . زیرا ؛ سمانك دیرکسز وباغسز دورمسی وسمایی تزیین ایدن ییلدیزلرك بیکلرجه صنایع غریبه‌یی مشتمل اولمسی بونلرك کندی کندیلرینه اولور شیلردن اولمادیغندن خالقك وجودینه واو موجود اولان خالقك قدرت قاهره‌سنه و واحد حقیقی اولمسنه دلالت ایدر . چونکه مخلوقات ؛ جمله‌سی تغیراته معروض اولدقلری جهتله حادثدرلر . هرحادث ایچونده برموجدك وجودی لازمدر. او موجدك قدرتی اولمسه خلق ایده‌مزدی وعلمی اولمسه هربرینی یرینه قویوب بوانتظامی ویره‌مزدی . زیرا جهل اوزره یاپیلان شی ؛ البته نقصاندن خالی اولاماز . کذلك ارضده اولان طاغلر ، نهرلر ، معدنلر ، آغاجلر ، میوه‌لر ودورلو دورلو اوتلر وهربرنده نیجه غریب صنعتلر خالقك وجودینه دلالت ایدر . چونکه ؛ طبیعت واسطه‌سیله اولسه

سمواتك حركه‌سنده ویلدیزلرك ضیالرنده اختلاف اولمازدی . زیرا ؛ طبیعتك اقتضاسی بر اولدیغندن هپسنك حركه‌سی برطرفه وضیالری بر سیاق اوزره اولمق لازم كلیردی . حالبوكه مختلف‌درکه بونلرك اختلافی فاعل مختارك اختیاریله اولوب طبیعت واسطه‌سیله اولمادیغنه دلالت ایدر .

كذلك ارضده بولنان اوتلر ومعدنلرده دخی اختلاف اولمازدی . زیرا ؛ عینی طوپراقده حاصل اولان اوتلرك و آغاجلرك افلاكه نسبتی بر وصویی وطوپراغی مساوی اولدیغی حالده برینك رنكی دیكرینه و اوبرینك میوه‌سی، آخرك میوه‌سنه بكزه‌مز و رنكلرینك بربرینه مخالف اولمسی خالقك فاعل مختار اولمسنه و آنك هر برینی آیری آیری اختیار ایتمسیله اولدیغنه دلالت ایدر . چونكه ؛ طبیعت واسطه‌سیله اولمش اولسه ایدی عینی قطعه اوزرنده واقع اولان اوتلرك میوه‌لری مختلف اولماز، هپسنك بررنك وبرلذت وبر خاصه اوزرنده اولملری لازم كلیردی . زیرا ؛ طبیعتك اقتضاسی دكیشمز . شو حالده بونلرك اختلافنده‌ده فاعل مختارك وجودینه ، قدرتنه و اراده‌سنه دلالت واردر .

كیجه ایله كوندوزك بربری آردی صیره كلمه‌سنده ، برینك قارانلق و دیكرینك آیدینلق اولمه‌سنده ، برینك اوزایوب او برینك قیصالمه‌سنده واجب تعالی‌نك و جودینه و وحدانیتنه دلالت واردر . چونكه قارانلغی كیجه‌یه و ضیایی كوندوزه تخصیص ؛ طبیعت واسطه‌سیله اولاماز . زیرا ؛ طبیعتك هر زمانه نسبتی مساوی اولدیغندن قارانلق و آیدینلقدن هانكیسنی اقتضا ایدرسه آنك غیری اولمامق لازم كلیردی . حالبوكه كیجه‌یی انسانلرك راحتی ایچون قارانلق و كوندوزی كسب معیشت ایچون ضیالی خلق ایتمسی وهر برینی بر انتظام اوزره بولوندورمسی خالقك اختیاریله اولوب طبیعت واسطه‌سیله اولمادیغنه دلالت ایدر. لیل و نهارك اختلافی شمسه مربوط اولوب آنلرك اوزایوب قیصالمسیله فصول اربعه‌نك حاصل اولمسی و آنلرك هر برلرنده زراعت وفلاحت زمانلرینك میدانه كلمسی ومیوه‌لرك یاز ، كوز و بهار آیلرنده وجود بولمسی جناب حقك وجودینه و جمیع صفات كمالیه‌نك صاحبی اولدیغنه هر عاقلك ادراك ایده‌بیله‌جكی درجه‌ده آچیق برر دلالت واردر .

ناسك منفعتی ایچون كمینك دكیزلرده یورومه‌سنده آزیجق عقلی اولانلره صانعك

وجودینه وقدرتنه دلیللر وعلامتلر واردر . زیرا ؛ كمینك دكزده یورومسی وصویك غایت جیویق برشی اولدیغی حالده كمی‌یه تحملی وكمی‌یی آرزو اولنان محله یوروتمك ایچون روزكارك موافق صورتده اسمه‌سی خالقك قدرت واراده‌سنه دلالت ایدر . وبو وسیله ایله انسانلرك تجارت ایدوب اموال واشیایی مبادله ایده‌رك یكدیكرینك احتیاجنی دفع ایتمه‌سنده وهركسك سیر وسفرینه مساعد اولماسنده وبو خصوصده انسانلرك تعیشلری ایچون سببلر خلق ایتمه‌سنده وحدانیت الٰهیه‌یه علامات عظیمه واردر.

الله تعالی‌نك سمادن انزال ایتدیكی یاغمور صولرنده ویر یوزینی ، قورویوب میت مثابه‌سنده اولدقدنصكره اوتلر وآغاجلرله احیا ایتمه‌سنده صانعك وجودینه وصفات كمالیه صاحبی اولدیغنه عقلی اولان كیمسه‌لر ایچون علامتلر واردر . زیرا ؛ احتیاجنه كوره رحمتلر خلق ایتمك ومیت منزلنده اولان اراضی‌یی رحمتله احیا ایدوب انسان وسائر حیواناتك رزقنی خلق ایلمك البته وحدانیت الٰهیه‌یه دلالت ایدر .

انسانك فوقنده اولان هرشیئه سما دیمك جائز اولدیغندن بوآیتده سما ایله مراد ؛ بلوط اولمق احتمالی واردر. زیرا ؛ دكزدن وير یوزندن سما جهتنه كیدن بخارك تراكمیله حاصل اولان بلوطلردن یاغمور صولری یاغدیغی جهتله سما ایله مراد ؛ بلوط اولابیلور وبو كون ارباب فنك كوره‌بیلدیكی‌ده بودر .

یاخود سما ایله مراد ؛ حقیقتده سما اولوب الله تعالی‌نك اولاً یاغموری سماده خلق وثانیاً سمادن بلوطه وبلوط واسطه‌سیله یر یوزینه انزال ایتمسی احتمالدن بعید دكلدر. آنجق بوجهتی كوره‌مدیكمز ایچون اولكی جهتله حاصل اولمسی عقلمزه دها ملایمدر. رحمتك حصولی شو صورتلردن هانكیسیله اولورسه اولسون خالقی ؛ واجب‌الوجوددر . زیرا ؛ الله تعالی خلق ایتمه‌دیكنده بتون دنیا خلقی برآرایه كلسه برداملەسنی یره دوشوره‌مزلر . قوراق سنه‌لر بوكا شاهد عادلدر . شو حالده یاغمورك خالقی الله تعالی اولدیغی وسما جهتندن نزول ایلدیكی قطعیدر. آنجق صورت خلقی كرك اول سماده خلق اولونسون صكره بلوطه وبلوطدن یریوزینه نازل اولسون وكركسه طوغریدن طوغری‌یه بلوطدن خلق اولونسون

وآندن بر یوزینه اینسون بوصورتلرك جملهسنك قدرة للهه نسبتی مساویدر ودوشوندکجه صانعك عظمتنه دلالت واردر .

کذلك بر یوزنده واجب تعالینك نشر ایتدیکی حیواناتك هر نوعنده وهر فردنده صانعك وجودینه عقلی اولان قوم ایچون بیکلرجه دلیللر واردر . چونکه هر برینك مادهٔ اصلیهسی نطفه اولدیغی حالده دورلو دورلو شکللر ونوعلرده وهر برلرینك آیری آیری طبیعتلرده بر رطور عجیب اوزره ظهور ایتمسی واعضالرینك هر برینك بر رنوع تجلیاته مظهر اولمسی البته صانعك وجودینه پك بویوك دلیلدر. چونکه؛ کوزك بر أت پارچهسی اولدیغی حالده کوروب سویلهمهمسی ولسانك ده عینی أت پارچهسی اولدیغی حالده سویلهیوب کورمهمسی فاعل مختارك اختیاریله اولوب طبیعت واسطهسیله اولمادیغنه دلالت ایدر. زیرا ، طبیعت واسطهسیله اولسه آنك بر محلده طبیعتی نه ایسه دیکر محلدهده طبیعتی آندن عبارت اولمسی لازمکلیردی . یعنی ؛ اکر طبیعتی کورمك ایسه أت هر برده کورور وسویلمك ایسه هر برده سویلردی ، حالبوکه مختلفدر .

روزکارلرك شمالدن جنوبه وغربدن شرقه وبالعکس دورانده ویرله کوك آرهسنده مطیع ومنقاد اولارق بلوطك روزکار واسطهسیله جریانده صانعك وجودینه عقلی اولان قوم ایچون علامتلر واردر. چونکه؛ اکر روزکار، طبیعت واسطهسیله اولسه ایدی هر زمان بر طرفدن اسوب دیکر طرفدن اسمهمك ایجاب ایدردی. زیرا؛ طبیعتك اقتضاسی نه ایسه اونی ایجاب ایتدیکندن دائما بر طرفدن اسوب دیکر طرفدن اسمهمك لازم کلیردی . حالبوکه هر طرفدن اسر ، بر طرفه منحصر دکلدر .

بو آیتده عقائد دینیه وارباننك شرفنه اشارت واردر . چونکه ؛ اصول اعتقادیهده دلیللره نظر ایتمك واجبدر، تقلید معتبر دکلدر. بناءً علیه ؛ جناب حق بو آیتده قوللرینه دلائله نظر لازم اولدیغنی تعلیم بیورمشدر . واجب تعالینك وجودینی معرفت ، دلائله نظرله اولنجه علم ضروری ایله معلوم دکلدر. زیرا ؛ ضروری اولارق معلوم اولان شیده دلیله احتیاج اولماز .

مصنوعاتك هر ذرهسی واجب تعالینك وجودینه دلالت ایدرسهده بو آیتده بیان اولنان

دلیللر هم دلیل هم ده انسانلره نعمت اولدیغندن بونلر ذکر اولنمشدر . چونکه ؛ واجب تعالینك وجودینی اثبات ایچون کتیریلن دلیللرك هم مقصده دلیل هم ده او دلیل ایله استدلال ایدهجك کیمسهلره نعمت اولمسی البته قلبلرده زیاده تأثیر ایدر . بناءً علیه؛ شرفلرینه اشارت ایچون بونلری ذکرله تخصیص اولنمشلردر .

*
* *

واجب تعالی وجودینی ووحدانیتنی قطعی دلیللرله بیاندن صکره وحدانیتك ضدی اولان شرکك چیرکین برشی اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَنْدَاداً يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا اَشَدُّ حُبّاً لِلّٰهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا اِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ اَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعاً وَاَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴾ بیورییور .

[ناسدن بعضیلری الله تعالینك دوننده اللهه شریکلر اعتقاد واتخاذ ایدرلر واو شریك اعتقاد ایتدکلری پوتلره الله تعالی‌یه محبت ایدر کبی محبت ایدرلر وشول کیمسهلر که ایمان ایتدیلر ، آنلرك اللهه محبتلری مشرکلرك پوتلرینه محبتلرندن دها زیاده وشدتلیدر ونفسلرینه ظلم ایدن مشرکلر عذاب جهنمی کورهجکلری وقتی کورسهلر وقوعات عظیمه کورورلر وبیلیرلر که قوت وقدرتك کلیسی الله تعالی‌یه مخصوصدر والله تعالی‌یه شرك ایدنلره عذابنك شدتلی اولدیغنی یقیناً ادراك ایدرلردی .]

یعنی؛ اللهك وحدانیتنه بوقدر بویوك دلیللر دلالت ایتدیکی حالده ناسدن ضعیف عقللی وطینتنده فنالق اولانلر اللهك غیری شریکلر اتخاذ ایدرلر واو شریك اعتقاد ایتدکلری پوتلره اللهه محبت ایدر کبی محبت ایدرلر . آنجق مؤمنلرك اللهه محبتلری دها شدتلیدر . وشرکی ارتکابله نفسلرینه ظلم ایدن ظالملر، یوم قیامتده عذابی کورهجکلری زمانی کورمش اولسهلر پك عجیب وغریب وقوعات کورورلر وبیلیرلر که قوتك هپسی اللهكدر واللهك

عذابی شـدتلیدر . آنلرك اللهك شریكی دیدكلری پوتلرنده اصـلا قوت اولمادیغنی وكندیلرینـه نازل اولان عذابك برذره‌سنی بیله دفعه قادر اولمادقلرینی بیلیرلر ولكن دنیاده او منظره‌یی كورمك ممكن اولمادیغندن پوتلره عبادتله ظلملرینه دوام ایدرلر .

فخر رازی وخازنك بیانلرینه نظراً انداد له مراد **مشركلرك معبود اتخاذ ایتدكلری پوتلر** اولدیغی كبی **اللهه معصیتده ، اطاعت ایدوب رهبر اتخاذ ایتدكلری رئیسلری** دخی مراد اولابیلیر. چونكه؛ انسانلرك كناه‌ایشلمكه دعوت ایدنلره اجابت ایتمه‌لری وسوسه‌ آرقه‌لرندن كیتملری فرط محبت نتیجه‌سی اولدیغنده شبهه یوقدر .

واجب تعالی مؤمنلرك ذات الوهیته محبتلری دواملی وزوال عارض اولمیه‌جغنه اشارت ایچون مؤمنلرك محبتنی بیان صددنده (اشد حباً لله) جملهٔ اسمیه‌سیله وارد اولمشدر . اما مشركلرك واجب تعالی‌یه محبتلرنده دوام اولمادیغی كبی كندی پوتلرینه دخی محبتلرینك دوام اوزره اولمادیغنه اشارت ایچون تجدده دلالت ایدن مضارع صیغه‌سی وارد اولمشدر. چونكه ؛ اهل‌ شرك معبودلرینی اللریله یاپدقلری جهتله برزمان محبت ایتدكلری پوتدن دها كوزل برینی یاپدقلرنده ویا كوردكلرنده اولكندن محبتلری زائل اولارق ایكنجی‌یه محبت ایتمكه باشلارلر وبلكه اولكنی آتشـه وورر یاقارلر . آنجق مضـطرب قالدقلرنده پوتلرك كلیسنی ترك ایدرلر و الله تعالی‌یه یالواریرلر ، مضایقه كچنجه تكرار پوته عبـادت ایدرلر . والحاصل امر آلهه‌نك خلافنه اولان هرشی اضطرابدن وترددن خالی اولاماز.

خلاصه ؛ **بوآیتده** درت شی بیان اولنمشدر. برنجیسی؛ **مشركلرك الله تعالی‌یه محبت ایدر كبی پوتلره محبت ایتمه‌لریدر** . ایكـنجیسی ؛ **مؤمنلرك الله تعالی‌یه محبتلرینك دها قوتلی اولمسیدر** . اوچنجیسی ؛ **ظالملرك عذاب آخرتی كوردكلری زمانی كورمسه‌ اولسه‌لر پك بویوك ودهشتلی شیلر كورمش اولورلركه بودنیاده اودهشتی تصویر ایتمك ممكن اولاماز**. دردنجیسی ؛ **قوتك قاطبه‌سی الله تعالی‌یه مخصوص اولدیغی وعذابك شدتنی بیلملریدر** .

*
* *

واجب تعالی مشركلرك پوتلری معبود اتخاذ ایتدكلرینی وعذاب جهنمی كوردكلرنده پك شدتلی وقوعات كوره‌جكلرینی وعذابی كورونجه پوتلرینی وتابع اولدقلری رئیسلرینی ترك ایده‌جكلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذْ تَبَرَّاَ الَّذ۪ينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذ۪ينَ اتَّبَعُوا وَرَاَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْاَسْبَابُ ۞ وَقَالَ الَّذ۪ينَ اتَّبَعُوا لَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّاَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّؤُا مِنَّا كَذٰلِكَ يُر۪يهِمُ اللّٰهُ اَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِج۪ينَ مِنَ النَّارِ ﴾ بیوریور .

[اللهك عذابی شول زمانده شدتلی اولوركه اوزمانده كندیلرینه اتباع اولنان پوتلر ویا رئیسلر اتباع ایدن كیمسه‌لردن تبری ایدرلر وآنلر عذابی كورونجه عذابدن قورتولمق وبرائت ایتمك ایچون عرض احتیاج ایدرلر وبینلرنده اولان اسباب الفت وانسیت قالقار ومناسبتلری كسیلیر. اوپوتلره ویارئیسلره اتباع ایدنلر دیرلركه « آه‌نه‌اولسه اولسه‌ده دنیایه‌بزم ایچون بر كره دهادونمك ممكن‌اولمش اولسه‌آخرتده بزم معبودلرك بزدن‌تبری ایتدكلری كبی بزده دنیاده آنلردن‌تبری‌واعراض‌ایتسه‌ك‌وانتقاممزی آلسه‌ق» دیمكله‌ندامتلرینی اظهارایدرلر. ایشته شو دهشتلی صورتده عذابی كوردكلری كبی الله تعالی آنلره عمللرینی حسرت وكندیلرینه ندامت اولارق كوستریر . حالبوكه آنلر جهنمدن چیقار اولمادیلر .]

یعنی ؛ قیامتك عذابی او قدر شدتلی اولوركه او شدتی شول زمانده كورملی. زیرا؛ اوزمانده مشركلرك دنیاده اتباع ایتدكلری معبودلری‌وآنلری اضلال‌ایدن رئیسلری آنلردن اعراض ایدرلر ودنیاده‌كی كبی ریاست ادعاسـنده بولنماز وهرشیدن واز كچرلر واو كونك عذابی كورونجه هركس كندی دردندن غیره باقمغه وقت بولاماز. بناءً علیه؛ بینلرنده اولان تابعیت ومتبوعیت قالقار وبتون الفت ومحبت اسبابی كسیلیر واورته‌ده عابدیت ومعبودیت نشئه‌لری قالماز . ایشته او زمانده تابع اولانلر متبوعلرینك حاللرینی كورونجه « كاشكه بز دنیایه بردها دونسه‌ك‌ده متبوعلریمزك بزدن تبری ایدوب قاچدقلری

كبی بزده آنلردن تبری ایتسه‌ك » دیرلر فقط چه‌فائده! بوسوزلری محالی تمنی قبیلندندر . ایشته قیامتده الله تعالی آنلره عذابی كوستردیكی كبی آنلرك عمللرینی آنلره حسرت وندامت اولارق كوستریر . حالبوكه بو قدر فزع وفریاده قارشی آنلر جهنم آتشندن چیقار اولمادیلر .

فخر رازی وخازنك بیانلری وجهله بو آیتده كندیلرینه اتباع اولنانلرله مراد ؛ **قومك رئیسلری و امر ونهیه مقتدر اولانلری**در ویاخود **عبادت ایتدكلری پوتلری**در . ویوم قیامتده عابدلرله معبودلر آره‌سنده جریان ایده‌جك محاكمه ومخاصمه‌یی اجرا ایتمك ایچون واجب تعالی پوتلره لسان ویرر وبینلرنده بو آیتده بیان اولندیغی وجهله مخاصمه جریان ایدر . تبری ایله مراد؛ **سوزلرینی رد ایتمك**در . چونكه تابعلر « سز بزی اضلال ایتدیكز وبز سزه عبادت وامركزه اطاعت ایتدك » دیدكلرنده آنلر « بز سزه اتباع ایدك دیه‌دك وعذابدن‌ده سزی قورتاره‌مایز » دیمكله رد ایدرلر . یاخود آنلری اضلال ایدن رؤسانك كندیلرینه نازل اولان عذابی دفع ایده‌مه‌ملری بونلردن تبریدر . چونكه؛ رئیسلری كندیلرندن عذابی دفع ایدوب نفسلرینی قورتاره‌مانجه عوام ناسه منفعتلرینك اولامیه‌جغی میدانه چیقمسی آنلردن تبری دیمكدر .

بینلرنده قطع اولنان اسباب له مراد؛ دنیاده بربرلرینه اولان **محبتلری** و برلكده ایشلدكلری **عمللری** واتفاق ایتمك اوزره واقع اولان **یمینلری** و **عهدلری** در وبونلرك جمله‌سی او كونك عذابنی كورونجه محو اولوب كیده‌جكنی جناب حق بو آیتله بیان بیورمشدر. چونكه؛ آره‌لرنده رابطهٔ اتحاد قالمیه‌جغی كبی حتی هیچ بریسی اوبرینك یوزینه بیله باقمیه‌جغی بو آیتله ثابتدر .

كندیلرینه حسرت اولاجق عمللری ایله مراد؛ **ضایع ایتدكلری عمللری**در . چونكه ؛ عملی ضایع ایتمه‌نك عین مضرت اولدیغی كورونجه نه ایچون ضایع ایتدكارینه ندامتلرینك عین حسرت اولاجغی بیان اولنمشدر. وایشلدكلری كناهلری ، اوزرلرینه وبال

اولدیغی ایچون حسرتدر وكفرلری سببیله ضایع اولان عمللری دخی بوقبیلدندر. حسرت؛ **شدتلی ندامتدر** .

خلاصه ؛ دنیاده كناهكار اولان كیمسه‌لرك اتباع ایتدكلری رئیسلرینك ، آخرتده آنلردن اوزاق اولوب سوزلرینی رد ایدوب وعذابلرینی دفع ایده‌میه‌جكلری وتابع ایله متبوعی بر آره‌یه كتیرن سببلرك منقطع اولوب آره‌لرنده محبتك قالمیه‌جغی وتابعلرك « كاشكه دنیایه دونمك ممكن اولسه‌ده آنلر ناصل بزدن اوزاق قالمشلرسه بزده آنلره او صورتله اوزاق دورسه‌ق » دیه‌جكلری وعمللرینك عین حسرت اولاجغی وآنلرك جهنمدن اصلا چیقه‌میه‌جقلری بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی توحیدك دلیللرینی واهل توحیدك ثوابلرینی ومشركلرك عذابلرینی وكندیلرینی اضلال ایدن رؤسایه اتباع ایدنلرك ندامتلرینی بیاندنصكره دنیاده كفر ، اللهك نعمتلرینه مانع اولمیوب عاصی ومطیع جمله‌سی انعام الٓهیدن مستفید اولدقلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ یَا اَیُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِی الْاَرْضِ حَلَالاً طَیِّباً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّیْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِینٌ ﴾ بیوریور .

[ای ناس ! سزك ایچون یر یوزنده خلق اولنان نعمتلردن حلال وطیب اولارق ییك ورزقكزی كسب ایدركن شیطانك وسوسه‌سنه اتباع ایتمه‌یك . زیرا شیطان ؛ سزك ایچون آچیق بر دشمندر .] بناءً علیه ؛ سزی حرامه تشویق ایدر آنك سوزینه آلدانمایك .

یعنی ؛ توحید باری‌یی یرینه كتیرمك لازمدر . لكن رزق خصوصنده موحدله موحد اولمیانك فرقی یوقدر . بناءً علیه ای ناس ! ارضده اللهك خلق ایدوب سزه مباح قیلدیغی شیلری حلال وطیب اولارق اكل ایدك وشیطانك كوستردیكی باطل

یوللره اتباع ایتمه‌یك. زیراشیطان؛ حلالی حرام وحرامی حلال کوسترمك صورتیله انسانی هوا وهوسه سوق ایدر وباطلی حق کوسترمکله اضلال ایلر. چونکه؛ شیطان سزك ایچون آچیق بر دشمندر .

حلال؛ **انتفاعی مباح اولان شی** در. زیرامعنای اصلیسی: **بر شیئك باغنی چوزمك** در. شو حالده انتفاعه مانع اولمیان شی کأن باغی چوزولمش دیمکدر. چونکه حرمتك سببی؛ **ایکیدر** : برنجیسی ؛ **خباثت و مضرت** در . بناءً علیه انسانه مضرت ویرن شی؛ حرامدر. ایکنجیسی ؛ **غیرك حقی تعلق ایتمك** در . بناءً علیه ؛ اذنی اولمقسزین برکیمسه آخرك مالندن انتفاع ایده‌مز . طیب ؛ **حرمت شبهه‌سندن عاری اولان نعمتدر** . شیطانك خطواتی ایله مراد: **شیطانك وسوسه ودسیسه‌لریله انسانی آلداتمق ایچون قوردیغی طوزاقلردر** .

آیت جلیله ؛ بیضاوینك بیانی وجهله (بنی خزاعه) دن بر طاقم کیمسه‌لرك بعض اطعمهٔ نفیسه‌یی کندیلرینه حرام قیلملری اوزرینه نازل اولمش ویر یوزنده انسانك انتفاعی ایچون اللهك خلق ایدوب مباح قیلدیغی نعمتلرك حلال اولدیغی وحلال اولان نعمتی انسانك حرام قیلمسیله حرام اولمیه‌جغنی بیان ایتمشدر. بو آیتده (کلوا) امری اباحه ایچوندر.

بو آیت اوچ حکم اوزره مشتملدر : برنجیسی ، **اللهك خلق ایتدیکی نعمتلری یمك مباح اولدیغی** ، ایکنجیسی ؛ **شیطانك دسیسه‌لرینه آلداتمق جائز اولمادیغی** ، اوچنجیسی ؛ **شیطانك انسانه ایچونه آچیق وعداوتی میدانده بر دشمن اولدیغیدر** .

*
* *

واجب تعالی شیطانك کوستره‌جکی یوللره کیتمك جائز اولمادیغی بیاندنصکره شیطانك

عداوتنی اثبات ایتمك اوزره ﴿ اِنَّمَا یَأْمُرُکُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَاَنْ تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ مَالاَ تَعْلَمُونَ ﴾ بیوریور .

[آنجق سزه شیطان کوتولك وقباحتله وبیلمه‌دیککز شیئی الله تعالی حقنده سویله‌مکزله امر ایدر .]

یعنی شیطان ؛ سزه عداوتی میدانده بر دشمندر . زیرا ؛ سزه کناهله وسزی رسوای ایده‌جك فحشیاتله امر ایدوب سزی برطاقم لایق اولمادق افعال واقواله سوق ایتدیکی کبی اعتقاد جهتندن‌ده افساد ایتمك اوزره الله تعالی حقنده بیلمه‌دیککز شیلری سویلمکلککزی دخی امر ایدر. بناءً علیه : عاقل اولان بر کیمسه ایچون شیطانك افساداتنه آلداتمامق لازمدر .

سوء وفحشاء ؛ **عقلك انکار وشرعك چیرکین عد ایتدیکی شیلر** در . یاخود سؤ ؛ عین کناه و فحشاء ؛ **کناهده حدینی تجاوز ایدن فنا فعل** در وشیطانك امریله افعال قبیحه‌یی تزیین ایده‌رك انسانی آلداتوب شره وسفاهته کوتورمك وشانی تحقیر ایتمکدر . شیطانك ایشی دائما کوتولکله امر ایتمك اولدیغنه بو آیت دلالت ایدر . الله تعالی اوزرینه بیلمه‌دیکنی سویله‌مك ؛ حلاله حرام وحرامه حلال دیمك ومذاهب فاسده واعتقادات باطله ایجاد ایتمکدر . چونکه ، مسائل اعتقادیه دلائل یقینیه اوزرینه ابتنا ایتدیکندن الله تعالی‌نك ذات وصفات وافعالی حقنده یقیناً بیلمه‌دیکی بر شیئی سویله‌مك جائز اولمادیغی جناب حق بو آیتله بیان بیورمشدر .

آیت جلیله اعتقادده مقلد اولان کیمسه‌یی ذم ایتمشدر . چونکه مقلد ؛ بیلمه‌یه‌رك غیری تقلید ایده‌رك سویلدیکی جهتله بو آیتك صادق اولدیغی کیمسه‌لردن اولمقله مذمومدر، بناءً علیه اعتقادیاتده مقبول اولان ؛ استدلالدر ، تقلید دکلدر .

*
* *

واجب تعالی شیطانك انسانه کوتولکله امر ایتدیکنی بیاندنصکره شیطانك اضلالیله

مشركارك بابالرینی تقلیددن واز كچه‌مدكلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَ اِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِـعُ مَا اَلْفَيْنَا عَلَيْهِ اٰبَاءَنَا اَوَ لَوْ كَانَ اٰبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْـئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴾ بیوریبور .

[كافرلره وبالخاصه یهودیلره ومشركلره اللهك انزال ایتدیكی قرآنه اتبـاع ایدك دنیلدیكنده آنلر دیرلركه «بز قرآنه ایمان ایتمه‌یز. بابالریمزی ، اوزرنده بولدیغمز دینه ومذهبه اتباع ایدرز » دیمكله مذهبلرنده عنادلرینی اظهار ایدرلر. آنلر بوسوزی سویلرلرده بابالری هیچ برشی بیلمز وبرمطلوبه واصل اولماز اولسه‌لر دخی ینه بابالرینه‌می اتباع ایدرلر ؟]

یعنی ؛ اهل كفره طرف رسالتدن قرآنه اتباع ایتملریله امر اولندقلرنده آنلر « بز بابالرمزه وآنلرك اعتقادلرینه اتباع ایدرز ودینمزی ترك ایده‌مه‌یز» دیمكله جواب‌ویردیلر. آنلرك بوجوابلری اوزرینه تكدیر طریقیله جناب‌حق « ولوكه بابالری برشی بیلمزوامور دینده طریق صوابه واصل اولمسه‌لر دخی او جاهل بابالرینه‌می اتباع ایدرلر ؟ » دیمكله جوابلرینی رد ایتمشدر .

آیت جلیله مسائل‌اعتقادیه‌ده استدلالك واجب‌اولدیغنه دلالت ایدر. امامعجزاتله‌نبوتی اثبات ایدن نبی‌یه وفروع اعمالده مجتهدین كرامه شرعاً تبعیت ایدلمك واجب اولان ذواته اتباع ؛ اللهك انزال ایتدیكی قرآنه اتباعدر . مذموم اولان تقلید بودكلدر .

بیضاوینك بیانی وجهله آیت جلیله مشركلر حقنده نازل اولمشدر . زیرا ؛ رسول‌الله آنلری قرآنه وسائر دلائل شرعیه‌یه اتباعه دعوت ایتدیكنده آنلرك « بزبابالریمزك دینی ترك ایده‌مه‌یز . چونكه ؛ آنلر بزدن دها عاقل وعالملردی » دیملری اوزرینه آیتك نازل اولدیغی مرویدر . هرنه‌قدر آیت مشركلر حقنده نازل اولمش ایسه‌ده تقلیده مصر اولان انسانلرهرهانكی ملتدن اولورسه اولسونلر بوآیتك ذمنده‌داخلدرلر. بناءً علیه ؛ اعتقادیاتده تقلید دركه‌سنی تركله استدلال درجه‌سنه وارمق لازمدر .

*
* *

واجب تعـالی كافرلرك تقلیدی ترك ایده‌مه‌دكلرینی بیـاندن صكره آنلرك تقلیدی اصرارلرینك سببی سوز دیكله‌مه‌دكلری اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِى يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ اِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً صُمٌّ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴾ بیوریبور .

[كافرلری ایمانه دعوت ایدن رسولك مثالی وصفی شول كیمسه‌نك صفتنه بكزركه اوكیمسه ایشیتمز آنجق برصـدا ایشیدن حیوانه ندا ایدر واو حیوان دویدیغی صدانك معناسنی بیلمز . ایشته ؛ كافرلر كندیلرینی حقه‌دعوت ایدن نبینك صداسنی ایشیتیرلرسه‌ده انتفاع‌ایتمه‌دكلرندن ایشیتمه‌مش صاغیرلركیدرلروحقی سویلمكدن سكوت ایتدكلرندن‌طاطلر (لال) كیبدرلر وحقانیته دلالت ایدن دلیللری كوردكلری حالده انتفـاع ایتمه‌دكلرندن كأن كوزلری كورمز كورلردر . بناءً علیه ؛ آنلر منفعتلرینی ادراك ایده‌مزلر .] شو حالده حاللری ؛ یالكز برصدا ایشیدوب معناسنی بیلمه‌ین حیواناتك حاللری كیبدر . شو معنایه نظراً انبیانك صفتی ؛ قیون چوبانك صفتنه بكزه‌تلمشـدر . یاخود آیتك معناسی : [كافرلرك صفتلری بهائمك صفتلری كیبدر . زیرا ؛ چوبان طرفندن كندینه ندا اولنان حیوان آنجق برسس ایشیدوب وكندینه باغیرلدیغنی بیلوب معناسنی آكلامادیغی كبی كافرلرده رسل كرامك دعوتنی ایشیتیرلر ولكن انتفاع ایتمزلر . بناءً علیه ؛ حیواناتدن فرقلری یوقدر ومجرد بابالرینی تقلید ایدوب حقیقی بیلمه‌مكده بهائم كیبدرلر . زیرا ؛ بابالرینك كیتدیكی یوله كیدرلر ولكن آندن كوره‌جكلری ضرری بیلمزلر .]

خلاصه ؛ كافرلرك حاللری مجرد صدایی ایشیدوب معناسنی آكلامیان حیواناتك حاللری كبی اولدیغی وآنلرك هرنه‌قدر اعضاء ظاهریه‌لری تام ایسه‌ده اواعضایی لایقیله استعمال ایتمه‌دكلرندن كوزلری كور ، قولاقلری صاغیر ودیللری طاط (لال) منزلنده

اولدقلری وحقیقی آرامغه وبولدقلری زمان قبوله سعی ایتمه‌دکلرندن مجنون مثابه‌سنده بولندقلری بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

***

واجب تعالی کافرلری بهائمه تشبیه ایتدکدنصکره قوامنه خادم وحیاتی ادامه‌یه سبب اولان یمکلکك احکامنی بیان ایتمك اوزره ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴾ بیوریور .

[ای اهل ایمان ! بزم سزی مرزوق ایتدیکمز رزقك کوزللرندن ییك واونعمت مقابلنده الله تعالی‌یه شکر ایدك اکر اللهه عبادت ایدرسه‌کز .]

یعنی ؛ طرف الٰهیمزدن سزه احسان ایتدیکمز رزقك حلالندن وبدنلریکزه ضرر ویرمیه‌جك کوزللرندن اکل ایدك واو نعمت مقابلنده اوزریکزه واجب اولان شکری ادا ایدك که کفران نعمت ایتمش اولمیه‌سکز ، اکر اللهه عبودیتکزی ادا ایدییورسه‌کز .

واجب تعالی بوندن اول یریوزنده موجود اولان نعمتلردن اکلی جمیع ناسه مباح قیلدقدنصکره بو آیتده بالخاصه مؤمنلره طیب اولان رزقلری آرایوب انکله انتفاع ایتملرینی امر ایتمشدر . زیرا طیب اولان رزقده معنوی مسئولیت یوق ، چونکه : حلالدر . مادی زحمتده یوق ، چونکه ؛ وجوده نافعدر .

فخر رازینك بیانی وجهله طعام یمکده حکم ؛ درتدر : برنجیسی ؛ اکر نفسی تلفدن قورتارمق ایچون ییرسه فرضدر . ایکنجیسی ؛ نفسندن ضعفیت کبی ضرری ازاله ایچون ییرسه واجب در . اوچنجیسی ؛ مسافرك اوتانماسی ایچون مسافره رفاقتله ییرسه مندوب در . دردنجیسی ؛ شو عوارضدن وغرضدن سالم اولارق ییرسه مباحدر .

بناءً علیه ؛ بو آیتده یمکله امر ، اباحه ایچوندر . زیرا ؛ هرشیده اصل اولان عوارضدن سالم اولمق اولدیغی کبی یمکده دخی اصل اولان عوارضدن سالم اولمقدر . شو حالده بو آیتده اصل اولان امر ؛ اباحه ایچون اولمقدر .

عبادتك آنجق شکرله تمام اولاجغنه اشارت ایچون « اکر عبادت ایدرسه‌کز اللهه شکر ایدك » بویورمشدر . شکرك اوچ قسمی واردر .

برنجیسی ؛ قلبله شکردرکه نعمتی ویرن منعمی بیلمکدر .

ایکنجیسی ؛ لسانله شکردرکه قلبنده اولان معرفتی لسانیله اظهار ایدوب منعمی ثنا ایتمکدر .

اوچنجیسی ؛ اعضاء جوارحله شکردرکه بتون وجودیله جناب حقه تعظیم ایدوب عبادتی لایقیله ادا ایتمکدر . شکر ؛ نعمت مقابلنده اولدیغندن واجب تعالی طیب اولان رزقی اکل ایله امر ایتدکدنصکره شکرله امر ایتمشدر ، که او شکر سایه‌سنده رزقلری پایدار اولسون . چونکه شکری ادا اولنمیان نعمت ؛ دائما زواله معروضدر . کرچه دنیا نعمتلرینك هپسنده بقا یوق ایسه‌ده شکری ادا اولنان نعمت دیکرلرندن دها زیاده دوام ایدر دیمکدر .

***

واجب تعالی حلال اولان رزقی اکل ایله امر ایتدکدنصکره حرامك انواعنی بیان ایتمك اوزره ﴿ اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا اُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللّٰهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا اِثْمَ عَلَيْهِ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ بیوریور .

[آنجق سزك اوزریکزه أولمش حیوان لاشه‌سی و آقمش قان وخنزیر أتی وبوغازلانیرکن پوت ویا شیطان کبی اللهك غیری بر شیئك اسمی ذکر اولنان حیوانك أتی حرام قیلندی وبونلر حرام اولنجه بر کیمسه شهواتنه تابع اولوب ظلم ایتمیه‌رك وغیرك حقوقنه تجاوز

ایتمه‌یجی اولدیغی حالده شو حرام اولان شیلری آجلق سببیله اكل ایتمكه مجبور ومضطر اولورسه بونلری یمه‌سندن دولایی آنك اوزرینه كناه یوقدر . زیرا ؛ الله تعالی مضطر اولارق اكلندن نشأت ایدن قصورینی مغفرت ایدر وحال اضطرارده اكلنه رخصت ویرمكله مرحمت بیورر .] چونكه ؛ حال اضطرارده او كیمسه‌نك اكلنه مساعده ایتمه‌مش اولسه ایدی آجلقله هلاك اولاجقدی .

میته ؛ مشروع وجهله بوغازلانمقسزین كندی كندینه برآفتله هلاك اولان حیوانك لاشه‌سیدر .

لاشه ؛ وجود انسانه مضرت ویردیكندن بالاتفاق حرامدر . زیرا ؛ اطبانك بیانلری وجهله لاشه‌ده مضر میقروبلر چوقدر ، بناءً علیه ؛ بنیهٔ انسانیه‌یی هلاكدن محافظه ایچون جناب حق حرام قیلمشدر . آنجق چكیرگه ایله بالغك بوغازلانمقسزین حلال اولدیغنه دائر حدیث شریف مرویدر . بالقلرك ، اولدیغی كبی اكل اولنوب بوغازلامق زحمتی اولمادیغی معلومدر .

كذلك **قان** حرامدر . زیرا ؛ نجس اولدیغندن انتفاع جائز دكلدر . آنجق جكرلر قان اولدقلری حالده كرك آق جكر ، كرك قره جكر حلالدر . زیرا ؛ آنلر اویوشمش بر درجه‌یه قدر أنه قریب اولدقلرندن شریعت آنلری حلال قیلمشدر .

خنزیرك جمیع اجزاسی حرامدر . حیواناتدن اك زیاده انتفاع اولنان جهت أتی اولدیغنه بناءً یالكز أتی ذكر اولنمشدر .

شیطان ویا پوت كبی شیلرك اسملریله كسیلن حیوانك أتی لاشه كیبدر . بناءً علیه ؛ مشركك كسدیكی حیوانك أتی اكل اولونماز .

آجلقدن طولایی مضطر اولان كیمسه ایچون حرام اولان شیئی یمكه رخصت ؛ هلاكدن قورتولا بیله‌جكی مقداردر . بناءً علیه ؛ هلاكدن قورتولاجق مقدارندن زیاده‌سی حرامدر . زیرا ضرورتله ثابت اولان شی ؛ ضرورتله اولچولدیكندن ضرورتدن زیاده‌سنه رخصت یوقدر .

حرامی اكله مضطر اولان كیمسه‌نك حرامی یمه‌سنده ایكی شرط واردر : برنجیسی ؛ **نفسنك آرزوسنه اتباع ایده‌رك اكل ایتمكله باغی اولمامقدر** . ایكنجیسی ؛ **باشقه‌سنك حقوقنه تجاوز ایتمه‌مكدر** . یعنی ؛ كندی كبی بر مضطرك رزقنی ألندن آلمامق دیمكدر .

فخر رازینك بیانی وجهله حرام اولان شیئی یمكه مجبور اولان كیمسه‌نك یاننده محرماتك كافه‌سی بولنسه مخیردر ، ضرورتنی دفع ایتمكده محرمات ایچندن هانكیسنی ایسترسه انی اختیار ایدر . زیرا ؛ حرمتده جمله‌سی مساویدر . بناءً علیه ؛ ایچلرندن برینی اختیار ایتمكده آنك ایچون مسئولیت یوقدر ، آرزوسی وجهله ضرورتنی ازاله ایدر .

خلاصه ؛ أولمش حیوان لاشه‌سی وخنزیر أتی وآقمش قان والله‌دن غیری بر شیئك اسمی ذكر ایده‌رك كسیلن حیوانك أتی حرام اولدیغی وحرام اولان شیئی یمكده مضطر اولان كیمسه‌نك ضرورت مقدارینی كچیرمه‌مك لازم بولندیغی وآخرك حقوقنه تجاوز اولونمامق شرطیله اكلنده كناه اولمادیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

***

واجب تعالی مضطر اولان كیمسه‌نك حرام اولان شیلری ضرورتنی ازاله ایده‌جك قدر یمه‌سنده كناه اولمادیغی بیاندن صوكره ضرورت اولمقسزین حرامی اكل ایدنلرك جزاسنی بیان ایتمك اوزره ﴿ اِنَّ الَّذٖينَ يَكْتُمُونَ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهٖ ثَمَنًا قَلٖيلًاۙ اُولٰٓئِكَ مَا يَاْكُلُونَ فٖى بُطُونِهِمْ اِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكّٖيهِمْۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴾ بیوریور .

[شول كیمسه‌لر كه آنلر الله‌ك كتابدن انزال ایتدیكی احكامی صاقلارلر واو صاقلادقلری احكام مقابلنده آز بر پاره صاتون آلیرلر وآنكله انتفاع ایدرلر . ایشته شو احكامی صاقلایان كیمسه‌لر یمزلر ، آنجق آنلر قارنلرنده آتش یرلر ویوم قیامتده الله تعالی آنلره نظر عنایتله سوز سویله‌مز وآنلری تزكیه ایتمز . بناءً علیه ؛ آنلر ایچون عذاب الیم واردر .]

فخر رازینك بیانی وجهله بو آیت ؛ یهود علماسی حقنده نازل اولمش و آنلری عالمه قارشی الی یوم القیام رسوای ایتمشدر. آنلرك صاقلادقلری احکام ایله مراد؛ رسول اللهك اوصافی در . زیرا؛ رسول اللهك ظهوریله ریاستلرینك زواله وکندی قوملری طرفندن مقنن اولان عطیه‌لرینك کسیلمسی قورقوسنه بناءً توراتده اولان احکامی صاقلادیلر و آخر زمان نبیسنك کندیلرندن ظهور ایده‌جکنی بیان ایدرلردی. بونلردن باشقه احکام سائره‌یی ده زنکینلرینك کیفنه کوره تأویل ایده‌رك آنلردن بر مقدار پاره آلیرلردی .

احکامی صاقلامق ؛ کتابك الفاظنی دکیشدیرمکله اولابیلیرسه‌ده متواتر اولان کتابلرده الفاظنی دکیشدیرمك جهتی مشکل اولوب آیتی آرزویه کوره تأویل ایده‌رك معنای اصلیسندن چیقارمقله معنای حقیقیسندن اوزاقلاشدیرمق پك قولای اولدیغندن علی الاکثر تحریف بو یولده وقوعبولمشدر. بناءً علیه؛ آیتلرك معنالرینی کندی شهوات نفسانیه‌لرینه کوره تأویل ایدرلردی . بو کبی تأویلاتدن مقصدلری ؛ عوامك ورؤسانك نظرلرنده مقبول اولمق و آنلردن انتفاع ایتمکدر .

بو مثللو تحریفلره واحکام شرعیه‌یی کندی آرزولرینه کوره تأویله چالیشانلر هر زمان کورولمش و بو کبی حاللر وقوعبولمشدر والآن وقوعبولمقده‌در . زیرا ؛ بویوك طانیدقلری کیمسه‌لرك کیفی ایچون احکام شرعیه‌یی موضوعندن چیقارارق آنلرك کیفنه کوره تأویل ایدوب باطلی ترویجه چالیشانلر عالمده هر زمان موجوددر و بو تأویلات مقابلنده آلدقلری پاره نفسنده نه‌قدر چوق اولسه‌ده‌خی آنك اوزرینه ترتب ایدن ضرره نسبتله پك آز اولدیغنه اشارت ایچون واجب تعالی ثمنی آزلغیله توصیف ایده‌رك (ثمناً قلیلاً) بیورمشدر .

بو آیتده کتاب اللهك احکامنی صاقلایانلرك درت جهتله عذابه مستحق اولدقلری بیان اولنمشدر : برنجیسی ؛ قارنلری طولوسی آتش اکل ایتملریدر . چونکه ؛ حرام لقمه ایچون احکامی تغییر ایتدکلرندن مقابلنده آلدقلری پاره آتش مثابه‌سنده اولوب آنی ییدکلری کبی آخرتده دخی قارنلری طولوسی آتش اکل ایده‌جکلری بیان اولنمشدر .

ایکنجیسی ؛ واجب تعالی آنلره لطفله سوز سویله‌میوب نظر عاطفتنده اوزاق طوتمسیدر .

اما غضبله تکلم ایده‌جکی و کناهلرندن صوراجغی دیکر آیتلرله ثابتدر . اوچنجیسی ؛ واجب تعالینك آنلری کناهلردن تطهیر ایتمیوب ثنا ایتمه‌مسیدر ، که عمللرینی قبول واز کیا مقامنه اقامه ایتمز . زیرا ؛ نجاست کبی انسانی تلویث ایدن کناهدن طهارت کسب ایده‌مه‌ین کیمسه طاهر اولان کیمسه‌لرك مقامنه اقامه اولوناماز . دردنجیسی ؛ آجیدیجی عذابله معذب اولاجقلری بیان اولونمشدر . چونکه ؛ اللهك احکامنی بعض کیمسه‌لرك آرزولرینه اویدورمق ایچون تأویل ، بویوك بر جنایت اولدیغندن جزاسی‌ده بویوکدر .

خلاصه ؛ بر کیمسه‌یه عذاب ایتمك اهانتی مستلزم واهانت ایتمك عذابدن دها شدتلی ومسائل دینیه‌یی صاقلامق حرام اولوب بر عالم ایچون مسائل دینیه‌یی اظهار ایتمك ومحتاج اولانلره اوکره‌تمك واجب اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی کتابك احکامنی صاقلایانلرك جزالرینی بیاندنصکره بو کتم اوزره ترتب ایدن فنالقلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ أُولٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴾ بیوریور .

[ایشته شو احکامی صاقلایانلر شول کیمسه‌لردر که آنلر هدایتی ضلالته ومغفرتی عذابه دکیشدیلر . حاللری بویله اولنجه آنلر جهنم عذابنه نه عجائب صبر ایدییورلر .]

یعنی ؛ شو آیتلری تحریف ایدن کیمسه‌لر تحریف سببیله هدایت مقابلنده ضلالتی ومغفرت مقابلنده عذابی صاتون آلدیلر . بونلر نه عجائب آتشه صبر ایدرلر . زیرا ؛ راحتی ترکله بدلنده محنتی ارتکاب ایتدیلر .

فخر رازینك بیانی وجهله دنیاده انسان ایچون مزیت ؛ علمله برابر طوغرو یولی طوتمقدر . الك چیرکین شی ایسه جهالتله برابر اخلاق ذمیمه وافعال قبیحه‌در . شو حالده

اك كوزل علمی وهدایتی ، اك چیركین اولان ضلالته دكیشمك قدر انسانك نفسنه خیانت وجنایتی اولماز وهر كسك آرزو ایتدیكی مغفرتی عذابه دكیشمك قدر نفسك ضررینی ارتكاب اولاماز . بناءً علیه حقی صاقلایان واحكامی تغییر ایدن كیمسه‌لر دائما مغفرتی ترك ایله عذابی وهدایتی ترك ایله ضلالتی وعلمی ترك ایله جهالتی اختیار ایتدكلرندن كار بدلنده ضرری صاتون آلمش كبی اولدیلر كه شوایلری ترك ایدوب فنالری اختیار ایتملرندن صاتون آلمق معناسنه اولان اشترا ایله تعبیر اولنمشدر .

شو بیان اولنان احوالك جمله‌سی تعجبه شایان اولدیغندن جناب حق آنلرك حقی ترك ایده‌رك باطلی ارتكابله جهنمه كیرملرندن « نه عجائب آتشی ارتكابله جهنمه صبر ایدرلر » بیورمشدر . چونكه ؛ جهنمی وجهنمی ایجاب ایدن كناهلری بیله‌رك ارتكاب ایتدكلرندن كأن عذابه راضی ونار جحیمه صبر ایتمش اولدیلر .

محاوراتمزده‌ده بوكبی شیلر جریان ایتمكده‌در. مثلا؛ سلطانك غضبنی ایجاب ایده‌جك قصوری ارتكاب ایدن كیمسه‌یه « سن نه عجائب حبس اولنمنی وحبسخانه‌ده صبر ایتمكی اختیار ایدییورسك » دینیر . حالبوكه او كیمسه هنوز حبس اولنمامشدر ولكن سویلدیكی سوز ویا ایشلدیكی ایش قطعیاً حبسنی ایجاب ایتدیكندن « نه عجائب صبرك وار حبسه » دینیر . ایشته ؛ بونك كبی كافرلر هنوز جهنمه كیرمه‌مشلر ایسه‌ده خیانتلری هرحالده جهنمه كیرمكی ایجاب ایدن كناهلردن اولدیغی ایچون « نه عجائب صبر ایدییورلر جهنم آتشنه » دینمشدر .

*
* *

واجب تعالی حق كتم ایدنلره عذابك نازل اولاجغنی بیاندنصكره بو عذابی ایجاب ایدن سبب ؛ آنلرك انكار ایتدكلری كتابك حقه مقارن اولارق نازل اولمش اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَاِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِى الْكِتَابِ لَفِى شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴾ بیوریور .

[ایشته شو عذابك سببی آنلرك انكار ایتدكلری كتابی الله تعالینك حقه مقارن اولارق انزال بیورمسیدر وشول كیمسه‌لر كه آنلر كتابده اختلاف ایتدیلر . البته آنلر حقدن غایت اوزاق نفاق وشقاق ایچنده‌درلر .]

یعنی ؛ اهل كتابك حقی صاقلامقله شریعتلرینك احكامنی تغییر ایتملری عذابلرینه سبب اولمشدر . زیرا ؛ الله تعالی ، رسولنك صفتنی وسائر احكامی جامع اولان تورات وانجیل كتابلرینی حق اولارق انزال بیورمشدر كه حق اولان كتابك احكامنی صاقلامق البته عذابی ایجاب ایدر وكتابك آیتلرنده اختلاف ایدن اهل كتاب نفاق وشقاق ایچنده مضطربلردر . چونكه ؛ آنلرك هر نه قدر رسول اللهه عداوتده ظاهراً اتفاقلری وار ایسه‌ده حقیقتده آره‌لرنده نفاق اولدیغنی بو آیت بیان ایتمشدر . احكامی تغییرك اصلنده موافقتلری وار ایسه‌ده كیفیتده هر بری دیكرینه مخالفدر . چونكه ؛ هر كسك تأویلی باشقه باشقه‌در . بناءً علیه ؛ بو خصوصده آره‌لرنده برچوق منازعه‌لر جریان ایتمشدر . زیرا حقیقتی تغییر ؛ هرزمان بادئ نزاع واندیشه اولمشدر . كرچه حقیقتی تغییر برزمان موقت ایچون ستر اولنه بیلیرسه‌ده حقیقت هرزمان حقیقت اولدیغندن اربابی آنی آرایوب بولمقدن ومیدانه چیقارمقدن خالی قالمادقلری كبی ستر ایتمك ایسته‌ینلرده ستر ایتمك ایچون چالیشوب ، میدانه چیقار قورقوسیله هرحالده بادئ اضطراب واندیشه اولمقدن خالی قالمازلر. بناءً علیه ؛ بر كون كلیر كه او حقیقت یرینی بولور وصاقلامق ایسته‌ینلر مقهور ومنهزم اولورلر ، كه هرزمان حقی باطله دكیشمك ایسته‌ینلرك حالی بویله اولدیغی كورولمكده‌در .

*
* *

واجب تعالی اهل كتابك كتابلرنده بعض احكامی صاقلادقلرینی وبو سببله معذب اولاجقلرینی بیاندنصكره آنلرك هر سعادتی بیت مقدسه توجهدن بكله‌دكلرینی رد واسباب سعادتی بیان ایتمك اوزره ﴿ لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ

الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيّٖنَ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى
حُبِّهٖ ذَوِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكٖينَ وَابْنَ السَّبٖيلِ وَالسَّٓائِلٖينَ وَفِى الرِّقَابِ
وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرٖينَ
فِى الْبَأْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ وَحٖينَ الْبَأْسِ اُولٰٓئِكَ الَّذٖينَ صَدَقُوا وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿
بیوربیور .

[ایلك یوزلریكزی مشرق ومغرب جهتلرینه دوندورمكدن عبارت اولمادی. ولكن ایلك شول كیمسه‌نك ایلكیدركه اوكیمسه الله تعالی‌یه ویوم آخرته وملكلره وكتابلره وانبیاء ذیشانه ایمان ایتدی . ایشته ایلك آنك ایلكیدر . ودخی ایلك شول كیمسه‌نك ایلكیدركه اوكیمسه ماله محبت ایدوب احتیاجی دركار اولدیغی حالده اقربا وتعلقاتندن محتاج اولانلره ویتیملره وفقروفاقه كندیلرینی اوتورتمش اولان مسكینلره ومسافرلره واحتیاجندن دولایی ذلت وسؤالی اختیار ایدن سائللره واسیرلرك وكوله‌لرك خلاص اولملرینه مالنی ویرن ونمازینی اقامه ایدوب زكاتنی محلنه صرف ایدن كیمسه‌نك ایلكی آنجق ایلكدر . وایلك شول كیمسه‌لرك ایلكیدركه آنلر الله‌له وناسله معاهده ایتدكلرنده عهدلرینی ایفا ایدر ویرینه كتیررلر وفقر وفاقه كبی شدت احتیاج وخسته‌لق كبی مضرت ودشمنله محاربه ومحنت زمانلرنده صبر ایدن كیمسه‌نك ایلكی آنجق ایلكدر، یوقسه مغرب ومشرق جهتنه توجه ایتمك ایلك دكلدر . ایشته شو اوصافی جامع اولان ذوات ایمانلرنده وعهدلرنده صادق اولانلردر وشو صایلان ایلكلری ایشله‌ین كیمسه‌لر آنجق متقیلردر .]

بِرّ ؛ **خیر ومرضی اولان هرفعل واحسانه قبیلندن اولان هرشیئه** دینور . بوآیت یالكز اهل كتابی رد ایچون نازل اولمشدر . چونكه ؛ قبله بیت مقدسدن كعبه‌یه تحول ایدنجه اهل كتاب بوندن اول بیانی اولندیغی وجهله سوزی چوغالتدیلر ، حق اودرجه

ایلری كیتدیلركه هركس « برّ یعنی **ایلك** وسعادت آنجق كندی قبله‌لرینه توجه ایتمكده‌در» دیدیلر وهر ایلكی كندی قبله‌لرندن بكله‌مك لازم اولدیغنی ادعا ایتملری اوزرینه جناب حق آنلری رد ایتمش وبیورمشدركه « ایلك وسعادت سزك ادعا كزكبی قبله كزه توجهده دكلدر . زیرا ؛ سزك قبله كزه توجه منسوخدر ، مشروع دكلدر. آنجق ایلك طرف الٰهیمزدن بیان اولنوب مؤمنلركده قبول ایتدكلری احكام شرعیه ایله عمل ایتمكده‌در » دیمكله اهل كتابك ادعالرینی رد ایتمشدر .

یاخود آیتده خطاب ؛ اهل كتاب ومؤمنلرك جمله‌سنه‌در . زیرا ؛ قبله مسئله‌سی یهود ونصاری واهل اسلام هرجمله‌سی آره‌سنده اپجه موجب قیل وقال ومناقشه اولمشدر. بناءً علیه ؛ جناب حق بو آیتی انزال ایله عمومی رد وایلكك نه‌لردن عبارت اولدیغنی بیان بیورمشدر .

بیان اولنان ایلك اساس اعتباریله **بشدر** : برنجیسی ؛ **ایمانه** ، ایكنجیسی ؛ **مالیله محتاج اولانلره اعانه** ، اوچنجیسی ؛ **اداء صلوت** ، دردنجیسی؛ **عهدینی ایفا** ، بشنجیسی؛ **حال شدت وحال وسعتده صبر** ایتمكدر. بوبشدن برنجیسی اولان ایمانه‌كلنجه: **بش شیئه ایمانه ایتمك** لازمدر . آنلرده : **الله تعالی‌یه ویوم آخرته وملكلره وكتابلره وانبیاء عظامه** ایمان ایتمكدر ، كه برنجی درجه‌ده ایلكده بودر . زیرا بو بشه ایمان ؛ اس الاساس اولدیغندن بونلره ایمان اولمادقجه هیچ برعمل مقبول اولاماز. حالبوكه اهل كتاب بونلردن الله‌ه ایمانی ؛ (عزیر) و (عیسی) علیهما السلامه « اللهك اوغلودر » دیمكله وآخرته ایمانی ؛ « جنته كیره‌جك كیمسه‌لر آنجق یهود ونصارا اولاجق » دیمكله وملكلره ایمانی ؛ جبریله وسائرلرینه عداوت ایتمكله وكتابلره ایمانی قرآنی انكار ایتمكله وانبیایه ایمانی بعضیسنه ایمان وبعضیسنی رد وقتل ایتمكله اخلال ایتدیلر . بناءً علیه ؛ هیچ برینه لایقیله ایمان ایده‌مه‌مشلر وهر برینك شاننه لایق اولمادق شیلرده بولنمشلردر .

ایماندنصكره ایلك؛ **ماله محبت ایتدیكی زمانده مالنی اللهك امری وجهله اولاقربایه**

ویرمكدر . زیرا اقربایه ایلك ؛ مقوله قرابة رعایت وصلهٔ رحم اولدیغندن ایكی جهتله عبادتدر . چونكه ؛ هم صدقه ، همده صله دیمكدر . بناءً علیه آیتده اقربایه احسان ؛ سائرلرینه احسان اوزره تقدیم اولنمشدر .

اقربادنصكره ایتامه رعایت ك لزومی بیان اولنمشدر . چونكه یتیملر ؛ تربیه وحمایه ایده‌جك بابادن محروم اولدقلری جهتله مرحمته شایان ومعاونته احتیاجلرینك زیاده اولمسنه بناءً جناب حق بو آیتده آنلره رعایتی ایكنجی درجه‌ده توصیه ایتمشدر .

سائر فقرا ومملكتندن اوزاق دوشن یولجی ومسافرلره وقوت یومیه‌سنی ناسدن ایستمكله عرض احتیاج ایدن سائللره وبورجی اولان كوللری واسیرلری قید اسارتدن قورتارمق ایچون مالنی ویرمك ایلك اولدیغنی جناب حق بو آیتده اوچنجی درجه‌ده بیان ایتمشدر .

ماله محبتله برابر ویرمكده ثواب زیاده اولدیغنه اشارت ایچون « محبتله برابر ویرلمسی » صراحةً ذكر اولنمشدر . زیرا محبت ایتدیكی مالنی ویرمك ؛ نفس اوزره آغیر اولدیغندن فضیلتی زیاده اولاجغنده شبهه یوقدر ورسول اللهه « هانكی صدقه افضلدر؟ » دنیلدیكنده « سنك وجودك صاغلام ومعیشته احتیاجك زیاده اولدیغنده ویردیكك صدقه افضلدر » بیوردیغی مرویدر . ایشته بو حدیث شریف آیت جلیله‌یی تفسیر ایدییور كه انسانك ماله احتیاجی ومحبتی ایله برابر محتاج اولانلره برمقدارینی اعانه ایتمسی البته ایلكدر .

عهدله مراد ؛ بر كیمسه‌نك ربنه قارشی ادا ایتمسنی قبول والتزام ایتدیكی تكالیف الٰهیه وپیغمبرینه قارشی التزام ایتدیكی ایمانه ، نصرت ودینه خدمت ودوستنی دوست ودشمننی دشمن بیلمك وانسانلرك كندی آره‌لرنده بكدیگرینه قارشی تعهد والتزام ایتدیكی شیلرك جمله‌سنی یرینه كتیرمكدر . مثلا آلیش ویریشده وبالجمله معاملاتده وتسلیم وتسلمده وكافهٔ عقوداتك شرائطنده والحاصل جمعیات بشریه‌نك احتیاجی اولان هر شیده انسانك كندینه لازم اولان وظائفی بحق ایفا ایتمك ویرینه كتیرمك بو عهدده داخلدر . بناءً علیه ؛ تكالیف الٰهیه‌دن برینی قبول ایتمه‌ین كیمسه عهدینی نقض ایتمشدر .

بو آیت ؛ دیانت اسلامیه‌نك اساسنی وروحنی جامعدر . زیرا انسان ایچون لازم اولان وظائف دینیه ؛ ایكی شیده جمع اولور كه ایمانه وعمل در . عمل ده ایكی شیله حاصل اولور كه مال وبدنه‌در . بو آیتده ایمانه ، عمل ، عبادت بدنیه ومالیه بیان اولندیغی جهتله آیت ؛ اصول اعتقادیه وفروع اعمالك جمله‌سنی جامعدر . بناءً علیه آیتك شامل اولدیغی احكام ؛ مكارم اخلاقك اساسنی تشكیل ایدر . زیرا ایمان ؛ هر كسه لازم اولدیغی كبی ابناء جنسندن محتاج اولانلره معاونت هر كسك ممنون اولاجغی برشیدر وسوزنده ثبات ایدوب عهدینی ایفا وسرورلی وكدرلی حاللرنده صبره دوام ایتمك قدر انسان ایچون بیوك بر مزیت اولاماز . آیت جلیله‌ده ایسه بونلرك جمله‌سنی بیان وبو مكارم اخلاقی تحصیله سعی ایله انسانك نفسنی تزیین ایتمسی لازم اولدیغنه اشارت اولنمشدو .

رقاب ؛ رقبه‌نك جمعیدر . بو مقامده رقبه ؛ شخص مملوك معناسنه‌در . بدل كتابته كسیلمش اولان عبدك بدلنی ویره‌رك آنی مملوكیتدن چیقاروب حریتنی النه ویرمك ثواب اولدیغی كبی دشمن اَلنده اسیر اولان مؤمن برادرینك بدلنی ویروب اسارتدن قورتارمق‌ده ثوابدر .

ایمان ایدلمسی لازم اولان هر مسئله آیتده بیان اولنان بش‌ده داخل اولدیغندن بو بشی ذكرله اكتفا اولنمشدر . زیرا ؛ الله تعالی‌یه ایمانده ذاتنه وجمیع صفاتنه ایمان داخل اولدیغی كبی آخرته ایمانده دخی احوال آخرتك كافه‌سنه ایمان داخلدر . ملكلره ایمان ؛ ملكلرك اوصافنه واحوالنه ایمانی وكتابه ایمان ؛ كتب الٰهیه‌نك جمیعسنه ایمانی وانبیایه ایمان ؛ نبوتلرینك صحتنه وشریعتلرینك حق اولدیغنه ایمانی مستلزم اولدیغندن بو آیت ایمان ایدلمسی لازم اولان شیلرك جمله‌سنی بیانده كافیدر .

*
* *

واجب تعالی اجمالاً احكام اسلامیه‌یه اشارت ایتدكدنصكره احكام شرعیه‌نك مهملرندن اولان قصاصه متعلق مسائلی بیان ایتمك اوزره ﴿ یَا اَیُّهَا الَّذِینَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَیْكُمُ

اَلْقِصَاصُ فِى الْقَتْلٰى اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْاُنْثٰى بِالْاُنْثٰى فَمَنْ عُفِىَ لَهُ مِنْ اَخِيهِ شَىْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَاَدَاءٌ اِلَيْهِ بِاِحْسَانٍ ﴾ بیوریبور.

[ای اهل ایمان ! سزك اوزریكزه قصدی اولارق بر كیمسه طرفندن قتل اولنان مقتولك مثلیله قصاص ایتمك واجب واجراسی فرض قیلندی. بناءً علیه ؛ مقتول اولان حر بدلنده قاتل اولان كیمسه قصاص اولندیغی كبی عبد بدلنده عبد وخاتون بدلنده خاتون قصاص اولنور وقصاص مشروع اولدیغی حالده قاتل اولان كیمسه مقتولك ولیسی اولان مؤمن برادری طرفندن قاتلك قصاصندن حصه‌سنه اصابت ایدن آزیجق بر جزئی عفو ایدرسه عفو ایدن كیمسه‌یه واجب اولان شی ؛ دینده معروف اولان مقداره اتباع ایدوب زیاده برشی طلب ایتمه‌مكدر.] یعنی ؛ « عفو ایتدم » دیه‌رك قاتلدن فضله برشی ایسته‌مه‌مك ودیت شرعی نه‌ایسه آنكله اكتفا ایتمك واجبدر وقاتل اولوب‌ده قصاصدن عفو اولنان كیمسه اوزرینه دخی واجب اولان؛ دیتی تمامیله زماننده ویروب نقصان ویرمه‌مك وتأخیر ایتمه‌مكدر.

﴿ ذٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴾

[ایشته شو قصاصی عفوك جوازی ودیته انقلابی ربكز طرفندن سزك یوككزی یكلله‌تمك (خفیفلتمك) لطف واحساندر. حالبویله اولنجه عفو واقع اولدقدنصكره بر كیمسه قاتله تجاوز ایده‌رك قاتلی قتل ایتمكله ظلم ایدرسه آنك ایچون عذاب الیم واردر.] زیرا قاتل ؛ اولیاء مقتولدن بریسی طرفندن عفو اولنمقله معصوم اولدیغی جهتله قتلی حرام اولدیغندن البته آنی قتل ایتمك عذاب الیمی مستلزمدر.

آیتده (كتب) (فرض) معناسنه‌در. یعنی : « قاتلی قصاص ایتمك فرض قیلندی » دیمكدر. قصاص ؛ انسانك ، كندینك باشقه‌سنه لایق كوردیكی قتلی كندی نفسنه‌ده‌ا

كورمسی و آنك غیره ایشلدیكی فعل قتلك كندینه ایشلنمسیدر. بناءً علیه ؛ آخری قتل ایدن كیمسه‌نك قتل ایتدیكی كیمسه مقابلنده كندینك قتل اولنمسنه قصاص دینمشدر كه مقتولی قتل ایدن قاتل؛ مقتول بدلنده قتل اولنمقله كندی فعلنك جزاسنی نفسنده كورمه‌سیدر.

قصاصك اجراسی ؛ اولی الامره واولی الامرك وكیللرینه واجبدر. فقط قصاصك اجراسنده؛ مقتولك بالجمله ورثه‌سنك قصاصی ایسته‌ملری شرطدر. آنلر ایسته‌مز ویاخود عفو ایدرلرسه ویا خود ایچلرندن بریسی عفو ایتسه قصاص ساقط اولور ومقتولك بدلی دیته انقلاب ایدر.

امام اعظم عندنده قصاصده مساوات ، روحی ازاله‌ده اولدیغندن قاتل مقتولی هرنه صورتله قتل ایدرسه ایتسون قصاص ، قیلیجله قاتلك روحنی ازاله ایتمكدر.

قاتلی ، ورثه‌نك هپسی ویاخود ایچلرندن بریسی عفو ایدنجه قصاص دیته انقلاب ایدر. بناءً علیه ، دیتی صورت مشروعه‌ده ایسته‌مك حقلریدر. شو حالده دیت مشروعه‌نك خارجنده برشی ایسته‌مكه حقلری اولمادیغی كبی قاتلك دخی آنلره ویره‌جكی دیتی زحمتسز واذاسز ویرمسی لازم اولدیغندن جناب حق هر ایكی طرفك وظیفه‌لرینی ویكدیكرینه قارشی طاقیناجقلری وضعیتلرینی بیان بیورمشدر. حتی ایش بومنوال اوزره قرارلاشدقدن صوكره اولیاء مقتول طرفندن قاتله تجاوز وقوعبولورسه تجاوز ایدنی جناب حق عذاب الیمله تهدید ایتمشدر.

فخر رازی ، قاضی وخازنك بیانلرینه نظراً بو آیت (اوس) و (خزرج) قبیله‌لری حقنده نازل اولمشدر. چونكه ؛ آنلر زمان جاهلیه‌ده محاربه ایدرلر ، قوتده زیاده اولان قبیله دیكرینه تحكم ایدر وحق قادینی مهرسز نكاح ایدرلردی ویمین ایدرلر و « بزدن بر عبد بدلنده آنلردن بر حر وبزدن بر قادین بدلنده آنلردن بر اركك وبزدن بر حر بدلنده آنلردن ایكی حر قتل اولنمق لازمدر » دیمكله مساواتی اخلال ایدرلردی. بر چوق زمانلر بو مقاتله‌لر آره‌لرنده دوام ایتدی ، تاكه اسلامیت ظهور ایدوب حضور رسالته محاكمه‌یه كلنجه بو آیتك ـ انسانلر آره‌سنده یكدیكرینه قارشی تفوق دعواسی جائز اولمادیغنی بیان وعدالتی تحكیم ومساواتی تأسیس ایچون ـ نازل اولدیغی مرویدر. بناءً علیه ؛ قصاصده اشرافله عوامك وار ككله قادینك فرقی اولمادیغی ومساوات اوزره قصاصك لازم الاجرا اولدیغی بیان اولنمشدر. زیرا ؛ شریعت

اسلامیه جمله انسانلر آره‌سنده مساواتی وعدالتی تأمین اوزره مؤسس اولدیغندن قصاصده دخی مساواتی تأمین ایتمش وزمان جاهلیه‌ده جریان ایدن برشخص بدلنده ایکی شخصك قصاص اولنمسی کبی مساواتسزلکی وعدالتسزلکی اورتادن قالدیرمشدر.

***

واجب تعالی قصاصك مشروعیتنی بیاندنصکره قصاص؛ ضعیف بر قولك حیاتی افنا ایتمکدن عبارت اولدیغی حالده مشروع اولمه‌سنك حکمتنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يَا اُولِي الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ بیوردیور.

[ای عقل صاحبلری! سزك ایچون قصاصده بویوك حیات واردرکه بوحیاته سبب اولان قصاص سببیله نفسکزی جنایت‌یعنی قتلدن وقایه ایتمکلککز مأمولدر. مقتولی قتل ایدن قاتل، مقتول بدلنده قتل اولنمه‌سنده برچوق کیمسه‌لرك حیاتلرینی محافظه واردر. ای دوشونمك شانندن اولان عقل صاحبلری! دوشونك که قصاصك مشروعیتنده اولان حکمتی بیله‌سکز وقصاص سببیله سزك بر چوق خطالردن نفسکزی محافظه ایده‌جککز محققدر.]

بیضاوینك بیانی وجهله بو آیت؛ فصاحتك اك یوکسك طبقه‌سندندر. زیرا؛ الفاظی غایت قیصه ومعناسی غایت چوقدر. چونکه قصاص؛ مقتول بدلنده اومقتولی قتل ایدن قاتلك حیاتی افنا ایتمکدن عبارت اولدیغی حالده ضدی اولان بر چوق حیاته وسیله اولاجغی بیان اولنمشدر. «قاتلك حیاتی ازاله ایتمکدن عبارت اولان قصاص ضدی اولان حیاته نصل وسیله اولابیلیر؟» سؤالنه جواب شویله‌در: قاتل؛ بر کیمسه‌یی قتل ایدرسه اوکیمسه بدلنده کندینك قتل اولوناجغنی بیلنجه قتل ایده‌جکی کیمسه‌نك قتلندن وازگچمکله هم کندی نفسنی همده قتل ایده‌جکی کیمسه‌نك نفسنی تلفدن محافظه ایله حیاتلرینی ضیاعدن قورتارمش اولور. شوحالده قاتل اولاجق کیمسه، قصاصی کوزی اوکنه کتیروب دوشونمه‌سیله ایکی کیشی اولومدن قورتولمشدر. قتل سببیله قبیله‌لر آره‌سنده تحدث ایده‌جك فتنه‌لری

وآتشین محاربه‌لری وخونین مجادله‌لری واومجادله‌ده افنا اولوناجق برچوق انسانلرك حیاتی دخی قصاصك مشروعیتی قورتاردیغندن قصاص؛ بیکلرجه حیاتی تلفدن محافظه ایتمش اولور. قصاصك مشروعیتی برچوق حیاتی محافظه‌یه سبب اولدیغی کبی برشخصك قتلی سببیله انسانلر آره‌سنده چیقه‌جق وبالنتیجه عالمك برچوق یرلرینی احاطه ایده‌جك اولان فتنه آتشنی دخی تسکین ایله عالمك سکونت واستراحتنه سبب اولدیغنه شبهه یوقدر.

شوحالده قصاصك مشروعیتنده‌کی حکمت؛ نفوس بشری تلفدن محافظه وقتل سببیله ظهور ایده‌جك فتنه‌یی تسکین واهالینك استراحتنی وقبیله‌لر آره‌سنده صلح ومسالمتك دوامنی تأمین وعالمك انتظامنی خللدن وقایه ایتمکدر. ایشته بونی عقل صاحبلرینك دوشونه‌بیله‌جکنه اشارت ایچون جناب حق عقل صاحبلرینه خطاب ایده‌رك ﴿یااولی الالباب﴾ بیورمشدر. آنجق عقلی اولمیان ارباب هوانك بونی دوشونه‌میه‌جکی شبهه‌سزدر.

بناءً علیه ادنی عقلی اولان کیمسه؛ قتل کبی برجنایتك ایجاب ایتدیکی قصاصی دوشونجه اوجنایتدن صاقینمق واولی الامر طرفندن قصاصك اجراسنده اهمال ایتمه‌مك لازم اولدیغنه اشارت ایچون واجب تعالی ﴿لعلکم تتقون﴾ بیورمشدر، که انسانلرك قتلدن احتراز ایتملری لازمدر. حالبوکه بو آیتك حکمی برزماندنبری اهمال اولنوب قتل حقنده‌کی تعزیر شرعی‌یه مقابل عدلیه جزا محکمه‌لرینك قتل جنایتنی ارتکاب ایدن کیمسه‌یه ویرمش اولدقلری حبس جزاسیله اکتفا ایدلدیکندن حبسخانه‌لر طابورلر تشکیل ایده‌جك قدر ارباب جنایتله طولمقده وملتده حبسخانه‌لرده‌کی بوانسانلری بسلمکه مجبور قالدقلری جهتله آغیرجه متضرر اولمقده‌در. بوکا مقابل محبوسلرك ایسه نه کندیلرینه، نه اولاد وعیال واقرباسنه ونه‌ده ملته برفائده‌لری اولمادیغی، مهمل ومعطل بروضعیتده بوشی بوشنه حبسخانه کوشه‌لرنده عمرلرینی افنا ایتدکلری هرکسجه معلومدر. قاتللر، حبسخانه‌لرده عمرلرینی چوروتمکله متنبه ومتنصح‌می اولیورلر ظن ایدیورسك؟ اصلا! آنلر حبس جزاسندن عبرت آلمامقله برابر محبوسخانه‌ده امثالندن انواع تزویراتی وجنایتك دورلو دورلو یوللرینی اوکره‌نه‌رك کوتی اکمال ایدوب چیقنجه اولکی جنایتندن دها فجیعی

ایشلیەرك تكرار مجسمه عودت ایتدیكی هر كسك كوزی اوكنده ، هرزمان جریان ایدن وقوعات جملەسندن اولمقله انكاره مجال یوقدر .

ایشته شو بیان اولنان فنالغك باشلیجه سببی؛ بو آیتك حكمی اولان قصاصك اجراسنی اهمال واجنبی قانونلرندن آلنان برطاقم احكام ایله عمل ایدلمكده بولنمسیدر . بونكله برابر مقتولی اونوتمق وقاتله مرحمت ایتمكده سبب یكانەدر. مثلا : برقتل وقوعنده « نه نەیاپالم! او آدم ـ مقتول ـ أولمش ، هرنەحال ایسه برقضادر وقوعبولمش ، اونك ـ مقتولك ـ یرینه قاتلی أولدورمك مقتولی كری كتیرمز، كیدن كیتمش باری قالان محافظه ایدلسون ده بنی بشردن برآدم دها افنا اولنماسون » كبی قوۀ واهمەنك سوق ایتدیكی برطاقم واهی مطالعات ایله مقتولی هدر وآنك ورثه واقرباسنك مبتلا اولدقلری مصیبتی اونوتوب ظالم قاتلی حمایه ایتمك عادت حكمنی آلمشدر. بوحال ، آجینەجق كیمسەلره آجیمایوب آجنمیه جقلره آجیمقدن عبارتدركه فنا كیمسەلره ایلك ایتمك ایی كیمسەلره اهانت ایتمك دیمكدر. بوایسه عقلك وحكمتك خلافنه برحركت اولدیغندن جناب حق قصاصده اولان فوائدی دوشونمەیی ارباب عقوله حواله ایتمشدر .

قصاصده دنیاجه حیات اولدیغی كبی آخرتدەده حیات واردر . زیرا ؛ قاتل دنیاده قصاص اولونجه آخرتده قتل عذابندن قورتولوب حیات ابدیەیه نائل اولاجغندن قصاص، آخرتده آنك حیاتنه وسیله اولاجق وبوصورتله مسئولیتدن قورتیلاجقدر . لكن قصاص اولونمازسه ـ ایسترسه دنیاده مؤبداً كوركه محكوم اولسون واو جزایی چكسون ـ آخرتده قتلدن ینه مسئول اولوب مدت مدیده جهنمده قالاجغندن آخرتجه حیاتی خلل‌دار ایدەجكنده شبهه یوقدر .

خلاصه ؛ واجب تعالی‌نك قرآنده شو برجملەدن عبارت اولان آیتیله عمل اولندیغی صورتده قوللرینك حیاتلرینی واستراحتلرینی وآسایش عامەیی وانتظام عمومی‌یی وهر كسك جانندن امین اولدیغی حالده ایستەدیكی یرده ایشنی كوجنی كورمسنی تأمین ایتدیكی بوآیتدن مستفاد اولان فوائد جملەسندندر .

*
* *

واجب تعالی قتلك حكمنی وقصاصك برچوق كیمسەلرك حیاتلرینه وسیله اولدیغنی بیاندن صكره اجل موعودیله وفات ایدەجك كیمسەنك موت امارەلری كورولدیكنده والده ، پدر واقرباسنه وصیتك لازم اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ اِنْ تَرَكَ خَيْراًۨ الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقّاً عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴾ بیوریور .

[سزدن بریكزه موتك امارەلری حاضر اولدیغنده اگر او كیمسه مال ترك ایدرسه والده وپدر وسائر اقرباسنه معروف ومشروع صورتده وصیت ایتمك سزك اوزریكزه فرض قیلندی ووصیت متقیلر اوزرینه اداسی لازم وثابت برحق اولدی .]

یعنی ؛ ای مؤمنلر ! سزك دیننكزده والده وپدر وسائر اقربا كزه وصیت ایتمكز شول زمانده فرض قیلندی ، كه اوزمانده سزدن بریكز اوزرینه قورقولی خستەلق مستولی اولمقله موتك علامتلری ظاهر اولور . ایشته اوزمان مال ترك ایدرسه وصیتله تداركنده بولنمق لازمدر . زیرا ؛ دنیایه وداع ایدەجكی زمان اولدیغندن ألنده بولونان مالندن برمقدارینی خیره صرف ایتمك البته منفعتدر .

فخر رازینك بیانی وجهله بوآیتده (كتب) و (علی) كلمەلری وصیتك واجب اولدیغنه دلالت ایدر . موتك حاضر اولمسی ایله مراد ؛ **موتك امارەلرینك حاضر اولمسی در** ، یوقسه **موتی مشاهده ایتدیكی زمانه** دكلدر . چونكه ؛ موتی مشاهده ایدوب نفسی بوغازینه كلدیكنده حال عجز اولدیغندن وصیته مقتدر اولاماز . بناءً علیه ؛ موتك حضوری ایله مراد؛ **علامتلرینك حضوری اولوب نفس موتك حضوری دكلدر.** وصیت، ماله تعلق ایتدیكی جهتله وصیت ایدەجك كیمسەنك چوق مال ترك ایتمسی شرط قیلنمشدر . كرچه آیتده (خیراً) لفظی آز وچوق مطلقا ماله شامل اولدیغندن آزیجق

مالدن دخی مالنه كوره وصیت جائز ایسه‌ده اوقدر اهمیتی حائز اولمادیغندن وصیت ایدن كیمسه‌نك مالی برآز فضله‌جه اولمق لازم اولدیغنه اشارت ایچون ﴿ خیراً ﴾ لفظی كثرته دلالت ایدن تنوینله وارد اولمشدر .

واجب تعالی وصیتك لزومنی بیاندنصكره كیملره وصیت اولنه‌جغنی بیان ایتمك اوزره وصیتك آناسنه و باباسنه‌واقرباسنه اولاجغنی بیان بیورمشدر . چونكه ؛ زمان جاهلیه‌ده عربلر شرف وریا قصدیله اجنبی‌یه وصیت ایدر ، اقرباسنی مأیوس ایدرلردی . اسلامیتك ظهوریله عالم ، نور اسلامله تنور ایتمكه باشلاینجه‌جناب حق جاهلیت زماننك یولسزلقلرینی قالدیرمقله دین اسلامه داخل اولانلری عدالت اسلامیه‌دن نصیبه‌دار ایتمك اوزره والده‌یه وپدره واقربایه وصیتی ، مالی اولانلر اوزرینه واجب قیلدی . صكره بووصیتك وجوبی میراث آیتیله نسخ اولنمشدر . زیرا ؛ میراث آیتنده هركسك قرابتی نسبتنده حصه‌لری آیرلمش وهیچ برفرده حصه‌سندن نقصان ویرلمه‌مش اولدیغی ایچون والده ، پدر وسائراقربایه وصیته احتیاج قالمامشدر . اقرباء ؛ باالجمله اقربایه شاملدر . زیرا آیتده اقرباء ؛ پدره قارشی ذكر اولندیغندن پدر و والده‌دن ماعدا اقربانك جمله‌سنه شامل اولمق ظاهردر .

متقیلرله مراد ؛ كفردن اتقا ایله ایمانه ایدن مؤمنلرك جمله‌سنه شاملدر . یوقسه مؤمنلر ایچندن وصیت یالكز متقیلره مخصوص برشی دكلدر . یعنی آیتده‌متقیلرله‌مراد ؛ اتقانك ادنی معناسی اولان شركدن اتقا ایله ایمانه ایدن مؤمنلردر . بناءً علیه ؛ « متقیلر اوزرینه وصیت حق اولدی » دیمك « مؤمنلر اوزرینه حق اولدی » دیمكدر . بركیمسه‌نك وصیتی ؛ مالنك اوچده برندن زیاده‌سی ایچون جائز دكلدر . اما اوچده‌بری ویاخود دها آزیله وصیتی جائزدر . چونكه ؛ مؤمن اولان كیمسه‌نك اولاد وعیالی زنكین اولارق ترك ایتمسی فقیر اولارق ترك ایتمسندن اولا اولدیغنه دائر احادیث جلیله موجوددر . حق تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله بخاری ومسلمك بالاتفاق روایت ایتدكلری برحدیثده رسول‌الله افندمز (سعدبن ابی‌وقاص) حضرتلرینه ثلث‌مالنی‌وصیت

ایتمسنه‌مساعده‌بیورمش وثلثدن‌زیاده‌سنی وصیتدن‌منع‌ایتمشدر. شوحالده مالنك اوچده‌برندن زیاده‌سنی‌وصیته‌مساعدهٔشرعیه‌یوقدر. زیرا؛ثلثدن‌زیاده‌یی‌وصیت‌ایتمكده‌ورثه‌یه‌غدركلی‌اولدیغی جهتله رسول اكرم ﷺ افندیمز ثلثه قدروصیته مساعده‌وثلثدن زیاده‌سنی نهی ایلمشدركه بوصورتله كرك میتك و كرك ورثه‌نك حقلرینه رعایت ایتمشدر . چونكه ؛ وصیتدن بالكلیه نهی ایتمیوب مالنك اوچده برینی وصیته مساعده ایتمسنده میتك حالنه رعایت اولدیغی كبی مالنك اوچده ایكیسنی ورثه‌یه ترك ایتمكده‌ده ورثه‌نك حالنه رعایت واردر .

*
* *

واجب‌تعالی وصیته متعلق مسائلی بیاندنصكره وصیتی تبدیل وتغییر ایدن كیمسه‌لری تهدید ایتمك اوزره ﴿ فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَاِنَّمَا اِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾ بیوریور .

[وصیته اعتنا ایتمك لازم اولنجه بركیمسه وصیتی ایشیدوب بیلدكدنصكره اووصیتی تبدیل ایدرسه اوتبدیلك كناهی اونی تبدیل ایدنلر اوزرینه‌در . زیرا ؛ الله تعالی وصیت ایدن كیمسه‌نك وصیت ایتدیكی زمانده سویلدیكی سوزلری ایشیتیر ونیتنی تبدیل ایدنلرك حاللرینی بیلیر .]

یعنی ؛ مؤمنه وصیت لازم اولدیغی جهتله موته حاضر اولان كیمسه وصیت ایدنجه بركیمسه اووصیتی تبدیل ایدوسه وبالی‌تبدیل ایدن كیمسه‌لر اوزرینه‌در وموصی وصیتندن مأجور اولور، ثوابندن محروم اولماز. چونكه ؛ الله‌تعالی آنك وصیتنی ووصیتدن مقصدینی وتبدیل ایدنلرك خیانتلرینی بیلیر وهر كسك عملنه كوره جزاسنی ویرر .

فخر رازینك بیانی وجهله وصیتی تبدیل وتغییر ایده‌جك كیمسه‌لرله مراد ؛ موصی‌له ، شاهد ومیتك ورثه‌سی‌در. چونكه ؛ موصی‌لهك وصیت‌اولنان‌مال ألنده‌اولدیغندن وصیت وجه اوزره مالی صرف ایتمز وارباب حقوقك حقنی وصیت اولندیغی وجهله

تقسیم ایله‌مز . ایشته ؛ بوصورتله شرائطنه رعایت ایتمه‌دیکی جهتله وصیتی تغییر ایدر . شاهده کلنجه ؛ شهادتنی تبدیل ایتمك ویاخود شهادتنی صاقلامق صورتیله وصیتك حکمنی تغییر ایدر. ورنه ایسه ؛ وصیت اولنان مالی موصی‌لهه تسلیم ایتمز ووصیتك انفاذینه مانع اولور وبو وسیله ایله اصحاب حقوقك حقلرینك وصولنه سد چکمك صورتیله تغییر ایدر . بناءً علیه ؛ بونلردن هرکیم هرنه صورتله وصیتك انفاذینه مانع اولورسه کناهکار اولاجغنه بو آیت دلالت ایدر . شو حالده وصیتك احکامنی تغییر ایدنلر مستحق جزادرلر .

بو آیتده وصیتی تبدیل ، قرآنده اولان احکامنی تبدیل معناسنه اولورسه وصیتی تبدیل ایدن کیمسه ایله مراد؛ وصیت ایدنك کندیسی اولمه محتملدر . زیرا ؛ قرآنده بیان اولنان احکامك غیری برصورتده وصیت ایدرسه قرآنك وصیت خصوصنده اولان احکامنی تغییر ایتدیکندن جزایه مستحق اولور .

*
* *

واجب تعالی وصیتی تغییر ایدنلرك کناهکار اولدقلرینی بیاندنصکره وصیتی باطلدن حقه تبدیل ایدنلر اوزرینه کناه اولمادیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفاً اَوْ اِثْماً فَاَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلاَ اِثْمَ عَلَيْهِ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ بیوریور .

[اکر برکیمسه وصیت ایدن کیمسه‌نك حقدن باطله میلندن ویاخود وصیتنده ظلم ایده‌جکندن قورقارق بینلرینی اصلاح ایدرسه اصلاح بین ایچون تبدیل ایدن کیمسه اوزرینه کناه یوقدر . زیرا ؛ الله تعالی وصیتی اصلاح ایدنلری مغفرت وقبول ایدنلره مرحمت ایدر .]

یعنی ؛ وصیتك تبدیلنده بویوك کناه اولونجه موصی‌له ویا وکیللردن برکیمسه وصیت ایدن کیمسه‌نك وصیتی زمانی وصیت اولنان کیمسه‌لردن مستحق اولانلرك بعضیسنه زیاده ویروب بعض آخره غدر ایتمسندن قورقار وقورقوسنه بناءً وصیت اولنان کیمسه‌لرك بینلرینی اصلاح ایتمکله وصیت ایدن کیمسه‌نك وصیتنی ظلمدن عدالته تبدیل ایدرسه

تبدیل ایدن موصی‌له اوزرینه کناه یوقدر. زیرا ؛ الله تعالی قوللرندن صادر اولان خطایی عفو ومغفرت واصلاح بین اوزرینه ثواب ویرمکله مرحمت بیوریجیدر .

فخر رازینك بیانی وجهله آیتده وصیت ایدن کیمسه‌نك ظلمندن قورقان کیمسه موصی‌له اولدیغی کبی موصی‌لهك غیری خارجدن برکیمسه‌ده اولابیلیر. چونکه؛ وصیت ایدن کیمسه‌نك وصیتنده قصداً ویا خطاءً بعض کیمسه‌یه غدر وظلم ایده‌جکنی بیلنجه کرك موصی‌له وکرك باشقه‌سی اووصایی برنهج شرع شریف طریق باطلدن طریق حقه دوندورمك وعدالت اوزره وصیت ایتدیرمك صورتیله اصلاح ایدرسه اصلاحنده کناه یوق ، بلکه ثواب واردر. یاخود وصیت ایدنك وفاتندن صکره وصیتنده خطاسنی بیلن برکیمسه اووصیتی باطلدن حقه وخطادن صوابه تبدیل ایتمك صورتیله اصلاح ایدرسه بو اصلاحده کناه یوق دیمکدر.

خلاصه ؛ وصیت ایدن کیمسه‌نك یاننده بولنان کرك موصی‌له وکرك باشقه‌سی وصیتده حقدن میل ایده‌جکنی ویاخود وصیتی مستحقك غیری‌یه یاپمق صورتیله کناه ایشلیه‌جکنی بیلیر وقورقارسه آنی شریعتك تعریفی اوزره طوغرو یوله سوق ایله وصیت ایدن ایله وصیت اولنانلر بینلرینی تبدیل صورتیله اصلاح ایتمسنده کناهی اولمادیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی انسانك ظاهرینی تهذیبه متعلق بعض احکامنی بیاندنصکره باطننی تطهیره متعلق اولان احکامدن بعض آخری بیان ایتمك اوزره ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر! حرام اولان شیلردن نفسکزی صاقینمق ایچون سزدن اول کچن امتلره اوروج فرض قیلندیغی کبی سزك اوزریکزه دخی اوروج فرض قیلندی .]

یعنی ؛ ای امت محمد ! باطنکزی تصفیه‌یه خادم اولان اوروج طوتمق سزه

فرض اولدی ، نته‌کیم سزدن اول کچن امتلرك جمله‌سنه فرض اولدیغی کبی . بواوروج سببیله سزك حرامدن اتقا کز مأمولدر .

بیضاوینك بیانی وجهله امت اسلامیه اوزرینه اوروجك فرضیتی بوآیتله ثابت اولدیغی کبی دور آدمدن بری جمله انبیا وامتلری اوزرینه اوروجك فرض قیلندیغی وجمیع شرائعده مشروع برعبادت قدیمه اولدیغی‌ده ثابت اولمش وامت محمدیه اوزرینه اوروجك فرضیتنی تأکید واهل ایمانی اوروجه ترغیب ونفوس بشریه‌یی تطمین ایچون اوروجك کچمش امتلره دخی فرض قیلندیغی وچونکه اوروج ؛ نفوس بشر اوزرینه مشقتلی وآغیر بر عبادت اولوب مشقتلی اولان شیئك عموم اوزره واجب اولمسی تطییب قلوبی موجب اولدیغندن جمله انبیانك شریعتلرنده‌ده اوروجك فرض اولندیغی بیان اولنمشدر . آنجق هرشریعتده اوروجك کیفیت وکمیتی باشقه‌باشقه صورتلرده ظهور ایتمش وشریعت اسلامیه‌ده رمضان آینده شفقدن اقشام کونك ایتمسی آره‌سنده کچن مدت ظرفنده ییمکدن وایچمکدن وجماعدن نفسی منع ایتمك صورتیله مشروع قیلنمشدر .

اوروجك مشروعیتنده‌کی حکمت ، نفسی محرماتدن وقایه ایتمك اولدیغنه اشارت ایچون جناب حق آیتك آخرنده (لعلکم تتقون) بیورمشدرکه « اوروجك فرضیتی سزك اتقا کز ایچون » دیمکدر. زیرا اوروج؛ انسانك قوهٔ شهوانیه‌سنی کسر ایتدیکی کبی هوا وهوسنی کوکندن سوکدیکی واعضانك بتون آرزوسنی قالدیردیغی وکناهلردن اجتنابله زهد وتقوایه سبب اولاجغی بیان اولنمشدر . چونکه ؛ بالعموم انسانلرك مساعیسی ؛ **ایکی شیئه منحصردر**. برنجیسی ؛ **ییمك وایچمك آرزوسی**، ایکنجیسی ؛ **قوهٔ شهوانیه‌در**. اوروج بو ایکی آرزویی کسر ایتدیکی جهتله انسانی تقوایه سوق ایده‌جکنده شبهه‌یوقدر . اوروجده معنوی ثواب وکناهدن محفوظ اولمق مثللو برطاقم فائده اولدیغی کبی مادی اولمق اوزره وجود انسانی تصفیه وبعض امراضدن تطهیر دخی فوائدی جمله‌سندندر . زیرا ؛ اوروجده‌کی حمیه‌نك معده‌یی تصحیح ایتدیکی جمله‌نك معلومیدر .

*
* *

واجب تعالی اوروجك فرض اولدیغنی بیاندنصکره اوروجك زمانی واعذار شرعیه اولورسه رخصت شرعیه اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ اَيَّاماً مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ ﴾ بیوریور .

[اوروج فرض اولونجه ای مؤمنلر ! معلوم اولان صاییلی کونلرده اوروج طوتك . فقط سزدن برکیمسه اوروجك زماننده خسته ویا مسافر اولور ، اوروجی طوتمازسه مملکتنده عافیت اوزره بولندیغی برزمانده عذر سببیله اوروج طوتمادیغی کونلرك عددنجه اوروج طوتسون وبورجنی اوده‌سون .]

﴿ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ ﴾

[واوروج طوتمغه طاقتی اولان کیمسه‌لر اوروجی طوتمازلرسه هرکون بدلنده برفقیرك قارنی طویوره‌جق مقداری فدیه ویرر .]

بوآیتك حکمی ابتداء اسلامده جاری ایسه‌ده صکره نسخ اولنمشدر . چونکه بیضاوینك بیانی وجهله ابتداء اسلامده هنوز اوروجله الفت اولمادیغندن رمضان آینده اوروج طوتمغه قدرتی اولان برکیمسه اوروج طوتمقله اوروجی ییوب بدلنده بر فطره قیمتی فدیه ویرمك بیننده مخیر قیلنمشدی . صکره‌لری اوروجله الفت حاصل اولونجه اوروجه طاقتی اولان کیمسه‌نك هرحالده اوروج طوتمسی تعین ایتدی وفدیه ویرمك فسخ اولندی . بناءً علیه؛ اوروجه قدرتی اولان کیمسه‌نك اوروجی ییمسی جائز دکلدر . اکر بلاعذر اوروجی بوزارسه کفارت لازمکلور ویاخود اوروجه نیت ایتمکسزین برسببه مبنی اوروج طوتمازسه قضا ایتمك لازمدر ، فدیه ویرمك جائز دکلدر . ویاخود آیتده (لا) لفظی مقدردر . بناءً علیه (یطیقون) (لایطیقون) معناسنه‌در . شوحالده **معنای آیت** : [اوروج طوتمغه طاقتی اولمیانلر برکون اوروج مقابلنده برفطره بدلی ویرر] دیمکدر ، که بومعنایه نظراً آیتده نسخ یوقدر .

﴿ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْراً فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ ﴾

[اکر برکیمسه فدیه ویرمك جائز اولان یرده فدیه‌ده برفطره بدلندن دها زیاده ویررسه اوزیاده کندیسی ایچون خیرلیدر .] زیرا؛ بورجنی ویردکدنصکره اوبورجندن زیاده‌سنی نافله‌اولارق فقیره احسان ایتدیکندن البته زیاده ثوابه نائل اولمسی آنك ایچون خیردر.

﴿ وَاَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾

[اکرسز اوروجده اولان فائده ومنفعتی بیلیرسه‌کز اوروجك افطارینه مساعده اولنان یرلرده دخی اوروج طوتمق سزك ایچون خیرلیدر.] زیرا ؛ قضایه قالدیغنده مسامحه اولمق وقضا ایدلمه‌مك احتماله بناءً هرکسله برابر زماننده ادا ایتمك ذمتی تبرئه اولدیغی جهتله قضایه براقمقدن البته خیرلیدر .

یعنی؛ مسافر اولان برکیمسه ایچون مسافرتی سببیله مسافر اولدیغی مدت اوروج طوتمامغه رخصت شرعیه وار ایسه‌ده مسافر اولدیغی حالده رخصت شرعیه ایله عمل ایدوب افطار ایتمکدن اوروجی طوتمسی خیرلیدر .

بو آیتده ایام معدوده ایله مراد ؛ رمضانه آیدر . کرچه ابتداء اسلامده هر آیده اوچ کون ویوم عاشوراده اوروج فرض اولمش ایسه‌ده اخیراً رمضانده اوروجك فرض اولمسیله نسخ اولندیغندن بوراده ایام معدوده ایله مراد؛ رمضان در وایام معدوده ایله مرادك رمضان اولدیغی بو آیتدنصکره‌کی آیت تفسیر ایتمشدر. شهر رمضانده اوروجه مانع اولاجق خسته‌لق ویاخود اون سکز ساعت مسافه‌یه مسافرت کبی عذر شرعی بولنورسه اوروجی یمکه رخصت شرعیه واردر . ایشته بورخصتدن استفاده ایده‌رك هرقاچ کون اوروجی طوتمامش ایسه خسته‌لغندن کسب عافیت ویاخود مسافرتدن عودت ایدنجه کوننه برکون قضا ایدر . زیرا؛ فرض عین اولدیغندن رخصتله تماماً ساقط اولماز ، قضاسی لازمدر.

خلاصه ؛ فرض اولان اوروجك صاییلی کونلردن عبارت اولدیغی ورمضانده خسته‌لق ومسافرت کبی اعذار شرعیه‌سی اولان کیمسه ایچون اوعذرك زوالنه‌قدر اوروج طوتمامغه

مساعدهٔ شرعیه بولوندیغی وفقط اعذار شرعیه زائل اولونجه عین کونلرك اوروجنی قضا ایتمك واجب اولدیغی واوروجه طاقتی اولمایان کیمسه‌لرك برکون اوروجه مقابل برفطره بدلی ویرمکله بورجندن قورتولاجغی و ویرمش اولدیغی فدیه‌ده زیاده ویررسه کندی ایچون خیرلی اولاجغی ورخصت شرعیه اولان یرده ممکن اولورسه اوروج طوتمق قضایه قویمقدن دها خیرلی اولاجغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب‌تعالی اوروجك ایام معدوده‌ده یعنی صاییلی کونلرده فرض اولدیغنی بیاندنصکره ایام معدوده‌یی بیان وتفسیر ایتمك اوزره ﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِى اُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِ ﴾ بیوردیور .

[ایام معدوداتده واجب اولان اوروج شول رمضان آینك اوروجیدرکه‌اورمضانده ناسه هدایت وطوغرو یوله سوق ایدیجی و حقله باطل بینی تفریق ایتدیکی کبی حقه ایصال ایدیجی آچیق دلیللر اولدیغی حالده طرف الهیدن قرآن انزال اولندی .]

یعنی ؛ اوروج واجب اولان کونلر رمضان آینك کونلریدر و رمضان آینده ناسی هدایتده قیلان و آچیق دلیللر اوزرینه مشتمل اولان قرآن لوح محفوظدن سماء دنیایه نازل اولمش وآندنصکره اقتضا ایتدکجه سماء دنیادن یکرمی اوچ سنه ظرفنده بر یوزینه ونزم پیغمبریمزه انزال اولنمش ورسول‌الله صلی الله علیه وسلم ده امتنه تبلیغ ایتمشدر .

بیضاوینك بیانی‌وجهله رسول‌اللهك « رمضانك برنجی کیجه‌سی ابراهیم علیه‌السلامك صحفلری‌وآلتنجی کیجه‌سی تورات واون‌اوچنجی کیجه‌سی انجیل ویکرمی‌دردنجی کیجه‌سی قرآن لوح محفوظدن سماء دنیایه نازل اولدی » بیوردیغی مرویدر .

عموم‌قوللرك دنیوی‌واخروی سعادت وسلامتلرینه کافی‌اولان وطوغرو یوله‌ایصال‌ایدن قرآنك رمضانده نازل اولمسی رمضان آینك دیکر آیلردن افضل اولدیغنه دلالت ایدر . زیرا؛ کونلرك وآیلرك دیکرلرندن افضل اولمسی‌اوکونك وآیك دیکرلرنده اولمیان برشرفی

احراز ایتمسیله اولدیغندن رمضان آیی ، ایکی جهتله شرفی حائزدر : برنجیسی ؛ **افضل عبادت وارقانه دینده اولان اوروجك او آیده فرض اولمسی** ، ایکنجیسی ؛ **قرآن کبی برکتاب مبینك کندیسنده نازل اولمسیدر** .

بو آیتده ذکر اولنان ایکی هدایتدن برنجیسی ؛ **اصول اعتقادیه** عائد اولوب ایکنجیسی ؛ **فروع اعماله** عائداولدیغندن تکراریوقدر. چونکه؛هدایتلرك مرجعلری باشقه باشقه‌در . یاخود اولکی هدایت ؛ ناسی اجمالاً **طوغرو یوله هدایتده قیلمق** و ایکنجی هدایت ؛ **تفصیل اوزره ناسی طریق مستقیمه دعوت ایتمك** معناسنه اولدیغندن تکرار یوقدر .

خلاصه ؛ اوروجك فرض اولدیغی ایام معدوده رمضان آیی اولوب رمضان آینده‌ده قرآنك لوح محفوظدن سماء دنیایه نازل اولدیغی وقرآن ، ناسی اصول اعتقادیه وفروع اعماله ارشاد ایتدیکی وحقله باطل بینی تفریق ایدر دلیللر اوزرینه مشتمل بولندیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی ایام معدوده‌نك شهر رمضان اولدیغنی بیاندنصکره شهر رمضانه حاضر اولان کیمسه‌نك وظیفه‌سنی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضاً اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ ﴾ بیوریور .

[سزدن بریکز رمضان آینده برحیات اولارق حاضربولونورسه همان او آیده اوروج طوتسون ، اما او آیه حاضراولان کیمسه خسته اولور ویاخود مسافرتده بولنورده رخصت شرعیه اوزرینه اوروج طوتمازسه رمضاندن باشقه کونلرده یمش اولدیغی کونلرك اوروجنی قضا ایتسون .] زیرا؛ رمضان آینده اوروج فرض عین اولدیغندن ترکی جائز دکلدر .

اکر برعذر شرعی‌یه بناءً ترك ایتمش ایسه حال صحت واقامتنده کونه کون قضاسی دخی فرض عیندر .

﴿ يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ ﴾

[زیرا ؛ الله تعالی خسته اولدیغکز ومسافرتده بولندیغکز کونلرده سزه اوروجی طوتمامغه مساعده ایتمکله قولایلق مراد ایدر وخسته‌لغکز ومسافرتکزده اوروجه مجبور ایتمکله سزه کوجلك مراد ایتمز .]

یعنی ؛ رمضان آینده سائر آیلرده اولمیان شرف وفضیلت اولونجه اوفضیلتدن استفاده ایتمك اوزره او آیه حاضر اولان کیمسه درحال اوروج طوتسون، که اوفضیلتدن کندینی محروم براقماسون . اما خسته‌لق ومسافرت کبی برعذری بولنورسه او آیده فرض اولان اوروجی اوعذرك زائل اولدیغی کونلره ترك ایلسون. اوعذر زائل اولدیغنده ، مانع زائل اولونجه ممنوع عودت ایدر ، قاعده‌سنه توفیقاً بورجنی قضا ایتسون . زیرا ؛ عذر شرعی ایله برابر سزی اوروجه مجبور ایتمکله الله تعالی سزه کوجلك مراد ایتمز ، بلکه اوعذرك زوالنه قدر مساعده ایتمکله قولایلق مراد ایدر .

بو آیتده شهرله مراد؛ بوندن اول ذکر اولنان **شهر رمضان**‌در . شهره حاضر اولمق ایله مراد ؛ **رمضانه آینك جزئنه حاضر اولمقدر** . بوندن اولکی آیتده خسته ، مسافر ، مقیم وصحیح اولان کیمسه‌لرك اوروج طوتمقله فدیه ویرمك بیننده مخیر اولدقلری بیان اولنمشدی . بوآیت ایسه خسته ویامسافر اولمیان کیمسه‌نك البته اوروج طوتمسی واجب اولدیغنی بیانله آنلر حقنده فدیه‌یی نسخ ایدنجه مسافرلر وخسته اولان کیمسه‌لرحقنده دخی مساعدۀ شرعیه‌نك نسخ اولندیغی ظن اولنمامسی ایچون مسافرله مریضك رخصتلری تکرار ذکر اولنمشدر . شوحالده صاغلام اولوب مسافر اولمیان کیمسه‌نك اوروجی افطارینه مساعده یوقدر . بناءً علیه ؛ کتب فقهیه‌ده بیان اولندیغی وجهله برکیمسه رمضان شریفده معذرت مشروعه‌سی اولمقسزین علناً اوروجی یرسه آداب

اسلامیه‌یی اخلال ایتدیكندن تعزیر شرعی‌یه مستحق اولور . زیرا ؛ عن قصدٍ وعذر شرعی اولمقسزین اوروجی ییدیكندن دولایی كفارت لازم كلدیكی كبی صورت علنیه‌ده افساد ایتدیكندن اوكونه لازم اولان حرمتی‌ده اخلال ایتدیكی ایچون حاكم الشرع طرفندن تعزیر اولنمغه لایقدر . چونكه ؛ انسانلر ایچون منسوب اولدیغی جماعتك آدابنه وعنعناتنه رعایتله اوجماعتك آهنك وانتظامنه خلل كتیرمه‌مك لازمدر . زیرا ؛ اوقوم ایچون مرعی اولان احكامه وقانونه رعایت ایتمه‌مك آنلرك حسیاتی رنجیده ایتمكله انتظامنی خللدار ایتمكدر .

*
* *

واجب تعالی شهر رمضانه حاضر اولان كیمسه‌یه اوروج طوتمق واجب اولدیغی ومسافر ومریض اولان كیمسه‌لره مساعده ایتمكله قوللرینه قولایلق مراد ایدوب كوجلك مراد ایتمه‌دیكنی بیاندنصكره بو احكامك هربرینك سببنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَاهَدٰيكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ بیوریور .

[خسته‌لق ومسافرت كبی اعذار مشروعه‌كزه بناءً افطار ایتمش اولدیغكز كونلرك عددینی اكمال ایتمكلككز ایچون فرض عین اولان اوروجك قضاسیله وعدد ایامه رعایتله امر اولندیكز ومضطر اولدیغكز زمانده اوروجی ترك ایتمكلككزه مساعدۂ شرعیه‌یه وسزی هدایتده قیلان الله تعالی‌یه تعظیم وتكبیر ایتمك ایچون ضرورت زماننده ترك ایتمك وصكره قضا ایتمكله امر اولندیكز ومأمول كه سز شكر ایدرسكز . زیرا ؛ بونعمتلره شكركز واجبدر .]

چونكه ؛ سزك شكر ایتمكلككز ایچون سهولت كوستردی ومضطر زمانكزده رخصت ویردی . بناءً علیه ؛ عذرشرعی سببیله نقصان قالان كونلری قضا ایتمكله مأموراولدیغكز ایچون شكری یرینه كتیرمكز لازمدر . زیرا ؛ مضایقه زماننده اوروجك وقت آخره تأخیرینه مساعده ، انسان ایچون پك بویوك نعمت اولدیغندن اونعمتك شكرینی ادا ایتمك البته واجبدر .

فخر رازینك بیانی وجهله بوآیتده عدتی اكمال ایتمك ایله مراد ، **اوروجله رمضانك عددنی اكمال ایتمك** در . تكبیرله مراد ؛ **اوروج عقیبنده اداسی لازم اولان بایرام نمازینك تكبیرلری** در . واجب تعالی‌نك هدایتده قیلدیغی شی ایله مراد ؛ **رمضانده اوروجله عبادت** در. اوروجه واجب تعالی موفق قیلدیغندطولایی تكبیر ایله حمد وثنا ایتمكدر. چونكه اوروج ؛ بدنه نافع وقوۀ شهوانیه‌یی كسرایدر برعبادت اولدیغندن منفعتی قوللره عائد اولدیغی جهتله اونعمتك شكرینی ادا ایتمك واجبدر .

بیضاوینك بیانی وجهله بوآیتده اولان اوچ جمله ؛ **آیت سابقده اولان اوچ حكمه عائددر**. برنجی حكم ؛ **رمضانده اوروجك فرض اولمسی** در . بوكانظراً **معنای نظم** :[رمضانده اوروج فرض اولدی عدد ایامنی اوروجله اكمال ایتمكلككز ایچون] دیمكدر. ایكنجی حكم ؛ **خسته ومسافرلره سهولت كوسترمك** در . بوكا نظراً **معنای نظم** : [عذر شرعی اولانلره اوروجی وقت آخره تأخیرله سهولت كوسترلمشدر . سزك تكبیرله اللهه تعظیم ایتمكلككز ایچون] دیمكدر . اوچنجی حكم ؛ **بونلرك جملسی انسانلر ایچون نعمت اولمسی** در . بوكا نظراً **معنای نظم** : [شو نعمتلرسزه احسان اولندی شكر ایتمكلككز ایچون] دیمكدر .

*
* *

واجب تعالی شكر وتكبیرله امردن صوكره لطف الٰهیسیله قوللرینه قریب اولوب ذكرلرنی ایشیتیر اولدیغنی بیان ودعانك اولنده ذاتنی مدح وثنا لازم اولدیغنه اشارت ایچون تكبیرله امر عقیبنده دعا ایدنلرك دعالرینی قبول ایده‌جكنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذَا سَاَلَكَ عِبَادِى عَنِّى فَاِنِّى قَرِيبٌ اُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِى وَلْيُؤْمِنُوا بِى لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴾ بیوریور .

[ای رسول اکرم ! بنم قوللرم بندن سکا ربمز اوزاقمیدر ، یقینمیدر ؟ دیه‌رك سؤال ایتدکلرنده سن آنلره جواب ویرکه بنم علمم آنلره پك یقیندر . بکا دعا ایدن کیمسه‌نك دعاسنی بن قبول ایدرم ، دعا ایتدیکنده . حال بویله اولونجه بندن دعالرینك قبولنی ایسته‌سونلر وبکا ایمان ایتسونلر . مأمولکه آنلر ایمانلری ودعالری سببیله دوغرو یوله واصل اولور وارشاد اولنورلر .]

فخر رازی ، قاضی وخازنك بیانلرینه نظراً آیتك سبب نزولی ؛ اصحابدن بعض کیمسه‌لرك « یارسول الله ! ربمز بزه یقین ایسه کیزلی دعا ایده‌لم واکر اوزاق ایسه بویوك صدا ایله چاغیره‌لم » دیملری اوزرینه نازل اولدیغی مرویدر .

یاخود یهودیلر « یامحمد ! صلی الله علیه وسلم سن بر ایله کوك آره‌سنی پك اوزاق خبر ویریورسك ربمز دعامزی نصل ایشیدیر ؟ » دیملری اوزرینه آیتك نازل اولدیغی مرویدر . بو سبب نزوللره نظراً معنای آیت : [ای رسولم ! بنم قوللرم سکا بنم اوصافمدن سؤال ایدوب «ربمزك لطفی بزه یقینمی ، دعامزی کیزلی کندی نفسمزده‌می یاپالم ؟ یوقسه اوزاقده‌می ، دعامزی یوکسك صدا ایله‌می یاپه‌لم؟» دیدکلرنده سن آنلره بنم طرفمدن جواب ویر « بن آنلرك کیزلی دعالرینی ایشیتیرم . زیرا ؛ بنم علمم آنلره پك یقیندر. بناءً علیه ؛ آنلرك ایشلرینی بیلیر، سوزلرینی ایشیتیر وحاللرینه مطلع اولدیغمدن دعا ایدن کیمسه‌نك دعاسی اخلاص اوزره اولورسه اجابت ایدرم . شوحالده آنلر بندن اجابت طلب ایتسونلر بن ده آنلره اجابت ایدرم وسنك واسطه‌ك ایله آنلری ایمانه دعوت ایتدیکمده درحال ایمان ایتسونلر . زیرا ؛ بن آنلرك دعالرینه اجابت ایدنجه آنلرك ده بنم دعوتمه اجابت وامرمه اطاعت ایتملری واجبدر وآنلر اجابت ایدنجه دوغرو یولی بولملری مأمولدر » .]

بیضاوینك بیانی وجهله واجب تعالی‌نك قربیتی بیان ؛ قوللرینك حاللرینه کمالیله عالم اولدیغنی تمثیلدر . زیرا ؛ واجب تعالی‌نك ذاتنه نسبتله مسافه معناسنجه یقینلق واوزاقلق محالدر . چونکه ؛ واجب تعالی مکاندن ومسافه‌دن منزهدر .

فخر رازینك بیانی وجهله بوسؤال ؛ واجب تعالی‌نك ذاتنده اولدیغنه نظراً سؤالی

توجیه شویله‌در: [الله تعالی بزه یقینمیدر، اوزاقمیدر؟] و صفاتنده سؤال اولندیغنه نظراً: [ربمز بزم دعامزی ایشیتیرمی ، یوقسه ایشیتمزمی ؟] وافعالنده سؤال اولندیغنه نظراً: [ربمز بزم دعامزی قبول ایدر ایسته‌دیکمزی ویریرمی ، یوقسه قبول ایتمزمی ؟] دیمکدر .

دعانك قبولی اوج شیئه متوقفدر : برنجیسی ؛ قضایه موافق اولمه ، ایکنجیسی؛ اوکیمسه حقنده دعانك قبولی خیر اولمه ، اوچنجیسی ؛ ایسته‌نیلن شی محال اولمامقدر.
دعانك قبولنده آدابنه وشرائطنه رعایت ایتمك لازمدر. بوشرائطك جمله‌سی بولونارق دعا اولندیغنده قبول اولنمق جهتی غالب ایسه‌ده قبولی، مشیت الهیه‌یه معلق اولوب قطعی دکلدر. کرچه جناب حق بوآیتده وامثالنده دعایه اجابت ایده‌جکنی مطلق ذکر ایتمش ایسه‌ده دیکر آیتلرده دعانك قبولنی مشیته تعلیق ایتمش اولمقله الله تعالی اوزرینه قبول واجب دکلدر. بناءً علیه؛ ایسترسه قبول ایدر ایسترسه قبول ایتمز. مع‌مافیه دعا ایتمك، عین عبادتدر وآخرتده ثواب واردر وقبولی ، آنی اولمادیغندن ایسته‌نیلن شیئك برآز مدت صکره ویرلمسی مأمول اولدیغی کبی دعاسی مقداری اوکیمسه‌نك اوزرندن برشرك دفعنه سبب اولمق ویاخود بیلمه‌دیکی برجهتدن دعاسنك اثری حاصل اولمق احتمالنه بناءً هیچ بردعایه قبول اولنمدی نظریله باقیلاماز. زیرا؛ انسان ایسته‌دیکی شیئك حاصل اولوب اولمامسنده نه‌کبی حکمتلر واردر بیله‌مز. الله تعالی اجابتی ، استمراره دلالت ایدن مضارع صیغه‌سیله بیان بیوردی‌که برزمانله مقید دکلدر ودرحال قبول ایدرم بیورمامشدر .

آیتك سبب نزولنه نظراً دعانك کیزلی اولمسی افضل اولدیغنه آیت دلالت ایدر. کرچه دعانك کیزلی وآشکار اولمسی مشروع ایسه‌ده جناب حقك علمی هرشیئی محیط اولدیغندن وکیزلی دعاده اخلاص زیاده بولوندیغندن دعانك کیزلی اولمسی افضلدر .

خلاصه ؛ واجب تعالی‌نك اوصافندن سؤال ایتمك جائز اولدیغی والله تعالی‌نك علمی قوللرینه غایت یقین ودعا ایدن کیمسه‌نك دعاسنه اجابت بیوره‌جغی ودعا ایدن کیمسه‌نك

الله تعالی‌نك اجابتنی ایسته‌مسی واجب وجناب حقه اخلاصله ایمان ایتمك لازم اولدیغی وایمانك ارشاد اولنملرینه سبب اولاجغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی بایرام تکبیری عقیبنده دعا ایدرسه دعانك قبول اولوناجغنی بیاندنصکره اوروج طوتان کیمسه‌نك رمضان کیجه‌لرنده زوجه‌سیله معاملهٔ زوجیه‌ده بولنمسی جائز اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ اُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ اِلٰى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَاَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ اَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ ﴾ بیوریور .

[اوروج کیجه‌لری زوجه‌لریکزه جماع ایتمك سزك ایچون حلال قیلندی . زیرا ؛ آنلر سزه ، سزك اوزریکزده اولان لباسکز منزله‌سنده‌درلر . سزده آنلره اوزرلرنده اولان لباسلری منزله‌سنده‌سکز والله تعالی بیلدی‌که سز نفسکزه خیانت ایدییورسکز . چونکه ؛ عذابه وسیله اولاجق شیلری اختیار ایدییورسکز . سز کناهلریکزه توبه ایدنجه الله تعالی سزك اوزریکزه توبه‌کزی قبول ایدر وکناهلریکزی عفو ایدر .]

فخررازی ، قاضی وخازنك بیانلری وجهله ابتداء اسلامده افطار ایدنجه اویقویه یاتمازدن ویاتسو نمازینی قیلمازدن اول ییمك ، ایچمك وجماع ایتمك حلال فقط نماز واویقودنصکره ایرتسی کیجه‌یه قدر بونلر حرام ایدی . برکیجه حضرت عمر یاتسو نمازینی قیلنجه حرمنه یقین اولور ، غسل ایدر ولکن واقع اولان قصورینه ندامت ایده‌رك حضور رسالته کلیر وقعه‌یی حکایه ایله الله تعالی‌دن توبه‌سنك قبولنی استرحام ایلمسی اوزرینه رسول‌الله « یا عمر ! بوخطا سکا لایق دکلدر » بیورنجه حضور رسالتده بولنان اصحابدن بعضیلری عین خطانك کندیلرنده‌ده واقع اولدیغنی بیان ایتملری اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر . ایشته بو آیتله جناب حق بوتون کیجه زوجه‌سیله انتفاعك ومعاملهٔ زوجیه‌نك حلال اولدیغنی وتوبه ایدنلرك توبه‌لرینك قبولنی وکناهلرینك عفوینی بیانله قوللرینی مسرور

ایتمشدر . لیلهٔ صیام ایله مراد ؛ رمضانه کیجه‌لری‌در . زوجله زوجه‌نك بربرلرینه شدت احتیاجلرینه اشارت ایچون زوجله زوجه‌نك هربری آخرك لباسی منزله‌سنده اولدیغی بیان اولنمشدر . چونکه ؛ انسان البسه‌سز صبر ایده‌مدیکی کبی بونلردن هربری آخرك افتراقنه صبر ایده‌مزلر ورمضان کیجه‌لری حلال اولمسنك سببی‌ده شدت احتیاج اولدیغنه اشارت اولنمشدر .

واجب تعالی‌نك بو آیتده اوروج کیجه‌لرنده جماعك حلال اولدیغی بیان ایتمسی ، ابتداء اسلامده یاتسو نمازندن صکره حرام اولدیغنه دلالت ایدر . زیرا ؛ ابتداء اسلامده حلال اولسه ایدی تکرار حلال اولدیغی بیانده برفائده اولمادیغی کبی جناب حق‌ده جماع ایدنلره «نفسکزه خیانتلك ایدییورسکز» بیورماز وتوبه‌یه وعفوه احتیاج اولمازدی. آیتده (رفث) چیرکین معناسنه جماعدن کنایه در . بناءً علیه ؛ مباح اولمازدن اول ایشله‌دکاری شیئك چیرکین اولدیغنه اشارت ایچون جماعدن (رفث) ایله تعبیر اولنمشدر. وجماعك حلال اولمسی کیجه‌نك هرجزئنه شامل اولدیغنه اشارت ایچون کیجه‌نك کافه‌سنه دلالت ایدن (لیلة) کلمه‌سی وارد اولمشدر .

خلاصه ؛ رمضان کیجه‌لرنده هرشخصك کندی حرمنه یقین اولمسی حلال اولدیغنه وزوجله زوجه‌دن هربری دیکرینه احتیاجلرینی دفع ایتمکده البسه مقامنده اولدقلرینه وواقع اولان کناهی الله تعالی‌نك بیلدیکنه وکناهنه توبه ایدنك توبه‌سنی قبول وتوبه‌سببیله کناهلری عفو ایده‌جکنه بو آیت دلالت ایدر .

*
* *

واجب تعالی ؛ رمضان کیجه‌لرنده جماعك حلال اولدیغی بیاندنصکره جماعه‌مباشرتك مباح اولدیغی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَالْئٰنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ ﴾ بیوریور .

[رمضان کیجه‌سی جماعك حرمتی نسخ اولنوب حلال اولونجه ، سز زوجه‌لریکزه مباشرت

ایدك وشیمدی بشره‌لریكزی بربریكز. یاپیشدیرك . زیرا ؛ سزك ایچون جماعه رخصت ویرلمشدر . بناءً علیه؛ ایسته‌دیككز كیجه‌نك ایسته‌دیككز ساعتنده زوجه‌كزه یقین اولا. بیلیرسكز والله تعالی سزك ایچون یازمش اولدیغی چوجغی جماع سببیله ایسته‌یك .] چونكه جماعك مشروعیتندن مقصد ؛ چوجق طلب ایتمك ونسل انسانی وقت مرهوننه قدر ابقا ایتمكدر، یوقسه مجرد شهوات حیوانیه‌یی قضا ایتمك دكلدر .

جماعده زوجله زوجه‌نك دریلری بربرینه ملاصق اولاجغندن جماعدن مباشرتله تعبیر اولونمشدر. اللهك یازدیغی شی ایله مراد ؛ چوجوق در . زیرا نكاحك مشروعیتی ؛ نوع انسانك بقاسی وعالمك معمور اولمسیدر . بناءً علیه؛ واجب تعالی جماعك مباح اولدیغی بیاندنصكره جماعدن مقصد اولان ولدی ایسته‌مكی قوللرینه امر وتوصیه بیورمشدر .

*
* *

واجب تعالی رمضان كیجه‌سی معامله‌ٔ زوجیه‌نك حلال اولدیغی بیاندنصكره ییمك وایچمك دخی حلال اولدیغی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْاَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْاَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ اَتِمُّوا الصِّيَامَ اِلَى الَّيْلِ ﴾ بیوریبور .

[سز ییك وایچك ؛ سزك ایچون صباحلین ایپلك مثابه‌سنده اولان بیاضلقله سیاهلق بربرندن آیریلوب تظاهر ایدنجه‌یه قدر. صكره اوروجكزی ایرتسی كیجه‌یه قدر اتمام ایدك.]

یعنی ؛ رمضان كیجه‌سی سزك ایچون زوجه‌لریكزه یقین اولمق جائز ومباشرته مأذون اولدیغكز كبی ییمك وایچمكده مأذونسكز. حتی سزك ایچون صباحلین افق سماده اوزانمش ایپلك مثابه‌سنده اولان سیاهلقله فجر صادق دنیلن بیاضلغك آره‌لرنده اولان شبهه زائل اولوب بربرندن آیریلنجه‌یه قدر ییمك وایچمك وجماع ایتمك كیجه‌نك هر جزئنده مباحدر . آنجق شفق ظهور ایدوب تبین ایدنجه ایرتسی كیجه‌یه قدر اوروجكزی اتمام ایدك ، كه اوروجه مانع برشیله افساد ونقصان یاپمیه‌سكز .

فخر رازی وقاضینك بیانلری وجهله آیتده خیط ابیض ایله مراد؛ صباحك اولنده بولنان بیاضلقدر كه اوكا **فجر صادق** دینور. خیط اسودله مراد؛ كیجه‌نك آخرنده شفق برندن ظهور ایده‌رك بیاض كبی كورونوب صكره سیاهلانان قاراكلقدر كه اوكا **فجر كاذب** دینور. چونكه ؛ اصحابدن (عدی بن حاتم) بو آیت نازل اولنجه یاصدیغنك آلتنه بیاض وسیاه ایكی ایپلك قویوب سحوری ، سیاهی بیاضدن فرق اولنجه‌یه قدر تأخیر ایتدیكنی حضور رسالتده حكایه ایدنجه رسول اللهك كولوب « سن اكلی قفالیسك. آیتده‌كی خیط ایله مراد ؛ كیجه‌نك قاراكلنی وبیاضلغیدر » بیوردیغی مرویدر .

كیجه‌ده اكل وشرب وجماعك مباح اولمسی شفقك طلوعنه قدر امتداد ایتدیكنه اشارت ایچون حكمك نهایتنه دلالت ایدن ﴿حتی﴾ لفظی وارد اولمشدر. بناءً علیه؛ كیجه‌لین جماع ایدن بر كیمسه جنب اولارق صباح اولسه صباح وقتی غسل ایدر اوروجنه بر ضرر اولمادیغی كبی غسلك صباحه تأخیرندن كناهكار ده اولماز .

*
* *

واجب تعالی اوروجله امر ایدوب اوروجلی اولان كیمسه‌نك احوالنی بیاندنصكره معتكف اولان كیمسه‌نك احوالنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَاَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِى الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴾ بیوریبور .

[سز مسجدلرده معتكف اولدیغكز حالده زوجه‌لریكزه كیجه دخی یقین اولمایك. ایشته شو بیان اولنان احكام ؛ اللهك حدلری وثغورلری وقوللرینی اصلاح ایچون قویمش اولدیغی قانونلریدر، او حدوده یقین اولمایك كه باطله تجاوز ایتمیه‌سكز. ایشته شو احكامی بیان ایتدیكی كبی الله تعالی ناسك منفعتنه دلالت ایدن آیتلری بیان ایدر كه آنلر محرماتدن اجتناب ایتسونلر وآخرتده بزه احكام كلمه‌دیكندن بز بیلمه‌دك دیمه‌سونلر] .

یعنی ؛ سزك ایچون رمضان کیجه‌لری حرملریکزله برلشمه‌کز جائزدر . آنجق معتکف اولورسه‌کز حال اعتکافده سزك ایچون معاملهٔ زوجیه صورتیله برلشمك اولاماز وشو بیان اولنان احکام ؛ اللهك قوللری ایچون وضع ایتمش اولدیغی قانونلریدر . حال بویله اولنجه، حقله باطل آره‌سنه قونمش اولان حدوده قریب اولمایك که باطله تجاوز ایتمیه‌سکز. ایشته شو بیان اولنان احکام کبی الله تعالی قوللرینك حرام اولان شیلردن اجتناب ایتملری ایچون ناسه احکامه دلالت ایدن آیتلرینی بیان ایدر .

بیضاوینك بیانی وجهله اعتکاف ؛ **عبادت قصدیله بر مسجدده دورمق**در . اعتکاف آنجق مسجدده اولوب مسجدك غیریده اولمادیغنه وجماعتله نماز قیلنان هر مسجدده جائز اولدیغنه آیت دلالت ایدر . ابتداء اسلامده بر کیمسه حال اعتکافده ایکن مسجددن خانه‌سنه کیدر زوجه‌سیله برله‌شیر تکرار مسجده کلیردی . صکره بو حال شو آیتله نهی اولندیغندن اعتکاف ایچنده جماع حرام واعتکافی افساد ایدر اولدی . زیرا ؛ عبادت ایچنده نهی اولنان بر فعلی او عبادت ایچنده ایشلمك اونی افساد ایدر . کرچه عبادته منافی اولان افعالدن کراهت کبی افساد ایتمه‌ین دخی اولورسه‌ده اعتکاف ایچنده جماع ، اعتکافی افساد ایدن افعالدندر .

حدود ایله مراد ؛ **حرام وحلاله دلالت ایدن احکام**در . احکامه یقین اولمایك دیمك ؛ **احکامی تجاوز ایتمیك** دیمكدر. امام اعظم عندنده اعتکاف؛ امامی ومؤذنی دواملی جامعده اولوب هر مسجدده اولمادیغی کبی بر کوندن آز بر مدتده دخی اعتکاف اولامقله برابر اوروجلی اولمقده شرطدر .

خلاصه ؛ مسجدلرده معتکف اولان کیمسه‌لره حال اعتکافده جماعك حرام اولدیغی وبوکبی احکام الٰهیه اللهك حدودلری اولوب قوللرینی اصلاح ایچون وضع اولندیغی وحدودلر حرام ایله حلالی بیان ایتدکلرندن آنلری تجاوز ایتمك جائز اولمادیغی وحرام

اولان شیلردن قوللر کندیلرینی محافظه ایتسونلر ایچون الله تعالی آیتلرینی بیان ایتدیکی بوآیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

⁂

واجب تعالی نهار رمضانده انسانلرك کندیماللرینی ییملری حرام اولدیغی بیاندن صکره هر زمان غیرك مالنی اکل ایتمك‌ده حرام اولدیغی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ بیوریور .

[بینکزده بربریکزك مالکزی باطل یعنی حرام اولارق ییمه‌یك وناسك اموالندن بر مقدارینی ییمك ایچون مالکزك بر مقدارینی حاکملره ویرمه‌یك که بیلدیککز حالده کناه اولارق آخرك مالنی ییمه‌یه‌کز .]

یعنی ؛ سزك حالکزی اصلاح ایچون طرف الٰهیدن وضع اولنان احکام جمله‌سندندرکه سزدن هر بریکز سرقت ، غصب ، ربا ورشوت کبی باطل صورتده آخرك مالنی ییمه‌یك واموال ناسدن بر پارچه‌سنی حاکملره ویره‌جك افترادە بولنوبده کناه اولدیغنی بیلدیککز حالده ناسك مالندن بر مقدارینی حاکملره ویرمك وکندیکز ییمك ایچون حکومته مراجعت ایدوب محکمه‌لرده دولاشمایك . زیرا ؛ فضولی اولارق صاحبنك اذنی اولمقسزین غیرك مالنی ییمك حرام اولدیغی کبی حاکملره ویرمك‌ده حرامدر .

فخر رازینك بیانی وجهله مالدن مقصد اصلی اکل اولدیغندن باطل اولارق اکلدن نهی اولمشدر ، یوقسه سائر تصرفات وانتفاع دخی حرامدر . مثلا البسه ایسه کیمك وآت ایسه بینمك ودوه ایسه یوك یوکلتمك حرامدر .

(وتدلوا) (ولا تدلوا) معناسیله **بر شیئی آتمق وبر محله قویمق**در . بو مقامده ؛ **باطل اولارق اموالی حاکملره ویرمیك** دیمكدر . حاکملره اموال ناسی باطل اولارق

ویرمك نصل اولور ؟ مثلا : یدنده بولنان اماتی انکارله محکمه‌یه مراجعت اولندیغنده نصفنی کندی ییمك ایچون نصف آخرنی حاکمه رشوت ویرمك ویتیمك مالنی انکار ایله بر مقدارنی حاکمه ویرمك ویاخود پاره آلارق یالان یره شهادت ایدوب غیرك حقنی حضور حاکمده ابطال ایتمك صورتلریله واقع اولور . والحاصل کندینك حقسز اولدیغنی بیلدیکی حالده ایشی دعوایه دوشوروب حاکمه رشوت ویرمکله حقسزلنی حقلی کوسترمك حرام اولدیغی کبی بوصورتله آلدیغی مال دخی حرامدر .

باطل اولارق اکل ایتمك تفسیر خازنده بیان اولندیغنه نظراً **درت صورتده** اولور :

برنجیسی ؛ **سرقت ، غصب ، نهب ، غارات ، ظلم ، تعدی** صورتلریدر .

ایکنجیسی ؛ **قمار ، چالغی ، شراب وسائر اویونلرله آلنمه** صورتلریدر . اوچنجیسی ، **رشوت** ، دردنجیسی ؛ **امانت ووصیت کبی خصوصلرده خیانت** صورتلریدر . چونکه ؛ بونلرك جمله‌سی غیرك حقوقنه تجاوز ایتمك وکندی ایچون مباح اولمیان شیئه‌ألنی اوزاتمقدر.

تفسیر خازنده بیان اولندیغنه نظراً آیت جلیله (امریٔ القیس) ـ که ابن عابس ـ حقنده نازل اولمشدر . چونکه؛ (ربیعة الحضرمی) (ابن عابس) دن برتارلا دعواسنده بولندی. اثنای محاکمه‌ده رسول‌الله (حضرمی) یه «شاهدك وارمیدر؟» بیوردیلر. (حضرمی) شاهددن اظهار عجز ایدنجه (امریٔ القیس) یمین ایتمك اوزره حاضرلاندیغی زمان رسول‌الله « بغیر حق غیرك مالنی آلمق ایچون یمین ایدن کیمسه‌یه الله تعالی غضب ایدر » بیورمسی اوزرینه (امریٔ القیس) یمیندن نکول ایدوب ترلایی (حضرمی)ه تسلیم ایدنجه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر . شو آیتك سبب نزول ومعناسنه نظراً حاکمك بر مسئله‌ده حکمی ظاهرده نافذ اولسه دخی باطنده تأثیری یوقدر . یعنی ؛ ظاهرده حاکمك حکمی محکوم علیهی اطاعته مجبور ایدرسه‌ده باطنده حکمده خطا اولدیغنده حاکمك حکمی حقسز اولارق حکم اولنان مالی حلال قیلماز . بناءعلیه ؛ حاکمك حکمی ظاهرده حقی ضایع ایدرسه‌ده باطنده حقی ضایع ایده‌مز .

خلاصه ؛ انسانلرك کندی آرالرنده باطل برسببله بربرینك مالنی آلمق جائز اولمادیغی ، ناسك مالندن بر مقدارنی ییمك ایچون حاکملره رشوت ویرمك حرام وحرامی بیله‌رك ییمك بیلمیه‌رك ییمکدن دها زیاده کناه اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب‌تعالی بغیر حق آخرك مالنی ییمك جائز اولمادیغنی بیاندنصکره هلالك احوالنی ومنفعتنی بیان ایتمك اوزره ﴿ یَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِ قُلْ هِیَ مَوَاقِیتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ ﴾ بیوربیور .

[ای رسول اکرم ! ناس سکا آیلرك آزالوب چوغالماسندن سؤال ایدرلر سن آنلره جوابده‌دی که « آیلر ناسك معاملات دینیه ودنیویه‌سنك وحجك وقتلریدر ».] چونکه ناس؛ حجك، اوروجك، بایرامك، بورجلرینك وا کین اکیله‌جك وباغ بوداناجق وقتلرینی آیلر واسطه‌سیله بیلدکلرندن هلالك آزالوب چوغالمسی ناسك مصالح دینیه ودنیویه‌لرینك کوزل صورتده جریانی ایچوندر .

بو آیتك سبب نزولی ؛ اصحابدن (معاذبن‌جبل) و (ثعلبة بن‌غنم) ك « یارسول‌الله ! هلالك حال وشانی نه‌در آزالیر وچوغالیر ، بونك حقیقتی نه‌درکه بر حال اوزره اولامیور ؟ » عنوانده ایراد ایتدکاری سؤاللریدر . شوحالده بو سؤال ؛ هلالك ماهیتنی استفسار ایکن ویریلن جواب ، هلالك آزالوب چوغالمسنده عباده عائد اولان فوائد وحکم مصالحی متضمن اولان منافعنی بیانله‌در . چونکه ؛ هلالك ماهیتنی بیلمکده بشر ایچون برفائده اولمادیغندن جناب حق سائللرك حاللرینه مناسب صورتله جواب ویرمش ولایق اولانده بوجهتدن سؤال ایتمك اولدیغنه اشارت بیورمشدر .

چونکه ؛ هلالك زیاده ویا نقصان اولمسندن برآی حاصل اولوب اون ایکی آیدن برسنه حاصل اولمسنده ایسه انسانلر ایچون برچوق منفعت واردر. بوتون عباداتك زمانلری

بونكله حاصل اولدیغی كبی خاتونلرك عدتلری وحیضك وحملك وچوجغك ممه ئمه‌دن كسیلمه مدتلری وبالعموم معاملات تجاریه وزراعیه زمانلری آیلرله حاصل اولدیغندن آیلرك بومنوال اوزره جریانی ناسك منافعنه خادمدر . قمرك ماهیتندن شیمدی‌یه قدر بشرك ادراك ایده‌بیلدیكی شی؛ علم هیئتده بحث اولندیغی وجهله قمر ذاتنده مظلم برجسم كروی اولوب شمسه مقابله‌سندن ضیائی شمسدن آلماسندن وآره‌یه ارضك حائل اولمسیله خسوف حاصل اولمسندن عبارتدر وبوده ظنی برشیدر . چونكه ؛ حقیقتك نه‌دن عبارت اولدیغنی بیلمك ممكن دكلدر . زیرا ؛ بالذات كرهٔ قمره قدر چیقوب تفتیش ایدن یوقدر . فنك ایسه هر عصرده اربابنك تدقیقاتنه كوره دكیشدیكی معلومدر . شو حالده قطعی برشی كشف اولامامشدر واولوناماز . چونكه ؛ مسافه اوزاقدر .

﴿ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِاَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقٰى وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ اَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾

[ایيلك سزك أولریكزك آرقه‌سندن كلمكزده اولمادی ولكن ایيلك حرامدن نفسنی صاقلایان كیمسه‌نك ایيلكیدر وأولره قپولرندن كلك آرقه‌لرندن كلمه‌یك . آخرتده فلاحیاب اولمكز ایچون اللهدن قورقك وحرام اولان شیلردن اجتناب ایدك .]

بو آیتك اهله‌یه وجه مناسبتی؛ سائللرك هم اهله‌دن هم‌ده حج ایچون احرام زماننده خانه‌لرك آرقه‌سندن كیروب چیقمق ایيلك اولوب اولمادیغندن سؤال ایتملریدر . چونكه ؛ حج ایچون احرامه كیردكارنده خانه قپوسندن كیرمه‌یوب آرقه‌سندن برده‌لیك آچارق آندن كیررلر وچیقارلر وبو حالی ایيلك صایارلر وعبادت اعتقاد ایدرلری. جناب حق حجی ذكر دنصكره خانه‌نك آرقه‌سندن كیروب چیقمق ایيلك اولمایوب ایيلك ؛ آنجق اتقا ایدن كیمسه‌نك ایيلكی اولدیغنی وخانه‌لرك قپوسندن كیروب چیقمق لازم كلدیكنی بیان ودنیاده وآخرتده قورقدیغندن قورتولمق واومدیغنه نائل اولمق اتقاده اولدیغنی توصیه بیورمشدر .

یاخود آیتده اهله‌یه مناسبت شویله توجیه اولنمشدر: اهله‌نك ماهیتندن سؤالك، حاللرینه مناسب اولمیان شیئی سؤال ایتملری خانه قپوسی دورركن پنجره‌دن كیرملری كبی اولدیغنی بیانله

حاللرینه مناسب اولان جهتدن سؤال ایتملری لازم اولدیغنه دائر تنبیه اولنمشدر . بوكا نظراً آیتك معناسی: [ایيلك سؤالك عكسی طرفندن باشلامقده دكلدر. زیرا ؛ عكسی طرفدن باشلامق قپو دورركن باجادن كیرمك كبیدر ولكن ایيلك بومثللو سؤاللردن حذر ایدوب مناسب اولمیان شیئه جسارت ایتمه‌ین كیمسه‌نك ایيلكیدر . بناءً علیه؛ دنیاده وآخرتده فلاحیاب اولمكز ایچون بوكبی سؤاللری ایراد ایتمكده اللهدن قورقك] دیمكدر .

شو توجیهه نظراً هرشیئك مناسب اولان جهتدن واوشیئك حصوله كلمه‌سی ایچون ترتیب اولنان قپودن كیرمك لازم اولدیغنه ولایق اولان جهتی ترك ایدوب لایق اولمیان جهتدن باشلامق ایی نتیجه ویرمیوب فنا نتیجه ویره‌جكنه آیتده تنبیه واردر . چونكه ؛ دوره (عكسی) قپودن كیرمك دوره (عكسی) نتیجه ویره‌جكنده شبهه یوقدر . زیرا؛ دوره‌سندن باشلانان ایشلرك دوره نتیجه ویردیكی هر زمان كورولمكده وبو آیتك سرّی ظهور ایتمكده‌در .

خلاصه ؛ رسول اللهه آیلرك احوالندن سؤال ایتدكلری ورسول اللهك دخی آیلرك احوالی ناسك معاملات وعبادتلرینك وقتنی بیلدیرمك دیه جواب ویردیكی وخانه‌لرك قپولری دورركن پنجره‌لرندن كیرمك ایيلك اولمادیغی وایيلك آنجق اتقا ایدن كیمسه‌نك ایيلكی اولوب خانه‌لرك قپولرندن كیرمك لازم كلدیكی ودوره باشلایان ایشك فنا نتیجه ویره‌جكی وفلاحیاب اولمق ایچون الله تعالی‌یه اتقانك واجب اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی، تقوی ایله امردنصكره تقوانك اشدی اولان دشمنله مقاتله‌یی امر ایتمك اوزره

﴿ وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴾

بیوریور .

[ای مؤمنلر ! سزكله مقاتله ایدن دشمنلریكزله اعلاء كلمة الله ورضاء باری‌یی تحصیل ایچون سزده مقاتله ایدك وسزكله معاهده ایدن كیمسه‌لرله مقاتله ایتمكله حدودی تجاوز ایتمه‌یك . الله تعالی حدودی تجاوزله ظلم ایدنلری سومز .]

یعنی ؛ ای مؤمنلر ! سزك ایچون اتقا لازمدر وجملهٔ اتقادن بریسیده دینکزه دشمن وسزکله محاربه ومقاتله ایدنلرله مقاتله ایتمکدر. شوحالده رضاء الٰهی یی طلب والله تعالی نك یولنده چالیشمق ایچون سزه اعلان حرب ایدنلرله سزده محاربه ایدك ولکن عهدی نقض ایتمك وقادینلری وچوجقلری وحربه اقتداری اولمیان اختیارلری اولدورمکله ظلم وغدر ایتمه یك . زیرا ؛ ظلم ایتمکله حدودی تجاوز ایدنلری الله تعالی سومز . بناءً علیه ؛ اللهك امری خلافنده حرکت ایتمه یك ، که محبت الٰهیه دن اوزاق اولمیه سکز .

بیضاوینك بیانی وجهله آیتك سبب نزولی ؛ رسول الله عمره قصدیله مکه یه عزیمتنده مشرکلرك مانع اولملری اوزرینه (حدیبیه) دنیلن محلده اوسنه ایچون مکه یه کیرمه مك وکله جك سنه کلوب اوچ کون مکه ده اقامت وعمره ایدوب عودت ایتمك اوزره عقد مصالحه اولونجه اصحاب رسول اللهك « کله جك سنه مشرکلر عهدی نقض ایدر بزمله حرم داخلنده مقاتله ایدرلرسه بز نه یولده حرکت ایده جکز » دییه رك اندیشه ایتملری اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر ، بوکا نظراً **معنای آیت** : [تلاش ایتمه یك ، ولو حرم شریفده اولسون سزکله مقاتله ایدنلرله سزده مقاتله ایدك ومقاتله ایتمه ینلره تجاوز ایتمه یك] دیمکدر .

خازن ومدارکك بیانلرینه نظراً قتال حقنده اول نازل اولان آیت بودر . زیرا ؛ ابتداء اسلامده جناب حق مشرکلرله مقاتله یه مساعده ایتمه مشدی . زیرا ؛ اهل اسلام مشرکلره نسبتله ضعیف اولدقلرندن اوزمانده مقاتله فلاکتدن باشقه برشی دکلدی . رسول اللهك مدینه یه هجرتی واسلامك برمقدار شوکتی اوزرینه جناب حق مشرکلردن اهل اسلامله مقاتله ایدنلرله مقاتله ایدلمسنی امر ایتدی وبو امردنصکره رسول الله ده حرب ایچون تدارکه باشلامش وایجابنده مقاتله ایتمشدر . چونکه ؛ بو آیتده اهل اسلامله مقاتله یه حاضرلانمش وفرصت بولدقجه مقاتله یه نصب نفس ایتمش اولانلرله مقاتله مشروع قیلنمشدر . شوقدرکه « حربه اقتداری اولمیان قادینلره ، صبیلره ومعلوللره تجاوز ایتمه یك » بیورلمشدر . زیرا امر الٰهی خلافنده حرکت ایتمك ؛ ظلمدر وظلم ایدنلری ایسه الله تعالی سومز .

بو آیتده اولیاء امور ایچون ایی بردرس واردر . زیرا ؛ واجب تعالی اهل اسلامك

آزلغی ومهماتك نقصانلغی نظراعتباره آلارق مقاتله ایدنلرله مقاتله ایتمکی ومقاتله ایتمه ینلره تجاوز ایتمه مکی امر ایتمشدر . اکر اهل اسلامك ضعفی زماننده مقاتله یی امر ایتمش اولسه یدی اسلامك اعداء دین ایله محاربه یه تحملی اولمادیغندن انقراضنه بادی اولوردی . شوحالده اسلامك ایشی باشنده بولونان ذوات ایچون بواساسلره دقت ایتمك ودائماً دشمنله اهل اسلامك قوتی مقایسه ایدوب ومقابلهٔ بالمثله سعی ایلمك وایجاب زمانه کوره معامله یاپمق امور مهمه دن اولدیغنه آیت جلیله دلالت ایدر . کرچه اهل اسلامك محاربه سی دین الٰهی یی اعلا ایچون اولدیغی جهتله جناب حق معاونت ایدرسه ده اسباب مادیه نك احضاری البته لازمدر . زیرا عادات الٰهیه ؛ اسباب مادیه یه توسل ایله برابر مسبباتی خلق ایتمکدر .

*
* *

واجب تعالی مقاتله ایدنلرله مقاتله یی امر ایتدکدنصکره حرم شریفدن ماعدا هر یرده مقاتله یی امر ایتمك اوزره ﴿ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَاَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ اَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ اَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتّٰى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَاِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ۞ فَاِنِ انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ بیوریور .

[هر نره ده بولورسه کز مشرکلری قتل ایدك وسزی مکه دن نصل چیقاردیلرسه سزده آنلری اویله جه چیقارك .] زیرا جزا ؛ عمل جنسندندر . [وانسانلری مشقته دوشورن فتنه قتلدن دها اشددر .] چونکه ؛ قتلك آجیسی بردن کچر ولکن فتنه نك اضطرابی آیلر ویللرجه دوام ایدر . [سزکله مشرکلر مسجد حرامده مقاتله ایدنجه یه قدر آنلرله مسجد حرامده مقاتله ایتمه یك . اکر مشرکلر مسجد حرامده سزکله مقاتله ایدرلرسه سزده آنلرله مقاتله ایدك . ایشته کافرلرك جزاسی بویله جه قتل اولنمقدر. شوحالده اکر مشرکلر شرکدن وازکچر ، ایمان ایدر ومقاتله یی ترك ایدرلرسه الله تعالی آنلرك کچمش کناهلرینی عفو

ایدر . زیرا ؛ الله تعالی توبه ایدنلرك كناهلرینی مغفرت ایدیجی وتوبه‌لرینی قبول ایتمکله مرحمت بیوریجیدر .]

واجب تعالی اهل اسلامك ضعفنه بناءً بوندن اولکی آیتده مقاتله ایدنلره مقابله ایتمکی امر ایتمشدی . بو آیتده اهل اسلامك شوکتی تزاید ایتدیکندن مقاتله ایدن وایتمه‌ین بالعموم مشرکلرله مقاتله‌یی امر ایتمشدر . چونکه ؛ اقلیم حجازدن شركك تماماً قالدیرلمسی زمانی کلمش واهل اسلامك حالی بوکا مساعد اولمشدی . یالکز حرم شریفك حرمتنی محافظه ایتمك ایچون حرم شریفده مقاتله آنلرك مقاتله‌سنه تعلیق اولنمشدر . شو حالده حرم شریفده مشرکلر مقاتله ایدرلرسه مسلملرده مأذونلردر ومشرکلر اللرینی چکرلرسه مؤمنلرك ده اللرینی چکملری لازم اولدیغی بیان اولنمشدر . مسلمانلری ، اهل مکه‌نك مکه‌دن هجرته مجبور ایتدکلری کبی مسلمانلرده مشرکلری شرکده اصرار ایتدکجه مکه‌دن چیقارملرینی جناب حق امر ایلمش وفتحدنصکره رسول الله مکه‌دن ومدینه‌دن مشرکلری طرد ایتمش وجزیرة العربده ایکی دینك جمع اولامیه‌جغنی بیان بیورمش اولوب حضرت عمر زماننده بیان رسول اللهك اثری ظهور ایتمش وبناءً علیه ؛ جزیرة العربده مشرکلرك کوکی کسیلمشدر .

فخر رازی وخازنك بیانلرینه نظراً آیتده فتنه ایله مراد ؛ **کافرلرك کفری** در . زیرا کفر ؛ یر یوزنده فساده وظلمه سبب اولدیغندن فتنه اولدیغی کبی کفر قتلدن ده اشد بر جنایتدر . چونکه ؛ صاحبی ابدیاً جهنمه مستحق اولور ، حالبوکه قاتل ؛ ابدیاً جهنمه مستحق اولماز . **یاخود** کافرلرك اهل اسلامی مسجد حرامدن منع ایتملری بر فتنه‌در که قتلدن دها اشددر . زیرا ؛ اللهه عبادتدن منع ایتمکدر . **یاخود** آنلرك حرم شریفده شرك ایتملری بر فتنه‌در که سزك آنلری حرمده قتل ایتمکزدن دها اشد دیمکدر . چونکه حرم شریف ؛ محل عبادت وبر مقام مقدس اولدیغی حالده جنایتك اك بیوکی اولان کفری ارتکاب ایتمك البته اشددر .

یاخود نعمت الله افندینك بیانی وجهله **آیتك معناسی** شویله‌در : [سز کافرلر آره‌سنه فتنه القا ایدك . زیرا ؛ فتنه آنلری قتل ایتمکدن دها اشددر . چونکه ؛ قتلك اثری درحال کسیلیر اما فتنه‌نك اثری چوق دوام ایدر وآنلری مضطرب قیلار وپریشان ایلر] دیمکدر . ایشته شو معنایه نظراً بو آیتك حکمیله دشمنلر عمل ایدوب بزم ایچمزده فتنه اویاندیرمقله بزی فلاکتدن فلاکته سوروکلیورلر ، بز ایسه بو جهتله هیچ بر اثر حیات کوستره‌میورز .

خلاصه ؛ معاهده آلتنده اولمیان وبزمله محارب اولان کافرلر هر نره‌ده اولورسه اولسون اعلاء کلمة الله ایچون قتللرینك مشروع وآنلری مملکتلرندن طرد ایتمك جائز اولدیغی وفتنه‌نك قتلدن دها زیاده مؤثر بولندیغی وآنلر مسجد حرامده مقاتله ایتمزلرسه مسجد حرامده مقاتله‌نك جائز اولمادیغی واکر آنلر مسجد حرامده مقاتله ایدرلرسه مقاتله‌نك مؤمنلره‌ده مشروع اولدیغی وکافرلر کفرلرندن طولایی شدتله جزایه مستحق اولدقلری واکر کفرلرندن واز کچرلرسه جناب حقك قصورلرینی عفو ایده‌جکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی قتال ایله امردنصکره فتنه کسیلنجه‌یه قدر قتالك دوامنی امر ایتمك اوزره ﴿ وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلّٰهِ فَاِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ اِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر ! سز مقاتله ایده‌رك مشرکلرله فتنه‌لری بیتنجه‌یه قدر قتاله دوام ایدك که شرك اورته‌دن قالقسون ، دینك کلیسی الله تعالی‌یه مخصوص اولسون . اکر مشرکلر شرکدن واز کچرلرسه آنلره تجاوزله ظلم یوق ، الا ظالملره جزا واردر .]

یعنی ؛ مشرکلر ایمان ایله توبه واستغفار ایتمزلرسه سز آنلرله مقاتله‌یه دوام ایدك : فتنه وفسادلری کسیلوب دینك کلیسی الله تعالی‌یه مخصوص اولنجه‌یه قدر . چونکه ؛ فتنه‌دن

عبارت اولان شرك اورته‌دن قالقنجه دین ، دین الٰهی اولور ، شیطانك دیندن نصیبی قالماز . زیرا ؛ شیطانك دین توحیدله مناسبتی یوقدر . آنلرك فتنه‌لری کسیلنجه‌یه‌قدر قتاله دوام لازم اولنجه اگر مشرکلر شرکدن واز کچر وایمان ایدرلرسه آنلر اوزرینه ظلمله تجاوز یوقدر . آنجق ظالملره ظلملرینك مقداری جزا واردر . چونکه ؛ ظالملر حدود الٰهیه‌یی تجاوز ایتدکلرندن آنلر ، تجاوزلرینه مقابل گناهلری مقداری جزا گوره‌جکلردر . زیرا عدالت ؛ هر کسك قباحتنه گوره جزا ویرمکدر .

فخر رازینك بیانی وجهله بو آیتك سبب نزولی ؛ اهل مکه‌نك مؤمنلره اذا ایلیه‌رك ارتدادلرینی تکلیف و اصرار ایتملریدر . شو حالده معنای نظم : [سز مشرکلری قتل ایدك که آنلره غلبه ایده‌سکز وبو غلبه سایه‌سنده آنلرك سزه تکلیف ایتدکلری ارتداد فتنه‌سی قالماسون واذالرندن قورتولمق ایچون بهمه‌حال آنلرله قتال ایتملی‌سکز ، که دین شرك اورته‌دن قالقسون ودین توحید آنك یرینه اقامه اولنسون ودین آنجق دین الٰهی اولسون . شو حالده ، اگر مشرکلر شرکدن واز کچر تائب مستغفر اولورلرسه اورته‌ده شرکه متعلق فساد قالماز وآنلر اوزرینه اهل ایمان طرفندن تجاوز اولماز ، آنجق ظلمدن طولایی ظالملره جزا اولور .]

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله بو آیت ؛ مشرکلردن آنجق ایمان قبول اولنوب ایمان ایتمزلرسه بهمه‌حال قتال لازم اولدیغنه جزیه وخراج کبی شیلرله مساعده‌نك جائز اولمادیغنه دلالت ایدر . زیرا ؛ بوت پرستلرك اللرنده کتابلری وباشقه مرجعلری اولمادیغندن اهتدا ایتمك امیدی آزدر . بناءً علیه ؛ آنلر ایچون یا ایمان ویا قتلدن باشقه چاره یوقدر .

آنجق اهل کتاب هر نه قدر کتابلری تحریف اولنمش واحتجاجه صالح بر حالده دکل ایسه‌ده احکام شرعیه وادیان الٰهیه‌دن خبردار ودویغولو اولدقلری جهتله حقی قبول واهتدا ایتمك آنلردن هر زمان مأمولدر . چونکه ؛ دینله الفتلری اولوب صوکره گلن دینك اولکنی نسخ ایتدیکنی ده بیلدکلرندن آنلردن جزیه وخراج آلمقله مساعده ومهلت ویرلسنه رخصت شرعیه واردر ، بهمه‌حال قتل لازم دکلدر . چونکه ؛ آنلرك اللرنده

بر مرجعلری ودوشونجه‌یه سوق ایده‌جك دویغولری اولدیغندن آنلری ایمانه اجباره حاجت یوقدر ، فقط مشرکلر اویله دکلدر .

خلاصه ؛ فتنه‌نك وجودینی اورته‌دن قالدیرمق ودینك کلیسی الله تعالی‌یه مخصوص اولمق ایچون مشرکلرله مقاتله‌نك واجب اولدیغی ومشرکلرك شرکدن واز گچدکلری صورتده آنلره تجاوزك جائز اولمادیغی وتجاوزله جزانك آنجق ظالملره مخصوص اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی قتالی مباح قیلنجه شو اباحه‌یی انکار ایدنلری رد ایتمك اوزره

﴿ اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ ﴾ بیوریور .

بو سنه شهر حرامده سزك قتالکز بوندن اولکی سنه شهر حرامده آنلرك قتالنه مقابلدر . نصل که سنهٔ سابقه‌ده مشرکلر ، عربلر عندنده حرمت اولنمسی عادت اولان شهر حرامك حرمتنی سزك اوزریکزه بوزدیلر . بو سنه ایچنده سزده شهر حرامك حرمتنی آنلر اوزرینه بوزمقدن چکینمه‌یك . زیرا ؛ [شهر حرام شهر حرامه مقابلدر وهر حرمتده قصاص واردر .] بناءً علیه ؛ سنهٔ سابقه‌ده نصل که آنلر سزی زیارتدن منع ایتمکله شهر حرام اولان ذی القعده‌نك حرمتنه رعایت ایتمیوب سزه قارشی او حرمتی ازاله ایتدیلرسه سزده قصاص اولارق آنلره قارشی بو سنه شهر حرامك حرمتنی ازاله ایدك . اگر مشرکلر شهر حرام وبلدهٔ حرامده سزکله مقاتله‌یه قیام ایدرلرسه سزده آنلره بالمقابله قتال ایدك اصلا دوشونمه‌یك ، همان قلیجه صاریلك . زیرا ؛ حرمت اولنمسی لازم اولان شیلرده قصاص واردر ومساوات اوزره معامله‌ده بأس یوقدر .

﴿ فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴾

[حرمت اولنمسی لازم اولان شیلرده قصاص اولنجه سزك اوزریکزه قتال ایله تجاوز ایدن کیمسه‌لر اوزرینه آنلرك سزه تجاوزی مثللو سزده آنلر اوزرینه تجاوز ایدك، اللهدن قورقك ونهی اولندیغکز شیئی ارتکاب ایتمه‌یك وایی بیلك که اللهك قوتی وقدرتی متقیلرله برابردر .] بناءً علیه ؛ اتقا ایتمکز لازمدرکه اتقاکز سببیله معاونت الٓهیه‌یه مظهر اولاسکز .

خازنك بیانه نظراً بو آیتك سبب نزولی : هجرتك یدنجی سنه‌سی عمره ایتمك اوزره مکه‌یه کیردکلرنده « مشرکلر نقض عهد ایله قتاله قیام ایدرلرسه شهر حرامك حرمتی نه اولاجق وبزنه وضعیت آلاجغز ؟ » دیه‌رك اصحاب رسول اللهك اندیشه ایتملریدر . چونکه ؛ رسول الله اصحابیله برابر هجرتك آلتنجی سنه‌سی ذی القعده سنده عمره یاپمق اوزره (حدیبیه) یه کلدیکنده مشرکلر زیارتدن منعه قیام ایتدیلر و (حدیبیه) مصالحهٔ مشهوره‌سی عقد اولندی . مصالحه نامه‌نك احکامندن بریسی ؛ « رسول اللهك اوسنه مکه‌یه کیرمه‌مسی وکله‌جك سنه مکه‌یه کیروب عمره یاپه‌رق اوچ کوندن زیاده دورمیوب عودت ایتمسی » ایدی . بو وقعه عربلر عندنده حرمتی لازم اولان اشهر حرمدن ذی القعده آینده واقع اولدی . ایشته مکه‌لیلر اوآیك حرمتنی اخلال ایده‌رك رسول اللهی واصحاب کرامی زیارتدن منع وقتاله قیام ایتملری اوزرینه مشهور (حدیبیه) معاهده‌سی عقد اولندی وسنهٔ آتیه‌ده ـ که هجرتك یدنجی سنه‌سی ذی القعده‌سیدر ـ معاهده وجهله رسول الله مکه‌یه عزیمت تصور ایدنجه اصحابی طرفندن « کافرلر عهدی نقض ایدر ومحاربه‌یه قیام ایدرلرسه شهر حرامك حرمتی نره‌ده قالیر وبزم حالمز نه‌اولور ؟ » کبی اندیشه‌یه دوشونجه جناب حق بو آیتله آنلرك اندیشه‌لرینی ازاله ایتمش وآنلره « مقابله‌ده بأس اولمادیغنی وبو سنه‌نك شهر حرامی سنهٔ سابقه‌نك شهر حرامنه مقابل اولدیغنی و آنلر شهر حرامك حرمتنه رعایت ایتمدکلری کبی سزلرك‌ده رعایت ایتمه‌مکزده برضرر اولمیه‌جغنی » بیلدیرمش وبو صورتله اصحاب رسول اللهی تسلیه ایله‌مشدر . چونکه ؛ انسانلرك یکدیکرینه قارشی حرمتلری متقابل اولوب حرماتده قصاص لازم اولدیغی بیان بیوردی. زیرا ؛ انسانك قاتلی مباح عد ایدنك قانی او انسانه مباح اولور . بناءً علیه ؛ بر

انسانی بغیر حقٍ قتله قیام ایدن کیمسه‌یی آندن اول محافظهٔ نفس ایچون قتل ایتمك مباحدر . قصاصده مساوات لازم اولدیغندن مساواتك خارجنه تجاوز ایتمك جائز اولمادیغنه اشارت ایچون آیتك آخرنده واجب تعالی اهل ایمانی اتقایه دعوت ایتدی ومعاونت الٓهیه‌نك متقیلرله برابر اولدیغنی بیان بیوردی ، که مشرکلر طرفندن قتاله قیام ایدلمدکجه فضولی تجاوزاتده بولنمسونلر .

خلاصه ؛ شهر حرامده قتال حرام اولدیغی حالده کافرلر اوحرمته رعایت ایتمزلرده قتاله مباشرت ایدرلرسه مسلمانلر ایچون‌ده مقابله صورتیله قتالك جائز وحرام اولان شیده قصاص ومقابلهٔ بالمثل مشروع اولدیغی واهل ایمانه تجاوز ایدنلره آنلرك تجاوزلری مقداری تجاوزك لازم اولوب زیاده‌سی جائز اولمادیغی ولزومندن زیاده تجاوزده اللهدن قورقمق لازم کلدیکی واللهك عنایتی متقیلرله برابر اولدیغی مؤمنلرك بیلملری واجب اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*

* *

واجب تعالی جهادله امردنصکره جهادك لوازمندن اولان اموالی صرفله امر ایتمك اوزره ﴿ وَاَنْفِقُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلاَ تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِ وَاَحْسِنُوا اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر ! مالکزدن بر مقدارینی الله تعالینك یولنه صرف ایدك والله یولنه صرف ایتمکدن امساکله نفسکزی تهلکه‌یه آتمایك ، محتاج اولانلره احسان ایدك . زیرا ؛ الله تعالی احسان ایدنلری سور .]

یعنی ؛ ای اهل ایمان ! اللهك رضاسنی تحصیل ایچون اموالکزدن بر مقدارینی فی سبیل الله جهاده صرف ایدك . زیرا ؛ جهادده مالکزی صرفه احتیاج واردر وصرفی لازم اولان یره صرف ایتمه‌مکله نفسکزی تهلکه‌یه قویمایك . چونکه ؛ جهادده لازم اولان

اسلحه‌یه ومجاهدلرك نفقه‌لرینه مالکزی صرف ایتمکدن بخل ایدرسه‌کز دشمنلریکز سزه غلبه ایدر ، مالکزك وجانکزك هلاکنه سبب اولور . بناءً علیه ؛ اموالکزی امر جهاده صرف ایتمکدن بخل ایتمه‌یك ، که نفسکزی تهلکه‌یه آتمش اولمیه‌سکز . بالجمله مالکزی‌ده اسراف ایتمه‌یك ، که امر معیشتکزی خللدار ایتمکله تهلکه‌یه دوشمیه‌سکز . اعمالکزی واخلاقکزی کوزل یاپك ومحتاج اولانلره احسان ایدك . زیرا ؛ الله تعالی احسان ایدنلری سور .

بو آیتك سبب نزولی : بیضاوینك بیانی وجهله اصحاب عظامدن بعضیلرینك حربی ترك ایتمکی دوشونملریدر . چونکه ؛ ابا ایوب الانصاری حضرتلرینك « رسول اللهدن کیزلی اوله‌رق بعض اصحاب کرام ایله اثنای مصاحبه‌مزده الله تعالی اسلامه قوت ویردی ومعاونت ایدنلر چوغالدی ، بز حربی ترکله مالمزك باشنده بولونسه‌ق وخراب اولانلری اعمار ایتسه‌ك دهاایی اولور کبی بعض مطالعاتده بولنه‌رق حرب ایتمه‌مکی نفسمزده ترجیح ایدنجه الله تعالی بو آیتی انزال ایلیه‌رك بزی رد ایتمکله فکرمزك خطا اولدیغنی میدانه قویدی » دیدیکی مرویدر . شو حالده نفسی تهلکه‌یه آتمق ایله مراد ؛ **حربی ترك ایده‌رك هرکسك کندی مالیله مشغول اولمسندن** عبارتدر . بوکا نظراً **آیتك معناسی** : [حربی ترك ایتمکله نفسکزی تهلکه‌یه آتمایك ، ایجابنده حربه دوام ایدك] دیمکدر . بو آیتك نزولندن صکره ابا ایوب الانصاری حضرتلری اصلا حربدن قالمامش وصوك غزاسی قسطنطینیه اوزرینه اولوب قسطنطینیه قلعه‌سنك اساسنده وفات ایده‌رك او محله دفن اولنمشدر . درعلیه‌ده ایوب سلطانده بولنان قبری الیوم زیارتگاه انامدر **رضی الله تعالی عنه** .

بو آیتده انفاق ، عمومی ایسه‌ده بوندن اول ذکر اولنان آیتلرك جهاد حقنده اولمسی بو آیتده‌کی انفاقك‌ده جهاده انفاق اولمسنه دلالت ایدر . چونکه انفاق ؛ **مصالح دینیه ودنیویه‌یه مالی صرف ایتمکدر** . فی سبیل الله ایله مراد ؛ **دین مبین در** . بناءً علیه دین اوغرنده صرف اولنان هرشی ، فی سبیل الله صرف اولنمشدر وجهاد امور دینیه‌دن اولدیغی

جهتله جهاده صرف اولنان اموال فی سبیل الله صرف اولنان اموالك اعلی قسمندندر وألنده مالی بولنان اغنیانك بو جهته فضله‌جه صرف همت ایتملری لازمدر . زیرا جهاد ؛ طوپ تفنك کبی اسلحه‌یه ، بومبا ودینامیت کبی آلات ناریه‌یه ، آت وآرابه واوتوموبیل کبی وسائط نقلیه‌یه ، طیاره وتانق کبی آلات حربیه‌یه ، زرهلیسندن تحت البحرینه قدر متعدد وسائط بحریه‌یه واسلحهٔ حربیه ایچون کلیتلی مقدارده مهماته وده‌ها نیجه نیجه آلتلره محتاج اولدیغی هرکسجه معلوم وهر کون کورولمکده اولوب بونلرك جمله‌سنك تدارکی ایسه مال صرفنه محتاج اولدیغندن جناب حق مقتدر اولانلره مالنی صرفله امر ایدییور . کرچه انفاق ؛ حجه ، عمره‌یه ، صلهٔ رحمه ، فقرایه صدقه‌یه ، اولاد وعیالك نفقه‌سنه ، یوللری تعمیره ، کوپریلری یاپمغه وانواع خیراته شامل ایسه‌ده بوراده بیان اولندیغی وجهله انفاقدن مقصد اصلی ؛ جهاد یولنه انفاق ایتمکدر .

تهلکه ؛ **هلاك اولمق** در . بناءً علیه تهلکه ؛ **انفاقده اسراف ایتمکله مالی ضایع ایدوب معیشتنده عاجز اولمق صورتیله** اولدیغی کبی **امر جهاده صرف ایتمیوب دشمنك غلبه‌سی ومسلط اولمسیله** دخی اولور . شو حالده نفس تهلکه‌یه قویمقدن نهی ؛ هر ایکی جهتدن یعنی **اسرافده وبخلده نهیدر** . زیرا ؛ ایکیسی‌ده هلاکه سببدر . یاخود آیتك سبب نزولنده بیان اولندیغی وجهله تهلکه ؛ **حربی ترك ایدوب اوتورمق** در . شو حالده « نفسکزی تهلکه‌یه آتمایك » دیمك « محاربه‌یی ترکله راحته آلیشمایك » دیمکدر . چونکه ؛ محاربه‌یی ترك ایتمك ضابطان وعسکری جبانته آلیشدیردیغی کبی راحتق التزامله حیاتنه محبتی تزیید ایتدیردیکندن دشمنه قارشی وارمغی سومز بر حاله کتیرمك وفن حربی اونوتدورمقدر . بناءً علیه ؛ ایجابنده حربی ترك ایدن ملت (الحرب خدعة) حدیث شریفنك احتوا ایتدیکی حکمتدن غافل وعطالته محکوم قادینلر مثابه‌سنده بر طاقم انسانلر اولاجغی جهتله شو بیان اولنان احوالك جمله‌سی دشمنك غلبه‌سنی وبو وسیله ایله ملتك تهلکه‌سنی موجب اولدیغندن جناب حق محاربه‌یی ترك ایتمك تهلکه اولدیغنی بیان بیورمش واو تهلکه‌یه دوشمکدن اهل ایمانی نهی ایتمشدر .

*
* *

واجب تعالی دین اسلامك احیا ومحافظه‌سنه سبب اولان جهادله امر وترکندن نهی ایتدکدنصکره ارکان اسلامیه‌دن اولان حج ایله امر ایتمك اوزره ﴿ وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ فَاِنْ اُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر ! حجله عمره‌یی اللهك رضاسنی تحصیل ایچون اتمام ایدك وشرائط ارکانی تمام یرینه کتیرك ، نقصان براقمایك وواجب اولان حجی اتمام ایچون یوله چیقدیغکزده اکر دشمن طرفندن یاخود باشقه بر سببله یولکزه دوامدن حبس اولنور ، مکه‌یه قدر کیتمکه امکان بولامازسه‌کز مقتدر اولابیلدیککزدن برقربان کوندرك وکوندرمش اولدیغکز قربان ، محلنه وارنجه‌یه قدرباشکزی طراش ایتمه‌یك .] زیرا ؛ کوندردیککز قربان محلنه واروب کسیلمدکجه احرامدن چیقمق جائز دکلدر .

حجله عمره‌یی اتمام ایله مراد ؛ **شرائط وسنن وآدابنی برینه کتیرمکدر** . وبو اتمام ، حجه نیت ایدوب احرامه کیردکدنصکره واجب اولور . عمره ؛ شافعی عندنده واجب ایسه‌ده حنفی عندنده دکلدر . زیرا ؛ رسول اللهه « یارسول الله ! حج کبی عمره‌ده واجبمیدر ؟ » دنیلدیکنده « لا » یعنی « عمره واجب دکلدر ولکن سنکچون عمره یاپمق خیرلیدر » بیوردیغی (جابر) حضرتلرینك روایتیله بیضاوینك جمله‌ٔ بیاناتندندر .

حجك شرطلری ؛ **صاغلام اولمق ، بینوب ایتمکه مقتدر اولمق ، کیدوب کلنجه‌یه قدر حوائج ضروریه‌نك خارجنده ثروته مالك اولمق** در . بو اوصافی حائز اولان کیمسه‌یه حج فرضدر .

حجك ارکانی ؛ اوچ در : برنجیسی ؛ **حجه نیتله احرامه کیرمك** ، ایکنجیسی ؛ **ذی الحجه‌نك طقوزنجی کونی عرفاتده بولنمق** ، اوچنجیسی ؛ **عرفاتده صکره بیت شریفی**

طواف ایتمکدر . بناءً علیه ؛ حجك معنای شرعیسی : **شو ارکانی تماماً ادا ایتمك** در . بونلردن بری نقصان اولورسه حج فاسد اولور وبو ارکانك برطاقم واجبات وسنن وآدابی کتب فقهیه‌ده مذکوردر .

بو آیتده بیان اولنان احصارله مراد ؛ **حجه کیدن کیمسه‌نك یولده دشمن طرفندن ویاخود سائر برآفتدن یولنه دوامدن منع اولنمسی** در . آیتك معناسنده بیان اولندیغی وجهله محصور اولان کیمسه قربان کوندرر ، حرم داخلنده کسیلنجه‌یه قدر احرامدن چیقماز ، کسیلنجه چیقار . فقط سنهٔ آتیه‌ده حج ایتمك لازمدر .

هَدی ؛ **محصور اولان کیمسه‌نك کوندردیکی قربان** در . **مکه فقراسنه هدیه اولدیغی ایچون** بو قربانه هدی دینمشدر . هدی ؛ حیواناتدن **دوه** ، **صیغیر** ، **قیونده** دن جائزدر . هرکسك اقتدارینه کوره کوندرمسی **جائز** اولدیغنه اشارت ایچون جناب حق « میسر اولانی کوندررسکز » بیورمشدر .

شو حالده محصور اولوب‌ده قربان کوندره‌جك کیمسه قوهٔ مالیه‌سی نسبتنده برقربان کوندرر وکوندردیکی کیمسه ایله مقاوله ایدرکه فلان کون مکه‌یه کیده‌جك وقربانی کسه‌جکسك . او کون کلوب قربانك کسیلدیکنی تخمین ایتدیکی زمان طراش اولمق ویاخود صقالندن ویا صاچندن بر مقدارینی قرقمق ایله احرامدن چیقار .

خلاصه ؛ اللهك رضاسنی تحصیل ایچون نیت ایتدیکی حجی ویا عمره‌یی اکمال ایتمك واجب اولوب اکر حج یولنه دوام ایتمکدن منع اولنورسه حرم داخلنده کسیلمك اوزره برقربان کوندرمك لازم اولدیغی وقربان محلنه وارنجه‌یه قدر احرامدن چیقمق جائز اولمادیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی حجی وعمره‌یی اتمامله امردنصکره احرامك حرمتنی اخلال ایده‌جك خسته‌لق وسائره کبی شیلر عارض اولدیغنده احرامده اولان کیمسه‌نك نه صورتله حرکت

ایده‌جکنی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً اَوْبِهِ اَذًى مِنْ رَاْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍ ﴾ بیوریور .

[محصور اولان کیمسه‌نك (هدی) ی محلنه واروب کسیلمزدن اول حجه نیت ایتمش اولان کیمسه احرامدن چیقامانجه ، سزدن برکیمسه خسته اولور ویاخود باشنده اذا ویره‌جك برشی بولنور وطراش اولمق ایجاب ایدر وطراش اولورسه‌او کیمسه اوزرینه واجب اولان زنکین ایسه فدیه ویرر واکر فقیر ایسه اوچ کون اوروج طوتار واورته حاللی اولانلرك اوچ فطره بدلی صدقه ویرمسی واجبدر ، اغنیا اولانلرك فدیه‌سی قربان کسمکدر وقربانی قدرتی نسبتنده انتخاب ایدر .]

فخررازی ، قاضی وخازنك بیانلرینه نظراً آیت جلیله حدیبیه‌ده (کعب بن عمیر) حقنده نازل اولمشدر . چونکه ؛ حدیبیه‌ده رسول‌الله (کعب)ك باشنده وصقالنده کهله کبی اذا ویره‌جك بعض شی کورونجه « باشکده‌کی بوجکلر سکا اذا ویریورمی ؟ » بیوردی . کعب « اوت ! یارسول‌الله ! » دیدی . بونك اوزرینه جناب رسالتمآب افندمزده « طراش ایت باشکی ، اوچ کون اوروج طوت ویاخود آلتی فقیره اوچ اولچك خرما ویر ویاخود برقویون قربان کس » بیورمسی اوزرینه رسول‌اللهك ویرمش اولدیغی حکمی مؤید اولارق بوآیتك نازل اولدیغی مرویدر . شوحالده آیت ؛ احرامده اولان کیمسه‌یه عارض اولاجق شیلرك احکامنی بیان ایچون انزال اولنمشدر . مثلا : احرامده اولان کیمسه دیکلمش البسه کیمیه‌جکی حالده البسه کیمسنی ایجاب ایدر خسته‌لق ویا صووق اولورسه فدیه ویرمك شرطیله لباس کیمه‌سنه مساعدۂ شرعیه واردر .

فدیه ؛ سبب نزولده بیان اولندیغی وجهله **اوچ کون اوروج طوتمق** ویاخود **آلتی فقیرك قارننی طویورمق** ویاخود **برقربان کسمك**‌در . فدیه‌نك وجوبی ؛ رخصت شرعیه‌یی ایشله‌دکدنصکره‌در . زیرا فدیه ویرمکه سبب ؛ رخصت شرعیه‌یه اقدام ایتمك اولدیغی جهتله رخصت شرعیه‌یی ایشله‌مك مقدم اولمق لازمدر . چونکه ؛ برشیئك سببی بولنمانجه مسبب بولوناماز .

خلاصه ؛ احرامده اولان بر کیمسه خسته‌لانیر ویا احرامك احکامنه رعایته مانع اولاجق واذا ویره‌جك بر شی ظهور ایدرسه فدیه ویرمك شرطیله احرامه منافی اولارق راحتنی آرامق جائز اولدیغی بوآیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی یولده محبوس اولان حجاجك احکامنی بیاندنصکره امنیت اوزره حجه کیدنلرك حکملرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَاِذَا اَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ اِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ﴾ بیوریور .

[موانعدن سالم اولارق حج ایچون احرامه کیروب خسته‌لق ودشمن کبی بر حادثه ظهورندن امین اولدیغکزده امر اولندیغکز وجه اوزره افعال حجی اتمام ایتمکز لازمدر . شو حالده سزدن بریکز حج آیلرنده عمره عبادتنی ایشله‌مك وافعالنی اکمالدنصکره حجه نیت ایدرسه آنك اوزرینه واجب اولان قدرتی نسبتنده برقربان کسمکدر .] بوقربان ، بایرامده کسیلن قربان کبی عبادت اولدیغندن قربانی کسن کیمسه‌نك اتی یمه‌سی جائزدر .

عمره ؛ **برعبادتدر** که ارکانی **نیت** وَ **صفا ایله مروه آره‌سنده سعی ایتمك** وَ **بیت شریفی طواف ایتمك**‌در . وحج وقتنه قدر احرامدن چیقدیغی ایچونده برقربان کسر .

﴿ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِى الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ﴾

[قربان کسمك لازم اولنجه اکر سزدن برکیمسه قربان بولاماز ومقتدر اولامازسه موسم حجده ومکه‌ده اوچ کون ویدی کونده دونوب مملکته کلدیککزده اوروج طوتمق واجبدر] زیرا ؛ مکه‌ده مسافرك اوروج طوتمسنده کوجلك اولدیغندن یدیسی وطنکزه عودتکزده واجبدر . [ایشته ؛ شو ذکر اولنان اوچی مکه‌ده ویدیسی مملکتکزده‌درکه

بواون کون اوروج عشرهٔ کامله‌در وقربان مقامنه قائمدر .] بناءً علیه ؛ بواون اوروجی طوتان کیمسه قربان ثوابندن محروم اولماز .

﴿ ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ اَهْلُهُ حَاضِرِى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾

[ایشته شو حج تمتعه نیت ایدن کیمسه‌نك قربان کسمه‌سی وقربان بولامازسه اوچی مکه‌ده ویدیسی مملکتنده اولمق اوزره اون اوروج طوتمه‌سی اهل وعیالی مسجد حرامده اولمیوب کندیسی آفاقی وغربادن مسافر اولان کیمسه‌لره مخصوصدر ، اهل مکه ایچون دکلدر .] زیرا ؛ اهل حرمك قربانه احتیاجلری اولمادیغندن قربان واوروج آنلر ایچون لازم دکلدر . [وامور حجی ایشله‌مکله منهی اولان شیلردن الله تعالی‌یه اتقا ایدك وایی بیلك که امر ونهی خلافنده حرکت ایدنلره اللهك عذابی شدتلیدر .]

بو آیتده بیان اولنان حج؛ **حج تمتع** در . حج تمتع؛ بر کیمسه حج آیلرنده یالکز عمره‌یه نیت ایدر، مکه‌یه کیرر ، افعال عمره‌یی اکمال ایتدکدنصکره احرامدن چیقار ، قربان کسر ویا اوروج طوتار ، مکه اهالیسی کبی حج موسمنه قدر اکله‌شیر ، حج موسمنده تکرار حج ایچون نیت ایدر ، احرامه کیرر. شو حالده عمره ایله حج آره‌سنده احرامدن چیقوب احرام ایچون حرام اولان شیلر مباح اولمقله انتفاع ایتدیکندن بو حجه، **حج تمتع** دینمشدر . چونکه ؛ احرامده دوام ایتمش اولسه ایدی احرام ایچنده حرام اولان شیلرله انتفاع ایده‌مزدی .

بو آیتده اهل مکه ایله مراد ؛ حنفیه عندنده **میقات ومیقات داخلنده اولانه اهالی‌در**. چونکه؛ میقات داخلی حرم صاییلدیغندن مکه‌یه تابعدر . **میقات ؛ حجاجك احرامه کیردکلری محللردر** . اطرافدن کلن حجاج او محللرده احرامه کیرر واحرامه کیرمکسزین او محلی کچه‌من ، اکر کچرسه قربان لازم کلیر . آنجق عیناً او محله کلمك لازم دکل آنك

حذاسی دخی معتبردر . بناءً علیه ؛ عیناً میقاته ویاخود میقاتك حذاسنه کلن کیمسه‌نك اوموقعده احرامه کیرمسی واجب اولدیغندن احرامه کیرمکسزین اومحلی کچرسه واجبی ترك ایتدیکندن قربانله جبرمافات ایدر یعنی ایشله‌دیکی کناهه کسدیکی قربان کفارت اولور .

خلاصه ؛ حج ایده‌جك کیمسه‌نك مکه‌یه کیرمه‌سنه بر مانع بولنمیوب هردرلو موانعدن سالم اولدیغنده عمره ایله حج تمتعه نیت ایدرسه آنك اوزرینه مقتدر اولدیغی حیواندن بر قربان کسمك واجب اولدیغی واکر قربان بولامازسه اوچ کون مکه‌ده ویدی کون وطننه دوندیکنده اوروج طوتوب بواون کون اوروج قربان مقامنه قائم اولاجغی وشو حکم شرعی خانه‌سی حرم داخلنده اولمیانلره مخصوص اولدیغی وحجك وعمره‌نك شرائط وآدابنه رعایت واجب اولوب اتقا لازم واکر اتقا ایتمزسه اللهك عذابنك شدتلی اولدیغی بیلمك لازم کلدیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی حجك فرض اولدیغی بیاندنصکره حجك زمانی تعیین وآدابی بیان ایتمك اوزره ﴿ اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ ﴾ بیوریور .

[حجك زمانی معلوم اولان آیلرکه شوال ، ذی‌القعده وذی‌الحجه‌نك اولندن اون کوندر .]

﴿ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِى الْحَجِّ ﴾

[حجك زمانی بو آیلر اولنجه بر کیمسه بو آیلرده حجه نیت ایده‌رك احرامه کیرر ، حجی التزام ایدر وحج کندینه فرض اولورسه احرامده اولدقجه اوکیمسه‌یه حرمیله جماع وجماعك لوازمندن چیرکین سوز یوق وکناه ایشله‌مکله اطاعتدن چیقمق‌ده یوق وامور حجده رفیقیله چکیشمك وغوغا ونزاع ایتمك دخی یوقدر .]

﴿ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ ﴾

[وخیر اولارق هرنه ایشلرسه‌کز الله تعالی آنی بیلیر ومقتضاسنجه سزه ثواب ویرر.]

﴿ وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى وَاتَّقُونِ يَا اُولِى الْاَلْبَابِ ﴾

[آزیقلانك ای مؤمنلر ! وآزیغك خیرلیسی تقوادرکه کناهلردن صاقینمق وثوابه سبب اولان شیلری ایشله‌مکدر . ای عقل صاحبلری ! امرمه مخالفت ایتمکده بندن قورقك .]

اشهر حجده، ذی‌الحجه‌نك اونجی بایرام کونی داخلدر . زیرا حجك ارکانندن اولان طواف زیارت؛ بایرام کوننده اولده ادا اولنیوب بایرام کونی ادا اولنمسی او کونك اشهر حجده داخل اولمسنی ایجاب ایدر . حجك موسمی معلوم اولان آیلر اولنجه حج او آیلردن غیری باشقه آیلرده جائز اولماز . بو آیلرده حج فرض اولان کیمسه دیمك؛ صحیح نیت ایدوب احرامه کیرمکله التزام ایدرسه دیمکدر، که حجی التزام ایدن کیمسه ایچون طراش اولمق وآو آولامق وخاتونه یقین اولمق وعطریات سورونمك ونزاع ایتمك وفنا سوز سویله‌مك جائز اولاماز .

قاضی وخازنك بیانلرینه نظراً بو آیت؛ یمن اهالیسندن فقیر اولدقلری حالده آزیقسز وراحله‌سز حج ایدن بر جماعت حقنده نازل اولمشدر . چونکه ؛ آنلر پاره‌سز یوله چیقارلر و « بز ربمزه متوکلز. ربمزك بیتنی زیارت ایده‌جکزده بزه رزقمزی ویرمزمی ؟ » دیرلر ومکه‌یه قدر کلیرلردی. فقط آجلق آنلری ذلیل قیلار، دیلنجیلکه باشلارلر وخلقی تعجیز ایدرلر وبونکله‌ده اکتفا ایتمیه‌رك خیرسزلغه قدر جرأت ایدرلردی . ایشته آنلرك بو کبی حرکاتی اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر. چونکه ؛ آنلرك بر عبادت ایده‌لم دیرکن بیك قباحتی بردن ایشله‌ملری اوزرینه جناب حق حجاج ایچون آزیق تدارکی لازم وآزیقسز یوله چیقمق خطا اولدیغی ویولسز معامله‌لردن صاقینمق لازم کلدیکی، یییه‌جك

وکییه‌جك کبی شیلری آزیق اوله‌رق تدارك ناصل لازمسه تقوایی دخی تدارك اویله‌جه لازم اولدیغی بو آیتله بیان وتوصیه ایتمشدر .

نعمت الله افندینك بیانی وجهله حج ؛ حیات حقیقیهٔ ابدیه‌یه نائل اولمق ایچون عاریت اولان حیات دنیانك لوازمندن واز کچه‌رك موت مجازی ایله وفات ایتمش کبی تسلیم الی الله اولمق وحیات عاریتك مقتضاسی اولان معاملهٔ زوجیه‌یی وفحشیاته متعلق فنا سوزلری وطاعت الٰهیه‌دن چیقمقدن عبارت اولان فسق وفجوری وآرقداشلری وخدمتجیلری ایله مجادله‌یی وام الرذائل اولان بخلی ترك ایده‌رك فقرا وضعفایه احسان ایتمك امور لازمه‌دن بولوندیغنه ودنیا سفرنده آزیق لازم اولدیغی کبی آخرت سفرنده‌ده آزیق اولان تقوی ایله آزیقلانمق واجب اولدیغنه وبالعموم عقل صاحبلرینك تقوی ایله مأمور اولدقلرینه بو آیت دلالت ایدر .

خلاصه ؛ حجك زمانی معلوم اولان اوچ آی اولدیغی واو اوچ آیك خارجنده حجك اداسی ممکن اولمدیغی واو اوچ آیده حجه نیت ایدن کیمسه ایچون احرامده حرمیله جماع ، آرقداشیله نزاع وسائر فسق وفجورك جائز اولمدیغی وخیر اولارق هرنه ایشله‌نیرسه الله تعالینك آنی بیلوب ثواب ویره‌جکی ومادیاتدن اولان اکمك وپاره کبی شیلرله آزیقلانمق لازم کلدیکی کبی معنویاتدن اولان اتقا ایله‌دخی آزیقلانمق واجب اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی حجك زمانی وایام حجده منهی اولان شیلری بیاندنصکره حج یولنده تجارت ایتمکده ضرر اولمدیغی وعرفاتدن اینجه بعض محللرده ذکرك لازم اولدیغی بیان ایتمك اوزره ﴿ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر ! حج یولنده ربکزك لطفندن رزق ومنفعت ایچون تجارتله برکت وفضیلت ایسته‌مکزده سزك اوزریکزه کناه یوقدر .] زیرا ؛ حیات انسانیه‌یه خادم اولان رزقی تجارتله طلب ایتمك مباح وبلکه بعض زمانده واجب اولدیغندن افعال حجه مانع اولمیه‌جق صورتده تجارت ایتمکده ضرر یوقدر .

﴿ فَاِذَٓا اَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْ ﴾

[عرفاتدن آشاغی ایندیككزده (مزدلفه) ده (مشعر حرام) دنیلن اوفاجق تپه‌ده تكبیر وتهلیل وتلبیه ایله اللهی ذكر ایدك وذكركزی اللهك سزی هدایتده قیلوب تعلیم ایتدیكی كبی ادا ایدك] كه یا كلیش برشی یاپمیه‌سكز .

﴿ وَاِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهٖ لَمِنَ الضَّٓالّٖينَ ﴾

[وبوندن اول سز محقق ضلالتی ارتكاب ایدن زمره‌دن ایدیكز .] زیرا ؛ سز بوندن اول ایمانه وعبادته جاهل وذكر اللهدن غافللردیكز .

فخر رازینك بیانی وجهله آیتك سبب نزولی شویله‌در: (عبدالله بن عمر) ه بركیمسه مراجعتله « بن كیراجیلق ایدروحج ایدرم . ناس بكا كیرا ایله تجارت ایتدیكم ایچون سنك حجك اولماز دیدیلر ، تجارتم حجمه مانع‌میدر ؟» دیینجه (عبدالله) حضرتلری « احرامه كیرر، عرفاته كیدر ، طواف زیارتی یاپارسه‌ك حجك صحیح اولور . رسول‌اللهه سنك سؤالك كبی بركیمسه صوردی، رسول‌الله سكوت بیوردی وبرمدت صكره بو آیت نازل اولدی» دیدی .

بو آیتده طلب ایدلمسنده باٴس اولمدیغی بیان اولنانه فضل له مراد ؛ تجارتده طلب اولنانه رزق‌در . شو حالده ؛ افعال حجه مانع اولمیه‌رق حج یولنده تجارتده ضرر اولمدیغی بو آیتله ثابتدر . اما صرف عبادته حصر ایده‌رك باشقه شیله مشغول اولمقسزین حضور قلبله حج ایتمك افضل اولدیغنده شبهه یوقدر .

عرفات ؛ مكه جوارنده برمبارك طاغ‌در . ذی‌الحجه‌نك طقوزنجی كونی او مبارك محلده برمدت بولنمق حجك فرائضندندر. بناءً علیه؛ اوجبلده بایرام كونی شفق زماننه قدر اولاشوب بولنه‌میان كیمسه‌نك حجی فوت اولور. كله‌جك سنه قضا ایتمسی لازمدر. چونكه؛ ذی‌الحجه‌نك طقوزنجی كونی وبایرام كیجه‌سی شفق وقتنه قدر ولو بردقیقه اولسون عرفاتده بولنمق حجك فرضلرندن اولدیغی جهتله عرفاته یتیشه‌مه‌ین كیمسه اوسنه حجی فوت ایتمشدر .

حضرت آدمله حوا بر آرالق بربرینی غیب ایدوب بعده عرفاتده بولوشوب بیلیشدكلری ایچون او محله **عرفات** دینمشدر. مشعر حرام ؛ **مزدلفه‌ده اوفق بر تپه‌**در. بایرام كونی شفقده اوتپه اوزرنده ایكنجی بر وقفه اولوب عبادت محلی اولدیغندن **مشعرحرام** دینمشدر. مشعر حرامده ذكرله مراد : **ذكر لسانی** اولان **تكبیر، تهلیل وتلبیه** در .

ایكنجی ذكرله مراد ؛ **ذكر قلبی** در . بناءً علیه ؛ ذكرله امرده تكرار یوقدر. **یاخود** مشعر حرامده ذكرله امر ایدنجه ذكرك او محله مخصوص اولدیغی ظن اولنمسون ایچون جناب حقك هدایتده قیلدیغی كبی هر حالده وهر زمانده ذكرك لزومنه اشارت ایچون ایكنجی مره‌ده ذكرله امر وارد اولمشدر .

خلاصه ؛ حجه كیدوب كلیركن تجارتله مشغول اولمقده كناه اولمدیغی وعرفاتدن اینركن مزدلفه دنیلن محلده تهلیل وتلبیه ایله ذكرك واجب اولدیغی وهر یرده وهر زمانده قوللرینی هدایتده قیلوب تعلیم ایتدیكی وجهله جناب حقی ذكر ایتمك لازم كلدیكی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

* *
*

واجب تعالی عرفاتده ذكرله امردنصكره مزدلفه‌دن اینمك واستغفار ایتمكله امر ایتمك اوزره ﴿ ثُمَّ اَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ بیوریور .

[عرفاتدن مزدلفه‌یه ایندكدنصكره مزدلفه‌دن ناسك ایندیكی جهتدن اینك والله تعالیدن كناهلریكزك مغفرت اولنمسنی ایسته‌یك. زیرا ؛ الله تعالی قوللرینك قصورلرینی ستر ایدر وعمللرینه ثواب ویرمكله مرحمت بیورر .]

آیتده خطاب؛ بیضاوینك بیانی وجهله بایرام كونی كون طوغمازدن اول (مزدلفه)دن (منا) یه اینمكله عموم حجاجه‌در وابراهیم علیه السلام ایله آكا تابع اولانلر كون طوغمادن

(مزدلفه) دن (منا) يه ایندكاری ایچون آنلرك سنتلرينه اتباع اولنمسنه اشارت اولنمشدر.

یاخود ناس‌له مراد؛ **حضرت آدم**‌در. زيرا؛ آدم عليه السلام عرفاتدن مزدلفه‌يه و مزدلفه‌دن منايه ایندیكی جهتله جناب حق «حضرت آدمك ایندیكی صورتله اینك و او صورتی تغيير ایتمه‌يك. زيرا؛ او صورتله ایتمك شريعت قديمه‌در» بيوريور.

یاخود فخر رازی، قاضی و خازنك بيانلری وجهله بو آيتده خطاب؛ **يالكز قريش قبيله‌سنه** اولمق محتملدر. چونكه قريش؛ بيت شريفه خدمتلری سببيله قبائل عرب ایچنده كنديلرينی شرفلی و ممتاز عد ایتدكلرندن سائر قبيله‌لرله عرفاتده وقفه‌يی كنديلرينه مناسب كورمدكلری جهتله آيريجه مزدلفه‌ده وقفه ايدرلر، سائر ناسه قاريشمازلر و عرفاته چيقمازلردی. ايشته هر شيده عدالتی تأسيس و انسانلر آره‌سنده مساواتی تأمين ايدن اسلاميت ظهور ايدنجه جناب حق قريشه خطاب ايدوب ديیوركه «هر قبيله كبی سزده عرفاتده وقفه ايدك و ناسك عرفاتدن ایندیكی كبی سزده اینك. زيرا؛ باب عبادتده سزك باشقه‌لرندن زياده بر شرف و امتيازكز يوقدر. بناءً عليه؛ ناسله برابر بولونك، كنديكزی آيری بر موقعده بولوندورمايك و بو صورتله واقع اولان قصورلريكزه استغفار ايدك. زيرا؛ الله تعالی غفور و رحيمدر.»

انسانلرك جمله‌سنه استغفار لازمدر. زيرا؛ انسانلر ربلرينه قارشی دائما خطادن خالی اولمدقلرندن هر حالده، هر زمان استغفاره احتياجلری واردر. بناءً عليه؛ جناب حق جمله انسانلره استغفارله عنايتندن استمداد ايتملرينی توصيه ايتمشدر. استغفار؛ **لسانيله اللهدن كناهنك عفوينی ايسته‌مك و قلبيله قصورينه ندامت و او قصوری بر دها ايشله‌مه‌مك اوزره نيت ايتمك و آنجق رضاء باری‌يی كوزه‌تمكدر.**

*
* *

واجب تعالی افعال حجی ادادنصكره حجاجك وظيفه‌سنی بيان ايتمك اوزره ﴿ فَاِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَاۤءَكُمْ اَوْ اَشَدَّ ذِكْرًا ﴾ بيوريور.

[ای حجاج مسلمين! حجه متعلق اولان عباداتكزی بيتيرديككزده بابالريكزی ذكر ايتديككز كبی و ياخود دها شدتلی بر ذكرله الله تعالی‌يی ذكر ايدك و اللهك ذكرينی كمال شدتله ادا ايدك كه شو حج كبی پك مهم اولان عباداتی ادايه موفق اولديغكزك شكرينی ايفا ايتمش اولاسكز.]

بيضاوينك بيانی وجهله بو آيتده مناسك ايله مراد؛ **حجه متعلق عبادت**‌در و او عباداتی قضا ايله مراد؛ **اكمال ايدوب بيتيرمك**‌در و بابالرينی ذكرله مراد؛ زمان جاهليه‌ده عربلر افعال حجی بيتيردكدن صكره (منا) ده مسجدله جبل آره‌سنده بابالرينك و دده‌لرينك منقبه‌لرينی ذكرله سائر قبيله‌لره قارشی افتخار ايتملريدر. وقتاكه برج هدايتدن دين اسلام طلوع ايدنجه، جناب حق بابالرينی ذكر بدلنده ربلرينی ذكر ايتملرينی امر ايتمش و بابالرينی ذكردن دها زياده ذكر ايتملرينی توصيه بيورمشدر. زيرا بابالرينك مناقبی يعنی ايلكلرينی ذكرله افتخار ايتمك؛ اكر يالان اولورسه دنياده دنائت و آخرتده عذابدر و اكر طوغری اولورسه ريا، كبر و غروردن عبارت اولديغی جهتله اخلاق ذميمه و انسانك هلاكنه سبب اولان شيلردر. بناءً عليه؛ بو كبی دنائت و فلاكت ايجاب ايدن شيلرله اشتغال ايتمكدن البته هر جهتله نافع اولان ذكر اللهله اشتغال ايتمك افضل و اولادر.

*
* *

واجب تعالی حجك افعالندن صكره اللهی ذكرك لزومنی و اللهدن غيريسنك ذكرينی ترك ايتمك لازم اولديغنی بياندن صكره دعانك كيفيتنی بيان ايتمك اوزره ﴿ فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴾ بيوريور.

[ناسك بعضيسی «يارب! بكا هر نه ويره‌جك ايسه‌ك دنياده وير» ديمكله بوتون املنی دنيايه حصر ايدر. حالبوكه او كيمسه‌نك آخرتده نصيبی يوقدر.] زيرا؛ بوتون فكرينی و دعاسنی دنيايه حصر ايدوب آخرت تداركی ياپماديغندن آخرت نعمتلرندن حصه‌ياب اولاماز.

﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴾

[وناسدن بعضیلری ده « یاربی ! بزه دنیاده بدن صاغلغی وعافیت وبولجه رزق وعاقبت حسنه وامور خیره موفقیت كبی حسنه ویر وآخرتده ده ثواب وجنت وجنتده نعمتلر وعذابدن خلاص اولمق كبی حسنه ویر وجهنم عذابندن بزی صاقلا »] دیمكله هم دنیا وهم آخرت نعمتلرندن مستفید وهر ایكیسنده ده مسرور اولملرینی جناب حقدن استرحام ایدرلر.

﴿ اُولٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴾

[ایشته شو دنیاده وآخرتده نصیب وحسنه ایسته ینلر شول كیمسه لركه آنلرك دنیاده قازاندقلری عمللری ودعالرندن نصیبلری واردر . زیرا ؛ اللهك حسابی سریعدر .] بناءً علیه ؛ هر كسك عملنی حساب ایدر ومقتضاسنه كوره ثواب ویرر .

بیضاوینك بیانی وجهله بو آیت ؛ اللهی ذكر ایدنلری ایكی یه تقسیم ایتمشدر : برنجیسی ؛ **دنی الطبیعه وقصیر الهمه اولان كیمسه** دركه ذكردن ودعادن مقصدی وبوتون همی دنیایه منحصر وآخرتدن امیدینی كسمشدر. ایشته بومثللو كیمسه لر یالكز دنیا ایچون چالیشیر وأنله نه كچرسه دنیادادر وآخرتدن نصیبی یوقدر . ایكنجیسی ؛ **علو همت وفكر عالی صاحبی اولان كیمسه لر** دركه ذكردن ودعادن مقصدی هم دنیا وهم آخرت نعمتلرینی ایستر وهر ایكیسی ایچون چالیشیر وایكیسندن ده نصیبه دار اولمسنی ربندن استرحام ایدر . بومثللو كیمسه لر ایچون نصیب واردر . بناءً علیه ؛ دنیاده وآخرتده نعم الٰهیه دن مستفید اولورلر . شو حالده ؛ انسان علو همت صاحبی اولوب دائما جناب حقدن هم دنیایه هم آخرته موفق اولمسنی ایسته مك وایكی جهت ایچون چالیشمق لازم اولدیغنه وهمتنی برجهته حصر ایتمك مذموم بولندیغنه بو آیت دلالت ایدر.

حضرت علینك « دنیاده حسنه ایله مراد ؛ اخلاق حمیده ایله متصفه ودیانتنه صاحبه واهل خدمت اولان خاتوندر وآخرتده حسنه ایله مراد ؛ حوریلردر وعذاب نارله مراد ؛

كوتو اخلاقلی خاتوندر » دیدیكی مرویدر . و « حسنه نك دنیاده علمه ، عمله حسن اخلاقه وعافیته وآخرتده ایسه جنته وجمله نعمتلره شامل وعذاب نارله مراد ده جهنم عذابنه سبب اولان شهوات نفسانیه ایله سائر كناهلر اولدیغی وجهنم عذابنه سبب اولان كناه ایسه عین عذاب عد اولندیغی » حضرت حسندن مرویدر .

املنی دنیایه حصر ایدنلر مؤمن اولسون كافر اولسون جمله سنه شامل اولدیغنه نظراً « آخرتده نصیبی یوق » دیمك « دنیا وآخرت ایچون چالیشان كیمسه قدر نصیبی یوق » دیمكدر . چونكه ؛ مؤمن هر نه قدر فاسق اولسه دخی آخرتده نصیبی واردر . زیرا ؛ كناهی مقداری جهنمده معذب اولدقدنصكره اصل ایمانی آنی آلوب جنته كوتوره جكندن آخرتده بوتون نصیبدن محروم دكلدر .

بو آیتده حسنه ؛ **صالح اولاده وعیاله وكوزل معیشته ودشمنی اوزرینه غلبه واوجوزلق كبی هردرلو سروری ایجاب ایدن شیلره** شامل اولدیغندن انسانه بو دعایی ورد زبان ایتمك لازم اولدیغنه اشارت ایچون جناب حق قرآنده حكایه ایتمكله بو دعایه دقتله دوام اولنمسنی ، دنیاده وآخرتده حسنه ایسته یوب یالكز برجهته صرف همتله اكتفا ایتمه ینلرك هر ایكی جهتده نصیبلری اولاجغنی بیانله قوللرینی بو دعایه دوامه تشویق ایتمش وهر ایكی جهته چالیشمغی توصیه بیورمشدر .

حساب ؛ **محاسبه** معناسنه ایسه ده فخر رازینك بیانی وجهله اللهك حسابی ؛ **قلوب عبادده عمللرینه علم ضروری خلق ایتمكله عمللرینك كیفیتنی یعنی ثواب ویا كناه اولدیغنی وكمیتنی یعنی آزلغنی ویاچوقلغنی وعملك ایجاب ایتدیكی ثوابی وعقابی كندیلرینه بیلدیرمكدر.** شو حالده ؛ « الله تعالی قوللرینك عمللرینی صورت سریعه ده حساب ایدر » دیمك « هر كسك كندی عملنی وعملنك اقتضاسنی درحال كندینه بیلدیرر » دیمكدر .

یاخود اللهك حسابی ؛ **هر شخصك عملنی كندینه خبر ویرمسی واو شخصده خلق ایتدیكی قوۂ سامعه سببیله اللهك كلامنی ایشیدوب عملنی بیلمسیدر .** زیرا ؛ آخرتده جناب حق هر كسك قولاغنده خلق ایده جكی قوت سببیله مطیع وعاصی كلام الٰهی یی

ایشیده‌بیله‌جکدر . شوایکی صورتدن هرهانکیسی مراد اولنور ایسه اولونسون حساب السّهیده سرعت واردر . چونکه ؛ کرك توجیه اوله نظراً هر کسك عملنه کندنده بر علم ضروری خلق ایتمکله اولسون کرکسه توجیه ثانی‌یه نظراً هر کسده کلام الهی‌یی ایشیده‌جك قدر سامعه‌سنده برقوت خلق ایتمکله اللهك عملرینی خبر ویرمسیله اولسون حساب ؛ آنه واحدده حاصل اولاجقدر . بناءً علیه ؛ بالجمله انسانلر بردقیقه ظرفنده عملرینی واقتضا ایتدیکی ثواب ویا عقابی درحال بیلمش بولنه‌جقلر دروحسابدن مقصدده حاصل اولاجقدر.

خلاصه ؛ ناسدن بعضیلری دعاسنی دنیایه حصر ایدوب همان دنیا منافعنی ایسته‌مکله آخرتده نصیبی اولمدیغی وبعضیلری‌ده هم دنیا هم آخرت منافعنی ایسته‌یوب بونلرك جمله‌سندن نصیبه‌دار اولاجغی وآخرتده قوللرینك عملرینك حسابی غایت سرعتلی اولوب آن واحدده بیته‌جکی بوآیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی عرفاتده ومزدلفه‌ده وقفه‌یی ومزدلفه‌دن منایه اینیله‌جکنی بیاندنصکره مناده جریان ایده‌جك احوالی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِى اَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ ﴾ بیورییور .

[صاییلی کونلرده اللهی ذکر ایدك]

یعنی ؛ « ای حجاج مسلمین ! سز منایه کلدیککزده صاییلی کونلردن عبارت اولان ایام تشریقده ونمازلریکزك عقیبنده وقربانلریکزی کسدیککزده و شیطانی طاشلادیغکزده تکبیر آلمقله اللهی ذکر ایدك وذکراللهدن غفلت ایتمه‌یك . زیرا ؛ شو بیان اولنان زمان ومکانلرده تکبیرله اللهی ذکر ایتمك سزك اوزریکزه واجبدر. بناءً علیه؛ ترك ایتمه‌یك، که کناه ایشله‌مش اولمیه‌سکز .

﴿ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِى يَوْمَيْنِ فَلَا اِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا اِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقٰى ﴾

[ایام معدوده‌ده ذکر واجب اولنجه بر کیمسه ایام تشریقك برنجی وایکنجی

کونلرنده مناده وظیفه‌سنی ادا ایدرده اوچنجی کونه قالمقسزین مکه‌یه کیتمکده عجله ایدرسه او کیمسه اوزرینه کناه یوقدر . کذلك عجله ایتمیه‌رك مکه‌یه حرکتنی اوچنجی کونه تأخیر ایدن وحرامدن اتقا ایدن کیمسه اوزرینه کناه یوقدر]

﴿ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴾

[جمیع اعمال وافعالکزده اللهه اتقا ایدك وحرام اولان شیلری ارتکاب ایتمکدن قورقك وایی بیلك که آنجق اللهك حضور معنویسنه جمع اولنه‌جقسکز وعملکزك مقتضاسنه کوره جزا کوره‌جکسکز .]

فخر رازی ، قاضی وخازنك بیانلری وجهله بو آیتده ایام معدوده ایله مراد ؛ ایام تشریقه در . ایام تشریق ؛ بایرامك ایکنجی ، اوچنجی ، دردنجی کونلریدر که اوچ کوندر . شو حالده ؛ بایرامك ایکنجی واوچنجی کونلری هم بایرام وهم تشریقدر . دردنجی کونی تشریقدر ، بایرام دکلدر . برنجی کونی ؛ بایرامدر ، تشریق دکلدر . وبو کونلرك آزلغنه بناءً معدوده دینمشدر . چونکه ؛ صاییلی اولان هرشی آزدر .

بو کونلرده ذکرله مراد ؛ نماز عقیبنده وقربانه کسرکن وشیطانه طاشلارکن تکبیر آلمقدر . فرض نمازلری عقیبنده آلنه‌جق اولان تکبیرلر امام ابو یوسفله امام محمدك مذهبلرینه کوره عرفه کونی صباح نمازندن باشلایه‌رق دردنجی بایرامك ایکندی نمازنده ختام بولمق اوزره یکرمی اوچ وقت دوام ایدر والیوم عملمزده بویله‌در . آنجق امام اعظمه کوره بایرامك برنجی کونی ایکندی نمازنده بیتر. بناءً علیه ؛ امام اعظم حضرتلرینك مذهبنجه سکز وقت نماز آرقه‌سنده تکبیر آلمق واجبدر . ایکنجی واوچنجی بایرام کیجه‌لری مناده قالمق وجمرات ثلاثه‌نك ـ که شیطانه طاش آتیلان محللردر ـ هربرنده یدیشر چاقیل طاشی آتمق وهر چاقیل آرقه‌سنده تکبیر آلمق واجبدر . شو حالده ؛ هر کون یکرمی بر چاقیل آتیلیر. مناده اوچ کون اکلنمه‌یوب ایکی کون اوطوره‌رق اوچنجی کونك وظیفه‌سنی ادا ایله مکه‌یه عزیمت ایتمك ویاخود اوچ کون اکلشوب هر کونك وظیفه‌سنی آیری آیری ایفا ایتمك بیننده

عبدك مخبر اولدیغنی وبونلردن هانکیسنی اختیار ایدرسه کناه اولمدیغنی جناب حق بو آیتله بیان ایتمشدر .

واجب تعالی قوللرینك اتقایه اهتماملری لازم اولدیغنه تنبیه ایتمك اوزره آنجق جانب معنویٔ الٓهیسنه حشر اولنوب باشقه مرجع اولمدیغنی بیان ایتمشدر . چونکه ؛ آخرته وحساب وجزایه وجنتله جهنمه ایمان ایدن وحضور الٓهیدن باشقه مرجع اولمادیغنی بیلن بر کیمسه البته اتقایه اعتنا ایدر .

*
* *

واجب تعالی املنی دنیایه حصر ایدن کیمسه ایله یالکز دنیایه حصر ایتمیوب هم دنیا وهم آخرتی ایستهینلرك دعالرینی ومناده ذکرك لزومنی بیاندن صکره املی یالکز دنیایه مصروف اولان منافقك حالنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴾ بیوریور .

[ناسدن بعضیسی شول کیمسهلردر که حیات دنیا حقنده آنك سوزی حبیبم ! سکا تعجب وحیرت ویرر وقلبنده ایمانی وسکا محبتی اولدیغنه اللهی شاهد قیلار ویمین ایدر . حالبوکه او کیمسهنك سکا بغض وعداوت وخصومتی هرکسدن زیادهدر .] شو حالده ؛ آنك سوزینه اینانمه . زیرا ؛ دائما سزه حیله یاپمقدن وسوزیله اهل ایمانی آلداتمقدن وفرصت دوشدکجه ضررلاندیرمقدن کیرو طورماز .

فخر رازی ، قاضی وخازنك بیانلری وجهله بو آیتك (اخنس بن شریق) حقنده نازل اولدیغی مرویدر . چونکه اخنس ؛ طاتلی دیللی ، کوزل یوزلی ، فصاحت وبلاغت اوزره سوز سویلر ، مجلس آرا ونکرهکو بر آدم ایدی . حضور رسالته کلیر ایماندن ومحاسن اسلامیهدن و رسول اللهه محبتندن بحث ایلر وبوسوزلرینك طوغرو اولدیغنه اللهه یمین ایدردی . حالبوکه رسول اللهه واهل ایمانه بغض وعداوتی هرکسدن زیاده ایدی . ایشته جناب حق آنك حالنی بیان ایچون رسولنه بو آیتی انزال ایتمشدر . بو منافقك اسمی (ابی) در . (اخنس) دنیلدیکنك سببی ؛ یوم بدرده (بنی زهره) قبیلهسندن اوچیوز کیشی بی

اغفال ایدوب معیت رسول اللهدن آیرمش وکیری دوندورمش ودیمشدر که « محمد علیه السلام سزك همشیره کزك اوغلیدر . اکر یالانجی ایسه سزك اوندن آیرلمکز ناسك سزه محبتنی واکر طوغرو ایسه تعظیمنی موجب اولور . شو حالده ؛ نفسکزی هلاکه قویمقده بر فائده یوقدر . بن دونهجکم سزده دونك » دیدی و (بنی زهره) ده رأینه اتباع له فرار ایتدیلر وآنلرك بو صورتله حربدن تأخرینه سبب اولدیغی ایچون (اخنس) دینمشدر . چونکه اخنس ؛ کریده قالمق وبرشیدن تأخر ایتمكدر . رسول اللهك والدهسی بنی زهرهدن اولدیغیچون « سزك همشیره کزك اوغلو » دیمشدر . کرچه آیت بو منافق حقنده نازل اولمش ایسهده شو اوصافله متصف اولان کیمسهلرك جملهسنه شاملدر . زیرا ؛ اعتبار لفظك عمومنه اولوب سببك خصوصنه دکلدر .

واجب تعالی منافق ومرائی اولان کیمسهیی اوچ صفتله ذم ایتمشدر : برنجیسی ؛ املی دنیایه مصروف اولوب دنیا حقنده دیکلهینلره حیرت ویرهجك سوزلر سویلمك ، ایکنجیسی ؛ قلبنده کیزلهدیکی بغض وعداوتك خلافنه محبت اظهار و یالانه یره یمین ایتمك ، اوچنجیسی : رسول اللهه واهل ایمانه شدتلی عداوت ایتمك در . ایشته ؛ هر عصرده بوکبی منافقلر چوقدر . الله تعالی اهل ایمانی بو کیبلرك شر وفسادلرندن محافظه بیورسون آمین .

*
* *

واجب تعالی منافقلرك دیکر صفتلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِي الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴾ بیوریور .

[ای رسولم ! او منافق سندن آیرلدیغنده یر یوزنده افساد ایتمك اوزره سعی ایدر وصلهٔ رحمی قطع واهل اسلامك دمنی اضاعه واکینلرنی وحیوانلرینی اهلاك ایتمك ایچون یریوزنده کزر . حالبوکه الله تعالی فسادی سومز .]

﴿ وَاِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴾

[واومنافقه اللهدن قورق افساد ایتمه دنیلدیكنده آنی كناه ایشلمكه حمیت جاهلیه‌سی تحریك ایدر و كناهكارلقله بویوكلكی هر طرفنی احاطه ومعصیت ایشلمك اوزره قانی غلیان ایدر وطور دیدكجه ضرره كیدر . حالی بویله اولنجه جهنم آكا كافیدر . آنكچون نه چیركین محلدر جهنم !]

یعنی ؛ حضور رسالته كلوب ایمانندن بحث ایدن ومحبت اظهار ایدن منافق حضوردن دونجه یر یوزینی افساد واهالینك اكینلرینی واوتلرینی وحیوانلرینی اهلاك ایتمك ایچون ارض اوزرنده چالیشیر . حالبوكه الله تعالی فسادی سومز . بناءً علیه ؛ اللهك غضبندن حذر ایتمك لازمدر واومنافقه نصیحت صورتیله « افساد ایتمه، اللهدن قورق، خلقی اضرار ایله وحرامی ارتكاب ایتمكدن نفسكی صاقین » دنیلدیكنده حمیت جاهلیه‌سی اونی كناهه سوق ایدر وغیرت جاهلیه‌سی آكا كناهكارلغی بویوكلك طانیتیر . كناهكارلغی بویوكلك عد ایدوب نصیحت دیكله‌مه‌ین منافقه جهنم كافیدر . نه كوتو یتاجق محل اولدی جهنم ونه فنا بشیكدر .

آیت جلیله (اخنس)ك اخلاق فاسده‌سندن دیكر برینی دخی تصویر ایتمشدر . چونكه؛ طائفه (بنی ثقیف) قبیله‌سیله (اخنس) آره‌سنده اولان بر خصومته بناءً (اخنس) بر كیجه آنلرك اكینلرینی یاقوب حیوانلرینی اهلاك ایتدیكنی جناب حق بو آیتله بیان بیورمشدر،

یاخود فخر رازی ، بیضاوی ومداركك بیانلری وجهله آیتك معناسی بر توجیهه نظراً شویله‌در : [منافق ، ناس اوزرینه والی قیلنوب متولی اولدیغنده اهالی اوزرینه ظلم اجرا ایدر وحقلرینه تجاوزله عدالتی اخلال ایتدیكندن الله تعالی آنك ظلمكارلغندن یاغموری منع ایدر ، اكین واوت قورور، قحطلق اولور و حیوانات قیریلیر . زیرا ؛ الله تعالی فسادی سومز ، فساد اولان یره قهرینی وغضبنی انزال ایدر] دیمكدر . شو حالده منافقی خلق اوزرینه متولی قیلمامالی . زیرا ؛ آنك تولیتی ناس ایچون مادی ومعنوی مضرتدر . شو معنایه نظراً حكم صاحبی اولان كیمسه‌لرك عدالته دقت ایتملری لازمدر .

چونكه حكومتدن مقصد اصلی ؛ عدالتدر وبالعموم مأمورلركده مأموریتنه كوره عدالت ایتملری واجبدر . زیرا ؛ عدالت اولان یره بركت نازل اولدیغی كبی ظلم اولان یردنده بركتك رفع اولنه‌جغنه بو آیت دلالت ایدر .

بو مثللو منافقلره كرك طرف رسالتدن وكرك بر اهل انصاف طرفندن « ترك ایت بو فسادی ، واز كچ ظلمدن » دیه‌رك نصیحت اولندیغنده آنی بر بویوكلك آلیر وكبر وغروری آنی دها فنا بر كناه ایشله‌مكه سوق ایدر ، اصلا نصیحت تأثیر ایتمز . هرزمانده منافقلرك حاللری بویله‌در . چونكه اساساً آنی نفاقه سوق ایدن شی ؛ آنده اولان غرور وكندی زعمنجه بویوكلكیدر . بناءً علیه منافقه اتقا ایله امر ؛ متصف اولدیغی اخلاق ذمیمه‌یی تركله امردر . بو آیتلرده منافقك بش صفتی بیان اولنمشدر : دنیالی اُلده ایتمك ایچون كوزل سوز سویلمك وَیالانه اولانه سوزینه اللهی شاهد قیلمق وَحقی ابطال باطلی ترویج ایچون حقه قارشی خصومت وَیر یوزینی افساده سعی وَخلقك اكینلرینی وحیوانلرینی اتلاف ایتمك دن عبارتدر . منافقك شو صفتلری عین قباحت اولدیغندن جمله‌سندن اجتناب ایتمسی امر اولندیغنده عكسنی ایشلر دیمكدر .

بناءً علیه؛ بویوك وكوچوك دنیا یوزنده واقع اولان فتنه‌لر اكثریتله منافقلرك یوزندندر. چونكه ؛ قلبنده فسادی صاقلار ، لسانیله هر كسی آلداتیر ونفاقله عالمی برباد ایدر .

خلاصه ؛ منافقك حالی یریوزینی افساده سعی ایتمك اولدیغی وخلقی اضرار ایچون اكینلرینی وحیوانلرینی اتلاف ایتمك عادتی بولندیغی والله تعالی‌نك فسادی واو فسادی ایجاد ایدن مفسدی سومدیكی ومنافقه واز كچ بو فنالقدن دنیلدیكنده فساد ایشله‌مكله كندینی بویوك برآدم عد ایتدیكی وحالی بویله اولانلره جهنم كافی وآنلر ایچون جهنم كوتو بر مكان اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واحب تعالی دینی دنیایه دكیشنلرك احوالی بیاندنصكره دنیاسنی ، مالنی وحیاتنی

دین یولنه صرف ایدنلرك حاللرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴾ بیوریور .

[شول کیمسه ناسدن بعضدرکه او کیمسه اللهك رضاسنی طلب ایچون نفسنی ابذال ایدر حالبوکه الله تعالی قوللرینی اسیر کیجی وبلایایه صبر ایدن قوللرینی حمایه ایدیجیدر .]

بیضاوینك بیاننه نظراً بو آیتده شرا ؛ دشمنله مجاهده ده وامر بالمعروف ونهی عن المنکرده نفسنی صرف ایدر ورضاء الٰهی‌یی طلبده جاننی اسیرکه‌مز دیمکدر. بوکانظراً معنای آیت: [ناسك بعضیسی رضاء باری‌یی طلب ایچون نفسنی محل تهلکه اولان میدان محاربه‌یه آتار وبرچوق زحمتلره قاتلانیر ورضاء الٰهی اوغرنده بالعموم قضایه راضی اولور ودینی اوغرنده جاننی فدا ایتمکدن چکینمز] دیمکدر .

بیضاوینك بیاننه نظراً بو آیت (صهیب بن سنان الرومی) حقنده نازل اولمشدر . چونکه ؛ (صهیب) مدینه‌یه هجرت ایدرکن مشرکلر اوکنه کچه‌رك مرتد اولمسی ایچون چوق عذاب ایتدیلر . (صهیب) « بن بر شیخ فانی‌یم . بناءً علیه ؛ سزکله برابر اولمقده سزه بر فائدهم وآیری اولمقده ده ضررم اولماز . شو حالده آلك مالمی براقك بنی » دیدی . مشرکلر (صهیب) ك بو سوزینی قبول ایده‌رك مالنی آلدیلر وکندینی براقدیلر . مشارالیه مدینه‌یه کیررکن ابوبکر حضرتلری « بیعك مبارك اولسون نفسکی رضاء باری ایچون صاتدك وسنك حقکده آیت نازل اولدی » دیدی وبو آیتی اوقودی .

(والله رؤف بالعباد) جناب حقك ، قوللرینك آزیجق عمللرینه دائمی جنت کبی بر نعمت احسان ایتمه‌سی وجبر واکراهده نفسنی محافظه ایچون قلبنده ایماننه خلل کتیرمکسزین کلمهٔ کفری تکلمه رخصت ویرمه‌سی وهر کسه قدرتی مقداری تکلیف ایدوب قدرتك خارجی تکلیف ایتمه‌مسی وتوبه‌یی قبول ایتمسی اللهك قوللرینه رأفتی جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی منافقك افسادینی ومؤمن خالصك دین اوغرنده فدای جانه حاضر

بولندیغنی بیاندنصکره عموم اهل ایمانی احکام شرعیه‌یه انقیاده دعوت ایتمك اوزره ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر ! احکام شرعیه‌نك کافه‌سنه اطاعت ایدك ، شیطانك وسوسه‌سنه اتباع ایتمه‌یك . زیرا شیطان ؛ سزك عداوتی ظاهر بر دشمنکزدر .]

یعنی ؛ ای مؤمنلر ! کافه‌کز احکام شرعیه‌یه داخل اولك واحکام شرعیه‌دن هیچ برحکمه اطاعتسزلك ایتمکله او احکامی اخلال ایتمه‌یك وحکم شرعینك هر برینه تسلیم اولك وموجبیله عمل ایدك وشیطانك وسوسه وحیله‌سنه اتباع ایتمه‌یك واحکامی بربرندن آییرمایك هپسنه بردن ایمان ایدك وشیطانك افسادیله بربریکزدن نفاق وشقاقله آیرلمایك . زیرا شیطان ؛ سزك آره‌کزه نفاق قویمق واحکامی بربرندن تفریق ایتمك جهتیله افساددن کیری دورماز . چونکه ؛ عداوتی ظاهر بر دشمنکزدر . شو معنی آیتده خطاب مؤمنلره اولدیغنه نظراًدر .

خطاب منافقلره اولدیغنه نظراً معنای آیت : [ای ظاهرده مؤمن فقط باطنی منافق اولان کیمسه‌لر ! قلبکز وبالجمله اعضاکزله اسلامه کیرك که ظاهریکز مؤمن باطنکز منافق اولمسون ، ایچکز وطیشکز براولسون وباطلی حق صورتنده کوستروب اغفال ایدن شیطانك وسوسه‌سنه اتباع ایتمه‌یك . زیرا او ؛ سزك دشمنکز] دیمکدر .

آیتده خطابك اهل کتابدن (عبدالله بن سلام) وامثالی کبی ایمان ایدنلره اولمق احتمالی واردر . چونکه ؛ آنلر ایمان ایتدکدنصکره توراتك احکامندن جمعه ایرتسنه حرمت ودوه اتی وسودینی ییمه‌مك کبی بعض احکامه رعایت ایدر و « دین اسلامده بونلری ترك ایتمك مباحدر وشریعت موساده واجبدر، بز احتیاطاً ترك ایدرز» دیرلردی . جناب حق آنلری دین اسلامك کافهٔ احکامنه داخل اولوب توراتك احکامنی ترك ایتمك لازم اولدیغنه دعوت ایتمشدر .

بوکا نظراً **معنای آیت** : [ای اهل کتابدن مؤمن اولانلر ! سز احکام اسلامیه‌نك کافه‌سنه داخل اولك واحکام توراتك بعضیسیله عمل ایتمکزه دائر شیطانك اغفالاتنه اتباع ایتمه‌یك. بناءً علیه ؛ جمعه ایرتسی کونی ایشکزی کوروك ودوه اتی ییيك . زیرا ؛ احکام قرآنده هیچ بر کونده ایشی تعطیل اولمادیغی کبی دوه اتی‌ده حلالدر ونوراتك احکامی منسوخدر ، عمل جائز دکل] دیمکدر .

یاخود آیتده سِلم ؛ **صلح ومسالمت ومنازعه‌یی ترك ایتمك** معناسنه‌در . شو حالده آیتدن مقصد ؛ مؤمنلری اتفاقه دعوت وتفرقه‌یی ترك ایتمكله امردر . بوکا نظراً **معنای آیت** : [ای مؤمنلر ! کافه‌کز صلح ومسالمته داخل اولك ودائرهٔ اتفاقه کیرك وبربریکزله منازعه ومفارقتی ترك ایدك ، که کتلهٔ اسلامیه‌نك قوتنه خلل کلمسون وشوکت اسلامیه محفوظ قالسون وشیطانك سوزیله تفرقه‌یه دوشوب بربریکزك علیهنده بولنمقله دشمن ألنده پریشان اولمایك] دیمکدر . شو حالده بو آیت ، اهل اسلام ایچون اتفاقك لزومنه ومنفعتنه وتفرقه‌نك مضرت وفنالغنه دلالت ایتدیکی جهتله اهل اسلامك سلامت وسعادتنه ودشمنلرندن انتقام آلمغه وبوتون ایشلرك یولیله جریاننه سبب یگانه اتفاق واتحاد اولدیغندن بو آیتله جناب حق بالجمله اهل اسلامی اتفاقه دعوت ایتمشدر .

شیطانی وآنك عداوتنی بز کورمزسه‌كده حضرت آدمله بینلرنده جریان ایدن وقعه‌یی جناب حق قرآنك متعدد آیتلرنده بیان ایتدیکی جهتله بزم ایچون شیطانك ذاتنده وبزلره عداوتنده شبهه‌مز اولمدیغندن شیطانك عداوتی ﴿مبین﴾ یعنی آچیق اولمقله توصیف اولنمشدر .

شیطانك اولاد آدمه عداوتی مادی اولارق خسته‌لق وسائره کبی بعض آفته کرفتار ایتمكله اولابیلیرسه‌ده بو جهتدن جناب حق شیطانی منع ایتمشدر . بناءً علیه؛ دنیاجه شیطان انسانلره مادی ضرر ایتمکه مقتدر دکلدر . اما امور دینیه واحکام شرعیه‌ده وسوسه ویرمك وکناهلری تزیین ایتمك وعبادتدن صرف نظر ایتدیرمك کبی معنوی ضرر ایصاله وآخرت نعمتلرندن محروم ایتمکه مقتدردر . بو جهتدن هر کون هر ساعتده هر شخص اوزرینه مسلط اولدیغندن برچوق کیمسه‌لری اضلال ایدوب دوریور .

خلاصه ؛ مؤمنلرك احکام شرعیه‌نك کافه‌سنه داخل اولملری لازم اولدیغی واحکام شرعیه‌نك خارجنده برشیئه استناد ایده‌رك عملك واهل اسلام ایچون اتفاق لازم اولوب تفرقه‌نك جائز اولمادیغی وشیطان ، عداوتی ظاهر بردشمن اولدیغندن آنك اغفالاتنه آلدانمامق لازم کلدیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی احکام شرعیه‌نك کافه‌سنه دخولی امر ایتدکدنصکره شیطانك اغفالاتنه آلدانمقله احکام شرعیه‌یه دخولده تکاسل ایدنلری تهدید ایتمك اوزره ﴿ فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ بیوریور .

[اکر سزه حقه دلالت ایدر آچیق دلیللر کلدکدنصکره آیاغکز قایار حقدن آیریلیرسه‌کز ای بیلك که الله تعالی انتقامنی آلیر . زیرا ؛ الله تعالی جمله عالمه غالب براولو وایشلری حکمته موافق برحکیمدر .]

یعنی ؛ سزك کافه‌کز احکام شرعیه‌یه داخل اولمق وشیطانك حیله‌سنه آلدانمامق لازم اولنجه حقانیته دلالت ایدن آچیق دلیللر وقطعی بینه‌لر رسولمز واسطه‌سیله کلوب حق تظاهر ایتدکدنصکره صلح ومسالمته دخولدن آیاغکز قایار وضلالتی ارتکاب ایدرسه‌کز ای بیلك که الله تعالی انتقامنی آلیر . زیرا ؛ الله تعالی جمله‌یه غالبدر وانتقامی حکمته موافقدر . چونکه ؛ حکیمدر .

﴿ زللتم ﴾ زلل ؛ **آیاغه قایمق** معناسنه ایسه‌ده بوراده **طرف شرعدن مأمور اولدیغی عبادتدن دونمك** معناسنه‌در . بناءً علیه ؛ اصول اعتقادیه وفروع اعمالده تکاسل وخلافنه میل ایتمکه شاملدر . شو حالده اصول اعتقادیه‌دن دونمك کفر اولدیغی کبی فروع اعمالده عباداتی ترك وکناهلری ارتکابه شامل اولدیغندن آیتده بالعموم کناه ایشله‌ینلردن انتقام آلنه‌جغی بیانله کوچوك وبویوك کناه ارتکاب ایدنلری تهدید واردر .

واجب تعالی‌نك قوللرینی مؤاخذه وانتقامی ؛ رسوللر وكتابلر واسطه‌سیله حقه دلالت ایدر دلیللری ایضاح ایتدكدنصكره اولدیغنه بوآیت دلالت ایدر . شوحالده مكلفه دلیل كلمك شرطدر، فقط یقین حاصل اولمق شرط دكلدر. بناءً علیه؛ دلیل كلدكدنصكره ضلالتی ارتكاب ایدنلر مؤاخذه اولنورلر . شو قدركه مكلفك دلائله نظر واستدلاله مقتدر اولمسی شرط اولدیغندن مجنون عباداتی تركندن طولایی مسئول اولماز . چونكه؛ دلائله نظره واستدلاله مقتدر دكلدر .

بوآیتده مخاطبینك زللده واقع اولملری قطعی اولمادیغندن شكه دلالت ایدن ﴿ انْ ﴾ لفظی وارد اولمشدر . شوقدركه شك مخاطبلره عائددر . زیرا ؛ واجب تعالی شكدن منزهدر .

خلاصه ؛ دین اسلامك حق اولدیغنه دلالت قطعیه كلدكدن صكره او دلائله نظر ایدوب عمل ایتمك واجب ایكن آنك خارجنده عمل ایدنلرك انتقامه مستحق اولدقلری بوآیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی جمله انسانلرك اسلامه دخوللرینی امر ودخولدن امتناع ایدنلری تهدید ایتدكدن صكره اسلامه داخل اولمیانلرك باشلرینه كله‌جك عذابی بیان ایتمك اوزره ﴿ هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّاۤ اَنْ يَأْتِيَهُمُ اللّٰهُ فى ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰۤئِكَةُ وَقُضِىَ الْاَمْرُ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴾ بیورییور .

[آنلر كوزتمزلر ، آنجق بیاض بولوط ایچنده اللهك آنلره كوندره‌جكی عذاب علامتلری وعذابی كتیرن ملكلرك كلمسنی و هلاكلرینه دائر اولان امر الٓهینك تمام اولمسنی كوزه‌تیرلر وهرامور؛ آنجق الله تعالی‌یه راجعدر .] شوحالده بونلرك عذابلری‌ده الله تعالی‌یه راجعدر .

یعنی ؛ بشریتك راحتی ایچون جناب حقك انزال بیوردیغی قرآنك احكامنی قبول

ایدوب دنیوی واخروی سعادت یوللرینی قرآندن آرامق لازم ایكن شیطانك اغفالاتنه آلدانوب احكام شرعیه‌یی قبولدن استنكاف ایدنلر كوزه‌تمزلر ، آنجق انسانلر اوزرینه كولكه‌لكلر كبی اورتولمش بیاض بلوطلر ایچنده اللهك عذابنه علامتلرك وعذابه مؤكل اولان ملكلرك عذابله كلملرینی وهلاكلرینه دائر اولان امر الٓهینك تمام اولمسنی كوزه‌تیرلر. عذابه دلالت ایدن علامتلرك بلوط ایچنده كلمسی وملكلرك عذابی كتیرملری وعذابه دائر امرك تمام اولمسی وسائره كبی ایشلرك جمله‌سی اللهه ارجاع اولنور . بناءً علیه ؛ قرآنی قبول ایتمه‌ینلر عدم قبولده دوام واصرار ایدرلرسه شو بیان اولنان عذابلره استحقاقلری قطعیدر . آنجق مستحق اولدقلری عذابك وقتی معین دكلدر .

فخر رازی وقاضینك بیانلری وجهله **كلمك وكیتمك** كبی حركه‌یه وانتقاله دلالت ایدن وامارهٔ حدوث اولان كلمه‌لر واجب تعالی‌یه اسناد اولندیغنده **اللهك امرینك وعذابنك ولطفنك كلوب كیتمسی** مراد اولنور . زیرا ؛ احوال جسمدن كلوب كیتمك كبی شیلردن جناب حق منزه اولدیغندن بوكلمه‌لردن مقامه مناسب بر معنا مراد اولنمق واجبدر . شوحالده، بوآیتده « طریق حقدن چیقانلر اللهك كلمسنه انتظار ایدرلر » دیمك « آنلرك هلاكنه دائر اللهك امرینك كلمسنه انتظار ایدرلر » دیمكدر .

ظلل ؛ **كولكه‌لك** وغمام ؛ **بیاض بلوط** در . امم سالفه‌دن عاصی اولانلره اكثریتله عذاب ؛ اوزرلرینی كولكه‌لك كبی بورومش بیاض بلوطلردن نازل اولدیغندن بوامتدن‌ده عصیان ایدنلره عذابك آنلره كلدیكی كبی برصورتده كلمك احتمالنی بیانله كناهكارلری تهدید ایتمشدر . بیاض بلوطدن منفعتلی یاغمور امید ایدیلیركن عذابك كلمسی خیر ظن اولنان یردن شرك ظهور ایلمسی دیمك اولوب بونك‌ده تأثیری زیاده اولدیغی جهتله عذابك رحمته سبب اولاجق بلوطدن كله‌جكنی بیانله شدتنه اشارت اولنمشدر .

خلاصه ؛ اسلامه ودائرهٔ اطاعته كیرمه‌ین كیمسه‌لرك كوزه‌تجك برشیلری اولمیوب آنجق سمادن عذابك نازل اولمسی وعذابك كلمسی اولدیغی وحقلرنده واقع اولاجق شی ایله

حکم الٰهینك لاحق اولوب جمله امورك اللهه راجع بولندیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی دین اسلامه دخولی کافهٔ ناسه امر وشیطانك وسوسه‌سنه اتباعی نهی وتکالیف الٰهیه‌دن چیقانلرك انتقامه مستحق اولدقلرینی وآنلرك آنجق عذابك کلمسنی کوزه‌تدکلرینی بیان ایتدیکی کبی حق اولان دلیللری انکار ایدنلرك تهدیده مستحق اولدقلرینی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ سَلْ بَنٖى اِسْرَٓائٖيلَ كَمْ اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ اٰيَةٍ بَيِّنَةٍ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدٖيدُ الْعِقَابِ ﴾ بیوریور .

[ای رسول اکرمم ! سن بنی اسرائیلدن سؤال ایت ، بز آنلره نه قدر آچیق معجزه‌لر ویردك . اکر بر کیمسه کندینه کلدکدنصکره اللهك نعمتلرینی تبدیل ایدرسه او کیمسه اللهك عذابنه مستحق اولور . زیرا ؛ اللهك عذابی شدتلیدر .]

یعنی ؛ ای رسول ذیشان ! سن اهل کتاب اولان بنی اسرائیلدن سؤال ایت‌که بز آنلرك اجدادینه حضرت موسی واسطه‌سیله حق اوزره دلالت ایدر نه‌قدر چوق معجزه‌لر ویردك ، آنلر او آیتلری انکارله عذابه مستحق اولدیلر . ایشته آنلر کبی سنك معجزه‌لرینی انکار ایدنلر انکارلرنده دوام ایدرلرسه بونلرده عذابه مستحقدرلر . زیرا ؛ بو معجزه‌لر هدایته وسعادته سبب اولان حقه دلالت ایتدیکی جهتله امت حقنده پك بیوك نعمتدر . بر کیمسه ، هدایته سبب اولان نعمت کندینه کلدکدنصکره اللهك او نعمتی تحریف ویا مقصدك غیری بر تأویل ایله ضلالته تبدیل ایدرسه عذابه مستحق اولور . زیرا ؛ نعمتی تبدیل ایدنلره اللهك عذابی شدتلیدر .

بو آیتده بنی اسرائیله ویریلن آیت ایله مراد ؛ **حضرت موسایه ویریلن عصا ودکزك بولنمسی** وسائره کبی معجزه‌لردر . بو سؤالدن مقصد ؛ زمان سعادتده بولنان یهودیلری آبا واجدادینك حاللرندن عبرته دعوت واسلافنك معجزه‌لرینی تأویل ایله تبدیل ایدوب عذابه دوچار اولدقلرینی بیانله تهدید ایتمکدر .

نعمت ایله مراد ؛ **انبیاء عظامه ویریلن معجزه‌لر**در . زیرا انبیانك معجزه‌لری ؛ امتلرینك هدایتلرینه سبب اولدیغی ایچون پك بیوك نعمتلردر ونعمتك شکری ادا اولنمق لازمدر. **معجزه‌نك شکری ایسه ایمانه واهتدا ایتمکدر.** ایشته معجزه‌یی ، حاشا سحر وکهانت دیمك کبی افترا ایله تبدیل ایدنلر کفران نعمت ایتدکلرندن طولایی البته معذب اولاجقلردر. بو کبی عظیم نعمتی ضلالتله قارشیلامق بیوك جنایت اولدیغندن عذابك شدتنی ایجاب ایتدیکنه اشارت ایچون جناب حق « عقابنك شدتلی اولدیغنی » بیان ایتمشدر .

نعمت لفظی مطلق ذکر اولندیغی جهتله نعمت ؛ **صحت ، عافیت ، رفاه حال ، امنیت وکفاف مقداری رزق** کبی نعمتلره دخی شامل اولدیغندن بونلرك شکرینی ادا ایتمه‌ینلرده نعمتلرینك نقمته تبدیل جزاسنه مستحقلردر .

خلاصه ؛ بنی اسرائیله برچوق آیتلر ویردیکی واو آیتلر حقه دلالت وهدایته وسیله اولدقلری جهتله امتلر حقنده نعمت اولدیغی وبو نعمتی مقصدك خلافنده استعمال ایله تبدیل ایدنلرك شدتلی جزا کوره‌جکلری ، زیرا ؛ اللهك عذابی شدید اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی نعمت الٰهیه‌یی تبدیل ایدنلرك عذابه مستحق اولدقلرینی بیان ایتدیکی کبی نعمتی تبدیلك سببنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ زُيِّنَ لِلَّذٖينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَالَّذٖينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَٓاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾ بیوریور .

[کافرلره حیات دنیا تزیین اولندی ونعمت دنیا آنلرك کوزلرینه غایت کوزل کوروندی ودنیایه محبت آنلری بر درجه‌یه قدر کوتوردی‌که آنلر مؤمنلری ویوم قیامتده کندیلرینك فوقنده اولاجق کیمسه‌لری استهزا ایدرلر. زیرا ؛ آنلر دنیایه کمال محبتلرندن هر کمالی دنیا

حالنده ظن ایتدکلری جهتله فقیر اولان کیمسه‌لری هر کمالاتدن محروم عد ایده‌رك استهزالری مناسب کورورلر . حالبوکه محرماتدن وسائر نفسك آرزو ایتدیکی فنالقلردن اتقا ایدنلرك درجه‌لری یوم قیامتده آنلرك فوقنده‌در . آنلر ایسه دنیاده نائل اولدقلری رزقلرینه مغرور اولورلر . حالبوکه الله تعالی دیله‌دیکی قولنی حسابسز مرزوق ایدر .]
بناءً علیه ؛ بعضیلرینی امتحان ایچون دنیا رزقیله مرزوق و بعضیلرینی‌ده آخرت عمله موفق ایتمکله آخرتده مرزوق ایدر .

حیات دنیایی کافرلره تزیین ایدن الله تعالی‌در . لکن دنیایه ربط قلب ایدوب آخرت اموروندن فراغت ایدن کافر کندی اراده‌سیله ربط قلب ایتدیکندن جناب حقك تزیینی کافری مجبور ایتمز . اوت ! دنیانك کوزللکنی خلق ایدن اللهدر ، فقط قلبنی وبوتون وجودینی دنیایه باغلایان کافرك کندیسیدر .

متقیلرك اتقالری سببیله درجه‌لری اعلای علیینده وکافرلرك ارتکاب ایتدکلری جنایت کفر سببیله درکه‌لری اسفل سافلینده اولاجغنه بوآیت دلالت ایدر .

فخر رازی وخازنك بیانلرینه نظراً بوآیت (ابوجهل) وامثالی کبی فقراء مؤمنینی فقرندنطولایی استهزا ایدن عربك زنکینلری حقنده نازل اولمش ایسه‌ده ثروتنه مغرور اولارق فقرایی استهزا ایتمکی عادت ایدنلرك جمله‌سنه‌ده شاملدر . بناءً علیه ؛ فقرایی استهزا ایدنلر جزاسنی کوره‌جکلری کبی استهزا اولنان متقیلرده آنلرك فوقنده درجات عالیاتده بولنه‌جقلردر .

*
* *

واجب تعالی حیات دنیانك کافرلره تزیین اولندیغنی بیان ایتدیکی کبی بو حال شو زمانه مخصوص اولمیوب اولدنبری انسانلرك عادتلری اولدیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ كَانَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيّٖنَ مُبَشِّرٖينَ وَمُنْذِرٖينَ وَاَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فٖيمَا اخْتَلَفُوا فٖيهِ ﴾ بیوریور .

[ناس امت واحده ایدی ، صکره جناب حق مطیع اولان کیمسه‌لری تبشیر ایدر

وعاصی اولان کیمسه‌لری عذابله قورقوتور اولدقلری حالده نبیلری کوندردی واونبیلرله برابر حق اولارق کتاب انزال ایتدی‌که ناسك اختلاف ایتدکلری مسائلده بین‌الناس اونبی حکم ایتسون وناسك اختلافنی برطرف ایلسون .]

یعنی ؛ ناس ابتداء خلقتده حضرت آدم شریعتیله عمل ایدر برملت اولوب آره‌لرنده اصلا اختلاف یوق ایدی . وقتا که قابیل، هابیلی قتل ایتدی. بونك اوزرینه آرا وافکار اختلاف ایتدی وقوای حیوانیه و آرزوی امل تشتت ایلدی و آره‌لرینه بغض وعداوت ومخاصمه ومجادله کیردی. بناءً علیه؛ ناسك مختلف ملتلره انقسام ایتمسی‌اوزرینه جناب حق عاصیلری قورقوتور واطاعت ایدنلری ثوابله تبشیر ایدر اولدقلری حالده نبیلر کوندردی. اختلاف ایتدکلری مسائل حقنده ناس آره‌سنده عدالتله حکم ایتمك ایچون او نبیلرله برابر حقه مقارن کتابلر انزال ایتدی . او نبیلر خلقی اصلاحه وبر نقطه‌ده اجتماعه دعوت ایتدیلر وهرنبی کندی زماننده‌کی مبعوث اولدیغی امتنی اصلاحه چالیشدی وامر اولندیغی شریعتك احکامنی بلا قصور ولافتور تبلیغ ایتدی .

بیضاوینك بیانی وجهله بوآیتده کتاب ؛ جنس کتاب در. یوقسه « هرنبی ایله برابر برکتاب انزال ایتدی » معناسنه دکلدر . زیرا ؛ هرنبینك کندینه مخصوص کتابی یوقدی، بلکه‌بعضیلرینه کتاب نازل اولدی وآندن صکره کلنلراو کتابك احکامیله مکلف واونی امتنه تبلیغه مأمور ایدیلدی . کتابله حکم ایدن ؛ نبی واسطه‌سیله الله تعالی در . چونکه حکم ؛ اللهکدر . نبی اللهك کتابندن آلدیغی احکامیله امتی بیننده حکم ایتدیکی جهتله الله تعالی ونبی حکم ایدرلر دیمکدر . حتی حکم کتابدن آلندیغی ایچون « کتاب حکم ایتدی » دنیله‌رك حکمك کتابه اسنادی دخی جائزدر .

*
* *

واجب تعالی ناسك اختلافنی حل ایچون انبیا ایله برابر کتاب انزال ایتدیکنی بیان ایتدیکی کبی اختلاف ایدنلرك کیملر اولدیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَمَا اخْتَلَفَ فٖيهِ اِلَّا الَّذٖينَ اُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاۤءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ﴾ بیوریور .

[او کتابده اختلاف ایتمدی ، الا شول کیمسه‌لر اختلاف ایتدیلر که آنلره او کتاب ویرلدی. کندیلرینه کتاب ویریلن امت او کتابك طوغرو اولدیغنه آچیق دلیللر و بینه‌لر کلدکدنصکره حسدلرندن ناشی بینلرنده جریان ایدن دسائس شیطانیه ایله ظلماً او کتابی انکار ایده‌رك اختلاف ایتدیلر .]

﴿ فَهَدَى اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِاِذْنِهِ وَاللّٰهُ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾

[بناءً علیه؛ الله تعالی کندیسنده اختلاف ایتدکلری حقده کتابه ایمان ایدن مؤمنلری هدایتده قیلدی ، آنلرده باذن الله اهتدا ایتدیلر . حالبوکه الله تعالی دیله‌دیکی کیمسه‌یی طوغرو یوله هدایتده قیلار]

فخر رازینك بیانی وجهله امت؛ بر دین اوزرینه اجتماع ایدن ملت در . ناسك امت واحده اولمسی حضرت آدم زماننده اولمشدر . زیرا؛ الله تعالی آدم علیه السلامی کندی ذریتنه رسول کوندردی . آدم علیه السلام واولادی بر دین اوزره امت واحده ایدیلر . قابیل، هابیلی حسد نتیجه‌سی قتل ایدنجه‌یه قدر بوحال دوام ایتدی . وقتا که وقعهٔ قتال حادث اولدی . اولاد آدم آره‌سنه اختلاف کیردی وبو اختلافده الی یوم القیام دوام ایدوب کیده‌جکدر . بومثللو اختلافاتی حل ایتمك ایچون جناب حق اقتضای زمانه کوره نبی کوندرمك وکتاب انزال ایتمکله اصلاحلرینی امر ایتدی. ایمان ایدنلر ایتدیلر وایمان ایتمه‌ینلرده کفر اوزره قالدیلر .

یاخود ناسك ملت واحده اولمسی حضرت نوحك کمیدن ایندیکی زمانده اولمشدر . زیرا ؛ کمیدن اینتجه دنیا یوزنده بولنان آنجق کمیده موجود انسانلر اولوب آنلرده حضرت نوحك دینی اوزرینه جماعت واحده ایدیلر . آره‌لرنده اصلا اختلاف یوقدی . آنجق صکره‌لری انسانلر چوغالدقجه بغض وعداوت وحسد نتیجه‌سی وحدت تفرقه‌یه دوشدی ، اختلافلر ظهور ایتدی وملل مختلفه حاصل اولوب اصلاحه محتاج اولنجه جناب حق اصلاح ایچون نبیلر کوندردیکنی بو آیتله بیان بیورمشدر .

ناسك کفر اوزره امت واحده اولدیغی بر زمان کچمه‌مشدر . چونکه ؛ بوتون انسانلرك خلاف اوزره بولندقلری بر زمان فرض اولنمش اولسه اوده فترت زمانلری که بر نبینك ارتحالندن صکره دیکر بر نبی بعث اولننجه‌یه قدر کچن زماندر . ایشته او زمانلرده‌ده انسانلر آره‌سنده مؤمن وموحد بولنه‌جغندن دنیاده بولنان بوتون انسانلرك کفر اوزره اتفاق ایتدکلری بر زمان تصوری بعیددر . چونکه ؛ هر زمانده اهل توحید بولنمش ودنیا اهل ایماندن خالی قالمامشدر. اما یالکز مؤمن وملت واحده اولمسی ایکی دفعه واقع اولمشدر : بریسی ؛ حضرت آدم زمانی وقعهٔ قتاله قدر دوام ایتمشدر . دیکری ؛ حضرت نوحك کمیدن ایندیکی زماندر . انبیانك صفتلرندن تبشیر ؛ حفظ الصحه منزلنده و انداز ؛ خسته‌لغی تداوی قبیلنده اولوب صحت اصل ، مرض عارض اولدیغندن حفظ الصحه منزلنده اولان بشارت ؛ انذار اوزرینه تقدیم اولنمشدر .

حق اولان شیده اختلاف ایدن اهل کتابدن یهود ونصارادر . چونکه ؛ آنلردن هر بری دیکرینی تکفیر ایتدیکی . بوندن اول بعض آیتلرده بیان اولنمش وبو ایکی ملت کندی کتابلرینك بعض آیتلرینی تغییر ایله دخی کندی دینلرنده اختلاف ایتمشلردر .

خلاصه ؛ حق اولان اعتقادیاتده اختلاف ایدنلرك اهل کتاب اولدیغی وبو اختلافلری کندیلرینه حقه دلالت ایدن دلیللر کلدکدن صکره وقوعبولدیغی واختلافلری بینلرنده حسد نتیجه‌سی ظلم اولدیغی واهل ایمانی جناب حقك اختلاف ایتدکاری مسائلده هدایتده قیلدیغی والله تعالی‌نك دیله‌دیکی قولنی طوغرو یوله ایصال ایتدیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی دیله‌دیکی قولنی طریق مستقیمه هدایتده قیلدیغنی بیان ایلدیکی کبی طریق مستقیمه هدایتده تمام اولمیوب آنجق بر طاقم مشقتلره تحمل ایتمکله تمام اولاجغنی

دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ ﴾ بیوریبور .

[ای مؤمنلر ! سزدن اول كچن امتلردن مؤمن اولانلرك كوردكلری مشقتلرك امثالی سزه كلوبده آنلرك مبتلا اولدقلری مصیبتلره سزده مبتلا اولمادقجه یالكز ایمان ایتمكله جنته كیررزمی ظن ایدرسكز ؟ اكر بویله ظن ایدرسه‌سكز بوظنكز یاكلیشدر . زیرا ؛ آنلرك كوردكلری مصیبتلری سزده كوره‌جكسكز وآنلرك چكدكلری درد وآلامی سزده چكه‌جكسكز .]

﴿ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتّٰى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ اَلَا اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيبٌ ﴾

[زیرا ؛ اول كچن امتلری فقر واحتیاج ومشقت كبی ضررلر وخسته‌لق وكورلك كبی شدتلر هرطرفلرینی احاطه ایتدی وانواع بلایه مبتلا اولدیلر واولدقلری یردن آیاقلری قایدیرلدی . حتی آنلره مبعوث اولان رسول وآنكله برابر اولان مؤمنلر اللهك نصرتی نه‌زمان اولاجق دیینجه‌یه‌قدر بومصیبتلر دوام ایتدی وآنلرده طاقتلری قالما یعنی برزمانه قدر صبر ایتدیلر ونصرت الهیه نه زماندر دیدكلرنده قبل الهیدن « آكاه اولك واویانیق بولنك اللهك نصرتی یقیندر» دنیلمكله تبشیر اولندیلر .] ایشته ای امت محمد ! سزده آنلر كبی برطاقم مصائبه كوكس كرمدكجه قولایلقله جنته كیررز ظن ایتمه‌یك .

رسول اللهك مدینه‌یه هجرت بیورمسیله اصحابدن مالنی مكه‌ده ترك ایده‌رك هجرت ایدنلرك مبتلا اولدقلری فقروفاقه ومصائب سائره ایله برابر مدینه‌ده بولنان یهودیلرك عداوتلرندن‌ده فوق العاده دلكیر اولدقلرندن آنلری تسلیه ایچون بو آیتك نازل اولدیغی (ابن عباس) حضرتلرندن مرویدر . یاخود خندق غزاسنده چكیلن زحمتلر اوزرینه اهل ایمانی تشجیع ایچون بوآیت نازل اولمشدر . هرهانكی سببه مبنی نازل اولورسه اولسون اهل ایمانك

كورمش اولدقلری زحمتلره صبر ایتمسی لازم كلدیكنی ودشمنه قارشی متانتله مقاومت وسائر عوارض وآفاته كوكس كرمك اهم اموردن اولدیغنی توصیه وبو مثللو وقوعاتك عالمده امثالی چوق كچدیكنی بیانله امت محمدیه‌یی تسلیه وتشجیع‌در . الی یوم القیام بوكبی وقوعاتك انسانلر اوزرندن اكسیك اولمیه‌جغنی واولدنبری اكسیك اولمادیغنی بیانله هرشیئه قارشی ثباته تشویق ایچون نازل اولمشدر .

بالخاصه شوایچنده بولندیغمز بیك اوچ یوز اوتوزسنه‌سی تموزنده[١] ابتدا صربله آوستریا حكومتلری آره‌سنده تحدث ایدن بر وقعه اوزرینه آلمان ، فرانسه ، روس ، انكلیز وبلچیقا حكومتلرینی وچوق كچمكسزین تركیا وژاپونیا حكومتلرینه قدر دائرهٔ اشتعالنی توسیع وشراره‌سی بتون دنیایی احاطه ایدن حرب عمومیده ، افراد اسلامیه‌نك كورمش اولدیغی مضایقه‌یه قارشی بوآیت ملت اسلامیه‌یه صبر ومتانتی توصیه ایتمكده‌در . چونكه آیت ؛ مؤمن اولمقله هربلادن معاف اولمق لازم كلمیه‌جكنی اعلانله مؤمنلره بلانك اصابت ایده‌جكنی وآكاده صبر لازم اولدیغنی بیان وشوقدركه پك مضایقه‌ده اولانلره نصرتك یقین اولدیغنی تبشیر ایتمكله تسلیه بیورمشدر . كرچه اكثریت اعتباریله‌ده افراد اسلامیه اخلاق وعمل نقطه‌سندن رحمت الهیه‌یه مستحق دكللرسه‌ده برطاقم فقرا وضعفا وبی‌قصور معصوملرك نظركاه الهیه اولدقلرنده شبهه یوقدر . ایشته شو بی‌قصور معصوم كروهنك رحمته استحقاقلرینه اشتراكله نصرت الهیه‌یی امیدایدر ودركاه الوهیتدن عن قریب حصولنی استرحام ایدرز .

خلاصه ؛ مجرد مؤمن اولمقله مصائب كورمه‌دن جنته كیررز ظنی طوغری اولمادیغی واول كچن امتلرك كورمش اولدقلری زحمتلری بو امتك‌ده كوره‌جكی واللهك رضاسنه وصول برطاقم مشقته تحمل ایله برابر شهوات نفسانیه‌یی قالدیرمقله اولاجغی وصبرك توكندیكی زمانده نصرت الهیه‌نك ظهور ایده‌جكی بوآیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی جنته وصول، مصائبه صبرومتانتله اولاجغنی بیان ایتدیكی كبی مالی صرف

[١] اشبو جلدك تاریخ تحریری .

ایتمك خصوصنده بعض احكامی بیان ایتمك اوزره ﴿ یَسْئَلُونَكَ مَاذَا یُنْفِقُونَ قُلْ مَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ خَیْرٍ فَلِلْوَالِدَیْنِ وَالْاَقْرَبِینَ وَالْیَتَامٰی وَالْمَسَاكِینِ وَابْنِ السَّبِیلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَیْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِیمٌ ﴾ بیوریور.

[حبیب ذی‌شانم ! هانكی شیئی ونه مقدارینی انفاق ایده‌جكلرینی سندن صورارلر، سن جوابده «سزك خیردن انفاقكز والدینكزه وخصملریكزه ویتیملره وفقیرلره ویولجیلره انفاق ایتدیككز شیدر» دی. و «خیر اولارق هرنه ایشلرسه‌كز الله تعالی آنی بیلیر» دیمكله سؤال ایدنلرك وظیفه‌لرینی تعیین ایت.]

یعنی؛ اصحابك طرفندن نه كبی شیئی ونه‌مقدار انفاق ایده‌جكلرینی سندن سؤال ایدرلر، سن آنلری اصلاح ایچون حاللرینه موافق اولان شیئی بیانله جواب ویر، دی‌كه «سزك خیر اولارق انفاقكز هانكی جنسدن ونه مقدار اولورسه اولسون انفاقه مستحق اولانلر: اولاً؛ والده وپدریكزدر. زیرا؛ سزك وجودكزه سبب اولان آنلر اولوب حال صباوتكزده سزه اولان شفقت ومرحمتلری ایجابی‌سزی بویوتمك ایچون چكمش اولدقلری زحمتلره قارشی سزده اولان حقلرینی ایفا ایتمك اوزره اگر محتاج اولورلرسه هركسدن اول آنلرك احتیاجلرینی تأمین ایتمك ایچون آنلری انفاق ایتمكز لازمدر. چونكه؛ آنلرك حقی سائرلرندن مقدمدر. والدینكزی انفاقدنصكره ایكنجی مرتبه‌ده محتاج معاونت اولان اقرباكزدر. زیرا؛ حقوق قرابته رعایت دیگرلرینه رعایتدن مقدمدر. بناءً علیه؛ اقربایی تقدیم اولادر. اقرباكزدنصكره مالكز مساعد اولورسه اوچنجی مرتبه‌ده شایان مرحمت اولان یتیملردر. چونكه؛ یتیملرك كسبه اقتدارلری اولمادیغی كبی آنلره مرحمت ایدوب امور وخصوصلرینی تدبیر ایده‌جك پدردن محروم اولدقلری ایچون آنلره انفاق ایتمك اولادر. یتیملردنصكره انفاقك خیرلیسی سائر فقرایه

انفاقه‌در وبوندنصكره مرحمته شایان اولان، مملكتندن اوزاق دوشوب مملكتنده اولان ثروتندن استفاده ایده‌مه‌ین مسافر یولجیلردر. وخیردن ایشلدیككز هرشیئی الله تعالی بیلیر وزیاده‌سیله ثوابنی ویرر، اجرندن نقصان اولماز.

فخررازی وبیضاوینك بیانلرینه نظراً آیت اصحابدن (عمرو بن الجموح) اسمنده بر شیخ فانی حقنده نازل اولمشدر. چونكه؛ (عمرو) زنگین اولوب مالنك هانكی جنسندن ونه مقدارینی صدقه ایده‌جكنی سؤال ایتمسی اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر. گرچه آیتده سؤال انفاقدن ایسه‌ده انفاقه اعتبار؛ آنجق مصرفنه نظرله اولاجغنه بناءً سؤاله جوابده انفاقك مصرفنی بیانله جواب ویرلمش وسائلك حالنه مناسب اولان مصرفدن یعنی صدقه‌سنی كیملره ویره‌جكندن سؤال ایتمسی لازم اولدیغنه تنبیه اولنمشدر. زیرا؛ مصرفنه صرف اولمیان مال ضایع اولدیغندن مصرفنی آرامق اهمدر.

ایشته بو آیت جلیله حقوق ابوت وقرابته رعایتك لزومنی بیاندنصكره انسانلر آره‌سنده الكزیاده محتاج معاونت اولان یتیملرك حقوقنی نظر اعتباره آلمش وآنلره رعایتك لزومنی توصیه ایتمش وایتامكده بنی بشر آره‌سنده بر حق صاحبی اولدقلرینی وبو حقه رعایت ایتمك؛ مقتدر اولان انسانلر اوزرینه واجب كفایه اولدیغنی بیان ایلمش وهركس كندی محیطنده بولنان ایتامه رعایتله مكلف قیلمشدر. فقط بو احكامه لایقیله رعایت اولنه‌مدیغی وبرچوق قصورلر واقع اولدیغی جمله‌نك معلومیدر. آنجق بو قصور شریعتده دگل بلكه او شریعته لایقیله رعایت ایتمه‌ین انسانلرده‌در. شو زمانده تشكل ایدن دار الایتاملر شایان تقدیردر. بو آیت جلیله؛ یولجیلره انفاق ورعایتی توصیه ایتمكله اسلامیتده مسافرپرورلك حس مبجلی تلقین ایتمش واكثر آناطولی شهر وقصبه‌لرنده خاندان واشراف طرفندن یولجیلر حقنده گوستریلن اكرام واحترام بو اساس دینیه رعایتدن متولد بولنمشدر.

*
* *

واجب تعالی انفاقك مصرفنی بیان ایتدیكی كبی دشمنله محاربه‌نك واجب اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ كُتِبَ عَلَیْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ ﴾ بیوریور.

[ای مؤمنلر ! دشمنکزله مقاتله ایتمك سزك اوزریکزه فرض قیلندی . حالبوکه قتال سزك اوزریکزه مشقتدر ، طبیعتکزه ملایم کلمز .]

﴿ وَعَسٰى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ﴾

[برچوق شیلری سومزسکز ، حالبوکه سزك سومدیککز شی سزك ایچون خیرلیدر .]

﴿ وَعَسٰى اَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ ﴾

[وبرچوق شیلری سز سورسکز ، حالبوکه اوشی سزك ایچون شر ومضرتدر .]

﴿ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾

[هرشیئك خیر ویا شر اولدیغنی الله تعالی بیلیر ، سز بیلمزسکز .]

یعنی ؛ ای اهل ایمان ! سزك اوزریکزه دشمنله محاربه ایتمك فرض قیلندی . زیرا ؛ دینی ، ناموسی ، مملکتی واهل وعیالی محافظه دشمنه قارشی مقاومتله اولدیغندن ، مقدساتی وسائر محافظه‌سی واجب اولان شیلری تجاوز اعدادن محافظه آنلرله قتاله توقف ایتدیکندن سزك اوزریکزه قتال فرضدر . حالبوکه قتال سزك ایچون مشقتدر . بناءً علیه ؛ طبیعت بشریه آنی سومز وسز تکالیف الٰهیه کبی برچوق شیلری آغیر کورور ومشقتلی عد ایدرسکز . حالبوکه اوشی ؛ سزك ایچون خیر وعین منفعتدر . زیرا ؛ سبب صلاح وفلاحکزدر . مثلا نماز ، یومیه بش دفعه نفس اوزرینه آغیردر . حالبوکه اك بیوك عبادت اولدیغی جهتله ربسنه عبودیت وسبب سعادتدر . منهیات کبی برچوق شیلری نفسکز سور . حالبوکه سزك ایچون سبب فساد وفلاکت اولدیغندن شردر وعین عذاب ومضرتدر . بوکبی شیلرك منفعت اولدیغنی الله تعالی بیلیر سزه امر ایدر ویا مضرت اولدیغنی بیلیر سزی نهی ایدر ، حالبوکه سز بیلمزسکز .

بیضاوینك بیانی وجهله احکام شرعیه‌نك مصلحته تابع اولدیغنه بو آیت دلالت ایدر . بناءً علیه ؛ اللهك امر ایتدیکی شیلرك هر نه قدر ظاهری مشقتلی کورولسه‌ده حقیقتده قوللری

ایچون او شیده بر منفعت وارکه او مشقته غالبدر . کذلك نهی ایتدیکی شیئك ظاهرنده انسان ایچون سوه‌جك برشی وار ایسه‌ده حقیقتده اونده مضرت وارکه ظاهرده کوریلن منفعته غالبدر . ایشته بونلری الله تعالی بیلدیکندن منفعتی غالب اولان شیله امر ایدر ومضرتی غالب اولان شیدن نهی ایدر . ایشته قتال ؛ بشرك اك زیاده سودیکی حیاتك ضدیله امر اولندیغندن نفس بشر اوزرینه آغیر ومشقتلیدر . لکن دنیا وآخرتك سعادتی وجمعیتك بقا وموجودیتی و دینك محافظه وامنیتی وناس بیننده توزیع عدالتی ودشمن قورقوسندن مصونیتی تأمین ایتمك مجاهده‌یه توقف ایتدیکی کبی اموال غنیمت وشهادت کبی ثروت ومراتب عالیه دخی قتاله متوقفدر . بناءً علیه ؛ قتالده اولان مشقته نسبتله منفعتی ومصلحتی قات اندر قات فضله اولدیغندن جناب حق دشمنله قتالی فرض قیلمشدر . دشمن تجاوزاتنه قارشی الی باغلی قویون کبی دورمق جائز دکلدر ، بلکه سل سیف ایده‌رك قارشی چیقمق واجبدر . شو حالده قتال ؛ خسته اولان کیمسه‌نك علاج ایچمسی کبیدر . چونکه ؛ آجی دوایی ایچمك خسته‌یه آغیر اولورسه‌ده دوا اوزره ترتب ایده‌جك شفایی نظر اعتباره آلنجه دوا خفیف وباذن الله شفاسنی کورونجه‌ده ممنون اولور .

اوت ! محاربه‌یی ترك ایتمکده نفسی هلاکدن ومالی تلفدن صیانت وراحتلق واردر وبونلر انسانه غایت طاتلی کورونور . لکن قتالی ترکله اعدانك بلاد اسلامیه‌یی استیلا واموالی غارات وانسانلری اولدورمك وعرض وناموسی پایمال ایتمك ومخدرات اسلامیه‌یی آلوب کوتورمك کبی مضرتلرینی کورونجه انجام امر ، قتاله مجبور اولنور ، فقط چه فائده کیدنلر کیتمش بولنور . بناءً علیه اهل ایمانك دائما حرب حاضرلغنده بولونمسی وآلات حربی حاضرلامسی وایجابنده دشمنه قارشی سلاحه صاریلمسی واجبدر . زیرا ؛ وجوده کلن خسته‌لغك درحال وخسته‌لق وجوده یرلشمه‌دن چاره‌سنی آرامق لازمدر ، اولنده مسامحه اولنور ووجوده یرله‌شیرسه آنی قالدیرمق کوچ اولدیغی کبی دشمنی‌ده مملکته آیاق باصمه‌دن دفع ایتمك لازمدر . چونکه مملکتی استیلادن صکره آنی قالدیرمق مشکل اولور .

آیتده « قتالی كریه كورورلر » دیمك « طبع بشر اوزرینه آغیر اولور » دیمكدر. یوقسه « تكلیف الٰهی‌یی استكراه ایدرلر » معناسنه دكلدر. زیرا بو معنا؛ اهل ایمانك ایمانلرینه منافیدر. چونكه مؤمن؛ اللهك امر ایتدیكی شیئك عین صلاح وحقنده منفعت اولدیغنی بیلیر ولكن بونی بیلمك نفس اوزره تكلیفك ثقلتنی قالدیرماز. بناءً علیه؛ منفعتنی بیلدیكی حالده نفس اوزره مشقتلی اولور. برچوق مسلمانلرك اعتقادلری صاغلام اولدیغی حالده تكاسل ایدەرك برچوق عبادتلری ترك ایتملری‌ده بوكا شاهددر.

آیتده خطاب؛ زمان سعادتده بولنان مؤمنلره ایسه‌ده الی یوم القیام موجود اولاجق مؤمنلره بالتبع خطابدر. بناءً علیه؛ هرزمان قتال، اهل ایمان اوزرینه فرض كفایه‌در. شوحالده برقطعه‌ده محارب اولان دشمنله مجاهد بولندقجه دیكرلرندن فرض ساقط اولور. شوقدركه دشمن اسلام طوپراغنه آیاق باصارسه فرض عین اولور، كه او زمان دشمنی دفع ایتمك ایچون هرمسلمانك حربه اشتراك ایتمسی فرضدر.

خلاصه؛ مسلمانلر اوزرینه مجاهده آغیر اولورسه‌ده فرض اولدیغی وانسانك بعض سومدیكی شیئك عاقبتی خیر وبعض سودیكی شیئك عاقبتی شراولدیغی وبوكبی شیلرده خیر وشری الله تعالی‌نك بیلوب قوللرك بیله‌مدیكی بوآیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی قتالك فرض اولدیغی بیان ایتدیكی كبی شهر حرامده قتالك بویوك كناه اولدیغی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ يَسْئَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ﴾ بیورییور.

[ای رسول مكرم! شهر حرامده قتالدن مشركلر سكا سؤال ایدرلر سن جوابده دی‌كه شهر حرامده قتال بویوك كناهدر واو آیده قتال طریق الٰهیدن قوللری منع ایتمكدر وشهر حرامده قتال الله تعالی‌یه كفردر ومسجد حرامی زیارتدن منع ایتمكدر.]

﴿ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهِ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ﴾

[ومسجد حرامك اهلنی مسجدحرامدن چیقارمق عندالله قتالدن دها بویوك كناهدر وفتنه قتلدن دها بویوكدر.]

یعنی؛ بین العرب شهرحرامه حرمت لازم ایكن رجب آینك غره‌سنده اهل اسلامدن برزمره‌نك مشركلرك كاربانی وورملری اوزرینه مشركلر شهر حرامده قتالك حكمندن رسول اللهه سؤال ایتدیلر. جناب حق رسولنه خطاباً « حبیبم! شو سؤاله جوابده سن دی‌كه شهرحرامده قتال بویوك كناهدر وطریق الٰهیدن ومسجد حرامدن منعدر. فقط مسجد حرامك اهلی اولان رسول اللهی ومؤمنلری مسجد حرامدن چیقارمق واهل ایمانه قارشی فتنه احداث ایتمك شهر حرامده قتالدن دها بویوك كناهدر. »

بوآیتده رسول اللهه سؤال ایدنلر مشركلردر. چونكه؛ رسول الله بدر غزاسندن ایكی آی اول خاله زاده‌سی (عبدالله بن جحش) ی برقطعهٔ عسكریه‌ایله قریشك طائفدن كله‌جك بر كاربانك اوكنی كسمك اوزره كوندرمش وألنه ویردیكی نامه‌یی ایكی كون آچامسق وایكی كوندن صكره آچوب آرقداشلرینه اوقومه‌سنی ومضموننده آرقداشلرینی مخیر براقوب جبر ایتمه‌مسنی امر ایتمشدی. امر رسول اللهه موافق اوله‌رق (عبدالله) زماننده نامه‌یی آچدی واوقودی [١].

بونامه‌یی (عبدالله) اوقوینجه جمله‌سی « سمعنا واطعنا » دیدیلر وبطن نخله واروب قوندیلر. كاربان كلدی، برمدت مجاهده‌دن صوكره عساكر اسلامیه مظفر اولدیلر، كاربان باشی (عبدالله بن حضرمی) یی قتل وایكی كیشی‌یی اسیر آله‌رق كاربانله برابر مدینه‌یه كتیردیلر. آنجق بو وقعه شهر حرام اولان رجب آینك غره‌سنده اولدیغندن مشركلر رسول اللهی « سن شهر حرامك حرمتنه رعایت ایتمدك » دیه تعییب ایتدیلر وبوصورتله

[١] تفسیر خازنده بیان اولندیغنه نظراً نامه‌نك مندرجاتی شویله‌در: « بسم الله الرحمن الرحیم. اما بعد سن معیتكله برابر اللهك بركتی اوزره یورو وبطن نخلده قریشك اورادن كچه‌جك كاربانی كوزله. اومارم‌كه سن بزه خبرله كلیرسك.

رسول‌اللهه مکتوبلر یازدیلر . رسول‌الله‌ده عسکرك رئیسنه « بن سزه شهر حرامده قتال ایدکمی ؟ دیدم » دیه‌رك عتاب ایتدی واموال غنیمتی واسیرلری تقسیم ایتمکسزین بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر . حالبوکه عسکر جمادی‌الآخره‌نك نهایت کونلری ظن ایتمشلر ورجب آینك دخولنی بیلمه‌مشلر واونك ایچون حرب ایتمشلردی . بوکا نظراً آیتك معناسی شویله‌در : [ای مشرکلر ! شهر حرامده (عبدالله بن جحش) ك (حضرمی) یی خطاءً قتل ایتدیکندن سؤال ایدییورسکز . شهر حرامده قتال بویوك کناهدر . لکن سزك طریق الٓهی اولان دین‌اسلامه دخولدن وحرم شریفی زیارتدن خلقی منع ایتمکز واللهه کفر ایتمکله برابر اهل حرمدن اولان رسول‌اللهی واصحابنی مکه‌دن چیقاروب هجرته مجبور ایتمکز عندالله دها بویوك کناه اولدیغی حالده بوقدر جنایتلری ایشله‌ین، نفسکزی تعییب ایتمزده (عبدالله) ی نیچون تعییب ایدییورسکز ؟] دیمکدر .

بو آیت نازل اولنجه رسول‌الله اموال غنیمتك بشده‌برینی بیت‌الماله آییردی . اسلامده اول بیت‌الماله وضع اولنان خمس بودر . اسیرلری ویرمسی رجاسیه مکه‌دن ایلچی کلدی . رسول‌الله اولجه مکه‌ده اسیر اولان (سعد) و (عقبه) کلدکجه اسیرلری ویرمیه‌جکنی وآنلر کلیرسه مساعده ایده‌جکنی وکلمدیکی تقدیرده قتل ایده‌جکنی بیان ایتمسی اوزرینه ایلچی کیری کیتدی و (سعد) له (عقبه) کلدی ، رسول‌الله‌ده مشرکلرك اسیرلرینی ترخیص ایتدی . اسیرلردن (حکم بن کیسان) مسلمان اولدی ودیکری (عثمان) کفر اوزره مکه‌یه کیتدی . ایشته دین اسلامده اسیرك مبادله‌سی بورادن باشلامشدر .

شهر حرامده قتالك حرام اولمسی دیکر قتال آیتیله نسخ اولندیغندن بزم ایچون شهر حرام یوق هروقت محاربه جائز اولوب الیوم عملمزده بونك اوزرینه‌در . مسلمانلر ایچون ایشلرینی تعطیل ایده‌جك بر کون وزمان یوقدر ، هرزمان ایشله‌مك جائزدر . حتی جمعه کونی بیله جمعه نمازینی ادا ایدنجه‌یه قدر برمدتده ایشنی براقیر بعده ایشنه باقار ، تعطیل ایتمز .

مکه اهالیسی رسول‌اللهه قارشی محارب بر دشمن اولدقلری ایچونماللری حلال

اولدیغندن رسول‌الله آنلرك کاربانی کسمك اوزره عسکر کوندرمشدر . حتی محارب اولدقلرینه ایکی آی صکره وقوعبولان بدر محاربه‌سی‌ده دلالت ایدر . بناءً علیه ؛ آنلر اوزرینه حرب آچمق وماللرینی آلمق مشروع ایدی . زیرا ؛ اعظم جنایت اولان شرکی ترك ایتمدکلری کبی رسول‌اللهله بر معاهده‌لری‌ده یوقدی . شوحالده عسکرك آلوب کتوردکلری اموال ، غنیمت اولدیغندن رسول‌الله تقسیم ایتمشدر .

*
* *

واجب تعالی کافرلرك مقاتله‌ده دوام ایده‌جکلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دٖينِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُوا ﴾ بیوریور .

[اکر کافرلر مقتدر اولورلرسه دینکزدن دوندورنجه‌یه قدر سزکله مقاتله‌ده دوام ایدرلر .]

﴿ وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دٖينِهٖ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فٖيهَا خَالِدُونَ ﴾

[واکر سزدن بر کیمسه دیننده دونرده کافر اولدیغی حالده وفات ایدرسه ایشته شو دیننده دونن کیمسه‌لرك دنیاده وآخرتده عمللری ضایع اولور وبونلر جهنمك صاحبلریدر وابداً اوراده قالاجقلردر .]

یعنی ؛ کافرلر مقتدر اولدقلری صورتده سزی دینکزدن دوندورنجه‌یه قدر چالیشیرلر ، اصلا مقاتله‌یی ترك ایتمزلر . زیرا ؛ بوتون امللری سزی دینکزدن دوندورمك وکندی دینلرینه آلمقدر . بناءً علیه ؛ بومقصدلری حاصل اولمدقجه حربدن فراغت ایتمزلر . اکر سزدن بریکز آنلرك مقصدینه موافقت ایدر ، دیننده دونر وکفر اوزره اولورسه ایشته او کیمسه‌لرك عمللری دنیاده مضمحل اولور . چونکه ؛ تحیلاتی باطل واسلامیتدن کوره‌حکی

فائده‌لر ضایع اولدیغی كبی آخرتده‌ده عمللری ضایعدر . زیرا ؛ ثوابدن محروملردر . بومثللو دیننده‌ن دونن وكافر اولارق وفات ایدن كیمسه‌لر ابدی جهنم آتشنه ملازملردر.

بیضاوینك بیانی وجهله بوآیت؛ كافرلرك عداوتلرینك دوامنی وباشقه شیله عداوتلری كیری آلامیوب آنجق اهل ایمانی دینلرینه دوندورمكله متسلی اولاجقلرینی اخباردر وارتداد ایدن كیمسه‌نك اوزرینه ارتداد احكامنی اجرا ؛ كافر اولارق وفات ایتمسیله مشروطدر . چونكه ؛ ارتداد ایتدكدنصكره تكرار توبه واستغفار ایدرسه توبه‌سی قبول اولنور مخلدفی‌النار اولماز . بر كیمسه ارتداد ایدنجه بلوغ زماننده‌ن ارتداد ایدنجه‌یه قدر ایشله‌دیكی عملی باطل وتوبه ایتمزسه زوجه‌سی كندینه حرام اولور ومؤمن اولان پدرینه ووالده‌سنه وسائرینه وارث اولاماز ومؤمنلر طرفندن معاونته مستحق اولماز . چونكه ؛ كافردر ومالی اموال غنیمت اولور. زیرا؛ ارتداد ایدنجه جماعت اسلامیه‌دن چیقمش واهل اسلامله علاقه‌سی قالمامشدر . اما آخرتجه عملی باطل وكندی كافر اولدیغی ایچون ثواب كورمز . بناءً علیه ؛ ابداً جهنمده قالیر .

خلاصه ؛ كافرلرك ، مقتدر اولورلرسه مؤمنلری دینلرندن دوندورنجه‌یه قدر محاربه‌یه دوام ایده‌جكلری وبناءً علیه ؛ اهل كفردن وفا بكله‌مك طوغرو اولمدیغی ومؤمنلردن بر كیمسه دیننده‌ن دونر وكافر اولدیغی حالده وفات ایدرسه بوتون عملنك باطل اولاجغی وبومثللو مرتدلرك ابدی جهنمده قالاجقلری بوآیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی قتالك فرضیتنی وكافرلرك قتاله دوام ایده‌جكلرینی بیان ایتدیكی كبی قتال امرینه امتثال ایدنلرك رحمت الهیه‌یه نائل اولاجقلرینی دخی بیان ایتمك اوزره

﴿ إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ بیوریور .

[شول كیمسه‌لركه آنلر الله‌ه ورسولنه وكتابلرینه ایمان ایتدیلر وشول كیمسه‌لركه

آنلر ایمانله برابر هجرت وفی سبیل‌الله مجاهده ایتدیلر . ایشته بوكیمسه‌لر اللهك احساننی امید ایدرلر . زیرا ؛ الله تعالی مجاهده ایدنلرك كناهلرینی مغفرت ایدر وجهادلری مقابلی ثواب ویرمكله مرحمت بیورر .]

هجرت ؛ دین اوغرنده بلده‌سنی ، خانه‌سنی ، اقربا وتعلقاتنی ، اموالنی وكافرلرك قومشولغنی ترك ایده‌رك دیار اسلامه نقل ایتمكدر. ابتداء اسلامده رسول‌اللهك مدینه‌یی تشریفله مكه‌نك فتحندن اول هجرت فرض ایدی ، فقط مكه‌نك فتحندنصكره فرضیتی نسخ اولنوب سنت اولارق باقی قالمشدر . مجاهده ایله مراد ؛ دشمنله مجاهده‌در. كرچه نفسله مجاهده‌یه شامل ایسه‌ده بومقامده مقصد ؛ محاربه‌ده جهاددر .

عملك موجب جنت اولمدیغنه اشارت ایچون رجا لفظی وارد اولمشدر . كرچه عمل جنتده درجه‌لری موجب ایسه‌ده اصل جنته كیرمك لطف الهیدر .

فخررازینك بیانی وجهله بوآیت ، بوندن اولكی آیت كبی مكه مشركلرینك كاربانی آلوب كتیرن فرقهٔ عسكریه حقنده نازل اولمشدر . چونكه ؛ اولكی آیت نازل اولنجه او عسكرك رئیسی اولان (عبدالله بن جحش) « یارسول‌الله ! خطامزك عفو اولندیغنی بیلدك ، لكن بزم مقاتله‌مز اوزرینه ثواب وارمیدر آنی بیله‌مدك؟ » دینجه بوآیتك نازل اولدیغی مرویدر .

بوآیتده عابد اولان كیمسه‌نك عبادتنه مغرور اولمامسنه ونه‌قدر زهد وتقواسی اولسه بیله حین وفاتنده ربنه قارشی كندیسنی قصور صاحبی بیلمسی لازم اولدیغنه ودین الهی‌یه لایق اولدیغی وجهله نصرت ایده‌مدیكنی اعتراف ایتمك وعذابدن قورقو ورحمتدن امید اوزره موته حاضر اولمق لازم كلدیكنه اشارت واردر . چونكه ایمان و هجرت وفی سبیل‌الله مجاهده ایدن كیمسه‌لرك شو عمللریله برابر اللهك رحمتنی رجا ایتدكلرینی بیان ایتمك ؛ صورت قطعیه‌ده شو عبادتلرك رحمت الهیه‌یی موجب اولمدیغنه دلالت ایدر . شوحالده انسان، نه قدر عبادتی اولسه ینه اللهك عنایتنی رجایه محتاجدر ، حالبوكه قطعی اولان برشیده رجایه حاجت قالماز . بناءً علیه ؛ عبادتك ثواب ایجابی قطعی دكلدر .

*
* *

واجب تعالی بنیهٔ انسانیه‌یی تخریبه سبب اولان قتاله متعلق بعض احکامی بیان ایتدیکی کبی جسم انسانینك دومنی دوندورمکده اولان عقلی کیده‌رن شراب ایله، مالی اتلاف ایدن قمارك حکم شرعیسی بیان ایتمك اوزره ﴿ يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا اِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَاِثْمُهُمَا اَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا ﴾ بیوریيور.

[ای رسول معظم! ناس شرابله قمارك حکمندن سکا سؤال ایدرلر. سن آنلره جوابده «شراب عقلی ازاله وقمارده مالی اتلاف ایتدیکندن هرایکیسنده بویوك کناه واردر وناسه بونلرك منفعتلری‌ده واردر، لکن کناهلری منفعتلرندن بویوکدر» دی.]

یعنی؛ ناس عقلی ازاله ایدن شرابدن ومالی اتلاف ایدن قماردن سکا صورار واستفتا ایدرلر. سن آنلرك شو سؤاللرینه جواباً «بونلردن بریسی بنیهٔ انسانیه‌نك دومنی اداره ایتمك ایچون احسان اولنان نعمت عقلی ازاله ودیکری محافظه‌سی لازم اولان مالی اتلاف ایتدیکندن ایکیسنده‌ده بویوك کناه واردر. قمارده قولایجه مال قازانمق وشرابده نشئه وسرور ویرمك کبی بعضاً ناسه منفعت‌ده واردر، لکن بونلردن نشأت ایدن مفسدت منفعتلرندن دها بویوکدر. بر شیده مفسدت، مصلحتدن چوق اولورسه ترکی ایجاب ایتدیکندن بونلری ترك ایتمك لازمدر» دی.

فخر رازی و قاضینك بیانلری وجهله شراب حقنده درت آیت نازل اولمشدر. برنجیسی؛ مکه‌ده ﴿ ومن ثمرات النخيل والاعناب تتخذون منه سكراً ورزقاً حسناً ﴾ آیتی نازل اولمشدر. یعنی «خرما واوزوم میوه‌لرندن ناس شراب ورزق حسن اتخاذ ایدرلر» دیمکدر. مسلمانلر ایچون بدايةً مباح اولدیغندن شرابی ایچرلردی. صکره حضرت عمر وبعض صحابه‌نك حضور رسالتده «یا رسول الله! شراب حقنده بزه فتوی ویر. زیرا؛ عقلی کیده‌ریيور» دیملری اوزرینه بو آیت نازل اولمشدر. بو آیتك نزولندنصکره ناسدن بعضیلری ایچرسه‌ده دیکرلری ترك ایتمشدر. بوندنصکره (عبدالرحمن بن عوف) حضرتلری

بعض کیمسه‌لری دعوت ایتدی. او ضیافتده شراب ایچدیلر بعده نمازده امام، سکری ایجابی (لا اعبد ماتعبدون) یرینه (اعبد ماتعبدون) اوقودی. بونك اوزرینه ﴿ولا تقربوا الصلاة وانتم سكارى﴾ آیتی نازل اولدی. یعنی «سرخوش اولدیغکز حالده نمازه یاقلاشمایك» دیمکدر. بناءً علیه؛ شرابی ایچنلر غایت آزالدی. بوندنصکره بر دعوتده صحابه‌دن بعضیلری شعر اوقورکن انصاری ذم ایدنجه انصاردن بردلیقانلی (سعد) حضرتلرینك باشنی یارنجه‌یه قدر دوکدی. حضرت عمر «یاربی! شراب حقنده بیان شافی انزال ایت» دییه تمنیاتده بولننجه ﴿انما الخمر والميسر والانصاب والازلام رجس من عمل الشيطان﴾ آیتی نازل اولدی که شراب وقمار شیطانك عملندن نجس اولدیغی بیان ایدلمشدر. شو حالده ترجمه‌سی یوقارویه درج اولونان آیت جلیله؛ شرابك نجس اولدیغی بیان ایدن آیتله منسوخدر. زیرا؛ بو صوك آیتله حرام قیلنمش اولوب حرمتی قطعی وحلال اعتقادی کفردر وحرام اولدیغی اعتقاد ایده‌رك ایچن کیمسه کناه کبیره ارتکاب ایتدیکی جهتله فاسقدر.

کرچه شراب، ابتداء اسلامده ناسك الفتلرینه بناءً بر مدت مباح اولمش ایسه‌ده بیان اولندیغی وجهله تدریجاً نفرت ویره‌جك آیتلر نازل اولمغله انجام کار حرمت قطعیه ایله حرام قیلنمشدر.

بو آیتده بیان اولنان شرابده اولان بویوك کناه؛ عقلی ازاله وسرخوشلق سببیله مهالکی ارتکاب ومأموراتدن اعراضه ایتمك‌دن. قمارده اولان بویوك کناه؛ بدلسز غیرك مالنی آلمه‌دن. چونکه: هرهانکی نوع اویونله آلیرسه آلسین قماراله آلنان مال؛ حرامدر. حتی چوجوقلرك جویز، بادم، یمورطه کبی شیلرله اوینایوب آلدقلری اشیا بیله حرامدر. کرچه چوجوقلر تکالیف الٰهیه ایله مکلف دکللرسه‌ده حقوق عباد ایله مکلفلردر. چونکه صباوت؛ غیرك مالنی حلال قیلماز. بناءً علیه؛ چوجوقلرك قماردن آلدقلری شی ده حرامدر.

شراب ایله قمارك منافعنه کلنجه: چوقجه سویمك وقورقاق کیمسه‌یی تشجیع قیلمق وبخیلی سخی ایتمك کبی آنی وهر زمان زواله معروض اولان بعض شیلردر. بناءً علیه؛ آیتده ناسه منفعتلری

اولدیغی بیان وبالاده تعداد اولنان شیلر منافع جزئیه‌دن عبارتدر ، كه ضررلرینه نسبتله منفعتلری غایت جزئی اولدیغندن بالكلیه حرام قیلنمشدر . زیرا ؛ ضرر كلی ضمننده منفعت جزئیه‌یه اعتبار اولنماز . چونكه دفع مفسدت ؛ جلب منفعتدن اولادر .

فخر رازینك بیانی وجهله قمار ؛ زمان جاهلیه‌ده وبالخاصه عربلر آره‌سنده‌پك شهرت آلمش اولوب بعضی كیمسه‌لر براوتوروشده یوزدوه آلیر وانی سورمكسزین فقرایه احسان ایدر وبوكبی شیلری مدار مفخرت عد ایدرلردی . وقتاكه افق سعادتدن دیانت اسلامیه طلوع ایدنجه عالمك تخریبنه سبب اولان بوكبی مزخرفاتی تماماً منع ایتدی . چونكه عالمك اعماریله برابر انسانلرك احتیاجلرینی دفع ایتمك ؛ تجارت ، حراثت ، صناعت ، امارت وسائر معاملات ناسله حاصل اولدیغندن بونك خارجنده بدلسز وامكسز طاوله‌یه درت‌زار آته‌رق ویا بركاغد چیقارارق غیرك مالنی آلمق انسانلری عطالته سوق ایدوب قهوه كوشه‌لرنده وخان بوجاقلرنده اوتورمق واویون اویناماقله مشغول ایتمكده‌در . قمار یوزندن بیكلرجه خانمانلرك خراب اولدیغی وبویوك عائله‌لرك رفاه وسعادتدن دركۀ سفالته دوچار اولدقلری هر زمان كورولمكده‌در . حالبوكه مال ؛ انسانك میاننه اولدیغی خادم ومعیشت وراحتنی تأمین ایتدیكی جهتله شریعت محمدیه ؛ هركسك مالنی اسراف وسفاهتدن محافظه ایده‌رك تجارت واسباب سائره ایله تزییدینه چالیشمغی امر ایدركن بالعكس اومالی شهوات نفسانیه‌یه صرف ایتمك ویر اویون واسطه‌سیله بدلسز غیره ویرمك البته اثر جنت و عقلك خلافیدر . انسانلرك یكدیكرینه بورجلو واداسیله مأمور اولدقلری تعاون وتناصری قمار كوكندن صارصار . چونكه ؛ قمار اویناینلر آره‌سنده ظاهرده ماصه باشنده برمحبت صمیمیه كورولسه وقرداش كبی اویون اویناسه‌لر بیله بینلرنده عداوت هیچ برزمان اكسیك اولمدیغی وآزیجق خصومتدن باشلایارق كیتدكجه بویویوب حتی قتاله قدر ایلرولدیكی‌ده قابل انكار دكلدر . شراب ومسكرات سائره هر كوتولكك اساسیدر . بناءً علیه ؛ آنك سبب اولدیغی فنالق صایمقله توكنمز برحالده اولدیغی جمله‌نك معلومیدر . چونكه ؛ انسانك جسمنی تخریب ، اعصابنی تحریك ، مالنی اسراف وعقلنی

ازاله ایتدیكی جهتله عائله آره‌سنده انتظامی بوزدیغی هرزمان كورولن حاللردندر . بناءً علیه ؛ جناب حق قوللرینك منفعتلرینی محافظه ومالرینی ضیاعدن وقایه ایچون قماری وشرابی یعنی بالجمله مسكراتی حرام قیلمقله عالمك وبالخاصه عائله حیاتنك انتظامنی بوزاجق شیلردن انسانلری منع ایتمش وعائله حیاتنك تشكیلاتنه خلل كتیرمه‌مك لازم اولدیغنه اشارت بیورمشدر .

*
* *

واجب تعالی اسراف وسفاهتدن عبارت اولان شرابله قمارك بویوك كناه اولدیغنی بیان ایتدیكی كبی مشروع جهته صرف اولنه‌جق مالك مقدارینی‌ده بیان ایتمك اوزره

﴿ وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ۞ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ﴾ بیوریور .

[ای رسول اعظم ! ناس سكا نه كبی ونه مقدار انفاق ایده‌جكلرینی سؤال ایدرلر . سن جوابده ؛ احتیاجكزدن فضله‌سنی انفاق ایدك‌دی . زیرا ؛ سزك امور دنیا وآخرتده تفكر ایتمكلككز ایچون الله تعالی احكامنه دلالت ایدن آیتلری بویله‌جه بیان ایدر . بناءً علیه ؛ حالكزی اصلاحه متعلق اولان آیتلرك احكامیله عامل اولوب دنیا كزه كفایت ایده‌جك مقدارینی آلمق وفضله‌سنی آخرت ایچون صدقه ایتمك جهتلرینی دوشونمككز لازمدر .]

عفو ؛ برشیئك فضله‌سی در ویاخود قولای معناسنه‌در . بیضاوینك بیانی وجهله اولجه انفاق خصوصنده سؤال ایدن (عمرو بن الجموح) ایكنجی دفعه انفاقك مقدارینی سؤال ایتمسی اوزرینه بوآیتی انزال ایله جناب حق احتیاجدن زیاده‌سنی صدقه ایتمك مال صاحبلرینك حاللرینه مناسب اولدیغنی بیان بیورمشدر .

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله بو آیت نازل اولدقدنصكره اصحاب كرام كسب اموال جهتنه سعی ایدوب كندی اولاد وعیالنك وسائر نفقه‌سی اوزرینه لازم اولانلرك احتیاجلری مقدارینی طوتوب زیاده‌سنی صدقه ایدرلردی . چونكه ؛ بوصورتده هم دنیایی هم‌ده آخرتی دوشونمك واردر . آیتده جناب حقك بیاننه موافق اولان‌ده بودر .

بو آیتده عفو یعنی احتیاجندن زیاده‌لی صدقه ایله مراد ؛ **غنادن ، ثروتدن صدقه ایتمك‌**در ؛ چونكه ؛ بیضاوینك بیانی وجهله بر كیمسه حضور رسالته غنائمدن حصه‌سنه اصابت ایدن برمقدار آلتون پارچه‌سیله كلوب « یارسول الله! بوندن باشقه مالم یوقدر. بونی بندن بیت‌الماله صدقه اولارق آل » دیدیكنده رسول‌الله آلماز . تكرار اصرار ایدنجه رسول‌الله « سزدن بریكز مالنك كلیسیله بكا كلیر صدقه ایدر صكره كیدر كوشه باشنه اوتورر قوت یومیه‌سنی ناسدن ایستر ، دیلنجیلكه باشلار ، بویله فقیر حالله انسان كندی نفقه‌سنی صدقه ایتمز وصدقه آنجق قوت غنادن وفضله‌ٔ وارداتدن اولور ، بیورمشدر . بخاری ومسلمك اتفاقلریله روایت اولنان دیكر برحدیثده رسول‌اللهك « صدقه‌نك خیرلیسی غنادن وثروتدن ویریلن صدقه‌در . یدعلیا ، یدسفلادن خیرلیدر . عائله‌كده محتاج اولان كیمسه‌دن باشلا » بیوردیغی مرویدر . ایشته شو حدیثلرك هرایكیسنده رسول‌الله بو آیتی تفسیر بیورمشدركه صدقه ؛ انسانك كندینه‌ونفقه‌سی اوزرینه واجب اولان اولاد وعیالنه كافی مقداردن فضله اولورسه اولور ، یوقسه كندینك محتاج اولدیغی مالی صدقه ممدوح برشی دكلدر. زیرا انسانك اوزرینه واجب اولان ؛ اولا كندی اولاد وعیالی صكره اقربا وتعلقاتی دوشونمكدر. بناءً علیه ؛ صدقه‌نك انسانك كندی تعیشنه ضرر كتیرمیه‌جك برحالده اولمسنی جناب حق بو آیتله بیان بیورمشدر .

بو آیتده واجب تعالی هم دنیاسنی ـ معیشت دنیویه ـ هم آخرتنی ـ اجر ومثوبات جهتنی ـ دوشونمك لازم اولدیغنی وهر ایكی جهتده اهمال ایتمك جائز اولمدیغنی بیان ایتمشدر . بناءً علیه ؛ انسان ایچون بو ایكیدن هربرینه طاقتی مقداری چالیشمق لازمدر.

*
* *

واجب تعالی صدقه‌نك مقدارینی وثروتدن ویرلمك لازم اولدیغنی بیان ایتدیكی كبی صدقه‌یه مصرف اولان یتیمه رعایتك كیفیتنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى قُلْ اِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ ﴾ بیوریور .

[ای رسول معظم ! ناس سكا یتیملرك احوالندن سؤال ایدرلر . سن جوابده آنلره دیكه « یتیملرك احوالنی اصلاح ایتمك مؤمنلره خیر وبیوك ثوابدر » .] زیرا ؛ آنلری سفالتده براقمقدن حاللرینی اصلاح ایتمك البته خیرلیدر .

﴿ وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ ﴾

[اكر سز آنلره مرحمت ایده‌رك اختلاط ایدرسه‌كز آنلر دینده سزك قرداشلریكزدر.] بناءً علیه ؛ آنلرك حاللرینی اصلاحده سزه خیرله مكافات واردر .

﴿ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ﴾

[والله تعالی آنلرك حاللرینی اصلاح ایدن مصلحی ومالّلرینی ضایع ایتمكله افساد ایدن مفسدی بیلیر .] بناءً علیه ؛ اصلاح ایدن كیمسه‌یه ثواب ویرر وافساد ایدن كیمسه‌یه عذاب ایدر .

﴿ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

[واكر الله تعالی سزك مشقتكزی مراد ایتمش اولسه ایدی سزه مشقت ویره‌جك شیلری تكلیف ایدردی ولكن مشقتكزی مراد ایتمدی . زیرا ؛ الله تعالی جمله‌یه غالب وایشلری حكمتی متضمن برحكیم مطلقدر .]

یعنی ؛ حبیبم ! سكا یتیملرك حاللرندن وآنلره نه كبی معامله ایدیله‌جكندن سؤال ایدرلر. سن یتیملر ایچون خیر اولان ؛ مالّلرینی وكندیلرینی محافظه‌وتعلیم وتربیه ایله اصلاح ایتمك اولدیغنی بیان ایت وسؤال ایدنلره دیكه « اكر سز یتیملری حقیر كورمز ، بیمكده یانكزه اوتورتمق وبرابریكزده كزدیرمك صورتیله آنلره قاریشیرسه‌كز ایی یاپمش اولورسكز . زیرا ؛ آنلر سزك قرداشلریكزدر والله تعالی آنلرك مالنی اتلاف وكندینی حقیر عد ایتمك وایشلرینه باقمق صورتیله افساد ایدن مفسدله یتیمه مرحمتله معاونت ایدن مصلحی بیلیر وهركسك عملنه كوره جزاسنی ویرر واكر الله تعالی

سزك مشقتکزی مراد ایتمش اولسه ایدی یتیملر حقنده سزه مشقت ویره‌جك احکام وضع ایدر وسزی مشقته دوچار ایدردی . لکن مشقتکزی مراد ایتمدی ، حالکزه براقدی . شو حالده سزده یتیملره لازم کلن معاونتی یاپملی سکز . زیرا ؛ الله تعالی هرکسه غالب وجمله افعالی حکمت اوزره شامل برحکیمدر » .

فخر رازی وقاضی‌نك بیانلری وجهله زمان جاهلیه‌ده یتیمك مالیله انتفاع ایتمك ایچون یتیمی یاننه آلمق وفقط حقیر طوتمق وقیز اولورسه کندینه ویا اوغلنه نکاح ایتمك ولکن زوجه معامله‌سی یاپمامق صورتیله غدر ایتمك عادت اولمش ایدی . وقتا که جمله‌نك راحتنی تکفل ایدن شریعت اسلامیه ظهور ایدنجه افراد بشرك کافه‌سنك احوالنی نظر اعتباره آلوب احکامنی بیان ایتدیکی کبی ایتامك احوالنی دخی نظر اعتباره آلارقماللرینی وجانلرینی محافظه‌سنی توصیه ایتمشدر .

بو آیتك سبب نزولی ؛ یتیمك مالنی ییه‌ن کیمسه‌نك قارنی طولوسی آتش ییمش اولاجغنی بیان ایدن آیت نازل اولنجه ناس یتیملرك مالندن اللرینی چکدیلر واختلاط ایتمز اولدیلر . فقط یتیملرك مصالحی بوصورتله بالکلیه مختل اولدی ، ناس نه یاپاجقلرینی بیله‌مدیلر . بونك اوزرینه رسول اللهه عرض کیفیت ایدوب یتیملر ایچون نه کبی تدبیر یاپیلاجغنی جناب رسالتپناه افندمزدن استفتایه قرار ویردیلر وآیتده بیان اولندیغی وجهله سؤال ایتدیلر اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر .

یتیمی اصلاح ؛ اوقوتمق ، علم وعرفانه تربیه ایتمك ، مالنی ضیاعدن محافظه وتجارته تربیه ، نفقه‌سنی مالندن تدارك ایتمکله سفالتدن قورتارمق وکندینی رفاهه یتشدرمکدر. بومنوال اوزره رعایت ایتمك هم یتیم همده اصلاحنی تکفل ایدن کیمسه حقنده خیر اولدیغنی جناب حق بو آیتله بیان ایتمشدر .

اصلاحك خیر اولدیغنی بیاندن صکره اصلاحك انواعندن اختلاط ایتمکده خیر اولدیغنی واختلاط ایتدیکی صورتده قرداشیله اختلاط ایتمش اولدیغندن قرداش معامله‌سی یاپلمق لازم کلدیکنی بیان ایتمشدر .

اختلاط ؛ **بر خانه‌ده برابر اوتورمق ویمك وایچمکده مساوات رعایت ایتمك لازم اولدیغنی** بیانده کافیدر . چونکه ؛ اولجه یتیمی آیری اوطه‌ده یاتیریرلر ویمکنی آییریرلر وطعامندن وصویندن فضله قالانه اللرینی دکمزلر وبناءً علیه ؛ بوحال اوزره تلف اولور کیدر ویتیمله انسیته تنزل ایتمزلردی . ایشته بوکبی حاللری ترك ایدوب آنلره قرداش معامله‌سی یاپمق لازم اولدیغنی جناب حق بو آیتده بیانله یتیملره رعایته قوللرینی ترغیب ایتمشدر .

اختلاط ، یتیمك شخصیله اختلاطه شامل اولدیغی کبی مالنی مالنه قاریشدیرمق وبرابر تمشیت ایتمکه دخی شاملدر . یتیمك مالنه نظارت ایدن کیمسه عملی مقابلنده معروف وجهله اجرته مستحق اولور . بناءً علیه ؛ امثالی مثللو اجرتنی آلمق حلالدر .

خلاصه یتیملر حقنده لازم اولان ؛ آنلرك ماللرینی وجانلرینی اصلاح ایتمك اولوب بو اصلاحکده آنلره واصلاح ایدنلره خیر اولدیغی وآنلرله اختلاط ایتمك قرداشله اختلاط اولدیغندن صورت مشروعه‌ده اختلاط لازم کلدیکی والله تعالی‌نك آنلرك حاللرینی اصلاح ایدنله افساد ایدنی بیلدیکی وافساد ایدن کیمسه‌دن انتقامنی آلاجغی وانسانلری ایسترسه الله تعالی‌نك مشقته دوچار ایده‌جکی والله تعالی‌نك هرکسه غالب اولوب افعالی حکمتدن خالی اولمدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی ایتامله اختلاطك جوازینه سبب ؛ اخوت دینیه اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی دینده قرداش اولمیان مشرکه خاتونله اختلاط تامی موجب اولان تزوجك جائز اولمدیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر ! مشرکه اولان خاتونی ایمان ایدنجه‌یه قدر نکاح ایتمه‌یك] ودوشه ککزه آلمایك . سزك نطفه‌کز آنلرك نطفه‌لرینه قاریشوب چوجوق میدانه کلمسون .

﴿ وَلَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ ﴾

[ومؤمنه اولان برقادین حره اولسون جاریه اولسون مشرکه اولان قادیندن البته خیرلیدر . ولوکه اومشرکه اولان قادینك کوزللکی ومالی سزه تعجب وحیرت ویرسون ینه مؤمنه اولان خیرلیدر .] زیرا ؛ مؤمنه اولان قادین انسانیتده قرداش اولدیغی کبی دینده دخی قرداش اولدیغی جهتله آنکله تزوجده الفت ورابطه‌نك مشرکه ایله تزوجدن البته زیاده اولاجغی شبهه‌سزدر . چونکه ؛ دینده آیریلق آز چوق عائله آره‌سنده نفرتی موجب بر شیئك حدوثنه سبب اولور . زیرا ؛ هر دینك عادتلری وعنعنه‌لری آیری ویکدیکرینه منافیدر . آنجق بوسوز ؛ دینله مقید ودینه تماميله مربوط اولانلره نظراً‌در. بردینه منسوب اولدیغنی ادعا ایدوب‌ده اودینله تدین ایتمه‌ینلره نظراً مؤمن ومشرك هپسی مساویدر . بناءً علیه ؛ مؤمنك مؤمنه اولان قادینله تزوجنده عائله تشکیلاتنده واولاد وانسال یتیشدیرمکده سهولت اولاجغنده شبهه یوقدر . چونکه ؛ انسانیت واسطه‌سیله جسماً طرفینك یکدیکرینه ارتباطلری اولدیغی کبی دین واسطه‌سیله قلبلرنده وروحلرنده‌ده ارتباط تام اولور وبوارتباطك عائله انتظامنه خادم اولدیغی‌ده آشکاردر .

﴿ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا ﴾

[وَای مؤمنه اولان خاتونلرك ولیلری ! تحت ولایتکزده اولان قادینلری ایمان ایدنجه‌یه‌قدر مشرکلره نکاحلامایك .] زیرا ؛ سز وخاتونلر شرف ایمانله مشرف اولدیغکز حالده دنائت شرکله ملوث اولان بر کیمسه‌نك تحت نکاحنده بولنمق خاتونلر ایچون ذلت اولدیغی کبی ولایتکز حسبیله سزه‌ده عار اولور . بناءً علیه ؛ مؤمنه اولان برقادینی مشرك اولان برکیمسه‌یه نکاحلامکز جائز اولاماز .

﴿ وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ ﴾

[وَای مؤمنه اولان قادینلرك ولیلری ! بر عبد مؤمن البته عبد مشرکدن دها خیرلیدر. ولوکه اوعبد مشرکك حسن جمالی ومالی سزه تعجب ویرمش اولسه‌دخی ینه مؤمن خیرلیدر.] شوحالده تحت ولایتکزده اولان قادینلری ثروت وسامانه وحسن جماله رغبت ایده‌رك مشرك اولان برکافره نکاح ایتمه‌یك. زیرا ؛ مؤمنله کافر آره‌سنده مناسبت دینیه یوقدر.

﴿ اُولٰئِكَ يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ وَاللّٰهُ يَدْعُوا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهِ ﴾

[ایشته شو ارکك ویا دیشی مشرکلر سزی جهنم آتشنه دعوت ایدرلر . حالبوکه الله تعالی کندی اذنی وتوفیقیله مؤمنلری جنت ومغفرتنه دعوت ایدر .]

﴿ وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴾

[ناس تذکر ایتسون ودوشونسونلر ایچون الله تعالی احکامنه دلالت ایدن آیتلرینی ناسه بیان ایدر.] شوحالده ناسه لازم اولان ؛ او آیتك احکامنی دوشونمك ودلالت ایتدیکی احکام وآدابنه رعایتله عمل صالح ایشله‌مك صورتیله دنیا و آخرت سعادتلرینی تدارك ایتمکدر .

قاضی وخازنك بیانلرینه نظراً بوآیت (ابی مرثد) حقنده نازل اولمشدر . چونکه ؛ (ابی مرثد) ی رسول الله مشرکلرك خبری اولمقسزین بعض اهل ایمانی مدینه‌یه هجرت ایتدیرمك ایچون مکه‌یه کوندردی . (ابی مرثد) مکه‌یه کلدیکنده زمان جاهلیه‌ده دوستی اولان برقادین مومی‌الیها اسکی حال اوزره برلشمه‌سنی تکلیف ایتدی. (ابی مرثد) اسلامیتك آنکله برلشمه‌سنه مانع اولدیغنی سویله‌ینجه، قادین بودفعه نکاح طلب ایدر. (ابی مرثد) ؛ «سن مشرکه‌سك ، رسول اللهدن استیذان ایتمدکجه نکاح ایده‌مم » جوابنی ویرر . وظیفه‌سنی کوروب مدینه‌یه کلدیکنده رسول الله‌ه عرض کیفیت ایتمه‌سی اوزرینه بوآیتك نازل اولدیغی مرویدر . مؤمنلرك مشرکه قادینلری و مؤمنه قادینلرك مشرکلری نکاحلامه‌لرینك جائز اولمدیغی وچونکه ؛ مشرکلرك جهنم عذابنه وسیله اولان اعتقادات باطله‌یه دعوت ایدوب مؤمنلرك ایسه واجب تعالی‌نك جنته ومغفرتنه وسیله اولاجق اعتقاد حقه دعوت ایتمکده اولدیغی ونکاحك عدم جوازینه آره‌لرنده اولان مباینتك سبب اولدیغی بیان اولنمشدر .

خلاصه بوآیت؛ **آلتی حکمی** جامعدر : برنجی حکم؛ **مؤمنلرك مشرکه قادینلری نکاحلامه‌سی جائز اولمدیغیدر.** زیرا؛ بری نور ایمانله منور وقلبندن اعتقاد باطلی اخراجله پاك وتمیزدر، دیکری ایسه نجاسته بکزه‌ین شرکله ملوث واعتقاد باطل ایله منجس اولدیغندن ایکیسنك بردوشه‌کده بولنمه‌لری جائز اولاماز .

ایکنجی حکم ؛ مشرکه اولان خاتونك کوزللکی وثروت وسامانی وحسب ونسبی جهتندن تعجب اولنجق وحیرت ویره جك بر درجه‌ده اولسه دخی نور ایمانله منوره وجیرکین وفقیره بر خاتونك آندن خیرلی اولمسیدر. زیرا ؛ مؤمنه اولان خاتونك ایمانی دینه ومشرکه‌نك کوزللکی وزنکینلکی دنیایه تعلق ایدوب دین ایسه دنیادن خیرلی اولدیغی جهتله صاحب دیانت البته خیرلیدر .

اوچنجی حکم ؛ مؤمنه اولان خاتونلرك مشرکلرله نکاحلانمه‌لری جائز اولمامسیدر . زیرا ؛ عزت ایمانله مشرف اولان بر خاتونك ذلت کفرله ذلیل اولان بر کافرك تحت نکاحنده بولنمسی ذلتی عزته ترجیح ایتمك اولدیغندن جائز اولاماز .

دردنجی حکم ؛ کوزللکی وغناسی وعقل وذکاسی هرکسه حیرت ویره جك درجه‌ده اولان بر مشرکدن فقیر اولان بر مؤمنك دها خیرلی اولمسیدر. زیرا؛ مؤمن اللهی بیلیر، مشرك ایسه معرفت الٰهیه‌دن محرومدر. حالبوکه انسانلرك قیمتی معرفت الٰهیه ایله قائمدر.

بشنجی حکم ؛ مشرکلرك، نار جهنمی ایجاب ایدن اعتقادات باطله‌یه ومؤمنلرك ایسه الله تعالینك جنت ومغفرته دعوت ایتمسیدر .

آلتنجی حکم ؛ الله تعالینك ناسك دوشونوب تذکر ایتملری ایچون احکام حقه‌یه دلالت ایدن آیتلرینی ناسه بیان ایتمسیدر .

∴

واجب تعالی اهل ایمان ایله مشرکلر آره‌سنده نکاح جریان ایتمدیکنی بیان ایتدیکی کبی نکاح اوزرینه ترتب ایدن معامله‌ٔ زوجیه‌نك جائز اولمدیغی زمانلری‌ده بیان ایتمك اوزره

﴿ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ اَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِى الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ ﴾ بیوریور .

[ای رسول مکرم ! ناس سکا قادینلرك حیض حالندن سؤال ایدرلر . سن جوابده دی که « حیض ؛ طبیعتك سومدیکی بر اذادر . حیض اذا اولنجه ، حیضی حالنده قادینلره جماعدن اجتناب ایدك وحیضلرندن قورتولوب تمیزلننجه‌یه قدر قادینلره یقین اولمایك » .] زیرا ؛ حیضی حالنده خاتونه قربیت نفرتی موجبدر . بناءً علیه ؛ او حالدن تمیزلنمدکجه تقرب جائز دکلدر .

﴿ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴾

[قادینلر ، حیضلرندن بیتوب غسل ایله تطهر ایدنجه اللهك امر ایتدیکی جهتدن نسوانه یقین اولك ، اللهك امری خلافنده حرکت ایتمه‌یك . زیرا ؛ الله تعالی امری خلافنه میل ایتمکدن توبه ایدنلری سور و آنلره محبت ایدر وخاتونك حیض حالنده جماعدن تطهر و تنزه ایدنلره محبت ایدر .]

یعنی ؛ حبیبم! ناس سکا قادینلرك حیضلی اولدقلرنده آنلرله ناصل معامله اولنه‌جغنی سؤال ایدرلر . سن جوابده « حیض ؛ طبع بشرك سومدیکی بر اذاکه او زمانده تقرب، نفرتی موجب اولور » دی. زیرا حیض ؛ یقین اولان کیمسه‌یه اذا ویرر بر حالدر. حیض اذادن عبارت اولنجه حیض حالنده قادینلره یهودیلر کبی معامله ایتمه‌یك. چونکه؛ یهودیلر حیض حالنده قادینلرله یمك ییمزلر والفت ایتمزلر . سز آنلر کبی الفتی کسمه‌یك ونصاری کبی‌ده معامله ایتمه‌یك . زیرا ؛ آنلر حیض حالنده جماع ایدرلر . سز بو ایکی معامله‌نك وسطیله عمل ایدك . بناءً علیه ؛ حیض حالنده آنلره جماعدن اجتناب ایدك ، طهارت ایدنجه‌یه قدر تقرب ایتمه‌یك ، فقط آنلری الفتکزدن‌ده محروم براقمایك . برابر ییك ایچك ، بر خانه‌ده اوتورك ، حیضدن طهارت کسب ایدنجه اللهك امر ایتدیکی جهتدن اللهك امری اوزره جماع ایدك . زیرا ؛ حیضدن قورتولنجه بر مانع قالمامشدر . چونکه؛ تقربه مانع اولان حیض زائل اولنجه ممنوع اولان تقرب عودت ایدر. الله تعالی

کناهلرینه توبه ایدنلری سور وحیض حالنده خاتونه تقرب کبی فواحشی ارتکابدن تطهر ایدنلره محبت ایدر .

محیض؛ خاتونك حیضیدر. حیض؛ **خاتونك چوجوق کلن محلندن رحمك دفع طبیعی ایله طشره‌یه دفع ایتدیکی بر قاندن عبارتدر.** حنفیه مذهبنده حیضك اقل مدتی اوچ کون واکثر مدتی اون کوندر . شو حالده ؛ خاتوندن اوچ کوندن آز ویا اون کوندن زیاده قان کله‌جك اولورسه بوخسته‌لقدن نشأت ایتمه برقان اولوب حیض دکلدر. بناءً علیه؛ بو مدت حیضدن زیاده ویا نقصان اولان قان ، خاتونك نماز واوروج کبی عبادتلرینه مانع دکلدر .

قادین ، حیضندن قورتولنجه آنکله معاملهٔ زوجیه جائزدر . زیرا بقای عالم ؛ نسل انسانله اولوب نسلده زوجله زوجه‌نك یکدیکرینه تقربندن حاصل اولدیغی جهتله مانع بولنمدیغنده تقرب جائزدر . فقط اللهك امر ایتدیکی جهتدن تقرب لازمدر . اللهك امر ایتدیکی جهتده خاتونك نسل کلن محلیدر. زیرا ؛ نکاحدن مقصد اولان چوجغك مرکزی اوراسیدر .

خاتونك حیضی حالنده آکا تقرب حرام اولدیغی بو آیتله ثابت اولدیغندن حلال اعتقاد ایدن تکفیر اولنور . حرام اولدیغی اعتقاد ایده‌رك تقرب ایدرسه تکفیر اولنماز ولکن فاسق اولور .

فخر رازی ، قاضی ، خازن ونعمت اللهك بیانلری وجهله بو آیتك سبب نزولی اصحابدن (ابو الدحداح) حضرتلرینك بر جماعت حضورنده رسول اللهدن قادینلرله حیض حالنده نصل معامله اولنه‌جغنی سؤال ایتمسیدر . چونکه ؛ یهودیلرله مجوسیلر خاتونك حیض حالنده آندن غایت اوزاق بولنورلر ، نصاری ایسه حیضی اهمیته آلماز ایسته‌دکلرینی یاپارلر واهالیٔ جاهلیه‌ده خاتونله بالکلیه الفتی کسرلر حق برابر یمزلر وایچمزلر وبر خانه‌ده اکلشمزلر . بو حال دوام ایدوب دین اسلامده هنوز بوکا دائر بر حکم وارد اولمدیغی جهتله (ابوالدحداح) ك سؤالی اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر .

آنجق اصحاب رسول‌الله بو آیتده ﴿ فاعتزلوا ﴾ امرینی ظاهرینه حمل ایده‌رك حائض اولان خاتوندن عزلت ایچون خانه‌لرندن طشره‌یه چیقاردیلر وآیتده‌کی (عزلت) امرینی خانه‌دن چیقارمق صورتیله (اوزاق اولمق) معناسنه آلدیلر و آکلادقلری کبی عمله باشلاینجه بعض فقراء اصحاب رسول اللهه شکایت ایتدیلر ودیدیلر که « یارسول‌الله! صوئوق چوق، لباس آز ، خاتونه ویرسه‌ك سائر عائله هلاك اولاجق ، سائرینه ویرسه‌ك حائض اولان خاتون هلاك اولاجق». بونك اوزرینه جناب رسالتمآب افندیمز « بن سزه حائضلری أودن چیقارك دیمدم ، بلکه حائضاره جماع ایتمکدن اوزاق اولك دیدم » بیوردی . شو حالده بو تفسیردن آکلاشلدیغی وجهاوزره عزلت‌له مراد؛ **حیض حالنده جماعدن عزلتدر،** یوقسه انسیتدن اوزاق اولمق معناسنه دکلدر .

خلاصه ؛ خاتونارك حیضی انسانك استکراه ایده‌جکی قاذوراتدن عبارت اولدیغندن حیضندن طهارت کسب ایدنجه‌یه قدر خاتونه تقرب جائز اولمدیغی وحیضندن تمیزلندیکی زمان نسل انسانك بقاسی ایچون تقربك جائز اولدیغی ومعصیتلره توبه ایدن ونجاسته بکزه‌ین فنالقلردن تمیزله‌نن کیمسه‌لره اللهك محبت ایتدیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی قادینلره حیض حالنده تقرب جائز اولمیوب عزلت لازم اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی حال طهارتلرنده یقین اولمق جائز اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ اَنّٰى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر ! کندی حرملریکز سزك اکین محلکزدر . زوجه‌لریکز اکین محلکز اولنجه سز دیله‌دیککز وجهله محل حراثتکزه تقرب ایدك .] زیرا ؛ زوجه‌لریکزك چوجق طوغاجق محلندن انتفاع وتلذذ سزك ایچون جائزدر . صورت

انتفاع آرزوکزه نصل موافق اولورسه او صورتله انتفاعکز حلالدر ، چکینمه‌یك . یالکز تخمی اکین محلنه ونشوونما ویره‌جك محله آتمق لازمدر . [ولد صالح ایسته‌مك ایچون جماع مراد ایتدیککزده بسمله اوقومق کبی اعمال صالحه تقدیم ایدك که آخرتده محتاج اولدیغکز کونده ایشکزه یاراسون .]

﴿ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ﴾

[حرام اولان شیلری ایشله‌مکدن اتقا ایدك .]

یعنی ؛ نفسکزی محرماتدن صاقینك وخاتونلریکزله برلشدیککز زمانده مشروع اولان جهتدن انتفاع ایدك ومشروع اولمیان جهته تجاوزله خیانت و جنایت ایتمکدن نفسکزی وقایه ایدك .

﴿ وَاعْلَمُوا اَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ ﴾

[وای مؤمنلر ! اییٔ بیلك كه سز اللهك حضور معنویسنه قاووشه‌جقسکز .] شو حالده حضور الٰهیده بونلرك هر بری صورولاجق واعمالکزك هر جزئنك جزاسنی کوره‌جکسکز .

﴿ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴾

[ای اکمل الرسل ! سن مؤمنلری نعمت جنتله تبشیر ایت .] زیرا ؛ آنلر حدود الٰهیه‌یی بحق اقامه ایدوب حقوق الٰهیه‌یی محافظه ایده‌رك حرامی حرام بیلوب آندن اتقا وحلالدن انتفاع ایتدکلری ایچون کرامته ونعمت دائمه‌یه نائل اولاجقلرینی تبشیره مستحقلردر . بناءً علیه ؛ سن آنلری تبشیر ایت .

حرث ؛ اکین اکمك اولوب بو مقامده اکین اکیله‌جك محل دیمکدر . قادینلرك چوجق دوغاجق محللری زراعت محلی اولان تارلایه وارککلرك نطفه‌سنی تارلایه آتیلان

تخومه وحاصل اولاجق چوجغی نباتاته تشبیه طریقیله خاتونك چوجق کله‌جك محلنه حرث دینمشدر. شو حالده زوجه زوجنك محل زراعتیدر که تخومنی، حاصلاتنی یعنی چوجغنی آلمق ایچون اکیور و آیتدن مقصد قادینلردن زوجلرینه یعنی قوجه‌لرینه حلال اولان قسم؛ چوجق کلن محلیدر. فقط او محلدن انتفاع وتلذذ ایتمك آرزویه تابعدر. بناءً علیه چوجق کله‌جك محله وقاع ؛ آرقه‌دن او کدن صاغدن صولدن یتاقده. اوطوردیغی حالده مشروعدر. فقط آرزوسی وجهله هانکی صورتله اولورسه اولسون محل مشروعه اولمق لازمدر و محل مشروعك غیری‌یه تجاوز اصلا جائز اولمدیغی بیاندر . زیرا ؛ آیتده ﴿ فأتوا حرثکم ﴾ اکین محلنه الکلمکله امردر . بو امرك خلافنده حرکت منهیدر وحرمت قطعیه ایله حرامدر . ﴿ انی شئتم ﴾ دیمك ؛ محل حراثتده نصل ایسترسکز اویله انتفاع ایدك دیمکدر .

فخر رازی، قاضی و خازنك بیانلری وجهله آیتك سبب نزولی؛ یهودیلرك اعتقادلرینی رددر. چونکه؛ آنلر خاتونك چوجق محلنه آرقه‌دن جماع ایدرسه آندن حاصل اولاجق چوجق شاشی اولور اعتقادنده بولنورلر و بو اعتقادلرینی توراته اسناد ایدرلردی. انصاردن بر محله اهالیسی‌ده «یهودیلر اهل کتابدر» دییه‌رك بو سوزلرینه اینانمشلردی. بو حالی انصاردن بعض کیمسه‌لر رسول اللهه خبر ویرنجه رسول الله « یهودیلر یالان سویلرلر » دیدی و الله تعالینك ، رسولنی تصدیق ایچون بو آیتی انزال بیوردیغی مرویدر .

بو آیتده قادینلری محل زراعته تشبیهله نکاحدن مقصد ؛ آنجق چوجق میدانه کتیرمك اولدیغنه اشارت اولنمشدر. زیرا؛ دنیانك وقت مرهوننه قدر اعمارینی جناب حق انسانلره تودیع ایدوب انسانلرده طوغوب طوغورمقله حاصل اولدیغندن بو اسبابی واجب تعالی ازدواجه ربط ایده‌رك انسانلره چوجق تحصیل ایتمکله امر ایتمشدر . بناءً علیه نکاحدن مقصد ؛ قضاء شهوت دکلدر ، بلکه قضاء شهوتدن مقصد ؛ چوجقدر . شو حالده چوجق میدانه کتیرمکه سعی ایله حکمته رعایت لازمدر. بو خصوصه رعایت ایدنلر ممدوح وعندالله مقبولدرلر . اما صرف قضاء شهوتی قصد ایدوب میدانه کله‌جك چوجغی رحمده اتلاف ایتمك ویا چوجق حاصل اولمامق اسبابنه توسل ایلمك حکمت الٰهیه‌یه ونکاحك مشروعیتنده‌کی غایه‌یه مغایر حرکت اولدیغندن دنیاده جزاسی وآخرتده عذابی کورولسه کرکدر .

بو آیتده، واجب تعالی دنیاده و آخرتده انسان ایچون مهم اولان وظائفدن دردینه اشارت ایتمشدر : نسل انسانك بقاسی ودنیانك اعماری ایچون ازدواجدن مقصد اولان چوجقی کسبك اسبابنه توسلك لزومنه (فأتوا حرثکم) امریله، آخرت ایچون عبادتك لزومنه (وقدموا لانفسکم) نظمیله ، حرام اولان شیلردن نفسی وقایه ایتمك لازم اولدیغنه (واتقوا الله) جملهسیله ، منهیاتدن قاچمق ومأموراتی ایشلهمك آخرت ایچون اولدیغنه (واعلموا انکم ملاقوه) قول لطیفیله اشارت ایتمشدر .

خلاصه ؛ قادینلر ، ارککلرك اکین محلی اولوب اکین محلنه ایستهدیکی وجهله اکین اکمك جائز وهر کس کندی نفسی ایچون اعمال صالحه تقدیم ایتمك وحرامی ارتکابده اللهدن قورقوق ومحرماتدن نفسنی وقایه ایلمك واجب وهر کسك اللهك سؤالنه ملاقی اولاجغنی بیلوب آکا کوره دفترینی تنظیم ایتمسی لازم اولدیغی ومؤمنلرك نعمتله مبشر اولدقلری بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جملهسندندر .

*

* *

واجب تعالی هر کسك زوجهلریله مشروع صورتده برلشمهلری جائز اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی اللهك اسمنی یمینه آلت ایتمك جائز اولمدیغنی دخی بیان ایتمك اوزره

﴿ وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ ﴾

بیوریور .

[انواع خیراتی ایشلهمکزه ومحرماتدن اتقا کزه وناس بینی اصلاحکزه یمینکزی مانع طوتمایك واللهك اسمنه یمینلریکزی آلت ایتمهیك .]

﴿ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾

[والله تعالی سزك یمینلریکزی ایشیتیر واحوالکزی بیلیر .]

یعنی ؛ الله تعالی یه یمینلریکزی ، انواع خیراتی ایشلهمکزه ومحرماتدن نفسکزی صاقینمکزه وناس بینی اصلاحه مانع قیلمایك. حق وباطل هر شیئی ترویج ایچون اللهك

اسمنی آلت ویمینکزه هدف ایتمهیك . اکر ایلك واحسان ایتمك ومحرماتدن قاچینمق وناس بینی اصلاح ایتمك ایسترسهکز انواع خیراتی ایشلهیك وعبادته دوام وهر وقتکزده قلبکزله واوقات معینهده بدنکزله جناب حقه توجه وحرام اولان شیلری ترکله نفسکزی شردن محافظه وا کر ناس بینی اصلاح ایتمك ایسترسهکز حکمت وموعظهٔ حسنه ایله ناسی طریق حقه دعوت ایدك . زیرا ؛ الله تعالی سزك یمینلریکزی ایشیتیر وعبادت ویا قباحت ایشلهدیککز عملکزی بیلیر وآکا کوره جزا کزی ویرر .

بیضاوینك بیانی وجهله بو آیت ؛ (ابو بکر) رضی الله عنه حقنده نازل اولمشدر . چونکه ؛ فقرای مهاجریندن ابوبکر حضرتلرینك تیزه زادهسی (مسطح) حضرت عائشهیه واقع اولان افترایه منافقلرله برابر اشتراك ایتدیکی ایچون صدیق اعظم مسطحه اکرام واحسان ایتمیهجکنه یمین ایتمسی ویاخود (عبدالله بن رواحه) نك انشتهسی (بشیر بن نعمان) ه سوز سویلمیهجکنه وهمشیرهسیله آرهلرینی اصلاح ایتمیهجکنه یمین ایتمسی اوزرینه آیتك نازل اولدیغی مرویدر . اسباب نزولك هر ایکی احتماله نظراً [یمینی انواع خیراتدن هیچ برینه مانع قیلمایك] دیمکدر. مثلا: برکیمسه نماز قیلمیهجغنه یمین ایتسه یمیننده ثبات ایدوب نمازی ترك ایتمز، نمازی قیلار ویمینی بوزار ، کفارتی ویرر. بوقسه « بن یمین ایتدم یمینمده ثبات ایدهجکم » دییهرك یمینی نمازینه مانع طوتماز. کذلك بدرینه سوز سویلمیهجکنه یمین ایتسه سوزی سویلهیهرك یمینی بوزوب کفارتی ویرمسی واجبدر. سائر عباداتده دخی حال بویلهدر . ایشته ابوبکر حضرتلری تیزه زادهسی مسطحه کوجندیکندن طولایی احسان ایتمیهجکنه یمین ایتمش ایسهده جناب حق یمینی احسانه مانع قیلمسی طوغری اولمدیغنی بیان بویورمشدر .

عرضه ؛ برشیئی چوقجه ذکر ایدن اولور اولماز شیئه آلت ایتمکدر . جناب حق بو آیتده اسمنی چوق یمینه آلت ایتمکدن نهی ایتمشدر . چونکه ؛ لسانی چوق یمینه آلیشدیران کیمسهنك قلبنده یمینك مهابتی قالماز .

فخر رازینك بیانینه نظراً برّ ، احسانه ، تقوی وبین الناس اصلاح ؛ چوق یمیندن

نهیك علتیدر . بوکا نظراً معنای آیت : [چوق یمینله اللهك اسمنی اعراضکزی ترویجه آلت ایتمه‌یك ، که ناسه ایيلك ایدیجی وبین‌الناس مصلح ومتقی اولاسکز] دیمکدر .

یعنی ؛ چوق یمین ایدرسه‌کز بونلره موفق اولامازسکز . چونکه ؛ اللهك اسمی دنیا امورینی ترویج ایچون آلت اولمقدن چوق یوکسکدر . بناءً علیه ؛ دنیا امورینی ترویج ایچون یمینی ترك ایدوب اسم اللهینك شاننه تعظیم ایتمك برّك یعنی ایيلكك اك اعلاسیدر وتعظیمه منافی اولان چوق یمین ایتمکدن نفسنی ولساننی محافظه ایتمك تقوانك بویوکیدر . چوق یمیندن توقی ایدن کیمسه‌نك ناس آره‌سنده حسن ظنله معروف اولاجغنه بناءً سوزی مؤثر ونصیحتی قبوله شایان کورولدیکندن اصلاح بینه قولایلقله موفق اولاجغندن بین‌الناس مصلح نامیله ذکر اولنه‌جغنده شبهه یوقدر . شوحالده [چوق یمین ایتمه‌یك که مصلح ومتقی ومحسن اولاسکز] دیمکدر .

خلاصه ؛ ایيلك ایتمه‌جکنه دائر یاپیلان یمینك ایيلکه مانع قیلنمسی جائز اولمدیغی وچوق یمین ایيلکه واتقایه واصلاح بینه مانع وخسیس اولان دنیایه اللهك اسمنی آلت ایتمك ایيلکه واتقایه منافی اولدیغی ویمینی چوق یاپان کیمسه‌نك سوزینه اعتماد اولمدیغندن بین‌الناس اصلاحه موفق اولامیه‌جغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی قصده مقارن اولان یمینك بعض احکامنی بیان ایتدیکی کبی قصده مقرون اولمیان یمین لغوك احکامنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِى اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴾ بیوریبور .

[ای مؤمنلر ! یمینلریکزده قصده مقارن اولمیان یمین لغوله الله تعالی سزی مؤاخذه ایتمز ولکن قلبکزك یالان یمینله کسب ایتدیکی باطللرله سزی مؤاخذه ایدر

وقوللرینك یمین لغولری سببیله واقع اولان قصورلرینی مغفرت وتوبه ایتملری ایچون انتقاملرینی تأخیری ایله حلم ایدر .] بناءً علیه ؛ کناه ایشله‌ین قوللرینی درحال مؤاخذه ایتمز .

لغو ؛ اعتبارده ساقط اولان شی در . بیضاوینك بیانی وجهله یمین لغو ؛ عقده مقارن اولمیه‌رق سهو لسانله واقع اولان یاخود جاهل اولارق تکلم اولنان یمین در . « یمین لغوله مؤاخذه ایتمز » دیمك « دنیاده کفارت ایسته‌مز وآخرتده عذاب ایتمز » دیمکدر . مثلا : برکیمسه‌نك مسجده کیردیکنی کوروب چیقدیغنی کورمدیکی حالده او کیمسه‌یی مسجدده ظنیله « مسجدده‌در » دیه‌رك یمین ایتسه وحالبوکه او آدم‌ده مسجددن چیقمش بولنسه بو یمین ، لغو اولدیغندن دنیاده و آخرتده بو یمین مؤاخذه اولونماز . لکن مسجدده اولمدیغنی بیله‌رك « مسجدده‌در » دیه یمین ایدرسه مؤاخذه اولنور . چونکه ؛ یالان اولدیغنی بیله‌رك یمین ایتمشدر . خازنك بیانی وجهله یمین ؛ اللهك اسمنه ، ذاتنه وصفاتنه اولور ، اللهدن غیری‌یه یمین اولماز . بناءً علیه اللهدن غیری‌یه یمین ؛ بویوك کناهدر وآخرتده عذابی شدتلیدر .

برکیمسه « ایلروده برشی ایشلیه‌جکم » دیه‌رك یمین ایتسه واوشیئی ایشله‌مسه یمیننده حانث اولدیغندن کفارت ویرمسی واجبدر . آنجق ایشله‌مدیکی برشیئی ایشله‌دم دیه‌رك یمین ایدرسه شافعی‌یه کوره بومثللو یمینه کفارت لازم کلیرسه‌ده حنفی عندنده یالان یره یمین اولدیغندن کفارتله جزاسی ساقط اولماز . بناءً علیه ؛ اللهه یالوارمق ، توبه واستغفار ایتمك لازمدر . شوحالده بو مثللو یمینه جرأت ایدنلره کفارت لازم کلمز . والحاصل خطاءً یمیننده عقوبت یوقدر ، آنجق عمداً یمینده عقوبت واردر .

*
* *

واجب تعالی اللهك اسمنی چوق یمینه آلت ایتمکدن نهی ویمین لغوله مؤاخذه اولمیه‌جغنی بیان ایتدیکی کبی یمینك انواعندن انسانك کندی حرمی اوزرینه یاپدیغی یمینك حکمنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ ﴾ بیوریبور .

[شول كیمسه‌لركه آنلر كندی حرملرینه یقین اولمامق اوزره یمین ایتدیلر آنلر ایچون درت آی كوزتمك واردر .]

﴿ فَاِنْ فَاۤؤُ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

[اكر آنلر بو درت آی ایچنده یمیندن دونرلرسه حانث اولورلر وحانث اولملرندن دولایی واقع اولان قصورلریله مؤاخذه اولمازلر . زیرا ؛ الله‌تعالی قوللرینك قصورلرینی عفو ایدر وتوبه‌لرینی قبول ایتمكله مرحمت بیوررر.]

یعنی ، شول كیمسه‌لركه آنلر كندی زوجه‌لرینه غضب ویا نفرت نتیجه‌سی اولارق جماع ایتمه‌مك اوزره یمین ایدرلرسه آنلر ایچون درت آی انتظار ایتمك واردر . اكر شو درت آی ظرفنده خاتوندن غضبی زائل اولمق ویا نفرتی محبته تبدل ایتمك صورتیله یمیندن دونر وحرمیله معاملهٔ زوجیه‌ده بولنورسه كفارتله یمینك كناهندن قورتولور . زیرا ؛ الله‌تعالی قوللرینك قصورلرینی مغفرت وتوبه‌لرینی قبول ایله احسان ایدر .

﴿ وَاِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَاِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾

[وَاكر درت آی ظرفنده محبت حاصل اولمازده طلاق قصد ایدرسه قصدی اوزره اجرای مرام ایدر ، طلاق اولور وبونده بأس یوقدر . زیرا ؛ الله تعالی سوزیكزی ایشیدیجی وقلبكزده اولان نیت وغرضلریكزی بیلیجیدر .]

(یؤلون) ایلادن . ایلانك اصل معناسی یمیندر و عرف شرعده ایلا ؛ درت آی حرمنه یقین اولمامق اوزره یمین ایتمكدر . اكر درت آی كچر حرمنه یقین اولماز یمیننده ثبات ایدرسه حنفیه عندنده خاتون طلاق باینله مطلقه اولور وباشقه قوجه‌یه كیده‌بیلیر . لكن شافعی عندنده درت آی بیتنجه خاتون حاكمه مراجعت ایدر یا یمیندن رجوع ایتمسی ویاخود طلاق ویرمسی تكلیف ایدر ، زوج سكوت ایدر وتكلیفدن برینی قبول ایتمزسه حاكم طلاقیله حكم ایدر قادینی نتیجهٔ ظلمندن قورتارر .

آنجق درت آیدن آز بر مدتده یعنی ایكی ویا اوچ آی كبی بر مدتده جماع ایتمیه‌جكنه یمین ایدرسه بو صورتله یمین ؛ ایلا دكلدر. بناءً علیه ؛ یمیننده ثبات ایدر واو مدتی بیتیررسه برشی لازم كلمز . اكر ثبات ایتمز او مدت ظرفنده حرمنه یقین اولورسه كفارت لازم كلیر . بر كیمسه درت آیدن زیاده بر مدتله یمین ایدرسه او مدت ایچنده درت آی موجود اولدیغیچون ایلادر ودرت آی كچنجه‌یه قدر ایلانك حكمی جاری اولور . ایلاده رجوع ؛ معاملهٔ زوجیه‌یه قادر ایسه او معامله‌یی اجرا ایله اولدیغی كبی قادر دكلسه سوزیله‌ده رجوع ایده‌بیلیر . طواشی اولان كیمسه‌نك ایلا-ی صحیحدر .

فخر رازینك بیاننه نظراً زمان جاهلیه‌ده بر كیمسه خاتونه اذیت ایتمك ایسترسه خاتونه قریب اولمیه‌جغنه یمین ایدر . او زمانك عادتنه كوره بو یمین ؛ طلاق ماهیتنده اولدیغندن زوجی آلماز وطوغرودن طوغرویه طلاق اولمیوب یمین اولدیغندن او خاتون باشقه قوجه‌یه‌ده كیده‌مز ، عمرینك آخرینه قدر ضرردیده اولوردی . بدایت اسلامده بو حال دوام ایتمكده ایكن الله تعالی بو آیتله قادینلرك ضررلرینی ازاله ایتمش غضب ویا نفرت اوزره ایلا صورتیله یمین ایدن زوج تفكر ایتسون وهانكی طرفی اختیار ایده‌جكنی دوشونسون ایچون درت آی مهلت ویرمشدر ، كه خاتون اوزرنده حقی باقیدر. بناءً علیه بو مدت ظرفنده مصلحتی ؛ قادینی تحت نكاحنده ابقا ایتمكده كورورسه یمیندن رجوع ایتسون واكر ترك ایتمكده كورورسه طلاق ویرسونده خاتونی ظلمدن قورتارسون . اكر بونك ایكیسندن برینی یاپمزسه (ایلا) مدتی بیترسه خاتون طلاق باینله مطلقه اولور ، زوجك كیفنه قربان اولماز ، ایستدیكی قوجه‌یه كیده‌بیلور . درت آی مدتده هر ایكی طرفك حالنه رعایت وار ، كه زوجك دوشونمسنه وقادینك تحملنه موافقدر . درت آیدن زیاده اولنجه زوجك ضرر قصدی تحقق ایتدیكندن شریعت بو آیتله ضرری ازاله وطرفینك حقوقنی محافظه ایتمشدر .

*
* *

واجب تعالی من وجهٍ طلاق ومن وجهٍ یمین اولان ایلانك حكمنی بیان ایتدیكی كبی طلاقك احكامنی‌ده بیان ایتمك اوزره ﴿ وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوۤءٍ ﴾ بیوریور .

[مطلقه اولان خاتونلر طلاق ویرلدیکندن بالاعتبار اوچ حیض کورونجه‌یه‌قدر بکله‌ر باشقه قوجه‌یه کیده‌مز .]

﴿ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فٖى اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ﴾

[اواوچ حیض کورمك مدتنده طلاق ویرن زوجك نطفه‌سندن اوخاتونلرك رحمنده اللهك خلق ایتدیکی چوجغی ویاخود حیض صاقلامق مطلقه اولان قادینلره حلال اولماز اکر آنلر اللهه و آخرته ایمان ایدر اولدیلرسه .] زیرا ؛ رحمنده اولان چوجغی صاقلامق زوجك حقوقنه تجاوز وظلمدر . بناءً علیه ؛ اکر ایمانلری وارسه بوکبی ظلمه جسارت ایتمزلر .

مطلقه ؛ **زوجندن بوشه اولانه قادینه** در . اکر زفاف اولدقدن صکره طلاق ویریلیرسه‌عدت لازم کلیر واکر زوجله زفاف اولمه‌دن طلاق ویریلیرسه عدت لازم کلمز.

عدت ؛ **طلاق ویرلدکدن صکره اوچ حیض تمام کورونجه‌یه قدر خاتونك بکله‌مسیدر .**

اکر عدت ایچنده چوجق اولدیغی تحقق ایدرسه عدت؛ چوجق دنیایه کلنجه‌یه‌قدر دوام ایدر. خاتون‌ده عدتده عجله ایدوب زوجك رجعتنی ابطال ایچون حیضنی ویاخود رحمنده اولان چوجغی صاقلایه‌رق « عدتم بیتدی » دیمك حلال اولمدیغنی جناب حق بو آیتله بیان بیورمشدر . زیرا ؛ عدتك بیتوب بیتمدیکنی بیان کندینه مخصوص اسرار قبیلندن اولدیغی جهتله خاتونك سوزی معتبردر. بناءً علیه؛ کرك حیضنی وکرك چوجغی صاقلایوب باشقه قوجه‌یه کیده‌بیلمسی ممکن اولدیغندن جناب حق ایمانی اولان قادینلره بوکبی خیانت ایتمه‌نك حلال اولمدیغنی بیان ایتمشدر .

اکر خاتون حیضدن قالمش ویاخود اصلا حیض کورمه‌مش اولورسه آنك عدتی اوچ آیدر وجاریه اولورسه طلاقی ایکی وعدتی ایکی حیض کورمکدر .

(ثلثة قروء) قروء ؛ حنفیه عندنده **حیض** ایله تفسیر اولندیغندن مطلقه اولان خاتونك عدتی اوچ حیض کورمکله تفسیر اولنمشدر .

*
* *

واجب تعالی مطلقه اولان خاتونك عدت بکلمه‌سی لازم اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی طلاق رجعی اولورسه عدت ایچنده زوجك رجعتیله خاتونك زوجنه رد اولنمسنی آخر زوجه وارمقدن اولا اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فٖى ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُوا اِصْلَاحًا ﴾ بیوریور .

[عدت ایچنده اکر طلاق ویرن کیمسه‌لر اصلاح مرادایدرلرسه مطلقه اولان خاتونلرك قوجه‌لرینه ردلری اولادر .]

یعنی ؛ اکر طلاق ویرن زوج اصلاح نفس وحسن معاشرت مراد ایدر وعدت ایچنده خاتونه رجعت ایلر وطلاق‌ده رجعی اولورسه قوجه‌لری خاتونلرك ردینه الیقدرلر.

﴿ وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذٖى عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللّٰهُ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴾

[ای زوجلر ! قادینلر اوزرنده معروفات دائره‌سنده سزك حقوقکز اولدیغی کبی قادینلرکده سزك اوزریکزده حقلری واردر . بناءً علیه ؛ متقابلاً یکدیکرینك حقنه رعایته بورجلودرلر . شوقدرکه رجالك قادینلر اوزرینه درجه‌لری وفضیلتلری واردر . زیرا ؛ خلقتده وعقل ودرایتده وعباداتی تمام یرینه کتیرمکده رجالك قادینلر اوزرینه مزیت ورجحانلری میدانده برحقیقتدر والله تعالی جمله‌یه غالبدر. زیرا؛ قوللرینی ایسته‌دیکی کبی یاراتیر وبعضیسنی دیکرندن عالی قیلار کیمسه قاریشاماز وافعالی حکمتدن خالی دکلدر وهرکسك حقوقنی یرلی یرنجه تأمین ایدر .]

بعوله ؛ مطلقه اولان خانونلرك قوجهلری دیمکدر . طلاق رجعی ؛ طلاقده صریح اولان (بوسه اولسونه) و (تطلیق ایتدم) کبی لفظلرله بر ویا ایکی طلاقه ویرلمه اولمسیدر . بومثللو طلاقه رجعی دینورکه عدت ایچنده زوجك رجعت حقی باقی اولور . اکر زوج عدت ایچنده «رجعت ایتدم اونم حرممدر» کبی سوزلرله ویاخود طلاق ویردیکی خاتونه فعلاً تقرب ایتمك ویاخود تقربك مقدماتنی ایشلهمکله رجعت ایدرسه او خاتون باشقه قوجهیه کیدهمز وطلاق ویرن زوج ، آخردن اولادر ، اکر رجعتدن زوجك مرادی طلاقدن واقع اولان افسادی اصلاح ونفرتی محبته تبدیل ایتمك اولورسه . زیرا ؛ بینلرنده سبق ایتمش الفتلرینی ابطال ایتمکدن احیا وحال اصلیده ابقا ایلمك اولادر . چونکه ؛ اکثریا بینلرنده چوجق اولدیغندن تفریق صورتنده طرفین چوجق یوزندن چوق کوکل عذابی ومشکلات چکدکلری کبی آرهده چوجق پریشان وعائله حیاتیده خللدار اولور . بناءً علیه ؛ رجعتدن مقصد خیر اولورسه رجعت ایتمك اولادر . واما رجعتدن مقصدی خاتونی زوج آخره کیتمکدن منع ایتمك وکندیده النفات ایتمهمك صورتیله اضرار اولورسه حرامدر .

واجب تعالی رجعتك اولا اولدیغی بیانله برابر طرفینك یکدیکرینك حقوقنه رعایت ایتملری واجب اولدیغی دخی بیان ایتمشدر . چونکه ؛ عائله تشکیلاتی حسن امتزاجه توقف ایدوب حسن امتزاج زوجله زوجهدن هربری یکدیکرینه رعایتله حاصل اولوب رعایتسزلك ایسه طلاقه وتفرقهیه سبب اولدیغنه اشارت ایچون جناب حق حقوق متقابلهده مکلف اولدقلرینی بیان بیورمشدر. بناءً علیه قادین اوزرینه؛ حسن خدمت وزوجنك امرینه اطاعت وزوجنك مالنی وناموسنی محافظه واجب اولدیغی کبی زوج اوزرینهده حسن معاشرت ایتمك وکسوه ونفقه وسائر لوازماتی تدارکله خاتونه رعایت ایتمسی واجبدر .

والحاصل زوجله زوجهدن هربری یکدیکرینه قارشی مقابل رعایته بورجلودر . زیرا؛ زوجك زوجهدن دعوی ایدهجك حقی بولندیغی کبی زوجهنكده زوج اوزرینه دعوی ایدهجك برچوق حقی واردر. شریعت اسلامیهده خاتونلرك مستوره اولملری نظر اعتباره آلنهرق اسلام قادینلرینك اسارتده اولوب حریتدن محروم اولدقلرینی ادعا ایدنلر نهقدر

یاکلیش برادعاده بولنیورلر . چونکه ؛ اسلام قادینلرینك برارکك قدر حریته مالك وحقوقده زوجله زوجه عیناً مساوی اولدقلرینی وقادینك زوجنه رعایتی نهقدر لازم ایسه زوجكده حرمنه رعایتی اوقدر واجب اولدیغی بو آیتده بیانله جناب حق یاکلیش ادعاده بولنانلری رد ایتمشدر . شوقدرکه ارککلرك قادینلر اوزرینه انکاری غیرقابل برطاقم مزایا وسجایاسی واردر . مثلا ؛ عقلده ، قوت وقدرتده ، شجاعت ومتانتده امور شاقهیه تحملده ، نماز واوروج کبی عباداتی نقصانسز عوارضدن سالم اولارق ادا ایتمکده وخاتونك نفقهسنی وکسوهسنی ومسکننی تأمین ایتمکده واجانبدن وعوارضدن محافظه ایلمکده ارکك ، قادین اوزرینه درجات عالیات صاحبی اولدیغندن رجله رعایت دها مقدمدر. بومزایای عالیهیی ظن ایدر ایسهم قادینلرده تسلیم ایدر انکار ایتمزلر .

زوجین آرهسنده اولان الفت ، محبت ، اولاد یتشدیرمك واعوان واحباب چوغالتمق کبی برطاقم لذتلرده طرفین مشترکدر ، بلکه بوکبی منافعده خاتونك نصیبی دها چوقدر. فقط زوجك قادیندن کورهجکی منفعته مقابل مهر ویرمسی ونفقهسنك واجب اولمسی ومصالحی تسویهسی کبی زوج اوزره ترتب ایدن شو حقوقه قارشی زوجهنك زوجنه خدمتی واجبدر . زیرا ؛ زوجك خاتونه اولان بوقدر احساننه مقابل قادینك خدمتنه دقت واهمیت ویرمسی عدالت ومساواته موافقدر .

*
* *

واجب تعالی طلاق رجعیده زوجك رجعتی جائز اولدیغی بیان ایتدیکی کبی طلاق رجعیی بیان ایتمك اوزره ﴿ اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ ﴾ بیوریور .

[طلاق رجعی ایکیدر . بوایکینك وقوعی اوزرینه زوج ایچون لایق اولان عندالناس وعندالله مقبول بر صورتده باقی قالان برطلاقله خاتونی طوتمقدر ویاخود خاتونی اینجیتمکسزین اوچنجی طلاقیده ویروب صورت حسنه ایله یاقهسنی تماماً براقمقدر . .]

یعنی ؛ طلاق رجعی ، برکره وقوعبولملی بعده ایجاب ایدرسه بر دها وقوعبولملی که ایکیسی بردن اولمسون . بوایکی طلاق واقع اولدقدنصکره زوج اوزرینه واجب اولان ؛ ایکی شیدن بریسیدر : یاخاتونی باقی قالان برطلاقله حسن معاشرت ومعروف وجهله طوتمق ، اضرار ایتمه‌مکدر ویاخود خاتوندن آیرلمنی مصلحتنه موافق کوردیکی صورتده اوچنجی طلاقله بر مقدار مال ویرمک وبینهماده عداوت وخصومت وارسه آنلری قالدیروب کوزل سوزلرله خاتونی ترک ایتمکدر . چونکه ؛ اولجه بینلرنده واقع اولان الفتی نظر اعتباره آلمق وفرقت زمانی اومحبتی اونوتمامق انسانیته لایقدر .

حنفی عندنده طلاقی متفرق صورتده ویرمک سنتدر . زیرا ؛ اوچنی بردن ویرمکده برچوق ندامتلر حصوله کلوب عاقبت (حله) یه احتیاج مس ایتدیکی چوق کره کورولمکده‌در . طلاق رجعی ایکی‌یه قدر اولور ، اوچنجی‌ده رجعت قالماز . زیرا ؛ آره‌لرنده رابطه بالکلیه کسیلیر . فقط ایکی طلاق ویرلدیکنده اوچنجی طلاقله زوجک حقی باقی اولدیغندن او بر طلاقله خاتونه مالک اولور . بناءً علیه ؛ خاتون باشقه قوجه‌یه کیده‌مز . لکن طلاق باین اولورسه ولو برطلاق اولسون زوجک رجعت حقی قالماز . خاتون باشقه قوجه‌یه کیده‌بیلیر وزوج اولی تکرار آلمق ایسترسه قادینک رضاسنه مراجعت اولنور راضی اولورسه تجدید نکاحله تکرار آلابیلیر .

آیت سابقه‌ده بیان اولنان رجعت حقنک نه‌درجه‌یه قدر قالاجغنی جناب حق بوآیتده بیلدیرمش وایکی طلاقده باقی اولوب اوچنجی طلاقده حق رجعت قالمدیغنی بیان ایتمشدر .

ایکی طلاقه قدر حق رجعتک باقی اولمسنده‌کی حکمت ؛ فخر رازینک بیانی وجهله انسان حرمیله مصاحبت ایتدیکی زمان آیریلیرسه تحمل ایدوب ایده‌میه‌جکنی بیله‌مدیکندن برطلاقله افتراق واقع اولنجه محبتنک درجه‌سنی بیلیر . بناءً علیه ؛ مفارقتدن حاصل اولان تأثری زیاده اولورسه او تأثری رجعت ایتمکله تدارک ایدر ، ندامتنی ، زوجه‌سنی اعاده ایله اکمال ایدر . اکر برطلاق رجعته منافی اولمسه مقتضای بشریت برچوق عائله‌لر آنی برغضبک قربانی اولور وبر چوق مشکلات وپریشانلق ایچنده قالیرلردی . لکن ایکی طلاقه قدر رجعته مساعده ایله ظهور ایدن لطف الٰهی برچوق سفالت وسقطاتک اوکنی

آلدی وفسادک اصلاحنه عنایت بیوردی . انسان ایچون تجربه بر کره ایله‌ده حاصل اولامدیغندن جناب حق ایکی طلاقده رجعته مساعده بیورمشدر . ایکنجیده تماماً تجربه حاصل اولدیغندن ایسترسه اضرار ایتمه‌مک شرطیله اوچنجی طلاقله خاتونی ضبط ایدر ایسترسه اینجیتمکسزین ترک ایدر .

خازنک بیانه نظراً بوآیتک سبب نزولی ؛ زمان جاهلیه‌ده برکیمسه حرمنی یوز کره بوشاسه صکره رجعت ایتسه صحیح عد ایدرلردی . بوعادت ؛ بدایت اسلامده جاری ایکن برکیمسه طلاق ویردی ورجعت ایتدی . حرمی ، حضرت عائشه‌یه شکایت ایلدی . بوحال رسول اللهک معلومی اولنجه بوآیتک نازل اولدیغی مرویدر .

خلاصه ؛ بر کیمسه ایکی کره حرمنه طلاق رجعی ایله طلاق ویردکدنصکره آنک ایچون ایکی احتمالدن بریسی اولوب باشقه بر احتمال اولمدیغی واو ایکی احتمالدن بریسی ؛ مشروع ومعروف صورتیله حقوقنه رعایت ایتمک شرطیله باقی قالان بر طلاقله رجعت ایدوب خاتونی تحت نکاحنده طوتمقدر وایکنجی احتمال ایسه کوزل سوزلرله تماماً مهرینی تسلیم ایتمک واوچنجی طلاقیده ویرمکله بالکلیه ترک ایتمکدر .

*
* *

واجب تعالی طلاق رجعینک بعض احکامنی بیان ایتدیکی کبی بدلنده مال آلمقله واقع اولان طلاق خلعی بیان ایتمک اوزره ﴿ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْـًٔا اِلَّا اَنْ يَخَافَا اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ ﴾ بیوریور .

[ای زوجلر ! حرملریکزه مهر ویا هدیه اولارق ویرمش اولدیغکز اموالدن بر مقدارینی کیری آلمق سزک ایچون هیچ بر زمان حلال اولماز . آنجق قاری قوجه آره‌سنده لازم اولان اللهک احکامنه رعایت ولایقیله یرینه کتیره‌میه‌جکلرندن قورقدقلری وقت مستثنادر .]

﴿ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ ﴾

[اكر اى حاكملر ! سز زوجله زوجه‌نك احكام الٰهیه‌یی اقامه ایده‌میه‌جكلرندن قورقارسه‌كز زوجه‌نك طلاق بدلنده برمقدار مال ویرمسنده وزوجكده او مالی آلوب طلاق ویرمسنده هرایكیسنك اوزرنده كناه یوقدر .]

بو آیتده خطاب ؛ حاكملره اولمق احتمالی واردر . كرچه حاكملر قادینلردن برشی آلمازلرسه‌ده عندالمحاكه زوجلرك آلمسیله حاكملر حكم ایتدیكندن زوجلرك آلاجغیماللر حاكملره اسناد اولنمشدر . بوكا نظراً **معنای آیت :**

[اى حاكملر ! زوجلری طرفندن حرملرینه مهر وهدیه كبی ویردیككز اموالدن برمقدارینی كیری آلوب طلاق‌بدلنده زوجنه ویرمك سزك ایچون هیچ برزمانده حلال اولماز . الا شول زمانده حلال اولوركه اوزمانده زوجله زوجه اللهك وضع ایتدیكی احكامه رعایتله كچینه‌میه‌جكلرندن قورقارلر . ایشته اوزمان خاتوندن بر مقدار مال آلوب طلاق بدلنده زوجنه ویرمك سزك ایچون حلال اولور واكر سز زوجله زوجه‌نك یكدیكرینه قارشی حقوقه‌ورعایته عائداولان اللهك‌وضع ایتدیكی احكامی‌اقامه ایده‌مه‌ملرندن قورقارسه‌كز طلاق بدلنده خاتونك بر مقدار مال ویرمسنده وزوجكده او مالی آلوب طلاق ویرمسنده هرایكیسی اوزرینه كناه یوقدر. زیرا ؛ زوج ویرمش اولدیغی طلاقدن حاصل اولان ضرری خاتوندن آلمش اولدیغی پاره ایله قارشیلایه‌جغی كبی زوجه‌ده مقبد اولدیغی نكاحدن كندینی قورتارمقله ویرمش اولدیغی پاره‌دن حاصل اولان ضرری قارشیلادیغندن هرایكی طرف حقنده ضرر یوقدر .]

یعنی ؛ زوجله زوجه آره‌سنده واقع اولان امتزاجسزلغه بناءً محكمه‌یه مراجعت ایتدكلرنده زوجك اولجه مهر وهدیه كبی خاتونه ویرمش اولدیغی اموالدن بر مقدارینی حاكمك آلوب طلاق‌بدلنده زوجه‌ویرمسی حلال‌اولماز. چونكه؛ زوج‌ویرمش اولدیغی‌مهر مقابلنده خاتوندن انتفاع ایتدیكندن‌ویردیكی مالك برمقدارینی كیری آلمق مروتك‌خلافی ظلمدر . بناءً علیه ؛ حاكمك خاتوندن مال آلوب زوجه ویرمسیله حكمی ، هیچ برزمان

حلال اولمیوب آنجق بوندن اولكی آیتده بیان اولندیغی وجهله زوجله زوجه آره‌سنده یكدیكرینه رعایته وحقوق متقابله‌یه عائد اللهك وضع ایتدیكی قانونلره وقاعده‌لره رعایت ایده‌میه‌جكلری وقت زوجه‌نك طلاق بدلنده برمقدار مال ویرمسنده وزوجكده ویره‌جكی طلاق بدلنده اومالی آلمسنده كناه اولمدیغی كبی حاكمك بومنوال اوزره حكمی‌ده حلال اولور . زیرا ؛ بینلرنده امتزاجه عائد محبت قالمیه‌رق نزاع تمادی ایدوب حقوق زوجیتی یولیله ادا احتمالی بولونمایجه خاتون طلاقه طالب اولوب زوج‌ده مال آلمقسزین طلاق ویرمدیكنده برمقدار مال ایله نزاعه ختام ویرمك طرفین حقنده مصلحت اولدیغی جهتله جناب حق بویولده نزاعك قطعنده كناه اولمدیغی بیانله رخصت ویرمشدر .

آره‌ده امتزاجسزلق اولنجه خاتون اطاعت‌ایتمه‌مك جهتندن كناهكار اولمسی وزوج‌ده خاتونك عدم اطاعتنه قارشی دوكمك، سوكمك كبی برطاقم یولسزلغه جرأت ایتمكله اونك‌ده كناهه كیرمسی قورقولرینه بناءً پاره ایله منازعه‌یی كسمك جائز اولدیغی بیان اولنمشدر . لكن خاتون اطاعته حاضراولدیغی حالده‌زوج عنادایده‌رك خاتونه اذاواضرار ایتمك‌صورتیله آنی مال ویرمكه مجبور ایدر وبو صورتله مال آلیرسه آلدیغی مالك حلال اولمدیغی آیتك اولنده بیان اولنمشدر . ایشته ؛ شومال آلارق ویریلان طلاقه لسان شرعیده **طلاق خلع** وویریلن ماله **بدل خلع** دینور وخلع صورتیله اولان طلاق ؛ طلاق بایندر ، رجعی دكلدر . یعنی ؛ خلع اولان طلاقده زوجك رجعت حقی قالماز . زیرا ؛ خاتون ویرمش اولدیغی مال‌مقابلنده یاقه‌سنی بالكلیه قورتارمق عدالت وآنك خلافنده حركت ظلمدر . چونكه؛ زوجك حقی باقی اولسه هم مالی ویرر هم‌ده باغلی قالیر ومقصدی‌ده حاصل اولماز. بو ایسه ظلمدن باشقه برشی دكلدر . بناءً علیه مال بدلنده واقع اولان طلاق ؛ بایندركه زوجك رجعت حقی قالمدیغندن قادین‌ده سلامتی بولور .

فخر رازی وخازنك بیانلری وجهله زوجك خاتوندن آلاجغی بدل خلع ویردیكی مهره مساوی ویاخود آندن زیاده ویا نقصان اولمسی جائزدر . چونكه خلع ؛ بر عقد شرعیدر . عقد شرعیده طرفینك رضاسی شرط وعقد نكاحده خاتون آرزوسنه موافق

مهر آلمانجه نكاحه اذن ویرمه‌مك حقی حائز اولدیغی كبی زوجه‌ده طلاق ایچون عقدده ایسته‌دیكی قدر مال آلمانجه طلاق ویرمه‌مك حقی حائزدر . بناءً علیه؛ ویردیكی مهردن زیاده بدل خلع ایسته‌یه‌بیلیر .

قاضینك بیانی وجهله بو آیت (ثابت بن قیس) ك حرمی (جمیله) حقنده نازل اولمشدر. چونكه؛ (ثابت) ك (جمیله) یه فرط محبتنه قارشی (جمیله) نك اوكا شدتله نفرتی اولدیغندن بینلرنده امتزاج اولامدیغی جهتله (جمیله) رسول‌اللهه شكایتله طلاق ایسته‌دیكنی بیان ایدنجه رسول‌الله (ثابت) ی چاغیردی . (ثابت) (جمیله) نك مهرینه ویرمش اولدیغی خرما باغچه‌سنی طلاق بدلنده (جمیله) نك ویرمه‌سنی تكلیف ایتدی. (جمیله)ده «بكا طلاق ویرسون دها زیاده‌سنی ویره‌یم » دیدی. رسول‌الله «باغچه كافیدر» بیوردی و(ثابت) طلاق ویروب خرما باغچه‌سنه صاحب اولمسی اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر .

خلاصه ؛ زوجك امتزاجسزلغیله حرمنی طلاقه مجبور ایدوب طلاق بدلنده مال آلارق حرمنی هم نعمت نكاحدن محروم ایتمك هم‌ده مالنی آلمق صورتیله ایكی جهتدن اضرار ایتمك حرام اولدیغی وحاكملرك‌ده بوصورتله حكملری حلال اولمدیغی وآره‌ده اولان امتزاجسزلق سببیله طرفینك یكدیكرینه قارشی رعایته دائر اولان احكام الٰهیه‌یه رعایت ایده‌مه‌مك قورقوسنه بناءً خاتون طلاقه طالب اولدیغی صورتده زوجك ضررینی تلافی ایتمك اوزره طلاق بدلنده مال ایستمكه حقی اولدیغی وخاتونك‌ده برمقدار مال ویرمكله مبتلا اولدیغی نفرتك عذابندن طلاقله قورتولوب ساحهٔ سلامته چیقمسی جائز بولوندیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

* * *

واجب تعالى زوجله زوجه آره‌سنده واقع اولان طلاقك احكامنی وطلاق بدلنده زوجك خاتوندن مال آلمسنك نره‌لرده ونه زمانده جائز اولدیغنی بیان ایتدیكی كبی بو حدودك احكام الٰهیه اولوب رعایت واجب اولدیغی جهتله بو احكامك خارجنه چیقانلرك

ظالم اولدقلرینی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾ بیوریور .

[شو بیان اولنان احكام ، اللهك قوللرینك انتفاعی ایچون وضع ایتدیكی قانونلری وحدودیدر . بناءً علیه ؛ او حدودی تجاوز ایتمه‌یك . اكر بر كیمسه حدود اللهی تجاوز ایدرسه ایشته آنلر ؛ آنجق ظالملردر .]

یعنی ؛ شو بیان اولنان طلاق ورجعت وخلع ورجعتدن صكره ایسترسه معروف وجهله خاتونی طوتمق وایسترسه طاتلیلقله خاتونی ترك ایتمك كبی بیان اولنان احكام ؛ الله تعالی‌نك ، قوللرینك استراحتی ایچون وضع ایتدیكی احكامیدر . بناءً علیه ؛ ای مؤمنلر ! بو احكامك خارجنه چیقمایك . اكر بر كیمسه نفسنه تبعیت ایدر وشیطانك اغفالاتنه آلدانیرده بو حدودك خارجنه چیقارسه ایشته حدود خارجنه چیقانلر؛ ظالملردر. چونكه ؛ اوامر الٰهیه خارجنه چیقمقله هم كندی نفسلرینه هم‌ده غیریلره ظلم ایتمشلردر وظلملری مقابلنده البته جزا كوره‌جكلردر .

حد ؛ بر شیئك ثغوری دیمكدر. احكام الٰهیه؛ انسانلرك افعالنی تحدید ایدوب هر برینك حكمنی بیان ایتدیكی جهتله «حكم الٰهیه» حد دنیلمشدر. چونكه ؛ حد یعنی ثغور بر كیمسه‌نك تارلاسنك نهایتنی وحقوقنك وتصرفنك اورایه قدر واروب ایلروسنه كچمكه حقی اولمدیغنی بیان ایدوب ایكی قومشونك بربرینه تجاوزینه مانع اولدیغی كبی احكام الٰهیه‌ده افعال عبادك ثغوری مثابه‌سنده‌در ، كه بر فعلك حكمی نه ایسه آنكله عمل واجب اولوب آنك ایلروسنه تجاوز جائز دكلدر. بناءً علیه او حكمك خارجنه تجاوز؛ شرعاً حقی اولمیان بر محله تجاوز اولدیغندن ظلمدر . ایشته احكام الٰهیه‌نك كلیسنه رعایت لازمدر . بناءً علیه ؛ انسانلرك استراحتلرینی تأمین ایتدیكی ایچون آنك خارجنه چیقانلر فلاح بولامازلر. چونكه تجاوز ؛ ظلم اولدیغندن فلاح وسعادته مانعدر . بناءً علیه ؛ احكام الٰهیه خارجنده ملجأ واستراحت آرایانلرك اضطرابدن باشقه بر ملجأ ومأمن بولامدقلری هر زمان مشاهده اولنان

احوال جملەسندندر . بومثللو ظلمی ارتکاب؛ جنایتك پك بویوکی اولدیغی جهتله اولدنبری بوجهتدن مضمحل اولان ملتلری وخراب اولان مملکتلری جناب حق قوللرینی عبرته دعوت ایچون قرآنده بیان ایتدیکی کبی تاریخ کتابلرنده دخی معلومدر .

خلاصه ؛ شو بیان اولنان احکامك حدود الٓهیه جملەسندن اولدیغی وبو حدودی تجاوز ایتمك جائز اولمدیغی وبونلرله عمل ایتمك انسانلر اوزرینه واجب اولوب اکر بر کیمسه بوحدودی تجاوز ایدرسه ظالملردن اولاجغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جملەسندندر .

* * *

واجب تعالی طلاق رجعی‌یی وطلاق خلعی بیان ایتدیکی کبی زوج ایله زوجه آرەسنده علاقهٔ نکاحی بالکلیه قالدیران اوچنجی طلاقی‌ده بیان ایتمك اوزره ﴿ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ ﴾ بیوریور .

[اکر خاتونه اوچنجی طلاقی ویررسه آندنصکره خاتون کندینك غیری بر زوجه نکاح ایتمدکجه زوج اوله حلال اولماز .]

یعنی ؛ کرك مجاناً وکرك بدل خلعله ایکی کره طلاق ویردکدن صکره اوچنجی مرەده طلاق ویررسه اوچنجی طلاقله ارتباط بالکلیه زائل اولدیغندن خاتون ، اولکی زوجنك غیری ایکنجی بر زوجه نکاح اولوب آندن‌ده قطع علاقه ایتمدکجه زوج اوله حلال اولماز . چونکه ؛ زوج اوله تکرار حلول اولمسنك بش شرطی واردر : برنجیسی ؛ زوج اولك طلاقندن صکره عدتنی اکمال ایلمسی ، ایکنجیسی ؛ زوج ثانی‌یه نکاح اولمسی ، اوچنجیسی ؛ زوج ثانینك جماع ایتمسی ، دردنجیسی ؛ زوج ثانینك طلاق ویرمسی ، بشنجیسی ؛ زوج ثانینك طلاقندن عدتنی بیتیرمسی در . بو شرطلرك وجودندن صکره ،

طرفینك رضالریله زوج اولك نکاحی جائز وبربرلرندن انتفاع ، حلالدر . زوج ثانینك معاملهٔ زوجیه‌ده بولنمنده شرط اولمسنده‌کی حکمت؛ طلاقده تأنی لازم اولدیغنه اشارت وطلاقده عجله‌نك مذموم اولدیغی بیاندر . زوج ثانی جماع ایتمه‌دن طلاق ویررسه زوج اوله حلال اولماز . زیرا ؛ بیضاوینك بیانه نظراً (رفاعه) حرمنی تطلیق ایدر ، بعدالعدة خاتون (عبدالرحمن بن زبیره) واردر . مکر (عبدالرحمن) جماعه قادردکلمش . خاتون رسول اللهه شکایت ایدر ، رسول الله « رفاعه‌یه تکرار وارمقمی ایسترسك؟ » بیورنجه خاتونك « اوت » دیمسی اوزرینه رسول اللهك « عبدالرحمن سکا جماع ایتمدکجه سن رفاعه‌یه وارەمازسك » بیوردیغی مرویدر .

﴿ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا اَنْ يَتَرَاجَعَا اِنْ ظَنَّا اَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ ﴾

[زوج ثانی‌یه واردقدنصکره اکر زوج ثانی خاتونه طلاق ویررسه زوج اول ایله خاتون آرەسنده رعایتی واجب اولان احکام الٓهیه‌یه رعایتله حدود الٓهیه‌یی اقامه ایده‌جکلرینی ظن ایدرلرسه یکدیکرینه مراجعتله عقد نکاح ایتملرنده آنلر اوزرینه کناه یوقدر .]

﴿ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴾

[ایشته شو بیان اولنان احکام ؛ علم وادراك صاحبی اولان قومه اللهك بیان ایتدیکی احکامیدر .] وبو احکامی قوللرینه بیان ایدنجه قوللرك بو احکامه رعایتلری واجبدر . زیرا ؛ حاللرینی اصلاح ایچون وضع اولنمش قوانین الٓهیه‌در .

زوج اولك نکاحه طالب اولمسی وخاتونك رضاویرمسی حقوق زوجیه‌یه عائد اولان حدود الٓهیه‌یی اقامه ایدوب یکدیکرینی اضرار ایتمیه‌جکلرینی ظن وتخمین ایتملری شرط اولدیغنی بیان ایتمك ؛ حدود الٓهیه‌یه رعایت ایده‌میه‌جکلرینی ظن ایدرلرسه بربرلرینی اضرار ایچون مراجعتلری حرام اولدیغنه دلالت ایدر .

خلاصه ؛ بر کیمسه حرمنه اوچ طلاق ویررسه ایکنجی بر قوجه‌یه واروب او زوج ثانیدن مطلقه اولوب عدتنی اکمال ایدنجه‌یه قدر زوج اوله تکرار نکاحلانمق حلال

اولمدیغی وایكنجی زوج طلاق ویررده طرفین احكام الٓهیه‌یه رعایت ایده‌بیله‌جكلرینی امید ایدرلرسه تكرار نكاحلانمق جائز اولدیغی وشو بیان اولنان احكامی جناب حقك علم وعرفان صاحبی اولان قوللرینه بیان ایتدیكی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

* * *

واجب تعالی طلاقك بعض احكامنی بیان ایتدیكی كبی بعض آخری دخی بیان ایتمك اوزره

﴿ وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ﴾ بیوریور.

[سز حرملریكزه طلاق ویردیككزده آنلر عدتلرینی اكماله یاقلاشوب عدتك مدتنه بالغ اولمغه باشلادقلرنده سز ایسترسه‌كز معروف وجهله رجعت ایدر خاتونی تحت نكاحكزده طوتارسكز، ایسترسه‌كز رجعت ایتمز معروف وجهله ترك ایدرسكز.]

﴿ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا ﴾

[وآنلری ضرر قصدیله ظلم ایتمك ایچون طوتمایك.]

﴿ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ﴾

[اگر بر كیمسه طلاق ویردیكی خاتونه عدت ایچنده رجعت ایدر وضرر قصدیله طوتارسه محقق نفسنه ظلم ایتمش اولور.] بناءً علیه؛ حكم الٓهی‌یه مخالف اولارق خاتونه ظلم ایتدیكندن نفسنه ظلم ایتمكله عذاب الٓهی‌یه مستحق اولور.

﴿ وَلَا تَتَّخِذُوا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا ﴾

[اصلاح احوالكز ایچون انزال اولنان واحكامیله عملكز واجب اولان اللهك آیتلرینی احكامنه مخالفت ایتمكله مسخره واویونجاق اتخاذ ایتمه‌یك.]

یعنی؛ حرملریكزه حسب الایجاب طلاق ویروب ده آنلرده عدت مدتنه بالغ اولمغه

یاقلاشدقلرنده سزك ایچون لازم اولان؛ ایكی حالدن بریسیدركه شرعاً وعقلاً وبین الناس مستحسن برصورتده رجعت ایده‌رك خاتونی تحت نكاحكزده طوتوب حقوق زوجیه‌یه رعایت ایتمكدر. یاخود گچنمكه امیدیكز اولمسه خاتونی اضرار ایتمكسزین رجعت ایتمه‌رك یاقاسنی تماماً براقمقدر. یوقسه ظلم ایتمك ایچون طوتمایك. چونكه؛ رجعت ایده‌رك خاتونی باشقه قوجه‌یه گیتمكدن منع ایدوب حسن معاشرت ایتمه‌مك خاتونی اضرار اولدیغندن جائز دگلدر. اگر بر كیمسه بویله یاپارسه مطلقا كندی نفسنه ظلم ایتمش اولور. احكام الٓهیه‌یی عملدن اسقاطله مسخره یاپمایك.

فخر رازینك بیانی وجهله بوندن اولكی (الطلاق مرتان) آیتی طلاق ویرمكده سنت اولان؛ برر برر ویرمك اولدیغی بیان اولوب بو آیت ایسه طلاق رجعی‌یی بیان حقنده اولدیغندن تكرار یوقدر. زیرا؛ آیتلردن مقصد باشقه باشقه‌در: یاخود اولكی آیتده طلاق رجعیده مطلقا عدت ایچنده یعنی اولنده، اورته‌سنده وآخرنده رجعتك صحیح اولدیغی بیان حقنده اولوب بو آیت ایسه طلاق رجعیده عدتك آخرنده رجعت ویا ترك ایتمكدن بری لازم اولدیغی بیان حقنده اولدیغندن تكرار یوقدر وزوجك زوجه‌یی اضرار قصدیله رجعت ایتمسندن جناب حق بو آیتله نهی ایله قادینلری زوجلرك ظلمندن محافظه ایتمشدر.

اضرار قصدیله رجعت شویله‌در: مثلا بر طلاق ویرر، عدتی بیتیره‌جكی زمانده رجعت ایدر، عدت بیتر، ایكنجی طلاقی ویرر وبر عدت دها بكلر، اوعدت بیته‌جكی زمانده تكرار رجعت ایدر ینه عدت بیتر، اوچنجی طلاقی ویرر وخاتونه بر عدت دها بكله‌تیر. اگر عدتی اوچ آی فرض ایدرسه‌ك فضولی اولارق خاتونی طقوز آی بكلتمش اولور. ایشته بو كبی ظلم وضرردن جناب حق قادینلری بو آیتله وقایه ایتمشدر. هرزمان اضرار حرام اولدیغنه اشارت ایچون واجب تعالی معروف وجه اوزره امساكله امرندنصكره اضرار ایچون امساكدن نهی ایتمشدر. زیرا برشیدن نهی ایتمك؛ اوشیئك هرزمان كوتو اولدیغنه دلالت ایدر. بناءً علیه؛ خاتونی اضرار قصد ایتمك هرزمان حرامدر.

تفسیر خازنده بیان اولندیغنه نظراً بو آیت انصاردن (ثابت بن یسار) حضرتلری

حقنده نازل اولمشدر . چونکه ؛ ثابتك طلاق ویردیکی خاتونی اضرار قصدیله رجعت ایتمسی اوزرینه آیتك نازل اولدیغی مرویدر .

خلاصه ؛ طلاق ویریلن برخاتونه عدتنك بیتمسی قریب اولدیغی برزمانده یا صورت مستحسنه‌ده رجعت ایدوب تحت نکاحنده طوتمق ویاخود بالکلیه ترك ایتمك لازم اولدیغی واضرار قصدیله رجعت وامساك ایتمك جائز اولمدیغی وبرکیمسه اضرار قصدیله رجعت وامساك ایدرسه دنیاده وآخرتده نفسنه ظلم ایتمش اولدیغی واللهك احکامنی بیان ایدن آیتلرله عمل ایتمه‌مك اوآیتلری مسخره اتخاذ ایتمك اولوب بو ایسه جائز اولمدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی زوجله زوجه آره‌سنده واقع اولاجق طلاقك انواعنی واحکامنی بیان ایتدیکی کبی بواحکامی بیان قوللر حقنده نعمت اولوب بونعمتك شکرینی ادا ایتمك صورتیله ذکر ایتمك لازم اولدیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَٓا اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِه۪ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴾ بیوردیور .

[ای امت محمد ! سزك اوزریکزه طرف الهیدن فیضان ایدن احکام شرعیه وآنی کتیرن رسولك سزه رسول اولوب سزی هدایته ایصال ایتمسی کبی نعمتلری ذکر ایدك وشکرینی ادا وحقوقنه رعایت ایدك که اونوتمیه‌سکز . وسزك اوزریکزه کتاب وحکمتدن انزال اولنان احکامك مقتضاسیله عمل ایدك. زیرا ؛ الله تعالی کتاب وحکمتله سزه وعظ ایدر .] بناءً علیه ؛ سزك اوزریکزه واجب اولان وعظی قبول ایتمك ونصیحتی دیکله‌مکدر [واللهك احکامیله عمل ایتمه‌مکدن قورقك که انتقامنه مستحق

اولمیه‌سکز وحرام اولان شیلردن چکینك وایی بیلك که الله تعالی هرشیئی بیلیر وعملکزه کوره جزا ویریر .]

اللهك نعمتلری ؛ مادی اولور : وجود، صحت بدن، عافیت، اولاد وعیال، ثروت وسامان کبی . معنوی اولور : ایمان ، هدایت ، دیانت واخلاقی اصلاح ایدن احکام شرعیه کبی . بونلری ذکر ایتمکدن مقصد ؛ خاطرده طوتوب هر برینك شکرینی لایقیله ادا ایتمکدر . مثلا صحت بدنك شکرینی ؛ عبادت وعاجزلره معاونتده و اولاد وعیالك شکرینی ؛ حسن محافظه وتربیه ایله ومالك شکرینی ؛ زکاتنی ویرمك وفقرایه اعانه ولزومنده امر جهادده وسائر وجوه خیراته صرفله وایمانك واحکام شرعیه‌نك شکرینی ؛ موجبیله عمل ایتمکله ادا ولایقیله بریته کتیرمکله اولور.

بو آیتده اللهك قوللرینه وعظ ایتدیکی کتاب ایله مراد ؛ قرآن وحکمت‌له مراد ؛ سنت رسول الله‌در. یاخود حکمت ایله مراد؛ انسانده اولان قوهٔ علمیه وعملیه‌در.

خلاصه ؛ اللهك نعمتلرینی شکرله قارشیلایوب نسیان ایتمه‌مك ، کتاب الله وسنت رسول الله وانسانك کندیسنده بولنان قوهٔ علمیه وعملیه ایله عمل ایدوب آنلرك نصیحتلرینی قبول ایتمك وحرام اولان شیلردن اجتنابله اللهك عذابندن قورقمق واللهك هرشیئی بیلدیکنی بیلمك وآکا کوره عملنی تنظیم ایتمك واجب اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی طلاقك احکامنی بیان ایتدیکی کبی مطلقه اولان خاتونك بعض احکامنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَٓاءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ اَنْ يَنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ اِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ﴾ بیوردیور .

[سز حرملریکزه طلاق ویروب آنلرده شرعاً مقدر اولان عدت مدتلرینه بلوغله

اکمال ایتدکلرنده زوج آخره نکاح اولنمق مراد ایدرلرسه آنلر زوج آخرله شرعاً معروف اولان مهره وسائر نکاحك لوازمندن اولان شیلره آره‌لرنده راضی اولدقلرنده سز آنلری زوج آخره نکاحدن منع ایتمه‌یك.] زیرا؛ نکاح مشروع اولدیغندن مشروع اولان شیئه طالب اولان کیمسه منع اولنمدیغی کبی تعییب‌ده اولونماز. بناءً علیه؛ آنلرك رزقنه مانع اولمایك که نعمت نکاحدن محروم اولمسونلر .

﴿ ذٰلِكَ يُوعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾

[ایشته بیان اولنان احکامله سزدن اللهه ویوم آخرته ایمان ایدن کیمسه‌لر عمل ایدر ووعظیله متعظ اولور ونصیحتنی قبول ایدرلر . اما اللهه وآخرته ایمانی اولمیانلر بو مثللو مواعظدن انتباه ایتمز ومتنصح اولمازلر . ایشته بو مثللو احکامه رعایت ایتمك سزك ایچون افکار فاسده واخلاق خبیثه‌دن طهارتدر. وبواحکامه رعایت سزك ایچون طهارت وتهذیب اخلاقکزه خادم اولدیغنی الله تعالی بیلیر حالبوکه سز بیلمزسکز .] بناءً علیه؛ اللهك امرینه امتثال ونهیندن اجتنابله تهذیب اخلاقه سعی ایتمکز لازمدر. زیرا؛ سز بیلمیورسکز الله تعالی بیلیور . شوحالده اللهك دیدیکنی طوتمه‌کز الزمدر .

یعنی ؛ سز قادینلره طلاق ویردکدنصکره آنلرده عدتی اکمال ایدوب طالبلری ظهور ایده‌رك بینلرنده نکاحه ونکاحك لوازماتنه طرفین راضی اولوب قرارلاشدیردقلرنده آنلرك نکاحلرینه مانع اولمایك. زیرا؛ اللهه وآخرته ایمانی اولانلر بومثللو احکامه راضی اولور وانتفاع ایدرلر وبو کبی احکامدن انتفاع ایتمك سزك ایچون طهارتدر وقلبلریکزی اخلاق فاسده‌دن تصفیه ایدر . زیرا ؛ بو کبی احکامده سزه اولان منفعتی الله تعالی بیلیر، سز بیلمزسکز .

(فلا تعضلو هن) عضل ؛ برکیمسه‌یی حبس وتضییقله برشیده منع ایتمکدر. بوراده خطاب ؛ طلاق ویرن کیمسه‌لره ویاخود بالعموم انسانلره در . زیرا ؛ خاتونك مناسب

کوردیکی برکیمسه‌یه نکاح اولمق حق مشروعیدر. بناءً علیه؛ هیچ برکیمسه‌نك منع ایتمك حقی یوقدر . شوحالده کرك طلاق ویرن زوج، کرك باشقه بر کیمسه وکرکسه خاتونك ولیسی طرفندن ممانعت اولنمق جائز دکلدر. شوقدرکه اکر خاتونلرك انتخاب ایتدیکی زوج کندیلرینك کفوی اولماز ویا مهرنده نقصان اولورسه ولیسنك اعتراض حقی واردر . چونکه؛ کرك کفوینك غیری اولمقدن وکرك مهرك نقصان اولمسندن حاصل اولاجق عار، اولیایه لاحق اولدیغندن اولیانك اوعاری قالدیرمق ایچون اعتراض حقلری واردر .

طرفینك راضی اولملری ایله مراد؛ شرعاً بیان اولنان عقد شرعی ومهر وشاهد عدل وعقدك سائر لوازمنه راضی اولوب بینلرنده قرارلاشدیرملری در . واجب تعالی تکلیفی بیاندن صکره «بونلرده‌کی منافعی الله تعالی بیلیر سز بیلمزسکز» بیورمقله مخالفت ایدنلری تهدید وتهدیدینی مؤمنلره تخصیص ایتمشدر. چونکه ؛ احکامدن انتفاع ایده‌جك مؤمنلردر وبو احکامه رعایت ثواب دائمه استحقاقه سبب اولدیغنه اشارت ایچون (از کی) و (اطهر) بیورمغله کناهلردن طهارته اشارت بیورمشدر .

فخر رازی، قاضی وخازنك بیانلرینه نظراً آیتك سبب نزولی ؛ (معقل بن یسار) ك مطلقه اولان همشیره‌سنی عدتی اکمال ایتدکدنصکره رضالریله اولکی زوجنه تکرار وارمسندن نهی ایتمسی اوزرینه آیتك نازل اولدیغی ورسول اللهك حضورینه جلب ایله آیتی تبلیغ ایتدیکی مرویدر .

خلاصه؛ مطلقه اولان خاتونلری رجعت ویا حله صورتیله زوج اوله ویاخود زوج آخره نکاح اولنمقدن منعه کیمسه‌نك حقی اولمدیغی وبو مثللو احکامدن نصیحت قبول ایتمك اللهه وآخرته ایمان ایدنلرك شانی اولوب بواحکامه رعایت ترفیع درجاته وکناهلرك محوینه سبب اولدیغی جهتله امتثال ایدنلره طهارت کامله اولدیغی وقوللرینك مصالحنی الله تعالی بیلوب قوللرینك بیلمدکلرندن هرحالده بو مثللو احکامه رعایت لازم کلدیکی بوآیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی نکاحه وطلاقه متعلق بعض احکامی بیان ایتدیکی کبی نکاحك نتیجه وثمره‌سی اولان اولاده متعلق احکامی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا وُسْعَهَا ﴾ بیوریور .

[مطلقه وغیر مطلقه والده‌لر چوجغك امزیکنی اتمام ایتمك مراد ایدن پدرلر ایچون چوجقلری ایکی سنه تمام اولارق امزیررلر وچوجق کندیلرینك اولان پدرلر اوزرینه شرعاً و عرف و عادتده والده ایله پدرك حاللرینه مناسب بر صورتده چوجغی امزیرن والده‌لرك رزقلری و کسوه‌لری واجبدر . زیرا هر نفس ؛ قدرتی مقداری تکلیف اولنور .]

یعنی ؛ مطلقا والده‌لری اوزرینه چوجقلرینی ایکی سنه تماماً امزیرمك لازم اولور . وچوجغك امه‌سنی اتمام ایتمك مراد ایدن چوجوغك پدرینه والده‌سنك اطاعتی واجبدر . آنجق چوجغك رزقی پدر اوزرینه واجب اولدیغندن چوجغی امزیره‌ن والده‌لرك رزقلری و کسوه‌لری پدرلری اوزرینه واجبدر . چونکه ؛ والده چوجغی امزیرمك ومصالحنه نظارت ایتمك ایچون پدرك منفعتنه حبس نفس ایتدیکندن والده‌نك مصرفی مقابلنده رزقی پدره لازم کلیر . شو قدرکه مقدار معروف اوزره اولمق لازمدر . زیرا هر نفس ؛ قدرتی نسبتنده مکلف اولور . بناءً علیه ؛ پدرك مقتدر اولامیه‌جغی بر صورتده والده نفقه تکلیف ایده‌میه‌جکی کبی پدرده والده‌نك مقتدر اولامیه‌جغی بر خدمت تکلیف ایده‌مز . شو حالده هر ایکیسی‌ده حاللریله مناسب وجهله مکلفدرلر .

بیضاوینك بیانی وجهله بو آیتده چوجغی امزیرمکده تمامیله سعی ایتمك واجب اولدیغنه اشارت ایچون ارضاع یعنی امزیرمك امری خبر صورتیله وارد اولمشدر . شو حالده (یرضعن) کلمه‌سی لفظده اخبار ایسه‌ده معناده امردر وبو امرده مندوب اولمسنی افاده ایدر . چونکه ؛ چوجغك رزقی پدر اوزرینه واجب اولوب والده اوزرینه واجب

اولمدیغندن والده‌لرك امزیرمه‌لری مندوبدر . بناءً علیه ؛ والده‌لر امزیرمه‌سه‌لر کناهکار اولمازلر اما چوجق والده‌سندن باشقه‌سنك ممه‌سنی امه‌ز ویاخود پدرك باشقه خاتونه اجرت ویرمکه اقتداری اولمازسه والده اوزرینه امزیرمك واجب وبو صورتده امزیرمزسه کناهکار اولور . چوجغی والده‌سنك امزیرمه‌سی مندوب اولمسنك حکمتی ؛ تربیه‌سی وشفقتی سائرلرندن زیاده اولدیغی جهتله چوجغك حیاتنه خدمتی فضله اولمسیدر .

چوجغك امزیك حقی ایکی سنه اولوب زیاده‌یه اعتبار اولنمدیغی بو آیتله ثابتدر وایکی سنه امزیکه اهتمام لازم اولدیغنه اشارت ایچون آیتده ایکی سنه معناسنه اولان (حولین) کامل ایله تقیید اولنمشدر .

تفسیر خازنده بیان اولندیغنه نظراً ایکی سنه‌دن نقصان امزیرلمسی‌ده جائزدر . زیرا ؛ آیتده ایکی سنه ایله تحدید ، والده ایله پدر آره‌سنده محتمل اولان نزاعی قطع ایچوندر . بناءً علیه ؛ بینلرنده نزاع واقع اولوبده والده امزیرمکدن اوصانارق نقصان اولمسنی وپدرده زیاده اولمسنی ایسترلرسه شریعت او نزاعی ایکی سنه اولمسیله حل ایتمشدر . یوقسه ایکی سنه‌یی ذکر وجوب ایچون دکلدر . زیرا ؛ آیتده ایکی سنه امزیرلمسی پدرك اراده‌سنه حواله اولنمشدر . اکر صورت قطعیه‌ده ایکی سنه امزیرمك واجب اولسه ایدی پدرك رأینه مراجعت اولونمازدی .

چوجغك نسبی پدرینه عائد اولدیغنه اشارت ایچون پدره (مولودله) یعنی ؛ چوجوغه کندیسی ایچون طوغان کیمسه دینمشدر . بناءً علیه ؛ چوجغك و والده‌سنك رزقی پدرینك اوزرینه واجبدر . چوجغك والده‌سی پدرك منکوحه‌سی اولدقجه امزیردیکنه مقابل اجرت ایسته‌مکه حقی یوقدر . قدر معروف له مراد ؛ پدرك ثروتنه ، والده‌نك شرفنه نظراً آنلرك امثالنده عادت اولان شیدر .

خلاصه ؛ والده‌لر اوزرینه چوجغی ، پدری ایکی سنه‌یی اتمام مراد ایدرسه ایکی سنه امزیرمك لازم وپدر اوزرینه چوجغی امزیرن والده‌سنك نفقه‌سی وکسوه‌سی واجب اولدیغی و والده چوجغك خدمتی وتربیه‌سیله مشغول اولدیغندن معیشتنی کسبله مکلف

اولمدیغی وپدرك قدرتندن زیاده والده‌نك تکلیف ایده‌میه‌جکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

* * *

واجب تعالی چوجقلری والده‌لرینك امزیرمسی لازم اولدیغندن امزیرمك مقابلنده پدر اوزرینه والده‌نك نفقه‌سی وکسوه‌سی واجب اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی طرفینك یکدیکرینی ضرردن وقایه ایتملری لازم اولدیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ ﴾ بیوریور .

[چوجغی سببیله والده‌سی ضررلانمسون وچوجق کندینك اولان پدرده چوجق سببیله ضررلانمسون واکر پدر یوق ایسه پدر اوزرینه واجب اولان نفقه ، ترکه‌یه وارث اولاجق ذات اوزرینه واجب اولور .]

یعنی ؛ والده وپدر چوجق یوزندن ضرر کورمسونلر . شو حالده پدر ، والده‌نك نفقه‌سنی ویرمه‌مك و مجاناً امزیرمسنی تکلیف ایتمکله چوجق سببیله والده‌سنی و والده ، پدره قدرتنك خارجی نفقه وکسوه تکلیف ایتمکله چوجق سببیله پدرینی وبو وجهله والده وپدر بربرلرینی ضررلاندیرمسونلر . اکر چوجغك پدری وفات ایتمش ایسه چوجق ایله چوجغی امزیرن والده‌سنك نفقه‌سی پدر مقامنه قائم وترکه‌یه وارث اولاجق کیمسه اوزرینه واجبدر .

﴿ فَاِنْ اَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا ﴾

[اکر والده وپدر بینلرنده مشاوره ایده‌رك طرفینك رضالریله ایکی سنه‌دن اول چوجغی ممه‌دن کسمك مراد ایدرلرسه والده وپدر اوزرینه کناه یوقدر .]

یعنی ؛ چوجغی ایکی سنه امزیرمك مندوب ایکن والده امزیرمکدن یورولور وپدرده ایکی سنه‌یی اکمال ایتمك مراد ایتمزده بینلرنده واقع اولان مشاوره اوزرینه ایکی سنه‌دن

اول چوجغی امزیکدن آییرمق مراد ایدر وطرفین بوکا راضی اولورلرسه هر ایکیسی اوزرینه کناه یوقدر .

بو آیتده والده وپدر **ضررلانمسونه** دیمك ؛ **هر بری ، یکدیکرینك قدرتنك فوقنده تکلیفاته بولنمقله ضرردیده ایتمسونلر** دیمکدر . یاخود بیضاوینك بیانی وجهله والده‌سی سودینی آز ویرمك و لوازماتنه لایقیله باقمامق صورتیله وپدری‌ده والده‌نك نفقه‌سنه وکسوه‌سنه باقمامق سببیله چوجوغی ضررلاندیرمسونلر یعنی ؛ **باقیمسزلق سببیله چوجغی ضعف ویا موته محکوم ایتمسونلر** دیمکدر .

تفسیر خازنده والده ایله پدرك چوجق سببیله ضررلری شویله تصویر ایدیلیور : مثلا **والده‌نك ضررلانمسی** ؛ پدری چوجغی جبراً والده‌سنك ألندن آلمغله شفقتی ایجابی والده‌سنی کوکل عذابنده براقمسی **ویاخود** والده‌سی چوجغی امزیرمکه راضی اولمدیغی وپدرك باشقه‌سنه ویرمکه قدرتی اولدیغی حالده ویرمیه‌رك جبراً والده‌سنه امزیرتمکله والده‌سنی اضرار ایتمسیدر . **پدرك ضررلانمسی** ؛ والده‌سی چوجغه باقمامق وپدرینك اوزرنده براقمق ویاخود قدرتنك فوقنده نفقه تکلیف ایتمکله اولور . ایشته ؛ بو مثللو حرکات انسانلر آره‌سنده هر زمان جاری اولدیغندن جناب حق طرفینك یکدیکرینی ضرردن وقایه ایتملرینی وهر ایکیسنك چوجق یوزندن ضررلانمالرینی وچوجغی‌ده اضرار ایتمه‌ملرینی تنبیه وتوصیه بیورمشدر . چونکه ؛ (لاضرر ولاضرار فی الاسلام) یعنی ؛ « اسلامده نه بر طرفدن اوبرینی ونه‌ده ایکی طرفدن بربرینی ضررلاندیرمق یوقدر » دیمکدر .

بیضاوی وفخر رازینك بیانلری وجهله وارث له مراد ؛ **چوجغك پدرینك وارثلری** در . یعنی ؛ چوجغك پدری وفات ایتمش ایسه پدرینه وارث اولاجق چوجغك ده‌ده‌سی وبرادری وعمیسی ویا عم زاده‌لری کبی عصبات اوزرینه چوجغك وآنی امزیرن والده‌سنك نفقه‌سی واجب اولور . یاخود وارث له مراد ؛ **چوجوغه محرم اولانلردر** . بناءً علیه ؛ هر کسك اوزرینه قرابتی نسبتنده تدریج صورتیله چوجغك نفقه‌سی واجب اولور .

یعنی؛ اولا چوجغك دەدەسنه وبرادرینه آنلر یوق ایسه عمیسنه اوده یوق ایسه عم زادەلرینه آنلرده یوق ایسه آنلردنصکره چوجغه یقین اولان کیملر ایسه آنلر اوزرینه نفقەسی لازم کلیر. امام اعظم عندنده وارث ایله مراد؛ **چوجغك وارثلری اولوب پدرك وارثی دکلدر.** شوحالده؛ چوجق وفات ایتمش فرض اولندیغنده چوجغه وارث اولاجقلر کیملر ایسه آنلردن هرکسك سهمی نسبتنده چوجغك نفقەسنی ویرملری واجبدر. اکر ویرمزلرسه حاکم طرفندن اجبار اولنورلر.

واجب تعالی بشریتك هرحالده ضیاعدن محافظەسی لازم اولدیغنه اشارت ایچون اوفاق برچوجغك مرفهاً یاشادلمسنه اهتمام اولنمسنك لزومنی بیان وامزیکدن آییرمق صورتیله والده وپدردن یالکز برینك رأینه حواله ایتمیەرك بالاستشاره هرایکیسنك رأیلری منضم اولمسنی بیان بیورمشدر. چونکه؛ بریسی چوجغك ضررینی قصد ایدرسه دیکرینك خبری اولسون که چوجق ضرردن محفوظ قالسون.

مشاوره؛ **برقاچ کیمسەنك قوهٔ مفکرەلرنده اولان رأیلرینی میدانه چیقاروب بربرینه طوپلایەرق خلاصەسیله عمل ایتمك** در. بناءً علیه؛ بوآیتده ابوینك رضالرندن صکره چوجغك امزیکدن آییرلمسنی مشاورەیه حواله بیورمشدر، که ایجابنده ابوینك باشقەسی یعنی ارباب تجربەدن وطبیبدن تشکل ایدەجك برقاچ ذاتك چوجغك ممەدن کسیلمسندن ضرر اولوب اولمیەجغنی مذاکره وآنلرك رأیلری اوزرینه عمل ایتمك لازم اولدیغنه اشارت ایتمشدر. چونکه؛ پدر و والدەنك هرنه قدر شفقتلری غالب ایسەده والده امزیرمکدن وپدرده نفقەدن اوصانمقله یکدیکرینی ارضا ایتمك صورتیله چوجغك ضررینه اتفاق ایتمك احتماله بناءً جناب حق چوجغك تمامیله ضرردن وقایەسنی تأمین ایچون ارباب تجربەنك استشارەسنه حواله ایتمش وبوآیتلرده پدرك نفقەدن اوصانمقله چوجغك ضررینی قصد ایتمك احتمالی درمیان اولونمشدر. بوجهت، اکر چوجغك والدەسی مطلقه ایسه دیمکدر؛ یوقسه مطلقه اولمیوبده منکوحه ایسه بواحتمال وارد دکلدر. زیرا؛ منکوحه اولنجه چوجق امزیرلسون ویا امزیرلمسون هرحالده والدەسنك نفقەسی پدر اوزرینه واجبدر.

بیضاوینك بیانی وجهله وارثله مراد؛ **چوجغك کندی اولمه** محتملدر. زیرا؛ پدری وفات ایدن چوجق پدرینك مالنه وارث اولدیغی جهتله پدری برحیات اولسه والدەسنه ویا سود ننەسنه نفقه ویرمسی واجب اولدیغی کبی پدری وفات ایدنجه وارث خصوصنده پدری مقامنه قائم اولدیغندن امزیرن وسائر مصالحنی تکفل ایدن خاتونك نفقەسی اکر مالی وارسه چوجغك مالندن واکر مالی یوق ایسه ولیلرینه لازم کلیر.

خلاصه؛ والده و پدردن هربرلری چوجق سببیله یکدیکرینی وهربرلری آز باقمق ویا خدمتنده قصور ایتمك صورتیله چوجغی اضرار ایتمەمك واکر پدری وفات ایتمش ایسه چوجغك والدەسنك نفقەلری وارث اولانلر اوزرینه واجب اولمق وایکی سنەدن اول سوددن کسمك ایسترلرسه بالرضا وبالمشاوره کسمك وچوجغك تربیەسنه کمال اهمیتله باقلمق لازم اولدیغی بوآیتدن مستفاد اولان فوائد جملەسندندر.

*
* *

واجب تعالی ایکی سنەدن اول چوجغی امزیکدن آییرمق ابوینك رضا واستشارەلری ایله اولاجغنی بیان ایتدیکی کبی والدەسنك باشقەسنه امزیرمەسنده بأس اولمدیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَسْتَرْضِعُوا اَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا سَلَّمْتُمْ مَا اٰتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾ بیوریور.

[اکر چوجغی والدەسنك باشقەسی بر خاتونه امزیرتمك ایسترسەکز امزیرن خاتونه معروف ومستحسن اولارق بینکزده مقاوله ایتدیککز اجرتی تسلیم ایتدیککز تقدیرده سزك اوزریکزه کناه یوقدر. چوجغك ضیاعنه سبب اولمق وامزیکجی خاتونك نفقەسنی نقصان ویرمك کبی کناهلری ایشلەمکده اللهدن قورقك وایی بیلك که الله تعالی سزك بالجمله عمللریکزی کورور وبیلیر وعمللکزه کوره جزا ویرر.]

یعنی ؛ چوجغی امزیرمکه اولی اولان والده‌سیدر. زیرا؛ والده‌سنك شفقتی هرکسدن زیاده اولدیغی جهتله چوجغك تربیه وبویومسنه دقتی البته زیاده اولاجغنده شبهه اولونماز. آنجق والده مطلقه اولوب زوج آخره وارمق ویاخود پدرینه اذا ایتمك مقصدیله امزیرمه‌مك ویاخود خسته اولمق وسودی کسیلمك کبی والده‌سنك امزیرمسنه بر مانع بولنمق صورتیله باشقه بر امزیکجی‌یه اولادکزی امزیرتمك ایسترسه‌کز امزیکجی‌یه امزیرتمکده والده وپدر اوزرینه کناه وامزیرن خاتونك پازارلق اوزره استحقاقنی تمامیله تسلیم ایتمك شرطیله بأس یوقدر. اما امزیکجی بولنماز ویاخود بولنورده چوجق ممه‌سنی آلمازسه والده‌سی اوزرینه امزیرمك واجب اولور. چونکه امکان بولنمایнجه وجوب والده اوزرینه ترتب ایدر وبوصورتله والده‌سی ترك ایدرسه کناهکار اولور.

بیضاوینك بیانی وجهله معروف ایله مراد ؛ امزیکجی‌یه نفقه‌یی ویردکن کولر یوز ، طاتلی دل و اجرتنی نقصانسز ویرمك کبی چوجغك راحتنی تأمین ایتمك ایچون امزیکجی خاتونی تطییب ایتمکدر. حق چوجغك تربیه‌سنه وسودینه اهتمام ایتمك خاتونك معیشت جهتندن قلبی مطمئن اولمسنه توقف ایتدیکندن جناب حق مقاوله اولنان اجرتی یداً بید تسلیم ایدلمسنی شرط قیلمشدرکه خاتون استراحت قلبیله چوجغك مصالحنده مسامحه ایتمسون. ایشته شو بیان اولنان احکامه اهتمام لازم اولوب مخالفت جائز اولمدیغنه اشارت ایچون بو احکامی بیان عقیبنده اتقا ایله امر وقوللرینك هر عملنی بیلدیکنی بیانله مخالفت ایدنلری تهدید ایتمشدر.

جناب حق دنیانك اعمارینی انسانه تودیع ایتدیکندن انسانی ، مخلوقات ایچندن بك ممتاز بر موقعده خلق ایتمش، دنیا وآخرت سعادتلرینه اکتسابه قدرت وقابلیت ویردیکندن هر ایکی جهت ایچون چالیشمسنی امر ایتمشدر. فقط انسان ، حال صباوتنده اك عاجز وبیچاره بر مخلوق اولدیغندن آنك بر انسان کامل اولمسی بر چوق اسبابه وتربیه‌یه محتاج اولوب بو اسباب وتربیه‌ده اولا والده‌سیله پدری اوزرینه ترتب ایتدیکندن چوجغی امزیرمك کیملره لازم کلدیکنه ونه مدت امزیرمك لازم اولدیغنه ، والده ایله پدرك

نه‌کبی وظائفله مکلف اولدقلرینه ووالده‌یه ترتب ایدن برنجی وظیفه ؛ چوجغی امزیرمك وپدره ترتب ایدن وظیفه‌ده نفقه‌لرینی تدارك ایتمك وهرایکیسی چوجق یوزندن بربرینی ضررلاندیرمق قصدایتمدکاری کبی چوجغك ضررینی دخی قصد ایتمه‌ملرینه وحتی امزیکدن آییرملری بیله طرفینك رضا واستشاره‌لریله اولمسنه دائر احکامنی قوللرینه رسولی واسطه‌سیله تبلیغ وییقیلماز وصارصیلماز قانونلرینی وضع ایتدی‌که انسانلرك مخلوقات ایچنده نه‌قدر یوکسك بر موقع احراز ایتدکلرینی بیلسونلر وبونعمتلرك شکرینی ادا ایتسونلر.

بواحکامه مخالفت ایتمك ایسته‌ینلری اتقایه دعوتله هرکسك وظیفه‌لرینه دقت واهتمام ایتملری لازم اولوب دقت ایتمه‌ینلرك غضب الٓهیدن قورقه‌لرینه اشارت ایتمکله صبیانك حیاتلرینی وامر تربیه‌لرینی تحت تأمینه آلمشدر. پدر و والده‌نك چوجغك حال صباوتنده چکمش اولدقلری مشقتلره قارشی بویودیکنده آنلره رعایت وحرمتی واجب قیلمقله دیکر آیتلرده ابوینه حرمتك وجوبنی بیلدیرمش وحقوق متقابله‌نك لزومنی دخی بوصورتله بیان ایتمشدر ، که ابوینك بوامکلری هدر اولمسون.

*
* *

واجب تعالی طلاقی وطلاقدن لازم کلان عدتی ونکاحك نتیجه‌سی اولان اولادك تربیه ونفقه‌سنی بیان ایتدیکی کبی زوجی وفات ایدن خاتونلرك عدت ومدت عدتنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا ﴾ بیوریور.

[شول کیمسه‌لرکه سزدن آنلر وفات ایدر وزوجه‌لرینی ترك ایدرلر آنلرك ترك ایتدکلری زوجه‌لری بذاتها درت آی اون کون انتظار ایدرلر.]

﴿ فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِى اَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴾

[آنلر درت آی اون کون عدتلرینی اکمال ایدوب رحملرنده چوجق اولمدیغی آکلاشیلنجه ، ای مؤمنلر ! آنلرله کندی نفسلرنده معروف ومشروع صورتده زوج آخره وارمق تشبثنده بولنمق ایچون ایشلهدکلری شیده سزك اوزریکزه کناه یوقدر والله تعالی آنلرك افعالنی وسزك آنلر حقنده ایشلهمك ایستهدیککز عملکزی بیلیر .]

یعنی ؛ مطلقه اولان خاتونلرك عدت بکلهملری لازم اولدیغی کبی قوجهسی وفات ایدن خاتونلرکده عدت بکلهملری لازمدر. بناءً علیه؛ سزدن وفات ایدوبده زوجهلرینی ترك ایدن کیمسهلرك زوجهلری ؛ وفات ایدن کیمسهنك نطفهسندن رحملرنده چوجق اولوب اولمدیغنی وچوجق وارسه نسبی وفات ایدن پدرندن ثابت اولمسی ایچون کندی نفسلرنده درت آی اون کون کوزهتیر وعدت بکلرلر . درت آی اون کون بکلهیوب اومدته واصل اولدقلرنده چوجق اولمدیغی ظهور ایدنجه آنلر باشقه قوجهیه کیتمك وکندی آرهلرنده تشبثاتده بولنمق کبی اسبابه توسل ایدرلرسه سزك اوزریکزه کناه یوقدر . زیرا ؛ عادت بلدهیه رعایتله شرعك مساعده ایتدیکی صورتده مشروع تشبثاتده بولنمق کناه اولماز وای مؤمنلر وحاکملر ! سزکده منع ایتمکز لازم کلمز . چونکه ؛ مشروع اولان افعالدن منع ایتمك جائز اولماز . زیرا ؛ اجرای احکامده الله تعالی سزك عملکزی بیلیر. بناءً علیه ؛ مشروع اولان شیدن منعه تشبث ایتمهیك که مسئول اولمیهسکز.

فخر رازینك بیانی وجهله قوجهسی وفات ایدن خاتون ایچون درت آی اون کون عدت بکلهمك واجبدر . بناءً علیه ؛ اومدت بیتمدکجه زوج آخره کیدهمز . زیرا ؛ عدت ایچنده نکاح صحیح اولماز وبودرت آی اون کون ایچنده حامله اولدیغی تبین ایدرسه عدتی، حملنی وضع ایدنجهیه قدر دوام ایدر. آنجق حملی معلوم اولسه ویاقوجهسی وفات ایتدیکی کون چوجق کتیرسه اوکون عدتی بیتمشدر . باشقه قوجهیه کیدهبیلیر ؛ درت آی اون کون بکلهمك لازم کلمز. چونکه خاتونك عدتی ؛ چوجق اولمق احتماله بناءً زوجك حقوقنی محافظه ایچوندر. شوحالده چوجق ظهور ایدنجه زوجك حقی قالمادیغندن خاتون عدتدن قورتولور وهر حقنه مالك اولور .

زیرا خاتونی بعض حقوقندن منع ایدن؛ وفات ایدن زوجك حقیدر . چوجق دنیایه

کلمکله زوجك حقی زائل اولاجغندن ممنوع اولان حقوقی عودت ایدر وایستهدیکی قوجهیه کیدر . چونکه ؛ مانع کیدنجه ممنوعك عودتی قواعد شرعیه اقتضاسندندر . عدت مدتنك درت آی اون کون اولمسندهکی حکمت ؛ رحمده بولونان چوجق اوغلان اولورسه اوچ آیده وقیز اولورسه درت آی اون کونده دیریلمیدر . درت آی اون کون عدت ؛ کوچوك وبویوك یعنی چوجق کتیرمکه قابلیتی اولانله اولمیان حقلرنده مساویدر . زیرا بر شیئك حکمتی ؛ اوشیئك جنسنده آرانیر ، فرده اعتبار یوقدر . مادامکه جنس نسوانده چوجق کتیرمك قابلیتی واردر. امابعض افرادینك کوچوك اولمسنه ویااسباب سائرهیه بناءً چوجق کتیرهمسنه اعتبار یوقدر . زیرا حکمده اعتبار ؛ اکثریتهدر .

زوجی وفات ایدن خاتون نعمت نکاحی فوت ایتدیکندن طولایی درت آی اون کون ماتم ایچنده بولنمق ، زینتی ترك ایتمك ، رائحهٔ طیبه سورونممك وسورمه چکینممك واجب اولدیغنه اشارت ایچون بنفسها مدت عدتده انتظار ایدهجکلری بیان اولنمشدر . چونکه ؛ انسان ایچون مهم برنعمت زائل اولنجه اونعمتك زوالنه تأسفی اظهار جائزدر وجوازینهده بوآیت دلالت ایدر .

خاتون عدتی بیتیروب ماتم کونلری کچنجه عدت ایچنده ممنوع اولان زینتی طاقینیر، سورمهسنی چکینیر وکفوی دوشرسه نکاحه طالب اولوروبوکبی افعالندن مسئول اولماز. زیرا ؛ بونلر عدتدن صکره شرعاً مستحسن اولان شیلردن اولدیغندن قادینلر مسئول اولمدیغی کبی ولیلری وحاکملرده مسئول اولمازلر . آنجق شرعك خلافی حرکتلرندن ولیلری و حاکملر مسئول اولدقلرندن منع ایتمك اوزرلرینه واجبدر . اکر منع ایتمز ومحافظهده مسامحه ایدرلرسه عندالله مسئولدرلر .

بالغه اولان خاتون ولیسنك اذنی اولمقسزین کندینی نکاح ایدرسه نکاحك صحتنه دلالت ایدر . زیرا ؛ آیتده خاتونلرك کندی نفسلرنده فعللری کندیلرینه اسناد وکندی فعللرندن ولیلری وحاکملرك مسئول اولمیهجقلری بیان اولندی . خاتونلرك کندی نفسلرنده اك مهم ایشلری نکاحدر. بناءً علیه؛ نکاحده ولیسنك اذننه احتیاج اولمقسزین

کندی کندینی نکاحك جوازینه مساعدهٔ شرعیه واردر . زیرا ؛ مشروع صورتده خاتونك کندی ایشندن ولیسی مسئول دکلدر .

خلاصه ؛ زوجی وفات ایدن قادینك عدتی درت آی اون کون اولدیغی وعدت بیتنجه معروف اولان شیلری خاتونك ایشله‌مسندن حاکملر ایله ولیلری مسئول اولمدقلری بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی زوجی وفات ایدن خاتون عدتی اکمال ایتدکدنصکره نکاحنه طالب اولمقده کناه اولمدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ اَوْ اَكْنَنْتُمْ فِى اَنْفُسِكُمْ ﴾ بیوریور .

[عدتی اکمال ایدن خاتونلرك نکاحلرینه طالب اولمق اوزره تعریض ایتدیککز شیده ویاخود تعریض ایتمیوبده نفسکزده طالب اولمقلغکز ایچون صاقلادیغکز شیده سزك اوزریکزه کناه یوقدر .]

﴿ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا اِلَّا اَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴾

[الله تعالی سزك آنلری ذکر ایده‌جککزی ونکاحه طالب اولاجغکزی بیلیر ولکن سراً کوروشمك وبربریکزله سویشمك صورتیله وعدده بولنمایك واتهام محلنده بولنمکز جائز دکلدر. آنجق معروف وشرعاً معتبر اولان نکاحه متعلق سوز سویلرسه‌کز ضرر یوقدر .]

یعنی ؛ زوجی وفات ایدوب عدتی اکمال ایدن خاتونك نکاحنه طالب اولدیغکزی تعریض صورتیله آکلاتمق ویانفسکزده طالب اولدیغکزی کیزله‌مکزده سزك اوزریکزه کناه یوقدر. فقط سز هرنه قدر کیزله‌سه‌کزده صبرایده‌میوب صراحةً طالب اولدیغکزی

ذکر ایده‌جککزی الله تعالی بیلیر . لکن کیزلیجه صورت غیر مشروعه‌ده کوروشمك وقونوشمق صورتیله بربریکزه وعدده بولنمایك. آنجق معروف ومشروع صورتده سوز سویله‌مك وقتی مستثنادر .

خطبه ؛ خاتونك نکاحنه طالب اولمه‌در . تعریض ؛ قاضی وابوالسعود افندینك بیانلری وجهله نکاحی ایما ایدر برشی سویلمك‌در . مثلا ؛ « بن تزوج ایتمك ایسترم » ، « الله تعالی بکا صالحه بر قادین ویرسه » ، « سن صالحه بر قادینسك » ، « سن کوزل برقادینسك وحسبك نسبك ایيدر » دیمك کبی سوزلر تعریضدر وبو کبی سوزلرله خاتونه طالب اولدیغنی آکلاتمقده کناه یوقدر. خازنده بیان اولندیغی وجهله بومثللو تعریضلر عدت ایچنده مباحدر ، لکن صراحةً طالب اولمق عدت ایچنده جائز دکلدر. زیرا؛ جناب حق تعریضده کناه اولمدیغنی بیان بیوردیغه تصریحده کناه اولدیغنه اشارتدر .

اجنبی برکیمسه‌نك مناسبتی اولمیان اجنبیه برخاتونله کیزلی قونوشمسی تهمت وشبهه‌دن خالی اولمیه‌جغندن جناب حق کیزلی سویلشمکدن نهی ایتمشدر. چونکه ؛ اجنبیه برقادینله کیزلی قونوشمق هرکسك نظر دقتنی جلب ایده‌جکی وکورنلرك قلبلرنده برشبهه براقه‌جغی آشکاردر . حالبوکه اهل ایمانك تهمت موقعنده بولنمامسی لازمدر .

نکاح ، طلاق ، چوجغك امزیرلمسی و والده‌سنه نفقه ویرمك کبی خصوصاتده عرف و عادته رعایت ایتمك وبو خصوصده حرکاتی عرفه استناد ایتدیرمك لازم اولدیغنه اشارت ایچون جناب حق بونلره متعلق احکامده « دائما معروف وجه اوزره » اولمسنی بیان بیورمش ونکاحی طلبده دخی سوز سویله‌مه‌نك معروف وجهله اولمسنی ذکر ایتمشدر .

خلاصه ؛ نکاحلامق ایسته‌دیکی بر خاتونك تعریض صورتیله نکاحنه طالب اولمق ویاخود طالب اولدیغنی نفسنده تصور ایتمك کناه اولمدیغی کبی سراً صورت غیرمشروعه‌ده بولنمق اوزره یکدیکرینه وعد ایتمك جائز اولمدیغی و شرعاً و عرفاً جائز اولان سوزی سویلمکده بأس بولنمدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی عدت ایچنده تعریض صورتیله نکاحی طلبك جائز اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی عدتی اکمال ایتمه‌دن نکاحی قصد ایتمك دخی جائز اولمدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلاَ تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ اَجَلَهُ ﴾ بیوریور .

[اللهك کتابنده مقدر اولان عدت، معین اولان مدتنه بالغ اولنجه‌یه‌قدر عقد نکاحی قصد ایتمه‌یك .] زیرا ؛ زمانی کلمه‌ین شیده عجله محرومیتی موجبدر، بناءً علیه؛ عدتی اکمال ایتمه‌دن خاتونك نکاحنده عجله ایتمه‌یك .

﴿ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى اَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ ﴾

[ای بیلك که الله تعالی سزك نفسکزده کیزله‌دیککز خیانتی بیلیر. شو حالده اللهك عذابندن قورقك که غضبندن قورتولاسکز .]

﴿ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴾

[وشونی‌ده ای بیلك که کناه قصد ایدوبده موقع فعله قویمایانلرك قصورلرینی الله تعالی مغفرت ایدر وکناه ایشله‌ینلره حلمله معامله ایدر] عذابلرینی تعجیل ایتمز وآنلره مساعده ایدر که توبه ایتسونلر وکناهلرندن واز کچسونلر. شو حالده عاصیلر دنیاده هلاك اولمدقلرینه مغرور اولمسونلر .

بیضاوینك بیانی وجهله واجب تعالی عدت ایچنده نکاحی نهیده مبالغه ایچون « عقد نکاحی عزم ایتمه‌یك » بیورمشدر . یعنی ؛ « عدت ایچنده نکاح ایتمه‌دیککز کبی نکاح قصد بیله ایتمه‌یك » دیمکدر. یاخود آیت؛ نفس نکاحی نهی ایتمشدر. چونکه ؛ ابو السعود افندینك بیانی وجهله عزم ؛ قطع یعنی کسوب آتمق معناسنه‌در . بوکا نظراً معنای آیت: [عدت ایچنده ابرام واصرارله عقد نکاحی فعله چیقاروب صورت قطعیه‌ده بیتیرمه‌یك] دیمکدر.

بو آیت جلیله اوچ حکمی حاویدر : برنجیسی؛ عدت، مدت معینی اولان اجلنه بالغ اولمدقجه نکاحك جائز اولمامسی، ایکنجیسی ؛ انسانلرك نفسنده دوشوندکلری خیانتی الله تعالی

بیلدیکی ایچون اونلرلو خیانتده حذر ایتمك لازم اولدیغی ، اوچنجیسی ؛ الله تعالینك قوللرینك قصورلرینی مغفرت ایدوب کناهلری سببیله عقوبتلرینی تعجیل ایتمه‌مسی‌در .

* * *

واجب تعالی عدت ایچنده نکاحك جائز اولمدیغنی بیان ایتدیکی کبی زفاف اولمادن خاتونه طلاق ویرمك جائز اولدیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ لاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ اَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً ﴾ بیوریور .

[حرملریکزه طوقونمقسزین ومهر تقدیر ایتمکسزین اکر تطلیق ایدرسه‌کز سزك اوزریکزه کناه یوقدر .]

﴿ وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴾

[وحرملریکزه ویردیککز طلاقله اینجنمش اولدیغکز کوکللرینی تعمیر ایتمك اوزره عقلاً وشرعاً مستحسن وعرف وعادتده معتبر بر صورتده آنلرك انتفاع ایده‌جکی برشی ویرك .] زیرا ؛ بویله بر احسانده بولنمق سزك اوزریکزه واجبدر . فقط ویره‌جککز شیده کلفت یوقدر . زیرا؛ زنکینه قدرتی نسبتنده وفقیره‌ده فقری نسبتنده برشی ویرمك واجب اولدیغندن کوجلك یوقدر . شوقدر که ویریلن شی ، مروتك خلافی اولمامیدرکه خاتونلرك کوکلی قالمسون . چونکه ؛ بو مثللو ویرکیلر ارباب احسانه لازم اولان مروت قبیلندندر .

فخر رازینك بیانی وجهله مطلقه اولان خاتونلر؛ شیمدی‌یه قدر بیان اولندیغی وجهله ایکی قسمدر . برنجیسی ؛ زوجله زفاف اولمایوب وبینلرنده مهر تقریر ایدلمه‌ین بولنانلردر. بونلر تطلیق اولندیغنده عدت بکلر ومهرینی تماماً آلیرلر . ایکنجیسی ؛ زفاف اولمامه

ومهرده تسمیه اولنمامش فقط طلاق ویرلمش اولانلردر . بو آیت دخی بونلرك حکمنی بیان حقنده‌در. ایشته زوجله خلوت اولمق ویکدیکرینه تماس ایتمك کبی برشی وقوع بولمادن طلاق ویریلیر ومهرده تسمیه اولنمامش ایسه خاونه مهر لازم کلمز . زیرا ؛ زوج بوندن انتفاع ایتمدیکی کبی خاونك ضایعاتی‌ده اولمدیغندن مهر ویرمك ایجاب ایتمز. فقط نکاحله حاصل اولان سروری زوج طلاقله ازاله ایدوب خاونی مأیوس ایتدیکندن زوجك خاونه بر متعه ویرمسی واجبدر . زیرا ؛ ﴿ ومتعوهن ﴾ لفظی امردر. امرلرده ظاهر اولانده وجوب افاده ایتمکدر . شوحالده نکاحلانوب زفاف اولمادن ومهر تسمیه اولنمیان خاونه بر قات البسه ویرمك واجبدر . چونکه متعه ؛ زوجك حالی ایله متناسب برقات البسه‌در. متعه‌نك واجب اولدیغنه امر دلالت ایتدیکی کبی ﴿ علی المحسنین ﴾ ده ﴿ علی ﴾ لفظی و ﴿ حقاً ﴾ کلمه‌سی دخی دلالت ایدر . چونکه واجب اولمیان برشی ؛ حق اولماز . بناءً علیه؛ متعه زوجك بورجی وزوجه‌نك حقی اولدیغنه ﴿حقاً﴾ کلمه‌سی دلالت ایتمکده‌در. شوقدرکه متعه‌یی زوجك اذاسز وطیب خاطرله ویرمسنه اشارت ایچون زوجك ارباب احساندن اولمسنه وارباب احسانك معامله‌سی کبی معامله ایتمسی لازم اولدیغنه ﴿المحسنین﴾ لفظیله تنبیه اولنمشدر . امام اعظم عندنده متعه ؛ نصف مهری کچمه‌ملی وابوالسعود افندینك بیانی وجهله متعه؛ بش درهم کموش قیمتندن نقصان اولمامليدرکه ویرلدیکی زمان برفائده بخش ایتسون وخاتونك سرورینه سبب اولسون. متعه زوجك حالیله اولچوله‌جك اولنجه زنکینه زنکین کسوه‌سی وفقیره فقیر کسوه‌سی اولمق لازم اولدیغندن نزاعه بادی اولمق احتمالی واردر . اکر نزاعه بادی اولورسه تقدیر ، حاکمه عائددر .

خلاصه ؛ زفاف اولمادن خاتونه طلاق ویرمکده کناه اولمدیغی ومهر تسمیه اولنمامش ایسه زوجك حالنه مناسب وخاتونك انتفاع ایده‌بیله‌جکی برقات البسه‌نك واجب اولدیغی وزوجك حالنه کوره کسوه‌ده نزاع اولورسه تقدیرك حاکمه عائد بولندیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی ؛ مهر تسمیه اولنمقسزین زفافدن اول تطلیق اولنان خاتونه متعه ویرمك واجب اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی مهر تسمیه اولنوبده زفافدن اول تطلیق اولنان خاتونك حکمنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ اِلَّا اَنْ يَعْفُونَ اَوْ يَعْفُوَا الَّذِى بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ﴾ بیوریور .

[مهر تسمیه ایده‌رك نکاحلاندیغکز حرملریکزه زفاف اولوب تماس ایتمزدن اول اکر طلاق ویررسه‌کز تقدیر ایتدیککز مهرك نصفی هرزمان لازم کلیر . الاحق صاحبی اولان خاتونلر عفو ایدر ، نصف مهری آلمقدن واز کچر ، زوجنه هبه ایدرسه ویاخود عقد نکاح النده اولان زوج تماماً مهری ویررسه ایشته بو ایکی صورتده نصف مهره احتیاج قالماز .]

﴿ وَاَنْ تَعْفُوا اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾

[وزوجله زوجه‌دن هر بریکز یکدیکریکزك قصورینی عفو ایتمك وممکن اولدیغی قدر یعنی مهردن لازم کلان نصفنی عفو ایتمك ویاخود هپسنی ویرمك کبی بر بریکزه احسانده بولنمق تقوایه‌ك یقیندر وبینکزده بر بریکزه احسانی اونوتمایك وبو احسانکزك عندالله اجرینی کوره‌جکسکز . زیرا ؛ الله تعالی بالجمله اعمالکزی کورور وبیلیر ومقتضاسنه کوره ثواب ویرر .]

بو آیتده مس له مراد ؛ شافعی عندنده جماعله تفسیر اولونمش ایسه‌ده امام اعظمه کوره خلوت صحیحه‌نك بولونمسی جماع مقامنه قائمدر . شوحالده خلوت صحیحه بولنسه‌ولو جماع اولمسه امام اعظمه کوره تماس واردر . بناءً علیه ؛ خلوت صحیحه‌دن صکره تطلیق

ایدرسه تام مهر لازم کلیر . شافعی عندنده یالکز خلوت کافی دکلدر ، زفافله معامله زوجیه لازمدر .

خلوت صحیحه ؛ زوج وزوجه تنها بر محلده بولنوب خانونده تقربه مانع حسّی وياخود یانلرنده ولو اویقوده اولسون اوچنجی بر آدم بولنمق ویا رمضانده اوروجلی اولمق کبی بر مانع حسی ویاشرعی بولنمیه رق ایکیسی ولو بر ساعت اولسون برابر بولنمقدر .

بو آیتده عفوله وآره‌لرنده فضلی اونوتمامق له خطاب ؛ زوجله زوجه یه مشترکدر . زیرا ؛ فخر رازی واوبوالسعود افندینك بیانلری وجهله زوجه علی الاکثر زوجنه تابع اولدیغندن اکثر احکامده خطاب ارککلره ایسه‌ده قادینلره‌ده بالتبع شاملدر . چونکه ؛ تقوایه یاقلاشدیره‌جق عمل کسب ایتمکده واحسانی ترك ایتمه‌مکده زوج مکلف اولدیغی کبی زوجه‌ده مکلفدر . بناءً علیه آیتده خطاب ؛ هرنه‌قدر ظاهرده زوجه ایسه‌ده حقیقتده هر ایکیسنه‌ده شاملدر . زیرا ؛ زوجله زوجه‌دن هر بری ، یکدیکرندن متقابلاً معامله کورمك عدل وحقانیته موافقدر .

ایشته بومثللو آیات بینات ، اسلامیتده عائله تشکیلاتی ایله آنده‌کی مساواتك واسلام قادینلرینه ویریلن حریتك نه قدر واسع مقدارده اولدیغنی اثبات ایتمکده‌در . بناءً علیه ؛ اسلام قادینلرینك مستوره اولملریله حریتلرینك سلب اولندیغنی ادعا ایدنلر بومثللو احکام شرعیه یه تماميله واقف اولمدقلرندن یا کلیش ادعاده بولونمش اولسه‌لر کرکدر . چونکه ؛ اسلامیتده قادینلر حقوق مطلقه‌ده ارککلره مساوی اولدقلری کبی زوجله زوجه آره‌سنده جریان ایدن معامله وحقوقده قادینلر ارککلردن دها زیاده حقوقه مالکدرلر . چونکه ؛ قادینك مسکن وکسوه ونفقه‌سی والحاصل بوتون لوازم سائره‌سی زوج اوزرینه واجب اولدیغی جهتله زوج دائما بونلری تدارکه قادینه قارشی بورجلو وقادینك تحکمی آلتنده‌در . بونلردن برینی تدارك ایده‌مدیکی تقدیرده قادین « حقمی ویر » دیمکه صلاحیتداردر . بناءً علیه ؛ قادین آلاجقلی قوجه‌سی بورجلودر . شوحالده حق الانصاف دوشونه‌لم : حریت کیمده‌در ؟ زوجك چکدیکی بوتون بومحن ومشاقه

قارشی قادیندن ایسته‌دیکی یالکز نفسنی تطمین ایلمسی وشبهه‌دن آزاده قالمق ایچون مستوره بولنمسی وخانه‌سنی محافظه ایتمسیدر . دیکر خصوصاتده قادین ارککله ینه مساویدر .

٭٭٭

واجب‌تعالی زوجله زوجه آره‌سنده جریان ایدن نکاحه متعلق احکامی بیان ایتدیکی کبی ارکان دیندن اولان نمازك محافظه‌سنی امر ایتمك اوزره ﴿ حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ ﴾ بیوریور .

[بش‌وقت نمازی وبالخاصه صلات وسطایی محافظه ایدك واللهی ذکر ایدر اولدیغکز حالده نمازده قیامکزی الله ایچون یاپك ، توجهکز آنجق الله‌تعالی‌یه اولسون .]

یعنی ؛ زوجله زوجه آره‌سنده رعایتی لازم اولان احکامه رعایتکز واجب اولدیغی کبی طرف الٰهیدن اوزریکزه فرض قیلنان بش وقت نمازی وقتنده ادا ایتمك ودوام ایدوب فوت ایتمه‌مك وشرائط ارکانه رعایت ایتمکله محافظه ایتمه‌کز دخی واجبدر . بالخاصه بش وقت نماز ایچندن ایکندی نمازینك محافظه‌سنه اهتمام ایدك . اللهه عبادت وذکر ایدر وقورقار اولدیغکز حالده قیام ایدك که عبادتکزده حضورکزه شغل قاریشدیرمیه‌سکز .

فخر رازینك بیانی وجهله نمازده قیام ، قرائت ، رکوع ، سجود وخضوع وخشوع ؛ اللهك هیبتندن قلبك تواضعنی وحقه قارشی عنادك زوالنی واوامره امتثال ونواهیدن اجتناب ایجاب ایتدیکی کبی صلات ؛ رب تعالی‌نك عظمتنی وعبودیتك ذاتنی خاطرلاتیر . امور دنیایه متعلق اولان نکاح وطلاق عقیبنده صلاتك محافظه‌سیله امر ؛ امور دنیانك امور آخرته مانع عد ایدلمه‌مسنه تنبیه واشارت ایچوندر .

نمازه دوام ایدن کیمسه نمازی فوت ایتمکدن محافظه ایتدیکی کبی نماز ، دنیاده بر طاقم کناهلردن و آخرتده عذابدن آنی محافظه ایتدیکنه اشارت ایچون مشارکته دلالت ایدن مفاعله بابندن ﴿ حافظوا ﴾ وارد اولمشدر .

صلات وسطی نك بش وقت نمازدن هانکیسی اولدیغنه دائر قطعی بر بیان یوقدر. کرچه ایکندی نمازی ویا صباح نمازی ویاخود اوکله نمازی اولمق خصوصنده روایتلر وار ایسه‌ده ظنیدر، قطعی دکلدر. بناءً علیه؛ صلات وسطانك هانکی نماز اولدیغی جناب حق بیلدیرمدی، که هر کس هر نمازی صلات وسطی بیله‌رك اهتمام ایتسون. «قانتین» قنوت؛ دعا، ذکر، اطاعت، انقیاد، سکوت، خضوع، خشوع، سکونت اعضا ودوام صبره ملازمت معنالرنده استعمال اولنور. بوآیتده شو معنالرك جمله‌سنك مراد اولنمسنده بر مانع یوقدر.

بوکا نظراً **معنای آیت**: [صلاتی وبالخاصه صلات وسطایی فوت ایتمکدن محافظه ایدك وذکر ودعا ولایقیله اطاعت ونمازه منافی سوزدن سکوت وکمال خضوع واطرافکزه التفاتی ترك ونمازده کلفته صبر ایدیجی اولدیغکز حالده نمازی ادا ایتمك اوزره قیام ایدك] دیمکدر. چونکه «قانتین» شو معنالره دلالت ایتدیکی کبی نمازده‌ده بو معنالرك جمله‌سی موجود اولوب هر برینی یرینه کتیرمك لازمدر.

*
* *

واجب تعالی نمازك محافظه‌سنی امر ایتدیکی کبی نمازك لایقیله شرائطنه رعایتده امنیت لازم اولدیغی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَاِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالاً اَوْ رُكْبَاناً فَاِذَا اَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَالَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴾ بیوریور.

[اکر سز دشمندن وسائر قورقولاجق شیلردن نماز وقتی قورقارسه‌کز یایا ویا بیندلی (سواری) اولدیغکز حالده نمازی ادا ایدك، تأخیر ایتمه‌یك وقورقو زائل اولوب امنیت کلدیکنده، نمازك ارکانی بیلمزکن الله تعالی‌نك سزه تعلیم ایدوب اوکرتدیکی کبی اللهی ذکر ایدك که نعمت علمك شکرینی ادا ایتمش اولاسکز.]

یعنی؛ اکر امنیت اولورسه نمازی جمیع شرائطنه رعایتله محافظه ایتمکز لازمدر.

آنجق دشمندن وقطاع طریقدن ویرتیجی حیوانات ویا سائره‌دن قورقارق نمازی استراحت قلبله ادا ایتمك ممکن اولمازسه نمازی فوت ایتمه‌مك ایچون یایا ویا بیندلی اولدیغکز حالده یعنی امکان هانکی جهته مساعد اولورسه ایما ایله ادا ایدك. اما قورقو کیدوب امنیت کلدیکنده اللهك سزه بیان وتعلیم ایتدیکی وجهله نماز قیلك واللهی ذکر ایدك. زیرا؛ سز بیلمز ایکن الله تعالی سزه بیلدیردی. بناءً علیه؛ بیلدیککز وجهله اداء صلات ایدك.

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله صلات خوف؛ **ایکی در**: برنجی قسمی؛ محاربه وسائر قورقولو شیلردن فرار زماننده اولور. بوآیتله استدلال ایده‌رك امام شافعی عندنده یایا یورور ویاخود بیند اوزرنده کیدر اولدیغی حالده ایما ایله نمازی قیلوب ترك ایتمه‌مك واجبدر. لکن امام اعظم عندنده یایا ویا بیندلی اولدیغی حالده نماز جائز اولماز، تأخیر ایدر. امنیت کلدیکنده جمیع شرائطنه رعایت ایده‌رك ادا ایدر، یوقسه قورقو سببیله هم یورور هم‌ده قبله‌نك غیری‌یه ایما ایله فرض نمازی قیلمق جائز دکلدر. یالکز آیاق اوزرنده قائم اولارق ایما ایله قیلنمسنی حنفیدن تجویز ایدنلر بوآیتی شویله تفسیر ایدرلر: [اکر سز قورقارسه‌کز آیاغکز اوزرنده قائم اولدیغکز حالده ویاخود بیند اوزرنده ایما ایله نماز قیلك] دیمکدر. یوقسه «رجالاً» دیمك «یورور اولدیغکز حالده» دیمك دکلدر.

شو رخصت شرعیه‌یی ایجاب ایدن قورقو؛ تلف نفس ومضرت اولان هر قورقویه شاملدر. زیرا؛ بوآیتده قورقو مطلق ذکر اولندیغندن قورقو انواعندن برینه تخصیص ایجاب ایدن بر مخصص یوقدر.

قورقو ایله قیلنان نمازك ایکنجی قسمی؛ بر قطعۀ عسکریه دشمن قارشوسنده بکلرکن دیکر بر قطعه ایله امام بر رکعتی قیلار او فرقه وظیفه باشنه کیدر ایکنجی فرقه کلیر دیکر رکعتی امام ایکنجی فرقه ایله ادا ایدر. بو قسم صلات خوفه متعلق آیت سورۀ نساده کله‌جك وتفصیلاً مقامنده بیان اولنه‌جقدر.

کرك بوآیتده وکرك کله‌جك آیتده صلات خوف حقنده‌کی احکامه بناءً شریعت محمدیه‌ده

نمازك نه قدر مهم بر موقعی بولندیغنی واهل ایمان ایچون ترك وتكاسل كوتورمز بر عبادت اولدیغنی وپك مهم آنلرده بیله تأخیری جائز اولمدیغنی بیانله نمازده تكاسل كوسترنلری تهدید ایتمشدر . چونكه نماز ؛ عباداتك ذكر ، قرائت ، تسبیح ، تهلیل ، قیام ، ركوع وسجود كبی انواعنی جامع ویومیه بش دفعه جناب حقه توجهی داعی اولدیغندن وبالخاصه جماعتله مسلمانلری اجتماعه دعوت ایتدیكندن بین المسلمین اعتنا ایدیله‌جك بر عبادت مهمه‌در . ایشته شو اساسلره بناءً جناب حق هر حالده ادا اولنمسنی امر بیورمشدر .

واجب تعالی‌نك حال خوف وامنیتده نمازك نصل ادا اولنه‌جغنی قوللرینه تعلیمی ، قوللر حقنده حال صلاحی بیان وطوغرو یوله هدایت اولدیغی جهتله پك بویوك نعمت اولدیغندن خوفك زوالنده شكرینی ادا ایتمك لازم اولدیغنه اشارت ایچون ذكر ایتمكله امر ایتمشدر .

ابوالسعود افندینك بیانی وجهله بو آیتده خوفك قلتنه وندرتنه اشارت ایچون خوفی بیانده (خفتم) شكه دلالت ایدن (ان) لفظیله وارد اولمشدر . لكن امنیتك كثرتنه ومحقق اولدیغنه اشارت ایچون امنیتی بیانده (امنتم) محققه دلالت ایدن (اذا) لفظیله وارد اولمشدر . یعنی « اكر قورقارسه‌كز نمازی یایا وبیندلی اولدیغكز حالده قیلك . اما امنیت كلدیكنده وكله‌جكی محققدر او زمان هر شرائطه رعایتله ذكر ایدك ونماز قیلك » دیمكدر .

*
* *

واجب تعالی قورقو وامنیت حاللرنده نمازی ادانك كیفیتنه اشارت ایتدیكی كبی ابتداء اسلامده جاری اولان بعض احكامی وبوندن اول بیان اولنان عدتك بعض احكامنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجاً وَصِيَّةً لِاَزْوَاجِهِمْ مَتَاعاً اِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ اِخْرَاجٍ ﴾ بیوریور .

[شول كیمسه‌لركه آنلر سزدن وفات ایدوب زوجه‌لرینی ترك ایدرلر . آنلر اوزرینه طشره چیقماز اولدقلری حالده زوجه‌لرینك بر سنه‌لك ییه‌جك وكیه‌جكلرینی وصیت ایتمك واجب اولدی .]

﴿ فَاِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِى مَا فَعَلْنَ فِى اَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

[اكر بر سنه‌یی اكمال ایتمه‌دن زوجه‌لری خانه‌لرندن چیقارلرسه آنلرك معروف اولارق كندی نفسلرنده ایشله‌دكلری شیده سزك اوزریكزه كناه یوقدر والله تعالی هر كسه غالبدر وحكمی حكمتدن خالی دكلدر .]

یعنی ؛ سزدن وفات ایدوب زوجه‌لرینی ترك ایدنلر زوجه‌لری ایچون وصیت ایتسونلر ووصیتلرنده زوجه‌لری بر سنه خارجه چیقمیه‌رق خانه‌لرنده اوتورمق صورتیله ییه‌جك وكیه‌جكلرینی اداره ایده‌جك قدر نفقه وكسوه‌یی مالندن متاع یعنی خاتونه منفعت اولارق وصیت ایتدیكنی بیان ودیكر اموالندن تفریق ایتسونلركه خاتون آنكله عدتنی اكمالده بر سنه انتفاع ایتسون . اكر زوجه‌لر بر سنه بكله‌مز چیقارلرسه آنلرك شرعاً مستحسن صورتده كندی نفسلرنده ایشلرنده ایشله‌دكاری سزه كناه یوقدر وشو احكامه رعایت ایتمك لازمدر . زیرا ؛ الله تعالی احكامنك خلافنده حركت ایدنلره غالبدر . بناءً علیه ؛ انتقامنی آلیر وقوللری ایچون وضع ایتدیكی احكامی ؛ انواع حكمتی جامعدر .

فخررازینك بیانی وجهله بو آیت ، ابتداء اسلامده جاری اولان بر حكم شرعی‌یی بیان ایدر . چونكه ؛ ابتداء اسلامده بر كیمسه وفات ایتدیكنده حرمی ارث آلماز آنك ارثنه مقابل متوفانك خانه‌سندن چیقمقسزین بر سنه‌لك نفقه وكسوه‌سی تسویه اولنوردی . فقط بر سنه اوتورمق خاتون ایچون واجب دكلدی . بناءً علیه ؛ خاتون بر سنه‌یی اكمال ایتمكسزین اوخانه‌دن چیقمسنه رخصت شرعیه اولدیغندن چیقمسی جائز ایدی . چونكه ؛ چیقارسه نفقه‌ده ویرلمزدی . نفقه ؛ حبس نفس مقابلنده اولدیغندن چیقنجه نفقه‌یه استحقاقی قالمازدی . زیرا منفعت ؛ مضرت مقابلیدر . شو حالده آیتده ایكی حكم وار در : برنجیسی ؛ بر سنه‌لك نفقه وكسوه وصیت ایتمك ، ایكنجیسی ؛ خاتونك عدتی بر سنه اولمه‌دو . نفقه وكسوه وصیت ایتمك حكمی آیت میراثله وبر سنه عدتده درت آی اون

کون عدتی بیان ایدن آیتله نسخ اولنمش وبناءً علیه؛ بو آیتله عمل قالمامشدر وبر سنه‌یی اکمال ایتمه‌دن چیقنجه نفقه‌یی ویرمه‌مکده ورثه اوزرینه گناه اولمدیغی بیان اولنمشدر.

آیتده «وفات ایدنلر وصیت ایتسونلر» دیمك «وفات اماره‌لری کورونوب اولومه یاقلاشان وحیاتندن قطع امید ایدن کیمسه‌لر وصیت ایتسونلر» دیمکدر. چونکه؛ وفات ایدن کیمسه‌دن وصیت ممکن دکلدر.

تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله بو آیت طائفدن مدینه‌یه هجرت ایدن (حارث اوغلو حکیم) حقنده نازل اولمشدر. چونکه؛ (حکیم) والده‌سنی، پدرینی برده حرمنی ترك ایده‌رك وفات ایدوب ترکه‌سنده نه کبی معامله اولنه‌جغی حضور رسالته عرض ایدیلنجه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر.

*
* *

واجب تعالی مطلقه اولان خاتونلردن زفاف اولمادن طلاق ویریلنلره متعه واجب اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی بالعموم مطلقه اولان خاتونلره متعه ویرمك مشروع اولدیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقّاً عَلَى الْمُتَّقِينَ * كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴾ بیوریبور.

[مطلقه اولان خاتونلر ایچون کفردن وسائر گناهلردن اتقا ایدن مؤمنلر اوزرینه حق اولارق شرعاً مستحسن وعرفاً مقبول برصورتده متعه واردر. الله تعالی شو ذکر اولنان احکامی بیان ایتدیکی کبی سزك دوشونمکلککز ایچون احکامنه دلالت ایدن آیتلرینی سزه بیان ایدر.]

بیضاوینك بیانی وجهله بو آیتده متاع له مراد؛ مطلقا مطلقه اولان خاتونلره زوج طرفندن ویریلجك متعه‌در. بوندن اول بیان اولنان متعه؛ یالکز مهر تسمیه اولنمیه‌رق زفاف اولمقسزین طلاق ویریلن خاتونك متعه‌سی اولدیغندن متعه‌یی بیانده تکرار بوقدر. چونکه؛ خصوصی متعه‌یی بیاندنصکره عمومنی بیاندرکه بوده تکرار دکلدر. شو قدرکه

مهر تسمیه اولنمیان خاتونه متعه ویرمك واجبدر. دیکر مطلقه‌لره متعه مستحبدر، واجب دکلدر. بو آیتده متعه ایله مراد؛ مطلقه اولان خاتونك عدت ایچنده زوج اوزرینه واجب اولان نفقه‌سی اولمق احتمالی بیان ایدنلرده واردر.

آیتده متقیلرله مراد؛ شرکدن اتقا ایدوب قرآنه ایمان ایدن مؤمنلردر. اللهك آیتلرینی انزالدن مقصد؛ انسانلرك معناسنی دوشونملری ایچون اولدیغنه بو آیت دلالت ایدر. شو حالده هر مؤمنك قرآنك معناسنی آکلامغه سعی ایتمسی اسلامیتك اك مهم مسائلندندر.

*
* *

واجب تعالی طلاق، متعه، عدت ونفقه‌یه متعلق احکامی بیان ایتدیکی کبی انسانلری عبرته واحکامی قبوله وعنادی ترکه دعوت ایتمك اوزره ﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ اُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللّٰهُ مُوتُوا ثُمَّ اَحْيَاهُمْ ﴾ بیوریبور.

[سن بیلمه‌دکمی حبیبم شول کیمسه‌لری؛ آنلر بیکلرجه خلق اولدقلری حالده اولوم قورقوسنه بناءً مملکتلرندن چیقدیلر وقضاء الٰهیدن فرار ایتملری اوزرینه الله تعالی آنلره علی طریق الغضب اولك دیدی آنلرده درحال اولدیلر، برمدت صکره الله تعالی آنلری احیا ایتدی.]

﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴾

[زیرا؛ الله تعالی ناس اوزرینه فضل واحسان صاحبیدر ولکن ناسك اکثریسی الله تعالی طرفندن احسان اولنان نعمتلره شکر ایتمزلر.]

بو آیتده خطاب؛ رسول اللهه وبالتبع امتنه‌در. موتدن فرار ایدن قومك کیملر اولدیغنده برچوق روایت وار ایسه‌ده فخر رازینك بیاننه نظراً اصح اولان (حزقیل) علیه السلامك امتیدر. چونکه؛ نبیلری آنلره دشمنله جهادی امر ایتدی آنلر اولوم

قورقوسنه بناءً جهادی کریه کوردیلر وترك ایتدیلر . شو عصیانلری اوزرینه الله تعالی آنلری وبا ایله مبتلا قیلدی. چونکه ؛ آنلر أولمیه‌جکز دییه عصیان ایتدکلرنده الله تعالی آنلری بوصورتله أولومله مبتلا قیلدی . اهالیدن وفات ایدنلر چوغالنجه قصبه خلقندن برچوق کیمسه‌لر فرار ایتدیلر. (حزقیل) علیه‌السلام « اللهك قدرتی هر برینك نفسنده مؤثر اولوب قدرتك خارجنه چیقامیه‌جقلرینه دائر بر علامت کورملرینی » جناب حقدن استرحام ایتمسی اوزرینه الله تعالی آنلره (موتوا) امرینی وردی آنلرده درحال وفات ایتدیلر برمدت صکره الله‌تعالی‌دن احیالرینی استرحام ایتمسی اوزرینه الله‌تعالی احیا ایتدی هرکس قصبه‌ده اولان خانه‌لرینه کلدیلر ومقدر اجل موعودلرینه قدر یاشادقلری مرویدر. ایشته بو کبی وقوعاتی جناب حق قوللرینی عبرته دعوت ایچون قرآنده ذکر ایدر . اللهك قدرتنه ، انبیانك معجزه‌لرینه ایمان ایدنلر بو کبی وقوعاتك امثالنی بعید کورمزلر . زیرا؛ انسانلرك هرکون أولدیکنی کورن وأولدیرن الله تعالی اولدیغنی اعتقاد ایدن کیمسه وفات ایدنلری احیا ایده‌جکنده تردد ایتمز . زیرا ؛ انسانی احیا ایتمکدن دها غریب شئونات الٓهیه‌نك برچوقلری هرکون کورولمکده‌در . بناءً علیه ؛ انکاره مجال یوقدر .

بو آیتده برچوق انسانلرك أولوم قورقوسنه بناءً فرار ایتدکلری وفرارله قورتولامیوب درحال أولدکلری وصکره دیرلدکلری قطعیدر . زیرا ؛ آیتك صراحتی وعباره‌سی دلالت قطعیه ایله دلالت ایدر . آنجق فرارك سببی وکیفیتی روایاتله ثابت اولوب ظنیدر وکیفیته تعلق ایدر حکمده یوقدر .

*
* *

واجب تعالی أولومدن فرار ایتمك فائده ویرمیوب مقدر اولان شیئك البته واقع اولاجغنی بیان ایتمسی اوزرینه مقاتله ایله امر ایتمك ضمننده ﴿ وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾ بیوریور .

[فی سبیل‌الله دشمنلرکزله مقاتله ایدك وایی بیلك که الله تعالی سوزیکزی ایشیدیر وعملکزی ، نیتکزی بیلیر .]

یعنی ؛ نعم الٓهیه‌یه شاکریندن اولمق ایسترسه‌کز الله تعالی یولنه رضاسنی طلب ایچون دشمنله مقاتله ایدك ، أولومدن قورقمایك . زیرا ؛ مقدر اولان شی البته اولور . بناءً علیه ؛ مقاتله‌دن فرار ایتمك اجلی تأخیر ایتمز. شوحالده مقاتله‌یه دوام ایدك. أولورسه‌کز الله یولنده أولورسکز وقالیرسه‌کز نصرته وثوابه نائل اولورسکز ، سزك ایچون هرایکی جهتده خیر محضدر ومقاتله‌دن فراره دائر سوز سویله‌یك وفرار ایتمکده نیت ایتمه‌یك . زیرا ؛ الله تعالی سزك سوزیکزی ایشیدیر ونیتکزی بیلیر وهر جمله‌سنك جزاسنی ویرر.

واجب تعالی أولومدن قاچانلرك قورتولامدقلرینی بیاندنصکره اهل ایمانی شجاعته سوق ایتمك ایچون جهادله امر ایتمشدر. **جهادده مقصد** ؛ دین محمدی‌یی تقویه واعلا ایچون اولدیغنه اشارت صددنده (فی سبیل‌الله) دنیلمشدر. چونکه ؛ جهاد هر نه‌قدر ظاهرده تخریب بلدان وافناء انساندن عبارت ایسه‌ده حقیقتده اصلاح عالمه خادم وظلم وعدوانی رفع وازاله‌یه وانسانلری طوغرو یوله سوق ایدن دینه ادخاله یکانه سبب اولدیغی جهتله اك بیوك عبادتدن معدوددر .

*
* *

واجب تعالی جهادله امر ایدنجه جهادك موقوف علیهی اولان مال صرفنك قرض حسن اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضاً حَسَناً فَيُضَاعِفَهُ لَهُ اَضْعَافاً كَثِيرَةً وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ [١] وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾ بیوربیور .

[هانکی کیمسه‌در شول کیمسه‌که الله‌تعالی‌نك رضاسیچون حلال مالنی خیره صرف ایدر وقرض حسن اولارق ویررسه الله تعالی آنك مقابلنده او کیمسه‌یه قات قات اجرینی ویره والله تعالی؛ دیله‌دیکی قولنك رزقنی طار ودیله‌دیکی قولنك رزقنی بول ویریر وآنجق حضور معنوی الٓهی‌یه رجوع ایدر وتقدیم ایتدیککز عملکزك جزاسنی کوررسکز.]

یعنی ؛ هانکی کیمسه‌درکه اخلاص اوزره وطیب نفسله حلال مالندن الله تعالی

[١] خط قرآن (یبصط) در . آنجق (صاد) یازیلور ، (سین) اوقونور .

یولنه صرفله ثوابنی امید ایده‌رك قرض حسن صورتیله مالنی وجاننی صرف ایدر وبوبله رضاء باری ایچون مالنی صرف ایدن قولنه الله تعالی آنك صرف ایتدیكی شی مقابلنده اجرینی اضعاف مضاعف ویرر. مالنی صرف ایدنجه مالی توكه‌نیر ظن ایتمسون. زیرا؛ الله تعالی دیله‌دیكی قولنك رزقنی حكمتنك اقتضاسنه كوره طار ودیله‌دیكنك رزقنی بول ویرر. بناءً علیه؛ اللهك ویردیكی رزقی امساك ایتمه‌ملیدركه حالكز تبدل ایتمسون وآنجق حضور معنویٔ الٰهی‌یه رجوع ایدرسكز.

فخر رازینك بیانی وجهله بوآیتده قرض حسن‌له مراد؛ جهاده انفاقه‌در. غنی اولوبده جهاده كیتمكدن عاجز اولانلرك جهاد ایدن عسكره صرف ایتدیكی مالی وغنی اولارق جهاده كیدوب نفسنه صرف ایتدیكی مالی اللهه قرض حسندر. زیرا؛ الله یولنه صرف ایدلدیكی ایچون «اللهه اقراض» دینمشدر. یوقسه قرضك معنای متعارفی بوراده موضوع بحث اولاماز. چونكه؛ حاشا الله تعالی‌نك قوللرندن برشی اودونج آلمغه احتیاجی یوقدر. شو حالده اودونج ویریلن مال ضایع اولمیوب آلنه كلدیكی كبی الله یولنه صرف اولنان مالك ضایع اولمیوب مقابلنده فضله فضله اجر آلاجغنه بناءً اللهه قارشو «قرض حسن» دنیلمشدر. الله تعالی‌نك رضاسی ایچون مالنی صرف ایتمك رزقك طارلمسنه ومالنك نقصانلانمسنه سبب اولمیه‌جغنی بیان ایچون رزقی قبض ایدن وبسط ایدن یعنی طار ویرن وبول ایدن الله تعالی اولدیغی بیان اولنمشدركه مالی خیره صرف؛ نقصانه سبب اولمیوب بركته سبب اولاجغنه اشارت اولنمشدر. نافله اولارق بالجمله صدقات، حلال مالدن اولمق شرطیله قرض حسنده داخلدر. بومثللو خیره صرفیاتك اجری پك بیوك اولدیغنی بیان ایچون جناب حق اجرینی اضعاف كثیره اولارق یعنی قات اندر قات فضله ویره‌جكنی بیان ایتمشدر.

ابوالسعود افندینك بیانی وجهله بوآیتده فقیر اولان كیمسه‌لری تسلیه واردر. چونكه؛ واجب تعالی طارلقدنصكره بوللغك كله‌جكنه اشارت ایچون قبضدنصكره رزقك وسعتنه دلالت ایدن «بسطی» ذكر ایتمشدر.

بوآیتده قرض حسنك، واجب ونافله هردورلو صدقاته‌شامل اولدیغنی بعض مفسرین

بیان ایتمشلرسه‌ده اصح اولان نافله صدقاتدر. چونكه قرض؛ نافله اولوب واجب دكلدر. آیتك سبب نزولی‌ده نافله اولمسنی تأیید ایدر. زیرا؛ سبب نزول شویله‌در: (ابوالدحداح) حضرتلرینك رسول اللهدن بالاستیذان آلتیوز خرما آغاجنی حاوی بر باغچه‌سنی خیرات ایده‌رك فقرایه صدقه ایتمه‌سی اوزرینه بوآیتك نازل اولدیغی مرویدر.

باغجی وباغچه‌جی اولان مملكتلرده بوكبی صدقاته رغبت ایدوب آیری بر باغ ویا بر باغچه‌وباخود باغدن، باغچه‌دن یول طرفنه كلن آغاجلری وباغنك برمقدارینی افرازایدوب خیرات اولدیغنی اعلانله بوسنتی احیا ایدنلر اكسیك دكلدر.

*
* *

واجب تعالی جهادك فرضیتنی وجهاد ایچون انفاقك لزومنی بیان ایتدیكی كبی جهاددن مخالفت ایدنلری ذم ایتمكله اهل ایمانی جهاده مخالفتدن تنفیر ایتمك اوزره

﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الْمَلَاِ مِنْ بَنٖى اِسْرَاۤئٖيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسٰى اِذْ قَالُوا لِنَبِىٍّ لَهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فٖى سَبٖيلِ اللّٰهِ ﴾ بیوریور.

[حبیب ذیشانم! سن حضرت موسادن صكره بنی‌اسرائیلك بویوكلرینی بیلمدكمی؟ شول زمانده‌كه اوزمانده آنلرك اولو كیشیلری كندیلرینه مبعوث اولان نبیلرینه «بزم ایچون بر ملك تعیین ایت اوملكك ریاستی آلتنده دشمنلریمزله فی سبیل الله مقاتله ایده‌لم» دیدیلر.]

﴿ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ اَلَّا تُقَاتِلُوا ﴾

[اونبی آنلرك احوالنی ومقاتله‌یه جسارتلری اولمدیغنی بیلدیكندن آنلره «سزك اوزریكزه قتال فرض قیلنیرسه مقاتله ایتمه‌مكلككز مأمولدر. زیرا؛ بن سزك جبانتكزی حس ایدییوردم، قورقارم‌كه بوسوزكزدن دونر اللهه عاصی اولورسكز» دیمكله ایی دوشونملرینی توصیه ایتمشدر.]

﴿ قَالُوا وَمَا لَنَا اَلَّا نُقَاتِلَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَدْ اُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَاَبْنَائِنَا ﴾

[آنلر نبیلرینه جوابده « بزه نه اولیورکه فی سبیل الله مقاتله ایتمیه‌لم . حالبوكه بز مملكتمزدن واولادمزدن چیقارلدق ، بر چوق حقارتلر كوردك ، اكر مقاتله ایتمزسه‌ك تكرار دشمنك تسلطنه معروض قالیرز » دیدیلر ومقاتله‌یه عزم ایتدكلرینی وهرحالده محاربه لازم اولدیغنی بیان ایتدیلر .]

﴿ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا اِلَّا قَلِيلاً مِنْهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴾

[وقتاكه نبیلرینه ویردكلری سوز اوزرینه جناب حقدن استرحام ایدوب طرف الٰهیدن آنلر اوزرینه قتال فرض قیلنتجه آنلر سوزلرندن دوندیلر . الا آنلردن آزیجق كیمسه‌لر سوزلرنده ثبات ایتدیلر . حالبوكه الله تعالی سوزندن دونن ظالملری بیلیر وجزالرینی ویرر .]

فخر رازی وخازنك بیانلرینه نظرا الله تعالی حضرت موسادن صكره بنی اسرائیله بر چوق نبیلر كوندردی . او نبیلرك وظیفه‌لری ؛ توراتك احكامیله عمله ، ناسی دعوت واونوتدقلری احكامی آنلره تعلیم ودیانت خصوصنی تنظیم ایتمكدی . فقط زمان اوزادقجه احكام توراتی تغییر وكندی هوا وهوسلرینه كوره تأویل ایتمكله عصیان چوغالدی ، فسق وفجور میدان آلدی وارباب فساد یوز بولوب نبیلرینك سوزلرینی دیكله‌مز بر حاله كلدی واخلاق تماماً تفسخ ایتدی . ایشته اوزمان مصرله شام آره‌سنده مسكون عمالقه قومنی الله تعالی بنی اسرائیل اوزرینه مسلط قیلدی وآنلر بنی اسرائیله غلبه ایده‌رك وطنلرندن طرد ایتدیلر وچوجقلرینی اسیر آلدیلر وجماعتلرینی طاغیتدیلر ، بنی اسرائیل‌ده پریشان اولدی . هربری بریرده ، ایچنه قورد كیرمش قویون سوروسی كبی بر طاغ باشنده قالدیلر . ایشته اوزمان دیانت خصوصلرینی تنظیم ایتمك اوزره طرف الٰهیدن مبعوث اولان نبیلری چالیشمقده ایكن آنلرك ایلری كلن بویوكلری بر آره‌یه كله‌رك بالمشاوره دیانتك قوامی اعداء دینی قهر ایتمكله اولوب اعدایی قهر ایسه حكومتله اولاجغنی بیلدكلرندن اول باول بر حكومت تشكیل وحكومته بر رئیس تعیین ایتمكله دشمنه مقاومه حاضرلانمق وبووسیله ایله موجودیتلرینی محافظه ایتمك خصوصنی دوشونه‌رك آنلره

مبعوث اولان نبیدن اول امرده كندیلرینه بر پادشاه تعیینی استرحام ایتدكلرینی جناب حق بو آیتده بیان بیورمش وحربه مخالفت ایدنلرك ظالم اولدقلرینی بیان ایتمشدر .

ایشته بو آیت جلیله ؛ پادشاه یعنی رئیس حكومت تعیینی ناسك حقی اولدیغنه وبو جهتله اول امرده حاكمیتك ملتده بولندیغنه وفقط رئیسی تعییندن صكره امور وخصوصاتی رئیسه تودیع ایتمك لازم اولدیغنه بو آیت دلالت ایدر . زیرا ؛ حكومتسز عدالت واستراحت ممكن اولامدیغی كبی حكومتده رئیسسز اولاماز . فقط رئیسی تعییندنصكره هر كسك ایشه قاریشمسی‌ده انتظامی اخلال ایده‌جكنده شبهه یوقدر . شو حالده ملتك حاكمیتی ؛ رئیسی نصب وایجابنده عزل ایتمك خصوصلرینه منحصردر .

*
* *

واجب تعالی بنی اسرائیلك نبیلرندن بر ملك تعیینی ایسته‌دكلرینی بیاندن صكره مقصدلرینك حاصل اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكاً ﴾ بیوریور .

[نبیلری آنلره « الله تعالی طالوتی سزه پادشاه تعیین ایتدی » دیدی .]

یعنی ؛ بنی اسرائیلك ایلری كلنلرینك بر ملك تعیینی ایسته‌ملری اوزرینه جناب حقك وحيی ایله نبیلری آنلره اللهك ، طالوت اسمنده اولان شخصی ملك تعیین ایده‌جكنی خبر ویردی و « الله تعالی محقق سزه طالوتی ملك كوندردی وامور كزه متولی اولاجق اودر » دیمكله طالوتك قطعی ملك اولدیغنی بیان ایتدی .

﴿ قَالُوا اَنّٰى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ اَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ ﴾

[آنلر ؛ طالوت ایچون « بزم اوزریمزه نصل ملكی وسلطنتی اولابیلور . حالبوكه سلطنته وملكه طالوتدن زیاده بز لایقز وطالوته مالدن بر بوللقده ویرلمدی وثروتی‌ده یوقدر . بناءً علیه ؛ فقرا كروهندن اولدیغی ایچون ناس اوزرنده خاطری یوقدر » دیمكله

طالوتی مقام پادشاهی‌یه مناسب کورمدیلر وکندیلرینك دها اهل اولدقلرینی ادعا ایده‌رك طالوتك ریاستنی قبول ایتمه‌مك ایسته‌دیلر .]

﴿ قَالَ إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللّٰهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾

[نبیلری آنلرك ادعالرینی ردله « الله تعالی طالوتی سزك اوزریکزه اختیار ایتدی . علمده وجسمده سزدن زیاده قیلدی . الله تعالی ملکنی دیله‌دیکنه ویرر الله تعالی‌نك احسانی بولدر وهرشیئی بیلیر . بناءً علیه ؛ پادشاهلغه الیق اولان کیمسه‌یی بیلیر وملکنی آکا تسلیم ایدر شوحالده سزك وظیفه‌کز آکا اطاعت ایتمکدر » دیدی .]

بیضاوینك بیانی وجهله بنی اسرائیلك نبیلری آنلری اسکات وادعالرینك ردینی درت اساس اوزره بنا ایتدی . برنجیسی بومثللو توجهانده اعتماد ؛ اللهك اختیارینه‌در ، قوللرك مناسب کورمسنه دکلدر . بناءً علیه ؛ الله تعالی مقام سلطنته طالوتی مناسب کوردی . شوحالده سزك ، دعوا کزدن واز کچوب آنك سلطنتنی قبول ایتمکز لازم کلدیکنی ، ایکنجیسی ؛ مقام سلطنتی اداره‌ده ایکی شی لازمدرکه برسی ؛ تدبیر امور ملت وسیاست مملکت ایچون علم ، دیکری ؛ مهابت جسمیه وشجاعت قلبیه‌در . طالوتده بونك ایکیسی‌ده موجود اولدیغی جهتله مقام سلطنته طالوتك لیاقت ادعا ایدنلردن زیاده اهل اولدیغی ، اوچنجیسی ؛ ملك اللهکدر دیله‌دیکنه ویرر . بناءً علیه ؛ هیچ برکیمسه‌نك اعتراضه صلاحیتی اولمدیغی ، دردنجیسی ؛ الله تعالی‌نك فضلی اولدیغندن فقیری زنکین ایدوب احتیاجدن قورتاردیغی وعلم کامل صاحبی بولندیغندن سلطنته اهل اولان کیمسه‌یی سزدن زیاده بیلدیکنی بیان ایده‌رك بوتون ادعالرینی رد ایتدی .

فخر رازینك بیانی وجهله بنی اسرائیلك ، طالوتك ملك اولمسنه اعتراضلری ایکی

سببه مبنیدر : بونلردن برسی ؛ خاندان نبوت (لاوی) اولادندن وخاندان سلطنت (یهودا) اولادندن اولوب طالوتك بوسبطلردن اولمیه‌رق (بنیامین) اولادندن بولنمسیدر. دیکری ده ؛ فقیر اولمسیدر . چونکه ؛ طالوتك دباغ یاخود فقیر بر چوبان ویاخود ساقی اولوب أولره صوچکدیکنه دائر روایتلر واردر. هرنه‌ده اولسه بنی اسرائیل ایچنده طالوتك فقرا صنفندن بولندیغنده شبهه یوقدر . زیرا ؛ ادعالرنده ﴿ ولم يؤت سعةً من المال ﴾ یعنی « مالدن وسعت ویرلمدی » دیدکلرینی جناب حق بیان بیورمشدر .

طالوتك بویی غایت اوزون اولدیغی وحتی الك اوزون بویلی بر کیمسه ألنی اوزاتیرسه طالوتك باشنه اولاشه بیلدیکی مرویدر . طالوت ؛ مهابت جسمیه‌نك صوك درجه‌سنه مالك ایدی . علم وذکا وکیاست کبی فضائل نفسانیه فضائل جسمانیه اوزرینه مقدم اولدیغنه اشارت ایچون علمده‌کی قوت جسمده‌کی قوت اوزرینه تقدیم اولنمشدر. بناءً علیه ؛ پادشاه اولاجق ذاتده مملکتی اداره‌یه کافی علم اولمق و شجاعت صاحبی ، جسمی قوی بولنمق شرطدر . زیرا ؛ ضعیف بنیه‌ده علی الاکثر یوکسك ذکا اولامدیغی کبی جسماً شجاعته دخی مالك اولامدیغندن مملکتی اداره قابلیتی دخی اولاماز .

ایشته بو آیت جلیله پادشاهلرده ثروت لازم اولمیوب آنجق احوال ناسه وقوف وتدمیر ملك ومملکته قدرت وشجاعت قلبیه‌یه مالك اولوب سیاست داخلیه وخارجیه‌یه علم تام صاحبی اولمق شرط اولدیغنه دلالت ایدر .

*
* *

واجب تعالی طالوتك ملك اولاجغنی وملکی اداره‌یه قابلیتنی صورت قطعیه‌ده بیان ایدنجه بنی اسرائیلك ، طالوتك ملك اولمسنه علامت ایسته‌دکلرینی بیان ایتمك اوزره

﴿ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اٰيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوسٰى وَاٰلُ هٰرُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰئِكَةُ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ بیورییور .

[بنی اسرائیله نبیلری « طالوتك ملك اولمسنه علامت ؛ غیب ایتمش اولدیغکز تابوتی طالوتك سزه کتیرمسیدر » دیدی. او تابوتده سزك ایچون ربکزدن سکونت وقلبکزه راحت وآل موسی وآل هرونك ترك ایتدکلری تورات وعصای موسی وهرون علیه السلامك صاریغی کبی بقیه واردر . او تابوتی ملکلر کوتورر وسزه آلیر کتیررلر . ایشته اکر مؤمن ایسه‌کز شو تابوتی کتیرمکده سزك ایچون طالوتك ملك اولدیغنه البته علامت واردر .]

یعنی ؛ بنی اسرائیلك، طالوتك پادشاه اولمسنه علامت ایسته‌ملری او زرینه نبیلری طالوتك ملك اولمسنه علامت ؛ برزماندن بری غیب ایتمش اولدقلری تابوتی طالوتك کتیرمش اولدیغی واو تابوتده بنی اسرائیله سکونت بولندیغنی بیان ایتدی . چونکه ؛ تابوتك غیب اولمسی بنی اسرائیلك اضمحلالنی موجب اولدیغندن قلبلری مضطرب وراحتلری منسلب وافکارلری متشتت ایدی . بناءً علیه ؛ تابوتك کلمسنده آنلر ایچون سکونت وتابوت اطرافنده افکار طوپلانمسیله استراحت قلب حاصل اولاجغنه بناءً تابوتده سکونت واردی وتابوتله برابر کندیلرنجه پك مقدس اولان حضرت موسی وهروندن بقیه برطاقم امانتلرده واردی .

بیضاوینك بیانی وجهله تابوت ؛ سرو آغاجندن معمول بر صندوق اولوب اوچ آرشون بوینده وایکی آرشون اکنده وآلتونله صیوانمش ، ایچنده تورات وامانات مقدسه محفوظ بولنور وپادشاهلرك نزدنده حفظ اولنوردی . بوندن اول بیان اولندیغی وجهله بنی اسرائیلك عصیانی او زرینه عمالقه قومی غلبه ایده‌رك تابوتی آلوب کوتورمشلردی . بوندن طولایی بنی اسرائیل صوك درجه مضطرب ایدی. چونکه ؛ بوتون استراحتلرینك سلب اولنمسنی تابوتك اللرندن چیقماسندن بیلوب باشلیجه امللری تابوتی اله کچیرمك اولدیغندن جناب حق آرزو ایتدکلری تابوتك طالوت واسطه‌سیله کله‌جکنی بیان بیوردی، که طالوتك نصرت الٰهیه‌یه مظهر اولاجغنی بیلسونلر وپادشاهلغنی قبول ایله امرینه امتثال ایله‌سونلر . مکر عمالقه قومی تابوته رعایتسزلك ایتدکلرندن الله تعالی آنلری بعض امراضه مبتلا قیلدیغی جهتله تابوتدن تشأم ایده‌رك ارض بنی اسرائیله اعاده‌یه قرار ویررلر وحاشا حقیر برشی کبی مملکتلری حدودی خارجنه آتارلر . وقت مرهونی کلمش اولمغله

جناب حق طالوتك ملکنی تقویه وبنی اسرائیله قوت قلب وطالوتك پادشاهلغنه قناعتلری حاصل اولمق ایچون تابوتی ملکلر واسطه‌سیله طالوتك خانه‌سنه قویدورر وبنی اسرائیل طالوتك خانه‌سنده تابوتی بولنجه من عندالله ملك اولدیغنه قناعت ایدرلر وطالوت حقنده اختلافلری اتفاقه ونفرتلری محبته واضطرابلری سکونته تبدل ایدر . چونکه تابوتك کلمسی ؛ سکونت واستراحتلرینی موجب اولدی . طالوتك برمظفر پادشاه اولاجغنه وبنی اسرائیله منقرض اولان حکومتلرینی اعاده ودشمنلرینه غلبه ایده‌جکنه وایی برحکومت اساسی قوره‌جغنه دائر توراتك بعض آیتلرنده اشارت اولوب اوده تابوتده بولندیغی جهتله تابوتك کلمسی وتوراتك میدانه چیقمسیله بنی اسرائیلك اندیشه‌لرینك زائل اولدیغی مرویدر.

تابوتده بولنان بقیه ایله مراد ؛ **توراتِ شریف و توراتك نازل اولدیغی لوحلر و موسی علیه السلامك عصاسی والبسه‌سی وارض تیهده بنی اسرائیلك ییدکلری طاتلی بالدن برپارچه وهرون علیه السلامك صاریغی اولدیغی مرویدر .**

هرهانکی عصرده اولورسه اولسون ملتلرك پك صاقیندقلری شیلرك اك مهملری دینلری ، عرض وناموسلری ومقدساتی اولدیغندن ملتلر برچوق شیلره تحمل وهضم ایدرلر ، لکن بو اوچ شیئه تجاوزه تحمل ایده‌مدکلرندن هرنه‌زمان بونلردن برینه تجاوز وقوع بولدیمی نتیجه‌ده برغلیان عمومی حاضردر . ایشته ؛ بنی اسرائیلك برآره‌یه کلمسنه وباش بوغ یعنی حکمدار تعیننه قرار ویرمسنه وبالنتیجه قوی بر حکومت تشکلنه سبب معنوی ؛ پك عزیز وقیمتدار بیلدکلری تابوتك عمالقه قومی طرفندن اسیر ایدلدکدنصکره طالوت واسطه‌سیله کلمسی بنی اسرائیلك هم غلیانی هم‌ده سکونتلرینی موجب اولمشدر . ایشته بوطالوته متعلق اولان آیتلر ؛ بدایةً بر حکومت تشکیلی خلق او زرینه واجب اولوب حکومتده برحکمدار ایله اولاجغندن اولا ؛ خلقك ، برحکمدار تعیننك لزومنده اتفاق ایدوب طرفلرندن انتخاب ایتدکلری حکمداره اطاعتلری واجب اولدیغنه دلالت ایدر . شوقدرکه اوحکمداری برطاقم قیود وشرائطله باغلامق وحکمدارك ذاتنده علم ، شجاعت ، فطانت ودیانت کبی بر طاقم اوصاف مطلوبه بولنمسی لازم اولدیغندن اوقیود

وشرائطه رعایت ایتمه‌ین حکمداری عزل ایتمکه خلقك حقلری واردر . وقت وقت بوحقلرینی استعمال ایتدکلری‌ده کوریلور . ایشته‌صوك زمانده « حقوق حاکمیت ملتکدر » دنیلمسی « حکمداری انتخاب وایجابنده اونی عزل ایله دیکرینی نصب ملتك حقیدر » دیمکدر . یوقسه « ملتك هرفردی حاکم اولور » معناسنه دکلدر . زیرا ؛ هرفردی حاکم اولسه اورته‌ده محکوم قالماز ، تابعیت ومتبوعیت غیب اولور وآمر ومأمور هپسی یوق اولور کیدر .

*
* *

واجب تعالی طالوتك ملك اولدیغنی وآنك الٓه تابوتك کلدیکنی بیان ایتدیکی کبی طالوتك ملکنی وعسکرینی تنظیم ایدوب محاربه ایتمك اوزره عسکرله یوله چیقدیغنی وعسکرینه ویردیکی تعلیماتی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَاِنَّهُ مِنِّي اِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ اِلَّا قَلِيلاً مِنْهُمْ ﴾ بیوریور .

[وقتاکه طالوت عسکریله برابر بلده‌سندن آیرلدیغی زمان عسکرینه تعلیمات ویردی ودیدی‌که « الله تعالی سزی برنهرله مبتلا قیلاجق وامتحان ایده‌جکدر . بناءً علیه ؛ اکر برکیمسه اونهردن ایچرسه بنم عسکرمدن دکلدر واکر بر کیمسه اونهردن طاتمازسه او کیمسه بنم عسکرمندر . آنجق حرارتی تسکین ایده‌جك قدر برآووجی ایله صوایچرسه ضرر یوقدر » دیمکله برآووج صو ایچلمسنه‌مساعده ایتدی . وقتاکه موعود اولان نهره کلنجه پك چوق کیمسه‌لر تعلیماتی دیکله‌مدی ، ایچدیلر آنجق آز کیمسه‌لر ایچمدیلر .]

یعنی ؛ طالوتك پادشاهلغی تقرر ایدنجه خلقی ریاسق آلتنه طوپلایارق عسکری تنسیق وارکان حکومتی تشکیل وامورمملکتی تنظیم ایتدکدنصکره بیت مقدسدن عسکریله برابر دشمن طرفنه حرکت ایدنجه‌موسم غایت حرارتلی اولدیغندن عسکرك صویه احتیاجنه بناءً ایلروده برنهره تصادف ایده‌جکلرینی بیانله عسکره بر تعلیمات ویردی که بوتعلیماتی

طالوت، کندیسنك ملك اولاجغنی خبر ویرن نبی‌یه کان وحی الٓهیدن آلمشدی . بوتعلیماتده طالوت « الله تعالی سزی بر نهرله امتحان ایده‌جکدر . بناءً علیه ؛ بر کیمسه اونهردن قارنی دویونجه‌یه قدر صو ایچرسه اوبنم عسکرمدن دکلدر واکر بر کیمسه او نهردن ایچمز آنجق برآووج صوایچرسه ضرر یوقدر» دییه‌رك نصیحتنی بیتیردی . وقتاکه‌موعود اولان نهره کلدیلر ، عسکرك اکثریسی طالوتك تعلیماتی خارجنه چیقارق ایسته‌دکلری قدر ایچدیلر . آنجق غایت آز کیمسه‌لر نصیحت وجه اوزره عمل ایده‌رك برر آووج آلدیلر وایلریسنه تجاوز ایتمدیلر . بونلرك عددی اصحاب بدرك عددی قدر یعنی اوچیوز اون اوچ کیشی اولدیغی مرویدر . بونلر امره امتثال ایتدکلری جهتله آلدقلری صو احتیاجلرینه کفایت ایتدی . بناءً علیه ، ایمانلری صاغلام ، قلبلری قوی ، امره مطیع اولدقلری حالده نهری کچه‌رك حربه حاضر اولدیلر ودشمنلرینه غلبه ایتدیلر . لکن امری دیکله‌میوب ایسته‌دکلری قدر نهردن ایچنلرك صوسزلقدن دوداقلری قارادی چوق ایچمکدن بر فائده کورمه‌دکلری کبی قورقو هرطرفلرینی احاطه ایتدی حتی نهری کچه‌مدیلر ، خائب وخاسر اولارق عودت ایتدیلر . چونکه ؛ امرینه مخالفتلرندن طولایی طالوت آنلری رد ایتمشدی وامر الٓهی‌ده بویله ایدی .

فخر رازینك بیانی وجهله طالوت عسکرینی صاف قلبلی ، کنج ، دینج ونشئه‌لی اولانلردن جمع ایتمشدی . زیرا ؛ آرقه‌سنده چکینه‌جك عائله‌سی وتجارتی وسائره‌سی کبی شیلرله قلباً مشغول اولانلردن حربده او قدر استفاده اولاماز .

نهرله امتحانك حکمتی ؛ ایشه یارایانلرله یارامیانلر بیلنسون وصف حرب آکا کوره ترتیب اولنه‌رق ایشه یارامیانلر حربه حاضر اولمسونلر . زیرا ؛ ایشه یارامیانلرك فائده‌لری اولمدیغی کبی عسکرك بوزولمسنه سبب اولاجقلری جهتله ضررلری‌ده اولور .

خلاصه ؛ رئیس حکومت وامرای عسکریه‌نك عسکره نصیحت وتعلیماتده بولونملری وعسکرك اونصیحتی دیکله‌یوب اطاعت ایتملری وامرای عسکریه فن حربه آشنا وپلان ترتیبنه

واقف اولدقلری جهتله افرادك امرایه اتبـاعلری واجب اولدیغی وزیرا ؛ حربی قازانمق هرحالده افرادك اطاعتنه موقوف بولندیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جملەسندندر .

*
* *

واجب تعالی طالوتك عسکره تعلیماتنی وتعلیماتی دیکله‌ینلرك آز ومخالفت ایدنلرك چوق اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی مخالفت ایدنلرك حربه کیتمه‌یوب حربه اشتراك ایدنلرك امره امتثال ایدنلر اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ ﴾ بیوریور .

[وقتا که طـالوت وطالوتله برابر ایمان ایدنلر نهری کچدیلرسه نهردن صوبی چوق ایچوب مخالفت ایدنلر «بوکون جالوته وجالوتك عسکرینه مقابله ایده‌جك بزم قدرتمز یوقدر» دیدیلر وقلبلرنده اولان نفاقی اظهار ایتدیلر .]

یعنی ؛ اللهك عنایتنی اونوتوب یالکز اسباب مادیه‌یه اعتماد ایدنلر جالوتك عسکرینك چوقلغنه ومهمات حربیه‌سنك زیاده‌لکنه نظر ایده‌رك کندیلرینی ضعیف ودشمنلرینی قوی کورمکله قوهٔ معنویه‌لری قیریلدی و « بز بوکون جالوته مقابله ایده‌مه‌یز » دیدیلر .

﴿ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللّٰهِ كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾

[شول کیمسه‌لرکه آنلرك آخرته ایمانلری وار واللهك رضاسنه ملاقی اولاجقلرینی امید وظن ایدنلر چوق زمانده آز فرقه‌لر چوق فرقه‌لره اللهك اذنیله غلبه ایتدیلر . حالبوکه اللهك نصرتی صبر ایدنلر ایله‌در .] بناءً علیه ؛ بز صبر وثبـات ایدر ودشمنمزه اللهدن غلبه ونصرت بکله‌رز دیدیلر .

فخر رازینك بیانی وجهله بو آیت ؛ امره مخالفت ایدنلرك نهری کچمه‌دن کیری دوندکارینه

دلالت ایدر . زیرا ؛ جنـاب حق نهری کچنلرك طالوتله برابر ایمان ایدنلر اولدیغنی بیان بیوردی‌که منافقلرك کچمدکارینی بیاندر . ونهرله امتحاندن مقصـد ؛ منافقلرك کچمه‌مسی وطالوته اعتمادی وصداقتی اولانلرك بیلنمسی‌ایدی . چونکه ؛ نهری کچوب دشمن قارشیسنه حاضر اولدقدن صکره دونمه‌لری عسکرك انهزامنه ودشمنك غلبه‌سـنه سبب اولاجغندن حربه حاضر اولمادن اول دونمه‌لری مطلوب ایدی .

آیت جلیله‌ده ؛ اعتمادك ، آنجق اللهك عنایتنه اولوب عددك کثرتنه اولمدیغنه دلالت واردر . چونکه ؛ نصرت کلنجه آزلق ضرر ویرمدیکی کبی ذات کلنجه کثرت دخی فائده ویرمز . بناءً علیه اعتبار ؛ عنایت الٰهیه‌یه‌در وبونی خارجده بیکلرجه وقوعات‌ده اثبات ایتمکده‌در . شـوقدرکه عسکرك آلات وادوات حربیه‌سی واسـباب ظاهریه ومادیه‌سی مکمل اولمقله قوهٔ معنویه‌سی یوکسك ودیانته اهتمامی سببیله جناب حقه اعتماد نامی اولوب دشمنی کوزینه کسدیرمه‌سی وحربی قازاناجغنه ظن قویسی اولمسی لازمدر . بناءً علیه ؛ امرای عسکریه‌نك اسـباب حربی لایقیله حاضرلایوب عسکرینی بو صورتله تربیه ایتمسی برام مهمدر . یوقسه «دشمن قوی بز ضعیف» کبی قوهٔ معنویه‌یی قیره‌جق سوزلر صرف ایدرسه عسکرك انتظامنه خلل کله‌جکنده شبهه یوقدر .

*
* *

واجب تعالی طـالوتك خالص عـسکریله سفرینه دوام ایدوب منـافقلرك دوندکارینی بیـان ایتدیکی کبی جالوتك عسکریله برابر محـاربه‌یه باشلادیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴾ بیوریور .

[وقتا که طالوت عسکریله برابر دشمنی اولان جالوته وعسکرینه کوروندیلرسه دعایه باشلادیلر ودیدیلرکه « ای بزم ربمز ! اوزریمزه صبری دوك بزه بولجه صبر ویر

ودشمن قارشیسنده آیاقلریمزی قایدیرمه ثابت قیل وقوم کافر اوزرینه بزه نصرت ویر] دیمکله جناب حقك لطفنه التجا وعنایتنی استرحام ایتدیلر .

فخر رازینك بیانی وجهله طالوتك عسکری؛ اعتمادك آنجق اللهك عنایتنه اولوب عددك کثرتنه اولمدیغنی بیلدکلرندن صبروثباته قرار ویردیلر ودشمن عسکرینك کثرتنی کوروبجه درحال دعایه باشلادیلر .

جالوت ؛ عاد قومندن بقیه عمالقه قومنك ملکی برظالم جبار ایدی . طالوتله جالوتك محاربه‌لرینی قرآنده بیـان ؛ امت محمدیه‌یی ارشاد ایچوندر، که دشمنه قارشی کیدن عسکر دائما اللهدن خلوص قلبله نصرت ایسته‌مك لازم اولدیغنه اشارت اولنمشدر . رسول اللهك غزایه کیده‌جکی زمان نمـاز قیلارق جنـاب حقدن یاردیم طلب ایتدیکی وخصوصی دعا بیوردیغی مرویدر .

طالوتك عسکری دعالرنده حربده لازم اولان اوچ شیئی درج ایتدکلرندن غایت مجمل ومفید بر دعاده بولندیلر ودعالرینك فائده‌سنی‌ده کوردیلر. جناب حقك بوراده حکایه‌سی عساکر اسلامیه‌یی ، بو وبونك امثالی دعایه دوامه ترغیب ایچوندر . حربده لازم اولان اوچ شیدن برنجیسی ؛ **محاربه‌ده کوریله‌جك مشقته صبر ایتمك**در. بونی ﴿ ربنا افرغ علینا صبراً ﴾ قول شریفیله ایسته‌مشلردر . ایکـنجیسی ؛ **آلات حربیه مدافعه وثبات ایتمك**در. بونی ﴿ وثبت اقدامنا ﴾ قول لطیفیله طلب ایتمشلردر . اوچنجیسی ؛ **نصرت الٰهینك ظهوری** در . بونی‌ده ﴿ وانصرنا ﴾ کلمهٔ طیبه‌سیله استرحامده بولنمشلردر .

*
* *

واجب تعالی طالوتك وعسکرینك دعالرینی بیان ایتدیکی کبی دعالرینی قبول ایدوب طالوته نصرت ویردیکنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَهَزَمُوهُمْ بِاِذْنِ اللّٰهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَاٰتٰیهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ ﴾ بیوردیور .

[طـالوت وعسکری باذن الله جالوتی وعسـکرینی بوزدیلر ومدافعه‌لرینی قیردیلر

وداود ، جالوتی قتل ایتدی والله تعالی داوده ملك ونبوت ویردی ودیله‌دیکی علمی داود علیه السلامه تعلیم ایتدی وخلقی حقه دعوته مأذون قیلدی وبرچوق معجزه‌لر ویردی .] بناءً علیه ؛ الندە خارق العـاده‌لر ظهور ایتدی . هم ملکه هم‌ده نبوته نائل اولمقله دنیـا وآخرت سلطنتلرینی احراز ایلدی .

بیضاوی ونعمت الله افندینك بیانلرینه نظراً داود علیه السلامك پدری (ایشا) ایدی والك کوچوك اوغلو حضرت داودله برابر طالوتك عسکری آره‌سـنده بولنیورلردی . داود علیه السلام اولجه قیون کودر وصپان طـاشی آتمقده ماهر ، جسور بر دلیقـانلی ایدی. جالوت اسکی زمانك اصول حربیه‌سی اوزرینه قارشیسنه برآدم ایستر حضرت داود قارشیسنه چیقار اولجه حاضرلامش اولدیغی اوچ طاشدن برینی صپانله آتنجه جالوتك جانی جهنمه کیدر . بونك اوزرینه طـالوت ؛ داود علیه السلامه قیزینی ویرر و وفاتندن صکره وارث حکومت اولوب طالوتك مقامنه قائم اولور. بعده نبوت احسان اولنمقله هم نبوت ، هم سلطنت ایکیسی کندیسنده اجتماع ایتمشدر .

داود علیه السلامه ویریلن علم ؛ زره ، حیوانلرك لسانلرینه وقوف ، زبور شریف وکوزل صدادر . صنعتی‌ده زره یاپمقدر. بناءً علیه ؛ زره یاپار ، صاتار وآنکله تعیش ایدر بیت المالدن بر شی آلمازدی .

*
* *

واجب تعالی طالوتله جالوتك محاربه‌لرینی بیان ایتدیکی کبی محـاربه‌نك حکمتنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْاَرْضُ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴾ بیوردیور .

[اکر الله تعالی‌نك ناسك بعضیسنی بعضیسیله دفع ایتمسی اولمامش اولسه ایدی یر یوزی تماماً فاسد اولوردی ولکن الله تعالی عالملر اوزرینه فضل واحسان صاحبیدر .] بناءً علیه؛ ناسك بعضیسنك ظلمنی دیکر بعضیسی ایله دفع ایدر وظلم وعنادك معدنی اولان یریوزینی بونکله اصلاح ایدرکه قوللری راحت ایتسونلر .

حربك مشروعیتنده‌کی حکمت ؛ عالمك انتظامنه بادی اولمسی اولدیغنی واجب تعالی بو آیتده بیان ایتمشدر . چونکه ؛ بعض ناسك ظلمنی بعض آخرله دفع ایتمه‌مش اولسه ایدی ظالملر غلبه ایده‌رك مظلوملر پریشان اولور وبتون دنیا ظلمله طولار ، عالم خراب اولور ویر یوزی بتون مفسدت ایچنده قالیردی . شوحالده محاربه ایله فاسقلری وکافر وظالملری قهروتدمیرله مظلوملره معاونت‌ایدوب، ظالملردن آنلرك‌انتقامنی آلمق عین‌عدالت اولدیغندن فی‌سبیل‌الله مقاتله‌نك عالمك صلاحنه سبب اولاجغنده شبهه یوقدر . بناءً علیه ظلمی رفع وازاله ایچون فی‌سبیل‌الله محاربه‌نك مشروع اولمسی جناب حقك عالمه فضل واحسانی جمله‌سندندر. یاخود « امر بالمعروف ونهی‌عن‌المنکرله عالمدن فسق وفجوری‌دفع ایتمه‌مش اولسه ایدی عالم فسق وفجور ، فتنه وفساد ایله طولاردی » دیمکدر . چونکه انبیانك شریعتی اولمسه‌ایدی منازعه وخصومات ؛ عدالتله فصل اولنماز وهركس بیلدیکنی ایشلیه‌جکندن بتون دنیانك هرج ومرج ایچنده قالاجغی شبهه‌سزدی . بناءً علیه ؛ فصل خصومات ورفع ظلمات ایچون طرف الٰهیدن کوندریلن شریعتی ائمه ، علما وامرا بونکله تطبیق ایدوب رعایت‌ایتمزلرسه هیچ برزمان فسادك اوکی آلنماز، فلاکت فلاکتی تعقیب ایدر. اما بویله رعایت‌اولندیغنده هركسك حقی یرینی بولاجغی جهتله راحت‌عامه‌یی موجب اولاجغنده شبهه یوقدر. شوحالده خصوماتی عدالتله فصل ایتمك وعامه‌نك راحتنی تأمین ایلمك ایچون شریعت لازم اولدیغی کبی شریعتك أحکامنی اجرا ایده‌جك حکومت واو حکومتده بر رئیس لازمدر . شوحالده الله تعالی کرك بووکرك بوندن اولکی آیتلرله انواع فسادی شریعتله ازاله‌یی امر بیوردیغی کبی شریعتی تنفیذ ایده‌جك بررئیس حکومتده نصب وتعیین اولنمسنی قوللرینه امر ایتمشدر .

*
* *

واجب تعالی طالوت وجالوتك محاربه‌لرینی حکایه ایتدیکی کبی بو حکایه‌نك واقعه مطابق اولوب اصلا خلاف اولمدیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴾ بیوریور .

[شو ذکر اولنان عبرت آمیز حکایات وناسك مصالحنی تنظیم ایچون وضع اولنان شرایع وقوانین ؛ اللهك آیتلریدر . حبیب ذیشانم ! بز او آیتلری حقه مقارن اولارق سنك اوزرینه تلاوت ایدرز وسن البته طرفمزدن قوللریمزی اصلاح و ارشاد ایچون کوندریلن رسل کرام زمره‌سندن‌سك .] شو بیان اولنان طالوت ، جالوت وقعه‌لری وطالوتك غلبه‌سی وداودك جالوتی قتلی وبنی اسرائیلك برمدتدنبری غیب ایتدکاری تابوتك طالوت یدیله آللرینه کچمسی واقعه مطابق اولوب اهل کتاب وارباب تاریخك شك ایده‌جکلری برشی دکلدر . اما ارباب تاریخ باشقه اسملرله ذکر ایده‌بیلیرلر ، لکن وقعه عینیدر دکیشمز .

رسول‌اللهك بر کتابدن اوقومقسزین وبر معلمدن تعلم ایتمکسزین کچمش زمانده واقع اولان وقوعاتی عینیله خبر ویرمسی‌رسالتنه دلالت ایدن معجزات جمله‌سندن اولدیغنه اشارت ایچون جناب حق « البته سن مرسلیندن‌سك » بیورمشدر .

بو قصه‌یی حکایه‌ده شدت ومحنته صبر وتحملك ودشمنه مدافعه‌ده عنایت الٰهیه‌دن استمداده مسارعتك نصرت الٰهیه‌یی جالب اولدیغنی امت محمده تعلیم وعبرته دعوت ورسول‌اللهی تسلیه واردر .

اوچنجی جزؤ

واجب تعالی انبیاء عظامدن بعضیلرینی بیان ایتدیکی کبی رسل کرامك جمله‌سنه اجمالاً اشارت وامتلرندن واقع اولان اذالری بیانله حبیبنی تسلیه ایتمك اوزره ﴿ تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ﴾ بیوریور .

[شو مشارالیهم اولان رسل کرامك بعضیسنی دیکربعضیسی اوزرینه برتفضیل ایتدك.] زیرا رسوللر ؛ رسالت ونبوت مرتبه‌سنده مساوی ایسه‌لرده هربرینك آیری آیری منقبه وخاصه‌لری واردر . بناءً علیه؛ اومنقبه‌لری سببیله بعضیلری دیکرندن‌فضیلتده زیاده اولور.

بو آیتده رسل ایله مراد ؛ سورەنك اولندن بورایه کلنجه‌یه قدر بعض مناقبی ذکر اولنان رسوللر ویا رسول‌اللهك معلومی اولان رسوللر اولمق احتمالی وار ایسه‌ده رسل کرامك مجموعنه اشارت اولمق احتمالی راجحدر . چونکه ؛ فضیلتجه بینلرنده فرق جمله‌سی بیننده جاری اولدیغندن بو فرقی بیان ایچون سوق اولنان آتی بعضیلرینه تخصیص ایجاب ایدر برمعنی یوقدر .

*
* *

واجب تعالی رسل کرامدن بعضیلرینك بعضیلری اوزرینه تفضیل اولندیغی بیان ایتدیکی کبی بعضیلرینك تمیز ایتدیکی فضیلتنی‌ده بیان ایتمك اوزره ﴿ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ ﴾ بیوریور .

[اورسوللردن بعضیلری الله تعالی‌نك تکلم ایتدیکی کیمسه‌لردر وبعضیلرینك درجه‌لرینی هرجمله‌سنك درجه‌لرندن یوکسك قیلدی .]

یعنی ؛ افراد بشرك جمله‌سی برسیاقده مساوی اولارق خلق اولنمیوب ذکا ، فطانت وسائر معرفت وفضیلتده بربرندن فرقلری اولدیغی کبی انبیاء کرامك‌ده بربرلرندن فضیلتجه فرقلری واردر . بناءً علیه ؛ بعضیلرینی الله تعالی بالذات تکلم ایتمکله دیکرلرندن ممتاز وبعضیلرینك درجه‌لرینی هرکسدن عالی قیلدی .

فخررازی وخازنك بیانلری وجهله مرتبهٔ رسالت ونبوتده انبیانك جمله‌سی مساوی ایسه‌ده فضائل وخصائصده بعضیلرینك بعضیلرندن افضل اولدیغنه بوآیت دلالت ایدر . بناءً علیه ؛ انبیانك بعضیسی بعضیسندن افضل‌اولدیغی کبی نبیمزك جمله‌سندن افضل‌اولدیغنه اجماع امت واردر . چونکه ؛ فخررازینك بیانی وجهله عالمه رحمت اولمسی وکلمهٔ شهادتده اسمنك اللهك اسمنه مقارن بولنمسی وکندینه اطاعتك اللهه اطاعت ورسول‌اللهه بیعتك اللهه بیعت اولمسی ومعجزه‌سنك قیامته قدر باقی ودیننك جمیع ادیانی ناسخ اولمسی ورسالتنك انس وجنه شامل بولنمسی وامتنك جمله امتلردن اکثر وافضل اولمسی وجمیع

انبیانك خصال حمیده‌لرینك کندیسنده اجتماع ایتمه‌سی بزم نبیمزه مخصوص فضائل جمله‌سندندر . بناءً علیه ؛ جمله انبیادن افضلدر . شو حالده بو آیتده درجه‌لری رفع اولنان بعضله مراد ؛ بزم پیغمبریمزدر . چونکه ؛ انس و جنك مجموعنه مبعوث اولمسی سائر انبیاء کرامه نسبتله درجاتنك قات قات فضله اولمسنه دلالت ایدر . خارجده‌ده بونك امثالی واردر ؛ هرامیرك زحمت ومشقتی ، امارتنك وسعتی مقدارنده اولور . مثلا : برقریه‌یه امیر اولان کیمسه‌نك مشقتی وقوت وقدرتی او قریه واهالیسی نسبتنده اولاجغی کبی قضایه امیراولان کیمسه‌نك قضایه و ولایته امیراولانك اوولایته وبوتون ممالکه امیر اولانك قوت وشوکتی او ممالکه نسبتله متناسب اولاجغی بدیهیدر . شو حالده هرکسك شرف وشوکتی ملکی ودائرهٔ سلطنتی نسبتنده اولنجه بوتون دنیایه مالك اولان ذاتك اعتباری وشرف وشوکتی بوتون دنیایه نسبتله اولاجغنده شبهه یوقدر . بناءً علیه ؛ بوتون عالمه مبعوث اولان ذات شریفك شرف و کرمی وعلم وفضلی وقوت وقدرتی وعندالله مرتبه ومزیتی بوتون عالم نسبتنده اولاجغنده تردد یوقدر . شوحالده بزم نبیمزك مراتب ودرجاتی جمیع انبیانك درجه‌لرندن عالی اولدیغنده شبهه اولنه‌مز . زیرا ؛ کتابنك معجزه اولارق قیامته قدر بقاسی وشریعتنك جمیع شرایعی ناسخ واولین وآخرینك علومنی جامع اولمسی افضل اولدیغنی ایجاب ایدر احوالدن اولوب بوده جمله‌جه معلوم اولدیغی جهتله بوآیتده اسمنی ذکره حاجت کوروله‌میه‌رك مبهم اولان بعض لفظیله ذکر اولنمشدرکه کأن جمله‌دن زیاده ترفیع درجاته نائل اولان آنجق محمد صلى الله عليه وسلم اولدیغی جمله اذهانده معلوم اولدیغی جهتله اسمنك تعیینه حاجت کوروله‌مش وبو جهتله شان نبویلرینه تعظیم اولنمشدر .

بو آیتده الله تعالی‌نك تکلم ایتدیکی ذاتله مراد ؛ اکثر مفسرینك بیانلری وجهله موسی علیه‌السلام‌در . اشعری عندنده حضرت موسانك ایشیتدیکی شی ؛ حروف واصواتدن عاری اولان کلام قدیم الهیدر . آنجق ماتریدیه عندنده ایشیدیلن کلام ، اللهك شجرهٔ موساده خلق ایتدیکی حروف واصواتدر . زیرا ؛ صدادن وحرفدن عاری

سوزی ایشیتمك ممكن دكلدر و بزم نبیمزك ده معراجده بلاواسطه كلام الٓهی یی ایشیتدیكنه ﴿ فَاَوْحىٰ اِلىٰ عَبْدِهِ مَا اَوْحىٰ ﴾ آیت جلیله‌سی دلالت ایدر . یعنی [الله تعالی عبد اخصی اولان رسولنه وحی ایتدیكی شیئی وحی ایتدی] دیمكدركه وحی ؛ تكلمه دلالت ایدر .

*
* *

واجب تعالی موسی علیه‌السلامی تكلمله ممتاز قیلدیغی كبی حضرت عیسایی ده بعض معجزاتله و روح قدسله تأیید ایتمسیله ممتاز قیلدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ﴾ بیوریور .

[وبز عظیم الشان حضرت مریمك اوغلو عیسی علیه‌السلامه آچیق معجزه‌لر ویردك وروح قدس اولان جبریل امینله تأیید ایتدك واو معجزه‌لرله دعواسنی اثبات وتأییدمزله دینی انتشار ایتدی .]

واجب تعالی بو آیتده ، حضرت عیسایه نصارانك تعظیمده افراطله الوهیتنی اعتقاده قدر جرأتلرینی ویهود قومنك ده شان عیسایه لایق اولمیان برطاقم اسنادلرینی رد ایتمش ومراتب انبیایی بیان صره‌سنده اسمنی صراحةً ذكر ایلمشدر . چونكه ؛ حضرت عیسایه نبوتی اثبات ایچون معجزه ویرمسی الوهیتله متصف اولمدیغنه دلالتله نصارایی رد ایتدیكی كبی خارق العاده معجزه‌لرله نبوتنی اثباته قدرت ویرمك شان عیسایه تعظیم اولدیغندن یهودیلری دخی رد ایتمشدر .

روح قدسله مراد ؛ امواتی احیایه سبب اولان اسم اعظم اولمق احتمالی وارسه‌ده فخررازینك بیانی وجهله اصح اولان جبریل امیندر . چونكه عیسی علیه‌السلام ؛ جبریل امینك حضرت مریمه نفخ ایتمسی صورتیله حاصل اولدیغندن ابتداء امرنده جبریل امینله اعانه ایتدیكی كبی نبوتی دعوی واثبات خصوصنده دشمنلرندن جبریل امین محافظه

ایتدیكی وآخر امرنده یهودیلرك قتل ایتمك اوزره هجوملرنده دخی جبریل امینك سمایه قالدیرمسی صورتیله امداد وامرینی تأیید ودیننی تقویه ایتمشدر . بناءً علیه ؛ حضرت عیسانك كندیسیله تأیید اولندیغی روح قدسله مراد ؛ جبریلدر .

خلاصه ؛ رسل كرامك بعضیسی بعضیسندن افضل اولدیغی وبعضیلرینك باالذات اللهك كلامنی ایشیتمكله مشرف وبعضلرینك دیكرلرندن عالی اولدیغی وباالخاصه عیسی علیه‌السلامك روح قدسله تأیید اولندیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی رسل كرامك فضیلت جهتندن بعضیلری دیكرلرینه فائق اولدیغنی بیان ایتدیكی كبی هر شیئك مشیت الٓهیه تحتنده اولدیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ ﴾ بیوریور .

[اگر الله تعالی جمیع ناسك هدایتلرینی مراد ایتمش اولسه ایدی رسل كرامدنصكره وباالخاصه رسل كرامك معجزات باهره وحق اوزره دلالت ایدن شاهدلری كلدكدنصكره امتلری قتال ایتمزلردی ولكن آنلر اختلاف ایتدیلر . بناءً علیه ؛ بعضیلری اراده‌لریله ایمانی اختیار ایتدی ، مؤمن اولدی وبعضیلری كفری اختیارله كافر اولدیلر وبوجهتدن اختلاف حاصل اولدی .]

﴿ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴾

[واگر الله تعالی هدایتلرینی مراد ایتمش اولسه ایدی بینلرنده قتال ایتمزلردی . ولكن فاعل مختار اولان الله تعالی مراد ایتدیكی شیئی ایشلر وایشندن اصلا مسئول اولماز .] چونكه ؛ هر نه ایشلرسه كندی ملكنده و كندی حقنده تصرف اولدیغندن هیچ بر كیمسه‌نك نه ایچون یاپدك دیمكه حقی یوقدر .

حوادثك كليسنك قضاء الٓهی ایله اولدیغنه بو آیت دلالت ایتدیکی کبی رسول اللهی دخی تسلیه واردر . چونکه ؛ تفسیر مدارکده بیان اولندیغی وجهله انبیادن هیچ بر نبینك کرك حیاتلرنده وکرك حال وفاتلرنده امتلرینك جملهسنك ایمان اوزره اتفاق ایدوب اختلاف ایتمدکلری واقع اولمامشدر . بناءً علیه ؛ هر نبینك امتی ، کفر وایمانله اختلاف ایتملری بو عالمده هرزمان جاری اولان احوالدن اولدیغنه آیت دلالت ایتدیکندن امت محمددن واقع اولان اختلاف حقنده رسول اللهی تسلیه ایتمشدر . چونکه (البلية اذاعمت طابت) فحواسنجه عمومی اولان شیده خصوصی کدر ایتمکده فائده یوقدر . شوحالده بعضیسنك ایمان ایدوب دائرهٔ اطاعته کیرمسی وبعضیسنك کفری ارتکابله دائرهٔ اطاعتدن چیقمسی و آرهلرنده بو جهتله اختلافدن دولایی محاربه وقوعبولمسی بو امته مخصوص برحال دکلدر .

بو آیتده « الله تعالی هدایتلرینی مراد ایتسه اختلاف ایتمزلردی ولکن هدایتلرینی مراد ایتمدی » دیمك « آنلرك هدایته ارادهلرینی صرف ایتمدکلری ایچون الله تعالی مراد ایتمدی » دیمك اولدیغندن انسانلرك کفری اختیارلری مجبوری اولمق لازم کلمز . زیرا ؛ انسانلرك افعال اختیاریهلرینی الله تعالی آنلرك ارادهلرینه کوره خلق ایدر . بناءً علیه ؛ جبر لازم کلمز .

*
* *

واجب تعالی انسان ایچون فدا ایتمسی غایت مشکل اولان حیاتی قتالله فدا ایلدیکنی بیان ایتدیکی کبی ایکنجی مرتبهده صرفی مشکل اولان مالنی صرفله امر ایتمك اوزره

﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِىَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر ! سزی مرزوق ایتدیکمز رزقدن محتاج اولانلره انفاق ایدك ، شول کون کلمزدن اول که او کونده آلیم صاتیم صورتیله تجارت یوق که فوت ایتدیککز شیئی تدارك ایدهسکز ودوستلق قالمازکه بربریکزه معاونت ایدهسکز والالهك اذنی اولمقسزین

شفاعت یوق که شفاعتله بربریکزی عذابدن قورتارهسکز و انفاقی وبالخاصه فرض اولان زکاتی انکار ایدن کافرلر ؛ آنجق ظالملردر .] زیرا ؛ اللهك احسان ایتدیکی نعمتلردن محتاج اولانلرك حقوقنی ویرمهمك ظلمدن باشقه برشی اولاماز .

بو آیتده انفاق ؛ واجب اولان زکاته شامل اولدیغی کبی نافله صدقاته دخی شاملدر . آنجق نافله انفاق ؛ کرك جهاده و کرك جهادك غیری فقرایه اعانه وسائر خیرات وحسناته شاملدر . شوحالده معنای آیت : فخررازینك بیانی وجهله [ای مؤمنلر ! دنیاده آخرت ثوابنی تحصیله سعی ایدك . زیرا ؛ دنیادن ارتحال ایدنجه سزك ایچون تحصیل ممکن دکلدر . چونکه ؛ اسباب تحصیلدن بیع وسائره ایله تجارت اولمدیغی کبی آرهکزده دوستلق دخی قالمازکه معاونت طریقیله عذابدن قورتولاسکز واللهك اذن ویرمدیکی کیمسهلره شفاعتده یوقدر وآخرتی انکار ایدن کافرلر آنجق ظالملردر . زیرا ؛ اللهك ویردیکیماللرینی شرعاً تعیین اولنان محللرك غیرییه صرف ایتدکلری ایچون ظلم ارتکاب ایتمشلردر .]

آخرتده بیع له مراد ؛ فدیهدر . یعنی ؛ فدیه ویرمکله عذابدن قورتلمق یوقدر دیمکدر. (خلة) ؛ محبتدر . آخرتده هرکس کندی دردیله مشغول اولاجغندن دنیادهکی محبت اونوتیلور . بناءً علیه ؛ کندی باشی سلامت بولنجهیه قدر هیچ کیمسهنك ، دیکرینك حالندن سؤاله مجالی اولماز .

بو آیتده شفاعت نفی اولنمش ایسهده دیکر آیتلرده واحادیث نبویهده انبیانك واهل صلاحك شفاعت ایدهجکلری صورت قطعیهده بیان اولندیغندن نفی اولنان شفاعت ؛ کافرلر حقنده اولوب شفاعتی بیان ایدن نصوص جلیله اهل ایمان حقندهدر . بناءً علیه ؛ آیتلر بیننده تناقض یوقدر . زیرا ؛ شفاعت واردر : مؤمنلر حقنده . شفاعت یوقدر : کافرلر حقنده دیمکدر . کافرلرك عذابلری کندی استحقاقلری ایجابی اولدیغنه اشارت ایچون واجب تعالی ظالم اولدقلرینی بیان بیورمشدرکه عذابلرینه سبب کندی ظلملری دیمکدر. چونکه ؛ کافرلر شفاعته اهل اولمیان پوتلر وسائرهدن شفاعت بکلهدکلری ایچون

شفاعتدن محروم اولاجقلری بیان اولنمشدر . چونکه شفاعته اهل اولمیان شیدن شفاعت بکلهمك البته حرمانی موجب اولور .

بیضاوینك بیانی وجهله بو آیتده کافرلرله مراد ؛ **زکاتی ترك ایدنلر** اولمق احتمالی اغلبدر. زیرا ؛ آنلر زکاتلرینی ترکله هم کندی نفسلرینه همده محتاج اولان فقرایه ظلم ایتدکلرندن شدت طریقیله آنلره کافر دینمشدر ، که زکاتی ترك ایتمك کافر عادتی دیمکدر. کرچه فروع اعمالدن اولان زکاتی ترك ایتمکله بر کیمسه حقیقةً کافر اولماز ، لکن اللهك ویردیکی نعمتی ستر ایدوب شکرینی ادا ایتمدیکی ایچون کافر دنیلمشدر که جزاسنك آغیر اولدیغنه اشارت اولنمشدر .

خلاصه ؛ فوت ایتمش اولدیغی عباداتی تدارك ممکن اولمیان یوم قیامت کلزدن اول مرزوق اولدیغی رزقدن لازم کان محله انفاق لازم اولدیغی وانفاقی ترك ایدنلرك ظالم اولدقلری بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جملهسندندر .

*
* *

واجب تعالی بعض احکامی وانبیانك قصهلرینی بیان ایتدیکی کبی توحیدی وصفات الوهیتی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ اَللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴾ بیوریور .

[الله تعالی شول ذات اعلادر که آندن غیری عبادته مستحق یوق ، آنجق ذات الوهیت واردر . زیرا ؛ حیات صفتیله متصف اولدیغی کبی خلقك امورینی تدبیر وحفظ ایتمکله قائم ودائم وحیاتی أزلی وابدیدر ، زوال احتمالی یوقدر . بناءً علیه ؛ واجب الوجوددر.]

﴿ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ ﴾

[چونکه ؛ اویقو أولنده اولان أمیزغنمق [۱] وبالفعل اویقو وفتور وفترت وغفلت کبی شیلر کندیسنه عارض اولماز.] بناءً علیه؛ اویقو واویقونك اولنده اولان فتور کندیسنی

[۱] أسنهمك وکرینمك کبی حالات نومیهٔ ابتدائیهدرکه بعض محللرده بو حاله (شکرلهمه) دنیلمکدهدر.

طوتماز . بوجمله ؛ واجب تعالینك حی وقیوم اولدیغنی تأکید واثبات ایچون کلمشدر . چونکه ؛ کرك اویقو وکرك اویقونك اولنده اولان اویوشوقلق ویورغونلق عارض اولان کیمسهنك حیاتی آفتدن سالم اولامدیغندن امور عبادی وبوتون مخلوقاتی لایقیله حفظ ایدهمز . زیرا اویقو ؛ دماغده طوپلانان بخارك رطوبتندن دماغك دامارلرنده صاحبنه عارض اولان برشیدرکه او، وجودی احاطه ایدنجه حواس ظاهره تماماً دورر. شوحالده بوکبی عوارضه معروض اولان کیمسهده حیات حقیقیه اولامیهجغندن جناب حق حیات حقیقیه صاحبی اولدیغنی اثبات ایچون بوکبی عوارضدن منزه اولدیغنی بیان بیورمشدر .

﴿ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ﴾

[الله تعالی بوتون مخلوقاتی حفظ ایدر. زیرا؛ سموات وارض وآنلردهموجود اولان جمله مخلوقات اللهکدر وجملهسنك حفظی آکا عائددر .] اما سموات وارضده بولنان مخلوقات کرك آنلرك ذاتلرندهداخل اولسون . کرك آنلرك ذاتلرندن خارج آنلرده قرار ایتمش اولسون جملهسنك تدبیری ذاتنه مخصوصدر . بناءً علیه ؛ بحق قیومدر . شوحالده قوللرینك هرحاللرینی بیلیر ، صاقلی برشی اولاماز .

﴿ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ اِلَّا بِاِذْنِهِ ﴾

[الله تعالی عندنده عاصیلره انبیا واولیادن کیم شفاعت ایدهبیلور. هیچ کیمسه شفاعت ایدهمز ، الا اللهك اذنیله شفاعت ایدر .]

یعنی ؛ جناب حقه عظمت کبریاده کیمسه مساوی اولهمز ومساواته یقینده اولهمزکه اذنی اولهدن شفاعته جسارت ایتسون وحاشا الله تعالی یه مقابله ایلسون . بناءً علیه ؛ اذن ویردیکی کیمسهلر شفاعت ایدر باشقه کیمسهلر شفاعت ایدهمز .

﴿ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ﴾

[الله تعالی ناسك ایلرویه تقدیم ایتدکلری وکیروده ایشلیهجکلری عملرینی بیلیر

وهیچ بر ذره‌سی علمندن خارج اولماز . بناءً علیه ؛ قوللرینك بیله‌رك ؛ بیلمیه‌رك امور دنیایه ویاخود امور آخرته متعلق ایشلدکلرینك جمله‌سنی بیلیر .

﴿ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ اِلَّا بِمَا شَاءَ ﴾

[حالبوکه ناس ، اللهك بیلدیکی معلوماتندن آزیجق برشی بیله بیلمزلر. آنجق اللهك بیلملرینه اراده‌سی تعلق ایتدیکی شیئی بیلیرلر .] بناءً علیه ؛ انسانلر نه‌قدر عالم ومطالعه صاحبی اولسه آنك علمی کندی امثالی انسانلره نظراً شرف ویرر وآنلره نسبتله عالم دینیر یوقسه علم الٓهی‌یه نسبتله بر قطره اولمدیغی کبی بر ذره قدر بیله دکلدر .

﴿ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ ﴾

[واجب تعالی‌نك کرسیسی سموات وارضه واسع اولدی وآنلری احاطه ایتدی.]

شومعنی کرسی‌نك ؛ سمواتك فوقنده وعرش اعلانك آلتنده سمواتی احاطه ایدن جسم اولدیغنه نظراًدر . بومعنایی ؛ رسول اللهك « یدی سموات ویدی طبقه ارض کرسیله برابر جسیم بر اووه اوزرینه آتلمش حقه کبیدر » بیوردیغی حدیث شریفی تأیید ایدر. یاخود کرسی ؛ علم الٓهی معناسنه‌در . بوکا نظراً معنای نظم : [اللهك علمی سموات وارضه واسع اولدی] یعنی ؛ [سموات وارضك هرطرفی وهرجزئنی علم الٓهی احاطه ایتدی] دیمکدر . هرهانکی معنی مراد اولنورسه اولنسون ذات الوهیتك عظمتنی وعلمنك جمیع اشیایی احاطه‌سنی بیاندر. یوقسه اوزرنده اوتورولور کرسی معناسنه دکلدر. زیرا ؛ اللهك بومعناجه کرسیسی یوقدر وبویله بر کرسی‌یه احتیاجدن واوزرینه اوتورمقدن منزهدر .

﴿ وَلَا يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَا ﴾

[سموات وارضی حفظ ایتمك الله تعالی اوزرینه آغیر اولماز .] زیرا؛ قدرت کامله صاحبیدر . بناءً علیه ؛ هرشیئك حفظی قدرت اللهه نسبتله قولایدر .

﴿ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴾

[حالبوکه الله تعالی شریك ونظیردن عالی وهرشیدن بویوکدر .] بناءً علیه ؛ ذات الوهیته نسبتله ذاتندن ماعدا هرشی حقیردر .

بیضاوینك بیانی وجهله بوآیت؛ مسائل الٓهیه‌نك اساساتی اوزرینه مشتملدر . زیرا؛ واجب تعالی‌نك موجود واحد و واجب الوجود لذاته اولدیغنه و تحیز وحلولدن منزه وتغیر وفتوردن مبرا ومالك الملك اولوب اصول وفروعی موجد قدرت کامله صاحبی اولدیغنه وحضورنده شفاعته مأذون اولمیانلر شفاعت ایده‌میوب آنجق شفاعته مأذون اولانلرك شفاعت ایده‌جکلرینه وهرشیئی علمنك احاطه ایتدیکنه وهیچ برشی آغیر کلمیوب کندینی مشغول ایتمدیکنه وهم وخیالك ادراکندن عاری وفهم وعقلك احاطه‌سندن بری اولدیغنه دلالت ایتدیکندن بوآیت قرآنك بویوك آیتلرندندر .

الله لفظی؛ جمیع صفات کمالیه‌یی جامع اولدیغی مشعر وواجب تعالی‌نك اسم علمیدر.

لااله الا هو ؛ کلمهٔ توحیددر . حی وقیوم ؛ اسماء حسنی‌نك اعظمیدر. چونکه حی ؛ واجب تعالی‌نك قادر وعالم اولدیغنه و قیوم ؛ بذاته قائم وموجوداتك مقوی ومراقبی اولدیغنه دلالت ایتدیکندن اسم اعظم اولدیغی مرویدر. رسول اللهك « بوآیتك اوقوندیغی خانه‌دن شیطانك فرار ایده‌جکنی وساحر وساحره‌نك سحرلرینك اوخانه خلقنه تأثیر ایتمیه‌جکنی وبو آیتك تلاوتنه دوام ایتمك عابد وصدیق وظیفه‌سی اولدیغنی وقرآنك سیدی سورهٔ بقره اولوب بقره‌نك سیدی‌ده آیة الکرسی اولدیغنی » بیان بیوردیغی مرویدر.

ایشته بوحدیث شریف؛ انسانلرك مادی اسبابه توسل ایتدکاری کبی معنوی اسبابه‌ده توسلك لزومنی بیان ایتمشدر . چونکه ؛ انسانه مسلط اولان شیطانی ، بو آیت کریمه‌یی اوقومقله قاچیرمق خیرسزی مارتین ایله قاچیرمق قبیلندندر. چونکه ؛ مارتینك قورشونی وار . بوآیتده‌ده اللهك برلکنی وهرشیئه قادر وهرشیئی بیلدیکنی وهرکسدن بویوك قدرت قاهره صاحبی اولدیغنی قلبله اعتقاد ایتدیکی کبی بوآیتی اوقویان کیمسه‌نك لسانیله

اقراری واردر . برعبدكه شيطاندن كله‌جك شرك وسائر بلايانك دفعندن عاجز اولديغنی اعتراف ايده‌رك جناب حقك عظمتنه التجا ايدر وتماماً عظمتنی بيان ايدن شوآيتی اوقور و « سن بـرسك ، سن معبود بالحقسك ، سن حی وقيومسك ، قوللرينی حفظ ايدرسك ، سنك اويقوك يوقدر ، هر وقت اويانقسك ، يرلر وكوكلر وجمله مخلوقات سنكدر . بناءً عليه ؛ سكا هيچ برشی آغير اولماز . زيرا ؛ نقائصدن منزه ، جمله‌دن عالسك شوحالده بنیواولاد وعيالمی محافظه ايت » ديرسه جناب حقك آنی محافظه ايده‌جكنده وبوقدر التجايه قارشی شيطانك فرار ايده‌جكنده نه‌دن تردد ايدلسون . شوقدركه اعتقاد صاغلام اولمق لازمدر . زيرا ؛ اعتقادی ضعيف اولان كيمسه بوكبی معنوياتدن استفاده ايده‌مز .

باخصوص بوكبی معنوياته توسله جناب حق قرآنده اشارت ايتديكی كبی اصدق مقال اولان پيغمبرمز افندمز حضرتلری‌ده احاديث جليله‌لرنده بيان بيورنجه بزلرك آنكله عمل ايتمكلكمز لازمدر وچوق دفعه‌لرده معنوياته توسلك فائده‌سی كورولمكده‌در . بناءً عليه ؛ اويقويه ياتاجق كيمسه بوآيتی اوقويوب ياتاغنه ياتارسه الله تعالی‌نك آنی محافظه ايده‌جكی رسول اللهدن مرويدر .

*
* *

واجب تعالی توحيدك دليللرينی بيان ايتديكی كبی بوقدر ايضاحاته قارشی دين خصوصنده اكراهه حاجت قالمديغنی دخی بيان ايتمك اوزره ﴿ لَا اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ﴾ بيورييور .

[دين اسلامه كيرمكده هيچ كيمسه‌يه اجبار يوقدر . زيرا هدايت ؛ ضلالتدن وايمان ؛ كفردن تميز ايتدی . بناءً عليه ؛ طوغرو يول واكری يول آچيغه چيقدی . شوحالده جبره احتياج قالمدی . هركس طريق نجاتی آراسون ، بولسون .]

﴿ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى لَا انْفِصَامَ لَهَا ﴾

[ايمان وكفر ظاهر اولنجه اگر بر كيمسه شيطانه ونفس اماره‌يه وپوتلره كفر ايدر واللهه ايمان ايدرسه غايت محكم اولان ايپه بكزه‌ين دليللره ياپيشدی كه آنلر ايچون قيرلمق وقوپمق يوقدر .]

﴿ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾

[حالبوكه الله تعالی طاغوته كفرواللهه ايمان ايدنلرك سوزلرينی ايشيتيروايشلرينی بيلير .]

يعنی ؛ دين اسلامه دخول ايچون بر كيمسه‌يی جبر وتضييق يوقدر . زيرا ؛ دلائل قطعيه ايله حق ، باطلدن وايمان ، كفردن وهدايت ، ضلالتدن آيريله‌رق هرشی ميدانه چيقدی وكفرك قبحنده وايمانك حسننده شبهه قالمادی . چونكه ؛ ايمانك ، سعادت ابديه‌يه ايصال ايده‌جكی وكفرك ، ضلالت اولوب شقاوت سرمديه‌يه سبب اولاجغی آكلاشيلدی . بناءً عليه عقلی اولان البته سبب سعادت اولان ايمانه سرعت ايدر ، اكراهه حاجت قالماز . شوحالده بركيمسه شيطانه وپوتلره كفر ايدر واللهه ايمان ايدرسه محقق صاغلام بردليله ياپيشمشدركه اودليل ؛ آنی رضاء الٓهی‌يه ايصال ايدر . زيرا ؛ الله تعالی باطل اولان پوتلره كفر ايدن وحقه ايمان ايدن كيمسه‌نك سويلديكی كلمهٔ توحيدی ايشيتير وكلمهٔ توحيدك مقتضاسنه كوره عملنی بيلير .

بيضاوينك بيانی وجهله بوآيت ؛ كتابی وغير كتابی‌يه شامل اولديغنه نظراً قتال آيتيله منسوخدر . چونكه ؛ جزيرهٔ عربده مشركاردن اسلام وياقتلدن باشقه جزيه ، خراج كبی شيلر قبول اولنميه‌رق دين اسلامی قبوله اجبار اولنديلر . اما آيت ، اهل كتابه مخصوص اولديغنه نظراً منسوخ دكل محكم وحكمی قيامته‌قدر باقيدر ، كه سبب نزولی‌ده اهل كتاب حقنده اولديغنی تأييد ايتمكده‌در . چونكه خازن وبيضاوينك بيانلرينه نظراً آيتك سبب نزولی ؛ انصاردن برذاتك ايكی اوغلو رسول اللهك بعثتندن اول نصاری دينی قبول ايتمشلردی . اسلاميتك ظهوری اوزرينه پدرلری ، اوغوللرينی اسلاميته دخوله اجبار ايدوب آنلرده قبولدن امتناع ايدنجه حضور رسالته عرض ايده‌رك اجبارينی تكليف ايتمسی اوزرينه بوآيتك نازل اولديغی واوغوللرينك حاللری اوزرينه ترك اولندقلری مرويدر .

شو حالده آیت ، اهل کتاب حقنده اولوب بالطبع حکمی‌ده قیامته قدر باقیدر. بوکا بناءً درکه جهاد فی‌سبیل‌اللهده بر کیمسه‌یی اسلامه دخوله جبر یوقدر . بناءً علیه ؛ جزیه وخراج ویرمکله ذمی قبول ایدنلر حاللری اوزره ترك اولنور ، اجبار اولونمازلر. ایشته بو آیتك مقتضاسی اولارق حکومت اسلامیه آلتنده بولنان ذمیلردن هیچ بر کیمسه اسلامه دخوله اجبار اولنمامشدر .

طاغوت ایله مراد ؛ شیطانلر ، بوت وآنلره بکزه‌ین باطل شیلر ، وثقی ؛ اوثقك جمعی اولوب زیاده صاغلام بر شی معناسنه‌در . عروه ؛ ایریقلق قولپودر . بناءً علیه ؛ بومقامده معقولاتدن اولان دلائلی محسوساتدن اولان صاغلام وقیرلماز یاپیشیلاجق برشیئه تشبیه واردر. شو حالده « رأی حسنله دلائل قطعیه‌یه یاپیشان کیمسه قوپماز وشاشماز بر طریقه یاپیشدی » یعنی « نظر صحیحله دلائل قطعیه‌دن استدلال ایده‌رك اللهه ایمان ایدن کیمسه محکم بر طریقه یاپیشدی‌که اوطریق آنی ساحهٔ سلامته کوتورر » دیمكدر .

*
* *

واجب تعالی ایمان ایدن کیمسه‌نك طریق نجاته توسل ایتدیکنی بیان ایتدیکی کبی ایمان ایدنلرك کیفیت نجاتلرینی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ ﴾ بیوریبور .

[الله تعالی شول کیمسه‌لرك ولیلریدرکه آنلر ایمان ایتدیلر. الله تعالی آنلری ظلمات کفردن نور ایمانه چیقاریر .]

﴿ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اَوْلِيَٓاؤُ۬هُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴾

[وشول کیمسه‌لرکه آنلر کفر ایتدیلر آنلرك دوستلری شیطان وشیطانك امثالی

باطل شیلردر . آنلرك بو دوستلری ، آنلری نور ایماندن ظلمات کفره چیقارر. ایشته شو طاغوتك دوستلری جهنمك صاحبلری و ملازملریدر . آنلر جهنمده ابدی قالیجیلردر .]

یعنی ؛ الله تعالی شول کیمسه‌لرك دوستلری ویاردیمجیلری‌درکه آنلر اراده‌لرینی ایمانه صرف ایله اللهك وحدانیتنی اقرارله ایمان ایتدیلر . الله تعالی آنلری ایمانه ایصال ایتمکله جهله و هوای نفسانیه‌یه اتباع و وسوسهٔ شیطانیه‌یه آلدانمق و کفره مؤدی اولان شبهه‌لری قبول ایتمك کبی ظلماتدن طریق نجات اولان نور ایمانه اخراج ایدر وکافرلرك یاردیمجیلری ودوستلری شیطان وشهوات نفسانیه‌لریدر . آنلرك دوستلری فطرت اصلیه‌لرندن کندیلرینه احسان اولنان نور ایماندن جهل بالله واوهام وخیالاتله ظلمات کفره اخراج ایدرلر . ایشته شو کافر اولانلر اصحاب جهنم وجهنمده ابدی قالیجیلردر .

طاغوت ؛ اولجه بیان اولندیغی وجهله شیطانلر ، نفس اماره ، بوتلر وقوهٔ غضبیه معناسنه اولدیغی کبی انسانلرده مفسد وشریر اولانلر وامثالی اغفال ایدن طاغیلرده دخی شاملدر . بناءً علیه ؛ بوکبی کوتو کیمسه‌لره اتباع ایدن کیمسه سبب سعادتی اولان اخلاق حمیده‌دن سبب فلاکتی اولان اخلاق ذمیمه‌یه اخراج اولنور . چونکه ؛ (من اثر اثرالغراب فسیرجع الی‌الخراب) ضرب مثلنه مظهر اولورکه « قارغه‌نك ایزینه دوشن عاقبت خرابه کیدر » دیمکدر .

بو آیت جلیله‌نك یهودیلر حقنده نازل اولدیغی مرویدر. چونکه؛ آنلر رسول‌اللهك بعثتندن اول رسول‌اللهك بعث اولنه‌جغنی ونبیّ حق اولدیغنی وبعث اولندیغی زمانده بولنورلرسه دیننه یاردیم ایده‌جکلرینه عهد ومیثاق ایتمکله برنوع هدایتده ایکن رسول اللهك بعثتنده حسدلری غلبه ایده‌رك ایماندن نکول ایتدیلر . بناءً علیه ؛ آنلر نور هدایتدن ضلالته چیقمشلردر . بو آیت ؛ بالعموم کافرلره‌ده شاملدر. چونکه ؛ جمله‌سی دلائل قطعیه‌نك دلالت ایتدیکی نور هدایتی ترکله ضلالتی ارتکاب ایتملری هدایتدن

چیقمقدر . زیرا ؛ نوره بکزه‌ین دلیللری ترکله ظلماته بکزه‌ین شبهه وشکلره وشیطانك اغفالاتنه آلدانمق فطرت اصلیه اولان هدایتدن ضلالته چیقمقدر .

عبد ، اراده‌سنی کفره صرف ایدنجه آنك کفری کسبی اوزرینه الله تعالی کفرینی خلق ایتدیکی حالده کافرلرك کفرلرینك طاغوته اسنادی ؛ سببنه اسناد قبیلندن اولدیغی ابوالسعود افندینك جملهٔ بیاناتندندر .

*
* *

واجب تعالی کافرلرك ولیسی طاغوت اولدیغی نمرودك مجادله‌سیله اثبات ایتمك اوزره

﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذٖى حَاجَّ اِبْرٰهٖيمَ فٖى رَبِّهٖٓ اَنْ اٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ ﴾ بیوریور .

[حبیب ذی‌شانم ! سن بیلمدکمی وسکا خبر کلمدیمی شول کیمسه‌دنکه الله تعالی آکا ملك وسلطنت ویردیکی ایچون ابراهیمك ربی حقنده مجادله ایتدی .]

﴿ اِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّیَ الَّذٖى يُحْيٖى وَيُمٖيتُ قَالَ اَنَا اُحْيٖى وَاُمٖيتُ ﴾

[شول زمانده مجادله ایتدیکه اوزمانده ابراهیم «بنم ربم انسانلری احیا واماته ایدر» دیدی . اومجادله ایدن نمرود « بن‌ده احیا واماته ایدرم » دیدی .]

﴿ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَاْتٖى بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَاْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذٖى كَفَرَ ﴾

[ابراهیم علیه‌السلام « الله تعالی کونشی مشرقدن کتیرر، سن‌ده قادر ایسه‌ك کونشی مغربدن کتیر » دیدی ، کافر مبهوت اولدی .] یعنی جوابدن عاجز قالدی .

﴿ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمٖينَ ﴾

[زیرا ؛ الله تعالی ظالم اولان قومی هدایته قیلماز .]

فخر رازی ، قاضی وخازنك بیانلری وجهله بوآیت ، ابراهیم علیه‌السلامك زماننده

اجرای سلطنت وحکم ایدن واو زمانك اك قوی برحکمداری اولوب الوهیت دعواسنده بولنان جباره‌دن (نمرود بن کنعان) ایله مباحثه‌سنی بیان وتصویر ایدر. نمرودك الوهیت دعواسنه قدر جرأت وتکبرینك سببی ؛ الله تعالی‌نك آکا ویرمش اولدیغی ملك وسلطنت اولدیغی جناب حق بو آیتده بیان بیورمشدر . ابراهیم علیه‌السلامك جوابنده سئوال مقدردر . چونکه ؛ نمرود « ربك کیمدر ؟ » دیه سئوال ایلدیکه ابراهیم علیه‌السلام‌ده « بنم ربم احیا و اماته‌یه قادردر » دیدی . ابراهیم علیه‌السلامك بو جوابی منطقه غایت موافق وطوغرودر . اللهی تعریف ؛ صفاتی وافعالی ایله اولابیله‌جکندن نمرودك سئوالنه قارشی « بنم ربم أولدورر ودیریلتیر » دیدیکه بوجواب؛ جناب‌حقی فعلیله تعریفدر. زیرا ؛ اللهی کنه وحقیقتیله تعریف ممکن دکلدر. نمرود ، ابراهیم علیه‌السلامك بوجوابنه قارشی کمال حماقتندن « بن‌ده احیاواماته ایدرم » دیدیکه بوندن مقصدی؛ قصاصه مستحق اولان ایکی کیمسه‌دن برینی قصاص ایتمك یعنی أولدورمك دیکرینی عفو ایتمکدی . نمرودك شو جوابی اوزرینه ابراهیم علیه‌السلام « بنم مرادم ؛ حقیقی احیا واماته‌در » دیه‌رك نمرودی بوجهتدن الزامه اصرار ایتمیوب دلیل اخره انتقال ایده‌رك « بنم ربم کونشی مشرقدن کتیریور . هایدی سن‌ده قدرتك وارسه مغربدن کتیر » دینجه نمرود جواب ویرمکدن عاجز قالدی وعالمه قارشی رسوای اولدی . چونکه ؛ ظالم و جباره‌دن ایدی . حالبوکه الله‌تعالی ظالملری هدایته قیلماز وظلمی ترك ایتمدکجه طوغرو یوله ایصال ایتمز .

شو مباحثه‌نك زمان جریانی حقنده مختلف روایتلر واردر . نمروذ ، ابراهیم علیه‌السلامی کندیسنك بویوك پوتلرینی قیردقدنصکره آتشه آتمق ایچون حبس ایتمشدی. آتشی احضار ایدوب ایچنه آته‌جغی زمان حضرت ابراهیمی دعواسندن واز کچیرمك ایچون تکرار کندی ربوبیتنی تصدیق ایتدیرمك اوزره آیت کریمه‌ده بیان اولندیغی وجه ایله مباحثه‌یه کیریشدی وعاقبت عاجزقالوب سویلیه‌جك برشی بولامانجه حضرت ابراهیمی آتشه آتمقله تشفیٔ صدر ایلدی . یاخود برقحط زماننده ذخیره آلمغه کلنلره « ربك کیمدر ؟ » دیه‌سئوال ایدر، «سنسك» دیین کیمسه‌یه ذخیره ویرر، ربوبیتنی اقرار ایتمه‌ینلره ویرمزدی. ایشته بو زمان قحطده ابراهیم علیه‌السلام‌ده ذخیره آلمق اوزره کلدیکنده بو مباحثه

جریان ایتمشدر . زمان وسبب وقوعی نه اولورسه اولسون مباحثه قطعی اولوب مباحثه‌نك زمانی بیلمکده بزم ایچون برفائده یوقدر .

*
* *

واجب تعالی ابراهیم علیه‌السلام ایله نمرود بیننده وقوعبولان مباحثه‌یی بیان ایتدیکی کبی عزیر علیه‌السلامك اماته واحیاسیله حشر و نشرك کیفیت وقوعنی بیان ایتمك اوزره

﴿ اَوْ كَالَّذ۪ی مَرَّ عَلٰی قَرْيَةٍ وَهِیَ خَاوِيَةٌ عَلٰی عُرُوشِهَا ﴾ بیوریور .

[یاخود رسول ذیشانم ! سکا شول کیمسه‌نك خبری کلدیمی که اوکیمسه ؛ طاملری اوزرینه ییقلمش اولدیغی حالده خراب اولمش برقریه اوزرینه اوغرادی .]

﴿ قَالَ اَنّٰی يُحْي۪ی هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ ﴾

[اوخراب قریه‌نك حالنه باقارق « بوقریه‌نك خرابندنصكره الله‌تعالی آنی نصل احیا ایدر وبونك احیاسی ممكنمیدر ؟ » دیدی . بوسوزی اوزرینه الله‌تعالی اوذاتی یوز سنه أولدوردی وجنازه‌سی یوز سنه قالدقدنصكره الله‌تعالی اونی احیا ایتدی .] حیات بولوب قالقنجه جناب حق سؤال ایتدیکنی بیان ایچون :

﴿ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ﴾

[اویوز سنه‌دنصكره حیات بولان کیمسه‌یه الله‌تعالی سؤال ایتدی ، دیدی‌که « سن بوراده نه‌قدر مدت دوردك ؟ » بو سؤال الٰهی‌یه جواباً او کیمسه « بر كون ویاخود بر كونك بعضیسی برمدتده قالدم فضله قالمدم » دیدی .] چونکه ؛ کندی أولدیکنی ویوز سنه قالدیغنی وصكره احیا اولندیغنی بیلمیوردی واویقویه یاتدم قالقدم ظن ایدییوردی . اوکیمسه شو جوابی ویرنجه :

﴿ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰی طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ ﴾

[الله تعالی ؛ سنك ظن ایتدیکك کبی دکلدر ، بلکه سن بومقامده یوز سنه قالدك . سن ییه‌جککه و ایچه‌جککه باق که اصلا تغیر ایتمه‌مش کوره‌جکسك] یوز سنه ظرفنده طعامك وشرابك بوزولمه‌مسی عادتك خلافی خارقه قبیلندندر .

﴿ وَانْظُرْ اِلٰی حِمَارِكَ ﴾

[وسن طعامکه وشرابکه باقدیغك کبی مرکبکه دخی باق که أتلری کمیکدن نصل آیرلمشدر ویوز سنه قالدیغنه نصل دلالت ایدر]

﴿ وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ اِلَی الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا ﴾

[وسنی ؛ حشرك وجودینه وامكاننه ناسه علامت قیلمق ایچون بز بوافعالی ایشلدك ، که ناس کورسون وبیلسونلرده انسان أولدکدنصكره دیریلیرمش ودیرلمسی ممكن ایمش و سن مرکبك طاغلمش کمیکلرینه باق که اوکمیکلری بربرینه نصل اولارز و کمیکلرك اوزرینی أتله اورته‌رز. کمال دقتله باقده خراب قریه‌نك وأولمش انسانك احیا اولنه‌جغنی بیله‌سك]

﴿ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَد۪يرٌ ﴾

[وقتا که شواحوالك جمله‌سی اوکیمسه ایچون تحقق ایتدی ایسه « بن اللهك هرشیئه قادر اولدیغنی بیلدم » دیدی .]

بیضاوینك بیانی وجهله حشری انکار و کیفیتنده تردد ایدنلر پك چوق اولدیغندن جناب‌حق بووقعه ایله هم حشرك امکانی هم‌ده کیفیتنی اوزمانده بولنان اهالی‌یه کوستروب اثبات ایتدیکی کبی امت محمدیه‌یه‌ده قرآنده عیناً وقوعاتی حکایه وصورت قطعیه‌ده ذکرله بیان ایتمشدر .

بو آیتده ذکر اولنان قریه‌نك هانکی قریه اولدیغنده اختلاف وارسه‌ده فخر رازی وبیضاوینك بیانلرینه نظراً بیت مقدس در . چونکه ؛ (بخت نصر) ك بیت مقدسی تخریبندنصكره بووقعه حادث اولمشدر . (ابن‌عباس) حضرتلرندن نقل اولنان روایته نظراً مسئله

شویله تحدث ایتمشدر : (بخت نصر) بیتی تخریب ایده‌رك بنی اسرائیلك چوجقلرینی اسیر آلوب بابله کوتوردیکی زمان (عزیر) علیه‌السلام‌ده بابله کیدن بویوکلر ایچنده ایدی. برمدت صکره (بخت نصر) دن مساعده اولونجه (عزیر) علیه‌السلام مرکبنه بینه‌رك (بیت مقدس) ه کلوب خراب کورونجه عادت وجهله قریه‌نك تعمیری اوزون بر زمانه محتاج اولدیغنی بیان ضمننده « الله‌تعالی بو قریه‌یی نه‌زمان احیا ایده‌جك ؟ » دیدی. (عزیر) علیه‌السلامك بو سوزی عادته نظراً تعمیرینی اوزاق عد ایتمکدر ، یوقسه حشری انکار صورتیله دکلدر . قریه‌نك انجیرندن واوزومندن آلدی. اوزومی صیقدی ، شیره یاپدی واویقویه یاتدی . اویقوده ایکن روحی قبض اولندی یوز سنه قالدیغی حالده (عزیر) ك جسدینی الله‌تعالی کیمسه‌یه کوسترمدی . بعده حیات بولدی ، انجیری واوزوم صوینی بوزولمامش کوردی . اویقویه یاتمسی قوشلق وقتی اولوب اویاندیغی زمان آقشام اولمقله « برکون ویاخود برکونك بعضیسنده بوراده قالدم » دیمسی یالان دکلدر . زیرا ؛ ظن اوزره سویلدیکی ایچون مؤاخذه اولونماز . (عزیر) علیه‌السلامه طعامنك تغیر ایتمدیکنی و مرکبنك کمیکلرینی کورمسنی امر ایدن واومقامده نه قدر مدت قالدیغنی سؤال ایدن اللهك امریله برملکدر ویاخود جناب حق بذاته ندا بیورمشدر .

عزیر علیه‌السلامك اولادینك اولادی آق صقاللی اولدقلری حالده کندینك قره صقاللی و کنج اولارق الله‌تعالی‌نك احیا بیورمسی آخرتده اختیارلرك کنج اولارق احیا اولنه‌جقلرینه بر دلیل جلیدر . شاننه تعظیم و دین ودنیاده مرتبهٔ عالیه صاحبی اولدیغنی بیان ایچون جناب‌حق ، (عزیر) علیه‌السلامه « سنی قدرة‌اللهه علامت قیلدق » بیورمشدر.

عزیر علیه‌السلام بالمشاهده احیا واماته کندینه تبین ایدنجه « اللهك هرشیئه قادر اولدیغنی بیلدم » دیمسی « اولجه استدلالله بیلدیکمی شیمدی مشاهده ایله بیلدم » دیمکدر، یوقسه « اول بیلمزدم شیمدی بیلدم » دیمك دکلدر . زیرا انبیا ؛ جناب حقك قدرت کامله صاحبی اولدیغنی هرزمان بیلیرلر . بناءً علیه ؛ انبیاده صفات الـٰهیه ایچون جهل تصور اولونماز .

ایشته بوکبی فوق‌الطبیعه وقوعاتك عالمده امثالی چوقدر. بووقعه‌ده آنلردن بریسیدر.

بومثللو وقعه‌لر انسانلری عبرته وانتباهه دعوت ایچون صانع تعالی طرفندن حکمتنك اقتضاسی اوزره خلق اولنمش شیلردر . بناءً علیه ، اللهك قدرت کامله‌سنه ایمان ایدنلر بوکبی وقوعاته ایمانده تردد ایتمزلر. زیرا ؛ عالمده بوندن دها غریب وقوعات، عبرت‌نظریله باقانلر طرفندن هرزمان کورولمکده‌در، اما هربری باشقه‌باشقه صورتده تجلی ایدر. کوزدن قورومش اولان اوتلرك ایلك‌بهارده نصل میدانه کلدیکی ، اویشیل یاپراق آره‌سنده ازهار ملونه‌نك ظهوری ، أولمش انسانك احیاسندن دها اهون برشیمیدر ؟

*
* *

واجب تعالی بعثه دلالت ایدن (عزیر) علیه‌السلامك وقعه‌سنی بیان ایتدیکی کبی (ابراهیم) علیه‌السلامك قصه‌سنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّ اَرِنِى كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰى ﴾ بیوریور .

[ذکر ایت حبیبم! شول زمانی که اوزمانده ابراهیم علیه‌السلام« یاربی! موتایی نصل احیا ایدرسه‌ك بکا کوستر » دیدی]

﴿ قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِى ﴾

[حضرت ابراهیمك شو استرحامی اوزرینه ربسی « بو سوز ایمان ایتمدیکندنمی نشأت ایتدی؟» دینجه ابراهیم علیه‌السلام « محقق بن‌ایمان‌ایتدم وموتایی احیا ایده‌جککی بیلدم ولکن قلبم مطمئن اولارق اضطرابم زائل اولسون ایچون کوزمله کورمك ایسترم » دیدی » .] زیرا ؛ انسانلرده کوردیکی شیئه یقیناً ایمان ایتمکله برابر رأی‌العین مشاهده ایتمك آرزوسی کسیلمز. بناءً علیه؛ ابراهیم علیه‌السلام أولدکدنصکره دیرلمك نصل‌اولدیغنی مشاهده ایتمك ایسته‌مشدر وبو آرزوسی ایمانه منافی دکلدر .

﴿ قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا ﴾

[ابراهیم علیه‌السلام بالذات مشاهده ایتمك ایسته‌ینجه ربی « قوشلردن درت قوش آل نفسکه ربط ایت وآنلری بوغازلا وپارچه‌لرینی بربرینه قاریشدیر ، بوندنصکره آنلرك جزؤلرندن برر پارچه‌سنی اطرافده بولنان هرطاغك اوزرینه قویدقدنصکره اوقوشلرك اسملریله چاغیر . آنلر کمال سرعتله اعضالری تام اولارق سکا کلسونلر » دیدی .]

﴿ وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

[وشو حاللری مشاهده ایتدکدنصکره علم یقین ایله اللهك هرکسه غالب وافعالنده حکمت صاحبی اولدیغنی بیل دیدی .]

تفسیر خازنده بیان اولندیغنه نظراً حضرت ابراهیمك شو سؤالنه سبب ؛ دریا کنارنده برحیوان لاشه‌سی بولنوب اوزرینه طالغه کلدکجه طالغه ایچنده‌کی بالقلر وطالغه کیتدکجه قره حیوانلری وقوشلرك ییدیکنی وهربرجزئنك برحیوان قورصاغنه دوشدیکنی کورمسندن حاصل اولان حیرت اوزرینه « یاربی! بن بیلیرم سن بونلری جمع ایدرسك، فقط احیانك کیفیتنی بکا بالمشاهده کوسترکه یقیناً مشاهده ایده‌یم، قلبم مستریح اولسون » دیمسیدر . یاخود شو سؤالنه سبب ؛ نمروده قارشی « بنم ربم احیایه واماته‌یه قادردر » دیدیکنده نمرودك « بن‌ده قادرم » دیمسی اوزرینه نمرودك بوجاهلانه سوزینه مقابلةً « بنم ربم ارواحی ویرمك وقبض ایتمك صورتیله احیا واماته ایدر » دینجه نمرود « کوزکله کوردکمی ؟ دیمشدی . ابراهیم علیه‌السلام بالطبع کوزیله کورمدیکی ایچون بو جهته سکوت ایتمش ایسه‌ده وقت آخرده نمرود طرفندن ینه بویله بر سؤاله معروض قالور وسؤال تکرار ایدیلیرسه بالذات کوردیکنی بیانله جواب ویرمسی ایچون کیفیت احیایی بالفعل کورمسنی ایسته‌دیکی قاضی وابوالسعودك جمله‌ٔ بیاناتندندر .

واجب تعالی ابراهیم علیه‌السلامك ایمان کامل صاحبی اولدیغنی بیلدیکی حالده « ایمان ایتمدکمی ؟ » سؤالنك سببی ؛ جواب ویرسون ومقصدینی آکلاتسون‌ده هرکس حضرت ابراهیمك سؤالدن غرضنی بیلسون وسؤالی لایق اولمدق معنایه حمل ایتمسونلر .

فخررازینك بیانته نظراً ابراهیم السلامك انتخاب ایتدیکی قوشلرك طاووس ،

قارغه ؛ خروس وکوکرجین اولدیغی مرویدر . قوشلرك اجزاسنی بربرینه قاریشدیرمق قولای اولدیغیچون حضرت ابراهیمك احیا واماته‌نك کیفیتنی کورمسنده جناب حق قوشلری اختیار بیورمشدر .

بیضاوینك بیانی وجهله زینتات دنیایه محبتی آزالتمه وشهوات نفسانیه‌لی اولدورمك لازم اولدیغنه اشارت ایچون ظاهری غایت زینتلی اولان طاووس، شدت هجوم ونهبه سبب اولان قوهٔ غضبیه‌لی اولدورمك لازم اولدیغنه اشارت ایچون قوهٔ غضبیه‌سی غالب اولان خروس ، خست ودنائت طبعی اولدورمك لازم اولدیغنه اشارت ایچون دنائت طمعده ضرب‌مثل اولان قارغه، هوا وهوسی ازاله‌نك لزومنه اشارت ایچون کوکرجین اختیار اولنمشدر . قوشلری کسه‌رك تویلرینی یولدقدنصکره هربرینی درده تقسیم ایدوب هر پارچه‌یی دیکرلریله قارشدیره‌رق قوشلرك باشلرینی‌ده یاننده آلیقویوب درت تقسیمی درت طاغك باشنه قویدقدنصکره هربرینی اسمیله چاغیرنجه اوجزؤلر هواده بربرندن آیریله‌رق هرقوش کندی اجزاسیله طوپلانوب طرف نبویلرینه اوچارق کلدیکی وهرحیوانك کندی‌باشیله برلشدیکی وبوصورتله حضرت ابراهیمك دعوتنه اجابت ایتدکلری مرویدر .

بیضاوینك وابوالسعود افندینك بیانلری وجهله بووقعه‌ده ابراهیم علیه‌السلامك فضیلت وشرفنه دلالت واردر . زیرا ؛ الله تعالی عزیر علیه‌السلامه ایسته‌دیکنی یوز سنه صکره ویردیکی حالده ابراهیم علیه‌السلامك ایسته‌دیکنی درحال ویرمشدر .

ابراهیم علیه‌السلام جناب حقه التجاده حسن ادبه رعایت ایتمش ودعاسنك قبولنه مدار اولمق اوزره دعاسنك أولنده « ای بنم ربم ! بکا کوستر » دیمکله استرحامده بولنمشدر، که دعاده حسن ادبه رعایت اولنورسه دعانك قبولنه سبب اولاجغنه بردلیلدر .

بوقصه‌ده نفسنی حیات ابدیه ایله احیا ایتمك ایسته‌ین کیمسه‌نك قوای بدنیه‌یی تربیه ایتمك وعصیان ایدنی حبس ایتمك وبعضیلرینی بعضیلریله قاریشدیرمق صورتیله تعدیل ایدوب شدتنی کسر ایتمك لازم اولدیغنه اشارت واردر . چونکه ؛ بدنده اولان اعضا وقوا

یولیله تربیه ایدیلورده عقل وشرع دائره‌سنده هر نه‌یه دعوت اولنورسه درحال اجابت ایدر وسعادته سبب اولور .

*
* *

واجب تعالی اصول اعتقادیه‌دن توحیده وقیامته وحشر ونشره متعلق مسائلی بیان ایتدیکی کبی فروع اعماله متعلق بعض احکامی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِى كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾ بیوریبور .

[فی سبیل الله اموالنی صدقه وانفاق ایدن کیمسه‌لرك صدقه‌لرینك صفتی شول دانه‌نك صفتی کبیدرکه اودانه یره دوشر آندن یدی سنبله یعنی باشاق بیتر وهر بر سنبله‌ده یوز دانه اولمق اعتباریله یدییوز دانه حاصل اولور والله تعالی دیله‌دیکی قولنك عملنی قات قات، فضله فضله ویرر . زیرا ؛ اللهك قوللرینه لطف واحسانی بولدر وخلوصله صدقه ایدنلرك صدقه‌لرینی وحاللرینی بیلیر .] بناءً علیه ؛ قوللرینك صدقه‌سندن هیچ برشی ولو ذره اولسون غائب اولماز وهر دانه‌سی مقابلنده اضعاف مضاعف مکافاتی ویرر . چونکه الله تعالی ؛ کندی رضاسیچون ایشله‌نیلن عمله بویوك اجرویره‌جکنی بو آیتله وعد بیوریبور و وعدلرینی انجازه قادر وبومثللو لطف الٰهی مادیاتده هر زمان کوریلن اکین کله‌لریله تمثیل ایدلمشدرکه هیچ کیمسه شبهه ایتمسون . زیرا بو ؛ غیر قابل انکار بر حقیقتدر .

فخر رازینك بیانی وجهله بو آیتده انفاق ؛ جهاده وجهادك غیری انواع خیراته شاملدر . صدقه‌نك اخلاصه ورضایه موافق اولدیغی صورتده یدییوز مثلنه قدر مکافات ویریله‌جکنی بیانله آیتده فی سبیل الله انفاق ایتمکه انسانلری ترغیب واردر . زیرا ؛ بر دانه‌یه یدییوزه قدر مکافات اولاجغنی بیلن برعاقل ، البته صدقه‌یی ترك ایتمکی نفسنه مناسب کورمز . چونکه ؛ آزیجق بر عمل مقابلنده الله تعالی‌نك برچوق لطفنه نائل

اولاجغنی بیلنجه بوکبی لطف الٰهیدن نفسنی محروم ایتمك ایسته‌مز وقدرتی نسبتنده فضائل الٰهیه‌دن نصیبه‌دار اولمق ایچون سعی وبونی آرزو ایدر .

*
* *

واجب تعالی فی سبیل الله انفاقك فائده‌سنی وقات قات اجره سبب اولاجغنی بیان ایتدیکی کبی انفاقك قیمتدن دوشمسنه سبب اولاجق شیلری ایشله‌مه‌مکی دخی توصیه ایتمك اوزره ﴿ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا اَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا اَذًى لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾ بیوریبور .

[شول کیمسه‌لرکه آنلر ماللرینی فی سبیل الله انفاق ایدرلر صکره انفاق ایتدکلری صدقه‌لرینه من واذی کبی شیلری تابع قیلمازلر. آنلر ایچون ربلری عندنده محفوظ ثواب واردر . بناءً علیه ؛ آنلر اوزرینه قورقو یوقدر وآنلر محزونده اولمازلر .]

یعنی؛ مالی اولان کیمسه‌لر صدقه ایتملیدرلر . آنجق انفاقلرینی ؛ انفاق ایتدکلری کیمسه‌لره صایمق وباشلرینه قاقمق صورتیله اذی ایتمه‌ملیدرلر . زیرا ؛ حلالندن ماللرینی الله تعالی‌نك رضاسیچون انفاق ایدوب‌ده بعده انفاق ایتدکلری صدقه‌لرینه من واذی کبی شیلری تابع قیلمایانلر ایچون انفاقلری بدلنده ربلری عندنده اجر عظیم اولدیغی کبی حساب وعذاب قورقوسی دخی یوقدر واصلا محزونده اولمازلر . چونکه ؛ رضاء باری ایچون انفاق ایتدکلری صدقه‌لرینك اجرینی قاچیره‌جق وقیمتدن دوشوره‌جك بر عملده بولنمدقلرندن نقصانسز اجر آلاجقلرینه بناءً کدرلری اولماز .

من ؛ غیره یاپمش اولدیغی ایلکی سکا شونی ویرمدممی بونی یاپمدممی کبی سوزلرله صایمق وباشنه قاقمق ویوزینه وورمقدر. بومعامله‌نك صدقه‌یی قیمتدن دوشوره‌جکنی جناب حق بو آیتده بیان بیورمشدر . زیرا ؛ بوسوزلر فقیر اولان کیمسه‌نك احتیاج سببیله قلبنی قیردیغی کبی غنی اولان کیمسه‌نك‌ده صدقه‌سنك اجرینی قاچیردیغی ایچون حرام اولدیغندن

بونلری یاپانلر کناهکارده اولورلر . بناءً علیه ؛ خیر ضمننده شر ایشلدیکی ایچون جناب حق بو کبی افعالدن اغنیایی منع ایتمشدر. اذی ؛ انعام ایتدیکی کیمسه‌لرده شکایت ایتمکدر. مثلا « سزدن راحتسز اولیورم » و « سزده تجارتله مشغول اولسه‌کز دها ایی اولمازمی؟» و « سز اوتانمازمیسکز ؟ » کبی سوزلرله آجینمقدر .

فخر رازی ونیسابورینك بیانلری وجهله من واذی کناه کبیره‌دندر. زیرا ؛ من واذی انفاق کبی بر بیوك عبادتی ثوابه استحقاقدن اسقاط ایتمسی حرام اولدیغنه دلالت ایدر. چونکه؛ اونعمق احسان ایدن واجب الوجودك رضاسنه صرفله شکرینی ادا وفقرانك کوکلنی تطییب صورتیله صدقه‌سنك قبولنی رجا ایتمك بر وظیفهٔ دینیه ایکن بالعکس اذا ایتمك البته حرامدر .

شرائطنه رعایتله عمل ایدنلرك عمللرینك اجری باطل اولمامق قورقوسی اولمدیغندن اصلا محزون اولمیه‌جقلری بیان اولنمشدر . فخر رازی ، قاضی وخازنك بیانلرینه نظراً بو آیت (حضرت عثمان) ایله (عبدالرحمن بن عوف) حضرتلری حقنده نازل اولمشدر . چونکه ؛ تبوك غزاسنده حضرت عثمانك هرطاقمیله برابر بیك دوه وبیك دینار اعطا ایدنجه و (عبدالرحمن بن عوف) حضرتلرینك سکز بیك دیناردن عبارت اولان ثروتنك عساکر اسلامه صرف اولنمق اوزره نصفنی رسول اللهه ویرنجه آیتك نازل اولدیغی مرویدر. (حضرت عثمان) هدیه‌سنی رسول اللهه کتیرنجه رسول الله « یاربی ! بن عثماندن راضی‌یم سن ده راضی اول وعثمان بوندنصکره عملندن ضرر کورمسون » و (عبدالرحمن بن عوف) حضرتلری حقنده ده « خانه‌کده آلیقویدیغك سرمایه‌کده الله تعالی برکت خلق ایتسون » بیورمشدر .

*
* *

واجب تعالی صدقه‌یه من واذایی تابع قیلمغی نهی ایتدیکی کبی کوزل سوز سویلمك من واذایه تابع اولان صدقه‌دن دها خیرلی اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا اَذًى وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴾ بیوریور .

[سائله قارشی کوزل سوز سویلمك وسائلك قصورینی ستر ایتمك اذا کندینه تابع اولان صدقه‌دن خیرلیدر . زیرا ؛ کوزل سوزدن ثواب مأمولدر واذا ایله ویریلن صدقه‌دن اجر مأمول اولمدیغی کبی اذی حرام اولدیغندن اذی مقابلنده عذابده واردر. حالبوکه الله تعالی من واذی ایله فقرایه صدقه‌کزدن غنیدر ومن واذی ایله صدقه ایدنلره حلمله معامله ایدر .] بناءً علیه ؛ مؤاخذه‌لرینی تعجیل ایتمز، بلکه اذانك جزاسنی آخرته تأخیر ایدر .

سائلی مسرور ایده‌جك طاتلی سوز، مؤمنك قلبنه سرور ایصال ایتدیکندن منفعتدر. بناءً علیه کوزل سوز ؛ اذا ایله ویریله‌جك صدقه‌دن خیرلیدر . زیرا ؛ اذا ایله صدقه منفعتله مضرتی جمع ایدرسه‌ده منفعتی مضرتنه مقابل اولاماز . شوحالده فقرایه اذا ایله برابر ویریلن صدقه لسانمزده سویلنن بر ضرب مثله موافقدرکه « ایتدیکی خیردن اورکوتدیکی قوربغا یکدر » دینیر . یعنی ؛ « منفعتدن مضرتی چوق اولدی » دیمکدر .

*
* *

واجب تعالی اذا ایله ویا اذاسز ویریلن صدقه‌لرك حکملرینی بیان بیوردیغی کبی هر برلرینی بر رمثال ایله ایضاح ایتمك اوزره ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْاَذٰى كَالَّذٖى يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر ! صدقه‌کزی ویردیککز فقرایه من واذا ایله صدقه‌کزك اجرینی ابطال ایتمه‌یك ، شول کیمسه‌نك ابطالی کبی‌که او کیمسه ناسه کوسترمك وناسك حسن ظننی جلب ایتمك ایچون مالنی انفاق ایدر. حالبوکه اللهه ویوم آخرته ایمان ایتمزکه صدقه‌سنده اللهك رضاسنی مراد ایتمش اولسون . شوحالده ایمانی اولمیان کیمسه‌نك ریا ایله یاپمش اولدیغی صدقه‌سی نصل باطل اولورسه اذا وباشه قاقمق صورتیله یاپیلان صدقه‌دخی باطلدر. بناءً علیه ؛ من واذا ایله صدقه‌کزی قاریشدیرمایك که ابطال ایتمیه‌سکز .]

﴿ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا ﴾

[ریا ایله صدقه ایدن کیمسه‌نك صفتی ومثالی پارلاق وغایت قاتی مرمر طاشك صفتی ومثالی کیدر . اومرمر طاش اوزرینه اینجه طوپراقلر قونمش ، اوزرنده طوپراق بولنان مرمرطاشه ایری دانه‌لی یاغمور اصابت ایتدی وطاشك اوزرنده اولان توزی یودی (یقادی) وطاشی پارلاق اولارق ترك ایتدی ، طاشك اوزرنده برشی قالمادی . حالبوکه هرکس طاش اوزرنده برشی وار ظن ایدرکن برده کوروورلرکه طاش اوزرنده هیچ برشی قالمامشدر .]

﴿ لَا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا ﴾

[حق کسب ایتدکلری عمللرندن آزدن آز برشیله بیله انتفاعه قادر اولامازلر . چونکه ؛ کلیسی ریاسببیله یوق اولور کیدر .]

﴿ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴾

[الله تعالی کافر اولان قومی هدایتده قیلماز .] چونکه ؛ کافرك کفری هدایتنه مانعدر . بناءً علیه ؛ کفرنده اصرار ایتدکجه هدایتدن نصیبه‌دار اولاماز .

یعنی ؛ ای مؤمنلر ! ویردیککز صدقه‌لریکزی فقرایه اذا ایتمك ، یوزینه وورمق وباشنه قاقمق سببیله ابطال ایتمه‌یك ، که آخرته واللهه ایمان ایتمه‌ین کیمسه‌نك ریاایله ویرمش اولدیغی صدقه‌سنك ابطالی کبی اولمسون . زیرا من واذا ایله ویریلن صدقه ؛ ایمانی اولمیان مرائی منافقك صدقه‌سی کبی باطل اولور . اومرائینك مثالی ؛ اوزرنده طوپراق بولنوب یاغمور صویی طوپراغی یقایارق قاتی وپارلاق قالان مرمر طاشك مثالیدر . نصل که یاغمور ، اوزری طوپراقلی اولان مرمر طاشك توزینی یقادی برشی قالمادی . کذلك منافقك ریاسی‌ده صدقه‌سنك اجرینی یقادی آلدی وکوتوردی . بناءً علیه ؛ ویردکلری صدقه‌دن آزیجق اجری ایله بیله انتفاعه قادر اولامازلر . زیرا ؛ ریا ایله صدقه ایدن منافقلر کافرلردر . الله تعالی کافرلری طوغرو یوله ایصال ایتمز .

بیضاوینك بیانی وجهله بوآیتده ریا ، من واذی ؛ طوپراغی طاش اوزرندن ازاله

ایدن یاغمور صوینه وصدقه‌یی مرمر طاش اوزرینه قونمش اینجه توزه وریا واذی ایله صدقه ایدن کیمسه‌یی مرمرطاشه تشبیه واردر . شو حالده مرمر طاش اوزرندن اینجه توزی رحمت صویی آلوب کوتوره‌رك طاش پارلاق اولارق قالدیغی کبی ریا ، من واذاده صدقه‌نك اجرینی اویله‌جه آلیر کوتورر وبناءً علیه صدقه ایدن کیمسه ؛ هیچ برشی اوزرنده بولنمیان مرمر طاش کبی قالیر دیمکدر . آیتك آخرنده کافرلری هدایتده قیلماز دیمك ؛ ریاء ، من واذا ایله صدقه افعال کفره‌دندر . مؤمنلره کافرلرك افعالنی ایشلمك لایق اولماز دیمکدر . یعنی شو بیان اولنان ریا ، من واذا ؛ صدقه‌یی ابطال ایدرلر . زیرا بونلر ؛ کافرلرك افعالی وعادتلری اولدیغندن صدقه‌لرینی بونلرله ابطال ایتمك اهل ایمانه یاقیشماز دیمك اولور .

رسول اللهك « بنم امتم اوزرینه اك قورقولو شی ؛ شرك خفیدر » بیوردیغی زمان اصحابی طرفندن « شرك خفی نه‌در ؟ یارسول الله ! » سؤالنه قارشو « ریادر . یوم قیامتده مرائیلره عملکزك ثوابنی ریاایتدیککز کیمسه‌دن آرایکز دنیله‌جك » بیوردیغی حدیثی بومعنایی تأیید ایتمکده‌در .

*
* *

واجب تعالی ریا ، من واذا ایله صدقه ایدنلرك احوالنی تمثیل ایتدیکی کبی رضاء الهی‌یی طلب ایچون صدقه ایدنلرك حاللرینی دخی تمثیل ایتمك اوزره ﴿ وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَتَثْبِيتاً مِنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَاِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾ بیوریور .

[ماللرینی اللهك رضاسنی طلب ونفسنده ثوابنی تصدیق ایده‌رك انفاق ایدن کیمسه‌لرك مثالی وحال عجیبی شول باغچه‌نك صفتی وحال وشانی کیدرکه او باغچه ؛ یوکسك برمحلده ،

چوق یاغمور اصابت ایتمش ، یری یوکسك ، هواسی کوزل یاغموریده بول اولنجه میوه‌لرینی باشقه باغچه‌لره نسبتله ایکی قات ویردی . اکر چوق یاغمور اصابت ایتمسه بیله چی یعنی آزیجق رطوبتله میوه‌سنی لایق وجه اوزره ویرر . ایشته رضاء باری ایچون انفاق اولنان صدقه‌نك اجری بومثللو باغچه‌نك میوه‌سی کبی قات قات فضله اولور . والله تعالی سزك عملکزی کورور ونیتکزی بیلیر اجرینی آکا کوره ویرر .]

یعنی ؛ من ، اذی وریا کبی صدقه‌نك اجرینی کیده‌ره‌جك اخلاق ذمیمه اولمدیغی کبی اللهك رضاسنك غیری بر غرض اولمیوب آنجق رضاء باری ایچون مالنی وجوه بره وانواع خیراته صرف ایدن کیمسه‌لرك حاللری یوکسك بر محلده بولنوب چوق یاغمور اصابت ایدن باغچه‌نك حالی وصفنی کبیدر . اوباغچه ؛ یاغمور چوق ویا آز اولسون هرحالده انکینده بولنان ویاغموری آز اولان باغچه‌لره نسبتله میوه‌سنی قات قات فضله ویرر . ایشته بوباغچه کبی رضاء الٰهی قصد ایدیله‌رك صرف اولنان اموالك اجری زیاده اولور . زیرا ؛ الله تعالی عملدن مقصدکزی بیلیر وکورور .

(تثبیتاً من انفسهم) ؛ دینه اسلامی و عملنك ثوابنی عن صمیم القلب تصدیق ایده‌رك انفاقه ایدر دیمکدر . یعنی ؛ زکاتی ونافله صدقه‌لرینی ثوابنه ایمان ایده‌رك طیب نفسله مالندن آییرر ومصرفنه صرف ایدر وبیلیرکه انفاق ایتدیکی مالی ألنده قالاندن خیرلیدر . (تثبیتاً) تصدیقاً معناسنه اولدیغی کبی نفسنی ثابت قیلمق معناسنه دخی اولور .

بیضاوینك بیانی وجهله مال ؛ انسانك روحنك یاریسی اولدیغی جهتله مالنی فی سبیل الله انفاق ایدن کیمسه ، نفسنك بعضیسنی طاعات الٰهیه‌یه ثابت قیلدیغنه اشارت ایچون (من انفسهم) ده بعضه دلالت ایدن (من) لفظی وارد اولمشدر . زیرا ؛ یالکز مالنی صرف ایتمشدر . اما مالنی وروحنی طاعاته صرف ایدن کیمسه نفسنك کلیسنی طاعتده ثابت قیلمشدر . یوکسك محلده اولان باغچه هوائی ایی آلدیغندن میوه‌سی فضله و کوزل اولدیغی جناب حقك بیان بیورمسی ؛ باغچه یاپمق مراد ایدن قوللرینی ارشاد ایچوندر ، که باغچه یاپاجق کیمسه یوکسك وهوادار یرده یاپملی که میوه‌سی چوق و کوزل اولسون دیمکدر .

خلاصه ؛ اخلاص اوزره ویریلن صدقه‌نك ثوابی یاغموری بول ، موقعی یوکسك وهوادار اولان باغچه‌نك میوه‌سی کبی چوق اولاجغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

* * *

واجب تعالی مؤمن مخلصك صدقه‌سنی تمثیل ایتدیکی کبی منافقك ومرائینك صدقه‌سنی وعملنیده تمثیل ایتمك اوزره ﴿ اَیَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَاَصَابَهَا اِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ ﴾ بیوریور .

[سزدن بریکز ، کندیسی ایچون آلتندن نهرلر آقار بر باغچه‌سی اولوب اوباغچه‌ده هرنوع میوه موجود اولدیغی وکندیسنه قوجه‌لق اصابت ایدوب کسب تجارته اقتداری قالمدیغی کبی برطاقم ضعیف وعاجز چوجقلریده وار . بوقدر احتیاج ایچنده ایکن اوباغچه‌یی ، ایچی آتش طولو قاصیرغه اصابت ایدوب یاقسنه محبت ایدرمی ؟] ایشته ریا ، من واذی ایله ایشله‌نن عمل ؛ قاصیرغه ایله یانان میوه‌یه بکزه‌ر . نصلکه اوقدر احتیاج ایچنده میوه‌لرینه امید ایدرکن آفت اصابت ایدوب ألی بوش قالدیغی کبی اخلاق ذمیمه ایله ایشله‌نیلن عملك ثوابنیده اخلاق ذمیمه یاقار ویوم قیامتك احتیاجلری ایچنده ألی بوش وبیچاره قالیر .

﴿ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴾

[ایشته الله تعالی سزه مقبول وغیر مقبول عملکزی بیان ایتدیکی کبی سزك تفکر وتأمل ایتمکلککز ایچون احکامنه دلالت ایدن آیتلرینی سزه بیان ایدر] که تجارت ایتمك وأکین اکمك وخرمن قالدیرمق ممکن اولمیان کونده عملکزله انتفاع ایده‌سکز . واجب تعالی باغچه‌ده هرنوع میوه موجود اولدیغی حالده اوزومله خرمانك منفعتی

چوق اولوب اون ایکی آی بولندیغی کبی هم غدایه همده تلذذه الویریشلی اولدیغندن شرفلرینه اشارت ایچون بو ایکیسی ذکر ایتمش وهرنوع آغاچلرك موجود اولدیغنه اشارت ایچونده هرمیوه‌نك بولندیغی بیان ایلمشدر . انسانه اختیارلغنده احتیاجك پك مشکل اولدیغندن باغچه صاحبنك حال شیخوختده اولدیغی واحتیاجنك شدتنه اشارت ایچونده ضعیف برچوق چوجقلری بولندیغی بیان اولنمشدر .

باغچه‌نك مکمل وهردرلو فرحی موجب بر حالده اولدیغی بیان اولندی که هرحالده باغچه صاحبنك احتیاجنی تأمین ایده‌جکی آشکاردر . ایشته بوقدر مزایایی جامع اولان باغچه صاحبی احتیاج ایچنده ایکن برقاصیرغه ایله یانوب بالکلیه منفعتی فوت اولمسنه برکیمسه محبت ایدرمی که اوباغچه‌نك میوه‌سی کبی عینی منفعتدن عبارت اولان صدقه وسائر عملنك ریا ، من واذی ایله محو اولوب کیتمسنه محبت ایتسون ، البته محبت ایتمز . شوحالده انسانك عملنی محو ایده‌جك اخلاق ذمیمه‌دن اجتناب ایتمسی لازمدر . چونکه ؛ دنیاده بویله بر باغچه‌یه آفت اصابت ایتدیکنده صاحبنك کدری توکنمز . زیرا ؛ ضایع اولان میوه‌لرینه‌می آجیسون ، یوقسه کندیسی شدت احتیاج ایچنده اولوب حال شیخوختده اولدیغندن تجارته‌ده اقتداری یوق ؛ بوکامی آجیسون ، برطاقم عاجز صبیلرینك نفقه‌لرینی‌می دوشونسون ، بوقدر زماندر صرف ایتدیکی پاره‌لره وچکدیکی امکلره‌می یانسون ؟ ایشته رضاء باری ایچون ایشله‌نیلن عمللر بو باغچه کبی اولوب ، اذی وریا ایسه او باغچه‌یه اصابت ایدن قاصیرغه واو عملك صاحبی‌ده تجارتدن عاجز پیرفانی کیدرکه آخرتده کسب امکانی یوقدر. بناءً علیه ؛ عملنی ضایع ایدن کیمسه‌نك قیامتده حسرتی توکنمز ، دائما حزن وکدر ایچنده اولور .

خلاصه ؛ آخرتده عملندن انتفاع ایتمك ایسته‌ین کیمسه‌نك دنیاده عملنی آفتدن محافظه ایتمسی لازم اولدیغی وعملنی ریا ، من واذی کبی آفتلرله ضایع ایدن کیمسه‌نك کدردن سالم اولمیه‌جغی وعملنه ریا قاریشدیران کیمسه‌لر ؛ هرجهتله مکمل فقط قاصیرغه ایله خراب اولان باغچه صاحبلری کبی اولدیغی بوآیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

* * *

واجب تعالی انفاقك اقسامندن. فائده‌سی اولانی واولمیانی بیان ایتدیکی کبی انفاق اولنان مالك حلال اولمسی لازم اولدیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ ﴾ بیوریبور .

[ای مؤمنلر ! کسب ایتدیککز مالك حلال وطیب اولانندن وبزم سزه ارضدن چیقاردیغمز نباتات ومیوه‌لردن انفاق ایدك .]

﴿ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ اِلَّا اَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴾

[وانفاق ایده‌جککز مالك خبیثنی قصد ایتمه‌یك وکوتوسنی ویرمه‌یك . حالبوکه معامله‌کزده او کوتو مالی سزه ویرسه‌لر آلمازسکز ، آنجق کوزیکزی قاپار ، مسامحه ایدرسه‌کز آلیرسکز وایی بیلك که الله تعالی سزك انفاقکزدن غنیدر .] سزه انفاقله امری ؛ سزك منفعتکز ایچوندر. زیرا ؛ الله تعالی ذاتنده شکوردر . [بناءً علیه ؛ سز حمد ایتسه‌کزده حمد ایتمسه‌کزده جناب حق محموددر .]

انسانك کسب ایتمش اولدیغی مالی نصاب زکاته بالغ اولنجه زکات واجب اولدیغی کبی یردن چیقان نباتاتك کافه‌سنده صدقه لازم اولدیغندن بوآیتده امر ، امام اعظمه کوره وجوب ایچوندر . چونکه ؛ امام اعظم عندنده یردن چیقان خضرواتك کافه‌سنده عشر لازم وآزله چوغك فرقی یوقدر . چونکه ؛ آزدن آز وچوقدن چوق آلینیر .

آیتده « مالکزك طیبندن انفاق ایدك » دنیلمشدرکه طیبله مراد ؛ **کوزل و مقبول اولانیدر** . یاخود طیب بوراده **حلال** معناسنه‌در . بوکا نظراً « مالکزك حلالندن ومقبولندن انفاق ایدك » دیمکدر . خبیثله مراد ؛ **مالك کوتو وسومسز وچیرکین اولانی** ویاخود **حرام اولانی**‌در . شو حالده انسان کرك نافله‌ده وکرك واجب اولان

صدقاتده مالنك اعلاسندن ویرمسی لازمدر . بناءً علیه ؛ رنجبر اولان کیمسه بغدای وسائر حبوباتده عشر ایچون اعلاسی ترجیح ایتملیدر . چونکه عشر ؛ عبادت وجمعیت بشریه‌یه خدمت اولدیغندن مقصدك علویتنه کوره اومقصده وسیله اولان شیئك‌ده عالی اولمسی لازم کلیر . ایشته بواساسه بناءً جناب حق خبیثی ویرمکدن نهی ایتمشدر . زیرا مالی صدقه ایتمکدن مقصدی ؛ جناب حقه تقرب اولدیغندن مالنك سوکیلی اولانی ایله تقرب ایتمك لازمدر . مثلا؛ پادشاهه هدیه تقدیمی ایله تقرب ایتمك ایسته‌ین کیمسه مالنك اشرفی واعلاسیله تقرب ایتدیکی کبی جناب حقه تقربده دخی مالنك دها اعلاسنی انتخاب ایتمك البته لازمدر .

فخر رازینك بیانی وجهله ﴿تنفقون﴾ده همزۀ استفهام مقدردر. تقدیری (أتنفقون) دیمکدر ، که استفهام انکاری مالنك کوتوسنی صدقه ایدنلری تکدیردر . بوکا نظراً معنای نظم : [سز مالکزك کوتوسنی‌می انفاق ایدرسکز ؟ حالبوکه آلاجغکزه بدل ویا هدیه ویاخود هبه صورتیله او کوتو مالی سزه‌ویرسه‌لر سز آنی آلمازسکز، آنجق کوز یومق ومسامحه ایتمك صورتیله کرهاً آلیرسکز . شوحالده بکنمدیککز شیئی باشقه‌سنه نصل ویررسه‌کز وحق‌الله صاحبی‌اولان فقیرلرله کندیکز بیننده باب التهیده نه کبی فرق کوریورسکزکه کندیکزك سومدیککزی آنلره ویریورسکز] دیمکدر .

الله تعالی قوللرینی بوآیتده مالك ایسنی صدقه ایتمکه تشویق ایتمشدر . چونکه ؛ ذاتنك غنی اولدیغی بیانله کوتوبی صدقه ایدنلری تهدید ایتدیکی کبی حمید اولدیغی بیانله ایسنی صدقه ایتمکه ترغیب ایلمشدر . علمیله عامل اولمیان ومالنك ایسنی صدقه ایتمه‌ین کیمسه‌لری جاهل‌منزلته تنزیل ایچون اللهك غنی وحمید اولدیغی بیلمه‌ین مؤمنلره‌بیلملری ایچون ﴿ واعلموا ﴾ امری وارد اولمشدر .

تفسیر خازنده بیان اولندیغنه نظراً آیت جلیله انصاردن بعض کیمسه‌لر حقنده نازل اولمشدر . چونکه ؛ انصار حضراتی باغ ، باغچه وخرما صاحبلری اولدقلرندن هرکس مالی نسبتنده برر ایکیشر خرما دالی کتیرر مسجد نبوینك قپوسی اوکنه آصار اصحاب صفه‌دن قارنی آجیقانلر عصالریله احتیاجلری مقداری او داللردن ایندیرر ییرلردی .

بعض کیمسه‌لرده خرمانك قورویوب چورویه‌رك ییمکه صالح اولمیان قسملرندن کتوروب مسجدك قپوسنه آصینجه اومثللو مالل‌رینك کوتوسنی صدقه ایدنلری نهی ایچون بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر .

خلاصه ؛ کرك تجارتله حاصل اولان مالندن و کرك یردن حاصل اولان میوه وحبوباتك کوزللرندن وجوه بره و فقرایه تصدق ایتمك لازم اولدیغی و مالندن خبیث اولانلری انفاق ایتمك جائز اولمدیغی وآلاجغی مقابلنده کندینه ویرسه‌لر آلمیه‌جغی ویاخود آلیرسه‌ده کرهاً آلاجغی شیئی حق‌الله صاحبی اولان فقرایه ویرمك طوغرو اولمدیغی والله تعالی‌نك قوللرینك تصدقندن غنی اولوب تصدقك فائده‌سی آنجق قوللره عائد بولندیغی وقوللر حمد ایتسه‌ده ، ایتمسه‌ده جناب حقك ذاتنده محمود اولدیغی بوآیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

***

واجب تعالی مؤمنلره مالل‌رینك ایسنی صدقه ایتملرینی توصیه ایتدیکی کبی صدقه خصوصنده شیطانك وسوسه‌سندن احترازلازم اولدیغی‌دخی بیان‌ایتمك اوزره ﴿ اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلاً وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر ! شیطان ، سزه فقیرلق وعد وبخل ایله امر ایدر . حالبوکه الله تعالی ؛ کندینك سزی مغفرت ایده‌جکنی وصدقه‌کزدن فضله‌سنی احسان ایلیه‌جکنی وعد ایدر . زیرا ، الله تعالی‌نك احسانی بولدر وصدقه ایدنلرك نیتلرینی بیلیر .]

یعنی ؛ انسانلرك ، کسب و تجارتلرندن و ارضدن حاصل اولان بالجمله نعمتلردن فقرایه اعانه وانواع خیراته صرف ایتملری لازمدر. فقط شیطان سزه « صدقه ایدرسه‌کز مالکز آزالیر فقیر اولورسکز » دییه‌رك فقیرلك وعد ایدر وبوکبی وسوسه‌لری ایله سزی

بر طاقم خيردن منع ايتمك ايستر وبوقدرله‌ده اكتفا ايتمز . سزه **بخل** وسائر كناهلرله امر ايدر . بناءً عليه ؛ سزى خيراتدن منع ايتديكى كبى كناه‌ده ايشلتمك ايستر . حالبوكه الله تعالى سزك صدقه‌كز سببيله سزه مغفرت وصدقه‌كز بدلنده بر چوق شيلر احسان ايده‌جكنى وعدله سزى صدقه‌يه ترغيب ايدر .

شو حالده ايسته‌ين ؛ شيطانك وسوسه‌سنه آلدانسون خائب وخاسر اولسون وديله‌ين ؛ اللهك وعدينه قلبى مطمئن اولارق اخلاص اوزره صدقه‌سنه دوام ايتسون دنياده وآخرتده حسن مكافات كورسون .

شيطانله مراد ؛ **ابليس واعوانى اولديغى كبى انس وجنك خيراته مانع اولمق ايستين وانسانلرى شره تشويق ايدن وشره آلت اولانلردر** . چونكه خيره مانع اولان هر شخص ؛ شيطان اطلاقنه سزادر . **شيطانك وعدى** ايله مراد ؛ **انسانك قلبنه شره دائر قوبمسى اولديغى فسادلردر** . فحشاء ايله مراد ؛ **بخل** در . زيرا ؛ عربلر **بخله** فحشاء ديرلر وكذلك سائر كناهلره‌ده فحشاء ديندبكندن منهياتك انواعنه شاملدر . شيطان اولا فقرله تهديد ايدوب آنى قبولله انسانى خيردن منع ايتدكدن صوكره بخل ايله امر ايدر وحتى بر درجه‌يه كتيروركه اوزرينه واجب اولان زكاتى وصلهٔ رحمى ادادن منع ايتديكى كبى اماناتى صاحبنه ويرمكدن و حقوق عباد اولان بورجنى ادادن منع و بونكله‌ده اكتفا ايتميه‌رك فرائض وواجباتى ترك ايتديره‌رك فحشيات ايشله‌مكه سوق ايدر . چونكه ؛ انسان كناه ايشله‌مكه تدريجاً آليشير وبر درجه‌يه كليركه هيچ بر كناهدن چكينمز وعذابدن قورقماز قلبى قساوت پيدا ايدر . شيطانك وعدى اولان فقر مقابلنده واجب تعالى دنياده صدقه بدلنده فضله‌سيله احسان و فحشاء مقابلنده آخرتده مغفرت ايده‌جكنى وعد ايدر واللهك وعدنده خلف اولمديغندن فقرايه صدقه‌نك دنياده ثروته وآخرتده سعادته سبب اولاجغنه بو آيت دلالت ايدر . شو حالده مؤمن ايچون لازم اولان اللهك وعدينه اعتماد ايتمك وشيطانك اغفالاتنه آلدانمامقدر . صدقه مقابلنده جناب حقك مغفرتى پك

بيوك اولديغنه ايكى جهتله دلالت واردر : برنجيسى ؛ **مغفرت لفظى تعظيمه دلالت ايدن تنوينله وارد اولمشدر** . ايكنجيسى ؛ **اومغفرتك جناب حقدن اولديغى بيانه اولنمشدر** . چونكه ؛ مغفرتك مغفرت ايده‌جك ذاتك عظمتيله متناسب اولاجغنده شبهه يوقدر .

بو آيتله **اللهك فضلى** ايله مراد ؛ فخر رازينك بيانى وجهله **دنياده فضل واحسانه** در . زيرا ؛ مالنى انفاقدن اسيركه‌مه‌ين كيمسه‌يه قلوب ناس متوجه اولديغندن هر نره‌يه توجه ايتسه هر كس مادى معاونتله ايستديكنى رد ايتمزلر ومعنوى خيرله دعا ايتمكله همت ايدرلر . بناءً عليه ؛ او كيمسه اوزرينه خيرات قپولرى آچيلير دنياجه مأمولندن محروم اولماز وآخرتده طرف الهيدن بيوك عطيه‌يه نائل اولور . شو حالده اخلاص اوزره انفاق ؛ دنيا وآخرتده سعادته سببدر . چونكه ؛ انسانلرك بر حال اوزره بولنملرى ممكن اولميوب البته زنكين وفقير بر چوق صنفلرك بولنمسى ضرورى اولديغى جهتله اكثر احكام شرعيه معاونت اجتماعيه اوزرينه مبتيدر . ايشته بو جمله‌دن اولمق اوزره زنكينلرك محتاج اولانلره واجب ونافله صدقه‌لرينى ويرمك صورتيله مرحمتلرينى اظهار ومعاونتلرينى واجب قيلمش بوكبى خيراته سعى ايدنلرى شيطانك اغفال ايتمكه چاليشه‌جغنى وآنك اغفالاتنه آلدانمامق لازم اولديغى دخى بيان وتوصيه ايتمشدر .

*
* *

واجب تعالى شيطانك انسانه فقر وفاقه وعد ايدوب بخل ايله امر ايتديكنى وذات الوهيتك رضاسيچون انفاق ، دنياده احسانه وآخرتده سعادته سبب اولديغنى بيان ايتديكى كبى وعد الهى‌يى ترجيح ايتمك علمه وحكمته محتاج وعلمك‌ده خير كثير اولديغنى بيان ايتمك اوزره ﴿ يُؤْتِى الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوتِىَ خَيْراً كَثِيراً وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّا اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴾ بيوريور .

[الله تعالى ديله‌ديكى كيمسه‌يه حكمت ويرر وبر كيمسه‌كه كنديسنه حكمت ويرلمش

محقق او كيمسه‌يه چوق خير ويرلمشدر وبونلرى دوشونمز ومتنصح اولماز ، آنجق عقل صاحبلرى متنصح اولورلر .]

خازنك بيانى وجهله حكمت له مراد ؛ **قرآن وقرآنك احكامنه وحلالنه وحرامنه وعلم واسرارينه وقوف** در . بوكا نظراً معناى نظم : [الله تعالى ديله‌ديكى قولنه قرآنك احكامنه علم ويرر وقرآنك احكامنه علم ويريلن كيمسه‌يه محقق خير كثير ويرلمشدر و بومعنابى تذكر ايده‌مز ؛ الا عقل صاحبلرى تذكر ايدرلر .] زيرا عقلك **حكمى** ؛ ضلالدن برى برحكم صادق اولور . اما حس وخيالك حكمى فساد وضلالتدر . بناءً عليه ؛ قوۀ نفسانيه‌يه تبعيت ايتمك انسانى بلادن بلايه مبتلا قيلديغندن بالطبع عقله وحكمته تبعيت ايتمك استراحتى موجب اولور. شوحالده شيطانك وعدينى ترك ايتمك واللهك وعدينه تبعيت ايتمك وبونلردن برنده منفعت ديكرنده مضرت اولديغنى بيلمكله اولاجغندن كنديسنه علم وحكمت ويريلن كيمسه‌يه البته خير كثير ويرلمشدر . چونكه ؛ صنعت ، تجارت ، زراعت وامور آخرت خلاصه هرشى علمله حاصل اولديغندن علم ؛ هرنوع سعادته سبب وصاحبى خير كثيره نائلدر.

حكمت ؛ **بيلمك وبيلديكيله عمل ايتمك** معناسنه اولديغنه نظراً **بالعموم اوامر الٓهيه‌نك روحى** ؛ حكمت ديمكدر. حكمت ده ايكى اولوب برى ؛ حكمت نظريه كه **مسائل اعتقاديه** در. ديكرى ؛ حكمت عمليه كه **مسائل فرعيه** در .

بتون امرلر بو ايكيدن بريسى ايله امر اولديغندن اوامر الٓهيه بونلره منحصردر .

مثلا: واجب تعالى رسولنه خطاباً (فاعلم انه لا اله الا الله) بيورييوركه ؛ **مسائل اعتقاديه‌نك اس الاساسى اولان توحيدله امر اولديغندن** حكمت نظريه‌در. بوندنصكره (واستغفر لذنبك) بيورييوركه حكمت عمليه‌در .

خلاصه ؛ ديله‌ديكى قولنه الله تعالى‌نك علم وحكمت ويرديكى وعلم ويرديكى قولنه خير

كثير ويرمش اولديغى وبوكبى شيلرى آنجق عقل صاحبلرى دوشونه‌بيلديكى بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالى انفاقك مغفرته سبب اولديغنى بياندنصكره انفاقه ترغيب ايتمك اوزره

﴿ وَمَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ اَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴾ بيورييور .

[اللهك رضاسيچون سزك انفاق ايتديككز هر نفقه وياخود نذر ايدوب ايفا ايتديككز هر نذر اوزرينه الله تعالى مجازات ايدر . زيرا ؛ الله تعالى هر برينى بيلير وهيچ برذره‌سى غائب اولماز . جمله‌سنك جزاسنى ويرر وكناهه صرف ايتمك ومعصيتى نذرله نفسنه ظلم ايدن ظالملرك ياردمجيلرى يوقدر .]

يعنى ؛ انسانك خيره صرف ايتديكنى ويا خيرله نذره انفاقنى الله تعالى بيلديكندن خيرله مكافاتنى ويرر ومالنى شره صرف ايتمك وياخود نذرينى ايفا ايتمه‌مك صورتيله نفسنه ظلم ايدن ظالملرك ظلملرندن دولايى واقع اولاجق عذابى دفع ايده‌جك ياردمجيلرى يوقدر .

واجب تعالى‌نك نذرى ونفقه‌يى بيلديكنى بيان ايتمسى مطيع اولان كيمسه‌لرى اطاعتده دوامه ترغيب وعاصى اولانلرى تهديد ايتمكدر . چونكه ؛ فخر رازينك بيانى وجهله الله تعالى‌نك ويريلن صدقه‌يى و ويرن كيمسه‌نك نيتى خالص اولديغنى وياخود ريا ايله ويرديكنى بيلمسى نيته كوره جزا ويره‌جكنى بيان اولديغى كبى خلوص نيتله اولنان صدقه‌يى قبول ايدوب ديكرينى رد ايده‌جكنى دخى بياندر . بناءً عليه ؛ مطيع اولانك ثواب اميد ايتديكى كبى عاصى اولانك ده عذابه منتظر اولمسى لازمدر .

نذر ؛ **انسانك اوزرينه جانب الٓهيدن واجب اولميان برشيئى كندى اوزرينه واجب قيلمسيدر** . بناءً عليه ؛ نذر ايتديكى شيئى كناه اولمديغى صورتده يرينه كتيرمه‌سى لازمدر.

بو آیتده ظالملرله مراد ؛ صدقه‌لرینی محلنك غیری‌نه صرف ایدنلر ویاخود انفاقه ایتمیوب بخل ایدنلر و یاخود انفاقینی ریا قصد ونذرینی ادا ایتمه‌ینلردر . چونکه ؛ نذرینی یرینه کتیرمه‌مك یالانجیلق ونفسنه ظلمدر .

بو آیتده « ظالملره یاردیمجی اولمدیغی » بیان ایتمك شفاعتك اولمه‌مسنه دلالت ایتمز . زیرا شفاعت ؛ خاص و یاردیم عام اولدیغندن عامی نفیدن خاصی نفی لازم کلمز ونصرته عدم استحقاقك سببی ؛ ظلم اولدیغنه اشارت ایچون ظالم لفظی صراحةً ذکر اولنمشدر .

چونکه ظالمه یاردیم اولمدیغی بیان ایتمك؛ یاردیمك اولمه‌مسنه سببك مأخذ اشتقاق اولان ظلم اولدیغی بیاندر . فقرایه حقنی ویرمه‌ین کیمسه فقرانك حقنی کتم ایتدیکی جهتله غیره ظلم ایتدیکندن غیر طرفدن یاردیم کوره‌مز . چونکه ؛ جناب حقك انسانه ویرمش اولدیغی مالده زکات وفطره کبی معین اولارق فقرانك حقی آیرلمشدر . بناءً علیه؛ بوقسمی ویرمه‌مکده ایکی جهتله ظلم واردر برنجیسی ؛ واجبی ترکله نفسنه ظلم ، ایکنجیسی ؛ فقرانك حقنی ویرمدیکندن فقرایه ظلمدر . اما غیرمعین اولارق فقرانك حقی تعلق ایدن نافله صدقه کرچه واجب دکلسه‌ده اللهك ویردیکی نعمتك بر مقداریله محتاج اولانلره معاونت ومروت ؛ ابناء جنسنه معاونت اولدیغندن محتاج اولانلری بوکبی معاونتدن محروم ایتدیکی جهتله کندیسی‌ده یاردیمدن محروم اولور .

*
* *

واجب تعالی صدقه‌نك ادایه مقارن اولماسنی ومالك حلالندن ویرلمسنی بیان ایتدیکی کبی علنی ویا خفی صورتده ویرلمسی دخی جائز اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴾ بیوریور .

[اکر صدقه‌لریکزی اظهار ایدرسه‌کز نه کوزل صدقه‌در اظهار اولنان صدقه

واکر صدقه‌کزی کیزلر و کیزلی اولارق فقرایه ویررسه‌کز سزك ایچون کیزله‌مك دها خیرلیدر والله تعالی صدقه‌کز سببیله بعض کناهکزی کفارت ایدر . زیرا ؛ الله تعالی کیزلی وآشکار عملکزك جمله‌سنی بیلیر .] بناءً علیه ؛ عملکزك مقبول اولان قسملرینی کناهکزه کفارت قیلار .

صدقه‌یی کیزلی ویرمك ؛ ریادن خالی و فقرایه اذادن بری اولدیغی ایچون کیزلی ویرلمسی خیرلیدر . چونکه ؛ علنی ویرمکده فقرانك فقرینی اظهار اولدیغی کبی فقیره عار واوتانمق لاحق اولور وفقیری ذلیل عد ایتمك وتعفف صورتندن چیقارمقده واردر . بناءً علیه ؛ بوکبی شیلره سبب اولمامق ایچون کیزلی ویرمك افضلدر .

اما صدقه‌یی ویرن کیمسه ثروت وحسن حال جهتندن هرکسك اقتدا ایده‌جکی برکیمسه اولورسه اوکیمسه‌ده هرکس کورسون وکندینه اقتدا ایتسون کبی بر مقصد صحیحه بناءً صدقه‌سنی علنی اولارق ویررسه ضرری یوقدر وبلکه فرض اولان صدقه‌سنی تهمتدن قورتولمق ایچون علنی ویرمك اولادر . زیرا ؛ زکاتی ویردیکنی کورمدکلرنده فرائضنی ادا ایتمیور دییه‌رك ناسك طعننه وسوءظننه هدف اولاجغندن بوسوء ظنی قالدیرمق وهرکسی غیبتدن قورتارمق ایچون فرض اولان صدقاتی علنی اولارق ویرمك افضل اولدیغی فخر رازینك جمله‌ٔ بیاناتندندر .

صدقه ؛ کناهلرك بعضیسنه کفارت اولوب جمله‌سنه کفارت اولامدیغنه وعبدك هرزمان کناهنك عذابندن اندیشه اوزره اولمسی لازم اولدیغنه اشارت ایچون کناهك بعضیسنك کفارت اولمسنه دلالت ایدن (من) لفظی وارد اولمشدر .

بو آیتك سبب نزولی ؛ حضور رسالتده بولنان اصحابك صدقه‌یی کیزلی ویرمکمی ویاخود علنی ویرمکمی افضل اولدیغنی سؤال ایتملریدر . شوحالده آیتك خلاصه‌سی ؛ صدقه‌یی کیزلی ویرمك خیرلی وافضل ایسه‌ده علنی ویرمك‌ده جائز وبعض کناهلره صدقه‌نك کفارت اولدیغی والله تعالی‌نك انسانلرك هر عمللرندن خبردار بولندیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی صدقه‌نك كيزلی و آشكار ويرلمسی جائز اولديغنی بيان ايتديكی كبی صدقه‌نك كيملره ويرلمسی لازم اولديغنی دخی بيان ايتمك اوزره ﴿ لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰيهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ ﴾ بيوريور .

[حبيبم ! كافرلرك هدايتلری سنك اوزرينه واجب اولمدی . بلكه سنك اوزرينه واجب اولان ؛ طريق حقه دلالت وارشاد ايتمكدر ، قبول ايدوب ايتمه‌مك آنلره عائددر ولكن الله تعالی ديله‌ديكی قولنی هدايتده قيلار]

﴿ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ ﴾

[خيردن نه انفاق ايدرسه‌كز نفسكز ايچوندر . زيرا : منفعتی سزه عائددر .]

﴿ وَمَا تُنْفِقُونَ اِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللّٰهِ ﴾

[حالبوكه انفاق ايتمز ، آنجق اللهك رضاسنی طلب ايچون انفاق ايدرسه‌كز شو حالده انفاق ايتديككز كيم اولورسه اولسون اعتبار مقصدكزه‌دردر .]

﴿ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴾

[وخيردن انفاق ايتديككز شيئك اجری سزه ظلم اولمقسزين بول بول ويريلور عملكزله مستحق اولديغكز ثوابدن نقصان اولمغله ظلم اولونمازسكز .]

فخر رازينك بيانی وجهله كافرلری اهتدايه اجبار ايتمك رسول الله اوزرينه واجب اولمديغنه آيت دلالت ايدر . بناءً عليه ؛ اهتدا ايتمه‌ينلردن صدقه‌يی منع ايتمك لازم اولمديغندن كافره صدقه ويرمك جائزدر . زيرا ؛ نافله صدقه ايچون معين برمصرف بيان اولنمديغندن صدقه‌يی ويره‌جك كيمسه مخيردر . شو حالده كافره دخی ويرمسنده بأس يوقدر . شو قدركه كافره زكات ويرمك جائز اولمديغندن بو آيت نافله صدقه حقنده‌در . اللهك رضاسنی طلب ايچون كافر اولان اقربايه صدقه ؛ صلهٔ رحم اولديغندن كافره صدقه ثوابدن خالی اولميه‌جغنه

آيت دلالت ايدر . سبب نزولی ده بو معنايی تأييد ايتمكده‌در . چونكه ؛ انصاردن بعضيلرينك يهوديلرله قرابتلری اولديغی حالده « اسلام اولمدقجه بز سزه برشی ويرمه‌يز » ديمه‌لری اوزرينه آيتك نازل اولديغی مرويدر . ياخود ابوبكرك كريمه‌سی (اسما) نك والده‌سنك آنه‌سی مشركه اولديغی حالده (اسما) دن بر مقدار نفقه ايسته‌مسی اوزرينه (اسما) رضی الله عنها « بن رسول اللهدن استيذان ايتمدكجه برشی ويرمم » ديوب رسول اللهدن استيذانی اوزرينه آيتك نازل اولديغی مرويدر . شو روايتك جمله‌سی فقيرك كفری اغنيانك اوفقيره صدقه‌سنه مانع اولمديغنه دلالت ايدر . آيتده خطاب ؛ ظاهرده رسول اللهه ايسه‌ده حقيقتده امته‌در . زيرا ؛ آيتك آخرنده خطاب عمومه وارد اولمشدر . شو حالده معنای نظم : [سكا مخالفت ايدنلرك اهتداسی سكا واجب اولمدی كه آنلردن صدقه‌يی منعله ايمانه اجبار ايده‌سك . بناءً عليه ؛ لوجه الله انفاق آنلرك ايمانلرينه موقوف اولمديغندن ولوسه مشرك اولسونلر آنلره صدقه ويرمكز جائزدر ، كه آنلرك كفری صدقه‌كزك ثوابنه مانع دكلدر .]

خلاصه ؛ كافرلرك هدايتلری بالاصاله رسول اللهه وبالتبع امته واجب اولمديغی والله تعالی‌نك ديله‌ديكی قولنی هدايتده قيلاجغی وانسانلرك خير اولارق انفاقلرينك منفعتی كنديلرينه عائد اولديغی وانفاق آنجق لوجه الله اولمق لازم كلوب لوجه الله صدقه ايسه ولو كافره ويرلسون ثوابدن خالی اولميه‌جغی وهر كس انفاقنك اجرينی بول بول آلاجغی وعمللرينك اجری نقصان اولمقله ظلم اوليميه‌جقلری بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی صدقه‌يه ترغيب ايتديكی كبی صدقه‌يی صرفه اليق اولانلری بيان ايتمك اوزره ﴿ لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ اُحْصِرُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِى الْاَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ اَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ ﴾ بيوريور .

[صدقه‌لريكزی شول فقرايه ويركه آنلر فی سبيل الله جهاد ايچون حبس اولونديلر .

زیرا ؛ جهادله مشغول اولدقلرندن تجارت ایچون یریوزنده مسافرته قادر اولمازلر . آنلر کمالیله قناعت صاحبی اولدقلرندن اظهار ایتدکلری تعففه بناءً حاللرینی بیلمه‌ین جاهل آنلری اغنیا ظن ایدر .]

﴿ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمٰهُمْ ﴾

[سن آنلرك فقر حاللرینی سیمالرندن یعنی یوزلرندن بیلیرسك .]

﴿ لَا يَسْـَٔلُونَ النَّاسَ اِلْحَافًا ﴾

[زیرا ؛ آنلر اصرار اوزره ناسدن برشی ایسته‌مزلر .]

﴿ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيمٌ ﴾

[خیر اولارق نه انفاق ایدرسه‌کز آنك ثوابنی کوروسکز . زیرا ؛ الله تعالی آنی بیلیر . چونکه علمندن بر شی خارج اولماز .]

یعنی ؛ بوندن اولکی آیتلرده تفصیلاً بیان اولنان صدقه‌نك افضلی فی سبیل الله حبس نفس ایتمش اولان فقرایه ویریلن‌در. زیرا ؛ عبادت واعداء دینله مجاهده وتحصیل علم ایچون حبس نفس ایتدکلرندن تجارت وکسب معیشت ایچون یریوزنده سیر وسفره قادر اولامازلر واحتیاجلرینی دفع ایچون ناسه عرض احتیاج ایتمدکلرندن آنلرك حاللرینی بیلمه‌ین جاهللر آنلری اغنیا ظن ایدرلر وآنلر کمال قناعتله عفتلرینی محافظه ایدوب اصرار اوزره ناسدن برشی ایسته‌مدکلرندن آنلرك برنجی کوروشده فقیر اولدقلری بیلنمز . فقط ارباب علم وعرفان آنلرك احتیاجلرینی سیمالرندن بیلیرلر . شو حالده آنلره خیر اولارق هرنه انفاق ایدرسه‌کز حسن مکافات کوروسکز . زیرا ؛ الله تعالی خیرکزك هرذره‌سنی بیلیر وآکا کوره ثواب ویرر .

فخر رازینك بیانی وجهله حصر ؛ حبس نفس ایتمك در . خسته‌لق ، قوجه‌لق دشمنله مجاهده ، تحصیل علم وتعلیم قرآن کبی مسافرته وتجارتنه مانع اولاجق برشیئك

وجودیله ، اولدیغی محلده باغلانوب قالان کیمسه‌یه محصور دینیر . بو آیتدن مقصدده بونلر کبی ارباب احتیاج اولدیغی آیتك سبب نزولی تأیید ایتمکده‌در . چونکه ؛ آیت مهاجرین اصحابدن درتیوزدن زیاده اولان اصحاب صفه حقنده نازل اولمشدر ، که آنلرك مدینه‌ده اراضی ، املاك حتی مسکنلری بیله اولمدیغندن تعلیم قرآن وسائر احکام دینی تحصیل ایچون مسجد رسول اللهك صفه‌سنده بولنورلر ورسول الله‌له‌ده غزایه کیدرلردی. شو حالده بونلر من جهةٍ تحصیل علم ایچون حاضرلانمش طلبه ومن جهةٍ دشمنله مجاهده ایچون مهیا عسکرلردی. ایشته هرایکی جهتله دین اوغرنده حبس نفس ایتمش اولدقلرندن صدقه‌نك بونلره صرفی افضل اولدیغی جناب حق بو آیتده بیان بیورمشدر .

الی یومنا هذا بومسلکده بولنان عساکر اسلامیه‌یی بسله‌مك ملت اسلامیه اوزرینه واجبدر . چونکه ؛ عسکرك ییه‌جکی وکیه‌جکی ویرلمزسه محاربه ایچون حبس نفس ایتمك ممکن اولاماز وعسکرسز حکومت‌ده پایدار اولامدیغندن دینی ، وطنی ، مخدراتی ، وسائر مقدساتی محافظه ایچون مقدار کافی عسکر بسله‌مك واجب اولدیغی کبی احکام دینی تحصیل ومحافظه ایده‌جك علما وطلبه بسله‌مك دخی واجبدر. چونکه ؛ اساس دینی محافظه ایتمدکجه ملتك موجودیتنی محافظه ایده‌میه‌جکی ارباب انصاف عندنده معلومدر . بناءً علیه ؛ ملت اسلامیه‌نك محافظهٔ دین ایچون علمایه ومحافظهٔ دین ومملکت ایچون عسکره احتیاجلری اشکاردر . فقط مرور زمانله اصحاب صفه کبی کندیلکندن مجاهده ایچون حبس نفس ایتمش اولانلر نادر اولوب آنلرك وجودلری سطوت اسلامیه‌یی محافظه‌یه کافی اولامدیغی جهتله هرزمانده تشکل ایدن حکومتلر ، زمانه کوره عسکر جمع ایتمك ایچون اصول وقوانین وضعنه ومقدار کافی عسکر جمعی و اعاشه اسبابنه توسل ایتمك مجبوریتی حاصل اولدیغندن هروقت کونا کون عسکر اصوللری تأسس ایتمش واهالینك کندی اختیارلریله عساکری بسله‌مك امکانی اولمدیغندن حکومت ایچون وارداتندن ، عسکرك اعاشه والباسیله مهمات حربیه اعمالی ومبایعه‌سی ایچون بر مقدارینی افرازله بودجه‌لرنده بو خصوصه دائر برفصل مخصوص تشکیلی ضروری اولمشدر . ایشته آیت جلیله ؛ مجاهده وتحصیل علم ایچون حبس نفس ایدنلره ویریلن نفقه‌نك افضل اولدیغی بیانله بو خصوصلره اشارت ایتمشدر .

﴿ سيماهم ﴾ ده‌كی سيما ايله مراد ؛ احتياجلرينه دلالت ايدن علامتدر كه اكثريا يوزك صارارمسی كبی يوزده كورولور . تعفف له مراد ؛ ناسه احتياج كوسترمه‌مك، الحاف ؛ اصرار وابرام دركه ايسته‌ديكی شيئی ويرنجه‌يه قدر ياقه‌سنی صالمامقدر .

تفسير خازنده بيان اولديغنه نظراً بو آيتده‌كی محصور ؛ محاربه‌ده يارالانه‌رق چولاق ، طوپال ، كور كبی عليل الوجود قالانلره‌ده شاملدر . بناءً عليه ؛ محاربه‌ده يارالانه‌رق عليل قالانلره احسان، سائرلرينه احساندن افضل اولديغنه آيت دلالت ايدر. شوحالده خسته‌خانه‌لره ويريلن يتاقلر وخسته‌لره اولان مروتلر وهلال احمر جمعيتلرينك نيت خالصه‌لری عين ثواب وعبادت اولديغنده شبهه يوقدر . زيرا ؛ خلوص نيتله عسكره وبالخاصه ياراليلره وخسته‌لره معاونت ايچون سعی ايتمكدن دها زياده برعبادت ومزيت اولاماز .

سائلك اصرار اوزره سؤالی مذموم اولديغنی بيان ايچون جناب حق بو آيتده ممدوح اولان ، فقرانك اصرار اوزره سؤال ايتمدكلرينی بيان بيورمشدر .

خلاصه ؛ فی سبيل الله مجاهده وتحصيل علم ضمننده حبس نفس ايدوب كسب تجارت ايچون ير يوزنده سير وسفره قادر اولامايان وعفتلرينی تماميله محافظه ايتدكلرندن آنلری بيلمه‌ينلر اغنيا ظن ايدرجه‌سنه قناعت تامه صاحبی اولانلر وناسدن اصرار ايده‌رك برشی ايسته‌مه‌ين فقرايه انفاق افضل اولديغی وبومثللو فقرايه خيراولارق هرنه ويرلسه الله تعالی‌نك بيلديكی و هرجزئنه ثواب ويره‌جكی بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی كيملره انفاقك افضل اولديغنی بيان ايتديكی كبی انفاقك زمانی دخی بيان ايتمك اوزره ﴿ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾ بيوريور .

[شول كيمسه‌لركه آنلرماللرينی كيجه‌ده وكوندوزده كيزلی وآشكار انفاق ايدرلر .

آنلر ايچون ربلری عندنده محفوظ اجرلری واردر و آنلر اوزرينه عمللرينك ضياعی قورقوسی اولمديغی كبی محزون‌ده اولمازلر .]

فخر رازينك بيانی وجهله كيجه‌نك ، كوندوز و سرك ، علانيه اوزرينه تقديمی صدقه‌نك كيزلی ويرلمسنك افضل اولديغنه دلالت ايتديكی كبی عموم اوقات واحوالده محتاج اولان بر كيمسه‌يی كورونجه احتياجنی دفعه سعی ايدنلرك جمله‌سنه شاملدر . چونكه كيجه وكوندوز؛ اوقاتك جمله‌سنی جامعدر . شوحالده صدقه ايچون ويرلمسی مجبوری اولان بروقت معين يوقدر ، هرزمان ويريلير . آيتك سبب نزولی‌ده بونی تأييد ايتمكده‌در . چونكه ؛ حضرت علينك مالك اولديغی درت درهمدن برينی كيجه ديكرينی كوندوز اوبرينی كيزلی وديكر برينی آشكار اوله‌رق ويرمسی اوزرينه و ياخود ابوبكر حضرتلرينك قرق بيك ديناريتك اون بيكنی كيجه اون بيكنی كوندوز اون بيكنی كيزلی اون بيكنی آشكار صدقه ايتمسی اوزرينه بو آيتك نازل اولديغی مرويدر .

*
* *

واجب تعالی ظاهرده مالی تنقيص و حقيقتده تزييد ايدن صدقه‌نك احوالنی بيان ايتديكی كبی ظاهرده مالی تزييد وحقيقتده تنقيص ايدن ربانك احكامنی دخی بيان ايتمك اوزره ﴿ اَلَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لَا يَقُومُونَ اِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِی يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ﴾ بيوريور .

[شول كيمسه‌لركه آنلر ربا ييرلر . يوم قيامتده قبردن قالقدقلرنده آنلر قالقمازلر ، الاشول كيمسه‌نك قيامی كبی قالقارلركه او كيمسه‌يی شيطان مس ايتمش صرعه‌ليدر .] يعنی؛ ربا آلان وييه‌ن كيمسه قبرندن قالديغنده شيطان طوقونمش صرعه‌لی اولان كيمسه‌نك دوشديكی يردن متحير ومضطرب برحالده قالقديغی كبی قالقار .

ربا ؛ بدلسز غيرك مالنی يعنی ويرديكی مالدن زياده غيرك مالنی آلمقدر . مثلا : يوز غروش بدلنده يوز بش غروش آلمقدر. يعنی يوز غروش آلاجغنه مقابل يوز غروش آلمسی ايجاب ايدركن يوز بش غروش آلمقله ايشنه بوبش غروش عوضسز آلديغيچون

ربادر . مالدن مقصد ییمك اولدیغیچون ربانی اكل ذكر اولنمشدر . یوقسه مقصد ؛ ربا ایله انتفاعدر . اما ایستر ییسون ایستر كیسون ایسترسه ابنیه یاپدیرسون هرنه صورتله اولورسه اولسون ربا ایله انتفاع حرامدر .

ربا ؛ **غیرك مالنی مجاناً آلمقدن عبارت اولوب** قازانمقده كوچلك اولمدیغندن پاره صاحبلری ، عالمك قوامنی و اعمارینی تأمین ایدن تجارتدن صرفنظرله ربایه دوكولمكله انسانلری عطالته و تجارتی كساده سوق ایتدیكندن حرام قیلنمشدر . ربانی ییه‌نلرك معده‌لرنده ربا تراكم ایتدیكندن یوم قیامتده قارنلرینی قولایلقله آلوب قالقه‌میه‌جقلری وشیطانك تماسنه اوغرامش مجنون ومصروع كیمسه كبی متحیر اولارق قالقه‌بیله‌جكلری بیان اولنمشدر .

بو آیتده **شیطانك مسیله مجنون اولمق وشیطانك انسانی ضبط ایتمسیله صرعه‌یه طوتولمق** دیمك ؛ ربانك ویره‌جكی سرسملكی آكلاتمقدر . زیرا قبل الاسلام عربلر ؛ جنت جنك تماسندن صرعه‌ده شیطانك خبطندن عبارت اولدیغنی اعتقاد ایدرلردی . بو كون بیله صرعه‌نك نه‌دن عبارت اولدیغی اطباجه تمامیله تقرر ایتمه‌مشدر . چونكه ؛ دواسی بوله‌مدیلر وجنت‌ده بویله‌در .

*
* *

واجب تعالی ربانی اكل ایدنلرك قبرلرندن صرعه‌لی آدملر كبی قالقه‌جقلرینك سببنی بیان ایتمك اوزره ﴿ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوٓا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا ﴾ بیوریور .

[ربا ایله انتفاع ایدن كیمسه‌لره شو بیان اولنان عذابك سببی : آنلرك ، بیعی ربایه وربانی بیعه قیاسله حلال عد ایتملری و « بیع ؛ ربا كبیدر » دیملریدر . حالبوكه الله تعالی بیعی حلال ربانی حرام قیلدی .] شو حالده ربا ؛ بیعه قیاس اولوناماز . زیرا ؛ بیعه طرف الٰهیدن رخصت ویرلمكله حلال اولدی و ربا نهی اولنمقله حرام قیلندی . بناءً علیه ؛ بریسی اوبرینه مساوی اولاماز .

زمان جاهلیه‌ده ربانك ایلری كیتمش اولمقله زنكین اولانلر فقیر اولانلری ربا ایله دائما صویدقلرندن مروتده تماماً اورته‌دن قالقمشدی . شریعت اسلامیه شو باطل معامله‌یی بو آیتله تماماً منع ایتمشدر . فخررازینك بیانی وجهله ربانك حرمتنه سبب ؛ اوچدر : برنجیسی ؛ **بدلسز غیرك مالنی آلمقدر** . زیرا مال ؛ **انسانك حیاتنه خادم واحتیاجنی دافع اولدیغندن** محترمدر . بناءً علیه ؛ ضیاعدن محفوظ اولمسی لازم ایكن بدلسز آلمق آنك حرمتنی قالدیرمق وضایع ایتمك اولدیغی جهتله بدلسز آلمق تحریم ایدلمشدر . صاحبنك رضاسیله ویرمسی بیله بو حرمتی ازاله ایده‌مز . چونكه ؛ احتیاجنه بناءً كندنده تحصل ایدن مجبوریت آنك رضا كوسترمه‌سنه سبب اولمشدر . یوقسه او ، یوز غروشی آلمغه مجبور اولمسه بدلسز ویردیكی بش غروشی دكل بش پاره‌سنی بیله ویرمزدی . ایكنجیسی ؛ **خلقك منفعتنه خادم اولان تجارتی كساد ویرمسی وانسانك ایجونده ممدوح اولان سعی وعملی ابطال ایتمسیدر** . چونكه ؛ پاره صاحبلری بلا بدل قولایجه غیرك مالنی آلمغه آلیشنجه كلفتله حصوله كلن تجارت ، حرافت وصناعت كبی معاملاته تعلق ایدن شیلره میل ایتمز . زیرا ؛ آنلری مشقتلی كورور . ربایه مبتلا اولان ثروت صاحبلرنده بو حال هر زمان مشاهده اولنمقده‌در . تجارتده نما فضله ویمن وبركت زیاده اولوب ربایه آلیشان كیمسه بو كبی فضائلدن‌ده محرومدر . اوچنجیسی ؛ **ناس بیننده معروف ومستحسن اولان قرض حسنك** بلاعوض اودونج پاره آلوب ویرمك صورتیله واقع اولان تعاونك **انقطاعنه سبب اولمسیدر** .

ربا جاری اولان شیلرك بغدای ، آرپه ، كموش ، آلتون ، خرما وطوز اولدیغی حدیث شریفده ذكر اولنمش ایسه‌ده حنفیه عندنده ربانك حرمتنه علت ؛ مقداردر . مقداردخی اولچمك وطارتمقله حاصل اولدیغندن اولچیلن وطارتیلان هرشیده ربا جاری ، فقط آلنان وویریلن مالك ایكیسی بر جنسدن اولمسی لازمدر . بناءً علیه ؛ بغدایی بغدایه دكیشدیكنده مساوی اولمسی لازمدر وزیاده‌سی حرامدر . اما بغدایی آرپه‌یه دكیشدیكنده

زیاده‌سی حلالدر . چونکه ؛ جنسی باشقه‌در . بناءً علیه ؛ بش اولچك بغدایه آلتی اولچك آرپه آلمق جائزدر .

*
* *

واجب تعالی ربانك حرام اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی ربانك حرمتنه دائر نازل‌اولان آیتله‌عمل ایدنلرله عمل ایتمه‌ینلرك حاللرینی‌دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَاَمْرُهُ اِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾ بیوردیور .

[ربا حرام اولنجه بر کیمسه‌یه ربسندن ربانك حرام اولدیغنه دائر موعظه یعنی وعظی متضمن آیت کلدیکنده ربادن وازکچر وربایه نهایت ویررسه اوآیت کلمزدن اول ربادن آلمش اولدیغی شی آنك مالیدر ، کیری ویرمز واوکیمسه‌نك امری الله تعالی‌یه مفوضدر . بناءً علیه ؛ ربادن وازکچوب امره اطاعت ایتدیکنه مقابل الله تعالی آکا اجر ویرر واکر حرمتنه دائر آیت کلدیکنده ربایه تکرار عودت ایدرسه ایشته اوعودت ایدنلر ابدی جهنمده قالدقلری حالده جهنمك یارانلری وصاحبلریدر .] زیرا ؛ ربایی حلال عد ایتدکلرندن ابداً جهنمده قالمغه مستحق اولمشلردر .

یعنی ؛ ربانك حرمتنه دائر وعظه شامل آیت کلدیکنده ربادن وازکچر امره اطاعت ایدرسه آیت کلمزدن اول ربادن یاپمش اولدیغی انتفاع آنك مالیدر وآنی ردایتمدیکی کبی مسئول‌ده اولماز . اوکیمسه‌نك بوخصوصده امری جناب حقه مفوضدر . اکر آنی دیکله‌مزده ربایه تکرار عودت ایدرسه ایشته عودت ایدنلر جهنمه صاحبلردر ، ابداً جهنمدن چیقمازلر .

ابوالسعود افندینك بیانی وجهله موعظه ایله‌مراد ؛ ربانك حرمتنه دائر نازل اولان آیتلردر . ربانك نهینده اهل ایمانی تربیۀ الٰهیه اولدیغنه اشارت ایچون اسماء حسنی ایچنده

رب اسم شریفی وارد اولمشدر . چونکه ؛ ربوبیتی مشعر اولان رب اسمنك کلمسی ؛ ربایی نهی ایدن آیتك قوللری تربیه ایچون کلدیکنی بیاندر . ربانك حرمتنه دائر آیت کلنجه درحال اطاعت ایدر ، ربادن واز کچرسه آندن‌اول ربادن ییدیکی شیدن مسئول‌اولمدیغی وألنده بولنان شیده آنك مالی اولاجغی بیان اولندیغی کبی اوکیمسه‌نك حال وشانی الله تعالی‌یه مفوض اولدیغی دخی بیان اولنمشدر . اکر موعظه‌یی حسن نیتله ومع‌الممنونیه قبول ایده‌رك ربایی ترك ایتمش ایسه الله تعالی آنی نیتنه کوره حسن‌جزا ایله مجازات‌ایدر وآنك حقنده حکم ؛ الله تعالی‌یه مخصوصدر . ربانك حرمتنه دائر آیت کلدکدنصکره اسکی اعتقادنده دورر وربایی آلمغه عودت ایدرسه آنك جزاسی جهنمدر . اولکی آیتده ربایی اکل ایدن کیمسه‌نك قبرندن صرعه‌لی کبی قالقه‌جغی بیان اولنمشدی‌که ربانك‌شدتله حرام اولدیغنه اشارت ایدلمشدر . چونکه فخر رازینك بیانی وجهله صرعه ؛ شیطانك اذیتلی وسوسه‌سندن صرعه‌لی کیمسه‌ده الله تعالی‌نك خلق ایتمسی اولدیغی حیرت واضطرابدن عبارتدر . زیرا ؛ ایصسز یرلردن قورقان کیمسه‌یه خلجان کله‌رك یره دوشوب بایلدیغی کبی شیطانك مدهش وقورقونج وسوسه‌سنك ؛ سوداسی غالب ، طبعی ضعیف ، مزاجنده نقصان ودماغنده خلل اولان کیمسه‌لرده زیاده‌جه تأثیر ایله حاصل اولان بر نوع خسته‌لقدر . ایشته دنیاده ربایی ین کیمسه‌نك آخرتده صرعه‌لی کبی قبرندن قالقوب قیامتده اهل محشر عندنده رزیل ورسوای اولاجغی وهر کس بوعلامتله آکل ربا اولدیغنی بیله‌جکنی بیانله جناب حق قوللرینی ربادن شدتله نهی ایتمشدر . اولجه‌ده بیان اولندیغی وجهله بوآیتلر ربانك حرمتنده اولان شدتی بیان ایچون نازل اولوب یوقسه صرعه‌نك حقیقتی شیطانك تماسندن اولدیغی بیان ایچون سوق اولنمامشدر . آنجق ربایی اکل ایدن کیمسه‌یه لاحق اولاجق پریشانلغی تصویر ایچون وارد اولمشدر .

*
* *

واجب تعالی ربادن شدتله منع ایتدیکی کبی صدقه ایله ربانك بینلرنده اولان فرق

بیان ایتمك اوزره ﴿ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ ﴾ بیورییور .

[الله تعالی ربایی نقصان وصدقه‌لری زیاده ایدر وشدتله منکر نعمت اولان هر کناهکاره محبت ایتمز .]

یعنی ؛ الله تعالی ، رباکیرن مالك بركتنی کیده‌رر وعاقبت او مالی محو ایدر وصدقه ویریلن مالی تزیید ایدر وآخرتده اجرینی اضعاف مضاعف ویرر . بناءً علیه ؛ صاحبی حقنده اومال مبارك اولور وحرام اولان ربایه اصرارله حقی ستر ایدن هر کناهکار کافری الله تعالی سومز .

فخر رازینك بیانی وجهله ربا ؛ ظاهرده مالی زیاده ایدر کبی كورونورسه‌ده حقیقتده مالك نقصاننه سبب اولدیغنه وصدقه ظاهرده مالی نقصان ایدر کبی كورونورسه‌ده حقیقتده مالی زیاده‌لندیردیکنه ومعناده برکت اولدیغنه ومعتبر اولان حقیقت اولوب ظاهر حال اولمدیغنه بو آیت دلالت ایدر .

(یمحق) ده‌کی محق ؛ تدریج طریقیله بر شیئك نقصانه اولوب برکتی قالمقدر .

ربانك دنیاده نقصانه ایتمسی ؛ ربا قاریشان ماله اولدیغی کبی ربایی آلان کیمسه‌نك حیثیتنه دخی نقصان عارض اولور . زیرا ؛ ربایه مصر اولان کیمسه‌نك هرنه‌قدر مالی چوق اولسه‌ده عاقبتی فقره ومالنك برکتی زواله معروض اولدیغی کبی او کیمسه ناس بیننده مذموم وعدالتی ساقط وامانتی زائل وناس آره‌سنده فاسق عنوانیله معروف وقسوت قلب وغلظت طبیعت صاحبی اولور . بناءً علیه ؛ ناس عندنده حیثیت وحرمتنك زواله سبب اولور . **ربانك آخرتده نقصانه ایراث ایتمسی** ؛ ربادن آلدیغی مال ایله صدقه‌سی ، صلهٔ رحمی وحجی صحیح اولمدیغی کبی عذابدن باشقه مالنك بر فائده‌سنی کورمز .

اما صدقه‌نك دنیاده زیاده ایراث ایتمسی ؛ صدقه ایدن کیمسه‌نك اللهك فقیر قوللرینه اعانه ایتمسی اوزرینه اللهك آكا اعانه‌سنه سبب اولمسیدر . زیرا ؛ « هر کون بر ملکك (اللهم یسر لکل منفق

خلفاً ولکل ممسك تلفاً) دعاسیله ندا ایتدیکنی » رسول اکرم بیان بیورمشدر . یعنی « یاربی هر انفاق ایدن کیمسه‌یه انفاقنك خلفنی میسر ایت وهر امساك ایدوب مالی انفاق ایتمکدن اسیرکه‌ین کیمسه‌یه امساکنك بدلنده تلف میسر قیل » دیمکدر . صدقه ؛ ذکر جمیله وکوزل مدحه سبب اولدیغندن قلوب ناس صدقه ایدن کیمسه‌یه متوجه اولوب نفسنده حیثیت ومالنده برکت حاصل اولدیغی کبی فقرانك دعاسی سببیله بر طاقم آفاتدن محفوظ اولدیغی جهتله مالنك نماسی چوغالیر .

آخرتده اجری چوق اولدیغنه دلیل ایسه ؛ بوقاروده بر دانه‌یه یدییوزه قدر ثواب ویریله‌جکنه دائر بیان اولنان آیت جلیله ، آخرتده صدقه‌نك فائده‌سنی بیانده کافیدر .

ایشته ربانك حرمتی ؛ جناب حق صریح وقطعی بر صورتده بیان وربایی شدتله منع ایتدیکی حالده « آوروپاده بو اصول جاریدر ، بوكا احتیاج واردر ، بزم‌ده قبول ایتمه‌مز لازمدر » کبی ربانك حرمتنه اعتراض وربایه متعلق آیتلری تأویل ایله تحریف آرزو ایدنلر وبونکله دیانت اسلامیه‌یی آوروپا عالمنه بکندیرمك ایسته‌ینلر واردر . اوت ! بو کون بانقه‌لرله معامله شایع اولدیغندن ربایه احتیاج كورولورسه‌ده بو کبی معاملات شایع اولمازدن اولکی زمانه ارجاع نظر ایدیله‌رك انصافله محاکمه اولنورسه هر کس سرمایه‌سی قدر ایش طوتوب بورج آلتنه کیرمدیکی واوزمانلر حسابلی ایش طوتلدیغی ایچون افلاس ایدن هر حالده بوزماندن دها آز اولدیغی کبی بین الاسلام اخوت ، مروت ومعامله‌نك دها سالم بر شکلده جریان ایتدیکی كورولور . بونکله برابر اوزمانلرده قازانیلان ثروتك برقاچ بطن دوام ایتدیکی وبوزمانده ایکی بطن بیله دوام ایده‌مه‌دیکی كورولمکده‌در . ربا ایله پاره آلارق برچوق ایشلك ایچروسنه کیرن کیمسه ؛ بدایتده چوق ایش كوریورم ظنیله ممنون اولورسه‌ده حساب زمانی بوتون قازانجی فائضه‌ویردیکی واوقدر امکلرینه قارشی کندینه همان برا کمك پاره‌سی قدر جزئی بر شی قالدیغی وقوعات ایله ثابتدر . فقط ایشلك باشلانغجنده قوردیغی بویوك دولاب حسبیله مغازه‌ده ظاهرده کیف بتیره‌جك مال چوق كورولور . حالبوکه سرمایه‌سی بانقه‌نك ، قازانجی‌ده بانقه‌نك اولوب چالیشانلرك الی بوشدر . اما خرستیانلر کندی اعتقادلرنجه ربایی جائز كوروولرمش . بزم‌ده آنلره قیاس ایله قبول ایتمه‌مز و آنلره

اقتدا ایله‌مز لازم کلمز. آنلر کلیسایه کیدییور دییه‌رك مسلمانلرك‌ده کلیسایه کیتملری لازم کلمز آ. کمال اهمیتله نظر تدقیقدن کچیریلیرسه اسلامیتده ربا اوزره مؤسس اولان شیلر هپ عقیم قالمش وقالمقده‌در ومیلیونلر استقراض ایدنلرك‌ده نتیجه‌ده محو اولدیغی، شو ایچنده بولندیغمز زمان بزه کوسترمش اولمقله مثال ذکرینه حاجت یوقدر. فرانسه ایله روسیه‌نك حالی هرکسجه معلومدر. ربایه مصر اولان اشخاصك، سرمایه‌لری آنی آفتلره اوغرایوب فقیر دوشدکلری بیکلرجه کورولمکده‌در. تورکیا دولتنك آوروپادن استقراض ایتمدیکی زمانله استقراضه باشلادیغی زمان مقایسه ایدیلیرسه دولتجه استقراضك مضرتدن باشقه برشی تأمین ایتمدیکی ثابت اولور. چونکه؛ آلنان پاره آز زمان ایچنده ضایع اولوب حالبوکه ملت وارداتنك برقسم مهمی فائضه ویرمکله میلیونلرجه، بورج آلتنده ایکله‌دیکی و آوروپانك بویوندیریغندن قورتولامادیغی آجی بر حقیقتدر که انکاره کیم جسارت ایده‌بیلیر. بونك سببی؛ فائض دکلمیدر؟ پاره‌مزه کوره بودجه‌مزی تنظیم ایتسه ایدك قازانجمز یانمزده قالیردی وبالطبع بوندن دها راحت یشاردق. والحاصل اللهك امری خلافنده حرکت؛ کرك افراد و کرك جمعیت بشریه حقنده مشقت وفلاکتدن باشقه برفائده کتیرمز. اما فائضله معامله یاپمسون‌ده هرکس الی باغلی دورسونمی! خایر! الی باغلی دورمسون. کندینك آز پاره‌سی ایله معامله یاپه‌رق مالنی تزییده چالیشسون، قازاندیغی کندینك اولسون وبانقه‌یه خدمتکار اولمسون. صرفیاتی وارداتنه اویدوره‌رق کندینك برینی ایکی یاپمه‌نك چاره‌سنی دوشونسون. یوقسه بانقه‌دن پاره آلوب قازانه‌جغم ظنیله بانقه‌نك برینی ایکی یاپمغه چالیشماسون. زیرا؛ بانقه‌لر قازانجی آلدقدن بشقه برچوق کیمسه‌لرك بابادن دده‌دن قالمه مالنی‌ده نتیجهٔ استقراضده بیع بالوفا ویا رهن صورتیله ضبط ایتدکلری واقراض ایله معناً مملکتنه حاکم اولان بانقه‌لرك مادةً‌ده حاکمیته دوغرو کیتدیکنی کیم انکار ایدر. ایشته بو فنالقلرك هپسنه سبب؛ اللهك نهی ایتدیکی فائضجیلکدر. شو حالده بوکبی حقیقتلری کوروب‌ده ظاهرده کورولن بعض فائده‌یی نظر اعتباره آلارق فائضك محسناتندن بحث ایدن کیمسه‌یه ﴿ ومن یضلل الله فما له من هاد ﴾ آیتنی اوقومقدن باشقه برشی دنیله‌مز.

اوت! فائضك بعض منفعتی منکر دکلدر. فقط هرشیده منفعتله مضرتی مقایسه ایتمك لازمدر. بناءً علیه؛ مضرت کلیه ضمننده منفعت جزئیه اختیار اولونماز، بالعکس مضرت کلیه ضمننده منفعت جزئیه ترك اولنمق قواعد شرعیه‌مزدندر. وبرشیده منفعتله مضرت جمع اولسه اعتبار مضرته‌در، منفعته دکلدر.

*
* *

واجب تعالی ربایی اکل ایدنلری تهدید ایتدکدنصکره عمل صالح ایشله‌ینلری عملده دوامه ترغیب ایتمك اوزره ﴿ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾ بیوریور.

[شول کیمسه‌لرکه آنلر ایمان ایتدیلر وعمل صالح ایشله‌دیلر ونمازی ادا ایلدیلر وزکاتی ویردیلر و آنلر ایچون ربلری عندنده محفوظ اجرلری واردر و آنلر اوزرینه عمللرینك ضیاعندن قورقو اولمدیغی کبی عذاب کورمدکلری جهتله حزنلری‌ده یوقدر.]

انسانك ایمانی ثوابك حصولنه ونعم دائمه‌یه وصولنه سبب اولورسه‌ده شو آیتده بیان اولنان اعمالی ترك ایتمك عقوبته سبب اولاجغندن جناب حق اجر کامله نائل اولمق ایچون بو عمللری لایقی وجه اوزره اداسنك لزومنی شرط قیلمشدر. عمل صالح؛ عبادتك هرنوعنه شامل اولدیغی حالده عمل صالحی ذکردنصکره صلاتله زکاتك شانلرینه تعظیم ایچون آیریجه ذکر اولنمشلردر. زیرا؛ عبادت بدنیه ایچندن صلات وعبادت مالیه ایچندن زکات دیانت اسلامیه‌نك ارکان مهمه‌سندن اولدقلری ایچون شانلرینه تعظیم لازمدر.

*
* *

واجب تعالی ربایه متعلق آیت نازل اولدقدنصکره ربایی ترك ایدن کیمسه‌نك آیتك نزولندن اول آلدیغی فائض کندینك اولدیغنی بیان ایدنجه هنوز آلنمامش ناس اوزرنده بولنانلرك‌ده

آلنمسی جائزدر ظنی ازاله ایچون ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبٰوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر ! حرام اولان شیلردن صاقینمقله اللهه عبادت وعذاب الهیدن نفسکزی وقایه ایدك واکر اللهه و رسولنه ایمان ایتدیکز ایسه فائضدن ناس اوزرنده آلاجقکزدن بقایایی ترك ایدك .] زیرا ؛ بینکزده یاپمش اولدیغکز مقاوله ایجابی اولان شیدن آیتك نزولندن اول آلدیغکز سزکدر . فقط او مقاوله‌نك ایجاب ایتدیکی فائضدن ناس اوزرنده باقی قالان آلاجقکزی ترك ایدك وآنکله ناسی تضییق ایتمه‌یك .

فخر رازینك بیانی وجهله خطاب ؛ مؤمنلره اولدیغی حالده « اکر مؤمن ایسه‌کز ربادن ناس اوزرنده قالانی ترك ایدك » دیمك « لسانکزله مؤمن اولدیغکز کبی قلبکزله دخی مؤمن ایسه‌کز » دیمکدر یاخود « ایمانکزك دوامنی آرزو ایدرسه‌کز ناس اوزرنده ربادن باقی قالانی ترك ایدك ، آلمه‌یك » دیمکدر .

آیتك سبب نزولی ؛ اصحابدن ربا ایله معامله یاپان بعض ذاتك ربا آیتی نازل اولدقدنصکره ربادن ناس اوزرنده قالمش آلاجقلرینی طلب ایتمه‌لری اوزرینه نازل اولدیغی مرویدر .

*
* *

واجب تعالی ربا آیتی نازل اولدیغی زمان ناس اوزرنده آلنمامش فائض وار ایسه آندن صوکره آلنمیه‌رق ترك ایدیلمسی لازم کلدیکنی بیان ایتدیکی کبی امر اولنان شیلری ایشله‌مه‌ینلر اوزرینه غضب الهینك نازل اولاجغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَاْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ اَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴾ بیوریور .

اکر امر اولندیغکز شیئی ایشله‌مزسه‌کز الله تعالی ورسولندن برحربه انتظار ایدك . بیلك که بوعصیانکزدن دولایی سزك اوزریکزه غضب الهی نازل اولاجقدر

واکر ربادن توبه ایدرسه‌کز ناسه ویرمش اولدیغکز سرمایه‌کزی آلیرسکز . زیرا ؛ اوسزك مالکزدر . هیچ کیمسه‌نك منعه حقی یوقدر . بناءً علیه ؛ اصل مالکزدن زیاده آلمانجه برکیمسه‌یه ظلم ایتمزسکز ورأس المالکزی تماماً آلدیغکز ایچون ظلم اولونمازسکز .]

چونکه ؛ مدیون اولان کیمسه‌نك سرمایه‌کزی ویرمك خصوصنده تعلل وتردد ایتمسی ویا نقصان ویرمسی حقی اولمدیغی جهتله ظلم اولنمدیغکز کبی سزده ویردیککز مالدن زیاده برشی آلمدیغکز ایچون ظلمده ایتمزسکز .

آیتده حربه انتظارله امر ؛ مؤمنلره‌در . چونکه ؛ برکیمسه کناهه مصر اولورسه امام طرفندن حبسله ویاخود ضربله تعزیر شرعی اجرا اولنور . کناه ایشله‌ینلر بر محله اهالیسی کبی برجماعت کثیره اولورسه امام آنلری توبه‌یه وکناهی ترکه دعوت ایدر . اکر توبه ایدرلرسه نه‌اعلی ! اکر توبه ایتمزلرسه تأدیب ایچون آنلره اعلان حرب ایدر . مثلا ؛ برقبیله اذانی وجماعتی ترکه مصر اولورلرسه امام تنبیه ایدر، قبول ایتمدکلری صورتده حربله تأدیبه قیام ایدر وفائضه مصر اولانلرده دخی حال بویله‌در .

(بنی ثقیف) دن بعض کیمسه‌لر (بنی مغیره) ایله ربا معامله‌سی یاپارلردی. رسول الله طائفی فتح ایدنجه بو آیت نازل اولور . (بنی ثقیف) ربایه توبه وسرمایه‌لرینی ایستینجه (بنی مغیره) فقر حاللرندن شکایت ایله حاصلاتك میدانه کلسنه قدر مساعده طلب ایتملری اوزرینه :

﴿ وَاِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلٰى مَيْسَرَةٍ وَاَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ آیتی نازل اولمشدر .

[واکر بورجلو اولان کیمسه فقر وفاقه صاحبی اولور دفعةً آلاجقکزی ویرمکه مقتدر اولمازسه سزك اوزریکزه واجب اولان حاصلات زمانه‌ویا بورجنی ویرمك قولای اولان برزمانه قدر مهلت ویرمکدر واکر بیلیرسه‌کز ، فقیر اولان کیمسه‌یه آلاجقکزی تصدق ایتمك سزك ایچون دها خیرلی اولور .]

زيرا ؛ الله تعالى ثوابنى قات قات ويرر چونكه ؛ بر مؤمنه معاونت ايدن كيمسه‌يه الله تعالى‌نك دنياده و آخرتده معاونت ايده‌جكنه دائر برچوق دليللرى موجوددر . مديونه مهلت ويرمك وتضييق ايتمه‌مك بر امر مهم اولديغنه آيت دلالت ايدر .

ذوعسرة ايله مراد **بورجنى ويره‌جك قدر مالى اولميان كيمسه**‌در؛ ميسره ايله مراد؛ **بورجنى اداسك امكانى** در . بناءً عليه ؛ بورجلو اولان بر كيمسه كنديسنك ، اولاد وعيالنك بر كونلك نفقه‌سندن زياده‌سنى نفسى ايچون حبس ايده‌مز . بورجنه ويرمسى لازمدر . زيرا ؛ حق صاحبنك حقى ، قدرتى نسبتنده عجله ويرمسى لازم اولديغندن تأخيرى ظلمدر. بناءً عليه ؛ الده بولنان مالى حدلايقنده قيمت ايتمديكندن آنك دكرى بولنجه‌يه قدر تأخيره حقى يوقدر . نقصاننه صاتوب بورجنى ويرمسى واجبدر . اكر آلاجق صاحبى طلبده مصر اولورسه . حق بورجلو اولان كيمسه‌نك وجودى متحمل ايسه نفسنى ايجارله بورجنى اوده‌مك لازمدر . اما حق صاحبى تأخيره مساعده ايدرسه ايسته‌ديكى قدر تأخير ايدر .

*
* *

ربا ايله معامله ايدن كيمسه‌لر اكثريت اعتباريله ظلمه وارباب ثروتدن اولوب ناسه غلبه وجفا ايله ماللرينى آلمق عادتلرى اولديغندن واجب تعالى آنلرى آخرتله تهديد ايتمك اوزره ﴿ وَاتَّقُوا يَوْماً تُرْجَعُونَ فِيهِ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾ بيوريبور .

[شول كوندن اتقا ايدككه او كونده عملكزك جزاسنى كورمك اوزره آنجق الله‌ك حضورينه رجوع ايدرسكز ورجوعكزدنصكره هر نفس ظلم اولنمديغى حالده كندى قازانديغى عملنك ثوابنى تماماً آلير . عملنك ثوابى نقصان اولمديغندن اصلا ظلم كورمز.]

خلاصه ؛ بورجلو اولان كيمسه فقير اولورسه بورجنى ويره‌بيله‌جكى برزمانه قدر مساعده ايتمك مندوب وعندالشرع ممدوح ومديون فقيره آلاجغنى صدقه ايتمك دها خيرلى

اولديغى وحضور الٰهى‌يه واريلاجق قيامت كوننده اتقا ايتمك واجب اولوب هر نفسك كسب ايتديكى عملنك ثوابنى تام آلوب نقصان آلمقله ظلم اولنميه‌جغى بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالى ربايى ترك و انفاق ايله امر ايدوب بونلرك‌ده ايفاسى ماله موقوف اولديغندن مالى محافظه‌نك كيفيتنى توصيه ايتمك اوزره ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ ﴾ بيوريبور .

[اى مؤمنلر ! بربريكزله معامله‌ده بريكز مال ويروب ديكر بريكز آلمق صورتيله دين حاصل اولوب بريكز آلاجق صاحبى ديكر بريكز برمدت معينه‌يه قدر بورجلو اولديغنده او بورجى وادا اولنه‌جق مدتى برسنده يازك] كه بينكزده عداوت ايجاب ايدن اختلاف ومنازعه واقع اولمسون . چونكه ؛ يازلميه‌جق اولورسه بورجك مقدارنده و مدتنده اختلاف ايديله‌رك منازعه‌يه وبلكه محاكمه‌يه قدر ايشى اوزاتوب طرفينك راحتسز اولملرى احتمالى واردر. ايشته‌شو احتماله ميدان ويرمه‌مك ايچون دينك مقدارينى ومدتنى بيان ايده‌رك يازمق واجبدر . بناءً عليه :

﴿ وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ ﴾

[بينكزده بركاتب ، عدالتله يازسون .]

مقدارنده زياده ويا نقصان يازمديغى كبى مدتنده‌ده ايلرى ويا كيرى يازماسون . شو حالده طرفين آره‌سنده قرارلاشان مقدار ومدته كاتبك دقت ايتمسى لازمدر . كاتب ، آره‌كزده اولان مقاوله احكامنى‌ده سنده درج ايتسون كه حين حاجتده سزى ضرردن محافظه ايتمكله برابر معامله‌نك كيفيتى وشرائطى تماميله معلوم اولسون، بورجلو وآلاجقلينك بربرينه بر ديه‌جكلرى قالمسون .

بورجك مدتی معلوم اولمسی لازم اولدیغنی بیان ایچون **اجل مسمى** ایله تعبیر بیورلمشدر. مدتی تعیین ایسه کونلرك عددیله ویا آی وسنه ایله اولوب **خرمانه زمانی**، **اکین زمانی** کبی تقدم وتأخرله اختلاف ایده‌جك زمان نزاعه مؤدی اولدیغندن بو کبی زمانلرله مدت تعیین اولوناماز. چونکه؛ بو کبی زمانلرله؛ مدتدن مقصود اولان نزاعی قطع ایتمك حاصل اولاماز. یازمقله امر؛ **ندب ایچوندر**. یعنی؛ یازمق مندوبدر. بناءً علیه، یازمیان کیمسه کناهکار اولماز. بعضیلر، وجوب ایچوندر دیمشلرسه‌ده بو؛ ضعیفدر. چونکه؛ وجوبده شدت وصعوبت واردر. حالبوکه معامله‌ده سهولت مطلوبدر. شو قدرکه نزاعدن قورتولمق ایچون یازمق افضلدر. جناب حق کتابنده ایکی شرطك لزومنی بیان بیورمشدر: برنجیسی؛ کاتبك عادل اولمسیدرکه طرفیندن برینك منفعتنی کوزه‌ته‌رك دیکرینك مضرتنی قصد ایتمسون. هرایکی طرفك حقوقده مساوی اولدقلری کبی کاتب عندنده دخی مساوی اولملری لازمدر.

*

* *

واجب تعالی کاتبده لازم اولان شرطلردن ایکنجیسی؛ **کاتبك عالم اولمسی** اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ اَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللّٰهُ فَلْيَكْتُبْ ﴾ بیوریبور.

[وکاتب یازمغه باشلادیغنده اللهك تعلیم ایتدیکی کبی یازمقدن امتناع ایتمسون، یازسون.] فقط مقصدی اخلال ایده‌جه‌سنه قیصه ویاخود مقصدی غیب ایده‌جه‌سنه اوزون یازماسون، آنجق اللهك تعلیمی وجهله مقصده موافق صورتده یازسون که طرفین متضرر اولمسون. کاتبك علم فقهه عالم اولوب هرایکی طرفك حقوقنی محافظه‌یه ولدی‌الحاجه ایکی حجت اولاجق برصورتده یازمغه مقتدر اولمسی لازم اولدیغی کبی سندك مضمونی طرفینك مذهبنه موافق اولمق دخی لازمدر. زیرا؛ محاکمه‌یه کیدلدیکنده قاضی، طرفیندن برینك حقنی ابطاله یول بولاجق بر حالده اولمامق ونزاعه مؤدی اولاجق مبهم کلمه استعمال

ایتمه‌مك عدالتده داخلدر. کاتبك علم فقهه وقوفی؛ معامله‌نك سلامتنی موجب اولدیغندن معامله‌ده استخدام اولنان کاتبك عالم اولمسی لازمدر. ایشته شو صاییلان شرائط دائره‌سنده اولان برکاتبه طرفین عرض احتیاج ایتدکلرنده کاتبك امتناع ایتمسنی جناب حق نهی ایتمشدر. زیرا؛ معامله‌یی شرائط فقه دائره‌سنده سنده ربط ایتمك سلامت عامه‌یی موجب اولدیغندن کاتبك سندی یازمقدن قاچینمسی جائز دکلدر.

بورجی سنده یازمقله امرك عاقی؛ مدتی اوزاتمغله ویا مقدارینك زیاده ونقصان توهمیله بربرینك حقوقنه تجاوزدن محافظه ایتمکدر.

تداین؛ **بورجله آلیش وریش ایتمکدر** که برینك مال ویروب دیکرینك مقاوله اولنان مدتده اوده‌مك اوزره بورجلانمسیدر. بوآیت بیع بالسلم حقنده نازل اولدیغی مرویدر. چونکه؛ رسول اللهك مدینه‌یی تشریفنده مدینه اهالیسی خرما اوزرینه سلم یاپارلردی. یعنی؛ آلتی آی ویا برسنه صوکرا یتیشه‌جك خرمایی آلمق اوزره اوقدر مدت اول پازارلق ایده‌رك پاره‌سنی ویررلرکه بومثللو بیعه لسان شرعده سلم دینیر. ایشته رسالتمآب افندمز بومعامله‌یی کورونجه «سلم یاپاجق کیمسه‌نك مالك طارتیسی ایله نه‌قدر زمان صوکره ویره‌جکی مدتی معلوم اولمسی لازم اولدیغی» بیان بیورمسی اوزرینه جناب حق اهل ایمانه معامله‌لرنده وزن ایله مدتده فوق‌العاده احتیاط واهتمام لازم اولدیغنی بوآیتله بیان وتوصیه بیورمشدر.

*

* *

واجب تعالی مدیون اولان کیمسه‌نك سندی امضالامسی لازم اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلْيُمْلِلِ الَّذٖى عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْـٔاً ﴾ بیوریبور.

[واوزرنده بورج اولوب تعیین اولنان مدتده اوده‌یه‌جکنی تعهد ایدن بورج صاحبی یازیلان سندی امضا ایلسون وامضا ایلدیکی زمان حقوقی اخلال ایتمك جهتلرندن ربنه اتقا ایتسون وآلاجق صاحبنه اذی ایتمك وحقنی نقصان ویرمك کبی شیلری ارتکاب ایتمکدن

راغب پاشا کتبخانه‌سی
عدد

نفسنی محافظه ایتسون واللهدن قورقسون وآلاجق صاحبنك حقندن برشیئی ولوسه آزدن آز اولسون نقصان ویرمه‌سون .] زیرا ؛ برذره نقصان ویرسه آندن مسئولدر.

آیتك بوفقره‌سی اوچ مهم حكمی حاویدر: برنجیسی ؛ **بورج صاحبنك امضاسی لازم اولمیدر** . چونكه ؛ امضاسز سنده اعتبار یوقدر . ایكنجیسی ؛ **بورج صاحبنه ازی ایتمكده انقادر** . اوچنجیسی ؛ **نقصانه ویرمسی جائز اولمامیدر** .

*
* *

واجب تعالی بورج صاحبنك امضاسی لازم اولدیغنی بیاندنصكره مدیونك امضاسنه اعتبار اولمازسه ویاخود امضادن عاجز اولورسه نه كبی معامله اولنمق لازم اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَاِنْ كَانَ الَّذٖى عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفٖيهًا اَوْ ضَعٖيفًا اَوْ لَا يَسْتَطٖيعُ اَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ ﴾ بیوریور .

[اكر حق كندی اوزرنده اولوب مدیون اولان كیمسه مالنی اسراف ایدر سفیه اولورسه ویا چوجق ویا اختیار ویاخود مجنون كبی اقرارینه وامضاسنه اعتبار اولونماز ضعیف اولورسه ویاخود لساندن عاجز ویا لسان بیلمز ویا جاهل اولمق كبی برسببدن طولایی بالذات اقراره قادر اولمزسه شرعاً آنك مقامنه قائم اولان ولیسی عدالته مقارن اولارق اقرار وامضا ایتسون] كه حق صاحبنك حقی ضایع اولماسون . زیرا معاملات ناس؛ امكانله مقیددر. بناءً علیه؛ بورج صاحبنك بیان اولنان سببلردن بریسیله امضادن عاجز وامضاسنك معتبر اولمامسی معامله‌نك معطل اولمسنی ایجاب ایدنجه معامله‌نك جریانی ایچون ممكن اولان ولیسنك امضاسیدر . زیرا ؛ اصل متعذر اولنجه حكمك بدله انتقال ایتمسی مشروعدر .

*
* *

واجب تعالی یالكز اقرار وامضا كافی اولمیوب ایكی شاهدله اشهاد ایتمك لازم

راغب پاشا کتبخانه‌سی

اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاسْتَشْهِدُوا شَهٖيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَاِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَاَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاۤءِ اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰيهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰيهُمَا الْاُخْرٰى ﴾ بیوریور .

[بورج صاحبنك تعدیه ویا ولیسنك اقرار و امضاسیله برابر ارككلردن ایكی شاهد آرایك و انلر حضورنده اقرار ویرعجولسون كه ایجابنده انلر شهادت ایتسونلر دكر ایكی اركك بولونمازسه راضی اولدیغكز شاهدلردن بر اركك ، ایكی قادین آرایك كه انلر شهادت ایتسونلر و شاهدلر عدالتنده شبهه ایتمیوب راضی اولدیغكز كیمسه‌لردن اولسون كه قلبكز راحت ایتسون . چونكه ؛ راضی اولدیغكز كیمسه‌لر شاهد اولورسه ایجابنده شهادتلری شبهه‌دن خالی اولماز . و قادینلردن بریسی مسئله‌یی اونوتورسه دیكری خاطرینه كتیرمك ایچون ایكی اولمه لازمدر .] زیرا ؛ قادینلرك طبیعتلرینه اونوتمق غالبدر .
بناءً علیه نصاب شهادت ؛ ارككلرده بر بدل قادینلرده ایكیدر .

﴿ وَلَا يَاْبَ الشُّهَدَاۤءُ اِذَا مَا دُعُوا ﴾

[ودعوت اولندقلرنده شاهدلر شهادتدن امتناع ایتمسونلر .] زیرا ؛ شهادتدن امتناع ایتمك حق صاحبنك حقنی ابطال ایتدیكنده جائز دكلدر . شهادتك قبولنده ؛ شاهدك حر ، عاقل ، بالغ ، عادل و مسلم اولمسی شرط اولدیغی كبی ادای شهادتده شاهد ایچون جلب منفعت ویا دفع مضرت ویاخود علیهنه شهادت ایده‌جكی كیمسه ایله كندی آره‌سنده عداوت اولمامه شرطدر . زیرا عداوت ؛ انسانی لایق اولمیه‌جق حركاته سوق ایتدیكی كبی یالان سویلمكه و شهادتده حیله یاپمغه بر منفعت دخی سوق ایدر . ادای شهادت ایچون نه قدر اوزون مسافه اولسه كیتمسی واجب اولدیغی جهتله امتناع جائز دكلدر .

بر شیئده غلط سهو ویاخود یالان احتمالی اولدیغندن نصاب شهادت اکملیه بو احتماله، شاهدک ایکی اولدیغنده دخی وارسه ده بر درجه‌یه قدر آزدر.

واجب تعالی الیش ویریشده بورجی بیان ایدن سند تنظیم ایدلمسنی امر ایتدیکدن سندک یازلماسنده مسامحه وترک ایتمکدن نهی ایتمک اوزره ﴿ولا تسأموا ان تكتبوه صغيراً او كبيراً الى اجله﴾ بیوریور.

[ای مؤمنلر! آز ویا چوق کوچوک ویا بیوک بورجکزی والا جلکزی مدتنی بیان ایله برلکده یازمقدن اوصانمایک.] زیرا؛ تردد وشکی دفع ایچون یازمق ال قولای ودفعی بر طریقدر. بناءً علیه؛ معامله‌لرکزی یازمقده مسامحه کوسترمه‌یک.

فقیر وزنکینک بیانی وجهله ازچوق مالده حاصل اولان منازعه برچوق فتنه وفساده وبلکه مقاتله‌یه بیله بادی اولدیغندن جناب حق معامله‌ده ولو غایت آز اولسه بیله تنظیمنده مسامحه ایدلمه‌مسنی ویورغونلق کوستریلمه‌مسنی توصیه ایتمشدر.

﴿ذٰلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَاَدْنٰٓى اَلَّا تَرْتَابُٓوا اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَلَّا تَكْتُبُوهَا﴾

[شو بیانه اولنان وجه اوزره سند یازمق؛ عند الله معامله‌لرکزده عدالت واداء شهادتده معاونتی زیاده‌در. چونکه یازمق؛ مرور زمانله شاهدلرک اونوتدقلری جهتلری خاطرلرینه کتیردیکندن شهادتک تمامی ومعامله‌ده بورجک والاجلک بیان ایدن سند یازمق تردد وشکی ازاله‌ده ال یقینی ودکسدیرمه بر طریقدر. وجمیع زمانده یازمق لازمدر. الا معامله‌لرکز الدن اله آلوب ویرمکدن عبارت اولوب بینکزده اداره ایتدیککز حاضر بر تجارتدن عبارت اولورسه اونی یازمامقده سزه اوزریکزه کناه یوقدر.] زیرا؛ الدن اله الا ویره‌ده نزاع اولمادیغندن یازمق لازم اولماز. دکلابده

یالان ونقصانه کبی معامله اولمدیغندن کتابتک زیاده عدالت اولدیغنی وشهادتی حفظ ایدوب تذکر ایتمکده استقامته وسیله اولدیغندن کتابتک شهادته اقوم اولدیغنی بیان اولنمشدر. چونکه؛ کتابت اولنجه شهادتده شبهه قالماز. تجارت حاضره ایله مراد؛ الیش ویریشدر. زیرا؛ بو شیئده معامله‌ده یازمغه احتیاج اولمدیغندن یازلماسه کناه اولمدیغی بیان اولنمشدر.

﴿وَاَشْهِدُوٓا اِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَٓارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ﴾

[بو شیئه الیش ویریشده ومدتی یقینه اولان معامله‌ده یازماسه‌کز بیله احتیاطاً شاهد بولندیرک. چونکه؛ طرفین بربرینی اضرار ایتدکده خالی اولمادیغندن شاهد بولندیرمه مستحبدر. وکاتب یازمامه ویاخود یازارسه ده زیاده ونقصان یازمه صورتیله طرفیندن برینی ویا ایکیسنی اضرار ایتمسون وشاهدده اداء شهادته کلمه‌مک وحقی کتم ایتمک کبی شیله طرفینی اضرار وطرفین ده شاهدلره فرضلرندن وحقنی ویرمه‌مکله شاهدی اضرار ایتمه‌سون.] چونکه؛ (لا ضرر ولا ضرار فی الاسلام) یعنی (اسلامده نه بر طرفدن ونه ده ایکی طرفدن ضرر یوقدر).

﴿وَاِنْ تَفْعَلُوا فَاِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللّٰهُ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

[واگر بربریکزی اضرار ایله نهی اولندیغکز منهیاتی ایشلرسه‌کز بو ایشدکز سزه شاهدر. زیرا؛ بربریکزی اضرار ایله فاسق وطاعت الهیه‌دن چیقمش اولورسکز. والله‌دن قورقوب تجارتده الله‌دن قورقک ونفسکزی منهی اولان شیلردن حفظ ایدک. الله تعالی حالکزه موافق وشأنکزه لایق اولان احکامی رسولی واسطه‌سیله سزه اوکرتدی. بناءً علیه؛ سزک الله‌ک تعلیم ایتدیکی احکامه رعایتکز لازمدر. والله خارجاً حقیقه سزله ایدن فسقدر. والله تعالی هر شیئی وسزک عمللریکزی بیلیر.] استحقاقکزه کوره جزا ویرر مبالغه ایتمز؛ هر معامله‌ده حسن جزایه مستحق اولاجق عمله سعی ایتمک لازمدر.

واجب تعالى معامله ده بر سند يازلمسنى امر ايتديكى كبى مسافرت حالنده كاتب بولنماز ديا كاتب بولنور ده آلت كتابت بولنماز فقط يازيمه ممكن اولمازسه نه كبى معامله اولنه جغنى بيان ايتمك اوزره ﴿وَاِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ﴾ بيوريبور.

[اى مؤمنلر! اكر سز سفر اوزرنده اولور ده معامله لرك جريانى و بورجك مقدارينى و مدتنى يازه جق كاتب بولامازسه كز مديونك بورجى بدلنده رهن الوب قبض ايدرسكز.]

رهن: بورجه مقابل ادا ايديلنجه قدر دورمق اوزره بورجلودن آلينان شيدر، آلاجق صاحبنه ويريلمك شيدر. آلاجق صاحبى هر زمان بورجلودن رهن استه بيلير. لكن مسافرده رهن المغه غالب اولديغندن بو آيتده مسافرت ذكر اولنمشدر، يوقسه رهن آلمق حال سفره مخصوص دكلدر.

﴿فَاِنْ اَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِى اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ﴾

[اكر سزدن بعضيكز بعضيكزه امين اولورده رهن آلمغه ايستمزسه كز امين عد اولنانكيسه امانتى يعنى آلاجق صاحبنه بورجنى ويرسون و ربنه اتقا ايتسون] كه بورجنى انكار و خيانت ايتمك و بورجنى نقصان ويرمك و مقاوله اولنان مدتى تأخير ايتمك كبى شيلردن نفسنى وقايه ايلسون. چونكه: آلاجق صاحبى سنه يازمق و رهن آلمق كبى شيلره حاجت كوسترميه رك امانته حواله ايتدى. شو حالده مديون ده آنك امنيتنى قارشى مدتى حلولنده درحال بورجنى ويرمليدر.

﴿وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَاِنَّهُ اٰثِمٌ قَلْبُهُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾

[و حضورده عباده متعلق شهادتى صاقلامايك. اكر بركيمسه، اوزرينه واجب اولان شهادتى صاقلارسه اوكيمسه نك قلبى كناهكار اولور. و الله تعالى سزلرك شهادتى صاقلامق والخفى اظهار ايتمك كبى عمللريكزى بيلير.] و هر برينك انتقامنى آلير. چونكه: كناه اشلينه كيمسه اوكناهدن توبه ايتديكچه و ياخود عفو الهيه مظهر اولمادقجه البته اوكناهك جزاسنى كورور.

خلاصه: معامله لرك انتظامى محافظه و ناسى ضرردن وقايه ايچون اصول تجارتده قرضين معامله لرى بر سندله ضبط ايتمك لازم و سندى يازان كاتبك عدالت اوزره يازوب معامله يى لايقيله تحرير ايتمسى واجب و معامله يه شاهد بولندرمق و شاهدلرك دعوت اولندقده فقط امروب ايجابنده لايقيله شهادت ايفاسى الزم اولديغنى و اكر شاهدلر شهادتدن امتناع ديا كتم ايدرسه كناهكار اولاجقلرى بو آيتده مستفاد اولان فوائد جمله سندندر.

∴

واجب تعالى بو سوره ده اصول اعتقاديه دن توحيد و صفات الهيه متعلق مسائلى و فروع اعمالدن نماز، اوروج، حج، زكات، نكاح، طلاق، مهر، رضاع، ايلاء، دين و سند يازلمسى كبى مسائلى بيان ايتديكى كبى بو احكامه رعايتك وجوبنى اشعار ايدن قدرت و علم صفتلرينك كمالنى ده بيان ايتمك اوزره ﴿لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِى اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ﴾ بيوريبور.

[كوكلرده و يرده موجود اولان مخلوقاتك جمله سى اللهكدر. و اكر نفسكزده اولان شيلرى اظهار ايدرسه كز ياخود صاقلارسه كز الله تعالى انلردن هر برينى سزه محاسبه ايدر. زيرا: هپسنى بيلير.]

﴿فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

[بناءً عليه: الله تعالى ديلديكى كيمسه يى مغفرت ايدر و ديلديكنى تعذيب قيلار. زيرا: الله هر شيئه قادردر. ازلاً وابداً قدرتندن هيچ برشى خارج اولماز.] ورايت: اطاعت ايدن

کیسه‌لر حقنده لطف الٰهی و عدل و عاصیلر حقنده غضب و عدله راجعدر. چونکه
هر شیئی دیلدیکی یاپار قوللرینک گیزلی و آشکار عمللرینی بیلوب هر شیئه قادر. اولنجه اطاعت
ایدنلره نعمت ویره‌جکنی و عاصی اولانلره عذاب ایده‌جکنی بیان ایتمشدر. بناء علیه؛
هر کسک اللهک غضبندن قورقمسی لازمدر.

و الله تعالی؛ بو آیتده گیزلی و آشکار هر عمل اوزرینه محاسبه ایده‌جکنی بیان ایتدی.
انسان خاطرینه خطور ایدن بر فنالغی سویله‌رک خارجده وجود بولمسنه سعی ایتمز.
و مجرد قلبنده دوران ایتمکله قالرسه بوندن مسئول اولماز. زیرا؛ خاطرلرک دفعنه انسان
قادر اولاماز. بناء علیه؛ قدرتنک فوقنده اولان شیئه ایسه هیچ بر کیمسه مسئول دکلدر.
اما قلبنه گلن فنالغی قبول ایدوب قرارلاشدیره‌رق خارجده وجود بولمسنه سعی ایدرسه
بوندن مسئول اولور؛ دلرسه خارجده وجود بولمسون. آنجق قلبنده قصد و التقدیریه
اعضاء جوارحده سهواً و یا اونوتقلغله صدور ایدن افعالندن انسان مسئول اولماز.

خلاصه؛ یره و گوکلرده اولان مخلوقاتک جمله‌سی اللهک مخلوقی و قوللری اولوب
آنلرک هر برنده تصرف الله تعالی‌یه عائد اولدیغی و انسانلرک جمله ایشلرینی بیلدیکی و حتی
قلبلرینه گلن و گیزله‌دکلری و خارجده اظهار ایتدکلری افعالک هر برینه آنلری محاسبه
ایده‌جکی و دیلدیکنه قولینک گناهنی مغفرت ایدوب ایسته‌دیکنه عذاب ایده‌جکی و الله تعالی
هر شیئه قادر اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

و الله تعالی بو آیتده کمالنی بیان ایتدیکی کبی قوللرینک عبودیتده کماللرینی بیان ایدیورده

﴿ آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ
وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ ﴾ بیوریور.

[رسول معظم؛ ربسندن کندیسنه انزال اولنان قرآنه ایمان ایتدی و مؤمنلرک
کلیسی الله و ملکلرینه و کتابلرینه و بالعموم رسوللرینه ایمان ایتدیلر.]

﴿ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ ﴾

[و دیدیلر که؛ اللهک رسوللرندن هر برینی اوبریندن فرق ایتمیه‌رک جمله‌سنه ایمان
ایدرز.]

﴿ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴾

[و دیدیلر که؛ بزه گوندرلمش اولدیغکز احکامک جمله‌سنی ایشیتدک و اطاعت
ایتدک. ای بزم ربمز! گناهلرمزی مغفرت ایتمکلکی ایسترز. و آنجق آخرتده سنک
حضورکه وارلجقدر دیدیلر.]

معنی: جناب حقک رسول مکرمی؛ ربی طرفندن انزال اولنان قرآنه و قرآنک
متضمن اولدیغی احکامک طرف الهیدن اولدیغنه ایمان ایتدی. و مؤمنلرده هر بری؛
اولاً: الله ایمان ایتدیلر. زیرا الله ایمان؛ ایمانک اساسی اولدیغی جهتله تقدیم
اولنمشدر. الله‌دن وحی و کتابلری رسوللره گتیرن ملک اولدیغی ایچون ایکنجی
مرتبه؛ ملکلره ایمان ایتدکلری بیان اولنمشدر. ملکلرک رسوللره گتیردکلری
وحی؛ کتاب اولدیغندن اوچنجی مرتبه‌ده کتابلره ایمانه بیان اولنمشدر. و دردنجی
مرتبه‌ده کندیلرینی حقه دعوت ایدن رسوللره ایمان ایتدکلری بیان اولنمشدر.

الله ایمان؛ ذاتنه، صفاتنه، و افعالنه ایمانه شاملدر.

ملکلره ایمان؛ اللهک قوللری اولوب بیننده قوقلارده اصلا گناه ایشلمدکلرینه
و دائما عبادته مشغول اولدقلرینه ایمان ایتمکدر. ملکلر؛ قوۀ شهوانیه‌دن مجرد اولدقلری
ایچون عبادتدن یورولماز و ملل ایتمزلر. آنلرک ذکرلری بزم نفسلرمز مقامنده‌در.
مأمور اولدقلری شیده اصلا مخالفت ایتمزلر. آنلرک هر بری بر بر اموره موکلدر.
کیمی وظیفه‌سنی دوام ایدر. و جبریل امین انبیایه وحی گتیرمکله مأموردر.

کتابلره ایمان: کتابلرك طرف الهیدن وحی منزل اولوب قوللری اصلاح
ایچون گوندرلدیکی و قرآنك قیامته قدر باقی اولوب اصلا تحریف اولنمیه جغنه ایمان ایتمکدر.

رسل کرامه ایمان: انلرك گناهدن معصوم و طرف الهیدن قوللری ارشاد
و اصلاحه مأمور و معجزه ایله نبوتلرینی اثبات ایتمه انسانه کامل اولدقلرینه و سوزلری
طوغرو اولوب انلرده اصلا یالان صادر اولمدیغنه ایمان ایتمکدر. رسل کرامك هر
برینه ایمان واجبدر. بینلرینی اصلا تفریق جائز دکلدر. بناء علیه ایچلرندن برینه کفر؛
هپسنه کفر منزلنده در.

بو آیتده کمالات انسانیه نك اسبابی بیان اولنمشدر. زیرا کمالات انسانیه؛ اصول
اعتقادیه و عملیه؛ علم و عمل ایله حاصل اولور. اعتقادیات متعلق اولدیغی قوهٔ نظریه
و عملك مقتضاسی عمل؛ قوهٔ عملیه دینور. قوهٔ علمیه و نظریه نك عملیه دن اشرفلی
اولدیغنه اشارت ایچون قرآنده قوهٔ علمیه دائما مقدم اولارق وارد اولمشدر.
بناء علیه بو آیتده قوهٔ نظریه اولان ایمان؛ مقدم و قوهٔ عملیه یه اشارت اولان
(سمعنا و اطعنا) مؤخرا اولارق وارد اولمشدر.

بو آیتده انسانده موجود اولان اوچ مرتبه یه اشارت اولنمشدر: برنجی مرتبه
اولان ایمانه (آمن الرسول بما انزل الیه من ربه والمؤمنون) ایله؛ ایکنجی مرتبه اولان
عبودیته (سمعنا و اطعنا) ایله، اوچنجی مرتبه اولان احوال آخرته (غفرانك ربنا
والیك المصیر) ایله اشارت اولنمشدر. بناء علیه؛ انسانه اوزرینه واجب اولان مرتبه لرك
هپسنه اجمالا اشارت موجوددر.

مرتبهٔ عبودیت هر نه قدر وظائف عبودیتی ادایه سعی ایتدیسه ده انسانه قدر
عبارت ایسه قصوردن خالی اولامیه جغنه اشارت ایچون کامل انسان قوهٔ نظریه اولان

اعتقاداتی و قوهٔ عملیه اولان عباداتی ادایه و جمیع تکالیفی قبول (سمعنا و اطعنا) دیه رك
... اطاعت ایتمکه برابر تقصیرلرندن صادر اولان قصوره قارشی (غفرانك) قولیله مغفرت
... دکلری بیانه انسانه ایچون عبادتده جهدنه هر نه قدر ترقی یه مالك اولسه ده مغفرت
... ترك ایتمك جائز اولمادیغنه اشارت اولنمشدر.

... تفسیر خازنده بیان اولندیغی وجهله آیتك سبب نزولی: بوندن اول آیتده خفی
... جمیع اعمالك محاسبه اولنه جغی بیان اولونجه اصحاب رسول الله ملاشه دوشوب حضور
... گلهرك دیدیلر که «یا رسول الله! نماز، اوروج و سائر عباداته قدرتمز یتدی در.
... ادایه چالیشیرز، کنه قلبمزه خطور ایدنه شیدن محاسبه اولونجه بز آنك وحقه
... دکلز» ایشته شکایت دیدیلر. اوزرینه رسول الله «سزده اول اهل کتاب
... (سمعنا و عصینا) دیدیلر سزده اویله دیمکمی ایسترسکز؟ بلکه (سمعنا و اطعنا) دییك»
... وردی. و اصحاب کرام ده امره امتثالا بونی اوقویونجه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر.

...

... واجب تعالی مؤمنلرك مغفرت طلب ایتدکلری بیاننده حواره طلبلرینك قبولنی اشعار
... اولدیره ﴿لا یکلف الله نفسا الا وسعها﴾
... الله تعالی هیچ بر نفسی تکلیف ایتمز، الا قدرتی مقداری تکلیف ایدر.) زیرا؛
... فوقنده تکلیف جائز دکلدر.

﴿لها ما کسبت وعلیها ما اکتسبت﴾

(هر نفسك کسب ایتدیکی خیرلرك ثوابی او نفسك منفعتنه در. و اکتساب ایتدیکی
... و قباحتك عذابی او نفسك مضرتنه در.)
... شر کسب ایتمك نفسك ارزوسی دلوغندن زیاده شهوت و جستایله اولدیغندن زیاده
... دلالت ایدن اکتساب کلمه سی کلمشدر. اما خیر: على الاکثر نفسك ارزوسیله
... اشارت ایچون اصل معنایه دلالت ایدن (کسبت) کلمه سی وارد اولمشدر.

﴿ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا ﴾

[ای بزم ربمز! بز نسیان ویا خطا ایده رك قصور ایدرسه‌ك او قصوردن طولایی سن بزی مؤاخذه ایتمه] دیمكه مؤمنلر تضرع ونیازده بولنورلر. هر نه قدر نسیانه داخل اولان قصور معفو ایسه ده دعا، عبادت اولدیغندن نسیانك عفوی دعاسی مانع دگلدر. یاخود نسیان؛ تأویل فاسد ایله عملی ترك ایتمك وخطا ده تأویل فاسد ایله بر قباحت ایشلمكدر. بو حالده معنای آیت: [یاربی! تأویل فاسد ایله ایشلنمسی لازم اولان عملی ترك ایدرسه‌ك ویاخود تأویل فاسد ایله بر قباحت ایشلرسه‌ك سن بزی مؤاخذه ایتمه] دیمكدر.

∴

وجناب تعالی مؤمنلرك ایكنجی دعالرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا ﴾

[ای بزم ربمز! بزدن اول گلن امتلر اوزرینه آغیر تكلیفلر یوكلتدیگك كبی بزم اوزریمزه ده آغیر یوكلر یوكلتمه] دیمكه مؤمنلر تضرع ونیازده بولنورلر.

مفسرلرینك بیانی وجهله اول گلنلردن مراد؛ یهودلردر. چونكه؛ یهودده الله وقت نماز فرض اولماسی ونجاست اصابت ایدن البسه‌نك اصابت ایدن محلنك كسیلمسی ونسیاناً ایشلدكلری خطالرینك جزاسی اولارق حلال طعاملرك بعضیسنك حرام اولمسی ودنیاده عقوبتلرینك تعجیل اولنمسی كبی آغیر تكلیفلر دائم اولمشدی.

ایشته امت محمد اوزرینه بوكبی تكلیفلرك تحمیل اولنماسیله دعای جناب حقك تعلیم ایتمك اكثریسی بو دعایه دوام ایتدكلرنده جناب حق بو امته بوكبی آغیر تكلیفلره تحمیل ایتمشدر. دیو بو دعایه دوامك لزومنه آیت دلالت ایدر.

﴿ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ ﴾

[ای بزم ربمز! بزم طاقتمز اولمیان شیئی بزه تحمیل ایتمه.]

طاقت اولمیان شی ایله مراد؛ امم سالفه‌یه نازل اولان عقوبتلردر.

﴿ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴾

[یاربی! بزم قصورلریمزی عفو ایت وبزم گناهلریمزی ستر ایله بزه لطف ومرحمت ایله، زیرا؛ سن بزم مولامز ویاردیمجی مزسك. بناء علیه؛ یاربی! بزه قوم كافرین اوزرنده نصرت ویر.]

عفو؛ عذابی اسقاط ایتمك، مغفرت؛ رسوالق وفضاحت عذابندن قورتارمق ایچون گناهی ستر ایتمكدر. رحمت؛ ثواب ولطف واحساندر. شو حالده بو آیتده عفو ایچون اولا؛ عذاب جسمانینك سقوطنه؛ ثانیاً؛ عذاب روحانینك ازالنه؛ ثالثاً؛ نعمت الهیه‌یه نائل اولمنی ایستمك لازم اولدیغنه اشارت اولنمشدر. چونكه؛ نجاسته بزی گناهدن طهارت ایتمدیكجه نعمت استحقاقی اولمامه حقنده ایلك اول گناهدن نفسی تطهیر ایتمك لازمدر. زیرا؛ هر طرفی نجاسته ملوث اولان بر كیمسه ایسه كه دوشمنه بر قوناغه مناسب گورولمز. بلكه حمامه گیتمسی یقتضا ایدر، آندن صكره اوقوناغه مناسب گورولور. ایشته بونك كبی انسان گناهلرندن تمیزلنمدیكجه عند الله مقبول بر قول اولامدیغندن طاهر بر محل اولان جنته مناسب اولاماز.

ایكنجی جلدك صوكی

روسی بیك اوچیوز اوتوز بر سنه‌سی اكتوبر آینك یكرمی ایكیسنه تصادف ایدن بیك اوچیوز اوتوز اوچ سنه‌سی شوالنك یكرمیسی درت جمعه ایرتسی گونی اكیندی وقتی قونیه‌ده محمودیه مدرسه‌سنده واقع درسخانه‌مده سورۀ بقره بعونه تعالی ختام بولمشدر.

ايكنجى جلدك فهرستى

قبله‌نك تحويلنه دائر تفصيلات
امت محمدك امت عدالت اولديغى
١٠ قبله‌نك بيت مقدسدن كعبه‌يه تحويلى
١٢ اهل كتابك قبلهٔ محمديه‌يه تابع اولمادقلرى
١٥ اهل كتابك رسول اللهك حقا رسول اولديغنى اوغوللرينى بيلدكلرى كبى بيلدكلرى
١٧ هر نره‌ده بولونيلورسه نمازده قبله جهتنه توجهك لزومى
٢٠ رسول اللهك امتى حقنده نعمت اولديغى
٢٣ صبرله صلاتله استعانه‌نك لزومى
٢٦ خوفله جوعله ونقص اموال وانفسله انسانلرى امتحان
٣٠ صفا ومروه‌نك علامات الـهيه‌دن اولديغى
٣٤ اهل كفره اللهك وملكلرك وناسك لعنتى
٣٧ سموات وارضك وسائر مخلوقاتك خلقتنده وحدانيته علامتلر اولديغى
٤٣ آخرتده عذابى كورونجه تابعله متبوع بيننده علاقه‌نك قطع اولوناجغى
٤٥ ارض اوزرنده اولان رزقك اكلى مباح اولديغى
٤٧ شيطانك انسانه فنالقله امر ايتديكى
٥١ ميته‌نك وخنزير أتنك حرام اولديغى
٥٣ اللهك احكامنى صاقلايانلرك كلام الـهيدن محروم اولاجقلرى
٥٨ برّ واحسانك انواعنه دائر تفصيلات
٦٢ قصاصه متعلق تفصيلات
٦٧ وصيته دائر تفصيلات
٧١ صيامه متعلق تفصيلات

٧٥ شهر رمضانده قرآنك انزالی
٧٩ دعانك قبولنه دائر تفصیلات
٨٢ رمضان کیجه‌سی نسوانه تقربك جوازی
٨٥ معتکف اولان کیمسه‌نك نسوانه تقربنك عدم جوازی
٨٧ حاکملره رشوت ویرمك جائز اولمادیغی
٨٩ آیلرك ناسك معاملاتنه میقات اولدیغی
٩١ فی‌سبیل‌الله مقاتله‌نك لزومی
٩٥ اهل کفرك فتنه‌سی کسیلنجه‌یه قدر مقاتله‌یه دوام
٩٧ تجاوز ایدنه تجاوزی مقداری مقابله‌نك جوازی
٩٩ نفسنی تهلکه‌یه القانك عدم جوازی وتهلکه‌نك معناسی
١٠٢ حجه دائر تفصیلات
١١٣ یالکز دنیایه حصر امل ایدنك آخرتده نصیبی اولمیه‌جغی
١١٨ منافقلرك اوصاف مذمومه‌لری
١٢٣ عموم اهل ایمانی احکام شرعیه‌یه انقیاده دعوت
١٢٦ اسلامه داخل اولمایانلرك عذابلرینك کیفیتی
١٢٩ کافرلره حیات دنیانك تزیین اولوندیغی
١٣٠ ناسك امت واحده اولدیغی زمان
١٣٤ طریق مستقیمه دخولك برطاقم مشقتله حاصل اولاجغی
١٣٦ انفاقك خیرلیسنی بیان
١٣٨ بعض کره شر کورولن شیئك عاقبتی خیر اولدیغی
١٤١ فتنه‌نك قتلدن دها بویوك کناه اولدیغی
١٤٣ ارتداده دائر تفصیلات
١٤٤ هجرته وجهاده عائد تفصیلات
١٤٦ شرابه وقماره عائد مسائل

١٥٠ ایتامی اصلاحك خیر اولدیغی
١٥٣ اهل ایمانه مشرکه اولان خاتونك نکاحی جائز اولمادیغی
١٥٦ خاتونلرك حیضنه متعلق مسائل
١٥٩ خاتونلرك رجال ایچون محل زراعت اولدیغی
١٦٢ اللهك اسمنی یمینه آلت ایتمك جائز اولمادیغی
١٦٥ انسانك حرمی اوزرینه یاپدیغی یمینك حکمی
١٦٨ مطلقه اولان خاتونك عدتی
١٧٣ طلاق خلعه دائر مسائل
١٧٨ اوچ طلاقدن صوکره زوجه‌نك زوج آخره وارمادقچه زوج اوله حلال اولامیه‌جغی
١٨٣ مطلقه اولان خاتون عدتی اکمال ایدنجه زوج اولك منع ایتمك حقی اولمادیغی
١٨٦ چوجغی امذیرمك مدتنك ایکی سنه اولدیغی
١٨٨ چوجغی امه‌دن آییرمق ابوین آره‌سنده بالمشاوره اولاجغی
١٩٣ زوجی وفات ایدن خاتونلرك عدتلرینك درت آی اون کون اولدیغی
١٩٨ عدت ایچنده نکاحك جائز اولمادیغی
٢٠١ قبل الزفاف طلاقده مهرك نصفی لازم کلدیکی
٢٠٣ صلات وسطایه دائر تفصیلات
٢٠٩ أولومدن قاچمانك فائده ایتمه‌دیکی
٢١١ جهاده صرف اولونان اموالك قرض حسن اولدیغی
٢١٥ طالوتك بنی‌اسرائیله ملك اولدیغنه دائر تفصیلات
٢٢٠ طالوتك جالوتله محاربه‌سی
٢٢٤ حضرت داودك جالوتی قتلی
٢٢٧ رسل کرامك بعضیسنك بعضیسندن افضل اولدیغی
٢٣٢ أولمزدن اول انفاقك لزومی
٢٣٤ آیة‌الکرسی

٢٣٨ دینده اکراه اولمادیغی
٢٤٢ حضرت ابراهیمك نمرودله مباحثه‌سی
٢٤٤ عزیر علیه‌السلامك وفاتندن صوکره حیاتی
٢٤٧ حضرت ابراهیمك موتایی احیانك کیفیتنی کورمك ایسته‌دیکی
٢٥٠ انفاقك نشو ونماسنه دائر تفصیلات
٢٥٧ منافقك صدقه‌سنك عاقبتی
٢٦١ انفاق ایده‌جکلره شیطانك فقر وعد ایتدیکی
٢٦٣ علم ویریلن کیمسه‌یه خیر کثیر ویرلدیکی
٢٦٦ صدقه‌یی کیزلی ویا آشکار ویرمکه دائر تفصیلات
٢٧٣ ربایه دائر مسائل
٢٨٢ ربانك حرمتندن اول آلنان مالك حلال اولدیغی
٢٨٥ دیونانده سندك یازلمسنه دائر تفصیلات
٢٩٤ (آمن الرسول) آیتنك معناسی
٢٩٧ تکالیفك قدرت نسبتنده اولدیغی

عدد ۲۹٤۷

خلاصة البيان في تفسير القرآن

اونجی جلد

محمد وهبی
قونیه مبعوث سابق

ایکنجی طبع

شهزاده باشی : اوقاف اسلامیه مطبعه‌سی
۱۳۴۳ — ۱۳٤۱

خلاصة البيان

سورهٔ آل عمران

بوسورهٔ كريمه مدينهٔ منورهده نازل اولان سورهلردندر. « ايكيوز آلتی » آيتی جامعدر.

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ الٓمٓ ﴾

بو مثللو سورهلرك اوللرنده اولان حروفاته عائد تفصيلات؛ سورهٔ بقرهنك اولنده بيان اولونديغندن تكرارينه لزوم كورولهمشدر. يالكز (الٓمٓ) سورهنك اسمی اولديغنه نظراً **معنای نظم**: [شو سوره؛ (الٓمٓ) سورهسيدر] ديمك اولور.

*
* *

﴿ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴾

[الله تعالیدن باشقه بحق معبود يوقدر، آنجق عبادته لايق الله تعالی واردر. او الله تعالی كه حيات صفتيله متصف قوللرينك اموريني تدبير واحوالنی حفظ ايله قائمدر.]

يعنی؛ الله تعالی جملهنك معبوديدر. زيرا؛ آندن باشقه عبادته مستحق بر كيمسه يوقدر. بناءً عليه؛ هر كسك عبادتنی ذات الوهيته حصر ايتمسی لازمدر. چونكه؛ الله دائما حياتله متصف اولديغندن ثابتدر وزوال احتمالی يوقدر. سنهلر كچمك وزمانلر دور ايتمكله حيات الٓهيهيه فتور عارض اولماديغی جهتله هر زمان قوللرينك ايشلريني تدبير وحاللريني حفظ ايله قائمدر.

ايشته بو آيتده واجب تعالی عبادته مستحق اولديغنی حی و قيوم صفتلريله اثبات

ايتمشدر. زيرا بحق معبود اولمسنه؛ حی اولمسی و عبادت ايدنلرك امورينه قائم اولمسنه؛ قيوم اولمسی لازم اولديغندن واجب تعالی ذات الوهيتنی حی و قيوم صفتلريله توصيف بيورمشدر.

بيضاوينك وابوالسعود افندينك بيانلرينه نظراً بو آيتك اسم اعظم اولديغی مرويدر. چونكه؛ رسول اللهك « اسم اعظم؛ اوچ سورهدهدر: برنجيسی؛ سورهٔ بقرهده ﴿ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴾، ايكنجيسی؛ سورهٔ آل عمرانده ﴿ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴾، اوچنجيسی؛ سورهٔ طهده ﴿ وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ﴾ در » بيورديغی مرويدر. كرچه شو روايت خبر آحاد قبيلندن اولديغی جهتله قطعی حكم افاده ايتمزسهده ظن افاده ايتديكندن اسماء حسنی ايچندن حی وقيوم اسم شريفلرينك اسم اعظم اولمسی محتملدر.

بوسورهنك اولندن اعتباراً سكسان آيتك سبب نزولی؛ نجران بلدهسنده ساكن اولان نصارادن حضور رسالته كلن سكسان كيشينك مباحثهلريدر. چونكه؛ فخر رازی وخازنك بيانلرينه نظراً نجراندن سكسان كيشی سواری ويايا اولارق كمال غرور وعظمتله كلوب مسجد رسول اللهه كيرديلر ونمازلرينك وقتی اولديغی جهتله شرقه قارشی نماز قيلديلر. بونلرك رئيسلری (مسيح) وصاحب رأی ومشورتلری (سيد) وعلمادن علم وفضلله معروف مدرسه صاحبی (ابو حارثه) رسول الله ايله مباحثهيه باشلاديلر وحضرت عيسانك مونايی ديرلتمك وكورلرك كوزلريني آچمق كبی معجزهلريله الوهيتنی اثباته چاليشديلر وحضرت عيسانك باباسی اولماسيله اللهك اوغلو اولديغنی اثباته قالقيشديلر والله تعالينك « بز ايشلهدك » و « بز خلق ايتدك » كبی ذاتندن جمع صيغهسيله تعبير ايتمسندن حضرت عيسانك حاشا الوهيتدن برقسم اولمسنی اثبات ايتمك ايستهديلر و « اكر الله تعالی بر اولسه ذاتندن بن لفظيله تعبير ايدردهبز لفظی ايله تعبير ايتمزدی. شوحالده بز تعبيری الوهيتده شريك اولديغنه دلالت ايدر » ديهرك كندی زعملرنجه كويا دعوالريني بو صورتله اثبات ايتمش اولويورلردی.

رسول الله صلى الله عليه وسلم آنلری دین اسلامه دعوت ایتدی. آنلر « بز اسلامز » دینجه رسول الله « یالان سویله‌دیکز . زیرا ؛ اللهه ولد اسناد ایلر، صلیبه عبادت ایدر وخنزیر أتی ییرسکزده نصل اسلام اولورسکز » بیوردی . ایشته آنلرك « حضرت عیسانك باباسی کیمدر ؟ » دیملری اوزرینه بو سوره‌نك اولندن سکسان کسور آیتك نازل اولدیغی مرویدر.

بوندن صوکره رسول الله صلى الله عليه وسلم « الله تعالی‌نك حی اولوب حیاتنه زوال عارض اولمیه‌جغنی وحضرت عیسایه ایسه وفات ایتمك عارض اولاجغنی وعیسی علیه السلام حاشا اللهك اوغلو اولسه اوغولك بابایه بکزه‌مسی لازم کله‌جکنی وحالبوکه الله تعالی هرشیئه قادر وقوللرینه قیم ومخلوقاتی خلق ایدوب رزقلرینی‌ده ویردیکی حالده حضرت عیسانك بونلرك هیچ برینه قادر اولمادیغنی بیلمزمیسکز وعیسی علیه السلامك عوارض بشریه‌ده سائر افراد بشردن فرقی وارمیدر ؟ » بیورنجه آنلر « جمله‌سنی بیلیرز » دیدیلر . رسول الله « حقیقت بویله اولونجه حضرت عیسانك الوهیتنی ویاخود اللهك اوغلو اولدیغنی نصل ادعا ایدرسکز ؟ » بیورمسی اوزرینه آنلر مبهوت اولارق جوابدن عاجز اولدقلرینی اظهار ایتدیلر. چونکه باطل دعوابی اثباته چالیشان کیمسه‌لر؛ هرزمان خائب و خاسردرلر.

بونلر جوابدن عاجز اولونجه رسول الله آنلری لعنته [١] دعوت ایتدی. آنلر « بز سنکله لعنته کیریشمه‌یز، فقط دینمزی‌ده ترك ایده‌مه‌یز. شوقدرکه بزم اموالمزی تقسیمده بینمزده اختلاف واردر. اصحابکدن برینی بزمله کوندرمه‌کی سندن رجا ایدرز . زیرا ؛ سنك کوندره‌جکك ذاتك حکمنه راضی اولاجغز. بناءً علیه؛ آره‌مزدن اختلاف قالقه‌جقدر» دیملری اوزرینه رسول الله آنلرك بیننده حکم اولمق اوزره (ابو عبیده) حضرتلرینی کوندردی .

خلاصه ؛ الله تعالی‌دن باشقه معبود بالحق اولمادیغنی بیانله نصارانك ولد اثباتنه دائر دعوالرینك رد اولوندیغی والوهیتك حیات ابدیه ایله حی اولوب امور عبادی دائما مراقبه ایتدیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

---

[١] لعنتك تفصیلی لعنته متعلق اولان آیتده کله‌جکدر .

واجب تعالی وحدانیتنی بیانله ولدی وشریکی اولدیغنی اعتقاد ایدنلری رد ایتدکدن صوکره رسولك نبوتنی اثبات ایتمك اوزره ﴿ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ﴾ بیوریور .

[الله تعالی سنك اوزرینه حقه و عدالته مقارن کتاب مبینی انزال ایتدی‌که او کتاب کندندن اول کلن کتابلری تصدیق ایدیجیدر .]

یعنی ؛ ای رسول اکرم! الله تعالی سنك اوزرینه دنیوی واخری وقوللرك افعالنه متلق احکامی جامع اولان قرآنی حقه مقارن وعدالته موافق اولارق وکندندن اول نازل اولان کتابلری تصدیق ایدیجی اولدیغی حالده حوادثك ایجابنه کوره متعدد وقتلرده تنزیل ایتدی .

بو آیتده کتاب‌له مراد قرآن‌در . اصول اعتقادیه‌ده وبعض فروغ اعمالده قرآن ؛ تورات وانجیل کبی اول نازل اولان کتابلری تصدیق ایتدیکندن اول کلن کتابلری تصدیق ایتدیکی بیانله اهل کتاب انصافه دعوت اولونمشدر . قرآن دفعةً نازل اولمایوب ایجاب حاله کوره انزالی یکرمی اوچ سنه امتداد ایتدیکندن انزالده کثرته دلالت ایدن (نزّل) وارد اولمشدر .

فخر رازینك بیانی وجهله قرآن ؛ کچمش امتلرك احوالندن خبرنده صادق اولدیغنه ویا جمله احکامنده انسانلری طریق حقه سوق ایدوب باطلدن نهی ایتدیکنه ومعاملاتده ناسه عدالتی توصیه ایدوب عبودیت نقطه‌سنده انصافه دعوت ایلدیکنه ومعناسی محکم اولوب تناقصدن عاری اولدیغنه اشارت ایچون قرآنك حقه مقارن اولارق تنزیل اولندیغی بیان اولونمشدر .

بو آیت؛ رسول اللهه اعتراض ایدنلری رد وحقا نبی اولدیغنی اثبات ایچون وارد اولمشدر. چونکه ؛ رسول اللهك اهل علمدن بر کیمسه ایله کوروشمدیکی وتعلم ایتمدیکی حالده بویله بر کتابك ، کندینه نازل اولوب کتب سابقه‌یی تصدیق ایتمسی وخبر ویردیکی شیلرك واقعه موافق اولمسی حقا نبی اولدیغنه دلالت ایدر. هرنه‌قدر قرآن کتب سابقه‌یی نسخ

ایتمش ایسه‌ده کتب سابقه ؛ قرآنك نازل اولاجغنی واول نازل اولان کتابلری نسخ ایدوب حکمنك الی یوم القیام باقی قالاجغنی بیان ایدوب آنلرك بیانلری وجه اوزره نازل اولمسی کتب سابقه‌یی تصدیق اولدیغندن مصدق اولدیغی بیان اولونمشدر .

خلاصه ؛ رسول الله اوزرینه قرآن حقه مقارن اولارق نازل اولدیغنی و اول نازل اولان کتابلرك بیانلرینه موافق اولارق نازل اولمقله آنلری تصدیق وقرآنك بومنوال اوزره نازل اولمسی رسول اللهك رسالتنی اثبات ایتدیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی قرآنك حقه مقارن اولارق نازل اولوب کتب سابقه‌یی تصدیق ایتدیکنی بیاندن صوکره قرآن کبی تورات وانجیلك ده نازل اولدقلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَ ﴾ بیوریور .

[ناسه طوغرو یولی کوستریجی اولدقلری حالده قرآندن اول الله تعالی توراتی وانجیلی وحقله باطل بینی تفریق ایدن سائر کتابلری انزال ایتدی .]

یعنی ؛ طرف الهیدن نازل اولان یالکز قرآن دکلدر . زیرا ؛ الله تعالی قرآندن اول حضرت موسایه توراتی وحضرت عیسایه انجیلی ناسی هدایتده قیلیجی اولدقلری حالده انزال ایتدی . وسائر انبیاء عظام حضراتی اوزرینه‌ده حقله باطل بینی تفریق ایدن کتابلرینی انزال ایلدی . شوحالده انزال ؛ قرآنه مخصوص دکلدر. زیرا ؛ جناب حقك، زمانه کوره قوللرینی ارشاد ایچون رسالتنی اختیار بیوردیغی رسوللرینه کتاب انزال ایتمسی عادت جاریه‌سندندر .

تورات انجیل وسائر کتابلرك دفعةً انزال اولوندقلرینه اشارت ایچون (انزل) وارد اولمش و امور دنیویه و اخرویه‌لرنده ناسه طوغرو یولی کوستردکلری ایچون هدایت له توصیف اولونمشلردر .

بو آیتده توراتله انجیلك هدایتده قیلدقلری ناس ایله مراد ؛ نسخ اولونونجه‌یه قدر آنلرله عمل ایدن انسانلردر . فرقانله مراد ؛ توراتدن دها اول نازل اولان کتابلر اولدیغنه نظراً تکرار یوقدر . اما فرقانله مراد ؛ قرآن اولدیغنه نظراً کرچه قرآنك انزال اولوندیغی بوندن اولکی آیتده بیان اولونمش ایسه‌ده شاننه تعظیم ومهابتنی اعلان ایچون بو آیتده قرآنك انزالی تکرار ذکر اولونمشدر .

فخر رازینك بیاننه نظراً بو آیتده فرقانله مراد ؛ انبیاء عظامك معجزه‌لریدر . چونکه : انبیا اوزرینه کتابلرینی انزال ایدنجه امتلری طرفندن معجزه ایسته‌مك وآنلرك معجزه‌لریله نبوت دعوالرینی اثبات ایدوب دعوای صادقه ایله دعوای کاذبه بینی معجزه ایله تفریق ایتمك عادت اولدیغندن کتابلرك انزالنی بیاندنصکره کتابلرك حق ونبیلرك دعوالرنده صادق اولدقلرینی اثبات ایدن معجزه‌لری انزال ایتدیکنی بیان بیورمشدر . بناءً علیه فرقانله مراد ؛ معجزه‌لر اولمق احتمالی غالبدر .

*
* *

واجب تعالی وحدانیتنه و انبیانك نبوتنه متعلق مسائلی اجمالاً بیاندنصکره بوقدر آچیق دلیللری ترك ایده‌رك کفر ایدنلرك جزالرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴾ بیوریور .

[شول کیمسه‌لرکه آنلر اللهك وحدانیتنه و انبیانك نبوتلرینه دلالت ایدن آیتلرینه کفر ایتدیلر ، آنلر ایچون شدتلی عذاب واردر . زیرا ؛ الله تعالی هرکسه غالب ، انتقام صاحبیدر .]

یعنی ؛ اللهك وحدانیتنه وانبیانك نبوتنه دلالت ایدن آیتلر میدانده اولدیغی حالده او آیتلری انکارله کفر کبی بر بیوك جنایتی ارتکاب ایدنلر ایچون شدتلی عذاب واردر. چونکه کفر؛ جنایتلرك پك بیوکی اولدیغندن آنك جزاسی اولان عذابك شدتلی اولاجغی

طبيعيدر . زيرا ؛ جزا جنايته كوره اولمق عدالتدر. الله تعالى هركسه غالبدر. بناءً عليه ؛ وحدانيتنى وانبياسنى تصديق ايتمهينلرى شدتلى عذابله معذب قيلمغه قادر انتقام صاحبيدر. شو حالده كفرى ارتكاب ايدن دشمنلرندن انتقامنى آلير آنلرى جزاسز براقماز .

ابو السعود افندينك بيانى وجهله بو آيتده اللهك آيتلرى ايله مراد ؛ انبيا اوزرينه انزال ايتديكى كتابلرى ومعجزهلريدر. ايشته كتابلرى ومعجزهلرى نظر اعتباره آلمايوب بلكه او آيتلردن اعراض ايدنلرك شدتلى عذابله معذب اولاجقلرينى بيانله تهديد ايتمشدر. وآيتلرك شاننه تعظيم ايچون (الله) لفظنه مضاف قيلنمشدر كه جنايت ؛ اللهه قارشى بر جنايت اولديغندن شدتلى عذابه استحقاقلرينك سببى كفرلرى اولديغى بيلنسون .

*
* *

واجب تعالى ناسك امورينى محافظه ومراقبه وانبياء عظام اوزرينه كتابلر و معجزهلر انزال ايتديكنى و كفر ايدنلره شدتلى عذاب اولاجغنى بياندنصكره بو افعالك جملهسى علمه وقدرته محتاج اولديغندن علمنك وقدرتنك كمالى بيان ايتمك اوزره ﴿ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفٰى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴾ بيوريور .

[الله تعالى اوزرينه يرده و كوكده كيزلى هيچ برشى اولماز .]

يعنى ؛ يريوزنده و كوكده كلى وجزئى اولارق ايمان و كفر، هدايت وضلالت اوزره كچمش وياخود ايلروده اولاجق شيلرك هيچ بريسى الله تعالى اوزرينه كيزلى اولماز ؛ هپسنه علمى لاحقدر . بناءً عليه ؛ ايمان ايدن كيمسهنك ايماننى بيلير و ثوابنى ويرر، كفر ايدن كيمسهنك كفرينى بيلير و آنك جزاى سزاسنى ويرر . شو حالده هيچ بر كيمسه عبادت ويا قباحتنى الله تعالىدن صاقلامغه قادر اولامديغندن هركس عملنه كوره جزاسنى بولور .

بو سورهنك اولندن اعتباراً سكسان كسور آيتك سبب نزولى نجراندن كلن و حضرت عيسانك الوهيتنى ادعا ايدن نصارى طائفهسى اولديغى بيان اولونمش ايدى . ايشته بو آيت؛ نصارانك دعوالرينى رد وابطال ايتمشدر. چونكه ؛ آنلر حضرت عيسانك

بعض مغيباتدن خبر ويرمهسى حاشا الوهيتنه دليل عدايدهرك ديمشلردى كه (عيسى عليه السلام الهدر . زيرا ، مغيباتى بيليور . مغيباتى بيلن كيمسه اله اولور . بناءً عليه ، حضرت عيسى الهدر.» نجرانليلرك شو دعوالرينى واجب تعالى بو آيتله رد ايدوب بيوريوركه (عيسى عليه السلام اله دكلدر . زيرا ، اله اوزرينه هيچ برشى كيزلى اولماز وهر شيئى بيلير علم تام صاحبى اولور. حضرت عيسى اوزرينه چوق شى كيزليدر. شو حالده اله اولاماز) ديمكله نصارايى الزام ايتمشدر. حالبوكه حضرت عيسانك بعض مغيباتى بيلمسى اللهك بيلديرمسيله اولديغنى وبعض مغيباتى بيلمك الوهيت مرتبهسنه كافى اولاميهجغنى، الوهيتنى ادعا ايدن نصارى طائفهسى بيلهمديلر.

*
* *

واجب تعالى نصارانك دعوالرينى ايكنجى بر دليل ايله رد ايتمك اوزره ﴿ هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْاَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾ بيوريور .

[والله تعالى شول قادر وقيومدر كه سزلرى آنالريكزك رحمنده ديلهديكى وجه اوزره تصوير ايدر . زيرا ، عبادته لايق معبود بالحق اولمادى ، آنجق ذات الوهيتى اولدى كه ارادهسيله حكم ايدر وجمله عالمه غالب بر اولودر وافعالى حكمتله طولو بر حكيم متعالدر.]

يعنى ، الله تعالى سزى اركك ويا ديشى، سياه ويا بياض، صارى ويا قيرمزى ، كوزل ويا چيركين، كامل ويا ناقص كبى ديلهديكى صورت اوزره والدهكزك رحمنده تصوير واشكال وطبيعتكزى تقدير ايدر هيچ كيمسهنك اعتراضه مجالى يوقدر . چونكه، الله تعالىدن غيرى ايجاده وتصويره قادر معبود بالحق يوقدر . زيرا، جملهيه غالب وافعالى محكم آنجق اودر . شو حالده سزى آناليكزك رحمنده نصل تصويره قادر ايسه اموريكزى تدبيره دخى اويلهجه قادردر . چونكه، بر دامله نطفهدن أت، كميك، قان، دامار، سينير واجزاى سائرهدن مركب اولارق انسانلرى كونا كون شكللر اوزره خلق ايتمسى وملل مختلفه اولارق عالمه طاغيتمسى قدرتنك كمالنه دلالت ايدر.

ايشته بو آيتلهده حضرت عيسانك الوهيتنى ادعا ايدن نصارانك ادعالرينى الله تعالى رد

ایتمشدر. چونکه آنلر عیسی علیه السلامك اولولری احیا وخسته لری ابی ایتمك کبی معجزه لرینی کورونجه «حضرت عیسی اللهدر. زیرا؛ اولولری دیریلتیور. اولولری دیریلتن الله اولور. بناءً علیه، حضرت عیسی اللهدر» دیمشلردی. واجب تعالی آنلرك ادعالرینی رد ایتمك اوزره «عیسی علیه السلام الله دکلدر. چونکه؛ الله اولان ذات سزی آنالریکزك رحمنده تصویره قادر اولور. حضرت عیسی ایسه سزی تصویر و ایجاده قادر دکلدر. شو حالده الله اولاماز» بیورمشدر. عیسی علیه السلامك بعض مونایی احیا ایتمسی وسائر معجزاتی؛ اللهك اذنی وخلقیله اولدیغی جهتله الوهیتنه دلالت ایده میه جکنی الوهیتنی ادعا ایدنلر ادراك ایده مه مشلر وبناءً علیه، بر طاقم باطل اعتقادلره صاپمشلردر.

*
* *

واجب تعالی انسانلرك اجسامنه متعلق تدبیرینی بیاندنصکره روحانی اولان علملرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ هُوَ الَّذٖىٓ اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ اُمُّ الْكِتَابِ وَاُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ ﴾ بیوریور.

[الله تعالی شول ذات اجل واعلادرکه ای رسول اکرم! سنك اوزرینه قرآنی انزال ایتدی و اوقرآندن بعضیلری محکم آیتلردر واو آیتلرك احکامی آچیق، حلالی وحرامی بیانده کندیلریله عمل اولونور کتابك اصلی و آناسی درلر و اوقرآندن دیکر آیتلرك الفاظی بربرینه بکزه ر ولکن بعضیسنك معناسی بعضیسنه مخالفدر.]

بو آیتده قرآنك بعض آیاتی محکم دیمك؛ بیضاوینك بیانی وجهله آیتك معناسی **آکلامقده کوجلك یوق یاخود دلالتی ظاهر، تأویله حاجت یوق دیمکدر. متشابه دیمك؛ معناسی آکلامقده تدقیقه دوشونمکه محتاج ومقصود اولان معنایه دلالتی ظاهر اولمادیغندن بر طاقم احتمالات تصوری ممکن دیمکدر.** بناءً علیه قرآن؛ خواص و عوامی دعوت اوزره نازل اولدیغندن مختلف استعداد اربابنك درجه لرینه کوره نازل اولمشدرکه هرکس

استعدادی وفضل وکمالی نسبتنده حصه یاب اولور وبو وسیله ایله ارباب فضلك مرتبه لری فضل وکمالدن عاری اولانلردن تمیز ایدر.

محکمات؛ متشابهاتك معناسی آکلامقده مرجع اولدیغندن محکماته کتابك آناسی دینلمشدر. زیرا، متشابهاتدن استخراج اولونان احکامك کافه سی محکماتك اعانه سنه محتاج اولدیغی جهتله ام الکتاب عنوانته لایقدر.

*
* *

واجب تعالی قرآنك آیتلری ایکی قسم اولدیغنی بیاندن صوکره قرآندن استفاده ایده جك انسانلرك ده ایکی قسم اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَاَمَّا الَّذٖينَ فٖى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوٖيلِهٖ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوٖيلَهُٓ اِلَّا اللّٰهُ ﴾ بیوریور.

[قرآنك آیتلری ایکی قسم اولوب بری محکم دیکری متشابه اولونجه شول کیمسه لرکه قلبلرنده باطله میل وار آنلر ناس آراسنه فتنه قویمق واعتقادلرینی افساد ایلمك وآرزولرینه موافق تأویلنی طلب ایتمك ایچون قرآندن متشابه اولان آیتلره اتباع ایدر وقلبلرنده اولان فساده بناءً محکماتی ترك ایدرلر. حالبوکه انسانه لازم اولان، محکم اولان آیتلرله عمل ایلمك ومتشابهاته ایمان ایتمکدر ومتشابهاتك تأویلنی کیمسه بیلمز، آنجق الله تعالی بیلیر.]

یعنی؛ قلبنده فساد اولان کیمسه محکم ومعناسی ظاهر اولان آیتلری ترك ایدر. چونکه، محکم اولان آیتلرك معنالری آچیق اولدیغندن درحال عمل ایتمك لازمدر. اما قلبی فاسد اولوب عمل ایتمك ایسته مه ین کندی آرزولرینه موافق اولاق متشابهاتك تأویلیله اشتغال ایدرلر وبوندن مقصدلری خلقك اعتقادینی افساد ایتمك وافکار آراسنه اختلاف دوشوروب فتنه قویمقدر. حالبوکه متشابهاتك علمی الله تعالی یه مخصوصدر.

ایشته بوکبی باطله میل ایدنلر وطوغرو یول دورورکن اکری یول آرایانلر هرزمان

هرملت ایچنده بولونمشدر . چونکه ، قلبی اگری اولانلر هیچ بر زمانده طوغرو یولی سومز.

بو آیتده قلبنده باطله میل اولانلرله مراد ؛ **حضرت عیسانك الوهیتنی ادعا ایدنلر ویاخود سور قرآنیه‌نك اولنده اولان حروف مقطعه ایله امت محمدیه‌نك بقاسنی استخراج ایتمك استینه یهودیلر ویاخود مطلقا کافرلر اولمسی** احتمالی وار ایسه‌ده فخررازینك بیانی وجهله متشابهاتی باطل ایله تأویل ایدنلرك جمله‌سنه شاملدر .

بو کبی افساداته میدان ویرمه‌مك ایچین علماء دین، قواعد اسلامیه‌یه موافق صورتده تأویل ایده‌رك بر طاقم قواعد دینیه‌یه ربطله متشابهاتك تأویلنی محکماتك معناسیله تحکیم ایتدیلر ایشته شو اساسه بناءً متشابهاتك تأویلنده وقرآنك معناسنی آکلامقده لازم اولان صرف، نحو، لغت ، معانی ، اصول فقه وعقائد کبی فنونی تحصیل لازم وحکومت اوزرینه اربابنی بولوندورمق ویتشدیرمك واجبدر. چونکه، حکومتك حکمت تشکلندن بریسی وبلکه اك مهمی اهل ایمانك اعتقادینی واساسات دینیه‌سنی محافظه وفروعاتی تطبیق واجرا ایتمکدر . قرآندن بعض آیتك متشابه وبعضیسنك معناسی مغلق اولمسی شو بیان اولونان فنلرك اربابنك لزومنه دلالت ایدر . شو حالده احکامك استنباطنه مدار اولان فنلرك اهمالی جائز اولاماز .

*
* *

واجب تعالی قرآنك بعض آیتلرینك معنالری ظاهر اولوب اجمال واحتمال کبی شیلرك بولونماسی وعباره‌سی خللدن محفوظ اولمسیله محکم وبعض آیتلرك معناسی خفی اولمقله متشابهات اولوب متشابهاتك ده تأویله محتاج اولدیغنی بیاندن صوکره متشابهاتك تأویلنی کیملرك بیلدیکنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ اٰمَنَّا بِهٖ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّا اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴾ بیورییور .

[علمنده ثباتی اولان عالملر «بز کتابه ایمان ایتدك. زیرا؛ جمله‌سی بزم ربمز طرفندندر» دیرلر وکتابك معناسنی دوشونورز، آنجق عقل صاحبلری دوشونور.]

یعنی ؛ قرآنك آیتلری ایکی قسم اولوب **بر قسمنك معناسی آچیق اولمقله محکم دیکرینك معناسی خفی وتأویله محتاج اولمقله** متشابه اولونجه علمده تمکن وتقرر ایده‌رك علمنده اعتماد اولانلر «بز کتابه ایمان ایتدك. چونکه؛ کرك محکم وکرك متشابه جمله‌سی بزم ربمز طرفندن کلمشدر. بناءً علیه، بزم هر برینه ایمان ایتمکلکمز واجبدر وبزده هر برینه ایمان ایتدك» دیرلر وقرآنك معناسنی تذکر ایدوب دوشونه‌مز، آنجق عقل صاحبلری دوشونه بیلیر. زیرا، آنلرك ذهنلرینك جودتی ونظرلرینك حدتی آیتلرك معنالرینی تذکر ایتمکه مستعددرلر. بناءً علیه، قرآنك معناسیله متنصح اولان کیمسه‌لرده عقل صاحبلریدر.

فخررازی وقاضینك بیانلری وجهله بو آیتده ایکی قرائت واردر : برنجیسی، (ومایعلم تأویله الا الله) اوزرنده وقف ایدوب (والراسخون) ابتداء کلام اولمقدر. بو قرائته نظراً آیتك معناسی: [متشابهاتك تأویلنی اللهدن باشقا کیمسه بیلمز، آنجق الله تعالی بیلیر وعلمنده رسوخ اولان علما «بز قرآنه ایمان ایتدك هپسی ربمز طرفندن کلدی» دیمکله اکتفا ایدرلر، متشابهاتك تأویلیله اشتغال ایتمزلر وعلمنی الله تعالی‌یه تفویض ایدرلر] دیمکدر.

آیته‌کی قرائتك ایکنجیسی، (والراسخون) لفظنك (الله) لفظی اوزرینه عطف اولونمسیدر. بوکا نظراً معنای نظم: [قرآندن متشابه اولان آیتلرك تأویلنی کیمسه بیلمز، آنجق الله تعالی وعلمیله عامل اولان علماء راسخون بیلیرلر. وعلما متشابهاتك تأویلنی بیلمکله برابر (بز متشابهاتك ومحکماتك جمله‌سنه ایمان ایتدك. زیرا جمله‌سی بزی اصلاح ایچون ربمز طرفندن کلمشدر» دیرلر . وقرآندن انتفاع ایتمز، آنجق عقل صاحبلری انتفاع ایدر. زیرا، معانیسنی لایقیله دوشونه‌بیلن آنلردر. چونکه ، عقلی اولمایانلر البته دوشونه‌مزلر] دیمکدر. بوکا نظراً متشابه ‌له مراد؛ **سعی وغیرت وتأمل وتفکرات وقواعده تطبیق ایله علمانك معناسنی بیله‌جکلری آیتلردر** . سوره‌لرك اوللرنده اولان حرفلر دکلدر.

علمده راسخ اولان علما ایله مراد ؛ **علمیله عامل** وقرآنك معناسنی آکلامقده

لازم اولانه قناره وقوف تامی بولونانه ارباب فضیلتدر. که بومثللو اهل علمی جناب حق عقل صاحبلری اولملریله ثنا بیورمشدر.

تفسیر خازنده بیان اولوندیغی وجهله علمده راسخ اولمق؛ علمنی هضم ایدرک متواضع ومحرماتدن اجتنابله متقی ودنیادن حرص ترکله زهدی التزام ونفسله مجاهده ایتمکه متوقفدر.

بناءً علیه؛ قواعد اسلامیه‌یه وتفسیرده بیلنمسی لازم اولان فنلره تطبیق ایتمکسزین رأییله تفسیر خطادن سالم اولدیغی جهتله جائز دکلدر. چونکه؛ رسول الله «برکیمسه قرآنی کندی رأییله تفسیر ایدر ونفسنك آرزوسنه توفیق ایتمك ایسترسه جهنمده اوطوره‌جغی محلی حاضرلاسون» بیورمشدر. شو قدرکه بوحدیثدن مقصدنی؛ «قواعد اسلامیه‌یه مخالف تفسیر ایدرسه» دیمکدر.

بو آیتده بیان اولونان ایکی قرائتدن برنجیسی؛ سلف مذهبنه موافقدر. چونکه آنلر؛ متشابهاتك اصلنه ایمان علمنی، واجب تعالی‌یه تفویضله اکتفا ایتمشلردر. ایکنجیسی؛ خلف مذهبنه موافقدر. زیرا آنلر؛ «بشرك اصلاحی وانتفاعی ایچون نازل اولان قرآنده معناسی بیلنمه‌ین شی اولماز. بناءً علیه؛ متشابهاتك معناسنی الله تعالی بیلدیکی کبی علمنده رسوخ اولان علما دخی بیلیرلر» دیرلر. متشابهاتك قواعد دینیه‌یه موافق تأویلله اشتغال ایتمکله، هوا وهوسنه مطابق تفسیر ایتمك ایسته‌ینلری رد ایدرلر.

*
* *

واجب تعالی علمنده راسخ اولان علمانك متشابهاته ایمان ایتدکلرینی بیاندن صوکرا جناب حقه تضرعلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴾ بیوریور.

[ای بزم ربمز! سن بزی ایمانه هدایتدن صوکره قلبلریمزی طوغرو یولدن باطله میل ایتدیرمه و سن کندی عندنده بزه ایمانمزده ثبات ایتمه‌مزی لطف ایت. زیرا؛ سن قوللریکه هرشیئی ویریجیسك.]

یعنی؛ علمنده رسوخ اولان علما متشابهاته ایماندن صوکره ربلرینه تضرع ایدرودیرلرکه «ای بزی انواع نعمتیله تربیه ایدن ربمز! سن بزه طوغری یولی کوستروب ایمانه موفق قیلدقدن صوکره قلبلریمزی باطله میل ایتمکدن محافظه ایت که بز طوغری یولدن چیقمیه‌لم وسن کندی عندنده بزه رحمت احسان ایت که بز او رحمت سببیله سنك رضاکه نائل اوله‌لم وحق اوزره ثباتمزی توفیق ایت که بز نجات بوله‌لم زیرا؛ قوللرینه ایسته‌دکلرینی ویررسك».

وهاب؛ هرکسه استعدادینه و استحقاقنه کوره ایسته‌دیکنی ویریجی دیمکدر. بو دعا علماء راسخینك دعاسیدر وبونی بیانله جناب حق انسانلر نه قدر ارباب کمالدن اولسه‌لر ربلرینه التجا ایتمکدن خالی قالمامق لازم اولدیغنه اشارت ایتمشدر.

بیضاوینك بیانی وجهله (لاتزغ قلوبنا) دیمك؛ متشابهاتك تأویلنده سنك راضی اولمادیغك بر تأویله قلبلریمزی میل ایتدیرمه دیمکدر ویاخود قلبلریمزی هدایتدن میل ایتدیره‌جك بلالره بزی مبتلی قیلما دیمکدر.

بو دعاده رحمت؛ مطلقا لطف الٰهی اولدیغی کبی حق اوزره ثبات وکناهلری مغفرت معناسنه دخی اولور. بوکا نظراً معنای نظم: [یاربی! سن کندی عندکدن بزی حق اوزره ثابت قیل وکناهلریمزك مغفرت اولمسنی بزه احسان ایت] دیمکدر.

اهل علم بو دعاده انسانه لازم اولان ترتیبه رعایت ایتمشلردر. چونکه؛ بر خانه‌نك سوپروتوسنی پاکله‌مك اوخانه‌یی تزیین ایتمکدن مقدم اولدیغی کبی انسانك قلبنی اعتقاد باطلدن تطهیر ایلمك او قلبی اخلاق حمیده ایله تزیین ایتمك اوزه‌رینه مقدم اولدیغندن علماء راسخین اولاً قلبلرینك باطله میل ایتمه‌مسنی وثانیاً ده عطیهٔ الٰهیه‌سنی احسان ایتمسنی ربلرندن استرحام ایتمشلردر. بناءً علیه؛ هرمؤمن ایچون دعاسنده بو مثللو ترتیبه رعایت وربسنه هرزمان التجا ایتمك بر وظیفهٔ دینیه‌در. رحمت لفظی بر چوق معنایه دلالت ایتدیکندن الٰهدن رحمت ایسته‌مك آزیجق بر لفظله بر چوق شی ایسته‌مکدر. زیرا رحمت؛ قلبده ایمانه و نور عرفانه واعضا ایله عبادته و دنیاده

اسباب معيشتك سهولتنه وحين وفاتنده سكراتك و قبرده سؤالك قولايلغنه وآخرتده جنته شامل اولديغندن رحمتله دعا؛ دنيوی واخروی مطلوباتك كافه‌سنی جامع ومفيد بر دعادر. شويان اولنان مطالب؛ انسان ايچون غايت بويوك اولديغندن بودعاده رحمت لفظی تعظيمه دلالت ايدن تنوين ايله وارد اولمشدر. چونكه؛ انسان ايچون دنيا واخرت سعادتنه نائل اولمقدن دها بويوك بر شی اولاماز. بناءً عليه؛ طرف الٰهيدن احسان اولونان رحمتك درجه‌سی پك بويوك اولديغندن قوللر طرفندن هرزمان ايستنمكه لايقدر. ايشته شو اساسه بناءً علمانك استرحامی ايكی شيدن عبارتدر: برنجيسی؛ قلبلرينك بالهدی ميل ايتمديرب اعتقادجه اوزره ثابت اولمسيدر. ايكنجيسی؛ ربلرندن رحمت ايستمكدر. رحمت ايسه بيان اولونديغی وجهله بوتون سعاداته شامل اولديغندن مؤمن ايچون هرزمان ايستنمكه لايقدر.

*
* *

واجب تعالی علمنده رسوخ اولان كيمسه‌لرك رحمت وهدايت ايسته‌دكلرينی بياندن صوكره دعالرينك بقيه‌سنی بيان ايتمك اوزره ﴿ رَبَّنَا اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴾ بيوريور .

[ای بزم ربمز! سن اصلا وقوعنده شبهه اولمايان بر كونده حساب وجزا ايچون ناسی جمع ايده‌جكسك. زيرا؛ جمع ايده‌جككی وعد ايتدك. الله تعالی وعدنده خلف ايتمز.] شو حالده عمللرينك جزاسنی كورمك ايچون ناسك قيامت كوننده جمع اولاجغنده دخی شبهه يوقدر.

راسخونك بوسوزلرندن مقصدلری؛ يالكز دنيايه منحصر اولمايوب آخرت سعادتی‌ده دعالرنده داخل اولديغنی بيان ايتمكدر. بناءً عليه؛ ديمك ايسترلركه «ياربی! دعامزدن مقصدمز؛ دنياده نعمتكدن محروم اولمديغمز كبی آخرتده دخی مسعود اولمقلغمزدر».

راسخون ايشته بويله ديمكله جناب حقه تضرعله يوم قيامته ايمانلرينی‌ده اظهار ايتديلر و وعد الٰهيده خلف اولماديغنی علاوه‌يی دعالرينك قبولنه وسيله قيلديلر.

*
* *

واجب تعالی اهل ايمانك حاللرينی ودعالرينی بياندنصكره اهل كفرك حاللرينی بيان ايتمك اوزره ﴿ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا وَاُولٰٓئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ ﴾ بيوريور

[شول كيمسه‌لركه آنلر كافر اولديلر. كركماللری وكرك اولادلری؛ آنلردن اللهك غضبندن هيچ برشيئی دفع ايده‌مز. ايشته شو كافرلر جهنمك ياناجق طوتروغيدرلر.]

يعنی؛ مالنه و اولادينه كووه‌نن كافرلرك ماللری واولادلری آنلره آخرتده هيچ بر فائده تأمين ايده‌مز واللهك عذابندن آزيجق برجزئنی بيله آنلردن البته دفع ايده‌مزلر. ايشته بو كافرلر جهنمده ياناجق اودوندرلر.

فخر رازينك بيانی وجهله بو آيت كافرلرك عذابنك كمالنه دلالت ايدر. زيرا عذابده كمال؛ ايكی شيله اولور: برنجيسی؛ انتفاع ايدرم ظن ايتديكی شيئك كليسی ضايع اولمقدر. ديكری؛ آجيديجی عذابك هپسی موجود اولمقدر. بو آيتده كافرلرك منفعت بكله‌دكلری مال و اولادلرك منفعت ويرميه‌جكی بيان اولونديغی كبی آنلرك شدتله آجيديجی جهنم آتشنه طوتروق اولاجقلری دخی بيان اولونمشدر. چونكه انسانك دنياده بلايا ومصائب وهجوم اعدا و سائر امور مهمه‌ده الك زياده كووه‌نديكی شی؛ مال ايله اولاد اولديغی حالده آخرتده بونلردن منفعت كورمه‌ينجه بالطبع ديكر شيلرك هيچ برندن منفعت كورميه‌جكی آشكاردر وجهنمه طوتروق اولاجقلرينی بيان؛ انواع مضرتك اجتماع ايده‌جكنه دلالت ايدر. عذابلرينك بوقدر شدتلی اولمسنه سبب؛ بالاختيار ارتكاب ايتدكلری كفرلريدر. شو حالده كفردن قاچينان كيمسه؛ جهنم آتشندن نفسنی محافظه ايتمش اولور وجسمنی جهنمك اودونی اولمقدن قورتارير.

وقود؛ آتشك طوتروغی، اودونی معناسنه‌در. ﴿ اولئك هم وقود النار ﴾ «ايشته شو كفرله متصف اولان كافرلر جهنم آتشنك اودونی، طوتروغی» ديمكدر.

بيضاوينك وابوالسعود افندينك بيانلری وجهله بو آيتده كافرلرله مراد؛ بو آيتلره

سبب نزول اولان نجران نصاراسی ویاخود مدینهٔ منوره جوارنده اولان یهودیلر ویاخود عربك مشركلری اولمق محتمل ایسه‌ده اصح اولان؛ كفری ارتكاب ایدن بالجمله انسانلره شاملدر. زیرا؛ اعتبار لفظك عمومنه اولوب سبب نزولك خصوصنه دكلدر.

خلاصه؛ بر كیمسه كافر اولارق آخرته كیدرسه مالی واولادی اللهك عذابندن بر ذره‌سنی بیله دفع ایده‌میه‌جكی جهتله آنلرك جهنم آتشنه اودون منزلنده اولاجقلری بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی ورسولنه كفر ایدن كافرلرك حاللرینی بیاندن صوكره زمان سعادتده بولونان كافرلرك حاللری دها اول كچن كافرلرك حاللری كبی اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾ بیوریور.

[شو كافرلرك عادتلری فرعونك اتباعنك ودها آنلردن اول كچن بالعموم كافرلرك عادتلری كبیدر. زیرا؛ اول كچن كافرلر بزم حقه و واحدانیته دلالت ایدن آیتلریمزی تكذیب ایتدیلر. بناءً علیه؛ الله تعالی كناهلری سببیله آنلری مؤاخذه ایتدی. چونكه؛ اللهك عقابی شدتلیدر.] ایشته اول كچن كافرلری؛ كناهلری سببیله نصل مؤاخذه ایتدی ایسه آخر زمان نبیسنه ایمان ایتمه‌ین كافرلری‌ده اویله‌جه مؤاخذه ایده‌جكدر. چونكه؛ آنلر رسوللرینی نصل تكذیب ایتدیلرسه بونلرده عین تكذیبده بولوندقلرندن آنلرده جاری اولان عادت الٰهیه اهلاك اولمقله بونلرده دخی عین عادت جاری اولاجقدر. چونكه؛ بر زمانده هلاكه سبب اولان كفر، دیكر زمانده‌ده هلاكه سببدر و كفر، دنیاده هلاكه سبب اولدیغی كبی آخرتده دخی عذاب ابدی‌یه سببدر.

فخر رازینك بیانی وجهله زمان سعادتده بولونان كافرلرك عادتلری اول كچن كافرلرك عادتلرینه تشبیه اولوندی. چونكه: اونلكیلر حضرت موسی ودیكر پیغمبران ذیشانی

نصل تكذیب ایتدیلرسه بونلرده رسول اللهی اویله‌جه تكذیب ایتدیلر. (كذبوا بآیاتنا) جمله‌سی «فرعونك قومنك عادتلری نه ایدی؟» عنواننده وارد اولان بر سؤاله جوابدر. یعنی؛ «عادتلری آیتلری تكذیب ایتمكدی» دیه‌رك جواب ویرلمشدر.

بو آیت جلیله رسول اللهی تسلیه و كافرلری تهدیددر. چونكه آیت؛ رسول اللهی تكذیب ایدن كافرلرك عاقبت هلاك اولاجقلرینه دلالت ایدر. شو حالده دشمنلرینك هلاكلرینه دلالت ایدن دلیل البته رسول اللهی تسلیه وتبشیردر.

*
* *

واجب تعالی زمان سعادتده بولونان كافرلرك عادت وعاقبتلری اول كچنلرك عادت وعاقبتلری كبی اولدیغنی بیاندنصكره زمان سعادتده بولونانلرك محاربه‌ده مغلوب اولاجقلرینی وجهنمه حشر اولوناجقلرینی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ اِلٰى جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴾ بیوریور

[ای رسول اكرم! سن كافرلره «سز یقنده مغلوب اولور وجهنمه حشر اولونورسكز، نه چیركین بر یتاجقكز محل جهنم» دی.]

یعنی؛ سكا و كتابكه كفر ایدن كیمسه‌لره سن كله‌جك وقوعاتدن خبر اولمق اوزره «سز یقینده وقوعبولاجق محاربه‌ده البته مغلوب اولاجق وجهنمه جمع اولوناجقسكز ونفسكز ایچون حاضرلادیغكز محل اولان جهنم نه فنا اولدی» دیمكله آنلرك دنیاده مغلوبیتلرینی وآخرتده معذب اولاجقلرینی بیان ایت.

بیضاوینك بیانی وجهله بو آیتده كافرلرله مراد؛ مشركلر اولمق احتمالی وار ایسه‌ده اصح اولان؛ یهودیلردر. چونكه؛ رسول الله (بدر) غزاسندن عودت بیورنجه مدینهٔ منوره‌ده (بنی قینقاع) چارشوسنده یهودیلری جمع ایتدی ودیدی كه یهود جماعتی! قریشه نازل اولان بلایانك سزه‌ده نازل اولماسندن قورقوك وبلایا نازل اولمادن اول اسلام اولك. نجات بولك. زیرا؛ سز بنم نبی اولدیغمی بیلیرسكز. بناءً علیه؛ ایمان

ایتمکز لازمدر.» اشبو بیانات رسالتپناهی اوزرینه یهودیلر « مغرور اولما یا محمد صلى الله عليه وسلم سن علم حربی بیلمز بر قومله محاربه ایدەرك آنلرك جهلندن استفاده ایتدك ، بزی آنلره قیاس ایتمه . اگر سن بزمله محاربه ایدرسەك قارشوکده فن حربه آشنا بر قوم بولورسك » دیمشلردی . آیت کریمەده شو خبر ویریلن مغلوبیت عیناً واقع اولمشدر . چونکه؛ یهودیلردن (بنی قریظه) قبیلەسی قتل و(بنی نضیر) قبیلەسی ده مملکتلرندن طرد اولوندیلر و (خیبر) فتح اولوندیغی کبی دیگرلرینەده جزیه وضع ایدلدی . بناءً علیه ؛ واجب تعالی بو آیتده رسولنه نه که وعد ایتدی ایسه وعدینی انجاز ومغیباتدن خبر اولوب عینیله حصول بولمسیله رسولنك رسالتنی بو آیتلەده تأیید بیوردی . زیرا ؛ جریان ایدن احوال صدق نبوته دلالت ایدن معجزه قبیلندندر . بو آیتده اوچ حکم بیان اولونمشدر ، برنجیسی ؛ مغلوب اولاجقلری خبر ویرلدی و خبر ویرلدیکی وجهله مغلوب اولدیلر . ایکنجیسی؛ جهنمه جمع اولاجقلری خبر ویرلدی. ایمان ایتمکسزین قتل اولونوب ویا وفات ایتدکلرندن جهنمده اولاجقلرنده شبهه یوقدر . اوچنجیسی ؛ جهنمك چیرکین بر محل اولمسیدرکه انواع عذابه محل اولان جهنم ؛ البته چیرکیندر.

*
* *

واجب تعالی یهودیلرك مغلوب اولاجقلرینی بیاندنصکره یهودیلرك کندیلرینی محارب عد ایتملرینه و اهل اسلامدن عددجه چوق اولمقله غالب اولاجقلرینه دائر ادعالرینی رد ایتمك اوزره ﴿ قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَاُخْرٰى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ ﴾ بیوریبور .

[ای مؤمنلر! سزك ایچون ایکی فرقەده بیوك علامت واردرکه اوایکی فرقه بربرینه قارشیلاشورلر . آنلردن بریسی فی سبیل الله مقاتله ایدر، دیگری متمرد اولارق

مقاتله ایدر. مؤمن اولان فرقه کافر اولان فرقەیی کندینك ایکی مثلی اولدیغنی رأی العین کورور].

﴿ وَاللّٰهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ ﴾

[حالبوکه الله تعالی دیلەدیکی قولنی نصرتیله تأیید ایدر.]

﴿ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُولِي الْاَبْصَارِ

[ایشته شو فرقەلردن ایکی مثلی چوق اولان فرقەنك آز اولان فرقەیه مغلوب اولمسنده بصیرت صاحبلری ایچون عبرت واردر.] چونکه ؛ غالب اولاجق ظن اولونان فرقەنك مغلوب ومغلوب اولاجق ظن اولونان فرقەنك غالب اولمسنده البته آز بجق ادراکی اولانلر ایچون بیوك عبرت واردر . شومعنا ؛ آیتده خطاب اهل ایمانه اولدیغنه نظراً در. خطاب یهودیلره اولدیغنه نظراً معنای آیت : [ای یهود قومی ! سزك ایچون بدرده قارشی قارشی‌یه محاربه ایدن ایکی فرقەدن پك بیوك عبرت واردر . زیرا ؛ اوایکی فرقەدن بریسی فرقهٔ مؤمنه، که اعلاء کلمة الله ایچون فی سبیل الله محاربه ایدر. دیگری فرقهٔ کافره، که قریش قبیلەسیدر. آنلر شرك اوزره قالمق ایچون محاربه ایدر و کندیلرینی اهل ایمانك ایکی مثلی اولدیغنی رأی العین کورور وغالب اولاجقلرینی ظن ایدرلر. حالبوکه الله تعالی دیلەدیکی کیمسەیی کندی یاردیمیله تأیید وتقویه ایدر . بناءً علیه؛ مؤمنلر آز اولدقلری حالده اللهك یاردیمیله غالب اولدیلر. ایشته شو آزك چوغه غلبەسنده ادراك وبصیرت صاحبلرینه بیوك عبرت واردر . ای یهودیلر ! عقلکز وارسه بدر واقعەسنده قریش قومی اهل ایماندن اوچ مثلی چوق وآلات حربیەلری مکمل اولدیغی حالده آنلرك مغلوب واسلامك عددی غایت آز وآلات حربیەلری چوق نقصان اولدیغی حالده غالب اولملرنده سزك ایچون عبرت لازمدر.] دیمکدر.

بو خطابك یهودیلره اولمسی مقامه دها موافقدر. چونکه؛ بوندن اولکی آیتده بیان اولوندیغی وجهله بدر وقعەسندن عودتنده رسول الله یهودیلری اسلامه دعوت ایدنجه یهودیلر «سن بزی قریشه قیاس ایتمه . زیرا، آنلر جاهللردر، فن حرب بیلمزلر . اما

بزمله محاربه ایدرسه‌ك قارشیكزده قوتلی بر قوم كورورسك» دیمشلردی. ایشته بونی سویله‌ین یهودیلره جناب حق هر حالده بدر وقعه‌سندن عبرت آلملرینی توصیه ایتمشدر. چونكه؛ بدرده اصحاب رسول الله ایكیسی آتلی اولمق اوزره اوچیوز اون اوچ ذواتدن عبارت اولوب یتمش دوه، آلتی زره، سكز قلیج واردی. بوكا قارشی مشركلر طقوز یوز اللی كشی اولوب یوز آتلی ویدی یوز دوه ویوز زرهلری واردی. ایشته مشركلر كرك عددجه كرك وسائط حربیه‌جه هر شیلری مسلمانلردن قات قات فضله اولدیغی حالده مغلوب اولملرنده البتده ارباب بصیرت ایچون آلنه‌جق عبرت واردر.

جناب حق یهودیلرك ده قریش مشركلری كبی مغلوب اولاجقلرینی خبر ویردی وعاقبت مغلوب اولوب بر قسمی قلیجله مقتول، دیگر قسمی مملكتلرندن مطرود اولمشلردر. بو آیتده كافرلری كندیلرینك ایكی مثلی كورنلر؛ مؤمنلردر. یاخود كافرلر؛ مؤمنلری كندیلرینك ایكی مثلی كورمشلردر. چونكه مؤمنلر؛ هر نه قدر آز ایسه‌ده واجب تعالی كافرلرك قوهٔ معنویه‌لرینی قیرمق ایچون آنلرك كوزلرینه اهل ایمانی كندیلرینك ایكی مثلی كوسترمشدر. زیرا؛ حربی قازانمقده اك قوی سببك قوهٔ معنویه اولدیغی زمان كورولمكده‌در. یاخود كافرلری مؤمنلرك ایكی مثلی كورن؛ یهودیلردر. چونكه؛ بدر محاربه‌سنی تماشا ایتمك اوزره یهودیلرده چیقمشلر و بالذات كافرلری اهل ایمانك ایكی مثلی اولدیغنی كوزلریله كورمشلردی. بناءً علیه: جناب حق اونلرك، مشركلر كبی مغلوب اولاجقلرینی بالذات مشاهده ایتدكلری بدر وقعه‌سیله اثبات ایتمشدر.

*
* *

واجب تعالی یهودیلرك كثرتنه اعتبار اولمایوب مغلوب اولاجقلرینی بیاندن صكره اللرنده بولونانماللری زائل اولوب بر فائده‌سنی كوره‌میه‌جكلرینی بیان ایتمك اوزره

﴿ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ﴾ بیوربیور.

[ناس ایچون نفسك آرزو ایتدیكی لذائذ دنیادن خاتونلر واوغلان اولادی والتون وكموشدن قنطارلر طولوسی ماللر وبینمك ایچون علامتلنمش آتلر وقیون ودوه وصغیر حیواناتی وا كیندن نفسك ایسته‌دیكی شیلر ناسك محبت ایتمسی ایچون تزیین اولوندی.]

﴿ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ ﴾

[ایشته شو صایلان ماللر وقادینلر واوغلانلر حیات دنیانك نعمتلریدر وبونلر زواله معروضدر. زیرا، دنیا زواله معروض اولدیغی كبی نعمتی ده زواله معروضدر حالبوكه الله تعالی عندنده باقی وكوزل مرجع واردر وانواع نعمتلر او محلده موجوددر.]

فخر رازی وقاضینك بیانلری وجهله شو تعداد اولونان نعمتلره ناس ایچون محبتی تزیین ایدن، اهل سنت عندنده الله تعالی‌در. چونكه، قولك محبت ونفرتنی خلق ایدن الله تعالی‌در. بناءً علیه، انسانلرده شو نعمتلره محبتی خلق ایدن اودر. زیرا، بو نعمتلر مشروع صورتده اتخاذ اولونونجه آخرت سعادتنه سبب اولدیغی كبی نوع انسانك بقاسنه خادم اسباب استراحت وتعیشدن اولدیغی ایچون جناب حق بونلره محبتی تزیین وبونلرله انتفاعی مباح قیلمشدر. چونكه دنیانك معموریتی وبقاسی انسانله اولوب انسانك بقاسی‌ده شو نعمتلرله اوله‌جغی شبهه‌سزدر. بو نعمتلره محبت لازم اولدیغنی بیاندن صوكره واجب تعالی بونلرك متاع دنیا اولوب زواله معروض اولدیغنی بیانله اعتماد اولونمامسنی توصیه بیورمش ویهودیلره اللرنده بولنان بو كبی نعمتلره كووه‌نمه‌ملرینی بیان ایتمشدر.

قنطار، عربلر عندنده یوزبیك دینارا ویاخود بر اوكوز دریسی طولو آلتونه دنیلدیكی روایت اولونمقده ایسه‌ده بیضاوینك وابو السعود افندینك بیانلرینه نظراً حدسز حسابسز ماله اطلاق اولونور. زمانمزده پك زنكین اولان كیمسه‌یه ملیونر ویا ملیاردر دنیلدیكی كبی عربلرده پك زنكین اولان ذاته صاحب قنطار دیرلردی. اسلامیتك بدایت ظهورنده (مكه) ده یوز قدر صاحب قنطار اولدیغی مداركك جملهٔ بیاناتندندر.

مقنطره؛ صاحبی طرفندن جمع ایدیله‌رك دفینه یاپلمش مالدر. خیل مسومه، بینمك ایچون نشانلانمش وعلامتلنمش آتدر. انعام، قیون، دوه وصغیر حیواناتی‌در.

حرث ؛ زراعتك هر نوعنه شاملدر . بناءً عليه، كرك اكين و كرك باغچوانلق و كرك باغچه‌جيلكله حاصل اولان شيلرك جمله‌سی حرثده داخلدر .

دنيا نعمتلری ايچنده قادينلرله تلذذ هر نعمتدن زياده اولوب شو تلذذ تناسله و نوع انسانك بقاسنه يكانه خادم اولديغندن آيتده نسوان سائر نعمتلر اوزرينه تقديم اولونمشدر. نسوانه محبتك نتيجه‌سی اولاد اولوب اولاد ايچندن اوغلان انسانك كندی مقامنه قائم واعداسنی دفعه وايشلرينی تسويه‌يه كافی اولديغی جهتله قيزدن زياده اوغلانه محبتك تزيين اولونديغی بيان اولونمشدر . فی الحقيقه انسانلرده اوغلان اولادينه محبت قيز اولاددن زياده اولديغی چوق كيمسه‌لرده كورولور . بوندنصكره اسباب تعيش واستراحت اولان آلتون ، كموش ، آت وسائر حيوانات وزراعتله حاصل اولان نعمتلره محبت بيان اولونمشدر. بناءً عليه ، بو نعمتلره احتياج وار ايكن بونلری تحصيله سعی ترك ايتمك ومعطل قالمق عندالله وعندالناس مذمومدر. چونكه ، الله تعالی‌نك بو نعمتلره محبت خلق ايتمسی ، مشروع صورتده بونلری كسبه سعی ايتمك لازم اولديغی بياندر . زيرا ، دنيانك اعماری و وقت مرهوننه قدر بقای انسانك بو نعمتلری جلبه سعی ايله حاصل اولديغندن سعی ترك ، مقصدك عكسنی توليدايدر. شوقدركه بوتون املنی بونلره حصرله آخرت امورندن غافل اولمق وبونلر واسطه‌سيله دنياده طغيان ايتمك انسان ايچون مهلكه اولوب بوكبی مهلكه‌دن كندينی محافظه ايتمك هركس ايچون واجبدر . زيرا ، جناب حق بونلره محبتی بياندنصكره ظل زائل اولوب اعتماد جائز اولماديغنی و كندی عندنده كوزل مرجع اولان جنت و او جنتده زوالدن مصون دائمی نعمتلر اولديغنه اشارتله قوللرينی هم دنيا همده آخرت نعمتلرينی كسبه سعی لازم اولديغی بيانله ايكی جهتده ترغيب ايتمشدر. زيرا دنيا نعمتلرينی بياندنصكره آخرت نعمتلرينك دها كوزل اولديغی بيان، آخرتدن غفلت جائز اولماديغی بياندر.

*
* *

واجب تعالی دنيا نعمتلرينی بياندنصكره كندی عندنده دنيا نعمتندن دها كوزل حسن مرجع اولديغی بيانی تأكيد ايتمك اوزره ﴿قُلْ اَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذٰلِكُمْ﴾ بيوريور .

[ای رسول اكرم ! دنيا نعمتلرينه زياده محبت ايدنلره سن دی كه » بن سزه شو بيان اولونان نعمتلردن دها خيرليسنی خبر ويره‌يمی؟»]

﴿ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَاَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴾ بيوريور.

[متقيلر ايچون ربلری عندنده جنتلر واردركه او جنتلرده آنلر ابدا قاليجی اولدقلری حالده آلتندن نهرلر جريان ايدر و آنلر ايچون طاهر زوجه‌لر والله تعالی طرفندن بيوك رضا واردر . زيرا ، الله تعالی قوللرينك عمللرينی كوروجی واستحقاقلرينه كوره اجر ويريجيدر.]

يعنی ، حبيبم! دنيا نعمتلرينه محبتده افراط ايدنلره خطاباً سن دی كه «بن بو نعمتلردن دها منفعتلی وخيرلی نعمتلری خبر ويره‌يمی ؟ ايشته خير اولان نعمتلر اوامره امتثال ونواهيدن اجتناب ايدن متقيلر ايچون حاضرلانمش جنتلردركه او جنتلرك آلتندن صولر آقار ، متقيلر اوباغلر وباغچه‌لر ايچنده ابدی قالاجقلر واستراحات ايده‌جكلردر و آنلر ايچون طبعاً سوليه‌جك حيض ونفاس كبی شيلردن طاهره زوجه‌لرده واردر . يالكز جنت وزوجه‌لرله اكتفا اولونماز . زيرا؛ آنلر ايچون ربلرندن بيوك رضالرده واردر. چونكه؛ الله تعالی متقی قوللرينك عبادتلرينی كورور ومكافاتنی ويرر .

واجب تعالی بو آيتده آخرت نعمتلرينك خيرلی اولديغی بيان بيوردی . زيرا ؛ رحم مادره نسبتله دنيا نه‌قدر بول و آيدينلق ايسه دنيايه نسبتله آخرتده اوقدر بولدر . بناءً عليه؛ دنيانك بوقدر آيدينلغی ووسعتی ايله برابر آخرته نسبتله رحم امهات مثابه‌سنده قارانلق وطار اولونجه البته آخرت وانك نعمتلری، دنيا ونعمتلرندن خيرليدر.

آخرت نعمتلری متقيلره مخصوص اولوب هركسه ميسر اولميه‌جغی بيانله آخرت نعمتلرينك شانه تعظيم و خيرلی اولديغی اثبات اولونمشدر . چونكه؛ دنيا نعمتلرينك اوقدر ذكری اولماديغندن متقيلره ومتقيلرك غيريه شاملدر . اما اخرت نعمتلری

مضرت و كدردن صافى وزوالدن عارى خير محض اولديغندن خيرلى قوللره نصيب اولاجغى بيان اولونمشدر .

هرنه‌قدر جنتده انواع نعمت موجود ايسه‌ده نعمتك چوق اولمسيله انسانك لذتى و راحتى تكمل ايتمه‌يوب آنجق زوجه ايله تكمل ايتديكندن جناب حق متقيلر ايچون جنتده اخلاق ذميمه وفنا سوز وفحشيات كبى طبع بشرك سومیه‌جكى هرشيدن پاك وتميز زوجه‌لرله استراحتلرينك تكمل ايده‌جكنى بيان بيورمشدر . نعمتلرله تلذذك تكملى نعمت صاحبنك راضى وخشنود اولمسنه توقف ايتديكندن جناب حق جنته كيرن متقيلردن راضى اولاجغنى دخى بيان ايتمشدر كه جنتده هيچ بر وجهله نقصان اولميه‌جغى بيان اولونسون .

خلاصه ؛ جنت ونعمتلرى دنيا سرايلرى ونعمتلرندن خيرلى اولديغى ومتقيلر ايچون آخرتده آلتندن نهرلر جريان ايدر . جنتلر بولونديغى واو جنته كيردكدن صوكره بردها چيقمايوب ابداً اوراده قالاجقلرى وجنتده انسيت ايچون هر فناالقدن پاك زوجه‌لرى بولوناجغى و الله تعالى‌نك اهل جنتدن راضى وقوللرينى كوروجى اولديغى بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

* * *

واجب تعالى متقيلرك بعض صفتلرينى بيان ايتمك اوزره ﴿ اَلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اِنَّنَا اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴾ بيوريور .

[جنته مستحق اولان متقيلر شول كيمسه‌لركه آنلره اى بزم ربمز! سنك وحدانيتكه ورسوللريكه وكتابلريكه ايمان ايتدك . بز ايمان ايدنجه سن بزم كناهلريمزى مغفرت ايت وجهنم آتشنك عذابندن بزى صاقلا» ديمكله ربلرينك دركاهنه التجا ايدرلر.]

بيضاوينك بيانى وجهله متقيلر مغفرت طلبنى مجرد ايمانلرى اوزرينه ترتيب ايتملرى يالكز ايمانك مغفرته سبب اولاجغنه دلالت ايدر. چونكه (فا) لفظى على الاكثر

ماقبلنك مابعدينه سبب اولديغنه دلالت ايتديكندن بوراده ايمانك مغفرته سبب اولاجغنه دلالت ايدر.

* * *

واجب تعالى متقيلرك اوصاف ممدوحه‌لرندن بعض آخرى بيان ايتمك اوزره ﴿ اَلصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْاَسْحَارِ ﴾ بيوريور.

[او متقيلر شول كيمسه‌لركه آنلر اوزرلرينه واجب اولان عباداتى اداده وحرام اولان شيلردن نفسلرينى محافظه‌ده كوردكلرى زحمتلره صبر ايديجى وسوزنده حق وخير سويله‌مكله صادق ومهمات امورلرنده ربلرينه دعا ايديجى وكنديلرينه طرف الٰهيدن ويريلن رزقدن نيت خالصه ايله محتاج اولانلره انفاق ايديجى و وقت سحرده ربلرندن مغفرت طلب ايدن كيمسه‌لردر.]

صبر ؛ انسانه اصابت ايدن بلايا ومصائبه فزع و فرياد ايتمه‌مكدر . صادقين ايله مراد ؛ سوزنده يالان اولمايان و مأمور اولديغى فعلى يرينه كتيرن ونيتنده ثبات و عزمنه دوام ايدن كيمسه‌لردر . قانتين ايله مراد ؛ عبادتنه دوام ايدن كيمسه‌لردر . منفقين ايله مراد ؛ مالنى نفسنه و اهلنه واقرباسنه وانواع خيراته صرف ايدن كيمسه‌لردر .

وقت سحرده فيض وبركت ، مزيت و فضيلت زياده اولوب انوار الٰهيه‌نك قلب مؤمنه فيضانه يوللر ديكر وقتلردن دها فضله وآچيق و انشراح زياده اولديغنه اشارت ايچون وقت سحرده استغفار ايدنلرك عالى درجه‌لره نائل اولاجقلرى بيان اولنمش و سحرده استغفار ايتمك كمالات انسانيه‌يى تشكيل ايدن اوصاف عاليه جمله‌سندن قيلنمشدر.

واجب تعالى طريق الٰهى‌يه سالك اولان كيمسه‌نك مرتبه‌سنى بو آيتده بشه حصر ايتمشدر. چونكه ، بيضاوينك بيانى وجهله انسانك الله تعالى ايله معامله‌سى نفسيله رضاى الٰهى‌يه توسل ايتمكله اولوركه نفسنى رذائلدن منع وفضائل اوزرينه حبس ايتمكدر. بو قسمه ، صبرله اشارت ايتمشدر . رضايه توسل بدنله اولديغندن سوزنده صداقت وطاعته ملازمتله

اولور که بوقسملرده صدقله وقنوتله اشارت ایتمشدر . یاخود مالیله رضاء الٰهی‌یه توسل ایدر . بوقسمه‌ده متقیلرك مالل‌رینی انفاق ایتملریله اشارت اولونمشدر. عبدك رضاء الٰهی‌یی طلبی؛ اسبابه توسل ایله اولدیغی کبی یالکز دعا ایله دخی اولور. بوقسمه‌ده سحروقتنده استغفار ایتمکله اشارت اولونمشدر. شوحالده بوآیتده انواع عبادات داخل اولدیغی کبی بالجمله معاصیدن احترازك لزومی‌ده داخلدر .

خلاصه ؛ جنته مستحق اولان متقیلرك، ربلرندن کناهلرینك مغفرتنی ونفسلرینك جهنم آتشندن محافظه‌سنی ایسته‌ین وبلایایه صبرایدن وسوزده طوغرو سویله‌ین وعبادت وطاعات ودعا ایله مشغول اولان و اللهك ویردیکی رزقدن محتاج اولانلری انفاق ایدن ووقت سحرده زمانی ضایع ایتمه‌یوب استغفار ایدن کیمسه‌لر اولدیغی بوآیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب‌تعالی مؤمنلری ثنادنصکره ایمانك دلیللری ظاهر اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ قَٓائِماً بِالْقِسْطِؕ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ﴾ بیوریور . ١

[الله تعالی کندی ذاتندن باشقه معبود بالحق اولمایوب آنجق کندی ذات‌الوهیتی معبود بالحق اولدیغنه عدالتله قائم اولدیغی حالده شهادت ایتدی ومعبود حقیقی آنجق ذات‌الوهیت اولدیغنه ملکلر وعلم صاحبلری دخی شهادت ایتدیلر ومعبودبالحق اولمادی، الاالله تعالی اولدی‌که اوجمله‌یه غالب وهرشیئی بیلیر افعالی حکمتدن خالی دکلدر .]

فخررازینك بیانی وجهله شهادت ؛ بیله‌رك بر حقیقتی اولدیغی کبی خبر ویرمکدر . بوکا نظراً الله تعالی‌نك شهادتی ؛ قرآنده متعدد دلیللرله وحدانیتنی خبر ویرمسیدر . ملکلرك وارباب علمك شهادتلری ؛ الله تعالی‌نك واحد حقیقی اولدیغنی دلیللریله

خبر ویرملریدر . شو حالده وحدانیتنه ، اللهك وملکلرك و علمانك شهادتلری بیننده فرق یوقدر . چونکه ، جمله‌سی وحدانیتی دلائلیله خبر ویرمکدن عبارتدر . اما الله تعالی‌نك شهادتی ، وحدانیتنه دلیللر نصب ایتمك و ملکلرك و علمانك شهادتلری ، وحدانیتنه ایمان واقرار اولدیغی صورتده شهادتلر بیننده فرق واردر . چونکه بو صورتده اللهك شهادتی ، وحدانیتنه دلالت ایدر آیتلر انزال ایتمکدر. ملکلرك وعلمانك شهادتلری ایسه‌وحدانیتنه ایمان‌واقرارایتمکدر. بناءً علیه، کلمهٔ توحیدی لسانله‌سویله‌مك‌واجب اولمشدر.

بو آیتده اولوالعلم ، قطعی دلیللرله وحدانیتی اثبات ایدن کیمسه‌در. (قائماً بالقسط) لفظهٔ جلالدن حال‌اولدیغنه نظراً **معنای نظم** : [الله‌تعالی عدالتله قوللرینك‌امورینی‌تدبیر ایتدیکی حالده وحدانیتنه شهادت ایدر] دیمکدر . اولوالعلمدن حال اولدیغنه نظراً **معنای نظم** : [ارباب علمدن‌هر بری عدالتله شهادت‌ایدراولدقلری حالده‌وحدانیتنه‌شهادت ایدرلر] دیمکدر .

یاشادیغی مدتده‌مؤمن اوزرینه کلمهٔ توحیدی تکرار ایده‌رك‌دوام لازم اولدیغنه‌اشارت ایچون بو آیتده کلمهٔ توحید تکرار ذکر اولونمش‌وحضرت‌عیسانك الوهیتنی اعتقادایدن نصارایی رد ایتمشدر . چونکه ، سوره‌نك اولنده بیان اولوندیغی وجهله نجراندن کلن نصاری طائفه‌سی حضرت عیسانك حاشا الوهیتنی ادعا ایتمشلردی . آیت کریمه‌ده آنلری رد ایچون نازل اولونجه آنلره « سز عیسی علیه‌السلامك الوهیتنی ادعا ایدیورسکز . حالبوکه الله تعالی‌وملکلروعلم صاحبلری‌الوهیتك آنجق واجب‌الوجوده مخصوص‌اولدیغنه شهادت ایدرلر» دیمکدر .

شهادتك اك بویوکی ، توحیده شهادتدر . چونکه شهادتك عظمتی ، ایکی شیله حاصل اولور : برنجیسی ، شهادت اولونان مسئله‌نك عظمتیله ، ایکنجیسی، شاهدك عظمتیله‌در . بوراده مسئله ، بوتون عقائد حقه‌نك اس‌الاساسی اولان توحیددر وشاهد ایسه جمله عالمك خالقی اولان الله‌در. شو حالده مسائل ایچنده توحیدن بویوك مسئله

وشاهدلر ایچنده اللهدن بیوك شاهد اولمدیغی کبی اللهك توحیده شهادتی اك بیوك شهادتدر. بناءً علیه؛ کرك نمازده و کرك سائر عباداتده و عبادتك خارجنده وحدانیته شهادت واجب قیلنمش و عبادتلرك اك بیوکی عد اولونمشدر.

*
* *

واجب تعالی توحیده شهادتدن صوکره توحید اوزره مؤسس اولان دینك دین اسلام اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْإِسْلَامُ ﴾ بیوریور.

[عندالله دین؛ دین اسلامدر.]

یعنی؛ الله تعالی عندنده مقبول و مرضی اولان دین کامل، آنجق دین اسلامدر. بناءً علیه؛ دین اسلامك ظهورندن صوکره دین اسلامدن ماعدا مقبول بر دین یوقدر.

دینك اصل معناسی جزا ایسه‌ده عرف شرعده دین؛ ملت و شریعت معناسنه‌در. بناءً علیه؛ الله تعالی‌نك قوللرینه امر ایتدیکی احکامك کافه‌سی بر جزایی موجب اولدیغندن دین دینلمشدر. اسلام، اطاعته کیرمك و عبادتی اخلاص اوزره ادا ایتمکدر. مسلم، اعمالنی خالصاً لوجه الله ایشلهین کیمسه‌در. آنجق عرف شرعده ایمانله اسلام بردر. بناءً علیه، هر مؤمن مسلم و هر مسلم مؤمندر، حکمنده بینلرنده فرق یوقدر.

*
* *

واجب تعالی مقبول دینك دین اسلام اولدیغنی بیاندن صوکره اهل کتابك دین اسلامده اختلافلرینك سببی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ﴾ بیوریور.

[کندیلرینه کتاب ویریلن یهود و نصاری اختلاف ایتمه‌دیلر، آنجق رسول اللهك حقانیتی و دیننك دین حق اولدیغنه دائر آنلره علم کلدکدن صوکره ریاست طلبندن ناشی حسدلرینه بناءً اختلاف ایتدیلر.]

﴿ وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللّٰهِ فَإِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴾

[حالبوکه بر کیمسه اللهك آیتلرینه کفر ایدرسه یقینده جزاسنی کورور. زیرا اللهك حسابی، غایت سرعتلیدر.]

یعنی؛ دین حق توحید اوزره مبنی اولان دین اسلام اولونجه اهل کتابك اختلافلری اولمادی، آنجق دین اسلامك حقانیتنه و آخر زمان نبیسنك نبی حق اولدیغنه علملری حاصل اولدقدن صوکره اختلاف ایتدیلر و بو اختلافلرینك سببی‌ده الده ایتدکلری ریاستی محافظه سوداسندن و حسدلرندن نشئت ایتمشدر. شو حالده کتابلرنده رسول اللهك صدق نبوتنه دلالت ایدن آیتلری انکار ایتدیلر. حالبوکه بر کیمسه اللهك حقه دلالت ایدن آیتلرینه کفر ایدرسه الله تعالی یقینده آنك جزای سزاسنی ویرر. زیرا، اللهك، قوللرینك اعمالنی حسابی و اعمال اوزره جزا ترتیبی غایت سرعتلیدر.

بیضاوینك بیانی وجهله بو آیتده کتاب ویریلنلرله مراد، یهود و نصاری و یاخود بالجمله کتب متقدمه اربابیدر. اختلافلری؛ دین اسلامده‌در. چونکه، بعضیسی حقانیتنی تسلیم ایده‌رك ایمان ایتدی و بعضیسی اصلا تسلیم ایتمه‌دی و بعضیسی «عربه مخصوصدر بزه شمولی یوقدر» دیدیلر و بو انکارك منشأی‌ده حسدلریدر. یاخود کندی دینلرینه علم حاصل اولدقدن صکره اختلاف ایتدیلر. زیرا، تورات کلدی حضرت موسی احکامنی ایضاح ایدوب وفات ایدنجه یهودملق باطل اعتقادلر ایجاد و حتی حضرت (عزیر) علیه السلامه «اللهك اوغلیدر» دیمکه بیله جرأت ایتدیلر. کذلك انجیل کلوب حضرت عیسی احکامنی تفصیل ایتدکدن صوکره حضرت عیسانك غیبوبتی اوزرینه بر چوق اختلافه دوشدیلر و حتی عیسی علیه السلامه‌ده «اللهك اوغلودر» دیدیلر.

تفسیر حازنده بیان اولوندیغنه نظراً حضرت موسانك وفاتی یاقلاشنجه علمادن یتمش کشی‌یه توراتی تسلیم ایدوب یوشع علیه السلامی‌ده آنلره رئیس تعیین ایده‌رك احکامنی محافظه و عمل ایتملرینی توصیه ایتدیکی حالده زمان چوق بطن دکیشدکجه اختلاف چوغالدی حق انبیاء کرامی قتله جرأت ایتدیلر. ایشته او زمان جناب حقك (بخت نصر)

كی ظالم بر ملكی آنلره مسلط قیلدیغی و آنكله تربیه‌لرینی ویردیكی مرویدر. بناءً علیه، تابع اولدیغی دینك احكامنی ترك ایده‌رك هوا وهوسنه موافق صورتده تخریب ایدن ملتلرك انواع بلایایه مبتلا اولدیغی ووقوعاتدن متنبه اولمادقلری حالده الله تعالی دشمنلرینی مسلط ایده‌رك هلاك ایتدیكی عالمده هر زمان كورولن احوالدندر .

*
* *

واجب تعالی اهل كتابك اختلافلرینی بیاندن صوكره آنلرك دعوالرینی اثبات ایچون ایراد ایتدكلری دلیللرینه قارشی ویریله‌جك جوابی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَاِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِیَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ﴾ بیوریور .

[ای رسول مكرم ! اگر اهل كتاب سكا قارشی یهودیت ونصرانیتك اسلامیتدن عبارت اولدیغنی ادعا ایده‌رك دلیللر سرد ایدرلرسه سن آنلره دی كه: «بن جناب حقه انقیاد وجمیع اعضاملە اطاعت ایتدم وبكا تبعیت ایدن كیمسه‌لرده عینی حالده‌درلر وبز هر امورمزی واجب تعالی‌یه تفویض ایتدك ، حالبوكه سز بویله دكلسكز »]

﴿ وَقُلْ لِلَّذٖینَ اُوتُوا الْكِتَابَ وَالْاُمِّیّٖنَ ءَاَسْلَمْتُمْ فَاِنْ اَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا ﴾

[و كندیلرینه كتاب ویریلن یهود ونصارایه وعرب قومی كبی كندیلرینه كتاب ویریلمه‌ین جاهل قومه سن دی كه: «سز اسلام اولدیكزمی؟» . اگر اسلام اولورلرسه طریق حقه واصل اولمشلردر .]

﴿ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَیْكَ الْبَلَاغُ وَاللّٰهُ بَصٖیرٌ بِالْعِبَادِ ﴾

[واگر سندن وسنك دعوتكدن قاچارلر ویوز دوندورورلرسه سنك ایچون كدر یوقدر . زیرا سنك اوزریكه واجب اولان، آنجق آنلره احكامی تبلیغ وطوغرو یوله ارشاد ایتمكدر . حالبوكه الله تعالی قوللرینك حاللرینی بیلیر وعمللرینی كورور وهر كسك عملنه كوره جزا ویرر. بناءً علیه، آنلرك دعوتكه اجابت ایتمه‌ملرنده سنك ایچون ضرر یوقدر. چونكه، مسئولیت آنلره عائددر.]

یعنی ؛ ای نبی معظم ! اگر ایمان ایتمه‌ینلر طرفندن دین خصوصنده مجادله ایدرلر وباطل دعوالرینی ترویج ایچون دلیللر كتیررلرسه سن آنلره «بن اخلاص اوزره بوتون وجودمله اللهه انقیاد ووحدانیتنی تصدیق ایتدم وبكا اتباع ایدن كیمسه‌لرده اسلام اولدیلر . شو حالده سزك سوزیكز بكا و نم تابعلریمه تأثیر ایتمز » دیمكله مناقشه‌لرینه میدان ویرمه وسن اهل كتابه واهل كتابك غیری امی اولانلره « بزم اولدیغمز كبی اسلام اولدیكزمی یوقسه حالا كفر و عناد ایدییورمیسكز ؟ بوقدر حقه دلالت ایدن دلیللری كوروب دویدقدنصكره كفره اصرار ایتمك قدر حماقت اولاماز » دی. بوسوزلر اوزرینه اگر آنلر اسلام اولورلرسه طریق حقی بولمش وطریق ضلالدن چیقمش ونفسلرینه منفعت ایتمش اولورلر واگر دعوتكدن یوز دوندورورلرسه سنك ایچون ضرر یوقدر، سنك اوزرینه واجب اولان؛ آنلره تبلیغ ایتمكدر. حالبوكه الله تعالی قوللرینك حاللرینی ایی بیلیر .

بو آیتدن مقصد ؛ دلائل ایله مجادله‌یی ترك ایتمك مطلوب اولدیغنی بیاندر. چونكه، فخر رازینك بیانی وجهله آیت، مدینه‌ده نازل اولمشدر. بو آیتدن اول بر چوق معجزاتله رسول اللهك حقا نبی وقرآنك كلام الله اولدیغی واللهك واحد حقیقی اولوب شریك ونظیری اولمادیغی ثابت اولدیغندن ایمان ایتمه‌ینلر ایچون باشقه دلیل كتیرملرینه حاجت قالمامشدر. زیرا ؛ هر نوع دلائل ایضاح اولوندقدنصكره سنك نبوتكه اعتراض ودعوتكدن امتناعله سكا خصومت ایدرلرسه سن وسكا اتباع ایدنلر جمله اعضا كزله اللهه انقیاد ایتدیككزی بیان وآنلره « اسلام اولك » دیمكله امر، كافیدر. اگر امره اطاعت ایدر، اسلام اولورلرسه محقق طوغرو یول طوتمش اولورلر و اگر امرینه امتثال ایتمزلرسه ضرری آنلره عائددر . آیتده (اسلمتم) استفهام صورتنده امردر . زیرا ؛ مخاطب اولانلر، اهل كفر اتصافدن اوزاق برطاقم معند ومتكبر اولدقلرندن امر، استفهام صورتنده وارد اولمشدر.

بو آیتده جمیع اعضانك انقیادی یوزه اسناد اولونمشدر. زیرا؛ یوزده‌كی تواضع وانقیاد جمله اعضانك تواضعنه دلالت ایدر . بو آیتك قتال آیتیله منسوخ اولدیغنی بیان ایدنلر وارسه‌ده اصح اولان منسوخ اولمامسیدر زیرا ؛ آیت رسول اللهی تسلیه ایچون نازل

اولمشدر . چونکه؛ نجراندن کلن نصاری ایله بر چوق مباحثه واقع اولوب هر درلو دلیللر ایراد اولوندقدنصکره حالا نصرانیلر نصرانیته و یهودیلرده یهودیته اصرار ایدرلر ـه آنلرك هدایتی سکا عائد دکلدر . وظیفهٔ تبلیغی ایفادنصکره آنلری حاللری اوزرینه ترك ایت مراق ایتمه دیمکدر.

جناب حق مطیع اولانلری طاعته ترغیب و عاصی اولانلری کنـاهدن تنفیر ایچون آیتك آخرنده عبادك هر حالنی بیلدیکنی بیان ایتمشدر . چونکه : الله تعالی نك هر حالنی کوردیکنی بیلن بر کیمسه بر ایشی ایشلیه جکی زمان کندیسنك کوره جکی جزایی دوشونور. بناءً علیه، کناهه جسارت ایتمز . شو حالده انسان ایچون افعالنی شریعته توفیق ایده رك جمله اعمالنك جزاسی خیر اولارق بکلهمك ورحمت الٓهیهدن امید وار اولمق وعذابندن اندیشه اوزره بولونمق واجبدر .

*
* *

واجب تعالی دین اسلامدن اعراض ایدنلرك بعض حاللرینی بیاندنصکره افعال قبیحه لرندن بعض آخری بیـان ایتمك اوزره ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴾ بیوریور .

[شول کیمسه لرکه آنلر اللهك وحدانیتنه دلالت ایدن آیتلرینی انکارله کفر ایدر وبغیر حقٍ نبیلری وسائر ناسدن عدالتله امر ایدن کیمسه لری قتل ایدرلر. حاللری بویله اولونجه یا اکرم الرسل ! سن آنلری الم ویریجی عذابله تبشیر ایت .] اللهك آیتلرینی انکارله کفر وبغیر حقٍ انبیایی وعدالتله امر ایدن کیمسه لری قتل ایدنلرك جزالری عذابله تبشیر اولونمقدر .

آیتلرله مراد؛ قرآنه وسائر معجزات نبویه در. بونلره کفر ایدنلرله مراد ؛ کرك اهل کتابدن وکرك غیریدن مطلقا کافرلردر. انبیایی قتل ایدنلر ، یهودیلردر. چونکه؛(ابوعبیده)

حضرتلرندن روایت اولونان بر حدیثده رسول الله « یهودیلرك بر قوشلقده قرق اوچ نبی قتل ایتدکلرینی واو نبیلرك اتباعندن دخی امر بالمعروف ایتمك اوزره قیام ایدن یوز اون ایکی کیمسه یی ایکندی وقتی قتل ایتدکلرینی » بیان ایتمشدر .

بو آیت؛ زمان سعادتده بولونان یهودیلری آباء واجدادینك افعالیله توبیخدر. چونکه؛ آنلر اجدادینك نامشروع معامله لرینه راضی اولوب معصیته رضا عین معصیت اولدیغندن تکدیره مستحق اولمشلردر . انبیانك قتلی هر حالده بغیر حق اولدیغی حالده « بغیر حقٍ قتل ایتدیلر » دیه رك تصریح ایتمك جنایتلرینك عظمتنی بیان ایچوندر . امر بالمعروفله قائم اولان کیمسه یی قتل ؛ انبیایی قتل مثابه سنده جنایت عظیمه اولدیغنه آیت دلالت ایدر. زیرا ؛ واجب تعالی انبیایی قتل ایدنلرله امر بالمعروفله مشغول اولانلری قتل ایدنلری عذابله تبشیرده برابر قیلمشدر . عذابله تبشیر ، ارباب جنایاتی استهزا ایچوندر . زیرا تبشیر ؛ خیر اولان شیله اولور ، عذاب ایسه شردر .

*
* *

واجب تعالی انبیایی وامر بالمعروف ایدنلری قتل ایلهینلری عذابله تبشیراتمه نی رسولنه امر ایتدکدن صوکره آنلرك عمللرینك محو اولاجغنی ویاردیمجیدن محروم اولاجقلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ أُولَئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴾ بیوریور.

[ایشته شو انبیایی قتل ایدنلر شول کیمسه لرکه آنلرك عمللری دنیاده وآخرتده باطل اولمشدر وآنلردن عذابی دفع ایده جك یاردیمجیلری ده یوقدر .]

یعنی ؛ بونلرك دنیاده کی عمللری قبول اولونماز . زیرا ؛ ایمانلری یوقدر وآخرتده کوزه تدکلری ثواب بدلنده عذابه دوچار اولاجقلردر. بناءً علیه ، منفعتلری بالکلیه فوت اولاجقدر.

بو مثللو جنایته جرأت ایدنلرك حاللری رحمت الٓهیه دن غایت اوزاق اولدیغنه اشارت ایچون مرتبه ده اوزاقلغه دلالت ایدن ﴿ اولئك ﴾ لفظی وارد اولمشدر .

خلاصه ؛ كافرلرك كفرلری سببيله عمللرينك دنياده و آخرتده محو اولاجغی و آنلر ايچون عذابدن قورتاراجق بر ياردیمجيلری بولونمیه‌جغی بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی كافرلرك عمللری باطل اولدیغنی بياندن صوكره اهل كفرك حالی عناد وحقه قارشی تمرددن عبارت اولدیغنی بيان ایتمك اوزره ﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذٖينَ اُوتُوا نَصٖيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ اِلٰى كِتَابِ اللّٰهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرٖيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴾ بيوريور .

[حبيبم ! سن كورمدكمی شول كيمسه‌لرك حاللرينی كه آنلره كتابدن بر مقدار نصيب ويرلدی . بينلرنده حكم ایتمك ايچون آنلر بر كتابك حكمنه دعوت اولونورلر . صكره آنلردن بر فرقه اجابت ایتمز ، كتابك حكمنی قبولدن اعراض ايدر اولدقلری حالده آرقه‌لرينه دونرلر .]

يعنی ؛ سن اهل كتابك حالنی كورمزميسك كه آنلرك ايمانلرينی اميد ايدرسك . آنلرك توراتدن نصيبی اولانلری توراتك حكمنه دعوت اولوندقلرنده كندی كتابلرينك حكمنی قبولدن امتناع ايتديلر .

سوره‌نك اولنده بيان اولونديغی وجهله آيتك سبب نزولی ؛ نجراندن كلن نصاری ايله رسول اللهك مباحثه‌سی اولدیغنه نظراً كتابدن نصيب ويريلنلر ايله مراد ؛ **نصاری عالملری در** . اولكی كتاب ايله مراد ؛ **انجيل** و ايكنجی كتاب ايله مراد ؛ **قرآندر** . **بينلرنده حقده حكم ايتمك ايچون قرآنك احكامنی قبوله دعوت ايدن ؛ رسول الله** در . قبولدن امتناع ايدن فرقه ايله مراد ؛ **حضور رسالتده بولنان نجران جماعتيدر** .

(ياخود) فخر رازی ، قاضی و خازنك بيانلرينه نظراً آيتك سبب نزولی شويله در : مدينه‌ده بر كون رسول الله يهودك مدرسه‌لرينه كيره‌رك يهوديلری دين اسلامه دعوت ايتدی . آنلر رسول اللهك دينندن سؤال ايتديلر . رسول الله « ملت ابراهيم اوزرينه‌يم » دينجه آنلر « ابراهيم عليه السلام يهوديدر » ديديلر . رسول الله « كتيرك توراتی ؛ حضرت ابراهيمك يهودی اولدیغنه دائر آيت كوسترك » بيورمسی اوزرينه يهوديلر توراتی كتيرمكدن امتناع ايتديلر . بناءً عليه ؛ شو روايته نظراً آيتده كتابدن نصيب ويريلنلر له مراد ، **يهوديلر** و كتاب ايله مراد ؛ **توراتدر** . اساساً آيتده وقعه‌يی عينيله تصوير ايديور . (چونكه) آنلری ، رسول الله توراتك حكمنه دعوت ايتدی . آنلرده توراتی كتيروب حكمنه راضی اولماديلر ، بلكه كتيرمكدن اعراض ايتديلر .

(ياخود) آيتك سبب نزولی ؛ خيبر اشرافندن زنا ايدن بر قادين ايله اوقادينه زنا ايدن اركك حقلرنده رجم ایتمه‌مك ايچون رسول الله عندنده بر رخصت آرامق اوزره بو مسئله‌يی عرض ايتمشلردی . رسول الله بونلرك رجم اولونمسيله حكم ايدنجه يهوديلر حكم رسول اللهی قبول ایتمه‌مك ايسته‌ديلر . چونكه ؛ زانی و زانيه اشرافدن اولدقلری جهتله رجمی آنلره روا كورمدكلری ايچون تزويرات جهتنه كيتديلر . رسول الله « توراتده رجم واردر ، نه ايچون عمل ایتمزسكز ؟ » بيوردی . آنلر توراتده‌كی رجمی انكار ایتمكله برابر توراتی كتيرمكه و حكمنه راضی اولمغه وفقط (فدك) ديلن محلده اقامت ايدن يهوديلرك مشهور عالملری اولان (ابن صوريا) نك كلمسنه قرار ويرديلر . (ابن صوريا) كلدی . حضور رسالتده تشكل ايدن مجلسده (ابن صوريا) توراتی قرائت ايدركن رجم آيتنه كلنجه اليله رجم آيتنی اورتوب ديكر آيتی قرائته باشلامسی اوزرينه (عبدالله بن سلام) حضرتلری « يا رسول الله ! رجم آيتنی ترك ايتدی » ديدی و (ابن صوريا) نك النی رجم آيتنك اوزرندن قالديرتاراق رجم آيتنی اوقودی . يهوديلر رسوای اولديلر و رسول الله‌ده زانيلره رجمك حكمنی اجرا ايتدی . ايشته آيت ؛ بو وقعه اوزرينه نازل اولمشدر . هرنه‌قدر آيتك سبب نزولی نصارا وياخود يهود حقنده اولدیغی بيان اولونمش ايسه‌ده كنديلرينه طرف الهيدن كتاب ويرلوبده احكاميله عمل ايتمه‌ين امتلرك جمله‌سنه شاملدر . بناءً عليه ؛ قرآنه مخالفت ايدنلرده عين حكمده داخل اولوب آيت كريمه‌ده شريعته مخالفت ايدنلرك جمله‌سنی تهديد ايتمشدر .

*
* *

واجب تعالی اهل کتابك کتاب اللهه دعوتدن اعراضلرینی بیاندن صوکره اعراضلرینك سببنی بیان ایتمك اوزره ﴿ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّا اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ وَغَرَّهُمْ فِي دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ * فَكَيْفَ اِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾ بیوریور .

[ایشته اهل کتابك کتابلریله عملدن امتناع ایتملرینك سببی؛ (بزی البته جهنم آتشی مس ایتمز ، آنجق صاییلی بر قاچ کون مس ایدر) دیملریدر . زیرا ؛ آنلری، کندی دینلرنده افترا ایتدکلری شیلر مغرور ایتدی وبونلر اعتقادلرینی افترا اوزرینه بنا ایدنجه شبهه‌سز وقوع بوله‌جق یوم قیامتده جهنم آتشی آنلری نصل مس ایتمز؟ البته مس ایدر وآنلره ابدی طوقوناجق واحاطه ایده‌جکدر . زیرا ؛ ظلم اولونمادقلری حالده هر نفس کسب ایتدیکی عملك جزاسنی تماماً آلاجقدر.] بناءً علیه ؛ بونلرده ارتکاب ایتدکلری کفرك وافترالرینك جزاسنی نقصانسز آلاجقلردر .

ایام معدوده ؛ بوندن اول بیان اولندیغی وجهله قرق کون ویاخود یدی کوندر که بو سوزلرینك افترا اولدیغنی بیانله جناب حق یهودیلری ذم ایتمش ویوم قیامتده جمع اولوب بو سوزلرینك جزاسنی کوره‌جکلرینی بیانله آنلری تهدید ایتمشدر. چونکه؛ آنلر سامرینك تصنیع ایتدیکی طانه صورتنده عبادت ایتدکلری قرق کون عددنجه عذاب اولوناجقلرینی وآندن صوکره بابالری، دده‌لری انبیا اولدقلری ایچون آنلرك شفاعتلریله قورتولاجقلری و اللهك اوغوللری اولدقلرینه بناءً اوزون مدت عذاب اولونمیه‌جقلرینی اعتقادله مغرورانه افترادە بولونمشلردر . بناءً علیه؛ جناب حق آنلرك بوکبی افترالرینی رد ایلمش و شبهه‌سز اولان یوم قیامتده هر حالده عذاب اولوناجقلرینی بیان ایتمشدر .

*
* *

واجب تعالی کافرلرك کفر اوزره عنادلرینی بیان ایتدیکی کبی ملکك صاحبنه تضرع ایتمه‌نك طریقلرینی رسولنه تعلیم ایتمك وایسته‌دیکنی ملکنه مالك قیلمقله عزیز وایسته‌دیکی

کیمسه‌دن ملکنی آلمقله ذلیل ایتدیکنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾ بیوریور .

[حبیب ذیشانم! سن دی که « ای جمله ملکك صاحبی اولان ربم! سن دیله‌دیکك قولکه ملك ویرر و دیله‌دیکك کیمسه‌نك ألندن ملکنی آلیرسك و ایسته‌دیکك کیمسه‌یی عزیز و ایسته‌دیکك کیمسه‌یی ذلیل قیلارسك و خیرك کلیسی سنك قبضهٔ قدرتکده‌در . زیرا ؛ سن هرشیئه قادرسك » دیمکله درکاهمزه نیاز ایت .]

ملك؛ قوت و قدرت معناسنه اولدیغی کبی تصرفی ممکن اولان شیئه دخی ملك دینور.

بناءً علیه ؛ الله تعالی جمله قوت و قدرتك صاحبی اولدیغی کبی جمیع مخلوقاتده تصرفی ممکن اولدیغندن مالك الملك دنیلمشدر . زیرا ؛ روح صاحبی اولان واولمایان بالجمله مخلوقاتك مالکیدر . شو حالده ایسته‌دیکنه مال و جاه و سلطنت ویرر و عزیز قیلار و ایسته‌دیکنك ألندن مالنی آلیر ذلیل قیلار . ایشته بو اساسه بناءً رسولنه نبوت و ملك و سلطنت ویرمکله عزیز ویهودیلردن نبوت وسلطنتی آلمقله ذلیل قیلدی و کذلك رسول اللهی و اصحابنی مکه‌دن هجرته سببیت ویرن مشرکلری ذلیل و رسولنی و اصحابنی مکه‌نك فتحی و سائر فتوحات ایله عزیز قیلمشدر .

فخر رازی و خازنك بیانلرینه نظراً آیتك سبب نزولی ؛ مکه اهالیسنك مدینه‌یه هجوملری اوزرینه رسول الله خندق قازیلمسنی و هر اون ایکی کیشی‌یه قرق آرشون یر قازمالرینی امر ایتدی . (سلمان فارسی) ایله آرقداشلرینه اصابت ایدن یرده بیوك بر طاش ظهور ایدوب رسول اللهه خبر ویرمه‌لری اوزرینه رسول الله او طاشی قیرارکن (روم) و (فارس) شهرلرینی و یمنده (صنعا) یی کوردیکنی و جبریل امینك کلوب امتنك بو بلده‌لری فتح ایده‌جکنی خبر ویردیکنی اصحابنه اخبار ایدنجه منافقلر اصحاب کرامه « کوردیکزمی رسولکزی؟ سز قورقوکزدن طشره چیقامیوب مدینه اطرافنده خندق

قازمقله مشغول اولدیغکز برزمانده بر طاقم خلیالرله سزی نصل آلداتیور؟ روم و فارس مملکتلرینی و یمنده صنعایی وردیکنی واورالری سزك فتح ایده‌جککزی خبر ویریور. بونلرك هپسی کولنج شیلردر » دیمکله اصحاب کرامدن بعضیلرینی اغفاله چالیشدقلری زمان بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر. شوحالده آیت جلیله ؛ رسول اللهك خبرینی تأیید ایتدیکنی و ایلروده او بلده‌لره امتنك مالك اولاجغنی بیانله منافقلری رد ایتمشدر.

چوق زمان کچمکسزین آیتك سری ظهور ایتمش واصحاب رسول الله فتوحات عظیمه ایله ممالك فارسه تماماً و روم مملکتلرندن‌ده برچوقلرینه مالك اولمقله عزیز و او بلده‌لرك صاحبلری ذلیل اولمشلر و بوکبی فتوحاتی بك اوزاق عد ایدن منافق و یهودیلردن صاغ قالانلرده کوزلریله کورمشلردر. بناءً علیه ؛ بو آیتك مضمونی غائبدن خبر اولدیغی جهتله معجزات رسول اللهدندر. چونکه ؛ رسول الله نصل خبر ویردی و آیت نصل دلالت ایتدی ایسه وقوعاتك عینیله ظهور ایتمسی معجزه‌دن باشقه برشی دکلدر.

هر زمانده ، زمانك ایجابنه کوره اهل ایمانی اغفال ایده‌جك برچوق منافقلر بولونمقدن خالی اولمادیغی کبی او منافقلره ریاست ایده‌جك برچوق (ابن سلول) یعنی زمن سعادتده منافقلره رئیس اولان (عبدالله بن ابی) امثالنده کیمسه‌لر دخی بولونمقده‌در. چونکه ؛ هروقت حقله باطل چارپیشمقده و باطلی ترویج ایچون بر طاقم کیمسه‌لر اوغراشمقده وبوخصوصده مسلمانلرك مضرتنه و فقط کندی منفعتنه دولاب چویره‌نلر کورولمکده‌در. بناءً علیه ؛ دنیا نه مؤمنسز قالیر ، نه‌ده منافقسز. هر ایکیسی‌ده بولونور. شو قدرکه منافقك حیله‌لری بدایتدن آز بر زمن ایچون رواج بولور کبی کوریلور ایسه‌ده حق دائما غلبه ایتمش اولمقله منافقلرك چکدکلری زحمت قدر کارلری اولمشدر. بناءً علیه ؛ اهل ایمانك مأیوس اولماسی لازمدر. بو آیتده ملك ؛ امواله شامل اولدیغی کبی منصبه ، ناس عندنده نافذ الکلام اولمغه ، علمه ، عقله ، صحت بدنه ، اخلاق حسنه‌یه ، دشمنه غلبه‌یه ونصرت وظفرك جمله‌سنه شاملدر. چونکه ؛ بونلرك هپسی انسانه احسان ایدن الله تعالی‌در.

خلاصه ، الله تعالی جمیع قوت وقدرتك وبالجمله املاکك مالکی اولدیغی ودیله‌دیکی کیمسه‌یه ملك ویروب دیله‌دیکنك ألندن ملکنی آلدیغی وایسته‌دیکنی عزیز وایسته‌دیکنی

ذلیل قیلدیغی وهر خیرك ید قدرت الٰهیه‌ده اولدیغی والله تعالی‌نك هر شیئه قادر اولوب قدرتندن هیچ بر شی خارج اولمادیغی وانسانك هر شیئی جناب حقدن بکله‌مسی واجب اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی مالك الملك اولوب عزت وذلت کندی خلقیله اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی قدرتنك شمولنی‌ده اثبات ایتمك اوزره ﴿ تُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَىِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾ بیوریور.

[یاربی ! سن کیجه‌یی کوندوزه و کوندوزی کیجه‌یه ادخال ایدر ودیری‌یی اولودن واولویی دیریدن چیقاریر وایسته‌دیککی قولکی حسابسز مرزوق ایدرسك.]

یعنی ؛ الله تعالی هر شیئه قادر اولوب عزت وذلت کندی ید قدرتنده‌در. چونکه ؛ الله تعالی کیجه‌نك بعض ساعتلرینی کوندوزه ادخال ایدر. بناءً علیه ؛ کوندوز اوزار کیجه قیصالیر. دیکر زمانده کوندوزك بعض ساعتلرینی کیجه‌یه ادخال ایدر. بو صورتله کیجه اوزار کوندوز قیصالیر و کوندوزك بعضیسنی کیجه‌یه قلب ایتمك و وقت آخرده بونك عکسنی یاپمقله عالمك نظامنی ویرر وقوللرینك مصالحنی تدبیر ایدر و کوندوزی ، کیجه‌نك قارانلغی ایله احاطه ایده‌رك کوندوز یرینه کیجه‌یی و کوندوزك ضیاسیله ، کیجه‌یی احاطه ایدوب کیجه یرینه کوندوزی اقامه ایتمکله قدرت قاهره‌سنی هرکون هرکسه کوسترمکده‌در ودیری انسانی میت منزلنده اولان نطفه‌دن و طاووغی میت منزلنده اولان یومورطه‌دن ومؤمنی کافردن چیقاردیغی کبی دیری انساندن اولو منزله‌سنده نطفه‌یی وطاووقدن یومورطه‌یی ومؤمندن کافری دخی اخراج ایدر وایسته‌دیکی قولنی مرزوق ایدرکه ویردیکی رزقك صاییسی و اولچوسی اولماز. بناءً علیه ؛ انسانلردن بعضیلری زنکین وبعضیلری فقیر اولور. فقیر اولان نه قادار چالیشسه امداد الٰهی یتشمدکجه زنکین اولامادیغی کبی زنکین‌ده ، بوتون دنیا خلقی طوپلانسه عنایت الٰهیه اولدقجه ، اونی فقیر قیلامازلر. زیرا ؛ هپسی اللهك

قدرتیله حاصل اولور ، قدرتنك فوقنده بر شی اولماز . ایشته بوکی احوالی خلق ایتمسی هرشیئك قدرت الٓهیه تحتنده اولدیغنی اثبات ایتمشدر. چونکه؛ کیجه عقیبنده کوندوزی و کوندوز عقیبندەده کیجەیی وأولودن دیرییی ودیریدن أولویی وعزت عقیبنده ذلتی وذلت عقیبنده عزتی خلق ایتمکه وایستەدیکنه ایستەدیکی قادار رزق ویرمکه قادر اولدیغنده شبهه یوقدر . زیرا ؛ بونلر عالمده هرزمان کورولن و انکاری قابل اولمایان حقیقتلردندر.

کیجەیی کوندوزه و کوندوزی کیجەیه قاتمق کرەنك دورانیله ویاخود بشقه اسبابله حاصل اولسون بوتون دنیا خلقی جمع اولسەلر کرەیی دوندیرمك ویابشقه صورتله هربرینك بر ذرەسنی بیله ایلری ویا کیری کوتورمك امکانی اولمادیغی معلوم برحقیقت اولدیغندن کیجەنك و کوندوزك اوزایوب قیصالمق صورتیله بعض جزؤلرینك بربرینه ادخالی آنجق قدرت الٓهیه ایله اولوب طبیعت وسائره اثری دکلدر .

بو آیت ؛ اوچ حکمی حاویدر : برنجیسی ؛ کیجەیی کوندوزه وکوندوزی کیجەیه ادخال، ایکنجیسی ؛ أولودن دیرییی ودیریدن أولویی اخراج ، اوچنجیسی ؛ ایستدیکی قوله حسابسز رزق اعطا ایتمکدرکه بونلرك جملەسی اللهك قدرت کامله صاحبی اولدیغنه دلالت ایدر .

*
* *

واجب تعالی ذاتنه تعظیم اولونمسنی امر ایدوب دنیا وآخرته مالك وهر شیئه قادر اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی ناسله نه کبی معامله ایدیلەجکنی و انسانه لایق اولان خزینۀ الٓهیەدن استمداد ایدوب دشمن الده اولان وارلغه رغبت ایتمەمك لازم اولدیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ بیورییور .

[مؤمنلر ؛ مؤمنلرك غیری کافرلری دوست اتخاذ ایتمسونلر.]

﴿ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِى شَيْءٍ اِلَّا اَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقٰيةً ﴾

[واکر برکیمسه مؤمنك غیری کافری دوست اتخاذ ایدرسه او کیمسه اللهك

دوستلغندن بر شی اوزره دکلدر. آنجق کافرلردن قورقمق وقتی مستثنادر. اکر آنلردن قورقارسه کز آنلره دوستلق کوسترمکده ومصاحبت ایتمکده ضرر یوقدر .] زیرا ضرورت ؛ حرامی مباح قیلار .

﴿ وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ ﴾

[والله تعالی بالذات کندیسی سزی آنلره دوستلقدن قورقوتور ودشمن اولان کافره دوستلقدن سزی منع ایدر .]

﴿ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴾

[وآنجق مرجعکز اللهك حضور معنویسیدر.]

یعنی ؛ مؤمنلر دینلرنده قرداشی اولدقلری مؤمنلری ترك ایدرەك دشمنلری اولان کافرلری دوست اتخاذ ایتمسونلر. بناءً علیه؛ کرك قرابت و کرك اسلامیتدن اول آرەلرنده اولان محبته بناءً آنلری دوست وقرداش اتخاذ ایتمکله بر مجلسده هم صحبت اولارق اهل ایمانك اسرارینی ویرمسونلر، آنلره ، دوستلق دولاییسیله کفر ونفاق واخلاق فاسدەلری سرایت ایدەجکندن احتراز اوزره بولونمق لازمدر . چونکه ؛ انسانلرك یکدیکرینه طبیعتلرینك سرایتی بعض امراضك سرایتی کبیدر وبالخاصه کفر و نفاق مرضلری درحال سرایت ایدر . زیرا ؛ طبیعت بشرك عصیانه میلی سریع اولدیغندن مؤمنك ایمانك سرایتندن کافرك کفرینك سرایتی دها سرعتلیدر. واکر برکیمسه آنلره محبت ودوستلقده دوام ایدرسه اللهك محبتندن هیچ بر شیئه مالك اولماز . زیرا دوستلغك شانی؛ دوستك دوستنی دوست ودشمننی دشمن اتخاذ ایتمکدر. بوقسه اللهك دشمنی اولان کافری دوست ایتمك اللهه دوستلغه منافیدر . شوقدرکه کافرلر سزه غلبه ایدرلرده آنلردن قورقوکز اولورسه او وقت دوستلق اظهار ایتمکزده ضرر یوقدر . زیرا ؛ ضرورت اولونجه حرام اولان شیلر مباح اولور . اما ایجابسز دوستلغك مضرتدن باشقه برشی اولمیەجغنه بناءً الله تعالی بذاته کافرلرك دوستلغندن سزی قورقوتورکه کافره دوست اولوبده غضبه مظهر اولمیەسکز.

زیرا ؛ وارەجق یریکز آنجق حضور الٰهیدر . بناءً علیه ؛ دوستلکڭزی الله تعالینك دوستلرینه حصر ایتمکز لازمدرکه بو وسیله ایله اللهك رضاسنه نائل اولاسکز.

فخر رازینك بیانی وجهله مؤمنلردن بعضیلرینك یهودیلرله زمان جاهلیەدە اولان دوستلقلرینی ادامەیه آنلردە دوستلری اولان مؤمنلری دین اسلامدن تنفیره چالیشمەلری وبعضیلرینكدە مکه مشرکلرینه دوستلق اظهار ایتملری اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر . بناءً علیه، الله تعالی کافرلره دوست اولمغی ومحبت ایتمکی بو آیتله حرام قیلمشدر. یالکز کافرلر غلبه ایدر وآنلردن قورقو اولورسه آنلره دوست کورونمکه ومحبت اظهار ایتمکه حق قلبی ایمانه مستریح اولارق آنلره مماشات ایتمکه مساعده ایتمشدر. اما احتیاج کورولدیکنده احتیاج مقداری آنلردن یاردیم طلب ایتمك جائزدر .

ایشته شو مساغ شرعی‌یه بناءً لزوم کورولدیکنده بو مثللو استعانەلر واقع اولمش واولمقدەدر وایکی دولت آرەسنده اولان معاهدەیه رعایتله یکدیکرینه قارشی مقابلهٔ بالمثله دقت ایدەرك معاملات تجاریه جریان ایدر . شوقدرکه بر کیمسەنك آنلردن مالنی ونفسنی محافظه ایچون مدارات جائز ایسەدە بو حال باشقه بر کیمسەنك ضررینی موجب اولمامسیله مشروطدر . چونکه؛ کندی منفعتنی غیرك ضررنده آرامق حرام قطعی اولدیغندن مؤمنك بوکبی شیلری ارتکابی جائز اولاماز. بناءً علیه، کندی نفسنی ومالنی نصل محافظه ایدرسه دیکر مؤمنك مالنی وجاننی دخی ممکن اولدیغی قدر محافظه ایتمسی لازمدر.

شو اساسه بناءً دشمنه یارانمق ایچون آخرك قتلنه وزنانسنه ومالنی اتلافه ویالان یره شهادتله آخرك حقوقنی ابطاله واهل اسلامك اسرارینه کافرلری مطلع قیلمغه اصلا مساعدهٔ شرعیه یوقدر . شو حالده بعض اسبابه مبنی کافره دوست کورونمکده مضطر قالنیرسه غیرك حقوقنه تجاوز ایتمەمك لازمدر .

کافره دوستلق فنالغك الك نهایتی اولدیغنه وبونك اوزرینه ترتب ایدەجك عذابك شدتنه اشارت ایچون کافره دوستلقدن واجب تعالی بذاته کندیسی قورقوتدیغنی بیان ایتمشدر .

بو آیت جلیلەدە جناب حق اهل ایمان ایچون هیچ بر زمان دشمن اولان کافرلری دوست اتخاذ ایتمك جائز اولمادیغی وا کر بر کیمسه کافره دوستلق ایدرسه اللهك دوستلغندن

چیقاجغی بیانیله مسلمانلره وصایادە بولونمش واهل ایمان ایچون کافرلردن منفعت بکلەمك خطا اولدیغنی بیان ایتمشدر . شوقدرکه آنلردن اهل اسلامه ضرر کلیر قورقوسی اولورسه آنلره دوستلق اظهار ایتمکده ضرر اولمادیغنی بیان ایله، بعض فائده امیدی اولدیغی زمان آنلره مدارات ایتمك جائز اولدیغنه واحتیاج کورولدکجه آنلری امور مسلمینده استخدام جائز اولمادیغنه اشارت ایتمشدر.

*
* *

واجب تعالی کافرلری ظاهر وباطن دوست اتخاذ ایتمکدن مؤمنلری نهی ایتدیکی کبی ظاهرك باطنه موافق اولمسی لازم اولدیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ قُلْ إِنْ تُخْفُوا مَا فِى صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ وَيَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْأَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴾ بیوریور .

[یا اکرم الرسل ! سن مؤمنلره دی که « اکر سز قلبلریکزدە اولان هرشیئی صاقلار ویا اظهار ایدرسه کز الله تعالی آنك جملەسنی وبردە و کوکلردە اولان هر شیئی بیلیر والله تعالی هر شیئه قادردر ».]

یعنی ؛ حبیبم ! سن مؤمنلره خبر ویرکه آنلر کافرلره دوستلغی صاقلارو قلبلرنده محبتی کیزلرلر ویاخود علنی دوستلق ایدرلرسه الله تعالی آنلرك جملەسنی بیلیر، صاقلامق امکانی یوقدر . دکل آنلرك قلبلرنده اولان شیلری، یردە وکوکلردە اولان موجوداتی وآنلردە جریان ایدن اسرارك جملەسنی بیلیر . شو حالده آنلرك کیزلی دوستلقلری اوزرینه جزا ویریر . چونکه ؛ الله تعالینك قدرتی هر شیئه کافیدر .

بو آیتده (صدور) صدرك جمعیدر . صدر ؛ قلب معناسنەدر . زیرا ؛ انسانك قلبی صدرنده بولوندیغندن محل اولان صدر ذکر اولونمش ایسەدە او محلده بولونان قلب مراد اولونمشدر . یعنی « قلبلریکزدە بولونان شیئی ایستر صاقلایك ایستر اظهار ایدك آنك هپسنی الله تعالی بیلیر » دیمکدر .

آیت جلیله خفی اولارق کافرلره دوستلق ایدن کیمسه‌لری تهدید ایچون وارد اولمشدر. زیرا هر شیئی بیلدیکنی قوللرینه اعلام؛ خفی، جلی ایشله‌ین هر کناه اوزرینه مجازات ایده‌جکنی بیلدیرمك اولدیغی جهتله هر حالده قوللرینك معصیتدن احتراز ایتملری لازم اولدیغنه تنبیهدر. بناءً علیه؛ بر کیمسه‌نك کافرلره ظاهرده دوست اولمادیغی کبی باطنده دخی دوست اولمامسی لازمدر. زیرا؛ ظاهرده دوستلغه نصل جزا وارسه باطنده دوستلغه دخی عینی جزا اولاجغنی جناب حق بو آیتله بیان بویورمشدر.

*
* *

واجب تعالی دشمن اولان کافرلره ضرورت اولمادقجه دوست اولماق جائز اولمادیغنی وهر شیئی بیلوب هر شیئه قادر اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی قوللرینی عبادته ترغیب وکناهدن تنفیر ایتمك اوزره ﴿ يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَراً وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ اَمَداً بَعِيداً ﴾ بیوریور.

[ذکر ایت حبیبم! شول زمانی که او زمانده هر نفس خیر اولارق ایشله‌دیکی عملنی کوزی او کنده حاضرلانمش بولور، اصلا زیاده و نقصان اولماز ودنیاده ایشله‌دیکی عملنی دفتر اعمالنده موجود اولارق بولور وکوتولکه دائر ایشله‌دیکی عملنی وآنك اوزرینه ترتب ایده‌جك عذابی کوردکجه ایسترکه کاشکه او عمليله کندی آره‌سنده اوزاق بر مسافه واوزون بر مدت اولسه‌ده او سیئاتی کورمه‌سه.]

﴿ وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴾

[والله تعالی کناهکز اوزرینه عذاب ایده‌جکنی بیانله عذاب و غضبندن سزی بذاته قورقوتور. زیرا؛ الله تعالی قوللرینی اسیرکه‌یجی‌در.] چونکه؛ الله تعالی‌نك عذاب ایجاب ایدن کناهلردن قوللرینی نهی ایتمه‌سی عینی اسیرکه‌مکدر. اکر اسیرکه‌مه‌مش اولسه ایدی کناهك فنالغنی وعذابی موجب اولدیغنی بیان ایتمزدی.

فخر رازی وقاضینك بیانلری وجهله انسانك عملی اعراض قبیلندن اولوب یوم قیامتده بالذات عملی بولماسی ممکن اولمادیغندن بو مقامده «عملنی بولور» دیمك؛ «هر نفس

او کونده عملنی دفترنده یازیلی بولور و عملنك جزاسنی کورور» دیمکدر، یوقسه «عینی عملنی بولور» معناسنه دکلدر.

بو آیت؛ انسانلری عبادته ترغیب و کناهدن تنفیر ایتمشدر. زیرا هر نفسك خیر وشر عملنی بولاجغنی بیان ایتمك؛ البته او نفسی خیره تشویق وشردن تنفیر ایتمکدر. کناهك چیرکین اولدیغنی تأکید ایچون هر کسك کناهله کندی آره‌سنده اوزاق مسافه اولمسنی آرزو ایده‌جکنی بیان ایتمشدر که معصیتك حقیقةً نفرت اولوناجق بر شی اولدیغنی بیان بیورمقله جناب حق قوللرینه رأفتنی اظهار ایتمشدر.

واجب تعالی‌نك عذابنه، لطفی مقابل اولدیغنی بیان ایچون تحذیردن صکره قوللرینه مرحمت ورأفتنی بیان بیورمشدر. بناءً علیه؛ قوللرك اللهك غضبندن قورقمسی ورحمتندن امیدله یاشامسی لازمدر وقوللرك ایشله‌دکلری کناه اوزرینه درحال عذاب ایتمه‌یوب توبه وعمل صالح تدارکی ایچون مهلت ویرمسی اللهك قوللرینه رأفتی جمله‌سندندر. بناءً علیه؛ کناه ایشله‌ین کیمسه ایشله‌دیکی کناه اوزرینه ندامت ایدر و اللهدن عفوینی ایسترسه الله تعالی آنك توبه‌سنی قبول و کناهنی عفو ایده‌جکی دیکر آیتلرله ثابتدر.

*
* *

واجب تعالی یوم قیامتك عذابندن قوللرینی قورقوتنجه بعض کیمسه‌لرك کناهلرینی اللهه محبتلرندن ناشی عبادت اولارق ایشله‌دکلرینی بیان ایتملری اوزرینه اللهه محبتك رسولنه محبتله اولاجغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ بیوریور.

[حبیبم! سن ارشاد ایتمك ایسته‌دیکك کیمسه‌لره دی که «اکر سز الله تعالی‌یه محبت ایدرسه‌کز بکا اتباع ایدك که الله تعالی سزه محبت ایتسون و کناهلریکزی مغفرت بیورسون. زیرا، الله تعالی کناهلرینی مغفرت ایدوب مطلوبلرینه ایصال ایتمکله مرحمت ایدر».]

یعنی؛ ای رسول مکرم! سن قباحتلرینی عبادت عد ایدوب سکا ایمان ایتمه‌ین کافرلره دی که «اکر سز اللهه محبت ادعاکزده صادقسه‌کز امرینه ونهینه انقیاد ایتمکزله

برابر بکا اتباع ایدك که الله تعالی سزه محبت ایدسون. زیرا بکا اتباع ایتمك؛ اللهه محبت جمله‌سندندر. اتباعکز محبت الٰهیه‌یه سبب اولونجه آنك اثری اولارق الله تعالی کناهلریکزی مغفرت ایدر. چونکه، الله تعالی غفور ورحیمدر.»

تفسیر خازنده بیان اولوندیغی وجهله عبدك الله تعالی‌یه محبتی؛ **اللهی بویوك بیلمك وجمیع صفات کمالیه ایله متصف وجمیع نقائصدن منزه اولدیغنی اعتقادله برابر طاعتنی اختیار وامرینه امتثال ونهیندن اجتناب ورحمتنی امید ایلمك وغضبندن قورقمق ورسوللرینه ایمان ومحبت ایتمكدر. اللهك قولنه محبتی؛ قولندن راضی اولوب ایشلدیکی عمله ثواب ویرمك وقصوربنی عفو ایتمكدر.**

بیضاوینك بیانی وجهله عقلی اولان کیمسه‌نك محبتی هر زمان اللهه اولمق لازمدر. چونکه کمالات، حقیقیه‌نك جمله‌سی اللهکدر. بناءً علیه، انسانك کندی نفسنده کمال عد ایتدیکی شیئك کلیسی حق وجودی ایله اللهدن واللهك عنایتی اولدیغنی وعاقبت اللهك حضورینه رجوع ایده‌جکنی بیلن بر کیمسه‌نك هر حالده محبتنی الله تعالی‌یه حصر ایتمه‌سی ایجاب ایدر. زیرا، اللهك غیری‌یه محبت عارضیدر وهرنه محبت ایتسه بر غرض خسیسه مستند اولدیغی کبی بقاسی‌ده یوقدر، آنجق محبت قلبده کیزلی اولدیغی ایچون آنك اثری اولان عبادتی یرینه کتیرمك وامرینه امتثال ایدوب نهیندن اجتنابله حاصل اولاجغندن بومثللو عمللری ایشله‌مه‌ین کیمسه‌نك محبت ادعاسی کاذبدر. بونلرك جمله‌سنك اساسی ایسه رسولنه اتباع وسنتنی احیا ایتمك اولدیغنی جناب حق بو آیتده بیان بیورمشدر.

آیتك سبب نزولی، سوره‌نك اولنده بیان اولوندیغی وجهله نجراندن کلن نصاری جماعتنك حضور رسالتده «بزم حضرت عیسی اللهك اوغلودر دیدیکمز الله تعالی‌یه محبتمزدندر» دیملری اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر.

خلاصه؛ الله تعالی‌یه محبت، رسولنه اتباعله اولاجغی و رسول الله اتباع ایتمه‌ینجه اللهه محبت ادعاسی یالان اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی ذات الوهیتنه محبتك رسولنه اتباعله حاصل اولاجغنی بیاندن صوکره کندینه ورسولنه اطاعتك واجب اولوب اطاعتدن اعراض ایتمه‌نك کفر اولدیغنی بیان ایتمك اوزره

﴿ قُلْ اَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴾ بیوریور.

[ای رسول معظم! سن ارشادینی مراد ایتدیکك کیمسه‌لره دی که «اللهه ورسولنه اطاعت ایدك. اکر اطاعتدن امتناع ایدرسه‌کز الله تعالی اعراض ایتمکزه جزا ویرر. زیرا؛ الله تعالی کافرلره محبت ایتمز».]

یعنی؛ حبیبم! سکا اتباع ایتمه‌ینلره سن دی که «سز اللهه ورسولنه ایمان وامرلرینه امتثال ونهیلریندن اجتناب ایتمك صورتیله اطاعت ایدك. زیرا؛ اطاعت ایتمکز واجبدر. اطاعت واجب اولونجه اکر سز اطاعتدن یوز دوندورورسه‌کز اللهك عذابنه مستحق اولورسکز. چونکه؛ الله تعالی کافرلری سومز وافعاللندن راضی اولماز. کفر؛ آنلره محبت بدلنده اللهك غضبنی ونعمت بدلنده جهنمك عذابنی جلب ایدر.

اللهك جمیع احکامنی قوللرینه تبلیغ ایدن رسولی اولدیغی جهتله رسول اللهه امتك اطاعتی واجبدر. زیرا شریعتی تأسیس ایتمك؛ امتك رسوله کمال اطاعتلریله اولاجغندن الله تعالی رسولنه اطاعتی، کندینه اطاعته مساوی قیلمشدر. رسول اللهه اطاعت معناسی، سوزینی دیکله‌مك وتصدیق ایتمك وامرینی طوتمق وسنتنه اتباع ایلمك وسیرت نبویه‌سنی تعقیب ایتمکدر. چونکه؛ بومعناجه اطاعت اولمازسه شریعت تأسیس اولونماز. یوقسه نصارانك اعتقاد باطللری کبی رسوله اطاعت، اللهه عبادت ایدر کبی رسوله عبادت ایتمك معناسنه دکلدر. زیرا؛ مخلوقاتدن نه قدر بویوك فرض اولونسه هیچ بر کیمسه معبود اولاماز. آنجاق معبود بالحق؛ الله تعالی‌در. بوندن اولکی آیت نازل اولونجه رئیس منافقین (عبدالله بن ابی) ضعفاء مؤمنك اعتقادلرینی افساد ایتمك مقصدیله «محمد ﷺ بزی اللهه عبادت ایدر کبی کندینه عبادته دعوت ونصاری کبی بزی اعتقاد باطله سوق ایدیور» دیمسی اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر. چونکه بو آیت، رسول اللهه اتباعك امرینه امتثال ایتمك معناسنه اولدیغنی بیان ایتمشدر. شو حالده امرینه اطاعت

ایله مسلکنه سلوك ایتمکدن عبادت لازم کلدیکی جهتله بو آیت اومنافقك افساد ایچون اورته‌یه آتمش اولدیغی شبهه‌یی ازاله ایتمشدر، که اطاعتله امر؛ عبادتله امر دکلدر.

بیضاوینك وابوالسعود افندینك بیانلری وجهله رسوله اطاعتدن اعراض ایتمك کفر اولدیغنه بو آیت دلالت ایدر. بناءً علیه غضب الٰهی‌یه استحقاقلرینه سبب؛ کفردر وبوحکمك کافرلرك جمله‌سنه شامل اولدیغنه اشارت ایچون ضمیر موضعنده اسم ظاهر اولارق (کافرین) لفظی وارد اولمشدر.

چونکه؛ «اکر اطاعتدن اعراض ایدرسه‌کز الله تعالی سومز» دیمك «سز کافر اولورسکز. بناءً علیه؛ الله تعالی سزه محبت ایتمز» دیمکدر. یعنی اعراض؛ رسالتنی تصدیقدن اعراض اولدیغنه بناءً کفر اولمشدر. اما رسالتنی تصدیق ایدوبده تنبللك ایده‌رك سنتنی احیا ایتمه‌مك صورتیله عدم اطاعتدن کفر لازم کلمز.

*
* *

واجب تعالی امتك رسل کرامه اطاعتلری واجب اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی رسل کرامك عندالوهیتده قدرلرینك پك بیوك وبشر ایچنده اطاعتلری واجب برصنف ممتاز اولدقلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى اٰدَمَ وَنُوحاً وَاٰلَ اِبْرٰهٖيمَ وَاٰلَ عِمْرٰانَ عَلَى الْعَالَمٖينَ ❋ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللّٰهُ سَمٖيعٌ عَلٖيمٌ ﴾ بیوریور.

[الله تعالی ابوالبشر اولان آدم شیخ المرسلین اولان نوح علیهما السلامی وآل ابراهیم اولان اسماعیل واسحق وآل عمران اولان موسی وهرون وعیسی علیهم السلامی وعیسانك والده‌سی کندی زمانلری عالملری اوزرینه اختیار وهر برلرینی معجزه‌لریله اعزاز وسائر بشر اوزرینه تفضیل ایتدی. آنلردن بعضیلری بعضیلرینك ذریتلری ونسللریدر. الله تعالی هر برینك مناجاتنی بیلیر وایشیدیر.]

نعمت الله افندینك بیانی وجهله جناب حق حضرت آدمی خلافت ونیابته لایق کوردی وفضیلت دعواسنده اولان ملکلره امر ایدوب آدمه سجده ایتملریله فضیلتنی اظهار ایتدی وسائر مخلوقات اوزرینه مکرم قیلدی.

نوح علیه السلامك دعاسیله یر یوزنده اولان بالعموم عاصیلری صویه غرق ایلیه‌رك حضرت نوحی واتباعنی غرق اولمقدن خلاص ایتدی وبوتون دشمنلرینك شرندن قورتاردی.

ابراهیم علیه السلامك اهل بیتنی امامت وخلافتیله مشرف قیلدی وحضرت ابراهیمه یوم قیامته قدر مقتدابه اولمق منصب جلیلینك ذریتندن باشقه‌سنه کچمه‌مسنه دعا ایتدیردی ودعاسنی قبول ایتدی. بناءً علیه؛ ابراهیم علیه السلامدن صکره کلن انبیاء عظام حضراتی هپ آنك نسلندن کلمشدر وآل عمراندن هر برلرینی آخرلرندن ممتاز قیلدی وبالخاصه عیسی علیه السلامی کوزسزك کوزینی اعاده وموتانی احیا ایتمك کبی خارق العاده افعالی یدنده خلق ایتمکله مختار قیلدی وزماننده‌ك حاذق طبیبلر مدافعه‌دن عاجز قالارق معجزه اولدیغنی اعترافه مجبور اولدیلر. بناءً علیه؛ عیسی علیه السلامده نبوت دعواسنی بوصورتله اثبات ایتدی. ایشته بوراده اسملری ذکر اولونان ذوات کرامدن هر برلرینی برچوق مزایای عالیه ومناقب جلیله ایله سائر ناسدن مشرف قیلدی وامتلرینكده بونلره اطاعتلری واجب اولدی.

فخر رازینك بیانی وجهله مخلوقات؛ ایکی قسمدرکه بری مکلف؛ دیکری غیر مکلفدر. مکلف اولانك غیر مکلف اوزرینه افضل اولدیغنده شبهه یوقدر. مکلف اولان قسم درت اولوب بونلرده انس، جن، ملك، شیطاندر. انس، جندن وجن، شیطاندن افضلدر. چونکه، شیطان تماماً کافردر. جنك مؤمنلری وکافرلری واردر. ملکلرك کلیسی مؤمن ومطیعدر. انسانلرکمی ویا ملکلرکمی افضل اولدیغنده اختلاف وارایسه‌ده اهل سنت عندنده رسل بشر، رسل ملکدن وعوام بشر، عوام ملکدن افضلدر. چونکه جناب حق ملکلرك حضرت آدمه سجده ایتمه‌لریله امر ایتدیکی کبی بوآیتده دخی انبیاء کرامدن اسملری ذکر اولونانلرك عالم اوزرینه افضل اولدقلرینی بیان بیورمشدرکه عالم ایچنده ملکلرده داخلدر. بناءً علیه بوآیت؛ بشرك ملکدن افضل اولدیغنه دلالت ایدر.

رسل کرامك اوصاف ذمیمه‌دن صافی واخلاق حمیده ایله مزین اولدقلرینه اشارت ایچون صفوته وطهارته دلالت ایدن (اصطفی) کلمه‌سی وارد اولمشدر.

بو آیت؛ انبیانك قوای جسمانیه وروحانیه‌لرنده سائر ناسدن قوی وشجیع اولدقلرینه دلالت ایدر. زیرا؛ اللهك سائر ناس ایچندن آنلری اختیار ایتمسی هر جهتله آنلرك

سائر ناسدن ممتاز اولملرینی ایجاب ایدر . چونکه ؛ روح جهتندن تبلیغ ایده‌جکلری کیمسه‌لردن چوق یوکسک اولماسه‌لر آنلری ارشاد وتربیه ایتمك ممکن اولامیه‌جغی کبی بدناً قوی وجلادتلی اولماسه‌لر برچوق هجومه قارشی طوراماملر . شو حالده نبی اولان ذات؛ هر حالده روحاً وجسماً سائرلرندن یوکسك اولمق لازمدر ، که امر تبلیغ لایقیله ایفا اولونابیلسون .

خازن ، فخری رازی ومدارکك بیانلری وجهله عمران اسمنده ایکی احتمال واردر: برنجی احتمال ؛ (عمران بن یصهر) در . بوکا نظراً آل عمران له مراد ، موسی وهرون علیهما السلام اولمق لازمدر . زیرا ؛ (یصهر اوغلو عمران) موسی وهرون علیهما السلامك پدرلریدر . ایکنجی احتمال ، عیسی علیه السلامك والده‌سی طرفندن دده‌سیدر که (عمران بن ماثان) در. بوکا نظراً آل عمران له مراد، حضرت عیسی ووالده‌سی در. بو ایکی عمرانك آره‌سنده بیك سکز یوز سنه قدر کچدیکی مرویدر. فقط بوندن صوکره کله‌جك آیتده عمران‌له مرادك (عمران بن ماثان) اولدیغنه نظراً بو آیتده دخی عمران‌له مرادك عمران بن ماثان اولمسی احتمالی راجحدر .

*
* *

واجب تعالی آل عمرانی اختیار ایتدیکنی بیان بیوردیغی کبی آل عمرانك بعض مناقبنی بیان ایتمك اوزره ﴿ اِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ اِنِّی نَذَرْتُ لَكَ مَا فِی بَطْنِی مُحَرَّراً فَتَقَبَّلْ مِنِّی اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ ﴾ بیوریور .

[ذکر ایت حبیبم ! شول زمانی که اوزمانده عمرانك حرمی تضرع ایتدی ودیدی که « ای ربم ! قارنمده اولان چوجوغی دنیا امورینك کلیسندن آزادلی وخالص اولارق سنك عبادتکه نذر ایتدم وبیت شریفه خدمتدن باشقه برشیله مشغول ایتمه‌مك اوزره عبادتکه تعیین ایتدم . یاربی ! بو نذرمی قبول ایت . زیرا ، سن قوللرك دعا ونذرلرینی ایشیدیر ونیتلرینی بیلیرسك » دیمکله استرحامده بولوندی .]

بو آیتده عمران‌له مراد ، عمران بن ماثان در که حضرت مریمك پدریدر . اوزمانده (بنی ماثان) بنی اسرائیلك کرك امور سلطنت وکرك امور دین جهتندن رئیسلری ایدی. امرأت عمران‌له مراد؛ حضرت مریمك والده‌سی (حنه) در . اوزمانده اوغلان اولادی آرزو ایدن کیمسه‌نك بیت مقدسه خدمت ایچون نذر ایتمسی عادت اولدیغندن (حنه) حامل اولونجه قارننده اولان چوجغی آیتده بیان اولوندیغی وجهله بیت مقدسه نذر ایتدی قوجه‌سی عمران « اوغلان اولاجغنی بیلمه‌دن نصل نذر ایتدك، قیز اولورسه نذریکی نصل ایفا ایده‌جکسك؟» دیمکله عتاب ایتدی وچوجوق دنیایه کلمه‌دن (عمران) وفات ایلدی. (حنه)، نذرینك قبولنی جناب حقدن بکلرکن حملی ، امیدینك خلافنده ظهور ایدوب مریم دنیایه کلدی .

*
* *

واجب تعالی (حنه) نك ارکك اولاد طوغوره‌جغنی امید ایدرکن قیز ظهور ایتمسی اوزرینه تأسفنی اظهار ایله سویله‌دیکی سوزلرینی حکایه ایتمك اوزره ﴿ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنِّی وَضَعْتُهَا اُنْثَی وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ ﴾ بیوریور .

[وقتا که (حنه) حملنی وضع ایدوب چوجغك قیز اولدیغنی کورنجه کمال یأسله دیدی که « ای ربم ! بنم نیتم خالص ونذرم قطعی اولدیغی حالده نذرمی قبول ایتمه‌دك. زیرا، بن نذر ایتدیکم چوجغی قیز اولارق دوغوردم » دیمکله اسفنی اظهار ایتدی.] حالبوکه الله تعالی آنك دوغوردیغی چوجغك قیز اولاجغنی بیلیردی. بناءً علیه، کونلرجه آغلامانك ویأس وماتمك لزومی یوقدی .

﴿ وَلَیْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثَی ﴾

[اوغلان قیز کبی اولمادی .] زیرا، اوغلان بیت مقدسك خدمتنه یارار وقیز ایسه یارامازدی. چونکه؛ قیز حیضی سببیله بیتك خدمتنده علی الدوام بولونامیه‌جغی کبی نامحرمدی. بناءً علیه ، اجنبی کیمسه‌لرله‌ده اجتماع ایده‌مزدی وقادین اولدیغی ایچین ضعیف، قورقاق وبیچاره ایدی .

﴿ وَاِنّى سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَاِنّى اُعيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجيمِ ﴾

[(حنه) سوزینه شونیده علاوه ایده‌رك دیدی که « بن چوجغك آدینی مریم قویدم. اسمی مسماسنه مطابق اولسون ویاربی! بن آنی وذریتنی مطرود اولان شیطانك شرندن محافظه خصوصنده سنك حمایه‌كه التجا ایدر وعنایتندن محفوظ اولملرینی بكلرم»] دیمكله حسرتنی اظهار ایده‌رك مناجاتده بولوندی وهر شیئی جناب حقك قدرتنه حواله ایتدی.

(حنه) بو سوزلرینك جمله‌سنی مقام اعتذارده سرد ایتدی. چونكه، نذرنده « اوغلان اولورسه نذر ایتدم » كبی بر شرط درمیان ایتمه‌یوب مطلق ذكر ایتدیكندن قیز اولونجه نذری مطلق یاپدیغی خطا عدایده‌رك اعتذاره لزوم كورمشدی. یوقسه بو سوزلری واجب تعالی‌یه بیلدیرمك ایچون سویله‌مه‌مشدر. چونكه؛ الله تعالی‌یه اعلامه حاجت یوقدر. (حنه) نك مطلق اوله‌رق نذر ایتمسی خدمته یارار اوغلان اولمسنی طلبه بر وسیله ایدی. فقط ارادهٔ الٰهیه‌یه مخالف طلبده فائده یوقدر.

فخر رازی وقاضینك بیانلری وجهله (حنه) نك بو نذرینه سبب، چوجق كتیرمه‌مش و كتیرمك زمانی كچمش اولدیغی حالده بر آغاج آلتنده اوتورور كن بر قوش یاوروسنی بسلر كورونجه خلوص نیتله ربندن بر چوجق ایستر. دعاسی قبول اولونوب مریمه حامل اولونجه جناب حقه شكر اولمق اوزره فرحندن بو نذرینی یاپار، فقط قیز دنیایه كلنجه اظهار اسفله اعتذار ایدر. چونكه، آنلرك شریعتلرنده اوغلانی نذر ایتمك جائز اولوب قیزی نذر ایتمك جائز اولمادیغندن اعتذاره لزوم كورمشدی.

مریم : بنی اسرائیل لساننده عبادت وخدمت ایدیجی معناسنه‌در. آفات دین وآفات دنیادن محفوظ اولمسنه تفأل ایچون آدینی مریم قویمشدی. كرچه اولادك آدینی قویمق بابایه عائد ایسه‌ده بو قارووده بیان اولوندیغی وجهله مریم دنیایه كلمه‌دن پدری وفات ایتدیكندن اسمنی قویمق وظیفه‌سی والده‌سنه انتقال ایتمشدی. بناءً علیه، والده‌سی وظیفه‌سنی ایفا ایتدیكنی بیان ایتمشدر.

تفأل ایچون مریم اسمنی ویرمسی؛ تفأل ایچون اولاده كوزل اسم قویمق مندوب اولدیغنه دلالت ایدر. بو آیتده ارككك قادیندن افضل اولدیغی بیان ایچون (ولیس الذكر

كالانثى) وارد اولمشدر. یعنی ؛ « اركك قادین كبی دكل » دیمكدر. چونكه ؛ اركك عبادتده دوام ایدر، قادینلرك عبادته مانع برچوق حاللری بولندیغندن دوام اوزره عبادت ایده‌مزلر. بناءً علیه؛ بیته خدمتده بویله‌در. بوندن باشقه ارككلرك صبر ایتدیكی شیلره قادینلر صبر ایده‌مز وحرب وضربه قادر اولامازلر وعقل وكیاستده ارككه یتیشه‌مزلر. كرچه عقل وكیاستده قادینلرده‌ده نادراً اركك عیارنده فطانتلیلری اولورسه‌ده نادره حكم تعلق ایتمز. چونكه اعتبار؛ اكثره‌در.

*
* *

واجب تعالی مریمك والده‌سنك دعاسی قبول اولوندیغی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَاَنْبَتَهَا نَبَاتاً حَسَناً وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا ﴾ بیوریور.

[(حنه) نذرینك قبولنی استرحام ایتمه‌سی اوزرینه ربسی اوغلان بدلنده نذرینه قیزی قبول حسنله قبول ایتدی ومریمی كوزل یتیشدیرمكله یتیشدیردی.] یعنی ؛ كوزل بویودی ونشو ونما بولدی حضرت عیسی كبی بر اوغلان كتیردی وعالم یوزندن منفعت كوردی [ومریمك امورینی زكریا علیه السلام تكفل ایتدی.]

﴿ كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقاً قَالَ يَا مَرْيَمُ اَنّى لَكِ هٰذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾

[زكریا علیه السلام هرزمان ییه‌جكنی وایچه‌جكنی تسویه ایتمك ایچون مریم اوزرینه بولوندیغی حجره‌یه كیدرسه مریمك یاننده بر چوق رزقلر بولور. كندینك كتیرمه‌دیكی طعاملری ومیوه‌لری كورنجه تعجب ایتدی ودیدی كه « یا مریم ! بو رزقلر سكا نره‌دن كلدی؟ ». مریمده بو سؤاله جوابده « الله تعالی طرفندن كلدی. زیرا ؛ الله تعالی ایسته‌دیكی قولنی حسابسز مرزوق ایدر » دیدی.]

واجب تعالی‌نك مریمی كوزل قبول ایله قبول ایتمسی ایله مراد ؛ مریمی و اوغلونی شیطانك شرندن محافظه ایتمسی وباشقه‌لرینك نذری مسجدده خدمته یارادقدنصكره قبول

اولونديغی حالده مريمك حل صباوتنده قادين اولارق اوغلان بدلنده قبول اولونمسيدر. بناءً عليه؛ زكريا عليه السلام مريمی تحت تكفلنه آلدی وبيت شريف ايچنده برحجره يه قويدی و كوزل تربيه ايده رك بويوتدی.

فخر رازی، قاضی، خازن و مداركك بيانلری وجهله (مريم) دنيايه كلنجه والده سی (حنه) آنی برلباسه صارارق مسجد حرا مده عبادت ودرسله مشغول اولان علمايه تسليم ايدنجه آنلر مريمك صباوتنه باقاديلر. چونكه؛ رئيسلرينك كريمه سی اولديغی جهتله درحال كمال شوقله قبول ايتديلر. زكريا عليه السلام مريمك تيزه سنك زوجی اولديغندن «بنم قرابتم وار، امور وخصوصنه بن اليقم» ديمش ايسه ده ديكرلری راضی اولمايه رق قرعه يه قرار ويرديلر وسورهٔ مريمده مفصلاً بيان اولونديغی وجهله قرعه نتيجه سنده (مريم) ينه زكريايه اصابت ايتدی. بناءً عليه؛ زكريا عليه السلامه توديع ايدلدی وزكريا عليه السلامده مريمك مصالحنی تسويه يی تكفل ايتدی.

آيتده ذكر اولونان محرابله مراد؛ مريمك بيتوتنه تخصيص اولونان حجره در كه محكم كليدله كليدلی بر عبادتخانه در. (مريم) سوددن ايريلوب كندی اوتوروب قالقار بر حاله كلدكدن صوكره اوحجره ده اقامته باشلامشدر. قيش كونلرنده ياز وياز كونلرنده قيش ميوه لرينی مريمك يانده كورنجه زكريا عليه السلام آنلرك نره دن كلديكنی سؤال ايتدی ومريمده جواب ويردی.

ايشته بو آيت جليله؛ اوليـاء كرامدن خارق العاده نك كرامت اولارق ظهورينه دلالت ايدر. زيرا؛ حضرت مريمك يانده بو طعاملرك بولونمسی خارق العاده اولمقله كرامت قبيلندندر. چونكه؛ مريم نبی اولماديغندن بو حالاته معجزه دنيلمز، آنجق كرامت دينير. الله تعالی يه عبادتله تقرب ايدن سوكيلی قوللری يدنده بو كبی كرامتلرك وقوعی انكار اولونور برشی دكلدر. چونكه، وقوعی چوقدر.

خلاصه؛ جناب حقك، مريمك والده سی (حنه) نك نذرينی قيز اولديغی حالده قبول ايدوب كوزل نشو ونما ويرديكی و زكريانك مريمك مصالحنی تسويه يه تكفل ايتديكی وهرنه زمان زكريا عليه السلام حجره سنه كيررسه دورلو رزقلر بولوب مريمه آنلرك

نره دن كلديكنی سؤال ايتديكی، مريمكده طرف الهيدن كلديكنی بيانله جواب ويرديكی كبی جناب حقك ديله ديكی قوللری حسابسز مرزوق ايده جكنی دخی بيان ايتديكی بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله سندندر.

*
* *

واجب تعالی حضرت مريمك عندنده ظهور ايدن خارق العاده يه زكريا عليه السلامك مطلع اولديغنی بيان ايتديكی كبی مريمده ظهور ايدن خارقه يه باقارق وقتی كچمش ايسه ده خارق العاده اوله رق حرمندن چوجق طوغمسنی ربندن ايسته ديكنی بيان ايتمك اوزره ﴿ هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً اِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴾ بيوريور.

[اومكانده زكريا عليه السلام ربنه دعا ايتدی وديدی كه « ای بنم ربم! كندی عندكدن بكا بر ذريت وير كه او ذريت فنا اولان شيلرك جمله سندن تميز اولسون. زيرا، دعايی ايشيدير سك ودعا ايدنلرك ايستدكلرينی ويررسك» ديمكله ربنه تضرع ايتدی.]

يعنی؛ زكريا عليه السلام هر زمان عجائب الهيه يی تفكرله مشغول اولديغی حالده مريم عندنده خارقه يی كوروب مريمك سويله ديكی حكيمانه سوزلری ديكله يجه كندی مقامنه بر خليفه خلق اولونمسنی استرحام ايتمك اوزره همان او ساعت واو مكانده انواع نعمتلريله قوللرينی تربيه وتلطيف ايدن ربنه دعايه باشلادی ومرحمتنه التجا ايتدی وديدی كه

« ای بنم ربم؛ عمرانك حرمنه مريمی ويرديكك كبی بكاده عند الوهيتندن تميز وجميع نواقص بشريه دن پاك ونزيه وسنك رضا كه موافق بر ولد احسان ايت. زيرا، سن دعا ايدنلرك دعالرينی ايشيدير وايسته دكلرينی لطف ايدرسك» ديمكله استرحامده بولوندی.

زكريا عليه السلامك مريم عندنده كورديكی خارقه لردن ايمرنه رك ولد ايسته مسندن آندن اول حاشا اللهك قدرتنده تردد اوزره بولونمسی لازم كلمز. زيرا، قدرت الهيه يی تماميله مدركدی وقوری آغاجدن ياش ميوه نك وهر درلو عملدن قالمش شيخ فانيدن تازه چوجغك خلق اولوناجغنی بيليردی. لكن «الله تعالی برشيئی مراد ايدنجه اسبابنی حاضرلار»

فحواسنجه حضرت زکریا ایچون بر ولدك خلق اولوناجنی زمان کلدیکندن مریمدن کورمش اولدیغی خارقه‌لر دعاسنه وسیله اولدی وجناب حق‌ده الهام ایتدی. بناءً علیه؛ بر ولد صالح ایسته‌دی . حالبوکه چوجغك حصولنه سبب ظاهری اولان قوتك کرك کندیسنده وکرك حرمنده اولمادیغندن دعاسنده کندی عندندن یعنی اسبابدن مجرد خارق العاده اولارق هبه ایت دیمش ودعاسنه شونی ده علاوه ایتمشدر : « سن دعا ایدنلرك دعاسنی ایشیتیر وقبول ایدر ومأمول ایتدکلری شیئی ویرر مأیوس ایتمزسك » بناءً علیه ، انسانك اسبابه توسل ایله برابر هرزمان جناب حقه دعا ایتمکدن کیرو طورمامسی لازمدر . شو حالده ایسته‌دیکی شیئك حصولنده یوزده بر امیدی اولمسه بیله دعادن حالی قالمامیلدر.

*
* *

واجب تعالی زکریا علیه السلامك دعاسنی بیاندن صوکره ملکلر واسطه‌سیله دعاسنك قبولیله اوعلی یحیانك وجود بولاجغنی تبشیر ایتدیکنی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى مُصَدِّقاً بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَسَيِّداً وَحَصُوراً وَنَبِيّاً مِنَ الصَّالِحِينَ ﴾ بیوریور .

[زکریا علیه السلام محرابده آیاق اوزرنده نماز قیلار اولدیغی حالده ملکلر چاغیردیلر دیدیلر که « الله تعالی محقق یحیی اسمنده بر اوغلانله سنی تبشیر ایدیور که اوغلوك یحیی ، الله تعالی‌نك بر کلمه‌سیله خلق اولوناجق وعیسایی تصدیق ایده‌جك وزمانك بیوکی اولاجق ونفسك آرزوسندن کندینی محافظه ایده‌جك ونبوتله متصف صالحلر زمره‌سندن اولارق سکا احسان اولوناجق » دیمکله زکریا علیه السلامی مسرور ایتدیلر .]

فخر رازی ، قاضی وخازنك بیانلرینه نظراً حضرت زکریایه ندا ایدن ملك ، جبریل امین‌در. جبریل امین ، ملکلرك رئیسی اولدیغی جهتله شاننه تعظیم ایچون واحد معظمدن جمع صیغه‌سیله تعبیر اولونمشدر. یاخود جبریلك معیتنده بعض ملکلرده واردی. زکریا علیه السلام اوزمانده علما وانبیانك رئیسی وبیت مقدسك نظارتی کندیلرینه مودوع اصحاب اعتباردن اولوب بنی اسرائیلك مدبر اموری ومصلح احوالی اولمقله نمازده ایکن بوندانك ظهورینه آیت

دلالت ایدر . انسانك مطلوبنی نمازله طلب وتأیید ایتمسی مندوب ونمازده دعانك قبولی واحتیاجك قضاسی موجود اولدیغنه بو آیتك دلالت ایتدیکی تفسیر مدارکك جمله‌ٔ بیاناتندندر . یحیی علیه السلامك قلبی ایمان وسائر اعضاسی عبادتله طولو اولدیغندن اسمنه یحیی دنیلمشدر .

آیتده کلمه ایله مراد ، عیسی علیه السلامدر. زیرا ، پدرسز (کن) کلمه‌سیله میدانه کلدیکندن حضرت عیسی‌یه کلمه دینمشدر که خلقی حقائقه ارشاد ایدوب کلام الٰهی ایله اهتدا ایتدکلری کبی حضرت عیسی ایله دخی اهتدا ایتدکلرندن کلمه دینمکه شایاندر .

حضرت یحیانك زهد وتقواده وعبادتده وعلم وحلمده وبوتون امور دیانتده زمانك بیوکی اولاجغندن جناب حق سید اولدیغنی بیان بیورمشدر . قوت وقدرتیله برابر نسوانه تقرب کبی شهوات نفسانیه‌دن هیچ برشی آرزو ایتمدیکندن حصور اولدیغی بیان اولونمشدر . چونکه حصور ، نفسنی کناهلردن شدتله منع ایدن عفت کامله صاحبنه دینیر. بناءً علیه، یحیی علیه السلامك صوك درجه‌ده عفت صاحبی اولدیغنه آیت دلالت ایدر . حتی بیضاوینك بیاننه نظراً حال صباوتنده چوجقلر اویونه دعوت ایتدکلرنده « اویون ایچونمی خلق اولوندم؟» بیوردیغی مرویدر . اوت ! چوجقلر اویون اوینار واوینامق حقلریدر . لکن یاراديلیشنده اولان طهارت وصفوتنه بناءً فائده‌سز شیلرله اشتغالدن جناب حقك محافظه ایتمسی بعید برشی دکلدر. بناءً علیه، یحیی علیه السلامك صباوتنده بوکبی سوزی سویله‌مسی غریب برشی عد اولوناماز .

خلاصه ، زکریا علیه السلامك دعاسنك قبولیله بر اوغلان خلق اولوناجغنی بیانله کندی محرابده نماز قیلارکن ملکلرك تبشیر ایتدکلری واوغلونك اسمی یحیی اولاجغی وحضرت عیسایی تصدیق وزمانك اولوسی اولوب بوتون مشتهیاتدن نفسنی محافظه ایده‌جکی ونبوتله متصف صالحلر زمره‌سندن اولاجغی وبونلرك جمله‌سیله حضرت زکریانك تبشیر اولوندیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی زکریا علیه السلامك برارکك اوغلانله تبشیر اولونونجه سویله‌دیکی سوزینی بیان ایتمك اوزره ﴿ قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَاَتِي عَاقِرٌ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴾ بیوریور .

[ملکلر یحیی علیه السلامك طوغاجغنی پدرینه خبر ویرنجه زکریا علیه السلام « ای ربم! بنم ایچون بر اوغلان نصل اولور . بنم سنم شیخوخته واصل اولوب حرمم چوجوق کتیرمز اولدیغی حالده اوغلان نصل اولوب طوغار؟» دیدی. وحی الهی اولارق جبریل امین « ایشته بویله‌جه الله تعالی دیله‌دیکنی ایشلر» دیمکله جواب ویردی .]

یعنی، زکریا علیه السلامه ملکلر طرفندن براوغلو اولاجغنی خبر ویرنجه اسباب ظاهریه‌نك موجود اولمادیغنی نظر اعتباره آلارق کمال تعجب وسرورله «بن بر شیخ فانی یم. سنم کماله واصل اولدیغی حالده بنم ایچون اوغلان نصل اولور؟ اساساً حرمم ده طوغورماز بر سنه بالغ اولمشدر » دینجه ملك طرفندن « بویله‌جه اسباب ظاهریه اولمادیغی حالده الله تعالی ایسته‌دیکنی ایشلر » دیمکله جواب ویرلمشدر .

زکریا علیه السلامك بو تعجبی اللهك قدرتنده شك ایتدیکندن دکلدر ، آنجق چوجوغك خلق اولوناجغنك کیفیتنی سؤالدر. یعنی، « یاربی ! بن وحرمم اختیار اولدیغمز حالده‌می بزه بر ولد احسان ایده‌جکسك، یوقسه عادت وجه اوزره چوجوق طوغمق ایچون بزی کنچ بر حاله‌می افراغ ایده‌جکسك ؟ » دیمکدر. چونکه وقتی کچوب چوجوقدن مأیوس اولدیغی حالده بویله بر نعمتك ظهورینی غایت بویوك عد ایده‌رك سرورندن تعجب ایتمش وطلب ایتدیکی مطلوبنك وعد اولوندیغنی ایشیدنجه کمال نشاطندن وعد الهی یی بر دها ایشیتمك اوزره سؤالنی تکرار ایلمشدر . چونکه، انسانلرك چوق سودیکی شیئی تکرار ذکرله تلذذ ایتملری عادتلریدر .

زکریا علیه السلامه چوجوق تبشیر اولوندیغی زمان کندینك یوز یکرمی وحرمنك طقسان طقوز یاشنده بولوندقلری فخر رازی وخازنك جملهٔ بیاناتندندر .

عاقر ؛ اصلا چوجق کتیرمه‌ین کیمسه‌در . یحیی علیه السلامدن اول والده‌سی چوجق کتیرمدیکندن زکریا علیه السلام حرمنك عاقر اولدیغنی ذکر ایتمشدر .

*
* *

واجب تعالی، زکریا علیه السلام اوغلو اولاجغنی آکلانجه حملك علامتنی ایسته‌دیکنی بیان ایتمك اوزره ﴿ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي اٰيَةً قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا رَمْزًا وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴾ بیوریور

[زکریا علیه السلام (یاربی ! حرممك حملنه بنم ایچون بر علامت خلق ایت که او علامتله بن حملی بیله‌یم) دیدی. الله تعالی (حملك وجودینه علامت سن ناسه لسانکله اوچ کون سویله‌مز آنجق اشارتله سویلرسك وربکی چوق ذکر ایت و آقشام وصباح نقائصدن تنزیه ایت ، دیمکله علامتی بیان بیوردی .]

یعنی، زکریا علیه السلامه براوغلان طوغاجغی تبشیر اولونوب تولدك کیفیتنی تدقیق ایتدکدن صکره چوجغك خلق اولونمسنده سرعت آرزو ایتدیکنی اظهار ایده‌رك تکرار استرحامه باشلادی (و ای ربم حرممك چوجوق طوغوره‌جغنه بکا قناعت حاصل اولدی. زیرا؛ وعد ایتدك، وعدنده ایسه خلف اولماز ، البته بنم ایچون براوغلان اولاجق. لکن او اوغلانه حرممك حامله اولدیغنه بنم ایچون بر علامت خلق ایت که او علامتله بن حملی بیله‌یم ونعمتکی شکرله استقبال ایده‌یم و کوزه‌تمك مشقتندن قورتولایم) دیمکله جناب حقه تضرع ایتدی. الله تعالی حضرت زکریانك شو دعاسنی قبول ایدرك (حرمکك حامل اولدیغنه علامت ؛ لسانکله ناسه اوچ کون سویله‌مه‌یوب آنجق اشارتله سویله‌مکدر) دیمکله حملك وجودینه علامتی بیان بیوردی وذکر وتسبیحله ده امر ایتدی .

انسانك خلقتنه مایهٔ اصلیه اولان نطفه‌نك رحم مادره دوشونجه چوجق استعدادی بیلنه‌مدیکندن زکریا علیه السلام کمال شوق وسرورینه بناءً حملك وجودینه علامت ایسته‌مشدر . وبو نعمتك شکرینی لایقیله ادا ایدوب امور دنیایه قاریشدیرمامق ایچون اوچ

کون ناسله سویلشمکه قادر اولامیه‌جغنی بیان و آقشام وصباح ذکر وتسبیحله مشغول اولمسنی امر ایتمشدر .

اعضاسی تام اولدیغی حالده ناسله تکلمه قادر اولامیوب آنجق اشارتله قونوشمه‌سی وذکر و تسبیحنه خلل کلمه‌مسی زکریا علیه السلامك معجزه‌سیدر. چونکه؛ سویله‌یه‌مه‌مسی رحمده چوجغك وجودینه علامت اولاجق دنیلدی ودنیلدیکی کبی سویله‌مدی وچوجق‌ده اولدی . ایشته بو حال ؛ معجزه‌دن باشقه برشی دکلدر. شو حالده اوچ کون سوزه مقتدر اولامامسی ؛ هم مقصود اولان حملك وجودینه هم‌ده نعمتك شکرینی ادایه وسیله اولمشدر.

شو تفصیلات ؛ اوچ کون زکریا علیه السلامك تکلمه مقتدر اولامادیغی صورتده‌در. اما فخر رازینك بیانی وجهله تکلمدن عاجز اولمادیغندن ناسله سویله‌شمه‌مك احتیاجنی آنجق اشارتله آکلاتمقله امر اولوندی که بوندن‌ده مقصد، ذکر وتسبیحله مشغول اولسون وحضور واخلاصنه خلل کلمسون. چونکه؛ ناسله اختلاط وسویله‌شمك حضوره مانع اولدیغی کبی ذکر وتسبیحه دخی مانعدر . ایشته زکریا علیه السلامه وعد اولونان چوجق بویوك بر نعمت اولوب او نعمتك شکرینی ادا ایسه تسبیح وتهلیل وچوقجه ذکرله اولاجغنه بناءً جناب حق اوچ کون سویله‌شمه‌مسیله برابر ذکر وتسبیحه دوام ایتمسیله امر ایتمشدر .

رمزله مراد ، بر شیئه اعضادن بریسیله اشارت ایتمکدر. زکریا علیه السلامه سویله‌میوب اشارتله احتیاجنی دفع ایتمه‌سی امر اولوندی که بوتون زمانی ذکرله کچیرسون . کیجه وکوندوز ذکروتسبیحله مشغول اولاجغنه اشارت ایچون کیجه‌یه وکوندوزه دلالت ایدن عشی وابکار ذکر اولونمشدر . شو حالده بر نعمته نائل اولان کیمسه‌نك او نعمتی ذکرالله ایله وتسبیح وتهلیل ایله قارشیلامسی لازم اولوب بو وسیله ایله نعمتك شکرینی ادا ایتمش اولاجغنی جناب حق بو آیتله بیان ایتمشدر . زیرا ، زکریا علیه السلامك دعاسنك قبولنی وتسبیح وتهلیل ایله مأمور اولدیغنی وبونلرله نعمتك شکرینی ادا ایتدیکنی قرآنده بزه بیان ایتمسی بزم‌ده عینی مسلکی تعقیب ایتمکلمز لازم اولدیغنه تنبیهدر .

خلاصه ؛ زکریا علیه السلامك دعاسنی قبول ایدوب بر اوغلان احسان ایده‌جکنی

جناب حق وعد ایدنجه حضرت زکریانك حمله بر علامت ایسته‌دیکی وناسه اوچ کون لسانیله سوز سویله‌مه‌یوب مرامنی اشارتله آکلاتمه‌سی حرمنك حملنه علامت اولمسی واوزمانده ویریلان نعمتك شکرینی لایقیله ادا ایتمك ایچون چوق ذکر و کیجه و کوندوز جناب حقی تقدیس ایتمك ایله مأمور اولدیغی وهر نعمته نائل اولان کیمسه‌نك نعمتی شکرله قارشیلاماسی لازم کلدیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی مریمك حضرت زکریانك تکفلنده ایکن مریمده کوردیکی خارقه‌لر اوزرینه بر چوجوق ایسته‌یوب او چوجوق وجود بولاجغنی وعدله مبشر اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی مریم حقنده وارد اولان امرلری بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰئِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفٰيكِ عَلٰى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ * يَا مَرْيَمُ اقْنُتِى لِرَبِّكِ وَاسْجُدِى وَارْكَعِى مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴾ بیوریور .

[ذکر ایت حبیبم ؛ شول زمانی که اوزمانده ملکلر مریمه خطاباً « یا مریم ؛ الله تعالی سنی بیتنه خدمت ایچون اختیار ایتدی وقادینلره عارض اولان فنا شیلردن سنی طاهره قیلدی وبو ایکی خصلت سببیله سنی عالملرك نسوانی اوزره تفضیل واختیار ایتدی . ای مریم ! ربکه دعا ایت وآلنی طوپراغه قوی وسجده‌یه قاپان ورکوع ایدنلرله رکوع ایت » دیدیلر ومریمی تبشیرله برابر وظیفۀ عبودیتی تعلیم ایتدیلر .]

مریم رضی الله عنهایه شو تبشیر ایله ندا ایدن جبریل امین ومعیتنده بولونان ملکلر اولدیغی مرویدر . مریم حقنده ملکلرك ندالری سائر ظهور ایدن خارق العاده‌لر کبی کرامات قبیلندن اولوب بونلرك جمله‌سی‌ده حضرت عیسانك نبوتنه مقدمه‌در . جناب حق بو آیتده حضرت مریمی اختیار ایتدیکنی ایکی دفعه بیان بیورمشدر. چونکه ، فخر رازی وخازنك بیانلری وجهله جناب حق بیت مقدسك خدمتنه نسواندن منذوره قبول ایتمه‌دیکی حالده مریمی قبول ایتمك وخارق العاده اولارق مریمك بیتوتت ایتدیکی حجره‌سنه رزقنی کوندرمك وپدرسز اوغلو عیسی علیه السلامی احسان ایتمك وملکلرك

سوزلرینی ایشیتدیرمك و طوغرو یوله هدایتده قیلمق وبرطاقم کراماتله سائرقادینلردن ممتاز ایلهمك وحضرت عیسی طفل اولدیغی حالده سوز سویلهمکه قدرت ویرمکله یهودیلرك افترالرندن بری اولدیغنه شهادت ایتدیرمك ، کندینی و اوغلونی عالمه علامت قیلمق وقادینلرك مبتلا اولدقلری حیض ونفاس کبی شیلردن تطهیر ایتمك ومرتبهٔ ولایتله تلطیف ایلهمك اصطفانك اك یوکسك طبقهسیدر .

شو حالده آیتده ذکر اولونان برنجی اصطفا؛ بدایت حالدهکی اصطفا وایکنجی اصطفاده نهایت حالدهکی اصطفادر . بناءً علیه ؛ نظم قرآنده تکرار یوقدر . زیرا ؛ اصطفالرك معنالری باشقهدر .

حضرت مریمی جناب حقك کفر کبی بر جنایتدن وسائر کناهلردن وارککلرك تماسندن و سائر افعال قبیحه و اخلاق ذمیمهدن تطهیر ایدهجکنه اشارت ایچون تطهیر ایتدیکنی صراحةً ذکر ایتمشدر .

عالمله مراد ؛ کندی زماننك عالمی اولدیغنه نظراً حضرت مریمك حضرت خدیجه وفاطمه رضی الله عنهمادن افضل اولمسی لازم کلمز . اما عالمله مراد؛ مطلقا عالم اولدیغنه نظراً حضرت مریمك بالجمله نسواندن افضل اولمسنه بو آیت دلالت ایدر وواضح اولان ده بو اولملیدر . زیرا؛ مطلق اولهرق ذکر اولونان عالمی بر زمانله تقیید ایتمك ظاهرك خلافیدر .

واجب تعالی نك مریمه عطیهسی سائرلرندن زیاده اولدیغندن بو نعمتلرك شکرینی ادایه سرعت ایتمسنی امر ایتمشدرکه اولاً : اخلاصله دعا ایتمك وثانیاً، عبد ایچون عبودیت وظیفهسنی اظهار ایتمکده اك زیاده علامت اولان سجدهیی ادا ایتمك وجماعتله نماز قیلمسنه اشارت ایچون رکوع ایدنلرله رکوع ایتمکله امر وارد اولمشدر . سجده نمازدن کنایه اولدیغی جهتله سجده ایله امر یالکز نماز قیلمسیله امر و رکوعله امرده جماعتله نماز قیلمسیله امر اولدیغندن هر ایکی صورتله نمازینك جوازینه اشارت اولونمشدر .

حضرت مریمك اسم صریحی اولهجه ذکر اولوندیغی حالده تکرار ذکر اولونمسی مریمك شانی اعلا وحکایه اولونان مسئله اعتنا ایتمك وبوندن اول بیان اولونان مسائل ایله

بو مسئلهنك یکدیکرندن آیری آیری اولدیغنه اشارت ایچون اسمی تکرار تصریح اولوندیغی ابوالسعود افندینك جملهٔ بیاناتندندر . چونکه بوندن اول مریم حقنده ذکر اولونان احکام ؛ حضرت مریمك حال صباوتنده تربیهٔ جسمانیهسنی تکفل ایدن زکریا علیه السلام کبی بعض اقرباسنك فضیلتلرینی بیانه متعلقدر . اما بو آیتده بیان اولونان احکام؛ حال بلوغنده واقع اولان تکالیف الٓهیه ایله تربیهٔ روحانیهسنه متعلقدر تربیهٔ روحانیه، تربیهٔ جسمانیهدن آیری اولدیغی کبی روحانیتك جسمانیتدن دها یوکسك اولدیغنه اشارت ایچون بو آیتده بعد مراتبه موضوع اولان ادات ندا ایله اسمی (یا مریم) عنوانیله ذکر اولونمشدر .

حضرت مریم نبی اولمادیغی جهتله ملکلرك بو مکالمهلری مریمه الهام طریقیله ویاخود ملکلرك بشر صورتنه تمثل ایتملریله واقع اولمشدر . بو تکلم حضرت عیسایی تبشیردن اول اولدیغی جهتله حضرت عیسادن اول والدهسنك عبادت اوزره مصر اولدیغنه وبالکلیه ماسوادن قطع علاقه ایدهرك صفات بهیمیهدن تمامیله تجرد ایتدیکنه وروح اقدسك فیضانه مستعد اولدیغنه و ولایت مرتبهسنی احراز ایلدیکنه دلالت ایدر و شو اوصاف عالیهیی حضرت مریم نفسنده جمع ایتدیکندن جناب حق کندیسنی سعادت دنیایه وسعادت آخرته نائل قیلمشدر .

خلاصه ؛ حضرت مریمی جناب حقك اختیار ایتدیکنی وفنا شیلردن تطهیر ایدوب زماننده عالمك نسوانی اوزرینه تفضیل ایلدیکنی بیانله ملکلرك تبشیر وبو نعمتلرك شکرینی ادا ایتمك ایچون دعا وعبادت وسجده ایتمسنی وجماعتله نماز قیلمسنی امر ایتدکلری وبو مثللو عبادتلر جناب حقك ویرمش اولدیغی نعمتلرك شکرینی ادا قبیلندن اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جملهسندندر .

*
* *

واجب تعالی زکریا ویحیی علیهما السلامك وحضرت مریمك وقعهلرینی بیان ایتدیکی کبی وقوعات مذکورهیی بیان؛ رسولنك صدق نبوتنه دلالت ایدر معجزه قبیلندن اولدیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُونَ اَقْلَامَهُمْ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴾ بیوریور .

[حبيبم: شو اشارت وبيان اولونان زكريا ويحيى ومريم قصه‌لری غيبك خبرلرندندر. زيرا، بز بو كبی خبرلری سكا وحی ايله بيلديريرز. حالبوكه حبيبم! بنی اسرائيل علماسی، مريمه هانكيسنك كفيل اولوب امورينی تسويه ايده‌جكنه دائر قرعه اصوليله قلملرينی بر محله آتوب يكديكريله مخاصمه ايتدكلرنده سن يانلرنده اولمادك.]

شو حالده وقوعاتی اولديغی كبی خبر ويرمك، سنك دعوای نبوتده صادق اولديغنه دلالت ايدر. چونكه، غائبدن خبردر. بناءً عليه، نبوتكده شك ايتمك جائز دكلدر.

ابو السعود افندينك بيانی وجهله شو بيان اولونان وقوعاتك شانلرينه تعظيم ومتضمن اولديغی مصالحه كماليله دقت ايتمك لازم اولديغنه اشارت ايچون بعد مرتبه دلالت ايدن (ذلك) لفظی وارد اولمشدر. قلم له مراد، علماء بنی اسرائيلك توراتی وسائر كتب شرعيه‌يی يازدقلری قلملری وياللرنده بولونان عصالری وياخود قرعه‌ده اسملرينی يازدقلری اوقلری‌در. قلملرينی بر محله براقدقلرينه آيت دلالت ايدرسه‌ده كيفيته دلالت يوقدر. اصح اولان هر كس اسمنی يازدقلری اوقلری بر طوربه ايچنه براقديلر و مريم اسمی كيمك اوقنه اصابت ايدرسه آنك تكفل ايده‌جكنه قرار ويرديلر. قرعه چكيلنجه حضرت زكريانك اوقنه اصابت ايدوب مشار اليهك تكفل ايتديكی قطعيدر. بناءً عليه بو آيت؛ قرعه‌نك مشروع اولديغنه دلالت ايدر.

قرعه‌يه قدر منازعه‌لرينك سببی، يوقاروده بيان اولونديغی وجهله مريمك پدری مرعی الخاطر وبنی اسرائيلك رئيسی اولوب وفات ايتمه‌سيله مريمك يتيم قالمسی ووالده‌سنك بيت مقدسه خدمت ايچون نذر ايدوب بو نذرينك قبول اولونمسی اوزرينه هر برينك مريمه تكفلی وتسويهٔ امورينی كنديلری ايچون بر شرف عد ايتملريدر.

* * *

واجب تعالی شو بياناتك وحی اولديغنی بيان ايتديكی كبی حضرت مريمك، اوغلو عيسى عليه السلامله تبشير اولونديغنی دخی بيان ايتمك اوزره ﴿ اِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ

يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهاً فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴾ بيوريور.

[ای رسول اكرم! ذكر ايت شول زمانی كه او زمانده ملكلر مريمه خطاباً « ای مريم! الله تعالى كندی ذاتندن صادر اولان بر كلمه ايله‌سنی تبشير ايدر. او كلمه‌نك اسمی مسيح ومريم اوغلو عيسى‌در واو مسيح دنياده وآخرتده شريف وقدری عالی وكنديسی عند الوهيتده مقربلردندر.]

﴿ وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِى الْمَهْدِ وَكَهْلاً وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴾

[واو ذات شريف حال صباوتنده بشيكده وحال كهولتنده قوهٔ نطقيه‌سی تكمل ايدوب دور شبابه ايريشديكنده مساوی اولارق ناسه سويلر و كنديسی صلحا زمره‌سندندر.]

يعنی؛ مريم رضی الله عنها بيت مقدسه خدمت ايدوب مولاسنه عبادت وطاعتله كمالات انسانيه‌يی اكتساب ايتديكی بر زمانده بشارتله ملك كندينه كلدی وديدی كه: «يا مريم! الله تعالى بر اوغلانله سنی تبشير ايدر كه اسمی مسيح ومريم اوغلو عيسى‌در وآنك قدری عالی ومرتبه‌سی يوكسكدر. بناءً عليه، دنياده وآخرتده شريف وهر كس عندنده سوزی مقبول ومعتبردر و كنديسی اولو العزم پيغمبران ذيشاندن وجناب حقه تقرب ايدنلردندر وبر صفتی‌ده چوجوق ايكن بشيكده وبويوديكی زمان خيرله ناسه نصيحت ايدوب سوز سويله‌مكدر. زيرا، كنديسی صلحا زمره‌سندندر».

مريمه ندا ايدن جبريل، شخص واحد ايسه‌ده شاننه تعظيم ايچون جمع صيغه‌سيله ملائكه وارد اولمشدر. بشارت؛ انسانه سرور ويره‌جك بر شيئی خبر ويرمكدر. مسيح، لسان عبرانيده مبارك معناسنه اولديغندن حضرت عيسانك شرفنی مشعر لقبيدر واسم علميسی عيسى‌در.

عيسى عليه السلامده چوجوق دوغمه‌نك اسباب عاديه‌سی اولان پدر اولمايوب الله

تعالیدن صادر اولان (کن) کلمه‌سیله حاصل اولدیغندن سببك اسمیله مسببه تسمیه قبیلندن (کلمة) دنیلمش و خارق العاده و قدرت الٰهیه‌یه علامت اولارق خلق اولوندیغنه اشارت ایچون مریمك اوغلو اولدیغی تصریح اولونمشدر. اولادك بابایه نسبتی عادت ایکن والده‌سنه نسبتی پدری اولمادیغنه اشارتدر.

(وجیهاً) وجاهت ، قدری عالی وصاحب منصب وهر کسجه مقبول اولوب سوزی معتبر اولمقدر . حضرت عیسی ایسه دنیاده دعاسی مستجاب بر ذات عالیقدر اولوب موتایی احیا ایتمك ، کوزسزلری کوزله‌ندیروب وعودن سالم اولمقله اکثر ناسه مرجع اولدیغی کبی آخرتده مجرملره شفاعتله بویوك رتبه صاحبی اولدیغندن وجیه عنواننه لایق کورولمشدر .

مهدله مراد، والده‌سنك قوجاغی و یاخود صبیلره مخصوص اولان بشیکدر . هر هانکی معنا مراد اولونورسه اولونسون آلات واعضاسنك سوز سویله‌مکه مساعد اولمادیغی حال صباوتنده ناسه تکلم ایتدیکی بیان اولونمشدر. کهل ، اعضا و آلاتك قوت بولوب تکلمه قادر اولدیغی دلیقانلی زمانیدر. شو حالده عیسی علیه‌السلام حال صباوتنده والده‌سنك برائتنه شهادت ایچون سوز سویله‌یوب شهادت ایتدیکی کبی حال شبابنده وحی الٰهی‌یی ناسه تبلیغ ایله احوال ناسی اصلاح ایچون دخی ناسه تکلم ایتمش وایکی زمانده سوزنده اصلا فرق کورولمه‌مشدر. زیرا ؛ مکلف اولدیغنده نصل سویلمش ایسه حال صباوتنده دخی اویله‌جه سویلمشدر .

حضرت عیسی اوتوز یاشنده نبوتنی اظهار ایدوب اوتوز آی ناسه تبلیغ احکامله مشغول اولدقدن صوکره سمایه رفع اولوندیغی مرویدر. بو آیتده، بشیکده صبی اولمق وصوکره کهل اولمق کبی احوال مختلفه‌سنی ذکر ایتمك ؛ الوهیتنی اعتقاد ایدن نصاری طائفه‌سنی رد واعتقاد حقه ارشاد ایتمکدر . چونکه، الٰهك احوالی تبدل ایتمدیکندن احوالی تبدل ایدن ذاتك اله اولامیه‌جغنی آنلره آکلاتمقدر. زیرا چوجق ایکن بویومك ؛ الوهیته منافیدر.

صالح اولمق ؛ بوتون اوامره امتثال ونواهیدن اجتناب ایله ظاهرینی وباطننی شریعته

تطبیق ایتمك اولوب دنیا وآخرت جمیع مقاماتی جامع اولدیغندن عیسی علیه‌السلامك برچوق مناقب جلیله‌لرینی ذکردن صوکره (صالحین) اولدیغی بیانله مدح ایدلمش واوصافنه ختام ویرلمشدر . چونکه صلاح ، مراتبك بویوکی ومقاماتك اعلاسیدر. بناءً علیه، انسانی صلاحدن دها بویوك بر مرتبه اولاماز . زیرا ؛ احوالنده صلاح اولان بر کیمسه‌ده فساد اولماز وفساد اولمایجه مرتبۀ سعادته واصل اولمش دیمکدر .

فخر رازی ، قاضی وخازنك بیانلرینه نظراً (حسین بن فضل) حضرتلری « بو آیت ، عیسی علیه‌السلامك آخر زمانده سمادن نازل اولوب دجالی قتل ایده‌جکنه وناسه تبلیغ احکامله سوز سویله‌یه‌جکنه دلالت ایتدیکنی » بیان ایتمشدر . کهولت ، اختیارلق معناسنه اولوب حضرت عیسی کنجلکنده سمایه رفع اولوندیغندن حال کهولتنده سوز سویله‌مك ، سمادن نازل اولدیغی زمانده اولاجق دیمك ایسته‌مش وبونه کهل لفظندن استدلال ایله‌مش ایسه‌ده بو؛ ظنی بر سوزدر. زیرا؛ آیتده وکادا بر قطعی دلالت یوقدر ، آنجق بو حکمی بیان ایدر برچوق احادیث جلیله واردر .

* * *

واجب تعالی مریم رضی الله عنهایه کندندن اوغلو عیسی علیه‌السلامك طوغاجغی خبر ویریلنجه حاصل اولان استغرابنه بناءً واقع اولان سؤالنی بیان ایتمك اوزره

﴿ قَالَتْ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِى وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِى بَشَرٌ ﴾ بیوریور.

[مریم « یاربی ! بنی هیچ بر بشر مس ایتمدیکی حالده بنم ایچون چوجوق ناصل اولور » دیدی .]

﴿ قَالَ كَذٰلِكِ اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ﴾

[حضرت مریمك بو سؤالنه جواباً طرف الٰهیدن ملکلر « ایشته یامریم ! سکا خبر ویرلدیکی کبی الله تعالی ایسته‌دیکنی خلق ایدر » دیدی .]

﴿ اِذَا قَضٰى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾

[« زیرا ؛ الله تعالی بر امری مراد ایتدیکنده او شیئه اول دیر او شیده درحال اولور . »]

﴿ وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ ﴾

[« والله تعالى اوغلوكه كتاب وحقائق لدنيه يه متعلق حكمت وتوراتی وانجیلی تعليم ايدر » ديمكله مريمك سؤالنه جواب ويردی .]

يعنی؛ ملكلر مريمه كنديسندن بر اوغلان طوغاجغنی خبر ويرنجه مريم كمال تعجبندن « ای ربم ! چوجق طوغمقده سبب عادی، بر ارككك ديكری قادين ايكی بشرك يكديكرينه تماسی‌در . بو حال بنده وقوع بولمادی وبن بر ارككله بر آرايه كلمدم ونكاح اولمادم . بكا اصلا بشر طوقونمادیغی حالده بندن چوجق نصل طوغار؟ شو حالده خبر ويريورسك البته اولاجقدر . فقط بر ارككله نكاحلەمی چوجوق اولاجق، يوقسه خارق العاده صورتيله‌می اولاجق؟» ديەرك چوجغك طوغاجغنك كيفيتنی سؤال ايتدی . بو سؤاله ملكلر واسطه‌سيله جناب حق جواب ويردی وديدی‌كه : (ای مريم ! ايشته سكا خبر ويرديكی وجه اوزره سنی بشر مس ايتمكسزين سندن چوجوق خلق ايتديكی كبی الله تعالى ايسته‌ديكی هر شيئی خلق ايدر . زيرا ، الله تعالى بر امری مراد ايدرسه آنك وجودنی اراده بيورديغنده اوشيئه اول امرينی ويرير ودرحال وقت فوت ايتمكسزين اوشی وجود بولور . بناءً عليه، سنك اوغلوكك وجودينه اراده الٰهيه تعلق ايتدی . زمانی كلديكنده طرف الٰهيدن اول امری ظهور ايدرسه اوغلوكده ظهور ايدر واوغلوكه الله تعالى كتاب، حكمت، تورات وانجيلی تعليم ايدر واو كره‌تير) ديمكله مريمك سؤالنه جواب ويردی وحيرتنی ازاله ايتدی .

بيضاوينك بيانی وجهله مريمك سؤالی عادته نظراً بيوك ومهم بر وقعه اولاجغنه بناءً حيرت وتعجبندن ايلری كلمش وتولدك كيفيتنی يعنی نصل اولاجغنی صورمش وبن بر كيمسه‌يه نكاحلەمی اولوناجغم يوقسه باشقه صورتله‌می بندن چوجق اولاجق » ديەرك انديشه‌سنی اظهار ايتمشدر . يوقسه مريمك بو سؤالی، اللهك قدرتندن شبهه‌سی اولديغندن متولد دكلدر . چونكه مريم هنوز بر كيمسه‌يه نكاح اولمامش وبالطبع چوجوق اسبابنه توسل ايلەمەمش اولديغندن بويله بر خبرك كلمسندن تلاش ايدەرك فوق العاده انديشه وحيرت وخجالت ايچنده قالديغی جهتله بو سؤالی ايراد ايتدی وملكلر جوابنده « سن تعجب ايتمه ! چوجغك باباسز ميدانه كله‌جكندن نه ايچون تلاش ايديورسك؟ باباسز اولديغندن يهوديلرك افتراسندن ده قورقما . زيرا، طوغاجق

چوجق خصائل حميده صاحبی اولوب معجزه‌لريله يهوديلرك اتهامندن سنی تبرئه ايده‌جك وعالمه قارشی قدرت الٰهيه‌يه علامت وخلقه عبرت اولاجق » ديمكله مريمی تسليه ايتدكلری نعمت الله افنديك جمله بياناتندندر .

فخر رازينك بيانه نظراً كتابله مراد، علم، كتابت وحسن خطدر . حكمتله مراد، تهذيب اخلاقدر . زيرا كمالات انسانيه، علومی اكتساب وآنكله عملدر . بناءً عليه، علمله عملك مجموعی حكمتدر . تورات، اسرار عجيبه وامور غريبه‌يی ودنيا وآخرتك حقايقنی جامع اولديغندن توراتك اسرار وحقايقنی تدقيق ايتمك زمانه وحسن خطه وكتابته وعلوم شرعيه وعقليه‌يی احاطه‌يه محتاج اولديغنه اشارت ايچون جناب حق حضرت عيسايه توراتك تعليمنی كتاب وحكمتك تعليمندن صوكره‌يه تأخير ايتمش وعيسى عليه السلامك مرتبهٔ عاليه ومناقب جليله صاحبی اولديغنه اشارت ايچون كنديسنه نازل اولان انجيلك تعليمنی دردنجی مرتبه‌ده ايراد ايلمشدر . چونكه انسان، اولاً علم خط وكتابت تعلم ايدر، صوكره علوم عقليه واعتقاديه وحقيقيه‌يی تعلم ايدوب كنديندن اول انبيايه نازل اولان كتابلك اسرارينه واقف اولونجه درجهٔ علمده رتبه‌سی پك بيوك اولاجغنده شبهه اولماز . شو درجه‌يی احراز ايتدكدن صوكره الله تعالى كنديسنه كتاب انزال ايدر واسرارينی تعليم ايدرسه علم فهم واسرار عقليه ونقليه وعالم علوی وسفلينك حكمتلرينه اطلاعده او ذاتك درجهٔ بالاده اولاجغی شبهه‌سز اولديغندن بو اسراره اشارت ايچون حضرت عيسايه انجيلك تعليمی، كتاب وحكمت وتوراتك تعليمندن صوكره اولديغنی بيان ايتمشدر .

*
* *

واجب تعالى عيسى عليه السلامك بعض اوصافنی بياندن صوكره رسالت صفتيله متصف اولديغنی بيان ايتمك اوزره ﴿ وَرَسُولاً اِلٰى بَنِى اِسْرَائِيلَ اَنِّى قَدْ جِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ اَنِّى اَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَاَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْراً بِاِذْنِ اللّٰهِ ﴾ بيوريور .

[الله تعالی عیسی علیه السلامی بنی اسرائیله رسول کوندردی و رسول اولوبجه عیسی علیه السلام «بن سزک ربکز طرفندن معجزه ایله رسول اولارق کلدم. سزی اصلاح و طوغرو یوله ارشاد ایده‌جکم و نبوتمه دلالت ایدر معجزه‌لرمده واردر» دیدی و معجزه‌لرینی اظهاره باشلادی و دیدی که «بن سزه چاموردن بر قوش صورتی یاپارو هیئتنی تقدیر و اکمال ایتدکدن صوکره سزک یانکزده بن او صورته بر نفس ایدر، اوفله‌رم. بنم اوفلمه‌م اوزرینه باذن الله در حال او صورت قوش اولور».]

﴿ وَاُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ وَاُحْيِ الْمَوْتٰى بِاِذْنِ اللّٰهِ ﴾

[«و بن کوزسز دوغانلرک کوزلرینی کورلکدن قورتارر وجودنده آلاجه اولان کیمسه‌لری تداوی ایدرم و دها بیوک معجزه‌م باذن الله اولمشلری دیریلتیرم».]

[و بن سزک اولریکزده نه یدیککزی و اولرده ظهور ایده‌جک احتیاجکز ایچون صاقلادیغکز شیلری بیلیرم و سزه خبر ویریرم. ایشته شو ذکر اولونان معجزه و خارقه عاده‌لرده اگر مؤمن ایسه‌کز سزک ایچون بنم نبوتمه بیوک بر علامت و دلالت واردر. شو حالده بکا ایمان ایتمکز لازمدر» دیمکله قومنی ایمانه دعوت ایتمشدر.]

یعنی؛ حضرت عیسی رسالتله بعث اولونونجه نبوتنی تصدیق ایچون اوچ نوع معجزه بیان ایتمشدر: برنجیسی، چاموردن قوش صورتی یاپارق او صورته اوفورنجه باذن الله او صورتک ایچاره قوش اولمسیدر. ایکنجیسی، زماننده اطبانک تداویسندن عاجز قالدقلری خسته‌لره شفا ویرمک و کوزسزلرک کوزلرینی اعاده و اولمشلری باذن الله احیا ایتمکدر. اوچنجیسی، غائبدن خبر آلارق هر کسک خانه‌لرنده ییدکلری طعاملری و آتی ایچون صاقلادقلری اشیایی خبر ویرمکدر. ایشته عیسی علیه السلام ایمان ایتمک ایسته‌ینلره و بالفعل مؤمن اولانلره شو معجزه‌لرده نبوتنه دلالت ایدر علامت عظیمه اولدیغنی بیان ایتمشدر.

حضرت عیسانک یالکز بنی اسرائیله مبعوث اولوب باشقه اقوامه مبعوث اولمدیغنه اشارت ایچون بنی اسرائیله رسول اولدیغی بو آیتده صراحةً ذکر اولونمشدر. حضرت عیسی رسول اولدیغنی دعوی ایدنجه یهودیلرک انکارینه قارشی معجزه کوسترمک لازم کلدیکندن اولا بر قوش صورتی ـ که کیجه اوچان یارصه قوشی اولدیغی مرویدر. زیرا؛ یارصه قوشی قنادسز اوچدیغی ایچون قوشلرک مکملی اولمسنه بناءً مذکور قوشی اختیار و آنک صورتی ـ تصویر ایتمش و باذن الله حیات بولارق اوچمشدر. یارصه قوشونک انسان ممه‌سی کبی ممه‌لری اولوب حیض کوره‌رک طاهر اولدیغی و انسان کبی کولدیکی و کوندوزک ضیاسنده و کیجه‌نک قارانلغنده کوره‌میوب آنجق کونش ایندیکندن شفقک باتماسنه و صباح شفقدن کون طوغمسنه قدر کوردیکی جهتله برچوق عجایبات اوزره مشتمل اولدیغندن یهودیلر آنک صورتی ایسته‌مشلردی. کرچه آیتده یارصه قوشی اولدیغنه دلالت یوق ایسه‌ده اکثر روایت بونی تأیید ایتمکده‌در. آنجق حضرت عیسانک بر قوش صورتی یاپدیغی و اونکده باذن الله حیات بولوب اوچدیغی آیتده‌کی صراحته بناءً قطعیدر و بونده شبهه یوقدر. بناءً علیه بونی انکار؛ کفردر. فقط قوش، هانکی قوش اولورسه اولسون آنی تعیینده بر مقصد یوقدر. چونکه؛ مقصد قوش صورتنک دیریلوب بر قوش اولارق اوچمسیله حضرت عیسانک نبوتنه دلالت ایتمکدر. بو ایسه هانکی قوشک صورتی اولسه آنکله حاصل اولور. شوقدرکه حضرت عیسانک احیا ایتدیکی قوش، ناسک کوره‌بیله‌جکی یره قدر اوچوب ناسک کوزندن غائب اولنجه میت اولارق یره دوشدیکی‌ده مرویدر. چونکه، اللهک خلقیله قولک تصویری آراسنده فرق اولسون ایچون معجزه اولارق حاصل اولان قوش پایدار اولمامشدر.

(اکمه)؛ آنادن کوزسز طوغان کیمسه‌درکه اصلا تداوی قبول ایتمز. برص، وجودده حاصل اولان آلادرکه اصلا تداوی اولونامز. بونلر؛ اوزمان اطباسنک عاجز قالدقلری شیلر اولدیغی ایچون بونلرک شفایاب اولدقلری بیان اولونمشدرکه، دیکر تداوی قبول ایدن خسته‌لرک شفایاب اوله‌جقلری اولویتله ثابت اولور.

قاضی و خازنک بیانلری وجهله بر کونده بیکلرجه خسته‌لر کلیر، هپسی باذن الله شفا بولور کیدرلردی. کله‌مه‌ینلره حضرت عیسی کندی کیدر تداوی ایدردی.

حضرت عیسانك تداویسی؛ یالكز بر دعادن عبارت اولوب شوقدر كه تداویسنك تأثیرنده ایمان ایتمك شرط اولدیغندن ایمان ایتمه‌ینلر شفایاب اولامازلردی.

ابو السعود افندینك وخازنك بیانلرینه نظراً حضرت عیسانك احیا ایتدیكی درت كیمسه‌در: برنجیسی؛ كندی دوستیدر. وفاتندن اوچ كون صوكره خبری اولدی، دعا ایتدی جناب حق احیا بیوردی. ایكنجیسی؛ بر اختیاره قادینك اوغلودر. صال اوزرنده قبره كیدركن باذن الله حیات بولدی. اوچنجیسی؛ بر قیزدر. وفاتندن بر كون صوكره احیا اولوندی. بونلر احیا اولوندقدنصكره دنیاده یاشادیلر ومال واولاد صاحبی اولدیلر. دردنجیسی؛ حضرت نوحك اوغلو سامدر. چونكه؛ یهودیلر «بو اوچ كیشینك وفاتلری یقیندر، احتمالكه آنلری قان طوتمشدرده اولمه‌مشلردر. بناءً علیه؛ هر شبهه‌دن وارسته اولمق اوزره درت بیك سنه اول وفات ایدن سامی بزه احیا ایت كه سكا ایمان ایده‌لم» دیدیلر. حضرت عیسی دعا ایدنجه سام قبرندن قالقوب حضرت عیسانك حقا نبی اولدیغنه شهادت ایلدی وكندیسنه ایمان ایتمه‌لرینی توصیه ایتدی. یهودیلردن ایمان ایدنلر ایدوب ایمان ایتمه‌ینلر بو «ساحردر، كوزمزی بویایوب بزی آلداتیور» دیدیلر.

آیتده بیان اولوندیغی وجهله عیسی علیه السلامك دردنجی معجزه‌سی هركسك اونده یدیكنی ویارین نه‌یه‌جكنی خبر ویرمكدر. كرچه منجملر، كاهنلر، فالجیلر ورملجیلرده بعض شیلر خبر ویررلرسه‌ده آنلرك بو خبرلری اكثریتله یالان اولدیغی كبی ایچلرنده طوغرو اولانی بولونسه بیله یا تصادف قبیلندندر ویا برچوق اسباب وآلاته استناد ایده‌رك سویلرلر. مثلا منجملر یلدیزلری واو یلدیزلرك حركت وامتزاجلرینی سویلرلر. حالبوكه برچوق زمانلر تجربه ایله یلدیزلرك وبرجلرك ضبط اولونمش اقتضالری واردر وبر طاقم قواعده ربط اولونمشدر. ایشته آنلره استناد ایده‌رك برشی سویلرلر. فقط او سویله‌دكلری ینه ظنی اولوب یا تصادف ایدر ویا ایتمز. اما حضرت عیسانك خبری بویله اولمایوب هر حالده طوغرودر، یا كلیش اولمق احتمالی یوقدر. زیرا؛ انبیانك غائبدن خبرلری وحی الٰهی ایله اولدیغندن دائما طوغرو اولور. اسباب وآلاته مستند اولمادیغی جهتله بینلرنده فرق واردر. بعض نصارانك

عیسی علیه السلامك الوهیتنی اعتقاد ایتمك كبی باطل اعتقادلرینی رد ایتمك اوزره حضرت عیسی هرشیئك اللهك خلقیله اولدیغنی والله تعالی خلق ایتمزسه برشی اولمیه‌جغنی بیان ایچون معجزاتی بیان صره‌سنده (باذن الله) لفظیله اللهك عنایتنه احتیاجنی تكرار ذكر ایتمشدر.

معجزه‌دن انتفاع ایده‌جكلر ایمانه موفق اولانلر اولدیغی جهتله كلامنده «اكر مؤمن ایسه‌كز شو معجزه‌لردن نبوتمه علامت وار» دیمشدر.

ایشته بو آیتده بیان اولونان معجزه‌لرله بونك امثالی سائر انبیاء عظام یدنده ظهور ایدن خارق العاده‌لر فوق الطبیعه شیلر اولوب بر قانون وقاعده تحتنده دكلدر. آنجق نبی اولان ذاتك الندە جناب حقك خلق ایتمسیله حاصل اولور. اكر بر قاعده تحتنده اولسه او قاعده‌یه توفیقاً هركس یاپابیله‌جكندن معجزه اولمادیغی كبی اونبینك نبوتی دخی ثابت اولماز. حالبوكه معجزه؛ زماننده كیمسه‌نك یاپامایوب هركسك عاجز اولاجغی وآنلرك عجزیله نبینك نبوتی ثابت اولان شیدر.

*
* *

واجب تعالی عیسی علیه السلامك بنی اسرائیله رسول اولدیغنی ورسالت دعواسنی اثبات ایچون یدنده خلق ایتدیكی معجزه‌لرینی بیان ایتدیكی كبی بعثندن مقصدینی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذ۪ي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ﴾ بیوریور.

[عیسی علیه السلام معجزه‌لرینی بیاندن صوكره سوزینه دوام ایده‌رك دیدی كه «شو بیان ایتدیكم معجزه‌لرمله برابر بندن اول نازل اولوب یدمده بولونان توراتی تصدیق ایدر اولدیغم حالده سزك اوزریكزه حرام قیلنان بعضی شیلری بن سزه حلال قیلمق ایچون كلدم. وربكز طرفندن بكا ویرلمش اولان ونبوتمه دلالت ایدن معجزه ایله سزه محقق اولارق كلدم. بناءً علیه؛ حالكزی اصلاح ونقصانكزی اكمال ایده‌جكم».]

﴿فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُونِ * اِنَّ اللّٰهَ رَبّ۪ي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَق۪يمٌ﴾

[رسالتمه دلالت ایدن معجزه‌لرله بن سزه كلنجه سز اللهدن قورقك وبكا اطاعت

ایدك . زیرا ؛ مخالفتده غضب الٰهی واردر . شو حالده اللهك غضبندن نفسکزی وقایه و طرف الٰهیدن بنم کتیردیکم احکامی قبول ایدوب انقیاد ایتمکز واجبدر . زیرا ؛ الله بنم و سزك ربمزدر . بناءً علیه ؛ آکا عبادت ایدك . ایشته شو بیان اولونان احکام طوغرو یولدر » دیمکله قومنی ایمانه دعوت ایتدی .] و « بو طریقه سلوك ایدن کیمسه مطلوبنه واصل اولور . شو حالده سزك ایچون واجب اولان شی، امر اولوندیغکز وجه اوزره شو صراط مستقیمه سلوك ایتمکدر » دیدی وسوزینه ختام ویردی .

فخر رازی وخازنك بیانلری وجهله هر کلن نبی کندندن اول کچن انبیایی وشریعتلرینی تصدیق ایدر . بناءً علیه ؛ عیسی علیه السلامده تورتی واحکامنی تصدیق ایتدیکنی صراحةً بیان ایتمشدر . اساساً حضرت عیسانك بعثتدن قصدده ایکیدر : برنجیسی ؛ توراتی و احکامنی تصدیق ، ایکنجیسی ؛ توراتك بعض احکامنی نسخله شدتنی تخفیف ایتمکدر . بناءً علیه ؛ توراتده یهوده حرام اولان شیئك بعضیسنی حلال قیلاجغنی بیان ایتمش و یهود اوزرینه حرام اولان دوه اتی واچ یاغنی حلال قیلدیغی کبی جمعه ایرتسی کونی ایش ایشلهمه‌مکی ده قالدیرمشدر .

توراتی تصدیقك معناسی، کتب الٰهیه‌دن حق وصواب اولدیغنی اعتقاد ایتمك اولدیغندن بعض احکامنی نسخ ایتمك بو معناجه تصدیقه منافی دکلدر . چونکه ؛ نسخ بر زمان صورت قطعیه‌ده تقرر ایتمش اولان احکامی دیکر زمانده قالدیرمقدن عبارت اولدیغندن نسخ ، اصلا تصدیقه منافی دکلدر .

عیسی علیه السلام « الله تعالی سزك وبنم ربمزدر » دیمکله اصول اعتقادیه وقوهٔ نظریه‌نك اکمالنه و « عبادت ایدك » دیمکله سعی وعمله وقوهٔ عملیه‌نك استکمالنه و بونلرك لزومنه اشارتدن صوکره قوهٔ نظریه وعملیه‌نك مجموعی طریق استقامتدن عبارت اولدیغنه اشارت ایتمشدر .

ابو السعود افندینك بیانی وجهله حضرت عیسی اولاً قومنی طریق حقه ارشاد و دعوت ایچون حجت قطعیه اولان معجزه‌لرله کلدیکنی بیان ایتدکدن ومعجزه‌لرندن مهم اولانلرینی صایدقدن صوکره تکرار احکامی قبوله یاقلاشدیرمق ایچون محقق معجزه ایله کلدیکی بیانیله احکامه دعوته باشلادی . بناءً علیه ؛ اتقا، اطاعت وعبادتله امر واصول اعتقادیه‌نك لزومنده

الله تعالی‌نك هر جمله‌سنك ربی اولدیغنی بیانله ارشاد ایتدیکی جهتله امر دعوتی هر شرطنه توفیق ایتمکله قومنی ایمانه دعوتنده لازم اولان سببه توسل ایتمش ونقصان براقامشدر .

خلاصه ؛ عیسی علیه السلامك توراتی تصدیق ایتدیکی وتوراتده بنی اسرائیله حرام اولان بعض شیلری حلال قیلدیغی و « بن ربمدن سزه بویوك معجزه ایله کلدم سز اللهه اتقا و بکا اطاعت ایدك . زیرا ؛ الله تعالی ربمزدر . بناءً علیه ؛ آکا عبادت ایدك » دیدیکی وشو بیان اولونان احکامك جمله‌سی طوغرو بر یول اولدیغنی بیان ایتدیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی عیسی علیه السلامك دعوت وظیفه‌سنی ایفا ایتدکدن صکره یهودیلرك تمرد و کفرلرنده اصرار ایدوب حتی قتلنه قدر جرأت ایدنجه دیننه نصرت وشرلرینی دفع ایده‌جك یاردیمجی آرادیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَلَمَّا اَحَسَّ عِيسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ اَنْصَارٖى اِلَى اللّٰهِ ﴾ بیوریور .

[وقتا که عیسی علیه السلام کافرلرك اصرارلرینی بیلدی ایسه دیدی که « اللهك دیننه یاردیم ایده‌جك کیمدر؟»]

﴿ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴾

[حواریون « اللهك دیننه یاردیم ایده‌جك بزلرز » دیدیلر . « زیرا؛ الله تعالی‌یه ایمان ایتدك یا عیسی! یوم قیامتده بزم مسلم اولدیغمزه سن شهادت ایت » دیمکله ایمانلرینی اظهار ویاردیم ایده‌جکلرینی وعد ایتدیلر .]

یعنی ؛ حضرت عیسی قومنه معجزه‌لرینی کوستردی وایمانه وعبادته دعوت ایتدی ایسه‌ده یهودیلره هیچ تأثیر ایتمه‌یوب کفرده تمرد ایتدکلرینی حس ایدنجه سؤال طریقیله « دین الٰهی‌یه یاردیم ایده‌جك کیملردر؟» دیدی . بونك اوزرینه اخلاص اوزره ایمان ایدنلر ـ که اصحاب عیسی علیه السلامدر ـ دین الٰهی‌یه یاردیم ایده‌جك بزلرز . زیرا ؛

خلوص قلبله الله ایمان ایتدك وسن شاهد اول كه بزلر سكا تماميله انقياد ايدیجی مسلمانلرز» دیمكله دين الٰهی‌یه نصرت وحضرت عيسایه معاونت ایده‌جكلرینه اقرار تام ویردیلر .

*
**

واجب تعالی حواریونك دين الٰهی‌یه یاردیم ایده‌جكلرینه وعد قوی ویردكدن صوكره جناب حقه التجا ایتدكلری بیان ایتمك اوزره ﴿ رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴾ بیوربیور .

[« ای ربمز بزم ربمزا . سنك انزال ایتدیكك كتابكه ایمان و كوندردیكك رسولكه اتباع ایتدك . بز ایمان و اتباع ایدنجه وحدانیتكه شهادت ایدنلرله اسممزی یاز وبزی اهل توحید و ایمانك زمره‌سندن قیل » دیمكله عنایت الٰهیه‌یه التجا ایتدیلر]

حواریون ؛ حضرت عیسانك خالص اصحابیدر . ایمانلرنده اخلاص وصفوتلرینه بناءً حواریون دینمشدر . زیرا حواری ، خالص وبیاض اولان شیئه دینوب اصحاب عیساده غل وغشدن عاری كدرسز مؤمن اولدقلری ایچون حواریون عنوانی آلمشلردر . عیسی علیه السلام یهودیلرك ایمانلرندن مأیوس اولونجه یاردیمجی آرادی وحواریونی بولدی وآنلرده بحق معاونت ایتدیلر .

حواریونك صنعتلری ؛ بالقجیلق ویاخود بویاجیلق‌در . شاهدین ایله مراد ، انبیاء عظام حضراتیدر . زیرا ، انبیا امتلرینه شهادت ایده‌جكلرندن شاهدین دینمشدر . اصحاب عیساده انبیانك معیتنده بولونملرینی استرحام ایتمشلردر . حواریونك اون ایكی كیشی اولدقلری فخر رازینك جمله‌ٔ بیاناتندندر .

یاخود شاهدین ایله مرادلری امت محمددر . چونكه ؛ تورات وانجیلده امت محمدك یوم قیامتده امتلره شهادت ایده‌جكلرینی كوروب غبطه ایتدكلرندن یوم قیامتده امت محمدله برابر مرتبهٔ شهادتده بولونملرینی استرحام ایتمشلردر .

*
**

واجب تعالی یهود قومنك عیسی علیه السلامی قتله جسارت ایتدكلرینی وآنلرك شرندن محافظه ایتدیكنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴾ بیوربیور .

[یهودیلر عیسی علیه السلامی قتل ایتمك ایچون حیله ایتدیلر . الله تعالی حیله‌لری اوزرینه آنلرك ظن ایتمه‌دكلری جهتدن مجازات ایتدی . زیرا ؛ الله تعالی حیله اوزره مجازات ایدنلرك خیرلیسیدر وانتقام آلمغه هر كسدن زیاده قادردر . بناءً علیه ؛ یهودیلردن انتقامنی آلمشدر .]

مكر ؛ كیزلی اولارق فساده سعی وبرنوع حیله ایله آخری مطلوبندن منع ایتمكدر . تفسیر خازنده بیان اولوندیغنه نظراً حضرت عیسایه یهودیلرك مكری ؛ یهودیلر بدایتده حضرت عیسایی ووالده‌سنی بیت مقدسدن چیقاردیلر . برمدت سیاحت ایتدكدن صوكره تكرار كلوب طریق حقه دعوت خصوصنده اصرار ایدنجه یهودیلر قتلنه حیله دوشونه‌رك خصوصی آدملر تعیین ایتدیلر . وآنلر منافقانه حركت ایدوب دوستلق اظهار ایده‌رك هرنه زمان فرصت بولورلرسه قتل ایتمكه قرار ویردیلر . ترصده تعیین ایتدكلری كیمسه حضرت عیسانك بولوندیغی خانه‌یی خبر ویروب هجوم ایده‌جكلركن الله تعالی آنلرك مكرینه مقابل مكر معامله‌سی یاپدی . چونكه ؛ عیسی علیه السلامی آنلرك شرندن محافظه ایله سمایه قالدیردی وخبرویرن منافقی حضرت عیسی شكلنه قویدی و كندی آرقاداشلرینه قتل ایتدیردی وصوكره كوردیلر كه حضرت عیسی دییه‌رك اولدوروب صلب ایتدكلری كندی آرقاداشلریدر .

ایشته بووقعه اوزرینه آنلردن بر فرقه ؛ حضرت عیسی ایچون اللهدر غائب اولدی كیتدی دیدی . دیكر بر فرقه ؛ اللهك اوغلودر دیدی . اوچنجی بر فرقه‌ده اللهك قولی ورسولیدر دشمنلرینك شرندن محافظه ایچون سمایه قالدیردی دیدی .

والحاصل بو خصوصده مختلف اعتقادلر ظهور ایلیه‌رك آره‌لرنده منازعه‌لر ومقاتله‌لر چیقوب راحتلری بوتون بوتون منسلب اولدی . وقتا كه روم ملكی (طاباریس)ك خبری اولدی . بنی اسرائیل اوزرینه محاربه آچدی وغلبه ایتدی . حتی بیت مقدسده طاشی طاش اوزرنده

قویمادی . قتل ، هلاك ونهب وغارات ایلدی . دیری قالانلرینی اسیر آلدی کونوردی وحواریون‌ده‌نصرانیتی -که دین عیسادر- نشره همت ایتدیلر . ایشته اوزمانده نصرانیت تعممه باشلامشدر . لکن تعمم ایدنجه‌یه قدرچوق غوغالر ، کورولتولر اولدی وبر چوق کیمسه‌لر قتل اولوندیلر .

شو حالده الله تعالی‌نك آنلره مکرینك معناسی ؛ آنلرك ، عیسی علیه‌السلامك خبری اولمقسزین أولدورمك قصد ایتملرینه مقابل الله تعالی آنلرك خبرلری اولمقسزین سمایه رفع ایتدیکی کبی آنلرك کندی آرقاداشلرینی کندیلرینه قتل ایتدیره‌رك کندی پلانلرینه کندیلرینی دوشوردی وعمللرینه کوره جزا ویردی . چونکه ؛ مکرك معنای اصلیسی واجب تعالی‌یه اسناد اولوناماز . زیرا؛ غیره‌ضرر ایصالنده الله تعالی حیله‌یه محتاج دکلدر، هیچ کیمسه‌نك خبری اولمقسزین ایسته‌دیکنی یاپار وانتقامنی آلیر . بناءً علیه ؛ غیری اضرار ایچون حیله یاپانلرك حیله‌لری کندی آیاقلرینه‌دولاشدیغی وحیله‌لرینه کندیلرینك دوشدکلری عالمده هرزمان کورولن شیلردر . شو حالده انسانلرك بو کبی حیله‌کارلغی ارتکاب ایتمه‌ملری لازم‌ایکن مع‌التأسف یکدیکرینی آلداتمق فعلی هر کون برچوق انسانلر آره‌سنده وقوعبولمقده‌در . چونکه، علی‌الاکثر حیله؛ اولنده رواجلی کوروندیکندن آلداتیر، حیله‌نك آرقه‌سندن کله‌جك شیئی دوشونمز اوکون قازاندیغنه وآلداتدیغنه‌مغرور اولور . لکن وقت آخرده آنك بیلمدیکی وخاطرینه کلمدیکی یردن حیله‌سنه مقابل اویله بر مصیبت کورورکه کندیسی شاشدیغی کبی هرکس‌ده شاشار قالیر .

*
* *

واجب تعالی یهودیلرك حضرت عیسایه دوشوندکلری فساده‌قارشی مکر معامله‌سیله انتقامنی اجمالاً بیان ایتدیکی کبی او اجمالی تفصیل ایتمك اوزره ﴿ إِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسٰى إِنّ۪ي مُتَوَفّ۪يكَ وَرَافِعُكَ اِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا ﴾ بیوریور .

[الله‌تعالی‌نك یهودیلره مکر معامله‌سی شول‌زمانده وقوعبولمشدرکه اوزمانده‌الله‌تعالی عیسی علیه‌السلامه دیدی که « یاعیسی! بن‌سنی‌وفات‌ایتدیره‌جکم وسنی کندی جانب‌معنویه‌مه قالدیره‌جغم وکافرلرك فنالغندن ‌سنی تطهیر ایده‌جکم ».]

﴿ وَجَاعِلُ الَّذ۪ينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ف۪يمَا كُنْتُمْ ف۪يهِ تَخْتَلِفُونَ ﴾

[ویوم قیامته قدر سکاتبعیت ایدوب ایمان ایدنلری سکا کفرایدن یهودیلرك فوقنده قیلاجغم . بوندن صوکره‌سزك جمله کزك مرجعکز آنجق بنم جانب معنویه‌مدر وبن‌سزك اختلاف ایتدیککز مسائلده عدالتله بینکزده حکم ایده‌جکم.]

یعنی ؛ یهودیلرك حضرت‌عیسایه‌ایماندن‌تمامیله امتناع‌ایدوب‌سؤ قصدترتیبنه‌باشلادقلری زمان الله تعالی حضرت عیسایه خطاباً دیدی که « یاعیسی! بن سنی اویقوایله‌اویوتارق‌محل برکت وکرامتم اولان سما جهتنه قالدیروب یهودیلرك شرندن قورتاراجغم وکافرلرك فنا فعللرندن سنی تطهیر ایده‌رك آنلرك ایچندن چیقاروب خباثتلرندن خلاص‌ایده‌جکم ویوم قیامته قدر سکا اتباع وایمان ایدن اهل ایمانی ایمان ایتمه‌ین یهودیلرك فوقنده قیلاجغم، که اهل ایمانه نصرت و غلبه ویره‌جکم وبوندن صوکره مرجعکز آنجق حضورمعنویه‌مدر وبن سزك اختلاف ایتدیککز اعتقاده وعمله متعلق مسائلده بینکزی حل ایدر وعدالت اوزره حکم ایدرم » دیمکله عیسی علیه‌السلامی تسلیه وتلطیف ایتدی .

فخر رازی‌وقاضینك‌وابوالسعود افندینك بیانلری وجهله بو آیتده متوفی‌نك‌معناسی ؛ سنك عمرکی بن تمام ایتدیروب روحکی بن قبض ایده‌جکم ، یهودیلرك قتلنه سنی ترك‌ایتمم وسنك قتلك ایچون آنلره‌فرصتی‌ویرمم. سنی‌سمایه‌قالدیرر، ملکلرله‌انسیت‌ایتدیرر ووقت‌معینك کلدیکنده بن سنی وفات ایتدیره‌جکم دیمکدر .

یاخود توفی ؛ وفات ایتمك معناسنه‌در . چونکه ؛ بعض روایتده سمایه رفع‌اولونمازدن اول حضرت عیسی یدی ساعت قدروفات ایدوب بعده‌احیا اولونارق سمایه‌رفع اولوندیغی مرویدر . یاخود بو آیتده توفی ؛ اویقو معناسنه‌در . چونکه ؛ عیسی علیه‌السلامك اویقوحالنده سمایه قالدیرلدیغی دخی‌مرویدر. بوکا نظراً **معنای نظم :** [بن‌سنی اویوتاجغم وسمایه رفع ایده‌جکم] دیمکدر .

وياخود متوفّینك معناسی؛ بر یوزندن قالدیرمقدر. یاخود متوفّی دیمك؛ عالم ملكوته چیقمقدن منع ایدن علائق بشریه‌یی أولدورمك دیمكدر. یعنی «سنك علائق بشریه‌كی أولدوروب روحكی وجسدیكی برابر سمایه قالدیره‌جغم» دیمكدر. شو توجیهلردن توجیه اول رسول اللهدن وارد اولان روایتلره موافق اولدیغندن اصحّ اولان توجیه، اودر. زیرا؛ حضرت عیسانك روح مع الجسد حیاً سمایه رفع اولوندیغنه دائر احادیث جلیله موجوددر. بعض آیتلرده دلالت بوكا ایتمكده‌در. شو حالده بو آیتده جناب حقك بن سنی وفات ایتدیره‌جكم بیورمسی یهودیلرك قتلندن سنی قورتاراجغم وسمایه قالدیره‌جغم واجل موعودك كلدیكنده بن سنی أولدوره‌جكم، بونلر قتل ایده‌میه‌جكلردر دیمكدر. عیسی علیه السلامك محل كرامت وبركت اولان سمایه رفع اولونمسندن واجب تعالی‌یه مكان اثباتی لازم كلمز. زیرا؛ «بنم جانبمه رفع ایده‌جكم» دیمك «محل بركت وكرامتم اولان سماوی جانبه قالدیره‌جغم» دیمكدر. كافرلردن عیسی علیه السلامی تطهیرك معناسی؛ آنلرك ایچلرندن چیقارمقدر. شوقدر كه حضرت عیسانك شانه تعظیم ایچون آنلرك ایچندن چیقمسنه طهارت تعبیر اولونمشدر كه كفر حالنده دوام ایدنلرك اخلاق واعتقاد نقطه‌سندن نجاست منزلنده اولدقلرینه اشارت ایدلمشدر.

واجب تعالی حضرت عیسایه اتباع ایدوب ایمان ایدنلرك الی یوم القیام ملك ودولت وسلطنت وقهر وغلبه جهتندن كفر اوزره دوام ایدن یهودیلر اوزرینه فائق اولاجقلرینی وعد ایتدی وبو وعدك اثری اولارق هر یرده یهودی ملتی ذلیل وحقیر ونصاری ملتی قوی ودولت وسلطنت صاحبی اولوب یهودیلر اوزرینه مسلّط اولدیلر. بو حكم؛ اسلامك ظهورینه قدر حضرت عیسایه ایمان ایدنلره عائددر ودین اسلامك ظهورندن صوكره دین حقه تبعیت ایدن بالعموم مؤمنلر حقنده بو حكم جاریدر. زمن عیسادن بو زمانه قدر یهودك بر حكومت صاحبی اولدیغی كورولمه‌مشدر. بناءً علیه؛ دائما نصاری یهود اوزرینه غالبدر. چونكه؛ الی یوم القیام حكومتلرینك بقاسی ویهوده غلبه‌لری وعد الٓهی ایله ثابتدر. یهودك قیامته قدر بر حكومت صاحبی اولامیوب ذلیل وحقیر اولاجقلرینه بو آیت دلالت ایدر. زیرا؛ بو آیت؛ یهودله حضرت عیسی آراسنده جریان ایدن وقعه‌نك نتیجه‌سنده واجب تعالینك

حضرت عیسایه یهودیلره رغماً ویرمش اولدیغی لطفلرینی بیان حقنده اولوب یهود ملتی‌ده حضرت عیسایه اصلا ایمان ایتمدكلرندن والی یوم القیامده ایمان ایتمیه‌جكلرندن قیامته قدر ایمان ایدنلرك غالب، ایمان ایتمه‌ینلرك مغلوب اولاجقلری وعد اولونمشدر. ایشته بو وعد الٓهینك اثری او زماندن بو كونه قدر كورولمش والی یوم القیام كوروله‌جكی‌ده شبهه‌سزدر. اما اهل اسلام انبیانك هیچ برینی تفریق ایتمكسزین كافه‌سنه ایمان ایتدكلری ایچون هر زمان حكومات اسلامیه بولونمقده والی یوم القیامده بولوناجقدر. آنجق حكومات اسلامیه‌نك بعضاً قوی وبعضاً ضعیف اولمسی هر ملتك حكومتلرنده جاری اولان احوالدندر.

ایشته بو آیت جلیله دخی دلالت ایدر كه ملتك ایمان واعتقادی حكومتك پایدار اولمسنه سببدر. چونكه؛ ملتده ایمان اولمازسه افرادی بر نقطه‌یه طوپلامق ممكن اولماز. زیرا؛ انسانلری بر مركزه جمع ایدن هر زمان دین وایماندر. افرادك بر نقطه‌یه اجتماعی ممكن اولامایinجه حكومتی یاشاتمق ممكن اولماز. حكومتی یاشاتاجق ملتك هیئت مجموعه‌سی اولدیغندن آنلری بر آرایه كتیره‌جك ایمان واعتقاد لازمدر. بناءً علیه؛ «حكومته دیانت لازم دكل» دینلرك نه قدر ضعیف فكره مالك اولدقلرینی بیانه حاجت یوقدر. زیرا؛ دیانت پرور اولان بر ملتك باشنده دینسز حكومت ناصل یاشار وقاچ كون پایدار اولابیلیر؟ چونكه؛ جماعتك او حكومته توجهی اولماز وارتباطی چوزولور. كرچه بر مدت موقته بر حكومت قارالتیسی كورولورسه‌ده تملی اولمادیغی ایچون البته بر كون ییقیلیر.

خلاصه؛ حكومتی یاشاتمق دیانته صاریلمقله وخلقك آرزوسنی تطمین وخلقی حكومته ربط ایتمكله اولابیلور. یعنی؛ خلق بالطوع والرضا كندی اختیاریله سوه سوه حكومته قلبیله، روحیله، دینیله، ایمانیله مربوط اولملیدر. بوده بو دیانتله اولور. جماعتك جبراً، قهراً وكرهاً حكومته باغلانمسنه حقیقی مربوطیت دینیله‌مز، بر كون كلیر او باغی قیرار ارتباط قالماز. خلق‌ده حكومتده هپسی مضمحل اولور كیدر.

*
* *

واجب تعالی یوم قیامتده یهودیلرك اختلاف ایتدكلری مسائلده عدالتله حكم ایده‌جكنی بیان ایتدیكی كبی او اختلافی تفصیل ایتمك اوزره ﴿ فَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَاُعَذِّبُهُمْ عَذَاباً شَدِيداً فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴾ بیوریور.

[شول کیمسه‌لرکه آنلر عیسی علیه السلامه کفر ایتدیلر. بن آنلری دنیا و آخرتده شدتلی عذاب ایله عذاب ایدرم. حالبوکه آنلر ایچون بنم عذابمدن قورتاراجق یاردیمجیلری یوقدر.]

﴿ وَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ اُجُورَهُمْ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴾

[اما شول کیمسه‌لرکه آنلر بالجمله انبیایه ایمان ایله عمل صالح ایشله‌دیلر. الله تعالی آنلرك اجرلرینی بول بول ویریر والله تعالی ظالملره محبت ایتمز.]

یعنی ؛ عیسی علیه السلام حقنده اختلاف ایدنلر ایکی فرقه اولمشلردر . برنجیسی ؛ عیسی علیه السلامك نبوتنی انکار وملتنه مخالفت ایده‌رك حقنده بر طاقم افتراده بولونوب لایق اولمادق شیلری اسناد ایدن کافرلردر . آنلرك دنیاده جزالری ؛ انواع ذلت وقتل واسارت ایله جزیه وخراج ویرمك وممکتلرندن طرد ایدیلمکله شدتلی عذابدر و آخرتده ایسه جهنم عذابیله معذب اولمقدر. حالبوکه دنیاده و آخرتده بوعذابلردن آنلری قورتاره‌جق یاردیمجیلری ده یوقدر . ایکنجیسی ؛ شول کیمسه‌لردرکه آنلر حضرت عیسانك نبوتنی تصدیق ایتدیلر وایمانلرینك مقتضاسی اولان فرائضی ادا ایله عمل صالح ایشله‌دیلر . آنلرك ثوابلری تمامیله ویریلیر ، اصلا نقصان اولماز . ظلمی نهی ایتدیکی ایچون نهی اولان ظلمی ارتکاب ایدن ظالملری الله تعالی سومز .

آیت ؛ حضرت عیسی حقنده تفرقه‌یه دوشنلری بیان صددنده وارد اولدیغی ایچون کفر وایمانده حضرت عیسایه کفر ایدن وایمان ایدن دینمشدر ، یوقسه بالجمله انبیایه ایمان ویا کفر ایدنلرك حاللری وحکملری ده بویله‌در.

الله تعالی‌نك ، ظلمی ارتکاب ایدن هیچ بر کیمسه‌یی سومدیکنه بو آیت دلالت ایدر. چونکه ؛ (ظالمین)ك استغراقده ظاهر اولان جمع معرف باللام اولارق وارد اولمسی هیچ بر ظالمی سومدیکنه دلیلدر . زیرا ؛ استغراق ایچون اولونجه لفظ آیت هر ظالمه شاملدر . بناءً علیه ؛ (ظالمین) لفظندن هیچ بر فرد ظالم ، خارج دکلدر .

آیت ؛ کافرلر ایچون هیچ بر فردك یاردیمجی اولمیه‌جغنه دخی دلالت ایدر . زیرا ؛ ابو السعود افندینك بیانی وجهله (ناصرین) جمعنك (هم) جمعنه مقابله‌سی آحادك

آحاده مقابله‌سنی اقتضا ایتدیکندن هر فرد ایچون بر ناصر اولمادیغنه یعنی هرکس ایچون هیچ بر تك یاردیمجی بیله بولونمیه‌جغنه دلالت ایدر .

خلاصه ؛ کافرلرك دنیاده و آخرتده شدتلی عذاب ایله معذب اولاجقلری وعذابلرینی دفع ایده‌جك یاردیمجیلری دخی اولمادیغی اما مؤمن اولوب عمل صالح ایشله‌ینلرك اجرلرینی تمام آلاجقلری والله تعالی‌نك ظالملری سومدیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

* * *

واجب تعالی بوندن اول بیان اولونان زکریا ، عیسی ، یحیی و مریم علیهم السلامك احوالنی تفصیل ایتدکدنصوکره او احوالی اجمال و خلاصه ایتمك اوزره ﴿ ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْاٰيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴾ بیوریور .

[حبیب ذیشانم ! شو بیان اولونان مسائلی سنك اوزریکه آیتلردن وذکر حکیم اولان قرآندن اولارق بز تلاوت ایده‌رز .]

یعنی ؛ حبیبم ! شو عیسی وزکریا و یحیی ومریم علیهم السلامك حکایه‌لرینی سنك نبوتکه دلالت ایدن آیتلردن علامت اولارق ومحکم ذکر جلیل وباطلدن عاری وحکمت مصلحتی جامع اولان قرآندن اولدیغی حالده بز سنك اوزریکه اوقورز .

بو مسائلك قرآنده بیان اولونمسی رسول اللهك رسالتنه دلالت ایتدیکنه اشارت ایچون بونلرك آیتلردن اولدیغی بیان اولونمشدر. چونکه ؛ رسول اللهك بر معلمدن تعلم ایتمدیکی و بر کتابدن اوقومادیغی حالده بونلرك هر برینی اولدیغی کبی خبر ویرمك وحی منزل اولدیغنه و رسول اللهك نبوت دعواسنده صادق بولوندیغنه دلالت ایتدیکندن آیات دینمشدر. ذکر حکیمله مراد ؛ قرآندر . زیرا ؛ قرآنك آیتلری محکم وانواع حکمتی جامع اولدیغندن قرآنه ذکر حکیم دنیلمشدر .

قرآنی وشو بیان اولونان وقوعاتی رسول الله اوزرینه تلاوت ایدن هر نه قدر جبریل امین

ایسه‌ده اللهك امری واذنیله تلاوت ایتدیكندن واجب تعالی جبریلك تلاوتنی كندی ذاتنه اسناد ایتمش و «بز بو آیتلری وذكر حكیمی سنك اوزرینه تلاوت ایدرز» بیورمشدر.

*
* *

واجب تعالی عیسی علیه السلامك الوهیتنی اعتقاد ایدن بعض نصارانك اعتقادلرینی رد ایتمك اوزره ﴿ إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾ بیوربیور.

[عندالله عیسی علیه السلامك حال وشانی آدم علیه السلامك حال وشانی كبیدر. زیرا؛ آدمی طوپراقدن خلق ایتدی. صوكره حضرت آدمه اول دیدی. آدم علیه السلام‌ده درحال وجود بولدی.]

یعنی؛ جناب حق آدم علیه السلامی آناسز وباباسز طوپراقدن خلق ایتدیكی كبی حضرت عیسایی‌ده باباسز خلق ایتدی. شو حالده تشبیه هر ایكیسنك‌ده باباسز خلق اولونملرنده‌در. یوقسه هر جهتدن عیسی علیه السلام حضرت آدمه بكزه‌مز. چونكه؛ حضرت عیسانك آناسی واردر، حضرت آدمك ایسه باباسی اولمادیغی كبی آناسی‌ده یوقدر.

فخر رازی وخازنك بیانلرینه نظراً آیت جلیله‌نك، نجراندن كلن نصارانك، مباحثه اثناسنده «حضرت عیسی اللهك اوغلودر. زیرا؛ باباسز بشر اولماز. بناءً علیه؛ حضرت عیسانك باباسی اللهدر» دیملری اوزرینه نازل اولدیغی مرویدر. شو حالده جناب حق آنلرك اعتقادلرینی رد ایتمك اوزره، عیسا علیه السلامك یارادیلشنده‌كی صفت عجیبه‌سی حضرت آدمك صفت عجیبه‌سی كبی اولدیغی وبشرك اساسی اولان آدم علیه السلامك باباسز خلق اولوندیغی حتی آناسی بیله اولمادیغی وباباسز خلق اولونان اللهك اوغلو اولمسی ایجاب ایتسه‌ایدی حضرت آدمك‌ده آللهك اوغلو اولمسی لازم كله‌جكنی وحالبوكه آدم حقنده بویله بر اعتقاد اولمادیغی وآدمك حالی ایسه حضرت عیسانك حالندن دها غریب اولدیغی زیرا؛ آناسز وباباسز طوپراقدن خلق اولوندیغی بو آیتله بیان بیورمش ونصارانك بوكبی اعتقادلرینی ابطال وانسانك متواضع وكتوم اولمسی طوپراغه یقین بولونمسی ونارشهوتی سوندوروب حقیقی

بر انسان اولماسی لازم اولدیغنه طوپراقدن خلق اولوندیغی بیانیله ارباب تفكری ارشاد ایتمشدر. چونكه؛ طوپراق هركسك آیاغنك آلتنده بولونوب چیكنه‌ندیكی ایچون سركشلك وكبر اماره‌سی اولمادیغی كبی طوپراق، ایچنه كیرنی صاقلار وشهوت آتشندن بریدر. شو حالده طوپراقدن خلق اولونان انسانلرك‌ده بویله اولمسی البته لازمدر.

حضرت آدمك جسدینی اولا چامورردن خلق ایدوب صوكره روحنی ویردیكنه اشارت ایچون واجب تعالی بو آیتده اولا خلق ایده‌رك صوكره اول دیوب اول امری اوزرینه تمامیله بر انسان اولوب وجود بولدیغی بیان بیورمشدر

*
* *

واجب تعالی عیسی وآدم علیهما السلام آراسنده اولان تشبیهك حق اولدیغی بیان ایتمك اوزره ﴿ اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴾ بیوربیور

[شو عیسی ایله آدم علیهما السلام آره‌سنده بیان اولونان تشبیه حبیبم! ربك تعالی طرفندن كلمش ثابت وواقع بر حقدر. بناءً علیه؛ سن شك ایدنلر زمره‌سندن اولما.]

یعنی؛ عیسی علیه السلامك باباسز طوغدیغی ووالده‌سی مریمك عفت وطهارتی حقنده ربك طرفندن كلن احكامك جمله‌سی حقدر وشبهه یوقدر. حالبوكه یهود ونصاری بو احكامده شك ایدرلر. حبیبم! سن او شك ایدنلردن اولما. زیرا؛ حق اولان شیده شك اولماز وشك ایتمك لایق دكلدر.

بو آیتده ظاهرده خطاب رسول اللهه ایسه‌ده حقیقتده امته‌در. چونكه؛ رسول اللهك بومثللو احكامده شك ایتمیه‌جكی معلومدر. لكن متبوع اولان رسول اللهی شكدن نهی ایتمك؛ طابع اولان امتنی نهیده تأكید اولسون ایچوندر. زیرا؛ برشیدن متبوع نهی اولونوبجه تابعك نهی اولوناجغی اولویتله ثابتدر.

شان رسول اللهه تعظیم ایچون تربیه‌نك هر نوعنی مشعر اولان رب اسم شریفی رسول اللهدن كنایه اولان كافه مضاف قیلمشدر. زیرا الله تعالی هركسك ربی اولدیغی حالده رسول اللهه «سنك ربك» دیمك؛ البته وشان رسول اللهه تعظیمدر.

خلاصه ؛ حضرت عیسانك باباسز خلق اولونمقده حضرت آدمه بڭزه‌دیکی و حالبوکه حضرت آدمك الوهیتنی اعتقاد ایدن اولمادیغی حالده حضرت عیسانك دخی الوهیتنی اعتقاد ایتمه‌مك لازم اولدیغی و حضرت آدمك اول امری اوزرینه درحال وجود بولدیغی و بونلرك جمله‌سی طرف الٰهیدن کلمش بر طاقم ثابت حکملر اولدیغندن هیچ بر کیمسه ایچون شك ایتمك جائز اولمادیغی بو آیتلردن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی سوره‌نك بدایتندن بورایه کلنجه‌یه قدر حضرت عیسی ایله والده‌سی حقلرنده وسائر خصوصاتده نصارانك شبهه‌لرینی ازاله ایتدکدن و توحیده متعلق دلائل قطعیه‌یی بیاندن صوکره بو قطعی دلیللره قارشی حالا عناد ایدنلری لعنته دعوت ایتمسنی رسولنه امر ایتمك اوزره ﴿ فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴾ بیوریور .

[حبیبم ! ربك تعالی طرفندن سڭا کلن احکام حق اولونجه عیسی علیه السلامك احوالنه دائر سڭا علم یقین کلدکدن صوکرا اکر بر کیمسه انك حقنده سنڭله مجادله ایدرسه سن آنلره دی که « کلك یانمه ، بز وسز اوغوللریمزی و محرملریمزی و کندی نفسلریمزی دعوت ایده‌لم وهپمز بر آرایه کلدکدن صوکره الله تعالی‌یه تضرع و نیاز ایده‌لم و اللهك لعنتی عیسی علیه السلام حقنده افترا ایدنلر اوزرینه قیلالم ویالانجیلر اوزرینه طرف الٰهیدن لعنت نازل اولمسنی ایسته‌یه‌لم » دیمکله آنلری انصافه دعوت ایت دیدی] رسول الله ده امر الٰهی اوزرینه نصارایی لعنته دعوت ایتدی . لکن بو خصوصده مجادله ایدنلر لعنته کیریشه‌مدیلر . چونکه ؛ « خائن اولان قورقاق اولور » فحواسنجه کندیلری خائن اولدقلری ایچون جسارت ایده‌مه‌مشلردر .

فخر رازی و قاضینك بیانلری وجهله حضرت عیسی حقنده وارد اولان دلائل قطعیه‌یه قارشی نجراندن کلن نصاری طائفه‌سنك اعتقاد باطللرنده اصرار ایتملری اوزرینه

جناب حق مباهله‌یه یعنی لعنته دعوت اولونملرینی امر بیورمشدر . رسول الله آنلره دیدی که « بو قدر قطعی دلیللره قارشی حالا عناد ایدیورسکز ، کلك چولغمزی ، چوجغمزی و کندی جانمزی بر آرایه طوپلایالم و جدیتله و کمال اخلاص اوزره دعا ایده‌لم و دییه‌لم که (اللهك غضبی ولعنتی یالانجیلر اوزرینه اولسون) » .

مباهله ؛ اخلاص و جدیت اوزره لعنتله دعا ایتمکدر . رسول اللهك بویله جدیتله دعایه دعوتی اوزرینه آنلر خارج مسجدده استشاره‌یه باشلادیلر و رئیسلرینه « نه دیرسك مباهله‌یه کیریشه‌لمی ؟ » دینجه (عاقل) اسمنده اولان رئیس : « اللهه یمین ایدرم که محمد صلی الله علیه وسلمك حقا نبی اولدیغنی بیلدیکز و سوزلرینك طوغرو اولدیغنی آڭلادیکز . شو حالده مباهله‌یه کیریشیرسه‌کز هلاك اولورسکز . زیرا ؛ نبی ایله مباهله‌یه کیریشن قومك کلیسی هلاك اولمشدر . بناءً علیه ؛ ایمان ایتمزسه‌کز همان وداع ایدك بلده‌کزه کیدك » دییه آرقداشلرینی مباهله‌دن منع ایتدی . نجران جماعتی تکرار حضور رسالته کلدیلر . بیکی صفر آینده و دیکر بیکی رجب آینده تأدیه قیلنمق اوزره سنه‌ده ایکی بیك قیرمزی حله ایله اوتوز زره جزیه ویرمك و بوکا مقابل رسول الله ده آنلره غزا ایتمه‌مك شرطیله مصالحه عقد ایتدیلر و عرض وداعله مملکتلرینه کیتدیلر .

کرچه کفر اوزره وفات ایتدیکی ویا وفات ایده‌جکی معلوم اولمانجه شخص معین اوزرینه لعنت جائز دکلسه‌ده وصف عمومی اوزرینه لعنت جائز اولدیغنه آیت دلالت ایدر . مثلا « یالانجیلره وظالملره وکافرلره لعنت اولسون » کبی عمومی بر تعبیرله لعنت جائز اولابیلیر .

بو آیت جلیله بر کیمسه‌نك قیزینك اوغلو کندی اوغلو مثابه‌سنده اولدیغنه دلالت ایدر . زیرا ؛ رسالتمآب افندمزك مخدوم مکرملری اولمادیغی حالده کریمهٔ عفیفه‌لری حضرت فاطمه رضی الله عنهانك اوغوللری حضرت حسن و حسین رضی الله عنهمایی کندی ذاتنه مضاف قیلارق (ندع ابنائنا) بیورمشدر که مقصد نبویلری حفید محترملری حسن و حسیندر . زیرا ؛ رسول الله « اوغوللریمزی دعوت ایده‌لم » دیدکدن صوکره حضرت حسن و حسین رضی الله عنهمایی مباهله‌یه حاضرلادیغی مرویدر .

*
* *

واجب تعالى حضرت عیسانك احوالنی واللهك قولی ورسولی اولدیغنی وحضرت آدم كبی فوق الطبیعه باباسز میدانه كلدیكنی بیان ایتدكدن صوكره شو وقوعاتك حق اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ﴾ بیوریور .

[ایشته شو بیان اولونان احوال، عیسی علیه السلامك امور دینیه ارشاد ایدن كلامی، حق وواقعه مطابقدر .] بونك خلاف اولمق احتمالی یوقدر . آنجق حضرت عیسانك اللهك قولی ورسولی اولدیغنی اعتقاد ایتمك حقدر وخلافنی اعتقاد باطلدر . زیرا :

﴿ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾

[الله تعالیدن باشقه معبود بالحق یوقدر والله تعالى جمله عالم اوزرینه غالب وافعالی حكمته موافق بر حكیم مطلقدر .] بناءً علیه ؛ طوغمادی وطوغورمادی وزوجه وولد اتخاذ ایتمه‌دی . زیرا ؛ بونلری اتخاذه احتیاجی یوقدر . چونكه ؛ هر كس اوزرینه قاهر بر غالب مطلق اولدیغندن احتیاج علاقه‌سی اولان هرشیدن منزهدر .

﴿ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴾

[حق اوزره دلالت ایدن دلیللر كلدكدنصكره اكر آنلر حقدن امتناع ایدرلرسه سن ده آنلردن اعراض ایت . زیرا ؛ آنلرك مقصدلری افساددر . الله تعالى مفسدلری بیلیر .] وكندی ذاتنك غیریه عبادت ایدن مفسدلرك مستحق اولدقلری جزایی ویرر .

قصص ؛ امور دینیه وطریق حقه ارشاد وعبرته دعوت ایدر وعذاب الٰهیدن قورتولمانك طریقنی كوستر خبری متضمن كلامدر . (هذا) لفظی حضرت عیسی ایله والده‌سنك احوالنه اشارتدر . شو حالده **معنای نظم** : [عیسی علیه السلامك ووالده‌سنك خبری ؛ انسانلری طریق حقه ارشاد وعبرته دعوت وقدرت الٰهیه‌نك كمالنی دوشونمكه سوق ایدر بر خبردر كه عیسی علیه السلامك باباسز میدانه كلمش بر بشر واللهك قولی ورسولی اولدیغنی بیان ایدر . بناءً علیه ؛ حق اولان اعتقاد بو اولدیغنی بیانله بعض نصارانك اللهك اوغلودر ویاخود الٰهدر صورتنده‌كی اعتقاد باطللرینی رد ایدر بر خبر حقدر . زیرا ؛ حضرت عیسانك

الوهیتله مناسبتی یوقدر . چونكه ؛ اللهدن باشقه معبود بالحق یوق ، آنجق عبادته مستحق اودر والله تعالى جمله‌یه غالبدر . حضرت عیساده ایسه جمله عالمه غلبه یوق كه اله اولسون ، البته اولاماز . زیرا ؛ الوهیتده قدرت كامله شرطدر] دیمكدر .

بیضاوینك بیانی وجهله آیتك آخری عاصیلری تهدید ایتمشدر . چونكه ؛ دلائل حقه‌دن اعراض ایتمك نفسی وعالمی افساد وامور دینی اخلال ایتدیكنه اشارت ایچون ضمیر موقعنده (مفسدین) لفظی اسم ظاهر اولارق وارد اولمشدر . زیرا ؛ (علیم بالمفسدین) بدلنده (علیم بهم) دنیلسه اولابیلیركن دلائلدن اعراض ایدنلرك مفسد اولدقلرینی تصریح وبیلدیكنی بیان ایتمك ؛ بوكبی جنایتی ارتكاب ایدنلرك مفسد اولدقلری جهتله جزاسز قالمیه‌جقلرینی بیان ایتمكدر . شو حالده معنای نظم : [حبیبم ! اكر آنلر حقه دلالت ایدن دلیللر كلدكدن صوكره طریق توحیددن اعراض ایدرلرسه سن ده آنلردن یوزدوندر . زیرا ؛ آنلرك طریق حقدن اعراضلری دین حقی وعالمی افساد ایتمك اولدیغندن التفات نبویه‌یه لایق دكللردر . چونكه ؛ الله تعالى بالجمله مفسدلری بیلیر وافسادلرینه كوره جزا ویرر] دیمكدر .

خلاصه ؛ حضرت عیسی ووالده‌سی حقلرنده قرآنده وارد اولان خبرلرك آنجق حق اولوب بونك خلافنده بعض سفها طرفندن سویلەنن سوزلرك افترا وباطل اولدیغی واللهك غیری معبود بالحق اولمادیغی والله تعالینك جمله عالمه غالب بر حكیم مطلق اولدیغی وحال بویله اولونجه كافرلر ایماندن اعراض ایدرلرسه رسول اللهك ده آنلردن اعراض ایتمسی لازم كلدیكی ، زیرا ؛ بومثللو مفسدلرك رسول اللهك التفاتنه مستحق اولمادقلری والله تعالینك مفسدلری بیلدیكی وآنلردن انتقامنی آلاجغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

***

واجب تعالى توحیده دلالت ایدن دلیللری وحضرت عیسانك معبود اولمادیغنی ونصارانی مباهله‌یه دعوت ایدوب آنلرك مباهله‌یه جسارت ایده‌مدكلرینی بیان ایتدیكی كبی دلیل آخرله آنلری طریق حقه دعوت ایتمسنی رسولنه امر ایتدیكی بیان ایتمك اوزره ﴿ قُلْ يَا اَهْلَ

الكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْـئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ ﴾ بيوريور .

[حبيبم ! سن اهل كتابه دی كه (سز بر كلمه‌یه كلك بیعت ایدك كه او كلمه سزكله بزم بینمزده مساویدر واو كلمه سزك آنجق الله تعالی‌یه عبادت ایدوب اللهك غیری‌یه عبادت ایتمه‌یوب و اللهه هیچ بر شیئی شریك اعتقاد ایتمه‌مكزدر و اللهك دوننده بعضیمز بعضیمزی ارباب اتخاذ ایتمه‌مه‌مزدر .]

﴿ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴾

[اگر اهل كتاب ، او كلمهٔ توحیدی قبولدن امتناع ایدر ، یوز دوندورورلرسه سز دیيك كه (ای مؤمنلر ! سز شاهد اولك بز مؤمنز واللهه مطیع ومنقادز . ایشته ایمان واسلامیتمزی اقرار ایدیيورز)] . بویله دیمكله اعتقاد باطلدن بری اولدیغكزی بیان ایدك كه ایمانكزی اظهار ایتمش اولاسكز .

اهل كتابله مراد ؛ نجراندن كلن نصارا ومدینه‌ده بولونان یهودیلردر . زیرا ؛ نجران نصاراسنك رسول اللهله مباحثه‌لری اثناسنده مدینه یهودیلرینك خبردار اولدقلری كبی بعضیلرینك ده مباحثه‌ده حاضر بولوندقلری مرویدر . بناءً علیه اهل كتابه خطاب ؛ هر ایكی ملته‌ده شاملدر . چونكه ؛ هر ایكیسی‌ده حقه تبعیتدن اعراض ایتدكاری ایچون كلمهٔ حقه دعوت هپسنه شاملدر . آره‌مزده مساوی اولان كلمه دیمك ؛ كلمهٔ عادله ومستقیمه دیمكدر كه (او كلمه‌یی قبول ایدنجه جمله‌مز حقوقده وسائر احكامده مساوی اولورز ، یكدیكریمزدن فرقمز اولماز . زیرا ؛ او كلمهٔ توحیدك بالعموم مكلفینه نسبتی مساویدر وهیچ بر كیمسه‌یه دیكرندن زیاده بر حقوق بخش ایتمز . بناءً علیه ؛ او كلمه‌یه انتساب ایدنلرك جمله‌سی قرداشدر . برینك حقنده اولان حكم دیكرینك حقنده اولان حكمك عینیدر) دیمكدر .

یهودیلر (عزیر) وبعض نصارا (عیسی) اللهك اوغلودر دیملریله عبادتله اهل عد ایده‌رك اللهك غیری اولارق رب اتخاذ ایتدكلرندن جناب حق رسولنه (ولا یتخذ بعضنا

بعضاً ارباباً من دون الله) دیمسنی امر ایتمشدر . یعنی ؛ « بعضیمز بعضیمزی اللهك دوننده معبود اتخاذ ایتمسون » دیمكدر .

علمانك كندی كندینه دلیلسز احداث ایتدكلری بدعتلری وحل حرمتی قبول ایتمك ؛ آنلری رب اتخاذ ایتمكدر . چونكه ؛ یهود ونصاری علماسی دلیله مستند اولمقسزین برچوق مسائل احداث ایده‌رك شریعتلرنده حلال اولان شیئه حرام وحرام اولان شیئه حلال دیمشلر وعوام طبقه‌سی‌ده بونلری قبول ایتمشلردر . حالبوكه حل وحرمت وضعی رب تعالی‌یه وآنك كوندردیكی رسوله مخصوص اولدیغندن بو كبی احكامی قبول ؛ اللهك دوننده آنلری رب اتخاذ ایتمكدر . بو معنایی رسول اللهك « علمانك احداث ایتدكلری حل وحرمتی قبول آنلری رب اتخاذ ایتمكدر » بیوردیغی حدیث شریفی‌ده تأیید ایتمكده‌در . چونكه ؛ بیضاوینك بیانی وجهله بو آیت نازل اولونجه (عدی بن حاتم) « رهبانلره واحباره اطاعت ایتمدك » دینجه رسول اللهك « آنلرك احداث ایتدكلری مسائلی قبول آنلره اطاعتدر » بیوردیغی مرویدر . شو حالده هانكی ملت اولورسه اولسون دیننده اولمایان بدعتلری احداث ایدنلره اتباع جائز دكلدر . اما شریعت اسلامیه‌ده مسائل فقهیه بوكا قیاس اولوناماز . زیرا مسائل فقهیه ؛ مجتهدین كرامك احداث ایتملریله حاصل اولمش برشی دكلدر . چونكه بوتون مسائل فقهیه ؛ دینك اساسی اولان قرآنه واحادیث نبویه‌یه مستنددر ، یوقسه مجتهدینك كندی قریحه‌لرندن احداث اولونمامشدر . مذاهبك اختلافی ؛ احادیث جلیله‌ده‌كی روایتلرك اختلافندن وبعض آیاتك قواعد اصوله موافق دلالت ایتدیكی معنالردن ایلری كلمشدر . بناءً علیه ؛ هیچ بر مجتهد اساسه مستند اولمقسزین بر مسئله احداث ایتمش دكلدر . بزم ادله‌مز اولان كتاب ؛ سنت ، اجماع امت ، قیاس فقها مضبوطدر . بونلره اصلا تزویرات قاریشمامشدر . شو حالده بزم كنجلریمزك « بیك ایكی یوز كسور سنه اول كلن امام اعظمك اجتهاد ایتدیكی مسائل شیمدی كافی كلمز » كبی ادعالری اساس شریعته واجتهاده واجتهادك كیفیتنه جهلدن نشأت ایتمه بر طاقم واهی سوزلردر . زیرا ؛ امام اعظم وسائر ائمه كندی قریحه‌لرندن بر مسئله اورته‌یه قویمامشلر ، هر نه سویله‌مشلرسه شریعتك اساسلرندن آلارق سویله‌مشلردر . حتی مسائل فقهیه‌نك علی الاكثر متنی عینیله احادیث جلیله‌نك متنیدر .

بو آیتده (یا اهل الكتاب) عنوانی اهل كتابی انصافه دعوتی مشعردر . چونكه ؛

(سز اهل کتاب سکز) دیمك (کتابك وحق اولان دلیللرك اسرارینه واقفسکز . شو حالده باطل اعتقاددن واز کچك وکلمهٔ توحیده کلك) دیمکدر .

فخر رازینك بیانی وجهله بو آیتك سبب نزولی شویله‌در . یهود قومی (یا محمد ! صلى الله عليه وسلم سنك مرادك نصارانك عیسی علیه السلامی رب اتخاذ ایتدکلری کبی بزم ده سنی رب اتخاذ ایتمه‌مزمی در ؟) دیمه‌لری اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر .

قاضینك وابو السعود افندینك بیانلری وجهله نجران نصاراسی وبعض یهودیلرله مباحثه‌یی بیان ایدن آیتلرده حقه ارشاد ایچون دلائل ایراداتنده خصمی الزام واقناع خصوصنده قانون مناظره‌یه حسن رعایت ودرجه درجه الزام واقناعك نهایتی واردر . چونکه ؛ واجب تعالی اولا حضرت عیسانك ، الوهیته منافی اولان بربری آردنده توالی ایدن احوالنی بیانله الوهیتله مناسبتی اولمادیغنی وبعده رسولنك نامی ایمانه دعوتك کیفیتنی ونصارانك شو حق اولان دعوته قارشی عنادلری اوزرینه آنلری مباهله‌یه دعوت ایدوب نصارانك مباهله‌دن امتناعلرینی وجمله بنی بشر بیننده مساوی اولان کلمهٔ توحیده دعوتی وبو دعوته اجابت ایتمه‌نجه شاهد اولك بز مسلمانلرز) دیمکله کلامنه ختام ویرمسی حقه دعوت طریقلرینك اك بلیغی وآچیغیدر .

خلاصه ؛ رسول اللهك اهل کتابی جمله انسانلر آره‌سنده مساوی اولان کلمهٔ توحیده دعوت ایتدیکی وکلمهٔ توحیدك معناسی آنجق الله تعالی‌یه عبادت ایدوب باشقه بر مخلوقی اللهه شریك قیلمامق اولدیغی وبعض انسانك اللهك دوننده بعض آخری رب اتخاذ ایتمسی جائز اولمادیغی واکر کافرلر کلمهٔ توحیددن اعراض ایدرلرسه مؤمنلرك (شاهد اولك بز مسلمانز) دیملری لازم کلدیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی یهود ونصارانك (ابراهیم علیه السلام یهودی ویاخود نصرانیدر) دیملرینی

رد ایتمك اوزره ﴿ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أُنْزِلَتِ التَّوْرَاةُ وَالْإِنْجِيلُ إِلَّا مِنْ بَعْدِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴾ بیورییور .

[ای اهل کتاب ! ابراهیم علیه السلام حقنده نه ایچون مجادله ایدرسکز ؟ حالبوکه یهودیتك اساسنی تأسیس ایدن تورات ونصرانیتی تأسیس ایدن انجیل انزال اولونمادیلر ، آنجق ابراهیم علیه السلامدن صوکره انزال اولوندیلر . بناءً علیه ؛ ابراهیم علیه السلام زماننده یهودیت ونصرانیت یوقدی که سز حضرت ابراهیمك یهودی ویا نصرانی اولدیغنی ادعا ایده‌سکز . بو سوزی سویلرده سوزیکزك باطل اولدیغنی دوشونمزمیسکز و اساسی اولمایان برشیئی سویلمکه نصل جسارت ایدرسکز ؟]

یعنی ؛ اهل کتاب کندی مذهبلرینك حق و جمله‌نك مسلمی اولان ابراهیم علیه السلامك کندی مذهبلرنده اولدیغنی ادعا ایتملری اوزرینه جناب حق تورات وانجیلك ابراهیم علیه السلامدن صوکره نازل اولدقلرینی بیانله بو ادعالرینك باطل اولدیغنی اثبات ایتمشدر . چونکه ؛ توراتدن اول یهودی وانجیلدن اول نصرانی اولمادیغی کبی بو ایکی ملتك دینلرینی و ملیتلرینی تأسیس ایدن بو کتابلر و کتابلرك احکامی اولوب حالبوکه ابراهیم علیه السلامك زمانی وآخرته ارتحالی ایسه بو کتابلرك انزالدن چوق اول اولدیغی جمله‌نك معلومیدر . بناءً علیه ؛ جناب حق بو ادعالرینك آچیق بر یالان وباطل بر دعوی اولدیغنی وبویله بر دعوانك ایسه مردود بولوندیغنی بیان ایچون (افلا تعقلون) بیورمشدر . یعنی « بو قدر آچیق بر یالانی سویلرده دوشونمزمیسکز ، عقلکز یوقمیدر ؟ ادنی عقلی اولان بو کبی هر کسك بیلدیکی بر حقیقتك خلافنی ادعایه جسارت ایده‌مز . چونکه ؛ زمان ابراهیمده هنوز وجود بولمامش اولان ملتی حضرت ابراهیمه اسناد ایتمك قدر کولونج برشی اولاماز » دیمکدر .

قاضینك بیاننه نظراً حضرت ابراهیمله یهودیتك اساسنی قوران موسی علیهما السلام آراسنده بیك سنه وحضرت موسی ایله عیسی علیهما السلام آراسنده ده بیك سنه مدت اولدیغی روایت اولونمقده ودیکر بر روایتده حضرت ابراهیمله موسی علیهما السلام آراسنده بشیوز یتمش بش سنه وحضرت موسی ایله عیسی علیهما السلام آراسنده بیك طقوز یوز

يكرمی سنه مدت اولديغی بيان اولونمقده ايسه‌ده بيان اولونان مدتلر حقنده تاريخ مضبوط اولماديغی جهتله قطعی حكم ويريله‌مز . فقط ابراهيم عليه السلامك يهوديت ونصرانيتدن چوق مدت اول كلديكی قطعيدر. بناءً عليه ؛ بونلردن هيچ بريسی ابراهيم عليه السلامه اسناد اولونامار .

كرچه اسلاميت دخی ابراهيم عليه السلامدن چوق صكره فخر كائناتك وجوديله حادث اولمش ايسه‌ده قرآنده ابراهيم عليه السلامك حنيف مسلم اولديغی بيان اولونديغندن حضرت ابراهيمك مسلم اولديغنی ادعا ايتمك واقعه موافقدر . چونكه؛ افعال حج وسائره كبی اكثر احكام اسلاميه شريعت ابراهيم عليه السلامه توافق ايتديكندن قرآنده مسلم اولديغی ذكر اولونمشدر. بناءً عليه؛ ابراهيم عليه السلامك اسلاميتنی ادعا ؛ يهود و نصارانك ادعالرينه قياس اولونامازه. زيرا ؛ توراتده يهودی وانجيلده نصرانی اولديغی بيان اولونماديغندن آنلرك ادعالری برسنده مستند اولماديغی جهتله طوغرو دكلدر. اما مسلم اولديغی صراحت قرآنله ثابتدر

آيتك سبب نزولنه كلنجه ؛ نجراندن كلن نصاری طائفه‌سيله مدينه يهوديلری حضور رسالتده اوزون اوزادی‌يه منازعه ايتديلر . يهوديلر ؛ ابراهيم عليه السلامك يهودی اولديغنی ادعا ايده‌رك بونكله يهوديتك ونصاراده حضرت ابراهيمك نصرانی اولديغنی ادعا ايده‌رك بونكله نصرانيتك حق اولديغنی اثباته قالقيشملری اوزرينه آنلرك بو ادعالرينی رد ايچون آيتك نازل اولديغی مرويدر .

*
* *

واجب تعالی يهوديت ونصرانيت حضرت ابراهيمدن صوكره حادث اولوب تورات وانجيلده يهوديت ونصرانيتدن بحث اولماديغی جهتله بو ادعانك عقله مخالف اولديغنی بيان ايتديكی كبی بو ادعالری اوزرينه يهود ونصارايی توبيخ ايتمك اوزره ﴿ هَا اَنْتُمْ هٰؤُلَاءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ بيوريور .

[ای اهل كتاب! سز شو احمق انسانلرسكز كه كتابلريكزك سزه بيانله علمكز لاحق اولان مسائلده مجادله ايدرسكز . فقط علمكز لاحق اولمايان مسائلده نه ايچون مباحثه ايدر و توراتده وانجيلده ابراهيم عليه السلامك يهودی ونصاری اولديغنه دائر بيان اولماديغی حالده نه ايچون حضرت ابراهيمك مذهبندن بحث ايدرسكز ؟ حالبوكه الله تعالی بيلير ، سز بيلمزسكز .]

﴿ مَا كَانَ اِبْرٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

[ابراهيم عليه السلام يهودی ونصرانی اولمادی ولكن دين حق اوزره الله تعالی‌يه مطيع ومسلم اولدی ومشركلردن اولمادی .]

يعنی ؛ ای يهود ونصاری طائفه‌لری! سزه كتابكزك خبر ويرمسيله بيلديككز بعض شيلرده دليل كتيرر منازعه ايدرسكز . فقط بيلمه‌ديككز شيلرده و كتابكزك خبر ويرمه‌ديكی مسائلده نه ايچون منازعه‌يه كيريشير و ابراهيم عليه السلامك يهودی ويا نصرانی اولديغندن بحث ايدرسكز؟ حالبوكه ابراهيم عليه السلامك هانكی دين اوزرينه اولديغنی الله تعالی بيلير ، سز بيلمزسكز. شو حالده بيلمه‌ديككز شيده نه‌دن مباحثه‌يه جسارت ايديورسكز؟ ابراهيم عليه السلام سزك ادعاكز كبی يهودی ونصرانی اولمادی. تورات وانجيلده سزه بويله برشی خبر ويرمه‌دی. شو حالده بيلمه‌ديككز مسائلده مباحثه‌يه كيريشمه‌كز حماقت دكلميدر ؟ لكن ابراهيم عليه السلام بوتون دينلری تركله مستقيم وطوغرو بر دينه ميل ايتدی كه او دين مستقيمده دين اسلامدر . بناءً عليه؛ حضرت ابراهيم طوغرو بر دينه سالك وربنه مطيع مسلم اولدی . حالبوكه ابراهيم عليه السلام الله تعالی‌يه شرك ايدن پوط پرستلردن‌ده اولمادی، آنجق مسلم اولدی. اهل كتابك، حضرت ابراهيمك يهودی ويا نصرانی اولديغنی ادعالرنده‌كی حماقتلرينه اشارت ايچون آيتك اولنده حرف تنبيه كلديكی كبی آنلرك بيلمه‌دكلری شيئی ادعالرندن دولايی حقارته مستحق اولدقلرينه اشارت ايچون تحقيره دلالت ايدن اسم اشارت وارد اولمشدر .

اهـل كتابك عالم اولدقلری مسائل ايله مراد؛ كندی دينلرينه متعلق اولان مسائل وعالم اولمادقلری مسائل ايله مراد ؛ دين ابراهيمه متعلق اولان مسائلدر . شـو حالده آيت هرايكی فرقه‌نك ادعالرينی رد وابراهيم عليه‌السلامك مسـلم اولديغنی صراحتله بيان ايتمشدر .

حنيفاً ؛ طوغرو يوله كيدن واديانك كايـنندن مستقيم برينه توجه ايدن كيمسه‌در . تفسـير خازنده بيان اولونديغنه نظراً ابراهيم عليه‌السـلامك حنيف اولمسی ايله مراد ؛ توحيدلرله برابر قربان كسمسی ونمازده كعبه‌يه توجه ايتمسی وختان اجراسی وافراطله تفريط آره‌سنده اعتداله رعايت ايتمسی‌در .

فخررازينك بيانی وجهله بو آيتك آخرنده ابراهيم عليه‌السلامك مشرك اولماديغنی بيان ايتمك ؛ يهوددن (عزير) عليه‌السلامه « اللهك اوغلودر » دينلره ونصارادن عيسی عليه‌السـلامی معبود اتخاذ ايدنلرك مشرك اولدقلرينه اشـارت ايتمكدر . يعنی « يهود (عزير) ی ونصاری حضرت عيسايی اللهك اوغوللری ديمكله مشرك اولديلر، حالبوكه حضرت ابراهيم مشرك اولمـادی . اكر ديديككز كبی يهودی ويا نصرانی اولسـه ايدی سزك كبی مشرك اولور مسلم اولمازدی، حالبوكه مشرك دكل مسـلمدر» ديمك اولور. حضرت ابراهيمك مسـلم اولمسی ايله مراد ؛ اصول اعتقادده دين اسـلامه موافق اولمسی‌در . يهود ونصـارادن اولمامسی ايله مراد ؛ آنلرك باطل ومعروف اعتقادلری اوزره اولمامسی‌در .

*
* *

واجب تعالی ابراهيم عليه‌السلامك مسلم اولوب يهود ونصارادن اولماديغنی تأييد ايتمك اوزره

﴿ إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ بيوريور .

[ابراهيم عليه‌السلامه ناسك اولی ودينده يقين ومحبتده زياده اولانی شول كيمسه‌لردركه آنلر زماننده بولونديلر وابراهيم عليه‌السلامه اتباع ايتديلر وشو نبی ذيشان ونبی‌يه اتباع وايمان ايدن مؤمنلردر . حالبوكه الله تعالی مؤمنلرك ياردمجی وولی امورلريدر .] زيرا؛ ذاتنه و كوندرديكی رسولنه ايمان ايدن مؤمنلری الله تعالی سور . بنـاءً عليه؛ آنلردن معاونتنی اسيركه‌مز وايسته‌دكلرينی ويرر ، نعمتندن محروم ايتمز.

تفسير خازنده بيان اولونديغنه نظراً بو آيتك سبب نزولی شويله‌در. مكه مشركلرينك اذالرندن حبشه هجرت ايدن اصحاب رسول اللهی مكه‌يه اعاده ايدوب اذا ايتمكله ارتداد تكليف ايتمك اوزره مكه اهاليسی حبش ملكی نجـاشی‌يه بر چوق هديه ايله (عمرو بن عاص) و (عمارهٔ بن معيطی) بی كوندرمشلردی . مكه ايلچيلری ايله مهاجرين كرام نجـاشی حضورنده مبـاحثه‌يه باشلادقلرنده ايلچيلر كنديلرينك دين ابراهيم اوزرينه بولوندقلرينی ادعا ايدن مكه‌ليلری تكذيب ايچون نازل اولمشدر . كرچه مباحثه حبشده واقع وآيت مدينه‌ده نازل اولمش و آراده بر چوق مسافه وار ايسه‌ده قرآنك آيتلری متواتر والی يوم القيام باقی اولديغی ايچون احكامی هرزمان جاری وسرعتله انتشار ايتديكندن آره‌ده بولونان مسـافه ايله اعتراض وارد اولماز. چونكه مقصد؛ آنلرك يالانجی اولدقلرينی يالكز كنديلرينه دويورمق دكل بلكه بو كبی ادعانك يالان اولديغنی هركسه بيلديرمكدر. زيرا آيتك مآلی؛ « ابراهيم عليه‌السلامه اك يقين اولان كيمسه‌لر آنك زماننده بولونوب اتباع ايدن كيمسـه‌لر وآخرزمان نبيسی واو نبی‌يه ايمان ايدن مؤمنلردر . شو حالده مكه‌ليلر ابراهيم عليه‌السلام زماننده بولونمادقلری كبی آخر زمان نبيسـنه دخی ايمـان ايدنلردن دكللردر » ديمكدر . بناءً عليه ؛ مكه‌ليلرك يالان سويلدكلرينی آيت صراحةً بيان ايتمشدر.

*
* *

واجب تعالی اهل كتابك حقه دلالت ايدن دليللری قبولدن اعراض ايتدكلرينی بيان ايتديكی كبی آنلرك يالكز حقی قبول ايتمه‌مكله اكتفـا ايتمه‌يوب رسول اللهه ايمـان ايدن

مؤمنلری اضلال ایتمك ایسته‌دکلرینی‌ده‌حی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴾ بیوریور.

[اهل کتابدن بر طائفه سزی اضلال ایتمکه محبت ایدرلر واضلاله چالیشیرلر. حالبوکه آنلر اضلال ایتمز، آنجق کندی نفسلرینی اضلال ایدرلر. فقط کندی نفسلرینی اضلال ایتدکلرینی ادراك ایتمزلر.]

یعنی؛ اهل کتابدن یهود طائفه‌سی سزی طریق حقدن چیقارمق و کندی دینلرینه ادخال ایتمك ایسترلر. حالبوکه سز آنلرك سوزلرینی دیکله‌مدیککز ایچون آنلر آنجق کندی نفسلرینی اضلال ایدرلر وبویله اولدیغنی‌ده بیلمزلر. چونکه؛ اهل ایمانی یولدن چیقارمغه چالیشمق بویوك بر کناه وضلالت اولدیغی جهتله آنجق وبالی کندیلرینه عائددر، لکن بو کناهی بیلمدیکلری کبی یاپدقلری فنالغی ایشکذارلق عداید‌ه‌رك افتخارده ایدرلر. ایشته ارباب فسادك حاللری دائما اهل صلاحی افساد ایتمك وبویولده چالیشمقدر.

بو آیت؛ مدینه‌ده یهودیلرك اصحابدن (معاذ بن جبل) و (عمار بن یاسر) ی دین یهودی قبوله دعوت ایتدکلری زمان دعوت ایدن یهودیلر حقنده نازل اولدیغی خازنك جملهٔ بیاناتندندر. شو سبب نزوله نظراً **معنای نظم**: شویله‌در: [هرنه‌قدر یهودیلر اهل ایمانی دینندن چیقارمقله اضلال ایتمك ایسترلرسه‌ده اضلاله غیرتلرینك وبالی آنجق کندیلرینه عائد اولمقله کندی نفسلرینی اضلال ایدرلر. زیرا؛ مؤمنلر سوزلرینی دیکله‌مدکلری ایچون تأثیری اولمازو سعیلرینك ثمره‌سنی کورمزلر و کندی نفسلرینی اضلال ایتدکلرینی‌ده ادراك ایتمزلر] دیمکدر. ایشته انسانلردن، ابناءجنسنی هرهانکی ایشده اولورسه اولسون اوایش حقنده طوغرو یولدن چیقاروب خطایه سوق ایتمك ایسته‌ینلرك کندی فنا فکرلرینك جزاسی کندیلرینه عائد اولوب او خطایه کندیلری دوشه‌جکلرینه بو آیت دلالت ایدر. بناءً علیه؛ انسانلر دائما ابناءجنسنی خیر یوله سوق ایدر وعقلی ایردیکی قدر ارشاده چالیشیرسه آخرتجه اجره نائل اولاجغی کبی دنیاجه‌ده هرحالده مکافاتنی کوره‌جکنده شبهه یوقدر. بالخاصه هرمؤمنك دیکر مؤمنه معاونتی ولازم کلن امورنده خیره دلالتی

اك مهم وظائف دینیه‌دندر. زیرا؛ بو خصوصه دائر بر چوق آیات بینات واحادیث نبویات واردر.

*
* *

واجب تعالی رسول اللهك نبوتنی بیله‌رك انکار ایدن اهل کتابك علماسنی توبیخ ایتمك اوزره ﴿ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللّٰهِ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴾ بیوریور.

[ای اهل کتاب! سز محمد صلی الله تعالی علیه وسلمك نبوتنه شهادت ایدر اولدیغکز حالده نه ایچون اللهك آیتلرینه کفر ایدرسکز؟]

یعنی؛ ای یهودونصاری طائفه‌لری! توراتده وانجیلده اوصاف محمدیه‌یه دلالت ایدن اللهك آیتلرینی نه ایچون انکار ایدرو موجبیله عمل ایتمزده کفر ایدرسکز؟ حالبوکه صفت رسول اللهك، توراتده وانجیلده بیان اولونان اوصاف رسول اللهه موافق اولدیغنه واحوال رسول اللهك او کتابلرده ذکر اولونان اوصافه مطابق بولوندیغنه شهادت ایتدیککز حالده کفریکزه سبب نه‌در؟

بو آیتده اهل کتابله مراد؛ اهل کتابك علماسیدر. زیرا؛ تورات وانجیلده اولان اوصاف رسول اللهی تحریف ایدن وحقی عوام ناسدن ستر ایدن اهل کتابك علماسیدر. کفر ایتدکلری آیتلرله مراد؛ اوصاف رسول اللهه دلالت ایدن آیتلردر. بناءً علیه؛ اهل کتاب کندی کتابلرینه کفر ایتمشلردر. زیرا کندی کتابلرنده رسول اللهه عائد اولان آیتلری انکار ایتمك؛ او کتابك کلیسنی انکار مثابه‌سنده‌در. چونکه؛ کفری موجب اولمقده بر آیتی انکارله بوتون کتابی انکار بیننده فرق یوقدر.

یاخود بو آیتده اللهك آیتلری ایله مراد؛ قرآن وسائر معجزات نبویه‌در. چونکه؛ اهل کتابك علماسی قرآنك وسائر معجزاتك حق اولدیغنه قلبلری شهادت ایتدیکی حالده انکار ایتمشلردر. بناءً علیه؛ مناصب وعوائدینی محافظه ایچون حقی ستر ایتدکلرندن جناب حق آنلری تکدیر ایتمشدر.

*
* *

واجب تعالى قلبلری شهادت ایتدیکی حالده لسانلریله کفر ایدن اهل کتابی ذم و تکدیر ایتدکدن صوکره عوام ناسی اضلال ایچون شبهه آتان و آره‌یه وسوسه قویان کیمسه‌لری ذم و تکدیر ایتمك اوزره ﴿ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ بیوریور.

[ای اهل کتاب! حق باطله نه ایچون قاریشدیریر و حقی حق اولدیغنی بیلدیککز حالده نه ایچون صاقلارسکز؟]

یعنی؛ ای اهل کتابك علماسی! اوصاف رسول اللهه متعلق طرف اللهدن نازل اولوب واقعه موافق اولان آیتلری کندی الکزله تغییر ایتدیککز باطل سوزلره نه ایچون قاریشدیریر و ناسه باطلی حق صورتنده نصل کوستریرسکز و حقی بیلدیککز حالده ناسدن نه ایچون صاقلارسکز، حقی صاقلامق کناه دکلمیدر؟

فخر رازینك بیانی وجهله اهل کتابك علماسنك ایکی صفتلری واردر: برنجیسی؛ رسالت رسول اللهی قلبلریله بیلدکلری حالده لسانلریله نبوتی انکار ایده‌رك کفر ایتمکدر. بو قسمی ارتکاب ایدنلری واجب تعالى بوندن اولکی آیتده بیان بیوره‌رق بو مثللو جنایتك مرتکبلرینی ذم و تکدیر ایتدی. ایکنجیسی؛ احوال رسول الله کتابلرنده بیان اولونان اوصافه مطابق اولدیغی حالده او آیتلری تحریفله حق باطله قاریشدیرمق و ناس آره‌سنه شبهه ویره‌جك سوزلر آتمقله حقی اورتمك و باطلی ترویج ایتمکدر. بو قسمی ارتکاب ایدنلری جناب حق بو آیتله ذم ایتمشدر. چونکه؛ آنلر طرف اللهدن نازل اولان آیتلری کندیلرینك تغییر ایتدکلرینه قاریشدیریرلر و اوصاف رسول اللهه دلالت ایدنلری دلالت ایتمه‌ینلره قاریشدیروب خلقی اغفال ایدرلر و آرزولرینه موافق تأویللر ایجاد ایده‌رك خلقی آلداتیرلر. ایشته واجب تعالى بو صورتله واقع اولان یولسزلقلرینی شو آیتله رد ایله آنلری تکدیر ایتمشدر. کرچه بو آیتده خطاب؛ اهل کتابه ایسه‌ده حقی باطله قاریشدیرمق و باطلی ترویج ایتمك و حقی صاقلامق هر زمان حرام و بو کبی تزویراتی ارتکاب ایدنلر دائما

مذمومدرلر. بناءً علیه حقی سترله باطلی ترویجه چالیشانلر؛ هر زمان بر مدت قلیله دوام ایدر کبی کورونورسه‌ده زواله معروض و انقراضه محکوم و آنی ارتکاب ایدن کیمسه ناس آره‌سنده منفور و محقور و عاقبت رذیل و رسوای اولارق نابود اولدیغی هر یرده کورولن شیلردندر. بناءً علیه؛ انسانك حقی تعقیب ایتمسی و ترویجنه چالیشماسی بك بویوك بر مزیت اولدیغندن هر شخصده بو مزیت بولونامادیغی جهتله اکثریا یالکز قالیر و یاردیمجی بولاماز ایسه‌ده عاقبت امرده عالی و هر کسجه مقبول اولدیغی و حقك تظاهر ایتدیکی انکار اولونور بر حقیقت دکلدر. بناءً علیه انسانلره لایق اولان؛ حقی سومك و دائما حقه تابع اولمق و باطلدن قاچمقدر.

*
* *

واجب تعالى اهل کتابك حقی باطله قاریشدیرمقله خلقی اضلاله سعی ایتدکاری کبی حیله و دسیسه ایله دخی اضلاله سعی ایتدکلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمِنُوا بِالَّذِي أُنْزِلَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوا آخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾ بیوریور.

[اهل کتابدن بر طائفه کندی آرقاداشلرینه دیدیلرکه «سز مؤمنلر اوزرینه انزال اولونان قرآنه اول نهارده ایمان و آخر نهارده کفرك ایدك. مأمولدرکه سزه باقارق آنلرده دینلرندن رجوع ایدرلر» دیمکله حیله اوکرتدیلر.]

یعنی؛ یهوددن حیله‌کار و مفسد بر طائفه اهل ایمانك ایمانلرینی افساد ایتمك قصدیله کندی اعوان و احبابنه دیدیلرکه «مؤمنلرك قلبلرینی قاریشدیرمق ایچون آنلر اوزرینه انزال اولونان قرآنه کوندوزك اولنده یعنی صباح نمازنده ایمان اظهار ایده‌رك کعبه‌یه متوجهاً نماز قیلك و آخر نهارده یعنی ایکندی نمازنده کفر ایده‌رك بیت مقدسه نماز قیلك. مأمولدرکه آنلر سزه باقارق (اهل کتاب بزدن دها ایی بیلیرلر. زیرا؛ آنلر تدقیق ایتدیلر، یالان اولدیغنی بیلدیلر و دوندیلر بزده دونه‌لم) دیرلر».

فخر رازی، قاضی و خازنك بیانلرینه نظراً بو وقعه؛ مدینه‌ده قبله‌نك بیت مقدسدن

کعبه‌یه تحول ایتمسی اوزرینه واقع اولمشدر . چونکه؛ رسول اللهك مدینه‌ده بیت مقدسی قبله اتخاذ ایتمسی اوزرینه یهودیلر مسرور اولدیلر . بالآخره قبله کعبه‌یه تحول ایدنجه مأیوس اولملری اوزرینه یهود علماسندن (کعب بن اشرف) وامثالی کندی اتباعلرینه « قلبکز یهودیت اوزره ثابت اولدیغی حالده اول نهارده کعبه‌نك قبله اولمسنه دائر مؤمنلر اوزرینه نازل اولان آیته ایمان ایدر کبی کورونك وکعبه‌یه توجه ایده‌رك نماز قیلك وآخر نهارده منافقانه کوستردیککز ایماندن دونك وبیت مقدسه نماز قیلك ودیيك که (بز اول نهارده تدقیق ایتمکسزین ایمان ایتمشدك ، بعده دلیللری تدقیق وعلمامزله مشاوره ایتدك، کوردك که محمد ﷺ ك اوصافی تورانده بیان اولونان آخر زمان نبیسنك اوصافنه موافق دکلدر بناءً علیه ؛ یالان اولدیغنی بیلدك وایماندن دوندك . سزك بو سوزیکز اوزرینه اصحاب محمده شبهه کلیر وآنلرك‌ده دین محمدیدن دونملری مأمولدر » دیمکله بینلرنده بربرلرینه تزویرات اوکرتدیلر.

ایشته یهودك بو کبی کیزلی حیله‌لرینی رسولنه بیلدیرمك ایچون جناب حق بو آیتی انزال بیوردی ویهودك بو مثللو حیله‌لرینك اوکی آلنمش اولدی . آیت غائبدن خبر ویردیکی جهتله رسول اللهك نبوتنه دلالت ایدن معجزه‌لری جمله‌سندندر . بو مثللو حیله‌لرله اهل حقی اضلال ایتمك ایسته‌ین ارباب ضلالك سعیلری هر زمان پایدار اولمایوب اهل حقك معینی جناب حق اولدیغنه واهل فسادك حیله‌لری یهودك حیله‌لری کبی یوزلرینه ووروله‌جغنه وبناءً علیه؛ رسوای عالم اوله‌جقلرینه آیتده اشارت واردر وعلی الاکثر آیت جلیله‌نك سری‌ده ظهور ایتدیکی کورولمکده‌در . تورکجه‌ده سویله‌نیلن « حیله‌نك خرمنی اولماز » ضرب مثلی‌ده بوکا موافقدر .

*
* *

واحب تعالی یهودیلرك سوزلرینك بقیه‌سی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَا تُؤْمِنُوا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ ﴾ بیوریور .

[یهودیلردن حیله اوکره‌نلر دیکرلرینه « سز ایمان ایتمه‌یك ، آنجق دینکزه تابع اولانلره ایمان ایدك » دیمکله رسول اللهه ایماندن منع ایتدیلر .]

﴿ قُلْ اِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِ ﴾

[حبیبم ! سن حیله ایله ضعفاء مؤمنینی اغفاله چالیشان یهودیلره « هدایت؛ آنجق اللهك هدایتی وطوغرو یول؛ آنجق اللهك کوستردیکی یولدر . بناءً علیه؛ سزك حیله کزك اهل ایمانه تأثیری اولماز » دی] که یهودیلر اهل اسلامی آلداتامیه‌جقلرینی بیلسونلر .

﴿ اَنْ يُؤْتٰى اَحَدٌ مِثْلَ مَا اُوتِيتُمْ اَوْ يُحَاجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ ﴾

[اکر سزه ویریلن معجزه‌لرك مثلی معجزه‌لر بر کیمسه‌یه ویریلورسه ویاخود مؤمنلر یوم قیامتده ربکزك حضورنده سزه دلیل کوسترولر وسزکله مباحثه ایدروحجت ابراز ایدرلرسه دخی ایمان ایتمه‌یك واهل ایمانه اسراریکزی ویرمه‌یك ، آنجق کندی ملتکزه اسراریکزی اظهار ایدك .]

یعنی ؛ یهودیلردن بعضیلری بعضیلرینه وصایاده بولوندیلر و « سز ایمان ایتمه‌یك آنجق دینکزه اتباع ایدن کیمسه‌یه ایمان ایدك . حق دکزك یول اولمسی وارض تیهده قدرت حلواسی وقوش أتی کبی سزه ویریلن معجزه‌لرك امثالی معجزه‌لر بر کیمسه‌یه ویرلمش اولسه ویاخود مؤمنلر حضور الٰهیده حقلی اولدقلرینه دائر سزه سندلر کوسترسه‌لر دخی ایمان ایتمه‌یك » دیمکله بربرلرینه توصیه ایتدیلر .

تفسیر خازنده بیان اولوندیغنه نظراً بو آیتده مفسرینك اختلافلری واردر. خلاصه‌سی؛ (ان یوتی احد) جمله‌سی کلام الٰهیدن اولمق ویاخود یهودیلرك سوزلرینك بقیه‌سی اولوب (ولا تؤمنوا) جمله‌سنه مربوط بولونمق درو آره‌ده‌کی (قل ان الهدی) جمله‌سی؛ یهودیلرك حیله‌لرینك فائده‌سی اولمیه‌جغنی بیان ایچون سوق اولونمش جملهٔ معترضه‌در .

معنای نظم: (ان یؤتی احد) جمله‌سی کلام الٰهیدن اولدیغنه نظراً شویله‌در : [حبیبم ! حیله ودسیسه ایله نبوتکی انکار ایدن واصحابندن بعضیلرینی اغفاله چالیشان یهودیلره سن دی که (هدایت؛ آنجق اللهك هدایتیدر. شو حالده ای یهودیلر! سزدن غیری بر کیمسه‌یه سزك نیکزه ویردیکی معجزه‌لرك مثلنی اللهك ویرمسنی واو قولنی هدایتده قیلمسنی وربکزك حضورنده مؤمنلرك سزه حجت ابراز ایتملرینی انکار ایتمه‌یك .

زیرا ؛ هدایت اللهکدر ، ایستەدیکنه ویرر] دیمکدر . یاخود [ای یهود قومی ! سز اول نهارده ایمان و اخر نهارده کفر ایتمکی تدبیر ایتمکز وبونی بر بریکزه توصیه کز سزك نبیکزه ویریلان معجزەلرك مثلی سزدن باشقه بر کیمسەیه ویرلدیکی ومؤمنلرك ربکز حضورنده سزه حجت ابراز ایدەجکلری ایچوندر. زیرا ؛ سزك حسدیکز بو حیلەیی سزه دوشوندوردی] دیمکدر. یاخود (ولاتؤمنوا) کلام الهیسندەکی خطاب ؛ مؤمنلرەدر ومقصدده یهودیلرك تلبیساتنه آلدانمالرینی مؤمنلره توصیه وتنبیهدر . بوکا نظراً معنای نظم : [ای مؤمنلر ! هیچ بر کیمسەیه ایمان ایتمەیك . زیرا ؛ آنجق کندی دینکزه تابع اولان کیمسەنك سوزینی تصدیق ایدك ، سزه ویریلن علم وفضل کبی سزك غیریکزه ویرلمسنی ویاخود ربکز حضورنده سزه محبت ابراز ایدەرك بر کیمسەنك غلبه ایدەجکنی تصدیق ایتمەیك . سزك نبیکزه ویریلان فضل وکمال باشقەسنه ویرلەمشدر . بناءً علیه ؛ یهودك تزویراتنه آلدانمایك] دیمکدر واهل ایمانه ایمانلرنده ثبات ایتملرینی توصیه ایتمکدر. چونکه ؛ یکی مسلمان اولمش ومسلمانلغك مزایاسنی لایقیله تدقیق ایدەمەمش اولان ضعفاء مؤمنینی یهودیلرك آلداتمغه چالیشدقلرندن جناب حق اهل ایمانه ثبات ایتملرینی توصیه ایتمشدر .

بوکلام ؛ یهودك کلامنك بقیەسی اولدیغنه نظراً معنای نظم شویلەدر : [« ای یهود قومی ! سز ایمان ایتمەیك ، آنجق کندی دینکزه تبعیت ایدنلره ایمان ایدك . حتی سزدن باشقه بر کیمسەیه سزه ویریلن معجزەلرك مثلی معجزەلر ویرلسه دخی ایمان ایتمەیك . زیرا ؛ آکا معجزه ویرلمەسندن سزك ایمان ایتمکز لازم کلمز . چونکه ؛ سزك دینکز آنك دیندن دها خیرلیدر » دیمکله یهودیلر بر برلرینه وصایاده بولوندیلر و « او کیمسەنك اصحابنك ربکز حضورنده دلیللر ابراز ایتمکله سزه غلبه ایتمەسی سزك ایمانکزی ایجاب ایتمز . بناءً علیه ؛ بو کبی شیلری دوشونەرك محمده صلی الله علیه وسلم ایمان اظهار ایتمەیك که مؤمنلرك ایمانلرنده ثباتلرینه سبب اولمیەسکز » دیمکله یهودیلر بینلرنده رسول اللهه ایمان ایتمەمکه قرار ویردیلر] دیمکدر .

﴿ قُلْ اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ * يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُوالْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴾

[حبیبم ! سن یهودیلره دی که « فضل ، معجزه ، علم وحکمت جملەسی اللهك ید قدرتندەدر . بناءً علیه ؛ الله تعالی ایستەدیکی قولنه ویرر . شو حالده سزك حسدیکز اللهك لطفنه مانع اولاماز . زیرا ؛ اللهك فضلی بولدر . مستحق اولان کیمسەیی بیلیر واستحقاقنه کوره آکا ویرر ودیلەدیکی قولنی احسانیله ممتاز قیلار کیمسه قاریشاماز . چونکه ؛ الله تعالی بویوك احسان صاحبیدر » .]

یعنی ؛ حبیبم ! سنك نبوتکه ودینکك انتشارینه دایانامایوب حسد ایدن ودینك انقراضنه چالیشان یهودیلره قارشی سن دی که : « ایمانه توفیق وهدایت ودین اسلام اللهك ید قدرتندەدر. دیلەدیکی قولنه احسان ایدر ، موفق قیلار . زیرا ؛ مالك حقیقی اودر ، قادر وقاهردر . ایستەدیکنه ویرر هیچ کیمسه مداخله ایدوب مانع اولاماز . زیرا ؛ اللهك لطفی بول ، علمی هرشیئه شاملدر. بناءً علیه ؛ نبوت ودین اسلام و کتاب ویرمك کبی لطف واحسانیله ایستەدیکی قولنی ممتاز قیلار . چونکه ؛ هر کسك استحقاقنی بیلیر والله تعالینك فضلی وقوللرینه احسانی بویوکدر ، یهودك حسدی اللهك لطفنه مانع اولاماز » .

خلاصه ؛ یهود قومنك « سزه ویریلن معجزەلرك مثلی معجزەلر سزك غیریکزدن بر کیمسەیه ویرلسه ویاخود ربکز عندنده حجت ابراز ایدەجك اولسه دخی ایمانه ایتمەیك ، آنجق کندی دینکزه تابع اولان کیمسەیه ایمان ایدك » دیەرك بر برلرینه وصایاده بولوندقلری ورسول اللهك آنلره « هدایت ؛ آنجق اللهك هدایتی اولوب اللهك هدایت وتوفیق ایتدیکی کیمسەیه یهودك حیلەسی تأثیر ایتمەیەجکنی » بیانله جواب ویرمەسی امر اولوندیغی وفضل ؛ اللهك ید قدرتنده اولوب ایستەدیکنه ویردیکی وعلمی واسع اولدیغی ورحمتیله ایستەدیکی قولنی ممتاز قیلدیغی واللهك قوللرینه احسانی پك بویوك اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جملەسندندر .

*
* *

واجب تعالى اهل كتابك امور دينده اولان قباحتلرينى بيان ايتديكى كبى معامله تماسده وحق الهى وحقوق عباده دخى خيانتلرينى بيان ايتمك اوزره ﴿ وَمِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهِ اِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ اِلَيْكَ اِلَّا مَادُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا ﴾ بيوريور .

[اهل كتابدن بعضيلرى شول كيمسه‌در كه او كيمسه‌يه بر قنطار ذى قيمت مال امانت ايتسه‌ك سكا امانتكى ويرر خيانت ايتمز وبعضيلرى‌ده شول كيمسه‌در كه آكا يالكز بر دينار امانت ايدرسك خيانت ايدر سكا ادا ايتمز ، آنجق سن آنك اوزرينه قائم اولور حقكى ايستر ودعوى ايدر محاكمه اولورسه‌ك حقنى آلابيليرسك .]

﴿ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِى الْاُمِّيّٖنَ سَبٖيلٌ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾

[شو امانته خيانت ايتملرينك سببى ؛ آنلر ديديلر كه (امى اولان قوم قريشك بزم اوزريمزه مؤاخذه‌يه وبزدن حقلرينى ايسته‌مكه هيچ بر طريقلرى يوقدر) . بو وجهله آچيقدن حق صاحبلرينى حقير وكنديلرينى عالى كورملرى خيانتلرينه سبب اولمشدر . وبو سوزلرينك يالان اولديغنى بيلدكلرى حالده الله تعالى اوزرينه يالان سويلر وافترا ايدرلر .]

يعنى ؛ انسانلرك طبيعت وقابليتلرى مختلفدر . بناءً عليه ؛ اهل كتابدن (عبدالله بن سلام) كبى بعضيلرى غايت امانت صاحبيدر . حتى سن آكا اعتماد ايده‌رك بر قنطار ليرا امانت ايتسه‌ك امانت ايتديكك مالى تبديل ايتمكسزين عيناً سكا ادا ايدر . زيرا ؛ طبيعتنده اولان صفوت وطهارت آنى خيانتدن محافظه ايدر . اهل كتابدن بعضيلرينه غايت آز اولان بر دينار امانت ايتسه‌ك دنائت طبيعتى وخباثت طينتى ايجابى او آزيجق امانتى سكا ادا ايتمز . آنجق سنك اوزرينه دوام ايدوب حقكى ايسته‌مك وقتى مستثنادر . زيرا ؛ او وقت حقكى ويرر . شو امانته خيانتلرينك سببى ؛ كندى دينلرنده اولمايان

كيمسه‌لرك ماللرينى كنديلرينه حلال عد ايتملريدر . حتى حلال عد ايتدكلرندن آنلره امى اولان قوم عربك بزم كبى اهل كتاب اوزرنده حقى يوقدر » ديديلر وبو سوزلريله الله تعالى اوزرينه يالان سويله‌ديلر . زيرا ؛ كتابلرنده بويله بر مسئله اولماديغنى بيليرلردى ، بيلدكلرى حالده شو افترايه جسارت ايتديلر .

بو آيتده اهل كتاب ايكى قسمه منقسم اولوب برينك اهل امانت ديكرينك اهل خيانت اولديغى بيان اولونمشدر . چونكه ؛ بر قسمى كنديسنه ويريلان امانتى تماماً ادا و ديكرى ايسه تماماً خيانت ايدر .

قنطار ؛ امانت اولونان مالك چوقلغندن ، دينار ؛ آزلغندن كنايه‌در . بيضاوينك بيانى وجهله اهل امانتله مراد ؛ نصارى واهل خيانتله مراد ؛ يهودى اولديغى مرويدر . زيرا ؛ نصارى‌ده غالب اولان امانتدر . يهودده ايسه كندى دينلرنده اولمايان كيمسه‌نك قتلنى حلال عد ايتدكلرى كبى مالنى‌ده مباح عد ايدرلر وهانكى سببله اولورسه اولسون غيرك مالنى آلمغه سعى ايدرلر . بناءً عليه ؛ آنلرك بو كوتو اعتقادلرينى الله تعالى بو آيتله رد ايتمشدر .

فخر رازى وخازنك ونعمت الله افنديك بيانلرى وجهله بو آيت ؛ (عبدالله بن سلام) حضرتلريله يهوددن (فنحاص بن عاذورا) حقلرنده نازل اولمشدر . چونكه ؛ قريشدن بر كيمسه (عبدالله) حضرتلرينه بيك ايكى يوز قيه دينار امانت وبالآخره (عبدالله) حضرتلرى‌ده امانتى عينيله ادا ايتدى قريشدن ديكر بر كيمسه (فنحاص) ه بر دينار امانت ايدوب (فنحاص) ك بالآخره انكار ايتمه‌سى اوزرينه آيتك نازل اولديغى مرويدر وايكيسى‌ده يهود عرقندن اولدقلرى حالده بريسى امانتى تماميله ادا ، ديكرى امانته خيانت ايتمشدر .

بو آيت نازل اولونجه رسول اللهك « اللهك دشمنلرى يالان سويله‌ديلر . زيرا ؛ زمان جاهليتده موجود اولان عادتلرك هپسى اياغمك آلتنده‌در ، الا امانت مؤمنه وكافره ويريله‌جكدر » بيورديغى مرويدر كه كفرك امانته تأثير ايتميه‌جكنى وامانت صاحبى كيم اولورسه اولسون هر حالده صاحبنه ويرلمك واجب اولديغنى بيان بيورمشدر . چونكه ؛ يهود قومى « بز اللهك اوغوللرى واحبابلرى‌يز . بناءً عليه ؛ سائر ناس بزم كوله‌لريمزدر

و کوله‌لریمزك مالنی یمك بزم ایچون مباحدر . بناءً علیه ؛ بزه مسئولیت یوقدر » دیرلردی وبو سوزلرینی یالان اولدیغنی بیلدکلری حالده سویلرلر وناسی اغفال ایچون توراته اسناد ایدرلردی .

واجب تعالی امانتی انکار ایدن کیمسه‌یه قارشی حق صاحبنی ، حقنی ایسته‌مکده دوام ایدرسه آلاجغنی بیان بیورمشدرکه دوامله مراد ؛ ویرمدیکی حالده شدتله معامله ایتمك وایجابنده محکمه‌یه مراجعتله حقنی آرامقدر .

بو آیتده امانتی ادا ویا خیانت ایدنلرك اهل کتابدن اولدیغنی بیان ایتمك ، دیکر ملتلرده دخی امین وخائن کیمسه‌لرك بولونمسنه مانع دکلدر . چونکه ؛ آیتك سبب نزولی اهل کتاب اولدیغی ایچون اهل کتاب ذکر اولونمشدر . بناءً علیه ؛ اهل کتابك غیریسی بویله اولماز معناسنه دکلدر . زیرا ؛ هر ملتده حال بویله‌در وبالخاصه دیانت اسلامیه‌ده امانته صوك درجه اهتمام ایتمك لازم اولدیغی حالده مسلمانلردن‌ده امانته خیانت ایدن برچوق کیمسه‌لر بولونابیلیر .

خلاصه ؛ اهل کتابدن بر چوق کیمسه‌لرك امانتی اداودیکرلرینك انکارایتدکلری وانکار ایدنلره قارشی حق صاحبنك حقنی ایسته‌مکده دوام ایدرسه حقنی آلابیله‌جکی وبو حقی انکارك سببی ، اهل کتابك « جاهل اولان قوم عربك بزدن برشی ایسته‌مکه حقلری یوقدر » دیملری اولوب حالبوکه بو سوزلرینك اللهه قارشی یالان اولدیغی وبو سوزلرینك یالان اولدیغنی بیلدکلری حالده سویله‌دکلری بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی بو سوزلری رد ایتمك اوزره ﴿ بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِه۪ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّق۪ينَ ﴾ بیوریور .

[امر حال وشان یهودیلرك دیدکلری کبی دکلدر بلکه امی وغیر امی هر ملت حقنده تجاوز اوزرینه کناه واردر ولکن اللهه وقوللرینه قارشی هر درلو تعهداتنی ادا

ایتمکله حرام اولان شیلردن صاقینان کیمسه اللهك دوستیدر. زیرا؛ الله تعالی محرماتدن اجتناب ایده‌رك اوامرینه امتثال ونواهیسندن اجتناب ایدن متقیلری سوه‌ر ومحبت ایدر.] چونکه ؛ بونلر اتقالری سببیله اللهك محبتنه لایقدرلر.

یعنی ؛ حق صاحبنك مؤاخذه‌سی وهر کیم طرفدن وهانکی دین صاحبندن اولورسه اولسون حقنی آرامسی ایچون طریق واردر . زیرا ؛ حقنی ایسته‌مکده هرکس حردر . بناءً علیه؛ حقنی ایسته‌مکدن هیچ بر کیمسه منع اولوناماز وبر کیمسه الله تعالی وقوللری ایله وقوعبولان تعهداتنی یرینه کتیرر وحقوق عباد وحقوق الٓهیه‌دن اتقا ایدر و محرماتدن صاقینورسه او کیمسه اللهك محبوبیدر. زیرا؛ الله تعالی متقیلری سوه‌ر. شوحالده اتقانك؛ محبت الٓهیه‌یه وسیلهٔ قویه اولدیغنه آیت صراحتله دلالت ایدر . بناءً علیه ؛ هر مؤمنك محبت الٓهیه‌یه مظهر اولمسی ایچون اتقایه اهتمام ایتمسی لازمدر.

(بلی) کلمه‌سی بوندن اول یهودیلرك « امیلرك مالنی آلمقده وآنلره تجاوزده بزم اوزه‌رمزه کناه یوقدر » دیدکلرینی رد ایچون وارد اولمشدر. چونکه (بلی) کلمه‌سی؛ کندندن اول ذکر اولونان نفیی اثباته موضوعدر .

فخر رازینك بیانی وجهله بو آیت ؛ انواع عباداتی جامعدر . زیرا عهدی ایفا؛ حقوق الٓهیه‌نك وحقوق عبادك کافه‌سنی ادایه شامل اولدیغندن تکالیف الٓهیه‌نك جمله‌سنی جامعدر. چونکه؛ عهدده تکالیف الٓهیه‌نك جمله‌سی داخل اولدیغندن ایفا ایتمکده جمله‌سنی ایفایه وانقاده واجباتی ادایه ومنهیاتدن احترازه شاملدر .

*
* *

واجب تعالی اهل کتابدن بعضیلرینك امانته خیانتلرینی بیان ایدنجه خیانتك لوازمندن اولان یالان یره یمین ایدنلرك جزالرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَل۪يلًا اُو۬لٰٓئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكّ۪يهِمْۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴾ بیوریور .

[شول کیمسه‌لرکه آنلر اللهك عهدی ویمینلری مقابلنده آزبجق پاره آلیرلر . ایشته آنلر ایچون آخرتده نصیب یوقدر ویوم قیامتده الله تعالی مرحمت طریقیله آنلره سوز سویله‌مز ونظرعنایتیله آنلره باقماز و کوزل ثنا ایله آنلری تزکیه‌ایتمز. حالبوکه آنلر ایچون آجیدیجی عذابده واردر .]

یعنی ؛ شول کیمسه‌لرکه آنلر رسول‌اللهه ایمان‌ایتمك اوزره عهدقوی‌ویردیلر ویمین ایتدیلر. فقط عهدلرینی ویمینلرینی دنیا متاعندن آزبجق پاره‌یه دکیشدیلر وعهدلرینی‌رشوت آلمق وریاستلرینی ابقا ایتمك ایچون بوزدیلر ویمینلرنده خلف ایتدیلر . ایشته آنلرك نقض‌عهدی ویالان‌یره یمینلری مقابلنده جزا اولارق آخرتده، آخرت‌نعمتلرندن‌نصیبلری یوقدر . بناءً علیه ؛ نعمت آخرتدن محروملردر ویوم قیامتده الله تعالی آنلره سرور ویره‌جك سوز سویله‌مز . چونکه ؛ برکیمسه‌نك غضب ایتدیکی کیمسه‌یه‌سوزسویله‌مه‌سی عادتدر . بناءً علیه ؛ جناب حق غضب ایتدیکی ایچون آنلره التفات صورتیله تکلم ایتمز و نظر عنایتیله آنلره باقماز . زیرا ؛ ارباب ثوابه التفات ایتدیکنده آنلری التفاتندن محروم ایدر . آنلر مرحمت الٰهیه‌دن محروم اولونجه کناهلرندن تطهیر وآنلری تزکیه ایتمزکه لطف الٰهیدن مستفید اولسونلر . حالبوکه ؛ آنلر ایچون عذاب الیم واردر .

تفسیر خازنده بیان اولوندیغنه نظراً آیت جلیله ؛ یهود ملتنك رئیسلری حقنده نازل اولمشدر . چونکه ؛ یهودعلماسی « امی‌اولان قوم عربك بزدن حق‌دعواسنه‌صلاحیتلری اولمادیغی کبی آنلرك هرنه‌صورتله‌اولورسه اولسونماللرینی آلمقده‌بزم ایچون کناه‌یوقدر» دیدیلر وبو جمله‌یی کندی اللریله یازوب توراتك احکامیدر دیه‌رك خلقه تبلیغ و یمین ایتملری اوزرینه‌بوآیتك نازل اولدیغی مرویدر. یاخود (اسعث بن‌قیس) ایله‌دیکربرکیمسه آره‌سنده ترلا نزاعی اولوب(اسعث) خصمنه« بینه‌کی کتیر » دیدیکنده‌او کیمسه‌نك بینه‌سی اولمادیغی جهتله (اسعث) ه یمین توجه ایدنجه (اسعث) حضور رسالتده‌یمینه‌قیام‌ایتمسی اوزرینه نازل اولدیغی و (اسعث) ك حقی اعتراف ایده‌رك ترلایی خصمنه ترك ایتدیکی مرویدر .

فخر رازینك بیانی وجهله آزبجق پاره‌مقابلنده یمینی‌وعهدینی‌نقض‌ایدنلرك جزالری

بوآیتده بش صورتله ترتیب اولونمشدر : برنجیسی ؛ منافع آخرتدن کلیاً محروم اولمه‌لری ، ایکنجیسی ؛ جناب حقك کلامیله التفاتندن محروم اولمه‌لری ، اوچنجیسی ؛ نظر عنایتندن اوزاق اولمه‌لری ، دردنجیسی ؛ واجب تعالی‌نك حسن ثناسنه مظهر اولمامه‌لری ، بشنجیسی ؛ اشد عذابه دوچار اولمقدر .

بعض آیتده واجب تعالی‌نك عاصیلره یوم قیامتده سوز سویله‌یه‌جکی بیان اولوندیغی حالده بو آیتده سوز سویله‌میه‌جکی بیان اولونمسی بیننده منافات یوقدر. چونکه؛ واجب تعالی‌نك عاصیلره سوز سویله‌یه‌جکنی بیان ایدن آیتلر غضب صورتیله سویله‌یه‌جکنی بیان اولوب بو آیتده علی طریق‌الالتفات سوز سویله‌میه‌جکی بیان‌اولوندیغی جهتله آیتلر بیننده تناقض یوقدر . یعنی « التفات صورتیله سویله‌مز ، فقط غضب صورتیله سویلر» دیمکدر .

شو بیان اولونان جزالر توبه ایتمه‌دن وفات ایتدیکی صورتده‌در . اما عهدی نقض ایدر ویاخود یالان یره یمین ایدرده صکره تائب ومستغفر اولورسه عفو الٰهی‌یه مظهر اولوب بو جزالری کورمیه‌جکی دیکر نصوص جلیله‌دن آکلاشیلمقده‌در .

ایشته بو آیت جلیله انسانلره عهدنده ثبات ایلمك وویردیکی سوزده دورمق ویالان یره یمیندن احتراز ایتمك لازم اولدیغنی توصیه ایتمکله حسن اخلاقه ترغیب‌وانسانك ابناء جنسنی مادی و معنوی ضرردن وقایه ایتمسی الزم اولدیغنی بیان ایتمشدر. چونکه‌عهدینی بوزمق ویالان یره یمین ایتمك و بونلرك مقابلنده جزئی دنیا متاعی آلمقله ابناء جنسنی ضررلاندیرمقده آخرت نعمتندن والتفات الٰهیه‌دن محروم اولاجغنی بیان ایتمك ؛ بوکبی اخلاق فاسده‌نك نه‌قدر مضرتی اولدیغنی بیانله حسن اخلاقی التزامه دعوت ایتمکدر .
شو حالده ؛ انسان شرعه‌موافق اولارق ویردیکی سوزنده ثبات‌ایده‌رك دنیا منفعتی ایچون یمین ارتکاب ایدوب بغیر حق غیرك مالنی آلمقدن نفسنی محافظه ایتمسی واجبدر .

*
* *

واجب تعالی یهودیلرك افسادلرندن بعضیلرینی بیاندن صوکره حیله‌لرندن نوع آخری بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقاً يَلْوُونَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ ﴾ بیوریور .

[یهوددن بر فرقه کتابله لسانلرینی دوره‌رلر وتحریفله ایجاد ایتدکلری الفاظی تورانك عباره‌سنه قاریشدیررلرکه سز او تحریف اولونان الفاظی کتابدن ظن ایدرسکز؛ حالبوکه او الفاظ کتابدن دکلدر .]

﴿ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾

[وتحریف ایتدکلری الفاظك طرف الٰهیدن اولدیغنی سویلرلر ، حالبوکه طرف الٰهیدن دکلدر . زیرا ؛ کندیلری ایجاد ایتمشدر والله تعالی‌یه افترا ایدر یالان سویلرلر، حالبوکه یالان اولدیغنی بیلیرلر .]

یعنی ؛ یهوددن بر فرقه رسول اللهه ودیننه کمال بغض وعداوتلری اثری اولارق رسول اللهك تورانده مذکور اسمنی وصفتنی تغییرله محرف اولان الفاظی تشهیر وعوام ناس عندنده ترویج وآنلری اضلال ایچون لسانلرینی کتابك الفاظیله دوره‌رلر، بوکرلر وتورانك الفاظندن تحریف ایتدکلری الفاظ جهتنه میل ایدرلرکه سز آنی توراتدن ظن ایده‌سکز ، حالبوکه توراتدن دکلدر . حتی اوکلمه عباره‌سیله کتابدن اولمادیغی کبی اشارت ودلائل وتأویل صورتلریله دخی کتابه موافق دکلدر . بونکله برابر افترا ایده‌رك « بو اوقودیغمز شی اللهك کلامیدر وطرف الٰهیدن کلدی » دیرلر . حالبوکه الله تعالی طرفندن کلمش دکلدر ، بلکه آنلرك کندی ایجاد ایتدکلری تزویراتدن عبارتدر وبو ایجاد ایتدکلری شیلرك یالان اولدیغنی بیلدکلری حالده « الله تعالینك کلامیدر » دیه‌رك یالان سویلرلر .

فخر رازینك بیانی وجهله بو آیتدن مقصد ؛ رسول اللهك اوصافنه متعلق تورانك آیتلرینی تحریف ایدوب اوقودقلرینی بیاندر . فقط قرائت لفظی کلام الٰهی‌یی قرائتده مشهور اولدیغندن وبونلرك اوقودقلری شی ایسه کلام الٰهی اولمادیغندن یهودیلری ذم وحاللرینی تقبیح ایچون (یقرؤن) بدلنده (یلوون) وارد اولمشدر . چونکه یلوون دیمك ؛ دیللرینی مقدمه بالمد واللهك کلامنده کندی ایجاد ایتدکلری الفاظ جهتنه

دونەرەرەك دیمکدر. یعنی؛ اکمك ، بوکمکده ودها آچیق تورکجه‌سی کوردمکده‌رکه حیله ایله کتابدن اولمایان شیئی ناسه کتابدن کبی کوسترمکله اضلال ایتمکدر .

ایشته بوقدر حیله‌کارلقلری اختیار وزحمتلری ارتکاب ایتمك آزیجق دنیا مالنه آلداتمقدر . بوکبی شیلرله دنیا هر زمان انسانلری آلداتمقدن خالی قالمامشدر والی یوم القیامده آلداتاجقدر.

تورانك آیتلری یهودیلر عندنده متواتر ایسه‌ده تورانك حفظی ممکن اولمادیغندن ومرور زمانله بعض محللرده تلاوت ایدن ارباب قرائت آز اولدیغندن بعض حریص جاه اولان علما طرفندن امرانك آرزوسی و اغنیانك خاطری ایچون بعض آیتلری قالدیروب یرینه کندی اللریله یازدقلری یالانلرینی تورانك آیتیدر دیه‌رك خلقه تبلیغ ایتمك صورتیله تحریف وقوعبولدیغی کبی بعض آیتلرك معناسنی آکلامق دقته محتاج اولدیغندن ارباب فساد طرفندن آیتلرك معنالرینی دکیشدیرمك صورتیله دخی تحریف وقوع بولمشدر .

ایشته زمانمزده‌ده هوا وهوسنه تابع اولان کیمسه‌لر قرآنك شهوات نفسانیه‌لرینه توافق ایتمه‌ین احکامنی آرزولرینه موافق صورتده تأویللرله وعصریلشمك وزمانه اویمق تعبیرلریله تحریف یاپمق ایسترلر . دیننده مبالاتسز بعض کیمسه‌لرده افندیسنك کیفی ایچون شریعتدن اولمایان بر شیئی شریعتدن کبی افندیسنك آرزوسی وجهله رساله یازمق ویا بر حادثه حقنده عن قصد یاکلش جواب ویرمك صورتیله تحریفاتده بولونورلر . ایشته بوکبی محرفلردن بولونانلردن دنیا خالی قالمیورسه‌ده لفظ قرآنده تحریف امکانی یوقدر. زیرا ؛ الی یوم القیام محافظه ایده‌جکنی جناب حق وعد ایتدیکندن تحریفدن حفظی حمایهٔ الٰهیه ایله تأمین اولونمشدر . بناءً علیه ؛ قرآنك حفظی قولای وهر یرده حافظلرك حفظندن محفوظ اولدیغندن بیك اوچیوز کسور سنه‌در، دکل کلمه‌سی حتی بر حرفی بیله یرندن ایرغانمامشدر . اوت ! قرآن عظیم الشانك تحریفنه چالیشانلرده اولمشدر ، فقط هیچ بر کیمسه بر حرفنی یرندن صارصامامش والی یوم القیام صارصمقده بشرك قدرتی تحتنده دکلدر وبزم نبیمزك اك بویوك معجزه‌سیده بودر . ایشته لفظ قرآنده بو صورتله تحریف ممکن اولمادیغندن احکامنده آرزوی نفسانیه‌یه موافق تأویللرله تحریف ایتمك اوزره

بعض زنادقه طرفندن زمان زمان تجاوز وقوع بولمقده ایسه‌ده اساسی صاغلام اولدیغی ایچون سیل صوبی کبی آنلر کچر وشریعتك احکامی ینه یرنده ثابت قالیر. یالکز دیانتی، نفسنك مشتهیاتنه اویدورمق ایسته‌ین بعض کیمسه‌لرك بر مدت موقته‌ده ابی برشی یاپدق ظنیله سویندکاری قدر برشی اولابیلیر، صوکره طالعه کیدر وحقیقت دمیر اورس کبی یرنده دورور. چونکه؛ صاحبی وحامیسی جناب حقدر. بناءً علیه؛ آچیق آیات وبیناتی بر طاقم توجیهاتله تحریف ایتمك ایسته‌ینلر هرزمان مغلوب ومقهور اولمشلردر.

شو حالده تورات وانجیلك الفاظنده تحریف ممکن اولوب ووقوعبولدیغندن معنالرینی توجیه والفاظنی تغییر وهرزمانده آرزویه کوره دکیشدیرمك اصولی جاری اولدیغی جهتله کرك توراتك وکرك انجیلك احکامنه اعتماد قالمامشدر. بناءً علیه؛ دین موسی وعیسی اساسندن صارصیلمش وکونا کونا اعتقادلره مصدر مذهبلر حادیث اولمشدر. شوحالده توراتك حضرت موسادن وانجیلك حضرت عیسادن ایشیدلدیکی کبی تك بر نسخه‌لرینی بیله بولمق ممکن اولمادیغندن بر مملکتده الده بولونان انجیلك عباره‌سی وآیتلری دیکر بلده‌ده بولونان عباره‌سنه وآیتلرینه مخالفدر. اما قرآنه کلنجه؛ کرهٔ ارضك نره‌سنده اولورسه اولسون بوتون مصحفلرده وحافظلرك حفظنده لفظ قرآن فم سعادت رسالتدن ایشیلدیکی وجه اوزره محفوظدر. آنك ایچون اساسات اسلامیه تغیر وتبدل قبول ایتمدیکندن هرنوع شبهه‌دن آزاده‌در. ایشته اصوله بناءً دین اسلام هردرلو تزویراتدن بری اولدیغی ایچون نصرانیت ویهودیتله قابل قیاس دکلدر.

* * *

واجب تعالی اهل کتابك تحریفه دائر ارتکاب ایتدکاری حیله‌لری بیاندن صوکره نصارانك توجیهات باطله ایله تحریف قبیلندن عیسی علیه السلامه عبادتلرینك باطل اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴾ بیوریور.

[افراد بشردن هیچ بر بشر اولمادی که اوبشره الله تعالی شریعتنی بیان ایدر کتاب واحوال عباده متعلق حکم ونبوت ویرسون‌ده او بشر اللهك ویردیکی کتابی واحکامی سوء استعمال ایده‌رك ناسه « سز بنم قوللرم اولك واللهك دوننده الله‌ه عبادت ایدر کبی بکا عبادت ایدك » دیسون. بویله دیمك هیچ بر بشر ایچون جائز اولمادی. زیرا؛ نبوت کبی عظیم لطف الٰهی‌یه نائل وسائر قوللردن ممتاز اولان بشر ایچون بوکبی باطل ادعاده بولونمق صحیح اولماز ولکن اوبشر اللهك قوللرینه « کتابی تعلیم ایدوب باشقه‌لرینه اوکرتدیککز احکام واستاذیکزدن تعلم ایدوب اوکرندیککز درسلر ومسئله‌لر سببیله ربکزه منسوب اولك وخلوص اوزره الله تعالی‌یه عبادت ایدك » دیر.] وبویله دیمکله اللهك قوللرینی اللهك عبادتنه دعوت ایدر.

یعنی؛ اللهك کتاب، نبوت وحکم ویرمکله سائرلرندن ممتاز قیلدیغی هیچ بر بشر اللهك قوللرینه « سز بکا عبادت ایدك وبنم قوللرم اولك » دیمز وکتاب صاحبی اولان بشر ایچون بویله دیمك جائز اولماز. لکن او بشر نصیحت طریقیله اللهك قوللرینه « سز طلبه‌کزه تعلیم ایتدیککز کتابك واستاذیکزدن اوکرندیککز درسلرك احکامیله الله‌ه منسوب اولك » دیمکله اللهك قوللرینی طریق مستقیمه ارشاد ایدر. بناءً علیه؛ بعض نصارانك حضرت عیسایه افترا ایده‌رك آکا عبادتلری باطلدر. چونکه؛ حضرت عیسی آنلره « بکا عبادت ایدك » دیمه‌مشدر واولوالعزم پیغمبران ذیشاندن اولوب احوال ناسی اصلاحه کافی الده انجیل کبی مهم اولان وناسك معیشتلرینه وآخرتلرینه متعلق حکمی حاوی کتاب مقدس کندینه احسان اولونان ذات شریف آنجق اللهك قوللرینی ارشادله اصلاح ایدر. یوقسه « بکا عبادت ایدك » دیمکله افساد ایتمز. زیرا؛ نبوت وکتاب ویرلمکله الوهیت مرتبه‌سنی احراز ایده‌مز که اللهك قوللرینه « سز بکا عبادت ایدك » دیسون. البته بویله ادعاده بولونماز ومرتبهٔ نبوتله بوکبی باطل ادعا جمع اولاماز.

بو آیتده انبیانك نائل اولدیغی مرتبه‌لرك ترتیبنه کوزل رعایت اولونمشدر. چونکه؛ بر نبی‌یه اولا؛ خلقه تبلیغ ایده‌جکی احکامی بیان ایدر کتاب نازل اولور. ثانیاً؛ اوکتابی آکلامقده احکامنه اطلاع حاصل اولور. ثالثاً؛ او احکامی خلقه تبلیغ ونبوتنی اظهار

واثبات ايدر . ايشته آيت جليله‌ده بو ترتيبه رعايت اولونارق اولاً ؛ كتاب ، ثانياً ؛ حكم وثالثاً ؛ نبوت ذكر اولونمشدر .

بو آيت جليله علمی تعليم وتعلم و درسله مشغول اولمق انسانك ربانی اولمسنه سبب اولديغنه دلالت ايدر . چونكه ؛ فخر رازينك بيانی وجهله ربانی ؛ رب تعالی‌يه عالم ، عبادتنه مديم ، ربه منسوب ارباب علم ديمكدركه ناسی تربيۀ الٰهيه ايله تربيه ايدن وبيلن وبيلديكی شيله عمل ايدوب طريق خيره سوق ايدن كيمسه‌در . زيرا آيتده ربانی ؛ تعلم وتدرسله مشغول اولان كيمسه‌لرله تفسير اولونمشدر . بناءً عليه تحصيل علم ايله مشغول اولان كيمسه‌نك مقصدی ؛ ربانی اولمق لازمدر . زيرا ؛ علمی تحصيل ، ربانی اولمق مقصدينك غيری بر غرض فاسد اوزره اولورسه امكی ضايع وعلمی وبال اولور . شو حالده او كيمسه‌نك علمی ؛ منظره‌سی غايت كوزل فقط ميوه‌سز آغاج كبی منفعتسزدر . زيرا ؛ غرضی فاسد واخلاصی يوقدر .

آيتك سبب نزولی ؛ حضور رسالتده يهوديلرك « (عزير) عليه السلام اللّهك اوغلودر » ونجراندن كلن نصارانك « عيسی عليه السلام اللّهك اوغلودر » ديمه‌لری اوزرينه آيتك نازل اولديغی مرويدر . بوكا نظراً بشرله مراد ؛ عزير وعيسی عليهما السلام وكتابله مراد ؛ تورات وانجيلدر . ياخود يهوديلرله نجران نصاراسنك رسول اللّهه « سن بزم كنديكه عبادت ايتمه‌مزیمی امر ايدييورسك ؟ » ديمه‌لری اوزرينه آيتك نازل اولديغی مرويدر . بوكا نظراً بشرله مراد ؛ رسول اللّه وكتابله مراد ؛ قرآندر .

*
* *

واجب تعالی نبی اولان كيمسه‌نك كندينه عبادتله امر ايتمديكنی بياندن صوكره ملكلره عبادتله دخی امر ايتمه‌ديكنی بيان ايتمك اوزره ﴿ وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰئِكَةَ وَالنَّبِيّٖنَ اَرْبَابًا اَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾ بيوريور .

[كنديسنه كتاب ، حكم و نبوت ويريلن بشر ، ملكلری و نبيلری اللّهك دوننده ارباب اتخاذ ايتمه‌كزی سزه امر ايتمز وسز مسلم اولدقدن صوكره صفت نبوتی حائز اولان ذات سزه كفرله امر ايدرمی ؟ ونبينك شانی ؛ خلقك احوالنی اصلاح وطريق حقه ارشاد ايتمك ومرتبۀ ربوبيتك علويتنی وعبوديتك ذلتنی خلقه اوكرتمك ايكن بالعكس بونلرك خلافنه امتنی طريق كفره سوق ايدرمی ؟ البته سوق ايتمز .]

آيتك سبب نزولی ؛ مداركده بيان اولونديغنه نظراً اصحابدن بر كيمسه « يا رسول اللّه ! بز بعضيمز بعضيمزه سلام ويريكمز كبی سكاده سلام ويريرز . حالبوكه سنی سائر ناسدن تفريق وشانكه تعظيم ايتمه‌مز لازمدر . بناءً عليه ؛ سلام بدلنده بز سكا سجده ايده‌لم‌می ؟ » ديمسی اوزرينه رسول اللّه « اللّهك غيری هيچ بر كيمسه‌يه سجده ايتمك جائز اولاماز . لكن نبيكزه باشقه تعظيماتله اكرام ايدك وفضل وكمال اربابنك حقنی بيلك واهلنه استحقاقنی ويرك » ديمه‌سی اوزرينه بو آيتك نازل اولديغی مرويدر . شو حالده بو آيتده مخاطب ؛ مؤمنلردر . زيرا سبب نزول مسلملر اولديغنه دلالت ايدر .

فخر رازی وخازنك بيانلری وجهله عربلر ملكلره ، يهود عزيره وبعض نصارانك ده عيسی عليه السلامه عبادت ايتمه‌لری مشهود اولماسنه بناءً ملكلره ونبيلره عبادتله امر ايتمديكی ذكر اولونمشدر ، يوقسه هيچ بر نبی اللّهك غيری هيچ بر شيئه عبادتله امر ايتمز .

خلاصه ؛ جناب حقك كتاب ، نبوت وحكمت ويرديكی نبينك ناسه « سز بكا عبادت ايدك » ديمه‌ديكی ولكن واجب تعالی‌يه عبادت ايتمه‌لريله امر ايتديكی واو نبينك ملكلری وانبيايی رب اتخاذ ايتمكله امر ايتمه‌ديكی ومسلمانلره مسلمان اولدقدن صوكره كفرله امر ايله‌مديكی بو آيتلردن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی اهل كتابك رسول اللّهك اوصافنی بيان ايدن آيتلری تحريف ايتدكلرينی بياندن صوكره اهل كتابك عندنده رسول اللّهك نبوتنه دلالتی معروف اولان دليللری بيان ايتمك اوزره ﴿ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَا اٰتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ

﴿ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ
وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِى﴾ بیوریور.

[ذکر ایت حبیبم! شول زمانیکه او زمانده الله تعالی انبیانك صاغلام ومحکم عهدلرینی آلدی وبیوردیکه «سزه کتاب وحکمت ویرچوق احکام ویردم. بوندن صوکره سزه وامتکزه سزکله برابر بولونان کتابی واحکامی تصدیق ایدر رسول کلدیکنده البته سز او رسوله ایمان ودیننه یاردیم ایدرسکز» وبو عهدی تقریر وتحکیم ایتمك اوزره «ای جماعت انبیا! شو منوال اوزره کندی عهدیکزی اقرار و امتلریکزدن بو اقرار اوزره عهدیمی آلدیکزمی؟» دیدی.] بو سؤاله جواب اولارق انبیاء کرام:

﴿قَالُوا اَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ﴾

[«یاربی! عهدیمزی اقرار ایتدك» دیدیلر. بونك اوزرینه جناب حق ده «عهد ومیثاقکزه شاهد اولك، غفلت ایتمه‌یك بن ده سزکله برابر شهادت ایدنلردنم» دیدی.]

﴿فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾

[شو منوال اوزره عهد ومیثاق واقع اولونجه بر کیمسه سزك دعوتکزدن امتناع ایدر وامریکزدن یوز دوندورورسه ایشته او کیمسه‌لر طریق الٰهیدن چیقمش [وحدود الٰهیه‌یی تجاوز ایتمش فاسقلردر.]

یعنی؛ ای اهل کتاب! ذکر ایدك شول زمانیکه او زمانده الله تعالی انبیادن اللهك امرینه اطاعت ونهیندن اجتناب ایده‌جکلرینه میثاق آلدی و «هر نه زمانکه بن سزه کتاب وقوهٔ عقلیه وعملیه‌یی جامع حکمت ویردم. سزده، ویردیکم احکامك موجبنجه عمل ایده‌جککزه عهد ویرك» دیدی وبو منوال اوزره کندی ذاتلرینه عائد عهدی آلدقدنصکره (سزکله برابر اولان کتابی واحکامی تصدیق ایدر رسول معظم اولان آخر زمان نبیسی کلدیکنده ذات الوهیتمه یمین ایدرم که سز البته او رسوله ایمان ودینی اولان دین اسلامه یاردیم ایدرسکز وامتلریکزه دخی بویله‌جه وصایاده بولونور وعهدلرینی آلیرسکز)

دیمکله میثاقلرینی آلدی وبونکله ده اکتفا ایتمدی وبیوردیکه «او رسوله ایمان ایدوب دیننه یاردیم ایده‌جککزی اقرار ایتدیکز وبو منوال اوزره امتلریکزدن عهدیمی آلدیکزمی؟». انبیاء کرام اشبو خطاب الٰهی‌یه جواباً «یاربی! بو منوال اوزره عهدیمزی اقرار ایتدك» دیدیلر. بونك اوزرینه واجب تعالی «سز نفسکزك وامتکزك اقرارینه شاهد اولك بن ده سزکله برابر بو اقراریکزه شاهدم» دیدی. ایشته بالجمله انبیا، محمد صلی الله تعالی علیه وسلم کلدیکنده حال حیاتده اولسه‌لر ایمان ایدوب دیننه یاردیم وامتلرینه توصیه ایده‌جکلرینه دائر اقرار ویردکدن صوکره بر کیمسه حضرت محمد علیه الصلاة والسلامه ایماندن اعراض ایدرسه ایشته آنلر فاسقلردر. ای اهل کتاب! انبیادن ایمان ویاردیم ایده‌جکلرینه عهد آلنان بر رسوله ایماندن نکول ایتدیکزدن دولایی سز فاسقلرسکز. زیرا؛ کندی کتابلریکزده ایمان واجب اولدیغی بیان اولوندیغی حالده ایماندن استنکاف ایتمك کندی کتابکزه کفر ایتمکدر. شو حالده ناصل اولیورکه آخر زمان نبیسنه ایماندن یوز دوندوریورسکز.

تفسیر خازنده بیان اولوندیغی وجهله میثاق؛ یمینله تأکید وتقویه اولونان بر عقد ومقاوله یعنی بازارلق ایسه‌ده انبیانك میثاقی ایله مراد؛ اللهك طاعتنه و امر ونهینه اعتنا وتبلیغ احکامه دقت ایده‌جکلرینه دائر واجب تعالی‌یه ویردکلری اقرار ونفسلرینه ربط ایتدکلری سوزلردر. یاخود انبیانك امتلرندن انبیایه اطاعت ایده‌جکلرینه دائر یمینله عهدلرینی آلمقدر.

تفسیر طبریده بیان اولوندیغی وجهله حضرت آدمدن بزم نبیمزه کلنجه‌یه قدر جناب حق بر نبی کوندرمدی، الا او نبی‌یی کندندن صوکره کله‌جك انبیانك کافه‌سنی تصدیق وا کر زماننه اولاشیرسه ایمان ایتمك ودیننه یاردیم ایلمك وا کر زمانی ادراك ایده‌مزسه ایمان ویاردیم ایتملرینی امتلرینه توصیه ایتملرینه دائر یمینلریله عهد ومیثاق آلمق شرطیله کوندردی. شو حالده هیچ بر نبی بعث اولونمادی، آنجق او نبی جمله انبیا وشریعتلرینی تصدیق ایدرو کندندن صکره کله‌جك انبیایه ایمان ایتملرینی امتلرینه، توصیه ایدر. بناءً علیه؛ جمله انبیادن، آخر زمان نبیسنك زمانی ادراك ایدرسه ایمان ویاردیم ایده‌جکنه عهد آلندیغی کبی شریعتلرنده ده امتلرینه امر اولونمش و وصایاده بولونولمشدر. ایشته بزم شریعتمز دخی بزه جمله انبیایه ایمانی توصیه ایتدیکندن بز انبیادن هیچ برینی دیکرندن تفریق ایتمکسزین الحمد لله جمله‌سنه ایمان ایتدك.

انبیادن میثاق آلمق امتلرندن میثاق آلمغی مستلزم اولدیغندن آیتدن انبیادن میثاق آلندیغی ذکر اولوندی که امتلرندن دخی آلندیغنه دلالت ایدر . زیرا ؛ متبوع اولان انبیـا ذکر اولونونجه تابع اولان امتلری ذکره حاجت کورولمه‌مشدر . شـو حالده حضرت موسی یهوددن وحضرت عیسی نصارادن محمد صلی الله تعالی علیه وسلمه ایمان ایدوب دیننه یاردیم ایده‌جکلرینه دائر عهد آلدقلری کبی تورات ایله انجیل دخی بو صورتله امر ایتدیکی حالده امتلری ویردکلری اقراردن رجوع وایماندن نکول ایتمشلردر. بناءً علیه ؛ آنلر ایچون اعتذاره مجال یوقدر . زیرا ؛ نقض عهد ایلمشلردر .

انبیـاء عظامك یکدیکرینی تصدیقلری حقانی اولملرنده واصول اعتقادده‌در . زیرا اصول اعتقاد؛ ذات الله‌ه وصفات الله‌ه وانبیانك نبوتلرینه واحوال آخرته متعلق اولدیغندن جمله انبیـا وشریعتلری بو خصوصده متفقلردر . بنـاءً علیه ؛ فروعاتده اختلافلری اصول اعتقادده اتفاقلرینه منافی دکلدر .

اصری ؛ عهدی تقبل معناسنه‌در . یعنی « امتلریکزدن منوال سابق اوزره عهدیمی آلدیکزمی وآنلرده قبول ایتدیلرمی ؟» دیمکدر .

*
* *

واجب تعالی هر نبینك، شریعتنده کندیسندن صوکره کله‌جك بالجمله انبیانك شریعتلرینه ایمان ایتملرینه وزمانی ادراك ایدرسه دیننه یاردیم ایده‌جکنه وامتلرینه وصایاده بولوناجقلرینه دائر عهد ومیثاق آلندیغنی بیان ایتدیکی کبی دین محمدی‌یی کریه کوروب ایمان ایتمه‌ینلری دین الله‌نك غیری بر دین آرادقلرندن دولایی توبیخ ایتمك اوزره ﴿ اَفَغَيْرَ دِينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ وَلَهُ اَسْلَمَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعاً وَكَرْهاً وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴾ بیوریور .

[دین اسـلامدن اعراض ایدرلرده الله‌ك دیننك غیری بر دینمی آرارلر ؟ حالبوکه الله تعـالی‌نك دیننه سماده ملکلر وارض اوزرنده انس وجن جمله‌سی بالرضا ویا کرهاً انقیاد ایتدیلر ورضالی ویا رضاسز انقیاد ایدن موجوداتك جمله‌سی جناب حقك حضور

معنویسـنه ارجاع اولونورلر .] بناءً علیه ؛ بالرضا ایمان ویا کرهاً قبول ایدن جمله‌سی استحقاقنه کوره جزاسنی کورور .

فخررازی وخازنك بیانلرینه نظراً یهودله نصارادان هر بر فرقه کندی دینلرینك دین ابراهیم اولدیغنی ادعا ایده‌رك بینلرنده واقع اولان منازعه اوزرینه حضور رسالته عرض کیفیت ایدیلنجه رسول الله ایکی فرقه‌نك دینی‌ده دین ابراهیم اولمادیغنی بیان بیورملری اوزرینه ایکی فرقه غضب ایده‌رك « بز سـنك دیننکه وحکمکه راضی دکلز » دیملری اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر .

دین محمدی جمیع ادیاندن صوکره کله‌رك جمله‌سنی ناسخ اولدیغی جهتله دین اسلامك ظهورندن صوکره اسلامك غیری بر دین آرامانك دین الله‌نك غیری بر دین آرامق اولدیغی بیان اولونمشدر . چونکه ؛ دین اسلامك ظهوریله ادیان سائره‌نك حکمی قالمادیغندن اسلامك غیری هرهانکی بر دینه توسل ایتسه ویاخود آراسه الله‌ك دیننك غیری‌یه توسل ایتمشدر. مثلا بر حکومت بر زمانه مخصوص وضع ایتمش اولدیغی قانونی ابطال ایدوب ایکنجی بر قانون وضع ایدنجه اولکی قانونه اصلا اعتبار اولمادیغی کبی اولکی قانونه‌ده حکومتك قانونی دینمز.

طوعاً ؛ قولایلقله ایمان وانقیاد ایتمك ، کرهـاً ؛ مشـقتله ایمان وانقیاد ایتمکدر . سمواتده اولان ملکلرك ایمـان وانقیادلری بالرضا اولمشدر . اما بر یوزنده اولان انس وجنك بر قسمی طوعاً ایمان ایتمشدر. چونکه؛ وحدانیته ورسول الله‌ك نبوتنك صدقنه دلالت ایدن دلیللری نظر تدقیقدن کچیرنجه حقه استدلال ایده‌رك کندی اختیاریله ایمان ایدر وایمانك ثمراتنی کورور . دیکر بر قسمی‌ده دلائله نظر ایتمیه‌رك عناد ایله ایماندن نکول ایدر . بناءً علیه ؛ اهل ایمانك قیلیجیله کرهاً ایمان ایدر. بو قسم ؛ ایماننده ثبات ایدر قلبنده ایمان قرارلاشیر وایمانك لذتنی دویارسه ایماندن فائده کورور وا کر قورقو ایله ایمان ایدرسه او کیمسه‌نك قلبنده ایمان رسوخ بولماز، قورقو زائل اولوب اصلنه عودت ایتمك اوزره فرصت آرارسه آنك ایمانی حقیقی ایمان اولمادیغندن فائده‌سـنی کوره‌مز . چونکه ایمانی؛ یالکز لسانده‌در، قلبنده دکلدر .

یاخود (امام قتاده) دن نقلاً طبریده بیان اولوندیغنه نظراً کرهـاً ایمانله مراد ؛

سكرات موتنده عذابی معاینه ایتدیکی زمان ایمان ایدنلرك ایمانلری در. چونكه؛ سكرات موتنده عذاب آخرتی مشاهده ایدنجه هر كافر ایمان ایدر ولكن او وقتده ایمان بالرضا ایمان دكلدر، بلكه عذابك شدتنی مشاهده سی سببیله كرهاً ایمان اولدیغندن مقبول اولماز. بناءً علیه؛ منفعتنی ده كورمز.

بو آیتك آخرنده آنجق حضور الٰهی یه رجوع ایده جكلرینی بیان ایتمك؛ ناسی تحذیر ایتمكدر، كه ملت اسلامیه نك غیری بر ملت ودین اسلامك غیری بر دینله حضور الٰهی یه وارمق ایسته ینلری قورقوتمق ایچون ﴿ والیه یرجعون ﴾ وارد اولمشدر.

*
* *

واجب تعالی انبیانك جمله سی كندندن اول كچن وصوكره كله جك نبیلری وشریعتلرینك حق اولدیغنی تصدیق ایتدكلرینی بیان ایتدیكی كبی بزم نبیمزكده جمله انبیا كرامی تصدیق ایتدیكنی بیان ایتمك اوزره ﴿ قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَٓا اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْمٰع۪يلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَٓا اُو۫تِيَ مُوسٰى وَع۪يسٰى وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْۖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْۘ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴾ بیوریور.

[حبیبم ! انبیا بیننی تفریق ایدوب بعضیلرینه ایمان ایتمه ینلره خطاباً سن دی كه: «بز الله تعالی یه و قوللرینی اصلاح ایچون بزم اوزریمزه انزال اولونان قرآنك احكامنه و بزدن اول كچن ابراهیم واوغلو اسماعیل واسحق واسحقك اوغلو یعقوب علیهم السلامك اوزرلرینه انزال اولونان شریعتلرینك احكامنه ویعقوبك اولادی واحفادی اولان اسباط اوزرینه انزال اولونان احكامه وموسی وعیسی علیهم السلامه وسائر انبیایه ربلری طرفندن ویریلن شرائع و احكامه ایمان ایتدك . انبیادن هیچ برینی دیكرندن تفریق ایتمه یز . زمانلرنده جمله سنك شریعتلرینی حق بیلیرز واویله جه ایمان ایتدك. نصل ایمان ایتمه یه لم؟ بز الله تعالی یه مطیع ومنقادز. بناءً علیه؛ طرفندن كوندریلن بالعموم انبیایه وشریعتلرینه و كتیردكلری احكامك حق اولدیغنه ایمان ایتمك واجبدر» دیه‌رك شو اصول اعتقادی امتكه تعلیم و منوال اوزره اعتقاد لازم اولدیغنی عالمه اعلان ایت.]

تفسیر خازنده بیان اولوندیغنه نظراً شو احكامی تبلیغه مأمور آنجق رسول الله اولوب باشقه كیمسه اولمادیغنه اشارت ایچون ﴿ قل ﴾ امری مفرد صیغه سیله كلمش وشو آیتده بیان اولوندیغی وجه اوزره ایمان بالجمله مؤمنلره لازم اولدیغنه اشارت ایچون ﴿ آمنا ﴾ لفظی جمع صیغه سیله وارد اولمشدر.

فخر رازی، قاضی وخازنك بیانلری وجهله الله تعالی یه ایمان؛ نبوته ایمانك اساسی اولدیغندن اللهه ایمان تقدیم اولوندیغی كبی قرآن تغیر وتبدلدن محفوظ اولوب كتب سابقه تحریف وتغییر اولوندیغی جهتله كچمشلرك احوالنی شبهه دن عاری اولارق بیلمك قرآنه محتاج اولدیغندن قرآنه ایمان؛ سائر كتابلره ایمان اوزرینه تقدیم اولونمش واهل كتابك انبیادن بعضیسنه ایمان ایدوب دیكرلرینی انكار ایتملری باطل اولدیغنی بیان ایچون انبیانك جمیعیسنه ایمانك واجب اولدیغی تصریح ایدیلمشدر.

انبیا بیننی تفریق ایتمه یز دیمك؛ اصل ایمانده تفریق ایتمز جمله سنه ایمان ایدرز دیمكدر. یوقسه مراتب وفضائلده تفریق ایتمه یز دیمك دكلدر. زیرا؛ انبیاء عظامك مراتب وفضائلده بر برندن فرقلری اولدیغی ﴿ تلك الرسل فضلنا بعضهم علی بعض ﴾ آیتیله ثابتدر. بناءً علیه؛ بو جهتله فرقلری واردر.

*
* *

واجب تعالی اسلامك غیری دین آرایانلری توبیخ ایتدیكی كبی دین اسلامك ظهورندن صكره اسلامك غیری دینك مقبول اولمادیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ د۪ينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُۚ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴾ بیوریور.

[اكر بر كیمسه اسلامك غیری بر دین آرارسه او آرادیغی دین او كیمسه لردن قبول اولونماز. حالبوكه اسلامك غیری دین آرایان كیمسه آخرتده ضرر ایدنلردندر.]

یعنی؛ دین اسلامك ظهورندن صوكره ادیان سائره منسوخ اولدیغی جهتله عند الله مقبول اولان دین؛ آنجق دین اسلامدر. بناءً علیه؛ اكر بر كیمسه دین اسلامك غیری بر دین آرار واو دینه سلوك ایدرسه او كیمسه دن او دین قبول اولونماز. زیرا؛ دین اسلام جمله

ادیاندن صکره اولوب هر برینك خلاصه‌سنی وفوائدینی جامع اولدیغی جهتله باشـقه دینه احتیاج قالمادیغندن اسلامك غیری هر هانکی دین اولورسه اولسون مقبول دکلدر . شو حالده اسلامك غیری دینه سلوك ایدن کیمسه آخرتده فائده‌سـنی کوره‌میه‌جکی جهتله بوتون امکلری ضـایع وعمللری باطل ودین ظنیله اختیـار ایتدیکی شی کندی حقنده وبالدر . بناءً علیه ؛ ضرردن باشقه برشی دکلدر .

فخررازی وخازنك بیانلری وجهله آخرتده ضرر ؛ ثوابدن محروم وعذابه مستحق اولمق و دنیاده فوت ایتدیکی اعمال صالحه اوزرینه متحسر ومتأسف اولارق الی الابد عذاب ایچنده قالمقدر .

بو آیت ؛ ایمانله اسلامك بر اولمسنه دلالت ایدر . چونکه ؛ ایمان اسـلامك غیری اولسه بو آیته نظراً ایمانك قبول اولونمامسی لازم کلیر ، بو ایسه باطلدر . شو حالده ایمانله اسلام بردر . اما ایمانك اسلامه مغایر اولدیغنه دلالت ایدن آیتده مغایرت ، معنای لغویجه مغایرت اولوب بو آیتدن مستفاد اولان وحدت ، معنای شرعیجه وحدت اولدیغندن آیتلر بیننده تناقص یوقدر .

تفسیر طبریده بیان اولوندیغنه نظراً بو آیت نازل اولونجه یهودیلرك « بزده مسلمز » دیه ادعالری اوزرینه جناب حقك حجی فرض قیلوب « اسلامك ارکانندن بریسی ده حجدر مسلم اولانلر حج ایتسونلر » بیورنجه اهل ایمانك حج ایدوب یهودیلرك حجدن امتناع ایتملریله دعوالرینك رد اولوندیغی (عکرمه) حضرتلرندن مرویدر .

*
* *

واجب تعالی دین اسلامك غیری بر دینك مقبول اولمادیغنی بیانله دین اسلامك شاننه تعظیم وقدرینی اعلا ایتدکدن صوکره دین اسلامی ترك ایدنلرك جزای سزالرینی ترتیبله غیری دینك مقبول اولمادیغنی تأکید ایتمك اوزره ﴿ كَيْفَ يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا اَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴾ بیوریور .

[ایمان و رسـولك حق اولدیغنه شهادت ایدوب کندیلرینه حقه دلالت ایدن بینه‌لر کلدکدن صوکره کفر ایدن قومی الله تعالی نصل هدایته قیلار؟ البته هدایته قیلماز. زیرا؛ الله تعالی ظالم اولان قومه هدایت وتوفیق ایتمز .]

﴿ اُولٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ وَالْمَلٰئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ ۞ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ۞ اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

[ایشته شو ایماندن صوکره کفر ایدنلرك جزالری؛ آنلر اوزرینه اللهك وملکلرك وناسك جمیعیسنك لعنتلری واردر. آنلر ابداً جهنمده قالدقلری حالده برلحظه‌یله آنلردن عذاب تخفیف اولونمادیغی کبی عذابك تأخیرینه دخی مهلت ویرلمز، الا شول کیمسه‌که آنلر کفر ایتدکدن صوکره کناهلرینه توبه وحاللرینی اصلاح ایتدیلر. آنلرك توبه‌لری قبول اولونور. زیرا؛ الله تعالی توبه‌لرینی قبول ایله کناهلرینی مغفرت ایدر وثواب ویرمکله مرحمت بیورور.]

فخری رازینك بیانی وجهله هدایت؛ الله تعالی نك کندی ذاتنی بیلمك ایچون قوللرنده خلق ایتدیکی معرفتدر . چونکه؛ عبد اراده‌سنی صرفله وحدانیته دلیللری تدقیق ایدنجه الله تعالی وحدانیته معرفت خلق ایدر . ایشته او معرفتك وجود بولمسی؛ اللهك هدایتیدر. بناءً علیه؛ کافرلر اراده‌لرینی کفره صرف ایتدکلری ایچون الله تعالی آنلری ایمانه هدایته قیلماز. شو حالده آیتك معناسی: [ایماندن صوکره اراده‌لرینی کفره صرف ایدن کیمسه‌لری الله تعالی نصل ایمانه ایصال ایتمکله هدایته قیلار؟ وآنلر ایچون ایمانه نصل معرفت خلق ایدر ؟ البته خلق ایتمز . چونکه ؛ هدایتك شرطی اراده‌لرینی ایمانه صرف ایتمکدر . آنلر شو شرطه رعایت ایتمدکجه مشروط اولان هدایت خلق اولونماز] دیمکدر .

ایمان ایتمك؛ رسولك حقانی اولدیغنه شهادت ایتدکدن ونبوتنك طوغرو اولدیغنه دلیللر کلدکدن صوکره اولاجنی جهتله شهادت وبینه‌نك کلدیکی، ایمان اوزرینه عطف اولونمشدر که سبب اولان شهادت وبینه، مسبب اولان ایمان اوزرینه معطوفدر. بوکا نظراً

معنای نظم :

[رسولك نبوت دعواسنك صدقنه دليللر كلوب حقا رسول اولديغنه شهادتلری سببيله ايمان ايتدكدن صوكره كفر ايدن قومی الله تعالی نصل هدايتده قيلار ؟ البته هدايتده قيلماز] ديمكدر .

بيضاوينك وابوالسعود افنديك بيانلری وجهله ﴿ كيف ﴾ كلمه‌سيله سؤال ؛ ايماندن صوكره ارتداد ايدنلرك تكرار ايمان ايتملرينی پك اوزاق عد ايتمك ايچوندر . چونكه ؛ دليللر ظاهر اولوب صدق نبوته قناعت حاصل اولمقله ايماندن صوكره بونلری آرقه‌يه آتارق تكرار كفری اختيار ايدن كيمسه ايچون ايمانی قبول و طريق صوابه وصول احتمالی وارسه‌ده پك اوزاقدر . زيرا ؛ ضلالته منهمك اولديغندن هدايته وصولی مشكلدر .

مرتدك كفری هر نوع كفردن اشنع اولديغنه آيت دلالت ايدر . چونكه ؛ قلبله تصديق و لسانله اقرار و شهادت ايدوب طريق حقه آچيق دليللر كلدكدن صوكره كفری تكرار ارتكاب ايتمك ؛ البته جنايتك شناعتده زياده اولانلرندندر . بناءً عليه ؛ عالم اولان بر كيمسه‌نك خطاسی هر زمان جاهلك خطاسندن فنادر . آيتك اولنده هدايی نفی ايتمك ؛ مرتدلره مخصوص اولوب آخرنده نفی ايتمك ؛ بالعموم كافرلره مخصوص اولديغندن آيتده تكرار يوقدر .

بو آيتده مرتد اولان كيمسه‌لره اللهك و ملكلرك و كافهٔ ناسك لعنتی اولديغی بيان اولونمشدر . چونكه ؛ مرتد اولان كيمسه اللهك رحمتندن محروم اولديغی كبی انواع عذابله معذب اولق صورتيله لعنت الهيه‌يه مستحق اولور و ملكلر و انسانلرده لطف الهيدن مطرود اولمسنه دعا ايتمك صورتيله لعنت ايدرلر.

جميع ناس ايچنده كافرلر و مرتدلرده واردر . چونكه ؛ كافرلر آخرتده بر برينه لعنت ايده‌جكلری كبی بو دنياده كافرلر دخی كافرلره لعنت ايدرلر، لكن هر كافر كنديني حقلی كوروب كافر ظن ايتمه‌ديكی ايچون كندی نفسنه لعنت ايدرده خبری اولماز .

فخر رازينك بيانی وجهله اصلاح حال ؛ قلبنی اخلاص و ظاهرينی عبادتله تزيين و حقه تعظيم و خلقله كوزل معامله ايده‌رك حقلرينه تجاوز ايتمه‌يوب هر كسك حقنی كندی حقی كبی محافظه ايتمكدر . كناهدن تطهير ايچون يالكز توبه كافی اولمايوب اصلاح حال ايتمكده

لازم اولديغنه اشارت ايچون توبه ايله برابر اصلاح نفس ايدرلرسه مغفرت اولنه‌جقلری بيان اولنمش و بو منوال اوزره توبه ايدرلرسه دنياده كناهلرينك ستريله مغفرت و آخرتده عذابدن عفوله مرحمت اولنه‌جقلری بيان ايدلمشدر .

آيتده ؛ ايمان و شهادت ايتدكدنصكره كفر ايدرلرسه هدايتدن محروم اوله‌جقلری بيان اولنمشدر . چونكه ؛ شهادت ؛ لسانله اقرار ، ايمان ؛ قلبله تصديق اولديغندن شهادتله ايمان بيننده مغايرت واردر .

فخر رازی و خازنك بيانلرينه نظراً بو آيت ؛ مرتد اولارق مدينه‌دن چيقوب كافر اوله‌رق مكه‌يه كيرن اون ايكی كيمسه حقنده نازل اولمشدر . بونلردن (حارث بن سويد الانصاری) توبه ايده‌رك مدينه‌دن عودت ايتمشدر . (حارث) مكه‌يه كيدنجه ارتدادينه ندامت ايدر و توبه‌سنك قبول اولنوب اولنميه‌جغنی رسول اللهدن سؤال ايتملرينی برادرلرينه يازار برادرلری‌ده بو آيتك نازل اولديغنی خبر ويررلر. بناءً عليه ؛ مدينه‌يه كله‌رك حضور رسالتده توبه ايدوب رسول اللهك‌ده توبه‌سنی قبول ايتديكی مرويدر .

خلاصه ؛ رسول اللهك رسالتنك حق اولديغنی قلبيله تصديق و لسانيله اقرار ايتدكدن صوكره كافر اولان كيمسه‌يی اللهك هدايتده قيلميه‌جغی ، زيرا ؛ بو كبی كيمسه‌لر ظالم اولوب الله تعالی‌نك ظالملری هدايتده قيلمديغی و بونلر اللهك ، ملكلرك و كافهٔ ناسك لعنتلرينه مستحق اولوب او صورتله جزالاندقلری و بونلردن عذابك تخفيف اولنمديغی كبی آز بر مهلت بيله ويرلميه‌جكی آنجق بونلردن توبه ايدوب اصلاح نفس ايدنلرك مغفرت اولنه‌جقلری : بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی مرتد اولان كيمسه‌لرك جزالرينی بياندنصكره كفر اوزره دوام ايدنلرك توبه‌لرينك قبول اولونميه‌جغنی بيان ايتمك اوزره ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ ﴾ بيوريور.

[شول كيمسه‌لركه ايمانلرندن صوكره كفر ايتديلر ، صوكره كفرده عناد و دواملريله

كفرى تزييد ايتديلر . آنلرك توبه‌لرى البته قبول اولنمز. ايشته شو ايماندنصكر كفر ايدنلر آنجق دلالته مصراولانلردر .]

يعنى ؛ ايماندنصكره ارتداد ايتمكله كفر ايدوب صكره او كفره دواملريله كفرلرينى تزييد ايدن كيمسه‌لرك وفاتلرى زماننده توبه‌لرى قبول اولنمز . زيرا ؛ بونلر ضلالته منحصرلردر .

فخر رازى ، قاضى وخازنك بيانلرى وجهله ايمانلرندنصكره كفر ايدنلرله مراد؛ يهود ونصارادر . زيرا ؛ يهود حضرت موسايه و توراته ايمان ايتدكدنصكره حضرت عيسايه وبزم پيغمبريمزه و نصارى حضرت عيسايه و انجيله ايماندنصكره فخر كائناته وقرآنه كفر ايتديلر. گرك يهود وگرك نصارى توراتده وانجيلده حضرت محمدك اوصافنى كوردكلرى كبى پيغمبرلرى‌ده ايمان ايتملرينى تنبه وتوصيه ايتملرى اوزرينه عن الغيب ايمان ايدوب ظهورينه انتظار ايتمكده‌لر ايكن مطلع نبوتدن رسول الله طلوع ايدنجه حسدلرندن ناشى ايماندن دونديلر و كفر ايتديلر و كفرلرينى عنادلريله ودين محمدى‌يه طعن ايده‌رك نقض عهد ايتمكله تزييد ايتمشلردر .

تفسير طبريده بيان اولنديغى وجهله توبه‌لرى سكرات موتده عذابى معاينه ايتدكدنصكره اوله‌جغى ايچون قبول اولنميه‌جقدر . ياخود توبه‌نك قبول اولنمه‌مسى توبه‌يه موفق اوله‌ميه‌جقلرندن كنايه‌در. ياخود كفرلرى حالنده ايشله‌دكلرى سائر كناهلرندن توبه‌لرى قبول اولنمز ديمكدر . زيرا ؛ كفر باقى اولدقجه عذابدن قورتولمق امكانى يوقدر .

ياخود بو آيتده ايماندنصكره كفر ايدنلرله مراد ؛ بوندن اولكى آيتده بيان اولنان مرتدلردر. زيرا؛ آنلر كفر ايتدكلرى كبى كفرده اصرارلريله كفرلرينى تزييد ايتمشلردر. بونلرك توبه‌لرى منافقانه بر توبه اولديغى ايچون توبه‌لرينك قبول اولنميه‌جغى بيان اولنمشدر. چونكه؛ بيضاوينك بيانى وجهله مرتد اولوب مكه‌يه كيدنلر « بز محمد ﷺ حقنده ظهور ايده‌جك حوادثه انتظار ايده‌رز . ايسترسه‌ك مدينه‌يه عودت ايدر ايمانى اظهارله كفرمزى صاقلارز» ديدكلرى مرويدر . شو حالده بوندن اولكى آيتده توبه‌نك قبول اوله‌جغى بيان بو آيته

منافى دكلدر . زيرا ؛ بو آيتده توبه‌لرينك قبول اولنميه‌جغى ايله مراد ؛ قبول اوله‌جق زمانده توبه‌يه موفق اوله‌ميه‌جقلرندن كنايه‌در ، يوقسه شرائطنه رعايت اولنان توبه قبول اولنميه‌جق معناسنه دكلدر . مرتدلرك ضلالتده كماللرينه اشارت ايچون حصره دلالت ايدن ضمير فعل ايله وارد اولمشدر .

خلاصه ؛ ايماندنصكره ارتداد ايدوب كفرلرنده اصرار ايدنلرك سكرات موتده توبه‌لرينك قبول اولنميه‌جغى وبونلرك حاللرى آنجق ضلالتدن عبارت اولديغى بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالى كافرلرك اوچ قسمندن برنجيسنك كه توبهٔ صحيحه‌له توبه ايدنلرك وايكنجيسنك كه توبهٔ فاسده‌له توبه ايدوب توبه‌لرى مقبول اولماياندرك حاللرينى بياندنصكره، اوچنجى قسم كه توبه ايتميوب كفر اوزرنده وفات ايدنلرك حاللرينى بيان ايتمك اوزره ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِلْءُ الْاَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدَى بِهِ اُولٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴾ بيوريبور .

[شول كيمسه‌لركه آنلر محقق كفر ايتديلر وكافر اولدقلرى حالده اولديلر. آنلرك برندن بر يوزى طولوسى آلتون قبول اولنمز ولوسه او آلتونى فدا ايده‌رك فقرايه صدقه ويرمكله الله تعالى‌يه تقرب قصد ايتسه البته قبول اولنمز . ايشته بومثللو كفر اوزره وفات ايدنلر ايچون آجيديجى عذاب اولديغى كبى اوعذابدن آنلرى قورتاره‌جق ياردمجيلرى‌ده يوقدر .]

بر يوزى طولوسى آلتونى اولسه وآنى فقرايه وانواع خيراته صرفله تقرب مراد ايتسه قبول اولنمديغنك علتى ؛ كفر اوزره وفات ايتمك اولديغنه اشارت ايچون سببيته دلالت ايدن (فا) لفظى وارد اولمشدر . چونكه (فا) لفظى كفر اوزره وفاتك عدم قبوله سبب اولديغنه دلالت ايدر . (ولو افتدى) ده بولونان شرط بر مقدر اوزرينه معطوفدر .

بوكا نظراً ، بيضاوينك بيانی وجهله **معنای نظم:** [كفراوزره وفات ايدن كيمسه‌ا كر بر يوزی طولوسی آلتونی اولسه دنياده او آلتونی خيراته وفقرايه صرفله جناب حقه تقرب قصد ايتسه قبول اولنمز . بناءً عليه ؛ آخرتده آنك ذره قدر منفعتنی كورمز] ديمكدر . شوحالده كفرله برابر كافرلرك عمللری‌ده من كل الوجوه مردود اولوب اصلا فائده‌سنی كورميه‌جكلرينه بو آيت دلالت ايدر . چونكه ؛ اساس اعتقاد بوزوق اولنجه آنك اوزرينه هرنه ايشله‌سه فائده‌سزدر . ياخود تفسير طبريده بيان اولونديغی وجهله معنای نظم: [كفراوزره وفات ايدن كيمسه بالفرض والتقدير آخرتده دنياطولوسی آلتونه مالك اولسه وعذابدن قورتولمق ايچون هپسنی فدا ايتسه وفديهٔ نجات اوله‌رق ويرسه ذره قدر عذابدن قوتوله‌مز و عذابدن قورتاره‌جق خصم ، اقربا ، اولاد واحباب كبی يارديمجيلری ده اولمز .] ديمكدر . يعنی ؛ مالی بولونسه‌ده عذابدن قورتلمق ايچون عذابه بدل ويره‌جك اولسه آله‌جق بولنمز وفائده ايتمز » ديمكدر . كافرك آخرتده مالی اولمديغی حالده بر يوزی طولوسی آلتونی ويرسه قبول اولنمز ديمك ؛ عذابدن هيچ بر وجهله قورتوله‌ميه‌جغندن كنايه‌در وفرضيات قبيلندندر ، يوقسه حقيقتده آلتونی اوله‌جقده ويره‌جك معناسنه دكلدر .

خلاصه ؛ كافر اولوب كفر اوزره وفات ايدنلردن بريسی بر يوزی طولوسی آلتونی اولسه‌ و آنی صدقه ايتسه ايمانی اولمديغی ايچون قبول اولنميه‌جغی و آخرتده عذابدن قورتلمق ايچون فديهٔ نجات اوله‌رق ويرسه عذابدن قورتوله‌ميه‌جغی و آنلر ايچون عذاب اليم اولديغی وعذابدن قورتاره‌جق يارديمجيلری اولمديغی بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

دردنجی جزؤ

واجب تعالی ايمانی اولميان كيمسه‌لرك صدقه‌لری دنياطولوسی اولسه قبول اولنميه‌جغنی بيان ايتديكی كبی ايمانی اولانلرك انتفاع ايده‌جكلری صدقه‌يی بيان ايتمك اوزره

﴿ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلٖيمٌ ﴾

بيوريبور .

[محبت ايتديككز اموالكزدن بعضيسنی خيره صرف ايدنجه‌يه قدر سز بيوك ثوابه نائل اولمزسكز وهرنه شيئی كه سز آنی انفاق ايدرسكز آنك اجرينه نائل اولورسكز . زيرا ؛ الله تعالی انفاق ايتديككز شيئی بيلير ومقدارينه ونيتكزه كوره ثواب ويرر .]

يعنی ؛ خير محض اولان برك حقيقتنه و آنك ثمره‌سی اولان ثوابه واللهك رضاسنه نائل اولمق مالكزك اك زياده سوكيلی ومحبتلی اولانندن بر مقدارينی وجوه بره صرف وفقرايه صدقه ويرمكه محتاجدر . بناءً عليه ؛ محبت ايتديككز مالكزدن بر مقدارينی انفاق ايدنجه‌يه قدر كوزل ثوابه نائل اوله‌مازسكز وهرنه كه انفاق ايدرسه‌كز آنك اجرندن‌ده محروم اولمزسكز . زيرا ؛ الله تعالی آنی بيلير . بناءً عليه ؛ اجرينی ضايع ايتمز . شوحالده ايیسنی انفاق ايتملی كه ايی اجره نائل اولملی . اوت ! اخلاص اوزره آز وياچوق ، ايی ويا كوتو هرنه انفاق ايديليرسه ثواب واردر ، آنجق او ثواب انفاق اولنان ماله كوره‌در .

برّ ؛ بول خير دز . شوحالده قوللرك برّی ؛ عبادت ايدوب مالنی فقرايه و وجوه بره انفاق ايتمسی و ناسه كوزل معامله يابمسی در . اللهك قوللرينه برّی ؛ عمللرينه ثواب ويرمسی وجنته ادخال ايتمسی وايشلرندن راضی اولمسيدر .

بيضاوينك بيانی وجهله بو آيتده محبتلی اولان شی‌له مراد ؛ هركسك كندی عندنده مقبول اولان شيدر كه ماله مالك غيری‌يه شاملدر . حق منصب صاحبی منصبنی ناسه معاونته وبدنی عبادته وجانی فی سبيل الله مجاهده‌يه صرف ايتمكه دخی شاملدر . زيرا ؛ انسانك جاندن دها قيمتلی بر شی اولمديغی جهتله آنی رضای الهی اوغرنده فدايه حاضر اولمقدن دها زياده قيمتلی بر شی تصور اولنه‌مز . اونك ايچون مجاهدلرك اك بيوك ثوابه نائل اوله‌جقلرينه دائر بر چوق آيات بينات واحاديث نبويات واردر .

بو آيتده انفاق ؛ واجب اولان زكاته ومستحب اولان صدقاته شامل اولديغی كبی

مالنك كليسنی صدقه‌نك جائز اولمديغنه دخی اشارت واردر . چونكه ؛ فخررازینك بيانی وجهله بو آيتده (مما تحبون) ده بولنان (من) لفظی بعضه دلالت ايتديكندن « محبت ايتديككز شيئك بعضيسنی انفاق ايدنجه‌يه قدر بول اجره نائل اوله‌مزسكز . » ديمكدر ، يوقسه « كليسنی انفاق ايدنجه‌يه قدر » ديمك دكلدر . چونكه؛ كليسنی انفاقده غيری اغنا ايده‌جكم ديه‌رك كنديسنی احتياج ايچنده براقق واردر. بو ايسه طوغری بر شی دكلدر .

بو آيتده بر ؛ كوله وجاريه آزاد ايتمكه دخی شاملدر . چونكه ؛ تفسير طبريده بيان اولنديغی وجهله (سعد بن ابی وقاص) حضرتلری مدائنی فتح ايتديكنده حضرت عمرك (ابو موسی الاشعری)يه بر جاريه صاتون آليورمسنی يازوب (ابو موسی) جاريه‌يی آلوب كتيرنجه حضرت عمرك جاريه‌يی آزاد ايدوب بو آيتی اوقوديغی مرويدر.

خلاصه ؛ انسان مالندن محبت ايتديكی شيدن انفاق ايتدكجه ايی اجره وبيوك ثوابه نائل اوله‌ميه‌جغی وهرنه انفاق اولنورسه انفاق اولنان شيئه كوره اجر آله‌جغی والله‌تعالی‌نك انفاق اولنان شيئی بيلديكی بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی رسولنك رسالتنه دلالت ايدن دليللری واهل كتابی الزام ايدن آيتلری بيان ايتديكی كبی اهل كتابك شبهه‌لرينی ازاله ايده‌جك جوابی بيان ايتمك اوزره

﴿ كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلاًّ لِبَنِى إِسْرَائِيلَ إِلاَّ مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَيةُ قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَيةِ فَاتْلُوهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾ بيوريور .

[هر طعام بنی اسرائيله حلال اولدی، الا تورات نازل اولمزدن اول بنی اسرائيلك كندی نفسنه حرام قيلديغی شيلر مستثنی‌در. اكرسوزكز طوغرو ايسه ای اهل كتاب! توراتی اوقويك .]

﴿ فَمَنِ افْتَرَى عَلَى اللّهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾

[شو دلائلك ظهورندنصكره بر كيمسه الله‌ه يالان اوله‌رق افترا ايدرسه ايشته او افترا ايدن كيمسه‌لر آنجق ظالملردر .]

﴿ قُلْ صَدَقَ اللّهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفاً وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

[حبيبم! سن آنلره دی كه الله‌تعالی خبرنده صادق اولدی. بناءً عليه؛ بالعموم فنالقلردن طاهر اولان ملت ابراهيمه اتباع ايدك. حالبوكه ابراهيم عليه‌السلام مشركلردن اولمدی.] بناءً عليه اتباع ايتمكز لازمدر .

بو آيت؛ يهود ملتنك رسول اللهك نبوتی انكارلرينی رد ايتمشدر . چونكه؛ آنلر احكامده نسخی انكارله رسول اللهك رسالتنی انكار ايدرلر وديرلركه « احكامده نسخ اولمز . بزه حرام اولان شيلر بزدن اولكی شريعتلرده دخی حرام ايدی . بناءً عليه ؛ اولدن حلال اولوب صكره حرام اولان برشی يوقكه نسخ اولسون ، بويله اولمدی » ديمكله توراتك احكامنك نسخ اولونمايه‌جغنی ادعا ايتمه‌لری و « شريعت ابراهيمده دوه اتی وسودی حرام اولديغی حالده يا محمد ! ﷺ سن حلال اولديغنی ادعا ايديورسك » ديملری اوزرينه بو آيتك نازل اولديغی مرويدر . شو حالده « نسخ جائز دكلدر » عنواننده ادعالری كندی شريعتلرنده نسخك وقوعنی بيانله رد اولونديغی كبی حرام اولان شيلر « اولدنبری حرامدر » ديدكلری سوزلرنده اصرار ايدنجه رسول الله « كتيرك توراتی، اكر سوزيكز طوغرو ايسه اوقويك آيتلرينی » بيوردی . يهوديلر توراتی كتيره‌مديلر ويالان سويلدكلری والله تعالی‌يه افترا ايتدكلری هركسجه تبين ايتدی . بناءً عليه ؛ رسوای عالم اولديلر . آيتده كنديلرينك يالانجی ظالملردن اولدقلرينی بيانله اوصاف قبيحه صاحبلری اولدقلری تصريح اولونمشدر . شو حالده آيت؛ رسول اللهك رسالتنك صدقنه دلالت ايدر . چونكه ؛ رسول الله اوقويوب يازماديغی حالده بو مسائلك تورانده اولديغنی بيلمسی ويهوده كتيروب اوقومالرينی تكليف ايلمسی ونسخك يهود شريعتنده‌ده موجود اولديغنی بيان ايتمسی آنجق وحی ايله اولابيله‌جكندن نبوتنه دلالت ايدن معجزات جمله‌سندندر .

بو آيتده طعام ؛ يينيله‌جك شيلرك جمله‌سنه شاملدر. چونكه؛ فخررازينك بيانی وجهله (كل الطعام) لفظی جميع اطعمه‌يه شامل اولديغندن بنی اسرائيله هر طعام حلال ايدی.

آنجق يعقوب عليه السلامك شدتله خسته لانديغی بر زمانده خسته لغندن شفا بولورسه بك سوديكی دوه اتی وسودينی نفسنه حرام قيلدی. يعنی؛ ييه جكنی نذرايتدی وآنك شريعتنده حرام اولدی. حتی ايچ ياغنی ييه جكنی ده نذر ايتمشدی. بناءً عليه؛ حيوانك آرقه سنده وأتنده اولان ياغ حلال، ايچندن چيقان ياغلر حرام اولمشدی.

حل وحرمت الله تعالینك امر ونهييله ثابت اولديغی حالده حلال اولان بعض شيئی انسانك نفسنه حرام قيلمسيله حرام اولديغی واردر. مثلا حلال اولان حرمنه طلاق ويرمك وجاريه سنی آزاد ايتمك صورتيله حرام قيلار. يعقوب عليه السلامك بعض حلال اولان شيئی نفسنه حرام قيلمسی اجتهاد صورتيله اولمشدر. چونكه؛ انبيای عظام ايچون اجتهاد جائزدر. بناءً عليه؛ حضرت يعقوبده بعض شيئك حرام اولمسنی اجتهاد ايدوب اجتهادينك خلافنه وحی الٰهی كلمه مكله اجتهادنده اصابتی تقرر ايتمك صورتيله آنك شريعتنده او شيلر حرام اولمشدر. ياخود يعقوب عليه السلامك بعض شيئی حرام قيلمسی نذر ايتمك صورتيله واقع اولمق محتملدر. زيرا؛ شريعت محمديه ده نذر جائز اولديغی كبی شريعت يعقوبيه ده دخی جائز اولديغندن يعقوب عليه السلام بعض اطعمه يی نذرله نفسنه حرام قيلمق طريقيله واقع اولمش واكا اتباعله امتنده ده حرام قيلمشدر.

توراتك نزولندن اول حضرت يعقوبك حرام قيلديغندن ماعدا طعامك كليسی حلال وتوراتك نزولندن صكره بعض شيلرك اولكيلره علاوه اوله رق حرام اولديغنه آيتده اشارت واردر. چونكه؛ فخررازينك بيانه نظراً بنی اسرائيلك اكثريتی برجرم ارتكاب ايتدكلرنده آنلرك كناهلرينه جزا اولمق اوزره واجب تعالی برنوع نعمتی آنلره حرام قيلاردی.

تفسير طبريده بيان اولنديغنه نظراً يعقوب عليه السلام عرق النساء خسته لغنه مبتلی اولوب كيجه لری راحتسز اولنجه اگر شفا بولورسه (عرق) يعنی أت ايچنده طمر ييه جكنه نذر ايله نفسنه حرام قيلديغی مرويدر. بناءً عليه؛ يهوديلر أتك آراسندن طمرلری سچمكسزين ييمزلر. هرحالده كی صورتله اولورسه اولسون اولدن حلال اولان شيئی حرام قيلمق نسخدر وجناب حقك بوخبری صادقدر. بناءً عليه؛ يهوديلرك «نسخ جائز دكل» ديدكلری ادعالری مردوددر.

خلاصه؛ تورات انزال اولونمازدن اول يعقوب عليه السلامك نفسنه حرام قيلديغندن ماعدا هر طعامك بنی اسرائيله حلال وآنجق حضرت يعقوبك حرام قيلديغی شيلر آنك شريعتندن حرام اولديغی و يهوديلرك بونی انكار ايتملری اوزرينه رسول اللهك «سوزيكز طوغرو ايسه كتيرك توراتی، اوقويك آيتلرينی» ديوب يهوديلرك كتيره مدكلری وتوراتك نزولندن صوكره افتراء علی الله ايدنلرك ظالم والله تعالینك خبری صادق و يهوديلرك يالانجی اولدقلری وملت ابراهيمه اتباعلری واجب اولديغی بوآيتدن مستفاد اولان فوائد جمله سندندر.

*
* *

واجب تعالی رسولنك رسالتنه يهودك طعنی؛ نسخی انكار ايتملری اولوب بو ايسه كندی شريعتلرنده دخی جائز اولديغی بيانله طعنلرينی رد ايتديكی كبی يهودك ايكنجی طعنلری «بيت مقدس جميع انبيانك قبله سی وجمله امكنه دن افضل اولديغی جهتله هرحالده جمله انامك قبله سی بيت مقدسدر. بناءً عليه؛ كعبه يه توجه جائزدكلدر» ديه رك قبله نك كعبه يه تحولنه اعتراضلرينی دخی رد ايتمك و تحويلك سببنی بيانله آنلرك شبهه لرينی ازاله و يهود و نصارانك ملت ابراهيمدن اولدقلرينی ادعا ايتدكلری حالده حضرت ابراهيمك قبله سنه طعنلری طوغرو اولماديغی كبی كعبه يه حج ايتمك ابراهيم عليه السلامك سنتی اولديغی حالده آنلرك حجدن امتناع ايتملری اوزرينه ادعالرينك يالان اولديغی اثبات ايتمك اوزره

﴿ إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكاً وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ۞ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ ﴾ بيوربيور.

[ناسك عبادتی ايچون يريوزنده اول تملی آتيلان وقونيلان بيت شول بيتدركه او بيت خير كثيری متضمن وعالمره هدايت اولوب مكه شهرنده وضع اولونان بيتدر. زيرا؛ او بيتده وحدانيته دلالت ايدن آچيق و ظاهر آيتلر و مقام ابراهيم واردر.]

﴿ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِناً ﴾

[اگر بر كيمسه او بيته كيررسه قتل وغارات كبی شيلردن امين اولور.]

يعنى ؛ يهودك زعم باطللرى كبى بيت مقدس كعبه‌دن افضل دكلدر ، بالعكس كعبه بيت مقدسدن افضلدر . زيرا يريوزنده ناسك عبادتلرى ايچون اول وضع اولونان بيت ؛ مكه شهرنده‌در . زيارت ايدنلره و مكه‌ده ساكن اولانلره خير و بركتى چوق وانسانلرى وحدانيت الٰهيه‌يه ارشاد ايتديكى ايچون عالمله هدايتدر . چونكه ؛ او بيتده وحدانيته دلالت ايدر آچيق علامتلر واردر . جملهٔ علامتلردن بريسى‌ده ابراهيم عليه‌السلامك او بيتى بنا ايدركن آياغنى باصديغى مقامى اولديغى كبى او بيته داخل اولان كيمسه‌نك دنيا آفتلرينك برچوقلرندن امين اولمسى واخلاص اوزره انقياد ايده‌رك بيتى زيارت ايدنلرك آخرت عذابندن قورتولمسيدر .

فخر رازينك بيانى وجهله ير يوزنده ناس بيننده مساوى ومشترك اولارق هر قبيله وهر ملت ايچون او بيته كيرمك جائز وهر كس عبادته مأذون اولوب عمومك عبادتخانه‌سى اولمق اوزره ايلك اوكجه بنا اولونان بيت كعبه اولديغى ايچون اول وضع اولونان بيت ديلمشدر . يوقسه دنيا يوزنده اول خلق اولونان بيت كعبه ديمك دكلدر . زيرا ؛ كعبه‌دن اول بر چوق اولر ، كوشكلر ، سرايلر و مسكنلر بنا ايدلديكى كبى بر چوق عبادتخانه‌لرده انشا اولونمشدر . لكن او بنا ايديلن معابد هر قومك كنديسنه مخصوص اولديغندن عمومه عائد دكلدر . شو حالده عمومه عائد اولارق اول بنا اولونان معبد ؛ كعبه‌در . حق رسول اللهدن ، ناسه عبادت ايچون اول وضع اولونان بيتدن سؤال اولونديغنده ابراهيم عليه‌السلام طرفندن اول كعبه بنا اولونوب قرق سنه صوكره بيت مقدسك بنا اولونديغنى بيان بيورديغى مرويدر .

كعبه‌نك اول بنا اولونمسنده اختلاف وار ايسه‌ده روايتلرك اصحى حضرت آدمك بنا ايتمسيدر . چونكه ؛ حضرت آدم جنتدن ير يوزينه اينجه نمازده قبله اتخاذ وحجله عمره‌ده زيارت ايتمك اوزره كعبه‌يى بنا ايتمسنى جناب حق امر ايدوب اشبو امر اوزرينه بنا ايتديكى مرويدر . زيرا ؛ حضرت آدم ، شيث ، ادريس ونوح عليهم‌السلام شريعتلرنده نماز و نمازده سجده واردى . اكر آنلر زماننده كعبه‌دن باشقه عمومه عائد بر قبله اولسه ايدى كعبه اول بنا ايدلمش اولمازدى . حالبوكه بو آيتده جناب حق اول بنا ايدلديكنى بيان ايتمشدر .

شو حالده حضرت آدم زماننده بنا اولونديغى طوغرو اولمق لازم كلير . بناءً عليه ؛ حضرت نوحك طوفاننه قدر موجود اولوب طوفانده خراب اولديغندن اثرى قالمايوب اللهك امرى اوزرينه جبريلك دلالتى ايله ايكنجى مره‌ده ابراهيم عليه‌السلامك اوغلو حضرت اسماعيل ايله برابر بنا ايتديكى مرويدر .

بيت شريفك عندالله قدرى عالى وسائر بيوت اوزره شرفى زياده اولديغندن الله تعالى دنيا يوزنده عموم قوللرينه عبادتخانه اولارق اول آنى خلق ايتمشدر و (اسكى معبد)ك (يكى معبد) دن افضل اولديغندن بو آيت دلالت ايدر . زيرا ؛ كعبه‌نك بيت مقدسدن افضل اولمسنى واجب تعالى كعبه‌نك بيت مقدسدن دها اول بنا اولونمسيله اثبات ايتمشدر . حتى عالمده كعبه‌نك بناسندن دها زياده شرفلى بر بنا يوقدر . چونكه كعبه‌نك بناسنى امر ايدن ؛ الله تعالى ، هندسه‌سنى تعيين ايدن ؛ جبريل امين ، بناسنى تأسيس ايدن ؛ خليل الرحمن ايله شاكردى و اوغلو حضرت اسماعيلدر . ايشته شو فضائل دنياده هيچ بر بناده اجتماع ايتمه‌مشدر . بناءً عليه بيت شريف ؛ جمله بيوتك افضليدر .

كعبهٔ معظمه اكيندن ، اوتدن خالى بر واديده اولديغى حالده اللهك ويرمش اولديغى بركت وخير كثير سببيله هر نعمت بول اولوب امور دنياجه معيشت خصوصنده اصلا مضايقه كورولمديكندن جناب حق او بيتك مبارك اولديغنى بيان بيورمشدر . آيتده بكه ايله مراد ؛ مكه‌در . حج وطواف ايچون ناس اجتماع ايتديكندن بكه ديلمشدر . زيرا بكه ؛ محل اجتماع وازدحام‌در . ياخود مكه‌يه سوء قصد ايدنلرك هر جبارك بوينى دوكيلوب باشى ازيلديكى ايچون بكه ديلمشدر . زيرا بكه ؛ ازمك ودفع ايتمك معناسنه‌در . مكه ده ؛ اوراسنك صويى اولماديغنه ، كناهلرك كفارتنه سبب اولديغنه وكرهٔ ارضك هر طرفندن ناسك طوپلانمسنه وسيله اولديغنه اشارت ايچون مكه ديلمشدر . مكه ؛ كعبه‌نك وبكه ؛ بلده‌نك اسمى اولديغى دخى مرويدر .

بيت شريف ، خالقك وجودينه دليل وعالى ايمانه دعوتله جنته وصوللرينه سبب اولديغنه اشارت ايچون بيتك عالمه هدايت اولديغى بيان اولونمشدر . بيت شريفده وحدانيته ورسول اللهك رسالتنه دلالت ايدر علامتلر واردر . مثلا اسلاميتك ظهورى بيك اوچ

يوز كسور سنه اولديغی حالده هر سنه (منا) دنيلن محلده يوز بيكلرجه حجاجك شيطانی طاشلامق اوزره يتمشر دانه چاقيل طاشی آتدقلری و او محلده سيل كوتوره‌جك بر دره ويل قالديره‌جق بر تپه اولماديغی حالده او طاشلردن اصلا اثر كوروليوب غيب اولمسی و قوشلرك، كومه كومه اوچاركن كعبه اوزرينه كلنجه ايكی‌يه بولونوب كعبه‌نك اوزرندن كومه حالنده كچمه‌مسی، و اولدنبری او محله داخل اولان كيمسه‌نك تعرضدن امين اولوب حتی زمان جاهليه‌ده بيله بو قانونی هيچ كيمسه‌نك بوزامامسی و مقام ابراهيمك غيب اولمامسی وحدانيت الٰهيه‌يه وقدرت سبحانيه‌يه دلالت ايدن علامتلر جمله‌سندندر .

مقام ابراهيم ايله مراد ؛ يعنی بنا ايدركن ديوار يوقاری قالقوب بويی اولاشمديغی بر حالده كلديكنده اسكله قوروب اوزره قونيلان طاش حضرت ابراهيم آياغنی باصديغنده طاشك چامور كبی يوموشايوب آياقلرينك طوبوغنه قدر طاش باتمسيله حصل ايدوب اثری جاری طاشدر، كه بو كون او اثری الآن محافظه ايتمكده‌در . ايشته بو ؛ عادتك خلافی فوق الطبيعه بر معجزه‌در . چونكه ، عادتده طاش سرت اولوب آياق تضييقيله اوزرنده بر تأثير اجرا ايده‌مز ايكن خلاف عادت طاشك يوموشامسی البته معجزه‌در .

حرم شريفه داخل اولان امين اولور ديمك ؛ حرمده اولان كيمسه‌يه تعرض وقوع بولماز ديمكدر . بناءً عليه، حرم خارجنده قتال ايدوبده حرمه التجا ايدن كيمسه حرم داخلنده امام اعظمه كوره قصاص اولونماز . شوقدركه او كيمسه‌يه سوز سويله‌مك وآنی مسافر ايتمه‌مك و مالی وارسه آلمامق صورتيله حرمدن چيقمغه مجبور ايتمك وبو وجهله حرمدن چيقارمق و چيقدقدن صوكره قصاص ايتمك مشروعدر . اما حرم داخلنده قتال ايدرسه ينه حرم داخلنده قصاص اولونور . امام شافعی عندنده حرم داخلنده قتال ايدن كيمسه حرم داخلنده قصاص اولونديغی كبی حرم خارجنده قتال ايدوبده حرمه التجا ايدن كيمسه دخی حرم داخلنده قصاص اولونور ، زيرا؛ قصاصك تأخيری جائز دكلدر. چونكه؛ قصاصده حق الله وحق عبد اجتماع ايتديكندن حق عبدك تأخيری جائز اولاماز .

حرمه داخل اولان كيمسه دنياده تعرضدن امين اولديغی كبی آخرتده عذابدن دخی امين اولور . چونكه ؛ حج ايچون حرمه داخل اولوب كمال اخلاصله حسبةً لله اركان

حجی ادا ايدرسه وبوندنده مقصدی يالكز رضاء باری اولورسه عذاب جهنمدن امين اولاجغنه دائر بر چوق احاديث جليله واردر . زيرا؛ جمله امر ايدن الله تعالی‌نك حجاج ايچون بر چوق وعدلری واردر . آنجق بو امنيت ، حجی ادا ايتدكدن صوكره عذاب جهنمی ايجاب ايدر . كناه ايشله‌مزسه ديمكدر، يوقسه هم حج ايدر هم‌ده بر چوق كناه ايشلرسه البته كناهنك جزاسنی چكه‌جكنده شبهه يوقدر .

خلاصه ؛ دنيا يوزنده اول بنا اولونان و عبادت ايچون عمومه حاضرلانان بيت ، مكه‌ده بولونان بيت شريف اولوب واو بيت ناسك عبادتلرينه سبب اولمقله هدايت اولديغی و خيری چوق مبارك بر محل اولوب او مقامده وحدانيته دلالت ايدر علامتلر بولونديغی و ابراهيم عليه السلامك مقامی اوراده موجود و او محله كيره‌ن تعرضدن امين اولديغی بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی بيت شريفك فضائلنی بيان ايتديكی كبی بيته حجك لزومنی بيان ايتمك اوزره ﴿ وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلاً وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴾ بيوريور .

(بيت شريفی زيارت ايچون كيدوب كله‌جك قدر آزيغه وبيتده مقتدر اولان ناس اوزرينه الله تعالی‌نك رضاسی ايچون حج فرض اولدی . اكر بر كيمسه قدرتی اولديغی حالده حج ايتمز كفران نعمت ايدرسه ضرری كنديسنه عائد اولور . زيرا ؛ الله تعالی جمله عالمدن غنی اولوب هيچ بر كيمسه‌نك حجنه وسائر عبادتنه احتياجی يوقدر .

يعنی ؛ ناس اوزرينه بيت شريفه حج ايتمك فرض اولدی . او ناس كه بولونديغی بلده‌سندن كعبه‌يه مالاً وبدناً كيدوب كلمكه مقتدر اولان كيمسه‌در . زيرا تكاليف الٰهيه قدرته باغليدر . بناءً عليه قدرتی اولمايان كيمسه‌يه تكليف ؛ قدرتنك فوقنده اولديغندن جائز دكلدر و اكر بر كيمسه قدرتی اولديغی حالده حجی عن قصدٍ تركله كفران نعمت

ایدرسه ضرر کوره‌جك اولان کفران نعمت ایدوب شکر ایتمه‌ین کیمسه‌در. زیرا؛ الله تعالی جمله عالمدن غنیدر. شو حالده حجی ترك ایتمسندن جناب حقه بر ضرر اولماز. چونکه؛ آنك حججنه احتیاجی یوقدر.

جمله امر الٰهی؛ عزت الٰهیه و عظمت سبحانیه ایچون اولوب جر منفعت و دفع مضرت ایچون اولمادیغنه اشارت اولمق اوزره آیتك بدایه‌سنده **الله** اسم شریفی وارد اولمشدر.

حج؛ **ارکان اسلامیه‌دن بریسی اولوب** بیت شریفی حج ایتمك ناس اوزرینه فرضدر.

فقط حج ایده‌جك کیمسه‌نك مال و بدن جهتیله قدرتی شرطدر. قدرت مالیه؛ **اوزنده چیقوب بیتی زیارت ایده‌رك تکرار عودت ایدنجه‌یه قدر یه‌جك طعام و کیه‌جك کسوه‌یه و بینه‌جك بنیه‌ده دوکنی بوکلنه‌جك مطاری‌یه و عائله‌سنك نفقه‌سنه مقتدر اولمقدر.** قدرت بدنیه؛ **وجودی صاغلام، اوتوب بینمكه قادر اولمقدر.** بناءً علیه؛ فقیر اولان بر کیمسه‌یه حج ایتمك فرض اولمادیغی کبی علیل الوجود اولان کیمسه‌یه دخی فرض اولماز.

امام شافعی عندنده قدرت مالیه معتبر اولوب قدرت بدنیه معتبر اولمادیغندن زنکین اولان کیمسه‌نك قدرت بدنیه‌سی اولمادیغنده کندی طرفندن حج ایتمك اوزره بر بدل کوندرمك واجب اولور. امام مالك عندنده یالکز قدرت بدنیه معتبر اولدیغندن یایان یورومك و کسب ایتمك صورتیله کیدوب کلمكه مقتدر اولان فقیره حج فرضدر. امام اعظم عندنده بو آیتده‌کی استطاعت؛ **قدرت مالیه و بدنیه** ایله تفسیر اولوندیغندن قدرت بدنیه و مالیه حجك فرض اولمسنده شرطدر. بناءً علیه؛ فقیره حج فرض اولمادیغی کبی مالی چوق اولوب آنجق بدناً اقتداری اولمایان خسته، کور، ظوپال و چولاق کبی عاجز اولانلره دخی حج ایتمك واجب اولماز. زیرا؛ بر جهتدن قدرت دیکر جهتدن عجزله برابر معتبر اولماز. چونکه ارکان حجی ادا هم ماله هم‌ده بدنه محتاج اولدیغندن برینك وجودی دیکرینك عدمیله برابر حجی اداده کافی اولمادیغندن امام اعظم استطاعتی قدرت مالیه و بدنیه‌نك هر ایکیسیله تفسیر ایتمشدر و حقیقی استطاعت ده بودر.

طریده بیان اولوندیغنه نظراً بو آیتده (سبیلاً) **کلمت برده زاد راحله یعنی آزیق**

و بنیدله تفسیر اولوندیغی اصحابدن حضرت علی و ابن عباس و معاویه رضی الله عنهمدن مرویدر. ایشته بو روایتده امام اعظمك قولی صحیح اولدیغنی تأیید ایدر.

فخر رازینك بیانی وجهله حجی ادا ایتمك کمال عبودیت و امر الٰهی‌یه تماميله اطاعت ایتمكدر. زیرا؛ محل معین اولان کعبه‌یی زیارت و ارکان حجی ادا ایتمك ایچون مسافهٔ بعیده‌یه سفر و مالنی صرف ایتمك آنجق عبودیتی معبودینه قارشی لایقیله یرینه کتیرمكله رضاسنی آرامقدر.

فخر رازی، قاضی و مدارکك و ابو السعود افندینك بیانلری وجهله حجك اهمیتنه اشارت ایچون بو آیتده حجه عائد اولان امری واجب تعالی انواع تأکید و شدتله ایراد بیورمشدر.

زیرا **مخصوصیتنه** دلالت ایدن لام و **عظمتنه** دلالت ایدن **لفظ جلیل** ایله، **الله** اسمی و **ناس اوزرینه بورج اولمسنه** دلالت ایدن (علی) لفظی کلمشدر که بونلرك جمله‌سی حجك ناسك بویونلرنده اللهك رضاسنی تحصیل ایچون واجب بر بورج اولوب ترك ایدن کیمسه‌نك جزایه مستحق اولدیغنه دلالت ایدر. بدایةً ناسی ذکرله حجی عمومه تعمیم و صوکره اقتدارله تقیید ایده‌رك حجك وجوبنی قدرتی اولانلره تخصیص ایتمك حجی ایکی کره بیان ایتمكدر که اولاً؛ **مطلوب،** ثانیاً؛ **مقید،** اولاً؛ **اجمال؛** ثانیاً **تفصیل و ایضاح ایتمك** امر حجه شدتله اهتمام و دقت لازم اولدیغنه دلالت ایتدیکی کبی **محله امرك جملهٔ اسمیه** صورتنده کلمسی‌ده شدتله اهتمامه دلالت ایدر.

حجی ترك ایتمكده کفرله تعبیر ایتمك؛ ترك ایدن کیمسه‌نك شدتلی عذابه مستحق اولوب ترك ایتمك افعال کفردن اولدیغنه دلالت ایتدیکی کبی **بالجمله عالملردن غنی اولدیغنی بیان ایتمك؛** حجی ترك ایدنلرك غضب الٰهی‌یه مستحق اولدقلرینه اشارتدر. حق رسول الله «بر کیمسه حج فرض اولدقدنصکره حجی ترك ایده‌رك وفات ایدرسه ایسترسه یهودی و ایسترسه نصرانی اولومندن اولسون» بیورمشدر. ایشته بو حدیث شریف‌ده ارکان اسلامیه‌دن اولان حجی اقتداریله برابر عن قصدٍ ترك ایتمك بیوك کناه اولدیغنه و عذابه استحقاق ایجاب ایتدیکنه دلالت ایدر.

بو آیتده کفرله مراد؛ **حجك فرضیتنی انکارده کفر ایتمكدر.** یاخود کفرله مراد؛

حجّه قدرتلری اولدیغی حالده کفراندن نعمت ایدوب حجی ترک ایدنلره گلیرسه؛ اللهك ویردیکی نعمتك شکرینی ادا ایتمه‌مکدر. شو حالده کفرله مراد؛ حقیقی کفر دکلدر. هانکی معنا مراد اولونورسه اولونسون حجی ترك ایتمك، غضب الٓهی‌یی موجب بیوك کناهدر.

تفسیر طبریده وخازنده بیان اولوندیغنه نظراً آیتك سبب نزولی؛ یهودیلرك «بزده مسلمز» دیملری اوزرینه آیتك اولی یعنی (ولله علی الناس حج البیت من استطاع الیه سبیلا) نازل اولونجه رسول الله ناسی جمع ایتدی وحجك فرض اولوب اداسی لازم اولدیغنی بیان ایتمسی اوزرینه مؤمنلر ایمان و فرضیتنی اعتقاد ایتدیلر. یهودیلرك ایماندن وقبولدن استنکاف ایتملری اوزرینه آیتك آخری یعنی (ومن کفر فان الله غنی عن العالمین) نازل اولدیغی مرویدر.

خلاصه؛ مکه‌یه کیده‌رك بیتی زیارت ایدوب کلمکه مال وبدن جهتندن مقتدر اولان کیمسه اوزرینه حجك واجب واوزرینه حج واجب اولان کیمسه معذرت مشروعه‌سی اولمقسزین حجی ترکله کفران نعمت ایدرسه عذابه مستحق اولدیغی والله تعالینك جمله عالمدن غنی وهیچ بر کیمسه‌نك حجنه احتیاجی اولمادیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی رسولنك رسالتنه اعتراض ایدن اهل کتابك شبهه‌لرینه جواب ویردیکی کبی کفرلرینك سببنی سؤال طریقیله انصافه دعوت ایتمك اوزره ﴿ قُلْ یَا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰیَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ شَهِیدٌ عَلٰی مَا تَعْمَلُونَ ﴾ بیورییور.

[حبیبم! سنك نبوتکه اعتراض ایدنلره سن دی که: «ای اهل کتاب! اللهك وحدانیتنه ورسولنك رسالتنه دلالت ایدن آیتلرینه نه ایچون کفر ایدرسکز؟ حالبوکه الله تعالی سزك عملکزه شاهد وهرنه ایشلرسه‌کز بیلیر.] بناءً علیه؛ عملکزه کوره جزا ویرر».

﴿ قُلْ یَا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِیلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاَنْتُمْ شُهَدَاءُ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴾

[وسن آنلره دی که: « ای اهل کتاب! دین الٓهیده اکریلك ونقصان آرامق صورتیله ایمان ایدوب اودینله تدین ایدن کیمسه‌یی طریق الٓهیدن نه ایچون منع ایدرسکز؟ حالبوکه دین اسلامك حق اولدیغنه سز شاهدلرسکز. زیرا؛ الکزده بولونان کتابی مطالعه ایتمکله رسولمزك رسالتنی ودینمزك طوغرو بر دین اولدیغنی بیلیرسکز والله تعالی سزك بالجمله عمللریکزدن غافل دکلدر. چونکه؛ حقی تغییر ورسولنك رسالتنی انکار ایتمك واوصافنی صاقلامق کبی عمللریکزی بیلیر ومقتضاسنه کوره جزا ویرر ».]

تفسیر طبریده بیان اولوندیغنه نظراً بو آیتلر یهودیلردن (مرشاش بن قیس) ودیکر بر شخص حقنده نازل اولمشدر. چونکه؛ (مرشاش) دین اسلامه شدتله عداوت ایدر بر شیخ فانی ایدی. بر کون انصاردن (اوس) و (خزرج) قبیله‌لرندن بر چوق کیمسه‌لرك اخوت اسلامیه اوزرینه کمال صمیمیتله محبتلرینی کورونجه یهودیلری طوپلادی و « بونلرده بو الفت دوام ایتدکجه یهودیلرك بو حوالیده یاشامه‌لری امکانسزدر. بونك چاره‌سی؛ بونلرك آرالرینه نفاق قویمق وزمان جاهلیه‌ده بینلرنده جریان ایدن فتنه‌لری ومحاربه‌لری اویاندرمقدر» دیدی. چونکه؛ زمان جاهلیه‌ده بو ایکی قبیله آراسنده قانلی محاربه‌لر اولور ویهودیلرده آنلرك محاربه‌لرندن بالاستفاده راحت یاشارلردی. ایشته (مرشاش)ك عداوت وحسدی غلیان ایده‌رك یهودیلره بو دسیسه‌یی اوکرتدکدن صوکره بر دلیقانلی‌یه « سن کیت بونلرك آراسنه اوتور، کچمشده بینلرنده وقوع بولان قانلی محاربه‌لره دائر بیتلر اوقومقله بونلرك اسکی دردلرینی خاطرلرینه کتیر وبو وسیله ایله آرالرنده فتنه اویاندیر» دیمه‌سی اوزرینه اودلیقانلی کیدر آلدیغی درسی ایفا ایدر وفی الحقیقه بو ایکی قبیله آراسنده ده عربده باشلار، حتی طرفین سلاحه صارلیرلر. رسول اللهك خبری اولونجه بو فتنه‌یی باصدیروب طرفینی تسکین ایتمه‌سی اوزرینه بو آیتلر نازل اولمشدر.

بو کبی فتنه‌لری اهل ایمان آراسنده اویاندیرمق اهل کتابك النده پك بیوك بر سلاح اولدیغی جمله‌نك معلومیدر وتاریخمزده بوکا شاهددر. بناءً علیه؛ اهل ایمان ایچون لازم اولان؛ دائما بصیرت اوزره بولنمق وبو کبی اغفالاته آلدانمامق و حین وقوعنده اوکنی آلمانك چاره‌لرینی دوشونمکدر، که بوده باشلیجه سرکارده بولونانلرك وظیفه‌لریدر. کرچه ایمان ایتمه‌ینلرك جمله‌سی حکمده مساویلرسه‌ده اهل کتابك « توراته وانجیله ایمان

ایتدك » دیدكلری سوزلری باطل بولوندیغنه و آنلرك كفرلری؛ بیله‌رك كفر اولدیغی جهتله سائرلرینك كفرلرندن اشنع اولدیغنه اشارت ایچون خطاب اهل كتابه وارد اولمشدر . چونكه؛ تورات وانجیل، قرآنه وبزم نبیمزه ایمانی امر ایتدیكی حالده آنلرك بو امرك خلافنه حركت ایتملری كندی كتابلرینه ایمانلرینك اولمادیغنه دلالت ایدر .

اهل كتابك اوصاف رسول اللهی تحریفلری كیزلی ایسه‌ده كندیلرینه كیزله‌مك منفعت ویرمیه‌جكنه والبته جزالرینی كوره‌جكلرینه اشارت ایچون الله تعالی‌نك عمللرینه مطلع اولدیغی بیان اولونمشدر كه هر كس عملنك كیزلی قالدیغنی اعتقاد ایتمسون وهرنه یاپارسه جزاسنی دوشونسون دیمكدر .

اهل كتابك كفری ارتكابده قبوله شایان عذرلری اولمادیغنه و كفرلرینك بیله‌رك كفر اولدیغی جهتله تكرار بتكرار توبیخه شایان اولدیغنه و اللهك آیتلرینه كفرله برابر دین الٰهیدن مؤمنلری منعه چالیشدقلری جهتله هر بری عذابی كوره‌جكلری كبی كرك آیتلره كفر وكرك‌سه مؤمنلری منعه سعیدن هر بری غضب الٰهی‌یی جلب ایتمكده كافی اولدیغنه اشارت ایچون خطاب تكرار وارد اولمشدر .

آیتده سبیل‌الله ایله مراد ؛ دین اسلامدر . چونكه؛ كافرلر وبالخاصه یهودیلر نسخك معقول و قبله‌نك بیت مقدسدن كعبه‌یه تحویلنده بر فائده اولمادیغندن بحثله دین اسلامك حاشا طوغری ومعقول بر دین اولمادیغنی بیان ایده‌رك اهل ایمانك ذهنلرینه بر شبهه قویمق صورتیله تشویش اذهاندن خالی قالمادقلری كبی سبب نزولده بیان اولوندیغی وجهله فتنه القاسنه دخی سعی ایتدكلرندن جناب حق بو آیتلرله آنلری توبیخ ایتمشدر.

*
* *

واجب تعالی اهل ایمانی كافرلرك اضلال واغفال ایتمكه چالیشدقلرینی بیان ایتدیكی كبی بو مثللو اغفاله چالیشان اهل كتابه التفات ایتمكدن مؤمنلری نهی ایتمك اوزره

﴿ یَا اَیُّهَا الَّذِینَ اٰمَنُوا اِنْ تُطِیعُوا فَرِیقاً مِنَ الَّذِینَ اُوتُوا الْكِتَابَ یَرُدُّوكُمْ بَعْدَ اِیمَانِكُمْ كَافِرِینَ ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر ! اگر سز اهل كتابدن بر فرقه‌یه اطاعت ایدر سوزلرینه آلدانیرسه‌كز ایمانكزدن صوكره آنلر سزی كافر اولدیغكز حالده دوندورورلر . بناءً علیه؛ سز مرتد اولورسكز .]

یعنی ؛ ای مؤمنلر ! ایمانكزك مقتضاسی كافرلرك دوستلغنه آلدانمامق و اغفالاتنه قاپیلمامقدر . بناءً علیه ؛ اهل كتابدن بعض كیمسه‌لره سز اطاعت ایدر وسویله‌دكلرینی طوغرو ظن ایدرسه‌كز آنلر سزی ایمانكزدن صوكره زمان جاهلیه‌ده بولوندیغكز حال كفره رد ایدرلر وسزده كافر اولارق اسكی دینكزه دونرسكز . حالبوكه كفر ؛ سزك بینكزده‌ده اسكی عداوتلری وفتنه‌لری ومحاربه‌لری اویاندیرمقله دنیاده هلاكی وآخرتده عذاب جهنمی موجب اولور .

ایشته بو آیت ؛ بوندن اولكی آیتده بیان اولوندیغی وجهله (مرشاس)ك القا ایتدیكی فتنه اوزرینه (خزرج) قبیله‌سندن (جبار بن صخر) و (اوس) قبیله‌سندن (اوس بن قیظی) حقلرنده نازل اولمشدر . چونكه ؛ یهودك زمان جاهلیه وقوعاتی خاطرلاتمسی اوزرینه بو ایكی ذاتك هر كسدن اول تفاخره ویكدیكرینه قارشی سوكمكه باشلایوب عربده چیقارمغه تشبث ایتملری ویهودك سوزینه هر كسدن زیاده آلداندقلری فخر رازی، قاضی وطبری‌نك و ابوالسعود ونعمت‌الله افندیلرك جمله‌ٔ بیانلرندندر . ایشته بو آیت جلیله ؛ اهل ایمانی دشمنلرك شرندن محافظه ایچون بر دستور اعظمدر . زیرا ؛ هر زمان مسلمانلر دشمنلرك سوزلرینه آلدانمش وطوغرو تلقی ایتمش ایسه ضرر كورمشلر وبرچوق فلاكته معروض قالمشلر وقازاندقلرینی غیب ایتمشلردر . بونك سببی ایسه ؛ دشمنی دوست ظنیله سوزینی دیكله‌مك وقبول ایتمكدر. بناءً علیه؛ اهل ایمانك هر نه صورتله اولورسه اولسون دشمنی دوست صفتیله دیكله‌مسی هر حالده ضرردن خالی قالمامشدر . چونكه ؛ دشمنله اختلاط والفت ایتمك دائما اخلاقی افساد ایتدیكنده شبهه اولمادیغی كبی اخلاقك فسادی غضب الٰهی‌یی جالب اولدیغنده شبهه یوقدر . دشمنك دینمزی افساده چالیشدیغنده تردده محل وارمیدر ؟ اسلامیته ، اخلاقده اولان بوقدر سقوط نردن كلدی ؛ تدریجاً دشمن طرفندن اسلاملر آراسنه صوقولان تلبیساتدن دكلمی ؟ بونی كیم انكار ایده‌بیلیر؟

عنعناتمزی اونوتدرمغه چالیشانلر او درسلری نره‌دن آلدیلر و کیملرك تلقیناتیله آره‌مزه کیردیلر؟ ایشته بو کبی فنا حاللرله بو آیتك سری هر زمان ظهور ایتمکده اولدیغی کورولمکده‌در. چونکه؛ هر نه زمان دوست ظنیله آلداندقسه او زمان دینمزه ودنیامزه ضرر کلدی. جناب حق مؤمنلری ضرردن وقایه ایچون بو آیتده دشمنی دوست اتخاذ ایتمه‌مك لازم اولدیغنی توصیه ایتمشدر، فقط عمل ایدنلری کوره‌لم!

*
* *

واجب تعالی اهل ایمانی، اضلال واغفاله چالیشان اهل کتابه التفات ایتمکدن نهی ایتدیکی کبی دلائل الٓهیه‌یه یاپیشان کیمسه‌لرك طوغرو یوله ارشاد اولوندیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِىَ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾ بیوریور.

[سزك اوزریکزه اللهك آیتلری تلاوت اولوندیغی وایچکزده رسولی بولوندیغی حالده سز نصل کفر ایدرسکز؟ اکر بر کیمسه اللهك دلیللرینه یاپیشیر ورسوللرینه ایمان ایدرسه او کیمسه، مطلوبنه اولاشمش و طوغرو یوله ارشاد اولونمشدر.

یعنی؛ ای مؤمنلر: نصل کفر ایدرسکز؟ حالبوکه سزك اوزریکزه وحدانیته دلالت ایدن آیتلر اوقوندیغی کبی ایچکزده سزی طوغرو یوله ارشاد ایدر رسولی دخی موجوددر. بوقدر دلیللر میدانده ایکن ورسول الله سزی طوغرو یوله ارشاد ایدوب دورر کن کفر ایتمك سزه یاقیشیرمی؟ بر دشمنك سوزینه آلدانوب اسکی حرب فتنه‌لرینی اویاندیرمق سزك ایچون فلاکتی موجب اولمازمی؟ اکر بر کیمسه اللهه اعتماد ودلیللریله عمل ایدرسه او کیمسه طریق مستقیمه ارشاد اولونمش و طریق توحیدی اتخاذ ایتمش اولور.

تفسیر خازنده بیان اولوندیغی وجهله کیف لفظی؛ تعجب ایچوندر. فقط تعجب؛ سببنی بیلمه‌ین کیمسه حقنده اولدیغی جهتله الله تعالی حقنده تعجب محال اولدیغندن بو مقامده کفردن منع دخی تغلیظ ایچوندر. یعنی «بوقدر آیتلر میدانده ورسول الله حال حیاتده

ایکن دشمن سوزینه آلداناراق کفر ایتمك غایت اوزاق وتعجب اولوناجق بر امر غریب» دیمکدر.

ایشته اهل ایمان ایچون هر زمان سند اتخاذ اولوناجق ایکی شی واردر: برنجیسی؛ اللهك آیتلری که قرآندر. ایکنجیسی؛ رسول اللهدر. رسول الله ارتحال بیوردی. فقط آیتلر قیامته قدر باقی اولدیغندن هر زمان اهل ایمانه ملجأ اولدیغنی جناب حق بو آیتده بیان بیورمشدر. بناءً علیه؛ مسلمانلرك، دائما حوادثی اللهك آیتلرینه تطبیقله حرکت ایتملری لازمدر. زیرا؛ سبب نجات بودر وعکسنی التزامده فلاکتدن خلاص اولمادیغی ده میدانده‌در وجناب حق بو آیتده اللهك آیتلرینه یاپیشان ودیننه اعتماد ایدن کیمسه‌نك طوغرو یوله هدایتده اولدیغنی بیانله هر حالده شریعته یاپیشمانك لزومنی توصیه ایتمشدر.

خلاصه؛ دشمنه اطاعت ایدوب سوزینه اعتماد ایتمك هر زمان دینی ودنیوی فتنه‌دن خالی اولمیه‌جغی والله تعالی‌یه اعتماد وآیتلریله عمل ایدن کیمسه‌نك دائما دوغرو یوله واصل اولاجغی بو آیتلردن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی اهل ایمانه دشمنلرینك تزویراتنه آلدانماملرینی توصیه ایتدیکی کبی مؤمنلره انواع عباداتك خلاصه‌سی اولان اتقا ایله امر ایتمك اوزره ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾ بیوریور.

[ای مؤمنلر! لایق اولدیغی وجه اوزره اتقا ایله اللهه اتقا ایدك وأولمه‌یك آنجق مؤمن اولدیغکز حالده أولك.]

یعنی؛ ای مؤمنلر! اوزریکزه فرض و واجب اولان عباداتی لایقیله ادا و حرام اولان شیلرك جمله‌سندن اجتناب ایتمك صورتیله اللهه اتقا ایدك و أولوم سزه کلدیکنده أولمه‌یك، آنجق اسلام اولدیغکز حالده أولك، که حال موتکزده مسلمانلقدن باشقه بر حال اوزره بولونمایك.

فخر رازی ، مدارك وخازنك بیانلری وجهله حقا اتقا ؛ اطاعت ایدوب عصیان ایتمملك ، نعمته شکر ایدوب کفر ایلمملك ، اللهی ذکر ایدوب اونوتمامق ، لائمك لومندن قورقمامق ، دائما ولو نفسنه و اولادینه اولسونده عدالتی تطبیق ایتمك ولسانی حفظ ایدوب کونو سویلمه‌مکدر .

بونلرك جمله‌سی سهو ونسیانك غیریده وعبدك قدرتی نسبتنده اولدیغی جهتله آیتك حکمی باقیدر ، منسوخ دکلدر . بو آیتده اتقا ایله امر ؛ آیت سابقه‌ده دشمنه التفاتدن نهیی تأکید ایچوندر. چونکه؛ ایجابسز ایمانی اولمایان کیمسه‌یه التفات ایتمك اتقایه منافیدر . زیرا اتقا؛ محرماتدن احتراز اولدیغندن دشمنه التفات ایسه حرام اولدیغی جهتله البته اتقایه مناسبتی یوقدر . اتقا دفع مضرت قبیلندن اولوب کتاب اللهه اعتصام ایسه جلب منفعت قبیلندن اولدیغی جهتله واجب تعالی اتقا ایله امری اعتصامله امر اوزرینه تقدیم بیورمشدر . زیرا دفع مضرت ؛ جلب منفعت اوزرینه مقدمدر .

بو آیت جلیله‌نك سبب نزولی‌ده ؛ بوندن اولکی آیتلرده بیان اولونان (خزرج) ایله (اوس) قبیله‌لرینك سلاحه صارلملری اولدیغی مرویدر . بوکا نظراً **معنای نظم :** ای مؤمنلر ! اللهدن لایق اولدیغی وجه اوزره قورقك ، یکدیکریکزه قارشی سلاح چکمکی ترك ایدك. زیرا؛ مؤمنك مؤمنه قارشی سلاح استعمالی حرامدر. نفسکزی بوکبی محرماتدن صاقینك ودشمنکزك سوزینه آلدانوب زمان جاهلیه‌ده‌کی حالکزه عودت ایتمه‌یك وآنجق اللهه مطیع ومسلم اولدیغکز حالده آخرته کیدك] دیمکدر.

خلاصه ؛ اهل ایمانه لایق اولان حقیله اتقا ایتمك اولدیغی وسعادته ایرمك ایچون مسلم اولارق وفات ایتمك لازم کلدیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*

* *

واجب تعالی اتقا ایله امر ایتدیکی کی کتابنه یاپیشمقله‌ده‌ امر ایتمك اوزره ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعاً وَلَا تَفَرَّقُوا﴾ بیوریور .

[اللهك دیننه واحکامنی بیان ایدن قرآنه طوپلو اولارق یاپیشك وطاغلمایك.]

یعنی ؛ [ای انسانلر ! اللهك احکامنی بیان ایدن امور دنیا و آخرتکزی سزه بیلدیرن قرآنه جمیعکز تمسك ایدك و سزه هر طوغرو یولی کوسترن قرآنی ترك ایدوب هر کس کندی هوا وهوسنه تبعیت ایده‌رك فرقه‌لر احداث ایله طاغلمایك .

تفسیر طبری وخازنده بیان اولوندیغی وجهله بو آیتده اللهك حبلی ایله مراد؛ دین مبین و دینك اساسی اولان قرآندر. حبلك اصل معناسی؛ انسانی مطلوبنه ایصال ایدن سببدر. کرك دین مبین و کرك قرآن هر ایکیسی‌ده کندیلرینه بحق یاپیشان کیمسه‌یی مطلوبه ایصال ایتدیکندن مجاز طریقیله دین وقرآندن حبل ایله تعبیر اولونمشدر. بناءً علیه؛ ﴿واعتصموا بحبل الله جمیعاً ﴾ دیمك ؛ مجتمع اولدیغکز حالده اللهك شریعتنه یاپیشك دیمکدر . یاخود حبل ایله مراد ؛ جماعتدر . زیرا ؛ واجب تعالی ، اهل اسلامك دائما طوپلو بولونوب بر نقطه‌دن حرکت ایتمسی لازم کلدیکی ووحدت نقطه‌سندن آیرلمق اضمحلالی موجب اولدیغی جهتله اجتماع ایله امر ایده‌رك تفرقه‌دن نهی ایتمشدر . چونکه؛ اصول اعتقادیه‌ده ملت اسلامیه‌نك اختلافلری افکارك طاغلمسنی وجماعتك ضعفنی موجب اولدیغندن تفرقه؛ بادیٔ هلاك ومضرت اولاجغی جهتله جماعتدن آیرلمامغی ومجتمعاً شریعته یاپیشمغی توصیه ایتمشدر .

بوکا نظراً معنای نظم : [ای مؤمنلر ! هپکز جماعته یاپیشك، طاغلمایك] دیمکدر .

تفسیر خازنده بیان اولوندیغنه نظراً (ابوهریره) حضرتلرندن روایت اولونان برحدیثده رسول الله ﷺ الله تعالی سزك ایچون اوچ شیئه راضی اولور: برنجیسی؛ عبادتکز، ایکنجیسی؛ مجتمعاً دین مبینه یاپیشمکز، اوچنجیسی؛ امورکزه متولی اولان امرایه نصیحتده بولونمکزدر واوچ شیئکزله سزه غضب ایدر . برنجیسی؛ قیل وقالکز، ایکنجیسی؛ مالکزی اسراف واضاعه کز، اوچنجیسی؛ عقلکزك ایره‌جکی وایره‌میه‌جکی شیلری چوق سؤال ایتمکزدر، بیوردیغی مرویدر .

﴿ وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَاءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ اِخْوَانًا ﴾

[ای مؤمنلر ! اللهك سزك اوزريكزه شول زمانده نعمتنی ذكر ايدك كه اوزمانده سز بربريكزله دشمنديكز ، الله تعالی نور ايمانله قلبلريكزی تأليف ايتدی . بناءً عليه؛ اللهك نعمتی سببيله آقشام بربريكزله دشمن ايكن صباح وقتی قرداش اولديكز. شوحالده بونعمتلری ذكر ايدوب عادت جاهليه يه عودت ايتمه مكز وتفرقه يه دوشمه مكز لازمدر.]

﴿ وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَا ﴾

[وسز جهنمدن بر چوقورك كنارينه دوشمك اوزرنده ايكن نور اسلام سببيله الله تعالی سزی جهنمدن قورتاردی .] بناءً عليه ؛ نعمتك شكرينی ادا ايله ذكر ايتمكز لازمدر . زيرا ؛ دنياده بغض وعداوت قلقوب يرينه الفت ومحبت قوعقله نعمت الٓهيه يه نائل اولديغكز كبی كفريكز سببيله جهنمه دوشمك اوزرينه ايكن نوراسلامله جهنمدن قورتولمق نعمت آخرت اولديغندن اسلاميت هم دنيا، همده آخرت نعمتلرينه سبب اولمشدر .

﴿ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴾

[ايشته شو بياناتی كبی حقه وعدالته وانسانلرك سعادتلرينه دلالت ايدن آيتلرينی سزك اهتدا كز ايچون الله تعالی سزه بيان ايدر. شو حالده سزك اهتدا ايتمكز لازمدر.]

واجب تعالی اهل اسلام آراسندن بغض وعداوتك قالقوب الفت وانسيت وضع اولونمسی نعمت اولديغندن بونعمتی ذكر ايدوب قدرينی بيلملريله امر ايتمشدر، چونكه ؛ (اوس) و(خزرج) قبيله لری برآناوربابا اولادندن اولدقلری حالده چوغالدقجه ايكی يه آيرلديلر وزمان كچدكجه بغض وعداوت تزايد ايتدی. بينلرنده قانلی محاربه لر آچيلدی، فضولی نيجه جانلر ياندی وطرفين بربرينه وحشيانه تخريبات ياپديلر وبو حال يوز يكرمی سنه دوام ايتدی. ايشته طرفينك هردرلو راحت وامنيتلری منسلب اولوب دنياده ياشامقدن اولمك دها خيرليدر ديدكلری بر زمانده جناب حق نور اسلامله بينلرنده اولان فتنه آتشنی

سوندوردی. بر كون اول بربرينك جانی آلمغه قصد ايتمش دشمنلر ايكن بر كون صوكره قرداش اولوب بينلرنده اولان بغض وعداوت محبته تبدل ايتدی . بناءً عليه ؛ جمله سی يكوجود اولارق بر خانه خلقی كبی الفت وانسيته باشلاديلر . كلمهٔ توحيد بايراغی آلتنده طوپلانوب هر كس جاندن ، مالندن امين اولوب استراحت اوزره ياشامغه باشلانجه بوحال يهوديلرك آرزولرينه توافق ايتمديكندن يوقاريده بيان اولونديغی وجهله بينلرنده فتنه اويانديرمق وزمان جاهليه ده كی اولان حاللری اعاده ايتمك ايسته دكلرندن جناب حق بوآيتلری انزال ايله اتفاقلرينی تفرقه يه تبديل ايتمه ملرينی توصيه ايتمش وبو اتحادك حقلرنده نعمت اولوب زمان جاهليه ده كی عداوت يوزندن كوردكلری مضرتلری خاطرلاتمش واسلاميتك دنياجه حقلرنده نعمت اولديغی كبی آخرتجه ده نعمت اولديغنی وبو سايه ده جهنم آتشندن قورتولدقلرينی بيان ايتمشدركه بوالفتی خلق ايدن الله تعالی اولوب انسانلر بيننده الفت وحسن معامله اللهك برنعمتی ولطف واحسانی اولديغندن بو نعمتی ادامه يه انسانلرك چاليشمالری لازم وجزئی بر بهانه ايله الفتی عداوته تبديل ايتمك عين فلاكت اولديغنه اشارت ايتمشدر .

تفسيرطبری وخازنده بيان اولونديغی وجهله (شفاحفرةٍ) ده كی شفا؛ طرف وجانب معناسنه در . يعنی؛ « جهنمدن برچوقورك كنارنده دوشمك اوزرينه ايديكز » ديمكدر. چونكه؛ اسلام اولمازدن اول كفر اوزره بولوندقلرندن جهنمله آنلرك آره سنده كفر اوزره وفات ايتمك واردی . اكر كفر اوزره وفات ايتسه لر الی الابد جهنمه دوشوب قالاجق ايكن الله تعالی اسلاميتی قبوللری سببيله آنلری جهنمدن قورتارمشدر .

خلاصه ؛ مؤمنلر ايچون مجتمع اولارق شريعته ياپيشوب طاغلمق جائز اولماديغی ومؤمنلر اوزرينه نعمتی ذكر ايدوب شكرينی ادا واجب اولديغی واول دشمن ايكن اسلاميت سببيله قرداش اولدقلری وكفرلری سببيله جهنمدن برچوقورك كنارنده ايكن نورايمانله آنلری جناب حقك جهنمه دوشمكدن قورتارديغی وشو احكامی بيان ايتديكی كبی انسانلرك طوغرو يولی بولملری ايچون آيتلرينی بيان ايتديكی بوآيتدن مستفاد اولان فوائد جمله سندندر .

*
* *

واجب تعالی بوندن اولکی آیتلرده کافرلری ، ارتکاب ایتدکلری کفرلرله وایمانه داخل اولاجقلری ایماندن منع ایتملریله ذم ومؤمنلره لایق اولدیغی وجهله اتقا ایله امر ودین اسلام اوزره اجتماع ایدوب صاغلام یاپیشمق واجب اولدیغنی وتفرقه جائز اولمادیغنی بیان و توصیه ایتدیکی کبی کافرلرك ناسی ایماندن منعه سعی ایتملری مقابلنده اهل ایماندن بر فرقه‌نك خلقی ایمانه دعوتله وایمان ایدنلرك اعتقادلرینی محافظه خصوصنده امر بالمعروف ونهی عن المنکرله مشغول اولمسی ملت اسلامیه ایچون مهم بر وظیفهٔ دینیه اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾ بیوریور .

[ای امت! سزدن بر جماعت اولسون که او جماعت ناسی خیره دعوت ومعروفاتله امر و منکراتدن نهی ایتسون . ایشته شو خیره دعوت ایدوب شرعاً مستحسن اولان معروفاتله امر وشرعك انکار ایتدیکی منکراتدن نهی ایتمك صفتیله متصف اولانلر ؛ آنجق فلاح بولوب عذابدن قورتولانلردر .]

یعنی ؛ ملت اسلامیه آره‌سنده خلقه هر خصوصده اوکود ویره‌جك ونظر شرعده جائز اولان ایله جائز اولمایانی بیلدیره‌جك بر جماعت اولمق لازمدر . ایشته اوکودویرنلر وآنلرك اوکودلرینی دیکله‌ینلر ؛ آنجق دنیاده وآخرتده فلاحیاب اولانلردر .

مدارکده بیان اولوندیغی وجهله معروف ؛ عقلك وشرعك کوزل اولمسیله حکم ایدوب کتابه وسنته موافق اولان هر شیدر . منکر ؛ عقلك وشرعك چیرکین عد ایتدیکی وکتابه وسنته مخالف اولان هر شیدر . خیره دعوت ؛ بالعموم تکالیفه شاملدر

بیضاوینك بیانی وجهله خیره دعوت ایدوب امر بالمروف ونهی عن المنکرله مشغول اولان کیمسه‌نك احکام شرعیه‌یه وقوفی وامور عامه‌یه علمی وناسك حالنه اطلاعی ولینتله ویا شدتله سویله‌نه‌جك زمانی و مکانی بیلمسی لازمدر . زیرا امر بالمعروفدن مقصد ؛ آنجق بونلره وقوفیله برابر ناس آره‌سنده مزایای عالیه صاحبی اولمق تأمین ایدر .

ایشته شو بیان اولونان صفتلرك هر فرد مؤمنده بولونمسی ممکن اولمادیغندن بو صفتلری جامع اولان امت ایچندن بعض کیمسه‌لر اولدیغنه اشارت ایچون بعضه دلالت ایدن (من) لفظیله (منکم) وارد اولمشدر . بناءً علیه امر بالمعروف ؛ فرض کفایه اولدیغندن امتدن بعضلرینك بو وظیفه‌یی ایفا ایتمسیله دیکرلرندن فرض ساقط اولور . شو حالده بو وظیفه ایله اشتغال ایدنلر بولوندقجه مشغول اولمایانلر اوزرینه کناه یوقدر. جمیع امت اوزرینه فرض اولوب بعضیلرینك اداسیله دیکرلرندن ساقط اولاجغنه اشارت ایچون خطاب؛ امتك جمیعسنه اولدیغی حالده فعل نصیحت بعضیلرندن طلب اولونمشدر. بو فرض کفایه اولان عمومی ارشاد وحقله باطل بینی تفریق ایتمك معناسنه امر بالمعروف؛ مزایای عالیه صاحبی اولانلره مخصوص اولمق وآنجق دینی ودنیوی صلاحه دلالت ایتمك واکر دلالت ایده‌مزسه قلبیله بغض ایتمك وممکن اولدیغی قدر بر ظلمك رفعنه چالیشمق وسوزینی دیکله‌ینلره عقلنك ایردیکی قدر خیرله نصیحت ایتمك معناسنجه امر بالمعروف ؛ امتك جمیعسی اوزرینه واجبدر . زیرا ؛ ممکن اولدیغی قدر قدرتی نسبتنده هر کسك خیره سعیی لازمدر . بناءً علیه ؛ بوقبیل نصیحتی زمان وزمین ایجاب ایدرده بر کیمسه وظیفه ایده‌مزسه البته مسئولدر .

خیره دعوتده امر بالمعروف ونهی عن المنکر داخل ایسه‌ده شرف ومزیتلرینه اشارت ایچون خیره دعوتی ذکردن صوکره امر بالمعروف ونهی عن المنکر آیری ذکر اولونمشلردر . بو نصیحت وخیره دعوت صفتنك فلاحه سبب اولدیغنه اشارت ایچون شو اوصافی حائز اولانلرك فلاح کامله نائل اولاجقلری صراحةً بیان ایدلمشدر .

بیضاوینك بیانی وجهله امر بالمعروف امر اولونان شیئك حکمنه تابعدر. اکر امر اولونان شی واجب ایسه امر بالمعروف‌ده واجب اولور، اکر مندوب ایسه مندوب اولور. اما نهی عن المنکرك کلیسی واجبدر. زیرا؛ شرعك انکار ایتدیکی شیئك جمیعیسی حرامدر. حرامدن نهی ایتمك ایسه البته واجبدر .

فخر رازی وقاضینك بیانلری وجهله فاسق اولان کیمسه امر بالمعروفه موفق اولاماز. زیرا ؛ امر بالمعروف ایدنلرك فلاحیاب اولاجقلری بو آیتله ثابتدر . حالبوکه فاسق ایچون فلاحیاب اولاماز دینلر وار ایسه‌ده اصح اولان انسانك فسقی آخری منکراتدن نهی

ایتمسنه مانع اولماز . حتی بر انسان کندینه ارتکاب ایتدیکی کناهی ترك ایتمسی کندینه واجب اولدیغی کبی او کناهدن آخری منع ایتمسی دخی واجبدر . بناءً علیه؛ بر کیمسه کندی کناهکار اولمقدن آخری منع ایتمه‌سی لازم کلمز . چونکه واجبك برینی ترك ایتمك، واجب آخرك ترکنی ایجاب ایتمز .

واجب تعالی بو آیتده امت ایچنده امر بالمعروفله مشغول اولانلرك مرتبه‌لری غایت یوکسك اولدیغنه اشارت ایتمشدر. چونکه ؛ ابوالسعود افندینك بیانی وجهله امر بالمعروفله مشغول اولانلرك مرتبهٔ عالیه صاحبی اولوب صنوف سائره‌دن ممتاز اولدقلرینه اشارت ایچون یوکسكلك و اوزاقلق مرتبه‌یه دلالت ایدن ﴿ اولئك ﴾ لفظیله اشارت اولونمشدر .

امر بالمعروفك مرتبه‌سی ؛ اوچدر : برنجیسی ؛ امر بالمعروف ونهی عن المنکر ال ایله اولور . بو قسم ؛ امور مؤمنینه متولی اولانلرك وظیفه‌لریدر . ایکنجیسی ؛ لسانله اولور . بو قسم ؛ علمانك وظیفه‌لریدر . اوچنجیسی ؛ قلبله اولور . بو قسم ؛ عاجزلرك شأنیدر . زیرا ؛ قلبله بغض ایتمکدن باشقه برشیئه اقتدارلری یوقدر .

خلاصه ؛ امتدن بر جماعتك ناسی دوام ایتمك اوزره خیره دعوت ایدوب امر بالمعروفله مشغول اولمسی وبویله بر صنف بولوندورمسی امت اوزرینه واجب اولدیغی وبالکلیه ترك ایدرلرسه عمومك کناهکار اولاجغی وخیره دعوتله مشغول اولان صنفك مرتبه‌لری عالی اولدیغی وناسی خیره دعوت ایتدکلرندن دولایی فلاحیاب اولاجقلری بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی امر بالمعروفك واجب اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی امر بالمعروفك تأثیرینك شرطی اهل حقك حق اوزرینه اتفاق ایتملری اولوب تفرقه جائز اولمادیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۞ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر! سز شول کیمسه‌لر کبی اولمایك که آنلر بربرلرینه بغض وعداوتلری سببیله فرقه فرقه آیرلدیلر ودینك حق اولدیغنه دائر کندیلرینه آچیق دلیللر کلدکدن صوکره هوا وهوسلرینه کوره تأویللرله امر دینده اختلاف ایتدیلر . بناءً علیه ؛ آرا وافکارلری طاغلدی ، بربرلرینه ارتباطلری قالمادی . ایشته جماعتی طاغیتوب فرقه فرقه اولانلر وامر دینده اختلاف ایدنلر ایچون یوزلرك بیاضلاندیغی وسیاهلاندیغی کونده پك بیوك عذاب واردر .]

فخررازینك بیانه نظراً بو آیت ؛ آیت سابقه‌نك متممی مقامنده‌در . چونکه ؛ امر بالمعروفله قائم اولان کیمسه‌نك امر ایتدیکی تکالیفی انفاذی اهل حقك امور دینده اجتماعلریله حاصل اولاجغنه بناءً جناب حق تفرقه‌دن نهی ایتمشدر . تفرقه‌دن نهی ایتمك؛ تفرقه‌نك اسبابی اولان بغض وعداوت وحسد وانتبانك بعضسنی نصریح وبعضسنی انظار ایتمك وبر طاقم فاسد تأویللرله الهٰك آیتلرینی هرکس کندی هوا وهوس وآرزوی نفسانیه‌سنه اویدرمق کبی شیلرك جمله‌سندن نهی ایتمکدر . چونکه علی الاکثر اختلافه سبب اولان ؛ بونلردر .

نصوص جلیله‌یی کندی شهوات نفسانیه‌سنه اویدورمق صورتیله ایشله‌دیکی جنایتلری صورت مشروعه‌ده کوسترمك ایسته‌ینلر هرزمان کورولمکده‌در . یهود ونصارانك وملل سائره‌نك آره‌لرنده فرقه‌لر ظهور ایده‌رك تورات وانجیلك آیتلرینی کندی آرزوی شهوانیه‌لرینه کوره تأویل وتحریف ایتدیلر وبوصورتله امور دینده فرقه‌لر حاصل اولدی ملت اسلامیه آره‌سنده دخی کرچه الفاظ قرآنیه‌ده تحریف ممکن دکلسه‌ده آرزوی نفسانیه‌سنه موافق اولمایان احکامی تأویل ایله تغییر ایتمك ایسته‌ینلر کندیلرینه کوره بر طاقم آمال خسیسه‌یه مغبون اولان کیمسه‌لری بولوب تأویل ایتدیرمکله احکام قرآنیه‌یی اویونجاق ظن ایدنلر کورولمکده وهرزمان بوفکرده اولان بر چوق کیمسه‌لره تصادف ایدلمکده‌در . مثلا ؛ تسترنسوان، تعدد زوجات وفائضك حرام اولمسی صراحت قرآن ایله ثابت اولوب اشبو احکام قطعیهٔ قرآنیه‌یه طعن ایدنلر و آوروپاده بو کبی شیلر اولمادیغندن بونلری اورته‌دن قالدیرمقله بزمده آنلره موافق حرکت ایتمه‌مزك لزومندن بحث ایدنلر واردر . بو کبی

كيمسه‌لرك اسلام اسمنده اولدقلرينه تأسف ايتمه‌مك الدن كلمز . زيرا ؛ هيچ بر زمان قرآنك بر آيتنى معناى اصليسندن چيقارمق وشهوات نفسانيهٔ بشريه‌يه اويدورمق ايچون سعى ايتمك هيچ بروجهله جائز اولاماز. چونكه؛ بر ملت ايچون قبول ايتديكى شريعتك احكاميله عمل ايتمك واجبدر . يوقسه « ديكر ملتلرده بونلر يوق ، بزده نه‌دن واردر ؟ » ديه‌رك آنلرده اولمايان احكامى قالديرمق ايسته‌نيلنجه اورتاده ديانت ومليت قالماز. بو آيتده نهى؛ اصول اعتقاده تفرقه‌دن نهيدر ، يوقسه فروع اعمالده اختلافدن نهى دكلدر . زيرا ؛ رسول الله (اختلاف امتى رحمة واسعة) بيورمقله مسائل فرعيه‌ده اختلافه رخصت ويرمشدر.

يوم قيامتده مؤمنلرك يوزلرى بياض وكافرلرك يوزلرى سياه اولاجغندن بعض يوزلرك بياض و بعضيلرينك سياه اولديغى كونلرده دلائل قطعيه‌يى نظر اعتباره آلميه‌رق اصول اعتقادده اختلاف ونصوص جليله‌يى كندى آرزولرينه كوره تأويل ايدنلرك عذاب عظيمه دوچار اولاجقلرى بيان اولونمشدر .

خلاصه ؛ كنديلرينه حقه دلالت ايدن دليللر كلدكدن صوكره فاسد تأويللرله اختلاف ايدوب فرقه‌لره آيريلان امتلر كبى فرقه‌لره آيرلمق امت محمديه ايچون جائز اولماديغى واختلاف ايدوب دليللرى معناى اصليسندن چيقارمقله فرقه‌لره آيريلانلرك يوم قيامتده بويوك عذابه دوچار اولاجقلرى بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالى بعض كيمسه‌لرك يوزلرى بياض وبعضيلرينك سياه اولاجغنى اجمالاً بياندن صوكره يوزلرى بياض وسياه اولانلرك كيملر اولديغنى بيان ايتمك اوزره ﴿فَاَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ اَكَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ۞ وَاَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِى رَحْمَةِ اللّٰهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ بيوريور .

[اما شول كيمسه‌لركه آنلرك يوزلرى قارارديكه طرف الهيدن آنلره «ايمانكزدن صكره كفرمى ايتديكز؟ كفريكز سببيله طاتك جهنم عذابنى» دنيلور واما شول كيمسه‌لركه آنلرك يوزلرى بياض اولدى . آنلر رحمت الهيه ولطف سبحانيه ايچنده ابدى قاليجى

اولدقلرى حالده مستغرق اولورلر .] زيرا ؛ رحمت الهيه غايت واسع اولديغندن مستحق اولانلرى احاطه ايدر .

ايمانلرندن صكره كفر ايدنلرله مراد ؛ مرتدلر و اهل كتابدر. زيرا ؛ اهل كتاب رسول اللهك بعثتندن اول كتابلرنده كوردكلرى وجهله آخر زمان نبيسنه ايمان ايتدكلرى حالده رسول الله بعث اولوندقدن صوكره حسدلرندن ناشى كفر ايتدكلرندن ايماندن صوكره كفر ايتمش اولدقلرى جهتله يوم قيامتده واجب تعالى طرفندن توبيخ اولوناجقلرى بيان اولونمشدر .

عذاب جهنمى طاتملريله امر ؛ اهانت ايچوندر . چونكه طاتمق ؛ لذيذ اولان شيده استعمال اولونديغى حالده بوراده عذابده استعمال، اهانتدن باشقه برشى دكلدر. عذابلرينه سبب كفرلرى اولديغى صراحةً بيانله كفردن تنفير اولونمشلردر .

بو آيت مكلفك ؛ برى مؤمن ، ديكرى كافر اولمق اوزره ايكى قسمدن عبارت اولوب بو ايكى قسمدن باشقه اوچنجى برقسم اولماديغنه دلالت ايدر . اهل سنت مذهبى ده بودر . بناءً عليه ؛ مؤمن ايله كافر آره‌سنده اوچنجى قسم اولماديغى كبى ايمانله كفر آره‌سنده دخى باشقه برحال يوقدر . كرچه فسق وارايسه‌ده فسق يا كفره مؤدى اولور. بناءً عليه ؛ صاحبى كافر اولور. ياخود كفره مؤدى اولماز صاحبى فاسق ايسه مؤمن مرتبه‌لرينى بيان ايدن شو آيتده او قسمك مرتبه‌سى دخى بيان اولونوردى . حالبوكه بيان اولونمادى ، شو حالده اوچنجى بر قسم يوقدر .

قاضينك وابو السعود افنديك بيانلرى وجهله بو آيتده رحمت الهيه ايله مراد ؛ جنت ونعمت ابديدر . بر انسان عمرينى عبادتله كچيرسه جنته عبادتى سبب اولامايوب جنته رحمت الهيه ايله كيره‌جكنه اشارت ايچون جنتدن رحمتله تعبير اولونمشدر . شوقدركه عبادت جنتده درجه‌لره سببدر . بناءً عليه ؛ جنته كيرن كيمسه عملى قدر درجه‌يه نائل اولور . آيتك حكمى ؛ بالعموم كافرلره شاملدر . كرچه آيتك اولنده ايماندن صوكره كفر ايدنلره توبيخ

اولونمش ایسه‌ده آخرنده « مطلقا کفریکز سببیله عذابی‌ده طاتك » دینمشدر . شوحالده کفر صفق هر کیمده بولونورسه آیتك حکمنده داخلدر .

*
* *

واجب‌تعالی مؤمن وکافرك احوالندن کچمش اولان تفصیلاته اجمالاً اشارت ایتمك اوزره ﴿ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ * وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴾ بیوریور .

[شو بیان اولونان احکام ؛ اللهك آیتلری‌در . حبیبم ! بز او آیتلری حقه مقارن اولارق سنك اوزرینه تلاوت ایدرز و الله‌تعالی عالمك هیچ بر ذره‌سنه ظلم مراد ایتمز . زیرا ؛ سموات وارضده‌بولونان موجوداتك‌جمله‌سی اللهك ملکی ومخلوقیدر .] بناءً علیه ؛ بو موجوداتده اللهك تصرفی ملك مستقلنده تصرف اولدیغندن هر بر جزئنك تصرفنده اصلا ظلم اولماز. [وجمله امور ؛ آنجق اللهه راجع اولور، اللهك غیری بر مرجع یوقدر.]

یعنی ؛ حبیبم ! شو اوقونان احکامی و احکامه دلالت ایدن آیتلری بز سنك اوزریکه حقه مقارن اولارق تلاوت ایدرز . زیرا؛ آنلرك معنالری صحیح وواقعه مطابقدر والله تعالی جمیع اشیایه مالك اولوب قدرت قاهره صاحبی اولدیغی جهتله هرنه‌ایشله‌سه برنده ایشلر ، ظلم اولماز . بناءً علیه ؛ یوم قیامتده یوزلری سیاه اولانلرك سیاهلغی کندی استحقاقلری اولدیغی جهتله ظلم دکلدر . چونکه ؛ الله‌تعالی کناهسز بر کیمسه‌یه عذاب ایتمز . زیرا ؛ قصوری اولمایانه عذاب ظلمدر ، الله تعالی ایسه ظلمدن منزهدر .

خلاصه ؛ اصول دینده تفرقه‌نك جائز اولمامسنه ومتفقاً قرآنه یاپیشمق لازم اولدیغنه وامتدن بر جماعتك امربالمعروفله مشغول اولمسی واجب بولوندیغنه دائر تلاوت اولونان آیتلرك حقه مقارن و واقعه مطابق اولارق تلاوت اولوندیغی و عالمدن هیچ بر کیمسه‌یه اللهك ظلم ایتمدیکی ویرده و کوکلرده اولان بالجمله مخلوقات اللهك ملکی اولوب آنلرده

تصرف ملك مخصوصنده ومحل لایقنده تصرف اولدیغی جهتله ظلم اولمادیغی وجمله‌ایشلرك مرجعی الله تعالی اولدیغی بوآیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی امتدن بر جماعتك امربالمعروفله مشغول اولدیغی بیاندن صوکره بو امتك امر بالمعروفله مشغول اولدیغندن امتلرك خیرلیسی اولدیغی بیان ایتمك اوزره ﴿ كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ ﴾ بیوریور .

[ای امت محمد ! سز ناسه اخراج اولونان امتلرك خیرلیسی‌سکز. زیرا؛ سز امر بالمعروف ونهی عن المنکر ایدر واللهه ایمان ایدرسکز.]

﴿ وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾

[اکر اهل کتاب ایمان ایتمش اولسه‌لردی آنلرایچون ایمان سبب نجاتلری‌اولاجغی جهتله خیر اولوردی . آنلردن بعضیلری مؤمن وا کثریلری فاسقلردر .]

یعنی ؛ ای امت محمد! سزهرزمان ناسی اصلاح ایچون اظهار اولونان امتلرك خیرلیسی اولدیکز . زیرا ؛ سز ناسه ایمان‌وتوحیدله امر واطاعت الٓهیه‌یه دعوت وناسی کفردن وبالعموم حرام اولان شیلردن نهی ایدرسکز وسز الله تعالی‌نك وجودینه ، وحدانیتنه‌وجمیع صفات کمالیه‌صاحبی اولدیغنه ایمان ایدرسکز ویهودونصاری محمدصلی‌الله تعالی علیه وسلمه وکتابنه ایمان وحقانی اولدیغنی تصدیق ایتمش اولسه‌لردی آنلر ایچون یهودونصاری اولمقدن دهاخیرلی اولوردی واهل کتابدن (عبدالله‌بن‌سلام) وآنك‌یارانلری کبی یهودیلردن وحبش‌ملکی نجاشی وآنك اصحابی کبی نصارادن مؤمن اولانلر واردر. لکن‌اهل کتابك اکثریسی فاسقلردر . یعنی‌کفری ارتکاب‌ایتدکلری کبی عدالتلری‌دخی یوقدر . زیرا ؛ کندی دینلرینك احکامندن خارجلردر . چونکه؛ تورات وانجیل آخر زمان نبیسنه ایمانی امر ایتدیکی حالده ایمان ایتمه‌دکلری جهتله کندی دینلرینك احکامندن

چيقديلر، بناءً عليه؛ فاسقلردر. فاسق اولدقلريني بيانله عدم ايمانلري تمرد وعنادلرندن ايلري كلديكنه اشارت اولونمشدر.

بو امتك سائر امتلردن خيرلي اولمسنك سببي؛ امر بالمعروف ونهي عن المنكر اولديغندن امر بالمعروف ايمان اوزرينه تقديم اولونمشدر. زيرا؛ هرنه قدر ايمان مرتبه‌ده جميع عباداتدن مقدم ايسه‌ده، ايمان؛ امتلرك جميعسنده مشترك برعملدر. كرچه امر بالمعروف امم سالفه‌ده وار ايديسه‌ده بو امتده اولان اعلاء كلمة الله ايچون مجاهده ايله امر بالمعروف امم سالفه‌ده يوقدر. شو حالده بو امتك خيرلي اولمسنك سببي؛ اويله برامر بالمعروفدركه او امر بالمعروف امم سالفه‌ده اولمايان بر امر بالمعروفدر. ايشته اوده دين الٰهيي نشر واعلا ايتمك ايچون انسانلر آره‌سنده اك قيمتلي اولان حياتي فدايه حاضر اولمقله دين اسلامي خلقه قبول ايتديرمك خصوصنده جاني اسيركه‌مه‌مكدر. بو معناجه امر بالمعروف كچمش امتلرده اولمامشدر. اوت! امم سالفه‌ده دخي محاربه‌لر وقوعبولوردي. فقط بو محاربه‌لر نشر دين واعلاء كلمة الله ايچون اولمامشدر. چونكه؛ اديان سابقه‌ده عموميت اولمايوب شريعتلر نبينك بعث اولونديغي ملتلره مخصوص اولديغندن تلقين دين وتبليغ احكام ايچون مجاهده‌يه احتياج يوقدر. بناءً عليه؛ ملتلر آره‌سنده جريان ايدن محاربه‌لرك سببلري دينك غيري شيلردي. اما بو امتده مجاهده‌نك اساس مشروعيتي اعلاءِ كلمة الله ايچون اولديغندن مجاهده افضل عبادت اولديغي كبي امتك خيرلي اولمسنه دخي سبب اولمشدر. چونكه؛ غيرك منفعتنه اولان ايماني غيره تلقين ايتمك ايچون كندي نفسني سلاح قارشيسنه عرض ايتمه‌نك بويوك فداكارلق اولديغنده شبهه يوقدر.

بو آيتده امت محمدك امر بالمعروفله برابر يالكز الله تعالي‌يه ايمان ايتدكلري ذكر اولونمشدر. چونكه بيضاوينك بياني وجهله الله تعالي‌يه ايمان؛ ايمان ايدلمسي لازم اولان ملكلره وانبيايه واحوال آخرته ايماني مستلزم اولديغندن ديكرلري ذكر اولونمامشدر. زيرا؛ اللهه ايمان، مؤمن به يعني ايمان ايدلمسي لازم اولان هر شيئه ايمانله برابر معتبردر. بناءً عليه؛ بعضيلرينه ايمان ايدوب بعضيلرينه ايماني ترك ايتمك اصلا ايمان ايتمه‌مش كبي اولديغندن اللهه ايمان ايتملريني بيان؛ جمله‌سنه ايمان ايتدكلريني بياندر.

بو آيتده امتله مراد؛ دعوت نبويه‌يه اجابت ايدن امتلردر، يوقسه دعوته اجابت ايتمه‌ين امتي دعوت مراد دكلدر. زيرا؛ دعوته اجابت ايتمه‌ينلر خيرله توصيف اولوناماز.

آيتده خطاب؛ اصحاب رسول اللهه ايسه‌ده امتك جميعسنه شاملدر. كرچه امتك هر فردي اصحاب مرتبه‌سنده، كرك اعلاء كلمة الله صورتيله كرك امر بالمعروفك سائر صورتلريله اولامازلر ايسه‌ده يوقاروده بيان اولونديغي وجهله امر بالمعروف فرض كفايه اولديغندن بعضلرينك امر بالمعروفله مشغول اولمسيله ديكرلرندن فرض ساقط اولديغي جهتله جمله‌سنك خيردن نصيبي واردر. بناءً عليه: خطابده عمومي داخلدر.

آيتده ﴿ كنتم ﴾ افعال ناقصه‌دن اولوب زمان ماضي‌يه دلالت ايتديكندن امت محمدك ازلده علم الٰهيده ولوح محفوظده خيرلي بر امت اولدقلري ثابت اولديغنه دلالت ايدر. حتي امم سالفه عندنده دخي بو امتك خيرلي اولديغي ثابت اولمشدر. چونكه؛ انبياء سابقه بو امتك خيرلي اولديغني امتلرينه خبر ويرمشلردر. بناءً عليه بو امتك اجماعي؛ حجت شرعيه اولمشدر، كه ادلهٔ شرعيه‌دن بريسي ده اجماع امتدر.

دين محمدي‌يه ايمان ايدنلرك هر برنده بو خير حاصل اولاجغنه اشارت ايچون «اكر اهل كتاب ايمان ايتسه‌لردي آنلر ايچونده بو خيرك حاصل اولاجغي» بيان ايتمك؛ ايمان ايدنلرك جمله‌سنده خيرك حاصل اولديغي بيان ايتمكدر. بو آيتك سبب نزولي؛ يهوددن بعضيلرينك اصحاب رسول اللهه «بزم دينمز سزك دينكزدن وبزده سزدن افضلز» ديدكلري اولديغي مرويدر.

خلاصه؛ ناسي اصلاح ايچون اخراج اولونان امتلرك خيرليسي امت محمد اولديغي وامت محمدك خيرلي اولمسنه سبب؛ امر بالمعروف ونهي عن المنكرله مشغول اولوب مؤمن اولملري بولونديغي و اهل كتاب ايمان ايتمش اولسه‌لر حقلرنده خير اولاجغي واهل كتابدن بعضيلرينك مؤمن وا كثريسنك فاسق اولديغي بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالي يهوديلرك كنديلرندن (عبدالله بن سلام) حضرتلري كبي ايمان ايدنلري تهديد ايتمه‌لري اوزرينه مؤمنلري تسليه بيورديغني بيان ايتمك اوزره

﴿ لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّا اَذًى وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴾

بيوريور.

[ای مؤمنلر ! یهودیلر البته سزه ضرر ایده‌مزلر، الا بر نوع اذی یاپابیلیرلر و اگر آنلر سزكله مقاتله ایدرلرسه آنلر سزه آرقه‌لرینی دونر، فرار ایدرلر وفراردن صوكره هیچ بر كیمسه طرفندن یاردیم اولونمازلر .]

یعنی ؛ اهل كتابك كافرلری سزه بویوك بر ضرر ایده‌مزلر ، آنجق آنلردن سزه اصابت ایده‌جك شی آزیجق بر اذادر كه اوده حضرت عیسی و محمد علیهما السلامه لسانلریله طعن ایتمك و كلمهٔ كفر سویله‌مك وتورات وانجیلك آیتلرینی تحریف ایله دین اسلام حقنده مؤمنلرك قلبلرینه شبهه قویمق وضعفاء مؤمنینی تهدید ایتمك كبی بعض اذی وغم و كدر ویره‌جك شیلر سویله‌مكله خفیف بر اذی ایده‌بیلیرلر و آنلر سزكله مقاتله ایدرلر ومحاربه‌یه باشلارلرسه آرقه‌لرینی دونر فرار ایدرلر . زیرا ؛ جسارتلری اولمادیغندن فراردن باشقه اللرندن برشی كلمز وبو فراردن صوكره اصلا یاردیم كورمزلر . چونكه ؛ آنلر ایچون بر قوت اولمازكه بر كیمسه طرفندن یاردیم اولونسونلر .

فخر رازینك بیانی وجهله بو آیت؛ اوچ صورتله غائبدن خبر ویرمشدر : برنجیسی ؛ اهل ایمانك یهودیلرك شرلرندن امین اولملریدر. ایكنجیسی ؛ آنلر مقاتله ایدرلرسه مقهور وپریشان اوله‌رق فرار ایده‌جكلریدر . اوچنجیسی ؛ منهزم اولدقدن وفرار ایتدكدن صوكره یهود ایچون بر دولت تشكل ایده‌رك قوت حاصل اولمیه‌جغنی خبر ویرمشدر . بو خبرلرك جمله‌سی عینیله ظهور ایتمش اصلا خلافی واقع اولمامشدر . چونكه ؛ یهود ملق زمان سعادتده وقوع بولان هر محاربه‌ده منهزم اولمشلر وریاست طلبنده بولونمشلرسه‌ده موفق اولامیه‌رق هر دفعه‌سنده رسوای اولمشلردر . انهزامدن دها بویوكی منصور اولامملری اولدیغی ایچون ادنادن اعلایه وترقی‌یه دلالت ایدن (ثم) كلمه‌سی كلمشدر . آنلر ایچون بعض محاربه‌ده انهزام ضرر ایسه‌ده الی الابد منصور اولمامق دها بویوك ضرردر .

بو آیت، یهوده مخصوص احكامی بیان ایتدیكندن نصاری دولتلریله بو آیته اعتراض وارد اولماز وسبب نزولده حكمك یهوده مخصوص اولدیغنه دلالت ایدر . چونكه ؛ یهودك رئیسلری (عبدالله بن سلام) واتباعی كبی مؤمن اولانلری توبیخ ودین اسلامه طعنله

اذی ایتمك قصد ایتدكلرنده آیتك نازل اولدیغی مرویدر. بناءً علیه حكم؛ یهوده مخصوصدر. زیرا ؛ یهود حقنده جاری اولاجق احوالی بیان ایتمش و اویله‌ده اولمشدر .

* * *

واجب تعالی یهودك منصور اولمیه‌جقلرینی بیان ایتدیكی كبی ذلیل وحقیر اولاجقلرینی‌ده بیان ایتمك اوزره ﴿ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُوا اِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَاۤؤُ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ ﴾ بیوریور .

[یهود اوزرینه ذل وحقارت قوندی . بناءً علیه؛ هرنره‌ده بولونسه‌لر ذلیل وحقیر كورولورلر . آنجق اللهه ایمانله حبل متین اولان دین اسلامه یاپیشیرلر ویاخود ناسله معاهده عقد ایدر جزیه ویررلرسه بو ایكی صورتده اوزرلرندن ذلت قالقار و اسلامه تمسك ایتمه‌مكله رسول اللهی تصدیقدن دونرلرسه اللهك غضبیله دونرلر .]

﴿ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ﴾

[وآنلر اوزرینه مسكنت قوندی وذلت كندیلرینه یاپیشدی .] بناءً علیه ؛ ذل ومسكنت آنلردن آیرلماز ، حتی قوت بولاجقلری اصلا امید اولونماز .

﴿ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ الْاَنْبِيَاۤءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴾

[ایشته شو یهود اوزرینه ذل ومسكنتك نازل اولمسنك سببی ؛ اللهك آیتلرینه آنلرك كفر ایدوب بغیر حق بر چوق نبیلر قتل ایتملریدر . شو قتلك و كفرك سببی ؛ آنلرك بوتون بوتون عصیان ایدوب اطاعت الٰهیه‌دن چیقملریدر . حالبوكه آنلر حدود الٰهیه‌یی تجاوزله ظلم ایتدیلر .] بناءً علیه ؛ ذل وحقارتدن قورتولامازلر .

تفسیر خازنده بیان اولوندیغی وجهله یهود اوزرینه ذل ومسكنتك ضرب اولونمسی ایله مراد ؛ آنلره یاپیشمس اوزرلرینه صیوانمس كبی ذلتك آنلردن آیرلامسیدر .

هر طرفلرینی احاطه ایدوب خالی یرلری قالمادیغنه اشارت ایچون (ضُرِبَ) کلمه‌سی وارد اولمشدر. چونکه ضرب؛ ایچنده اولانه شیئی قبه‌سیله احاطه ایدن چادره ویا اوطه‌یه دینور. یهودك ذل ومسکنتلری ایله مراد؛ آنلرك قتل واسیر اولونملری وماللرینك اموال غنیمت اولمسی واراضیلرینك آخره تملیك اولونمسی وکندیلرینك هر نه‌ده کورولسه ونه قدر زنکین اولسه حقیر وپریشانه بر حالده کورولملریدر. بناءً علیه؛ یهود ملتی اوزرینه شو عذابلرك جمله‌سی واقع اولمشدر.

حبل ایله مراد؛ اللهدن ومؤمنلردن عهد آلمق وذمت آلتنه کیرمکدر. زیرا؛ اللهك رسولنه وکتابنه ایمانله عهد آلتنه کیرر وحبل متین اولان دین اسلامه یاپیشیرلرسه مؤمنلرله برابر مؤمن اولور وقتل واسارت کبی ذلتدن قورتولورلر. بناءً علیه، حبل متینه صارلمایان یهود ملتی دنیانك نره‌سنده وکرهٔ ارضك هانکی کوشه‌سنده اولورسه اولسون حقیر کورولورلر وهیچ بر دیارده حکومته وبر پادشاهه مالك دکللردر. بناءً علیه؛ سوزی دیکله‌نور، معتبر بر رئیسلری یوقدر. شو حالده آیتك معناسی عینیله واقع وخارجده کورولن آثارله مؤیددر.

یهود اوزرینه عارض اولان مصیبت اوچدر که آنلرده ذلت، مسکنت، غضب الله‌در. بونلرك جمله‌سنه سبب؛ آنلرك کفرلری وانبیایی قتللریدر. لکن ذل ومسکنته سبب انبیایی بغیر حق قتل ایله کفرك مجموعیدر، یالکز کفر دکلدر. زیرا؛ یالکز کفر اولسه بالعموم کافرلرك ذلیل وحکومتدن محروم اولملری لازم کلیردی. حالبوکه اویله دکلدر. شو حالده یالکز کفر، ذلته سبب اولماز. بلکه یالکز انبیایی قتل، ذلته سبب اولابیلیرسه‌ده کفرك انضمامیله ذلت دها زیاده اولور.

کرچه زمان سعادتده بولونان وقرآنك نزولندن وحکومت اسلامیه‌نك تشکلندن صوکره اولان یهودیلر انبیایی قتل ایتمه‌مشلرسه‌ده آبا واجدادینی حقلی اعتقاد ایدوب قتللرینی تصویب ایتدکلرندن عین جزایه مستحق اولمشلردر. چونکه؛ کفره رضا، عین کفر اولدیغی کبی معصیته رضاده عین معصیت اولدیغندن کچمشلرینك افعالنه رضالری آنلرك جزالرینه استحقاقلرینی

ایجاب ایتمشدر. بابالرك جنایتی اولاده نسبت اولونمق عادتدر وعلی الاکثر بابانك سیئاتی اولاده سرایت وانتقال ایدر.

کفرله برابر عصیانك و حدینی تجاوز ایده‌رك بغیر حق انبیایی قتلك ذل ومسکنته سبب اولدیغندن ذل ومسکنتلرینه سببك بر کره قتلله برابر کفر وبر کره‌ده عصیان اولدیغی ذکر اولونمشدر. چونکه؛ فخر رازینك بیانی وجهله انسان کناهه دوام ایتدکجه معصیتك ظلمتی تزاید ایدر ونور ایمان آزالیر، حتی بر حاله کلیر که نور ایمان کلیاً محو اولور وآنك یرینه ظلمت کفر کلیر. بناءً علیه؛ کناهك دوامی کفره و کفرك‌ده غضب الهه سبب اولدیغنی جناب حق بو آیتله بیان ایتمشدر.

مثلا آدابی ترك ایدن سنتی ترکه وسنتی ترك ایدن فرضی ترکه جسارت ایدر وفرضی ترك ایدن احکام شریعتی استحقاره وشریعتی استحقاره جسارت ایدن کفره جسارت ایتمش اولور. یاخود اول کچنلرك کفری وانبیایی قتللری ذلتلرینه سبب اولدیغی کبی، صوکره کلنلرك عصیانلری‌ده ذلتلرینه سبب اولدیغندن آیتده تکرار یوقدر. چونکه؛ کفر وقتل، اسلافه، عصیان اخلافه عائد اولدیغندن آیتده تکرار شائبه‌سی مندفع اولمشدر. زیرا انبیایی قتل ایدن آباء واجدادی ورسول الله ایله قرآنه عصیان ایدن ایسه آنلرك اولاد واحفادیدر. شو حالده هر برینك ذل ومسکنته دوچار اولمسنه سبب؛ کندی فعللریدر. طبریده بیان اولوندیغی وجهله بونلرك ذل ومسکنتی جزای دنیویه‌لریدر. زیرا؛ آخرتده کفرلرینك جزاسنی آیریجه کوره‌جکلرنده شبهه یوقدر.

خلاصه؛ دنیانك هر نره‌سنده بولونورلرسه بولونسونلر یهودیلرك اوزرینی ذل ومسکنت احاطه ایدوب هیچ بر قوت وشوکته مالك اولمادقلری وآنجق اللهك کتابنه ورسولنه ایمانله حبل متین اولان دیننه یاپیشمق ویاخود ناسدن عهد آلوب ذمت آلتنه کیرمك سببیله مسکنتدن قورتولاجقلری واکر ایماندن دونرلرسه اللهك غضبیله دونه‌جکلری وبونك‌ده سببی اللهك حقه دلالت ایدن آیتلرینی انکارله کفر ایدوب انبیایی قتل ایتملری اولدیغی کبی عصیان ایدوب حدینی تجاوز ایتملری دخی ذلتلرینه سبب اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالى يهود اوزرينه ذل و مسكنت نازل اولديغنى بيان ايتديكى كبى اهل كتابك جمله سى صلاح و فسادده مساوى اولمايوب آره لرنده فرق اولديغنى دخى بيان ايتمك اوزره

﴿ لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ اٰيَاتِ اللّٰهِ اٰنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴾ بيوريور .

[اهل كتابك جمله سى برمرتبه ده مساوى اولمادى . زيرا ؛ اهل كتابدن بعضيلرى جماعت عادله وامت مستقيمه در . چونكه ؛ آنلر كيجه نك ساعتلرنده سجده ايدر وتهجد نمازى قيلار اولدقلرى حالده اللهك آيتلرينى اوقورلر .]

﴿ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِى الْخَيْرَاتِ وَاُولٰٓئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴾

[اهل كتابدن عدالتله قائم اولانلرك اوصاف عاليه لرى ؛ آنلر اللهه ويوم آخرته ايمان ايدرلر وامر بالمعروف ونهى عن المنكرله مشغول اولورلر و انواع خيراته مسارعت ايدرلر وشو صفتلرله متصف اولانلر صالحين زمره سندندرلر .]

﴿ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴾

[آنلرك خير اولارق ايشله دكلرى شيلر اصلا ضايع اولماديغى كبى ثوابى دخى نقصان اولماز . حالبوكه الله تعالى متقيلرى بيلير وعمللرينك مقتضاسنه كوره ثواب ويرر .]

تفسير خازنده بيان اولونديغى وجهله آيتده ايجاز ومقدر واردر . زيرا ؛ تقدير كلام : (من اهل كتاب امة قائمة ومنهم امة مذمومة غير قائمة) در . يعنى : « اهل كتابدن بعضيلرى عدالت اوزره قائم وعبادتله مشغول اولورلر وبعضيلرى ده امت مذمومه اولوب عدالت اوزره قائم اولمازلر » ديمكدر ، كه بوندن اول اهل كتابدن بعضيلرينك مؤمن واكثريسنك فاسق اولدقلرينى واجب تعالى بو آيتله اثبات ايتمشدر .

واجب تعالى اهل كتابك ايمان ايدنلرينى سكز صفتله ثنا بيورمشدر : برنجيسى ؛

امت قائمه اولملريدر . چونكه ؛ بو آيتده امت قائمه ديمك ؛ كيجه ايله تهجد نمازنده قائم ودين اسلامه ياپيشمقده ثابت ومداوم وهر ايشنده عدالت اوزره حركت ايدر ديمكدر . شو حالده امت قائمه صفتى آنلر حقنده اوصاف ممدوحه دندر . ايكنجيسى ؛ كيجه نك ساعتلرنده تلاوت قرآنله مشغول اولملريدر . زيرا ؛ تلاوت قرآنده هر كلمه سنه وبلكه هر حرفنه ثواب ويريله جكى احاديث نبويه ايله ثابت اولديغندن قرآن اوقومق عين عبادت اولديغى جهتله آنلر حقنده صفت ممدوحه دندر . تلاوتلرينك دواملى اولديغنه اشارت ايچون ﴿ يتلون ﴾ دوام واستمراره دلالت ايدن مضارع لفظى اوزره كلمشدر . اوچنجيسى ؛ اك مهم عبادت اولان سجده ايله مشغول اولملريدر . يعنى ؛ آنلر عدالت اوزره قيام وتلاوت قرآنله مشغول اولمقله برابر خشوع وخضوع اوزره يوزلرينى تراب مذلته سورمكله دخى عبوديتلرينى اظهار ايدرلر ديمكدر . دردنجيسى ؛ الله تعالى يه ويوم آخرته ايمان ايتملريدر . الله تعالى يه ايمان ؛ ملكلره ، كتابلره وانبيايه ايمانى مستلزم اولديغندن الله تعالى يه ايمانى ذكرله ديكرلرينى ذكردن اكتفا اولونمشدر . بشنجيسى ؛ امر بالمعروف ؛ آلتنجيسى ؛ نهى عن المنكردر . چونكه ؛ انسان ايچون هر شيدن اول وظيفه ؛ ايمان وعمل وتهذيب اخلاق جهتندن نفسنك نواقصنى اكمال ايتمكدر . بعده ابناء جنسندن سائرلرينك نواقصنى اكمالدر . آخرك نواقصنى اكمال يوقاريده بيان اولونديغى وجهله خير اولان شيلره ارشاد وشر اولان شيلردن منع ايتمكله اولاجغندن جناب حق بو آيتده كمال صفتلرينى بيان ايتديكى كبى اكمال صفتلرينى دخى بيان ايتمشدر . يدنجيسى ؛ خيراته مسارعت ايتملريدر . يعنى ؛ موت ايله اللرى ده كممك قورقوسنه بناءً خيراتى عجله ايشلر وتقيل عد ايتمزلر ديمكدر . سرعت ؛ امور دينده لايق اولان شيئه اقدامدن عبارت اولديغى جهتله لايق اولمايان شيئى ايشلمكه اقدام معناسنه اولان عجله كبى مذموم دكلدر . سكزنجيسى ؛ صلحا زمره سندن اولملريدر . كرچه بونلر اهل كتابدن ايمان ايدنلرى مدح ايچون وارد اولمش ايسه ده

بو صفتلر هر کیمده بولونورسه ممدوح اولاجغنده شبهه یوقدر. بناءً علیه؛ هر کسك، بو صفتلرك کندیسنده بولونمسنه سعی ایتمسی لازمدر. زیرا، جناب حقك کتابنده بونلری ذکرله بر صنفی ثنا ایتمسی؛ هر کسی بو کبی صفتلره ترغیب ایچوندر.

واجب تعالی بو آیتده اهل کتابدن ایمان ایدنلرك؛ مراتب انسانیه‌نك الك اعلاسنی اکتساب ایتدکلرینی بیان ایتمشدر. زیرا؛ آنلرك اکتساب ایتدکلری قوهٔ نظریه اولان اعتقادیات که اللهه وآخرته ایماندر وقوهٔ عملیه، که عدالتله قیام وتلاوت قرآن وسجده وغیرك نواقصنی اکمال خصوصنده امر بالمعروفدر. ایشته بو آیت؛ بونلرك جمله‌سنی جامع اولدیغندن کمالات انسانیه‌نك اك یوکسکیدر.

تفسیر طبریده بیان اولوندیغی وجهله کیجه‌ده تلاوت ایله مراد؛ آقشام ایله یاتسو آره‌سنده وکیجه تهجد نمازنده ویاتسو نمازنده تلاوته شامل اولدیغی کبی اصح اقوال یاتسو نمازنده تلاوتدر. زیرا؛ اهل کتابك کافر اولانلرنده یاتسو نمازی اولمادیغندن آنلردن ایمان ایدنلری جناب حق یاتسو نمازنده تلاوت قرآنله ثنا بیورمشدر. شو حالده یاتسو نمازینی دوام اوزره ادا ایدن کیمسه بو آیتله ثنا اولونانلر جمله‌سنده داخلدر.

جناب حق بو آیتله خیر اولارق ایشله‌دکلری افعالك جمله‌سنك ثوابندن محروم اولمایاجقلرینی بیانله دین اسلامه طعن ایدن یهودیلری رد ایتمشدر. چونکه؛ (عبدالله بن سلام) واتباعی ایمان ایدنجه یهودیلرك سفها گروهی «سز دینکزی ترکله خائب وخاسر اولدیکز. بناءً علیه؛ سز یهودك شراریسکز. اکر شرار اولمسه‌کز دینکزی ترك ایتمزدیکز» دیمه‌لری اوزرینه بو آیتك نزولیله یهودیلرك سوزلرینك رد اولوندیغی مرویدر. شو حالده ایمان ایدنلرك شراردن اولدقلرینی ادعا ایدنلره قارشی آنلرك اك خیرلی آدملر اولدقلری بیان اولونمشدر.

خلاصه؛ اهل کتابك جمله‌سی مرتبه‌ده مساوی اولمادیغی، زیرا؛ آنلردن بعضیلری اللهه ویوم آخرته ایمان ایتدکلری وکیجه‌نك ساعتلرنده تلاوتله وسجده ایله وقت کچیردکلری وامر بالمعروف ونهی عن المنکر کبی مزایای عالیه ایله مشغول اولدقلری وانواع خیراته مسارعت ایدوب صلحا زمره‌سندن بولوندقلری وایشله‌دکلری عمللری ضایع اولمایوب اجره

نائل اولاجقلری والله تعالینك متقیلرك حاللرینی بیلوب اتقالرینه کوره ثواب ویره‌جکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی مؤمن اولانلری ثنا ایتدیکی کبی کافرلرك اموالی واولادی کندیلرینه منفعت ویرمیه‌جکنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـٔاً وَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴾ بیوریور.

[شول کیمسه‌لرکه آنلر کافر اولدیلر. آنلردن،ماللری وچوجقلری الله تعالینك غضبندن هیچ بر شیئی دفع ایده‌مز. ایشته کفری ارتکابله برابر ماله واولاده کوونن کافرلر جهنمك یارانلری وجهنمده ابدی قالیجیلردر.] بناءً علیه؛ آنلرك جهنمدن قورتولملری ویاخود عذابلرینك خفیفله‌مسی اولاماز. شو حالده آنلرده ایمان اولمادیغی جهتله دنیاده ایشله‌دکلری خیرلری قبول اولونمدیغندن منفعت ویرمز. چونکه؛ عملك قبول اولونوب فائده ایتمسی ایمانه موقوف اولدیغندن ایمانی اولمایاندن هیچ بر عمل قبول اولونماز.

جمادات ایچندن انسانه اك زیاده نافع اولان اموالدن وحیواناتدن اك زیاده یقین ونافع اولان اولاددن منفعت کورمه‌ینجه بونلرك غیری هیچ بر شیدن منفعت کورمیه‌جکلری اولویتله ثابتدر. ابداً جهنمده قالمق کافرلره مخصوص اولدیغنه اشارت ایچون ادات حصر اولان ضمیر فصلی ایله وارد اولمشدر. بناءً علیه؛ فاسق اولان مؤمن، فسقی مقداری جهنمه کیررسه‌ده ابداً جهنمده قالمیه‌جغنه بو آیت دلالت ایدر.

یهودیلرك رؤسا وزنکینلری ریاستلریله وماللریله افتخار ایتملری اوزرینه آیتك آنلر حقلرنده نازل اولدیغنه دائر بر روایت وار ایسه‌ده فخررازی وخازنك بیانلرینه نظراً آیت بالعموم کافرلر حقنده نازل اولمشدر. چونکه؛ لفظ آیت، مطلقا کافرلره دلالت ایتدیکندن کافرلردن بعضیلرینه تخصیصده بر معنا یوقدر.

*
* *

واجب تعالی کافرك مالی منفعت ویرمیه‌جکنی بیان ایدنجه خیراته صرف ایتدیکی مالی

منفعت ويرەمزلرنی ازاله ايتمك اوزره ﴿ مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ اَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ فَاَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾ بيوريبور.

[حيات دنياده كافرلرك فقرايه و سائر خيراته انفاق ايتدكاری صدقه‌لرينك صفتی و مثالی بر روزكارك صفتنه و مثالنه بكزر كه او روزكارده نباتاتی ياقيجی غايت صيجاق سام واردر و او روزكار، كناه ايشلەمكله نفسلرينه ظلم ايدن قومك اكينلرينه اصابت ايدەرك او اكينی اهلاك ايتدی. حالبوكه بو روزكارك، حاصلاتی اهلاك ايتمسيله الله تعالی آنلره ظلم ايتمەدی ولكن آنلر آنجق نفسلرينه ظلم ايدرلر.]

يعنی؛ كافرك كفری حاصلاتی ياقيجی ساملی روزكاره بكزەر. بناءً عليه كفر؛ آنك صدقه‌سنك وسائر خيراتنك ثوابنی ابطال ايدر. كأن غايت ساملی وياخود شدتلی صوغوق روزكارك اوتلری وميوەلری ياقديغی كبی كافرك كفری ده عملنی ابطال ايدر. بناءً عليه؛ كافرك عملی آفت اصابت ايدن اكين كبی بالكليه ضايعدر. چونكه؛ بو آيتده صِرٌّ؛ اشيايی اهلاك ايدن روزگاردر كه غايت صيجاق روزگاره شامل اولديغی كبی غايت صوغوق روزگاره دخی شاملدر. شو حالده آيت جليله؛ كفر ونفاقك مضرتنی تمثيل ايتمشدر. انفاق؛ اعمال خيريه‌نك جميعنه شاملدر. بناءً عليه؛ كافرك كوپرو ياپديرمق، فقرايه احسان ايتمك وايتام وارامله اعانه ويرمك كبی عملرندن آخرتده منفعت اميد ايدركن آخرتده كلوب كفرينك عملنی ابطال ايتديكنی كورونجه، اكينی اكوب حاصلاتنی بكلركن بر روزكار اسوب حاصلاتی ياقنجه منفعت شويله دورسون برچوق مضرت توليد ايتديكندن حزن و اسفله حيرت اوزره باقا قالديغی كبی، حزن ابدی ايچنده قالير. اكينله ضايع اولان تخمونه و سائر مصرفنه ونتيجه‌ده الی بوشه چيقديغنه برچوق آجيديغی كبی كافرده عمرينی وصرف ايتديكی مالنی و دنياده سعينی و نتيجه‌ده منفعت ظن ايتديكی شيئك عين مضرت اولارق ظهور ايتديكنی كورونجه ابدی تحسرلر، حيرتلر وعذابلر ايچنده قالير. اكينلری ياقان روزكاری

خلق ايدن الله تعالی ايسه‌ده عصيانلری سببيله خلق اولونديغندن الله تعالی طرفندن آنلره ظلم دكلدر. زيرا؛ كنديلرينك استحقاقلری وجهله خلق اولونديغندن آنجق نفسلرينه ظلم ايتمشلردر.

تفسير طبريده بيان اولونديغی وجهله صدقه‌نك قبولی؛ اللهك وحدانيتنه ايمان ورسولنی تصديق وسنتنی ادايه وامرينه اتباعه متوقفدر. مشركلرك ايسه؛ اللهه شرك، امرينه مخالفت، رسولنی تكذيب و سنتنی تعطيل ايدوب ويردكلری نفقه‌يی اخلاص اوزره ويرمدكلرندن قبول اولونمادیغنی بيان اولونمشدر.

*
* *

واجب تعالی مؤمنلرك و كافرلرك احوالنی بياندن صوكره كافرلرله اختلاطدن مؤمنلری نهی ايتمك اوزره ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَاْلُونَكُمْ خَبَالًا ﴾ بيوريبور.

[ای مؤمنلر؛ كنديكزك غيری كافرلردن سرداش طوتمايك. زيرا؛ كافرلر سزدن ضرر وفساد ويرەجك شيئی منع ايتمزلر.]

﴿ وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ ﴾

[آنلر سزه مشقت ويرەجك شيلره محبت ايدر وسزك ضرريكزدن ممنون اولورلر.]

﴿ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ ﴾

[آنلرك سزك مشقتكزه محبتلرندن ناشی آغزلرندن بغض وعداوتلری ظهور ايتدی.]

﴿ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ اَكْبَرُ ﴾

[حالبوكه آنلرك قلبلرنده كيزلەدكلری فساد آغزلرندن چيقاندن دها بيوكدر.]

﴿ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴾

[اکر عقلکزله دوشونورسه کز بز سزك دنیا کزه و آخرتکزه متعلق آیتلری محقق بیان وایضاح ایتدك .]

یعنی ؛ مؤمنلره لایق اولان مشرکلری دوست اتخاذ ایتمه مکدر . بناءً علیه ؛

ای مؤمنلر ! کندی امثالکز مؤمنلرك غیری کافرلری دوست اتخاذ ایتمه یك که آنلره اسراریکزی تودیع ایدوب کیزلی حاللریکزی کشف ایتدیرمیه سکز . زیرا ؛ آنلر سزك حقکزده ضرری منع ایتمز وفسادی اسیرکه مزلر ، بلکه آنلر سزك مشقت وزحمت چکمکزی آرزو وهلاککزه محبت ایدرلر . حق ضرریکزی صوك درجه آرزو ایتدکلرندن سزه اولان بغض وعداوتلری بلااختیار آغزلرندن محقق اولارق چیقیور . آنلرك سزه قلبلرنده کیزله دکلری بغض وعداوت دها بویوکدر . اکر عقلکز وارده دوشونورسه کز بز سزك منفعت ومضرتکزی بیان ایدر دنیا کزه وآخرتکزه متعلق آیتلری بیان ایتدك .

بطانه ؛ انسانك کندینه سر واسرارینی افشا ایتدیکی عزیز ومعتمد دوستیدر . واجب تعالی مؤمنلری براقوبده کافرلری دوست اتخاذ ایتمکدن نهینك اوچ سببنی بیان ایتدی : برنجیسی ؛ کافرلرك ، مؤمنلره ضررده باشقه برشی دوشونمیوب و فسادی مؤمنلردن اسیرکه مملریدر . چونکه خبال ؛ انسانی آجیندیرن فتنه ، فساد وضرردر . هیچ بر کافر اهل ایمانك ضرردن وقایه سنی آرزو ایتمز وضرره اوغرامسنی ایستر وضررینه چالیشمقده تصور ایلمز . ایکنجیسی ؛ کافرلرك ، مؤمنلرك مشقتلرینه محبت ایتملریدر . چونکه عنت ؛ انسانه عارض اولان شدتلی مشقتدر . کافرلرك مؤمنلره شدتلی مشقت مراد ایدوب اشبو مشقته محبت ایتدکلرینی جناب حق بو آیتله بیان بیورمشدر . اوچنجیسی ؛ آنلرك مؤمنلره عداوتلری آغزلرنده ظهور ایدوب قلبلرنده کیزلدکلری دشمنلکلرینك دها بویوك اولمسیدر . ایشته شو اسبابه بناءً جناب حق مؤمنلری ، اسرار ویره جك قدر کافرلری دوست اتخاذ ایتمکدن نهی ایتمشدر . زیرا ؛ انسان دوستنی ودشمننی فرق

ایتمزسه فلاکتدن قورتولاماز . شوحالده مؤمنلرك فلاکتدن قورتولمسی ایچون دشمنلرینی بیلوب آنلری دشمن طانیملری ایجاب ایدر .

فخررازی وخازنك بیانلرینه نظراً مدینه ده مؤمنلرله یهودیلر آره سنده رضاع سببیله قرابت ومجاورت سببیله قومشولق دولاییسیله یکدیکرینه قارشی صداقتلی بولوندقلرندن زمان جاهلیه ده امورلرینی یهودیلرله مشاوره ایتدکلری کبی اسلامك ظهورندن صوکره دخی بوحال دوام ایتدیکندن اهل اسلام یهودیلردن اسرارینی اسیرکه مز بر حالده ایدیلر . حالبوکه یهودیلرك آنلره ضرر قصد ومشقتلرینه محبت ایتملری وعداوتلرینی بعض کره آغزلرندن قاچیرملری ده وقوع بولدیغندن بوکبی حاللری بیان ویهوده اسرار ویرمکدن جناب حق اهل ایمانی منع ایتمك ایچون بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر . شوحالده آیت هرنه قدر یهود حقنده نازل اولمش ایسه ده بالعموم کافرلر حقنده ده حکمی جاریدر . زیرا ؛ نهی ، مطلق اولدیغی کبی لفظ آیت ده جمله سنه شاملدر واعتبارده لفظك عمومنه اولوب سببك خصوصنه دکلدر .

بعض کافرك مؤمنلردن بعضیسیله اولان دوستلغنه بناءً ضرردن وقایه ایتمسیله آیته اعتراض وارد اولماز . زیرا ؛ آیتك حکمی جنس کافر حقنده اولدیغندن بعض افراده اعتبار یوقدر . چونکه ؛ نادردر . نادره ده حکم تعلق ایتمز . زیرا ؛ حکم جنس ده آرانیر ، فردلرده آرانماز .

*
* *

واجب تعالی کافرلری دوست اتخاذ ایتمکدن نهیك سبب آخرینی بیان ایتمك اوزره

﴿ هَا اَنْتُمْ اُولَاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ ﴾ بیوردیبور .

[ای مؤمنلر ! سزه تنبیه اولسون که شو کوزوشوب قونوشدیغکز کافرلره سز محبت ایدرسکز ، حالبوکه آنلر سزه محبت ایتمزلر وسز اللهك کتابلرینك کلیسنه ایمان ایدرسکز . آنلر سزك کتابکزه ایمان ایتمزلر .]

﴿ وَاِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا اٰمَنَّا وَاِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْاَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ ﴾

[و آنلر سزه تصادف ایتدکلرنده «بز ایمان ایتدك» دیرلر و سزدن آیریلوب تنها قالدقلرنده سزك اوزریکزه غیظ و غضبلرندن پارمقلرینك اوجلرینی ایصیریرلر .] بینکزده اولان الفت و محبته و سوزلریکزك بر اولمسنه و ایشکزك یولنده جریان ایدوب دشمنلریکزه غلبکزه و دینکز یولنده فدای جانه حاضر اولما کزه حیرت و تعجب ایده‌رك پارمقلرینی ایصیرمغه مجبور اولارق غضبلرینی اظهار ایدرلر .

﴿ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴾

[حبیبم ! سن آنلره « ای منافقلر ! غضبکزله أولك » دیمکله اکتفا ایت. زیرا ؛ الله تعالی قلبلرده اولان اسراری بیلیر .]

یعنی ؛ رسول اللهك آنلره « سز غضبکزله أولك» دیمسی آنلری تکدیر و علیهلرینه دعادرکه « هلاك اولونجه‌یه قدر غضبکز زیاده‌لنسون ، او غضبکز سبیله هلاك اولك » دیمکدر. زیرا؛ آنلرك غضبلرینك تزایدی ؛ اسلامك قوت و شوکتنك تزایدی نسبتنده اولاجغندن بو کلمه اسلامك قوتلنمسنه دخی دعادر . چونکه ؛ « اسلامك کوندن کونه ترقیسنی کوردکجه حسدیکز نتیجه‌سی بغض و عداوتکز اونسبتده تزایدایدر. شو حالده بویله ألم ایچنده یاشامقدن ایسه سزك ایچون أولمك دها ایيدر. بناءً علیه ؛ غضبکزله أولك اللهك غضبندن‌ده امین دکلسکز . زیرا ؛ الله تعالی قلبلریکزده کیزلی اولان نفاقکزی و عداوتکزی بیلیر و ایجابنه کوره جزا ویرر » دیمکدر .

فخر رازینك بیانی وجهله کافرلره محبت ایدن مؤمنلری بو آیتده تکدیر واردر . زیرا؛ کافرك مسلکی منسوخ و باطل اولدیغی حالده صلابتنی محافظه ایدوب اهل کفرك اسرارینی افشا ایتمدیکی حالده بر مؤمنك بوموشاق بولونوب اهل اسلامك اسرارینی آنلره سویله‌نجه البته تکدیره مستحق اولدیغندن جناب حق او مثللو صلابتسز مسلمانلری بو آیتله تکدیر ایتمشدر .

طبریده بیان اولوندیغی وجهله مؤمنك کافره بغضی کافرك مؤمنه بغضندن دها اشد اولمسی لازمدر . زیرا ؛ مؤمن آنلرك کتابلرینه و نبیلرینه ایمان ایتدیکندن کافرك بغضنی جلب ایده‌جك برسبب یوقدر. اما کافر، مؤمنك کتابنه و پیغمبرینه ایمان ایتمه‌یوب تکذیب ایتدیکندن مؤمنك بغضنی جلب ایتدیکی جهتله مؤمنك بغضی دها اولی‌در .

خلاصه ؛ مؤمنلرك کافرلره محبت ایدوب حالبوکه کافرلرك آنلره محبت ایتمه‌دکلری و مؤمنلرك کتابلرك هپسنه ایمان ایتدکلری حالده آنلرك مؤمنلرك کتابلرینه ایمان ایتمه‌دکلری و کافرلردن منافق کروهی اهل ایمانه تصادف ایتدکلرنده ایمان ایتدکلرینی بیان ایدوب تنهایه کیتدکلرنده اهل ایمانه بغض و عداوتك شدتندن پارمقلرینی ایصیردقلری و او مثللو منافقلرك هلاکلرینه دعانك جائز اولدیغی، بناءً علیه؛ رسول اللهك ﴿ موتوا بغيظكم ﴾ یعنی ؛ « غضبکز أولومکزه سبب اولسون‌ده غضبکزله أولك » بیوردیغی و الله تعالی‌نك هر کسك قلبنده اولان اسراری بیلدیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

* **

واجب تعالی کافرلرك بعض صفت ذمیمه‌لرینی بیاندن صوکره بعض آخری بیان ایتمك اوزره

﴿ اِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَاِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا ﴾ بیوریور .

[اکر سزه بر اییلك دوقونورسه او اییلك آنلری کوتو قیلار و اکر سزه بر مصیبت اصابت ایدرسه آنلر او مصیبته فرح ایدرلر .]

﴿ وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا اِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴾

[و اکر سز آنلرك اذالرینه صبر ایدر و محرماندن اتقا ایدرسه کز آنلرك حیله‌لرندن هیچ بر شی ، سزه ضرر ایتمز . زیرا ؛ اللهك علمی آنلرك عمللرینی احاطه ایتدیکندن سزی آنلرك شرندن محافظه ایدر .]

یعنی ؛ ای مؤمنلر ! کافرلرك سزه عداوتلری بر درجه‌یه قدر وارمشدرکه اکر سزه دنیا منفعتندن برشی اصابت ایدر و دشمنکزه غلبه ایدوب اموال غنیمت آلیرسه کز آنلری ، سزه اصابت ایدن بو کی ایيلکلر کوتو قیلار. چونکه؛ شدت عداوتلری نتیجه‌سی سزه اصابت ایدن اییلك آنلره کدر و مشقت ویرر . زیرا ؛ راضی اولمادقلرندن عدم رضالرینك اثری یوزلرنده کورولور . اکر سزه، دشمنه مغلوب اولمق ویا بینکزه نفاق

دوشمك كبی بر بلا اصابت ایدرسه آنلر او بلایه فرح ایدرلر. زیرا دشمنلكك اثری؛ دشمنك مصیبته مسرور اولمقدر واكر سز آنلرك اذالرینه وعبادت الٓهیه‌دن كوردیككز مشقته صبر ایدر، اللهدن قورقار و بالعموم محرماتدن اجتناب ایله ایشكزك كایسنی اللهه تفویض ایدرسه‌كز آنلرك حیله‌لری سزه ضرر ایتمز وهیچ بر منفعتكزی نقصان ایده‌من. زیرا؛ اللهك علمی آنلرك هر عملنی احاطه ایدر. بناءً علیه؛ سز عنایت الٓهیه‌ده‌سكز.

فخر رازینك بیانی وجهله بو آیتده حسنه ایله مراد؛ صحت بدن، اوجوزلق سببیله معیشتك بوللغی، اموال غنیمتك حصولی، دشمنه غلبه، اقربا واحباب آراسنده الفت ومحبتك دوامی كبی منفعت دنیادر. ایشته بو كبی منافعك مسلمانلر حقنده حاصل اولدیغنه كافرلرك كدر ایدوب سومدكلرینی جناب حق بو آیتده بیان بیورمشدر. سیئه ایله مراد؛ حسنه‌نك ضدی اولان فقر واحتیاج، دشمنه مغلوب اولمق، اقربا واحباب آره‌سنده الفت بدلنده نفرت واتحاد بدلنده تفرقه حاصل اولمق ونهب وغارته معروض قالمق كبی شیلردركه بو كبی بلایا اصابت ایدرسه بونلره مسرور اولدقلری بیان اولونمشدر.

انسانك كرك عبادتده، كرك سائر خصوصاتده كوره‌جكی مشقته صبر وحرام اولان شیلردن اتقاسی اللهك حفظنه وعنایتنه سبب اولاجغنه ودشمنلرك حیله‌لری ضرر ویره‌میه‌جكنه بو آیت صراحتله دلالت ایدر. آنلرك عملنی اللهك احاطه‌سی ایله مراد؛ علمنك احاطه‌سیدر. زیرا؛ احاطهٔ ذاتیه اجسامه مخصوص اولوب الله تعالی جسمدن منزه اولدیغی جهتله احاطه‌یی احاطهٔ علمیه ایله تأویل ایتمك عقلاً وشرعاً واجبدر. چونكه؛ ذات الٓهیه‌نك احاطه‌سی مراد اولوناماز.

خلاصه؛ كافرلرك عادتلری مؤمنلره اصابت ایدن ابیلكدن مأیوس اولوب كوتولكدن مسرور اولملری اولدیغی وعبادتده ودین خصوصنده تصادف ایتدیكی مشقتلره صبرله منهیاتدن نفسنی وقایه ایدنلری دشمنلرینك شرندن اللهك محافظه ایدوب ضررلرندن وحیله‌لرندن محفوظ اولاجقلری والله تعالی‌نك قوللرینك عمللرینی علمیله احاطه ایدوب مقتضاسنه كوره اجر ویره‌جكی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی صبرله اتقا ایدن كیمسه‌لری دشمنلرینك شرندن محافظه ایده‌جكنی بیان ایتدیكی كبی اهل ایمانه بالفعل نصرت ایتدیكنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾ بیوریور.

[ذكر ایت حبیبم! شول زمانی كه او زمانده قوشلق وقتی مؤمنلره محاربه ایچون مقاملرینی تعیین ایدر اولدیغك حالده سن اهلنك یانندن چیقدك. حالبوكه الله تعالی طرفینك سوزلرینی ایشیتیر ونیتلرینی بیلیر.]

﴿ إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴾

[شول زمانده الله تعالی طرفینك حاللرینی بیلیر، كه سزدن ایكی طائفه قورقمق قصد ایتدیلر. حالبوكه الله تعالی او ایكی طائفه‌نك ولیسی ویاردیمجیسیدر. آنجق الله تعالی اوزرینه مؤمنلر تفویض امور ایتسونلر ومتوكل اولسونلر.]

تفسیر طبریده وخازنده بیان اولوندیغنه نظراً آیت جلیله (احد) وقعه‌سنك بدایه‌سنی تصویر ایتمش وبوندن اولكی آیتده بیان اولونان دشمنلرك حیله‌لرینك ضرر ویرمیه‌جكنی اثبات ایچون وارد اولمشدر.

بیضاوی، فخر رازی ومداركك بیانلری وجهله بو آیتده رسول اللهك اهلی ایله مراد؛ حضرت عائشه رضی الله عنهادر. زیرا؛ احد كونی رسول الله حضرت عائشه‌نك خانه‌سندن چیقمش ویایا اولارق (احد) ه قدر كیدوب حرب موقعلرینی تعیین وعسكری تعبیه ایتمشدر. تبوء؛ مؤمنلرك محاربه موقعلرینی حاضرلامقدر. طائفتان ایله مراد؛ خزرجدن بنو سلمه و اوسدن بنو حارثه‌در.

احد وقعه‌سی شویله جریان ایتمشدر: شوالك اون ایكنجی چهارشنبه كونی قریش مشركلری محاربه ایچون (احد) طاغنك جوارینه كلدكلرنده رسول الله اصحابیله استشاره‌سنده رئیس منافقین اولان (ابی بن سلول) ی ده داخل قیلدی. اهل استشاره‌دن بر قسمی مدینه‌دن چیقمیه‌رق مدافعه حالنده قالمسنی ودیكر بر قسمی ده كافرلره قارشی چیقلمسنی رأی

ویردیلر. (ابن سلول)ده مدینه‌ده قالمق جهتنی ترجیح ایدنلردن ایدی. فقط مدینه‌دن چیقلمه‌سی رأی ویرنلرك اصرارلری اوزرینه رسول‌الله حضرت عائشه‌نك حجره‌سنه كیردی وسلاحنی قوشانوب چیقنجه كافرلره قارشی چیقلمسی رأی ویرنلر ندامت ایدوب ایشی رسول‌اللهك رأینه ترك ایتمشلرسه‌ده رسول‌الله « سلاحنی قوشانان بر نبی حرب ایتمه‌ینجه أوتورماز » بیوردی وعسكرینی حاضرلادی. جمعه كونی نمازدن صوكره اردوی اسلامله (جبل احد) ه چیقدی وعسكرینی تعبیه ایدوب دشمنه قارشی حركتی تعیین ایتدی. فقط ابن سلول « بز كندیمزی واولادیمزی أولدورته‌جك دیوانه‌می یز » دیدی ومعیتنده اولان اوچیوز كیشی ایله صف حربدن دونوویردی. آنلرك كیرویه دونمسی اوزرینه آیتده بیان اولونان ایكی طائفه — بنو سلمه ایله بنو حارثه قبیله‌لریدر — عساكر اسلامیه‌نك ایكی طرفنی تشكیل ایتدكلری حالده رجعت ایتمك نیت ایتمشلردی. فقط الله تعالی آیتده بیان ایتدیكی وجهله آنلرك قلبلرینه متانت، وجودلرینه قوت ویرمكله نصرت ایدوب عودت ایتمك فكرینی تركله موقع حربده ثبات ایده‌رك معیت نبویه‌دن آیرلمادیلر.

خلاصه، احد غزاسنك تداركنه رسول‌اللهك بر قوشلق وقتی مباشرت وحربه الویریشلی محل تحری ایدوب عسكرینی او وجهله تعبیه ایتدیكی و عساكر اسلامیه‌دن ایكی فرقه‌یه قورقو كلمكله رجعت ایتمك نیت ایتمشلرسه‌ده الله تعالی‌نك آنلره معاونت ایدوب ثبات ایتدكلری و هر مؤمنك اللهه تفویض امور ایتملری لازم اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی (احد) غزاسنه اشارت ایتدیكی كبی (بدر) غزاسنه دخی اشارت ایتمك اوزره

﴿ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ بیوریور.

[ذات الوهیتمه یمین ایدرم كه محقق (بدر)ده الله تعالی سزه یاردیم ایتدی. حالبوكه بدرده سز ذلیل وفقیر ایدیكز. بناءً علیه؛ بدر وقعه‌سنده نائل اولدیغكز نعمته شكر ایتمه‌كز ایچون اللهه اتقا كز واجبدر.]

یعنی؛ سز فقیر ومهمات حربیه‌كز غایت آز اولمقله ذلیل ودشمنكزه نسبتله قلیل اولدیغكز حالده بدرده سزه الله تعالی محقق یاردیم ایتدی واو كونده آزلغكزله برابر نائل اولدیغكز نعمتك شكرینی ادا ایتمك ایچون اللهه اتقا ایدك واو كونده مخالفت ایتمه‌یوب منصور اولدیغكز كبی بو كونده دخی مخالفت ایتمك ومنهزم اولمقدن نفسكزی وقایه ایدك.

فخر رازی وبیضاوینك بیانی وجهله بدر؛ مكه ایله مدینه آره‌سنده بر قویونك اسمیدر كه قویوبی قازان كیمسه‌نك اسمی (بدر) اولدیغندن صاحبنك آدیله آ كلمشدر.

بدر وقعه‌سنده عساكر اسلامیه فقیر اولمقله برابر عددلری آز وآلات حربیه‌لری نقصان اولدیغنه اشارت ایچون جناب حق ﴿ وانتم اذلة ﴾ بیورمشدر كه اذله؛ ذلیلك جمعیدر. ذلیل؛ عددلرینك آزلغی وسلاحلرینك قلتی سببیله دشمنلرینه مقاومته اقتدارلرینك اولمامسندن كنایه‌در. چونكه؛ اهل ایمان اوچیوز اون اوچ كیشی ودشمنلری ایسه بیكی متجاوز اولوب عساكر اسلامیه‌نك معیتنده بر آته مقابل مشركلرده یوز آت واردی. و طرفینك سلاحی ده بو نسبتده اولدیغی حالده الله تعالی مؤمنلری آنلر اوزرینه مسلط قیلدی. كافرلر مقهور ومنهزم ومؤمنلر ایسه منصور ومظفر اولدی. شو حالده ممكن اولدیغی قدر اسباب عادیه‌یه توسل ایتمكله برابر انسانلرك هر ساعتده جناب حقدن استمداد ایتملری لازمدر. چونكه؛ نصرتی خلق ایده‌جك الله تعالی‌در. نصرتك صرف اسباب مادیه ایله وجود بولمایوب هر حالده عنایت الٓهیه‌نك انضمامی لازم اولدیغنه بدر وقعه‌سی شاهددر.

تفسیر طبریده بیان اولوندیغنه نظراً بدر وقعه‌سی رسول‌اللهك ایلك بولوندیغی محاربه‌در. فعلاً رسول‌اللهك ابتدا بولوندیغی محاربه بودر واصحابنه « سزك عددیكز طالوتك عسكرینك عددینه موافقدر » بیوردیغی مرویدر.

*
* *

واجب تعالی بدر غزاسنده واقع اولان وقوعاتدن بعضیلرینی بیان ایتمك اوزره

﴿ إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنْزَلِينَ ﴾ بیوریور .

[ذکر ایت حبیبم ! شول زمانی که او زمانده مؤمنلره عارض اولان قورقویی قالدیرمق ایچون سن آنلره « سمادن نازل اولان اوچ بیك ملکله ربکزك سزه امداد ایتمسی کافی دکلمی ؟ » دیمکله آنلرك قلبلرینی متانته سوق ایدیوردك .]

یعنی ؛ ذکر ایت حبیبم ! ربك تعالی نك شول زمانده نصرتنی که او زمانده سنك اصحابك دشمنلرینك کثرتنه ، کندیلرینك قلتنه باقارق ضعفیت آثاری کوسترملرینه مبنی سن آنلرك قلبلرینی تقویه ایتمك اوزره وعد الٰهیٖ یی آنلره بیان ضمننده دیوردك که « سزه ربکزك اوچ بیك ملکله امداد ایتمسی کافی اولمازمی ؟ ربکز سمادن انزال اولونمش اوچ بیك ملائکه ایله امداد ایده جك » . ایشته اصحابنه بویله دیمکله مؤمنلرك قلبلرینی تشجیع ایدیوردك .

بو آیتده بیان اولونان ملکلرله امداد ؛ بدر غزاسنده اولمشدر . چونکه ؛ بدر غزاسنده واجب تعالی اولا بیك ملائکه ایله امداد ایدوب صوکره ایکی بیك ده کوندرمکله آیتده بیان اولوندیغی وجهله اوچ بیك اولمشدر . بوندن صوکره ایکی بیك دخی کوندرمکله امداده کلن ملائکه نك بش بیك اولدیغی صراحت قرآنیه ثابتدر . فقط بعض آیتده بیك ، دیکرنده اوچ بیك ، بوندن صوکره کی آیتده بش بیك اولدیغنك توجیهی ؛ بیان اولوندیغی وجهله امدادك اولا بیك ملائکه ایله اولوب صوکره ایکی بیك دخی امداد ایتمکله مجموعی اوچ بیك اولدی . صوکره ایکی بیك دها علاوه ایدیلنجه عددك مجموعی بش بیکه بالغ اولمشدر . بناءً علیه ؛ آیتلر بیننده منافات یوقدر .

بدرده مؤمنلر آلات واسبابك یوقلغنه وعددك آزلغنه ودشمنك قوت و کثرتنه باقارق نصرتدن مأیوس اولدقلرینه اشارت ایچون نفی مؤکده دلالت ایدن (لن) کلمه سی ملکلرله امدادك کافی اولمادیغی انکار ایچون همزهٔ استفهام ایله وارد اولمشدر . چونکه ؛ ملکلرله امدادك کفایت ایتمه مسنی انکار ، کفایت ایده جکنی اثبات ایتمکده در . زیرا (الن

یکفیکم) دیمك ؛ سزه کفایت ایتمزمی و ملکلرله امدادك کفایت ایتمه مسی نصل اولور ؟ البته کفایت ایدر دیمکدر .

فخر رازینك بیانی وجهله عساکر اسلامیه یه ملکلرك نصل یاردیم ایتدیکنده اختلاف وارایسه ده اصح اولان روایت ؛ ملکلر مؤمنلرله برابر محاربه یه کیرمشلر ، مسلمانلره قوت قلب ویرمشلر ومسلمانلرك عددینی چوق کوسترمکله کافرلری قورقوتمشلردر . کرچه ملائکه دن آز بر جماعت بر چوق کفار اردوسنك آلتنی اوستنه کتیرمکله درحال اهلاك ایدرلرسه ده محاربه میداننده علی العاده حرب ایتمکله ایمانه دعوت ایتمك عادت الٰهیه در وبو امته بر لطف ورسولنه عنایتدر . چونکه ؛ بدرده بولونان مشرکلردن بر چوقلری صکره لرده شرف ایمانله مشرف اولارق اصحاب عظامك بویوکلری صره سنه کچدیلر ودین اسلامه چوق بویوك خدمتلر ایتدیلر . اکر امم سالفه دن بعضیلرینك اهلاکی مثللو ملکلره جناب حق امر ایتسه ده دفعةً مشرکلرك هپسی هلاك اولسه ایدی بو کبی فائده لر فوت اولاجغی کبی رسول اللهك خلقی ایمانه دعوتی ، اجبار صورتیله اولور اختیار صورتیله اولمازدی . حالبوکه ایمانده معتبر اولان اختیاری اولوب اجباری دکلدر . بناءً علیه ؛ ملکلرده عسکر صورتنده کلدیلر ، اهل اسلامه یاردیم ایتدیلر واسلامك قارالتیسنی چوغالتمق ایله کافرلرك انهزام وپریشانلغنه سبب اولدیلر .

*
* *

واجب تعالی ملکلرك امدادی کافی اولدیغنی اثبات ایتمك اوزره ﴿ بَلَى إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴾ بیوریور .

[اکر اللهدن امداد ایسترسه کز بوقدر امداد سزه کفایت ایدر ولکن آنلرك مقاتله لرندن کوره جککز مشقته صبر ایدر وفرار ایتمك ومنهزم اولمقدن قورقارسه کز وآنلر سزه شو ساعتده فوری یعنی کمال سرعتله کلیرلرسه دخی ربکز سزه علامتله نمش بش بیك ملکله امداد ایدر .]

یعنی ؛ بوقدر امداد سزه كافی اولور ، فقط حربدن كوره‌جككز زحمته صبر ایتمك وحال حربه مخالف حركتدن قورقمق ونفسكزی وقایه ایتمك شرطدر . اكر سز شو شرطلره رعایت ایدرسه‌كز آنلرده سرعتله سزه كلیرلرسه ربكز ملكلرله امدادینی بش بیكه ابلاغ ایدر واو ملكلرده بشردن تمییز ایده‌جك علامتلر واردر .

فخر رازینك بیانی وجهله (ابن عباس) حضرتلرینك روایتنه نظراً ملكلرك علامتی ؛
صاریقلری صاری وقیر اولان آیغیرلك آلنلرنده ، وقویروقلرنده بیاض برشی باغلی اولدیغی
حالده كلمشلر وعلامتلری بویله كورلمشدر وبو آیتده بیان اولوندیغی وجهله ملكلر علامت ممتازه ایله كلنجه رسول اللهك اصحابنه « ملكلر علامت فارقه ایله كلدیلر سزده علامتلنك » دیدیكی وحضرت علی ایله حضرت (حمزه) نك و(زبیر) ك علامت فارقه ایله علامت اختیار ایتدیكلری مرویدر .

واجب تعالی هرحالده امداد ایده‌جكنی بیلدیكی ایچون دشمنلری سرعتله هجوم ایده‌جك اولسه‌لر بیله امداد ایده‌جكنی بیان ایتمشدر كه اصحاب امدادك كله‌جكنده تردد ایتمه‌سونلر. چونكه ؛ ابو السعود افندینك بیانی وجهله دشمنك سرعتله كلدیكنده علی الاكثر امداد ممكن اولامدیغندن جناب حق دشمنك سرعتله كله‌جكی فرض اولونسه بیله امداد ایده‌جكنی بیانله اهل ایمانك قلبلرینی تقویه وترددلرینی ازاله ایتمش و وعد الهی اوزره مؤمنلرك غلبه‌لری تأمین اولونمشدر .

*
* *

واجب تعالی ملكلرله امدادینی بیان ایتدیكی كبی اسباب مادیه نصرتی تأمین ایتمه‌یوب نصرتی تأمین ایده‌جك اسباب مادیه ایله برابر آنجق عنایت الهیه اولدیغنی بیان ایتمك اوزره

﴿ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴾ بیوریور .

[الله تعالی ملكلرله امدادی قیلمادی ، آنجق سزه مژده قیلدی وسزك قلبكز قرارلاشسون وراحت اولسون ایچون سزه امداد و او امدادله سزی تبشیر ایتدی .

حالبوكه نصرت اولماز ، آنجق جمله عالمه غالب اولوب افعالی حكمتدن خالی اولماین الله تعالی طرفندن اولور .] یوقسه الله تعالی نصرت ویرمه‌نجه عسكرك چوقلغی و مهمات حربیه‌نك مكمل اولمسی تأثیر ایتمز . شوقدركه مهمات حربیه قوت قلب اولوب اسباب ظاهریه قبیلندن اولدیغی ایچون آنی اهمال ایتمه‌مكله برابر نصرتی اللهدن بكله‌مك واللهده بولونان اسبابك چوقلغنه وقوتنه اعتماد ایتمه‌مك لازمدر .

﴿ لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴾

[الله تعالی كافرلردن بر فرقه‌یی اهلاك ایتمك ویاخود انهزامیله آنلری مقهور ایدوب خائب وخاسر اولارق ندامتله كیری دوندورمك ایچون سزه نصرت ویرمشدر .]

یعنی ؛ اللهك امدادی اولمادی ، الا سزه بشارت اولدی ودشمندن قلبكزه كلن قورقویی قالدیرمق وامداد سببیله قلبكزی راحت ایتدیرمك واضطرابكزی سكونته تبدیل ایتمك ایچون سزه ملكلرله امداد ایتدی. حالبوكه نصرت ؛ آنجق طرف الهیدن . اولور كه الله تعالی ایسته‌دیكی قوللرینه انعامه وایسته‌دیكندن انتقامه قادر وهركسك حالنی بیلیر و افعالی حكمت اوزره مشتملدر . اللهك سزه نصرتی ؛ مشركلرك قوتی تشكیل ایدن اركان مهمه‌سندن بر قسمنی قتل ایتمك ودیكر بر قسمنی الكزه اسیر دوشورمك ویاخود آنلری مقهور اولارق از هر جهت ضرر ایدیجی اولدقلری حالده كیری دوندورمك دركه بو صورتله سزه عنایتی ظهور ایتمشدر . بناءً علیه ؛ كافرلرك عالمه قارشی اعتبارلری ضایع اولمش و مرتبه‌لری دوشمش وبالعكس اهل ایمانك قدری یوكسلمشدر .

فخر رازینك بیانی وجهله واجب تعالینك ملكلرله امدادینی بیان ایتمكده مؤمنلره ایكی فائده واردر : برنجیسی ؛ قلبلرینه فرح ادخال ایتمك ، ایكنجیسی ؛ اللهك نصرت ایده‌جكنی بیله‌رك قلبلرینه قوت و شجاعت كلمكدر . شو ایكی فائده‌دن ایكنجیسنك مقصد اصلی اولدیغنه اشارت ایچون برایشدن مقصد اصلی‌یه دلالت ایدن لام ایله (ولتطمئن) وارد اولمشدر . چونكه ؛ قوت قلبه مالك اولماین عسكردن هیچ برشی بكله‌نمز. حتی كندیسنه اعتمادی ومتانت قلبیه‌سی اولماین برملتدن دخی فائده بكله‌نمز. بناءً علیه ؛ برملت ایچون كندیسنك

وارلغنی بیلمك و شجاعت قلبه مالك اولمق و قوهٔ معنویه‌سنی یوکسك طوتمق او ملتك موجودیتنی ادامه ایدن اسبابدن پك قوتلی واهمیتلیسی اولدیغندن سرکارده بولونانذواتك دائما ملتی یوکسه‌لتمه‌لری و عسکرك قوهٔ معنویه‌سنی تقویه ایتمکه چالشملری لازمدر .

اللهك نصرتنده دخی مؤمنلره فائده ایکی اولوب برنجیسی ؛ کافرلرك بر طائفه‌سنی هلاك ایدوب قوتلرینی قیرمق ، ایکنجیسی ؛ آنلری مغلوب ، رذیل ورسوای ایتمکله دین اسلامك اساسنی قورمق وجزیرة العربه‌قارشی شوکت اسلامیه‌یی اعلا ایتمك اولدیغنه آیت دلالت ایدر .

واجب تعالی ملکلرله اهل ایمانه امداد ایتمش ایسه‌ده نصرت ملکلردن اولمایوب آنجق الله تعالی‌دن اولدیغنی بیانله هر حالده محاربه‌ده عسکرك چوقلغنه ومهماتك مکمل اولدیغنه کووه‌نمیه‌رك عنایت الٰهیه‌یه التجاایتمك واسباب ظاهریه‌یه توسل ایله‌برابر نصرتی اللهدن بکله‌مك واجب اولدیغنی بیان و بو خصوصده اللهه ربط قلب ایتمك لازم اولدیغنی توصیه ایتمشدر . عسکرك ومهماتك چوقلغی فائده ایتمه‌یوب نصرت آنجق اللهدن اولدیغنه عالمده بیکلرجه وقوعات شاهددر وبونی انکاره هیچ کیمسه‌نك مجالی یوقدر . زیرا وقوعات ؛ بو دعوایی بداهت حالنه کتیرمشدر .

بوقارودنبری ذکراولونان آیتلرده نصرت‌وامداد الٰهی‌قوللرك اتقاسنه‌تعلیق‌اولونوب اتقا ایسه بالجمله واجباتی ادا و محرماتی ترکله اولاجغندن نصرتك اللهه عبودیتده دوام ایدوب وظائف شرعیه‌سنی بحقٍ ادا واعتماد تامله اعتمادایدنلره اولاجغی بیان‌اولونمشدر . بناءً علیه ؛ اهل اسلامك مغلوبیتی دائما تربیهٔ الٰهیه‌یه استحقاق کسب ایتمکله اولمشدر . یوقسه بحقٍ شریعته تمسك ایدن بر ملتك اردوسی بحقٍ شریعته تمسك‌ایدرسه‌هیچ‌برزمان معلوب اولماز وبوکاده حضرت عمر زماننده‌وقوعبولان محاربه‌لرده کورولن‌فتوحات‌عظیمه شاهددر . بناءً علیه ؛ شریعته رعایت آزالدقجه او نسبتده مغلوبیت چوغالمشدر . چونکه؛ دیننه رعایت ایتمه‌ین ملتده ارتباط اولمادیغندن دشمنه قارشی متانتی اولاماز .

*
* *

واجب تعالی مؤمنلره نصرتنی وعد ایتدیکی کبی کافرلرك امری ذاتنه عائد اولوب

رسولنه برشی عائد اولمادیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴾ بیوریور .

[ای رسول مکرم ! کافرلرك ایشندن سکا هیچ برشی عائد اولمادی ، بلکه امرك کلیسی الله تعالی‌یه عائداولدیغی کبی آنلرك امری‌دخی الله تعالی‌یه عائددر . بناءً علیه؛ یاآنلرتوبه‌ایدرلر، الله‌تعالی‌ده توبه‌لرینی قبول ایدرویاخود توبه‌ایتمزلر کفر اوزره کیدرلر. الله تعالی آنلره عذاب ایدر . زیرا ؛ آنلر ظالملردر .]

تفسیر خازنده‌بیان اولوندیغنه نظراً بوآیتك سبب نزولی ؛ (بئرمعونه) یه تعلیم قرآن ایچون کوندریلن اصحابی قتل ایدنلر حقنده نازل اولمشدر . چونکه ؛ هجرتك‌دردنجی سنه‌سی رسول الله (مکه) ایله (عسفان) دنیلن محل آره‌سنده (بنی هذیل) بلده‌سنده (بئرمعونه)اسمنده‌برقیونك‌آدیله آکیلان‌مملکت‌اهالیسنه قرآنی واحکام‌دینیه‌یی‌اوکرتمك اوزره اصحابدن‌یتمش کیمسه‌یی کوندروب (عامربن طفیل)‌ك اعوانیله‌برابرآنلری تماماًقتل ایتمسی اوزرینه رسول‌اللهك قاتللر علیهنه دعا ایتمك مراد ایتمسنی متعاقب بوآیتك نازل اولدیغی مرویدر . بوکا نظراً معنای آیت: [حبیبم ! سنك ایچون قوللرك مصالحندن بر شیئه اندیشه یوقدر . آنجق طرفمزدن وحی اولونان آیتلر واردر . زیرا ؛ قاتللرك اهلاکندن سکا برشی عائد دکلدر . الله تعالی قوللرینك مصالحنی بیلیر. ایسترسه اهلاك ایدر ، ایسترسه توبه‌یه موفق قیلار ویا کفر اوزره اصرار ایدرلرسه شدتله آنلره‌عذاب ایدر . زیرا ؛ ظالم اولدقلرندن عذابك شدتنه مستحقلردر] دیمکدر .

فخررازینك بیانی وجهله آیتدن‌مقصد؛اذن‌الٰهی‌اولمادقجه سوزدن وفعلدن رسولنی منع ایتمکدر . کافرلر حقنده دعادن منعك حکمتی ؛ آنلره توبه توفیق ایدوب اسلامه برچوق خدمتلری وقوعبولاجغی ویاخود کندیلری توبه ایتمزلرسه مؤمن اولارق اولاد میدانه کتیرمیه‌جکارینی بیلدیکندن جناب‌حق رسولنی دعادن‌منع ایتمشدر. ونفس‌الامرده اوحوالیده اولان قبیله‌لردن بالآخره دین اسلامه برچوق خدمتلری وقوع بولمشدر .

*
* *

واجب تعالى هر امرك كنديسنه عائد اولديغنى اثبات ايتمك اوزره ﴿ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ بيوريور.

[كوكلرده و يرده اولان موجوداتك جملهسى اللهك مخلوقى ومملوكاريدر. بناءً عليه؛ هر امورلرى اللهه عائددر ، شو حالده الله تعالى ديلهديكى قوللرى مغفرت وديلهديكى قوللرى تعذيب ايدر . زيرا ؛ الله تعالى توبه ايدنلرى مغفرت ايدر وتوبهلرينى قبول ايله مرحمت بيورر .]

واجب تعالى‌نك بو آيتده مغفرت ايدهجكنى بيانى ، عذاب ايدهجكنى بيان اوزره تقديمله رحمتنك غضب اوزرينه غالب و مقدم اولديغنه اشارت بيورمش ومغفرت وعذاب عقلايه يعنى مكلف اوزرينه جارى اولديغندن عقلى اولانلرده استعمالى غالب اولان (من) لفظى اوزرينه وارد اولمشدر .

*
* *

واجب تعالى مؤمنلره امر جهادده لازم اولان تدابير معنويهيه توسلى وحربده اصلح اولان طريقى بيان ايتديكى كبى مؤمنلرى لايق اولمايان شيلردن نهى وحاللرينه موافق اولان شيلرله امر ايتمك اوزره ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَاْكُلُوا الرِّبٰوا اَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ بيوريور .

[اى مؤمنلر! قات‌قات فضله ربايى اكل ايتمهين وآخرتده عذاب جهنمدن قورتولمق وجنته كيرمكله فلاحياب اولمق ايچون اللهدن قورقك وحرام اولان شيلردن نفسكزى صاقينك .]

﴿ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي اُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ۞ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾

[وكافرلر ايچون حاضرلانان جهنم آتشندن اتقا ايدك ومرحمت الهيهيه نائل اولمق ايچون اللهه ورسولنه اطاعت ايدك .]

تفسير خازنده بيان اولونديغى وجهله اضعاف مضاعفله مراد ؛ زمان جاهليهده بر كيمسه بورجى ويرمديكى زمان آلاجق صاحبى بر مثل دها ضميله بر وقت معينه قدر مساعده ايدر . او وقت كلديكنده ويرمزسه تكرار ضم ايله ينه مساعده وبو وجهله فائض، اصل مالى برقاچ مثلى تجاوز ايدر. ايشته بو صورتله آلدقلرى فائضه اضعاف مضاعفه دينوركه بوده حرام اولديغندن جناب حق اهل ايمانى بوندن نهى ايتمشدر . زيرا ربا ؛ مديوندن بلاعوض آلنديغى ايچون حرام قيلنمشدر . (احد) وقعهسنده مشركلرك انفاق ايتدكلرى اموال كثيره ربا ايله حاصل اولديغندن اهل ايمان كافرلردن انتقام آلمق اوزره ربا ايله اموالى تكثيره ميل ايتملرى اوزرينه جناب حق ربادن اهل ايمانى نهى ايتمشدر . كرچه اتقا محرماتك جملهسندن اجتنابه شامل ايسهده بو آيتده اتقا ؛ حرام اولان ربايى يمكدن اتقايه مصروفدر . ربايى يرسه حرامى ارتكاب ايتديكى جهتله فلاح فوت اولاجغندن فلاحه نائل اولمق ايچون ربادن اتقا ايله امر ايتمشدر . ربايى اكل ايتمك جهنم آتشنه استحقاق ايجاب ايتديكندن جهنم آتشندن اتقا ايله دخى امر ايتمشدر . جهنم آتشى ايمانى اولمايانلره لايق اولديغندن دولايى آنلر ايچون حاضرلانديغنى بيان ايتمك جهنم آتشنه نفسنى لايق كورن عاصى وفاسق مسلمانلرك دخولنه مانع دكلدر . زيرا ؛ عاصيلر عصيانى ارتكابله نفسنى جهنمه مناسب كورمشلردر . شو حالده جهنم آتشنك كافرلر ايچون احضار اولونديغنى بيان ، اهل ايمانك فاسقلرى ايچون جهنم آتشى اولمامق ايجاب ايتمز وآيت جهنمك الآن مخلوق اولمسنه دخى دلالت ايدر. زيرا زمان ماضيده حاضرلانديغنى بيان ؛ اليوم موجود اولديغنى بياندر .

*
* *

واجب تعالى اللهه ورسولنه اطاعتله امر ايدوب اطاعتك مرحمت الٰهيهيه وسيله اولاجغنى بياندن صوكره مغفرت الٰهيهيه سرعت ايتملرينى امر ايتمك اوزره ﴿ وَسَارِعُوا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴾ بيوريور .

[ربکزك مغفرتنه مسارعت ایدك واكی ، یرله كوكلر قدر اولان جنته سرعت ایدك كه او جنت متقیلر ایچون حاضرلانمشدر .]

یعنی ؛ ای مؤمنلر! عبادت وعمل صالحكزه اعتماد ایتمه‌یك، بلكه كناهلریكزك ستر ینی ایجاب ایدن توبه‌یه ایمان واخلاص كبی اسبابه و اعمال صالحه‌یه توسل ایدك كه وسعتی سموات وارض كبی اولان جنته مستحق اولاسكز . زیرا او جنت ؛ مأمور اولدیغی عبادتلری یرینه كتیرن ومنهی اولان شیلردن صاقینان متقیلر ایچون حاضرلانمشدر .

قاضینك بیانی وجهله مغفرته مسارعتك معناسی ؛ مغفرتی موجب اولان اسبابه مسارعتدر . او اسباب ایسه ؛ كناهلردن توبه ، دین اسلامه دخول ، فرائضی وهر عملنی اخلاص اوزره ادا، دین اسلامی اعلا ایچون جهاد وسائر اعمال صالحه‌در. چونكه؛ بونلرك جمله‌سی اخلاص اوزره یعنی الله تعالی‌نك رضاسی ایچون ایشله‌نیرسه مغفرته سببدر .

مكلف اولان كیمسه ایچون نفسندن عذابك دفعنه وثوابه نائل اولمغه چالیشمق واجب اولدیغنه بو آیت دلالت ایدر . زیرا مغفرته مسارعت ؛ عذابك دفعنه و جنته مسارعت ؛ ثوابنه نائل اولمغه مسارعت اولوب هر ایكیسنه مسارعتله امر ، سعیك واجب اولدیغنه دلالت ایدر . بناءً علیه ؛ عبادتی اداده ترك وتكاسل ایدن كناهكار اولور .

جنتك وسعتی سموات و ارضك وسعتی قدر اولمقله مراد ؛ جنتك وسعتی بیانده تمثیلیدر . چونكه ؛ بزم عندمزده سمواتله ارضدن دها كنیش برشی اولمادیغندن جنتك وسعتی بزه تعریف ایتمك آنجق بونلرله اولابیلور . بناءً علیه؛ یری و كوكی خلق ایدن جناب حق آنلر وسعتنده ویاخود دها واسع جنتی خلق ایتمكه قادر اولدیغنده شبهه یوقدر . بر شیئك اكی اوزوننده قیصه اولدیغندن تمثیل سموات وارضك اسملریله اولدی كه اوزونلغی دها زیاده اولدیغنه استدلال اولونسون . جنتك وسعتی سموات وارضك وسعتنده اولمسی ، جنتك سمانك فوقنده اولمسنه منافی دكلدر . زیرا ؛ جنتك، سموانك فوقنده و (عرش الرحمن)ك آلتنده اولدیغنه دائر احادیث جلیله واردر. حق روم آمری (هرقل)ك رسول اللهه كوندردیكی ایلچیسی رسول اللهه«سن بر جنته دعوت

ایدیپورسك كه او جنتك اكی سموات وارضك اكی كیدر شو حالده جهنم نره‌ده‌در ؟ » دیدیكنده رسول الله « سبحان الله ! كوندوز كلدیكنده كیجه نره‌ده‌در ؟ » بیورمشدر . فخر رازینك بیانی وجهله شو كلام نبوینك معناسی « فلك دوندیكندن كوندوز عالمك برجانبنده ، كیجه‌ده دیكر جانبنده حاصل اولدیغی كبی جنت عالمك عالی جهتنده اولونجه جهنم‌ده آنك ضدی اولان جانب سفلیسنده اولور» دیمكدر. بوندن اولكی آیت؛ جهنمك الآن مخلوق اولدیغنه دلالت ایتدیكی كبی بو آیت‌ده جنتك شیمدی مخلوق وموجود اولدیغنه دلالت ایدر .

*
* *

واجب تعالی جنتك متقیلر ایچون حاضرلاندیغی بیاندن صوكره متقیلرك صفتلرینی بیان ایتمك اوزره ﴿ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِى السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴾ بیوریبور .

[او جنت كندیلری ایچون حاضرلانان متقیلر شول كیمسه‌لركه آنلر حال مضرت وحال مسرتده محتاج اولانلره انفاق ایدرلر وغضبلرینی یوتارلر وناسك قصورلرینی عفو ایدرلر . حالبوكه الله تعالی احسان ایدنلری سور .]

یعنی ؛ متقیلرك اوصاف ممدوحه‌لری جمله‌سندن اولارق ، آنلر كرك غنی وكرك فقیر احتیاجلری زمانلرنده ممكن اولان شیئی محتاج اولانلره انفاق ایدرلر . شدت، وسعت، فرح وكدرلی زمانلرینك هیچ برنده انفاق وخلقه احسانی ترك ایتمزلر وبر كیمسه حقنده قارنلری طولو غضبلری اولسه آنی یوتار، هضم ایدر ، ناسك قصورلرینی عفو ایدرلر . زیرا ؛ ناسدن ، مقتضای بشریت واقع اولان قصور اوزره مجازاته اقدام ایتمزلر وشو اوصاف اوزره بولونان متقیلر رضاء الٰهی‌یه نائل اولورلر . چونكه ؛ الله تعالی احسان ایدنلره محبت ایدر وارباب احساندن راضی اولور .

تفسیر خازنده بیان اولوندیغی وجهله سخاوت ؛ روحك یاریسی مثابه‌سنده اولان مالی صرف ایتمك اولدیغی جهتله نفس اوزرینه آغیر اولدیغندن جناب حق متقیلرك اوصاف

ممدوحه‌لرندن سخاپی تقدیم بیورمشدر . سرّاء ؛ غنی وبوللق وفرح زمانی وضرّاء ؛ فقرلی وکدرلی وفقرالق ومضایقه زمانی دیمکدر . ایشته متقیلر شو حاللرك هیچ برنده لایق اولان محله مالنی صرف ایدر اسیرکه‌مز وبو حاللرك هیچ بریسی صرفه خلل کتیرمز دیمکدر . کظم غیظ ؛ غضبی یوتمقدر . انسان آخره حدتله‌نوب غضب ایتدیکنده غضبنی تسکین ایدوب ناسك قصورینی عفو ایتمسی مزایای انسانیه‌نك عالی مرتبه‌لرندن واتقانك شرطلرندندر .

بو آیتده (محسنین) احسانك هانکی نوعندن اولورسه اولسون بالعموم احسان صاحبلرینه شاملدر . یعنی ؛ هانکی نوعندن اولورسه اولسون احسان صفتی کندیسنده بولونان هرفردی الله تعالی سوه‌ر دیمکدر . چونکه ؛ احسانك انواعی صاییلماز و توکنمز . مثلا عبادتده احسانی ؛ اللهی کورور کبی کمال خضوع وخشوع اوزره ادا ایتمکدر . اللهك قوللرینه احسانی ؛ ایکی شیله اولور ؛ برنجیسی ؛ منفعت ایصال ایتمکدر . بو قسمه انفاقله اشارت اولونمشدر . ایکنجیسی ؛ مضرتی دفع ایتمکدر . بو قسمه‌ده غضبی یوتمق وناسك قصورینی عفو ایتمکله اشارت اولونمشدر که کرك منفعت ایصالی وکرك مضرتی دفع صورتیله احسانك انواعی پك چوقدر . زیرا منفعت ایصالی ؛ یولنی شاشیران کیمسه‌یه یول کوسترمك ، عاجز اولانلره خیر اوکود ویرمك ، خیراته مال صرف ایتمك ، جامع ، کوپری ، چشمه یاپدیرمق ، ناسك انتفاعی ایچون قویو قازدیرمق ، جهاده ومجاهدلره ومهمات حربیه‌یه مالنی صرف ایتمك ، جاهللری اوقوتمق ، ضعفایه احسان ایتمك کبی شیلرك جمله‌سی انفاقده ومنفعت ایصالنده داخلدر . انسانلر یکدیکرینه قارشی بر چوق کوتولکلر یاپمغه مقتدر اولدیغی حالده او کوتولکلری ترك ایتمك دفع مضرتده داخلدر . ایشته جلب منفعت ودفع مضرت احسانده داخل اولدیغندن آیت ؛ احسانك هر نوعنه شامل اولدیغی کبی احسانده متقیلرك اوصافندندر .

شوقدرکه بر کیمسه بر چوق ایلکی وعملی سببیله متقی اولدیغی حالده احسانك انواعندن

بعضیسنی ایشله‌مزسه متقی مرتبه‌سندن ساقط اولماز . زیرا ؛ بعض اشخاصده اللهك توفیقیله هر نوعی بولونابیلیرسه‌ده هر شخصده احسانك هر نوعی بولونمق ممکن دکلدر . بناءً علیه ؛ بعض نوعی بولونمایان کیمسه‌نك متقی اولماسی لازم کلمز .

شو آیتده بیان اولونان کرك انفاق ، کرك کظم غیظ وکرك عفو عن الناس جمله‌سی احسانده داخل واحسانده محبت الهیه‌یه وسیله اولاجغی بیان اولوندیغندن بونلردن هر بری محبت الهیه‌یه سبب دیمکدر . اللهك محبتی ؛ اللهك رضاسیدر . وعبد ایچون رضاء الهیه‌یه نائل اولمق ایسه درجه‌لرك پك بیوکیدر .

∴

واجب تعالی متقیلرك اوصافندن بعضیلرینی بیاندن صوکره بعض آخری بیان ایتمك اوزره ﴿ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ ﴾ بیوریور .

[و متقیلر شول کیمسه‌لرکه آنلر بویوك کناه ایشله‌دکلرنده ویاخود بر کوچوك کناه ارتکابیله نفسلرینه ظلم ایتدکلرنده اللهی خاطرلرینه کتیروب عذابنی ذکر ایده‌رك بویوك و کوچوك کناهلرینه استغفار ایتدیلر . آنلرك جزالری مغفرتدر .]

﴿ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾

حالبوکه کناهلری مغفرت ایتمز ، آنجق الله تعالی مغفرت ایدر و کناه ایشله‌ینلر ایشله‌دکاری کناهه اصرار ایدوب تکرار بتکرار ایشله‌مك وخاتمتدن خالی اولمادیغنی بیلدکلری حالده کناه ایشله‌مکه دوام ایتمه‌دیلر .]

﴿ أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴾

[ایشته آنلرك جزالری ؛ ربلرندن مغفرت وابدی ایچنده قالیجی اولدقلری حالده آلتندن نهرلر آقار جنتلردر. وعمل ایدنلرك اجری اولان جنت نه كوزل اولدی .]

یعنی ؛ عمل ایدنلرك اجرلری كوزل جنتلردر . زیرا ؛ انسان ایچون جنتدن دها زیاده ایی بر محل اولمادیغندن البته جنت كوزل بر قوناقدر.

واجب تعالی جنتك متقیلر ایچون حاضرلاندیغنی بیاندن صوكره متقیلری ؛ ایکی قسمه آییردی : برنجیسی ؛ حال سرّا وحال ضرّاده محتاج اولانلره مالنی صدقه ایتمك وغضبنی یوتمق و ناسدن كندینه قصور ایدنلری عفو وارباب احتیاجه احسان ایتمك صورتیله عباده دوام ایدن كیمسه‌لردر . ایکنجیسی ؛ برشی قصور ایدوب بعده توبه ایتمكله متقیلر زمره‌سنه داخل اولانلردر . ایشته بو آیتده بونلرك جزالری مغفرت وجنت اولدیغنی جناب حق بیان بیورمشدر . زیرا ؛ صداقتله توبه ایدنلرك كناه ایشله‌مه‌مش كبی اولاجقلرینه دائر اولان احادیث جلیله تائب ومستغفرك متقیلر زمره‌سنه داخل اولاجغنه دلالت ایدر .

تفسیر طبری و خازنده بیان اولوندیغنه نظراً فاحشه ؛ زنا كبی قبحی ظاهر اولان بیوك كناهلردر . نفسه ظلم ؛ كوچوك كناهلردر . بونلری ایشله‌ین كیمسه‌لرك اللهی ذكر ایتملری ایله مراد ؛ اللهك عذابنی وكناه اوزره واقع اولاجق عقابنی ذكر ایتمكدر . یاخود فخر رازینك بیانی وجهله اللهی ذكرله مراد ؛ كناه ایشلدیكده توبه ایده‌جك كیمسه‌نك اللهی ثنا وتعظیمه ذكر ایتمسیدر . زیرا اللهدن برشی ایسته‌یه‌جك كیمسه‌یه واجب اولان ، ایسته‌یه‌جكی شیئی ایسته‌مزدن اول اللهی ثنا ایتمكدر. بناءً علیه؛ كناهنه توبه ایده‌جك كیمسه‌یه توبه‌دن اول اللهی ثنا ایتمسی واجبدر .

استغفار ؛ ایشلدیكی كناهه ندامت ایتمك و بر دها ایشله‌یه‌جكنه عزم ایتمكدن عبارتدر یوقسه ، مجرد لسانله استغفار لفظنی سویله‌مك دكلدر . چونكه ؛ واجب تعالی بو آیتده استغفاری (ولم یصروا علی ما فعلوا) جمله‌لریله تقیید ایتمشدر . یعنی ؛ « استغفار ایتدیلر

وایشله‌دكلری كناه اوزره اصرار ایتمه‌دیلر » دیمكدر . زیرا ؛ استغفاردن صوكره تكرار ایشلرسه عین كناهی ایشله‌مش اولدیغندن ایكنجی ایشله‌دیكی كناهه اولكی استغفارك فائده‌سی اولماز . عبدك كناهنه مغفرت ایتمه‌مسی ، آنجق اللهدن اولوب اللهك غیریدن مغفرت طلبی جائز اولمادیغی بیان اولونمشدر، كه دنیاده و آخرتده عذاب ایده‌جك الله تعالی اولدیغندن قصورینی عفو ایده‌جك دخی اودر . بناءً علیه آندن غیری مغفرته اهل یوقدر.

انسانك عمل صالحندن فائده‌سی ؛ ایكیدر : برنجیسی ؛ عذابدن قورتولمقدر كه ، بوكا رب تعالی دن مغفرت ایسته‌مكله اشارت اولونمشدر. ایكنجیسی ؛ ثوابه ودرجاته نائل اولمقدر . بو قسمده جنتلر اولاجغی بیانله اشارت اولونمشدر ، كه كرك مغفرتك و كرك جنانه نائل اولمانك سببی ؛ استغفار اولدیغی بیان ایدلمشدر .

*
* *

واجب تعالی متقیلرك اوصافنی بیاندنصكره اتقایه سوق ایده‌جك اسبابی بیان ایتمك اوزره

﴿ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴾ بیوریور .

[سزدن اول كچن امتلرده واقع اولان حوادثی متضمن عادات الٰهیه كچدی . آنلرك هر برنده سزك عبرت آلاجغكز وقوعات اولدی . بناءً علیه ؛ یورویك ، یر یوزنده سیروسفر ایدك ، كورك پیغمبرلرینی تكذیب ایدن امتلرك حاللری وعاقبتلری نه اولدی ونه كبی آفتلره معروض قالدیلر وهلاك اولدیلر ؟]

﴿ هٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴾

[شو كچمش ملتلرك حاللرینی قرآنده ذكر و عاقبتلرینی بیان ایتمك؛ ناسه آچیق بر یول كوسترمك وطوغرو یوله سوق ایتمكدر و متقیلره بر موعظه‌در.]

فخر رازینك بیانی وجهله آیتدن مقصد ؛ عاصی ومطیع امتلرك حقلرنده جریان ایدن عادات الٰهیه‌یه نظرله امت محمدیه‌یی عبرته دعوت ایتمكدر. چونكه ؛ امم سالفه‌دن

رسوللرینه مخالفت ایدنلر مخالفتلری سببیله هلاك اولدیلر ، دنیاده اثرلری قالمادی، انجق مخالفتلری دنیاده هلاکه و آخرتده عذابه والی یوم القیام آرقه‌لرندن لعنته سبب اولدی . بونلرك سببیده دنیایه حرصلری اولمشدر. کرچه رسوللرینه اطاعت ایدن مؤمنلرك دخی دنیالری باقی قالماز ، لکن غضب الٓهی ایله هلاك اولمادیغی کبی آخرتده ابدی عذابه‌ده مستحق اولماز ودنیاده حاصیلره اولان لعنته بدل بونلرك ثنالری باقی قالیر وذکر جمیل ایله یاد اولوندقجه خلقك کوزل دعالرینه ورحمتله ذکر اولونمغه نائل اولورلر .

بر یوزنده سیرله امردن مقصد ؛ هرنك مصوابیده ، بوقسه بالفعل مسافرت ایتمکله امر دکلدر . آیتده بیان اولوناننشی‌له مراد ؛ قرآنده ذکر اولونانه امر ونهی ، وعد ووعیده واصول اعتقادیه وفروع اعمالیه متعلق احکامدر . زیرا ؛ قرآنك احکامی ، انسانلری طریق مستقیمه ارشاد ایتدیکی ایچون عین هدایت اولدیغی کبی متقیلری خیر یوله سوق ایتدیکی ایچون‌ده عین وعظ ونصیحتدر .

*
* *

واجب تعالی کچمش امتلرك حاللرندن عبرتك لزومنی توصیه ایتدیکی کبی آنلردن عاصی اولانلرك دولتلری قوتلی اولسه‌دخی عاقبت انقراضه محکوم اولدیغنی بیانله قریشك قوتلرندن اهل ایمانه فتور کلمه‌سنی توصیه ایتمك اوزره ﴿ وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ بیوریور .

[دشمنله مجاهده کزدن سزه اصابت ایدن مشقتدن ضعیفلامایك وسزدن شهید اولانلره محزون اولمایك. حالبوکه سز دشمنلریکزدن عالیسکز. اکر سزه اللهك نصرت ویره‌جکنه ایمانکز وارسه عزمکزه فتور کتیرمه‌یك.]

کچمش امتلرك حاللرینه نظر ایتمك‌له امر؛ بوآیتده بیان اولوناجق وصایایه مقدمه‌در.

چونکه؛ فخر رازینك بیانه نظراً آیتك ، (احد) غزاسنده اهل ایمانه عارض اولان

مشقته قارشی تسلیه وتشجیع ایچون نازل اولدیغی مرویدر. زیرا ؛ (احد) کونی انصاردن یتمش ومهاجریندن بش کیمسه شهید اولمشلردی. بناءً علیه؛ اهل اسلامه کفارك غلبه‌سندن تلاش وقورقو عارض اولدیغندن اوقورقوبی قالدیرمق ایچون جناب حق دشمنك قوتنه باقارق « سزه وهن ، کوشه‌کلك کلمسون ومحزون اولمایك . هرحالده بزم نصرتمز سزکله برابردر . اکر ایمان واعتقاد ایدرسه‌کز وثبات ایتدیککز صورتده البته سز عالیسکز» بیورمقله مؤمنلری تشجیع ومحاربه‌دن حاصل اولان کدری ازاله ایتمش واهل ایمانك مشرکلردن اعلی اولدقلری صراحةً بیان اولونمشدر . آنجق بو؛ ایمانلرنده دوام وثبات ایتمك شرطیله‌در . چونکه ؛ بیضاوینك بیانی وجهله مؤمنلر ایمانلرینك مقتضاسی اوزره ثبات وعمل ایتدکجه هرحالده مشرکلردن مرتبه‌لری یوکسك اولدیغنه دلالت ایدر . زیرا ؛ آنلر حق اوزره حرکت ایدوب مجاهده‌لری اللهك دینی اعلا ایچون اولدیغندن شهیدلری جنتده‌در . اما مشرکلر اعتقاد باطل اوزره اولدقلری کبی محاربه‌لری‌ده دین الٓهی‌یی ابطال ایچون اولدیغندن مقتوللری جهنمده‌در . شو قدرکه اهل اسلامك علوینی وآنلره اللهك نصرتنی ایمانلرنده ثبات ودین اسلامه یاپیشمالرینه باغلانمشدر . بناءً علیه ؛ واجب تعالی ایمانلرینه بناءً عالی اولاجقلرینی بیان بیورمشدر .

خلاصه ؛ دین اسلامك عالی واهل اسلامك غالب اولاجقلرینی وعاقبت دولت وشوکت ، اسلام النه انتقال ایده‌جکنی ومؤمنلرك دشمنلرینه غلبه واستیلا ایده‌جکلرینی بیانله اصحاب رسول اللهی جناب حق تسلیه وتبشیر ایتمش وچوق زمان کچمکسزین دولت اسلامیه شوکت بولارق کافرلر ذلیل ورسوای وعاقبت جزیرة العرب تماماً اهل ایمانله طولارق اهل کفر جملةً محو ومنقرض اولمشلردر .

*
* *

واجب تعالی (احد) غزاسنده واقع اولان زحمتلره حزن ایتمه‌مك لازم اولدیغنك اسبابنی بیان ایتمك اوزره ﴿ اِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ ﴾ بیوریور.

[اکر سزی حربك یاره‌سی ویاره‌نك المی مس ایدرسه محزون اولمایك. زیرا ؛ سزدن

اول سزه دوقونان یارەنك مثلی سزك دشمنکز اولان قومه دوقوندی .] شو حالده آنلر محزون اولمایوب فتور کتیرمەیجه سزده محزون اولمایك .

﴿ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ ﴾

[حالبوکه حرب کونلرینی وحربك نتیجه‌سی اولان غالبیت ومغلوبیتی بز ناس آره‌سنده دوندورورز .]

بناءً علیه ؛ کافر و مؤمن ، محق ومبطل جمله‌سی بیننده محاربه‌دن تولدایده‌جك نتیجه‌لره کوره کونلری نوبتله کزدیررز . بعض زمان کافرلر ظفریاب ، مؤمنلر مغلوب اولور وبعضاً ده حال بالعکس ظهور ایدر که هرکس هر شیئك قدرت الٓهیه تحتنده اولدیغنی بیلسون . زیرا ؛ دائماً ظفر بر طرفه ویرلسه غالب اولان طرف طغیان ایدر ، قدرت الٓهیه‌یی اونوتور وبوتون ظفری کندی اقتدارینه مال ایتمکه باشلار ، فقط بعضاً مغلوب اولونجه کندی النده برشی اولمایوب آنجق صانع تعالی‌نك قدرتیله اولدیغنی بیلیر ونفسنده عجزینی اعترافله اللهه التجا ایدر .

﴿ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴾

[والله تعالی مؤمنلری منافقلردن آیرسون ومغلوبیتکز سببیله سزدن بر طاقم شهیدلر اتخاذ ایلسون آنلر مرتبهٔ شهادتی احراز ایلسونلر ایچون بز کونلری نوبته باغلار وبعضاً مشرکلری غالب قیلارز . حالبوکه الله تعالی ظالملری سومز .]

﴿ وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ ﴾

[بز مؤمنلری کناهلردن تطهیر وکافرلری اهلاك ایتمك ایچون کونلری وکونلرده وقوعبولان محاربه‌لری ناس بیننده نوبتله کزدیررز که منفعتکز حاصل اولسون .]

یعنی ؛ اکر سزه بر مصیبت اصابت ایدرسه محقق او مصیبتك مثلی سزدن اول خصمکزه اصابت ایتمشدر . بناءً علیه ؛ محزون اولوب عزمکزه فتور وغیرتکزه ضعف کتیرمه‌یك . زیرا ؛ بز عظیم الشان زمانلری انسانلر آره‌سنده نوبتله دوندورورز .

نوبتله کونلری دوندوردیکمزك حکمتی ؛ الله تعالی مؤمنلری منافقلردن تفریق ایتسون ایچوندر . چونکه ؛ بعضاً مؤمنلر مغلوب اولونجه منافق اولانلر مغلوبیتی فرصت عدایده‌رك مؤمنلردن آیریلیرلر . بناءً علیه ؛ ایماننده ثابت اولان مؤمنلر کیملر اولدیغنی بیلنیر ومؤمنلری بعض کونلرده مغلوب قیلارز که آنلردن شهیدلر اتخاذ ایلسون وبعضاً کافرلری مغلوب قیلارز که آنلر ذلیل اولسون . زیرا ؛ الله تعالی ؛ ذلیل کافرلری ظلملرندن وارتکاب ایتدکلری جنایت کفرلرندن دولایی سومز . ناس آره‌سنده غالبیت ومغلوبیت نوبتله دوران ایدر که الله تعالی مؤمنلری محاربه‌ده وبالخاصه مغلوبیت زماننده کوردکلری مشقتلره مقابل کناهلرندن تطهیر وکافرلری اهلاك ایتسون .

فخررازینك بیانی وجهله بو آیتده قرح ؛ **سلاح یاره‌سی ویا آجیدیجی وکدر ویریجی مصیبتلردر .** اهل ایمانه (احد) کونی برچوق مصیبت اصابت ایتمش ایسه‌ده آندن اول بدرده آنك مثلی مشرکلره‌ده صابت ایتمشدی . (احد) غزاسنده اسلامدن شهید چوق اولدیغی ایچون جناب حق او مصیبتدن دولایی بو آیتله مسلمانلری تعزیه وتسلیه بیورمش و کونلرك ناس آره‌سنده نوبتله دوران ایتدیکنی بیان ایله قلبلرینی تقویه ایتمشدر . بلکه انسانلر آره‌سنده ساعتلر بیله نوبتله دوران ایدر . زیرا ؛ بر ساعت اول غالب اولانك دیکر ساعتده مغلوب اولدیغی کورولور . ایشته عین حال (احد) ده‌ده واقع اولمشدر . چونکه ؛ (احد) ده محاربه‌نك بدایه‌سنده اردوی اسلام حربی قازانمش وکافرلر مغلوب اولمشلردی . آنجق کافرلر مغلوب اولونجه اسلامدن بر فرقه رسول اللهك امر ایتدیکی یرده ثبات ایتمیه‌رك دشمنك مغلوبیتنی کورونجه محاربه ختام بولدی ظنیله تالانه هوس ایده‌رك یرلرندن آیرلملری اوزرینه کافرلر غلبه ایتمشلردر . بناءً علیه ؛ عین کونده برساعت اول غالب اولان اردو برساعت صوکره مغلوب اولمشدر .

بونك ایچون دنیاده منفعت ، مضرت ، راحت ومشقتده برکیمسه ایچون بقا اولمادیغی کبی نصرت ومغلوبیتده‌ده بقا اولمدیغی جناب حق ایامك ناس آراسنده نوبتله دوران ایتدیکنی بیانله (احد) احد وقعه‌سنده اول غالب ایکن صوکره مغلوب اولملرینه مأیوس اولمامرینی اهل ایمانه توصیه ایتمشدر . شو حالده بعضاً مؤمنلر غالب اولدیغی کبی بعضاً ده کافرلری.

غالب قیلارکه ایمان اجباری اولمسون . چونکه؛ هرزمان اهل ایمان غالب اولسه ایمانك حق اولدیغنه علم ضروری حاصل اولدیغندن ایمان ، اجباری اولور . حالبوکه ایمانده معتبر اولان ؛ اختیاریدر ، اجباری دکلدر .

تفسیر طبریده بیان اولوندیغی وجهله بو آیتده ﴿ لیعلم ﴾ (لیمیز) معناسنه‌در . یعنی ؛ « الله تعالی ایامی ناس بیننده مناوبه قیلدی که مؤمنلری منافقلردن تمییز وتفریق ایتسونده مؤمنلر، منافقلر بربرندن سچلسون ومؤمنلر، منافقلری بیلسونلر » دیمکدر . نته کیم (احد)ده رئیس منافقین اولان (ابن سلول) آیرلدی ومعیتیله برابر محاربه‌یه اشتراك ایتمه‌دی .

شهدا ؛ شهیدك جمعیدر . الله تعالی غالبیت ومغلوبیتی ناس بیننده مناوبه قیلدی که سزدن بعض کیمسه‌لری شهید اتخاذ ایلسون وآنلرده مرتبهٔ شهادته نائل اولسونلر . الله تعالی لسانلریله ایمانی اقرار ایدوب قلبلرنده کفره مصر اولان ظالم منافقلری سومز .

ایامك ناس بیننده مناوبه‌سنده دیکربر فائده‌سی‌ده مؤمنلر مغلوب اولورسه کوردکلری مشقت، کناهلرینه کفارت اولمقله الله تعالی آنلری کناهلرندن تطهیر ایتمکدر . کافرلر مغلوب اولورسه اکثریسنك وجودنی ازاله ایتمکله عالمی شرلرندن امین قیلمقدر .

خلاصه ؛ بعض کافرلرك غلبه‌سیله اهل ایمانه ضرر اصابت ایدنسه مأیوس اولمامق لازم کلدیکی وزمن ؛ ناس بیننده مناوبه صورتیله جریان ایتدیکندن غالبیت ومغلوبیت توأم اولدیغی . وبناءً علیه ؛ هرزمان غالبیتك بر طرفده قرار ایتمدیکی ومؤمنلر مغلوب اولدیغنده عزیمتلرینه فتور کتیرمه‌مك الزم اولدیغی وایامك ناس بیننده نوبتله دور ایتمسنده فائده ؛ منافقك مؤمندن آیرلمسی ومنافق اولدیغی مؤمنلرك بیلمسی واهل ایماندن بعضیلرینك مرتبهٔ شهادتی احراز ایتمسی ومؤمنلرك کناهلرندن تطهیر اولوب کافرلرك قهراً هلاك اولملری اولدیغی والله تعالینك نفسنه وغیره ظلم ایدن ظالملری سومه‌دیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

* * *

واجب تعالی ناس بیننده زمانك مناوبه ایله جریاننده حکمت وفائده‌نك بعضیسنی بیاندن صوکره بعض آخری وشو مناوبه‌نك سبب اصلیسنی بیان ایتمك اوزره ﴿ اَمْ حَسِبْتُمْ

اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِر۪ينَ ﴾

بیوریور .

[بلکه سزدن مجاهده ایدنلری و مجاهده‌ده تصادف ایده‌جکی زحمتلره صبر ایدنلری الله تعالی بیلمکسزین سز جنته داخل اولاجغکزی ظن ایتدیکز .]

یعنی ؛ سزدن مجاهده و مجاهده‌کزده تصادف ایده‌جککز مشقته صبریکز واقع اولوب الله تعالی آنی بیلمه‌دکجه جنته کیره‌جککزی ظن ایتمه‌یك . زیرا ؛ بو ظنکز فاسددر . چونکه ؛ سز هم محاربه ایده‌جکسکز همده صبریکز واقع اولمقله جنته کیره‌جکسکز ، یوقسه محاربه و صبر ایتمکسزین جنته کیره‌رز ظنکز یاکلیشدر .

﴿ وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَاَيْتُمُوهُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴾

[ذات الوهیتمه یمین ایدرم که سز موته ملاقی اولمازدن اول محقق موتی ایسته‌دیکز سزه مهلت ویرلدیکی حالده سز اخوانکزك وفاتنی کوردیکز . حالبوکه آنلرك وفاتلرینه سز باقیوردیکز وایسته‌دیکز مجاهده‌یه نائل اولدیغکز حالده نه ایچون منهزم اولدیکز .]

فخر رازینك بیانی وجهله ﴿ ام حسبتم ﴾ حروف استفهامله واقع نهیدر . مجاهده ایدن اولمانجه ومجاهده‌ده صبر ایدن بولونمانجه الله تعالی مجاهده وصبر ایدنلری بیلمز . زیرا ؛ یوقدر . الله تعالی واری وار ویوغی‌ده یوق بیلیر . یوقسه یوغی واربیلمز . چونکه ؛ یوغی وار بیلمك جهل علی الله اولدیغندن محالدر . بناءً علیه ؛ مجاهد اولماز ومجاهده اولمادیغندن مجاهده‌ده صبر ایدن بولونمازسه بالطبع جناب حق مجاهدی وصابری بیلمز . زیرا ؛ یوقدر . شو حالده مجاهده و صبر ایدنلر بولنوب الله تعالی آنلری بیلمه‌دکجه‌یعنی « سز مجاهده ایدوب آنده کوره‌جککز مشقته صبرایتمدکجه جنته کیره‌جکز ظن ایتمه‌یك . اکر بویله ظن ایدرسه‌کز بو ظنکز یاکلیش » دیمکدر .

الله تعالی دشمنه مجاهده‌یی فرض قیلدیغندن بو فرضی ادا ایتمه‌دکجه جنته کیرمك اوزاق اولدیغنه اشارت ایچون استفهام انکاری صورتیله بو مثللو ظندن نهی ایتمشدرکه

هرحالده دشمنه مقاومت لازم اولدیغنی اهل ایمانه توصیه‌در وجهادك فرضیتی کفایه اولدیغندن بعض کیمسه‌لردن مجاهده‌نك وقوعی دیکرلرندن فرضی اسقاط ایدر.

بو آیتده اهل ایمانك موتی تمنی ایتملری ایله مراد؛ موتك اسبابی اولان مجاهده‌یی تمنی ایتملریدر. چونکه؛ بو آیت (بدر) غزاسنده بولونامادقلرندن متأسف اولارق رسول اللهه غزاده بولونمغی آرزو ایدوب مرتبهٔ شهادتی احراز ایتمك املنه بناءً (احد) غزاسنه چیقمق ایچون رسول اللهه اصرار ایدوب صوکره موقعلرنده ثبات ایتمیه‌رك اولا غلبه‌یه، ثانیاً انهزامه سبب اولانلر حقلرنده نازل اولوب آنلری تکدیر اولدیغی بیضاوی ومدارکك جملهٔ بیاناتندندر. مرتبهٔ شهادتی ایسته‌ملری دشمنك غلبه‌سنی ایسته‌مك اولدیغندن بو طلبلری تکدیری موجب اولمشدر. کرچه شهادت ایسته‌ینلرك خاطرینه دشمنك غلبه‌سی کلمه‌مش ایسه‌ده طلبلری بونی مستلزم ایدی. زیرا؛ علی الاکثر شهادت مغلوب طرفده چوق اولور. بناءً علیه؛ انسان کرك سوزنده وکرك ایشنده یالکز معنای ظاهریسنه باقایوب آنك مستلزم اولاجغی شیلری ده دوشونمسی لازم اولدیغنه اشارت اولونمشدر. مثلا؛ طبیبه محتاج اولان برخسته، کافر اولان بردوقتوردن علاج آلیر. آنك مقصدی خسته‌لغندن شفایاب اولمق ایسه‌ده اللهك دشمنی اولان کافره پاره‌سنی ویرمکله دشمنه منفعت ایصال ایتدیکی کبی صنعتنی‌ده ترویج ایتمش اولور. شو حالده بر مؤمنك بونی دوشونوب طبیب مسلم آرامسی ایجاب ایدر. بناءً علیه؛ بو کبی شیلرده انسانك کندی مقصدینك ضمننده مضرت اولوب اولمادیغنی دخی دوشونمسی لازمدر.

خلاصه؛ الله تعالی مجاهده ایدنلری ومجاهده‌ده کوره‌جکلری مشقته صبر ایله‌ینلری بیلمه‌دکجه وبونلردن هیچ بری وقوعبولمادقجه جنته کیره‌جکز ظنی فاسد اولدیغی وچونکه؛ ناس بیننده زمان نوبتله جریان ایتدیکندن بونلرك البته وقوع بولاجغی و اصحاب رسول اللهك مرتبهٔ شهادتی تمنی ایتدکلری وکوزلری اوکنده شهید اولانلری کوردکلری بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی (احد) غزاسنده انهزامه سبب اولانلری تکدیر ایتدکدن صوکره

منافقلردن «محمد صلی الله علیه وسلم رسول اولسه‌ایدی قتل اولونمازدی ویاخود باشی یارالانمازدی» دیملرینه قارشو آنلرك بو سوزلرینی رد ایتمك اوزره ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ اَفَائِنْ مَاتَ اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلٰى اَعْقَابِكُمْ ﴾ بیوریور.

[محمد أولمه‌دی، الا بر رسول أولدی که اورسولدن أول برچوق رسل کرام کچدی. اکر محمد أولور ویاخود قتل اولونورسه سز آنك دیننده دونر، او کچه‌لریکز اوزرینه انقلاب وارتداد ایدرمیسکز؟] پیغمبرك وفاتی ویا قتلی سزك ارتدادیکزی ایجاب ایدرمی؟ وآندن اول کچن رسوللرك وفاتلری امتلرینك ارتدادینی ایجاب ایتدی‌می که سزك رسولکزك وفاتی ارتدادیکزی ایجاب ایتسون؟

﴿ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللّٰهَ شَيْـًٔا وَسَيَجْزِى اللّٰهُ الشَّاكِرِينَ ﴾

[اکر سزدن بر کیمسه او کچه‌سی اوزرینه دونر کبی دیننده دونر ارتداد ایدرسه او کیمسه البته الله تعالی‌یه هیچ بر ضرر ایده‌مز. آنجاق ارتدادندن ضرر کندینه عائد اولور. زیرا؛ الله تعالی ضرردن منزهدر والله تعالی البته نعمتنه شکر ایدنلری کوزل جزا ایله جزالاندیرر.]

یعنی؛ محمد صلی الله تعالی علیه وسلم کچمش امتلرك رسوللری کبی بر رسولدر. آنلرك وفاتلریله امتلری دینلرنده ثبات ایدوب ارتداد ایتمه‌دکلری کبی رسولکزك ارتحالندن صوکره سزك ده دینکزده ثبات ایدوب ارتداد ایتمه‌مکز لازمدر. شو حالده کچمش امتلر وآنلرك رسوللری سزه بویوك دلیل وعبرتدر. آنلر دینلرنده ثبات ایدرده سز نه ایچون ثبات ایتمزسکز؟ حالبوکه بر کیمسه رسول اولونجه أولمه‌مسی ویاخود دشمن طرفندن یاره‌لانمامسی وسائر عوارض بشریه‌دن منزه اولمسی لازم کلمز.

فخر رازی، قاضی وخازنك وابو السعود افندینك بیانلری وجهله آیت جلیله (احد) غزاسنده اصحاب کرامه عارض اولان بعض حالاتی تصویر ایدر. چونکه؛ رسول الله اصحابدن اوق آناجقلری (جبل احد)ك دیبنده قرار ایتمك حتی محاربه علیهه جریان

ایشته دخی یرلرندن آیرلمامق اوزره امر ویردی و عسکری او یولده ترتیب ایتدی. تیر اندازلر امر رسول الله اوزره حرکت ایدوب موقع مذکوری طوتدیلر واورادن هجومه یلته‌ن کافرلرك علمدارلرینی وبعض ایلری کلنلرینی اولدوردیلر. رسول الله‌ده ابوسفیان فرقه‌سی معیتیله برابر بوزوب کافرلر انهزامه اوغرانجه (جبل احد)ك اساسنده قراره و دشمنك اوراده ملحوظ هجومنی دفعه مأمور اولانلر اموال غنیمت آلمق ایچون یرلرینی ترك ایتملری اوزرینه مشركلر كندیلرینی طوپلایوب جویرمه حركتیله عساكر اسلامیه‌یی بوزدقلری صره‌ده مشركلردن بریسی طاشله رسول اللهك یوزینی یارالادی ودیشنی شهید ایتدی. (مصعب) حضرتلری آنی دفعه چالیشمقده ایكن شهید اولدی. رسول اللهی یاره‌لایان و (مصعب)ی شهید ایدن (عبدالله بن قمئه) مصعبی رسول الله ظنیله‌ده بن محمد صلی الله علیه وسلم قتل ایتدم » دینجه یوكسك صدا ایله رسول اللهك قتلنه دائر شیطان طرفندن بر فریاد و فغان ظهور ایتدی. بونی بیلمه‌ین مسلمانلر اینانیدی واردوی اسلامه تماماً بوزغونلق وپریشانلق عارض اولدی و منافقلرده « محمد ﷺ رسول الله اولسه‌ایدی قتل اولونمازدی » دیه‌رك ضعفانك ذهننی تشویش ایتدیلر. رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم افندیمز اصحاب كرام بیننده بو صورتله شیوع بولان كیفیت قتلی رد ایتمك اوزره « یا عبادالله! بكا كلك » دیمكله بر حیات اولدیغنی اعلان ایتدی واصحابندن اوتوز كیشی اطرافنه طوپلاندی. وحضرت انسك عمیسی (انس بن النضر) ك « رسول الله اولدی ایسه ربسی باقی و دینی قائمدر » دیدی وقیلیجنی صیردی وشهید اولونجه‌یه قدر مجاهده‌یه دوام ایتدی. بعده كفار طاغیلوب محاربه بیتدكدن صوكره بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر. ایشته بو وقعه محاربه‌ده عسكرك آمرینه صوك درجه اطاعتی واجب اولدیغنی وهر كسك آلدیغی امر اوزره حركت ایتمسی لازم كلدیكنی وامرك خلافنده حركتك فنا نتیجه تولید ایدوب انهزامه سبب اولاجغنی و عسكرك تعبیه‌سنده ثباتی، حربی قزاندیره‌جغنی بیانله اردوی اسلامه مهم بر درسدر.

خلاصه؛ بر رسولك وفاتی ویا قتلیله دینك ترك اولونمایه‌جغی ورسول اللهك اول كچن امتلرك رسوللری كبی بر رسول اولدیغندن آنلرك وفاتلریله امتلرینك دینلرینی ترك ایتمه‌دكلری كبی بو امتك‌ده رسولی وفات ایدرسه دینك ترك اولونمیه‌جغی ودیننده ارتداد ایدن كیمسه‌نك

اللهه هیچ برشی ضرر ایده‌میه‌جكی وآنجق كندینك ضرر ایده‌جكی وایماننده ثبات ایدن كیمسه‌لرك حقلرنده وعد الٰهی اولارق نعمت ایمانه شكر ایدنلرك كوزل جزایه نائل اولاجقلری بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی (احد) غزاسنده واقع اولان بعض حاللری تصویر ایتدیكی كبی اهل ایمانی مجاهده‌یه ترغیب ایتمك اوزره ﴿ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا ﴾ بیوریور.

[هیچ بر نفس ایچون وفات ایتمك اولمادی. الا اللهك اذنیله وفات ایدر. بناءً علیه؛ الله تعالی اذن ویرمه‌دكجه هیچ بر كیمسه‌نك روحی قبض اولونماز. زیرا؛ الله تعالی هر نفسك اجلنی معین بر وقته یازدی.] اووقت كلمه‌دن اول هیچ بر كیمسه وفات ایتمه‌دیكی ویا قتل اولونمادیغی كبی وقت كلدیكی آنده اجلی‌ده تأخیر اولونماز.

﴿ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا ﴾

[واگر بر كیمسه دنیا منفعتنی مراد ایدر اكا كوره چالیشیرسه بز آكا دنیا منفعتنی ویررز.]

﴿ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا ﴾

[واگر بر كیمسه آخرت ثوابی ایسترسه بز آكا آخرت ثوابی ویررز.]

﴿ وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ ﴾

[نعمت ایمانه شكر ومجاهده‌یه دوام ایدوب عملیله آنجق آخرت ثوابی ایسته‌ینلره بز كوزل جزا ویررز.]

یعنی؛ محاربه‌یه كیتمكله بر كیمسه‌نك اولمسی لازم كلمز. زیرا؛ هیچ بر نفس اولمزه الا آنك اولمسی یازلمش اولان وقت معینده اللهك امریله اولور. بناءً علیه؛ هیچ بر كیمسه حربدن قاچمقله

أولومدن قورتولمش اولماز. شو حالده حربه کیتمسه‌ده کیتمسه‌ده اجلی ایچون تعیین اولونان وقتدن اجلی تقدیم ویا تأخیر اولونماز. اکر بر کیمسه جهادندن وسائر عمللرندن دنیاده اجر مراد ایدر نیتی دنیایه منحصر اولورسه آنجق مکافاتی آلیر آخرتده ثواب کورمز واکر جهادندن وبالجمله عمللرندن آخرت ثوابی ایسترسه آخرت ثوابنی آلیر. زیرا؛ عملده نیت معتبر اولدیغندن نیتنه کوره نصیبه‌دار اولور. نعمته شکر ایدنلری جناب حق کوزل جزا ایله جزالاندیریر.

فخر رازینك بیانی وجهله منافقلرك (احد) غزاسنده اشاعه ایتدکاری یالانلر اوزرینه جناب حق بو آیتله مؤمنلرك قلبلرینی تقویه وهر نفسك اللهك امریله وفات ایده‌جکنی بیان ایلمش ورسولنی ناسك شرندن محافظه ایتدیکنی وایده‌جکنی بالفعل (احد) وقعه‌سنده اثبات ایتمشدر. زیرا؛ او معرکه‌ده اسباب هلاکدن هیچ برشی قالمایوب هپسی حاصل اولمشدی. چونکه؛ رسول اللهك اصحابی طاغلدی، اردو بوزولدی، کندیلری یالکز قالدی، قتل ایتمك ایچون کافرلر هجوم ایتدی، دیشی شهید اولدی وباشی یارلدی. اویله اولدیغی حالده جناب حق رسولنی دشمنلرینك شرندن محافظه ایتدی. بناءً علیه؛ بر کیمسه نه قدر هلاکه معروض قالسه وحقنده بالعموم اسباب هلاك حاضرلانسه اللهك امری اولمادقجه آنی هیچ بر کیمسه اولدوره‌مز.

بو آیتده اللهك اذنی ایله مراد؛ **اللهك امری واو نفسك وفاتنه تعلق ایدن اراده‌سی وعلمنك تعلقیدر**. بناءً علیه بو آیت؛ مقتولك اجلیله وفات ایتدیکنه واجلك تغییر اولونمادیغنه دلالت ایدر. کتاباً مؤجلاً ایله مراد؛ **هر شخصك اجلنك یازلدیغی وتعیین اولوندیغی کتاب دیمکدر**.

انسانك عملنده اعتبار وثمره‌سنی آلمقده مدار اولان شی، انسانك اراده‌سی ونیتی اولدیغنه ونیتنه کوره اجر آلاجغنه بو آیت دلالت ایدر. بناءً علیه؛ هرکس عملنده خیر نیت ایتمسی لازمدر، که دکرلی بر اجره نائل اولسون. چونکه؛ (احد) غزاسنه حاضر اولانلر ایکی فرقه ایدی. آنلردن برینك مرادی؛ اموال غنیمت آلمق وشجاعتلی کورونوب ناسك کندینی بهادرلقله ثنا ایتمسی کبی منفعت دنیا ایدی. آنلر تالانه طاغلمقله انهزامه سبب اولدقلرندن جناب حق آنلره تعریض اولمق اوزره « عمللرندن مرادی دنیا اولان دنیایه

نائل اولور » بیورمشدر. دیکر فرقه‌نك مقصدی، آخرت ثوابی اولدیغندن آنلر معیت رسول اللهده ثبات وبر درجه دشمنلرینه مدافعه ایتدیلر. آنلرك‌ده بیوك ثوابه نائل اولدقلرینی جناب حق بو آیتله بیان بیورمشدر.

کرك دنیا و کرك آخرت طلب ایدن مطلوبنك بر مقدارینه نائل اولاجغنه اشارت ایچون بعضه دلالت ایدن (من) لفظی وارد اولمشدر. یعنی « ثواب دنیا مراد ایدن کیمسه‌یه دنیادن بر مقدار وثواب آخرت مراد ایدنه آخرتدن بر مقدار ویررز» دیمکدر.

*
* *

واجب تعالی رسولنك کچمش امتلرك رسوللری کبی بر رسول اولدیغنی وبر کیمسه‌نك رسول اولمسی وفاتنه مانع اولمادیغنی و رسولك وفاتی دیننك دونمکه سبب اولمیه‌جغنی و محاربه‌یه حاضر اولمقله أولمك لازم کلمه‌دیکنی واذن الٰهی اولمادقجه هیچ بر کیمسه‌نك وفات ایتمیه‌جکنی بیان ایتدیکی کبی انبیاء سابقه‌دن بعضیلرینك و امتلرینك طریقلرینی وحی بیانله امت محمدیه‌یی حربه تشویق ایتمك اوزره ﴿ وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا اَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ﴾ بیوریور.

[نبیلردن بك چوقلریله بر چوق عابد و زاهدلر مقاتله ودشمنلریله محاربه ایتدیلر. بناءً علیه؛ الله تعالینك یولنه مقاتله‌ده کندیلرینه اصابت ایدن مصائبدن فتور کتیرمدیلر وضعف‌ده کوسترمدیلر ودشمنلرینه بویون اکوب مسکنت‌ده قبول ایتمدیلر. حالبوکه؛ الله تعالی صبر ایدنلری سور و محبت ایدر.] شو حالده آنلر صبر ایتدیلر ومحبت الٰهیه‌یه مظهر اولدیلر. ای امت محمد! سزك‌ده آنلر کبی اولمکز لازمدر.

یعنی؛ کچمش امتلر دشمنلریله مقاتله‌دن چکینمدکلری کبی سزده چکینمه‌یك. زیرا؛ چوق نبیلرله برابر امتلرندن برچوق جماعات وعلما وفقها دشمنلریله مقاتله ایتدیلر وطریق

حق اعلاده کندیلرینه اصابت ایدن بلالادن ویرجوقلرینك قتل اولونمسندن قورقمادیلر وتصادف ایتدکاری مشکلاتدن یورولمادیلر ومحاربه‌ده ضعفیت کوسترمدیلر ودشمنلرینه بویون اکوب یالوارمادیلر ، بلکه جسور آرسلانلر کبی دشمنلرینه هجوم ایله صبر وثبات ایلدیلر . زیرا ؛ الله تعالی صبر ایدنلری سور .

فخر رازینك بیانی وجهله آیتدن مقصد ؛ انبیاء سائره‌نك وامتلرینك فی سبیل الله حربدن اوصانمایوب حربه دوام ایتدکلرینی ویورولمایوب دشمنلرینه باش اکمه‌دکلرینی بیانیله امت محمدیه‌یی رسول اللهله برابر مجاهده‌یه تشویق ایتمکدر. بناءً علیه؛ (احد) غزاسنده رسول اللهك قتل اولوندیغنه دائر شایع اولان یالان اوزرینه حربی ترك ایدوب دشمندن قورقان وحتی رئیس منافقین اولان (عبدالله بن سلول) ایله دشمنه دخالت ایدوب امان طلبی ایچون آنی شفاعتجی یاپمق ایسته‌ین ضعیف قلبلی مسلمانلره بو آیتله جناب حق تعریض ایتمشدر .

(فما وهنوا) وهن ؛ انسانك هرطرفنی احاطه ایدن قورقو وقلبه عارض اولان ضعفدر . (وما ضعفوا) ضعف ؛ جسمك قوت و قدرتنی اخلال ایدن ضعیفلك وایمانلرینك کوشیوب قلبه عارض اولان شك وشبهه‌در . (وما استكانوا) استکانت؛ ضعفلك اثر عجزینی خارجده کوسترمك ودشمنه بویون اکمکدر .

واجب تعالی بو آیتده انبیاء سابقه‌نك برجوقلرینك امتلرنده بش صفت ذکر ایتمشدر: برنجیسی ؛ دشمنله محاربه‌ده چکینمه‌مك ، ایکنجیسی ؛ دشمندن قورقوب اصلا فتور کتیرمه‌مك ، اوچنجیسی ؛ دشمنه قارشی اصلا ضعیف کورونمه‌مك ، دردنجیسی ؛ دشمندن قورقوب بویون اکمه‌مك ، بشنجیسی؛ دشمنه قارشی صبر وثبات ایدوب متانتی غیب ایتمه‌مکدر . ایشته بو آیتده جناب حق بونلری بیانیله امت محمدك دخی دشمنه قارشی بو صفتلری طاقینمسی واثر ضعف کوسترمه‌مسی لازم اولدیغنی بیان وحربه ترغیب بیورمش ودشمنه قارشی صبر ایدنلره یاردیم ایده‌جکنه اشارت ایتمشدر . چونکه بیضاوینك بیانی وجهله جناب حقك صبر ایدنلره محبتی بیان ایتمك ؛ دشمنلرینه قارشی نصرت ایدوب

قدرلرینی عالی قیلاجغنی وعد ایتمکدر . زیرا ؛ اللهك قولنه محبتی دنیاده اعزاز واکرام وآخرتده ثوابه موفق قیلمقله جنته ادخال ایتمکدر .

(ربیون) رب تعالی‌یه منسوب اولان علما ، فقها وعابد معناسنه ایسه‌ده طبریده بیان اولوندیغنه نظراً جماعات کثیره ، یکلرجه جوق کیمسه‌لر معناسنده دخی مستعملدر . بوراده هانکی معنی مراد اولونورسه اولونسون برچوق کیمسه‌لرك نبیلری ایله برابر دشمنه قارشی واردقلرینی بیاندر .

* * *

واجب تعالی کچمش امتلردن دین الٰهی اوغرنده دشمنه قارشو ثبات ایدن مجاهدلرك فعلاً محسناتنی بیان ایتدیکی کبی قولاً محسناتنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ اِلَّا اَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِى اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴾ بیوریور .

[مجاهدلره مشقت اصابت ایتدیکنده آنلرك سوزلری اولمادی، الا « ای بزم ربمز! کناهلریمزی وبعض ایشیمزده حدینی تجاوز ایدن اسرافمزی مغفرت ایت ودشمنلریمزه قارشی واردیغمزده آیاقلریمزی ثابت قیل ، قایدیرما که قلبلریمزده قورقو قالمسون و قوم کافر اوزرینه بزه نصرت ویر » دیملری اولدی .]

یعنی ؛ آنلرك سوزلری شو دعالری اولدی که آنلر مادی قوتلری ایله برابر اعدانك شرینی دفعه چالیشدقلری کبی معنوی اولارق‌ده جناب حقدن استمداد ایتمکدن دخی کیری دورمادیلر . شو حالده امت محمدك فعلاً آنلره اویمالری ومجاهده‌یه دواملری لازم اولدیغی کبی قولاً دخی اقتدا ایدوب آنلرك دعالری کبی ویاسائر دعالرله جناب حقدن استمداد ایتملری لازم اولدیغنه آیت دلالت ایدر . چونکه قرآنده ذکر ایتمك ؛ بوامتك اتباعی ایچوندر . بناءً علیه؛ امت محمدك‌ده مادی ومعنوی اسبابه توسل ایتملری واجبدر. بو آیتده جناب حقك نصرتنه استحقاقك شرطلرینی بیان واردر . چونکه ؛ امم

سالفه‌نك اللهدن نصرت طلب ایدنلری شو ترتیبه رعایت ایتمشلردر: برنجیسی؛ کناهلرینك مغفرتنی ایسته‌مك، ایکنجیسی؛ جدیتله کبائردن توبه ایدوب اسرافدن توقی ایتمکی جناب حقدن استرحام ایتمك، اوچنجیسی؛ محاربه‌ده تصادف ایده‌جکی مشقتدن ضعف کوسترمیوب آیاقلرینك ثابت اولمسنی جناب حقدن ایسته‌مك، دردنجیسی؛ کافرلر اوزرینه نصرت ویرمسنی ربندن استرحام ایلمکدر. شو حالده نصرتك شرطلری؛ کناهدن تبری و صبر و ثبات ایدوب اثر ضعف کوسترمه‌مکدر. زیرا جناب حقك امم سالفه‌نك اشبو ترتیبه رعایتلرینی بیان ایتمسی؛ بو ترتیبه رعایتك لزومنی بیان وامت محمده تعلیم ایتمکدر، که بو ترتیبه رعایت اولونان دعانك قبول اولوناجغنه اشارت ایتمشدر.

*
* *

واجب تعالی امم سالفه مجاهدلرینك محسنات فعلیه وقولیه‌لرینی بیان ایتدیکی کبی حسنه‌لرینك مکافاتنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴾ بیوریور.

[او مجاهدلر مادی و معنوی سعی ایدنجه الله تعالی آنلره نصرت، اموال غنیمت ودشمنلری اوزرینه غلبه وفتوحات کثیره کبی دنیا ثوابی ومنفعتلرینی وجنت کبی آخرت ثوابنك کوزلنی ویردی. زیرا؛ الله تعالی احسان ایدنلری سور ومحبت ایدر.]

فخر رازینك بیانی وجهله ثواب دنیا ایله مراد؛ منصور اولمق ودشمنی قهر ایتمك وحسن ثنا و نور ایمانله قلبلری منشرح اولمق و شبهه‌لری بالکلیه زائل اولوب معصیتلری کفارت اولونارق کناهلرندن طاهر اولمقدر. ثواب آخرتله مراد؛ جنت و جنتده اولان نعمتلر وفرح وسرور وانواع تعظیمات ایله متنعم اولمق و جمال الٰهی‌یی مشاهده ایتمکدر. کرچه بونلر هنوز ویرلمه‌مش ایسه‌ده جناب حق آخرتده ویره‌جکنی وعد ایتدیکندن بالفعل ویرمش کبی عد اولوندیغی جهتله «الله تعالی ویردی» دنیلمشدر.

نعمت آخرتك کلیسی کوزل اولوب جلالت قدر صاحبی اولدیغنه اشارت ایچون ثواب آخرتی حسن ایله توصیف بیورمشدر. نعمت دنیا آز اولدیغی کبی برطاقم مضرتله قاریشیق اولدیغندن حسنله توصیف ایتمه‌مشدر. مجاهدلرك مادی اسبابله ودشمنلری ایله فی سبیل الله محاربه‌لری ودینلری اوغرنده جانلرینی فدایه حاضر اولملری ومعنوی استغفارله کناهلره توبه ودعا ایله جناب حقه التجالری احسان اولدیغنه اشارت ایچون مجاهدیندن (محسنین) ایله تعبیر اولونمشدر. چونکه؛ ایشلری وسوزلری اخلاصه مقارن عبادت اولدیغی جهتله احسان قبیلندن اولدیغنی بیان ایچون (محسنین) دینمشدر، یوقسه (والله یحب المجاهدین) دنیلسه اولابیلیردی. آنجق احسان صفتیله متصف اولدقلری آکلاشیلمازدی.

*
* *

واجب تعالی امم سالفه مجاهدلرینك محسناتنی بیان ایتدیکی کبی کافرلرك سوزلرینه اطاعت ایتمه‌ملرینی مؤمنلره توصیه ایتمك اوزره ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلٰى اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴾ بیوریور.

[ای مؤمنلر! اکر کافرلره اطاعت ایدر سوزلرینی دیکلرسه‌کز آنلر سزی ایزیکز اوزرینه اسکی دین باطله دوندورورلر سزده ضرر وزیان ایدیجی اولدیغکز حالده دونرسکز. شو حالده آنلرك سوزلرینه باقمایك که ضرر کورمیه‌سکز.]

﴿ بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰيكُمْ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ﴾

[بلکه سزك مولاکز ویاردیمجیکز الله تعالی‌در. حالبوکه الله تعالی یاردیم ایدیجیلرك خیرلیسیدر.] بناءً علیه؛ بوتون ایشلریکزده وبالخاصه مضطر اولدیغکز زمانلرده الله تعالی‌دن یاردیم طلب ایدك. زیرا؛ دشمنکزك شرینی سزدن دفع ایده‌جك اودر. آندن غیری بر مولی یوقدر وهر زمان یاردیمه قادر اولدیغندن هرنه وقت کمال اخلاصله معاونتنی طلب ایدرسکز معاونت ایدر ودوستلرینی دشمنلری اوزرینه غالب قیلار.

آیتك سبب نزولی؛ (احد) وقعه‌سنده حادث اولان هزیمتدر. بناءً علیه؛ محررارینك بیانی وجهله کافرلرله مراد؛ مشرکلرك رئیسلری (ابوسفیان) واعوانیدر. زیرا؛ او کونده قریش ایچنده سوزی دیکله‌نن وامری نافذ اولان اوایدی. جناب حق ابوسفیان واتباعنه اطاعتدن مؤمنلری منع ایتمشدر. یاخود بو آیتده کافرلرله مراد؛ منافقلردر. زیرا؛ سائر وقتده عادتلری اولدیغی وجهله مؤمنلرك قلبلرینه شبهه قویان ورسول اللهك قتل اولوندیغنه دائر اولان یالانی خلق آره‌سنده طاغیتان ومؤمنلره (اکر محمد ﷺ رسول اولسه بو مثللو وقعه‌لر اولمازدی، بلکه محمد ﷺ ك سائر ناسدن فرقی یوقدر. چونکه؛ بعض وقعه‌لر لهنه وبعضیسی علیهنه ظهور ایدیور، شو حالده رسول دکلدر. بناءً علیه؛ اسکی دینکزه دونمك سزك ایچون خیرلیدر) دیمکله ضعفاء مؤمنینك قلبلرینی تشویش ایتمشلردی.

ایشته جناب حق اهل ایمانه (کافرلرك سوزینی دیکلر وامرلرینه اطاعت ایدرسه کز سزی اسکی دینکزه دوندورورلر، دنیاده وآخرتده ضرر کوررسکز) بیورمشدر. آیتك نزولنه بو وقعه سبب اولمش ایسه‌ده اصح اولان آیتده کافرلرله مراد؛ بالعموم کافرلردر. زیرا اعتبار؛ لفظك عمومنه اولوب سببك خصوصنه دکلدر. بناءً علیه کافر لفظی، منافق، مشرك، ملحد بالعموم کافرلره شامل اولدیغی جهتله جناب حق اهل ایمانك کافرلرك سوزلرینه اعتماد ایتمه‌مسی وآلدانمامسی لازم اولدیغنی واکر سوزلرینه اینانیرلرسه مؤمنلرك ضرر کوره‌جکلرینی بیان بیورمشدر.

اطاعتله مراد؛ آنلرله مشاوره‌ده وسائر خصوصاتده امرلرینه اطاعتدر. اطاعتدن منعك عاقی؛ ایکیدر: برنجیسی؛ اطاعت ایدیلورسه دیندن دوندوره‌لریدر. ایکنجیسی؛ دیندن دونلرك بالکلیه ضرر کورملریدر. یعنی؛ « اطاعت ایدرسه کز دینکزدن دوندورورلر، بوتون بوتون ضرر ایدرسکز. شو حالده نفسکزی ضرردن وقایه ایچون اطاعت ایتمه‌یك » دیمکدر.

آیتده خسران؛ دنیایه وآخرته شاملدر. دنیاده خسران؛ کافرلره اطاعت وتذلل

ودشمنه عرض احتیاج ایتمك کبی شیلردر. زیرا؛ عقلی اولان انسان ایچون دشمنه عرض احتیاج ایتمکدن دها مشکل برشی اولماز. چونکه؛ دشمنه بویون اکمك انواع ذلتی جامعدر. آخرتده خسران؛ جهنمه کیرمك وجنتدن محروم اولمقدر.

کافرلره اطاعت؛ کافرلردن یاردیم ایسته‌مك ومعاونت بکله‌مك ایچون اولاجغندن جناب حق « سزك یاردیمجیکز ومولاکز اولان الله تعالیدر الله تعالی بالعموم یاردیمجیلرك خیرلیسیدر » بیوردی. زیرا؛ الله تعالی هرکسك حالنی واحتیاجنی وایسته‌دیکی شیئك حالنه مناسب اولدیغنی واولمادیغنی بیلدیکی کبی هرزمان ایسته‌دیکنی ویرمکه ویاردیم ایتمکه قدرت کامله صاحبیدر. بناءً علیه؛ هرکس ایسته‌یه‌جکنی آندن ایسته‌ملی ویاردیمی آندن بکله‌ملیدر. زیرا؛ الله تعالی جمله یاردیمجیلرك خیرلیسی وقوللرینك مولاسیدر. بناءً علیه؛ ازهرجهت نصرته واحسانه قادر اولان الله تعالیی براقوبده برطاقم عاجز کیمسه‌لردن یاردیم ایسته‌مك حماقتدن باشقه برشی دکلدر.

خلاصه؛ مؤمنلر ایچون دشمن اولان کافرلرك سوزینه اعتماد وامرینه اطاعت جائز اولمادیغی واکر اطاعت ایدن اولورسه دیندن دوندورمکه سعی ایده‌جکلری واکر دینلرندن دوندورورلرسه دیندن دونلر دنیاده وآخرتده ضرر کوره‌جکلری ومؤمنلرك یاردیمجیلری آنجق الله تعالی اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی مشرك ومنافق بالجمله کافرلرك سوزلرینه اعتماد ایتمه‌مك لازم اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی آنلردن قورقمامق دخی لازم کلدیکنی وآنلرك کفرلری سببیله قلبلرینه قورقو قونولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ سَنُلْقِى فِى قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَأْوٰيهُمُ النَّارُ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ ﴾ بیوریور.

[کافرلرك شرکلرینه بر دلیل نازل اولمادیغی حالده اللهه شرکلری سببیله آنلرك

قلبلرینه البته بر عظیم الشان قورقو قوروز و کافرلرك مقاملری جهنم آتشیدر وظالملرك مقاملری نه قدر چیرکین اولدی .] چیرکین اولان مقام ؛ جهنم آتشیدر .

یعنی ؛ ای مؤمنلر ! سز اخلاص اوزره بزه توجه ایدك و آنجق بزدن یاردیم ایستەیك کافرلرك سوزلرینه آلدانمایك و کندیلرینه اهمیت ویرمەیك و آنلردن قورقمایك. زیرا؛ بز آنلرك قلبلرینه شرکلری سببیله قورقو براقیرز . بناءً علیه ؛ ضعیف اولدیغکز حالده سزدن قورقارلر اوزریکزه کلەمزلر . چونکه؛ باطل اولان شرکی ارتکاب ایدك دیەرك آنلره بر دلیل نازل اولمادیغی حالده کندی اللریله طاشدن و آغاجدن یاپدقلری بوتلری اللهه شریك اعتقاد ایتملرینك شئامتی سببیله آنلرك قلبی قورقو واضطرابدن خالی اولمادیغی جهتله سزك اوزریکزه قورقدیغکز درجەده کلەمزلر . بنـاءً علیه ؛ آنلردن قورقوب سوزلرینه اعتماد ایتمەیك. شو حالده آنلر دنیاده شوکت اسلامیەدن خوف اوزره وقت کچیردکلری کبی آخرتده آنلرك مقاملری ظالملر ایچون حاضرلانان جهنم آتشیدر وظالملرك مقاملری اولان جهنم نەقدر فنا اولدی .

فخر رازی ، خازن وقاضینك بیانلری وجهله کافرلرك قلبلرینه قورقو براقلمـسی (احد) وقعەسـنه مخصوص اولمق احتمالی وار ایسەده اصح اولان لفظك عمومنه نظراً هر یرده وهر زمانه شامل اولمقدر . کرچه بوندن اولکی آیتلر (احد) وقعەسی حقنده اولدیغی کبی بو آیت دخی (احد) وقعەسی حقنده نازل اولمق واصحابی تشجیع ایچون قریش کافرلرینك قلبلرینه قورقو القا اولوندیغنی بیان ایتمك محتمل ایسەده آیتلرده سبب نزولك خصوصنه باقلمایوب آنجق لفظك عمومی نظراعتباره آلنمق قاعدەدر . بناءً علیه بر وقعەنك حکمنی بیان حقنده نازل اولان آیتك حکمی ؛ او وقعەیه منحصر اولماز قیامته قدر او وقعەنك امثالی حوادثك جملەسنك احکامنه شامل اولور. (احد) وقعەسنده کافرلر غالب اولدقلری حالده هیـچ بر سـبب اولمقسزین کندیلرینه قورقو عارض اولدیغندن غالب ایکن مغلوب کبی فرار ایتدیلر. حالبوکه حربه دوام ایتسەلر اهل اسلامی دها زیاده پریشان ایدەبیلیرلردی.

(احد)ده عارض اولان قورقو اوزرینه فرار ایدوب بر مدت کیتدکدن صوکره (ابوسفیان) واعوانی ندامت ایدەرك کیرودونوب اهل ایمانی تماماً قیلیجدن کچیرمکی عزم ایتمشلرسەده الله تعالی‌نك آنلره انزال ایتدیکی قورقو سببیله جسارت ایدەمەمشلردر. ایشته اهل اسلامك

قلق و بوزولمسیله برابر الله تعالی‌نك لطفی اولان قورقویی کافرلرك قلبلرینه یرلشدیرمکله بو آیتدەکی وعدینی برنجی دفعه اولارق (احد) وقعەسنده انجاز بیورمشدر. بناءً علیه؛ شو حال واجب تعالی‌نك اهل اسلامه لطفنك واهل کفره غضبنك اثری اولدیغی جهتله دین اسلامك یاردیمجیسی غایت آز اولوب بوتون دنیا کفرله طولو وادیان سائره اربابی ایله مملو بولوندیغی حالده دین اسلامی ادیان سائره اوزرینه عالی وادیان سائره اربابنی مقهور و کرۀ ارضك بر قسم مهمنی اهل اسلامله طولدیرمشدر . ایشته بو؛ آنجق عنایت الٰهیەدر، باشقه بر سببله حاصل اولمق امکانی یوقدر. زیرا ؛ اهل اسلام دیانته رعایتله برابر جدیتله چالیشملری اوزرینه جناب حقك مهابت اسلامیەیی دشمنلرك کوزلرنده بویوتمك صورتیله وقلبلرینه قورقو قویمسیله حاصل اولدیغی میدانده بر حقیقتدر .

کرچه بالعموم اهل کفرك مسلمانلردن قورقدقلری کورولمز ایسەده ایمانی اولمایان هر شخص ، کافر اولدیغی حیثیتده کفری سببیله البته اسلامله قارشی‌یه کلدیکنده قلبنده هر حالده بر قورقو اولاجغنی جناب حق بو آیتله بیان بیورمشدر . بو آیتك اثری ده هر زمان کورولمکدەدر . یالکز مسـلمانلرك دیانته رعایتلری شرطدر . دیانته رعایت ایتمکسـزین (بن مسلمانم) دیەرك اللهدن لطف بکلەمك طوغری اولامیەجغی آشکاردر.

چونکه ؛ الله تعالی مؤمنلره ومؤمنلر ایچندن متقیلره وعد بیوریور. بناءً علیه؛ یالکز اسمنك مسلمان اسمی اولمسی کافی اولاماز. اسمی مسلمان اولدیغی کبی اوزی ده مسلمان اولمق لازمدر وقورقو هر کسـك بولوندیغی حال وموقعه کوره اولور. مثلا ، عسـکر اولانلرك قورقولری حرب میداننده اولدیغی کبی ارباب علمك قورقوسی ده مبـاحثه میداننده اولاجغی شبهەسز اولوب شمدی‌یه قدر اهل اسلام علماسیله نصاری علماسی آرەلرنده دیانته متعلق مباحثەلرده دائما علماء اسلامیه غالب اولمشدر و رسول اللهك (بر آیلق مسافەده دشمنك قلبنه عارض اولان قورقو سـببیله بن منصور اولدم) حدیث شریفی ده بو معنایی تأیید ایتمکدەدر .

﴿ سلطاناً ﴾ خصمی الزام ودفع ایدەجك قوتلی دلیلدر . شرکك حق اولدیغنه دائر بر دلیل نازل اولمادیغی حالده شرك ایتمك جهالت وحماقتدن باشقه برشی اولمادیغی جهتله بو آیتده مشرکلرك حماقتلرینی اثبات واردر. زیرا ؛ حق اولدیغنه دلیل اولمـادیغی کبی

حق اولدیغنی اثبات ایتمکده ممکن اولمایان بر شیئی ارتکاب ایدوب عبادت عد ایتمك حماقتدن باشقه برشی دکلدر . بناءً علیه ؛ مشرکلرك دنیاده حاللری قورقو ، اندیشه واضطراب وآخرتده حاللری جهنمده یاتمقدر. نیسابوری وطبریده بیان اولوندیغی وجهله بو آیت جناب حقك اهل اسلامه نصرت ایده‌جکنه وعدیدر. زیرا دشمنك قلبنه قورقو قویمق، اسباب استیلانك بویوکیدر . یعنی « (احد) وقعه‌سنده هرنه‌قدر اول غالب ایکن صوکره مغلوب اولمش ایسه‌کزده بز دشمنکزك قلبنه قورقو القا ایتمکله سزه نصرت ویره‌جکز . بناءً علیه ؛ مراق ایتمه‌یك » دیمکدر .

*
**

واجب تعالی دشمنلرك قلبلرینه قورقو وضع ایده‌جکنی بیاندن صوکره بو وعدینی انجاز ایتدیکنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُ اِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِاِذْنِهِ حَتّٰى اِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَ ﴾ بیوریور .

[ذات الوهیتمه یمین ایدرم که الله تعالی سزه نصرت ودشمنك قلبنه قورقو القا ایده‌جکنه دائر اولان وعدینی صادق قیلدی . شول زمانده که او زمانده سز اللهك اذنیله آنلری قتل ایدییور وقتلکزله حسلرینی ابطال ایدییوردیکز . حتی سز قورقدیکز و اموال غنیمت امرنده منازعه ایتدیکز و سزه ، محبت ایتدیککز اموال غنیمت کوسترلدکدن صوکره امر رسول اللهه مخالفتله عصیان ایتدیکز .

﴿ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَ ﴾

[زیرا ؛ سزدن بعضیکز آنجق دنیایی مراد ایدر وبعضیکز یالکز آخرتی مراد ایدر .] بناءً علیه ؛ دنیایی مراد ایدنلر اموال غنیمت آلمق ایچون کندیلرینه تعیین اولونان محلی ترکله رسول اللهه عاصی اولدیلر وآخرتی مراد ایدنلر رسول اللهك امرینه اطاعتله اولدیغی مرکزده قرار ایتدیلر.

﴿ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴾

[سز اللهك و رسولك امرینه مخالفت ایتدکدن صوکرا الله تعالی سزی آنلردن ومالللرندن اوزاق قیلدی . زیرا ؛ آنلردن فرار ایدییوردیکز و آنلرك یقین سمتلرینه واره‌میوردیکز . چونکه ؛ واقع اولان قصوریکزدن دولایی الله تعالی سزی بلای هزیمتله مبتلی قیلمق مراد ایتدی ومبتلی قیلدی وهزیمت اولونجه ایمانده ثبات ایدنلرله ایتمه‌ینلره و مؤمنلرله منافقلره ابتلا ، امتحان معامله‌سی اولدی . وذات الوهیتمه یمین ایدرم که بو ابتلا اوزرینه الله تعالی محقق سزك قصوریکزی عفو ایتدی . زیرا ؛ الله تعالی مؤمنلر اوزرینه فضل واحسان صاحبیدر .] بناءً علیه؛ قوللرینك قصورلرینی عفوایدر. چونکه قصوری ایتمك ؛ اللهك احسانی جمله‌سندندر .

واجب تعالی بو آیتده طقوز حکم بیان بیورمش و بونلرك جمله‌سی (احد) ده واقع اولمشدر .

برنجی حکم ؛ وعدینی صادق و انجاز ایتمکدر . چونکه ؛ (احد) ده واجب تعالی اتقا ایله برابر صبر ایتمك شرطیله نصرتنی رسولنه وعد ایتمشدی . رسول الله (جبل احد) ی آرقاسنه ومدینه‌یی قارشیسنه آلدی وجبلك اساسنی مرکز تعیین ایتدی ومحاربه له وعلیهده ناصل جریان ایدرسه تیراندازلرك مرکزی براقملرینی امر ایلدی . اوراده ثبات ایتدکاری مدت غالب اولدیلر . حتی رسول الله رؤیاسنده ، بر قوچ کسمش وبونی؛ دشمندن بر بهادرك قتل اولوناجغیله تعبیر ایتمشدی . مشرکلرك علمداری شجعان عربدن (طلحة بن عثمان) ك قتلی وکافرلرك مغلوب اولمسی ایله اللهك وعد ایتدیکی نصرت حاصل اولمقله وعدینی ورسولنك رؤیاسنی تصدیق ایتدی. چونکه ؛ بدایت حربده نصرتك شرطی اولان تقوی وارکه امره مخالفت یوق وصبرده وارکه سلاح آتانلر مرکزده ثبات ایدییورلردی.

ایکنجی حکم ؛ اهل ایمانك کافرلرك حسلرینی ازاله ایتملریدر . (احد) ده بو ده واقع اولمشدر . زیرا ؛ بدایت حربده اللهك امری و اذنی ایله مؤمنلر کافرلری اولدورمکله حسلرینی وروحلرینی ازاله ایتمشلردی .

اوچنجی حکم ؛ عصیانلریدر . چونکه ؛ کافرلرك مغلوب اولملری اوزرینه اموال غنیمتی کورونجه تیراندازان رسول اللهك ثبات امرینه مخالفتله عصیان ایدرك اموال غنیمت طوپلامق اوزره مرکزی ترك ایتدیلر. غلبه‌نك شرطی اولان تقوی وصبر ضایع اولونجه حقلرنده ظهور ایدن نصرتی غیب ایتدیلر وغالب ایکن مغلوب اولدیلر .

دردنجی حکم ؛ نزاعدر . چونکه ؛ مرکزدن اموال غنیمت ایچون حرکتی ؛ بر قسمی تجویز ایدوب « بز ثبات ایتمه‌مز غالب اولونجه‌یه قدر ایدی، شیمدی غالب اولدق مرکزی ترك ایتمکده ضرر یوقدر » دیدی. دیکر قسمده « امر رسول الله حرب بیتنجه‌یه قدردر. بناءً علیه؛ مرکزده ثبات لازمدر » دیدی . والحاصل بو صورتله بینلرنده نزاعده وقوع بولدیغنی جناب حق بیان بیورمشدر .

بشنجی حکم ؛ اهل اسلامك قورقملریدر . زیرا ؛ امر رسول اللهه مخالفت نتیجه‌سی غالبیت مغلوبیته تبدل ایدوب ظهور ایدن مظفریت غیب اولونجه قورقدیلر. حتی سوه‌رك آلمغه قوشدقلری اموال غنیمی آلمغه اللری دکمدی ونه یاپاجقلرینی شاشیردیلر . ایشته امره مخالفت فنا حالده بوزغونلغه سببیت ویردی . بناءً علیه؛ عسکرلکده آمرك امرینه مخالفتك جائز اولمادیغی بو آیتله ثابتدر.

آلتنجی حکم ؛ بعضیلرینك دنیا مراد ایدوب بعضیلرکده آخرت مراد ایتملریدر . زیرا ؛ (احد)ده مرکزی ترك ایدنلر دنیامراد ایدنلردی که اموال غنیمت آلمق ایچون ترك ایتدیلر ومرکزی ترك ایتمه‌ینلر آخرت ثوابی مراد ایدنلردرکه قاضینك بیانه نظراً علمدارلریله برابر اون کشیدن آشاغی اولدیغی مرویدر .

یدنجی حکم ؛ اهل اسلامك کافرلردن اوزاق اولمسیدر . چونکه ؛ مرکزدن حرکت ایدنجه کافرلرك غالب اولملری اوزرینه عساکر اسلامیه فراره یوز طوتوب کافرلردن اوزاقلاشمشلردی . زیرا ؛ الله تعالی نصرتنی کسیورنجه فراره مجبور اولدیلر . چونکه ؛ الله تعالی اهل اسلامه امتحان معامله‌سی یاپمق ایچون مخالفتدن حاصل اولان قصورلرینه بناءً بر مدت کافرلره مساعده ایله اهل ایمانی فراره مجبور

ایده‌رك آنلردن اوزاقلاشدیردی ، که مخالفتك آجیسنی طاتسونلر و بر دها امر رسوله اهتمام ودقت ایتسونلر .

سکزنجی حکم ؛ الله تعالی‌نك ، مخالفت ایدنلرك قصورلرینی عفو ایتمسیدر . زیرا؛ عفو ایتمه‌مش اولسه‌ایدی کافرلرك قلبلرینه قورقو القا ایتمکله کافرلری قاچیرمازدی. حالبوکه کافرلرده برمدت غلبه دوام ایتدکدن صوکره هیچ برسبب اولمقسزین مغلوب کبی فرار ایتمشلردر . ایشته شو فرارلری ؛ اللهك مؤمنلرك قصورلرینی عفوینك اثریدر .

طقوزنجی حکم ؛ اللهك فضل و احسان صاحبی اولمسیدر بو آیت جلیله ؛ بویوك کناهی ارتکاب ایدن کیمسه‌نك مؤمن اولدیغنه دلالت ایدر . زیرا؛ اثنای محاربه‌ده امر رسول اللهه مخالفت کناه کبیره‌دن اولدیغی حالده آنلرك کناهلرینی عفو ایتمك وآنلره نصرت ویرمك اللهك فضل و احسانی اولوب مؤمنلره فضل و احسان صاحبی اولدیغی بیانله مرتکب کبیره اولان کیمسه‌لره مؤمن تعبیری، کبیره‌یی ارتکاب ایدن انسانی ایماندن چیقارمادیغنه دلالت ایدر.

خلاصه ؛ بدایت حربده کافرلری قتل ایدوب مغلوب قیلمقله الله تعالی‌نك وعدینی تصدیق ایتدیکی ونصرت ؛ اتقایه موقعلرنده صبره متوقف اولدیغی جهتله امره مخالفت ایده‌رك عصیانله اتقایی ومقاملرینی ترك وصبری فوت ایدنجه نصرتك کسیلدیکی وبوزغونلغه سبب ؛ اموال غنیمت آلمق ایچون یرلرینی ترك ایتملری اولدیغی والله تعالی فضل واحسانی اثری اولارق آنلری کافرلردن اوزاق قیلدیغی وقصورلرینی عفو ایتدیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی (احد) وقعه‌سنده اصحابك بعضیسندن واقع اولان قصوری عفو ایتدیکنی بیاندن صوکره عفوه استحقاقلرینك سببنی بیان ایتمك اوزره ﴿ اِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلٰۤى اَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فٖۤى اُخْرٰيكُمْ فَاَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَاۤ اَصَابَكُمْ وَاللّٰهُ خَبٖيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴾ بیوریور .

[الله تعالى سزك قصوريكزى شول زمانده عفو ايتدى كه اوزمانده سز دشمنكزدن قورقارق (احد) طاغنك تپه‌سنه دوغرو دشمندن اوزاق محله فرار ايديورديكز ورسول اللهدن آيريلوب فرار ايتديككزده اطرافكزه باقماز وهيچ كيمسه‌يى كورمز وبرطرفه ميل ايتمزهمان فرارايدرديكز. حالبوكه آرقه كزدن رسولكز سزى چاغيريوردى وسزده دعوتنه اجابت ايده‌ميورديكز . بناءً عليه ؛ جناب حق سزك امره مخالفتكز سببيله غم اوزره غم و كدر اوزره كدر مجازات ايديوردى . حتى بعضكزك قتلى ، بعضكزك اسارتى وبعضكزك يارەسى ايله برابر رسولكزك قتل اولونديغنه دائر شايع اولان يالان وسائره كبى غموم وهموم هرطرفكزى احاطه ايتمشدى . زيرا ؛ فوت ايتديككز ظفره واموال غنيمته محزون وفرار وهزيمت كبى شيلره مكدر اولمامكز ايچون جناب حق سزى بوكبى بلايايله مبتلا قيلدى كه بونلر اوزريكزدن قالقنجه مسرور اولوب كچمشه محزون اوليه‌سكز . حالبوكه الله تعالى سزك جميع اعمالكزى بيلير وآكا كوره مكافات ايدر .]

بيضاوينك بيانى وجهله (اذتصعدون) آيت سابقه‌ده اولان ابتلايه متعلق اولورسه معناى نظم : [سز اولديغكز محلدن فرار ايدوب هيچ كيمسه‌يه باقماديغكز و ارضك اوزاق محلنه كيتديككز زمان الله تعالى سزى مبتلا قيلدى] ديمكدر. اصحابدن مركزده بولونانلرك اكثريسى فرار ايدنجه رسول اللهك «عباد الله! بكا كلك، بن اللهك رسولى‌يم، محاربه ايدك فرار ايتمه‌يك» ديديكى مرويدر وآرقه‌لرندن رسول اللهك چاغيرديغنه دائر آيتده صراحت واردر .

(فاثابكم) بو مقامده اثابه ، غمك جزاسيدر . يعنى « الله تعالى سزى غم ايله جزالانديردى» ديمكدر. فقط غمك بر اولماديغنى بيان ايچون (غماً بغم) بيورمشدركه قتل واسارت غملرى اولديغى كبى هزيمت ورسول اللهك قتل اولونديغنه دائر خبرلرده واردى وابوسفيانك (جبل احد) ك يوقاريسندن باغيرديغى وقت مسلمانلرك ، مشركلرك هجوم ايدوب هپمزى قتل ايده‌جك ديه غملرى دخى واردى. چونكه؛ مركزده اولانلر رسول اللهك امرينه مخالفتله محزون ايتدكلرينه جزا اولارق واجب تعالى آنلرى انواع غمله مغموم ايتمش وكدرلرى صوك درجه‌يه وارمشدى .

(احد) وقعه‌سنك كدرى بر چوق زمان دوام ايتمشدر . چونكه؛ كنديلرندن واقع اولان خطا نتيجه‌سى بر چوق اقربا و احبابلرى قتل اولوندى و رسول اللهك مبارك يوزى يارەلاندى و ديشى شهيد اولدى و مخالفتلرندن دولايى عذاب قورقوسيله والحاصل بيتمز توكنمز بر چوق كدره مبتلا اولديلر .

(لكيلا) ده‌كى لام ، عفوه تعلق ايدرسه **معناى نظم** : الله تعالى سزك قصوريكزى عفو ايتدى كه كچمش واصابت ايتمش اولان شيئه محزون اوليه‌سكز. زيرا اللهك عفوى، حزنى كيدەرر] ديمكدر. (ما اثابكم) لفظنه تعلق ايدرسه **معناى نظم** : [رسول اللهى مخالفتكزله محزون ايتديككز ايچون الله تعالى سزى بر غمله مغموم ومجازات ايتدى كه او غم سببيله سز كچمش يارەيه وقتل واسارت كبى شيلره محزون اوليه‌سكز.] چونكه؛ هزيمت كبى بر غمله مبتلا اولونجه اموال غنيمت كبى شيلره محزون اولمغى اونوتديلر . غم اوزرينه غمك كلمسى فوت اولان امور دنيايه واصابت ايدن مصائبه غمى اونوتدورمق ايچون اولديغنه بو آيت دلالت ايدر . زيرا؛ انسانلر برشى اوزرينه كدر ايدر ايكن ديكر بلا كلنجه اولكى بلايى اونوتمق عادتدر .

خلاصه ؛ يوم احدده عساكر اسلاميه بوزولونجه اصحابدن برچوق كيمسه‌لر (احد) طاغنك تپه‌سنه طوغرو فرار ايدوب هيچ بر كيمسه‌يه باقمادقلرى و آرقه‌لرندن رسول اللهك چاغيرديغى و آنلرى اللهك بر كدردن صوكره ديكر بر كدرله مجازات ايتديكى وبو مجازاتك سببى، كچمش اولان شيلرى اونوتوب آنلره محزون اولمامق اولديغى والله تعالينك انسانلرك امره مخالفت ايدنلرى ودشمندن فرار كبى عمللرينى بيلديكى بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالى مؤمنلره نصرت وعد ايدوب نصرتكده مؤمنلرك قلبلرنده قورقونك زائل اولمسنه محتاج اولديغندن مؤمنلرده اولان قورقويى قالديرديغنى بيان ايتمك اوزره

﴿ ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُعَاساً يَغْشٰى طَٓائِفَةً مِنْكُمْ وَ طَٓائِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ ﴾ بيوريور .

[توبه ایدوب قصوریکزه ندامتدن صوکره اولجه کناهکز سببیله غمك عقبنده خفیف بر اویقو ایله الله تعالی سزك اوزریکزه بر امنیت انزال ایتدی که اویقو ، سزدن برطائفه‌یی احاطه‌ایتدی واو اویقو سببیله راحت ایتدیلر [ودیکرطائفه‌نك کندی نفسلری آنلری بر هموم ایچنه براقدی که او طائفه زمان جاهلیه ظنی کبی اللهه حقك غیری بر ظنله ظن ایدرلر .]

﴿ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ ﴾

[دیرلرکه «بزم ایچون وعد الهیدن برشی وارمیدر، یوقسه میدان دشمنمزکمی‌در؟» ظاهرده حقیقت حالی سؤال ایدر . حبیبم ! سن آنلره دی که «امرك کلیسی اللهکدر».] بناءً علیه ؛ نصرت وظفر ودشمنه غلبه آنك یدنده‌در .

فخررازینك بیانی وجهله (احد) وقعه‌سنده ناس ایکی فرقه اولوب برنجیسی ؛ مؤمن کامل اولانلردر . آنلرك، اللهك وعدینه ورسول اللهك خبرینه اعتقادلری تام اولدیغندن البته دین اسلامك اعلاسنی استرلر واللهك نصرت ویره‌جکنه امید ایدرلر . بو فرقه‌یه (احد) غزاسنده حاصل اولان انهزامدن صوکره توبه ایدنجه جناب حق خفیف براویقو ویرمکله قورقولرینی امنیته ومشقتلرینی راحته واضطرابلرینی سکونته تبدیل ایتدیکنی بو آیتله بیان ایتمشدر . اویقو ؛ امنیته سببدر . زیرا ؛ قورقو اولان یرده اویقو اولاماز . بناءً علیه ؛ اویقو کلنجه امنیت حاصل واویقودن صوکره جبانت شجاعته منقلب اولور . ایشته اوزمانده اویقو اللهك لطفی ورسول اللهك معجزه‌سیدر . زیرا ؛ اثنای حربده اویقو عادتك خلافی اولدیغی کبی اویقونك یالکز مؤمنلره عارض اولوب منافقلره عارض اولمامسی دخی معجزه اولدیغنه دلالت ایدر . اویقو انسانلر ایچون هرزمان نعمتدر . چونکه ؛ دائما اویانق بولونمق ضعف وفتور ویردیکی کبی اویقوده قوت ونشاطی اعاده ایدر .

(احد) غزاسنده ایکنجی طائفه ؛ رسالتده شك واللهك وعدنده ترددایدن منافقلردر . زیرا ؛ آنلر «الله تعالی محمد ﷺ ه نصرت ایتمز وظفر ویرمز» کبی سوءظن ایدرلردی . بناءً علیه ؛ اعدانك هجومی آره‌سنده ایماننده اخلاص اولان مؤمنلردن هربری بریرده خفیف آز براویقو ایله استراحت ایدوب الم وکدردن خالی اولدقلری زمان منافقلر سوء

عقیده‌لری نتیجه‌سی انواع غموم ایچنده‌صوك درجه‌مضطربلردی وبوده اهل ایمانك عاقبتلری امنیت ومنافقلرك عاقبتلری خوف و اضطراب اولدیغنه طرف الهیدن بر بشارت ایدی .

منافقلرك جاهلیه ظنیله ظنلرندن مراد ؛ اللهی تکذیب ایتملری ومحمد ﷺ رسول اولمسه آنلك اوزرینه مشرکلر مسلط اولمازدی ومشرکلرك قوتلی واصحاب رسول اللهك ضعفی ومشرکلرك حقلی ومحمد ﷺ ك ماشا حیبه‌نده دکل کبی برطاقم اوهامه اوغراشملریدره

(احد) غزاسنه چیقمادن اول رسول اللهك اصحابیله برابر مشاوره‌سنده رئیس منافقین (عبدالله بن ابی) ده بولوندیغی ومدینه‌دن چیقمایوب مدینه‌دن مدافعه اولونمسی رأی ایدنلر طرفنده اولدیغی وحالبوکه اکثریتك رأیی ؛ (احد)ه کیدوب اوراده محاربه ایتمك جهتی اولمقله اکثریتك رأییله (احده) کیدیلوب اثنای محاربه‌ده خزرجدن بر چوق کیمسه‌لر شهید اولارق انهزام وقوعبولدیغی رئیس منافقینه سویله‌دکلرنده (هل لنا من الامر من شیء) دیمشدر . یعنی « بزه نه تعلق ایدر . محمد ﷺ بزم سوزیمزی دیکله‌مدی برطاقم چوجقلرك سوزینه اویدی . بزم سوزیمزله بر ضرر اولمادی که بزه بونی خبر ویره‌سکز، کیدك محمد ﷺ ه سویله‌یك » دیمك ایسته‌دی .

یاهود خزرج قبیله‌سندن قتل اولونانلری خبرویردکلرنده « محمد ﷺ ك وعدایتدیکی نصرت وظفردن بزه برشی وارمیدر ؟ اکر وعدی دوغرو اولسه ایدی بو بوزغونلق اولمازدی » دیمکدرکه «محمد ﷺ ك ادعاسی دوغرو اولسه بومغلوبیته دوچار اولمازدی . حالبوکه فنا حالده مغلوب اولدی . او حالده ادعاسنده کاذبدر » دیمکله مؤمنلرك قلبلرینه شبهه قویمق ایسته‌مشلردر . جناب حق‌ده امرك کلیسی کندینه مخصوص اولدیغی بیانله آنلری رد ایتمشدر . چونکه ؛ هر شی اللهك قدرتی تحتنده اولونجه حکمتی ایجابی بعضاً دوستلرنی وبعضاً ده دشمنلرینی غالب قیلار وهیچ کیمسه قاریشاماز . بناءً علیه ؛ دشمنلرك غالب اولمسی حقلی اولملرینی ایجاب ایتمز . کذلك بعضاً دوستلرینی فقیر، دشمنلرینی زنکین قیلار وبعضاً ده بونك عکسنی ایشلر وکیمسه‌نك برشی دیمکه حقی یوقدر . بونلرك جمله‌سی ؛ هر شیئك قضاء الهی تحتنده اولدیغنه دلالت ایدر .

خلاصه ؛ (احد) وقعه‌سنده بوزغونلقدن صوکره اسلام طائفه‌سنه لطف اولارق

جناب حقك خفيف بر اويقو احسانيله استراحتلرينى تأمين ومنافق طائفه‌سنى اويقودن واستراحتدن محروم ايتديكى وآنلرك جناب حقه سوء ظنلرينك جزاسنى چكدكلرى وآنلره قتل اولونانلر خبر ويرلديكنده « بزه نه تعلق ايدر بزمى سبب اولدق ، بزم سوزمزه باقلسه ايدى بويله اولمازدى » ديدكلرى وبو سوزلرينه « امرك كليسى اللهك » اولمسيله رسول اللهك جواب ويرديكى بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالى منافقلرك صفت ذميمه‌سندن بعض آخرى بيان ايتمك اوزره ﴿ يُخْفُونَ فِى اَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ ﴾ بيوريور .

[منافقلر سكا اظهار ايتمه‌دكلرى شيلرى كندى نفسلرنده صاقلارلر .]

﴿ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هٰهُنَا ﴾

[آنلر كندى كبى منافقلرك يانلرينه كلدكلرنده « اكر بزم رأيمزله اولسه ايدى محمد صلى الله عليه وسلمك سوزيله بورايه كلوب بومقامده قتل اولونمازدق » ديرلر .]

﴿ قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِى بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلٰى مَضَاجِعِهِمْ ﴾

[حبيبم ! سن آنلره جوابده دى كه « اكر سز كندى أولريكزده اولمش اولسه ايديكز كندى اوزرينه قتل اولونمسى تقدير اولونان كيمسه‌لر قتل اولوناجقلرى محله چيقارلر ومقدر اولان وقت معينده اوراده قتل اولونورلردى » .] چونكه ؛ او محلده واو وقتده قتل اولوناجقنه اراده ٔ الٰهيه تعلق ايدن كيمسه‌نك اجلى تقدم وتأخر قبول ايتمز البته قتل اولونور .

﴿ وَلِيَبْتَلِىَ اللّٰهُ مَا فِى صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِى قُلُوبِكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴾

[الله تعالى سزى مغلوب ايتدى كه قلبكزده اولان شيلرله مبتلى قيلسون وقلبكزده اولان شك و شبهه كبى فنالقدن سزى تطهير وقلبكزده اولان اخلاص ويا نفاقى اظهار ايتسون ، مؤمن او لان منافقدن آيرلسون . زيرا ؛ الله تعالى قلبلرده اولان شيلرى بيلير .]
يعنى ؛ حبيبم : منافقلر سكا اظهار ايتمه‌دكلرى كفر ونفاقى وسنك رسالتنده شكلرينى

كندى قلبلرنده كيزلرلر و كنديلرى كبى منافقلرك يانلرينه كلدكلرنده « بزم رأيمزه باقيلسه سوزمز ديكله‌نسه بز بورايه كلوب قتل اولونمازدق . عقلمز اولسه ايدى محمد صلى الله عليه وسلمك سوزيله بورايه قدر كله‌رك قريشله مقاتله ايدوب رئيسلريمزى اولدورتمزدك » ديمكله رسول اللهدن كيزله‌دكلرى نفاقلرينى اظهار ايدرلر . حبيب ذيشانم ! سن آنلره دى كه « سز ؛ ديديككز كبى كندى خانه‌لريكزده اولسه ايديكز قتل اولونمسى مقدر اولانلر بر سبب وبهانه ايله او محله چيقار وقتل اولوندقلرى محلده ينه قتل اولونورلردى . زيرا ؛ حذر قدرى دفع ايده‌مديكى كبى ، تدبيرده تقديره مقاومت ايده‌مز . بناءً عليه ؛ قتلى مقدر اولان هر حالده قتل اولونور » ديمكله آنلرك قدرى انكارلرينى رد ايت . چونكه ؛ آنلرك او محلده واو زمانده قتل اولوناجقلرينه علم الٰهى تعلق ايدنجه اكر خانه‌لرنده بولونمق قتللرينه مانع اولسه علم الٰهينك جهله تبدل ايتمسى لازم كلور ، بو ايسه محالدر وقلبلريكزده كيزله‌ديككز نفاقله سزى امتحان ايتمك ايچون جناب حق سزى اولريكزدن چيقاردى . كرچه منافقك كيزله‌ديكى نفاقى الله تعالى بيليرسه‌ده قوللرى بيلمه‌ديكندن (احد) ده واقع اولان انهزام اوزرينه آنلر طايانامييوب نفاقلرينى اظهار ايدنجه هركس آنلرك منافق اولدقلرينى بيلديلر . اكر آنلر اولرندن چيقمسه‌لردى نفاقلرينى بر آز مدت دها كيزلرلر ، مؤمن اولانلرله منافقلر تفريق اولونمازدى . چونكه ؛ بلايا ، انسانلر ايچون معياردر . بناءً عليه ؛ انسانك ايىسى و كوتوسى ابتلا زماننده بيلينور . زيرا ؛ قضايه راضى اولانلرله اولمايانلر بربرندن ابتلا زماننده آيريلورلر . قلبكزده اولان فنالقلرك ميدانه چيقمسيله توبه واستغفار ايدوب كناهلريكزدن تطهير اولونمكز ايچون الله تعالى سزى بو انهزامله مبتلى قيلدى . چونكه ؛ الله تعالى انسانلرك قلبلرنده اولان اخلاص ونفاقى بيلير و آكا كوره مجازات ايدر .

واجب تعالى منافقلرك « بزم رأيمزله اولسه ايدى بز بورايه كلوب قتل اولونمازدق » سوزلرينه اوچ صورتله جواب ويرمشدر : برنجيسى ؛ اوده بولونمق او مقامده قتلى مقدر اولانده كيمسه‌نك قتلنه مانع اولامه‌جغيدر . ايكنجيسى ؛ بو انهزام سببيله آنلرك ايىسى كوتوسندن سچيلمه‌سى . چونكه ؛ ابتلا سببيله منافقلر مؤمنلردن سچيلويرديلر . اوچنجيسى ؛ بو ابتلا سببيله تائب ومستغفر اولوب كناهلرندن تطهير ايتمكدر .

فخر رازینك بیانه نظراً (احد) کونی عساکر اسلامیه‌دن بر قسمی مجروح وشهید اولمش، دیکر بر قسمی بوزغون وپریشان فرار ایلمش، اوچنجی بر قسم ده معیت رسول اللهده ثبات ایتمشدر که آنلرده اون درت کیشیدن عبارت اولوب یدیسی مهاجریندن ویدیسی انصاردندر. ایشته بونلر معیت رسول اللهده ثابت قالمشلردر رضی الله تعالی عنهم .

*
* *

واجب تعالی مؤمنلری منافقلردن تفریق ایچون (احد) وقعه‌سیله مبتلا قیلدیغنی بیان ایتدیکی کبی مؤمنلرك انهزامنه سبب آخری بیان ایتمك اوزره ﴿ إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا ﴾ بیوریور .

[شول کیمسه‌لر که آنلر ایکی جماعت محاربه ایتمك اوزره بر برینه قاووشدقلرنده سزدن اعراض ایتدیلر وبعض کسب ایتدکلری کناهلری سببیله آنلرك آیاقلرینی آنجق شیطان قایدیردی .]

﴿ وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴾

[محقق الله تعالی آنلرك قصورلرینی عفو ایتدی . زیرا ؛ الله تعالی قوللرینك قصورینی ستر وقصورلری ایجابی جزالرینی تعجیل ایتمه‌مکله حلم ایدر .]

یعنی ؛ ایکی جمعیت حرب ایتمك ایچون بر برینه قارشی کلدکلری کونده کفر ونفاق اولمقسزین مجرد قورقولرینه بناءً سزدن بعض کیمسه‌لر حربدن فرار ایده‌رك صف اسلامدن دونديلر. زیرا ؛ آنلرك بعض کسب ایتدکلری کناهلرینه بناءً شیطان آیاقلرینی قایدیرمش وصف حربده ثباتلرینه مانع اولمشدر . آنلر خطالرینی بیلوب قصورلرینه ندامت وتوبه ایدنجه محقق الله تعالی آنلرك کناهلرینی عفو ایتدی . زیرا ؛ الله تعالی قوللرینك قصورینی مغفرت ایدیجی وعذابلرینی تعجیل ایتمه‌یوب حلمله معامله بیوریجیدر .

فخر رازینك بیانی وجهله بو آیتده خطاب ؛ مؤمنلره‌در. شیطانك آیاقلرینی قایدیرمسی ؛ رسول اللهك تعیین ایتدیکی محلدن اموال غنیمته طمعلری سببیله اوموقعدن حرکت ایتدیرمك صورتیله اولمش وبوزغونلغه سبب ده بو اولدیغی بوقارودن بری بالمناسبه برقاچ کره ذکر ایدلمشدر.

بعض کسب ایتدکلری کناهلری ایله مراد ؛ امر رسول اللهه مخالفت ایدوب یرلرینی ترك ایتملریدر . چونکه ؛ بو وسیله ایله شیطان هزیمته فرصت بولمش و وسوسه القاسنه نائل اولمشدر . لکن کسب ایتدکلری کناهلری سوء نیتله اولمادیغی جهتله کفره مؤدی اولمادیغندن توبه ایدنجه اللهك عفوینه مظهر اولمشلردر. زیرا مؤمنلرك تعیین اولونان محلی ترك ایتملری ؛ کافرلرك انهزامنی کورملرندن ونبـاتله امرك دشمنك انهزامنه قدر دوام ایده‌جکنی ظن ایتملرندن نشأت ایتمشدر . یوقسه رسول اللهه مخالفتلری حاشا عناداً وقصداً مخالفت دکل که مخالفتلری کفر اولسون .

شیطانك آیاقلرینی قایدیرمسنك کناهلری سببیله اولدیغنی بیان ایتمك ؛ مؤمنلری عبرته دعوت ایتمکدر . زیرا ؛ بوتون خطایانك وقوعبولمسی انسانك کندی کسب ایتدیکی کناه اولدیغنی بیانله شیطانك شرندن مصون قالمقلغك خطایادن توقی‌یه موقوف اولدیغنی بیلدیرمکدر.

خلاصه ؛ (احد) کونی دشمن عسکریله اسلام عسکری حرب ایتمك اوزره بر برینه ملاقی اولدقلرنده اسلامدن بعض کیمسه‌لرك مرکزی ترکله صف حربدن چیقدقلری وبعض قصورلری سببیله شیطانك آنلرك آیاقلرینی قایدیردیغی فقط آنلر خطالرینی بیلوب توبه ایدنجه اللهك عفو ایتدیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی منافقلرك « حربه کیدیلمه‌مش اولسه ایدی شهید اولانلر قتل اولونمازدی » دیه‌رك ضعفاء مؤمنینك اعتقادلرینی اخلال ایتمك ایسته‌دکلرینی بیان ایتدیکی کبی منافقلرك سوزلری کبی سویله‌مك مؤمنلرك ایچون جائز اولمادیغنی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر ! شول کیمسه‌لر کبی اولمایك که آنلر کافر اولدیلر و کندی اخوانلری تجارت ایچون ارض اوزرینه مسافرتله دیکر بلده‌لره کیدوب وفات ایتدکلرنده

وياخود محاربه‌یه كیدوب قتل اولوندقلرنده آنلر دیرلركه «اكر بزم یانمزده اولسه‌لر وغربته كیتمسه‌لردی أولمزلر وقتل اولونمازلردی.»] وفاتلرینه ویاقتللرینه غربتده بولوندقلرینی سبب عد ایدرلر وقتلی ووفاتی اللهدن بیلمزلر. شو حالده سز آنلر كبی اولمایك. چونكه هرشی؛ اللهك خلق وتقدیری ایله‌در.

﴿ لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فِى قُلُوبِهِمْ ﴾

[شول سوزلری الی آخر العمر قلبلرنده ندامت وحسرت اولسون ایچون الله تعالی آنلرك قلبلرینه كتیردی وسویله‌دیلر.] بو ظنلری وفنا اعتقادلرینی آنلره عذاب وحزن واسف قیلمق ایچون الله تعالی كندیلرینه سویله‌تدی. بناءً علیه؛ سوءعقیده‌لرینك جزاسیله مجازات اولونورلر.

﴿ وَاللّٰهُ يُحْيِى وَيُمِيتُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾

[حالبوكه انسانی دیریلتن واولدورن الله تعالی‌در والله تعالی سزك عمللكزی كورور وبیلیر.]

كرچه بو آیتده كافرله مراد؛ منافقلردر وبو سوزی سویله‌ین آنلردر دینیلر وارسه‌ده اصح اولان منافق وغیر منافق بالعموم كافرلره شاملدر. چونكه؛ لفظك عموم اوزره استعمالی بعض صنفه تخصیصدن اولادر. اكثر كافرلرك موتی غربته وقتلی غزایه نسبت ایتمك عادتلری ایسه‌ده بالخاصه منافقلر اصحاب رسول اللهی محاربه‌دن تنفیر ورسول اللهدن آییرمق ایچون بو سوزی چوق صرف ایدرلردی. الله تعالی، هرشیئی حقدن بیلمك لازم اولوب غربت ومحاربه كبی شیلرك أولومه سبب اولمادیغی بیانیله منافقلری رد وبو كبی سوزلری سویله‌مكدن اهل ایمانی نهی ایتمشدر. چونكه؛ بوندن اولكی آیتلرده بیان اولوندیغی وجهله انسان ایچون وفات ویاقتلك تقدیر اولوندیغی زماندن تأخر وتعیین اولونان محلدن تبدل ممكن اولمادیغی بیانیله اعتقاد حقی تفصیل ایتمشدر.

بو آیتده مسافرت وغزا ایكیسی‌ده ذكر اولونمشدر. زیرا مسافرت؛ اوزاق محله كیتمك اولوب غزا ایسه اوزاقده ویقینده وقوع بولدیغندن آیری آیری ذكر اولونمشلردر.

بو سوزلری سویله‌مكله منافقلرك قلبلری قاپانارق بصیرتلری باغلانوب ضلالتلری آرتدیغی جهتله ابدی آنلر ایچون حسرت واسف اولدیغی جناب حق بیان بیورمشدر. چونكه؛ بونلر مؤمنلرك قلبلرینی واعتقادلرینی اخلال ایچون اورته‌یه آتدقلری سوزلرك اهل ایمانده تأثیرینی كورمه‌ینجه وامكلرینك ضایع اولدیغنی وسعیلرینك بوشه كیتدیكنی كوردكجه البته حسرتلری كون بكون تزاید ایتمشدر. زیرا؛ انسانلرده أیی وكوتوسعینك ثمره‌سنی كورمكله مسرور وكورمه‌مكله محزون اولمق عادتدر. بونلرك‌ده اصحابه تأثیر ایتمك ایچون سویله‌دكلری سوزلرك تأثیرینی كورمه‌ینجه البته مكدر اولدقلرنده شبهه یوقدر. چونكه؛ آنلر اصحابی رسول اللهدن نه‌قدر اوزاقلاشدیرمق ایسته‌دیلرسه اصحاب كرام ده او نسبتده یاقلاشمشلردر.

یاخود ﴿ لیجعل ﴾ ده‌كی لام ﴿ لا تكونوا ﴾ نهینه مربوطدر. بوكا نظراً معنای نظم: [سز كافرلر ومنافقلر كبی اولمایك كه سزك آنلر كبی اولمادیغكزی الله تعالی آنلرك قلبلرنده حسرت قیلسون وسزك آنلره مخالفتكز آنلرك قلبلرینه درد اولسون] دیمكدر. فی الحقیقه افساد ایچون سعی ایدن كیمسه‌لرك فسادلرینه میدان ویرمه‌مك قدر آنلره عذاب اولماز. چونكه؛ افساد ایچون یاپدیغی یالانلرك بوشه كیتمه‌سی وافساددن بكله‌دیكی امیدلرینك عقیم قالمسی وبوتون امكلرینك هدر اولمسی آنلر ایچون عذابدن باشقه برشی دكلدر.

منافقلر «اخوانمز غربته ویا حربه كیتمسه اولمز وقتل اولونمازدی» دیدكلرینه احیا واماته الله تعالی‌یه مخصوص اولدیغنی وباشقه شیئك تأثیری اولمادیغنی بیانیله جناب حق جواب ویرمشدر، كه بر كیمسه خانه‌سنده اوتورمقله أولمه‌مك وغربته كیتمكله أولمك لازم كلمدیكنی بیان ایتمشدر. بناءً علیه؛ بو كبی سوزلرك هر زمان خطا اولدیغنه بو آیت دلالت ایدر. الله تعالی منافقلرك سوزلری كبی سویله‌مكدن نهینی تشدید وآنلرك طریقلرینی ترك ایتمك اهم اولدیغنه اشارت ایچون آیتك آخرنده قوللرینك عمللرینی كوردیكنی بیان ایتمشدر. ومهابتك زیاده وقورقونك فضله اولدیغنه دلالت ایچون لفظهٔ جلالك كلدیكی ابوالسعود افندینك جملهٔ بیاناتندندر.

خلاصه؛ مؤمنلر ایچون فلان كیمسه حربه كیتمسه ایدی أولمزدی وغربته چیقمسه ایدی خسته اولمازدی كبی سوزلرك جائز اولمادیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی منافقلرك سوزلرینی ابطال ایتدكدن صوكره محاربه قاچیلاجق بر شی اولمایوب بالعكس رغبت ایتمك موافق اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ * وَلَئِنْ مُتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴾ بیوریور .

[ذات الوهیتمه یمین ایدرم كه اكر سز فی سبیل الله قتل اولونور ویاخود اجلكزله وفات ایدرسه‌كز اللهدن نائل اولاجغكز مغفرت عظیمه ورحمت الٓهیه آنلرك جمع ایده‌جكلری دنیا منفعتنك جمله‌سندن خیرلیدر وهانكی وجهله اولسه‌كز ویا قتل اولونسه‌كز آنجق حضور الٓهی‌یه جمع اولوناجقسكز .]

فخر رازینك بیاننه نظراً بو آیت ؛ منافقلرك اذهان اسلامیه‌یی تشویش ایچون اورته‌یه آتدقلری شبهه‌دن ایكنجی‌یه جوابدر وجوابك خلاصه‌سی : « اولوم واقعدر ، قورتولوش یوقدر . شو حالده البته واقع اولاجق اولونجه الله تعالینك رضاسنی تحصیل یولنده اولمك لذت دنیادن دها خیرلی دكلمی ؟ » دیمكدر . بو معنا ائمه قرائتدن (حفص) حضرتلرینك (مما یجمعون) قرائتنه نظرادر . یعنی « منافقلرك جمع ایتدیكی اموال دنیادن مغفرت الٓهیه خیرلیدر » دیمك اولور . دیكر ائمه‌نك تا ایله (مما تجمعون) قرائتلرینه نظراً **معنای نظم :**

ای مؤمنلر ! فی سبیل الله قتل اولونوب مغفرت الٓهیه‌یه واصل اولمكز سزك دنیاده یاشایوبده جمع ایده‌جككز اموالدن خیرلی] دیمكدر . زیرا ؛ رحمت الٓهیه ومغفرت سبحانیه دواملی والم وكدردن صافی اولدیغی جهتله البته اموال دنیادن خیرلیدر . چونكه ؛ اموال دنیانك دوامی اولمادیغی كبی الم وكدردن‌ده خالی اولاماز .

هر نه صورتله اولورسه اولسون انسانلرك حضور الٓهی‌یه جمع اولوناجقلرینی بیانله جناب حق قوللرینی رحمتنه سبب اولاجق عمله تشویق ولطفندن محرومیته سبب اولاجق كناهلردن تنفیر ایتدیكی كبی عرصهٔ محشره ظالم ومظلوم ، قاتل ومقتول ، عابد وعاصی ، زنكین وفقیر جمله انسانلرك طوپلانه‌جغنه اشارت ایچون (تحشرون) جمع اولارق وارد اولمشدر . چونكه ؛ حشر اولونمادق هیچ بر كیمسه قالمیه‌جقدر .

تفسیر خازنده بیان اولوندیغی وجهله بو آیتده عبودیت مقامنك اوچ مرتبه‌سنه اشارت اولونمشدر . چونكه ؛ انسانك عبادتی ؛ اللهك عذابندن قورقوسنه مبنی اولور . بو جهتله (لمغفرة من الله) ایله اشارت اولونمشدر . اللهك جنتنه طمع ایدوب اومدیغنه نائل اولمق ایچون عبادت ایدر . بو جهتله (ورحمة) لفظیله اشارت اولونمشدر . آنجق رضاء الٓهی‌یه نائل اولمق ایچون عبادت ایدر وعبادتندن باشقه مقصدی اولماز . بو مثللو كیمسه‌لرك اخلاصی دیكرلرندن زیاده اولدیغی ایچون جناب حقك تجلیاتنه مظهر اولورلر . بو جهته‌ده (والی الله تحشرون) جمله‌سیله اشارت ایدلمشدر .

خلاصه ؛ جهاده كیدوب فی سبیل الله اولمك ، دنیاده یاشایوبده جمع ایده‌جكی مالدن خیرلی اولدیغی وهر كسك آنجق حضور معنوی الٓهی‌یه جمع اولوناجغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی (احد) وقعه‌سندن صوكره حضور رسالته عودت ایدنلره ملایمتله بولونمسی رحمت الٓهیه اثری اولدیغی وغلظتلی بولونمق موافق اولمدیغنی وعفو ایتمك لازم كلدیكنی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ﴾ بیوریور .

[الله تعالینك سكا نازل اولان رحمتی سببیله حبیبم سن اونلره یوموشاقلقله سوز سویلدك ، شدتله معامله ایتمه‌دك . اكر سن كوتو اخلاقلی قلبی قاتی آنلره فنا سویلر وشدتله معامله ایدر بر كیمسه اولسه ایدك آنلر سنك اطرافكدن طاغیلورلردی . بناءً علیه ؛ یانكده كیمسه قالمازدی .

﴿ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ ﴾

[اكر آنلر بیلمیه‌رك سكا قصور ایدرلرسه عفو ایت ویالكز كندی عفوكله اكتفا

ایتمه . آنلرك كناهلرینه ربكدن مغفرت ایسته وبعض ایشلرده آنلرله استشاره ایتمكله خاطرلرینی تطییب ایت .]

﴿ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴾

[بر ایش یاپمق قصد ایتدیككده اللهه تفویض امور ایت . زیرا ؛ الله تعالی ذاتنه تفویض امور ایدن قوللرینی سور وآنلره محبت ایدر. چونكه ؛ قوللرینك جمله امورینه متكفل اودر .]

فخر رازینك بیانی وجهله ﴿ فبما رحمة ﴾ لفظنده بولونان ﴿ ما ﴾ تعجب معناسنی مفید استفهام اولمق محتملدر . بوكا نظراً **معنای نظم :** الله‌ك سكا نه عجائب رحمتی وفضل واحسانی وار كه سن اصحابك‌ك (احد) غزاسنده یاپدقلری بیوك خطالرینه قارشی لینتله معامله ایدیبورسك] دیمكدر . رسول الله‌ك ملایم بولونمسی ایله مراد ؛ اصحابنه كوزل معامله یاپمسیدر صحبیٔ اولماقیدر . رسول الله اولاً جمله عالمی كلمهٔ توحیده دعوت ایتمكله وثانیاً قرآنك آیتلری نازل اولدقجه احكامنی خلقه تبلیغه قبول ایتدیرمكه چالیشمقله عالمی ارشاد ایتدی وبونلرك جمله‌سنده لینتله معامله‌نك مدخلی اولدیغنی جناب حق بو آیتله بیان بیورمشدر. چونكه ؛ رسول الله‌ك لینتله معامله‌سی حكمت بعثته‌ده موافقدر . احكام الٰهیه‌یی خلقه قبول ایتدیرمك خلقك توجهی ایله اولاجغندن البته حسن اخلاق لازمدر . زیرا ، غلظت وشدت ؛ احكامك قبولنه مانعدر . آنجق لینت حقوق الٰهیه‌دن بر حقك اضاعه‌سنه سبب اولورسه جائز اولماز . مثلا بر حد شرعیی اجراده لینت اولاماز . چونكه ؛ بو حال اجرایه مانعدر . بناءً علیه ؛ واجب تعالی بعض آیتلرده رسولنه شدتله امر ایتمش وزانی ایله زانیه‌یه حد شرعی اجراسنده (ولا تأخذكم بهما رأفة فی دین الله) بیورمشدر . یعنی « دین الٰهینك احكامنی زانی ایله زانیه‌یه اجراده سزی شفقت طوتماسون ، كه مرحمتكز اجرایه مانع اولماسون » دیمكدر .

واجب تعالی (احد) غزاسنده قصور ایدنلرك قصورلرینی كندی عفو ایتدیكی كبی رسولنه‌ده عفوله امر ایتمشدر . بناءً علیه ؛ رسول الله‌ك كندی حقوقنه تعلق ایدن جهتی عفو ایتمسی واجب اولدیغی كبی حقوق اللهه تعلق ایدن جهته دخی استغفار ایتمسیله امر

اولنمشدر . رسول الله‌ك دنیاده استغفاری كناهكار اولانلره شفاعت اولدیغندن آخرتده شفاعت ایده‌جكی اولویتله ثابتدر . بناءً علیه ؛ آخرتده شفاعتی انكار ایدنلر بو آیتله مردوددرلر.

واجب تعالی‌نك رسولنه امتیله استشاره ایتمسنده‌كی امرك حكمتی : امت محمدك شاننی اعلا و متله رسوللری آره‌سنده‌كی محبت وارتباطك كمالنی اعلان ایتمكله منافقلرك امیدلرینی كسمكدر . رسول الله بنی بشرك اك بیوكسك طبقه‌سنده اولوب آندن دها عقللی بر كیمسه اولمادیغی حالده امور دنیاده آنك خاطرینه كلمه‌ین بر شیئك امتنك خاطرینه كلمك احتمالنه بناءً استشاره ایله امر ایتمشدر . بناءً علیه ، رسول الله اصحابنه « سز امور دنیا كزی دها أیی بیلیرسكز » دیمش و « استشاره ایدن كیمسه‌لر ایشك أییسنه اولاشیرلر » بیورمش امتنی استشاره‌یه تشویق ایتمشدر . بناءً علیه ؛ رسول الله امتنی استشاره‌یه آلیشدیرمش وامتی آره‌سنده استشاره سنت اولارق قالمشدر .

استشاره‌ده تطییب قلوب وروحلرك انشراحی اولدیغی كبی مسئله‌نك قولایلقله حصولنه‌ده سبب اولدیغندن جناب حق استشاره ایله امر ایتمشدر. زیرا ؛ متعدد انسانلر بر مسئله‌یی مذاكره ایدرلرسه یكدیكرینه معاونت ایتمك وجسارت ویرمكله مسئله صورت سریعه‌ده حل اولوندیغی هر زمان كورولن مسائلدندر. نمازده جماعتك مشروع وجماعتله نمازك افضل اولمسنده‌كی حكمت‌ده سهولتله حاصل اولوب تركنه میدان براقلمامسیدر.

استشاره‌نك مشروعیتی ؛ صراحةً وحی اولمایان واجتهاده محتاج اولان مسائلده‌در . اما صراحت قرآن وحدیث اولان مسائلده رأیك واجتهادك مدخلی اولمادیغندن استشاره‌یه احتیاج یوقدر . بو آیت رسول الله ایچون اجتهادك جوازینه دلالت ایدر زیرا استشاره بر نوع اجتهاد دیمكدر.

مشورتك نتیجه‌سی اوله‌رق بر مسئله‌یی ایشله‌مكی قصد ایدنجه مشورته اعتماد ایتمه‌یوب الله‌ك اعانه‌سنه اعتماد لازم اولدیغنی بیان ایچون جناب حق ذات الوهیتنه تفویض امور ایتمكله امر ایتمشدر . توكل بعض كیمسه‌لرك ظن ایتدیكی كبی انسانك نفسنی مهمل قیلمسی وامور دنیانك اسبابی تعطیل ایتمسی دكلدر ، بلكه توكل ؛ اسباب صالحه‌یه برابر ایشك بیتمسنی اللهه حواله ایتمكدر . جناب حق قوللرینی توكله ترغیب ایچون متوكل اولانلره محبت

ایتدیکنی بیان ایتدی که انسانلر هر شیده مؤثر حقیقی الله تعالی اولدیغنی بیلسونلر و ربسنه تماماً ربط قلب ایتسونلر .

(فظاً) اخلاقی کوتو اولانه و غلیظ القلب ؛ قلبی قاتی رهیچ برشیدن متأثر اولمایانه کیمسه‌در . شو حالده اخلاقی کوتو اولانلر انسانلری آجیندیغی کبی قلبی قاتی اولانلرده‌ده اصلا مرحمت اولماز. واجب تعالی بو آیتده رسولنی لینتله معامله ایدوب کوتو اخلاق صاحبی اولمادیغنی بیانله ثنا بیورمسی امتنی حسن اخلاقه واخوان دینه ملایمتله معامله‌یه دعوت ایتمکدر. چونکه؛ بر امت ایچون رسولنک مسلکنه اتباع واجبدر.

خلاصه ؛ ؛ اللهک رسولنه فیضان ایدن رحمتی سببیله رسولنک اصحابنه لینتله معامله ایتدیکی اکر اخلاقی کوتو ، قلبی قاتی اولمش اولسه ایدی اصحابنک اطرافندن طاغیلاجقلری و حالبوکه حسن اخلاقی سایه‌سنده اصحابی اطرافنده طوپلادیغی وقصورلرینی عفو ایدوب آنلر ایچون استغفار واجب اولدیغی وامور دنیاده صراحت وحی اولمایان مسائلده اصحابیله استشاره لازم ورسول اللهک عادتی وجمله امتنده استشاره‌نک سنت اولدیغی واستشاره نتیجه‌سی ویریلن قرار اوزره طوتولاجق ایشده اللهه اعتماد ایدوب تفویض امور ایتمک لازم کلدیکی ومتوکل اولان کیمسه‌لره اللهک محبت ایتدیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی توکلک واجب اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی توکلک سببنی واللهه التجانک واجب اولدیغنی دخی بیان ایتمک اوزره ﴿ اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَاِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذٖى يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهٖ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴾ بیوریور .

[اکر الله تعالی یوم بدرده یاردیم ایتدیکی کبی سزه یاردیم ایدرسه دنیاده سزه غالب اولان بر کیمسه اولماز. بناءً علیه: سز هر کسه غالب اولورسکز. زیرا ؛ اعانهٔ الٰهیه‌یه قارشی سزه غالب اولمق هیچ کیمسه‌نک قدرتی تحتنده دکلدر واکر (احد) وقعه‌سنده

نصرت ایتمه‌دیکی کبی یاردیم ایتمزده سزی رسوای قیلارسه بوندن صوکره سزه یاردیم ایده‌جک کیمدر وکیملر یاردیم ایده‌بیلیر ؟ البته کیمسه یاردیم ایده‌مز . زیرا؛ اللهک غضب ایده‌رک مغلوب ایتدیکی کیمسه‌یی غضب الٰهیدن قورتارا بیلمک کیمک حدیدر و آنجق الله تعالی‌یه مؤمنلر اعتماد ایلسونلر ومتوکل اولسونلر که اللهک یاردیمنه استحقاق کسب ایتسونلر .]
چونکه؛ امرک کلیسی اللهه راجع اولونجه هر ایشنده اسبابنه یاپیشمقله برابر عبدک اللهه اعتماد ایده‌رک ایشک بیتمسنی اکا حواله ایتمسی لازمدر .

فخر رازینک بیانی وجهله آیتدن مقصد؛ عبادته ترغیب ومعصیتدن تنفیردر. چونکه اللهک نصرتنه سبب؛ اللهه اطاعتله رضاسنی تحصیل ایتمکدر وبوده عبادتله اولوب معصیتله اولمادیغندن نصرت الٰهیه‌یه نائل اولمق ایچون قوللرک امر الٰهی‌یه مطیع اولملری لازم اولدیغنه آیت دلالت ایدر . زیرا ؛ معصیتدن نفسنی صاقینان کیمسه‌یه الله تعالی نصرت ایدر واللهک نصرت ایتدیکی کیمسه مغلوب اولماز. بناءً علیه؛ نفسنی کناهدن صاقینان کیمسه مغلوب اولماز . شو حالده بونک عکسی اولارق معصیته جسارت ایدن نصرته نائل اولاماز ونصرته نائل اولمایانده سعادت داریندن محروم اولور .

انسان ایچون توکل واعتماد آنجق واجب تعالی‌یه اولوب اللهک غیری‌یه اعتماد جائز اولمادیغنه اشارت ایچون انواع کمالاتی جامع اولدیغنه دلالت ایدن لفظهٔ جلال ایله برابر (علی الله) لفظی تقدیم اولونمشدر. چونکه تقدیم ؛ حصره دلالت ایتدیکندن «آنجق وآنجق مؤمنلر اللهه متوکل اولسونلر اللهک غیری‌یه اعتماد ایتمسونلر» دیمکدر .

*
* *

واجب تعالی جهاده ترغیبدن صوکره جهادک بعض احکامنی بیان ایتمک اوزره

﴿ وَمَا كَانَ لِنَبِىٍّ اَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ﴾ بیوریور .

[انبیادن هیچ بر نبی ایچون خیانت ایتمک جائز اولمادی واکر بر کیمسه خیانت ایدرسه یوم قیامتده خیانتیله برابر کلیر .]

﴿ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾

[خيانت ايتدكدن صوكره هر نفسه كسب ايتديكی عملك جزاسی تماماً و يريلير، حالبوكه آنلر ظلم اولونمازلر.] بناءً عليه؛ مطيع اولانلرك ثوابنده نقصان وعاصی اولانلرك عذابنده زياده اولماز. شو حالده هر كسك جزاسی عملنه كورهدر.

يعنی؛ ؛ انبيادن هيچ بر نبی وبالخاصه خاتم الانبيا ايچون هيچ برشيده بر كيمسه‌يه خيانت ايتمك صحيح اولمادی. زيرا مرتبهٔ نبوت؛ جميع مراتبك اعلاسی وبالجمله مناصبك بالاسی اولديغندن نبوتله خيانت بر يرده جمع اولاماز. بناءً عليه؛ هيچ بر نبی بر كيمسه‌يه خيانتله اتهام اولوناماز. چونكه خيانت؛ دنائت طبعك محصولی اولوب دنياده عار وآخرتده ناردر.

خيانت؛ كيزليجه غيرك حقوقنه تجاوز ايتمكدن عبارت اولوب انبيادن هيچ بری ايچون بر كيمسه‌يه خيانت ايتمك جائز اولماديغی بياندن صوكره بالعموم انسانلر ايچون خيانت جائز اولماديغی واكر بر كيمسه خيانت ايدرسه خيانت ايتديكی شی ايله يوم قيامتده رسوای اولاجغی بيانله انسانلری خيانتدن منع ايتمشدر. بناءً عليه؛ رسول اللهك «اموال غنيمتدن بر ايپلك و ايكنه اولورسه‌ده تقسيم اولونمادقجه آلمامك. زيرا خيانت؛ دنياده رسوالق وآخرتده عذابدر» بيورديغی مرويدر. شو حالده سائر خصوصاتده خيانت ايتمك جائز اولماديغی كبی اموال غنيمتده دخی جائز دكلدر. اما عسكرك آتی يیه‌جكه محتاج وكندی ضرورتی اولورسه آتنك وكندينك احتياجنی دفع ايده‌جك مقداری آلمسی جائز واحتياجندن زياده آلمق حرامدر. زيرا جواز؛ احتياج اوزره مبتنيدر.

آيتك سبب نزولنده روايات مختلفه وار ايسه‌ده اصح اولان فخر رازينك بيانه نظراً بعض غزاده اموال غنيمتك تقسيمی بعض موانعه مبنی تأخر ايتمسی اوزرينه اصحابدن بعض كيمسه‌لر تأخردن ناشی سوز ايتمكه باشلايجه رسول الله «جبل احد قدر آلتونكز اولسه سزدن بر درهمنی منع ايتمم، يوقسه بنی خيانتلك ايده‌جك می ظن ايتديكز؟» ديمسی اوزرينه بو آيتك نازل اولديغی مرويدر وياخود مدار كده بيان اولونديغنه نظراً يوم بدرده اموال غنيمتدن بر قيرمزی جبه غائب اولمسنه مبنی بعض منافقلر طرفندن «رسول الله آلمشدر.» دينلمسی اوزرينه آيتك نازل اولديغی مرويدر.

خيانت ايدن كيمسه‌نك خيانت ايتديكی شی؛ يوم قيامتده چيركين بر صورتله تصوير اولونوب رسوای عالم اولمق ايچون بوينده طاقيلی اولارق كله‌جكنه دائر اولان روايتی بو آيت تفسير ايتمشدر.

خلاصه! ؛ انبيادن هيچ نبی ايچون خيانت ايتمك جائز اولماديغی واكر بر كيمسه خيانت ايدرسه خيانت ايتديكی شيئك بوينده طاقيلی اولارق كله‌جكی وهر نفس كندی كسبنك جزاسنی آلاجغی وجزا آلمقده هيچ بر كيمسه‌يه ظلم اولنميه‌جغی بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*

* *

واجب تعالی هر نفسك عملنك جزاسنی تماميله آلاجغنی واصلا ظلم اولونميه‌جغنی بيان ايتديكی كبی مطيع ايله عاصی‌نك مساوی اولماديغنی تفصيل ايتمك اوزره ﴿ اَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْ بَاۤءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴾ بيوريور.

[خيانتی ترك ايدوبده اللهك رضاسنه اتباع ايدن كيمسه انواع خيانتی ارتكاب ايده‌رك اللهك غضبنی ايجاب ايدن كناهه دونن كيمسه‌يه مساوی اولورمی؟ البته اولاماز. زيرا؛ اللهك غضبنی ايجاب ايدن معصيتی ارتكاب كيمسه‌نك مقامی جهنمدر. نه چيركين اولدی واريلاجق مقام يونندن جهنم!]

﴿ هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴾

[رضای الهی‌يه اتباع ايدوب رضانك اسبابی اولان عباداتی ايشله‌ين كيمسه‌لر عند الله درجات عاليه صاحبلريدر. والله تعالی آنلرك عمللرينی كورور ومقتضاسنه كوره جزا ويرر.]

يعنی؛ خيانتی وسائر كناهلری ترك ايتمكله واعمال صالحه ايشلمكله اللهك رضاسنی آرايان كيمسه ايله انواع معاصی‌يی ارتكاب ايده‌رك اللهك اك شدتلی غضبيله دونن كيمسه درجه‌ده مساوی اولورمی؟ البته اولاماز. زيرا: خائن ايله صالحك مساوی اولمسی عدالته منافيدر. بناءً عليه؛ درجه‌لری مساوی دكلدر وغضب اللهه مستحق اولان كيمسه‌نك ياتاجق محلی

جهنمدر . نه فنا واریلاجق یردر جهنم. شو حالده رضایی آرایان ایله آرامایان کیمسه‌نك درجه‌لری باشقه باشقه‌در وهر بری آیری درجه صاحبیدر . چونکه؛ رضایی آرایانك درجه‌سی ثواب عظیم و جنتدر ورضایی آرامایانك درجه‌سی عذاب الیم وجهنمدر. زیرا؛ الله تعالی هر کسك عملنی کورور .

رضایه اتباع ایتمك؛ رضانك اسبابی اولان هر عملی ایشلمکدر.. غضبنه مستحق اولمق ؛ رضانك خلافی و مشروع اولمایان مناهینك کافه‌سنی ایشلمکدر .

(هم درجاتٌ) یعنی انسانلرك ذکاوت وغباوتده وفیض الهی‌یه مستعد اولوب اولمامقده و نفوس خیره وشریره صاحبی اولمقده آیری آیری درجه صاحبلری اولدقلری کبی رضایی آرامق ومحرماتدن اتقا ایتمك ورضایی آرامایوب بالجمله معاصی‌یی ارتکابدن چکینمه‌مك صورتلریله دخی درجه صاحبلریدر . زیرا؛ هر کسك مقاملری آیری آیریدر. حتی عبادت ایدنلرك درجه‌لریده متفاوتدر. چونکه؛ عبادتك هر نوعنك درجه‌لری باشقه اولدیغی کبی جنایتك هر نوعنکده درکه‌لری آیریدر.

هر کسك درجه‌سنی ویرمك؛ عملنی بیلمك ایله اولوب عملنی بیلمك ایسه علم کامله محتاج اولدیغندن جناب حق هر کسك عملنی بیلدیکنی بیان ایتمکله هیچ کیمسه‌نك استحقاقنی ویرمکده اصلا نقصان اولمادیغنی بیان ایتمشدر.

تفسیر خازنده بیان اولوندیغنه نظراً یوم احدده اهل ایمان رسول‌اللهه اتباع ایده‌رك جهاد ایچون (احد)ه کیدوب منافقلرك جهاددن دونمجه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر.

شو حالده آیتده رضوان‌لله مراد ؛ جهاد فی سبیل‌اللهدر . اللهك غضبیله دونمك‌له مراد ؛ جهادی ترك ایتمکدر . بوکا نظراً معنای نظم : [فی سبیل‌الله جهاد ایچون رسوله اتباع ایدوبده رضایی آرایانلرله جهاده کیتمه‌مك ایچون رسوله اتباعدن دونن کیمسه‌لر درجه‌ده مساوی اولورلرمی؟ اولامازلر. زیرا؛ برینك سعینك نتیجه‌سی ثواب دیکرینك سعینك نتیجه‌سی عذابدر] دیمکدر .

خلاصه؛ بعض منافقلرك اموال غنیمتی تقسیمده رسول‌اللهی حاشا خیانته نسبت

ایتدکلری وهیچ بر نبی ایچون خیانت ایتمك جائز اولمادیغی ورسول‌اللهه خیانت اسناد ایتمك ایسته‌ینلرك کندیلری بو اسنادده خیانت ایتدکلری وخیانتدن اتقا ایدنلرله ایتمه‌ینلرك ورضایی آرایانلرله آرامایانلرك مساوی اولمادقلری، زیرا؛ ازهر جهت امانت صاحبی اولان ذات شریفه بوکبی اسناد انصافك وعقلك خارجی اولدیغی ومطیع ایله عاصینك هیچ بر زمان مساوی اولمادقلری وانسانلرك هر بری آیری بر درجه صاحبی اولدیغی وهر کسك عملنی واجب تعالی بیلدیکندن هر کسك استحقاقنه کوره درجه‌لرینی ویردیکی بو آیتلردن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی رسوله اتباع ایدنلرله اتباع ایتمه‌یوب غضبنه مستحق اولانلرك مساوی اولمیه‌جغنی بیان ایتدیکی کبی رسولنك اتباع اولونمغه شایان اولدیغنی بیان ضمننده

﴿ لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴾

بیوریور .

[ذات الوهیتمه یمین ایدرم که محقق الله تعالی مؤمنلر اوزرینه احسان ایتدی. زیرا؛ الله تعالی او مؤمنلرك کندی جنسلرندن رسول کوندردی که او رسول آنلر اوزرینه اللهك آیتلرینی اوقورو آنلری خیره سوق ایتمکله کناهلرندن تطهیر ایدر وقرآنی آنلره اوکره‌تیرکه او قرآن آنلرك قلبلرینی تطهیر ایدن حکمت اوزرینه مشتمل اولدیغندن قرآنله برابر آنلره حکمتله تعلیم ایدر. حالبوکه رسول بعث اولونمازدن اول آنلر آچیق بر ضلالت ایچنده‌لردی.]

یعنی ؛ ذاتمه یمین ایدرم که محقق الله تعالی رسولنه ایمان ایدن مؤمنلر اوزرینه بویوك احسان ایتدی . زیرا؛ آنلرك کندی جنسلرندن قولایلقله سوزینی اکلایه‌بیله‌جکلری بر رسول معظم کوندردی که او رسولك جمیع احوالنه آنلر واقفدرلر وحسب ونسبنی بیلیرلر وناس عندنده بدایت نشأتندنبری امانتله معروف اولان ذات شریفی ارشاد ایچون کوندرمسله

الله تعالی آنلره بویوك احسان ایتدی. چونکه، او رسول آنلر اوزرینه اللهك وحی ایتدیکی آیتلرینی تلاوتله طریق حقه ارشاد ایدر و وحدانیتنه دلالت ایدن آیتلری آنلره ایشیتدیررو بووحی اولونان آیتلری اوقومسیله شیطانك اغفالاتی ونفسك آرزوسیله ایشله‌دکلری کناهلردن آنلری تطهیر ایتدیکی کبی آنلره اولین وآخرینك احوالنی وعلملرینی جامع اولان کتابی واو کتابك مشتمل اولدیغی حکمتی تعلیم ایدر. حالبوکه او رسولك بعثتندن اول آنلر بر شی بیلمز جاهللر وحقدن غافللر وآچیق بر ضلالت ایچنده ایدیلر.

ایشته بو آیتده واجب تعالی رسولنك برچوق اوصاف جمیله‌سنی بیان بیوردی، که بشریته بوقدر خدمت ایدن وجهالت وضلالت قارا کلقلرتدن نور ایمانك آیدینلغنه ارشاد ایدوب علم وعرفان نشئه‌لرینی اویاندیران ذات شریفه هر انسانك ایمان وانقیاد ایتمسی لازم ایکن بالعکس طعن ایدنلرك سعادت بشریه‌دن محروم اولدقلرینی بیان بویورمشدر. چونکه؛ شو اوصافله موصوف اولان رسوله اتباع ایتمه‌یوب خلافنده حرکت ایدنلرك سعادتدن محروم اولاجقلرنده شبهه یوقدر.

فخر رازی وقاضینك بیانلری وجهله رسول الله بالعموم عالمه مبعوث وجمله مکلفینی طریق حقه ارشاده مأمور اولدیغی جهتله هرکس حقنده رحمت ایسه‌ده آنجق انتفاع ایتمك مؤمنلره مخصوص اولوب ایمان ایتمه‌ینلر انتفاع ایده‌مدکلرندن واجب تعالی رسول کوندرمکله مؤمنلره احسان ایتدیکنی بیان ایتمشدر.

واجب تعالی بو آیتده رسول کوندرمك قوللری ایچون عین احسان اولدیغنی بیان ایتدی. چونکه بشرك عقلی؛ الله تعالی‌نك رضاسنه موافق اولان عبادتی واو عبادتك کیفیتنی ادرا کدن عاجز اولدیغندن واجب تعالی‌نك قوللرینه بر رسول کوندروب او رسول واسطه‌سیله رضاسنه موافق اولان عمللری واو عمللرك نصل ادا اولوناجغنی بیان ایتدیرمك واو رسولك شبهه‌لرینی ازاله ایده‌رك دنیایه وآخرته متعلق احکامی تعلیم وآحاد ناسك آکلایامیه‌جغی اسراری امتنه کشف وایضاح ایتمسی اللهك قوللرینه لطف و احسانی اولدیغنده شك یوقدر. بناءً علیه؛ الله تعالی‌نك رسول کوندرمسی قوللری حقنده احسان اولدیغنی صراحةً بیان ایتمشدر.

رسول اللهك کندی جنسلرندن وکندی بلده‌لرندن اولمسی امتی حقنده عین لطفدر.

زیرا؛ امتك، رسولك اولدنبری صداقت و امانتنی و احوال سائره‌سنی وحسب ونسبنی بیلملری نبوتنی تصدیق و ایمان ایتمکده قولایلق اولدیغندن مشکلات چکمکسزین دائرهٔ اطاعته کیرمك ومولاسنك رضاسنه یول بولمق البته بویوك بر نعمتدر. کوندریلن رسولك بر کتابدن اوقومادیغنی وبر استاذك تلمیذی اولمادیغی حالده عالمده کیمسه‌نك بیله‌مدیکی حکمیاتی وکچمشده وقوعبولان حوادث کائناتی وامتلرك حکایه‌لرینی ونبیلریله جریان ایدن مباحثه‌لرینی عینیله بیلمسی سوزینك وحی الٰهی اولمسنه دلالت ایتدیکی کبی کتیردیکی کتابك توحیدی تقریر، معبودی نقائصدن تنزیه، بوتون معامله‌لرنده عدالتی تأسیس وانواع عباداتی تفصیلاً بیان ایلمسی وبالجمله احکامك کمالات انسانیه‌یی جامع اولمسی اوذاتك طرف الٰهیدن مبعوث ورسول اولدیغنه دلالت ایتدیکی کبی رسالتنی تصدیقده تسهیلات اولدیغندن البته قوللر حقنده عین نعمتدر. رسولك بعثتندن اول قوم عربك دینلری پوت پرستلك اولدیغی جهتله کندیلری سفیل و دینلری منفور اولوب اخلاقلری ایسه قابقق، چالمق، وورمق، ییقمق، دوکمك، اولدورمك کبی عالم نظرنده اك چیرکین وکندیلری بوتون اقوام آره‌سنده جاهل ودوشکون اولدقلری حالده الله تعالی‌نك رسول کوندروب دینلرینی جمیع ادیانك اعلاسی واخلاقلرینی تصفیه ایده‌رك زهد وتقوانك بالاسی قیلمقله عالم نظرنده خاطری صاییلیر بر امت قیلمسی وامتلرك درجه‌لرینك اك یوکسك طبقه‌سنه چیقارمسی امت محمد ایچون نعمتلرك پك بویوکیدر.

رسول اللهك تلاوت ایتدیکی آیتلر له مراد؛ قرآنك آیتلری، کتاب له مراد؛ قرآن و حکمت له مراد؛ شریعتك محاسن اسراری و علل واسبابیدر. یاخود قاضینك بیانی وجهله کتاب له مراد؛ قرآن وحکمت له مراد؛ سنت رسول اللهدر. رسول اللهك بعثتندن اول ضلالت ایچنده بولوندقلرینی بیان ایتمك « بر رسولك بعث اولونمسنه شدتله محتاج اولدقلری زمانده بعث اولوندیغنی بیان ایتمکدرکه احتیاج اوزوه کلوب او احتیاجی دفع ایتمك البته بویوکلکدر.

واجب تعالی بو آیتده رسولنی بش صفتله توصیف ایتمشدر، که او صفتلردن هر بری بر

چوق مناقبی جامعدر : برنجیسی ؛ او رسولك كندی جنسلرندن اولمسیدر. چونكه ؛ كندی جنسلرندن اولونجه طعن ایده جك برشی بولامادقلرندن بوتون طعنلری عالمه كولونج اولمقدن باشقه بر تأثیری اولمامشدر . زیرا ؛ هرنه سویلسه‌لر واقعك خلافی وبداهته قارشی مكابره وعناددن عبارت ایدی. ایكنجیسی ؛ اللهك آیتلرینی امتی اوزرینه تلاوت ایتمسیدر. چونكه ؛ هر بر آیت او زمانده واقع اولان برحادثه حقنده فتوی اولوب اوفتوا ده او حادثه‌نك مشكلاتنی حل ایتمكده عقله موافق یكانه چاره اولدیغی جهتله او رسولك رسالتنه و او آیتك وحی الٰهی اولدیغنه دلالت ایتدیكندن او رسولك علو قدرینه برهان كافیدر . اوچنجیسی ؛ امتنی كناهلردن تطهیر ایتمكدر . زیرا ؛ رسولك تلاوت ایتدیكی آیتلر امتنی طریق حقه دعوت ایدوب طوغرو یولی كوستردیكندن او آیتلره ایمان ایدوب موجبیله عمل ایدنلر البته كناهلردن تطهر ایدرلر . بناءً علیه ؛ رسول الله‌ده بر چوق كیمسه‌لری بووسیله ایله طریق هدایته ارشاده موفق اولمقله قدرنبویلری عالم نظرنده كون بكون یوكسلمشدر . دردنجیسی ؛ امتنه قرآن كبی بر كتاب تعلیم ایتمسیدر . چونكه قرآن ؛ انواع احكامی و امم سالفه‌نك عبرت آمیز وقوعاتنی وضروب امثالی وحكمیات و مواعظی جامع اولدیغندن اونی كتیرن نبینك نه‌قدر بویوك علو مرتبه‌یه مالك اولدیغنه دلالتده كافیدر . بشنجیسی ؛ امتنه حكمت تعلیم ایتمسیدر . زیرا ؛ قرآنك اسرارینی كشف وایضاح ایتمك و صراحتندن فهم اولونمایان مسائلی دلائلندن واشاراتندن آلارق محضا هدایت اولان سنتنی امتنه بیان ایده‌رك امتنك عمللرینی تسهیل ایلمك او نبینك امتنه مرحمتك نه‌قدر واسع اولدیغنه آچیقدن دلالت ایدر بردلیل قویدر .

*
* *

واجب تعالی اهل ایماندن صادراولان فاسد ظنلردن بعضیلرینی ردوابطال ایتدیكی كبی بعض آخری دخی ابطال ایتمك اوزره ﴿ اَوَلَمَّا اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ اَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَا ﴾ بیوریور .

[سیز كافرلره ، سزه اصابت ایدن مصیبتك ایكی مثلنی اصابت ایتدیردیكنزده می فزع وفریاد ایدرسكز ودیرسكز كه «شو حادثه وبوزغونلق بزه نره‌دن كلدی؟] حالبوكه بز مؤمنز اللهك رسولی بزم ایچمزده‌در والله تعالی بزه نصرت وعد ایتدی » دیمكله بوزغونلغكزه حیرت وتعجب ایدرسكز . كافرلردن سزه اصابت ایدن مصیبتك ایكی مثلی سزدن اول یوم بدرده سزك طرفكزدن آنلره اصابت ایتمشدی . بناءً علیه ؛ بوحادثه تعجبه شایان بر حادثه دكلدر. چونكه مؤمن اولمق دنیاجه بوتون مصائبدن سلامتی ایجاب ایتمز.

﴿ قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

[حبیبم ! شو حادثه‌دن مأیوس اولانلره سن دی كه « بوحادثه وهزیمت سزك كندی نفسكزدندر .] زیرا ؛ سز رسول اللهك تعیین ایتدیكی مكانده ثبات ایتمه‌دیككز كبی رسول اللهه ویرمش اولدیغكز عهدیده وفا ایتمه‌دیكز . بناءً علیه ؛ شو هزیمته دوشدیكز . اوحالده بوهزیمتك سببنی باشقه یرده آرامقده وبوقدر تلاش ایتمكده بر معنی یوقدر . [زیرا ؛ الله تعالی هرشیئه قادردر] كه بعضاً سزی وبعضاً ده دشمنكزی مغلوب ایدر ».

فخر رازی وخازنك بیانلرینه نظراً اهل ایمانه اصابت ایدن مصیبتله مراد ؛ احد وقعه‌سنده اصابت ایدن هزیمتدر . مؤمنلرك كافرلره اصابت ایتدیردكاری ایكی مثلله مراد ؛ یوم بدرده كافرلرك مغلوب ومقتول واسیر اولملریدر. چونكه ؛ (احد)ده اسلامدن یتمش كیشی شهید اولدیغی حالده بدرده كافرلردن یتمس مقتول ویتمش‌ده اسیر اولمشدی. بناءً علیه ؛ كافرلرك بدرده‌كی ضایعاتی احده‌كی اسلامك ضایعاتنك ایكی مثلیدر. یاخود ؛ كافرلر یوم احدده بر كره غالب اولمشلر ایسه‌ده اهل اسلام بر كره بدرده وبر كره‌ده احدده حربك بدایه‌سنده غالب اولدقلری جهتله كافرلر بر كره ، اسلاملرده ایكی كره غالب اولمشلردر .

اصحابك « بزه بو حال نره‌دن كلدی؟ بز اهل توحیدز ، خصممز ایسه اهل شركدر ، رسول الله بزمله برابردر والله تعالی بزه نصرتی وعد ایتمشكن بو هزیمتك سببی نه‌در ؟ » دیه‌رك حیرت وتعجبلرینه كندی قصورلرینك نتیجه‌سی اولدیغی جوابی ویرلمكله انتباهه دعوت اولونمشلردر .

چونکه؛ احد وقعه‌سنده اصحابك خطاسی ؛ ایکی دفعه واقع اولمشدر : برنجیسی ؛ رسول‌الله مدینه‌دن چیقمامق ومشرکلر کلیرسه مدینه‌دن مدافعه ایتمك خصوصنده رأی ایتمش ایکن اصحابك اکثریسی مدینه‌دن چیقمق خصوصنده رأی ویرملری واصرار ایتملریدر . ایکنجیسی؛ دفعات ایله بیان اولوندیغی وجهله اثنای حربده اموال غنیمته طمعاً مرکز فرقه‌سنك امر رسول‌الله خلافنه مرکزی ترك ایتملریدر . ایشته بو ایکی خطالرینك هزیمته سبب اولدیغنی جناب حق بو آیتده بیان ایتمشدر . چونکه ؛ اللهك نصرت ایده‌جکنی وعدی آنلرك امر رسوله مخالفت ایتمه‌ملری شرطیله مشروط اولدیغندن مخالفت ایدیلنجه نصرتی ضایع ایتدیلر. زیرا؛ رسول‌اللهك امرینه مخالفت ؛ معصیت اولدیغی جهتله او معصیتی ارتکابلری هزیمتلرینی انتاج ایتمشدرکه عبد اوزرینه نازل اولان مصیبت هر زمان او عبدك کندی قصورینك جزاسی اولدیغنه دلالت ایدر .

*
* *

واجب تعالی احدده اصابت ایدن مصیبت ، اصحابك امر رسوله مخالفتلرندن نشأت ایتدیکنی بیان ایتدیکی کبی اذن الٰهی ایله اصابت ایتدیکنی دخی بیان ایتمك اوزره

﴿ وَمَا اَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ ۞ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا ﴾.

[ای مؤمنلر ! اي بیلك که یوم احدده اسلام جمعیتیله کافر جمعیتی محاربه ایتمك اوزره اجتماع ایدوب بربرینه قاووشدقلرنده سزه اصابت ایدن مصیبت اللهك اذنیله‌در . الله تعالی تعیین اولونان محلده ثبات ایدن مؤمنلرله دنیا مالنه طمع ایده‌رك مقاملرینی ترك ایدن مؤمنلری ومنافقلری سائرلرندن تفریق ایلسون وهر کسك حاللری بربرینه معلوم اولسون ایچون او مصیبت اللهك اذنیله اصابت ایتمشدر .]

﴿ وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوِ ادْفَعُوا ﴾

[ورسول‌الله ویاخود اصحابی طرفندن آنلره « کلك فی سبیل‌الله مقاتله ایدك !»

ویاخود « سواد اسلامی چوق کوسترمکله اولاد وعیال واموالکزدن دشمنی دفع ایدك » دنیلدیکنده]

﴿ قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ ﴾

[آنلر « بز سزك باشلادیغکز شیئك حقیقی قتال اولدیغنی بیلسه‌ك سزه اتباع ایدرز ولکن بونك حقیقی قتال اولدیغنی بیلمیورز . بناءً علیه ؛ بو قتال دکل نفسی تهلکه‌یه آتمقدر » دیدیلر .]

﴿ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ اَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْاِيمَانِ ﴾

[شو سوزی سویله‌ینلر او کونده کفره ایماندن دها یقینلردر .]

﴿ يَقُولُونَ بِاَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴾

[زیرا ؛ آنلر قلبلرنده اولمایان ایمانی لسانلریله سویلرلر . حالبوکه الله تعالی آنلرك قلبلرنده صاقلادقلری نفاقلرینی آنلردن دها أیی بیلیر .]

آیتده ذکر اولونان ایکی جمعیتله مراد ؛ اسلام ومشرك عسکرلریدر . آنلرك بربرینه قاووشدقلری کون ایله مراد ؛ احد کونیدر . منافق؛ ایمانی اظهار ایتمك وکفری صاقلامقله کندی ایچون ایکی یول طوتدیغندن منافق دینمشدر . منافقلرك نفاقلری هر زمان برکونا تجدید ایدوب مؤمنلرك ایمانده ثبات اولدیغنه اشارت ایچون مؤمن، ثباته دلالت ایدن (مؤمنین) لفظیله ومنافقده تجدده دلالت ایدن (نافقوا) یعنی فعل لفظیله وارد اولمشدر.

تفسیر خازنده بیان اولوندیغنه نظراً منافقلره « کلك مقاتله ایدك » دیه‌ن انصاردن (جابر بن عبدالله) در . چونکه؛ رسول‌الله بیك کیشیلك براردو ایله مدینه‌دن چیقوب احد جهتنه حرکت ایدنجه رئیس منافقین (عبدالله بن ابی بن سلول) « نره‌یه کیدیورز، کندیمزی نه ایچون اولدیره‌لم؟» دیدی. اوچ یوز کیشی معیتیله عساکر اسلامیه ایچندن چیقوب عودت ایدنجه (جابر) آرقه‌لرینه دوشدی وآنلره « اکر ایمانکز وارسه کلك فی سبیل‌الله مقاتله ایدك، دشمن قارشیسنده رسول‌اللهی یالکز براقمایك واکر ایمانکز یوق ایسه

« اسلامی چوق کوسترمکله دشمنی دفع ایدك ، أویکزی ومالکزی دشمندن محافظه ایدك. زیرا ؛ چوق کورونمك دشمنه قورقوویرر » دیدی. یاخود بو سوزی سویله‌ین رسول اللهدر. چونکه ؛ منافقلر دونونجه رسول الله آنلره (کلك ! ارباب دیندن اولك فی سبیل الله دشمنله محاربه ایدك ویاخود اهل دنیادن اولك اولاد واموالکزی مدافعه ایدك » بیورمشدر. امور دینی هر مهمات اوزرینه تقدیم لازم اولدیغنه اشارت ایچون آیتده فی سبیل الله مقاتله دنیا ایچون مدافعه اوزرینه تقدیم اولونمشدر . زیرا ؛ دین ایچون محاربه‌ده دنیا دخی حاصل اولدیغندن دین ایچون محاربه من کل الوجوه افضلدر .

منافقلر رسول اللهك بو سوزینه « بز سزك باشلادیغکز ایشی قتال بیلمیورز ، اکر قتال بیلسه ایدك اتباع ایدرز » دیدیلر. حالبوکه دشمن اهل اسلامی محو ایتمك ودین اسلامی اورته‌دن قالدیرمق مقصدیله مدینه‌نك قاپوسنه قدر کلدی وصبر ثبات ایتدکلری صورتده الله تعالی مسلمانلره نصرتی وعد ایتدیککندن دنیاده (احد) غزاسندن دها زیاده مشروع بر غزا اولا بیلیرمی ایدی! ایشته غزانك مشروعیتنه واسبابك وجودینه بناءً بو غزا؛ مشروع بر غزا اولدیغی جهتله منافقلرك بو سوزلری باطلدر. منافقلرده غزانك لزومنی بیلیرلردی، لکن اهل ایمانه فتور ویرمك وقوهٔ معنویه‌لرینی قیرمق ایچون بو سوزی صرف ایتمشلردر.

ایشته بونك کبی هر زمان اهل اسلامك قوهٔ معنویه‌سنی قیره‌جق منافقانه سوزلر صرف ایدن برطاقم کیمسه‌لر بولونمقدن دنیا خالی قالمامشدر. حالبوکه عساکر اسلامیه بوزغون بر حالده اولسه بیله قوهٔ معنویه‌یی تقویه‌یه چالیشمق وظائف دینیه‌دندر . زیرا ؛ سرمایه‌سز بر امکدر . بناءً علیه؛ انسانلر دائما عساکر اسلامك قوهٔ معنویه‌سنی یوکسلته‌جك سوزلری صرف ایتملیدر . چونکه ؛ عکسنی صرف ایتمکده فائده اولمادیغی کبی ضررده محققدر.

منافقلرك عساکر اسلامیه ایچندن چکیلوب دونیورملری کفرلرینی میدانه قویمق اولدیغندن جناب حق او کونده آنلرك کفره ایماندن دها یقین اولدقلرینی بیان ایتمشدر. چونکه ؛ اولجه ایمانی اظهار ایدوب کفری صاقلادقلرندن هر کس آنلری مؤمن ظن ایدییورلردی . حالبوکه رجعتلری ایله اهل کفره معاونت ایتدکلرندن کفره دها یقین اولمشلر وقلبلرنده‌کی نفاقی آچیغه آتمشلردر .

* * *

واجب تعالی عساکر اسلامیه‌دن آیریلان منافقلرك بعض سوزلرینی اولاً بیان ایدوب بعده رد ایتمك اوزره ﴿ اَلَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ اَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا قُلْ فَادْرَؤُا عَنْ اَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾ بیوریور .

[شول کیمسه‌لرکه آنلر ایمان اظهار ایتدیلر وکفری قلبلرنده کیزله‌دیلر وحربه کیتمه‌دیلر، اوتوردیلر . آنلر شهید اولان قرداشلری ایچون « اکر بزمله برابر اوتورسه‌لر حربه کیتمه‌سه‌لردی قتل اولونمازلردی » دیدیلر. حبیبم! سن آنلره جوابده دی که « اکر سوزیکز طوغرو ایسه نفسکزدن أولومی دفع ایدك . »]

یعنی ؛ منافقلر حربدن فرارله اکتفا ایتمه‌دیلر ، بر طاقم اعتقاد باطللرینی اظهار ایتدیلر و حربدن شهید اولان قرداشلری ویا قتل اولونان منافقلر حقنده « اکر بزم امریمزه اطاعت ایتسه‌لر وسوزیمزی دیکلسه‌لر وحربه کیتمه‌سه‌لر وبزم کبی اوتورسه‌لردی میدان محاربه‌ده قتل اولونمازلردی ولکن سوز دیکله‌مدیلر، کیتدیلر ومشرکلر النده قتل اولوندیلر . » دیمکله اخوانلرینك قتلنی حربه کیتملرینه اسناد ایتدیلر. ای رسول معظم ! سن آنلرك بو سوزلرینه جواب اولارق « سوزیکز طوغرو ایسه نفسکزدن أولومی دفع ایدك » دیمکله آنلری انصافه دعوت ایت . و (قاچمق قدره مانع اولاماز. اکر مانع اولا بیلیرسه هایدی باقالم أولمه‌یکده اجلدن قورتولك) دی که آنلر الزام اولونسونلرده بو کبی باطل اعتقادلردن واز کچسونلر . منافقلرك بو سوزدن مقصدلری ؛ احددن صوکرا غزایه کیده‌جکلری تنفیر ایتمکدر . آیتده بیان اولونان سوزی سویله‌ینلر منافقلردر .

قرداشلری ایله مراد؛ حربده وفات ایدنلردر . اکر قرداشلریله مراد؛ اسلامدن شهید اولانلر اولورسه منافقلرك نسبده قرداشلریدر . زیرا؛ هپسی عرب وانصاردندرلر . اکر قرداشلریله مراد؛ منافقلردن قتل اولونانلر اولورسه هم اونسبده، هم ده دینده قرداشلریدر. بو منافقلرك سوزلرینه ویریلن جوابك خلاصه‌سی: « سزك قتل اولونمادیغکزك سببی؛ قتلکزك مقدر

اولمادیغندندر، یوقسه سزك قاچوب قورتولمکزدن دکلدر. اکر قتلکز مقدر اولسه ایدی سزك قاچمکز فائده ویرمزدی. اکر فراریکز مقدر اولان شیئه مانع اولورسه سزك ایچون مقدر اولان اولومدن قاچك نه کزی اولومدن قورتارك، دیمکدر. بناءً علیه؛ ابوالسعود افندینك بیانی وجهله هر شخصك، مقدر اولان وقت معینده هانکی سبیله اولورسه اولسون موتی محققدر. شو حالده حیل ودسائسله اجلی تأخیر ممکن دکلدر، بلکه بعض زمانده مقاتله اولومدن قورتولمغه واوده اوطورمق هلاکه سبب اولور.

*
* *

واجب تعالی قتالی وقتاله اعراض ایدنلری بیاندن صوکره شهیدلرك فضائلنی بیان ایتمك اوزره

﴿ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ۞ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾ بیوریبور:

[فی سبیل الله اعلاء کلمة الله اوغرنده فدای جان ایدەرك قتل اولونانلری سن اولولردر ظن ایتمه. بلکه آنلر اللهك فضلندن ویردیکی نعمتلرله تلذذ ایدو وفرحلانیرلر وربلری عندنده دیریلردر واللهك ویردیکی رزقلرله مرزوقلردر و آنلر کندیلرینه لایق اولمایان وآرقەلرنده قالان اخوانلرینك حاللرینه مسرور اولورلر ودیرلرکه « آنلر اوزرینه قورقو وحزن یوقدر ».]

یعنی؛ حبیبم! فی سبیل الله دشمن الندە قتل اولونانلری سن اولمشلر ظن ایتمه. بلکه ربلری عندنده مرزوق اولدقلری حالده بر حیاتدرلر وآنلر؛ اللهك فضلندن ویردیکی نعمتلره فرحلایجی اولدقلری حالده تلذذ ایدرلر و آرقالرنده قالان اخوانلرینكده کندیلری کبی شهید اولوب اللهك نعمتلریله تلذذ ایتملری ایچون بشارت ایسترلر و آنلر اوزرینه آخرتده قورقو ودنیاده فوت اولان نعمتلره حزن یوقدر. زیرا؛ آخرتده دها اعلاسنه نائل اولدیلر.

بو آیت؛ مجاهدەنك برامر محبوب اولوب امر مکروه اولمادیغنه دلالت ایدر. زیرا؛

فی سبیل الله قتل اولونانلرك احیا اولونوب ربلری عندنده مرزوق اولدقلرینی بیان، مجاهدەنك بو کبی درجەلره سبب اولور بر امر ممدوح اولدیغنه دلالت ایدر. بناءً علیه؛ قتالك برامر مکروه اولدیغنی ادعا ایدن منافقلرك ادعالری باطلدر. بو آیت شهداء بدر ویاخود شهداء احد حقنده نازل اولمش ایسەده بالجمله شهدایه شاملدر. زیرا لفظ آیت؛ عمومیدر.

بو آیت بنیهٔ انسانیەنك خراب اولمسندن روحنك خراب اولمسی لازم کلمدیکنی بلکه روحك باقی اولدیغنی اثبات ایتمشدر. چونکه؛ شهید اولدقدن صوکرا مرزوق اولان ونعمتلرله تلذذ ایدوب فرحلانان؛ روحدر، جسد دکلدر. کندیلرندن صوکره دنیاده قالوب هنوز کندیلرینه لاحق اولمایان اخوانلرینك حاللریله مسرور اولملرینك معناسی؛ اونلركده شهید اولوب کندیلرینك نائل اولدقلری نعمتلره نائل اولاجقلرینی امید ایدەرك مسرور اولملریدر. چونکه؛ فخر رازینك بیانی وجهله شهیدلرك بعضیسی بعضیسنه (اخوانمزدن بر چوق کیمسەلری صف قتالده ترك ایتدك. ان شاء الله آنلرده بزم کبی شهید اولورلر وبزم نائل اولدیغمز شو نعمتلره آنلرده نائل اولورلر) دیرلرکه آنلرك شهادتنه مژده ایسترلر. زیرا ﴿ یستبشرون ﴾ نك معناسی بشارت طلب ایدرلر دیمکدر.

واجب تعالی؛ شهیدلر اوزرینه قورقو و حزن اولمادیغنی بیان ایتمشدر. چونکه؛ خوف؛ بر مصیبتك اصابتندن اندیشه ایدوب قورقمقدر. حزن؛ موجود اولان نعمتك فوتنه اسفلنمکدر. شو حالده شهدانك آخرتده سویلمیەجك بر مصیبتە تصادف ایتمك قورقوسی اولمادیغی کبی دنیاده موجود نعمتلرك فوتندنده محزون اولمازلر. زیرا؛ آخرتده نائل اولدقلری نعمتلر هر حالده دنیا نعمتلرینك ازهر جهت فوقندەدر.

خلاصه؛ فی سبیل الله قتل اولونارق شهدا مرتبەسنی احراز ایدنلری اولو ظن ایتمك طوغری اولمایوب بلکه دیری اولدقلری حالده ربلری عندنده انواع نعمتلرله مرزوق اولدقلرینی اعتقاد ایتمك لازم اولدیغی و آنلرك، آرقەلرنده قالوب هنوز کندیلرینه لاحق اولمایانلركده شهادت خبرلرینی دویمقله مسرور اولملرینی ایستەدکاری وشهیدلر ایچون قورقو و حزن کبی بر شیئك اولمادیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جملەسندندر.

*
* *

واجب تعالی شهدانك ربلری عندنده مرزوق و آرقه‌دن كله‌جك اخوانلرينك حاللريله مبشر اولدقلرينی بيان ايتديكی كبی نائل اولدقلری نعمتلريله مبشر اولدقلرينی دخی بيان ايتمك اوزره ﴿ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ بيوريور .

[شهيدلر اللهدن نازل اولان نعمتله بشارت طلب ايدرلر والله تعالی مؤمنلرك اجرينی ضايع ايتمز .]

يعنی ؛ شهيدلر آرقه‌ده قالان اخوانلرينك مرتبهٔ شهادتی احراز ايتملريله مبشر اولملرينی ايسته‌دكلری كبی طرف الٰهيدن كنديلرينه نازل اولاجق نعمت وفضل واحساناله دخی بشارت ايسترلر . حالبوكه الله تعالی مؤمنلرك اجرينی ضايع ايتمز . زيرا ؛ اللهك رضاسنی طلب ورسولنه اطاعت ودينی اعلا خصوصنده فدای جان ايدن وفدای جانه هرزمان حاضر اولان مؤمنلرك اجرلرينی البته هدر ايتمز .

تفسير خازنده بيان اولونديغی وجهله اولكی آيتده شهدانك استبشاری ، اخوانلری حقنده اولوب بو آيتده استبشار ؛ كندی حقلرنده اولديغندن تكرار يوقدر . انسانك كندی حالندن اول اخوانك حالنه مسرور اولمق اولی اولديغنه اشارت ايچون اخوانك حاليله استبشار وتقديم اولونمشدر .

مستحق اولدقلری نعمتدن زياده ثوابه نائل اولاجقلرينه اشارت ايچون نعمتدن صوكره فضل ذكر اولونمشدر . زيرا فضل ؛ زياده احسان ديمكدر . ايمانی اولمايانلرك امكلری ضايع اولاجغنه اشارت ايچون مؤمنلرك اجرلری ضايع اولماياجغی صراحةً ذكر اولونمشدر، كه عملی ضايع اولمايان شهيدك مؤمن اولمسی شرطدر. بناءً عليه؛ مشركلرك ألنده قتل اولونان منافقلرك اجرلری ضايعدر . زيرا ؛ ايمانلری يوقدر. چونكه؛ اجری محافظه ايده‌جك ؛ آنجق ايماندر.

*
* *

واجب تعالی اجری ضايع اولمايان مؤمنلرك اوصافنی بيان ايتمك اوزره ﴿ اَلَّذِينَ

اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴾ بيوريور .

[اجری ضايع اولمايان مؤمنلر شول كيمسه‌لركه آنلر دشمندن كنديلرينه ياره وسائر مصيبت اصابت ايتدكدن صوكره اللهه ورسولنه اطاعت ايده‌رك دعوتلرينه اجابت ايتديلر وآنلردن شول كيمسه‌لركه آنلر رسول اللهله برابر محاربه‌يه چيقمقله احسان ايدوب فدای جانه مهيا اولديلر ومخالفتدن اتقا ايتديلر . آنلر ايچون بويوك اجروار‌در .]

استجابه ؛ امره اطاعت ، احسان؛ جميع اوامره امتثال ونواهيدن اجتناب ايتمكدر. بو آيتده احسان واتقا ؛ رسول اللهه مخالفتدن اجتناب ايتمك معناسنه‌در .

بو آيتك سبب نزولی ؛ فخر رازی ، قاضی وخازنك ونعمت الله افنديك بيانلرينه نظراً ابوسفيان معيتيله (احد) دن دونوب (روحا) دنيلن محله وارنجه ندامت ايدر و يانندهكيلرينه « بز محمد ﷺ . غلبه ايتدك برچوقلرينی أولدوردك . دونه‌لم هپسنی قيليجدن كچيره‌لم » دير . رسول الله ابوسفيانك بويله ديديكنی ايشيدنجه دشمنه قارشی برقوت كوسترمك اوزره اصحابنه (بنمله برابر دونكی محاربه‌ده بولونانلر چيقسون» بيوردی. اشبو امر رسالتپناهی اوزرينه يتمش كيشی چيقدی. آنلر ايچنده (احد)ده ياره‌لانانلرده واردی. حتی بعضيلرينك يورومكه طاقتی اولمايوب بربرينه داياناره‌ق كيدنلرك بولونديغی‌ده مرويدر. بومنوال اوزره رسول الله اصحابيله برابر (حمراء الاسد) دنيلن محله واردی . اوراده هنوز ايمان ايتمه‌مش اولان (معبد خزاعی)يه تصادف ايتدی و(احد) وقعه‌سنده وقوع بولان انهزامدن طولايی رسول اللهی تسليه وتعزيه ايده‌رك قالقوب كيتدی . (روحا) ده ابوسفيانه تصادف ايتدی ورسول اللهك اصحابيله برابر ابو سفيانی تعقيب ايتديكنی مشركلره خبرويرنجه ابوسفيان وعسكرينی قورقو احاطه ايدوب همان مكه‌يه فرار ايتديلر. ايشته رسول اللهله برابر تكرار محاربه‌يه چيقان مؤمنلری ثنا مقامنده بو آيتك نازل اولديغی مرويدر .

كرچه اهل ايمان برخطا نتيجه‌سی اولارق انهزامه اوغراديغندن بعضيلری ياره‌لی وبعضيلرينك اقرباسی شهيد اولمش وهربری بركونا حزن وكدرله ماتم ايچنده ايديلرسه‌ده دشمن ضعيف كورور و عودت ايدرسه فلاكت دها مدهش اولاجغندن رسول الله اهل اسلامی قوتلی

كوسترمك ودشمنى قورقوتمق جهتنى التزامله بو بوزغونلق اوزرينه تكرار عسكرينى چاغيردى و آنلرده دعوتنه اجابت ايتديلر . رسول اللهك تعقيبه چيقمسنى (معبد خزاعى) خبر ويرمسيله الله تعالى آنلره بر قورقو ويردى كه همان زمان فوت ايتمكسزين فرار ايتديلر. ايشته دشمنك احوالندن خبردار اولمق ودشمنه قارشى الك ضعيف بر حالده اولسه بيله غايت قوتلى كورونمك قوماندانك وظيفه‌سى اولديغى كبى عسكرك ده باشليجه وظيفه‌سى اطاعت ايتمك اولديغنه بو آيت دلالت ايدر .

جناب حق بو آيتده اصحاب رسول اللهى اوچ شيله ثنا ايتدى : برنجيسى؛ اطاعتدر . زيرا؛ عسكرده اطاعت اولمازسه دشمنه مدافعه ممكن اولاميه‌جغى جهتله دشمنك استيلاسى وعرض وناموسك آياقلر آلتنده قالمسى و مقدساتك حقارتنه معروض اولمسى محقق اولديغندن فلاح و ظفر، عرض و ناموسى محافظه ، دينى اعلا ، مقدساتنه تعظيم و حرمت جمله‌سى عسكرك اطاعتنه باغلى اولديغى جهتله جناب حق برنجى مرده عسكرى اطاعتله ثنا ايتمشدر . كرچه آيتده اللهه ورسولنه اطاعتله ثنا ايدلمشدر . لكن اللهك ورسول اللهك مسلك و سنتنه اتباع ايتمك ، هر زمان اللهه و رسولنه اطاعتدر . زيرا ؛ رسول الله ارتحال ايتدى ايسه سنتى ارتحال ايتمه‌دى ؛ سنتى امتيله قالدى . ايشته اطاعتك لزومنه بناءً عسكردن وبالخاصه صف حربدن فرار ايتمك كناه كبيره‌دن معدوددر .

الله تعالى‌نك اصحاب رسول اللهى ثناسندن ايكنجيسى؛ اهل احسان اولملريدر. چونكه؛ حربك بوزغونلغى باقى واوزرلرنده ياره موجود ايكن امر رسوله اطاعتله برابر جه تكرار دشمنه قارشى چيقمقدن دها بويوك بر احسان اولاماز. چونكه؛ جانى ويرمكه حاضرلانمشدر. انسانك جانندن قيمتلى بر شيئى اولماديغى جهتله جانى فدا ايتمك قدر احسان اولماديغندن مكافاتنك بويوك اجر اولاجغى بيان اولونمشدر . اوچنجيسى ؛ اتقالريله ثنادر . اتقا ؛ امر رسول اللهه مخالفتندن صاقينمقدر .

*
* *

واجب تعالى اصحاب رسول اللهك بعض صفتلرينى بيانله ثنا ايتديكى كبى ديكر صفتلرينى

دخى بيانله ثنا ايتمك اوزره ﴿ اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ اِيمَاناً وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴾ بيوريور .

[مؤمنلر شول كيمسه‌لركه ناس آنلره « محقق ناس سزك ايچون اجتماع ايتديلر، آنلردن قورقك » ديديلر و آنلرك بو سوزلرى مؤمنلرك ايمانلرينى زياده ايتدى وديديلر كه « بزه الله تعالى كافيدر ونه كوزل وكيلدر الله تعالى » .]

بو آيتده ناس‌له مراد ؛ (نعيم بن مسعود)در. هرنه قدر (نعيم) بر كيشى ايسه‌ده سوزى ديكله‌ين بر شخصدن جمع صيغه‌سيله تعبير ايتمك عربلرك عادتى اولديغندن (نعيم)ه ناس دينمشدر . ياخود مدينه‌ده نعيمك سوزينى بر چوق كيمسه‌لر طاغيتديغندن هپسنه ناس دينمشدر.

﴿ فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴾

[نعيمك سوزينه التفات ايتميوب هر امورلرينه اللهك كافى اولديغنه ايمانلرينى تقويه ايدوب حربه چيقنجه حرب موقعنده اللهك نعمت واحسانيله دونديلر. آنلره اصلا كوتولك طوقونمادى وآنلر رضاء الٓهى‌يه اتباع ايتديلر . نعيمك نشر ايتديكى يالانلره قولاق آصماديلر ، اللهك لطفنه كووه‌نديلر. زيرا؛ الله تعالى قوللرينه بويوك احسان صاحبيدر.]

فخر رازينك بيانى وجهله بو آيتده نعمت ؛ عافيت وفضل ؛ بولجه تجارتدر . ياخود نعمت ؛ دنيا منفعتى وفضل ؛ آخرت ثوابيدر . چونكه ؛ بو غزاده اصحاب رسول الله عافيتله برابر بر چوق تجارت ده ايتديلر .

فخر رازى وقاضى‌نك بيانلرينه نظراً آيتك سبب نزولى شويله‌در : ابو سفيان (احد) وقعه‌سندن عودت ايده‌جكنده رسول اللهه « يا محمد ! ﷺ ايسترسه‌ك حرب ايچون كله‌جك سنه (بدر) زمانى اولسون» ديدى . رسول الله ده (ان شاء الله) بيوردى. بناءً عليه؛ كله‌جك سنه مقاوله ايتدكلرى موسم كلنجه ابو سفيان عسكريله مكه‌دن چيقدى . (مر الظهران) دنيلن

موقعه كلديكنده الله تعالى قلبنه قورقو ويردی. (ابوسفيان) تردده باشلادی ومكه‌يه دونمك ايسته‌ديسه‌ده قوم عربه قارشی عارلانيوردی. اوصيره‌ده (نعيم اشجعی) تصادف ايتدی. ابوسفيان فكرينی آكلاتدی و (بوسنه قتلقدربزه اوجوزلق سنه اولملی دوه‌لريمز اوت يملی بزسودی ايچملی يز. بونلر ممكن اولماديغندن دونمك ايسته‌رز ولكن محمد ﷺ حرب موقعنه كلير بوش بولورسه جسارتی آرتار) ديدی » (ابوسفيان) بونك اوزرينه (ای نعيم! اكر سن مدينه‌ده بزه كليتلی عسكر ومهماتله كلديكمزی مسلمانلره آكلاتير قورقو ويررسه‌ك سكا اون دوه ويره‌يم) ديدی ونعيمی مدينه‌يه كوندردی و كنديده عسكريله برابر الی بوش مكه‌يه دوندی. اهل مكه بونی كورونجه دونن عسكرله آلای ايده‌رك تحقير ايتديلر. ديكر طرفدن (نعيم)ده مدينه‌يه كلدی. ابوسفيانك تعليماتی وجهله برچوق يالانلر نشر ايتدی. مشركلرك قوتندن واهل اسلامك ضعفندن وحربه كيديلرسه بردانه مسلمان قالمايوب مشركلرك قيليجندن كچه‌جكندن بحث ايتدی. بوسوز اهل اسلام آره‌سنده فنا تأثير ايتدی و انديشه كتيردی. رسول الله بونی ايشيدنجه (بن يالكز كيدرم وعدمدن دونمه‌م) بيوردی وحربه حاضرلاندی واصحابدن يتمش كيشی موافقت ايدوب مدينه‌دن چيقديلر و (بدر صغری) دنيلن محله كلديلر، فقط دشمندن اثر كورمديلر. آنجق (بدر صغری)ده عربلر آره‌سنده اولدنبری عادت اولان سكز كون سورن پنايره تصادف ايتديلر. اصحابك يانلرنده بولونان خرما وسائر اموال برچوق منفعت تأمين ايتدی. اوزوم وسختيان كبی شيلر آلديلر؛ سالماً وغانماً مدينه‌يه عودت ايلديلر واصحابدن كيتمه‌ينلر چوق ندامت ايتديلر وكيدنلر ايسه مسرور وخندان اولديلر.

ايشته شو وقعه‌يی تصوير ايتمك اوزره بو آيتك نازل اولديغی مرويدر. زيرا؛ جناب حق نعيمك كلديكنی وقريشك حرب ايچون طوپلاندقلرينی ومؤمنلره (سز قريشدن قورقك) ديديكنی وبوسوزی مؤمنلرك ايمانلرينی زياده ايتديكنی ومؤمنلرك نعيمك سوزينه التفات ايتمه‌يوب (حسبنا الله) ديدكلرينی وحربه كيدوب اللهدن نعمته نائل اولوب فضل واحسانله دوندكلرينی ودشمندن هيچ بر كوتولك اصابت ايتمه‌ديكنی واهل ايمانك رضاء الهی‌يه اتباع ايتدكلرينی ودشمنك سوزينه آلدانمادقلرينی عيناً بيان ايتمشدر. زيرا؛ نعيمك سوزی بر آز قورقو ويرمش ايسه‌ده آز زمان ايچنده كچوب عزيمتلرينه فتور ويره‌مه‌دی. بناءً عليه؛ رسول اللهه اطاعتله نيتلرندن دونمه‌ديلر. اللهك نصرتنه ايمانلری نعيمك اراجيفنه غلبه ايتدی ونيتلريله مأجور اولديلر.

*
* *

واجب تعالى (نعيم بن مسعود) ك (مكه اهاليسی حرب ايچون اجتماع ايتدی) ديمكله اهل ايمانی حربدن آليقويمق شيطنتنی مدينه‌ده نشر ايتديكنی واهل ايمانك ﴿حسبنا الله ونعم الوكيل﴾ كلمهٔ طيبه‌لريله مقابله ايدوب كمال شجاعتله مدينه‌دن چيقدقلرينی وسالماً عودت ايتدكارينی بيان ايتديكی كبی مشركلرك اجتماعنی نشر ايدن كيمسه‌نك شيطان اولديغنی دخی بيان ايتمك اوزره ﴿ إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ بيوريور.

[ای مؤمنلر! شو سزه قورقو ويرن آنجق شيطاندر. سزی اولياسيله قورقوتيور. شو حالده سزی قورقوتان شيطان اولونجه سز آنلردن قورقمايك، اكر مؤمن ايسه‌كز بندن قورقك.]

تفسير طبريده بيان اولونديغی وجهله بو آيتده شيطانله مراد؛ ابو سفيان طرفندن كله‌رك مؤمنلری قورقوتوب حربدن منع ايتمكه چاليشان (نعيم بن مسعود)دركه شيطانك يولنی طوتديغندن شيطان دينمشدر. اولياسی ايله مراد؛ كافرلر ومنافقلردر. بوكا نظراً آيتك معناسنده ايكی احتمال واردر: برنجيسی؛ اولياسنك چوقلغندن بحثله مؤمنلری قورقوتمقدر. بو احتماله كوره معنای آيت: [ای مؤمنلر! شيطان، اولياسی اولان كافرلرك چوقلغندن بحثله سزی آنلردن قورقوتمق ايچون چاليشير. اكر مؤمن ايسه‌كز سز آنجق بندن قورقك. زيرا؛ مؤمنك شانی؛ اللهدن قورقمق واللهك غيريدن قورقمامقدر] ديمك اولور. ايكنجيسی؛ شيطانك كندی اولياسی اولان منافقلری قورقوتمسيدر. بو احتماله كوره معنای آيت: [ای مؤمنلر! انسان صورتنده شيطان اولان (نعيم)

هرنه قدر دشمنك كثرتندن وقوتندن بحثله سزی قورقوتمق ایسترسه‌ده سزی قورقوتاماز، آنجق دوستلری اولان منافقلری قورقوتور. زیرا؛ آنك سوزی منافقلره تأثیر ایدر. بناءً علیه؛ منافقلر سزكله حربه كیتمز خانه‌لرنده اوتورورلر] دیمكدر.

خلاصه؛ اهل ایمان آره‌سنه دشمنك قوتندن بحثله مسلمانلری قورقوتمق ایچون آراجیف نشر ایدن انسان صورتنده شیطان اولدیغی وبوكبی انسان صورتنده شیطانلرك هروقت بولوندیغندن مسلمانلرك آلدانمامه‌لری لازم اولوب شیطانك دوستلرندن قورقمیه‌رق واجب تعالی‌دن قورقمق ایجاب ایتدیكی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر.

*
* *

واجب تعالی اهل ایمانی حربدن آلیقویمق ایستینك شیطان اولدیغنی بیان ایتدیكی كبی كفره سرعت ایدن كافرلرك ضررلرندن محزون اولمامق لازم اولدیغنی دخی بیان ایتمك اوزره

﴿ وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا ﴾

بیورییور.

[ای رسول اكرم! كفره سعی و سرعت ایدن كافرلرك ضررلری سنی محزون ایتمسون. زیرا؛ آنلر كفری ارتكابله الله تعالی‌یه هیچ بر ضرر ایده‌مزلر. چونكه؛ كافرلرك ضرری كندیلرینه عائددر.]

[الله تعالی آنلر ایچون آخرتده بر نصیب قیلمامق مراد ایدر. حالبوكه آنلر ایچون آخرتده بویوك عذاب واردر.]

﴿ يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾

یعنی؛ حبیبم! كفره سرعت وارتكاب ایدنلرك ضررندن محفوظسك. بناءً علیه؛ آنلرك سزه قصد ایتملرندن محزون اولما. زیرا؛ آنلر البته الله تعالی‌یه هیچ بر ضرر ایده‌مزلر وهر تشبثلری كندی مضرتلریله نتیجه‌لنیر والله تعالی آنلره آخرتده نصیب ویرمه‌مك مراد ایدر. چونكه؛ آنلر ایچون آخرتده ارتكاب ایتدكلری كفرك جزاسی اولارق بویوك عذاب واردر.

واجب تعالی بو آیتله رسولنی ومؤمنلری تسلیه بیورمشدر. چونكه؛ دین اسلامی اورته‌دن قالدیرمق مقصدیله عسكر جمع ایتمك فائده ایتمه‌یوب شریعتی ابطال ایلمك ایستینلرك عاقبت كندیلری محو ومضمحل اولاجقلرینی بیان ایتمك؛ اهل اسلامی تسلیه‌دن باشقه برشی دكلدر وآیتك حكمی الی یوم القیام باقیدر وبر چوق دفعه‌لر اهل صلیبك اسلام علیهنه اجتماع ایتدكلری حالده دین اسلامه بر ضرر ایده‌مه‌یوب كندیلری خائب وخاسر اولدقلری كورولمكله آیتك سری بو صورتله ظهور ایتمكده‌در. ایشته زمانمزده علیهمزه اتفاق ایدن آوروپا دولتلرینك تشبثلری ونتیجه‌سی بوكا پك بویوك بر شاهددر»

كرچه كافرلرك كفرینه محزون اولمق عبادت ایسه‌ده بدنه ضرر ایده‌جك قدر ایلری كوتورمك جائز اولمادیغندن جناب حق رسولنی آنلرك كفرینه حزنده افراطدن نهی ایتدیكی كبی اهل ایمانه وشریعته ضرر كلی یاپامیه‌جقلرینی بیانله دخی مؤمنلری حزندن نهی ایتمشدر.

كفرلریله الله‌ه ضرر ایده‌مزلر دیمك؛ الله‌ك دیننه ضرر ایده‌مزلر دیمكدر. كفرلرینك تمادی ایدوب ده حال كفر اوزره وفات ایدنلرك آخرتده نعمتدن نصیبلری اولمیه‌جغی‌ده بیان اولونمشدر.

فخر رازی وقاضینك بیانلری وجهله آیت؛ منافقلر وارتدادله كفره مسارعت ایدن مرتدلر حقلرنده نازل اولمشدر. زیرا؛ اسلام آره‌سنه اراجیف نشر ایدن باشلیجه هر زمان بونلردر وبالخاصه (احد) وقعه‌سندن صوكره دیللری اوزامشدر. مثلا «محمد صلی الله علیه وسلم نبی اولسه مغلوب اولمازدی حالبوكه مغلوب اولدی. مقصد سلطنتدر، بوندن صوكره نصرت یوقدر» دیمكله اصحابی، رسول الله‌ه تبعیتدن تنفیر ایدرلردی. ایشته منافقلرك بو تزویراتندن محزون اولمامه‌لرینی جناب حق بو آیتله رسولنه وامتنه توصیه ایتمشدر.

*
* *

واجب تعالی منافقلرك نفاقلرینه حزن ایتمكدن منع ایتدیكی كبی یهودیلرك دخی ضرر ایده‌میه‌جكلرینی وبناءً علیه؛ آنلرك یاپدقلری شیطنتلرینه‌ده حزن ایتمه‌مك لازم اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ بیورییور.

[شول کیمسه‌لرکه آنلر ایمانی کفره دکیشدیلر. آنلر اللهك دیننه و دیننك صاحبی اولان رسولنه هیچ بر شیله البته ضرر ایده‌مزلر. حالبوکه آنلر ایچون آخرتده آجیدیجی عذاب واردر .]

بو آیتده ایمانی کفره دکیشنلر وایمانی ویروب کفری آلانلرله مراد ؛ یهودیلردر. چونکه؛ یهودیلر توراتده رسول اللهك اوصافنی کوروب بعث اولونمازدن اول حقانی نبی اولدیغنه ایمان ایتمشلردی. وقتا که افق رسالتدن فخر کائنات ظهور ایدنجه حسدلری غلیان ایدوب ایمانلرینی کفره تبدیل ایتدیلر. بناءً علیه ؛ اعظم امور اولان دینی دنیایه وهوا وهوسلرینه دکیشدکلری ایچون اعظم عذابه مستحق اولمشلردر ونه‌قدر حسد ایتسه‌لر دینه برضرر ایده‌میه‌جکلرینی بیانله رسولنی واهل ایمانی تسلیه ایتمش ویهودك افعالندن دخی محزون اولماق لازم اولدیغنی بو آیتله جناب حق بیان بیورمشدر .

* * *

واجب تعالی دنیاده کافرلره ایدیلن مساعده‌نك حقلرنده خیر اولمادیغنی وآخرتده عذابلرینك زیاده اولمسنه سبب اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴾ بیوریور .

[حبیب ذیشانم ! سن کافرلری ظن ایتمه که بزم آنلره مساعده ایتمکلکمز آنلرك نفسلرینه خیرلیدر ومساعده آنلر ایچون منفعت وفائده‌در . بلکه بزم آنلره دنیاده مساعده‌مز آنلرك کناهلری زیاده اولسون ایچوندر . حالبوکه آخرتده آنلره اهانت وحقارت ایدیجی عذاب واردر .]

یعنی ؛ حبیبم ! سن دنیاده کافرلرك اوزون عمرلری وثروت وسامانلری کندی حقلرنده خیردر ظن ایتمه . زیرا ؛ آنلره بزم مهلت ویروب بر چوق مدت یاشاملری کفرلری تزاید ایتمك ومالاری سایه‌سنده طغیان ایدوب کناهلری چوق اولمق ایچوندر. آنلر حقنده مهلت ؛ خذلاندر ، نعمت دکلدر .

منافقلر؛ (احد) وقعه‌سنده شهید اولانلری ذکرله کندیلرینك محاربه‌یه کیتمه‌دکلرندن دولایی بر حیات قالدقلرندن بحثله اهل اسلامی رسول اللهه اتباعدن تنفیر ایدرلردی . جناب حق آنلری رد ایچون حیاتلری حقلرنده خیر اولمادیغنی ودنیاده منافق وکافر اولارق یاشامق مضرت اولدیغنی بیانله سوزلرینی اعتباردن اسقاط ایتمشدر . یعنی؛ حیاتده فائده وارسه‌ده بونلر کفر اوزره بولوندقجه عذابدن باشقه برشی قازانمادقلرینی و (احد)ده مؤمن اولارق شهید اولانلرك موتلری بونلرك حیاتلرندن دها خیرلی اولدیغنی بیان بیورمشدر . شو حالده ایمانی اولمایان کیمسه‌نك عاقبتی عذاب ابدی اولاجغی ایچون آکا ویریلن نعمتلر ظاهرده نعمت کبی کوریلورسه‌ده حقیقتده نعمت اولمایوب عین عذاب اولدیغنه بو آیت دلالت ایدر . زیرا ؛ مدت حیاتلرینك وسائر مساعداتك اوزامسی کناهلرینك وظلم وطغیانلرینك تزییدی ایچون اولدیغنی جناب حق صراحةً بیان ایتمشدر .

خلاصه ؛ کافرلره ویریلن مهلت ومساعده وسائر نعمتلرك آنلر حقنده خیر اولمادیغی وآنلره ویریلن مساعده‌نك آنجق کناهلرینك زیاده‌لنمسی ایچون استدراج قبیلندن اولوب آخرتده آنلر ایچون اهانت ایدیجی عذابك حاضر اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

* * *

واجب تعالی بوندن اولکی آیتلرده (احد) غزاسنه و (بدر صغری) یه وکافرلرك دین اسلامه برضرر ایده‌میه‌جکلرینه وحقلرنده مساعده‌نك خیر اولمادیغنه متعلق احوالك جمله‌سی بیاندن صوکره بو وقوعاتك جمله‌سی مؤمن ایله منافق بینلرینی تفریق ایچون معیار قبیلندن اولدیغنی بیان ایتمك اوزره ﴿ مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ﴾ بیوریور .

[ای منافقلر ! الله تعالی مؤمنلری، اوزرنده بولوندیغکز حال اختلاط اوزره ترك ایدیجی اولمادی . حتی خبیث اولان منافقی طیب اولان مؤمندن آییریور . آره‌لرنده اشتباه قالماز ، مؤمنك مؤمن ومنافقك منافق اولدیغی بیلنور بر حاله کلیر .]

﴿ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِى مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴾

[والله تعالى سزى غيب اوزره مطلع قيلار اولمادى ولكن الله تعالى رسوللرندن ديله ديكى قوللى مقام رسالته اختيار بيورر ووحى ايله بعض مغيباتى اورسولنه بيلديرر. حال بويله اولونجه الله تعالى يه ورسوللرينه ايمان ايدك. اكر سز اللهه ورسولنه ايمان ايدر ومحرماتدن اجتنابله مرضئ الٰهيه نك خلافندن نفسكزى وقايه ايدرسه كز سزك ايچون بويوك اجر واردر.]

يعنى؛ الله تعالى مؤمنلرى منافقلردن تفريق اولونماز بر حالده ترك ايدر اولمادى. حتى منافق مؤمندن آيريلور. بناءً عليه؛ هر كسك نفاقى وايمانى بيلنور. والله تعالى سزى غيب اوزرينه مطلع قيلار اولمادى. لكن ايسته ديكى قوللى منصب رسالته اختيار ايدر. شو حالده سزك ايچون وظيفه؛ الله ورسولنه اطاعت وايمان ايتمكدر. بناءً عليه؛ اللهه ورسوللرينه ايمان ايدك واكر ايمان ايدر ومحرماتدن اتقا ايدرسه كز سزك ايچون بويوك مكافات واردر.

بو آيتده خطاب؛ مؤمنلره ومنافقلره در. چونكه؛ منافقلر اسلام صورتنده اولدقلرى جهتله آره ده صره ده مسلمانلرى اغفال ايتمك ايسته دكلرندن وظاهرده مسلمان كوروندكلرندن تأثيردن ده خالى قالمادقلرى ايچون جناب حق مؤمنله منافقك بيلنمز بر صورتده دوامى موافق اولمادیغنى وبينلرينى تفريق ايده جكنى وتفريقك ده (احد) غزاسنده اولديغى كبى بعض بلايا ومصائبله اولاجغنى بيان بيورمشدر. چونكه؛ مصيبت؛ انسانلر ايچون معيار اولديغندن ايى نك كوتودن آيرلمسى مصائبله اولور. زيرا؛ مصائبه صبر ايدنله ايتمه ين بلايه مبتلى اولديغى زمانده بللى اولديغى جهتله (احد) وقعه سى مؤمنى منافقدن آيرمشدر. چونكه؛ مؤمن خالص وبوتون بلايه كوكس كرر وايمانده ثبات ايدر؛ غالب اولسون مغلوب اولسون حالى تغير ايتمز. اما منافق بلايايى كورونجه اظهار ايتديكى ايماندن دونر، نفاقنى ميدانه قور وبو جهتله بربرندن آيريلور. مؤمنله منافقك بينلرينى تفريق ايتمك غيبى بيلمك صورتيله اولمايوب علامات ظاهره وبلايا ايله اولاجغنى جناب حق آيتله بيان بيورمشدر. چونكه؛ عوام ناس غيبه مطلع اولاماز، آنجق رسل كرامدن بعضيلرينه

بعض مغيباتى واجب تعالى وحى ايله بيلديرر ورسولى ده قوللرينه خبر ويرر وشريعتيله امتحان ايدر كه قبول ايدن مؤمن وقبول ايتمه ين كافر اولور ولسانى قبول ايدوب قلبى قبول ايتمه ين ايسه منافق اولور. (احد) وقعه سنده منافقلر «محمد صلى الله عليه وسلم رسول دكلدر. زيرا؛ رسول اولسه مغلوب اولمازدى» ديه رك طعنلريله نفاقلرينى ميدانه قويديلر. جناب حق ده اهل اسلامك مغلوبيتندن بر چوق حكمت ومصلحت اولديغنى وجملهٔ مصالحدن بريسى ده منافقك مؤمندن آيرلمسى بولونديغنى بيان بيوردى. كرچه منافقلرى وحى ايله اللهك رسولنه ورسولنك اصحابنه بيلديرمسيله اولا بيليرسه ده هر كسك رأى العين نفاقلرينى مشاهده سى كبى اولاماز. بناءً عليه؛ (احد) وقعه سيله نفاقلرينى ميدانه قويونجه هيچ كيمسه نك شبهه سى قالمادى. آيتك سبب نزولى؛ منافقلرك رسول اللهى استهزالريدر. چونكه؛ رسول الله «امتم بكا عرض اولوندى. بناءً عليه؛ بن ايمان ايدنلرى وايتمه ينلرى بيليرم» بيورمشدى. بو سوز اوزرينه منافقلر استهزا طريقيله «محمد صلى الله عليه وسلم امتندن ايمان ايدنى وايتمه ينى بيلديكنى سويله يور. حالبوكه بز ياننده بولونديغمز حالده هنوز بزى بيلمه يور» ديملرى اوزرينه بو آيتك نازل اولديغى مرويدر.

⁂

واجب تعالى نفسنى فدايه آماده اولمقدن عبارت اولان مجاهده يه ترغيب ايتدكدن صوكره اموالى ويرمكه ترغيب و بخلدن منع ايتمك اوزره ﴿ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ ﴾ بيوريور.

[اللهك كندى فضلندن ويرديكى اموالده بخل ايدن كيمسه لر بخللرينى كنديلرى ايچون خير ظن ايتمسونلر، بلكه او بخل آنلر ايچون شردر. زيرا؛ لايق اولان محلاره صرف ايتمكدن اسيركه ديكى مالى باشنه بلا اولاجقدر.]

﴿ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ﴾

[آنلرك بخل ايتدكلرى ماللرى يوم قيامتده طوقه اوله رق بويونلرينه طاقيلور.]

﴿ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴾

[حالبوکه کوکلرك ویرك میراثی اللهکدر والله تعالی سزك عملکزی بیلیر .]

یعنی ؛ اللهك احسان ایتدیکی مالنده بخل ایدن کیمسه‌لر او بخلی کندیلری ایچون خیر ظن ایتمسونلر ، بلکه او بخل آنلر ایچون عین شردر . زیرا ؛ او بخل ایتدکاری مالاری ییلان صورتندن تصویر اولونوب طوقه کبی بویونلرینه طاقیلاجقدر . بناءً علیه بوینده‌کی طوقه او انساندن آیرلمادیغی کبی بخلك وبالی ده بخل ایدن کیمسه‌دن آیرلمیه‌جقدر . حالبوکه سموات وارضك میراثی الله تعالی‌یه مخصوصدر . چونکه ؛ الله تعالی باقی ، آنك بخل ایتدیکی مال فانیدر واو کیمسه وفات ایدر مالی قالیرسه اللهك ملکیدر والله تعالی سزك بخلکزی بیلیر ومقتضاسنه کوره جزاسنی ویرر .

بو آیتده واجب تعالی ؛ کندیسنك ویردیکی مالی محتاج اولانلره ویرمکدن بخل ایدنلری ذم ایتمش وبخل کندیلری ایچون عذاب اولاجغنی بیانله انسانلری بخلدن تنفیر ایتمشدر . چونکه ؛ ویرمکدن اسیرکه‌دیکی مالی ضایع اولوب عذابی باقی قالدیغی ایچون بخیلك بخلی کندی حقنده عین شر اولدیغی بیان اولونمشدر .

فخر رازینك بیانی وجهله اکثر علما عندنده بخل ؛ واجب اولان شیئی منع ایتمکدر . زیرا ؛ بخل اوزره برچوق عذاب اولاجغی بیان اولونمشدر . نافله اولان صدقاتی ترکده عذاب یوقدر . بناءً علیه بخل ؛ واجب اولان شیئی ترك ایتمکدر ، یوقسه نافله‌یی ترك ایتمك دکلدر . شو حالده نفسنه واولاد وعیالنه ومحتاج اولان آناسنه وباباسنه ودشمنی دفع ایتمك ایچون تجمع ایدن عسکره انفاق واجب اولدیغندن بونلردن هرهانکیسنی ترك ایتسه واجبی ترك ایتمش اولدیغندن کناهکار اولور .

بخیل اولان کیمسه‌نك بخل ایتدیکی مالنك بوغازینه طوقه اولاجغی بیان اولونمشدر . طوقه‌نك کیفیتی بیانده اختلاف وار ایسه‌ده اکثر علمانك بیانلرینه نظراً ییلان صورتنده تصویر اولونوب بوینه طاقیلاجقدر . چونکه ؛ رسول اللهك « زکاتنی ویرمه‌ین کیمسه‌نك منع ایتدیکی زکاتی الله تعالی‌نك بیوك بر ییلان قیلاجغی » بیان بیورمسی بو معنایی تفسیر وتأیید ایتمکده‌در .

سموات وارضك میراثی الله تعالی‌نك اولمسنك معناسی ؛ سموات وارضك اهلی هلاك اولوب آنجق واجب تعالی‌نك باقی قالماسی وراثت مقامنده اولدیغی ایچون آنلرك میراثی اللهك دنیلمشدر . چونکه ؛ بر کیمسه وفات ایدنجه املاکی آرقه‌سنده قالان کیمسه‌یه ارثاً انتقال ایتدیکی کبی قیامتده جمله عالم هلاك اولونجه الله تعالی‌دن باشقه مالك قالمادیغندن کأنّ متصرف اولوب وفات ایدنلردن انتقال ایتمش والله تعالی وارث اولمش کبی اولدیغی جهتله سموات وارضك میراثی اللهك دنیلمشدر ، که آندن باشقه متصرف قالمیه‌جغندن کنایه‌در .

*
* *

واجب تعالی بخل ایدنلری ذم ایدوب ایجابنده اموالك محتاج اولانلره ویرلمسی لازم اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی یهودك اموالی صرفله وامر رسول اللهی استهزا ونبوته طعنه وسیله عد ایتدکاری بیان ایتمك اوزره ﴿ لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ اَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴾ بیوریور .

[ذات الوهیتمه یمین ایدرم که « الله تعالی فقیر بز زنکینز » دیینلرك سوزلرینی محقق جناب حق ایشیتدی . بز عظیم الشان البته آنلرك سوزلرینی و بغیر حق انبیایی قتللرینی دفتر اعماللرینه یازارز و دیرزکه « شدتله یاقیجی جهنمك عذابنی طادك . »]

﴿ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴾

[ایشته شو یاقیجی عذاب ؛ سزك کسب ایدیکزله دنیاده تقدیم ایتدیککز عملکزك جزاسیدر . حالبوکه الله تعالی قوللرینه ظلم ایدیجی اولمادی . زیرا ؛ الله تعالی هر کسك عملنه کوره جزا ویردیکندن استحقاقنه کوره انتقام آلیر . شو حالده عذابی استحقاقندن زیاده اولمازکه ظلم ایتمش اولسون .]

یعنی ؛ محقق الله تعالی شول کیمسه‌لرك سوزلرینی ایشیتدی که آنلر « الله تعالی محتاجدر ، بزلر غنی‌یز » دیدیلر . ایشته بو سوزلرینی اللهك ایشیتدیکی محققدر . بز آنلرك بو سوزلرینی

وبابالرینك ووده لرینك بغیر حق انبیایی قتل ایتملرینی و بونلرك ده آنلرك قتللرینه رضالرینی یازارز وکمال حقارتله حقارت اولونملری ایچون « طادك جهنم عذابنی » دیمکله کندیلرینی جهنمه قویارز ودیرزکه « ایشته شو عذاب ؛ سزك کندی ألکزله ایشلهیوب آخرت ایچون کوندردیککز عملکزك جزاسیدر . الله تعالی سزه بو عذابی طادك دیمکله وجهنمه قویمقله ظلم ایتمهدی. زیرا ؛ الله تعالی قوللرینه ظلم ایدر اولمادی ». شو سوزی سویلهینلرك بر جماعت اولدیغنه اشارت ایچون (نحن) وارد اولمشدر . بو سوزلرینك یازلمسی ایله مراد ؛ بو سوزلرینك عمل دفترینه یازلمسی اولدیغی کبی قرآنده یازوب قیامتهقدر حماقتلری السنۀ ناسده سویلهنمکله مراد اولمق دخی محتملدر .

انبیایی قتل ایدن بونلرك سلفلری اولدیغی حالده بونلره اسناد اولونمسی ؛ آنلرك فعللرینه بونلرك ده راضی اولدقلری ایچوندر .

تفسیر خازنده بیان اولوندیغی وجهله بو سوزلرینه، سلفلرینك انبیایی قتللرینی ضم ایتمکده یعنی بو سوز سویلهندیکی کونده اولهمش و کچمش ده وقوع بولمش قتل مسئلهسنی شو سوزلریله برابر ذکرده فائده؛ شو سوزلرینك انبیایی قتل ایتمکدن آشاغی برجنایت اولمادیغنی و بو کبی جنایی ارتکاب ؛ بونلرك بو کون ایشلهدکلری بر شی اولمایوب اولدنبری ارتکاب ایتمك عادتلری اولدیغنی وانبیایی قتله جسارت ایدنلرك بو کبی جنایتلری ارتکابدن چکینمیهجکلرینی بیان ایتمکدهدر .

واجب تعالینك آنلره طادك یاقیجی عذابی دیمسی؛ سکرات مونده وحشر اولوندیغنده ودفتر اعمالی اوقوندیغنده اولمق محتملدر وهر نرهده سویلهنسه قهر الٓهییی مشعر برامر اولوب شو حقارت آمیز خطابه استحقاقلری کندی جنایتلری وقازاندقلری عمللری اولدیغی صراحةً بیان اولونمشدر . بو سوزی سویلهینلرك یهودیلر اولدیغنه، انبیایی قتلی بو سوزك یاننده ذکر ایتمك دلالت ایتدیکی کبی سبب نزولده دلالت ایدر. چونکه؛ فخررازی ، قاضی و طبریده بیان اولوندیغنه نظراً رسول الله (بنی قینقاع) یهودیلرینی اسلامه دعوت ایتمك ایچون (ابو بکر) حضرتلرینی کوندردی. (ابوبکر) حضرتلری اسلام اولملرینی ، نماز قیلملرینی وزکات وقرض حسن ویرملرینی محتاج اولانلره اعانه

ایتملرینی حاوی اولان امر رسول اللهی تبلیغ ایدنجه یهودیلردن (فخاص بن عاذورا) « الله تعالی فقیردر ، بز غنییز . زیرا؛ بزدن قرض ایستهیور » دیدی . حضرت ابوبکر رضی الله عنه بر توقات ووروب « اکر بینمزده عهد اولمسهایدی سنی أولدیرردم » دیدی. (فخاص) کلدی ورسول اللهه شکایت وسویلهدیکی سوزی انکار ایتدی. (ابوبکر) حضرتلری سویلهدیکنی ادعا ایدنجه دعواسنی اثباته کافی شاهد مقامنده حضرت ابوبکری تصدیق ایچون بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر .

یهودك بو سوزدن مقصدلری ؛ رسول اللهك نبوتنی تکذیبه فرصت عد ایدهرك طعنه وسیله قیلمقدر . چونکه ؛ آنلر دیدیلرکه « الله تعالی قوللرندن قرض حسن یعنی اودونج ایستهسه وقوللرینك قرضنه محتاج اولسه فقیر وقوللرینك زنکین اولمسی لازم کلیر . بو ایسه محالدر . شو محال اولان شیئی اللهه اسنادندن طولایی محمد صلی الله علیه وسلم نبوت دعواسنده کاذبدر » دیمکله طعن ایدرلردی .

خلاصه ؛ یهودیلرك « الله تعالی فقیردر، بز زنکینز » دیدکلرینی الله تعالینك ایشیتدیکی کبی کرك بو سوزلرینی و کرك انبیایی قتللرینی عمل دفترلرینه یازهجغی و آنلره « طادك جهنم عذابنی » دیهجکی و « شو عذاب سزك کندی ألکزله ایشلهیوب آخرته تقدیم ایتدیککز عملکزك جزاسیدر » دیهجکی والله تعالینك بو عذابی طادك دیمسندن قوللرینه اصلا ظلم ایتمهدیکی وزیرا عذاب؛ قوللرك کندی استحقاقلری اولدیغی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جملهسندندر .

*
* *

واجب تعالی یهودیلرك جنایتلرندن بعضیلرینی بیاندن صوکره بعض آخری بیان ایتمك اوزره

﴿ اَلَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَا اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتّٰى يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ ﴾ بیوریور .

[شول کیمسهلرکه آنلر (الله تعالی، بزه بر قربان کتیروب او قربانی آتش ییهدکجه هیچ بر رسوله ایمان ایتمهمهمزی امر ایتدیکندن بز ایمان ایتمهیز) دیدیلر. ایشته او کیمسهلر بویله دیمکله ایماندن امتناع ایتدیلر .]

﴿ قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾

[حبیبم ! سن آنلره دی که «بندن اول بر طاقم معجزاتله محقق بر چوق رسوللر کلدی وسزك دیدیککز وجهله قربانده کتیردی. سوزیکز طوغرو ایسه آنلری نه ایچون قتل ایتدیکز ؟»]

یعنی ؛ الله تعالی شول کیمسه‌لرك سوزلرینی دخی ایشیتدی که آنلر «بزه بر قربان کتیروب معجزه اولمق اوزره آتش یاقارق اکل ایتمه‌دکجه هیچ بر رسوله ایمان ایتمه‌مکلکمزی الله تعالی وصیت ایتدی. بناءً علیه ؛ یا محمد صلی الله علیه وسلم ! سن بزه قربان کتیروب او قربانی آتش یاقوب یمه‌دکجه بز سکا ایمان ایتمه‌یز) دیدیلر . ای رسول مکرم ! آنلره جوابده بندن اول سزك دیدیککز کبی قربانله ودها بر چوق معجزه‌لرله رسوللر کلدی. سوزیکز طوغری ایسه او رسوللری نه ایچون قتل ایتدیکز ، ایسته‌دیککز قربانی کتیرنجه قتل ایتمه‌مکز لازمدی ، نه‌دن قتل ایتدیککز؟ » دیمکله آنلرك سوزلرینك یالان اولدیغنی یوزلرینه وور ، الزام ایت .

فخر رازی ، قاضی وخازنك ونعمت الله افندینك بیانلری وجهله آیتك سبب نزولی ، زمان سعادتده بولونان یهودیلرك ایلری کلنلری حضور رسالتده دیدیلر که «یا محمد! صلی الله علیه وسلم سن نبوت دعوی ایدییور وبزی ده اسلامه دعوت ایله‌یورسك . حالبوکه الله تعالی توراتده بزه امر ایتدی وعهد آلتنه آلدی و (سزه ، رسالت دعواسنده بولونان ذاته بر قربان کسوب وکسمش اولدیغی قربانی سمادن آتش کلوب محو ایتمه‌دکجه ایمان ایتمه‌یك ، اکر آتش کلیر یاقارسه ایمان ایدك) بیوردی » دیملری اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی مرویدر. چونکه ؛ انبیاء بنی اسرائیلدن بر چوقلرینك معجزه‌لری بو منوال اوزره اولدیغی مرویدر. ایشته رسول اللهدن ده عین معجزه‌یی طلبنده بولوندقلرینی جناب حق بو آیتده بیان بیورمشدر . یهودیلرك بو معجزه‌یی ایسته‌ملری ایمان ایتمك ایچون اولمایوب عناد ایچون اولدیغنی سلفلری طرفندن بو معجزه‌یی طلب ایدوب ده کتیرن نبی‌یه ایمان ایتمدکلری کبی قتل ایتدکلرینی بیانله جواب ویرلمشدر .

خلاصه ؛ یهود رؤساسنك رسول اللهه « توراتك امری ؛ بزه کلن رسول بر قربان کسوب آنك قربانینك قبولنه علامت اولمق اوزره سمادن آتش اینه‌رك قربانی یاقوب محو ایتمه‌دکجه بزم او رسوله ایمان ایتمه‌مکلکمز . بناءً علیه ؛ سن بزه بر قوربان کس، سمادن آتش کلسون ، او قربانی اکل ایتسون بزده ایمان ایده‌لم» دیدکلری وبو سوزلری طوغرو اولمایوب مقصدلری عناد واستکبار اولدیغی ورسول اللهك بوکا جواب اولارق «بندن اول بر چوق معجزه‌لر وسزك دیدیککز کبی عین معجزه وقربانله رسوللر کلدی . اکر سوزیکز طوغرو ایسه نه‌دن قتل ایتدیکز ؟ سوزیکز طوغرو اولسه ایدی قتل ایتمز ایمان ایدردیکز » دیدیکی بو آیتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

*
* *

واجب تعالی یهودیلرك حزن ویره‌جك سوزلرینی بیاندن صوکره رسولنی تسلیه ایتمك اوزره ﴿ فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ جَاؤُ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴾ بیوربیور .

[حبیبم! اکر سنی کافرلر تکذیب ایدرلرسه محزون اولما. زیرا؛ سندن اول آچیق معجزه واحکام شرعیه اوزره مشتمل صحیفه‌لر وهر نورله تمسك ایدنلری تنویر ایدر کتابله کلن رسوللری محقق تکذیب ایتدیلر .] بناءً علیه ؛ آنلرك تکذیبلری سکا منحصر دکل که سن محزون اوله‌سك . زیرا ؛ آنلرك، معجزه ایله کلن رسوللری تکذیب ایتمك دائما عادتلریدر .

زبر ؛ زبورك جمعیدر . زبور ؛ انبیاء سابقه‌دن بعضیلرینه نازل اولان صحیفه‌لردر . کتابله مراد؛ تورات وانجیلدر . بینات له مراد ؛ معجزه اولونجه زبر و کتابك معجزه اولمادیغنه بو آیت دلالت ایدر . زیرا ؛ زبر و کتاب لفظلرینك بینات اوزرینه عطف اولونملری معجزه معناسنه اولان بینه‌یه مغایر اولدقلرینه دلالت ایدر. چونکه ؛ قرآندن ماعدا هیچ بر نبینك کتابی معجزه اولمادیغندن هم معجزه اولوب همده احکامی بیان

ایدر کتاب اولمق کتابلر ایچنده آنجق قرآنه ورسوللر ایچنده بویله بر کتاب بزم رسولمزه مخصوصدر . کتاب زبرده داخل ایسه‌ده کتابك شرفنه بناءً زبردن صوکره تکرار ذکر ایدلمش وزبر اوزرینه عطف اولونمشدر .

﴿ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ﴾

[هر نفس أولومی طاتیجیدر .]

﴿ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ﴾

[آنجق یوم قیامتده عمللریکزك اجرینی آلیرسکز .]

﴿ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ﴾

[هرکس عملنه کوره جزا آلنجه بر کیمسه که آتشدن اوزاقلاشدیرلدی وجنته قونولدی او کیمسه محقق نجات بولدی .]

﴿ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴾

[حیات دنیا اولمادی ، الادار غرور اولان دنیانك منفعتندن عبارت اولدی .]

یعنی ؛ حبیب ذیشانم ! سن کافرلرك تکذیبلرینه محزون اولما . زیرا ؛ تصدیق وتکذیب ایدن وخیر وشره آلت اولان هر نفس مخلوق أولومی طاتاجقدر . چونکه ؛ أولومدن قورتولاجق برفرد یوقدر . شو حالده سنی تکذیب ایدنلر موت واسطه‌سیله بزم حضورمزه کله‌جك اولونجه بز آنلرك لایق اولدقلری جزایی ویریرز . بناءً علیه ؛ حبیبم ! سن آنلرك تکذیبلرینه کدر ایتمه وآنجق سزك اجرلریکز یوم قیامتده ویریلور . چونکه ؛ دنیا دار جزا دکلدر . بناءً علیه ؛ خیر وشر هرکس عملنك جزاسنی آخرتده آلاجق اولدیغندن تکذیب ایدنلرك جزالری‌ده قیامتده اولاجقدر . شو حالده بر کیمسه ایمانی وعمل صالحی سایه‌سنده جهنم آتشندن اوزاقلاشدیریلور وجنته ادخال اولونورسه بوتون قورقدیغندن قورتولور واومدیغنه نائل اولور . زیرا ؛ جهنمدن قورتولمق وجنته کیرمك انسانك اك بویوك املیدر . حیات دنیا ؛ مغرور اولان کیمسه‌نك منفعتندن عبارتدر .

تفسیر حازنده بیان اولوندیغی وجهله أولومی طاتاجق اولان نفس‌له مراد ؛ انس وجن وملکدن مطلق اولان هر نفسدر . زیرا ؛ مطلق اولان نفس مخلوق ایچنده أولومدن مستثنی بر فرد یوقدر . آنجق جنته‌کی حوریلر وغلمانلرله بو آیته اعتراض وارد اولماز . بونلر هر نه قدر نفس اولسه‌ده أولمیه‌جکلردر . زیرا ؛ آنلر مطلق دکللردر . آیتده هر نفسك أوله‌جکی بیان اولوندیغندن تضاد تشکیل ایدیور دنیله‌مز . چونکه ؛ آیتك بر فقره‌سی مطلق نفس مخلوقك کلیسنه شاملدر . بناءً علیه ؛ حوریلرله وارد اولاجق سؤاله جوابده ذی‌روح اولوبده مطلق و مکلف اولمق شاندن اولان هر نفس وفات ایده‌جك دیمکدر .

حیات دنیا متاع الغروردر دیمك ؛ دنیانك لذتی وشهوتی وزینتی اولمادی ، آنجق غروردن وخدعه‌دن عبارتدر که مشروع صورتده اولدیغی زمان برطاقم سؤال وصیقینتی‌یی موجب اولدیغی کبی صورت غیرمشروعه‌ده اولورسه انسانلرك مضرتنه برطاقم فلاکت ومکارهدن باشقه برشی انتاج ایتمه‌دیکی طبرینك جمله‌ٔ بیاناتندندر . بو آیت ؛ درت حکمی حاویدر : برنجیسی ؛ هر نفسك أولوم آجیسنی طاتاجغنی بیانله رسولنی تسلیه‌در . چونکه ؛ رسالتی تکذیب ایدنلر دنیاده قالمایوب البته أوله‌جك وتکذیبلرینك عذابنی کوره‌جکلر دیمکدر . ایکنجیسی ؛ یوم قیامتده ایی و کوتو هرکس عملنك جزاسنی کوره‌جکنی بیانله تکذیب ایدنلر تکذیبلرینك جزاسنی تماماً کوره‌جکلر دیمکدر . اوچنجیسی ؛ جهنمدن اوزاق قیلنوب جنته ادخال اولونانلر محقق هر شیدن قورتولاجقلرینی بیانله تکذیبدن تنفیر وتصدیقه ترغیب ایتمکدر . زیرا رسالتی تصدیق ؛ جنته دخوله ونعمتلره نیل وصوله سببدر . دردنجیسی ؛ حیات دنیانك متاع غرور اولدیغی بیانله تکذیب ایدنلرك ایشلری آنجق غروردن عبارت اولدیغی بیاندر .

*
* *

واحد تعالی رسولنی صورت اخری ایله تسلیه ایتمك اوزره ﴿ لَتُبْلَوُنَّ فِى اَمْوَالِكُمْ

وَأَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا ﴾ بيوريور

[ذات الوهيتمه يمين ايدرم كه سز اموالكز ونفسلريكز حقنده بلايا و مصيبتلرله امتحان اولونورسكز وسزدن اول كنديلرينه كتاب ويريلنلردن ومشركلردن عذاب روحانی ويره جك بر طاقم اذالر البته ايشيتير ومعذب قيلينيرسكز].

﴿ وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴾

[اكر اهل كتابدن ومشركلردن ايشيتديككز اذالره صبر ايدر ومحرماتدن اجتنابله اتقا ايدرسه كز محقق خيره اصابت ايدرسكز. زيرا؛ شو صبر واتقا ارباب صفوتك قصد ايتدكلری امورده ندر].

يعنی ؛ ذاتمه يمين ايدرم كه البته سز مالكزك تلف اولمسی ايله وفرض اولان حقوق ماليه يی ادا ايتمكزده ونفسكزك مصائبه دوچار ويا خسته بولونماسی واقربا واحبابكزك فوت اولمسی ايله سز امتحان اولونورسكز. باقالم صبر ايدوب قضايه راضی اولاجقميسكز، يوقسه صبر ايده ميه‌رك جزع وفزعه‌ی باشلاياجقسكز ؟ البته سز شول كيمسه‌لردن برچوق اذا ايشيده جكسكز كه آنلره كتاب ويرلدی . بناءً عليه ؛ كنديلری اهل كتابدر وشول كيمسه‌لركدن دخی اذ ايشيتيرسكز كه آنلر الله‌ه شرك ايدن مشركلردر . اكر سز بونلرك اذالرينه صبر ايدر وانواع محرماتدن اجتناب ايدرسه كز چوق ايلك اختيار ايتمش اولورسكز. زيرا صبر واتقا؛ تدبيرك صوابيدر كه ايلكك بونده اولديغنده شبهه يوقدر.

فخر رازی وخازنك بيانلری وجهله مالده، جانده امتحانی واهل كتابدن ومشركلردن اذا ايشيديله جكنی خبر ويرمك وقوعندن اول اهل ايمانی صبر واتقايه حاضرلامقدر. زيرا بر وقعه‌نك وقوعندن اول خبردار اولوب كله جكنی بيلمك؛ او وقعه‌نك نفسنده تأثيرينی تخفيف ايتديكندن وقعه‌نك وقوعنده فزع وفريادله صبرسزلق كوسترمه‌مسنه سبب اولور. بناءً عليه اهل ايمانه لايق اولان؛ صبر واتقا اولديغندن جناب حق وقوعاتی اولجه خبر ويريور كه وقوعنده كسوه‌ٔ صبری بورونمش اولسونلر وجناب حقك قوللرينك حاللرينی بيلمكده امتحانه احتياجی

اولماديغندن بو و بونك امثالی آيتلرده الله تعالی‌يه اسناد اولونان امتحان؛ معامله معناسنه‌در. يعنی (مالكزه وجانكزه مصيبت اصابت ايتمكله ودشمندن اذی ويره جك شيلر ايشيتمكزله الله تعالی سزه امتحان معامله‌سی ياپار) ديمكدر.

انسانك بدننده ابتلا ؛ فقر، احتياج، پاره، خسته‌لق، هزيمت وتكاليف شاقه كه صلات وبدنه تعلق ايدن عبادتلرك زحمتلری‌در . زيرا ؛ بونلرك جمله‌سنده انسانلری امتحان واردر . يهوديلردن ايشيديلن اذی ؛ اصول اعتقادده حاشا (الله فقيردر بز زنكينز و (عزير) الله‌ك اوغلودر) ديملری كبی الله‌ه افترا و رسول اللهی تكذيب ايدوب هجو ايتملری ومؤمنلره سوكملری كبی بر طاقم نالايق معامله‌لريدر . مشركلردن ايشيديلن اذی ؛ رسول الله‌ه مخالفت وبغض وعداوت وخلقی ايماندن منع ومحاربه ايچون عسكر جمع ايتمك ورسول الله‌ه بر طاقم افترالرده بولونمق كبی شيلردر. ايشته بونلرك جمله‌سنه جناب حق صبرله مقابله ايدلمسنی رسولنه وامتنه امر وتوصيه ايديور كه صبرك واتقانك اك ايی بر تدبير اولديغنی بيان بيورمشدر . چونكه بونلره صبر ، دنيا وآخرت مضرتلرينی تخفيف ايدر. كوتولكه كوتولكله مقابله طرفينك يكديكرينه قارشی حرصلانوب بغض وعداوتك تزايدينه و كوتولكك ايلرولەمسنه سبب اولاجغنده شبهه يوقدر. بناءً عليه؛ جناب حق اهل ايمانه صبر توصيه ايتمشدر كه كوتولك ايلرولەيوب مضرت زياده‌لشمسون . بو آيت ، (كعب بن اشرف) حقنده نازل اولمشدر . چونكه رؤساء يهوددن (كعب) رسول اللهی ذم ودين اسلامه طعن و مسلمانلره سب ايدر وبعض شعرلرله مشركلری مسلمانلر عليهنه تشويق ايلر وكافر غدار ايدی. بو آيتی انزال ايله جناب حق صبرله امر ايتدی وعاقبت (كعب) اهل اسلام طرفندن قتل اولونمقله جانی جهنمه كيتدی .

خلاصه ؛ مسلمانلرك ماللرينه وجانلرينه مصيبت واصابت ايتمكله امتحان معامله‌سی اولوناجقلری واهل كتابدن مشركلردن اذی ويره جك شيلر ايشيده جكلری و بونلره صبرله مقابله ايتمك لازم كلديكی وصبرله واتقانك عزائم اموردن اولديغی بو آيتدن مستفاد اولان فوائد جمله‌سندندر .

* * *

واجب تعالی کافرلر طرفندن وقوعبولان اذایه صبرله مقابله ایتمك لازم اولدیغنی بیان ایتدیکی کبی صبر لازم اولان اذادن بعضیسی دخی بیان ایتمك اوزره ﴿ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ ميثَاقَ الَّذينَ اُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَليلًا ﴾ بیوریور.

[ذکر ایت حبیبم! شول زمانی که او زمانده الله تعالی کندیلرینه کتاب ویریلن اهل کتابدن «کتابلرینك احکامنی تبدیل ایتمکسزین البته ناسه بیان ایده جکسکز و کتابکزك احکامنی ناسدن صاقلامیه جقسکز» دیه رك عهد ومیثاق آلدی. ایشته بو منوال اوزره عهد ویردکلری حالده بو عهدلرینی و کتابلرینی آرقه لرینه آتدیلر واحکامنی ترك ایتدیلر وبرطاقم تأویلاتله ناسدن صاقلادیلر وخلقی اغفال ایتدیلر وکتابلرینك احکامنی آزیجق پاره یه دکیشدیلر واحکام بولنده ثمن قلیل صاتون آلدیلر.]

﴿ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴾

[حاللری بویله اولونجه نه چیرکین اولدی آنلرك صاتون آلدقلری آزیجق پاره. زیرا او پاره؛ آنلرك دنیاده وآخرتده شقاوت وفلاکتلرینه سبب اولمشدر.

یعنی؛ ای رسول مکرم! کافرلردن ایشیتدیکك اذالره محزون اولما. ذکر ایت شول زمانی که او زمانده اهل کتابدن الله تعالی عهد ومیثاق آلدی وتوراتده وانجیلده آنلره دیدی که (سزك کتابلریکزده اولان آخر زمان پیغمبرنك اوصافنی بیان ایدوب صاقلامیه جقسکز). آنلرده کتابلرنده ایمان ایتملریله اقرار ویردیلر وناسه اوصاف نبویه یی بیان ایدوب کتم ایتمه مك کتابلرینك احکامندن وآنلره ایمانلرینك ایجابندن ایکن کتابلرینی آرقه لرینه آتدیلر واوصاف نبویه یی ناسدن صاقلادیلر وآنك مقابلنده رؤسادن برمقدار پاره آلدیلر. بناءً علیه؛ احکام شرعیه یی تحریف ایده رك بدلنده آلدقلری پاره نه فنا برپاره اولدی. چونکه؛ واجب تعالی توراتده وانجیلده رسول اللهك اوصافنی شرح وایضاح ایدوب اهل کتابه ده ناسه اولدیغی کبی بیان ایتملرینی شدتله امر ایتدیکی وآنلرك ده کتابلرینك احکامنی تماماً قبول

ایتدکلری حالده رسول الله ظهور ایدنجه حسدلری غلیان ایده رك کتابلرینك خلافنه حرکتله بر طاقم مفسدلرك آرزولرینه کوره تأویل ایله آلدقلری پاره البته فنادر وتعجبه شایاندر. زیرا؛ سعادت آخرتی بقاسی اولمایان دنیایه دکیشمکدر. حالبوکه؛ اهل کتابه لایق اولان همان کتابلرینك احکامنی وبالخاصه رسول اللهك اوصافنی بحق بیان ایدوب ایمانلرنده ثباتله خلقی دین اسلامه دخوله تشویق ایتمك ایدی. آنلر ایسه عکسی حرکتده بولوندیلر وبناءً علیه؛ کتابلرینك آنلر ایچون تأمین ایتدیکی سعادتدن محروم اولدیلر.

الله تعالی نك اهل کتابدن آلدیغی عهد ومیثاقك کیفیتی؛ انبیاء کرام ابواب تکالیفك کافه سنك دلیللرینی بیانله ناسه قبولنی تکلیف ایتدیلر وآنلرده قبول ایتملریله عهد آلتنه کیردیلر. بو تکالیفدن بریسی ده آخر زمان نبیسنه ایماندر. وقتا که جناب رسالتمآب افندیمز افق نبوتدن طلوع ایدنجه ایمانی ترکله نقض عهد ایده رك حقی ترکله باطلی التزام ایتمشلردر.

بو آیت جلیله؛ اوچ حکمی حاویدر: برنجیسی؛ الله تعالی نك اهل کتابدن کتابلرینك احکامنی البته ناسه بیان ایدوب صاقلامیه جقلرینه عهد آلمسیدر. ایکنجیسی؛ آنلرك نقض عهد ایده رك کتابلرینی آرقه لرینه آتملریدر. اوچنجیسی؛ احکام بولنده آزیجق بر پاره آلمقده چیرکین بر معامله ده بولونملریدر.

* * *

× واجب تعالی اهل کتابك اذالرندن نوع آخری بیان ایتمك اوزره ﴿ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذينَ يَفْرَحُونَ بِمَا اَتَوْا وَيُحِبُّونَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَليمٌ ﴾ بیوریور.

[حبیبم! البته ظن ایتمه شول کیمسه لری که آنلر ایشله دکلری کناهلرله فرح وایشله مدکلری عبادتله ثنا اولونملرینه محبت ایدرلر. سن آنلری عذابدن قورتولور ظن ایتمه. حالبوکه آنلر ایچون عذاب الیم واردر.]

يعنى؛ اى رسول مكرم! شول كيمسه‌لركه آنلر ناسى اغفال واضلال ايتمك كبى كناهلريله فرح وايشله‌مدكلرى علم وحسن واخلاق كبى شيلرله مدح اولونملرينه محبت ايدرلر. بناءً عليه؛ آنلرى عذابدن خلاص اولورلر ظن ايتمه. زيرا؛ آنلر ايچون عذاب اليم واردر.

فخر رازى، قاضى و خازنك بيانلرينه نظراً بو آيتده (ولاتحسبن) مفرد اولارق قرائت اولونورسه خطاب؛ رسول اللهه وبالتبع امتنه‌در واكر جمع اولارق قرائت اولونورسه خطاب؛ رسول اللهه وبالعموم مؤمنلره‌در.

تفسير خازنده بيان اولونديغنه نظراً بو آيت؛ رسول اللهه غزايه كيتديكنده غزايه كيتمه‌يوب و كيتمه‌دكلرينه فرح ايدوب رسول الله كلدكدن صوكره حضور رسالتده اعتذار ايده‌رك غزايه كيتمه‌دكلرى حالده كيتمش كبى ثنا اولونملرينه محبت ايدن منافقلر حقنده نازل اولديغى و(ابوسعيد الخدرى) حضرتلرندن مرويدر. ياخود؛ يهوديلر حقلرنده نازل اولمشدر. چونكه يهود؛ رسول الله ودين اسلام حقنده ارتكاب ايتدكلرى حيل ودسائس كبى دنائته فرح وكنديلرينك ديانت؛ صداقت، امانت، بر و تقوى و ارباب وفادن اولملريله مدح اولونملرينه محبت ايدرلردى. آنلر توراتك بعضاً اوصافنى وبعضاً احكامنى تغيير ايتملريله وهركسه قارشى باشقه‌لرينك بيله‌مديكى مسائلى بيليورمش كبى كنديلرينه بر مزيت ويره‌رك ارتكاب ايتدكلرى جنايتلريله فرح ايتدكلرى كبى خلقه قارشى ساخته وقار اولارق عابد و زاهد اولملريله ثنا اولونملرينه‌ده محبت ايدرلردى. بناءً عليه بو آيتده ذم اولونان قوم؛ يهود قوميدر. فقط حق الانصاف دوشونولجه ناسك اكثريسنك حالى بويله‌در، كه آز بر منفعت ايچون هر درلو حيل ودسائسى ارتكاب ايدر وآنكله منفعتنى تأمين ايتديكنه فرحلانير. حالبوكه ياپديغى ايشه فرح ايتمك شويله طورسون آغلامق لازم ايكن بالعكس ايشكذارلغندن بحثله مسرور وخندان اولديغى كبى بو قدر قباحتيله برابر هركس عندنده كنديسنك زهد وتقوى اربابندن اولمسيله ثنا اولونمسنى ده سور. معهذا كنديسنده تقوادن اثر يوقدر. ايشته رسول اللهك توراتده اولان بر حكم شرعيى يهوديلره تفهيمنده آنلر انكار ايدوب توراتك حكمنى صاقلادقلرينه افتخار

ايده‌رك فرح ايتملريله برابر سوزلرنده صادق اولدقلرندن رسول اللهدن ثنا اولونملرينى بكله‌ملرى اوزرينه بو آيتك نازل اولديغى مرويدر. سبب نزول هر نه اولورسه اولسون ارتكاب ايتديكى فناقله فرحلانان وايشله‌مديكى افعال ايله ثنا بكله‌ين كيمسه‌نك عذابدن قورتولاميه‌جغنى جناب حق بو آيتله بيان بيورمشدر. بناءً عليه؛ كناه فنا اولديغى كبى كناهله فرحلانمق دها فنادر. عبادت ايتمه‌مك فنا اولديغى كبى ايشله‌مديكى عبادتله مدح اولونمسنى آرزو ايتمك البته دها فنادر.

﴿ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴾

[كوكلرك ويرك ملكى اللهكدر. زيرا؛ الله تعالى هر شيئه قادر وقدرتى واسعدر.]

تفسير طبريده بيان اولونديغى وجهله بو آيت الله تعالى فقيردر بز زنكينز ديه‌ن يهوديلرى تكذيبدر. چونكه؛ كوكلرك ويرك وآنلرده بولونان موجوداتك ملكى كنديسنك اولان ذاته فقير ديمك قدر بيوك بر جنايت اولاماز.

*
* *

واجب تعالى بعض احكامنى بيان وارباب فسادك شبهه‌لرينى ذكر ايتدكدن وآنلره جواب ويردكدن صوكره توحيده دلالت ايدن آيتلرى ذكرله ناسك قلبلرينى جانب حقه توجهه دعوت وتوحيدله اشتغاله وجلالت وعظمت الهيه‌يى تذكر وتفكره تشويق ايتمك اوزره

﴿ اِنَّ ف۪ي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِاُو۬لِي الْاَلْبَابِ ﴾

بيوريور.

[سموات وارضك ياراديلشنده وكيجه ايله كوندوزك اختلافنده وحدانيت الهيه‌يه دلالت ايدر عقل صاحبلرى ايچون بيوك علامتلر واردر.]

زيرا؛ سمواتك اوقدر بيوكلكيله برابر دير كسز دورمسى وسمانك برجلرينك هر برنده آيرى آيرى بر خاصه‌لرى اولديغى كبى هر برجده ياز، كوز، قيش وبهار موسملرينك ميدانه كلمسى وكيجه‌نك بعضيسنى كوندوزه قلبله كوندوزك اوزامسى وكوندوزك بعضيسنى كيجه‌يه قلبله كيجه‌نك اوزامسى وكيجه‌نك قارانلغى وكوندوزك آيدينلغى

وآی الله کونشده اوتلره، أکینلره ومیوه‌لره اولان تأثیرلردوشونولونجه‌هر برنده‌وحدانیت الٓهیه‌یه وقدرت سبحانیه‌یه دلالت ایدن بیکلرجه دلیللر واردر وبونلری عقل صاحبلری دوشوندکجه بولور. بناءً علیه؛ سموات وارضه باقان کیمسه حیوانات سائره‌نك باقیشی کبی باقمایوب عقل صاحبلرینه لایق بر باقیشله باقارق صنایع الٓهیه‌نك هر برندن عبرت آلمق لازمدر. شو حالده عقل صاحبلرینك بو مخلوقاتدن خالقلرینه استدلال ایچون نظرلرنده اهتمام ایتمك لازم اولدیغنه اشارت ضمننده عقل صاحبلری آیتده صراحةً ذکر اولونمشدر.

تفسیر خازنده بیان اولوندیغنه نظراً آیتك سبب نزولی؛ اهل مکه‌نك جناب حقك وحدانیتنه علامت ایسته‌ملریدر. چونکه؛ آنلر شرکه مصر اولوب رسول اللهك شرکدن منعه اقدامی وتوحیدی اقرار ایتملرینه غیرتی اوزرینه آنلرك رسول اللهدن جناب حقك واحد حقیقی اولدیغنه دلیل ایسته‌ملری اوزرینه بو آیتك نازل اولدیغی (ابن عباس) حضرتلرندن مرویدر. بوکا نظراً معنای آیت: [ایها الناس! جناب حقك وجودینه ووحدانیتنه دلیل وعلامت ایسترسکزده نه‌دن سمواته وارضه، کیجه وکوندوزه باقمازسکز؟ نظر ایدك سموات وارضه، که معیشت وارزاقکزه نه کوزل موافق یارادلمشدر ونظر ایدك کیجه‌نك وکوندوزك انتظامنه، که کوندوز ارزاقکزی تحصیله وکیجه استراحتکزی تأمینه نصل موافقدر؟ چونکه؛ بونی دوشونن عقل صاحبی باشقه دلیله حاجت کورمز. زیرا؛ وحدانیتی اثباته بونلر کافیدر] دیمکدر.

*
* *

واجب تعالی الوهیتك دلیللرینی بیاندن صوکره عبودیتك اوصافنی بیان ایتمك اوزره

﴿ اَلَّذٖينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَاماً وَ قُعُوداً وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فٖى خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ﴾ بیوریور.

[عقل صاحبلر شول کیمسه‌لرکه آنلر الله تعالی‌یه آیاق اوزرنده اوتوردقلری ویاتلری اوزرینه یاتدقلری حالده ذکر ایدر وسموات وارضك خلقتنده اولان صنایع غریبه‌یی دوشونور آندن عبرت آلیرلر.]

﴿ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴾

[و دیرلرکه « ای بزم ربمز! شو کوردولن سموات وارضی باطل اولارق خلق ایتمه‌دك. بز سنی جمیع نقائصدن تنزیه ایدرز. سن ده بزی جهنم آتشندن وقایه ایت ».]

ایشته عقل صاحبلری بویله دیمکله ربلرینه تضرع ایدرلر.

﴿ رَبَّنَا اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمٖينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴾

[« ای بزم ربمز! سن جهنمه ادخال ایتدیککك کیمسه‌یی رذیل ورسوای ایدرسك. حالبوکه ظالملر ایچون جهنمدن چیقاره‌جق یاردیمجیلری ده یوقدر »] دیمکله اولکی تضرعلرینه بونی ده علاوه ایدرلر.

بوندن اولکی آیت ربوبیتك کمالنه دلالت ایتدیکی کبی بو آیتده عبودیتك کمالنه دلالت ایدر. زیرا عبودیتك اقسامی؛ اوچدر: برنجیسی؛ ذکر لسانیدر. بوکا (الذین یذکرون الله) جملهٔ جلیله‌سیله اشارت اولونمشدر. ایکنجیسی؛ اعضاء جوارحك عبادتیدر. بوکا (قیاماً وقعوداً وعلی جنوبهم) کلمات طیبه‌سیله اشارت اولونمشدر. اوچنجیسی؛ قلبله عبادتدر. بوکا (ویتفکرون) جملهٔ جمیله‌سیله اشارت اولونمشدر. چونکه انسانك لسانی؛ ذکرله، اعضاسی؛ شکرله وقلبی؛ فکرله مشغول اولونجه جمیع اعضاسیله عبودیتنه دوامله عبودیتده کمالی اظهار ایتمش اولور. بو آیت؛ دائمی صورتده انسان ایچون ربسنی ذکر ایتمك لازم اولدیغنه دلالت ایدر. زیرا؛ انسانك آیاق اوزری دورمق واوتورمق ویاتمقدن باشقه بر حالی تصور اولونمادیغندن بو اوچ صورتده ذکر ایدنلر ثنا اولونمقله هر حالده ذکر ایتمك لازم اولدیغنه اشارت اولونمش وذکرك کمالنه ده اشارت ایدلمشدر. زیرا؛ ذکرك کمالی؛ قلبله ولسانله برابر اولان ذکردر.

بو آیتده ذکرله مراد؛ نماز اولمق محتملدر. زیرا؛ انسان قادر اولورسه آیاق

اوزرنده ، قیامه قادر اولمازسه اوتوردیغی یرده ، اوتورمغه قادر اولمازسه یاتدیغی حالده نماز قیلمق لازم اولوب هیچ بر وجهله نمازی ترك جائز اولمادیغنه اشارت اولونمشدر .

واجب تعالی‌نك ذاتی کنهیله ادراك اولونمق ممکن اولمادیغندن مخلوقدن خالقه استدلال لازم اولدیغنه اشارت ایچون سموات وارضك خلقتنده عقل صاحبلرینك تفکر ایتدکاری بیان اولونمشدر . چونکه ؛ مخلوقاتك حدوثی وخالقنك قدمنی و امکانی تفکر ایدن کیمسه خالقنك واجب‌الوجود اولدیغنی ومخلوقاتك احتیاجنی دوشونن کیمسه خالقنك استغناسنی تفکر ایدر و بو وسیله ایله خالقك عظمت وقدرتنه وجمیع صفات کمالیه ایله متصف اولوب نقائصدن منزه اولدیغنه استدلال ایلر . الله تعالی‌نك حقیقتنی بیلمك بو دنیاده ممکن دکلدر . بناءً علیه ؛ خارجده آثار وافعالیله بیلندیکندن آثارینك بویوکلکی خالقنك بویوکلکنه دلالت ایدر . مثلا ؛ انسان بر آغاجك اوفاجق بر یاپراغنه نظر ایتدیکنده کورورکه تام اورتاسندن نهایتنه قدر بر طمر کیدر واو طمردن اطرافه یوزلرجه طمرلر آیریلیر . حق او قدر چوغالیرکه انسان صایمقدن عاجز قالیر وبیلیرکه او بر یاپراغك خلقتنده بیکلرجه حکمت عالیه واسرار عجیبه وامور غریبه واردر . آنلرك هر برینی ادرا کدن عقول بشر عاجز اولمقله خالقنك علم تام وقدرت کامله صاحبی اولدیغنی تسلیم ایتمك ضرورتنده قالیر وسمواتك جسامتنه وارضك ؛ دکزلری ، قره‌لری ، اووه‌لری ، طاغلری ، معدنلری واوتلری محیط اولماسنه و حیواناتده اولان صنایع عجیبه‌یی وحکم مصالحی ادرا کدن عاجز بولونمسنه مبنی خالقنك عظمتنده وهر مخلوقنده یوزبیکلرجه اسرار غریبه اولدیغنه حکم ایدر و درحال نقائصدن تنزیهله تسبیحه ونفسنك جهنمدن وقایه‌سنه دائر دعایه قوشار . فقط بو استدلال ودوشونجه نتیجه‌سی اولدیغندن عقلی اولان وکمالیله دوشونه‌بیلن ارباب علم وعرفان وعقل واذعان صاحبلری نائل اولابیله‌جکنه اشارت ایچون جناب حق ومثللو استدلالاتی عقل صاحبلرینه وارباب تفکره حواله ایتمشدر .

جناب حق بو آیتده دعا ایده‌جك کیمسه‌نك اولا واجب تعالی‌یه ثنا وتسبیح و تهلیل ایتمسی لازم اولدیغنه اشارتله قوللرینه دعانك کیفیتنی تعلیم وایضاح ایتمشدر .

(فقد اخزیته) اخزاء ؛ رذیل ورسوایه وبر بلایه مبتلی قیلمقله اهلاك ایتمکدر .

بناءً علیه ؛ الله تعالی‌نك آتشه ادخال ایله اخزاء ایتمسی ایله مراد ؛ رحمتدن اوزاق قیلمسی ورذیل ورسوای ایتمسیدر .

بو آیت ؛ عذاب روحانینك عذاب جسمانیدن شدتلی اولدیغنه دلالت ایدر . زیرا ؛ عذاب جسمانیدن عبارت اولان عذاب جهنمله تهدیدن صوکره عذاب روحانیدن عبارت اولان اخزاء ایله دخی تهدید ایتمشدر . چونکه اخزاء ؛ بیان اولوندیغی وجهله تذلیل وتحقیر ایتمکدر . اکر عذاب روحانی دها شدتلی اولمه‌ایدی عذاب جسمانی ایله تهدیدن صوکره عذاب روحانی ایله تهدیدده بر فائده اولمازدی .

بو آیتده ظالملرله مراد ؛ کافرلر اولدیغندن اهل کبائره شفاعت اولمایاجغنه دلالت ایتمز . زیرا ؛ نصرته نائل اولمایاجقلر ظالم کافرلر دیمکدر .

بیضاوینك بیانی وجهله بو آیت اصول اعتقادیه‌نك شرفنه واستدلالك واجب اولوب تقلیدك باطل اولدیغنه دلالت ایدر . زیرا ؛ سموات وارضك خلقتلرنده و کیجه ایله کوندوزك اختلافنده عقل صاحبلری ایچون علامات اولدیغنی بیانله استدلالك واجب اولدیغنه اشارت ایتمشدر . مخلوقاتك باطل اولارق خلق اولونمادیغنی بیان ایتمك ؛ عبث اولمایوب هر برنده انواع حکمت ومصلحت اولدیغنه وانسانك مبدأ ومنشأنه ومعاشنه سبب اولمق وخالقك وجودینه وصفات کمالیه‌سنه دلالت ایتمك کی بر طاقم فوائد عظیمه‌یی متضمن اولدیغنی بیان ایتمکدر .

⁂

واجب تعالی عقل صاحبلرینك لسانلری وقلبلری ایله عبادتلرینی وبعض دعالرینی بیان ایتدن صوکره دعالرینك دیکر نوعی بیان ایتمك اوزره ﴿ رَبَّنَا اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْاِيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا ﴾ بیوریور .

[عقل صاحبلری کمال تضرعله دیرلرکه « ای بزم ربمز ! بزه رسول کوندروب احکامنی تبلیغه مأمور ایتدیککز زمان بز بر منادی ایشیتدك که او منادی ایمانه چاغیروب ارشاد ایدر ودیرکه (ربکزه ایمان ایدك) . بو ندا اوزرینه بزده درحال دعوتنه اجابت ایده‌رك ایمان ایتدك » .]

﴿ رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ ﴾

[« ای ... بزم ربمز ! بز ایمان ایدنجه سن بزم کناهلریمزی مغفرت وسیئاتمزی ستر ایدوب کفارت ایتمکله بزی کناهلریمزدن تطهیر و بزم روحمزی ایلرله قبض ایت » دیمکله درکاه الوهیته التجا ایدرلر .]

فخر رازی وخازنك بیانلری وجهله بو آیتده ایمانه دعوت ایدن منادی ایله مراد ؛ محمد صلی الله تعالی علیه وسلمدر . آیتده منادینك ایمانه دعوت ایتدیکنی بیانله منادینك شاننه تعظیم اولونمشدر. چونکه؛ ایمانه دعوت ایدن ذاتدن دها بویوك بر دعوتجی اولاماز.

شو دعالرنده عقل صاحبلری ؛ اوچ شی ایستهمشلردر : برنجیسی ؛ کناهلرینك مغفرتی ، ایکنجیسی؛ سیئاتلرینك ستری ، اوچنجیسی؛ وفاتلرینك ایلرله برابر اولمسیدر. چونکه ایلرله حشر اولمق ایلر زمرهسندن اولوب بویوك درجاته نائل اولاجغنه دلیل اولدیغندن ایلرله حشر اولونملرینی ربلرندن استرحام ایتمشلردر که انسان ایچون ایستهنلمکه شایاندر. غفران و کفارت ؛ هر ایکیسی ده کناهلری ستر ایتمك معناسنه ایسهده دعاده اصرار ومبالغه مندوب اولدیغندن بعضاً غفران وبعضاً ده کفارت لفظلریله دعایه دوام ایتدکلری بیان اولونمشدر . یاخود مغفرت ؛ کچمش کناهلره ، کفارت ده کلهجکده ایشلهنمسی محتمل اولان کناهلره عائددر . یاخود غفرانله مراد؛ توبه ایله زائل اولان کناهلر و کفارتله مراد ؛ طاعاتله زائل اولان کناهلردر. توبهسز کناهك مغفرت اولنهجغنه بو آیت دلالت ایدر. زیرا؛ توبهسز مغفرت ایستهملرینی بیان؛ شفاعتك قبولنی بیاندر .

بو آیتده ذنوب ایله مراد ؛ بویوك کناهلردر . سیئاتله مراد ؛ کوچوك کناهلردر. بناءً علیه؛ آیتده تکرار یوقدر. ابرارله مراد؛ انبیا وصالحلر و نتله عمل ایدنلردر و بونلرله

وفات ایتملریله دعانك معناسی ؛ آنلرك عمللری کبی عمله موافق اولمق وآنلرك أولوملری کبی أولمك و آنلرك درجهلری کبی درجهیه نائل اولمق وآنلرك صحبتلرنده بولونمقدر .

⁂

واجب تعالی عقل صاحبلرینك دعالرندن نوع آخری بیان ایتمك اوزره ﴿ رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴾ بیوریور .

[عقل صاحبلری اولکی دعالرینه علاوه ایدهرك دیرلرکه « ای بزم ربمز ! رسل کرامك لسانلری اوزره وعد ایتدیکك ثوابی بزه احسان ایت ویوم قیامتده کناهمز سببیله بزی رسوای ایتمه ورسوالق ایجاب ایدن کناهلردن بزی محافظه ایت، که بز عالم نظرنده محجوب اولمایالم . زیرا ؛ سن وعدکده خلف ایتمزسك » دیمکله درکاه الوهیته التجا ایدرلر .] بناءً علیه ؛ آیتدن یعنی بو دعادن مقصد ؛ طاعاته موفق اولوب معصیتدن محافظه اولونمسنی ایستهمکدر .

بیضاوینك وابو السعود افندینك بیانلری وجهله شو آیتده بیان اولونان دعالر وعد الٰهیده خلف اولور قورقوسنه بناءً دکلدر ، بلکه وعد الٰهی یه مستحق اولامامق قورقوسنه بناءًدر .

⁂

واجب تعالی عقل صاحبلرینك دعالرینی بیاندن صوکره دعالرینی قبول ایتدیکنی بیان ایتمك اوزره ﴿ فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ ﴾ بیوریور .

[آنلرك التجالری اوزرینه ربلری دعالرینی قبول ایتدی ودیدی که « بن سزدن ارکك ودیشی هیچ بر کیمسهنك عملنی ضایع ایتمم. زیرا ؛ سزك بعضیکز بعضیکزدندر. بناءً علیه ؛ عملده فرقکز یوقدر . شو حالده هر کیم عمل ایدرسه عملنك اجرینی آلیر اصلا نقصان اولماز .]

يعنی ؛ عقل صاحبلری دعا ايدنجه ربلری دعالرينی قبول ايدەرك ايستەدكلرينی ويردی وديدی كه « اركك قادين سزدن هيچ بر كيمسەنك عملنی بوشه كيدرمم ودعا ايدن كيمسەنك دعاسی شرائطنه موافق اولديغی صورتده رد ايتمكله محروم ايتمم . زيرا ؛ سزك دينده ودينه ياردمده وبربريكزه معاونتده بعضيكز بعضيكزه بكزر . بناءً عليه ؛ بينكزده فرق يوقدر . هر جمله كزك عبادتنی قبول ايدر وثوابنی ويريرم . چونكه ؛ باب التهيده قادين واركك جملەسی مساويدر » .

واجب تعالی دعا ايدنلرك دعالرينك قبولنی وثوابه نائل اولاجقلرينی بيانله اكتفا بيوردی . حالبوكه عذابلرينك سقوطنەده دعا ايتمشلردی . زيرا دعالرينك قبولنی بيان ؛ عذابك سقوطنی بيانی مستلزم اولديغندن شق اول ايله اكتفا اولونمشدر . چونكه ثوابك حصولی ؛ عذابك سقوطنی مشعر اولديغندن عذابك سقوطی خصوصنده دعانك قبولنی بيانه حاجت قالمامشدر . بناءً عليه عملك ضايع اولمیەجغنی بيان ايتمك ؛ دعانك ايكی جهتنكده قبولنه دلالت ايدر .

امور دينده فضيلت ، اعمال صالحه ايله اولوب اركك‌لك وقادينلق كبی اوصاف سائرەيه اعتبار اولماديغنه اشارت ايچون بو آيتده واجب تعالی ذكور واناثك مساوی اولدقلرينی بيان ايتمشدر . بناءً عليه ؛ عبادت اوزره ثوابده وقباحت اوزره عذابده انسانلرك بعضيسی بعضيسنه بكزەديكی بيان اولونمشدر ، كه اركك‌لر حقنده عبادتك شكلی وثوابی نه ايسه قادينلر حقندەده عبادتك شكلی وثوابی عينيدر .

*
* *

واجب تعالی هيچ بر عاملك ضايع اولمیەجغنی بياندن صوكره هجرت ايدنلركده هجرتلرينك ثوابی ضايع اولمیەجغنی بيان ايتمك اوزره ﴿ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴾ بيوريور .

[عمل ايدنلرك عمللری ضايع اولمايجه شول كيمسەلركه آنلر هجرت ايتديلر وكندی بلدەلرندن بغير حق اخراج ونم طريقم اولان دين اسلام يولنه دشمن طرفندن اذی اولونديلر ودشمنلريله مقاتله ايتديلر وقتل اولونديلر . البته بن عظيم الشان آنلرك كناهلرينی ستر ايدر والبته عند الهيمزدن ثواب اولارق آلتندن نهرلر آقان جنتلره آنلری ادخال ايدرم . حالبوكه رب تعالی عندنده ثوابك دها كوزلی واردر .]

فخر رازينك بيانی وجهله هجرت ايدنلرله مراد ؛ بالفعل خدمت رسول اللهده بولونمق اوزره هجرتله ديار غربتی اختيار ايدنلردر . كندی بلدەلرندن چيقاريلانلرله مراد ؛ كافرلر طرفندن بر طاقم اذی ايله هجرته مجبور اولان اهل ايماندر . بالاختيار هجرت ايدنلر بالاجبار هجرت ايدنلردن افضل اولدقلرينه اشارت ايچون آيتده بالاختيار هجرت ايدنلر تقديم اولونمشلردر . هر نه صورتله اولورسه اولسون هجرت ايدنلر ودين اوغرنده دشمندن اذی كورنلر و مقاتله ايدوب شهيد اولانلر ايچون جناب حق اوچ جهتله احسان ايدەجكنی بيان ايتمشدر : برنجيسی ؛ كناهلرينی ستر ايتمكدر . ايكنجيسی ؛ كناهلرينی عفو ايتدكدن صوكره نعمت ابديه ايله متنعم قيلمقدر . اوچنجيسی ؛ او نعمتك طرف الهيدن اولديغنی بيانله نعمتك بويوكلكنی بيان ايتمكدر .

*
* *

واجب تعالی زمان سعادتده اولان فقراء مسلمينی تسليه وكافرلرك ظاهرده نعمتلرينه اعتبار اولماديغنی بيان ايتمك اوزره ﴿ لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ۞ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴾ بيوريور .

[ای رسول مكرم ! كافرلرك منفعت و تجارت خصوصنده بلدەلره سير وسفرله بر بلدەدن ديكر بلدەيه انتقاللری سنی آلداتماسون . زيرا ؛ آنلرك تجارتلری منافع قليله

ولذت سریعه‌در. بناءً علیه؛ غبطه اولوناجق برشی دکلدر. شوقدر آز برلذتی بیتیردکدن صوکره آنلرك مکانلری جهنمدر ویاتاجقلری مکانلری اولان جهنم نه کوتو اولدی.]

یعنی؛ کافرلرك مملکتلر کزوب تجارتله ثروت صاحبی اولملری سزی مغرور ایتمسون. زیرا؛ آنلرك منفعتلری آز برشیدر. چونکه؛ دنیاده نه‌قدر یاشاسه‌لر عاقبتلری یوقدر وبوندن صوکره مقاملری جهنمدر وآنلرك یاتاجقلری بشیکلری اولان جهنم نه‌فنا اولدی.

بوآیتده ظاهرده خطاب؛ رسول اللهه ایسه‌ده حقیقتده امته‌در. چونکه؛ رسول الله کافرلرك ألنده بولونان نعمتلرینه هیچ برزمان آلدانمامشدر. بناءً علیه؛ امتنك ده آلدانماملرینی جناب حق توصیه ایتمشدر.

بوآیتده کافرلرك تجارتدن کسب ایتدکلری ثروتلرینی ذم ایتمك؛ اصل تجارتی ذم ایتمك دکلدر. زیرا؛ تجارت ممدوحدر. یالکز کافرلرك ایمانی اولمادیغندن تجارتك منفعتی دنیایه منحصر اولوب دنیاده عمر ایسه آز بر مدت اولدیغندن آزجق برلذتله اکتفا ایدوب آخرتی فدا ایتدکلری جهتله مذمومدرلر. فقط ایمانله برابر تجارتله دنیاده انتفاع اولوندیغی کبی ایمان وعمل صالحله آخرتده دخی انتفاع ایده‌جکلر حقنده تجارتك خیر اولدیغنده شبهه یوقدر. اصحاب رسول اللهك کافرلرك ثروتلرینه غبطه ایتملری اوزرینه بوآیت جلیله نازل اولمشدر. چونکه؛ فخررازی، قاضی وخازنك بیانلری وجهله مؤمنلردن بعضیلری «اللهك دشمنلری رفاه وبوللق ایچنده وقت کچیریورلر، بز ایسه دارلق ایچنده‌یز» دیملری اوزرینه بوآیتك نازل اولدیغی مرویدر. شوحالده آیت «کافرلرك غبطه اولوناجق برحاللری یوقدر. زیرا؛ ظاهرلری معمور ایسه‌ده باطنلری خراب» دیمکدر، یوقسه تجارتلرینی ذم ایتمك دکلدر.

یاخود متاع قلیل؛ سیر وسفرلرینك مدتی آز دیمکدر. بوکا نظراً آیتك معناسی:

[ای مؤمنلر! هر نه قدر سزك اطرافکز کافرلرله طولو اولدیغی جهتله آنلر تجارت ایچون سیر وسفر ایدرلر، ثروت وسامان صاحبی اولورلر وسزده قورقو کزدن سیر وسفر ایده‌مه‌یوب فقیر ایسه کزده کافرلرك سیر وسفرلرینك دوامی سزی آلداتماسون. زیرا؛ آنلرك تجارت ایچون سیر وسفرلرینك مدتی غایت آزدر. چونکه؛ احوال تبدل ایده‌جك،

امنیت سزه کله‌جك وقورقو آنلره کیده‌جك وتجارت وثروت سزه دونه‌جك وبناءً علیه؛ بوکوردیککز حال بویله دوام ایتمیه‌جکدر. اوحالده آنلرك بوکونکی حاللری سزی مغرور ایتمسون ومحزون اولمایك] دیمکدر. بومعناجه آیتك سری حضرت عمر زماننده ظهور ایتمشدر.

*
* *

واجب تعالی مشرکلرك حاللرینه غبطه اولونماسنی اهل ایمانه توصیه ایتدکدن صوکره مؤمنلره واقع اولاجق احسانی بیان ایتمك اوزره ﴿ لٰكِنِ الَّذٖينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِلْاَبْرَارِ ﴾ بیوریور.

[لکن شول کیمسه‌لر که آنلر ربلرینه اتقا ایتدیلر. آنلر ایچون ابداً جنتده قالاجقلری حالده آلتندن نهرلر آقار جنتلر واردر. اوجنتلر متقیلر ایچون حاضرلانمش جناب حقك نعمتلری وضیافتلریدر والله تعالی عندنده اولان نعمتلر ایی اولان کیمسه‌لر ایچون خیرلیدر.

یعنی؛ کافرلرك سیر وسفرله تجارتلری وارایسه‌ده لکن اللهك امرینی یرینه کتیرمك ونهیندن اجتناب ایتمك صورتیله ربلرینه اتقا ایدن مؤمن متقیلر ایچون جنتلر واردر، که او جنتلرك آلتندن نهرلر جریان ایدر. انسانك سوه‌جکی نعمتلر وآقار ایرماقلر موجوددر واهل جنت اونعمتلر ایچنده ابداً قالاجقلردر. زیرا؛ دنیا نعمتلری کبی سریع الزوال دکلدر. بو نعمتلر متقی قوللری ایچون عند الهیدن حاضرلانمشدر والله تعالی عندنده اولان نعمتلر دنیاده انعام صاحبی اولان ایلر ایچون خیرلیدر.

نزل؛ مسافره ضیافت ایچون حاضرلانان قوناق و ایچنده اولان نعمتلردر. بناءً علیه؛ جنت اعلا واجب تعالینك متقی اولان قوللرینه ضیافتخانه‌سی اولدیغی ایچون نزل دینمشدر.

جنتده درجاته نائل اولمق اتقایه موقوف اولدیغنه بوآیت دلالت ایدر. اتقا ایسه اوامره امتثال ونواهیدن اجتنابدن عبارت اولدیغی جهتله ابداً جنتده نعمتلره نائل اولمق

وجناب حقك ضيافت خانه‌سنده بولونمق ؛ امرينه امتثال ونهيندن اجتناب ايتمكه توقف ايدر . زيرا ؛ قوناق صاحبی، امرينی طوتمان ونهيندن قاچان بو قوناغه كيره‌جكدرديدكدن صوكره امرينی طوتمادن ونهيندن اجتناب ايتمه‌دن بنده كيره‌جكم ديمه‌نك بيهوده بردعوی اولديغنی ادنی عقلی اولان ادراك ايدر .

***

واجب تعالی مشركلرك ومؤمن متقيلرك حاللرينی بيان ايتديكی كبی اهل كتابدن ايمان ايدنلرك حاللرينی دخی بيان ايتمك اوزره ﴿وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلّٰهِ لَا يَشْتَرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا اُولٰئِكَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾ بيوريور .

[خضوع وخشوع وتضرع ونياز ايدر اولدقلری حالده اهل كتابدن، الله تعالی‌يه وسزه انزال اولونان كتابه وكنديلرينه انزال اولونان توراته وانجيله محقق ايمان ايدن كيمسه‌لر واردر، كه او كيمسه‌لر اللهك آيتلرينی آزيجق دنيا منفعتنه دكيشمزلر واللهك آيتلری مقابلنده آزيجق پاره آلمازلر. ايشته آنلر ايچون ربلری عندنده اجرلری واردر. زيرا ؛ الله تعالی‌نك حسابی سريعدر .] بناءً عليه ؛ هرقولنك عملنی بيلديكندن جزاسنی درحال ترتيب ايدر وهركس جزای سزاسنی صورت سريعه‌ده بولور .

بو آيتده ذكر اولونان اهل كتابدن مراد؛ تورات وانجيله ايمان ايدن يهوديلر ونصاری ملتلرندن قرآن وآخر زمان پيغمبرينه ايمان ايدنلردر. چونكه ؛ يهوددن (عبدالله بن سلام) واتباعی ايله نصارادان حبش ملكی (نجاشی) واتباعی كبی زمان سعادتده اهل كتابدن بر چوق ايمان ايدنلر اولديغی كبی هرزمان اهل كتابدن دين اسلامی قبول ايدنلرده واردر . بناءً عليه ؛ بوسوره‌ده اهل كتابك كتابلرينی تحريف ايتدكلری بيان اولونديغندن بو آيت جليله ، اهل كتابك هپسی احكامی تحريف وتبديل ونقض عهد ايدنلردن اولمايوب ايچلرنده مناقب جليله صاحبلری بر چوق كيمسه‌لر اولديغنی بيان ايچون سوق اولونديغی ابوالسعود افندينك جملهٔ بياناتندندر .

خازن وطبرينك بيانلرينه نظراً بو آيتك سبب نزولی ؛ رسول اللهك بعض اصحابيله حبشده وفات ايدن (نجاشی) ايچون مدينه‌ده جنازه نمازی قيلمسی اوزره منافقلرك طعن ايتملريدر . چونكه ؛ نجاشينك كونيله وساعتيله وفاتنی جبريل امين رسول اللهه خبر ويروب اوصافنی بيان ايدنجه رسول الله بعض اصحابيله مصلايه چيقدی ونجاشينك تابوتی كشف اولوندی ونجاشينك جنازه نمازينی قيلدی. بونك اوزرينه مدينه‌ده بولونان منافقلر « محمد ﷺ هيچ كورمديكی وبيلمديكی بر نصرانی‌يه نماز قيلدی » ديه‌رك طعنه باشلاينجه جناب حقك آنلرك طعننی رد ايچون بو آيتی انزال بيورديغی مرويدر . بالآخره حبشدن كلنلردن تحقيق اولونديغی زمان عينی كون وساعتده نجاشينك وفاتی وجنازه‌سنك قالديرلديغی تحقق ايتمشدر .

واجب تعالی بو آيتده اهل كتابدن ايمان ايدنلرك مناقبندن بشنی ذكر ايتمشدر : برنجيسی ؛ اللهه ايمان ، ايكنجيسی ؛ قرآنه ايمان ، اوچنجيسی ؛ كندی كتابلرينه ايمان ، دردنجيسی ؛ الله تعالی‌يه خضوع وخشوع اوزره عبادت ، بشنجيسی ؛ بعض اهل كتابك ارتكاب ايتدكلری تحريفی ارتكاب ايتمدكلری وآز بر پاره آلارق آخرتی دنيايه دكيشمه‌ملريدر .

واجب تعالی قوللرينه وعد ايتديكی اجرك صورت سريعه‌ده واصل اولاجغنی بيان ايچون حسابنك سريع اولديغنی بيان بيورمشدر . زيرا حسابك سرعتی؛ جزانك سرعتنی ايجاب ايدر . چونكه ؛ الله تعالی هر كسك عملنی وعملنك اقتضا ايتديكی جزابی بيلديكی ايچون دوشونمكه احتياجی اولمادیغندن حسابك سرعتنه مانع اولاجق برشی يوقدر .

اهل كتابدن شو بيان اولونان اوصافی حائز اولانلرك شرف و فضيلتده پك يوكسك مرتبه‌يه بالغ اولدقلرينه اشارت ايچون بعد مراتبه ورفعت شانه دلالت ايدن (اولئك) لفظ شريفيله اشارت اولونمشدر .

احكام دينی هوا وهوسنه اويدورمق صورتيله موضعندن چيقارانلر وحيلهٔ شرعيه عنوانيله بر طاقم احكام شرعيه‌يی مستفتينك احوالنه تطبيق ايتمك صورتيله پاره آلانلر وفقيه بيلير ديه‌رك ساخته شهرتياب اولوب دينی دنيايه صاتانلر احكام شرعيه‌يی تحريف ايدنلرك زمره‌سندن اولدقلری نعمت الله افندينك جملهٔ بياناتندندركه لسانمزده « بوتون فقيه

دین یاپار یاریم فقیه دین ییقار » سوزی بورادن آلنمش غایت قیمتدار و بر چوق معنایی جامع بر جمله‌در .

*
* *

واجب تعالی بو سوره‌ده اصول اعتقادیه‌یه وفروع اعماله متعلق آیتلرینی بیاندن صوکره بالعموم آداب شرعیه‌یی جامع و کچمش اولان احکامی اجمالاً مشعر اولان شو آیت جلیله ایله سوره‌یه ختام ویرمك اوزره ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ بیوریور .

[ای مؤمنلر ! تکالیف الهیه‌یی ادادن حاصل اولان مشقته ودشمنکزله مجاهده اثناسنده کوره‌جککز زحمته صبر ایدك واولاد وعیالکر واحباب ویارانکز واقربا وتعلقاتکزله طرز تعیشده وصحبت صره‌سنده طرفیندن واقع اولان قصوره قارشی بر بریکزه صبر توصیه ایدك وهر ایکی طرف یکدیکرینه صبرله مقابله وصبره ملازمت ایدك ودشمن قارشیسنده حدودی بکله‌مك ایچون نفسکزی ربط ایدك ، دشمنکز سزك غفلتکزدن استفاده ایتمسون وسز فلاحه داخل وقورقدیغکزدن قورتولوب اومدیغکزه نائل اولمق ایچون اوامر الهیه‌یه امتثال ونواهیدن اجتناب ایتمك صورتیله الله تعالی‌یه اتقا ایدك که دنیاده و آخرتده نجات بولاسکز .]

بو آیتده واجب تعالی صبر ومصابره ایله امر بیورمشدر. زیرا ؛ انسانك ایکی حالی واردر : برنجی حالی ؛ نفسنه متعلقدر . بو خصوصده الوهیت ، نبوت واحوال آخرته استدلالده حاصل اولاجق مشقته وفروع اعمالده واجبات ومندوباتی ادا ایتمکده حاصل اولاجق کلفتده ومنهیاتدن احتراز ایتمکده نفسك آرزوسنه سد چکمکده حاصل اولاجق زحمته وفقر وضرورته ؛ قحط وغلا وخسته‌لق ودشمندن قورقمق کبی آفات دنیویه‌یه صبر ایتمك البته واجبدر . زیرا صبر ؛ بو کبی بلایالك او کیمسه‌نك اوزرندن قالقمسنه وسیله‌در . صبر ایتمه‌ین سلامت بولاماز .

ایکنجی حالی ؛ انسانك کندیله وسائر ابناء جنسیله برابر بینلرنده مشترك اولان

احوالدر. بو خصوصده کندیسی وغیریلری آره‌سنده واقع اولان قصوره طرفیندن مصابره یعنی هر ایکی طرف مشترکاً صبر ایتملری لازمدر ، که بو قسمده اهل وعیال واولاد وقومشولر واقربا وتعلقات آره‌سنده واقع اولان مناسبتسزلکلره صبر ایتمك دخی داخلدر.

بر کیمسه‌دن انتقامی ترك وظلم ایدن ظالمدن عفو وامر بالمعروف ونهی عن المنکر وملحدلرك شبهه‌لرینی ازاله ایچون سعی ایتمك مصابره‌ده داخلدر.

مرابطه ؛ فی سبیل الله دین اوغرنده دشمنه قارشی کوکس کرمك ولزومی قدر وقتنی بو جهته صرف ایتمکدر . زیرا دنیاده سعادت و آخرتده سلامت ؛ اعلاء دین خصوصنده اعداء دینله اوغراشمقدر. چونکه دینی اعلاء ایچون اوغراشمق ؛ مسلك نبی وسنت اصحابدر.

« بر نمازدن صوکره مؤمنك دیکر نمازی کوزه‌تمسی » مرابطه‌ده داخل اولدیغنه دائر رسول اللهك حدیث شریفی بیضاوینك جمله‌ٔ روایاتندندر .

نیسابورینك بیانی وجهله بو آیتده صبر ؛ نفسی تربیه‌ده ریاضته صبر اولمق احتمالی واردر. چونکه ؛ انسان ایچون نفسی تربیه لازمدر واك بویوك تربیه ؛ ریاضتله اولدیغی کبی ریاضتده صبره محتاجدر .

مصابره ؛ ابتلا زماننده قلبی مراقبه ایتمکدر . مرابطه ؛ اللهه واصل قیلاجق اسبابه ارواحی باغلامقدر. بو معنا ایله اوایکی معنالر جمع اولابیلیر . زیرا ؛ دشمن قارشیسنده حدود بکله‌مك روحی اللهه واصل قیلاجق عبادته ربط ایتمکدر . چونکه ؛ بخاری ومسلمك اتفاقلری و (سهل بن سعد) حضرتلرینك روایتیله رسول اللهك « بر کون دشمن قارشیسنده نوبت بکله‌مك دنیا ودنیا اوزرنده بولونان موجوداتدن خیرلیدر » بیوردیغی تفسیر خازنك جمله‌ٔ بیاناتندندر .

رومی بیك اوچیوز اوتوز بر سنه‌سی تشرین اولك آلتنجی صالی کوننه تصادف ایدن هجری بیك اوچیوز اوتوز اوچ سنه‌سی ذی الحجه‌نك طقوزنجی عرفه کونی ایکندی نمازندن صوکره بو سوره‌نك ترجمه‌سی بعونه تعالی ختام بولمشدر .

اوچنجی جلدك فهرستی

٢ سورهٔ آل عمرانه

٣ رسول اللهك اسم اعظم اوچ سورهده در بیوردیغی

٣ سورهنك اولندن سكسان آیتك سبب نزولی ورسول اللهك نجران نصاراسنی الزامی

٦ كتب سماویهنك جملهسی ناسه هدایت اولدیغی

٩ الله تعالی‌نك انسانلری رحم امهاتده تصویر ایتدیكی

١٠ قرآنده متشابهاتك معناسی وعلمانك اتباعی

١٤ علماء راسخونك دعالری

١٧ اهل كفرك اولاد واموالنك فائدهسی اولمادیغی

٢١ الله تعالی‌نك نصرتیله دیله‌دیكی قولنی تأیید ایتدیكی

٢٢ نسوان واولادك وسائر اموالك انسانه تزیین اولوندیغی

٢٦ جنته مستحق اولان متقیلرك اوصافی

٢٨ توحیده شاهدلر وشهادتك انواعی

٣٠ عندالله مقبول اولان دین؛ دین اسلامدر

٣٤ دین اسلامدن اعراض ایدنلرك صفتلری

٣٨ دین اسلامدن اعراضلرینك سببی

٣٩ جناب حقك قوللرندن دیله‌دیكنی عزیز ودیله‌دیكنی ذلیل قیلدیغی

٤٢ مؤمنلرك كافرلری دوست اتخاذ ایتملری جائز اولمادیغی

٤٦ هر كسك خیر وشر عملنی بولاجغی وكناهدن قاچاجغی

٤٩ اللهه ورسولنه اطاعتدن اعراض ایدنلری اللهك سومه‌دیكی

٥١ مخلوقاتك مكلف اولانلری غیر مكلفدن افضل اولدیغی

٥٣ امرأهٔ عمرانك نذر ایتدیكی چوجوغك قیز اولدیغی

٥٥ زكریا علیه السلامك حضرت مریمی تحت كفالتنه آلدیغی

٥٧ حضرت زكریانك بر ولد ایچون دعاسی

٦١ حضرت زکریانك چوجوغك دوغاجغنه علامت ایسته‌دیکی
٦٣ حضرت مریمك افضل اولوب عبادتله امر اولوندیغی
٦٧ حضرت مریمك اوغلو عیسی ایله تبشیر اولوندیغی
٦٩ حضرت مریمك کندیسندن چوجوق اولاجغنی استبعادی
٧١ حضرت عیسانك بنی اسرائیله رسول اولارق معجزه‌لرینی اظهاری
٧٧ حواریونك حضرت عیسایه معاونتلری
٧٩ یهودیلرك حضرت عیسایی قتل ایتمك اوزره حیله‌لری
٨١ حضرت عیسایه اتباع ایدنلرك کفر ایدنلرك فوقنده اولاجقلری
٨٦ حضرت عیسانك صفتی حضرت آدمك صفتی کبی اولدیغی
٨٨ رسول اللهك کافرلری لعنته دعوت ایتدیکی
٩٢ رسول اللهك اهل کتابی توحیده دعوتی
٩٧ حضرت ابراهیمك یهودی ونصرانی اولمادیغی
١٠٠ اهل کتابك اهل ایمانی اضلاله محبت ایتدکلری
١٠٢ اهل کتابك حقی باطله قاریشدیردقلری
١٠٧ فضل ، اللهك یدنده اولوب دیله‌دیکی قولنه ویردیکی
١٠٨ اهل کتابك ایکی قسم اولوب بری اهل امانت دیکری اهل خیانت اولدیغی
١١٣ یمینی وعهدینی نقضله آزبجق پاره‌یه دکیشنلرك اقسامی
١١٦ انبیانك درعهده ایتدکاری وظیفه‌ده سوء استعمال ایتمه‌دکلری
١٢٠ انبیادن ، کندیلرندن صوکره کله‌جك نبی‌یه یاردیم ایده‌جکلرینه عهد آلندیغی
١٢٤ انبیانك جمله‌سنه ایمانك وجوبی
١٢٥ اسلامك غیری بر دین طلبنده بولونمق جائز اولمادیغی
١٣١ اهل کفرك کفر اوزره بولوندقجه صدقه‌لرك قبول اولونمادیغی
١٣٣ محبت ایتدیکی مالنی انفاق ایتمه‌دکجه ایلکه نائل اولامیه‌جغی
١٣٧ بیت معظمك ناسك عبادتی ایچون اول وضع اولونان بنا اولدیغی
١٤١ زاد راحله‌یه مقتدر کیمسه‌یه حجك وجوبی
١٤٤ اهل کتابك انسانلری ایماندن منعه سعی ایتمك اللرنده بر سلاح اولدیغی
١٤٩ لایق اولدیغی وجهله اتقانك وجودی

١٥٠ اهل اسلام ایچون تفرقه‌نك جائز اولمادیغی
١٥٣ اهل اسلام بیننده الفت و محبتك بیوك بر نعمت اولدیغی
١٥٤ امت ایچنده امر بالمعروف ایده‌جك کیمسه‌لرك بولونمسی لازم اولدیغی
١٥٦ تفرقه‌نك نهی اولوندیغی
١٦١ امت محمدك امر بالمعروفله مشغول اولدیغی جهتله امتلرك خیرلیسی اولدیغی
١٦٥ یهودیلر اوزرینه الی یوم القیام ذل ومسکنتك وضع اولوندیغی
١٦٨ اهل کتابك هپسی بر مرتبه‌ده مساوی اولمایوب مؤمنلری‌ده اولدیغی
١٧٣ اهل کفری دوست اتخاذ ایتمك جائز اولمادیغی
١٨٥ اهل کفرك اهل ایمانه اصلا محبت ایتمه‌دکلری
١٧٩ احد غزاسنه دائر تفصیلات
١٨٠ بدر غزاسنه دائر تفصیلات
١٨٨ ربایه عائد تفصیلات
١٩١ انفاقك فضیلتی و ناسك قصورلرینی عفوك لزومی
١٩٨ ناس بیننده زمانك مناوبه طریقیله جریانی
٢٠٥ هر نفسك کندی اجلیله باذن الله وفات ایتدیکی
٢٠٧ هر نبی ایله برابر اهل ایمانك دشمنلرینه قارشی مقاتله ایتدکلری
٢١١ اهل کفرك اهل ایمانی ارتداد ایتدیرمك ایسته‌دکاری
٢١٣ اهل کفرك قلبلرینه قورقو القا اولوندیغی
٢١٩ احد غزاسنده اهل ایمانك دشمنلرندن فرارینی تصویر
٢٢٤ منافقلرك احد غزاسنده سوزلری و آنلره جواب
٢٣٠ اهل اسلامك شهادتی عین مغفرت اولدیغی
٢٣١ رسول الله ملایم بولونمسه اطرافنده‌کی انسانلرك طاغیلاجغی
٢٣٤ اللهك یاردیم ایتدیکی کیمسه‌نك مغلوب اولمیه‌جغی
٢٣٥ هیچ بر نبی ایچون خیانت جائز اولمادیغی
٢٣٩ انسانلرك کندی جنسلرندن نبی بعث اولونمسی عین احسان اولدیغی
٢٤٨ شهدانك عندالله حیاتده و مرزوق اولدقلری
٢٥٨ اهل کفره مساعده‌نك حقلرنده خیر اولمادیغی

٢٦١ بخلك صاحبى حقنده شر اولوب يوم قيامتده بوغازينه طاقيلاجغى
٢٦٨ هر نفسك أولومى طاده‌جغى
٢٧٢ اهل كتابدن احكامى بيان ايده‌جكلرينه عهد آلنوب آنلرك بو عهده مخالفتلرى
٢٧٦ قياماً و قعوداً اللهى ذكر ايدنلرك اوصافى و دعالرى
٢٨٢ فى سبيل الله هجرتك سيئاتى كفارته سبب اولديغى